

T.C. KÜLTÜR BAKANLIĞI

ALEVİ-BEKTAŞİ ŞİİRLERİ ANTOLOJİSİ

İSMAİL ÖZMEN

-2-

ALEVİ-BEKTAŞİ ŞİİRLERİ ANTOLOJİSİ

16. YÜZYIL

İSMAİL ÖZMEN

T.C.
KÜLTÜR BAKANLIĞI

SANAT / EDEBİYAT

— 2 Temmuz 1993 günü Sivas Madımak otelinde çağdışı, yobaz düşüncelilerin yaktığı düşünce şehidlerinin ateşten semaha duran ruhlarının kutsal anısına saygıyla sunulur. —

T.C. KÜLTÜR BAKANLIĞI YAYINLARI / 2063
Yayımlar Dairesi Başkanlığı
Sanat – Edebiyat Eserleri Dizisi / 162-31

ALEVİ - BEKTAŞİ ŞİİRLERİ ANTOLOJİSİ

CİLT : II

(16. Yüzyıl)

İSMAİL ÖZMEN

ISBN 975-17-1940-2 (Takım)
ISBN 975-17-1942-9
Kapak Düzeni/ Canan BAYRAM

Alevi-Bektaşi şiirleri antolojisi / [haz.] İsmail, Özmen. - Ankara Kültür Bakanlığı, 1998.

5 c. 24 cm. - (Kültür Bakanlığı yayınları ; 2063. Yayımlar Dairesi Başkanlığı sanat-edebiyat eserleri dizisi ; 162-31)
ISBN 975-17-1940-2(tk.)

I. Özmen, İsmail. II. Seriler:

811

Birinci Baskı, 5.000 Adet

TÜRK TARİH KURUMU BASIMEVİ – ANKARA, 1998

Sözlü anlatım geleneğine daha çok bağlı kalmış Anadolu edebiyatı özünü yaşadığı topraklar üzerindeki uygarlıktan alır. Anadolu uygarlığının yapı taşlarından birini oluşturan kültür kollarından biri de şiirdir.

"Alevi ve Bektaşi Şiirleri Antolojisi"ni hazırlayan İsmail Özmen, bir kültür ürünü olan şiirin Selçuklu ve Osmanlı dönemlerindeki sanatlar arasında en karmaşık, en değişik yapıda olduğunu belirtmektedir. Özmen, divan şairlerinin de kendi kendini bilme ve anlama bilincinden yoksun olduğunu savunmaktadır. Özmen, bu şiir geleneğinin karşısına Alevi ve Bektaşi şiirini koyarak, değişik bir antoloji çalışması gerçekleştirmiştir.

Antolojiler, kitap okurları için birer yol gösterici kaynaklardır. Okurlar ulaşmak istedikleri yazara, esere ve konuya antolojiler sayesinde ulaşırlar. İsmail Özmen'in bu titiz çalışması da Alevi ve Bektaşi şiirlerinin dinamik yapısını ve tarihsel sürecini okura aktarması açısından önemli bir eserdir.

Bu oylumlu ve zahmetli çalışması nedeniyle İsmail Özmen'e, kitabı okurla buluşturan Yayımlar Dairesi Başkanlığı'na ve emeği geçen herkese teşekkürlerimi sunarım.

M. İstemihan TALAY
Kültür Bakanı

İÇİNDEKİLER

SUNU

İnsanlık tarihine koşut bir geçmişe sahip olan "sözlü yazın" diğer yazınlara göre tüm gençliğine, diriliğine, gücüne, yeniliğine karşın çok daha yaşlı gözükmektedir. Gerçekten de öyledir. İnsanoğlunun ilk konuşmaya başladığı yarım yamalak sözcükler, tümceler, söylemeye başladığı her yerde sözlü yazın da baş vermeye - üretilmeye başladı. Sözlü yazın yalnız ilkel topluluklara ait bir tür sayılmamalıdır. En ilkel toplumdan en ileri düzeyde uygarlaşmış, teknik olanaklara kavuşmuş toplumlara değin sözlü yazın yerini, işlevini, ağırlığını korumuştur, halen de korumaktadır. Varlığından, işlevinden, öneminden hiç bir şey yitirmemiştir. Öyleyse, sözlü yazın küçümsenemez. İlk yaratıcı kaynak odur; düşünce, duygu çırıl - çıplakken ilk kez onun sunduğu giysilere, örtülere sarınarak dışarı çıkar. Yazılı yazın sonra onu cenderesine alır. Yazılara şekillere hapseder. Sözlü yazın değişkendir, diridir, donuk, katı ve sıkıcı değildir. Düşünce ve duyguyu bulunduğu durumdan başka durum ve biçimlere sokabilir ve bunu yaparken yeterki yeni halini şeklini ona sevdirebilelim, beğendirebilelim. Sözlü yazın değişkendir derken bu, durumdan duruma göre değişir, tutarsızdır, güvenilmez, kargaşayı sever anlamına gelmez. Sözlü yazın söylenmeyi, tekrarı çok sever. Saklanması öyle kolaylaşır. Düşman onun yerini bulamaz, saklayıcısı göstermeden. Aslında tüm halkların öyküsü, bilmediğimiz yönleri, nitelikleri hep sözlü yazında gizlidir. Oraya girince bütün bunları bulur, görürsünüz. Sözlü yazınımızın tarihi yazılmamıştır. Elbette herşeyin bir tarihi, bir öyküsü, başladığı ve bittiği iki belirsiz nokta arasında bir yaşantısı ve bunun da bir anlatılış şekli vardır. Söylenceler, masallar, destanlar, dualar, büyüler daha ağırlıklı olarakta yaşamı düzenleyen, deneyim ve birikime dayalı sözler, deyişler, anlatılar, şiirler sözlü yazını oluşturur. Sözlü yazının yaratıcı, bekçisi, taşıyıcısı halktır.

Sözlü yazı hakkında bu kısa açıklamadan sonra, Türk toplumunun da sözlü yazın yeteneğinin yüksek ve nitelikli düzeyde olduğunu söyleyebiliriz. Bunu onun gezgin - göçebe bir toplum oluşuna bağlayabiliriz. Türk toplumu içinde Alevi - Bektaşilerin baskıların, horlama ve itmelerin etkisiyle sözlü yazına daha çok yer ve önem verdikleri belli. Bu onların belleğini daha çok geliştirmiş. Söze - saza saygılı davranmalarını, sözü - sazı kutsallaştırmalarını sağlamıştır. Alevi - Bektaşiler, sözlü yazının her türünü kolayca kullanmış en nitelikli, olgun yapıtlarını sözlü yazınla vermişler. Sözlü yazının Şah İsmail Hatayi ile gerilediğini, kalemin, divitin onunla bu yazına girdiğini söyleyenler varsa da, yazının icadı ile sözlü yazın toplumlarda yer yer yazılı biçime dönüşmeye başlamıştır. Zaten bunun böyle olduğunu söylemede de hiçbir sakınca yok. Ben çalışmalarımı, dikkatimi daha çok sözlü yazına yönelttim. Sözlü yazın söz, fıkra, şiir, dua, öykü, epope, masal - matal şeklinde oluşuyor. Düzyazı (nesir) dediğimiz türü, şiirin karşıtı durum olarak görüyoruz ve biz bunu "uzun söz - sözlü metin" şeklinde vurguluyoruz.

Bunun da hepsinin en güzel örneklerini - hem de yığınla - Alevi - Bektaşi topluluğu belleğinde bulabiliriz.

Alevi - Bektaşi yazını üzerine çalışmaların hiçte kolay olmadığını, konunun geçmiş zaman içinde geniş, çok geniş bir alana yayılarak dağıldığını, çoğu nokta ve yerlerinin karanlıklara gömülü, dağılmış, pörsümüş, "yok" durumda olduğunu, üzerinde resmi ideoloji baskısının sürüp gittiğini, resmi yerlerden, özel kişilerden döküman, belge almaya çalışmanın aslan ağzından nimet almak kadar zor olduğunu, bu konuda son yıllarda yayın patlaması olmasına karşın ne yazık ki yapıtların çoğunun, birbirinin tekrarı durumunda bulunduğunu üzülerek gördüm, şaşırdım, çaresiz kaldım.

Yeniden başa döndüm; Besim Atalay'ın 1327'de eski yazı ile yayınladığı Alevi - Bektaşi edebiyatı kitabından, Saadeddin Nüzhet Ergun'un 1932'den başlayıp 1957'lere kadar yayına sunduğu dört ciltlik isimleri bile değişik Alevi - Bektaşi Nefesleri kitaplarına döndüm. Bu kitaplar konunun temeli, nüvesi, ilki durumundaydı. Abdulbaki Gölpınarlı'nın 1963'de yayınladığı Alevi - Bektaşi Nefesleri kitabından, Ali Rıza Öğe'nin (Kadiri Baba'nın) Alevi - Bektaşi Nefes ve Şiirleri adlı yapıtına daldım, birşeyler aldım, onlarca, yüzlerce kitap, binlerce sayfa gezdim. Doymadım, durmadım. Fuad Köprü'nün değerli yapıtlarından, yazılarından ışıklar kaptım. Köylülere, derneklere, ocaklara, yol oğullarına, bel oğullarına gittim. Eli kalem tutanlardan, saz çalıp coşanlardan, bantlardan, kasetlerden yardım dilendim. Divanlarda, cönklerde gezdim, yattım, kalktım. Nerede bir çiçek gördüysem fotokopisini aldım, yazdım topladım. Fuzuli, Seyyid Nesmi, Hayreti, Hayali, Naili, Nebi, Bağdatlı, Seyrani, Virani, Ruhi, Cahit Öztelli'nin, Atilla Özkırımlı'nın, Rıza Zelyut'un, Turgut Koca'ların daha nice nice ustaların izlerinde yürüdüm, sayfa sayfa taradım durdum, topladım durdum. Topladıkarımı ak kağıtlar üzerine döktüm, geceyi gündüze kattım, yolun sonuna yaklaştım, 'ta 13. yüzyıldan kalkıp 19. yüzyılın kapılarına değin geldim, zaman denizinde 600 yıllık yol yürüdüm. Sona varamadım daha inşallah Tanrı yardım eder, nasip ederse sona varma niyetindeyim, bunda azimli ve kararlıyım.

Bazı masallarımıza şöyle bir tekerlemeyle girilir:

"Az gittik uz gittik, dere tepe düz gittik, altı ay bir güz gittik, bir de gerimize dönüp baktık ki ne görelim ancak bir arpa boyu yol gitmemişmiyiz" yani yerimizde saymışız. Ben de bu kitapta öyle mi yaptım. İşin sonuna doğru yaklaştıkça bu sorunun yanıtının "hayır" olması beni sevindiriyor. Başlangıçta, kitap yayın bolluğu işin kolay olduğunu sandırsa da, Alevi - Bektaşi yazını üzerine çalışmanın ne değin zor olduğunu biliyordum: Konularının soru ve sorunlarının geçmiş zaman içinde (13. yüzyıldan bu yana) çok geniş ve çok uzun bir geçmiş alana kum taneleri gibi serpildiğini, dağınıklıktan, ilgisizlikten büyük çoğunun yitip gittiğini, kalanlarında korkup karanlıklarda gizlendiğini, onları taşıyan belleklerin artık yorularak ipin ucunu bıraktığını gördükçe şaşmamak, hayretlere düşmemek olanaksız, onu da biliyorum.

Aslında Alevi - Bektaşiler üzerine son yıllarda yazılanlarda görülen yayın patlamasının pek de öyle önemli bir yenilik, düzeyli buluşlar getirmediğini, birbirlerinin yinelenmeleri biçiminde sürüp gittiğini üzülerek gördüm. Şaşırdım, üzüldüm, umarsız yeniden

başa döndüm. Ama yapılanların, bu konudaki yayınların, gecikmiş de olsalar gerekli ve yerinde bir iş olduğunu sezinledim, anladım.

Dünyanın neresinde hangi zaman bölümü ve süreci içinde, hangi toplum ve topluluk olursa olsun güzel sanatlar tanımı kapsamına giren şiir, musıki, yontu, resim ve diğer güzel sanat türleri bulundukları ortam ve koşullara bakılmaksızın kendine özgü kimi işlevler yüklenerek insanların bazı gereksinimlerini karşılamak üzere ortaya çıkıp varlıklarını sürdürmüş, seslerini duyurmaya çalışmışlardır. Aslında bu tür sanatlar sessiz sedasız, ama bağımsız bir güzellik içinde çalışırlar, etraflarını saran güzellik havasını delip aşmazlar. Bu güzellik onların aşılmaz, delinmez örtüleridir.

Şiir de bu güzellik sisi, sessizliği içinde çağıldar, bağırır, ışığını, ateşini, anlamını saçmaya, yaymaya uğraşır. Şiirin bin bir yönü, bin bir işlevi, sonsuz konusu, sonsuz görevleri vardır, biz bunların çoğunu göremeyiz, duyamayız, bilemeyiz bile.

Tasavvuf sonradan insanlığın temel düşünce biçimlerinden biri durumu aşamasına gelmeden önce de iletişimcileri yayıncı dervişler aracılığıyla, onların çabaları sonunda şiirin yüreğine oturarak insanlara, toplulukların en küçüğünden en büyüğüne, en örgütsüzünden en örgütlü ve çağdaşına değin şu ya da bu biçim ve görünüm altında girip tutunmaya çalışarak yayılmıştır.

Her ulusun şiirinde az yada çok dinsel örnekler bulmak, aşama ve dönemler yaşadığını sezinlemek her zaman mümkündür. Türk şiirinde tasavvuf felsefe ve inancını anlatan ve savunan bu şiirler, Ahmet Yesevi'nin "Hikmet"leriyle ilk ürünlerini vermiş, Moğol akınlarıyla Doğudan, Batıya göç eden mutasavvıflarla Türkistan'dan, özellikle de Horasan'dan ayrılarak üst üste, gelen savaşların, göçlerin Anadolu'da doğurduğu bunalımlara, karanlıklara karşı bir sevgi, hoşgörü ve avunma ortamı yaratma görevini üstlenmiştir.

Anadolu'da tasavvuf şiiri, zengin Türkçe ile birleşerek XIII. yüzyılda Yunus Emre gibi büyük bir usta çıkardı. Tasavvuf şiiri alanında Sait Emre, İsmail Emre, Şeyhoğlu Satı, Aşık Paşa, Eşrefoğlu, Abdurrahim Tırsi, Muhyiddin Abdal, Seyyid Nizamoğlu, Ümmi Sinan, Himmet, Şeyh Vefa, Hamid - i Veli, Usuli, Hüdaî, Üftade, Niyazi Mısri vb.. niceleri Yunus Emre'nin etkisinde kalarak yüzlerce, hatta binlerce şiir ürünü verdi, topluma söyledi, zamana yaydı. Gerçekte tasavvuf şiiri halk şiirinin bir koludur, onun şekil ve ilkelerine dayanır. Tasavvufi - zühdî şiir, Alevi - Bektaşi şiirinden ayrılır, bu şiirde "alay, laubalilik" yoktur. Aşk ve heyecan irfanla birlikte yürür, şathiyelerde bile ilim ve irfan egemendir (**Abdulbaki Gölpınarlı Türk Tasavvuf Şiiri Antolojisi, 1972, s: XXII**). "Melamilik her türlü gösterişten, dünya zevki ve kaygısından uzak kalarak, herkesce küçümsenip kınanmayı göze alarak kendini aşkla Tanrı'ya vermeyi, eriyip onunla birlikte olmayı ve bunun coşkusuna (vecdine) sevincine (neşvesine) ulaşmayı amaçlar, Melami - Hamzavi şiirde varlıkta birlik (Vahdet - i vücud) inancı temeldir, batıni eğilimler azdır, Ehl - i Beyt sevgisi ve Şia'ya bağlılık güçlüdür, çoğunlukla inanç gizlenir, tasavvufun bütün esasları bu edebiyatta görülür" (**Asım Bezirci Türk Halk Şiiri c. I., s: 25**).

Bektaşilik, gerçekte Aleviliğin bir koludur, ama Anadolu Aleviliğine ağırlığını koymuş, onu her yönüyle beslemiş, kimliğini vermiştir. Başlangıçta, Babalık ve Ahiliğin et-

kisinde kalan Bektaşilik, zamanla şiilerden bir çok şii esasları almıştır. Ayrıca Batınilik, Caferilik, Hurufilik, Melametilik, Kalenderilik gibi bir çok heterodoks mezhep ve tarikatların etkisinde kalmış, İslamdan önceki Şamanlık gibi din ve motiflerle, Anadolu ilk çağındaki düşünce inanç akımlarıyla, hatta bazı noktalarda Hıristiyanlık ve Yahudilikten gizli gizli beslenmiş, onlardan inanç motifleri almış, beğenmeyip değiştirmiş, yeniden yoğurup, yapmıştır. Yüzyıllarca bu özelliğini koruyan Bektaşilik bu sayede varlığını donmadan, fosilleşmeden sürdürür. Kapısı, bacası, penceresi yeni düşüncelere, yeni görüşlere hep açık kalmıştır, yobazlığa yozluğa, geriliğe, karanlığa, sevgisizliğe, örtü örtmüş, onları eleyip atmıştır. Orta - doğuda durmadan gezmiştir. Osmanlı İmparatorluğunun geniş ülkesinde çalkalanmış, koşmuş, gezmiş yorulmamış, 1363'te kurulan Yeniçeriliğe girmiş, saraylara uğramış, kentlerde köylerde mekân tutmuş, varlığını her yerde inanç, şiir, fıkra, yaşama biçimi olarak duyurmuştur. Hacı Bektaş Veli Yeniçerilerin Piri sayılmıştır. Zamanla bir çok dallara ayrılmış (Çepniler, Tahtacılar, Abdallar gibi). Törenlerinde (Cemlerinde) içki, oyun, musıki ve şiir yan yana yürümüştür. Alevi - Bektaşi halk şiiri de Yunus Emre'den kaynaklanır. Ancak bu şiirde tasavvufi terimlere pek rastlanmaz. Onların yerine; Allah - Ali, âl - i abâ, aşık, ana, aşinâ, ayin - i cem, baba, bacı, Balım Sultan, can, cem, civan, dâd, dâr, dem, didâr, derviş, dua, divan, dost, Ehl - i Beyt, er, eren, fani, Fatma, gönül, gül, gülbenk, Hacı Bektaş, Hak, Hasan, Hüseyin, ikrar, iman, irfan, irşad, kemâl, Kerbelâ, Kırklar, ma'şuk, meşreb, meydan, muhabbet, Muhammed, Mürteza, Mürebbi, mürşid, mürvet, nar, Oniki imam, pir, Rab, rehber, sıdk, sır, şad, Şah - ı Merdan, şevk, talip, türab, yar, yezdan, zahm, Zülfikar, zülcelâl, zulmet vb. gibi söz ve terimler yer alır.

Alevi - Bektaşi şiirinde işlenen konular çoğunlukla şunlardır:

— Allah, Muhammet'le ilgili dinsel tasavvufî konular (İlahi, nefes).

— Ali'ye, Ehl - i Beyte, Oniki İmama bağlılık (Düvaz imam).

— Kerbelâ ağıtları, Hazreti Hüseyin ve yakınlarının şehid edilmeleri ve gördükleri işkence, eziyet ve zulümler (Mersiye).

—Başta Hünkâr Hacı Bektaş olmak üzere bütün pir ve mürşidlere, din ve tarikat ulularına övgü, saygı, yerine göre onlardan manevi yardım, mürvet dileme (İlahi, deme, deyiş, Nefes ...).

— Tarikata bağlılık yollarını öğretme, gösterme, tarikata çağırma, zorlukları saptama, dinsel konular.

— Tek varlık ve ruh gücüyle ilgili devriyeler.

— Menkıbeler, efsaneler, İslam tarihiyle ilgili öyküler.

— Softalara, zahidlere taşlamalar, küfürler, eleştiriler.

— Zamandan yakınmalar.

— İnsanlardan, yönetimden, ileri gelenlerden gizli bazen açık şikayetler.

— Sevda karışık konulu nefesler, içki, bade konulu olanlar.

— Ahıretle, cennet - cehennemle, meleklerle, gılmanlarla ilgili ilahiler.

— Din dışı bazı konular.

— Sosyal ve kişisel içerikli sorunlar, taşlamalar.

Zaman içinde, geniş ve boyutlu bir mekânda, Alevi - Bektaşi anlayışı çerçevesinde bir çok halk şairi yetişti, şiirler verdi, yazdı, söyledi. Köylerde, kasabalarda, kentlerde oturdu, yaşadı göçer - göçmen oldu, gezdi, tozdu. Şiir dünyamıza renk kattı, soluk verdi, dilimizi, gönlümüzü, usumuzu zenginleştirdi. Sazını, sözünü bırakmadı, kalemi eline pek almadı, ama alınca da durmadı.

Bizce ne halk şiiri, ne de onun bir kolu olan Alevi - Bektaşi şiiri çağını tamamlamamıştır. Yaşamları, solukları sürmektedir, sürecektir de. Üstlenilen görev henüz bitmemiştir. Çünkü onları doğuran, besleyen kaynaklar koşullar ortadadır, ölmemiş, sönmemiş ve ortadan kalkmamıştır. Duruma, ortama, zamana ve koşullara uyarak bazı değişiklerle yeni görünümler altında diri içerikler kazanarak sürüp gitmektedir halk şiiri ve onun bazı kolları.

İşte ben bu ağır işi üstlendim. Yıllarımı verdim. Topladım, yazdım, çizdim. Hatalarım, eksiklerim, yanlışlarım, kusurlarım elbette var. Hoşgörüyle karşılayın demiyorum, yazın eleştirin, gün ışığına serin, herkes görsün, nerede olursa olsun, kim yaparsa yapsın yanlış mutlaka düzeltilsin, hata örtülmesin, karanlık ışık dolsun. Her yan aydınlansın.

Tüm yardım edenlere selamlar, saygılar, hepinize teşekkürler, esenlikler.

1 Ocak 1995, Ankara

ALEVİ — BEKTAŞİ DERKEN

Alevi ve Bektaşiler gerçek toplumsal tarihlerini, inanç öykülerini şiirlerle yazmış, oluşturmuş bir topluluk. Çağdaşları komşu topluluklara, toplumun diğer kesimlerine göre her yönüyle sağlıklı, soluklu, hoş görülü, yaşamlarında ve inançlarında katılığa, biçimciliğe yer vermeyen, ilerlemeye, okumaya, iyiliğe, güzelliğe, barışa tutkulu, sevgiye, dostluğa bağlı, kötülüğü, iki yüzlülüğü sevmeyen, haksızlığa, iki yüzlülüğe karşı duran, gerçeklere saygılı, çok renkli çok yönlü bir topluluk. Yaşam gücünü inançlarının derinliğinde saklı evrensel değerlerden almakta. Tanrı'yı yadsımaz, sever, onunla içli - dışlıdır, konuşur, yeri gelince eleştirir, ona aklına gelen tüm soruları yöneltir, yanıt ister. Böylece yanlışları, us dışı durumları dile getirir. Şiirlerinde işlenen konuların çoğu evrensel kavramlara dayanır. Somut, güncel sorunları da işler, yeri ve günü gelince, onların şiirlerinde pireden Tanrı'ya değin her konu, her sorun ve durum işlenmiş, gündeme getirilmiştir. Bu bağlamda donukluğu, monotonluğu, şablonculuğu, bir kenara itmiştir, diyebiliriz. Onlar evrene, Tanrı'ya ve her şeye tıpkı Mehmet Ali Hilmi Baba gibi bakarlar, öyle görürler.

Dost cemâlin görmeye
Her bir azam göz oldu
Payine yüz sürmeye
İçim dışım yüz oldu

* * *

Her eşya bir harf olmuş
Hem mazruf hem zarf olmuş
Acep « İlm - i sarf » olmuş
Bir nokta bin söz olmuş

Bu dizeler sanki tüm Alevi - Bektaşi topluluğunca söylenmiş gibi. Baskılar, yadsımalar, horlamalar, sürgünler, işkenceler onları yıldırmamış, bileği gibi keskinleştirmiş, bu görüşler çok yönlü olarak daha da derinleştirilmiştir. Bu onların us bakışları, gönül akışlarıdır. Onlar değişik inanç ortamlarından geçerken yeni kültürlerden, görüş ve bilgilerden yararlanmış, onlara sırtını dönüp yabancı kalmamıştır. Özünde yeniyi, güzeli, doğruyu, gerçeği toplamasını bilmişlerdir.

Karanlığın içinde mağma tabakası gibi durmadan akan inançları, görüşleri ve tarihleri kendileriyle bir bütün oluşturur. Bunlar birbirlerini asla bırakmazlar, ayrılamazlar.

Selçuklu ve Osmanlı yazını, onlara nesnel, yansız ve sevecen bir gözle bakmamış, hep düşman görmüş, en ağır dille yermiş, ezmiş çiğneyip kenara atmıştır. Alevi - Bektaşileri çoğu kez yerme, küçümseme, aşağılama, alay konusu etme, yadsıma bir gelenek ha-

line gelmişti. Ama yinede günü, yeri gelince onlardan yararlanmasını, onları sonuna değin kullanmasını da unutmamışlardır. Hatta tüm ulusu kastederek:

Türk değil mi Merzifon'un eşeği
Eşek değil köpekten de aşağı[1]

diyerek onları tümden küçümsemiş, hor görmüşlerdir.

Bu çirkin bakış, hem Selçuklularda hem Osmanlılarda değişmemiştir. Ama Alevi - Bektaşiler bu tür bakışlara sadece gülüp geçmişlerdir.

İnançlarında her çeşit inancı eritmişler, yeniden türetmişlerdir. Geleni güneş gibi, okyanuslar gibi yutmuş, sindirmişlerdir. Bektaşilerin bu hazmedişleri bir asimile değildir, kendi isteğiyle birleşme, bir olma, yeni bir kişilikte oluşmadır.

İslam dininin değişmez yasası sayılan «şeriat» bile zaman içinde için için değişmekte, değişmez sanılan kimi kurallarından ötürü ödünler vermekte, hileyi şeriye yollarına sapmaktadır. Örneğin Şeyhülislam Ebussuud Efendi şeriat ilkelerine dayanarak bozayı, şırayı, kahve içmeyi yasaklamıştı. Bu gün en koyu şeriat yanlıları bile bu yasaklara uymuyor, onları geçerli saymıyor, hatta Kur'an - ı Kerim'e yeni yorumlar getirerek çağdışı, usa aykırı kimi şeriat kurallarını yumuşatmak, geçersiz kılmak için Diyanet İşleri Başkanlığı bile bu konuda Komisyon kuracak kadar zorlamalarla karşılaştığını, çağa uyum sağlanması gerektiğini açıklamak gereksinimi duyuyor. Şeriat ilkelerine Alevi - Bektaşiler uymadıkları için "Heterodoks yol" sayıldılar, dinin dışına atılmaya, itilmeye çalışıldılar, bakalım onları din dışı sayanları kimler din dışı sayacak.

Elbette her çağda, her uzamda insanoğlu, kendi toprağında, kendi tarihinin süreci, çizgisi üzerinde bir çok inanç aşamasından geçmiştir; bu inanç aşamaları onun yaşama tarzını, anlayışını biçimlendiren oluş basamaklarıdır. Şeriat bu basamakları kırmak suretiyle zamanı - uzamı - toplumları - dahası giderek tüm inananları korkunç bir cendereye sokmaya, dondurmaya, şablonlamaya uğraşmakta, başarılı olamayınca da saldırmakta, korkutmakta, tehdit etmekte, yakıp yıkmaktadır. Alevi - Bektaşiler us dışı, yaşam ilkelerine uymaz gördükleri şeriat kurallarından büyük çoğunluğunu ilk baş diyebileceğimiz dönemlerde itmiş, uymamış, ayrı yolu, ayrı yolakları seçmiştir. Ama bu seçmenin acılarını, sancılarını tatmıştır, sıkıntılarını yaşamış hala da yaşıyor, buna karşın yolundan, inancından dönmemiş, ödün vermemiştir. Susmuş, gerekçeler uydurmuş, kendini kurtarmak için ibahe (yasaklar karşısında kendini özgür görme) takkiye (sakınma, çekinme) yolları yaratmıştır. Sünni mezheplerle Alevi - Bektaşi mezhep ve tarikatların ayrıldıkları temel sorun işte bu, şeriat ilkelerine uyup uymama noktasında toplanmaktadır, yoksa diğer noktalar pek ayırıcı, bölücü nitelikte değildir. Yoksa bir toplumun, bir ulusun, hatta giderek ulusların, toplumların sonuçta insanlığın kanlı boğuşmalara varan bölünmelerine, ayrılıklarına neden olan bu us dışı, gerçek dışı, çağ dışı kurallara saplanarak, onların kulu - kölesi olmak suretiyle kendi özüne bu değin yabancılaşmaları düşünülebilir miydi?

---

[1] Aşık Ömer

Kendilerinin yoldan itildiğini gören Alevi - Bektaşiler kendi yol ve yolaklarını kurarak:

Varduğumuz illere
Şol safa gönüllere
Baba Taptuk manisin
Saçduk elhamdülillah

dizelerinde Yunus'un özelleştirerek söylediği gibi kendi mürşitlerinin, erenlerinin, Tapduk'larının görüşlerini, ilkelerini yaydılar geliştirdiler, onlarla yaşadılar. İnançla yaşantılarını iç içe, yan yana getirdiler.

Genelde gözlemlenen şudur ki, Anadolu insanı kendi içine kapalıdır, saldırgan değildir, barışçıdır, üreticidir, imeceyi, yardımı sever. Düşmanlığı, kini, küslüğü, bölünmeyi, öcü sevmez. Zaten, insan özgürlüğünü, insan birliğini kurmaya yönelen, insanlar arasında ve bütün varlık aleminde mutlak ve gerçek adaleti tesise calışan islam dininin en seçkin özelliği "Göklerde ve yeryüzünde ululuğun, ancak Allah'a ait olduğuna" inanmaktır. **(XLV; Câsiye, 37)**; islam, ululuk taslayanları en alçak kişiler diye niteler, onlara yücelik kapılarının açılmasına imkan bulunmadığını bildirir **(VII, A'raf, 40; XVI; Nahl, 29; XXXIX; Zumer 60., 72)**

Genelde Alevi - Bektaşi ozanlarının şiirleri şeriatla sürtüşmenin, savaşımın öyküleriyle doludur. Hz. Ali ve soyu ile Oniki imama karşı duyulan sevginin, yüzyıllardır ezilen, gizlenen Alevilik - Bektaşilik inançlarının yansıması olarak görülen şiirlerinin sergilediği kimliğin bir sorun yaratması, düşünce dünyamızın gündeminde derinlemesine, bilimsel inceleme bekleyen bir konu olarak durması; Bilim, irfan ve insanlık sevgisi üzerine oluşturulan Alevilik - Bektaşilik yolağına inanan insanların tümünün:

— Hak (Allah) - Muhammed - Ali üçlemesine inanıp iman getirmiş, islamın özüne (Tasavvufa) bağlanmış olmalarının; dört kitabı hak bilmelerinin;

— Hakk'ı ve halkı sevmeyi, kimseye zarar vermemeyi, olabildiğince "insanı kamil" olmaya çaba sarfetmeyi, bu doğrultudaki öğretiye inanmayı ilke edinmelerinin,

— Hz. Muhammed'in biricik varlığı olan "Ehl - i Beyte" büyük bir sevgi ve saygıyla bağlanmış, onları sevenlere "Tevella", karşı durumlara, sevmeyip hiyanet edenlere "Teberra" okumalarının;

— Hakk'ı kendi özlerinde bulmuş, özlerini temizleyip arılaştırarak ona sürekli "secde" kılmamalarının;

— Mü'minin gönlünü ka'be - yi Beytullah (Allah'ın evi) saymalarının;

— Temizlik insanın kendi özünün arıtılmasıdır; Kendisi temiz olmayan asla başkalarını temizleyemez inancına sadakatlerinin;

— Dört kapı, kırk makama inanmalarının; Eline - Beline - Diline sadık, - Eşine - Aşına - İşine sahip olmayı insan olmanın temel kuralı saymalarının;

— Üç sünneti, yedi farzı tam kılmalarının;

— Yetmiş iki milleti kardeş bilmelerinin, Tanrı eseri saymalarının, bunun için sevmelerinin, saymalarının, eşitlikten kardeşlikten, dürüstlükten, doğruluktan yana olmalarının sonucudur.

— Onlar ki; "Bin defa mazlum olsan bile, bir defa zalim olma" ilkesini herkese önerirler, yaşama geçirmeye, yaygınlaştırmaya uğraşırlar.

— Onlar ki; "Kimseye kin, kibir, haset beslemez, buğuz etmez, insan gönlünü incitmez, haram yemez, döktüğü varsa doldurur, ağlattığı varsa güldürür, Allah katına kul hakkı" ile gitmeyi yeğlemez bu kurallara, ta yürekten inanırlar.

Yalnız bir kaç örnek verilen tamamı genel aktöre (ahlak) kurallarıyla, İslamın temel ilkeleriyle ve özüyle uyum içinde olan Alevilik - Bektaşilik kurallarını Hz. Ali'nin olgun, doruk kişiliğinde simgelenmiş, secde edilecek değin yücelmiş bulan Alevi - Bektaşiler bu ilkelerin şiir dizelerinde yansıtıldığına içten inanırlar:

Aynayı tuttum yüzüme
Ali göründü gözüme
Nazar eyledim özüme
Ali göründü gözüme[2]

Bütün bunların yanı sıra, Alevi - Bektaşiler yozluğa, yobazlığa, kuruluğa, ikiliğe karşı durmuş, herzaman gerçeğin = «hakikat»'ın yanında yer almış, ondan hiç mi hiç ayrılmamışlardır. Din dışı sayılmalarına da bu görüş ve düşünceleriyle içtenlik dolu inançları, bu düşünce doğrultusundaki eylem ve davranışlarına karşı duyulan iftira dolu yanlış davranışlar, yetersiz tepkiler, haksız karalama ve propagandalar neden olmuştur. Onların tümü tıpkı Yunus Emre, gibi;

Şeriat bir gemidir, hakikat deryasıdır
Ol geminin tahtası her nice muhkem olup
Deniz mevci kat'olsa gemi usanasıdır

derler yani:

(Şeriat gemidir, gerçek ise onun denizidir, geminin tahtaları ne kadar sağlam olsa, denizin dalgaları şiddetlenince o gemi parçalanacaktır).

Yine Yunus Emre:

Şeriat edebinden korkarım söylemeye
Yoğısa eydeyidüm dahi ayruksı haber

---

[2] Mehmet Ali Hilmi Baba

16. YÜZYILDA ALEVİ - BEKTAŞİ YAZINI (ŞİİR)

Nasıl 13 - 14. yüzyıllar Alevi - Bektaşi yazınının, özellikle de şiirinin bir başlangıç dönemi ise, 16. yüzyıl bölümü de bu yazının genel olarak doruk noktayı bulduğu, olgunlaştığı bir dönemi oluşturur. Her nekadar başlangıç evresini biraz daha eskilere götürmek mümkünse de bu inancın tohumlarının daha sık ekildiği ve ürünlerini vermeye başladığı 13. yüzyılı başlangıç kabul etmek daha doğru ve gerçekçi olur. Bizi ilgilendiren, bu yazının tarihsel süreç çizgisi içerisinde Alevi - Bektaşi topluluğunun bir tür yazgısını belirleyen tarihinin toplumsal akışına koşut bir seyir izleyip izlemediği hususudur. Hatta iz düşümlü bir çizgi izleyip izlemediğidir. Öyleyse; biz bunu bir soru biçimine dönüştürerek, şöyle söyleyebiliriz; bu topluluğun şiiri toplumsal ve inançsal yaşamını yansıtmakta mıdır, diye bilecekmiyiz? Bunun için incelememizi sağlıklı, gerçekçi, derinlemesine bir yol izleyerek sürdürmeliyiz, abartmaya, yanılmaya çok az pay ayırmaya dikkat etmemiz, çaba göstermemiz gerek.

15. yüzyıl dönemi bu yazın için bir susma, kabuğuna çekilme deyim yerinde ise, saklanma - gizlenme dönemidir. Bunun nedeni bir değil bir kaçtır. Bunlar üzerinde durulmasının yararı var mı yok mu bu kitabın konusu olmadığı için bunlar üzerinde pek durmuyoruz. Ancak, 15. yüzyıl Alevi - Bektaşi şiirinin önceki ve sonraki dönemlere göre daha düşük, verimsiz ve çorak olduğu bir dönemdir. 15. yüzyıl Anadolu'suna baktığımızda toplumsal yapının çöküntüye uğradığını, bozulduğunu, siyasal çalkantıların arttığını, çeşitli dengelerin yer değiştirdiğini, egemen güçlerin parçalandığını, toplumsal göçlerin boğuntulu şekilde hızlandığını, Moğol istilalarının Osmanlıları da, kendilerinden önce Anadolu'ya egemen olan Selçuklu'lar gibi perişan ettiğini görürüz. Bütün bunların ve daha başka nedenlerin, koşulların etkileriyle düşünsel üretimin tamamen düştüğünü, gelişmek için yeterli uygun ortamın bulunmadığını söyleyebiliriz. Alevi - Bektaşi Şiiri 15. yüzyıl gibi kısır bir dönemden 16. yüzyıl gibi altın bir çağ diye bileceğimiz verimli bir döneme sıçramıştır. Resmi ideolojinin baskı yöntemleri, karanlık oyunları olağanda bu şiirin ve görüşün gelişmesini istememektedir. Resmi ideoloji, çöküntü dönemlerinde çöküntüyü yaratan nedenlerin arasında Alevi - Bektaşi inancının olumsuz etkilerinin de bulunduğunu her zaman öne sürmüş genel güvenlik için onun susturulması gerektiğini açık - kapalı her zaman savunmuştur. Oysa Alevi - Bektaşi topluluğunun egemen güçlere karşı cephe alması kendisinin bu güçler tarafından yadsınmasından, horlanmasından kaynaklanmaktadır. Babaîler olayını Alevi - Bektaşi topluluğuna mal ederek Selçuklu'ların bu olaydan sonra büyük güç yitirdiğini, Moğol'lar kaşısında dayanaksız kaldığını ve bunu bu topluluğun ihaneti olarak yorumlamanın doğru olmadığını söyleyebiliriz. "Kendisinde hiç bir kusur aramayan, kendisini hatasız kabul eden egemen güçler bu topluluğa ne vermişler ki karşı-

lığını istiyor" diyenler çıkmıyor. İşin esası bu soruda yatmaktadır. Biz 13. - 14. yüzyıllarda yaşayan Alevi - Bektaşi ozanlarının yaşamları ve yapıtları hakkında bilgi sahibi değiliz, bunu izleyen yüzyıllardan çağımıza değin uzanan çizgide yaşamış Alevi - Bektaşi ozanlarının da yaşamları ve yapıtları hakkında yeterli bilgiye ve yeterli belgeye sahip bulunmuyoruz. Egemen güçlerin, inanç ve ideolojileri yanında olmayan ozanların şiirlerini, yaşamlarını izlemeleri, onları iten bir devlet yapısı içerisindeki organlardan böyle bir görevi yerine getirmesi istenemez, düşünülemez, ama kendi ürünlerini belgelendiren olumsuz damgası taşıyan bu kesimin şairlerini, yazarlarını suçlu görüp izlemek, onlara baskı yapmak, ürettiklerini yakmak, yok etmek de bu görevler arasında mı bulunuyor diye düşünürsek herhalde haksızlık etmeyiz.

Bu hususlar konumuz dışı ama olsun şöyle bir değindik.

16. yüzyıl Alevi - Bektaşi edebiyatına baktığımızda bütün baskılara, yasaklamalara ve engellemelere karşın bu yazının hızla geliştiğini, kendi içinde birikimini, potansiyel gücünü oluşturduğunu, üretimini kaliteli biçimde yaptığını ve hızla yayılma evre ve ivmesine girdiğini sonrada doruklara tırmandığını görürüz. Bu dönem kırsal kesimde yayılmaya başlayan Alevi - Bektaşi şiirinin daha çok propaganda, tanıtım için araç yapıldığı bir dönemdir. Büyük yerleşim alanlarının baskısından ve sıkıcılığından kaçan Alevi Bektaşi topluluğu daha çok kırsal kesimi tercih etmiş, dağlık ve ıssız yerlere, baskının ve korkunun ulaşamayacağı dağlara, sapalara çekilmiştir. Kapalı bir toplum haline dönüşen bu topluluk kendi içinde hızla şiirini üretmeye, dilini işlemeye, yaşamını güzelleştirmeye başlamıştır. 16. yüzyılda Alevi Bektaşi Şiiri sazıyla, sözüyle bir çığlık gibi patlamış güçlü bir atılım yapmıştır. Resmi ideolojinin egemen olduğu sünni kesime baktığımızda ise, orada yetişen ozanların kendi özdillerini işlemek yerine Arapça ve Farsça'ya eğilim gösterdikleri, ürünlerini bu dille verdikleri görülür. Kaldı ki resmi ideolojinin yandaşı olan bu ozanların sayıları bir elin on parmağını geçmez, oysa Alevi - Bektaşi yazınında bir çok dev ozan yetişmiştir. Bunlar arasında en önemlileri Balım Sultan, Hatayı, Pir Sultan, Fuzuli, Yemini, Virani, Kul Himmet, Bağdatlı Ruhi, Muhyittin Abdal, Hayreti, Hayali, Usuli, Sururi, Şahi, Sani, Seher Abdal, Husrev ve Bosnalı Vahdedi gibi bir çoğunun divanları olan, orta çapın üzerinde nitelikli ozanlar olduğunu görürüz. Bunların ne zorluklarla karşılaşarak yetiştiğini düşünürsek günümüze değin Alevi - Bektaşi topluluğunda yeri olan, şiirleri okunan, söylenen ölümsüz ozanlar olduklarını daha iyi anlar, görürüz.

Alevi - Bektaşi topluluğunda "Yedi Ulular" olarak nitelendirilen ve bu topluluk tarafından büyük saygı gören Fuzuli, Hatayi, Pir Sultan, Yemini, Virani, Nesimi ve Kul Himmet gibi ozanların çoğunluğunun kentlerde, bir kaçının da kırsal kesimde yetişmiş oldukları bir gerçektir.

Bunlardan Fuzuli, Yemini ve Virani'nin Farsça ve Arapça dilleriyle veya Osmanlıca gibi karma bir dil ile ürünlerini verdikleri görülür bunlarca kullanılan ağdalı dile karşılık, kırsal kesim ozanları işledikleri konularda duru Türkçeyi yeğlemişlerdir. Halkın benimsemiş oldukları bu iki gurubun yapıtlarını anlamadan bile zevkle, huşuyla dinledikleri yadsınamaz bir gerçektir.

Aslında bunlardan Fuzuli bir divan edebiyatı şairidir. Fuzuli'de egemen olan sevginin inanca dönüştüğü, Ali'ye bağlananları konunun odağına yerleştirdiği, aslında düşsel bir sevginin soyutlaşarak şiirleri doldurduğu, Fuzuli'nin şiirlerinde Azeri ağzını kullandığı görülür. Fuzuli Ali soyunu konu edinen "Kerbela ağıtında" bu olayı kendi gönlünce biçimlendirip, acının en geniş, en derin boyutlarını verir. Özellikle "Hadikat - ü - s Süeda" da (Mutluluklar Bahçesi) adlı eserinde insan oğlunun acı çekmeye yargılı olduğu sorununu dile getirir, işler.

"Aşk imiş her ne var âlemde
İlm bir kıyl - ü kal imiş ancak"

dizelerinde "aşk" ın bilimden üstün olduğunu vurgular: Fuzuli bir gönül eridir, evreni sevgiyle özlemden kurulu bir alandır, ürünlerinde duygusallığın yoğun ağırlığı vardır. Gerçi kullandığı kavramlar diğer islam ülkelerindeki şiirlerin de ortak sözcükleridir, ama Fuzuli'nin onlardan değişen yönü, ayrılan tarafı konuyu işleyiş biçimidir.

Fuzuli'nin çok duygulu, içli, ince buluşlu, yaratıcı bir ozan olduğu, şiirine sevginin bütün ayrıntılarının sindiği herkesin benimsediği bir gerçek. Onun bütün şiirleri özgündür. Bu nedenlerle şiirlerindeki hitap biçimi, şeriatın katılığına karşı acımasızlığı onu Alevi - Bektaşi topluluğuna sevdirmiştir. Nitekim "Namaz ehline uyma, onlarla durma, oturma, camiye gitme, inanma, vaize uyma, abdest suyunu yüzüne vurup uykunu kaçırma, dinciler yalancıdır, hırsızdır" suçlamalarını içeren şiirinde olduğu gibi dile getirdiği ağır yergiler, işlediği konular, şiirindeki gizemli güç onu yedi ulular arasına katmıştır.

Yedi ululardan biri olan İmadeddin - Nesimi divan yazının en olgun ürünlerini vermiştir. Onun derinliğini, söz - ses uyumunu başka ozanlarda bulmak kolay değildir. Türkçe şiirleri gibi Farsça şiirleri de derin anlamlı, sürükleyici, varlık birliği anlayışını en akıcı bir söyleyişle dile getiricidir. Nesimi bir uyum ozanıdır. Ona göre yaratılış olayı, görünmeyen Tanrı'sal özden görünür duruma gelen bir fışkırmadır. "Emanatio" yaratmak, yoktan var etmek değildir, görünmezken görünür olmaktır. Nesimi'nin şiirlerinde ezgiye yönelik bir ses uyumunun egemen olması, duygusal taşkınlığı işlediği konular, duygusal bağlaşmalar, karşıt kavramların işlenişi, sarsıcı buluşlar, inişli çıkışlı duyarlılıklar okuyanı sürüklediği için Nesimi'de Alevi - Bektaşi topluluğunca benimsenmiş saygınlık kazanmış yedi ulular arasına yükseltilmiştir. Seyyid Nesimi ve şiirleri bir önceki dönem ozanları arasında sunulmuştur (Bkz. 1. cild).

Virani, Yemini, Pir Sultan ve Kul Himmet Hz. Ali'ye, çocuklarına, Oniki imam'a yürekten bağlıdır, bu bağlılık yüzeysel bir eğilim değildir, içerikli, derin, içten, özlü bir inancın sonucudur. Kendi görüşleri, özgün buluşları dili coşkulu, özlü işleyişleri onları yedi ulular arasına yükseltmiştir. İleride sırası geldiğinde bu ozanların yaşam ve şiirleri üzerinde daha geniş biçimde durulacaktır.

Onaltıncı yüzyıl Osmanlı devletinin hızla yayılmasının, yükselmesinin sürdüğü bir yüzyıldır. Ekonomi tehlike sinyalleri vermeye başlamış olsa bile, kaynakları akışını, verimini sürdürmektedir. Bir çok ayaklanma ateşleri yakılmış olsa da, devlet egemenliğini,

varlığını sürdürmekte, bir çok beceriksizliklere karşın, sonuçlar yine de olumludur. Ama toplumsal olaylar, ayaklanmalar karşısında sağlıklı çözümler getirilmemekte, zora dayalı, susturucu, sağlıksız, us dışı yollar tercih edilmektedir. Sorunların nedenleri araştırılmadığı, köktenci, doğru, ussal çözüm yolları bulunmadığı için devletin yapısını kemirmeye başlayan olayların ardı - arkası kesilmemektedir. Bunlar devletin yorulmasına, pes etmesine değin sürecektir de. Alevi - Bektaşiler de bu olayların tarafı durumundadır, bıçak kemiğe dayanınca çığlık atarak fırlamakta, yasal olmayan yollara başvurmakta, yakıp yıkmaktadırlar. Devlet böyle olaylarla uğraşmakta, güç harcamakta, toz duman içinde koşup durmaktadır.

Alevi - Bektaşi ozanları, toplumsal olayların acılarını, yarattığı yıkım ve sıkıntıları Allah - Muhammed - Ali ve oniki imam sevgisiyle sararak, örtülüyerek, yakınma biçiminde, bir çığlık şeklinde şiirlerinde yansıtmakta, kendi bireysel acılarını evrensel niteliğe ulaşan "Ehli Beyt" acısıyla birleştirmekte, yoğurup sözle, sazla topluluklarına sunmak suretiyle onların bilinçlerini diri tutmaya çalışmaktadırlar.

Bu yüzyılda şiir bir silahtır, propaganda aracıdır, çoşturma kaynağıdır, bağırmadır, saldırı kılıcıdır, savunma bayrağıdır. Ağıttır, yakınmadır. Aynı ulusun çocuklarının döğüşlerinin, kıyımlarının, acımasızlıklarının, yanlışlarının öyküsüdür, türküsüdür, şiirleri onların acıklı tarihidir, ibret alınacak niteliklerle dolu bir tarih.... Ama yine de ozanın sesine kulak verelim:

Ben bilmez idim gizli iyan hep sen imişsin
Tenlerde ve canlarda nihan hep sen imişsin
Senden bu cihan içre nişan ister idim ben
Ahir bunu bildim ki cihan hep sen imişsin

16. yüzyılda Alevî Bektaşi edebiyatında düzyazı olarak, bazı evliyaların yaşantısı üzerine yazılan menkibeler, şathiyeler, savunu nitelikteki bazı kitap, risale ve yazılara rastlanıyorsa da bunlar konumuz dışında kaldığı için sadece değinmekle yetiniyoruz.

BALIM SULTAN
(1473 - 1516)

YAŞAM ÖYKÜSÜ

Bektaşiliğe bir kurum, tarikat niteliği kazandıran Balım Sultan, Hacı Bektaş Veli'nin torunu olan Mürsel Balî'nin büyük oğludur. Asıl adı Hızır Balî olan Balım Sultan, gerek kitaplarda, gerek nefeslerde Hacı Bektaş Veli'den sonra en çok sözü edilen kişidir. Balım Sultan hakkında sayısız denecek kadar asılsız söylentiler çıkarılmıştır. Hiç bir dayanağı olmayan söylentiler Osmanlı - Safevi çekişmesinin doruk aşamada olduğu yıllarda politik amaçlarla desteklenmiş ve körüklenmiştir. Balım Sultan çocukluğunda hep süt yerine bal verildiği için mahlasını bu olgudan almıştır.

Balım Sultan, Hacı Bektaş Veli'nin ilkelerine göre Bektaşi yolunun temel kurallarını düzenlemiş ve bu yolakta bazı reformlar gerçekleştirmiştir. Hacı Bektaş Veli Dergahı'nda hizmet eden dervişlerin evlenmemesi kuralını Balım Sultan'ın koyduğu söylenmekte ise de ilk mücerred derviş Sersem Ali Baba'nın Balım Sultan'ın ölümünden 36 yıl sonra, 1552 yılında Hacıbektaş'a gelmesi, bu söylentinin doğruluğu hususunda kuşku yaratmaktadır. Yalnız şu yadsınamaz; Balım Sultan hem Bektaşiliğin hemde Anadolu Aleviliğinin şekil - lenmesini, yani ibadet kurallarını iskelet olarak belirleyip Hacı Bektaşi Veli felsefesinin temeli üzerine sağlam bir kurgu ile oturtmuştur.

Bilgin ve olgun bir kişiliğe sahip olan Balım Sultan 1516 da ölmüş ve Hacıbektaş'da, Hazret avlusunda bulunan özel türbesinde toprağa verilmiştir (**C. Ulusoy, Pir Dergahından Nefesler, sh: 9**). Erkannamesi; yolu, erkanı, usulu belirleyip, disipline eder.

Bektaşilik tarihinde önem sırasına göre Hacı Bektaş Veli'den sonra, Balım Sultan yer alır. Bektaşiliğin ikinci kurucusu olarak bilinir. Bu nedenle Pir - i Sani adıyla anılır. Bu günkü bektaşiliği düzenleyen odur. Yol ve yönteme ilişkin, Erkânname veya Kanun - ı Evliyâ adlı tüzük içeriğinde bir ilmihal kitabı vardır. Bu tüzük, Bektaşiliğin eskimesini önlemiş ve yeni kuşaklara aktarılmasını sağlamıştır. Bektaşilikte bir dervişe icazet veril - diği zaman, eline de bir Erkânname verilirdi. Böylece kutsal törenlerdeki farklı- laşmanın önüne geçilmiş, yanlış uygulama önlenmiş olurdu.

Bir başka görüşe göre, Balım Sultan; Bektaşi azizelerinden, Kadıncık Ana'nın torun - larından, Mürsel Gazi veya Mürsel Baba'nın oğludur. Annesi Makedonya dukalarından Dimo adlı Tekfur'un kızı Prenses Mariya'dır. Bu kutsal kadın, Bektaşi olduktan sonra, "Kız Ana" adıyla tanınmıştır. Ona sarışın olduğu için "Sarı Kız" da derler. Balım Sultan'ın asıl adı "Hızır" dır. 1428 yılında Dimetoka'da doğmuştur. Doğumdan hemen sonra annesi

ölmüştür. Ve kendisine süt yerine bal verilmiştir. Balla büyüdüğü içindir ki, "Balım Sultan" adıyla anılır.

Balım Sultan, Dimetoka'daki Seyyid Ali veya Kızıl Deli Sultan dergahında bulundu. Yabalı veya Yağbali Baba adındaki azizden inabe aldı. Aynı dergahın postnişini Yâren Baba'nın ölümünden sonra, Postnişin oldu. II. Bayezıd'ın çağrısı üzerine (905 H. - 1499 M.) yılında İstanbul'a geldi. Çinili köşk'te İkinci Bayezıd'a nasib verdi. Ondan sonra Dimetoka'ya dönmedi. İkinci Bayezıd'ın buyruğu üzere Hacı Bektaş Veli dergahı'na gitti, Pir Evi'ni ikinci defa şenlendirdi. Kırklar meydanı'nın dışındaki yapıların çoğu, Balım Sultan döneminde yaptırıldı. (927 H. - 1520 M.) yılında Pir Evi'nde göçtü. Göçümünden iki yıl önce, Hacı Bektaş Veli tekkesinde, Şehsuvaroğlu Ali Bey tarafından yaptırılan özel türbesine gömülmüştür. Balım Sultan'ın babası Mürsel Gazi, Harmancık'taki Mürsel Baba dergahı'nda, annesi Kız Ana, Bulgaristan'ın Eski Cuma kentinde Kız Ana tekkesinde yatar.

"Bazı dergilerde Balım Sultan mahlaslı şiirler görülmektedir. Bu nefeslerin Balım Sultan'a ait olmadığı kesindir. Bulgaristan'da yatan Ballı Baba'ya aid olması ihtimali vardır". **(Turgut Koca, a. g. e. sh: 125).**

Araştırmacı A. Haydar Avcı'ya göre, Balım Sultan 1499 yılına kadar Dimotka'da Kızıl Deli dergahında postnişin olarak bulunmuş, 1500'lü yıllarda 2. Beyazıt'ın çağrısı üzerine Hacı Bektaş dergahına gelip posta oturmuştur. 1428-1516 yılları arasında yaşamıştır. Mürsel Bali'nin oğludur. Yusuf Bali ve Balım Sultan ya kardeştir, ya da Balım Sultan, Yusuf Bali'nin oğludur. **(Kalender Çelebi Ayaklanması, AAA yayınları, 1998 s. 42-44)**

Bektaşilik'tarikatına bir kurum niteliği kazandıran, onu düzenli bir ocağa dönüştüren bir kişi olarak bilinen Balım Sultan (kimi yerde Balum Balı Sultan) şiirle uğraşmış mi, yoksa başkası yazıp onun adına yazıya geçirmiş mi, bu kesinlikle bilinemiyor. Kimi eski şiir dergilerinde bir kaç şiiri görülüyor. Şiirlerinin, yaratış yönünden, başarılı olup olmadığı değil de, Bektaşi anlayışının yayılmasında katkısı bakımından üzerinde durulmalıdır. Balım Sultan adını taşıyan bu şiirlerde egemen konu Ali ile soyuna duyulan sevgi, onlara gösterilen saygıdır.

Balım çoklar ile sohbet edübdür
Bu yola erkâne emek verübdür
Gidin görün pirim nerde durubdur
Pir olduğu yerden haber ver imdi.

Bu şiirin dili, söylenişi eski, salt bir Alevi - Bektaşi duygusu içerdiği açık. Ayrıca "bu yola erkâna emek verübdür" dizesiyle, Balım Sultan'ın Bektaşilik'e verdiği emek, onu kurumlaştırmaya çalışması da gündeme getiriliyor. Bu dörtlüğün bulunduğu koşukta:

Şâh - i merdân gibi ere tapanın
Kim idi bekçisi o dört kapunun
..
Ev içinden bize haber vir imdi.

dizeleri ozanın Ali'ye bağlılığını açıklıyor. Balım Sultan'ın başka bir şiirinde geçen:

Benim sevdiceğim Ali'dir Ali
Ali'yi sevenler olmaz mı veli
Pirimin elinden içmişim dolu
Ali'yi seversen değme yarama

dizeleri Bektaşiler arasında sık sık okunur, yinelenir. **(İ. Z. Eyüboğlu, a. g. e. sh: 122)**

GÖRÜŞ VE DÜŞÜNCE YAPISI

Balım Sultan, Hacı Bektaş Veli'nin düşüncelerini görüşlerini bir inanç yolağı haline getirmiştir. Bunun için Bektaşilik üzerine bilgi vermek, okuru bu konuda aydınlatmak istiyoruz.

Bektaşilik, Hacı Bektaş Veli'nin düşünceleri çevresinde oluşan dinsel akım ve Balım Sultan'ın (ö. 1516) kurduğu tarikat. 13. yüzyılın ilk yarısında Anadolu'ya geldiği sanılan Hacı Bektaş, Babai Ayaklanması'ndan sonra geriye kalan Babailerle, Kalenderi, Haydari, Camî, Ethemi gibi bir çok Şii - Batıni kesimi bir araya getirerek Bektaşiliğin temellerini attığı sabittir.

Bektaşilik Anadolu'nun Moğol istilasına uğradığı, merkezi otoritenin zayıfladığı, halkın kendi örgütlerini kurmaya giriştiği bir ortamda Ahi örgütüyle dayanışma içinde gelişmeye başladı. Önceleri bir tarikat yapısı taşımayan Bektaşilik, Osmanlı Devleti'nin kuruluşuyla birlikte hem örgütlü bir biçim almaya, hem de sivil bir kurum olmaktan çıkmaya başladı. Nedenleri tam bilinmeyen bir süreç içerisinde yeniçerilerle özdeşleşti ve onlarla birlikte giden dervişler aracılığıyla Rumeli'de de yayıldı. Yeniçeri Ocağı'na "Hacı Bektaş Ocağı" denmeye başlandı. 15. yüzyıl sonlarında Balım Sultan, Bektaşiliği belirli bir düzeni, kuralları ve öğütlenme biçimi olan bir tarikat durumuna getirdi. Kuruluş döneminde I. Osman, Orhan ve I. Murad'ın desteğini gören Bektaşilik, Osmanlı Devleti'nin ideolojik yönden Sünni bir çizgiye iyice oturması üzerine devlet desteğini önemli ölçüde yitirdi. Ama yeniçeriler arasında tutulduğundan etkisini sürdürdü. Osmanlı Devleti'nin gerileme ve çöküş döneminde Yeniçerilerin giriştikleri ayaklanmalar ve zorbalıklar Bektaşiliğin gücünü ve saygınlığını sarstı. II. Mahmud, 1826'da Yeniçeri Ocağı'nı ortadan kaldırırken Bektaşi tarikatını da yasakladı. Bektaşiler üzerinde yoğun bir baskı uygulandı Binlerce Yeniçeri ve Bektaşi öldürüldü. Bir çok Nakşibendi, Bektaşi tarikatına girerek, kendi tarikatlarına uydurmaya çalıştılar, ama başarılı olamadılar. Abdülmecid döneminde yeniden kendi tekkelerini oluşturan Bektaşiler, kendisi de Bektaşi olan Abdülaziz döneminde giderek güçlendiler ve II. Abdülhamid döneminde eski güçlerini kazandılar. Cumhuriyet'in kurulmasından sonra 30 Kasım 1925'te çıkarılan tekke, zaviye ve türbelerin kapatılmasına ve tarikatların dağıtılmasına ilişkin yasayla, Bektaşilik de resmen son buldu.

Düşünsel olarak Budacılık, Manicilik, Mazdecilik, Eski Yunan ve Roma düşüncelerinin etkilerini ve izlerini taşıyan Bektaşilik'te Şamancılık ve Anadolu'nun yerleşik inanç-

larının izleri de açık biçimde görülür. Bektaşilik Ahmed Yesevi, Bayezid Bistami ve Muhyiddin Arabi gibi İslam mutasavvıflarına da yönelmiş ve çeşitli sistemlerden aldığı öğeleri kendi düşünce yapısı içinde eritmiş, kendi kimliğini oluşturmuştur.

Balım Sultan'dan sonra Batınilik, hulûl ve tenasüh inancı Bektaşilik içinde iyice yer etmiş, bir takım ayin ve törenler ortaya çıkmıştır. Bu nedenle Bektaşiliği "mezhep bakımından Caferi, irfan ve felsefe bakımından Hurufi" olarak tanımlayanlar olmuştur. Bektaşiliğe sonradan katılan inanç ve adetlerden en göze çarpanlar şerbet yerine şarap içmek, evlenmemek (mücerredlik), bir çok yasakları günah saymamak (ibahilik), hurufilik ve üçlemeleridir.

Hacı Bektaş Veli'nin yolu dört kapı kırk makam temeli üzerine kurulmuştur. Bu dört kapı Şeriat, tarikat, marifet ve hakikat kapılarıdır. Bektaşiler şeriat kapısına "bel oğlu", tarikat kapısına "yol oğlu", marifet kapısına "il oğlu", hakikat kapısına da "Atam gök, anam yer" derler.

Şeriat kapısı, islamın ve ehl - i beyt yolunun gereklerine uymaktır. Bu nedenle Bektaşi, dinin yasaklarına uymak ve saygı göstermekle yükümlüdür. Şeriat kapısına girenler bel oğludurlar.

Tarikat kapısı, şeyhe bağlanmaktır. Mürşit, tarikata giren yol oğluna tarikatın temellerini, törelerini öğretir. Tarikat kapısına girenler elinden, belinden, dilinden dolayı bir hataya düşmemelidir.

Marifet kapısına giren Bektaşi evrenin sırlarını öğrenecektir. Bu kapıya giren il oğlu, hakikat âlemine dalacak, mutlak güzelliği görecek, evrenin yaratıcısı Tanrı'yı tanıyacaktır. Bu aşamadaki Bektaşi bireysellikten kurtulacak, bütün insanları sevecek ve elini insanlığa uzatacaktır.

Hakikat kapısına ulaşan kişi olgunlaşmış ilim evrenine ayak basmıştır. Bu kapıda, üç aşamadan geçerek ayne'l - yakin (kesin gerçeklik), ilme'l - yakin (kesin bilgi) ve hakke'l - yakin (Tanrı'da yok olma) sırlarını öğrenecektir. Böylece evreni tanıyacak ve nefsini arındırarak Tanrı'ya kavuşacaktır.

Bektaşilikte dört kapı inancına bağlı olarak dört inanç geliştirilmiştir. İbadet, niyaz, adak ve vuslat. İbadet Tanrı birliğine inanmayı dile getirir. Niyaz yalvarmaktır ve namazın yerini almıştır. Bektaşiler başta Hz. Ali olmak üzere pirlere sürekli yalvarırlar. Adak, dergaha gönderilen koyun ve para gibi armağanlardır. Vuslat ise mutlak güzellik olan Tanrı'ya inançla ulaşmaktır.

Bektaşiliğin en önemli temellerinden birisi de"tevella" ve "teberra"dır. Tevella Hz. Muhammed'in soyunu sevmek ve Oniki imam'ı veli, önder kabul etmektir. Teberra ise başta Yezid ve yandaşları olmak üzere bütün ehl - i beyt düşmanlarına düşman olmak, onlardan uzak durmaktır. Tevella önceleri Tanrı'yı sevmek, O'nda yok olmak, Teberra, Tanrı'dan başka varlıklardan, masivadan yüz çevirmek anlamını ifade etmekteydi.

Bektaşilerin kendilerine özgü, ayırıcı kimi gelenekleri de vardır. Bunlardan birisi, bıyıklarını dudaklarının üstüne doğru uzatmalarıdır. Buna "mühür" derler. Birbirleriyle karşılaştıkları zaman sağ ellerini kalpleri üzerine koyar ve başparmaklarını kaldırarak boyun keserler. Tokalaştıkları zaman başparmaklarını birbirine değdirirler, aynı anda eğilerek birbirlerinin ellerini öperler. Birisi "vakitler aşk olsun" derken, öbürü "aşkın cemal olsun gülüm" karşılığını verir.

Bektaşi babaları başlarına on iki dilimli taç giyerler, göğüslerine de "teslim taşı" adını verdikleri 12 köşeli küçük bir taş takarlardı. Üstlerine hırka giyer, bellerine kemer kuşanırlardı. Teber ve keşkül taşıyan Bektaşilerin kendilerine özgü sancakları da vardı. En önemli Bektaşi geleneklerinden birisi de musahiblik, yani eş tutmadır. Hayatlarının sonuna değin birbirlerine yardımcı olan bu eşler "yol kardeşi" olarak da adlandırılırdı.

Bektaşiliğe girmek isteyen kişi önce bir süre denenir. Deneme süresini başarı ile dolduran kişi, "ikrar ayini" denen törenle tarikata girer, başka bir deyişle inabe alır. İkrar verecek kişi için törenden önce bir rehber, bir de musahib seçilir. Rehber, adaya tarikat abdesti aldırır. Bu, simgesel olarak adayın önceki günahlarından arınmasını ifade eder. İki rekât namaz kıldırdıktan sonra ölü gibi kefene sarılan adaya telkin verilir; daha sonra boynuna "tiğ - i bend" denilen bir mendil bağlanarak meydana getirilir. Burada On iki imam'ı simgeleyen 12 post vardır ve her birisinin üzerine bir baba oturmuştur. İçeriye giren aday, rehberinin öncülüğünde dört kapıya (şeriat, tarikat, marifet, hakikat) selam vererek ilerler; böylece dört kapıdan geçmiş olan aday mürşidin önüne getirilir. Mürşid sağ elini ikrar verecek adayın iki omuzu arasına koyarak "kuşkusuz bana baş eğerek ellerini verenler Allah'a baş eğip el vermiş sayılırlar" (48 / 10) ayetini okuyarak bu elin "pençe - i âl - i aba" olduğunu söyler. Boynundaki mendil çözülür, kulağına "girme girme, dönme dönme, eline, beline, diline sağ ol, mürşidin Muhammed, rehberin Ali" denir. Kefeni çıkarılır, böylece sembolik olarak yeni yaşamına doğduğu anlatılmış olur.

Bu tören sırasında içeride yalnız bir tek kandil yanar. Tören biter bitmez bütün kandiller yakılarak ortalık aydınlatılır. Aday mürşitten başlayarak postlar üzerinde oturan bütün babaların önüne gelir, saygı ile önce postu, arkasından babanın elini öper. Giriş töreni Bektaşiliğin özellikle Alevilikle iç içe girdiği Anadolu'da değişik biçimler kazanmıştır.

Bektaşilikte beş derece vardır. Birinci dereceyi tarikata girmek isteyen talibler oluşturur; bunlara "aşık" denir. İkinci derecede tarikata yeni giren ve kendilerine "muhib" denilen kişiler yer alır. Muhibler arasından dervişlik ikrarı vererek derviş olanlar da üçüncü dereceyi oluştururlar. Dördünçü derecede babalar yer alır. Belirli bir hizmetten sonra gerekli yeterliğe ulaşan dervişe halife tarafından babalık verilir. Beşince ve en yüksek derecede ise halifeler bulunur. Halifeler taçları üzerine siyah sarık sararlar. Babalar, eğer Hz. Muhammed'in soyundan iseler yeşil, değillerse beyaz sarık sararlar. Dervişler ise sarık sarmazlar.

Bektaşilik belli başlı iki kola ayrılmıştır. Hacı Bektaş Veli'nin evli ya da bekâr olduğu konusunda ortaya çıkan bu iki koldan birincisi Hacı Bektaş'ın bekâr (mücerred) ya-

şadığını öne süren Babagân kolu; ikincisi ise Pir'in evli olduğunu kabul eden Çelebiyan kolududur. İki kol bu basit ayrım yüzünden adeta birbirine düşman olmuştur. "Belden gelenler" denen Çelebiyan kolu Alevilikle karışarak daha çok Anadolu'da "yoldan gelenler" denen Babağân kolu ise özellikle Rumeli'de yaygınlık kazanmıştır.

Balım Sultanın "Erkannamesinin" içeriği aşağı yukarı biliniyor, ancak aslının nerde olduğuna dair elde herhangi bir bilgi yoktur.

ŞİİRLERİNDEN ÖRNEKLER

— 1 —

El ele tutuşup gidelim kardeş
Muhammed Ali'nin yoludur bu yol
Cümlemiz bir vücud olalım kardeş
Muhammed Ali'nin yoludur bu yol

Dertliler derdinin pazarıdır bu
Merdane mertlerin asarıdır bu
Gerçek erenlerin esrarıdır bu
Muhammed Ali'nin yoludur bu yol

Mürşid - i kâmilden guşeyle pendi,
Hıfzeyle gönlünde her ne kim dedi,
Cem olup Erenler meydana geldi,
Muhammed Ali'nin yoludur bu yol

Yakup gibi ağla, Kenan olasın,
Sabret Yusuf gibi, zindan olasın,
Kul edip nefsini Sultan olasın,
Muhammed Ali'nin yoludur bu yol

Erenler yoluna gitmek böyledir,
Balum'da mihrabı kuldur, köledir,
Derdiğini cem et, erenlere ver,
Muhammed Ali'nin yoludur bu yol,

(Hasan Gülşah, a. g. e. sh: 116)

Pend: *Söz* — **Guşetmek:** *Dinlemek* — **Hıfz:** *Sakla, tut* — **Asar:** *Eserler.*

— 2 —

Benim sevdiceğim Ali'dir Ali
Ali'yi sevenler olmaz mı veli
Pirimin elinden içmişim dolu
Ali'yi seversen değme yarama

Hakk'ı bilmez isen eyleme pazar
Bir münafık ehl - i imanı bozar
Mürşidler olmasa yaralar azar
Pirimi seversen değme yarama

Mü'min müslim bir araya gelince
Pirlerin elinden dolu alınca
Günah sevab hep anda sorulunca
Şâh'ı sever isen değme yarama

Benim yaralarım bağlıdır bağlı
Aşık - ı sâdıkın ciğeri dağlı
Balım Sultan Mürsel Balı'nın oğlu
Ali'yi seversen değme yarama

— 3 —

↓

Evvel baştan Muhammed'e salavat
Arif isen bu manayı ver imdi
Şeriattır tarikattır, marifet
Hakikatten bize haber ver imdi

Yahşilerle konuş yaramazdan kaç
Ma'rifetin varsa gel gevherin saç
Al bu dört kilidi dört kapuyu aç
Ev içinden bize haber ver imdi

Dikensiz develik nereden bitti
Bu dört kilid anın dibinde yitti
O ne nesne idi cihanı yuttu
Cihanı yutandan haber ver imdi

Şâh - ı Merdan gibi ere tapanın
Kim idi bekçisi o dört yapunun
Muhammed bekçisi o dört kapunun
Ev içinden bize haber ver imdi

Balım çoklar ile sohbet edübdür
Bu yola erkâna emek verübdür
Gidin görün pirim nerde durubdur
Pir olduğu yerden haber ver imdi

Yahşi: *İyi* — **Yaman:** *Kötü* — **Yol, Erkân:** *Eğitim, düzen* — **Gevher:** *Öz* — **Marifet:** *Ustaık, yetenek* — **İmdi:** *Şimdi*.

— 4 —

↓

Menim sevdüceğüm Ali'dir Ali
Ali'yi sevenler olupdur veli
Pirimin destünden nûşettim dolu
Ali'yi seversen urma zahmıma

Hakk'ı tınmaz ile itme pazar
Ol minafuk ehl - i imanı bozar
Niyaz kılmayısar yaralar azar
Ali'yi seversen urma zahmıma

Mümin müslim yakin geldükleyin
Pirlerün destünden dolu aldıklayın
Vebâl sevab hep onda sorduklayın
Ali'yi seversen vurma zahmıma

Mecmusı yaramın bağlıdur bağlı
Gerçek erenlerin ciğeri dağlı
Balım Mürsel Balı'nın oğlı
Ali'yi seversen urma zahmıma

Not: Bu şiirin daha değişik bir varyantı yukarıya alınmıştır.
Kimi kitaplarda nakarat dizesi: "Ali'yi seversen değme yarama" şeklindedir.

Zahm: *Yara* — **Dest:** *El* — **Nûş etmek:** *İçmek.* — **Urma:** *Vurma*

— 7 —

↓

Biz urum abdallarıyız
Maksudumuz yârdır bizim
Geçtik ziynet kabâsından
Gencinemiz erdir bizim

Dâim kılarız biz zârı
Harceyleriz elde vârı
Dost yoluna verdik seri
Münkirimiz hârdır bizim

Aşk bülbülüyüz öteriz
Râh - ı Hakka yüz tutarız
Mânâ gevherin satarız
Müşterimiz vardır bizim

İstivayı gözler gözüm,
Seb'el mesânidir yüzüm,
Enel - Hakk'ı söyler sözüm,
Mirâcımız dârdır bizim

Haber aldık Muhammet'ten
Geçmeyiz zât u sıfattan
Balım nihân söyler Zattan
İrşâdımız sırdır bizim

Dâr: *Görgüde talibin aldığı durum* — **Maksud:** *Erek, İstek* — **Kaba:** *Giysi* — **Gencine:** *Hazine* — **Zâr:** *İnilti, Ağıt* — **Hâr:** *Diken*— **Zât:** *Tanrı'nın özü* — **Sıfat:** *Tanrı niteliği. Tanrı görünümü.* — **İstiva:** *Hak ile Halkın ara kesiti* — **Nihan:** *Gizli* — **Seb-el mesani:** *Yedi ayet. Fatiha suresi. Kuran - ı Kerim'in ilk suresi. Kuran - ı Kerim yorumcularının büyük çoğunluğu bu sureyi Kuran'ın özeti bilir. Besmeleyle başlar.:*

Bismillahirrahmanirrahim

"Elhamdü lillâhi rabbil alemine. Errahmanirrahim. Mâliki yevmiddin. İyyâke na'büdü ve iyyâke nestâ'in. İhdinassıratal müstekıym. Sıratellezine en, amte aleyhim gayril mağdûbi aleyhim veleddâllîyn" (Amin).

Anlamı: « (1 - 4) Hamd, alemlerin Rabbi, merhametli olan, merhamet eden ve din gününün sahibi olan Allah'a mahsustur. (5 - 7) (Allah'ım) Ancak sana kulluk eder ve yalnız senden yardım dileriz. Bizi doğru yola, nimete erdiğin kimselerin, gazaba uğramayanların, sapmayanların yoluna eriştir.» (Amin).

— **Neciyyullah.** Nûh Peygamber'in lâkabıdır ve "Tanrı tarafından kurtarılmış" anlamına gelir.

— **Nevruz.** "Yeni gün" demektir. Güneşin koyun burcuna girdiği ve ilkbaharın başladığı bu gün, Zerdüşt dinince en büyük bayramdır. Alevî-bektâşîler Nevruz'u, Hz. Ali'nin doğum günü sayarlar.

KALENDER ÇELEBİ
(CİVAN)
(1476 - 1528)

Hacı Bektaş Veli soyundan, Mürsel Bali'nin oğlu ve Balım Sultan'ın küçük kardeşidir. Kalender Çelebi gençlik yıllarını okumak ve şiir yazmakla geçirmiştir. Sakin yaratılışı ve şair tabiatı ile çevresine kendini sevdiren bir kişiliği vardır. Balım Sultan'ın öldüğü tarihte 40 yaşında olan Kalender Çelebi, on bir yıl Hacı Bektaş Veli Dergahı'nda postnişin olarak görev yapmıştır. Osmanlı kaynakları Balım Sultan evlatlarından gösterir. Buna göre Kalender Çelebi Balım Sultanın torunudur **(Bknz. Baki Öz a.g.e. s:184).**

O yıllarda Süleyman I (Kanuni) para darlığı nedeniyle yeni ve çok ağır bir toprak vergisi çıkarmış, vergiye karşı çıkanları ağır biçimde cezalandırmıştır. Bu yüzden Bozok, Sivas, Maraş, Adana, Tarsus Türkmen'leri ayaklanmış, bunlara bir o kadar da sipahi ve köylü katılmıştır. Bu ayaklanmanın başında Kalender Çelebi vardır. İlk etapta üstünlük sağlayan kıyımcılar tımar'lı sipahi'lerin Sadrazam İbrahim Paşa ile anlaşmaları sonucu bozguna uğramışlar ve bu yenilginin sonunda Kalender Çelebi Nurhak dağlarında sadık bendesi Dulkadir beylerinden Veli Dündar ile birlikte idâm edilmiştir. (22 Haziran 1527)

Değerli araştırmacı A. Haydar Avcı'ya göre, Balım Sultan ile Kalender Çelebi kardeş olamazlar. Alevi kaynaklarına göre Mürsel Çelebi 89-90 yaşındayken Balım Sultan'ın doğduğu mantıklı bir saptama sayılamaz. Kalender Çelebi, Yusuf Bali'nin oğludur. Büyük olasılıkla, Balım Sultan Kalender Çelebi'nin amcasıdır. Yani Yusuf Bali ile Balım Sultan kardeş çocuğu olurlar. Her ikisi de Seyyid Ali Sultan'ın torunudur. **(Bknz. Kalender Çelebi Ayaklanması, AAA yayınları, 1998, s.34-42)**

Mezarı Balım Sultan Türbesi'nin batı yönündeki özel bölümdedir.

Şiirlerinde, Kalender Abdal, Şah Kalender, Civan, Civan Kalender, Genç Kalender adlarını kullanmıştır. Şiirlerinde Alevi - Bektaşi anlayışının bütün sorunlarına değinir. Özellikle oniki imam üzerinde durur, geleneği sürdürür. "dün gece seyrimde batin yüzünde / Hünkâr Hacı Bektaş Veliyi gördüm" dizeleriyle başlayan şiiri uzun yıllar tekkelerde, kırsal kesimdeki kahvelerde çalgı eşliğinde ezgi olarak söylenmiştir.

Bilmeyen insan değil billâh bu canın kadrini
Gitmeden bilmek gerek rûh - i revanın kadrini

dizeleriyle başlayan gazelinde yaşamın anlamı, insanın yer yüzündeki görevi, insanın değeri; özü, sözü bilinmeyen kimselere içini açmamanın, sır vermemenin yararı, kişinin tinsel varlığının önemi üzerinde durulur. Kalender Çelebi şiirlerinde Hz. Ali ve soyuna

bağlılığını, tarikatta, kişiye ağır bir gönül yükü düştüğünü belirtir. Eski şiir geleneğini sürdürmüştür.

Kalender Çelebi olayı hakkında daha geniş açıklamalar Turgut Koca'nın Bektaşi - Alevi Şair ve Nefesleri kitabında bulunmaktadır. Turgut Koca'ya göre onaltıncı yüzyıl Bektaşi şairlerinden olan Kalender Çelebi'nin yaşamı hakkında bilgi yoktur. Bununla beraber, Bektaşi azizelerinden Kadıncık Ana'nın torunlarından olan ve isyan töhmetiyle 1527'de idam edilen Kalender Çelebi olması ihtimali vardır. 1522 Mohaç zaferinden hemen sonra, Anadolu'da "Celali isyanları" diye tanımlanan bir çok başkaldırılar oluşmaya başladı. Özellikle Adana çevresinde birden bire karışıklıklar çıktı. Süğlün (süklün) Koca ve Baba Zunnun aşiretleri isyan ettiler. Hüseyin Paşanın kuvvetlerini yendiler. Bu çarpışmada Baba Zunnun öldü, Hüseyin Paşa yaralandı ve aldığı yaraların etkisiyle Sivas'ta öldü. Bunun üzerine Dirindi'de Domuz Oğlan, Tarsus'ta Yenice Bey de isyancılara katıldı. İsyancılar, Kendilerine başkan olarak, Hacı Bektaş soyundan olan, Kalender Çelebi'yi seçtiler. Bu nedenle, isyan daha da büyük boyutlara ulaştı. Çiçekli, Karacalu, Akça Koyunlu, Masadlı, Bozoklu aşiretleri de isyana iştirak etti. Sonuçta Sadrazam İbrahim Paşa'nın kuvvetlerine yenildiler. Başsız adıyla anılan yerde Kalender Çelebi'nin başı vurularak öldürüldü.

Kalender Çelebi ayaklanmasının oluşmasında kökeninin ve bulunduğu postnişinlik makamının büyük payı vardır. Ayaklanmanın kitle tabanı köylü - çiftçi kesimiydi, yoksul halktı, geniş Türkmen yığınlarıydı. Elinden dirliği alınmış, yoksulluğa itilmiş küçük dirlik sahipleriydi. Devletçe dışlanmış, baskıyla düzen içinde tutulmaya çalışılan kesimlerdi. Bunların geneli Alevi ve Türkmenlerdi. Ancak sünni kesimden toprak yoksulu öğeler de bu ayaklanmaya katıldılar.

Tarihçi İbrahim Pecevi, "Kalender şah okadar güç ve itibar kazandı, o kadar kalabalık bir topluluğun başı oldu ki, böylesi şimdiye dek hiçbir başkaldırıcıya nasip olmuş değildi. Işık ve Abdal diye anılan ne kadar inancı ve eylemi bozuk kimseler var idiyse yanına toplayıp yirmi, otuz bin kadar eşkiyadan oluşan büyük bir çete meydana geldi" der **(Peçevi Tarihi s: 93).**

Yine Peçevi Tarihi: Kalender Çelebinin bağlaşıklarını şöyle anlatır: "Türkmenler arasında bir çok küskünler vardı. Çünkü Türkmen ile Osmanlı padişahınca alındığı zaman çok kimselerin tımarları ellerinden alınmış ve bunlar padişah haslarına eklenmişti. Çoğunun sapık inançlı Kalender'in eşkiyalarına katılmaları bu yüzden olmuştur" diye olayın nedenlerini saptar.

Tarihçi Müneccimbaşı Ahmet Dede olayın toplumsal ve sınıfsal özünü benzer görüşlerle anlatır.

Tarihçi Sadıkzade Mehmet Hemdani Çelebi de aynı yargılara varır.

Kalender Çelebi ayaklanması o güne değin Osmanlıya karşı yürütülen en büyük eylemdi. Hareket ekonomik ağırlıklı nedenlere dayanır. Ayaklanma genişliği ve özelliği itibarıyla tamamen bir köylü ayaklanmasıydı. Hareket başında bir Alevi hareketi olarak

doğdu, gelişti. Tarihi kaynakların "Işıklar" "Torlaklar", "Kalenderiler", "Abdallar" ve "Mülhidler" dedikleri bu Alevi gruplarıydı. Dulkadir Türkmenleri, Tımarlı Sipahiler, Sünni çiftçiler, dahası kent ve kasabalılarda harekete katıldılar. Ayaklanma Kırşehir - Ankara yöresinde patladı. Kanuni isyan nedeniyle Macaristan seferinden erken döndü. Sadrazam İbrahim Paşayı görevlendirdi. İbrahim Paşa üçbin Yeniçeri, ikibin Sipahiyle Anadolu'ya geçti, Anadolu ve Karaman Beylerbeyi askerleriyle İbrahim Paşa'ya katıldılar. Anadolu Beyler Beyi Behram Paşa, Kozova da Tokat yakınlarındaki Cincifte yenildi (27, 5, 1527), Osmanlı ordusunun ileri gelenleri öldü, Osmanlılar için büyük bir yenilgiydi: ordunun tüm ağırlığı Kalender Çelebi'nin eline geçti "Bütün Torlaklar, ağırlıklı silah, hayme ve çadırlar edindiler, çıplak ve perişan iken giyindiler, kuşandılar, övünülecek giysilerle donandılar" **(Solakzade Tarihi II / 155, Ahmet Refik a. g. e. s: 11)**

Bu olaydan sonra Dulkadir'li boylarının çoğu Kalender Çelebi'ye katıldı. Gücü 30 - 40 bine çıktı. Bu güç Osmanlı'yı akıllı düşünmeye ve önlemler almaya götürdü. İbrahim Paşa, Kalender Çelebi'nin güçlerinin yalnız Alevilerden oluşmadığını saptayınca, yeni bir politika belirledi. Dulkadir oymaklarından başta Karaçalı ve Doukz boy beylerine gizlice dirliklerinin verileceği bildirildi. Ayrıca yolsuzlukların düzeltileceği duyuruldu. Halka zulmeden Vali Ferhat Paşa ile birçok sancak beyi idam edildi. İsteklerine ulaşan dirlik sahibi Türkmen beyleri yoksul köylülere ve Alevilere ihanet ederek ayrıldılar. Devletçe doyurulan Dulkadirli beyler başkalarını da Kalender Çelebi'den koparmayı üstlendiler. Özellikle geceleri bir çok insan isyancılardan ayrıldı. Kalender Çelebi'nin yanında 3 - 4 bin Kalenderî kaldı. İran yolu Hüsrev Paşa tarafından kesildi. Kalender Çelebi Bağdat'a gitmek için Sarız - Elbistan yolunu tuttu. Başsaz - Başsan (Nurhak dağında)denilen yerde Kalender Çelebi'yi politik yönden yıpratan İbrahim Paşa'nın adamları Kalender Çelebi'yi ve yanındakileri öldürdüler. (V. Hammer Tarihi, s: 315. / The Ottoman Emp. Halil inancık s: 182) (Mezhepler Tarihi. Enver Behmen Şapolyo, s: 335) (Akt. Turgut Koca a. g. e. s: 108) Böylece Osmanlı bir kez daha amacına ulaştı. Kalender Çelebinin müridlerinden olduğu anlaşılan Çağdaşı Koyun Abdal olaya nasıl bakıyor birde onu dinleyelim:

Seni Şah'a gider derler, Gel gitme güzel Kalender
Atan anan yüzün suyun, Terk etme güzel Kalender

*

Hacı Bektaş degil mi atan, Hünkar Veli degil mi öten
Kerbela'da mekan tutan, Gel gitme güzel Kalender

*

Sen Hacı Bektaş gülüsün, Şu aleme dopdolusun
Sende bir erin oğlusun, Gel gitme güzel Kalender

*

Yedilmez oldu yedekler, kurulmaz oldu otaklar
Harb oldu kaldı çıraklar, Gel gitme güzel Kalender

*

Bölük bölük oldu beğler, Dikildi sayvanlar tuğlar
Koyun Abdal durmuş ağlar, Gel gitme güzel Kalender

(Bknz. sh: 571)

Onaltıncı yüzyılda düzenlenmiş bir çok dergilerde, şiirlerine rastlanmaktadır. Hece ve arûz veznini ustalıkla kullanmaktadır. Başarılı bir şairdir. Şiirlerinde Hurufi inançları görülür. Oldukça kültürlü, etkili bir kişiliği vardır. Zamanının büyük bir bölümünü okumakla, deyiş söylemekle geçirmiştir. Deyişlerinde ilim, irfan ile uğraşmanın hakkı bulmak, benlikten kurtulmak, kısaca insan olmak için gerekli olduğunu belirtir, vurgular.

— 1 —

Dün gece seyrimde bâtın yüzünde
Hünkâr Hacı Bektaş Veli'yi gördüm
Elif taç başında nikap yüzünde
Aslı imam nesli Ali'yi gördüm

↓ Geçti seccadeye oturdu kendi oturdu
Cemali nurundan çırağ uyandı
İşâret eyledi sâkiler sundu
Bize Hak'tan gelen doluyu gördüm

İçtim ol doludan aklım yitirdim
Çıkardım kisvetim ikrar getirdim
Menzil gösterdiler geçtim oturdum
Kemend ile bağlı belimi gördüm

Mürşid eteğinden tutmuşum destim
Bu idi muradım irişti kastım
Bilmem sarhoş muyum neyim, ben mestim
Erenler verdiği doluyu gördüm

Kalender Abdal'ım koymuşum seri
Şükür kurban kestim gördüm didarı
Erenler serveri, gerçekler eri
Sultan Hacı Bektaş Veli'yi gördüm

Seyr, düş, seyran, bâtın: *İç, İlahi sır* — **Nikab:** *yüz örtüsü* — **Dest:** El — **Didar:** *Yüz* — **Server:** *Başbuğ.* **Dilim:** *Dolu.* — **Kisvet:** *Giysi* — **İrişti:** *Erdi.*

— 2 —

Ey gönül şâd ol Muhammed Mustafa devrânıdır
Meşreb - i Şâh - ı velâyet Murtezâ devrânıdır

Her taraftan hikmetullah sır - rı Şâh oldu zuhûr
Şah Hasen ü Şah Hüseyn'im Kerbelâ devrânıdır

Tâlib ol Zeynelabâ'ya Bâkır'e ihlâs ile
Ca'fer ü Kâzım Ali Mûsâ Rızâ devrânıdır

Şah Taki sultan - ı alem Şah Naki Şah Askeri
Mehdi hem din serveri Al - i abâ devrânıdır

Sohbet - i irfana ermez her hasis - i bi haber
Bunda sığmaz nâşiler bu aşina devrânıdır

Zâhidin ref' oldu zühdü kalmadı ayruk demi
Lâcerem sıdk u safâ mihr ü vefâ devrânıdır

Geçti hükm – ı tohm - i Mervan geldi iman askeri
Ey **Kalender** secde kıl Al - i abâ devrânıdır

Al - i abâ: *Hz. Peygamberin soyu, yani Hz. Muhammed, Hz, Ali, Hz. Fatıma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyn.* — **Devran:** *Dönem, Zaman* — **İlahi:** *Temiz, pak* — **Ref':** *Kaldırma* — **Mihr:** *Güneş* — **Zahid:** *Aşırı sofu* — **Zühd:** *Tamamen kendini ibadete vermek* — **Lâcerem:** *Kuşkusuz, elbette* — **Tohm-ı Mervan:** *Yezid soylu.*

— 3 —

Bilmeyen insan değil billâh bu canın kadrini
Gitmeden bilmek gerek rûh - i revân - ın kadrini

Lûtf - u ihsan eyleyen dâr - ı fenâ içre müdâm
Lâ cerem odur bilen dâr - ül bekâ'nın kadrini

Serteser cismini virân etmeyen tâ aşk ile
Bilmemiştir gevher - i genc - i nihân'ın kadrini

Çekmeyen derd - ü belâ vü mihnet - ü hicran gamin
Ol ne bilsün derdmend - i nâtüva'nın kadrini

İsteme her şûm - i nâmerd ile nâdandan kerem
Hem yine merdan bilür merd - i Hudâ'nın kadrini

Bunca devran geldi geçti bilmedi münkir henüz
Derviş - i biçare -i ehl - i duâ'nın kadrini

Ey **Kalender** râzını keşfetme her nâ mahreme
Değme can bilmez bilirsin bu beyan'ın kadrini

Viran: *Yıkık, ören* — **Derdmen:** *Tasalı, dertli* — **Rûh -i revân:** *Akan, coşan, dolaşan ruh* — **Genc - i nihan:** *Saklı hazine* — **Nadan:** *Yoz, kötü.* — **Dâr - ı fena:** *Geçici alem, dünya.* — **Lâ cerem:** *Şüphesiz, kuşkusuz* — **Dâr - ül - Bekaa:** *Ölümsüzlük yurdu, ahret.* — **Natüvan:** *Zavallı* — **Şûm:** *Uğursuz* — **Merd - i Hudâ:** *Tanrı dostu* — **Râz:** *Sır* — **Beyan:** *Açıklama* — **Kadrini:** *Değerini* — **Na - mahrem:** *Nikah düşmeyen, yabancı* — **Habbe:** *Damla* — **Erham:** *Merhametli* — **Müdam:** *Daim* — **Serteser:** *Baştan başa* — **Şum:** *Uğursuz.*

— 4 —

Hor bakma fukara'ya sakın ey ehl - i hüner
Surete etme nazar siret'e bakıp ekser
Kâdir olmazsa da bir habbeye dünyada eğer
Düşer erham - ı fenâ lûtf - i Hudâ'ya mazhar
Etme derviş - i abâ - pûş'a hakaretle nazar
O da halince fenâ mülketinin Şâh - ı geçer

Adem - i fıtrat - ı evvelde Hudâ'yı mutaâal
Kimisin Şâh - ı cihan etti kimisin abdâl
Kimine sadr nasib etti kimine saff - ı niâl
Bu nasıhatleri gûş et sakın ey nik hisâl
Etme derviş - i abâ - pûş'a hakaretle nazar
O da halince fenâ mülketinin Şâh - ı geçer

Hünerine nazar et ayıbını pinhan eyle
Kibri ko yanına al alemi seyran eyle
Def'i gam kıl güle bak handân eyle
Hatırını ele al lûtf edip ihsân eyle
Etme derviş - i abâ - pûş'a hakaretle nazar
O da halince fenâ mülketinin Şâh - ı geçer

Sâf dil ol yere ko yüzünü çün âb - ı revan
Kaynayub tekye - i aşk içre varup nice zaman
Bir bilür şâh - u gedâ kadrini ehl - i irfan
Yedi iklime olursan da şâh - ı cihan
Etme derviş - i abâ - pûş'a hakaretle nazar
O da halince fenâ mülketinin Şâh - ı geçer

Münkir olma fukaraya yürü zâhid zinhâr
Rıfk ile bak yüzüne lûtf ile eyle güftâr
Fukaradan kopar erbâb - ı velâyet her bâr
Gel **Kalender** sözüne eyleme red ile inkâr
Etme derviş - i abâ - pûş'a hakaretle nazar
O da halince fenâ mülketinin Şâh - ı geçer

Ekser: *Çok, daha, fazla* — **Zinhar:** *Sakın* — **Zahid:** *Aşırı sofu* — **Zâr:** *Ağlama* — **Abâ - puş:** *Aba giyen* — **Geda:** *Kul* — **Güftar:** *Söz* — **Bâr:** *Yük* — **Rıfk:** *Yumuşaklık* — **Erbab:** *Uz* — **Zinhar:** *Aman ha* — **Mülket:** *Ülke* — **Pinhan:** *Gizli.*

— 6 —

↓

Allah bir Muhammed Ali
Nazar eyle bâri bana
İzz - ü celalin aşkına
Çektirme şol zâri bana

Muhammed Ali'dir server
Kapusuna varıp yalvar
Dileyene muradın ver
İrak eyle nâri bana

Pirlere niyaz ederiz
Yalan dünyayı nideriz
Ölürüz hasret gideriz
Göster şol didarı bana

Kalender ağlar yerinir
Aşk hayaliyle sürünür
Cennet - i ridvan görünür
Şol güzelin kaddi bana

Rıdvan: *Cennet türlerinden birinin adı* — **Kadd:** *Boy* — **Nar:** *Od, ateş* — **Izz:** *Değer, yücelik, güçlülük* — **Celâl:** *Büyüklük, ululuk* — **Hışm:** *Kızgınlık.*

— 7 —

Dilberin vechine Bismillâh oku
Gör bu hüsn-i hulku sunu'ullah oku

Ol beyân - ı beyyinât - ı zât - ı Hak
Sûret - i insandır eyvallah oku

Çehre - i ruhsâresin Seb'ulmesan
Allemel - esmâ Kelâmullah oku

Ger dilersen ehl - i nâci olmağa
Geç bu kesretten kitabullah oku

Ver salevat görse aynın aynını
Kaşların hem kudret - i Allah oku

Harf - ı nutka Câvidan'dan al sebak
Asl u fer'i nakş - ı Arşullah oku

Fâ ü dâd ü lâmdan iste Rabbini
Ey Kalender ilm - i ehlullah oku

AÇIKLAMA

Tanrı'nın insan yüzünde görüldüğü, Tanrının bütün başarılarının insan yüzünde yazıldığı, insanın kaşlarının bile Tanrı'nın yaratıcı gücünü bildiren birer anlatış taşıdıklarını gösterdiği, insanın özünde Tanrı özünün bulunduğu, insan ile Tanrı anlam bakımındanda, gövde bakımındanda bir olduğu açıktır, ikiside yanyanadır oku. Tanrı insanın dışında, ondan ayrı değildir. Tanrı insan yüzünde güzellik olarak kendini gösterir. Tanrı insanda devinme içinde ortaya çıkan yaratıcı bir güçtür Yeterki oku, okumasını bil.

Hulk: *Yüksek ahlak* — **Sunullah:** *Tanrı'nın san'atı* — **Çehreyi ruhsaresi:** *Yüzü, Cemali* — **Beyan - ı beyyinât:** *Belgelerin açıkladığı* — **Ehl - i Naci:** *Sapıklıktan kurtulmuş topluluk* — **Kesret:** *Vesvese, Kuruntu* — **Cavidân:** *Ölümsüzlük* — **Harf - i nutku Cavidân:** *Fazl - ı Hurûfi'nin Cavidân adındaki kitabın sözleri ve harfleri* — **Sebak:** *Ders* — **Asl u ferri:** *Temel ve ayrıntılar* — **Fa vü dad ü lâm:** *Fadl (eski yazı) Tanrı erdemliği* — **İlm - i ehlullah:** *Tanrı'nın seçkin kullarına ilham ettiği gizli ilim* — **Aslı fer'i:** *Aslı yedeği.*

— 8 —

Her cana kalan serseriye er demesinler
Ser vermeyenin ismine server demesinler

Bir kimesnede olmasa ol aşk - ı Ali'den
Pes nice ana kâfir - i Hayber demesinler

Her can ki şeh'i bilmese bu kişver içinde
Şâh kulu değil Çâker - i Kanber demesinler

Güzel görünür iş bu gönül her kimi sevse
Tahkik budur özge haberler demesinler

Efsâne sözün söyleme ey zâhid - i hodbin
Sakın ki sana câhil - i ebter demesinler

Katlanmaz isen sabr edüben cevrine yârin
Ol bi hünere aşk eri rehber demesinler

Ser vermez isem yoluna Şâh - ı Kâdimin
Alemde dahi bana Kalender Demesinler

Efsane: *Söylence*— **Server:** Önder — **Çâker:** *Kul, Köle* — **Kişver:** *Ülke* — **Hodbin:** *Kibirli, gururlu* — **Ebter:** *Yaramaz kimse, çocuksuz.*

— 9 —

Mâden - i kân - ı kerem Şâh - ı Necef ↓
Her kime kılsa nazar buldu şeref

Murtaza'dır kâşif - i kenz - ül ulûm
Hadi - i ilm i ilâhi men - aref

Mazhar - ı Hak kendedür ol ayn - ı zât
Bakasın öz hikmetidür her taraf

Kim ki hemdem olmadı irfân ile
Geçti anın sohbeti ömrü telef

Kazanan ahiret azuğun daimâ
Verdi nakdin süfleye her dem selef

Kavl - i Ca'ferle **Kalender** yol veren
Oldurur Şâh oğlu ferzend - i halef

Kân: *Maden ocağı, kaynak, öz* — **Kenz:** *Hazine* — **Ulum:** *Bilimler* — **Ferzend:** *Oğul, çocuk* — **Halef:** *Yerini tutan* — **Şah - ı Necef:** *Hz. Ali* — **Azuk:** *Yiyecek* — **Telef:** *Yok olma* — **Süfl:** *Çöküntü, tortu, döküntü* — **Selef:** *Bir yerde, bir işte başkasından önce bulunmuş* — **Mazhar:** *Erişme, nail olma, şereflenme.*

— 10 —

Mahı Muharremde kılalım zarı ↓
Şah Hüseyn-i Kerbela'nın aşkına
Müminin ah ile figandır kârı
Şah Huseyn-i Kerbela'nın aşkına

Muhammed Mustafa yüzü mah deyu
Güruh-u Naci'ye Ali şah deyu
Döğünelim taşlar ile ah deyu
Şah Hüseyin'i Kerbela'nın aşkına

Hasan-Hüseyin deyü yaşlar dökerim
Zeynel Abidin'le dağlar yıkarım
Muhammet Bakır'la cefa çekerim
Şah Hüseyn-i Kerbela'nın aşkına

Cafer'e can feda Kâzım'a kurban
Rıza-i Taki'den derdime derman
Olmuşum Naki'nin hükmüne ferman
Şah Hüseyni Kerbela'nın aşkına

Kalender ol sarda Askerî tahtı
İmamlar kuluyum efendim Mehdi
Yüzseler postumu bozmam bu ahdi
Şah Hüseyni Kerbela'nın aşkına

— 11 —

Evvel bahar erdi karlar eridi ↓
Taştı sular dalgalandı çoşu var
Yeryüzünü türlü çiçek bürüdü
Daha Balım dağlarının kışı var

Bülbül ağlar kılar figanı zârı
Ayrılmaz gülünden neylesin hârı
Bana cevretmezdi hublar serveri
Aramızda yüzü kara nakşi var

Taştı uluçaylar bulandı sular
Kimi ah ediyor kimisi güler
Kimi vatanından gurbete salar
Bu feleğin türlü türlü işi var

Ali ile aldı aklım hubların hanı
İntizarda koydu bu garib canı
Yaktı kül eyledi aşk odu beni
Söyündürür gözlerimin yaşı var

Kalender der daim metheder dilim
Muhammed Ali'nin yoludur yolum
Bektaşiyim benim maksudum Balım
Her kişinin bir kolaya tavşı var

Tavş: *Gidiş*

Kuşak: Gerek kam'ların, gerek Bektâşî babalarının giyimlerini tamamlayan, dinî ve sihrî manâsı olan bir şeydir. Hun Türklerinde ve diğer Türklerde, üzeri altın ve gümüş işlemeli, madenî tokalı deri kemerler kullanılırdı. Bektaşîliğin Hıristiyanlıkla ilgili bulunmadığını göstermeğe çalışırken, eski Türkler arasında kuşağın ne derece yaygın ve kutlu olduğunu gösterdik. Teleüt ve bazı Tatar boylarında, kamların kuşağı da deriden olup, sayısız püskülleri vardır ve üzerinde kemik figürleri görülür. Böyle kemerleri, Söğüt-Bozüyük çevresi Karakeçili Yörüklerin kadınlarında ve Urfa (Siverek)deki Türkçeyi unutmuş olan Karakeçili kadınlarında da gördük. Kamların kullandığı, içine öteberi konan deri kemerlerin benzerine de Aydın'ın (Bozdoğan) dağ köylerinden olan Birese'de, Dutağacı Köyünden olan ihtiyar bir zeybekte rasladık. Seksen küsur yaşında at üzerinde heykel gibi duran bu zeybeğin, deri kemeri, silâhlık vazifesini gördüğü gibi, tütün, çakmak, ayna vs.de oraya konuyordu. Bektâşî babalarının kuşağı da bundan pek farklı değildir.

Bektâşî kemeri veya kuşağı "12-14 cm. eninde, 275-300 cm. boyunda, yünden örme bir kuşaktır. Hâkim renk koyu kırmızı veya vişne çürüğü olup kemer boyunca renk şeridler hâlinde, sarı, yeşil, ve diğer renklerden çizgiler uzanır. Baş tarafında deriye dikilmiş kemer tokaları olup, bunlarla bağlanarak bele dolanır. Uç kısmı üçgen şeklinde ve ustalıkla örülmüş veya işlenmiştir. Sivri ucu yünden kalın bir kaytan şeklinde 30-40 cm. kadar uzar. Bu da bele dolanan kısım arasına sokularak kemer bele tesbit edilmiş olur. Kemerler, eskiden İspanyol yünü ile örülürmüş. Çok zarif ve sanatlı dokunmuşları vardır. Kemer kuşanmak (eski deyimle şed bağlamak, kemer-best olmak) mânevî bakımdan olgunluk 'kemâl' işâreti olarak pek önemli sayılır. Eski fütüvvet erbâbı Ahîlerde de şed bağlamak vardı. Hz. Ali'nin bizzat kemer kuşattığı vefakâr dostlarından onyedi zât vardır ki, bunlar Bektâşî ve Alevî gülbanklerinde 'onyedi kemer-best' diye sık sık geçer.

Kemer özel bir törenle oniki imama verilmiş, elden ele Hacı Bektaş Veli Hazretlerine kadar gelmiştir. Derviş ve uyarıcılara da özel bir törenle tekbirlenerek bağlanır." Eskiden kemer yedi defa bağlanırmış. Bunun ifade ettiği mânâ şudur: 1- Muhabbet, 2- Hidâyet, 3- Hilm, 4- Alçak gönüllülük, 5- Doğruluk, 6- Azamet, 7- Tâat.

Bu kuşakların, kaytandan örülmüş olanları da vardı. Ayrıca, *"renkli kumaş üzerine ham ibrişim, veya gümüş sırma ile işlenmiş taç tokalı kemerler"* kullanır oldular. Hak Teâlânın emri ile Cenâb-ı Cibrîl bunları, cennetden alıp, Mi'raç gecesinde fahr-i âlem efendimize sunmuş ve kendi eliyle giydirmişti. Kuşağı, Resûl-i Ekrem'in sağ yanından bellerine kuşattılar. Bir adı da *"rîdâ'a-i mübâreke"* olan bu kuşağın fahr-i âlemden sonra, diğer 'emânetlerle birlikte imâm Ali'ye geçtiğini anlatan bir Sa'dî '*Fütüvvet-nâme*'sinde deniyor ki: *"Hazret-i Resûl-i Zîşan Ridâ'a-i mübarekin omuzundan eline aldı ve seccadesi üzerine elîf şekilde bıraktı ve eyitdi (buyurdular); Yâ Ali, bu kuşak, ol kuşaktır ki Mi'râç gecesi, hazret-i Cebrâîl karındaşım, belime bağladı. Ve beni Hakk hazretine iletti. Ben dahi senin belüne kuşattım. Bu kuşak, dört köşe meydana getirecek şekilde bağlanır ki, bu dört köşe, dört kitaba, dünyanın dört esasına, dört büyük meleğe işarettir"*[1].

Kemerin, kuşağın tamamlayıcı parçası, *"Cildbend"* veya *"Cilbend"*dir. *"Kemer üzerine tokalı bir kayışla bağlanan, meşinden yapılma; kapağı ön yüzüne sarkan dikdörtgen şeklinde ufak bir kutu gibidir. Altı düz değil, hafif çukurcadır. Kapağının dış yüzünde sağlı sollu Ali adı yazılmıştır. (Hz. Ali'nin kılıcı Zülfikâr'ın resmi işlenmiştir.)"* Üst köşesine Hasan ve Hüseyin'in adları ve sair Türk süsleme motifleri işlenmiştir. Bektâşî elbiselerinde cep olmadığından, cep vazifesini bu çanta görür. İçine, nefes, tütün tabakası, mühür, mendil v.s. konur.

[1] Cemalettin Server Revnakoğlu, Türk İslam Aleminde Tarikatlar Tarihi, Sayı: 2 (Tarihsiz) s: 9-12 aktaran: Mehmet Eröz a.g.e. s: 26.

YEMİNİ

Adı Fazıl oğlu Mehmet Yemini olarak bilinirse de, gerçek kişiliği, doğum - ölüm tarihleri, eserleri, asıl adı hakkında yeterli bilgi ve belgeler yok. Ancak Alevi - Bektaşi geleneğinde "Yedi Ulular" olarak bilinen Fuzuli - Hatayi - Virani - Pir Sultan - Nesimi - Kul Himmet gibi saygın şairler arasında yer alan Yemini, Onaltıncı yüzyılda yaşamış, ancak yaşamı konusunda güvenilir nitelikte hiç bir bilgi bulunmamaktadır. Bektaşi ozanı. Ömrü, Tuna ırmağı yörelerinde geçmiş. Betova'da büyük bir dergahı olan, Bektaşi azizelerinden Akyazılı Sultanın ardalarındandır. Teskireler, bu şairden hiç söz etmez. Ancak Demir Baba velayetnamesinde adı: "Hafız Kelâm Yemini" olarak geçer ki, bundan Kur'an - ı Kerim'i ezbere okuduğu anlaşılmaktadır. Şiirlerinde koyu Alevi - Bektaşi inancını işler. On iki imama gönülden bağlılığını dile getirir.

Şiirleri özellikle Alevi - Bektaşi toplumu içinde çok yaygın olan Yemini'nin kesin olarak doğum ve ölüm tarihleri bilinmemekle beraber, eserlerinden ve dolaylı bilgilerden 15. yüzyıl sonları ile 16. yüzyılın ilk yarısında yaşadığı sanılmaktadır. Yaşantısı hakkında o çağlarda yazılmış teskirelerde yeterli bilgi verilmemektedir. Asıl adının Ali olduğu, Akyazılı İbrahim Dede zaviyesinde hizmet ettiği ve "Yemini" mahlasını burada iken yazdığı şiirlerinde kullandığı söylenir. Yemini'nin şiirleri genellikle hece ölçüsü ile yazılmış olmakla beraber, bazı şiirlerinde aruz ölçüsünü de hatasız ve ustaca kullandığı görülür. Şiirlerinin toplu olarak bulunduğu bir divanı şimdiye değin ele geçmemiştir.

1519'da yazdığı "Faziletname" (Erdem kitabı) adındaki 7300 beyitten oluşan manzum bir eseri bulunmaktadır. Bu Hz. Muhammed ile Hz. Ali'nin erdemlerinden kerametlerinden, cenklerinden methiye olarak bahseden, Alevilerce kutsal sayılan bir kitaptır. Mesnevi tarzında yazılmıştır. Yeni yazıyla Emek Basımevi tarafından basılmıştır. Fakat bu baskıda bir çok imlâ hataları bulunmaktadır. Bu şiirlerin bir bölümünde hurufi temaları işlenmiştir. Yemini, Alevi ve Hurufi inancına bağlı bir şozandır. İnsan - Tanrı birliğinin harflerle açıklanabileceğine inanır. Şiirleri Bektaşilik ile ilgili yazma dergilerde dağınık halde bulunmakta olup, bazı şiirleri gazel tarzında yazılmıştır.

Gerdiş - i carh - ı felek seyrân - ı aşk
Cümle eşya tâbi - i Fermân - ı aşk
Ayn - ü şin kaf - ı Hak vechindedir
Hüsnünü gören olur kurban - ı aşk

dizeleriyle aşkın niteliklerini, etkinliğini, özelliğini dile getirirken Yunus Emre'nin anlayışına, düşüncelerine katılır. Arınmanın, ölümsüzlüğün ve olgunlaşmanın yolu saydığı aşk ile Tanrı'ya ulaşacağına içten inanır. Şiirde söz edildiği gibi eski yazıda aşk (ayn - şin - kaf) harfleriyle yazılır.

Divan geleneğine bağlıdır. Hurufiliğe yatkın bir eğilimi vardır. Şiirlerinde Fazlullah Hurufi'nin izini sürdüğü, onun görüş ve düşüncelerinden esinlendiği anlaşılmaktadır:

Limaallah'ın makamı vech - i Fazlullah imiş
Limenil mülk'ün lisanı nutk - i Fazlullah imiş

ŞİİRLERİNDEN ÖRNEKLER

— 1 —

Her kim şek götürse Emin - i velâyete
Zulmette kala ermeye şem' - i hidâyete

Hubb - i habib olanlara Şâh ola destgir
Râh - ı necâta irgüre ayn - ı inâyete

Nâr - ı cahim içinde kalur kim inanmasa
Fazl - ı Ali hakkında olan bu rivâyete

Ahmed katında ermedi bir şey bu menzile
Hayder gibi bu izzete hem bu kerâmete

Buğz ile ism - i Hayder - i inkâr eden hâre
Lâ'net revâdır eyla ol ehl - i şenâate

Eyler **Yemini** şâm ü seher lâ'net ol seke
Kiniyle Al - i Hayder - i saldı siyâsete

Şek: *Şüphe, kuşku* — **Zulmet:** *Karanlık* — **Şem':** *Mum, çerağ* — **Hubb - i habib:** *Peygamberi sevmek* — **Destgir:** *Elinden tutan, destek olan* — **Râh - ı necât:** *Kurtuluş yolu* — **Nâr - ı Cahim:** *Cehennem ateşi* — **Fazl - ı Ali:** *Hz. Ali'nin erdemlikleri* — **Buğz:** *Kin, Düşmanlık* — **Sek:** *Köpek* — **Siyasete Salmak:** *Öldürmek* — **Şerâat:** *Kötülük* — **Reva:** *Uygun, layık*

— 2 —

Ey saçı küfr - i siyâh ü vey ruh - i imânımız
Dest - i kudretten yazılmış vechine Kur'an'ımız

Men nice terk eyleyem hüsnü cemâlin bilmezem
Çünki sensin can içinde can ü hem cananımız

Zâhid ü âbid bana der kim seversin hubları
Kim ki sevmez hubları oldur bzim şeytânımız

Ahsen - i sûrette gösterdi cemalin Ahmed'e
Leyle - tül - esrâda Fazl - ı hâlik - ul - insanımız

Dünyevi mü'minlere zindan demiştir Mustafa
Hak bilür cennet olur vaslın ile zindanımız

Enbiyâ vü evliyâdır gösteren esrâr - ı din
Zülf ü kaş u kirpiğinden mu'ciz ü burhânımız

Ey **Yemini** aşıka ilm ü amel arz eyleme
Aşıkın sem'ine sığmaz defter ü divânımız

Küfr - i siyâh: *Kesret, Çokluk* — **Ruh:** *Yanak* — **Ruh -i iman:** *Birlik, Vahdet.* **Dest:** *El* — **Leyle - tül - esrâ:** *Miraç gecesi. Bu beytte şu hadise işaret vardır: "Re-yetü Rabbi fi leyletül - mi'rac âl - i suretihi şabun katat. Anlamı: Mi'rac gecesinde ben, Tanrı'yı soyutlanmış, yüce surette gördüm." Bu hadisi, üçüncü devre Melami'li-ğin kurucusu Muhammed Nur da kullanmıştır.* **Sem:** *İşitme*

— 3 —

Suretin nakşında gördüm Fazl - ı ism - i a'zamı
Zülf ü kaş u kirpiğindedir Süleyman hâtemi

Limeallahın hayaâlidir yüzün vech - i ilâh
Gösterir mir'at - ı mü'min on sekiz bin alemi

Kim ki sâcid olmadı hüsnün önünde ey sanem
Sen anı merdûd - i şeytan bil değildir ademi

Arif - i nefsolmayınca nefsini bilmez fakih
Ger olursa Hayderi vü jende - pûş - i Edhemi

Ey **Yemini** tayyib ü tâhir olunmaz şöyle bil
Her kim içmez Sâki - i Kevserden âb - ı zemzemi

AÇIKLAMA

Tanrının en yüce niteliğini yüzünün oyasında gördüm, saçın, kaşın, kipriğin Süley-man peygamberin mührüdür, onda bütün Tanrılık nitelikleri yazılıdır. Senin yüzün Tanrı'-dan bir örnektir, inananların aynasıdır, onsekizbin evreni gösterir. Sana tapmayan senin önünde eğilmeyen, kovulmuş bir şeytandır, sen onu adam sayma artık. (Tasavvufta buna insan zübtedül kâinattır, Evrenin örneğidir denilir.)

Suretin nakşı: *Yüzündeki şekiller, ağız, burun, göz, kulak, saç, kaş ve kirpikler* — **Rimeallah:** *Şerefli hadis. Aslı: "Lime Allah'ı vaktı yesianı nebiyyi mürsel ve lâ me-leki mukarrib = Benim, Tanrı ile öyle anım olur ki; aramıza ne peygmberler ne de melekler giremez." anlamındadır.* — **Sanem:** *Güzel yüz* — **Merdûd - i şeytan:** *Ko-ğulmuş şeytan* — **Jende - pûş:** *Yırtık pırtık giysiler giymiş* — **Tayyib:** *İyi* — **Tâhir:** *Temiz* — **Sâki - i Kevser:** *Hz. Ali, yetkin insan, mürşid.*

— 4 —

Nebiler serveri çünkim Muhammed Mustafa geldi
Velâyet rehberi sultan Ali - yel - Murtezâ geldi

Emineyn ü Saideyn ü Şehideyn ü şeh - i evlâd
Hasen hulk - ı Rızâ ile Hüseyn - i Kerbelâ geldi

Çü Zeynelâbidin oldu atası âl ü evlâdın
Muhammed bâkır u Ca'fer kamuya rehnümâ geldi

İmâm - ı heftümin oldu yakın bil Mûsi - i Kâzım
İmâm - ı heştümin ba'de Ali Mûsâ Rızâ geldi

Taki takvâ - yi dinin bil esâsı hem binâsıdır
Naki devrân - ı alemde kamu derde devâ geldi

İmâm - ı Askeri oldu peder Mehdi - i devrâna
Hudâ'nın fazlı erişti şükür sâhib livâ geldi

Yemini ehl - i din oldur Ali'yi etmeye inkâr
Velâyet ehline imâm - ı pişüvâ geldi

Server: *Başbuğ* — **Rehber:** *Kılavuz* — **Emineyn, saideyn, şehideyn:** *İki emin, iki said, iki şehid (yani Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin)* — **Al ü evlâd:** *Soy ve sop* — **Heftümin:** *Yedinci* — **Heştümin:** *Sekizinci* — **Takva:** *Kötülükten sakınmak* — **Sahip liva:** *Sancak sahibi* — **Pişüva:** *Önder* — **Devran:** *Dönüş , Dünya, zaman.*

— 5 —

Her gönül kim nûr - i Hak'dan zer gibi sâf olmadı
Bu sırâtullah içinde ehl - i a'râf olmadı

Arif - i nefs - olmak istersen özünden vâkıf ol
Arif - i nefs - olanın da'vâsı güzâf olmadı

Hayme - i miâd - ı Mûsâ'dan haberdar olmayan
Ol simurg - ı Lâmekân'ın menzili kaf olmadı

Nüh felek burcunda her kim ehl - i ebrâr olmaya
Kâf ü nûn emri içinde nûn ile kâf olmadı

Men reâni Fazl - ı Hak'dan zâhir oldu aleme
Özünü bilen bilür Hak'kı sözüm lâf olmadı

Levh - i mahfûz - ı İlâhidir cemâl - i bülbeşer
Şol özünden bihaber ehl - i insâf olmadı

Ey **Yemini** çün Kelâmullah - ı nâtıktır sözün
Görmeyen ayn - el - yakin bu yolda sarrâf olmadı

Zer: *Altın* — **Sırâtullah:** *Tanrı yolu* — **Ehl - i a'raf:** *Tanrı'nın sırlarını sezgi yoluyla bilenler* — **Vakıf olmak:** *Hakkıyle bilmek* — **Güzâf:** *Asılsız temelsiz, kuru gürültü.* — **Hayme:** *Çadır.* — **Simurg - ı lâmekân:** *Mekansızlık kuşu* — **Nûh:** *Dokuz.* — **Men reâni:** *Şerefli hadisin baş tarafı. "Kim ki beni gördü, gerçekte Tanrı'yı gördü" anlamındadır.* — **Levh - i Mahfûz:** *Saklı kitap, Kur'ân* — **Bülbeşer:** *Aslı eb - ül - beşer, insanların atası Adem peygamber.* — **Kelâmüllah - ı nâtık:** *Söyleyen, konuşan Kur'ân, yetkin insan.* — **Ayn - el - yakin:** *Gözle görme, gerçeği bilme* — **Bihaber:** *Habersiz* — **Nur-u Hak:** *Tanrı ışığı.*

— 6 —

Lam eliften arşa pervaz eyledim ↓
Kaf u nun'dan başıma taç eyledim

Nûh felek burcunda kurdum hameyi
Lâ mekân yurdunu târâç eyledim

Kuvvet u savt ü kelâm nutku ruh
Cümlesini hüsne muhtaç eyledim

Suret - ı şâbin katat görmek için
Perde pûşi ne miraç eyledim

Beyt - i mâmur içre mesken tutalı
Ey **Yemin'**i günde bir hac eyledim

Târâç: *Yağma, çapul* — **Katat:** *Kısa, kıvırcık, bukle* — **Şab:** *Topluluk* — **Pervaz:** *Semah, dönüş* — **Hame:** *Hayma* — **La mekân:** *Yersiz, yurtsuz.*

— 7 —

Dediler ki keramet kanı Hayder ↓
Dayanmaz derdimin dermanı Hayder

Hakk'ın kudreti sende ayandır
Velayet mülkinin sultanı Hayder

Cemâd'a dil verirsin emr - i Yezdan
Verir nutkun ölüye canı Hayder

Kamu mümin'lerin kalbinde mihrin
Olubdur dini hem imanı Hayder

İmamü'l Müttekinsin bellü bayık
Erenler merdinin merdan'ı Hayder

Behişt ehline saki'i ezelsin
Hakk'ın sende erer ihsanı Hayder

Yemini dermendde kıl inayet
Delalette komagıl anı **Hayder**

Kan: *Maden* — **Behişt:** *Cennet* — **Dermend:** *Dertli* — **Bayık:** *Bayılmış.* **Emin:** *Güvenilir* — **Emineyn:** *Hz. Muhammed'in lakabı* — **Said:** *Yüksek, yukarı* — **Saideyn:** *Hz. Ali'nin laabı* — **Şehadet:** *Şahit olma* — **Şahideyn:** *Hz. Hüseyin'in lakabı* — **Şeh:** *Şah, padişah* — **Şehi evladı:** *Şah evladı* — **Rehnüma:** *Yol gösterici.*

— 8 —

Hoş keramet madeni Şah-ı Velayettir Ali
Nur-u Ahmet'tir, bakın şem'i hidayettir Ali

Muciz-i Musa'yı bir pare ağaçta gösterir
Şöyle bir sırrını bahri kerametti Ali

Bunca işler kım kılubdur kudret-i Haktan ayan
Muciz-i nur-u Nebiden ruşen ayettir Ali

Hatem-i Tai bir pula değmez sehası olsa yad
Nesl-i İbrahimdir, kani sehavettir Ali

"Hel-eta-ale-i Insan" münzeldir şanına
Hem emin-i Ahmed, sahib-i emanettir Ali

Ey **Yemini** Haydar'ın methini tekrar eyle kim
Hem dem, hem ser-i sultan-ı şefaattir Ali

Şah: *Padişah* — **Velayet:** *Velilik, ermişlik* — **Sem:** *Mum* — **Muciz:** *Beceri, hüner sahibi* — **Bahr:** *Deniz* — **Umman:** *Okyanus* — **Keramet:** *Tansık.* — **Nur:** *Işık* — **Nebi:** *Yalvaç, haberci, resul* — **Hatem:** *Mühür, yüzük* — **Ruşen:** *Aydın parlak* — **Pul:** *Para* — **Seha:** *Alan, saha* — **Yad:** *Anma* — **Tai:** *Kendi isteğiyle iş yapan* — **Nesl-i:** *Soyu* — **Şehavet:** *Cömertlik, eliaçıklık* — **Münzel:** *İndirilmiş, gökten gelmiş* — **Seri:** *Hızlı, çabuk, ard arda gelme* — **Kani:** *Kanatkâr. Hakkına razı* — **Şefaat:** *Cömertlik, eliaçıklık* — **Dest-i kudret yakınlığı:** *Yemini bir gazelindeki "Dest-i kudretten yazılmış veçhine Kur'an'ımız".*

dizesiyle insanın yaratılmadan önce varlığında ve özünde Kur'anı bulundurduğunu, gerçek Kur'anın insanda olduğunu öne sürer, savunur.

Bu düşünce Tanrı ile insan arasında bir bağlaşma olduğunu, Tanrı'nın insana yakınlığını vurgular, dile getirir. Yine Allah, Kur'anda:

"Ben size şahdamarınızdan daha yakınım" diyerek bu yakınlığı anlatır. "Kelamullah-ı natık" tümcesi içinde anlatılmak istenen de budur. Bunun dosdoğru anlamı" Tanrı insanda dile gelir" demektir.

16. yy. Batınî ozanı Hayderi:

Gevher-ı zat-ı Hüdayız der nıhan ü aşikar
Bizim için çarh urur bu gunbed-ı niyli hisar
Bizdedir mevcut bişek yerde gökte her ne var

yani "Tanrının özünün incisiyiz, gizli açık bu. Bu dönen gök, bu mavi kümbed bizim için bir hisar yapmaktadır. Yerde gökte ne varsa bizdedir, bunda kuşkumuz yok" diyor. Oda Yemini gibi Tanrı ile insanın bir olduğunu, insanın bütün evrenin özü durumun da bir varlık kimliği taşıdığını vurguluyor. Yemini özün özünün Ali de olduğunu Faziletnamesinde savunuyor.

— 9 —

Gerdiş - i Çerh - i felek seyran - ı aşk ↓
Cümle eşya tabi - i ferman - ı aşk

Ayn ü şin ü kaf - ı Hakk vechindedir
Hüsnünü gören olur kurban ı aşk

Zülf ü kaş u kirpiğinden dembedem
Görünür aşıklara ihsan - ı aşk

Padişah - ı dehr olursa nâgehân
Bende eyler özüne Rahman - ı aşk

Zahid ü abid hacerdendir meğer
Bu sebebden olmaz ol mihman - ı aşk

Küntü kenz'in hanesinden geldi uş
Zahir oldu aleme sultan - ı aşk

Suret - i şabin katat fazl - i İlâh
Dünye vü ukba'da ol canan - ı aşk

Ey **Yemini** aşık - ı vech ol bu gün
Geldi çün aşıklara devran - ı aşk

Gerdiş: *Dönüş, dönüp dolaşma* — **Dembedem:** *Aynı zaman* — **Hacer:** *Taş* — **Küntü kenz:** *Varoluş hazinesi* — **Uş:** *Kuş yuvası* — **Şabin:** *Genç* — **Katat:** *Benzer* — **Ukba:** *Öbür dünya* — **Nagehan:** *Ansızın* — **Dehr:** *Dünya* — **Abit:** *Kul.*

— 10 —

Bil ki sultan - ı velayettir Emrü - l Müminin
Şöyle bil şem'i hidayettir İmamü - l - müttekin

Cümle mahlukat içinde Zat - ı Hakk'dandır nişan
Mahzen - i cümlu ulumun evvelin ü ahirin

Ahmed ü Mahmud ol Muhammed Mustafa
Ana kardaşım dedi ol Rahmeten - lil'alemin

Cümle ashab ortasında Fazl'ın izhar etti Hakk
Alemin fahrine ol oldu vasiyy ü hem yakin

Lâ fetâ illâ Ali lâ seyfe illâ zülfikâr
İş bu medhin can ile zikr etti Cibril - i emin

Ahmedin kaim makamı efdalinden Ali'nin
Bab - ı ilimimdir deyu buyurdu Hatmü - l - Mürselin

Ey **Yemini** Hayder'in medhini bir eşya tan
Yazamaz yerden göğe evrak ola ruy - i zemin

Velayet: *Velilik kurumu* — **Müttekin:** *Korunmuş imam, Zeynel Abidin* — **Mahlükat:** *Varlıklar* — **Mahzen:** *Depo* — **Rahmeten-lilalemin:** *Alemlerin bereketi, rahmeti Hz. Muhammed* — **İzhar:** *Açıklama* — **Ashab:** *Dostlar* — **Meth:** *Övme* — **Alemin fahri:** *Alemin övüncü* — **Lafeta illa Ali la seyfe illa zulfikar:** *Ali gibi yiğit, zülfikar gibi kılıç gelmedi, hadisini işaret ediyor* — **Efdal:** *Üstün* — **Hatm-ül Mürsel:** *Peygamber* — **Babı ilmim:** *İlmimin kapısı* — **Ruy-ı zemin:** *Yeryüzü.*

— 11 —

Limaallah'ın makamı vech - i Fazlullah imiş
Limenilmülkün lisanı nutk - i Fazlullah imiş

Kaf ü nun'un natıkı hem kainat'ın Halik'i
Küntü kenz'in aşık u maşuk'u Fazlullah imiş

Kuvvet - i savt u kelanın mebdei vü menşei
Lâ mekân'ın gencinin sahibi Fazlullah imiş

Alem - i zat ü sıfattan ayni vü mahiyyeti
Hem münezzeh cümlesinden Zat - ı Fazlullah imiş

Gösteren esma - i hüsna öğreten esma - i kül
Söyleyen Taha vü Yasin ya'ni Fazlullah imiş

Sahib - i tenzil ü te'vil ü kitab - ı asman
Ol kelâmullah - ı natık ya'ni Fazlullah imiş

Enbiya vü evliya'nın ma'budu hem maksudu
Adem ü Havva'ya mazhar hüsn - i Fazlullah imiş

Leyletü - l - esra'da Ahmed gördüğü vech - i
Suret - i şabin katat ya'ni ki Fazlullah imiş

Nüh felek ü çerh ile seyr eyleyen şems ü kamer
Beyt - i ma'murun esasi sakfı Fazlullah imiş

İsm olan bilkuvve vü bilfii'l fa vü dad ü la
Ey **Yemin** her irenin namı Fazlullah imiş

Efdal: *Daha üstün, daha faziletli* — **Kaim:** *Ayakta duran* — **Menşe:** *Kök, esas* — **Savt:** *Ses, seda, çığlık* — **Mebde:** *Başlangıç* — **Sakfi:** *Tavan, çatı* — **Fazlullah:** *Hurufiliğin kurucusu* — **Kelan:** *Heybetli, iri* — **Fa:** *Harf* — **Dad:** *Doğruluk* — **Lâ:** *olumsuzluk edatı* — **Billkuvve:** *Kuvvet ve güç ile* — **Bilfiil:** *Eylem ile, eyleme geçerek* — **Esma - i kül:** *Bütün isimler* — **Kelamullah-ı natık:** *Konuşan Tanrı* — **Limaallah:** *Tanrı makamının parçası* — **Limenil mülk:** *Ulu, kutsal mülk* **Şab:** *Genç, yiğit* — **Katat:** *Yontma* — **Tenzil:** *İndirme, azaltma* — **Kitab-ı asma:** *Gök kitabı* — **Münezzeh:** *Uzak, temiz, arı* — **Bilkuvve:** *Düşünce halinde* — **Bilfiil:** *Eylem halinde, gerçekten* — **Fa vü dad ü la:** *Arapça harfler* — **Şems ü kamer:** *Ay ve güneş* — **Fazlullah:** *Hurufiliğin kurucu olan iranlı düşünür.*

FAZİLETNAME' DEN

AHVAL - İ CEBRAİL EMİN VE KUTB - U ZAMAN

Gel ey söz ehli söyle yine sazın
Gönülden nutka cem eyle niyazın

Dilinde var iken fırsatı rivayet
Bu (dördüncü) fazilette beyan et

Bilirsin fazlı şaha yoktur nihayet
Na hakkın ettiğini eyle rivayet

Olursun cümle ilm içinde mahir
Tamamın diyemezsin onun ahir

Eğer kağıt olsa yerler felekler
Yazarsa cümle adem alem - i melekler

Tevarihden ne kadar dinledinse
Rivayatın sahibin anladınsa

Bize ondan beyan eyle kardeş
Kı müminler işitsin onu kardeş

Var iken elde fırsat söylesin dil
Geçer durmaz bu devran fanidir bil

Zay' etme demi nutka ağız ile
Sakın bu fırsatı fevt etme söyle

Cihan dar - ı fenadan geçti bil
Fenaya gönül verme çare kıl

Bekâ darına çün azm edeceksin
Bu menzilden bilirsin gideceksin

Fenada kıl bekâ darına dirlik
İkilik perdesinden geç eyle birlik

Cihan ziynetini iptiyar - ı fahr et
Sana sen lutf eyle kendini yar et

Cihan yar ı vefasızdır vefasız
Sen onu sevme vefasızdır vefasız

Havayi nefsi bırak rahmana uy
Sana kim dedi var şeytana uy

Rizayet ile şehvet marazından
Ki dirlik hasıl olur bu garazından

↓ Münezzeh kıl özünü levhi lâabdan
Ki haktan ayrı düşme ol sebepten

Özünü kurtar bu zülmani kafesten
Henüz ayrılmadan cismin nefesten

Adın zahid vurursun kuru lafı
İşin riyadır hak sözü olmaz sana kafi

Özün sofi derviş oldu bakarsın
Halayıkten hürmet azmet umarsın

Nakli nakl edersin laflar vurursun yalandır
Daha acep acep cümle ef'alin filandır

Onu bilmezsen ömrü zeyde el verirsin
Eline girse tenha yalvarırsın

Hemen arzuyu nefs ile gezersin
Libas zühd ile tafra satarsın

Gerçe suretin Adem ama özün dev
Halkı ezdirirsin eylersin dev

Ki mühib olsa bu mahluk seraser
Sana olmaya şöhrette beraber

İşin sonunu fehm eyle ey miskin
Dimağın eyleme kibr ile perkin

Sana eğer izzet bu helayik
Bu resm ile anlaşılmaz hakayık

Sana put olmasın bu cihanı namus
Yakınlık oduna yak şem'i fanus

Riya fiilini sen terk kıl
Bend'i hakikati dinle gönlünde berk kıl

Fesada vermiş nefsi emare dimağın
Hazana ermiş kurumuş bostanı bağın

Dışın sofi için dopdolu şektir
Bu resm ile kişi hilkatinde eşektir

Safatın Adem ef'alin Şeytani
Ne umarsın bu şerkten ey mürai

İblis şafatından gel beri ol
Babı erenler hakderi ol

Zümre - i şeyatine riya olma
Kalma bu esfelde hakka na olma

Erişmeden sen içinde azabın
Niçin sen seni nehanı edersin

Derdine çamur sıvansın pünhan edersin
Niçin sen seni nehanı edersin

Özün de etme insan iken adın
Ne idi bunca kudretlerin bunca muradın

Çün evvel bu imiş maksuda ermek
Yakininden yakin ol hakkı görmek

Hadis içinde bu sözdür elhak
Kendi özün bilen olur hak

Men arefe nefse fakat arefe Rabbe

Özün bilenden olur talib - i agâh
Bilir her yerde hazırdır ol Allah

Muhit olan yakın olur cihana
Eğerçi nutkadır her türlü ana

Gözün görüp işittiğini bil
Ol dem asan olur cümle müşkil

Onun lutfunu bil ehl - i yemin ol
Cümle vesvas şeytandan emin ol

Hakkın nutkunu haktan gayrı bilme
Ateş - i cehl ile kuyu kaz bilme

Sana kim dedi bi marifet ol
Eriş muini Rahmanı sıfat ol

Seyf - i riyazetle şeytanı katl et
Azabı hilm ile zail et

Tevazu ile kes kibrin başını
Zayi eder kibr erin işini

Hased başını kes sıdk ile derviş
Haseddir adamı eyler bed endiş

↓ Kanaat ile hırsın boynunu vur
Ki kılmasın seni Allah'dan dûr

Edip halka tevazu hem sehavet
İnsan isen eğer kıl bu nushu adet

Ef'al - i riyayı terk eyle kamu
Hilkat - ı insana revamı tamu

Çünki sensin sul arza halife
Ne layıktır olasın ehl - i ciyfe

Özünü bil ey evlad - ı adem
Ne hilkatsin yakin ey nur - u alem

Yakin bil ki bu sözü ey nur - u dide
Senin için halk olundu aferide

Özün sultan velakin kulluğu kaabil
Reva mıdır olasın şekl - i şemail

Kim ki bilir esma ile zatı
Tecelli eyler seyr eder her sıafatı

(Yemini) nin sözü ruş - u beyandır
Eğer fehmin var ise güneş ayandır

* * *

Mühit - i alem evvel hayyi oldu mutlak
Yakin anladınsa tahsin saddak

Sözü çok etme ey ehl - i sühandan
Faziletname - i sultan - ı merdan

Velayetname - i şir - i Hüdadan
Beyan olsa vasf - ı Mustafadan

Ki ol söz ile can ruşen ola
Cehime erse bağ gülşen ola

Layık-i cennet olan ehl-i sufiyeyi yıkar- mı sıkacak
Ki naat - ı Mustafa şerh ola kamu

Cümle evsaf Hayderden rivayet
İşit ne resm ile kılmış hikayet

Ki (Cabir ibn Abdullah Ensar)
Bil andan sudur bu ihbar

Ki bir gün hatem- i peygamber Muhammed↓
Medine içre oturmuş idi Ahmed

Çerağ - ı enbiya sultan - ı alem
Muhammed Mustafa her renk adem

Cümle eshablar çevre dururdu
Resulün nurani barak vururdu

Zahi göz kim göre Resulün yüzünü
Zahi kulak işide tatlı sözünü

Ulu meclis idi cem olup ashab
Ki (üns) idi eşiğinde bu âb

Meğer (Cebrail) ol dem hazır oldu
Ki haktan Ahmede vahiy ile geldi

Eriştirdi Resule hak selamın
Ne emr olduysa arz etti tamamın

Emin vahiy arkasını verirdi her dem
Bu söze kulak ver ey ibn Adem

Pes ondan sonra sözün arz ederdi
Yine destur alıp andan giderdi

Hemen ol dem içinde şir - i Yezdan
Huzur u hatime erdi ey can

Görünce Hayderi Cebrail durdu
Ali'ye doğru vardı yürüdü

Emin - i vahiş şaha izzet eyledi
Taazim - i tekrim edip har eyledi

Selam verdi Resule çünki Hayder
Selamın aldılar ashabı yekser

Ali ol şaf - i ruz - u cezanın
Cün Cebrailden Resul - ü evvel gördü

Aliye izzet etti tazim ile vardı
Dahi döndürmedi arka Aliye

Çok büyük hürmet etti ol veliye
Bunu böyle görünce nur - u izzet

O dedi Cebraile ey peyk - i hazret
Bu gün senden acep israr oldu zahir

Nedir bu müşkülü hal eyle ahir
Dedi Cebrail ey nur - u nübüvvet

Olamı bende onca ilme kudret
Sana müşkül olamı ki hal edem men

Ne buyurdun yoluna can ile tan
Dedi peygamber ey piyk - i ilâhi

Bana sen geldikçe kâhi kâhi
Bana vahiy - i ilâhiyi getirdin

Ashaba arka verip oturdun
Benim ile onda ederdin kelâmı

Bir görürdün haktan hak selamı
Bu gün kim emmim oğlu geldi gördün

Ona izzet edip istikbaline verdin
Dahi döndürmedin arka Aliye

Emin sadık gerçek veliye
Eğerçi vasiiyimdir damadımdır

Gaza - i ekberde destgirimdir
Hakkında (lâhmın lâhmı) dedim

Ve hem (demin demi) dedim
Dedim hem (nefsin nefsi) hakkında

Katı hürmetlidir asheb yanında
Ne kadar kim erenler serveridir

Cümle eshabımın hemen beridir
Neden ettin ona sen bunca izzet

Eyle var ise ezel kurbiyet
Çün Cebrail işitti bu kelâmı

Dedi ey mürseller imamı
Alidir bil bana üstad - ı evvel

Tamamın söyler isem söz olur mutavvel
Oturdu karşısına Mustafanın

Oldur ki ede üstadına izzet
Üstad olur ademe sebeb - i hürmet

Ki üstada yakin - i izzet gerektir
Kişiye atasından yeğrektir

Ki mürşide üstad kuvvet - i ezeldir
Ki şakirde üstad mürşiddir

Mürşidi bilen şakird - i hakikat
Üstadını görünce eyler hürmet

Kaçan kim beni halk eyledi hak
Alidir ol üstadım muhakkak

Onun için eyledim ben ona izzet
Bana ol mürşid - i haktır hakikat

Dedi peygamber ol demde birader
Neden üstad olmuştur sana Hayder

Beyan eyle onu biz dinleyelim
Neden şakirdsin anlayalım

Dedi Cebrail ey sultan - ı kevnin
Müyesserdir cemaline kab - ı kavsin

Beni yarattığında hayyi kaadir
Vücuda gelmemiş hiçbir müzahir

Yaratmamıştı hak arzı semayı
Ne arş - ı kürsi ne gün ne ayı

Hemen bir kaç feriştehleri ol hak
Ki benden ileri halk etti mutlak

Sual etmişti onlara Hak Taala
Ki (Ben kimim) diye (onlara) mevla

Demişler (ben benim) sen dahi (sensin)
Dememişler ki Rabbülalemin (sin)

Böyle cevap alınca onlardan hak
Cümlesini kahr etmiş rabbi mutlak

Onlardan sonra halk etti halik
Beni kim Cebrailim vahiye layik

Bana dahi buyurdu kimim ben
Diyemedim ki Hallak - ı cihansın sen

Cevaba aciz oldum ya Muhammed
Ne dedim dinle ey din - i müebbed

Hemen hayran oldum sergerdan kaldım
Cevabdan külliyen aciz kaldım

↓ Bana emreyledi hak ile pervaz
Nice keşfoldu ol anda raz

Emr - i hak ile pervaz eyledim
Otuz bin yıl tamam uçtum bayıldım

Uçarken düşmeli oldum havadan
Niyaz ettim kudret kuvvet - i hüdadan

Yine evvelki kuvvetimce kuvvet
İta eyledi bana ol demde kudret

Otuz bin yıl dahi uçtum seraser
Ki hiçbir eşyaya olmadım beraber

Havada idi hemen yok idi yerler
Ve hem dağlar ağaçlar bahr - ı berler

Konacak yer yoktu bulamadım hiç
Ne kadar menzil oldu bilemedim hiç

Medet diye niyaz ettim Allaha
Kuluna merhameti çok padişaha

İhsan oldu bana evvelki kuvvet
Onundur lutf hikmet - i kudret

Otuz bin yıl dahi uçtum tamamet
Havadan başka yoktu nihayet

Gücüm kalmadı karar etmeğe yer yok
Niyaz ettim o dem Halik'a çok

Kanadımı oynatıp hayrette kaldım
Havada bir mullak bir kubbe gördüm

Göründü gözüme bir kubbe zahir
Kapısı yok düz etmiş şöyle kaadir

Niyaz ettim hakka kubbe kapısın
Açıldı gördüm içinde yapısı

Konup kubbe eşiğinde durdum
Durur içinde bir kandil gördüm

Asılmış kubbe ortasına kandil
İçi dopdolu nur idi yakin bil

Birisi yeşil idi yarısı ak
İşit sözümü ey sultan - ı afak

Gördüm nurun birisi yeşil biri akdır
Sözüm doğrudur şahidim haktır

Dedim bir kandil ikidir nur
Bu hayret beni benden eyledi dur

Bu müşküle hakka eylerken niyaz
O kandil içinden geldi avaz

Ey Cebrail niçin hayran olursun
Bu ruiyetten sergerdan olursun

Bu kandil içinde yeşil hak nurudur
Ki ol ahir - i zaman peygamberidir

Benim bu ak nur kim Aliyim
Resulün ibn âm - ı hatemi ve hem veliyim

Yürü var menziline hayrette kalma
Seni halk edeni bil gafil olma

Kaçan bundan makamına varasın
Nida gele yine hakdan göresin

Diye Cebrail ben kimim ya sen
Cevabını ruşen ver ola ahsen

Ki sensin rezzak Hallak - ı kaadir
Muhit - i alem eşyaya hazır

Zayıf kulum sen kerim - i padişahsın
Eksikli kul benim sen sultansın

Bana öğretti bu sözü Hayder o dem
Hemen dem uçtum ey nur - u mukaddem

Hemen hakdan nida erişti böyle
Ki ben kimim ya sen kim doğru söyle

Dedim sen Halik'sin mahlukum ben
Ben eksikli kulum sultansın sen

Ne var evvelin iptidası
Bulunmaz ahirin hem intihası

Cevabı böyle dedim ben Allaha
O kadir rahmeti gani padişaha

Dedi ya Cebrail tahsin - i saddak
Erişmişsin hak - ı mürşide muhakkak

↓ Ben ol izzete cebbar - ı alem
Emin - i vahiy etti ey nur - u adem

Cümle mürsellere elçi ben oldum
Çün irşad - ı Hayderden ben aldım

Benim mürşidim ezelden nur - u Alidir
Benim üstadım işte bu velidir

Çün ben hürmeti üstadıma kıldım
Onun nurunu ezel - i mürşid bildim

Ki üstadın hakkı Tanrı hakkıdır
Onlardan sonra izzet bakidir

Sebep bu idi ey hatem - i nübüvvet
Aliye can ile kıldım izzet

Bunu böyle dedi eyledi pervaz
Resule keşf oldu çünki ol raz

Gidince Cebrail dedi peygamber
Ki Cebraile üstad oldu Hayder

Cümle ashaba takdir kıldı
Bunu Cabir o dem tahrir kıldı

İşitip cümle eshab - ı güzide
Resule dediler ey nurudide

Ali gibi ola mı bu yerde er
Ona benzer ola ma hiç server

Dedi peygamber ey ashab dinleyin
Ne dersem fehm - i akıl ile anlayın

Bilirsiniz ki benim hatem - i nübüvvet
Benimdir şer'i din içinde kuvvet

Nübüvvet devri bende ola ahir
Velayet devri baade ola zahir

Alidir menba - ı nur - u velayet
Onun evladınındır hem imamet

On iki erdir bunların tamamı
Ki islah etmek için has u âmı

Onların devri çünkim ola ahir
Alinin sırrı kimde olsa zahir

Ki ol nur - u velayet Alidir
Nur Aliye erişen velidir

Velayet hangi yerde olsa zahir
Aliden gayrı bilmeyiniz onu zahir

İki gören onu müşrik işidir
İkilik dev - i şeytan cünbüşüdür

Bunu böyle buyurdu din ve usulü
Veli olur bulan nura vusulü

Cümle ashab işittiler bu sözü
Vurdular cümlesi toprağa yüzü

Dediler şükür ki bakidir velayet
Ki islah - ı alemdir ta ruz - u kıyamet

Emin oldu veli Ahmed yerine
Yüzün toprak olsun hak derine

Tamam oldu bu kıssa bunda ahir
Budur devr - i sanisi gel dinle zahir

İki (kurun) oldu çün devr - i cihanın
Beyan edem sana sırrın nihanın

Ki ademden biri devr - i nübüvvet
Velayet nuru ile tuttu kuvvet

İkisi bir idi devri sani
Erişince bir idi bil ayanı

Nebi devr - i ezelde adem oldu
İkincide Muhammed hatem oldu

Muhammed yerine kaymakamı
Velayet koydu hak neyin namı

İkinci (kurun) kim devr - i velayet
Velayet ehlinindir çünki imamet

Oluptur evliyalar (altı) zümre
Muti olan kadim onlardır emre

Alinin nurudur bunlara keramet
Edince gösterir bunlar velayet

Bu altı zümreye eden tasarruf
Velayet Alidir bi tavakkuf

↓ Bunlar kaim - i makamdır beynel ümet
Erince aleme ruz - u kıyamet

Bu altı zümreye altı meratip
Muayyen böyle olunmuş bu tertip

Bunlar (üç yüz elli altı) erdir
Velayet kanıdır sahib - i hünerdir

Ki ol mertebede (üç yüz) velidir
Ki bunlar kainatın efdalıdır

İkinci zümre bil (kırk) evliyadır
Cümlesi cihanda bi riyadır

Üçüncü tabaka (yedi) de miskin
Olur dördüncüde (beş) i muin

Beşinci tabaka (üçler) makamı
(Biri) altıncı menzilde tamamı

Ki ol bir evliyadır kutb - u alem
Onun hükmündedir ol adem

Bu müfreddir iki olmaz yakin bil
Cihanda hüküm onundur kal - ü kıl

Muin bil cümle ehl - i veyalet
Onun kutbiyyetine eyler şehadet

Alemin varlığı onun nurudur
Ki bunca evliyanın serveridir

Zamirini bilir eşyanın seraser
Ona hükmünde gayrı olmaz beraber

Kalan eşya safatın mazharıdır
Bu alem kutb - u zatin mazharıdır

Olur dahi vücudu cümle şeyde
Tamatet hüküm onun emvat - ı hıyde

Kaçan kim batma vara ol server
Onun yerine bulunmaya bir er

Cihan uçtan uca vara harabe
Beraber olsun eşya türaba

Velakin üçlerin ulusu ol dem
Onun yerine kutub olur mukaddem

Onun olur tamamen hükm - ü şahı
Ki hizmetkâr edinir mühr - ü mahı

Beşin ulusu üçlere mülazım
Kılar hak çün budur taktire lazım

Katarlar yedinin kutbunu beşe
Yakin kaadirdir hak cümle işe

Ulusun kırkların yediye yoldaş
Ederler bil kim onu kardeş

Katarlar üçyüzün kutbunu kırka
Kimisi cama boş kimisi hırka

Olur üç yüze bu mahlukun yerini
Katarlar bir öğrendi serverini

Bu resme devr eder nur - u velayet
Ederler hüküm ta ruz - u kıyamet

Budur bil (karin - i sani) nin beyanı
Ki şerh ederim ruşen beyanı

Yakin gelse kaçan ruz - u kıyamet
Ki ahir ola bu devr - i velayet

Veli olmayan bulunmaya kaabil
Ki velayet nuru olmaya mukabil

Ol üç yüzün yerine komağa er
Yakin bir er bulunmaya ey server

Onlar ahir olup kırklar ola tam
Yediler batın olup kala bir nam

Ola çün beş ile üçler tamamet
Velayet ref olup kopa kıyamet

Nizam - ı alemde tertip bu resmedir
Ezelde bu tertip bu erkân iledir

(Yemini) sen erenler serverine
Yüzün sürüp eriş hak - i derine

* * *

Bu devrin ola kutb - u devranı
Gönüllerden kesip şekk - i gümanı

↓ Cihanın kutbu ve olur evliyası
Onun taliblerinin yok riyası

Enelhak dedi alemde seraser
Onunla kimse olmadı beraber

Hazaran (Bayezid) (Şibli) ve (Mansur)
Onun ilminin yanında bunlar dûr

Nice (Marufiyle Zünnu Mısri)
Nice (Kerhi) hazaran (Şeyh Basri)

Kalır bir mana - i remzinde hayran
Zahi ser - i velayet kâmil insan

Zemin ve asumanı bir nazarda
Kılıp sabit safatını beşerde

Klâmı eyledi kendinde ispat
Safatiyle dediği evş menim zat

Ayan etti hakikat ilmi ledünü
Cihan alimleri oldu zebunu

Ona kâr etmedi sultan (Cabir)
Kulu olduğu dil - i can ahir

Velayet cezbesiyle ehl - i inkâr
Zaruretinden cümle verdi ikrar

Buyurdu hak - ı sıfat bir ademin men
Meni bilin ki kutb - u alemin men

(Sekiz yüz yetmiş) e varınca hicret
Cihana gün gibi doğdu kudret

Ayan etti velayet nurun ol mah
Hemen kendisi idi hazreti şah

Zuhur eyledi cümle mümine hadi
Ve hem verdi eşyayı muradı

Velayet askerini yanına verdi
Mesalip sofrasını kaldırdı durdu

(Sekiz yüz seksen üç olunca hucret)
Dem - i faniden o şah etti rahlet

(Hüsam şah) idi ismiyle o sultan
(Gani baba) der idi bazı insan

Nişan ve kisvetidir (Süb - ü mesani)
Onun yerine kutub oldu (İbrahim - i sani)

Resulün hicretinden anla ahir
(Dokuz yüz bir) içinde oldu zahir

Ki şimdi aleme ol candır kutub
Adı (Ak yazılı) sultandır kutub

Tamamet hükmü caridir cihanda
Eğerçe aşikâre ve nihanda

Elimde bir avuç tozdur bu eşya
Bir himmetinde eder emvatı ihya

Her zamanın muayyen kutbu vardır
Bu devrin hakimi vakti bu erdir

Nice hoş nazardır kim yüzünü
Görüp kutbun işide hem sözünü

Erenlerdir cihanın payi darı
Erenlersiz cihan tutmaz kararı

Ki şarktan garba anda bir nazardır
Tamamet seyreder ehl - i bazardır

Fenada fani ermiştir özünü
Kainatta satr eder kendi özünü

Kimisi (doludur) kimi (delidir)
Kimi ehl - i izzet büyük (uludur)

Tecellayı hakka hayran olmuştur
Bu halk o halde sergerdan olmuştur

Bu resmadir zamanın hali ahir
Velayet nurudur evş - i kutub zahir

Erin erliğine erenler oldu
Erenler talibine rehber oldu

Menim aklım bu kadara erdi
Gözüm sultanı ancak gördü

Görüp gözüm yetiğince aklım
Bunur ancak dedim sana naklim

Kardeşimdir canım talip ol ki bilesin
Bu ilmi özüne yoldaş edesin

↓ Dahi âli bilesin ilm - i ledünnü
Bu esrarın olasın alem - i zi fünunu

Kemahı hakka bilesin eşyayı muhakkak
Bilirsin ilm - i esmayı mutlak

Ki ilim götürür seni esma - i zata
Ehl -i fünun -u alem olursun ilim ve sıfata

Bilirsin ol dem esma - i hakikat
İsmallah ile olursun ehl - i tarikat

Dediğim anladınsa adem oldun
Gam ve şadı tamam bir dem oldun

(**Yemini**) sözü çok etme abestir
Sözü anlayan bu kadar pestir

Çerağ - ı nur - u hikmet Mustafa
Salavat versin ol kân sühaya

MEDHİ NEBİ VE VELİ VE EF'AL LÂHUTİ

Zahi ves - i şeriat sultanı mir - i mahşer
Damat ve hem kardeştir Hayder
Sultan - ı enbiyadır hem şef - i kıyamet
Onun eminidir sak - ı ab - ı kevser
Şems yüzünde bir zerre ruşen olmuş
Yer ile göke salmış nur - u enver
Nutk - u cesim zahir oldu kaf - ı Kur'an
(Yasin) nida-yı nutku (taha) ruhu musavver
Ruşen yüzü nurundan etti beyan anı kim
Oldur muhit - i alem eşyaya cümle yekser
Erkan (Hac secde savm - i salat) Adem
Kıssam cennete nar - ı şerh etti eyledi defter
Her kim bildi ilmini bir şeme Mustafa'nın
Zi devlet - i hakikat zi baht - ı talih ahter
Sultan - ı enbiyadır sallı âlâ Muhammed
Bil şahı evliyadır haydır vasi - i Ahmed
Mühr - ü Ali kime kim can ile kılsa ülfet
Nice saadet ana kim iki cihanda da devlet
Bulam dersen ey can rahmet - i baka onda
Kıl düşmanına şahın yad olduğunca lanet
Ol şah kim Murtaza ismi onun Alidir

Kutb - u velayet odur cümle evliyaya rahmet
Fazl - ı keramatını guş eyle can - ı dilden
Evlad - ı Murtazaya tabi ol bulasın saadet
Ol müminin ki kalbinde mühr - ü Ali perdedir
Zi talih mübarek zi rahmeti inayet
Meydanda bin mübariz baş olmıya onunla
Ola mürdeye kim şah ede himmet - i himayet
Ol kimsenin ki buğz - ı Hayder ola

Sultan - ı enbiyadır
Sall - ı âlâ Muhammed
Bil şah - ı evliyadır
Haydar vasi - i Ahmed

Zahi izzetle halk eylemiş habibini hak
(Rahman)ı sıfat üzere nakşeylemiş muhakkak
Sahib - i kemâl adem oldur ümid - i alem
Ondan beyan olundu esma - i hıyyi mutlak
Evlad - ı Mustafaya hor bakan bekada
Canı cehennem içinde ola azaba mülhak
Onun için oldu icad levh-i kalem devr-i alem
Arş ile kürsi - i keyvan künbed - i muallak
Bir nutku Ahmed ile hak etti kün- ü figan
Yerler döşendi kat kat oldu felek - i mutbak
Lutuf ve sahavetine rahmetet Mustafanın
Cümle enbiyalar insaf ederler elhak
(Kef ile ha veya ayn sad ve kaf ve hım)
Vahiy - i habibe nazil oldu kelâm - ı muğlak

Sultan - ı enbiyadır
Sall - ı âlâ Muhammed
Bil şah - ı evliyadır
Haydar vasi - i Ahmed

Sultan - ı evliyayı her kim ederse inkâr
Kâfirden eşd oldur eylemez nebiye ikrar
Her kim Aliyi sevmez yoktur nasibi dinden
Canına lânet onun yâd olduğunca her bar
Zi mülhid ehl - i illet öyle hasis nâdân
Haini din-i Ahmed merdud şaki - i murdar
Her kim ki Mustafanın aleyhine oldu hain
Naz - ı naime ermez oldu helâl ona nar
Şafi - i Ahmeddir hem her mürcime şefiğ

↓ Velâkin şefaat etmez ona kim eyledi azar
Alinin evladına kim izzet etmez ise
Ol haktan gayrıdır hak ondan bâzar
Kim Mustafadan ayırır ise Murtazayı
Beka evinde onun gözü görmeye didar

Sultan - ı enbiyadır
Sall - ı âlâ Muhammed
Bil şah - ı evliyadır
Haydar vasi - i Ahmed

Cümle enbiya server çün Mustafadır
Nutk - u kelâm - ı haktır peygamber-i hüdadır
Ayrı bilen nebiyi ol şahı evliyadan
Bil din - i enbiyadan ümit yeri cüdadır
(İskender) (Süleyman) (Sam-ı süar) (Çemşid)
Ol nurun eşiğinde cümlesi bir gedadır
Rahat - ı dil - ı Ahmed erişti şark ve garba
Ver salavat eşya pür suret pür sadadır
Erişti hakkın fazlı kılıç kuşandı mehdi
Görür gözü onun kim bu nur ile beyandır
İsa etti gökten deccale meğer erişti
Kaldırdı ulular baş cumaya saladır
Ne izzetli halk eylemiş (**Yemini**) ol hak
Mahşer gününde şafi - i sultan enbiyadır.

* * *

Yine seyyad - ı dil geldi beyana
Ne medih söyler bu ziyba gülistana

Bu gülzarın nesiminden dil ve can
Nice izzet alır gör kâmil insan

Ki ol lezzet Muhammed Mustafanın
Onun sevgisidir hem Murtazanın

İkisini sevmek imiş din - i iman
Hakikat birdir onlar ey Müselman

Muhammed düşmanına eyla lânet
Olasın ta ki saddak ile ümmet

Dahi alma ashabına mutlak
Gerektir ihlâs ile saddak muhakkak

Namaz hac erkân ibadet
Gücün yettikçe eyle kendine adet

Emr - i şerifi eda eyle daim
Salavat savm - ı fiilin eyla kaim

İşitip gördüğünü kaybetme
Doğru yolu koyup eğriye gitme

Özüne hem dem edinme hasudu
Ki olmaz o pazarın sana südü

Çün bildin ol hasudu lâyısudu
Ki lâ şeydir hasudun bil vücudu

Vücud anın kim mevcud etti alem
Eriş alemdir bil adem

Bu remzi bilmeğe cehdeyle candan
Bilirsin faide yok cehl - i gümandan

Oku o ilmi ki ilm - i dindir
Beyan - ı ser - i Kur'anı mübindir

Hakkın fazlı olursa kula ihsan
Bilir ilmine âmil olur insan

Okur üstadadan dinler kitabını
Soruldukta verir ruşen hesabını

Şefiğ olur ona nur - u Muhammed
Kalır gülzar cennette müebbed

Zahi hoştur rıyasız kâmil insan
Cevabın vere mevlâsına âsan

Cehd kıl ki baid olasın fiil - i riyadan
Eğer hil'at girsin bu riyadan

Riyalı taatin olmaz sevabı
Sual oldukta müşkildir cevabı

İki dilli iki yüzlü olma
Mürebbiysiz azarsın yola gitme

Anasır - ı muktezasınca kanaat
Yeter artık durup yağan şenaat

Cihanın zübtünü bildik fenadır
Hemen işit abes renc - i ânadır

↓ Geçer nesneyi baki kalacak sanma
Rüzgara aldanma suya dayanma

Bekasın ihtiyar et çık kenara
Hava - i sim - i zer ile yanma nara

İçine düşeni yakar bu külhün
Beka ondadır abade gülşan

Ebed cennete koy sen vücudün
Hakikat kılasın anla sen sücudün

Kal - i kıli bırak yürü var ehl - i hal ol
Bir mürşide eriş ehl - i kemâl ol

Halâs ol ruy - u şirketten bâid ol
Yahud senden çıkar nacm - i said ol

Hemen cehd eyle gel sen sana yar ol
Fazilet hasıl eyle perhizkâr ol

Cehalet şişesini taşa çal
Ehl - i yakine yakın ol elin al

İki görme iki anlama birdir
Bu vahdet şerhi ki dillerde birdir

(Yemini) muhtasar eyle kelâmı
Yemin ehline eriştir selamı

Bize fazl - ı Aliden kıl revayet
Faziletnameden yine bir ayet

Oku ki can hiyver dil şen olsun
Bahar - ı mesnevide gülsen olsun.

AHVAL - I KAYSER - İ RUM VE KİSRA - İ İRANİ VE MÜLK - Ü NECAŞ - İ YEMENİ

Çü sordun dinle bir büyük fezail
(Bu beşinci) kerametten ey sail

Ki ol demde Muhammed hatem - i mürsel
Onun dini cümle dinlerden efdal

Kıldı devlet cümle has u âm'ı
Onun dinine girdiler tamamı

Var idi ol zaman üç ulu sultan
Bu yer yüzüne hükmederdi yeksan

Biri evlad - ı kesri adı (Perviz)
Ateşperestlikten etmemişti perhiz

Nuşirvan'ın oğlunun oğludur ol
Ona hak vermişti devlet-i bol

Velâkin şükrü hakkı kılmaz idi
İman din şeriat bilmez idi

Acem mülküne hükmetti seraser
Hıta mülküne şarka beraber

Dahi (Türk) ile (Tatar) tamatet
Ederdi hüküm onun idi alamet

Beli ateşperest idi o ebter
Acem kavmi tamamet bile yekser

Dokuz ataya kadar ced beced
Onlar ateşperest idi müebbed

(İkinci) padişah kim Kayser idi
Tamamet mülk - ü Rum'a server idi

Adı (Elyan) idi ol putperestin
İşit vasfını ol şirkette mestin

Balâd - ı asgara Eflâk Buğdan
Firenki Rus ile güh Alman

Dımışka Trablus ve Tunus'a
Dahi mağrip firenki Endülüse

Bunlara hüküm hep Elyan ederdi
Dinince adl ile ihsan ederdi

(Üçüncü) padişahı dinle ey can
(Necaşi) idi Arap mülküne sultan

Yemende tutmuş idi ol kararı
Arap ona verirdi cümle varı

Saide Zengibara Mısıra berre
Onun hükmü yürürdü Hind'e bahre

Bu üç sultan ulu idi ey can
Bu yer yüzünde ne var ki var ise sultan

↓ Velâkin Kayser - i Rum ve Necaşi
Bunlar hep Pervize korlardı başı

Pervize verirlerdi cümle baç'ı
(Medayn) şehrine götürüp bacı

Ulu idi bunlardan anla (Hüsev)
Verilmişti ona çok devlet - i nev

Velâkin dinle sen gel rivayet
(Nasiriden) naklolunur işbu hikâyeat

Ki bir gün Mustafa oturmuş idi
Ashab cümle hazır durmuş idi

Dedi peygambere ol demde (Abbas)
Şefaat senden umar cin ve nas

Üç ulu padişah var bu zamanda
Onların hükmü cari her mekânda

Biri (Elyan Kayser) hem (Necaşi)
Bunlar koyar Hüsrev Perviz'e başı

Bunlara nağme gönder eyle davet
Olalar sana ihlâs ile ümmet

Kaçan onlar gele iman ile dine
Senin dinine kılmaz kimse kine

İşitip bu sözü peygamber - i Hak
Dedi hoş söyledin ya emmi saddak

Buyurdu yazınız üç türlü mektup
Cebir oladır meknun mergup

Birini (Cafer Tayyara) verdi
Alıp Cafer ayak üzere durdu

Dedi yürü var Yemen şahına
Bu mektup olsun Necaşi namına

Hakka ikrar verip imana gelsinler
Benim hatem - i nübüvvetim şöyle bilsinler

Cehennemde halâs etsin vücudün
Benim âyinime girsin budur din

Buyura Cabire oldem peygamber
İkinci mektubu sen al ey server

Götür bizden yürü Perviz'e name
Acem mülküne hükmeder tamame

O da tapmağı bıraksın dine gelsin
Benim peygamber - i Hak ahir bilsin

Olam derse sultanlıkta daim
Benim şer'im içinde olsun kaim

Üçüncü mektubu (Harise) Ahmed
Verip buyurdu ol şer'i muhalled

Verip mektubu Kaysere söyle
Resaletimi ona malum eyle

Benim dinime girsin eylesin itaat
Putu terk ile kılsın ibadet

Ki ben ahir zaman peygamberiyim
Hava - i nefisten cümle beriyim

Bunu böyle buyurdu mir - i mahşer
Yola girdi elçiler ey server

Veli dinle nice oldu hikâyet
Dilin eyliye Ahmede bin salavat

Dün gün gittiler menzil fi revan
Üç elçi menziline erdi ey can

Necaşiye erişti çün Cafer Tayyar
Haber verdiler elçi geldi ey yar

Yemen sultanına erdi çün Cafer
Muhammed elçisi bilince ol er

Yanına aldı gayet hürmet etti
Mektubunu okudu izzet etti

Hemen mektubu açtı gördü
İman nuru yüzünde berk vurdu

Salavat verip kalktı oturdu
Kaldırdı parmağını iman getirdi

İşitmiş idi vasf - ı Mustafayı
Dahi darb - ı Ali - ül Murtazayı

Yemen ehl - i tamamet ehl - i iman
Cümlesi oldular ol dem Müslüman

↓ Necaşi geldi çün İslam - ı dine
Ulu peşkeş verdi Tayyar eline

Resule gönderip izzetler etti
Katı ağırladı hürmetler etti

Resule geldi erişti çün Cafer
Haber verdi ne hal olduysa ol yar

Necaşi geldi İslam - ı dine
Onunla etmedi kibre ve kine

Dahi peşkeşleri önüne kodu
Ayak üzere durup Tayyar dedi

Selam eyler size sultan Necaşi
Muhabbette revandır gözü yaşı

Tuta mazurdur ki ben kıldım kimine
Varıp yüz süremedim nur eşiğine

Şefaat eylesin ruz - u kıyamet
Ki bir mücrim kulum ehl - i nedamet

İşidip bu Ahmed bu sözü şad oldu
Necaşi hem küfürden azad oldu

Dua kıldı Necaşiye peygamber
Cümle ashablar emin dedi yekser

Velakin değilse Cabirden rivayet
Erince Perviz'e noldu hikâyet

Görenler Cabiri arz eylediler
Kim elçi geldi diye söylediler

İşitip elçi geldiğini Perviz
Dedi gelişi kandandir görün siz

Dediler Kâbe şehrinde bir adem
Peyda oldu şimdi ey şah - ı alem

Yeni din zahir etmiş yeni millet
Onun elçisi gelmiş ide davet

Aba ecdadının dinini iptal eyler
Kırarım cümlesini diye dava eyler

Muhammed'dir onun adını bil sen
Elinden kurtulamaz kimse ahsen

Gazap kıldı işitip Perviz anı
Şu resme kaktı ki kalmadı kanı

Dedi ki varın elçiyi getirin
Haberin alıp işin bitirin

Ulu divan kurup Perviz oturdu
Ser - i bevvap elçiyi getirdi

Selam verip divana girdi Cabir
Selamın aldılar Cabirin ahir

Oturmuş idi taht üstünde Perviz
İman - ı nur eseri yok idi giz

Serkeş mahluk idi hem gaddar
Gurur ile Rasul'ü kıldı inkâr

Katı taş gibi hodbin idi Hüsrev
Özü hem nevcivan devlet nev

Gururundan eyledi fikr - i batıl
Helâke erdi fiilinden o cahil

Hemen başını kaldırıp Cabiri gördü
Önündeki mektuba hışım ile baktı

Dedi Hüsrev mir - i zamana
İman getir bu gün fahr - ı cihana

Selam eyler sana Tanrı Resul'ü
Onun dini cümle dinin usulü

Ki ol ahir zaman peygamberidir
Cümle mürsellerin ol serveridir

Cevabı ağzından deyince Cabir
Dedi Hüsrev okuyun mektubu ahir

Okundu mektub mührü olup tıy
Yazılmıştır evvelâ (Allahdır) (hıy)

Yaradan yeri göğü kürsü arşı
Bu zemine düşse yek fevk ferşi

Ol Allah ki yarattı bu cihanı
Tamamet aşikâr vi nihanı

Meni gönderdi peygamber zemine
Halkı davet edeyim Hak dine

↓ Eğer devlet sana yar ise Perviz
Ateşperestlikten eylesin perhiz

Ol ateşe ki tapardı ceddin akdem
Soyundu ben cihana geldiğim dem

Size yetmez mi muciz işbu devlet
Benim dinim zuhuru ol alamet

Yıkıldı tak - ı kesri yere düştü
Onun ceddin görüp bağrı tutuştu

Atıp tahtın yere Nuş - i Revan
Cümle gördü bilenler ol zaman

Bana ikrâr verirsen taht - ı kesri
Karar edersin olmaya kesri

Eğer inkâr edersen sana cennet
Haram olur hem olursun mihnet

İşitip Perviz ol dem bu kelâmı
Dönüp Cabire etti deşnamı

Gazap kıldı ol bahtı kara
Name - i resulü eyledi pare pare

Dedi kimdir ol beni davet ede
Bir alay cehri beni ümmete de

Ben olam yedi iklim padişahı
Salın üstüne bir bölük sipahi

Tutup getireler onu göreyim ben
Neler idem ona göresin sen

Hemen emreyledi bin kişi ol dem
Atlandı cebi cuşen giydi muhkem

Dedi görün Muhammed ne kişidir
Beni dine davet etmek ne işidir

Elini ayağını vurunuz bende
Eli bağlı getiriniz onu bunda

Bile koştu bunlara Cabiri hem
Dedi var söyleyin ona ey adem

Ki tez gelsin onu görem ne erdir
Bileyim onu nedir nice beşerdir

O bin kişi ile Cabir yola girdi
Nice günler gitti menzile erdi

Yanınca bile ol bir atlı adem
Medine şehrine erdikleri dem

Hemen sordular hani Muhammed
Der imiş kim benim şer'i muhalled

Meğer mescidde olurdu peygamber
Salata zahri kılmıştı o server

O bin kişi revan mescide erdi
Selam verdi hemen Cabirle girdi

Resule nakleylediler vasfı hali
Beyan ettiler her ne ise makali

Dedi mektubunu o Tanrı hası
Okuyunca yırttı attı ol asi

Dahi bin atlı gönderdi o ebter
Ki göreler sen ey şem'i enver

İşittikte bu sözü hazreti şah
Dedi Cabir ne herze yer o gümrah

Ne ittir ki kesem onun başını
Ve hem itlere yedireyim leşini

Medayn mülkünü yıkam seraser
Mamurelerini edeyim hakle beraber

Alinin heybetini gördü Muhammed
Dedi bir dem mürvet ile Hayder

Ki men çıkayım onlar ile bölüşem
Haber alıp haber verip bilişem

Göreyim neye geldiğin bilelim
Onlara göre biz de iş edelim

Bunu böyle deyip nur - u hidayet
Çıktı mescidden ol bahr - ı şefaat

Kaçana Ahmed onlara karşı çıktı
Nazar kıldı bunlardan yana baktı

O bin kişi resulü çünkü gördü
Cümle atından indi karşı vardı

↓ Kaçan kim gördüler Ahmed yüzünü
Cümlesi kaybetti anda özünü

Yüzü nuruna bakıp oldular hayran
Onların gönlüne yol buldu iman

Dediler ey yüzü günden münevver
Olur nur senin vechinden münevver

Yakin bildik sensin Tanrı hası
Seni sevmeyenler Allah belası

Velakin bizi Perviz zamane
Sana gönderdi ey nur - u yegane

Götürelim seni Perviz şaha
Sakın incinmeye biz pür günaha

Dedi peygamber onlara ki yaran
Bu gün mühlet verin bana yeksan

Yarın olsun sizinle gideyim ben
Ne ki siz dersiniz öyle idem ben

Bunlar mühlet verip eylediler aram
İşit ne olur ahir serencam

Essahtır bu nakil işbu rivayet
Ne resme oldu ol demde hikâyet

Var idi Hüsrevin bir oğlu
Adı (Şiruye) idi şahriyarı

Dimağında idi kim Perviz şahı
Tepeleyip almağa taht - ı gâhı

Bulup çün kastine ol gece rahı
Boğazladı Şiruye Perviz şahı

Atasın katledip eyledi pünhan
Medayn iklimine oldu sultan

Haber verdi gelip Cebrail ol dem
Ki Kesri oldü ey nur - u muazzam

Onu oğlu helâk etti bu gece
Yakin bil vadesi yetti bu gece

Bunu haber verip Cebrail gitti
İşik din usulü anla etti

Namaz sabah kılıp okudu evrad
Cihanı kıldı ol derd ile abad

Binip ol bin atlı seraser
Geldiler mescid önüne beraber

Dediler ya Muhammed gel gidelim
Ne buyurdu ise Perviz edelim

Dedi Ahmed ki hani şimdi Perviz
Eser kalmadı onda gitti her giz

Haber verdi bu gece bana Cebrail
Oğlu Hüsrevi öldürdü bil gil

Yitirdiler o miskinin işini
Öz oğlu kesti Hüsrevin başını

Bu gece atasına kıldı hamle
Medayin mülküne hükmetti cümle

Dediler ya Muhammed deme her giz
Nahgâh işitir bu sözleri Perviz

Helâk eyler seni bil gel hemen dem
Acep kast eyleye kendisine bir adem

Bu sözü ya Muhammed söyleme sen
Bunun gibi kelâmı eyleme sen

Ki haşa Şiruye bu işe ide
Ölülerin gitmediği yola gide

Dedi peygamber bunlar ol dem
İnanmazsanız gönderin bari bir adem

Hemen varsın getirsin bir ihtiyar
Dediğim gibi eğer oldu ise ey yar

İman edip ikrâr verir misiniz
Bırakıp batılı hakka gider misiniz

Eğer yalan isem size olam ram
Cümle hizmetinizde edeyim âram

Ben ihtiyar edeyim (Azer zerdüşte)
Bu dini bırakam beste olam Pervize

Dedi ol bin sipahi ya Muhammed
Seninle ahdimiz olsun müebbed

↓ Eğer ki çıkarsa bu sözün
Biliriz ki nebi - i haktır sözün

Gönülden edelim biz sana iman
Bu kavlimiz sahih olsun sen inan

Bu ahid bu kavlimizden dönmeyelim
Biz artık batıla uymayalım

Bu kavle tekdi eylediler hemen dem
Medayin şehrine gönderdiler adem

Dediler durma yürü ey kardeş
Bize belli haber getir yoldaş

Sana biz muntazırız cümle bu yerde
Giriftarız biz bu ahde bu yerde

Haber almağa saldılar bunları süvari
Medinede tuttular hem kararı

Gece gündüz ol er durmadı gitti
Medayin şehrine çün geldi yetti

O dem sordu Perviz şahı
Dediler oğlu katletti gümrahı

Gece yatarken kestiler başını
Tüketti atasının ömrü yaşını

Kendi tahta geçip tuttu diyarı
Şiruye eylemişti iş bu kârı

Haber alıp ol adem döndü yine
Hemen dem azmeyledi der Medine

Gece gündüz demedi duruştu
Medine şehrine geldi erişti

Gelip yoldaşlarına verdi selamı
Ne ise arz eyledi doğru kelâmı

Dedi siz sağ olun Perviz gitmiş
Tacını hem tahtını terk etmiş

Yatarken bir gece şah - ı zamane
Bulaştırmış oğlu boğazın kana

Kesip başını almış cümle varın
O (Nuşirevan Hürmüz) yadigârın

Bu işi işleyen Şiruye merdud
Medayne od vurmuş eylemiş derd

Mevcud olan vüzerayı öldürmüş
Cümlenin malını almış hane harap eylemiş

İşidince ol bin kişi bu sözü
Resul eşiğine hep sürdüler yüzü

Varıp ol dem Resul'ün hizmetine
Dediler cümle hali hazretine

Dediler sen hakkın peygamberisin
Cümle mürsellerin sen serverisin

Sana inanmayanın yoktur imanı
İnanmadı Perviz çün oldu fani

Sana inanmadı Hüsrev Şah
İmansız gitti dünyadan o gümrah

Özünü bilmedi buldu cezasın
Bulur her kişi ahir sezasın

Sana kast etti kendi düştü bende
Ne kılmış oğlu gör ol derdi mende

Hemen ol gece Pervizin başını
Kesip öz oğlu bitirmiş işini

Tasarruf zabt eylemiş taht ile tacın
Alıp mülkün cümle malın

Senin sözün cümleye gerçek oldu
Ol adem ki gitmiş idi şimdi geldi

Ol ahid ki seninle kıldık ey mah
İman getirelim tanıktır Allah

Vefa kılmak lazım ahdine adem
Şahadet getirdik sana ey resul - ü alem

İmana geldiler ol bin sipahi
Yakin bildiler bu doğru rahı

Mucizat Ahmed çün oldu zahir
İmana gelenler oldular tahir

Tükendi çün Perviz'in zamanı
Bu resm ile işittinse beyanı

↓ Salavat ver eğer oldunsa ümmet
Salavattır iki alemde izzet

Gör ne mucizeler ayan etti Muhammed Mustafa
Ona kast etti Perviz kendine erdi cefa

Kıldı serkeşlik Resul'ün namesini çâk eyledi
Kendi oğlundan erişti yine kendine ceza

Bilmedi ki kendine kimden erişti saltanat
Oldu hem küfran - ı nimet akıbet erdi cefa
Hanedan Mustafaya kast eden mel'un hır
Kendine kimden umar mahşer gününde ol şifa
Kim ki evlad - ı resulü hor görüp cevr ettiyse
Sadd hazeran lânet olsun ol merdude daima
Bende - i evlad onlardır aziz ruz - u haşır
Havz - u kevser sahibidir çün Ali - ül Murtaza
Men bende- i evladım (Hüseyniyim) kaim-i maka
(Çün) ulu kardeşidir ol (Hasan Hulk-ul Rıza)
(Abid Bakır İmam Cafer Sadık) yakin
(Musa Kâzım Ali Musa-ul Rıza) nur-u şeyya
Hem (Takidir) hem (nakidir) askeri âl - i resul
Ey (**Yemini**) Mehdi'nindir devr (ahirde) liva

*

Gel ey merg - i sülhandan zamana
Şüru eyle bu ziyba dasitane

Sühan tiyri niçin koydun kemane
Kemer kıl gör ki ide nişane

Ali mehdin peykân et o tiyre
Münafık bağrına zahm vurup ere

Sözünün darbdır zehri hülâ hil
Aduy Haydere ey merd - i kâmil

Hezaran lânet ey mümin - i Müslüman
Cefa eden onlara ey can

Zahi nadan zahi ebter zahi hır
Ki kalbinde yer etmiş buğz - ı Hayder

Kılar çün mehd Haydere pare pare
Münkirin yüreğinede pare pare

Diyelim yine vasf - ı Mustafayı
Dahi fazl Ali - ül Murtazayı

Çü Pervizin işi oldu tamamet
Gel imdi dinle Kayserden rivayet

Kaçan kim ol dem Haris elçi oldu
Gece gündüz demeyip azmeyledi

Yürüyüp geçti Sahra beyaban
Gelip serhadi Ruma erdi ey can

Meğer Elyan Kayser tahtı muhkem
Ulu Konstantin idi ey adem

Erişti Haris divana ol dem
Bakıp gördü ki bir şehr - i muazzam

Dır duvarı hep cümle mezhep
İçi dop dolu ademdir mürtep

Erip Elyan Kayser kapısına
Özünü bildirdi kimdir tapusuna

Dediler Kayseri ey şahı alem
Bir elçi geldi yalnız bir adem

Varın onu getirin dedi Elyan
Haberin alalım olsun cümle ayan

Varıp Harise dediler kardeş
İçeri girip koyup Kaysere baş

Çün destur oldu Haris girdi ol dem
Görüp taht üstünde bir sultan - ı azam

Ulu divan kurup Kayser oturmuş
Cümle kullarını yanına dermiş

Selam verdi yüzün vurdu yere
Önünde mektubu koydu yere

Dedi ey Kayser - i Rum pür ayin
Selam eyler sana ol rehber - i din

Onun adı Muhammed Mustafadır
Yakin bil şefi - i ruz - u cezadır

Arap ikliminin peygamberidir
Cümle mürsellerin ol rehberidir

↓ İşitti Kayser Harisin kelâmın
Ayak üzere durup aldı selamın

Buyurdu kurdular bir kürsi - i zer
Hemen dem söyledi Harise Kayser

Gel otur kürsünün üstüne kardeş
Çok yorgunsun aşmışsın dağ ile taş

Oturdu Haris ol dem hizmet etti
Kayser - i Rum Resule izzet etti

İşitmiş idi vasf - ı Mustafayı
Dahi Fazlı Ali - ül Murtazayı

Hemen dem el sunup mektubu aldı
Okuyup anlayıp her hali bildi

Yazılmış gördü mektup içinde ey can
Yaradan haktır kul cümle insan

Kadim kaadir kahar oldur
Rahim rahman gaffar oldur

Veren sana oldur nam ve taht gâhı
Niçin yad eylemez Elyan o şahı

Bilirsin cümle haktandır bu ihsan
Seraser Ruma kıldı seni sultan

Sana bunca keremler eyledi hak
Cümlesini hak verir bil muhakkak

Hakikat bil sakın fikre inanma
Bunlar batıldır ona sen dayanma

Reva mıdır ki sen evlad (her kıl)
Olasın işleyesin fiil batıl

Deden Şem'una ümmet olmuştu
Ol hak peygamber onu bilmişti

Atan Konstantin azdı kafir oldu
Onun için devleti tiz - i ahir oldu

Ne lâzımdır ki sen puta taparsın
Onun gibi dini yabana atasın

Atanı hem seni azdırdı iblis
Puta yaptırdı etti sizi telbis

Bana iman getirip hak perest ol
Demedim ben sana put perest ol

Benim ahir zaman peygamber - i hak
Benim dinime ikrar ile muhakkak

Eğer tastik edersen sen bu dini
Eğer tastik etmezsen mutlak

Olursun bil hakkın kahrına lâyık

Sana gönderirim bir alay leşker
Harap eder tamamet Ruma yekser

Ki ol leşkere salar ol hayder
Kopardı eliyle bab - ı Hayber

Kaçan kim sala tiğ - i Zülfikârı
İki şak ola kıla cümle varı

Cihan halkı onunla baş olamaz
Aliye alemde kimse duramaz

Budur sözüm sana dedim müsellem
Anla fehm eyle ki Allah - ü alem

Çün Elyan okudu mektubu gördü
Biraz söylemedi fikre vardı

Fehm ile çün hali bildi
Bakıp Harisin yüzüne güldü

Dedi ey kasıttır yegane
Selamım götür ol fahrı cihana

Yakin bildik onu peygamber imiş
Zaman - ı ahire ol rehber imiş

Dahi evvelce biz bilmiş idik
Vasfını işitip adem göndermiş idik

Varıp gelen kişi onu gördü
Mucizat haberin bize bildirdi

Alinin cümle ilmin ve hem kemâlin
Cemâlin hem dahi kahrın celâlin

Cümle bilmiş idik onu seraser
Aliyle kimse olmaz imiş beraber

↓ Yürü var sen yine peygamberine
İslam iklimine eriş yerine

Bizim hem vardır âkillerimiz
Cem edelim bir yere kâmillerimiz

Onlar ile meşveret edelim
Ki ittifak ile yola gidelim

Bunu böyle deyip bahşiş verdi
Hemen dem Harisi gönderdi gitti

Gelip Haris yine erdi yerine
Sana etmez hiç kimse kine

Hemen dem girdi Resullahın iline

Resule götürdü Kayser selamın
Ne ise söyledi bir bir kelâmın

Ne ki dedi ise Elyan - ı Kayser
Cümlesini Haris dedi yekser

Dedi Ahmed acip ademdir Elyan
Ki eylemiş Harise bin türlü ihsan

Görelim hak ne ederse oldur
İmana gelirse Kayser doğru kuldur

Çün Haris söyledi cümle sözün
Resul önünde yere vurdu yüzün

Alıp destur gelip evine girdi
Yiyip bahşişini Elyanın oturdu

Velâkin dinle sen Kayser ne kıldı
Çün ahir halin ne olacağın bildi

Cümle papazları yanına dürdü
Meclise götürüp izzet eyledi

Vüzerasını vükelâsını hep kıldı davet
Ne kadar var ise âkil - i millet

Dedi onlara vasfı hali
O mektuba yazılan cümle makali

Dedi şimden sonra doğru biliniz
Muhammedin sözlerine çare kılınız

Eğer olmazsanız Ahmede ümmet
Üstünüze gelir bir gün o millet

Hemen geldi bu gün bilin ve yarın
İşittiniz Alinin Zülfikârın

Bizim putlarımıza dedi batıl
Olabiliyormusunuz onlara mukabil

Ya iman getirin bulun ilacı
Yahut veriniz onlara baç - ı akçayı

İkisinden birini bulmak gerekir
İşin aslını görmek gerekir

Hele ben ona karşı varamam
Ali geldikte karşı duramam

Bu sözü deyince Elyan - ı Kayser
Hemen nutka geldi sultan - ı asgar

Dedi billah ya şah ne sezadır
Ya bunun gibi sözler ne revadır

Muhammed dediğin acep ne kişidir
Bunun gibi söz onun ne işidir

Ki bir bölük insandır yalın ve aç
Deve südünü içici aç ve muhtaç

Bu dem gayret yokmudur millet - i İsada
Ümmet olmayız onlara ne vardır onlarda

Kim imiş onlara vere baç - i
Böyle sözleri deme bize geliyor acı

Var ise gayretin bu din içinde
Muhammed sözünü etme bu millet içinde

Bu gibi sözlerle neden şaşarsın
Aklını başına al yoldan saparsın

Adan sal gitsin Firenkistana
Cem - i leşker ile gelsinler cenge

Dahi Buğdan Eflâk ceyşi asgar
Cem olsun bir yere cümle leşker

Varalım cümle onları kıralım
Bu memlüku onlardan kurtaralım

↓ Budur bil onların define çare
Bu merhem ile oğulur bu yara

İşitip bu sözü mağrur oldu Elyan
Gururdur halkı haktan ayıran

Hemen dem kast gönderdi her diyara
Altı bin altı yüz şehir ve hisara

Firenk - i Rum İsveç iş - i asgar
Cümlesini yanına cem etti Kayser

Dahi Eflâk Buğdandan
Toplandı geldi her bir yere ey can

Çeri defter oldu görüldü ahir
On iki kere yüz bin ciyş - i kafir

Timur donlu idi cümle çerisi
Seçilmiş idi hem gayet irisi

Hemen göç eyleyip Kayser yürüdü
Sanırsın yer yüzünü ahen bürüdü

Çün Kayser kast eyledi ehl - i dine
Dimağını bürüdü kibir ve kine

Görünce ol karınca leşkeri oldu gümrah
Dedi var mıdır benden ulu şah

Hemen dem Muhammedin işin bitürem
Medine tahtına geçip oturam

Göreyim acemin şehriyarını
Elinden alayım şehrini diyarını

Ben olam Madyanın yanku aslı
Ne lâyik, şah Perviz ola nesli

Bu fikri edip azm etti gitti
Halip serhadine erişti yetti

Konup ol irade eyledi aram
İşitti ki nicedir serencam

Hemen dem Kayser otağına girdi
Olan beyleri yanına derdi

Danıştı bunlara ne fikir edersiniz
Nasıl edelim söyleyin ne dersiniz

Dediler ki şeha eldir edelim
Sizinle bir daha tedbir edelim

Ki bundan ilerisi birdir begayet
Susuzluktan tükenir kalmaz takat

Susuz hem atımız yorgun varırız
Onlar dinç olur biz ele gireriz

Ona gönderelim bir elçi varsın
Hem onların halini görsün anlasın

Yazalım bir mektup beyan edelim hal
Ki onlar bize vermiyeler âl

Gelince elçimiz biz dinç olalım
Bu veçhile onlardan kin alalım

Bu fikri cümlesi hoş gördü ol dem
Hemen gönderdiler mektupla bir adem

Ata binde kast ol dem yola girdi
Medineye giderek vardı erdi

Bir ashaba dedi hani peygamber
Beni gönderdi kast - ı Kayser

Alıp ashab ol elçiyi götürdü
Huzur - u Resullaha yetürdü

Girip elçi hemen verdi selamı
Koydu mektubu söyledi kelâmı

İşaret eyledi nur - u mukaddem
Oku mektubu dedi ol dem

Çün Osman mektubu aldı okudu
İşitince mektubu kapadı

Demiş mektubta Kayser olun agâh
Bana benzer bulunmaz dünyada şah

Benim Kayser - i Rum ibn Kayser
Çeri cem eyledim ki yeri sarsar

Şu kaste gelmiştim ki cümle diyarın
Cümleyi kahreyleyeyim kamu varın

Sana tabi olan kavm - i Araptan
Biri kurtulmaz iş bu harpten

↓ Aliyi tutup başın keseyim
Götürüp Kudüs kapısına asayım

Seni ve âlini hep öldüreyim
Cihan halkını sana güldüreyim

Beni dinine davet eylemişsin
Peygamberanın hatemi benim demişsin

Gel şimdi göster bize mucizatın
Muin var ise haktan beratın

Kuru davayı bırak meydana gel
Sakın kaçma bize merdane gel

Yahut verirsiniz bana baç - ı haracı
Olursunuz bana candan duacı

Komayım öz haline ki oturasın
Nübüvvet davasını kaldırasın

İkisinden birini ihtiyar et
Ne yol sana kolay ise ona git

Bunu böyle mektubta demiş Elyan
İşitti cümle ashab sözü ayan

Resul - ü hak cevaba geldi ol dem
Dönüp ol elçiye dedi ey adem

Yürü Elyana eriştir peyamı
Varınca ona böyle söyle kelâmı

Gördüğü devlete olmaya mağrur
Devletten düşer nagâh olur dur

Hemen vaktine hazır olsun agâh
Veririm ona emrederse Allah

Görelim dini doğru hangi millet
Bulunursa ona olsunlar ümmet

Destur aldı elçi döndü gitti
Haberini götürüp Keysere yetti

Dörüldü Kayserin ayanı bildi
İşittiler ki giden elçi geldi

Dedi Kayser ki gördünmü Resulü
Nicedir yürüyüşü usulü

Dedi elçi şiha gördüm tamamet
Muhammed yüzü nurdandır alamet

Güneş sandım bakamadım yüzüne
Söyledikçe kulak tuttum sözüne

Şekli nicedir fark olunmaz nundan
Ki gönüller açılır alnı terinden

Budur gördüğüm ey sultan - ı Kayser
Kelâmmı hud haber verdim seraser

Dahi dedi Muhammed sana ey şah
Varırım hak izniyle olsun agâh

Ki Kayser olmasın nefsine mağrur
Gurur ehli olur sonra makhur

Çün Elyan dinledi bu sözü gayet
Biraz dem fikre vardı begayet

Sakalını tuttu başını salladı
Kim imiş Resul gerçek bilgi

Velakin cehlini edemedi terk
Dimağını kibir ve kin tutmuştu berk

Cehaletten kişiyi eyleyen kem
Mezellet damına götürür muhkem

Cehalet bir marazdır bil acı
Kemâl - i marifet onun ilacı

Kemâl ehli olan özün bilendir
Cahil echel kuru dava edendir

Eğer değilsen Ebu Cehl'in refiki
Eriş bul talib üstad hakiki

Kaçan kim bulasın bir er mürşid
Doğar başına nurani hurşid

Ki senden bir ref'eder zulmet perdesini
Pir olan halâs eder perverdesini

Kurtar kendini cehaletten seraser
Evvela göğe çıkarır sonra hake beraber

Olunca kişinin mürşidi kâmil
Edir onu hak ilmiyle âmil

↓ Görürsün bir kişinin razı cahil
Özünü bilmez sanır kendini kâmil

Kuru dava kılar söyler mühmel ibaret
Adını halife koymuştur ehl - i garat

Mürayidir sen ona el sunma
Cehl ile cehennem oduna yanma

Riyakârlık cehalet cemidir bil
Rüyayı özünden sözünden dur kıl

Sözü doğru özü doğru er ol
Gönüller kapıcı hoş dil ol

Gel imdi bu taraftan dinle ihbar
Resul - ü hak nice buyurdu ey yar

Münacat eyledi Allah ol dem
Hemen erişti Cibril - i mükerrem

Getirdi canib - i haktan selamı
Ki Cebrail dedi böyle peyamı

Gaza emreyledi Hakkı taâla
Ki varsın Kaysere dedi mevlâ

Çün vakıf oldu peygamber bu hale
Hemen emreyledi ol dem Bilâl'e

Nida edip Medinede çağırdı
Gazadır diye Ashabları çağırdı

Dürüldü otuz üç bin gazi ashab
Sana şerh edeyim dinle nedir bab

Beni Haşim tamamet altı bin er
Kureyş'den dahi nice atlı server

Tamamet otuz üç bin adem oldu
İşit ki onda nicesi dem oldu

(Gerb) hem (Malik Ejderi) ser- i leşker etti
Medineden Resul azmetti gitti

Budur kavl - i sahih bilip ol agâh
Ki onda değil idi (Hazreti şah)

Gaza etmişti (Hind) iklimine
Getire onları İslam dinine

Yalnız (Kanber) ile bile gitmişti
İklim - i Hind - i Müslüman etmişti

Dedi ashabları peygamber - i hak
Ali bizimle değildir muhakkak

Ali bile olsa kaygı etmezdik
Düşmanın binine bir demezdik

Dedi peygamber Allah bu dem hazır
Bizim ef'alimize cümle o nazır

Ne diyelim ki her cümbüş onundur
Benim değil yahut sanma senindir

Hakka tevekkül tutalım gidelim
Emr - i hüda ne ise onu görelim

Peygamber - i hak bu nutku böyle buyurdu
Hemen dem kalktı leşker yola girdi

Alemler açıldı yüklendi mühmel
Gece gündüz gittiler menzil be menzil

Eriştiler (Halep) şehrine yakın
Görenler Kaysere dediler ki sakın

Erişti bu dem Muhammed bile leşker
Teymur donlu Arap abdal yekser

Kimi Haşimi bazısı Kureyşi
Bu resmedir pehlivanların cümle ceyşi

(Beşi) beş bin kişiyi dağıtırlar
Müşrik başına bela yağdırırlar

(Biri) bin kişiye adam demez
Gözünü ayırmaz başın çevirmez

(İkişer) yay (birer) süngüsü vardır
Onları sanma ki korkusu vardır

Atı dinç özü kavi asker
Niçin gafil otursun ey Kayser

Kaçan ki işitti bu sözü Kayser
Özü titredi sarardı yüzü

Fikri şaştı aklı ayrıldı
Kamu beyleri yanına dürüldü

↓ Dedi Kayser Muhammedin çerisi
Ne denlü dür ufağından irisi

Dediler otuz üç bin server imiş
Velakin hem bahadır hem leşker imiş

Dedi Kayser bunlar ne az kişidir
Ya bu kadar çerinin ne işidir

Gelip bana karşı duralar
Ya bu dem beni yerimden ayıralar

Hemen emreyledi o demde Kayser
Teymur dona donandı cümle leşker

Ol iki kere yüz bin küffar - ı bi din
Silah takınıp ata bindi perkin

Alaylar bağlandı düzüldü leşker
Meydana toplandı cümle seraser

Kara sancaklarını çekti yürüdü
Sanırsın alemi ahın bürüdü

Bu resme düzdü Kayser leşkerini
Cümleye bildirde yerli yerini

Hemen karşı yürüdü Mustafaya
Resul - ü hak çün erdi ol araya

Çü gördü Keyser - i Rumu ve leşker
Gelip karşı karşıya erdiler beraber

Buyurdu cümle ashaba peygamber
Teymur donlara gark oldu seraser

Çalındı kösler açıldı alemler
Rikâp üstüne geldi hep kudümler

Otuz üç bin süngü zen kardeş
Havaya tos idi cümle toprak ve taş

Zeminin bir katı tozlu havaya
Sada - i kös erdi taht - ül seraya

Kızıl yeşil alemler döndü bahara
Süngülerin veli döndü lâlezara

Kılıçlar kabzasına dest vuruldu
Bu meclis vakti zeherden sonra kuruldu

Tamamet ceyşi Kayser hamle kıldı
Beni Haşim hemen meydana girdi

Hemen dem nara vurdu anda (Abbas)
Menim emmi Resul ey ehl - i vesyas

Ölüm arzu eden meydana girsin
Dahi emmi Aliyim belli bilsin

İşitip narasını Abbasın ol dem
Hemen çalkandı ol ceyşi muazzam

Hemen bir kafir - i bi din erişti
Beraber oldu Abbasa duruştu

Kılıp Abbasa bir süngü havale
Ya baş vere ya baş ala

Bahadır kafir idi gayet ol er
Ki rumda yok idi ona beraber

Kuşağından kaptı onu Abbas
Havaya attı ol dem gördü hep nas

İnerken kılıcıyla vurdu yere
Yere düşüp oldu iki pare

Onu görünce Kayser ah kıldı
Ne olhacağını ahir çünki bildi

Hemen emreyledi bir pehlivana
Mukabil oldu Abbas zamana

Onun başını Abbas dahi kesti
Kirişini kırdı yayını astı

Çü bir bir on yedi kafir başını
Kesip meydan yüzüne attı leşini

Görürdü Kayserin ceyşi seraser
Ki kimse olmadı ona beraber

Dedi Kayser (Alimidir) bu duran
Yanına varanın boynunu vuran

Ki bunca pehlivanları hasarat
Edip bizlere eyledi hakaret

Dediler bu Alinin hem resulün
Ulu emmileridir belli bilin

↓ Ki bunlar ibn Haşimidir seraser
Olamaz kimse bunlarla beraber

Birer birer vuranı öldürürler
Bir meydanı leş ile doldururlar

İşin kolayı budur ki cümle leşker
Kılalım bunları cümle yekser

Alup ortaya cümlesin kıralım
Bunların defterin şahım dürelim

İşitip bu sözü Elyan Kayser
Hemen emreyledi yürüdü leşker

Kaçan ki kast edip Kayser yürüdü
Resulün askerin cümle bürüdü

Beni Haşim tamamet cenge girdi
Bölük bölük edip küffarı kırdı

Olan ashab hep cenge karıştı
O din düşmanları ile vuruştu

Çalındı kös nay - ı harp ol dem
Ne oldu dinle ol ceng - i muazzam

Yerin bir katı toz oldu havaya
Buharı kan edip yerden semaya

Kura bulut gibi kanın buharı
Karanlık oldu kalkınca yukarı

Yüzerdi kan içinde er ile at
Yığılmıştı mürdeler kat be kat

Ne kadar kırgın oldu insan içinde
Dahi olmuş değil bir cins içinde

Ne hod - u sam süvarın kahramanı
Ne hod İskenderin ahir menanı

Bunun gibi savaşı görmediler
Bunun gibi zamana ermediler

Dahi (adem) safiullahtan beri akdem
Ne kadar ki cenk oldu mukaddem

Bunun gibi dahi cenk olmamıştır
Muhammed gibi sultan gelmemiştir

Cümle gazilerin sultan - ı şahı
Muhammed ile Alidir bil Penahı

Nice devletli askerdir o asker
Habib - i hak ola ol askere ser

Her ashab olmuştu şir - i ner
Anılmazdı onda kıymet zer

Şu kadar ehl - i küfrün aktı kanı
Kırmızı giydi sanırsın bu cihanı

Zeminin yüzü lâle renk oldu
Nicesi kendisini ol dem unuttu

Baş idi ve hem leş idi cümle sahra
Vardıkça arttı hem o kavga

Cihan baştan başa oldu karanlık
Mihnetlere bu kavgaya ne lâyik

On iki kere yüz bin ceyş - i kafir
Kamu ashabı çevre aldı ahir

Onu gördü Rasul aferide
Münacat eyledi ol nur dide

Dedi (Ya Rab sen eriştir inayet
Bunaldı cümle ashabım begayet

Medet yetiştir bize ey kaadir Allah
Helâk etmeye ashabım o gümrah)

Dua edip elin yüzüne sürdü
Hakka secde edip kalktı durdu

Hemen dem geldi Çebrail erişti
Gazan mübarek deyip görüştü

Dedi ya Cebrail kafir katı kesir
Emmimin oğlunun himmeti ise her vecihten vefir

Dedi Cebrail hak etti selamı
Bu resme size gönderdi peyamı

Aliyi davet eylesin getirsin
Ali bu kafirin cevabın versin

Dedi ya Cebrail hani Hayder
Ki Hindistan ilindedir o server

↓ Ki bir yılda erişmez ona atlı
Ne kadar yürüme ol kuvvetli

Nice erişecek ol merd - i alem
Haber nice eriştirsin ona adem

Dedi Cebrail sen çağır gelir ol
Ki hak ona vermiştir velayet kudreti bol

Meğer bir kum tepe var idi anda
Çıkıp üstüne çağırdı Ahmed o demde

Dedi (Ya Ali gel emretti Allah)
Nida - i hatıftan işitildi lebbeyk kudretullah

Belinde Zülfikâr altında Düldül
O günce bile kanber ol şaha kul

Hemen şah ol tepe üzre bulundu
Aliyi görünce serverdir bil imdi

Selam verdi Rasul hazretine
Erişti çün Muhammed hizmetine

Aleykümselam ey kâmil insan
Safalar getirdin ya şahı merdan

Dedi şah ya habibullah nedir hal
Bana söyle nicedir bu ahval

Dedi ki olmadık küfür ehline galip
Hakkın emri ile sana olduk talib

Şükür ol halike eriştirdi geldin
Kalan ahvali bu dem gördün ve bildin

Resulün sözünü dinledi Hayder
Meydana nazar saldı gördü leşker

Karışmış cenk edip vuruşurlar
Aru güne mukabil duruşurlar

Leş ile haş baş ile dolmuş meydan
Akar sel gibi sahrada revan kan

Geçit vermez er kanı süvara
Kayserin çerişi benzer hisara

On iki kere yüz bin ehl -i zünnar
Kuşatmış çevre ashabı ey yar

Kaçan gördü bu hali Şah - ı Merdan
Hemen dem bir nara vurdu şir - i Yezdan

Sanırsın ra'ad çağırdı felekten
Ki akl - ı huş kalmadı melekten

Sankine felek yer üzere düştü
İşitip kafirin bağrı tutuştu

Oğundu düştü attan Kayser - i Rum
Eridi yüreği sankim yanar mum

Kalan kafirlerin tutmadı eli
Yerinde kalmadı akıl u beli

Kamusu oldusergerdan hayran
Ne edeceklerini bilemeyip oldular bi can

Dediler yerime geçti felekler
Yahut feryadama geldi melekler

Yine bindirdiler Kayseri ata
Yer isterdi ki Kayser düşe yata

Dedi Kayser nedir bu nara eyvah
Doldu ol sadadan tak - ı dergâh

Haber alıp dediler Ali geldi
Muhammed ümmetinin yari geldi

İşitip Kayser ol dem gussalandı
Vezirlerine itap edip eylendi

Hemen dem şahı erenler ba ihtiyar
Yapıştı çekti ol dem Zülfikâr

Varıp ol leşkerin üstüne erdi
Ucundan girip dem be dem kırdı

Kaçan kim Zülfikârı şahı Hayder salardı
Beş on bin kafiri iki bölerdi

Bir içim su içinde bir adem
Yedi kere yüz bin kafiri iki bölerdi

Bu hali gördü ehl - i Kayser seraser
Kalanı kaçtı durmayıp beraber

Kaçan kim ceyşi asgar hep kırıldı
Kalan leşker bu dem yerinden ayrıldı

↓ Alemler sernigun oldu düştü
Ateş - i seyf ile sahra tutuştu

Kalan ashablar ser - i cümle ey can
Olup her biri bir şir - i garan

Dağıldı Kayserin alayı sindi
Güneş ol demde ki magribe indi

Sürüp ardını ashab koğdu gitti
Gör kim Ali küfür ehline ne'tti

O dem Kayser oyununda ütüldü
Dokuz bin yoldaşı diri tutuldu

Eli bağlı getirdiler seraser
Resul önünde durdurup beraber

Uzatıp dest - i Kudret şahı merdan
Yetişti Kayserin ardından ey can

Erişti Kaysere kaptı atından
Bayıldı Kayser hazreti şah heybetinden

Kaçan kim sakin oldu işbu kavga
Kılıp ashab emval - i küffarı yağma

Ganimet eyledi ol kân - ı mekânda
Ki hiç olmuş değildir bir zamanda

Şu denlu mal vardı ol çeride
Ki cem olmamıştı ademden beri de

Onun gibi gaza olmuş değildir
Ali gibi bir er gelmiş değildir

Getirdi Kayseri şahı velayet
Resulün önüne koydu selamet

Resulün yüzünü çün Kayser gördü
Başını aşağı salıp durdu

Hacil oldu ol azgın işlerinde
Pişman oldu ol yavuz işlerinde

Özünün dediği olmadı bildi
Resulün önünde secde eyledi

Dedi ey mürveti çok kâmil insan
Kerem kanisin ben kulunum eyle ihsan

Bu tuğyandan ne küfür olduysa sudur
Benim değildir biliniz Tanrı hazır

O dem ki bana mektubun erişti
Ne bilmeğe saadet elvermişti

Getirdim ben sana evvelce iman
Bana mani oldular eylediler tuğyan

Gulu edip ayırdılar yerimden
Çıkaracaklar beni ahir serimden

Aman ver gel bana ey nur - u rahmet
Senindir yevm - i ahirde şefkat

Çün Kayser diledi özrün tamamı
İşitince o mürseller imamı

Mübarek gözleri yaş ile doldu
Rahim gönüllü idi rahm kıldı

Resulallah dedi ya Ali sen
Ne dersin Kayserin hakkında sen

Hemen dem nutka geldi onda Hayder
Dedi budur kelâmım sana Kayser

İman getir Resule dahi var ol
Yine var iklimine şehriyar ol

Sana yektir bu gün kurtardın baş
Yiğit isen dahi yaşa nice yaş

Dedi Kayser eya şahı velayet
Senin hükmündedir varım tamamet

Size evvel getirmiştim ben iman
Velakin mani oldu ehl - i küfran

Eğer ben zahir iman getirsem
Varıp Rum içinde tahta otursam

Beni ol dem yerimden kaldırırlar
Guluvi âm edip öldürürler

Hemen bünyadımız bizim yıkarlar
Yerime bir dahi Kayser dikerler

Eğer lütfedip verirsen aman
Ki gönülden getireyim sana iman

↓ Vereyim size yedi yıllık haracı
Medineye ileteyim yılda baçı

Bir ölmüş kişiyim beni azad edin
Suçumu bağışlayın gönlümü şad edin

Sizin mevludunuz Beytulharamdır
Ezelden eylediğiniz keremdir

Bilirim ben Muhammed Mustafayı
Dahi hem sen Ali - ül Murtazayı

Hilaf yoktur bu sözden siz bilirsiniz
Ger azad eyleyin ger öldürürsünüz

İşitip hoca - i alem bu sözü
Hemen dem Haydara döndürdü yüzü

Dedi ya Hayder bunu azad eyle
Yıkılmış gönlünü abad eyle

Getirsin ol yedi yıllık haracı
Doyunsun arabın cümle acı

Varsın yine Ruma Kayser olsun
Kavmi kafir olunca bu er olsun

Nuru iman biraz gönlünde vardır
Sair merdude bakarsan bu erdir

Resulü dinledi çün hazreti şah
Dedi Elyan Kayser ol bu dem agâh

Sakın ki yine azgın olmayasın
Ki iman ehline kin tutmayasın

Çünki gördün kılıcını ehl - i imanın
Sakın miskin artmasın gümanın

Hilaf eylersen iş olur tamamet
Elimdedir benim cümle velayet

Unutma bizim ile ettiğin ahdü peymanı
Mürüvvet ehli bil Muhammed Mustafanı

Sakın ol yine küstahlık eyleme
Müslüman üstüne bir dahi gelme

Dahi yıldan yıla gönder haracı
Bulayım dersen bu derdine ilacı

Ulu and içti Kayser dedi ya şah
Yeri göğü yaradan kaadir Allah

Onun Hakkı için hem adem hakkı için
Muhammed Mustafa hatem hakkı için

Dahi İsa ve Meryem hakkı için
Ölüleri dirilten adem hakkı için

Dahi gökten inen yüz dört kitabın
Nebilere inen hak hitabın

Bu ahd ile bu peymanın hakkı için
Dahi İslam imanın hakkı için

Eğer bu ahidden dönersem olam hiç
Beni Zülfikar ile iki biç

Bu ahdi çün tekid etti Kayser
O saat verdi destur ona Hayder

Dokuz bin er esir olmuştu
Ku cengin sonunda tutulmuştu

Cümlesinin eli bağlı dururdu
Kaçan Elyan Aliye yalvarırdı

Kamusun Kayser eyle kılıp azad
Resulü hak bunları eyledi şad

Resulün hem Alinin elini Elyan
Öpüp destur aldı asan

Dahi (Şam) ve (Halip) Elyanın idi
(Trablus) a varınca onun idi

Dahi (Antakya) den ilerisi
Tamamet Trablustan berisin

Cümlesini verdi Kayser Mustafaya
Ki ümmet ola ol dıl - i hüdaya

Halepten çünki Keyser Ruma geçti
Geçip tahta beyleri dürdü

Dediler şükür ki eriştin eya şah
Seni verdi bize yine Allah

Ne yol ile halas oldun Araptan
Nice geldin buyur şahım Halepten

↓ Aliden nice kurtuldu başın sağ
Ali vurdu bizim bağrımıza dağ

Kani sultan - ı esfer şahı frenk
Onların ömrünü ahir kıldı ol cenk

Helak oldu bir er serverlerimiz
Adı belli yedi yüz beylerimiz

Kani Eflak beyi ya mir - i Buğdan
Ki şahı Rus serdarı alaman

Yedi yüz bin eri erdiği saat
Ali kırdı bunları hep tamamet

O gelmese kırardık onları biz
Ku bu horluk bize olmazdı her gez

Kalanımızı ürküttü kaçırdı
Yüzümüz suyunu yere geçirdi

Hemen bir nara ile hep şaşırdı
Aklımızı aldı attan düşürdü

Ne kudretli pehlivandır aferin bâd
Sizin ile bir nice adem kılınmış azad

Yahut camuzudur dev aslımıdır
Melekmidir ya adem neslimidir

Dedi Kayser ki yaran dinleyin hali
Benim halimdeş çün eylediniz suali

Size deyim Aliye ben tamamet
Ki ol kişide vardır çok alamet

Ne cazudur ne dev aslıdır ol er
Keramet ehlidir bilin ol server

Ki İbrahim Halilin neslidir ol
Yine bilin Muhammed aslıdır ol

Alinin gerçi ulu erliği var
Dahi ondan ileri dirliği var

Hep ona göredir kalan kemâli
Dahi bin mürüvvete anca cemali

Onun lütf - u sanihası şerh olunmaz
Muhammed dininin bilin tarh olunmaz

Ben onlar ile kıldım bir medara
Hem ondan gayrı bulunmaz ona çare

Veririm yedi yıllık haracı
Dahi kırk kantar altın yılda baçı

Dahi Şam Halep hem Trablusu
Dahi Antakya serhad Tarsusu

Verip bunları kurtardım başımı
Bu kadar başarabildim işimi

Eğer vermezseniz Ali hemen dem
Gelirse Ruma hiç komaz bir adem

Harap eyler tamamet Rumu baştan
Çü derim siz gafil olmayın bu işten

Ne dersiniz siz dahi söyleyiniz görelim
O gelmeden biz ona gönderelim

Ali kendi gelirse iş yamandır
Cihan halk ona arpa samandır

Dedi Rum beyleri Kaysere ey şah
Onu göstermesin hiç bize Allah

Hemen lazımı serhadde gönderelim
Çünki böyle sulh olunmuştur verelim

Ki bunda basmaya Ali ayağı
O sağ iken onlara olmayalım bağı

Kaçan ki Ali öle biz de varalım
Tamamet âlini evladını kıralım

Varıp Kâbelerini yıkalım
Arap iklimini bütün od'a yakalım

Komayalım onlardan birini sağ
O dem öğüle bağrımızdaki dağ

Bu fikri edip açtılar hazain
İki yüz kantar altın sikke ve ayin

Hemen eğlenmeyip gönderdi gitti
Gece gündüz gidip Şama yetti

Meğer peygamber ol dem göçmüş idi
Halepten serhad Şama geçmiş idi

↓ İman arz etmişti has - ı âma
Halep Şam Trablus tamama

Cümlesi etmiş idi hakka şahadet
İmana gelmiş bulmuştu saadet

Görüp mucizelerini Mustafanın
Kulu oldular ol kan - ı vefanın

Kaçan ki Kayserin elçisi erdi
Resulün ardından Şama yetti

Varıp arzeylediler hazretine
Çün elçi erdi Ahmed hizmetine

Hamide katolup yüz yere vurdu
Haracı arzedip karşıya durdu

Buyurdu şahı mürsel ey birader
Giderip altının mührün seraser

Döküp ortaya yığdılar tamamı
Hemen dem kıldı davet has - ı âmı

Cümle kısmet eyledi yoksula baye
Verdi cümlesini dervişe hem gedaya

Yedi yük Kâbeye gönderdi ol dem
Kalanı bahşiş etti nuru azam

Üleştirdiler ol malı seraser
Muhammed ile Aliden gayrı server

Cümleye verip almadı onlar mal
Hoş fehm eyle nedendir bu hal

Ku bu dünyayı kabul etmedi onlar

Ki dünya ciyfedir talibi ittir
Ona dil vermeyen âkil yeğittir

Eğer aklın var ise senin ey yar
Sakın aldatmasın dünyayı gaddar

Ne kadar mail isen devirmesine
Elini o kerede gör vermesine

Sen ölünce malik olur sana mar
Bu demde ye sonraya saklama zinhar

Hırs - ı mend oldur ki onu cem edince
Bırakıp gitmeye bu yerden gidince

Tasadduk et ki vermiyesin hesabın
İlete bilesin ukbaya sevabın

İşittin mi sözümü ey birader
Beraber ola sana senin ile sim u zer

Zahir sonunu düşünme fenadır
Sana fenanın ver renc - i ânâdır

Fani nesneyi terk et er ol
Ümidini Hakk'a tut bâkiy bul

Dünyanın mührü bi vefasına el sunmayasın
Hesabı hak sorunca utanmayasın

Yine biz diyelim evvelki hali
Çünki taksim eder peygamber o malı

Bu hali Kayserin elçisi gördü
Hemen tahsin edip iman getirdi

Dedi Muhammed dini sadık imiş
Ona iman getiren sadık imiş

Fani varlığa gönül vermez peygamber
Bakın hatem - ül nebiyn dir bu server

Ol elçinin yoldaşı bin kişiyle ey can
İman getirip oldular Müslüman

Çünki Kayser - i Rum işitti bu hali
Dedi küfür ehlinin geldi zevali

Cihan şimden geru ona tuttu yüz
Hemen ona varalım birlikte ola öz

Oturan beyleri Kaysere tamamet
Dediler şahım bize güçtür bu alamet

Dedi Kayser bu derde bir çare edelim
Kırk kantar altını yılda tamamen verelim

Altınların gitmesine biraz ağlaştı küffar

Kaçan ol malı taksim etti Ahmed
Revan oldu Medineye Muhammed

↓ Yapıldı mescid yıkıldı kilise
Bozuldu serteser ayin - i İsa

Göçtüler Şamdan Ali ve cümle ashab
Gittiler menzil be menzil cümle ahbab

Makarrı izzete yakın gelince
Resulün geldiğini cümle bilince

Tamamen karşı çıktı er ve avret
Ziyarit eylediler nur - u nübüvvet

Erip yaranlara verdi selamı
Muhebbet gösterip onlara eyledi kelâmı

Medineye o dem erdi Muhammed
Varıp mescide girdi Muhammed

Niyaz ettiler Rabbülibade
Gaza eylediler hem erdiler murada

Pes ondan vardılar ulu evine
Ganimet malını yetiştirdiler yerine

Karar ettiler ol âli mekânda
Gaza - i ekber olundu ol zamanda

Fazlı Aliyi bil fazlıl ol
Aşk ile kemâle gel kâmil ol

Nicedir bil onun fazlı kadimi
Hemen bir dem be Halebe erdi adımı

Şarktan garba giden ancak nazardır
Onu inkâr edenler şüphesiz hardır

Resulü hak dedi etmeyiniz inkâr
Aliye hem bana getiriniz ikrar

Beni inkâr eden kişiyi bil ey yar
Hakkı münkirdir ol ehl - i zünnar

Şek inkâr eden ol şahı
Hemen dem inkâr eder Allahı

Resulü hak aşikar söylüyor
Merkezi velayette Ali kaim duruyor

(Yemini) sen mühib - i handan ol
Hayat - ı ebedi içinde cavidan ol

Yüzünü hâk eyle âli evladın ayağına
Özünü yetiştir üstadın bağına

Bir mürşid ola ki seni götüre şaha
Ki şah seni yetürür ol Allaha

İsm - i hakkı daima zikreyle
Kıyamet esişini sen fikreyle

Ki ta sana şefaat ide Ahmed
Şefiğ ola sana nur - u Muhammed

Muhammeddir emin ser - i esma
Beyan eden oldur ilm - i müssema

Onun mektubu ismidir bu hil'at
Onun nutkudur insana cism - i hilkat

Dediğimi anladınsa adam oldun
İsa ilmini okudunsa dem oldun

Muhammed Mustafa'ya bin salavat
Verin bu demde siz ey ehl - i taât

MUCİZAT İ ALİ

Gel ey can guşuna al fazlı şeştem
Beyan edem sail isen heştem

Gel imdi dinle altıncı fezail
Ne veçhile beyan olur mesail

Sühan mergı yine kıldı ser agaz
Kılıp gülzar nutk içre pervaz

Hüseyniden tuttu rah - i Hicazı
Dönüp ziyr güleden gösterdi razı

Vurup dest - i zeban açtı tarene
Pes ondan başladı bir destane

İşitenler yakın ol destanı
Gözüne görüne cennet bostanı

Ola mı bunun gibi gülistan
Havarice nasip olmaz o bostan

Mühib - i hanedanındır bu hisse
Buna benzer ola mı hiç bir kıssa

↓ İmam - ül muttakin fazlından ey yar
Eğer talib isen dinle bir esrar

Acep sırdır bu sır ki akıl erişmez
Bu sırrı bilmeye ebter dürüşmez

Bu ilmin mahseni şahı velayet
Velayetten beyan olur keramet

Keramet ehli olam dersen ey yar
Velayet eşiğine bende ol var

Ki ol eşikte sultanlar gedadır
Velayet ademe fazlı hüdadır

Gedadan padişah - ı mir olurlar
Ki pirin hizmetinde pir olurlar

Ki pirin hizmeti hakkında izzet
Hürmetle bulunur âz - u izzet

Erenlerdir sahibi kün - ü fikanın
Onlardır hafızı cümle mekânın

Yakin - i hakkın emindir velayet
Erişince tamam ruz - u kıyamet

Erin erliğini bilen hak erdir
Ere ikrar eden ehl - i nazardır

(Yemini) sen erenler bendesine
Özünü hâk eyle erincesine

Sözü çok eyleme ki geçti devran
Ecel erdikte kalmaz dilde ferman

* * *

Bize fazl - ı Aliden bir rivayet
Beyan eyle bu dem göster bir ayet

Muhibbi haneden içinde gûş
Muhammed şavkı gönlünde ide cuş

Cümle ervah - ı mümin rahat ola
Havarice Hüdadan lânet ola

Sezadır münkire lânet müebbed
Havarice şefiğ olmaz Muhammed

Çünki sordun dinle haktan nidayı
Muhammed bülbülünden işit sedayı

Ayağı gubarıdır çeşmin cilası
Ki fazl - ı Alinin yoktur kıyası

Veli (Abbas) ve (Selman) den rivayet
İşittim böyle kıldılar hikâyet

Ki bir gün hazreti mir - i münevver
Ki şehr - i Basraya varmıştı Hayder

Şah ol dem ol şehre varmıştı
Tamam cuma namazını kılmıştı

Cuma namazını kılıp dışarı çıktı
Ki Hayder gör nice puthane yıktı

Onların milletinden biri nice er
Durdurdu bir arada ey birader

Aliyi gördüler ki dışarı çıktı
Şaşkınlar birbirine baktı

Onlardan biri dedi ki yaran
Aliye söyliyim ben şimdi yalan

Ki yalan sözle aldatim onu
Şöyle ki muhibbi sana beni

Dönüp inkâr idem onu ol dem
Melalet ola onun gönlü muhkem

Dahi halk içinde olsun hakaret
Bu sözü söyledi ol din - i garat

Kalanı dediler eyle görelim
Tek ona bir melahet ir görelim

Ol mel'anet - i din yürüdü
Ali önünde yüz yere sürdü

Ve al şaşkın şaha karşı geldi
Selam verip yeri öptü eğildi

Dedi ki ya Ali ben sana ikrar
Ederim yoktur gönlümde inkâr

Senin gerçek muhibbinim gönülden
Severim ben seni can ile dilden

↓ Canım başım tamam yoluna koyuldum
Budur halim bu dem ben sana dedim

Dedi ey ibn mel'un yalansın
Yalan söğlemeye kasten gelensin

Herze yerne yürü haline var
Valı olur dünya başına dar

Dedi tekrar al fesat eyya şah
Severim ben seni tanıktır Allah

Seni ve ehl - i beyti can - u dilden
Severim cümlesini bil ki gönülden

Bunu böyle dediğinde
O yerde bir fırın yanardı gördü

Ki ekmekçi fırını idi mukaddem
Hemen pek kızgın idi ol dem

Dedi şah ona ki ey kibr - u nadan
Eğer gerçek isen gir fırına yan

Eğer girip bunun içine yanasın
Acep değil sen bana inanasın

Bilirim ki sen beni seversin
Gerçek cansın hem ehl - i imansın

İşitip ol fesat kimse şaha ol dem
Gülüp dedi revamıdır bir adem

Ki ol sana muhibbim dediği için
Seni can ve gönülden sevdiği için

Ki onu sen ateşe yakarsın
Ol yanarken temaşaya bakarsın

Senin muhiblerinden varmıdır hiç
Senin aşkına yanar baş eylemez piç

Dedi ki şah ona ki dinle ey ebter
Ben sevdiğime gönlüm bağlarım ber

Yoluma hak olurlar can ve dilden
Bizi seven onlardır bil can ve gönülden

Bu nutku böyle dediği anda Hayder
Orada hazır idi bir muhib er

Adı (Cabir) idi ol civanın
Muhibi idi gönülden hanedanın

Buyurdu ol yiğide şahı merdan
Eğer gönülden beni seversen ey can

Ne kadar var ise malın ve ayalin
Getir göster muhiblikte kemâlin

Ayalinle girip bu od'a yanın
Muhammedin mucizatını görün

Başım yere deyip Cabir yürüdü
Varıp hanesinin içine girdi

Dedi avretine kalk ey helalim
Ne kadar var ise bilcümle malım

Eğer altın gümüş cümlesin getir gel
Bir büyük bezirgan geldi Basraya bil

Epken çok ucuz nefayistir kumaşı
Cevahirdir cümle kıymetli taşı

Alalım duymadan pazarcı hayli
Ki vardır bize ol hocanın meyli

Ol kişinin kumaşını eğer alırız
İki cihanda rahatlık buluruz

İki oğlu dahi var idi mahbub
Yoktu Basrada onlar gibi hub

Dedi onlara ey iki gözüm
İşitin size ne dersem sözüm

Benimle siz dahi bile varasınız
Ol aldığım kumaştan götüresiniz

Kaçan avret işitti işbu sözü
Hemen dem Cabire döndürdü yüzü

Dedi hey er ne sözdür bu ki dersin
Ki oğlanlarımı alıp gidersin

Nice kumaştır aldığın beyan et
Bu sırrı Tanrı aşkına ayan et

Olanca malın iki oğlun götürmek
Nedir maksud bu işi böyle bitirmek

↓ Dedi Cabir ne söylersin ey avret
Eğer söylersem düşer gönlüne firkat

Bana emreyledi şahı velayet
İki oğlum malım başım tamamet

Feda edeyim rahına Murtazanın
Muhibiyim ben ol Şir - i hüdanın

İşitince dedi avret zinhar
Yolundan dönme gel ey sevgili yar

Ali yoluna canımız başımız fedadır
Yakın bil ki Ali dıl - i hüdadır

Hoş fikreyledin canım Ali - ül hak
Senin ihlâsına tahsin ve saddak

Görün ol dem şu hatunun halini
Taradı iki oğlunun başını

Çekti sürme ikisinin gözüne
Vurdu yüzlerini kendi yüzüne

Dedi varın feda olun Aliye
Bu gün ol sadık gerçek veliye

Dahi malın melalın cümle verdi
Ondan olan her eşyayı verdi

Sevindi Cabir aldı cümle malın
Ol iki gözleri nurlu ayalin

Yola girip oldular revana
Feda olmağa ol şahı cihana

Ol araya ki şah anda dururdu
Fesatlar bu ahvali gördürdü

İki oğlu ile Cabir çünki
Olan malın hemen taksim kıldı

Üleştirdi kamu yoksula baya
Feda eyledi rahı Murtazaya

Yapıştı iki oğlunun eline
Feda eylemek için şahın yoluna

O kızgın fırına girdiler ol dem
Yanardı ol dem fırın katı muhkem

Gördü Basra halkı tamamet
O dem ki anda oldu alamet

Niyaz edip gönlünde hazreti şah
Dedi ey mürveti çok gani Allah

Muhammed mucizatının hakki için
Onun zat ve sıfatının hakkı için

Cümle müşkül senin kanında asan
Sen onlara od'u eyle gülistan

Ki nemrud ateşini İbrahime gülşen
Sen eyledin biliriz onu ruşen

Habibin mucizatın eyle izhar
Ki bize gülmeye ol ehl - i inkâr

Tamam etti niyazın çünki Hayder
Buyurdu Kanber'e ol şahı küşver

Fırının ağzına vurdu kapağın
Tutup Kanber şahın ol dem yasağın

Cümle mahluk çün kaldı hayran
Bu iş işlediğine şah - ı merdan

Fesat kişiler kaçan bu hali gördü
İki oğlu ile Cabir od'a girdi

Pes ol dem şaha dedi onlardan biri
Bu ettiğin işin aslı ne idi

O yiğit severim dedi seni seninçin
Garaz eyledin sen ona onun için

Severim seni diye etti dava
Sen onu niçin ettin rüsva

Malından dahi başını almak
Mürvetmidir bu işi böyle kılmak

İki oğlu ile yaktın onu nara
Severim dediği için ol biçare

Katı işbu gariplerin günahı
Yaktın od'a anmadın Allahı

Senin Zulmünü Allah görmez mazur
Bunları od'a yaktın eyledin mahkur

↓ Sana sual etmez mi bunları hak
Göz göre eyledin zulm - u mutlak

İşitip işbu sözü Şah - ı Merdan
Dedi ki söyleme ey kibr ü nadan

Yürü var al fırının kapağını
Görünce ol civanın yüzünün ağını

Hakka ikrar edip getir şahadet
Dahi şek eyleme ol ehl - i taat

İman getir Resul'e eyle ikrar
Görüp bu mucizatı etme inkâr

Bu cümle hal mucizesidir Mustafanın
Dini kâmildir ol kan - ı vefanın

İşitip Hayderin nutkun ol fesat kişi
Fırının kapısına vardı durdu

Kapağın kaldırıp içine baktı
Sanırdı ki ol od onları yaktı

Al ahmak gördü fırının içi ol dem
Sanasın cennet firdevs - i azam

Fırının içi dop dolu gülistan
Akar sular seraser bağ - ı bostan

Menekşe nerkis sevsen feravan
Gül ve nesrin ile servi hıraman

Göz ermeden ol bağ ile bostan
Gören göz görür bağ ile ruşen

Namaza bağlamış Cabir elini
Rükua indi zam edip belini

İki oğlan diz çökmüş ey can
Okurlardı sada - i savt - ı Kur'an

Münevver yüzleri şems kamerden
Giyerler hulleler hamraten gevherden

O, şaşkın çün bu hali böyle böyle gördü
Kalıp sermest hayran şöyle durdu

Kendi arkadaşlarını cümle çağırdı
Gelip orlar dahi bu hali gördü

Dediler ki keramet zi velayet
Bu dine girelim cümle tamamet

Muhammed ki ulu peygambermiş

Ki ol dört yüz insan ki tamamet
Aliden böyle görünce keramet

Salavat verdiler cümle yeksan
Getirdiler o saat hemen iman

İşaret eyledi ol dem şahı merdan
Varıp Kanber dedi Cabire ey can

Fırından dışarı gel dur emretti Hayder
Muradın hasıl oldu bil ey server

İki oğlu ile Cabir dışarı geldi
Od'a yanmadıklarını cümlesi bildi

Üçünün dahi yüzü şems - i enver
Verirdi şule ayni mah - ı münevver

Kamu mahluk çün gördüler aşikare
İki oğlu ile girdi Cabir nare

Yine çıktı âsdan sağ - ı selamet
Göründü fazlı Hayderden alamet

Cümle eşya kaldılar mest - i hayran
Dediler zi keramet kâmil insan

Muhammed mucizatın kıldı zahir
Vasi - i Mustafa Hayderden ahir

Bunu böyle deyip mahluk dağıldı
İki oğlu ile Cabir eve geldi

Nedametsiz selamet oldular şad
Cehennem ateşinden oldular azad

Bunun gibi kerametler Aliden
Nice yüz bin gördüler ol veliden

Nice putperest ehl - i zünnar
Din - i Ahmed'e eylediler ikrar

Nice ger zat kişi ateşperesti
Yıkıp tahtın yüzünü yere bastı

↓ Zülfikar korkusundan ehl - i zünnar
Muhammed dinine etmiştir ikrar

Nice zamimlerin başını kesti
Nice düşmanların yayını yesti

Yıkıncak küsranın ivanın tahtını
Cümle (Salmana) verdi mal rahtın

Medayn tahtına hükmetti (Selman)
Aliden dahi buldu seyf - i iman

Nice kan - ı keramet mürüvvet madenidir
Onu inkâr eden dun denidir

Muhib olan gönülden hanedana
Ne mal mülk kor baş ile cana

Cam terk etmiş canana ermez
Özün kul etmeyen sultana ermez

Seven oldur hakikat Mustafayı
Cüda etmeye ondan Murtazayı

Bil ki onlar efdaldır kainatın
Onlar muradıdır cümle sıfatın

Muhabbet şah ile aynin kalanım
Haram olur ona nar - ı cehennem

(Yemini) (aşk) (evlad) için ağla
Fırak (Âl) için bağrını dağla

Vücudum düşmesin dersen cehime
Tasarru kıl niyaz eyle rahime

Bu altıncı fezail oldu tamam
Yedinci fazl şahı ile âlâm

VAHDETNAME

Gel ey tuti şerin güftar - ı agaz
Ser agaz eyle ki murg - ıdil sülhan - ı saz

Kelâmın cümle bir söz - ü safadır
Ki mehd - i Murtaza ve Mustafadır

Sözünden bülbül can - ı fezasın
Ki meddah - ı Muhammed Mustafasın

Onun için böyle şirindir kelâmın
Dil - i uşşaka yetürürsün hak selamın

Kıla söz ehli sözünün ter
Faziletname şerh eder bu defter

Ne mecliste ki bu şerh ola zahir
Kalan söz ehline söz değmez ahir

Denir ki naat sultan - ı şefaat
Gayri kıssa beyan olsa şenaat

Mefer gönlün muradın ide yad
Ya takrir hadis oluna bünyad

Kalan sözü beyan etmek reva mı
Ki onda şerh ola Hayder kelâmı

Ku bu fazl vasii Mustafadır
Sözü guş eylemek sıtkı safadır

Ne muciz ki ayandır Mustafadan
Gel imdi dinle fazlı Murtazadan

Hoş şirin sözdür bu hikâyet
Olur mu hiç buna benzer rivayet

Ki uçtan uca ibret destanı
Velayet - i şah şerh - i can - ı gülistan

Ki var dinin kokusu can fezadır
Muhibbin canına candan sezadır

Hurenç bağrına tira ve hırfet
Ziyandır ömrüne canına afet

Gözüne ateş tut cehennem
Dinle tığ - ı tir canına sem

Yüreğine sünnanı zehir katıl
Bunu guş eylemeyen ehl - i batıl

(Yedinci fazlıdır) bu Murtazanın
Aliden gele muciz Mustafanın

Ser - i agar edip ey söz ehli söyle
Ki değil ruzgarın hali böyle

Ki durmaz bir kararda çarh - ı gerdun
Kılar serkeşlerin bağrını pür hun

↓ Ederse kuddun eflake beraber
Yine hake kılar ahir beraber

Ne lubet bazdır bu çarh - ı gaddar
Geday - ı şah eder sultanları zar

Muradınca kimin oldu bu devran
Demez işbu (İskender) ya Süleyman

Kim anar (Himmeti) ya ki (Kubbadı)
Cihana geldiği dem kaldı adı

Bu mülke kim benim dediyse ahir gitti
Fırak - ı hasret derdiyle gitti

Hemen ona benim dediği kaldi
Yıkıldı cisme bir canı kaldı

Cihan mülküne gönül vermeyen can
Yakın bil derler ana kâmil insan

Gönülden terk eden dünya safasın
Onlardır görmeyen dehrin cefasın

(Değildir onlar) (aba) ve (taca) muhtaç
Bu halk onları bilmez tok veya aç

Miftah - ül kenz eylemiş onları Allah
Onlardan gayri acizdir ol âgâh

Onlardır cihana vermeyen dil
Onlardan gayrisinin halin müşkül

Edenler hakkın emrine itaat
Erenlerdir erenler ehl - i itaat

Eğer toprağa el sunsa olur (zer)
Kaçan ki sahib - i kudret olur el

Görür berdir işidir bir durur bir
Değil ki hemen birdir hemen bir

Ki kesretten vahdete ermeğe çare
Yine senden olur nefsine çare

Havay - i nefs - i fiilini etme arkadaş
Selahiyet makamına ilet baş

Kul ol ki bile sultan kimdir
Saray - ı dildeki mihman kimdir

Kimin emriyle geldin bu mekâna
Kimi ermiştir mekân bu cismi cana

Ne emanet koymuştur sende Allah
Emin oldun bil onu olma gümrah

Yer ile semaya arz etmiş onu hak
Dahi cümle yaradılışa mutlak

Kabul etmeyip cümle bizar
Onu insana arz edince Cebbar

Kabul edip onunla buldu dirlik
Bu kesretten muayyen oldu birlik

Ol de merdi emanet bu sıfata
Delil oldu bu suret ayn zata

Sıfat olunca durmadı zat
Ki olunmadı abesten varlık ispat

Dedi ki anla ey insan - ı kâmil
Ki olmaz damının özü cahil

Yenilik perdesinden geçmeyen dil
Eğer Allaha kulum derse müşkül

Ki haktan gayrı hak bir dahi yok
Hakkın emriyle gelir gider pek çok

Kula lâzım budur kıla ibadet
Nebinin kavline ede itaat

Ki mahrem olmaya yevmi kıyamet
Muhammed Mustafa ide şefaat

Bu kadar açabildik vahdetten raz
Yine maksudumuz kılalım agaz

ES' İLE ERBAİYE

Gel ey söz anlayan işit peyamı
Yine fazl - ı Aliden bu kelâmı

Var idi Hazreti Şahın mukarrer
Eşiğinde mülazım nice server

Aliden olmaz idi onlar ırak
Cemalinde dil - i candan müştak

↓ Cümlesi terk edip hanumanın
Feda etmişlerdi baş canın

Muhibbi idi Alinin can - u gönülden
Gidemezler idi mührünü dilden

Ali mührün eden gönülden bünyad
Esas din olur kalbinde abad

Diyeyim ben ol muhiblerin adın
Ki bulmuş idi onlar din - i tadın

Biri (Nasır - ı Tusi) biri (Salman)
Biri (Amar) birisi (İbn Sem'an)

(Muhibbi Rumidir) yedinci server
Biri (Cabir - i Ensari) ey can

Mülazım idi bunlar şaha yeksan
Bunların ikisi çok azdı ahir
Aliye tanrı dedi oldu (KFR)

Biri Nasır biri İbn Sem'an
Bu ikisi Aliye dedi rahman

Bunlardır ki dedi şaha hüdadır
Hüdadan kim dedi şaha cüdadır

Onların vurup boynunu hazreti şah
Dediğim ben kulum rabbim Allah

Niçin vurdu bunların boynunu şah
Onun için ki onlar olmuştu (gümrah)

Sebep ne idi bunlar azdı yolundan
İman ehli idi bunlar hud gönülden

Beyan etsem sana eğer işitir isen
Muhibbi hanedan Hayder isen

Edeyim aklım erdiğince takdir
Ne kadar ki kalem eylerse tahrir

O dem ki fahrı alem rahlet etti
Yerine (dört) halife koydu gitti

Emanet asıla verildi nesilden
Cihar rükn ile geldi asıl nesilden

Bu dem zuhur eyledi şahı merdan
Saddı hezar küfür ehli kırdı ey can

Fi revnak kalmadı din - i İsada
Ne Hud erkânı ayin ve Musada

Acem mülkünü fethetti tamamet
Aliden erdi her mülke keramet

Taht - ı rahtile kesrayı seraser
Meydanı kıldı hake beraber

Ne (Türkistan) kaldı ne (Bedehşan)
İmana davet etti şahı merdan

Şahadet getiren buldu necatı
İnanmayan gösterdi mematı

Nice leşker ayırdı yesti
Nice sultanların başını kesiti

Muhammed dini ile tuttu kuvvet
Küfür ehlinde hiç kalmadı kudret

Kaçan bu işler aldu ol zamanda
Bilinip olunca meşhur cihanda

Var idi ol zamanda dört türlü millet
Ki (dört) peygambere olmuştu ümmet

Biri (İbrahim) biri (Musa) ya
Biri (Davud) biri (İsa) ya

Çün bunlar gördü ki din - i Muhammed
Cihanı tuttu şeriat - i Ahmet

Dürülüp bir yere rahipler ol dem
Dediler din - i Ahmet oldu muhkem

Bu kavmin def'ine kim ola çare
Ki bunlar bağrımıza vurdu yare

Bu hal üzere eğer kalırsa bunlar
Doğar üstümüze kara günler

İyi iş olmadı işbu alamet
Bizim ayinimiz oldu melamet

Sunu böyle deyip kıldılar efgan
Yakalar çak edip zar - ı giryan

Akıtıp rikkat ile kanlı yaşın
Ara yerden biri kaldırdı başın

↓ Dedi dinleyin benim sözümü yaran
Bu kavmin def'i bize gayet asan

Kılıç darbiyle bitmez bilin bu iş
Alidendir bize cümle teşviş

Benim fikrim ne erdi işitin
Eğer makul ise bu işi edin

Muhammed şimdi dünyada değildir
Onun yerine elbette biri vekildir

Ömer olmuş şimdi o kavme kethüda
Ona hizmet eder mir - i geda

Varalım o Ömere cümle yeksan
Dileyelim ondan bir ulu bürhan

(Sevalef) enbiya mucizelerinden
Varalım isteyelim her birinden

Eğer müşkülümüz olursa asan
Girelim onların dinine yeksan

Bunların dinine hak din diyelim
Varıp biz onlara uyalım

Eğer göstermiye bize keramet
Ederiz bunların dinine melamet

Gelip kavmimize fetva verelim
Bu dört milletin çeresini dürelim

Bunları ara yerden kaldıralım
Rahat olup ahir oturalım

Bu reyi hoş gördü kırk kişi
Bu akıl ile yola girdi cümlesi

(Onu) İbrahimi (Onu) Musai
(Onu) Davudi (Onu) İsai

Medine şehrine çün erdi bunlar
Kethüda - i Arap nezdine vardı bunlar

Oturmuştu Ömer mihrap içinde
Kal - ı bekul ile Arap içinde

Selam verdi kamusu kıldı hizmet
Ömer çün baktı gördü nice millet

Selamın aldı bizleri seraser
Ayak üzere durup bunlar beraber

Bunlardan birine dedi ey adem
Ne yerden geldiniz söyleyin mukaddem

Dedi birisi boyların dinlen ya Ömer
Senin hükmün süffiye kubhe geçer

Ki biz dört milletin alimleriyiz
Sen bizi sanma ki cahilleriz

Bu gün senden isteriz ulu bürhan
Eğer müşkülümüz olursa asan

Biliyoruz ki dininiz hak din imiş
Bu yolu erkânı hak - ı ayin imiş

Biz de ederiz bu dine şahadet
Kılarız bu erkân ile ibadet

Ömer dedi nedir maksud beyan edin
Sualiniz var ise ayan edin

Dediler çün Muhammed rıhlet etti
Fenayı terk edip bekaya gitti

Halifesi vardır mutlak yerinde
Mucizatı bakidir ruşen yerinde

Sen bu makamın hak eri isen
Muhammedin gerçek refiki isen

Bize geldiler bu demde bir nice muciz
Keramet ehli bir şeyde olmaz aciz

Ki var idi Musanın bir (Asa) sı
Onunla vururdu her esası

Yerinde ol asa ejderha olurdu
Yine eline aldıkta bi can olurdu

Dahi İbrahimi yakmazdı (nar)
Olurdu nar Nemrut ona gülzar

Elinde Davudun mum idi (ahen)
Ne isterse düzerdi ahir (ahsen)

Dahi İsa ölü diriltir idi
Çürümüş cisme can verir idi

↓ Bize bu işlerin hikmetini göster
Ve hem ol mucizelere ola beraber

Ömer çünkü işitti bu sözü
Baş kaldırıp ol kavme karşı yüzü

Dedi gerçi elimdedir hilafet
Velakin yok bu işlere bende taket

Vasi - i Mustafa bilin Alidir
Velayet nurudur gerçek velidir

Emindir mucizine Mustafanın
Gidiniz hizmetine Murtazanın

Varalım sizinle beraber Aliye
Beyan edelim bu hali cenab - ı veliye

Olur maksudunuz cümlesi tamamet
Kerameti veliyi görüp ediniz şahadet

Bilen Allah bir Muhammed - i hak
Ali gösterir bu sırrı mutlak

Ömer böyle deyip Aliye yürüdü
Ol kavm ile beraber olup yola girdi

Olan ashabları bile hep gitti
Ömer ile ol kavm şaha yetti

Meğer bu dem emir şahı mirden
Bir Ensariye iş işlerdi ey can

Bağın kazardı elinde teymur bel
Eşerdi bahçe toprağın vurup el

Selam verdi Ömer vardığı dem
Selamın alınca emir - i mukaddem

Dedi ya Ömer size zahmet nedir bu hal
Bunlar ne kavmidir nedir bu ahval

Ömer dedi erenler padişahı
Ki sensin hak ile ümmetin penahı

Bu kavmin bir garip sözleri var
Senin himmetinle hal olur bu esrar

Ki makdur - u beşerden hariç bu alamet
Yine senden ayan olur her keramet

Dedi ol kavme Şah - ı Merdan
Söyleyin müşkülünüz olsun asan

Dediler ya Ali dinle sözümüz
Bize göster ayan görsün gözümüz

Her kim ki bu yerde hak peygamber ola
Ki bir kavme gelip ol rehber ola

Cihanda zahir olur mucizatı
Verilir canib - i haktan beratı

Ki o mürsile biz etmişiz ikrar
Yakin yok gönlümüzde şekk - ü inkâr

Ne mucizler ki onlardan ayandır
Biliriz gün gibi ruşen - i beyandır

Onarın mucizine göre muciz
Şimdi sizden isteriz onları biz

Sizin peygamberiniz rahlet etmiş
Size ısmarlamış yerini gitmiş

Onun yerine kim nasholdu ise
Hilafet hak tahtını kim aldı ise

Biz ondan isteriz bu mucizatı
Ayan ide bize bu müşkülatı

Ömere gelip dedik bu hali
Müşkülümüzü dedik eyledik suali

Dedi Ahmedin kaymakamı
Emini vasisi ve hem imamı

Alidir dedi bize belli bilin
Varın halinizi ona arz edin

Bu dem aldı geldi bizi bunda
Eğer kaymakam isen bu dinde

Bu istediğimizi senden bulalım
Dininiz hak ise bizler bilelim

Varıp kavmimizi irşad edelim
Cümlesi bu tarik üzre er görelim

Ayan olursa senden bu velayet
Ederiz bu dine cümle şahadet

↓ Eğer istediğimizi bulmaz isek biz
Şahadet vermeyiz bu dine biz

Varıp kavmimize fetva verelim
Size musallat olup leşker dürelim

Havale ola size cümle millet
Biliriz işiniz cümle alet

Edelim etraftan cümlemiz hamle
Aradan kaldıralım sizi cümle

Cümle rahatlarınızı selb edelim
İşinizi ahir edip bitirelim

Bu sözü dinledi ol demde Hayder
Dedi ne ise söyleyin sözünüzü yekser

Ne gamdır buna ki kudret - i Hüdanın
Taleb ettiğiniz muciz - i Mustafanın

Sualiniz edin düşmen gümana
Bu küfrü terk edip girin imana

Ne dediler dinleyin Murtazaya
Salavat verin Muhammet Mustafaya

Dedi ol Musa yeyler aya şah
Musaya bir asa vermişti Allah

Bıraksa ejder olurdu elinden
Sıçrardı ateş ağzından dilinden

Asanın remzini isteriz delalet
İşitip bu sözü şahı velayet

Elindeki belin sapını çıkardı
Cümle mahluk ayak üzere bakardı

Yere koyup sapı şahı merdan
Baemri hak oldu bi ulu (Saaban)

Açıp ağzın odlar saçardı
Neye dokunsa kızartıp yakardı

Yürüdükte hız ile dağ taş
Olurdu karnının altında haşhaş

Görenlerin korkudan aklı bulandı
Medine şehrini üç kere dolandı

Serri ejder henüz önündeydi şahın
Bu cümlede kuvvet kudret Allahın

Vücudu var olup kervan saraydan
Ne hikmetler ayan ider yaradan

Görürlerdi ol mahluk onu cümle
Kaçan ki ağzını açıp etti hamle

Musailer ol demde eyledi feryad
Dediler ya şah kıl bizi azad

Bununn tut ki bu dar - ı cümle cihanı
Biz getirdik canı gönülden imanı

İnandık biz Muhammed Mustafaya
Velayet hem Ali - ül Murtazaya

Bunu heybetine bizde yok takat
Musanın ejderhasından bu afet

Hemen dem sundu destin mare Hayder
Bayağı bel sapı oldu ey server

Hoş keramet madeni şahı velayettir Ali
Nuru (Ahmeddir) yakin şem'i hidayettir Ali

↓ Muciz Musai bir pare ağaçta gösterir
Şöyle (bel) sırrını bahrı kerametttir Ali

Bunca işler ki kılıptır kudreti haktan ayan
Muciz nuru nebiden ruşen ayettir Ali

Hatem tıyyı bir puya değmez sahasını ol yad
Nesli İbrahim kan - ı sahavettir Ali

Nice din düşmanlarının kanını döktü yere
Hakkı inkâr edene sahib - i siyasettir Ali

(Hül - leti Ali - ül insan) menzildir şanına
Hem emin Ahmed sahibi emanettir Ali

Ey (Yemini) Hayderin methini tekrar eyle ki
Hem dem hem ser sultanı şefaattir Ali

Musailer çün ikrar eylediler
Gelip İbrahimiler söylediler

Dediler ya Ali ol demde nemrud
Halilin kastına yakmıştı od

Ki ol od gülistan oldu Halile
Bize göster bedel işbu delile

O nehlistanı ki şah arıtmış idi
Kurusun bir yere cem etmiş idi

(A. Celalettin Ulusoy, Yedi Ulular, s: 85 - 115)

Fevtetme: *Kaçırma* — **Beka darı:** *Varlık kapısı* — **Iptiyor - ı fakr:** *Övgüyü kabullenme* — **Maraz:** *Hastalık* — **Münezzeh:** *Uzak, temiz, arı* — **Laab:** *Yalvarma* — **Ef'al:** *Eylemler* — **Tafra:** *Atıp tutma* — **Fehmet:** *Anla* — **Agah:** *Uyanık, bilgili* — **Hilm:** *Yumşaklık* — **Endiş:** *Düşünen, ölçülü* — **Sehavet:** *Cömertlik* — **Nush:** *Öğüt* — **Şul:** *Işık* — **Ciyfe:** *Leşler* — **Aferide:** *Yaratık* — **Şemail:** *Huylar* — **Tahsin:** *Aferin* — **Hayy:** *Allah, diri, canlı* — **Sadak:** *Doğruluk* — **Rıhlet:** *Göç* — **Sühan:** *Söz* — **Sudur:** *Çıkma, doğma* — **Vahis:** *Ayak altına alma* — **Taazim:** *Saygı* — **Tekrim:** *Ululama* — **Garat:** *Yağmalar* — **Destgir:** *Yardımcı* — **Mutavvel:** *Uzama* — **Şakird:** *Çırak* — **İzzet:** *Değer, kıymet* — **Kevn:** *Var olma* — **Kavs:** *Yay* — **Müzahir:** *Yardım* — **İbn am - ı hatem:** *Yüzüğünü yutan* — **Ahsen:** *Güzel yüz, insan* — **Rezzak:** *Rızk veren, Allah* — **Raz:** *Bereleme, bere, yara* — **Pervaz:** *Dönme* — **Has ve am:** *Özel ve genel* — **Meratip:** *Kademe* — **Efdal:** *Efendi* — **Muin:** *Yardımcı* — **Mesalıp:** *Eksikler* — **Emvatı ihya:** *Ölüleri diriltme* — **Zahi:** *Sürüngen* — **Musavver:** *Resimli* — **Zi:** *Harf, 900* — **Mübariz:** *Döğüşe kalkan* — **Keyvan:** *Satürn gezegeni* — **Eşd:** *Şiddetli, çetin* — **Mülhid:** *Dönek, dinsiz* —

Merdud: *Kovulmuş* — **Naime:** *Nazlı kadın* — **Müvcime:** *Suca* — **Zıyba:** *Süslü* — **Hasud:** *Çekemeyen, kıskanç, haset* — **Müebbed:** *Sürekli* — **Baid:** *Uzak, ırak* — **Renc:** *Eziyet, sıkıntı* — **Muhtasar:** *Kısa* — **Meknun:** *Değerli inci* — **Merguş:** *Beğenilmiş, sevilen* — **Muhalled:** *Sürekli kalan* — **Makali:** *Sözlü* — **Evrad:** *Okunan dualar* — **Muntazır:** *Gözleyen, bekleyen* — **Makhur:** *Yenilmiş* — **Mühmel:** *İhmal edilmiş, boş altıncı* — **Levh:** *Levha* — **Seraser:** *Baştanbaşa* — **Kibr:** *Kibir, gurur* — **Bed:** *Kötü* — **Dide:** *Göz* — **Tevazu:** *Enginlik* — **Peyk:** *Elçi, haberci* — **Ekber:** *Büyük* — **Mürsel:** *Nebi* — **Muyaesser:** *Etkili* — **Ruşen:** *Aydınlık* — **İptida:** *ilk* — **Nübüvvet:** *Peygamberlik* — **Vusul:** *Varma, erme* — **Kal ü kıl:** *Dedikodu* — **Rüz:** *Yüz* — **Ref:** *Kaldırma* — **Şek:** *Kuşku* — **Süha:** *Söz* — **Ülfet:** *Alışma* — **Mülhak:** *Katılmış* — **Muğlak:** *Karışık, belirsiz* — **Nadan:** *Kaba cahil* — **Şefiğ:** *Günah affı için aracı* — **Ebter:** *Zürriyetsiz, faydasız* — **Bevvap:** *Kapıcı* — **Girifter:** *Düşkün, tutkun.*

— **Halil, Halilullah:** İbrahim Peygamber'in adlarındandır. Manzum ve mensur eserlerde adı en çok putları kırması, ateşe atılması, ateşin güllük gülistanlık olması ve Kâbe'yi kurması ile ilgili olarak geçer.

— **Hasbeten lillah:** "Tanrı rızâsı için" anlamındadır. Karşılık beklemeyen davranışı simgeler.

— **Hayrü'l-verâ:** "Halkın hayırlısı" anlamına gelen bu deyim, Hz. Muhammed için kullanılır.

— **Şekil:** Kabahat işleyenlerin boynuna takılan taş, Kabahat taşı.

— **Ser Verip Sır Vermeme:** Başını verip gizemini açıklamama.

— **Sıbteyin-i Mükerremeyin:** İmam Hasan ve İmam Hüseyin Hazretleri.

— **Sıdkı Bütün:** Tam bağlılık.

— **Sırlama:** Gizleme, ortadan kaldırma.

SERSEM ALİ BABA

Gerçek kimliği hakkında çeşitli söylentiler bulunan Sersem Ali Baba'nın 1551 dolaylarında Hacı Bektaş tekkesinde posta oturduğu; Balım Sultan'dan 36 yıl sonra Hacı Bektaş'a geldiği biliniyor. Onaltıncı yüzyılda yaşamış bir Bektaşi ozanı. Hacı Bektaş ı Veli dergâhına Balım Sultan'dan sonra postnişin olur. Böylece onunla Hacı Bektaş postuna oturan bu kişiler, artık "Dede - Baba" adı ile anılmaya başlanır. İlk Dede - Baba, Sersem Ali Baba'dır. Önceleri paşalık ve vezirlik de yapmıştır. Turgut Koca'ya göre ilk kez 927 (M. 1520) yılında posta oturmuştur. (a. g. e. s: **199**) İ. Zeki Eyüboğlu bunun 1551 yılı olduğunu bildirir (**a. g. e. s: 156**).

Kanuni Sultan Süleyman, ilk eşi Mâhıdevrân Sultanı, Hürrem Sultan'ın entrikalarıyla, eski saraya sürer. Sersem Ali Baba, Mâhıdevrân'ın ağabeyi olması dolayısıyle. Hacı Bektaş - i Veli dergâhından uzaklaştırılır. Bunun üzerine Sersem Ali Baba, Kalkandelen'e gider. Harabâti dergahında oturur. Bu sıralarda Anadolu'da Celali isyanları ve özellikle Kalender Çelebi isyanı patlak vermiştir. Kanûni, Anadolu'da bozulan düzeni doğrultmak üzere, İbrahim paşayı görevlendirir. Aynı zamanda işleri yatıştırmak için, Sersem Ali Baba'nın, Hacı Bektaş'a dönmesini ferman eder. Sersem Ali Baba, önce hacca gider. Medine ve Kerbelâ yoluyla Pir evine gelir. Posta oturur. (958 Hicri - 1551 M.) 19 yıl meşihat eder. (977 Hicri - 1569 M.) da göçer. Kabri, Hacı Bektaş'daki Kırklar Meydanı girişinde sol taraftadır. Kabir taşında şu kitabe (yazıt) vardır:

Ehl - i diller zümresinde olmaz illâ ehl - i dil
Hicreti Sersem Ali Baba akuptur rûd - ı Nil

(Sersem Ali Baba'nın yaşam süresinin Nil ırmağının bereketli suları gibi olduğunu anlamayan, asla ehli dil ve aşık değildir.)

Sersem Ali Baba'nın makam niyetinde bir kabri de Kalkandelen'de Harabati Baba tekkesindedir. Tabii bu bir saygı nişanesi olan makamdır **(Turgut Koca a. g. e. sh. 198)**

Kalender Çelebinin 1527 yılında öldürülmesinden sonra Alevi Bektaşilere karşı baskı zulüm politikası yürüttüğü anlaşılan Kanuni Sultan Süleyman erkânı dergaha Sersem Ali Baba'yı atayarak yolağı ikiye bölmüştür. "Böl yönet" taktiğini uygulamıştır. O bölünme hâlen sürüp gidiyor.

Sersem Ali Baba'ya göre kişinin gönlü Tanrı evidir (Beytullah). Önemli olan oraya girmek, orada Tanrı'yı görebilecek olgunluk aşamasına ulaşmaktır. Bir şiirinde insanın gönlünün Tanrı evi olduğunu, Tanrı'nın birliğini, Muhammed, Ali yakınlığını şöyle vurgular:

"Söyleyene bakma söyleten Hak'tır"

dizesi atasözü olmuştur. Kişide söyleme eylemini gerçekleştirenin Tanrı olduğunu, söyleyen kişi ile söyleten Tanrı yakınlığının gözden ırak tutulmaması gerektiğini dile getirir.

Kimse bilmez kimdir bizim ulumuz
Anlayamaz Yezid kısmı dilimiz

dizeleri de "Bizi anlamak için içimize girmek, bizden olmak gerekir, ön yargılarla bizi anlayamazlar, Yezid gibi düşünenler bize karşı hep peşin hükümlüdür" der.

— 1 —

Yedi iklim dört köşeyi dolandım
Hünkâr Hacı Bektaş pirim Hû deyu
İndim eşiğine niyâz eyledim
Hünkâr Hacı Bektaş pirim Hû deyu

Vardım kapusuna sanduka nurdan
Eşiğine yüzüm sürdüm hâkinden
Destur aldım ben gül yüzlü pirimdem
Hünkâr Hacı Bektaş pirim Hû deyu

Balım Sultan sayvan kurmuş oturur
Feriştehler her hizmetin yetirür
Yedi iklim dört köşeden getürür
Hünkâr Hacı Bektaş pirim Hû deyu

↓ Meydanda oturan merdlerin merdi
Her sabah okunur erenler virdi
Hak Muhammed Ali pirimin ceddi
Hünkâr Hacı Bektaş pirim Hû deyu

Hak'dan geldi yeşil ferman göründü
Rûm'un erlerine cümle okundu
Karac - Ahmed Sultan bendesi oldu
Hünkâr Hacı Bektaş pirim Hû deyu

Sersem Ali vardı pire dayandı
Çerağımız kırk budaktan uyandı
Mürşid olan her bir renge boyandı
Hünkâr Hacı Bektaş pirim Hû deyu

— 2 —

Sabah seherinde virdim budur bu
Allah bir Muhammed Ali'dir Ali
Zikrim olan Lâilâheillâllah
Allah bir Muhammed Ali'dir Ali

Levlâke levlâke buyurdu Allah
Dâim zikr ederim rızâenlillâh
Mü'minin kalbinde olur Beytullah
Allah bir Muhammed Ali'dir Ali

Kırklar ulusudur ol Şâh - ı Merdan
Anı idrâk eden bir kâmil insan
Gazaba gelirse hem Şir - i Yezdan
Allah bir Muhammed Ali'dir Ali

↓ İmam Hasan, Hüseyn nûr - i arşullah
Zeynel - âbâ mürüvvet kânı billah
Muhammed Bâkır'a dâim eyvallah
Allah bir Muhammed Ali'dir Ali

Ca'fer - i Sâdık'tan alındı elim
Mûsâ - yi Kâzım'a uğradı yolum
Ali Mûsâ Rızâ zikreden dilim
Allah bir Muhammed Ali'dir Ali

Muhammed Mehdi'dir sâhib Seyfullah
Sersem Ali der dâim şeyenlillâh
Yezid'e sad hezar hem lâ'netullah
Allah bir Muhammed Ali'dir Ali

— 3 —

Arzulayıp geldim devr - i alemden
Ey gürûh - i nâci size aşk olsun
Nasihati böyle aldım dedemden
Ey gürûh - i nâci size aşk olsun

Sizlerdedir güzel şâhın yolları
Medh - i Hayder okur dâim dilleri
Seherde açılur gonca gülleri
Ey gürûh - i nâci size aşk olsun

↓ Kimse bilmez kimdir bizim ulumuz
Anlayamaz Yezid kısmı dilimiz
Muhammed Ali'ye çıkar yolumuz
Ey gürûh - i nâci size aşk olsun

Tâlib olup ikrar veren kişimiz
Hayra tebdil olur her bir işimiz
Melek nişânıdır her gidişimiz
Ey gürûh - i nâci size aşk olsun

Varam haber soram garib bülbüle
Kokusunu söyler her dem bu güle
Sersem'in niyâzı hemen bu yola
Ey gürûh - i nâci size aşk olsun

Güruh - i Naci: *Kurtulmuş topluluk. Alevi - Bektaşi topluluğu, tarikattan olanlar. Bunlar cennete gireceklerdir.* — **Tebdil**: *Değişme*. — **Dem**: *An, zaman.*

— 4 —

Uyan ne yatarsın şafak söküldü
Hep niyazlar kabûl olur sabahtan
Hak'kın divanına cümle çekildi
Mü'minler maksadın buldu sabahtan

Gönül pervâne veş yandı tutuştu
Aşkın kazanında kaynadı coştu
Seherde uyanan Hak'ka ulaştı
Gafiller gaflette kalır sabahtan

↓ Kaddimiz dâl olub iki büküldü
Gözümün gevheri yere döküldü
Dilberin hayâli geldi dikildi
Derdimin dermanı gelir sabahtan

Gerçi kim bilirim noksânım çoktur
Hudâ'nın indinde zerrece yoktur
Söyleyene bakma söyleten Hak'dır
Kâmiller günâhın bilir sabahtan

Sabahın hürmeti gelmez hisaba
Vasfını şerh etsem sığmaz kitâba
Sersem Ali serin koymuş türâba
Elhak diyüb secde kılur sabahtan

— 5 —

Geçme can ile serden
Pirim Hacı Bektaş Veli
Beni agah eyle seyrden
Pirim Hacı Bektaş Veli

↓ Eşiğine yüzler sürem
Dergahındır beytül harem
Senden medet senden kerem
Pirim Hacı Bektaş Veli

Ruşendir amalin ey yar
Ayandır eylemem inkar
Yürütendir cansız duvar
Pirim Hacı Bektaş Veli

Haber budur divanında
Şah Hacım Sultan yanında
Uçan güvercin donunda
Pirim Hacı Bektaş Veli

Sersem uykulardan uyan
Gel aşkın rengine boyan
Mürsel oğlu Balım Sultan
Pirim Hacı Bektaş Veli

Hisab: *Hesap* — **Şerh:** *Açıklama* — **Türab:** *Toprak* — **Agah:** *Bilgili, haberli* — **Beyt - ül harem:** *Kâbe* — **Kadd:** *Boy* — **Kerem:** *Cömertlik, soyluluk* — **Ruşen:** *Aydın, parlak* — **Amal:** *İşler, eylemler, istekler* — **Ayan:** *Açık* — **Pervane:** *Gece ateşin, ışıkların etrafında dönen bir tür kelebek. Aşıkları simgeler* — **Veş:** *Gibi* — **Amal:** *Emeller* — **Gevher:** *Fer, öz* — **Gafil:** *Dalgın, ileriyi göremeyen* — **Gaflet:** *Boşbulunma* — **Dal:** *Dal harfi gibi bükülme* — **Gerçi kim:** *Gerçekten* — **Hisab:** *Hesap* — **Kamil:** *Olgun* — **Ser:** *Baş* — **Agah:** *Bilgili, haberli* — **Beyt-ül harem:** *Kabe* — **Kerem:** *Lütuf, bağış, cömertlik.*

— **Hacım Sultan:** Asıl adı Hacı olan Hacım Sultan, Hacı Bektaş halifelerinden olup mezarı Uşakta'dır.

— **Halife:** "Birinin yerine" geçen anlamındadır: 1) Peygamber'den sonra onun yerine müslümanların başı olan kimseler (Hulefâ-i râşidîn), Muhammed Peygamber'den sonra gelen ilk dört halife (Ebubekir, Ömer, Osman, Ali), 2) Bir tarikat şeyhinin vekili.

MUHYEDDİN ABDAL

Gerçek kimliği, eserleri hakkında bilgi çok az. Ancak Alevi - Bektaşi yazınının ünlü pirlerinden biri. Hacı Bektaş Veli, Otman Baba ve Balım Sultan gibi ünlü kişilerden söz ettiğine göre onlardan sonra yaşadığı anlaşılmaktadır. Yaşamı hakkında yeterli bilgi yok. Doğum yeri ve yılı da belli değil.

On altıncı yüzyılda yaşamış bir Bektaşi şairidir. Dobruca ve Makedonya dolaylarında dolaşmıştır. Balım Sultan'dan inâbe aldıktan sonra, bir süre, Akyazılı İbrahim Baba'ya da hizmet etmiştir. Nefesleri genellikle hece ölçüsü biçimindedir. Elyazma divanı, Millet kütüphanesinde 391 1 numarada kayıtlıdır. Dili çok sadedir. Eserlerinde Hurufilik felsefesi işlenir. Coşkulu, içtenlikli ve öğreti içeriğinde olan nefeslerinin bir çoğu bestelenmiştir. Muhittin, Muhyettin isimlerine şiirlerinde rastlanır. Yazma bir divanı vardır.

Bize ser - leşker olmağa
Şah - ı Kerem Ali gerek
Mürşitten rehber almağa
Adem akyazılı gerek

Alem ademe çıkmağa
Ulu ateşler sunmağa
Er verip leşker çekmeğe
Gene Sultan Balı gerek

derse de Bektaşilerle arasının açık olduğunu, Küçük Abdal'ın Otman Baba Velayetnamesinden anlıyoruz. Ama Bektaşiler ondan vazgeçmemişlerdir.

Şiirlerinde Hurufi inançlarını dile getiren Muhyiddin Abdal, Bektaşi edebiyatının temel konularında işlemiştir. Yunus Emre ve Nesimi'nin etkisindedir. İnanan, inandıklarını yaymak isteyen bir ozandır. Bu nedenle şiirleri daha çok öğretici nitelik taşır, dili 1550 yıllarından biraz önce yaşadığını sezdiriyor. Şiirlerinde hece ölçüsünü kullanması, dilinin halk ağzına yakınlığı kırsal kesim çıkışlı olduğunu gösteriyor. Uzun süre yaşadığı, gezmeyi çok sevdiği söyleniyor.

Dili Yunus Emre ve Kadı Burhanettin'in dilini anımsatıyor. Türkmen yörük ağzının özelliklerini taşıyor. Muhyiddin Abdal'ın sözleri açık, olgunluğa ulaşmak için olgun bir yol göstericisi, alçak gönüllülük, özlem, aşk, gönül eri olmak gibi vurgulamalar taşıyor. "Gönülden gönüle yol deyimi" onun şiirinin odağını oluşturur. Kişinin "alçak kapulardan" geçmesi de alçak gönüllüğü anlatır. Şiirlerinde söyleyiş kolaylığı vardır. Şiirleri hurufilik izleri taşır. "otuz iki hat yazmış yüzüne" dizesinde hurufiliğin insan varlığında 32 hat bulunduğu inancını açıklıyor. Yirmisekiz sayısı yüzde gözde Hurufilik'in yazılara dayalı görüşünü vurguluyor. Hurufiliğe göre insan denen cemi varlık bir takım yazılardan (harflerden) kurulur. Kaş, göz, kirpik, bıyık, sakal, ağız, burun gibi organlar birer yazıyla imgelenir. Virani gibi Muhyittin Abdal'da şiirlerinde yer yer salt Hurufilik dilini kullanmıştır. Düşüncelerini dörtlüklerle açıklar. Bu dörtlüklerin dili, biçimi Hatai'yi andırır.

Türkçe sözcükleri bolca kullandığı, Nesimi'nin tuyuğlarından örnek alan maniler yazdığı biliniyor.

Kaygusuz Abdal'ın bütün söyleyiş özelliklerini, anlam derinliğini, alaycı dilini bazı şiirlerinde görebiliriz. "şükür elhamdülillah / kara sakal ağardı" dizelerini ve diğer şiirleri, eskinin geçip gidişini, yeninin gelişini, yıpranmanın gündemden çekilişini, yaşamın değişmesini, Tanrı'sal gizeme ulaşarak ölüm korkusundan kurtulmayı, ölümsüzlükle kavuşmayı bütün varlık türlerinin tanrıya yönelmesini, Tanrının evrende nesnel duruma gelip görünmesini, bir kul olan kişinin Sultan diye nitelediği Tanrıya kavuşmasını ve benzer tasavvuf sorunlarını tasavvuf açısından yorumlayarak gündeme getirdiği düşünce ve yazın ürünleridir.

Muhyiddin Abdal, insanın ancak özüne dönmekle kendini bilmekle anlaşılacağını, evreni bilmenin yolunun insandan geçtiğini şiirlerinde vurguluyor. Ona göre her ne varsa insandadır. Mani tarzında şiirleri de vardır.

ŞİİRLERİNDEN ÖRNEKLER

— 1 —

İnsan insan derler idi
İnsan nedir şimdi bildim
Can deyip söylerler idi
Bu can nedir şimdi bildim

Kendözünde buldu bulan
Bulmadı taşrada kalan
Mü'minin kalbinde olan
İman nedir şimdi bildim

Tevka ehlinin sattığı
Mü'minlerin ok attığı
Münkirlerin şek ettiği
Güman nedir şimdi bildim

↓

Bir kılı kırk yardıkları
Birin köprü kurdukları
Erenlerin gösterdiği
Erkân nedir şimdi bildim

Sıfât ile zât olmuşam
Kadr ile berât olmuşam
Hak ile vuslat olmuşam
Mihman nedir şimdi bildim

Muhyiddin aydur Hak kâdir
Görünür her yerde hazır
İyan nedir pinhan nedir
Nişan nedir şimdi bildim

Tekva: *İbadet, Tapınma* — **İyan:** *Açık* — **Pinhan:** *Gizli* — **Vuslat:** *Erme, kavuşma* — **Mihman:** *Konuk* — **Berat:** *Rütbe, nişan* — **Şek:** *Ortak koşma* — **Güman:** *Zan, sanma, sezme, şüphe* — **Kendözün:** *Kendi özün.*

— 2 —

Ala gözlü Sultan Baba
Ululardan ulusun sen
Yedi iklim dört köşeye
Arşa kürse dolusun sen

↓

Doğru sözün yol kılıcı
Çaldığın iki bölücü
Düşmüşler elin alıcı
Hakkın kudret elisin sen

Yüzün gören yoksul bay'lur ↓
Kafirler imana gelir
Seni sevmeyenler n'olur
Şah - ı kerem Ali'sin sen

Şahısın eksikli kulun
İçenler ayılmaz dolun
İnceden incedir yolun
Tamam gerçek velisin sen

Dehanından kevser akar
Nazarı kula hak bakar
Kokun cümle alem kokar
Muhammed'in gülüsün sen

Parlayıp ateşin yanar
Cüml'alem şulene çunar
Susayanlar senden kanar
Ab - ı hayat gölüsün sen

Muhyiddin Abdal neylersin
Dipsiz denizler boylarsın
Ne bilirsin ne söylersin
Aklın mı var delisin sen

Dehan: *Ağız* — **Nazar:** *Bakış* — **Şule:** *Işık* — **Cümle alem:** *Herkes, evren.* — **Çunar:** *Yanar* — **Çunmak:** *Örnek göstermek* — **Bay'lur:** *Bayılır.*

— 3 —

Bize serleşker olmağa ↓
Şah - ı kerem Ali gerek
Mürşitten rehber almağa
Adem Akyazılı gerek

Alem ademe çıkmağa
Ulu ateşler cunmağa
Er verip leşker çekmeğe
Gene Sultan Balı gerek

Muhyiddin derviş olmağa
Ölmezden önde ölmeğe
Bir kişi nasip almağa
Edep erkân yolu gerek

Serleşker: *Başkomutan* — **Cunma:** *Yakma* — **Sultan Balı:** *Balım Sultan.*

— 4 —

Aşkolsun meydana gelip ↓
Doğru yolunca gidene
Aferin Hakkı Hak bilip
Hâl giyip gönül güdene

Arif isen özün yokla
Tevekkül kapısın bekle
Geç buldun ise pek sakla
Duyurmak olmaz nâdâna

Besleme gazab atını
Çekersin zulumatını
Tepele nefsin itini
Zarar gelmesin bedene

Gönlünü yüksekten indir
Ar etme alçağa kondur
Açı doyur susuz kandır
İbâde borcun ödene

Nazar ırmayıp doğru bak
Doğru gidene zeval yok
Rahmet eder yarlıgar Hak
Hak için kulluk edene

↓

Göresin yarin yüzünü
Öpesin iki gözünü
Hak yargılar Hak sözünü
Hub dinleyip işidene

Muhyiddin Abdal aşkolsun
Sırrını eller duymasın
Yemişin nâdân yemesin
Şayet yeyiben dadana

İbade: *Yol* — **Tevekkül:** *Kadere inanma* — **Yarlıgar:** *Yargılar* — **Leylu nehar:** *Gece gündüz* — **Badı seher:** *Seher yeli* — **Hup:** *Güzel* — **Nadan:** *Kötü.*

— 5 —

Erenlerin eşiğinde
Yaslanıbanı yattım ben
Erenlere beli dedim
Sıdk ile ikrar ettim ben

↓

Hocamdan ben sebak aldım
Okudum sebakın bildim
Üstad'erdim üstad oldum
Gör ne üstada erdim ben

Şahım da rehberim oldu
Heman kıblem nurum oldu
Gani Otman pirim oldu
Anın eteğin tuttum ben

Maksûdum didar eyledim
Gönülden nazar eyledim
Nakd ile pazar eyledim
Alana gevher sattım ben

Eğnime giydim abayı
Terkettim kamu kabâyı
Severim Sultan Baba'yı
Can ile gönül kattım ben

Kadimi leyl ü neharım
Hayat u bâd - ı seherim
Hem sedefim hem güherim
Özge mâdende buldum ben

Güller açılır çağında
Bülbüller öter bağında
Mûsâ ile Tûr dağında
Koyunu bile güttüm ben

Ben Muhammed'in gülüyüm
Ehl - i kemâlin kuluyum
Dost bağının bülbülüyüm
Cennet bağında öttüm ben

Kim bilir aşık halinden
Söyleşeyim hal dilinden
Muhyiddin' em aşk elinden
Uş yine deli oldum ben

Beli: *Evet* — **Sebak:** *Ders* — **Uş:** *İşte* — **Yaslanıban:** *Yaslanarak* — **Heman:** *Derhal* — **Maksud:** *Erek* — **Bad:** *Yel.*

— 6 —

↓

Beni dilberim yüzünde
Yedi ayet buldum evş
Şirin dehan sözünde
Ab - ı hayat buldum evş.

"Elif" Allah, "b" baha
hi taala, "S" sevaş
"Cim" cemal ise, celal
"H" de hayat buldum evş

"H" (cH) hayalinde gönül
"Dal" dalalet de gezer
"Zel" zelletten biridir
Rah ve rehet buldum evş

"Şim" şeriat emrine
"Sad" sadakatle sarıl
"Dad" dalaletten uzak
Nuru necat buldum evş

"Z" zahirede işaret
"Ayn" ayni hakikat
"Ğ in " ğayrı bilmedim
Vahdeti zát - ı buldum evş

"Kaf" Kurandır bu sözle
Söylenir cümle dille
Geldim bende söyledim
Kef keyfiyat buldum evş

"Lam" la'alnek şarabı
"Mim" Muhammed Mustafa
"Nun" nübüvvet gösterir
"Vav" da vahdet buldum evş

Huderim ben "H" ile
"La" dimezim Lam elif
"Ya" yudum yüzüm gözüm
Ben saadet buldum evş

(Muhittin 'im) Hak bana
Sözden açıldı bu bab

Nice nüket buldum evş

Delalet: *Doğru yoldan sapma* — **Dehan:** *Ağız* — **Bab:** *Kapı* — **Evş:** *Şükür, yardım* — **Necat:** *Kurtuluş* — **Nüket:** *Nokta* — **Vahdet:** *Birlik* — **Keyfiyat:** *Nitelikler.*

— 7 —

↓

Gel bana bir söyle ki
Minber ve mihrap nedir?
Biliyorsan aslını
Ab nedir, turab nedir?

Bad ve nar ne nesnedir?
Aslı nedendir ânın?
On sekiz bin alem ne
Bu sorgu hesap nedir?

Yedi hattır yedi hal
Neyler onda kıl ü kal
Şeklin insan şeklidir
Çektiğin azap nedir?

Okudum bildim derken
Ki hakkı buldum derken
Uyanmazsan uykudan
Gözünde hivab nedir?

Eğer sahibi nazarsan
Sen özünü anlarsın
Muhittin ne delil var
Arada hicab nedir?

Yirmisekiz harf tamam
Yazdığın kitap nedir

Ab: *Su* — **Türab:** *Toprak* — **Od:** *Ateş* — **Kıl ü kal:** *Denildi - dedi, (söylenti)* — **Hivap:** *Umut yitimi* — **Hicap:** *Ar* — **Bad:** *Yel* — **Mihrap:** *Gemideki oyuk yer.*

— 8 —

Ey hakka yol isteyen
Bu yolda niyaz nedir
Biliyorsan mürşidin
Yolda kılavuz nedir

Miraç gecesinde hak
Buyurdu Muhammed'e
Beş vakitle koy sünnet
Ol sünnete farz nedir

Cuma günü Ahmede
Çalab bir ayna sundu
Aynada ne göründü
Gören arı göz nedir

Yediyi sekiz ettim
Sekizi dokuz ettim
Unuttum hep yüz ettim
Yüz içinde yüz nedir

Hak yarattı her şeyi
Ne var ki kötü iyi
Kabul kıldı kamuyu
Arada gammaz nedir

Muhittin sözü dinle
Sözünü bilde söyle
Kim söyler kim işitir
Bu sözde iki arz nedir

Gammaz: *Karalama, arkadan vurma, kötüleme* — **Sebak:** *Ders*

— 9 —

Katrede deryayı ummanı buldum
Eriştim, menzili payanı buldum

Vücudum turuna çıktım bi güman
Ben anda Musa'yı Ümranı buldum

Zehi menzil, zehi bu dem içinde
Ne kutlu saat ol devranı buldum

Tevrat'ı, Zebur'u, hem de İncil'i
Muhammed katında furkanı buldum

Aşkın pazarını seyre dururken
Nigaha düş olup cananı buldum

Dilberim meğer ki yüzü mushafmış
Yazılmış hattında Kur'ân'ı buldum

Can erdi vuslata ref oldu nikab
Yakub'um Yusuf'u Kenan'ı buldum

(bist ve heşt ve S ve D) buldu nişanı
Ayeti, delili, burhanı buldum

Muhittinim bugün divan - i Ali'de
Okudum, defter ve divanı buldum

Nigaha: *Bakışa* — **Vuslata:** *Kavuşmaya* — **Ref oldu:** *Yok oldu* — **Nikab:** *Peçe, Yüz örtüsü* — **Güman:** *Kuşku, zan, şüphe* — **Furkan:** *Kuran* — **Mushaf:** *Kur'an cüzü* — **Zehi:** *Ne* — **Burhan:** *Kanıt* — **Bist:** *Yirmi* — **Heşt:** *Sekiz*.

— 10 —

Erenler görünüz ne tühfe canım
Defterim elimde, dilde divanım

Ummandan gelirim gerçi katreyim
Denizim deryayım, bahrı ummanım

Okurum yazarım bir gizli gencim
Cahiller gözünden hayli nihanım

Gelende, gidende, devri zamanda
Çarh ile dönerim devri zamanım

Onsekiz bin alem mevziimdir benim
Kah - ı yahşi olur, kahı yamanım

Ay ile güneşte seyran ederim
Kah - ı şemsim, kah - ı maha tapanım.

↓ İsa'yım, Musa'yım, hem Mustafa'yım
Ahmet'im, Mahmut'um, ehli imanım

Safilim, Sailim, gazibim, yetim
Erenler yolunda kulum, kurbanım

Muhittin Abdalım bir kemter kulum
Hakkın fazlıyla ehli irfanım

Tühfe: *Olağan üstü yaradılış, yeni* — **Nihanım:** *Saklıyım* — **Katreyim:** *Damlayım* — **Gerçi:** *Olsam* — **Mevziimdir:** *Dalgalarımdır* — **Kah - ı şemsim:** *Bir güneş olurum* — **Kah - ı maha:** *Bir yüze taparım* — **Safilim:** *Sıradanım* — **Sailim:** *Yardım soranım (arayanım)* — **Kemter:** *Alçak gönüllü* — **Fazlıyla:** *Erdemiyle, veliliğiyle* — **Genc:** *Hazine* — **Seyran:** *Gözleme* — **Kah-ı yahşi:** *Kimi güzel.*

— 11 —

Acep dosttan bize nazar olamı
Dost ile usulca pazar olamı

Gönül diyarına hükmün yürüten
Gönülden gönüle gezer olamı

Ne ki kılsa yine malumdur ana
Görüp aybımızı yazar olamı

↓ Söylesen hak sözün yüzünü döner
Yoksa cahil haktan bizar olamı

Erenler sözünü pişirir söyler
Erin nutku candan sızar ola mı

Muhittin fariğ ol sözü üretme
Söyledikçe bu söz uzar ola mı

Bizar: *Bezmiş, usanmış* — **Fariğ ol:** *Bir işi bitir, boşta kal, uzak ol* — **Gamı gussa:** *Acı, keder* — **Kainat:** *Evren, Dünya* — **Nazar:** *Bakış.*

— 12 —

Hazerim şarabı benim
Abı hayat bendedir
Kevser dileyenler gelsin
Kadr ü bearat bendedir

Evş - i hayatla can benim
Delil ve burhan benim
Levh ile Kuran benim
Savm u salat bendedir

Geldi iman hissesi
Gitti gam u gussası
Ali Hamza kıssası
Ol hikayet bendedir

↓ On dur mafsalu parmak
Can ile hakkı bulmak
Yedi deniz dört ırmak
Şatt u fırat bendedir

Musa ile Tur benim
Cennetiyle hur benim
İki benim, bir benim
Bin kâinat bendedir

Ey can sözümü işit
Benim mah ile hurşit
Hem talibim hem mürşit
Çok hidayet bendedir

Ol yedi mushaf benim ↓
"taha" benim "kaf" benim
"Nun" benim "kef" benim
Hefti ayet bendedir

Okuyup yazan dahi
Terazi düzen dahi
Ol yedi ezan dahi
On bir kamet bendedir

Anladım "kaf" ı "nun" u
Tanıdım cismi canı
Hem bilmişim ben beni
Zat u sıfat bendedir

Muhittin' im eğlence
Dûş oldu gizli gece
Hem yenmiş türlü rence
Özge necat bendedir

Lavh: *Yazı tahtası* — **Savm:** *Oruç* — **Salat:** *Namaz* — **Gaza:** *Egemenlik* — **Kıssa:** *Hikaye* — **Hikayet:** *Söylenceler* — **Mafsal:** *Eklem* — **Sat:** *Kıyı* — **Huri:** *Güneş* — **Mah, hurşit:** *Ay ve güneş* — **Mushaf:** *Kur'an* — **Helfi:** *Yedi ayet*— **Kamet:** *Boy* — **Rence:** *Sıkıntı, zorluk* — **Necat:** *Kurtuluş* — **Zat u sıfat:** *Tanrının kimliği.*

— 13 —

Okusunlar yazsınlar ↓
Hoşça name düzsünler
Söylenecek bir sözü
İnci gibi dizsinler

Şeriatı yüzleyip
Marifeti izleyip
Hakikatı sersinler
Ol hikayet bendedir

Girip gönül şarına
Konu can pazarına
Sarf eyleye birine
Cevher yoğun çözsünler

Derviş olan yolunda
Mana gerek dilinde
Erenlerin gönlünde
Balık olup yüzsünler

Muhittin' e uyanlar
Gelsin derdim duyanlar
Ben seyyahım diyenler
Can mülkünü gezsinler

Name: *Mektup* — **Kevser:** *Cennet içkisi* — **Berat:** *Rütbe, nişan verilişini bildirir ferman (yetki)* —**Kadr:** *Güç, erke* — **Burhan:** *Kanıt* — **Cevher:** *Töz.*

— 14 —

Doğruya nazar eyleriz ↓
Biz eğri nazar bilmeyiz
Nakd ile pazar eyleriz
Veresi pazar bilmeyiz

Haktır sevdiğimiz bizim
Haktır övdüğümüz bizim
Boyun eğdiğimiz bizim
Haktan, özge yar bilmeyiz

Biz ol mekanda ölürüz
Emr ile bunda geliriz
Nakdi kamilen alırız
Gaybe intizar bilmeyiz

Biz mülke gelip dururuz
Ölmeden ölüp dururuz
Yar'la yar olup dururuz
Arada ağyar bilmeyiz

Sazımızı ele aldık
Koşmamızı çala geldik
Namusumuz yere saldık
Biz aşıkız ar bilmeyiz

↓

Evvel ahir yar kuluyuz
Haydarı kerrar kuluyuz
Ezelden ikrar kuluyuz
Müminiz inkar bilmeyiz

Aşk ile meydana geldik
Nazarla divana geldik
Pervaneyiz yana geldik
Zincir ile dar bilmeyiz

Muhittin Abdal coşunca
Mevci deryayı aşınca
Aşk önümüze düşünce
Hiç sabr u karar bilmeyiz

— 15 —

Dilberim bu cisme bir can dediler
Gönüller tahtına sultan dediler

↓

Hüsnün cennet imiş, haddin melekler
Yanağın ravza - yı rıdvan dediler

Bu dertli canların şeksiz tabibi
Seni diriltmeye derman dediler

(Kab kar şın) dir kirpik cana
Dudağın çeşme - i hayvan dediler

Şanında gelmiştir (ahsenil kısas)
Budur gökten inen furkan dediler

Vusalın ka'bine eren aşıklar
Şüphesiz Yusuf u Kenan dediler

Sıfatın zatının evrakı gibi
Yüzondört sure - i Kuran dediler

Aşkımla devr eder bu çarhı felek
Kainat hükmünle ferman dediler

Yüzün hak fatiha, serdedir boyun
Cemaline arşı rahman dediler

Ne fettan yay imiş kaşınla gamzen
Muhittin okuna kurban dediler

Şeka: *Güvenilir* — **Tabib:** *Doktor* — **Ahsenül kısas:** *En güzel söylence* — **Furkan:** *Ayrılık* — **Sıfat:** *Tanım, Nitelik* — **Zatının evrakı:** *Kişiliğinin belgesi gibi* — **Arş - ı rahman:** *Bağışlayıcının tahtı* — **Hod:** *Yaraşırın* — **Ravza - yı Rıdvan:** *Cennet Bahçesi, Hoşnutluk yuvası (beşiği)* — **Vusal:** *Ulaşma, erişme* — **Vusalın ka'bine:** *Topuğuna, yakınına* — **Çarh:** *Dünya, tekerlek* — **Had:** *Sınır, derece, ceza, değer, son.* — **Cemal:** *Yüz, güzel.*

— 16 —

Gelsin bizden can isteyen
İstediği can bulundu
Hakkın lütfu kereminden
Bil-cümle ihsan bulundu

*

Bincan beter bir deminden
Vücudum cem-ül ceminden
Yusufu Kenan bulundu

Kim görmedi ben dağladım
Sözü yerinde bağladım
Yetmiş iki dil ağladım
Mührü Süleyman bulundu

*

Uyan ey gafil yatmış dur
Haşr olup nefh olundu sur
Ağlıyor bak gözün aç, gör
Ol genc-i pinhan bulundu

*

Hak ayan oldu halka taş
Dört anasırla heft ü şeş
Zerre dikizlendi güneş
Katrede umman bulundu

*

Ten varup aslını buldu
Can yine yerine geldi
Söz burada tamam oldu
Delil ve burhan bulundu

*

Merhemi vardır yaranın
Tabib eylerdi çarenin
Muhittin'i bi çarenin
Derdine derman bulundu

— 17 —

Ey cismi ademe can
Ey nutk-u durr-i mercan
Ey nurunu tanıyan
Ey aklı kamil insan
Ey hakikat gencine
Erişen merd-i meydan

Hak taala hakkında
Sana "keremna" dedi
Ey mana-yı "hel eta"
Ey suretinde rahman

Ey nokta-i kitabtan
Bulan hat vü halinden
Ey halinden haberdar
Ey hayat-ı cavıdan

*

Ey Fatiha suresin
Okuyan Ihlas ile
Ey anlayan ebcedi
Ey olan sahib Kuran

Derr: *Parlak* — **"Keremna" (ayet):** *Size Keremde bulunduk* — **"Hel eta" (ayet):** *Geldi mi* — **Ihlas:** *(Sure) Temizlik, doğruluk* — **Nefh olundu:** *Üfürüldü.*

— 18 —

Dinle imdi ne diyeyim
Delil-i burhandır Ali
Gel eşiğne yüz süreyim
Kıble i imandır Ali

Hakikattir marifettir
Tarikattır şeriattır
Nübüvvettir velayettir
Küllide yeksandır Ali

Pervane olup yanarsın
Şarab - ı aşkı sunarsın
Her müşkülünü tadarsın
Mürşidi gümandır Ali

Gel geçelim kıl ü kalı
Gözetelim doğru yolu
Muhammed Mustafa Ali
Hem bahri ummandır Ali

Anın sırrı ayan olmaz
O cevhere ziyan olmaz
Vasfı dilde beyan olmaz
Defter - i divandır Ali

Hüsn - ü halkı gönlüm aldı
Hüseyn cisme can oldu
Bize haktan nida geldi
Halikül rahmandır Ali

Vücudum şehrinde bulam
Birliğin varlığın bilem
Tamam onsekizbin alem
İçinde sultandır Ali

Şunu ben diyeyin size
Çün bu haber değdi bize
Kimdir görünen bu göze
Ki ser-i pinhandır Ali

Muhittin 'in cism ü canı
Muhammed Ali'dir kanı
Doğru seyreder cihanı
Ol genc- i nihandır Ali

Umman: *Deniz* — **Rahman:** *Bağışlayıcı* — **Nida:** *Ses, çağrı* — **Serpinhan:** *Gizli, Yardımcı olan* — **Nihan:** *Saklı, gizli, sır* — **Genc:** *Hazine* — **Hüsn:** *Güzellik* — **Nübüvvet:** *Peygamberlik* — **Külli:** *Tümü, hepsi* — **Yeksan:** *Yerle bir* — **Umman**: *Deniz* — **Kıl u kal:** *Dedikodu, boş laf* — **Bahr:** *Deniz.*

— 19 —

↓

Kılarız namazı kılmayız değil
Biz hakkın emrini bilmeyiz değil

Kur'an kitabımız İslam dinimiz
Hadisten ayetten almayız değil

Bildik rumuzunu savm ı salatın
İsteyip ıssını bulmayız değil

Talibiz ruz - ü - şeb ilmu ledüne
Aşkıyla bahrine dalmayız değil

Sıdk ile mihraba tuttuk yüzümüz
Yönümüz kıbleye salmayız değil

Muhittin ağlarız bir dost için biz
Bir zaman güleriz gülmeyiz değil

İlm - i Ledün: *Tanrı ile konuşma, görüşme bilimi* — **Ruzu şeb:** *Gündüz gece.* — **Bahr:** *Deniz* — **Savm u salat:** *Oruç ve namaz* — **Iss:** *Sahip* — **Mihrap:** *Sevgili, dost.* **Burhan:** *Kanıt* — **Pinhan:** *Gizli, sır* — **Cemül:** *Toplamı, hepsi* — **Rumuz:** *Simge* — **Heft ü şeş:** *Altı, yedi* — **Katre:** *Damla.* — **Sebak:** *Ders.*

— 20—

↓

On sekiz bin alemde
Mevcut haktır şöyle bil
Haktan gayri arada
Kimse yoktur şöyle bil

Hak söyleyip söyleten
Haktır gören gösteren
Hak çağıran işiten
Bir mutlaktır hakkı bil

İman vechinde yedi
Hattı tahrir eyledi
Kudret kalemi ile
Yazdı takdir öyle bil

Hakla yeksan olup hep
Cümle şeye doğru bak
Nazarı doğru olan
Yüzü aktır şöyle bil

Muhittinim bir güldir
Haktan ayrı değildir
Anasırda ne ki var
Dört sebaktır şunu bil

—21—

↓

Elif Allah, lam Ali
Mim Muhammed'dir hocam
Bunu böyle bilenler
Gerçek ümmettir hocam

Hocalık sana oldu
Ama halk bizde kaldı
Her kişi aslın bilmek
Farz ve sünnettir hocam

Yoktan var olduğumuz
İnsanca geldiğimiz
Allah'ı bildiğimiz
Binbir minnettir hocam

Hakikatı kim göre
Tarikata kim gire
Marifete kim ere
Bir yanar odum hocam

↓

Şaha bende olmayan
Ölmeden ün ölmeyen
Men arefi bilmeyen
Bu yolda mattır hocam

Muhittin bilmez yalan
Gelsin bir öğüt alan
Gönlünde bilki olan
Matluptan yadtır hocam

Matlup: *Uygun* — **Men aref:** *Kendini bilme* — **Mat:** *Yenik* — **Yad:** *Yabancı*

—22—

Gel beri gel ey hekim
Dinle sözün hasını
Kulak ver bu kelama
Bilesin enfesini

Dört kitabın manasın
Bir elifte bulmayan
Dört kitabı okusa
Bilmeye esmasını

Erin erin diyenler
Sıfatın bezeyenler
Ne erliği var ise
Gidersin vesvasını

↓

Kimin kalbi saf değil
Her sözü mushaf değil
Bilmeyen arif değil
İlim ve meşmasini

Ger faki ise faki
Hakkı yakin bil hakkı
Havbin vechinde oku
Taha ile yasini

Muhittin mana ectar
Alana cevher satar
Kuranda delil tutar
Bu sözün imlasını

Mushaf: *Kuran bölümü* — **Enfes:** *Seçilmiş, üstün* — **Vesvas:** *Şeytan* — **Esma:** *İsimler* — **Faki:** *Hoca, din hukuku bilgini* — **Hav:** *Tüy* — **Ectar:** *Derin* — **Meşmasimi:** *Kötülüğünü* — **Taha ile Yasin:** *Kur'andaki iki sure adı.*

—23—

Otuz iki hurufu
"Lam" ve "ba" da bulmuşum
Özün bilen arifi
Ben sözünden bilmişim

Bugün gün kün fekanla
Karıştım ol cihanla
Ben aşk ile ve canla
Dört unsurdan gelmişim

↓

Yetmişüç inbisatın
Sıfat içinde zatın
Onyedi muhkematın
Hoş bahrine dalmışım

Birisi ruh ve rahmet
Birisi yüzdeki hat
Onbir müteşabihat
Ana agah olmuşum

Şeriati berk edip
Tarikatı derk edip
Mülk ü malı terkedip
Böyle amel kılmışım

Marifet hakka yardır
Hakikat anda sırdır
Mü'minler hepsi birdir
Böyle amel kılmışım

↓

Gel ey hak muteberi
Gitsin gönül hubari
Ben bu tahkik haberi
Evliyadan almışım

Çalab bir ayna sundu
Göz gördü can uyandı
Gönül gamdan ayandı
Ben pasları silmişim

Muhittinim ben gaip
Sohbet gaip, er gaip
Ben beni elden koyup
Özüm hakka salmışım

İnbisat: *Millet* — **Bahr:** *Deniz* — **Müteşabihat:** *Yoruma açık ayet* — **Derk:** *İyice anlama* — **Hubar:** *Kuşku, uyku* — **Berk:** *Sert, katı* — **Huruf:** *Harfler* — **Kün fekan:** *Olan oldu. Allahın ilk buyruğu.*

—24—

Okusunlar yazsınlar, hoşça name düzsünler,
Söylenecek bir sözü, inci gibi dizsinler..

Girip gönül şarına; konup can pazarına
Sarfeyleyip yerine, gevher yükün çözsünler.

Şeriati yüzleyip, tarikati gözleyip,
Marifeti izleyip, hakikati sezsinler,

Derviş olan yolunda, mana gerek dilinde
Erenlerin gönlünde balık gibi yüzsünler

Muhiddine uyanlar, gelsin derdim duyanlar
Ben seyyahım diyenler can mülkünü gezsinler.

—25—

Ey Hak'kın tâlibi gezme âvâre
Gel boyun sun kulluk eyle bir ere

Ere yeten Hak'ka yeter yakin bil
Erden olur yine derdine çare

Derdli isen iste bul tâbibini
Zirâ tabib bimâr eder bimâra

Sana gerek olanı iste ara
Kişi Mekke'yi bulur sora sora

↓

Hakim benim dürlü kumaş bendedir
Dükkân açub girdim bir ulu şara

Çağırın şol sarraflara kim gelsün
Uş bu gün metâ' çıkardım pazara

Sarraf bilür gevherin kıymetini
Bahâ biçsün ol kıymetli gevhere

Arifin esrârını fâş idem ben
Ne münâsib deyem ehl - i inkâra

Okudum bildim der ise demesün
Her kimdeki var ise ol emmâre

Muhyeddin' in pazarı Hak iledir
Ki gözlü gerek gele Hak'kı göre

— 26 —

Ariflerin sohbeti candan olur
Küfür gider lûtf u imandan olur

Bunca ni'metler yenilüp içilür
Bilir misin aslını kandan olur

Tarikatte tâatin temiz kılan
Kendi ümmet tariki dinden olur

Gelsün gevher olan ma'deni buldum
Ma'den benim ol gevher benden olur

Taleb eyle nefsini bilmeyene
Zirâ bilmezsen kusûr senden olur

Genci buldun ise key fâş eyleme
Gavga düşer aleme dandan olur

Arifler sohbeti **Muhyeddin Abdal**
Bilene nur bilmeze zindan olur

— 27 —

Varmagıl bir yere gel olmayınca
Sana bir mürşid kâmil olmayınca

Men kulum demekle kişi kul olmaz
Özü miskin nefsi kul olmayınca

Senin yolun varub menzile ermez
Gönülden gönüle yol olmayınca

Özü vahdet cismi sohbet bula mı
Kişinin müşkili hall olmayınca

Kişi alçak kapulardan geçemez
Eğilüb ham kaddi dal olmayınca

Boyun çeküb göz kıpmak kâr eylemez
Dilbere söyleyüb dil olmayınca

Ol aşıka zehi aşık demezler
Akuben göz yaşı sel olmayınca

Muhyeddin demekle ol bulunmadı
Çöb kımıldar mı hiç yel olmayınca

Zehi: *İyi* — **Faş:** *Söylemek, anma* — **Meta:** *Mal* — **Bimar:** Hasta —**Emmare:** *Nefis, şehvet* — **Kaddı dal:** *Uzun boy.*

— 28 —

Hızır'ın suyu benem, Âb - ı hayat bendedir (*)
Kevserden içen gelsin, kadr ü berât bendedir

Uş ten ile can benem, Delil ü burhan benem
Bu cümle Kur'ân benem, Savm u salât bendedir

Geldi imam hissesi, Gitti küfür gussası
Ali Hamza kıssası, Ol hidâyet bendedir

On dört mafsal on parmak, Can ile Hak'kı görmek
Yedi deniz dört ırmak, Şatt u Furat bendedir

(*) 12 numaralı şiir aynı şiirin değiştirilmiş bir türüdür.

Mûsâ ile Tur benem, Cennet ile hur benem
İki benem bir benem, Bin kâinat bendedir

Ey can sözümü işit, Benem mâh ile hurşid
Hem tâlibem hem mürşid, Hem hidâyet bendedir

— 29—

Nefsini bilmeyen kes can olamaz
Özü hayvandürür insan olamaz

Ol heman serseri gezer yabanda
Vücudu şehrine sultan olamaz

Nutku yoktur anın hem canı cindir
Hayatı çeşme - i hayvan olamaz

Dizbediz oturur yüz yıllık yolda
Iraktır yakını mihman olamaz

↓

Hüsnü gibi hulku azız olmayan
Mısır'a Yusuf - i Ken'ân olamaz

Yüzünde hak Fâtiha'yı bilmeyen
Akl - i kâmil ehl - i irfân olamaz

Şeriatte edebin saklamayan
Tarikatte pişip büryan olamaz

Ma'rifet âbından içip kanmayan
Hakika bâbında umman olamaz

Muhyeddin kuş dilinden anlamayan
Göklere uçup Süleyman olamaz

— 30—

Dört mukarreb ferişte, Her birisi bir işte
Müekkeldir ademe, Adem nedir gör işte

Hak der Kur'ân içinde, Kerâmetim ademde
Bil ki öyle olıcak, Hak'ka çıkar bir işte

Terk - i dünya ibadet, Dedi Peygamber Ahmed
Bu sözün manası ne, Gel dinle haber işte

Dinle Ahmed sözünü, Anla sözün özünü
Bilmez isen remzini, Muhyeddin' e sor işte

Mukarreb: *Yakın* — **Müekkel:** *Vekil* — **Remz:** *Simge* — **Ferişte:** *Melek*

— 31—

Şâh - ı merdan hurûc etti, Düldül'e oldu süvari
Ver salevat Muhammed'e, Ali saldı Zülfikâr'ı

Bir Hacı Bektaş var idi, Ali misilli er idi
Münkirler görmez kör idi, Yürüttü cansız duvarı

Muhyeddin kaynadı taştı, Bu idi sözünün kasdı
Gel beri gel Tanrı dostu, Hak'dan ayrı bilme yarı

Şâh-ı Merdan: *Yiğitlerin şahı, Hz. Ali* — **Düldül:** *Hz. Ali'nin atının adı* — **Zülfikâr:** *Hz. Ali'nin kılıcının adı* — **Huruç:** *Başkaldırma.*

— 32—

Bizim tâcımız sûretâ, Seb'ulmesâni gösterir
Zira bu Seb'ulmesâni, Şekl - i insanı gösterir

Giydiğimiz hırka dahi, Çektiğimiz sikke dahi
Mescid ile Mekke dahi, Hep bu nişanı gösterir

Mekke'nin tavafı yedi, Mekke deyu kim okudu
Kim dünyadan elin yudu, Ol cavidanı gösterir

Görünen Hak'dır gözünde, Söyleyen Hak'dır sözünde
İnsanın hattı yüzünde, Hatm - ı Kur'ân - ı gösterir

İnsandır Hak'kın mazharı, Hak'dır insanın azheri
Lâ'l - i lebinin kevseri, Hayat - ı canı gösterir

Hak'ka aşık olan kişi, Hak'la olur her bir işi
Aşıkların gözü yaşı, Âb - ı hayvânı gösterir

Her kimin ki pakdir özü, Uyanık dürür can gözü
Muhyeddin' in sözü yüzü, Şerh ü beyânı gösterir

Cavidan: *Ölümsüz* — **Sebülmesani:** *Fatiha suresi. Yedi ayet* **Mazhar:** *Aşama* — **Came:** *Görüntü* — **Lal-ı leb:** *Kırmızı dudak* — **Sikke:** *Külah* — **Tavaf:** *Hac, ziyaret* — **Hatm-ı Kuran:** *Kuranı baştan başa bir kezde okuma* — **İzhar:** *Tanrı'nın insanda ortaya koyduğu* — **Ab-ı hayvan:** *Bengisu* — **La'alle Lebbenk kevseri:** *Belkide bu kalabalık nesli yaratması* — **Şerh ü beyan:** *Açıklama, belirti.*

— 33—

Çün eriştim ben cananın izine ↓
Yüzüm sürdüm ayağının tozuna

Can tutuldu zülfünün tuzağına
Dil bend oldu kaşı ile gözüne

Gönül gözü sihrinden fehme vardı
Sabrı gitti korku düştü özüne

Aşıkı bin can ile kurban olur
Aferin bu şive ile nazına

Hak Taâlâ ismini yâd eyledi
Otuz iki hattı yazmış yüzüne

Yüzünde hem sözünde yirmi sekiz
Ol sebebden zâhir oldu özüne

Rence devâ derdine şifâ bulur
Kim ki bu nüshayı alub yazına

Zi saadet zihi devlet mürüvvet
Vâkıf ola o kim gire râzına

Muhyeddin benliğim kayıdı benden
Hayalim düşeli şeksiz yüzüne

— 34 —

Keramet-i adem benim ↓
Emir-emanet bendedir
Ruh u can ve kan benim
Keşf-i keramet bendedir

"kaf" ile "nun"un mü'nisi
İstivada değil midir?
Yedi yer gök yedi mushaf
Ol yedi ayet bendedir

Çar anasırla dört kitap
Ateş, hava, su ve turap
Haşr ü neşr ve ihtisap
Lavh ve devat bendedir

Yüz yiğirmi dörtbin alem
Üçyüz altmış beşe kadem
Kuh kafa çekildi alem
Had ve nihayet bendedir

Aşık isen ey din eri
Gezme yabanda serseri
Anari gitme gel beri
Nur-u hidayet bendedir

Benim Kul Muhittin Abdal
Bendedir hayat-ı zilal
Gel dinler isen vasfı hal
Arı-hikayet bendedir

Münisi: *Anlamı* — **Istıva:** *Simetrik, eşitlik* — **Mushaf:** *Kuran* — **Çar anasır:** *Dört öge* — **Turab:** *Toprak* — **İhtisap:** *Hesap, sorgu* — **Kuh-kaf:** *Kaf dağı* — **Alem:** *Bayrak* — **Lavh u devat:** *Yazı tahtası ve kalemi* — **Hayat-ı zilâl:** *Hayatın horluğu, hakirliği* — **Arz-ı hikayet:** *Gerçekliğin anlamı* — **Kadem:** *Ayak*.

— 35 —

Medine'den gider oldun Kufe'ye ↓
Dön gitme İmam dedi sünniler
Uğratırlar seni cevr ü cefaya
Dön gitme İmam dedi sünniler

Kolumuzdan uçtu Ali Mürteza
Neyleyeyim Mevlâ'dan geldi bir kaza
Ayrılmaktan ölmek yeğdir hem bize
Dön gitme İmam dedi sünniler

Ümm - ü Gülsüm gördü şişede kanı
Yere vurup Arşa çıktı figanı
Dön gitme yezitler öldürür seni
Dön gitme İmam dedi sünniler

Muhyiddin yasını var aşıklar gelsin
Buna inanmayan Tamu'da yansın
Ümm - ü Gülsüm nice firkata kansın
Dön gitme İmam dedi sünniler

— 36 —

MANİLER

— a —

Muhyeddin bil dört nedir ↓
Dilden gelen vird nedir
Dört kevkebin içinde
Altmış ile dört nedir

* * *

Muhyeddin' im hâsülhas
Her bir sözüm bir nefes
Canım hümâ kuşudur
Tenim hümâya kafes

* * *

Muhyeddin' im uş kitab
Hak'tan erdi bu hitab
Emret vechinde ayan
Yedi tamu sekiz bab

* * *

Muhyeddin' im Huvallah
İsmim elhamdülillâh
Beş parmak on dört parmak
Ma'ni - i lâfzatullah

* * *

Muhittin sözü erim
Söz evim söz şekerim
Sözden buldum söze yol
Söz oldu hem rehberim

* * *

Muhyeddin' im Hak içün
Şol kemerin şakkiçün
İman getür Ali'ye
Mustafa'nın hakkiçün

* * *

Muhyeddin gabgab nedir
Bu soru hisab nedir
Çar anâsır içinde
Yetmiş iki bab nedir

* * *

Muhyeddin' im rûşeni
Bendedir Hak nişanı
Hırkam çihâr unsurdur
Tâcım Seb'ulmesâni

* * *

Muhyeddin' im dervişim
Hak yoluna girmişim
On sekiz bin alemi
Bir zerrede görmüşüm

* * *

↓

Muhittin'im söz halim
Söz kelamdır söz kelim
Söz geldi Haktan kitap
Söz oldu İlme alim

* * *

Yolcu geldi uzaktan
Süd süzüldü süzekten
Dil gamdan âzâd oldu
Can kurtuldu tuzaktan

* * *

Muhyeddin' im ayn - ı Hak
Gözün aç anlayu bak
Yer gök yazılmış kitab
Alana külli sebak

Muhittin huva Allah
Bildin elhamdulillah
Beş parmak işareti
Kim remzu lafza Allah

* * *

Muhyeddin' im haşhaşım
Ehl - i vahdetim hoşum
Tarikat fahrım oldu
Anın için tıraşım

* * *

Muhyeddin' im Zuhal'im
Ebcedim hatt u hâlim
Harf - ı noktayı buldum
Vech - i Hû cim ü dâlim

* * *

Muhittin'im bil sözüm
Sözdür gurur, sözdür gam
Sözdür Musa ve (Usa)
Sözdür İsa ve Meryem

* * *

Muhittin'im söz samıt
Sözdür ahadun Levhu Ahmet
Sözdür hakkın burhanı
Sözdür ahd ve emanet

Samıt: *Susma* — **Sürur:** *Sevinç* — **Gam:** *Tasa* — **Usa:** *Asa* — **Kelim:** *Sözcük anlatan* — **Rehber:** *Yolgösteren* — **Ahadun lehu ahmet:** *Tapınılan tek varlık* — **Burhan:** *Kanıt, delil* — **Ahd:** *Bagıt* — **İlme alim:** *İlmi bilen* — Fahr: Övünç — Vahdet: Birlik — Bap: Kapı — **Veçh-i hû:** *Tanrı'nın yüzü* — **Ruşen:** *Aydın.*

— b—

Asıllarda asıl nedir, Usullerde usul nedir
Şeriat muradın su yur, Tarikatte gusul nedir

Tarikat guslu od ile, Marifet fuslü bâd ile
Hakıykat fuslü türabdır, Bilen er oldu ad ile

Arif ol kişiye derler, Zerrede göre güneşi
Zerrede güneş görmeyen, Kaçan temiz ola işi

Arif ol kişiye derler, Zerrede göre ummanı
Katrede umman görmeyen, Kaçan fehmede sultanı

Derya - yı muhit benem, Şeriksiz vahid benem
On sekiz bin aleme, Uş geldim şahid benem

Muhyiddin' em bir sözüm, Bir savtım bir âvâzım
Çağıran hem işiden, Cümlede gören gözüm

Muhyiddin' em ey ahi, İki alemin şâhı
Ol kim nitsün neylesün, Denize düşen mâhı

Muhyiddin' em Zuhal'i, Terk ettim kıy ü kâli
Özüme bes edindim, Bir lokma ile şalı

Muhyiddin' em müşteri, Cifeden oldum arı
Malı mülkü neylerim, Şöhret afet ne eri

Muhyiddin' em Mirrih'i, Temiz kıldım kerihi
Kainatın aynından, Okudum terâvihi

Muhyiddin' em ki şemsem, Hak'tan gayrı yok kimsem
Çün gelen Hak'tan gelir, Hacetim değil em sem

Muhyiddin' em Zühre'yi, Seyrederim sahrayı
Ma'nide vahid gördüm, Katre ile bahrayı

Muhyiddin' em Utarit, Ey can kalbini arıt
Uluya hidmet eyle, Sen de bir hidmet yar et

Muhyiddin' em Kamer'i, Buldum özge tımarı
Yarin lebinden içtim, Menem mest ü hümâri

Gör bu yedi yıldızı, Donanmış hava yüzü
Hakk'ı görür hak söyler, Haktır aşıkın sözü

Muhyiddin' in hak sözü, Hakk'a doğrudur özü
İnanmayan bu söze, Yumulsun iki gözü

Muhyiddin' em bir gami, Deme ergördüm demi
Ered vechinde pinhan, Sekiz bab yedi tamu

Muhyiddin' em yek - başım, Dört kirpik iki kaşım
Zülfün remzini bildim, Yedi hat ile başım

Muhyiddin' em dervişem, Hak yoluna girmişem
On sekiz bin alemi, Bir zerrede görmüşem

Muhyiddin' em ateşi, Hak ettim can ü başı
Yar için kabul ettim, Ağyar attığı taşı

Muhyiddin' em gül bende, Hakk'a doğru yol bende
Adem oğlu ademim, Yetmiş iki dil bende

Muhyiddin' em bil beni, Bir gevherem al beni
Nâci zümresindenem, Ol divanda bul beni

— 37 —

Hakikat bahrının derî
Yedi deryadan süzüldü
Dirildi müftü müderris
Nice fetvalar düzüldü

Yazanlar iki dört dördün
İçinde bir elif gördüm
Elifi noktaya verdim
Yetmiş iki harf yazıldı

Kim bu sözden alır öğüt
Ona mürekkeple divit
Dil kalemdir gönül kâğıt
Kelam üstüne dizildi

↓

Yüzünde hasrolmuş kaffuha
E, I, ra ile ta, ha
Sanki bulut indi maha
Zülfü yüzüne çözüldü

Zahidin zannın boyladım
Bi nokta şerhin söyledim
Bin bir suali eyledim
Mat oldu aklı bozuldu

Niye anlamaz cim daldan
Bihaberdir hat ve haldan
Aciz kaldı bu sualdan
Zerre zerre hep ezildi

Zahidin dili tutuldu
İlmi bir yola satıldı
Sanırsın kaftan atıldı
Ol lain kendi çözüldü

↓

Görenler fetholdu kandan
Du alem kaffiyle bundan
Şol Azazil çıktı dinden
Haktan eksildi üzüldü

Muhittin aba vü şalda
İki bayram nedir yılda
Nesiminin iş bu yolda
Yek-ser derisi yüzüldü

Derî: *Özü, aslı* — **Haşrolmuş kaffuha:** *Tamamı dolmuş, toplanmış* — **Mah:** *Ay* — **Zülf:** *Percem* — **Zahid:** *Sofu* — **Kon(kün):** *Ol* — **Dü alem kaffı:** *İki evren bütünü* — **Azazil:** *En büyük meleklerden biri iken yoldan çıkan baş İblis, şeytan* — **Yekser:** *Boydan boya* — **Kaf:** *Efsanevî bir dağ adı* — **Mat:** *Yenilme.*

— 38 —

İlm-i gaybın miftahı
Eyledi Allah bizi
Muhammed Ali seri
Kıldı Hak serimizi

↓

Evvel-ahir her vücud
Mahvolup kıldı sücud
Zahir oldu zat-ı hak
Gündüzüne gündüzü

Tecelli eyledi Hak
Fazlından kalbimizi
Bildirdi cümle ilmi
Gösterdi gizlimizi

Külli şeyini halik
Burhanıdır bu sözün
Var idi ben yoğ iken
Oldur ol cümlemizi

Kalmadı gitti müşkil
Bad vü ateş abu kül
Raci oldu asla ol
Hak oldu dilde sözü

Fani dinle bu sözü
Haktır ademin özü
Vechimizdeki yazı
Gösterir Rabbimizi

Ilm-ü gaybın miftah: *Bilinmeyen bilginin anahtarı* — **Tecelli eyledi:** *Hak meydana çıktı* — **Müşkil:** *Zor, bilinmeyen* — **Bad:** *Yel* — **Ab:** *Su* — **Kul:** *Kul* — **Raci:** *Aslına döndü* — **Evvel-ahır:** *Ön-son* — **Zahir oldu:** *Göründü* — **Külli şeyin halık:** *Herşey yok olur* — **Burhan:** *Kanıt* — **Veçhimiz:** *Yüzümüz* — **Zer:** *Altun.*

— 39 —

Şahım da rehberim oldu
Heman kıblem nurum oldu
Gani Otman pirim oldu
Anın eteğin tuttun ben

↓

Bize ser-leşker olmağa
Şah-ı Kerem Ali gerek
Mürşittir rehber olmağa
Adem Akyazılı gerek

Alem Ademe çıkmağa
Ulu ateşler cunmağa
Er verüp leşker çekmeğe
Gene Sultan Bali gerek

↓

Bir Hacı Bektaş var idi
Ali misüllü er idi
Münkirler görmez kör idi
Yürüttü cansız duvarı

1 - **Otman Baba** (Husam-şah - Keskin kılıç - Gani Baba 883(1478) de, hakka yürüdü. Yedi terkli taç giyerdi. Atası Seyyid Ali sultandır. Velayetnamesi vardır. Ölümünden beşbuçuk yıl sonra vilayetnamesini Köğcek Abdal adlı bir yol evladı yazdı. Bu Velayetname Bedri Noyan tarafından yeni yazı ile yayınlanmıştır. Otman Baba keramet sahibi bir zattır. Fatih'in İstanbul'u alacağını yıllar önce bilmiş, ayını, gününü ve yılını bir gün seferden dönmekte olan Sultan II. Mehmed'e yolun kenarında durarak orduyu durdurup müjdelemiş, Fatihte uzun süre O'nu sarayına alarak barındırmış, daha sonra şeriatçıların etkisiyle Otman Baba ve dervişlerini saraydan uzaklaştırmak zorunda kalmıştır. Otman Baba bir gün dervişlerine şöyle seslenir:

"Bre yörük oğlu! Kendi öz dilin bırakıp, gayri dil kullanmak ayıbı neden? diye azarlardı. "Nasıl ki Horasan erleri cümle alemin baş tacı be. Oğuz dilide cümle dillerin atasıdır. Bizim desteğimiz Oğuz dili konuşanadır. Yad illerde yitmemek için, tek dayancımız Oğuz dilidir" (**Cemal Kutay, Tarih Konuşuyor aylık dergi, c: II sayı 12. Sayfa. 991.**)

2 - Akyazılı 901 H. (1495) de kutup olarak zuhur etti (İbrahim Sani)

Külah — Börk — Taç:

Türkiye Kızılbaş'larında da, baş giyiminin manâsı ve yeri büyüktür. Buna *"Külef"*, **kızıl börk, taç** adını verirler. Mürşidin başında bu kızıl taç yok ise, erkân yapılmaz, âyin olmaz. *"İçeri Kurbanı'nda, "Görgü" de mutlaka dedenin başında taç olmalıdır. (Bektâşîlikte de tac'ın yeri büyüktür. Taç "kubbesi oniki terkli (dilimli), başa geçen alt kenar kısmı (lengeri) ise dört parçalı beyaz keçeden yapılmış bir başlıktır. Kubbedeki dilimlere terk denir. Oniki imamı sembolize eder. Alt kenardaki parçalara* **kapı** denir. Dört kapıyı (Şeriat-Tarikat-Ma'rifet- Hakikat) remzeder. Buna **Hüseynî taç** denir. Tepede dilimlerin birleştiği noktaya mühür veya gül denilen ufak yuvarlak bir parça konur. Alt parçalar gibi, kubbesi de dört keçeden yapılmış (dört terkli) olan tac'a **Horasânî** veya **Edhemî** tac denir. Yedi terkli olanına Şemsî tac denir. Eskiden lengeri dört, kubbesi iki parçadan dikilmiş olan taclar da kullanılmıştır. Bunlara, karşıdan bakılınca dikiş çizgisi eski elif harfi gibi yukardan aşağıya göründüğünden **Elifî taç** derler. Bunun kubbesi de, lengeri de iki parçadan olanları vardır. Dervişlerin tac'ında sarık olmaz. İç astarı olan beyaz patiska, kenardan dışa doğru, kapıları örtecek şekilde kıvrılır, böyle giyilir. Baba yani mürşid tac'ında bunun üzerine yeşil sarık sarılır. Bu yeşil üç veya oniki defa çevreye dolandırılır. Dedebaba tarafından halife seçilmiş olan halife babaların sarığının ucu sağ taraftan omuza doğru sarkıtılırdı. Buna **Taylasan** denir. Oniki terkli tacı ilk defa Balım Sultan'ın giydiği söylenir. Tac giyen dervişin oniki vasfı olması gerekir. 1- Bilgi sahibi olmak, 2- İsyankâr olmamak, 3-Nefsine uymamak, 4-Gaflette olmayıp cân gözü açık olmak, 5-Tama etmemek, 6-Dünyaya bağlanmamak, 7-İsteklerden geçmek, 8-Şehvet-

perest olmamak, 9- Kibirsiz olmak, 10- Kimseye acı ve zarar vermemek, 11-Pinti ve aceleci olmamak, 12- Kazâya rıza ile teslîm olup vesvese etmemek. *Tac'a büyük kutsiyet aftedilir ve* **Tac'ın içi sırr, dışı nur**'dur, denilirdi..." Bu konudaki bir nefeste *"Hacı Bektaş Veli'nin külâhını başına giyen, Hz. Ali'nin sırrına erer"* denmektedir. Muhib ve muhibbeler ise "ter alıcı, terlik" manâsına gelen *"Takye"* giyerler. Tac, hulle ve kuşak cennette *"Nûrdan bir sandık içinde"* bulunuyordu. Hz. Peygamber Tac'ı giydi, hulle'yi **eğnine (omuzuna) koydu ve kuşağı beline bağladı. Bu yüzden bunların hepsi, mukaddes eşyalardır.** İmam Câfer buyurur ki: *"Hz. Muhammed'e Cebrail'in getirdiği* **nûrdan taç** oniki tereklidir. Oniki terek, insanda bulunan oniki mezmum huyu terketmektir. Tacın kubbesinde oniki terekin birleştiği yere *'Noktai hakikat'* derler; zât-ı ahadiyetin vahdaniyetine işarettir..." Taç, şu manâlara gelir: 1- Hakikat menzilidir. 2- Tekbirdir, 3- Pîrdir, 4- Muhabbettir, 5- Hizmettir, 6- Yaramaz adamdan ırak durmakdır, 7- Müşkül halletmektir, 8- Pâk tutup **erlik** giymektir, 9- Halk eline vermek, 10- Âlem-i süflîden âlem-i ulvîye tahvil (üstüvâsı), 11- Başta görünmek (canı), 12- Terki dünya (aslı), 13- Avamdan, ayrılmak.

Bektâşî menkıbesine göre, Hacı Bektaş Veli, Rûm'a (Anadolu'ya) geldiğinde, Rum erenleri (Anadolu evliyası) onu yakalamak istediler. Hacı Bektaş, göğe sıçrayıp, Tanrı katma yaklaştı. Melekler kendisini, **nûr**'dan yapılmış, *"Kubbe-i Elif"* ile karşıladılar ki, Bektâşî ve Alevî kızılbaş Türkmenlerinin mürşid ve rehberlerinin giydiği başlığın manâsı budur.

(Mehmet Eröz, a.g.e., s. 27-28)

KUL YUSUF

15. Yüzyıl sonlarıyla 16. yüzyıl içinde yaşadığı sanılan bir Alevi ulu kişisi ve ozanı.

Pir Sultan Abdal bir şiirinde:

Horasan'dan kalktım sökün eyledim
Şam'da Kul Yusuf'u görmeğe geldim
Eğildim dizine niyaz eyledim
Erenler sırrına ermeğe geldim

der. Herhalde bu Kul Yusuf, bir çok Alevi - Bektaşi şairinin Şam'a gittikçe kendisinden söz ettikleri ziyaret ettikleri bir Alevi azizi olsa gerek.

Aşağıda verdiğimiz şiirler ona mı, yoksa başka bir Kul Yusuf'a mı ait kesin bilemiyoruz. Ancak, Şam'daki Kul Yusuf'un Pir Sultan Abdal'ın çağdaşı olduğu kesin. Ama Şam'daki Kul Yusuf hakkında da elimizde bilgi ve belge yoktur.

— 1 —

Yüz sürüb de geldim pir divanına
Bir aman bir mürvet Allah ey Allah
Bir nefes öldürdü bin kan eyledim
Bir aman bir mürvet Allah ey Allah

Yolcu olup bakmaz bu gün yanına
Gerçek olan hile katmaz kârına
Günahlı gelmişem Mansur dârına
Bir aman bir mürvet Allah ey Allah

↓

Mü'minler eşiğin kıblegâh eder
Senin yüzün gören nice terk eder
Senin aşkın beni de abdal eder
Bir aman bir mürvet Allah ey Allah

Gerçek aşıkların ahı hakkıçün
Sındığı bütünler çoğu hakkıçün
Hayder - i Kerrar'ın sırrı hakkıçün
Bir aman bir mürvet Allah ey Allah

Kul Yusuf kulundur el gibi bakma
Gözden çıkarub kalbinden bırakma
Yanmış yüreğimi bir dahi yakma
Bir aman bir mürvet Allah ey Allah

— 2 —

Gönül hanesinde bir güzel sevdim
Aşık defterine yazar mı bilmem
İhtiyaç olursak bir gün eline
Bizi nazarından kovar mı bilmem

Muhabbet ırmağın başı gel imiş
Rakib - i nâdânın işi âl imiş
Aşıkın ma'şuka zehri bal imiş
İmam Hasan gibi içer mi bilmem

İmam Hasan zehri beytinden içti
Hüseyn' - i Kerbelâ şehrinde göçtü
Gördüm Muhammed'i nikabın açtı
Ali Düldül'üne biner mi bilmem

Ehl - i Beyt'in hali zaif olunca
Üryan olub develere binince
Muhammed'e Hakk'dan Cibril gelince
Hazret - i Fatıma yanar mı bilmem

Ebu Müslim seyfin aldı destine
Nikabını saldı yüzü üstüne
Lâ fetâ okudu Yezid kasdına
Yezid'in neslini keser mi bilmem

Ebu Müslim Küfe şehrine vardı
Muhammed Ca'fer'in kokusun aldı
Pençe vurdu zindan iki şakk - oldu
Muhammed Bâkır'ı aldı mı bilmem

Kul Yusuf' un aklı bu kadar yetti
Yenemedi kendin engine attı
Hu deyen aşıklar bu deme yetti
Bir sahib Zülfikâr gelmez mi bilmem

— 3 —[1]

Şu benim divane gönlüm
Yine hubdan huba düştü
Mah cemalin şulesinden
Dalgalandı göle düştü

Kiminin meskeni külhan,
Kimi derviş kimi sultan,
Kimi yari ile mihman,
Bu ayrılık bana düştü

Kimi aşka vermiş değer,
Kimisi boynunu eğer,
Kimi atlas libas giyer,
Şükür bize aba düştü

Kul Yusuf 'undur bu demler,
Didemden akıttım nemler,
Benim çektiğim sitemler
Dosttan bize caba düştü

[1] Abdülbaki Gölpınarlı'da özel bestesi olan bu nefesin, başka tarikatların "mukabele"lerinde de okunduğu ve her dörtlükten sonra şu dizelerin söylendiği bilinmektedir:

Ah ben nidem nidem nidem
Yaralıyam kime gidem
Ya halim kime arzedem

(Alevi - Bektaşi Nefesleri, s: 195)

HAKİRİ

15. yüzyıl sonlarıyla 16. yüzyılın başlarında yaşadığı sanılan bir Bektaşi ozanı. Gerçek adı, yaşadığı zaman bölümü, memleketi bilinmediği gibi yaşamı hakkında da elimizde ayrıntılı hiç bir bilgi yok.

Bütün kanıları şiirinde saptanan özelliklerden çıkarıyoruz. Değerli ozan, araştırıcı yazar İsmet Zeki Eyuboğlu Şeyh Bedrettin - Varidat isimli yapıtında:

"Hakiri sözcüğünün bir takma ad (mahlas) olduğu besbelli, ancak hangi yıllarda yaşadığı konusunda kesin bilgi yok. Şiirin dili, dizelerin düzeni, söyleniş biçimi, özellikle sözcüklerin kullanılışı 15. yy. Türkçesinin bütün niteliklerini gösteriyor. Dilin yer yer Yunus Emre'ye yaklaştığı, ölçünün aruz olmasına karşılık (mefâilün mefâlinün feulün) halk söyleyişini andırdığı çok açıktır. Hangi yönden bakılırsa bakılsın bu dil 16. yy. lı bu yana geçmez pek. Nitekim bu şiirin diliyle, Hafız Halil'in yapıtının dilini karşılaştırınca bütün söyleyiş özelliklerinin birbirini tuttuğu anlaşılır. Bu dil özelliği bize Şeyh Bedreddin'in etkisinin, bütün yasalara, suçlamalara karşın sürdüğünü, yayıldığını, çağdan çağa geçtiğini gösteriyor" (s: 251) demektedir.

Hafız Halil'in Menâkıb - ı Şeyh Bedreddin İbn Kaadi İsrail adlı yapıtını dil yönünden inceleyen rahmetli Abdülbaki Gölpınarlı da: « Menâkıb - ın dili, tamamıyla 15. - 16. yüzyıl Türkçesidir. Gerek imlâ özellikleri, gerek gramer kaideleri, bunu pek güzel bir tarzda gösteriyor. Bu özellikler 14. yüzyıldan beri sürüp gelmede.» diyerek, bu konudaki düşünceleri örnekler göstererek özetlemiştir **(Bk. a.g.e. s: 103 - 105).**

Böylece, Hakiri'nin 15. yüzyıl ile 16. yüzyılda yaşamış olduğunu, zaten "Bedreddinli" ler olarak bilinen topluluğa bu dönemlerde rastlandığını tarihi kayıtlara göre bilmekteyiz. Elimizdeki şiirini sunuyoruz.

Hezeran şükr - ü minnet ol Hüdâ'ya
Salavatlar virelüm Mustafa'ya
İrişdürdi bizi kutb (- i) evliyaya
Bizüm mürşidimüz Şeyh Bedr - i din'dür

Ebubekr - u Ömer, Osman - u Hayder
O deryadan çıkıban işbu cevher
Veliler içre budur bize haber
Bizüm mürşidimüz Şeyh Bedr - i din'dür

Budur Âl - i Muhammed silsilesi
Bunu inkâr edenler oldı asi
Kabuldür Hak katında her duasi
Bizüm mürşidimüz Şeyh Bedr - i din'dür

Velidür bigüman Allah nuri'dür
Muhammed Mustafa'nın enveridür
Velayet leşkeri sir - defteridür
Bizüm mürşidimüz Şeyh Bedr - i din'dür

Hüdâ'nın sevdügidür enbiyalar
Olarun cevheridür evliyalar
Budur Hakk'dan bize viren atalar
Bizüm mürşidimüz Şeyh Bedr - i din'dür

Olub Mansur bu yolda virdi başın
Hudâ ışkına hiç çatmadı kaşın
Münafıklar atarlar ta'na taşın
Bizüm mürşidimüz Şeyh Bedr - i din'dür

Ali gibi şehid oldı fenada
Melekler ah ider cümle semada
Bugün bunda yarın yevmü'l - cezada
Bizüm mürşidimüz Şeyh Bedr - i din'dür

Yapışduk biz bugün onun eline
İdüb tövbe dahi girdük şalına
Anı delil idindük Hak yoluna
Bizüm mürşidimüz Şeyh Bedr - i din'dür

Bize gönderdi hem kavl - i şeriat
Dahı irşâd ider fi'l - i tarikat
Ve ma'rifetle bildürdi hakikat
Bizüm mürşidimüz Şeyh Bedr - i din'dür

Bunın yoluna terk itdük cihanı
Fida kılduk ana biz baş - u canı
Budur nice veliler kâmrâni
Bizüm mürşidimüz Şeyh Bedr - i din'dür

Buna uyan kişi rahmet bulısar
Muhammed Mustafa şefkat kılısar
Buna inkâr iden lânet alısar
Bizüm mürşidimüz Şeyh Bedr - i din'dür

Bunun silsilesine iregör sen
Yolına varlugını viregör sen
Bu yolda sıdk - u ışkla turagör sen
Bizüm mürşidimüz Şeyh Bedr - i din'dür

İki cihanı terk it sal önünden
Başın vir ışkıla dönme yolundan
Bunun ilmine uy geç sen bilünden
Bizüm mürşidimüz Şeyh Bedr - i din'dür

Hakiri miskinün sözün kabul it
Hudâ yolında varlıgun sebil it
Getür Sultanuma kendinü kul it
Bizüm mürşidimüz Şeyh Bedr - i din'dür

Kavl - i şeriat: *Şeriat sözü* — **Fil tarikat:** *Yol, işi tarikat eylemi* — **Işk:** *Aşk* — **Kâmrânı:** *Sürücü, mutlu* — **Vır:** *Ver* — **Sebil:** *Dağıtma* — **İregör:** *Er* — **Bulısar:** *Bulur* — **Kılısar:** *Kılar* — **Fida:** *Feda* — **Silsile:** *Soy, sop.*

Bedreddünlü'ler topluluğu: Hakiri bu şiirinde Tanrıya binlerce şükür ettikten, Muhammed Mustafa (S. A. V.) ya salavat getirdikten sonra, kendisinin evliyaların kutbu olarak gördüğü mürşidi Bedreddin'e kavuştuğu için sevinmektedir. Şiirde geçen Şeyh Bedreddin'in kitabımızın I. cildinde bahsettiğimiz Simavna Kadısı Şeyh Bedreddin olduğunu söylemeye bilmem gerek var mı?

Bu durum şiirin genel akışı içinde seziliyor. Aslında Şeyh Bedreddinin herhangi bir tarikat kurmadığı, onun görüşünü benimseyenlerin sonradan Bedreddünlü'ler topluluğunu oluşturduğu bir gerçektir. Ancak, tarihsel süreç içinde bu topluluğun durumunun, ortaya çıkış nedenlerinin, önder ve ileri gelenlerinin kimler olduğu sonraki görüş ve düşünce platformlarının, Bedreddin dışındaki kaynakların bilinmediği, karanlıkta kaldığı, 500 - 600 yıllık Osmanlı İmparatorluğu döneminde bazı ayaklanmalara katıldıkları ve zamanla Alevi - Bektaşilere karışıp kayboldukları anlaşılmaktadır. Bedrettin olaylara, evrene ve nesnelere bir bilim adamı gözüyle bakıyordu. İslamsal düşüncenin, yani şeriatın dışına çıkarak, herşeye dünyasal bir gözle bakıyordu. Oldukça gerçekciydi. Cin, peri, şeytan, deccal, kıyamet, fal onun düşüncesinde evrenin dışına itilmişti, bunlara inanmıyordu. Cennet ve cehennemi dünyasallaştırmıştı. Bunları ekonomi ve sınıfsallıkla özdeşleştirmişti. Tanrısal iradeyi açıkça yadsıyordu. "Çağlar değiştikce şeriatında değişeceğini" savunuyordu. Tanrı ile evreni bir görüyordu. Varidat adlı yapıtı kamutanrıcılık (panteizm) üzerine temelleştirilmişti. Bu konuda herşeyi sorguluyordu. Toplumda fakir-zengin, Hıristiyan-Müslüman ikiliklerine karşıydı, dinler ve peygamberler arasında fark görmüyordu. Idamına özel mülkiyeti kaldırmak düşüncesi neden oldu. "Tanrının nimetleri insanlar içindir. Toprağın tek sahibi Tanrı'dır" diyordu (**Yener s: 16, Necdet Kurdakul, Bütün Yönleriyle şeyh Bedrettin s: 229; Bozkurt s: 36; Dukas s: 67 v.d. B. Öz s: 157).** Şeyh Bedrettin'in izleyicileri de bu görüşlerin etkisinde Osmanlı toplumunda bir çok

çalkantılara katıldılar. Şeyh Bedrettin Alevi değildi, Şafi mezhebine mensuptu. Ama Babaî-Bektaşi-Alevi ideolojisinin netleşmesine katkılarda bulunduğu yadsınamaz. (**N. Birdoğan s: 120**) Bedrettin hep kansız devrim düşündü ama başaramadı. Eylemci, devrimci Batınî görüş ve akımlarda karar kıldı. (**M. Akdağ I/340**). Kendisi kesinlikle Alevi - Batınî değildi. (**Bozkurt s. 38, Timuroğlu sh.107**).

Kitabımızın I. cildinde hem Şeyh Bedreddin, hem de yapıtları hakkında yeterli bilgi verilmiştir (**Bknz. s: 705**).

— **Tecelli:** Doğuş meydana geliş. Görüntü.

— **Terk:** Bektaşilikte gerçeğe ulaşabilmek için üç terk gereklidir. Terk-i Dünya (Dünyayı terketme), Terk-i Ukba (Ahireti terk etme), Terk-i Terk (Allah'tan gayri her şeyi terk etme).

— **Teslim:** "Allah ve Melekler Peygamberleri tesbih ederler, ey mü'minler sizde onun tesbih edin ve teslim olun" ayeti emrine göre Mürşid'e biat etmeye denilir. (Ahzab suresi 56. ayet.)

— **Teslim Halkası:** Mücerret canların kulaklarına taktıkları küpe. Hz. Ali'nin atının nalının simgesi.

— **Teslim Taşı:** Boyuna asılan oniki uçlu yıldız taş.

— **Tığ-ı Batın:** Nereden geldiği bilinmeyen felaket. Batın kılıcı.

— **Tığ-ı Bend:** Biat merasiminde talibin boynuna takılan yünden örülmüş ip. Çoğunlukla ikrar günü kesilen koyunun yününden örülür.

HATAYİ (Şah İsmail)
(1487 — 1524)

İran'da Safevi soyundan gelen bir Türk. Erdebil'de doğdu. Ana tarafından Uzun Hasan'ın torunu Bilki Aka'nın oğludur. Babası Haydar'ın ölümünden (1488) sonra dayısı tarafından iki kardeşiyle birlikte düşmanlarından kaçırılarak Şiraz'a gönderildi. Şiraz valisinin, üç kardeşi bir süre hapsettiği söylenir. Akkoyunlu hükümdarı Sultan Yakup'un ölümü üzerine oğlu Rüstem saltanat mücadelesinde onlardan yararlanmak amacıyla üç kardeşi hapisten kurtarır, Şah İsmail'in ağabeyi Sultan Ali, katıldığı iki savaşıda kazanarak Tebriz'e döndüğünde parlak bir törenle karşılanır. Ama üç kardeşin halk üzerinde manevi etkisi, Sultan Ali'nin kazandığı zaferler Rüstem Bey'i korkutur, onları ortadan kaldırmanın yollarını ararken durumu sezen Sultan Ali kardeşleriyle birlikte Erdebil'e kaçar. Sultan Ali yolda kendilerini izleyen Rüstem Bey'in askerleri tarafından öldürülür. Ama iki kardeşini yedi müridiyle Erdebil'e göndermeyi başarır. Şah İsmail ve kardeşi İbrahim burada müritlerince korunur. Sürekli izlendikleri için bir süre sonra Bağru dağına, oradan da Gilan, Gaskar, Reşt ve Lahican'a kaçırılırlar. Lahican'da Kâr Kaya'nın evinde saklanan Şah İsmail ilk öğrenimini özel bir öğretmenden gördü. Babasının müritleri dört bir yandan onu görmeye geliyorlardı. Yakalanamadığını gören Rüstem Bey, Lacihan üzerine yürümeye hazırlanırken öldürülünce (1497), Şah İsmail harekete geçer. Müritlerini toplayıp Hazer kıyılarındaki Aravan'a (1500), oradan Erdebil'e gelir. Kendisine katılan Türk oymaklarıyla birlikte yeterince kuvvet topladığını görünce ilk olarak babasının ve şiilere yapılan eziyetlerin öcünü alma yolunu tutar. Tebriz'e gelip taç giydiğinde (1502), babasının öcünü almış, Baku'yu zaptetmiş, Nehcivan'da Elvend Bey'i yenmiştir. Şah İsmail'in bundan sonraki yaşamı şiiliği yaymak, Safevi devletinin sınırlarını genişletmek için yaptığı savaşlarda geçer. Devletin sınırları genişleyip şiilik Anadolu'ya doğru hızla yayılınca Osmanlı'larla çatışır. Sonunda Çaldıran'da Yavuz'a yenilir (1514) ve kaçar. Bu yenilgiden sonra Tebriz'e döndüyse de eski gücünü yitirdiği gibi uğradığı ruhsal çöküntüyle de kendisini şaraba verir. Oğlu Tahmasb'ı yerine atabey olarak bırakır, her yılını ayrı bir kentte geçirerek yaşamını tamamlar. Azerbaycan'da iken ölür. Cenazesi Erdebil'e götürülür.

Şah İsmail, Hatayi mahlasıyla şiirler yazdı. Sanatçı kişiliği çok zor koşullar altında geçen çocukluğu sırasında oluştu. Aruz ve heceyle yazdığı şiirler Azerbaycan edebiyatının Nesimi ve Fuzuli arasındaki döneminin en güçlü temsilcisi olduğunu kanıtlar. Özellikle heceyle yazdığı şiirler Anadolu'da gelişen tekke edebiyatını büyük ölçüde etkiler. Alevi - Bektaşi edebiyatının en güzel örneklerini sunar. Sadettin Nüzhet, şiirlerini dörde ayırıyor: a) Tasavvufi düşüncelerini içerenler, b) Aleviliği dile getirenler, c) Hurufiliğin ilkelerini yansıtanlar, d) Aşıkane olanlar. Aruzla yazdığı şiirlerinin ise daha çok tasavvufi olduğu görülür. Bu şiirlerinde kullandığı dil klasik şiirin dilidir.

Hece ölçüsüyle koşma ve semai biçiminde yazdığı nefesler ise Yunus'un izlerini taşır. Ama Hatayi'nin kendine özgü şiiryolu oluşturduğu da belirtilmelidir.

Hece ve aruzla yazdığı şiirlerini kapsayan Divan'ı basıldı (**Sadettin Nüzhet Ergun, Hatayi divanı, 1956; bütün nüshaları karşılaştırılarak yapılan basımı için bkz. Aziz Aka Mehmedof, Şah İsmail Hatayi Eserleri I, Baku 1966**). Ayrıca Dehname adlı Ali'yi öven bir mesnevisi (**Baku 1946**) ile yine mesnevi biçiminde yazılmış bir Nasihatnamesi vardır. Değerli araştırmacı Nejat Birdoğan Alevilerin Hükümdarı Şah İsmail Hatayi adlı yapıtında bu büyük ozanın yaşam öyküsünü, Osmanlı ve Safavi yanlarından topladığı şiirlerini daha geniş ve gerçekçi biçimde vermiştir. Kitabımıza ayni yapıttan bu bölümü özetleyerek almayı uygun bulduk.

SOYU

Kurduğu devlete (anısını yaşatmak için) adını verdiği ulu dedelerinden Erdebilli Safiyüddin İshak 1252'de doğmuştu. Halvetilik ile Kalenderiliği birleştirerek Safeviye ya da Erdebiliye denen yolağı kuran İshak'ın soyu, ondokuzuncu göbekte yedinci imam Musa'l Kâzım'a ulaşmaktadır. Bu Safiyüddin İshak'ın "Bizde seyyidlik var. Ancak Alevi ya da şerif olduğumuzu (yani imam Hüseyin ya da Hasan soyundan olduğumuzu) sormadım" dediği de belli.

Soyundan gelenlerin siyasal egemenliği ellerinde tutmaları dönemin inançlarını "Alevi" olarak açıkladıklarına bakılırsa belki de Safiyüddin, inancını bilinmeyen nedenlerle gizlemek zorunda kalmıştı. 1334'te ölmüş, kurduğu dergahın avlusuna gömülmüş. Sonradan üzerine görkemli bir türbe yapılmıştır. Yerine geçen oğlu Sadredddin Musa, Hacc'a gittiğinde Medine Sultanı Şahabeddin Ahmet Hüseyn'e, altıncı atası Zerrin Külâh Firuz Şah'ın soy zincirinin imam Musa'l Kâzım'a ulaştığını soruşturup onaylatmış ve Safevilerin seyyidliği böylece iyice belirginleşmişti. Sadreddin'in (Hâce Ali Şah ve Şah İbrahim yoluyla gelen) torununun oğlu Şeyh Cüneyd, Uzun Hasan'ın damadıdır. 2. Murad döneminde (1420 - 1451) Anadolu'ya gelip padişaha armağanlar yollamış, Kurtbeli denilen yerde yurt edinmesi için izin istemişti. 2. Murad, ince bir biçimde isteği olmazlamış. Bunun üzerine Cüneyd, Konya'ya gitmiş. Ancak Şiiliği ortaya çıkınca oradan ayrılmış, bu kez Canik'e geçmiş. Sonradan Uzun Hasan'a sığınan Cüneyd 1460'ta Şirvanşahlarla yapılan savaşta ölmüştür.

ANADOLU TEMSİLCİLERİ

Anadolu Erdebillilerin Anadolu temsilcileri, Aksaraylı Ebu Hamid Hamideddin (ölm. 1412) ve Hacı Bayram Veli'dir (ölm. 1430). Ekincilikte imeceyi getiren, ürünü eşit bölüştüren, Ahilerce çiftçi piri sayılan ve on iki dilimli kızıl tac giyen Hacı Bayram müridlerinin çoğalması, Osmanlı sarayını ürkütmüştü. Ellerine ayaklarına zincir vurulup Edirne'ye götürülmüş, ancak hakkındaki dedikodular asılsız çıkınca, 2. Murat kendisine özgürlüğünü vermişti. Hacı Bayram'ın bu olaylardan sonra tacındaki on iki dilimi altı dilime indirdiğini, kızıl rengi de ak çuhaya çevirdiğini biliyoruz. Osmanlıların Fatih ve 2.

Bayezid dönemlerinde Erdebil olayının kimi etkilenmelerini Anadolu'da görmek mümkün.

Cüneyd'den sonra Erdebil'de şeyhlik postuna oğullarından Haydar oturtuldu. Bu seçim Cüneyd'in vasiyetiyle yapıldı. Cüneyd'in yetişmiş başka oğlu varken Haydar'ın yeğlenmesi, Haydar'ın anasının Uzun Hasan'ın kızkardeşi olmasından kaynaklanıyor. Haydar, Erdebil postuna oturduktan sonra dayısı Uzun Hasan'ın kızı Alemşah Halime Begim ile evlendi. Kendini iyice sağlam arkalara dayadı. İşte bu evlilikten doğan üç oğlundan biri sonradan Şah İsmail Safevi diye ünlenecekti. Şah İsmail'in doğumu 17 Temmuz 1487 dir.

ÇOCUKLUĞU

Şeyh Haydar'ın ilk yılları Anadolu'yu kendine bağlamak için çalışmakla geçti. Yetenekli öğrencilerine (mürid) sıkı bir eğitimden sonra ardalık (halife) vererek belirli yerlere yolluyor, oralarda kendine yandaş ve bütçesi için mal toplamakla onları görevlendiriyordu. Yandaşlarına özel giysiler giymelerini ve on iki dilimli kızıl börk takmalarını buyuruyordu.

2. Bayezid'in Anadolu'nun Şii halkının yanı sıra Sünni halkını da unutması sonucu Osmanlı baskısı buralarda iyice arttı. Böylece Haydar'ın yandaşları da çoğalmaya başladı. Bu yandaşlar Haydar'a peygamber üstü bir gözle bakıyorlardı. Tümü yoksul idi. Haydar, 1488 Ağustos'unda dayısı oğlu Yakup Bey'in komutanlarından Biçen oğlu Süleyman'la yaptığı savaşta öldü. Yandaşları bu kez büyük oğlu Yar Ali'nin (Sultan Ali) çevresinde toplandılar. Uzun Hasan'ın oğlu Yakup Bey, olayın büyüklüğünü anlayınca üç yeğenini, Ali, İsmail ve İbrahim'i İran'daki İstar kalesinde tutukladı Bu tutukluluk, dört buçuk yıl sürdü. Yakup Bey, bu sürenin sonunda ölünce oğulları taht boğuşmasına başladılar. Bunlardan Rüstem Bey, yandaşlarından yararlanmak için Sultan Yar Ali'ye özgürlüğünü verdi. Sonrada kardeşlerini saldı. Yar Ali, 1493'te öldürüldü. Müridler İsmail'i ve İbrahimi kaçırıp gizlediler. İsmail, bu sıralarda altı yaşında idi. Onu Erdebil'in Anadolu (Rum) mahallesinde Ebe adındaki bir kadın gizledi. Ancak bulunması olasılığı belirince İsmail, Gilan'a kaçırıldı. Orada altı yıl kaldı. Hep ziyaret edildi. Bu sıralarda Akkoyunlu, yönetiminde başgösteren saltanat boğuşması İsmail'in işine yaradı. 1499'un Ağustos'unda 12 yaşında iken, Gilan'dan ayrıldı. Hazar Denizi'nin batısındaki Tarum'a geldi. Yanında müridleri de vardı. Yolculuğu Halhal üzerinden Erdebil'e dayandı. Ancak Erdebil valisi kendisini içeri almadı. İsmail, Hazar kıyısına Ercuvan'a gitti. 1500 yılının amansız kışını orada geçirdi. Amacı Anadolu'ya gitmekti. Anadolu'daki yandaşlarına Erzincan'a gelmeleri için ulaklar yolladı, kendisi de bir gece yola çıkıp Sa'd çukuru (Erivan - Iğdır), Kağızman, Erzurum, Tercan üzerinden Sarıkaya yaylasına geldi. Bu yolculuk sırasında hiç bir zorluğa uğramadığı gibi on üç yaşındaki bu kişilik, Anadolu'yu sevinçten ve umuttan ayağa kaldırıyordu. Anadolu, Erzincan'a akıyordu. Sıvas, Amasya ve Tokat'tan Ustacalu, Şamlu, Rumlu Türkmenleri, Antalya'dan Tekeli Türkmenleri, Maraş'tan Zülkadr Türkmenleri, Karamanlılar, Tarsus'tan Varsak Türkmenleri bölük bölük geliyorlardı. İşte Safevi Devleti'ni, bu Orta ve Güney Anadolu Türkleri kurdular. Bu sırada 2. Bayezid, batıda Kodon ve

Korun'un alınması ile uğraşıyordu ve Anadolu'yu başıboş bırakmıştı. İsmail, yandaşlarını alıp Erzincan'dan 1501 Ağustos'unda ayrıldı. Bu kez hedef Şirvan'dı. Türkmenler kalabalık Şirvan ordusunu darmadağın ettiler. (**Bkz. Faruk Sümer, Safevi Devletinin Kuruluşunda Anadolu Türkmenlerinin Rolü**).

HÜKÜMDAR OLUŞU

Kızıl börklü bu yandaşlar İsmail için öylesine dövüştüler ki Şirvan Şahı Ferruh Yesar kaçamadı. Savaş alanında öldürüldü. İsmail, buradan Şemahi'ye girdi. Artık düzenli bir ordu oluşturuyordu, kendisine vezirler ve komutanlar edindi. Bu komutanlar arasında Şamlı Lala Hüseyin Bey, Dulkadirli Dede Abdal Bey, Ustacalı Muhammed Bey, Bayburtlu Karaca İlyas, Tekelü Sarı Ali Bey, sivrilen seçkin kişilerdi. O hızla Akkoyunlu Elvend Mirza'yı da yendiler. 1501 yılında Safevi Devletini de kurdular. Para kestirip on iki imam adına hutbe okuttular. Şah İsmail, on beş yaşında idi. Dönemin Osmanlı tarihçisi Hoca Sadeddin, bu olayı,

Başına tac aldı çıktı ol pelid,
İtti bi - idrak Etrakı mürid

(O odun gibi adam başına tac koyunca anlayışsız Türkleri kendine mürid etti.)

dizeleri ile anlatmıştır. İsmail "on dört, on beş yaşında, güzellik ve iyilik tacı başında, güzel yüzlü, bir cömert genç, hevesli idi" Artık kendilerine aradıkları gibi bir baş bulan Türkmenlerin o başa sıkı sıkı sarılmaları doğal idi. İsmail'e sorgusuz ve karşılıksız bağlıydılar. Böylece Anadolu'lu Kızılbaş Türkler kendi devletlerini kurmuş oluyorlardı. Şimdi İsmail'in yaşantısına dönüp ve onun yaşamını büyükçe etkileyen Osmanlı ilişkilerini açıklamaya çalışalım.

Üzücüdür ki bu ilişkiler hiç de iyi koşullar ve ortam yaratmamıştı. Bayezid, İsmail'den tam kırk yaş büyüktü Sünni inançlara bağlanmasına karşın bağnaz ve tutucu değildi. İsmail, Bayezid'e "baba" diye sesleniyordu. Bayezid de bir aralık tasavvuf bilginlerini koruyacaktı. Durum böyle iken niçin savaşıldı? Niye derelerden oluk oluk kardeş kanı aktı? Bunların somut yanıtları yok. Ancak kimi olaylar var ki bu günkü dille bu olaylara "provokasyon" deme olasılığı var. Sırası geldikçe bu olaylara değineceğiz.

Osmanlı sarayının başlarda bu tarikatı pek kötülemediği, tersine saygı gösterdiği görülür. Aslında Bursa'dan her yıl Erdebil'e "Çerağ Akçesi" adı altında değerli armağanlar gönderilmektedir. Karşılık olarak Şeyh Safi'den sonraki Şeyh Alaaddin Ali (1392 - 1429) Timur'un götürdüğü Osmanlı tutsakların özgürlüğü için Timur'dan ricacı olmuş ve başarmıştı da. Bu kişiler de ister istemez Safavilere bağlanmıştı. Timur, bu tutsaklardan vergi alınmamasını ve saygı gösterilmesini istemişti.

Yıllar geçmiş, Şah İsmail, konuyu yeniden ve genişliğine ele alınca yukarıda söylediğimiz gibi Anadolu, Erdebil'e doğru dönmüş yürümüştür. Gidemeyenler de her yıl "nezr" adı altında bir tür vergi yollamışlardır. İşin boyutlarını anlayan Osmanlılar, İran'a

gitmeyi ve oradan gelmeyi yasaklamışlardır. Bu yasaklama Şah İsmail'in zararına idi. Bu sırada Antalya teke bölgesinin "Kötü ruhları, o yerin eşkıya yatağı olacağı bilindiğinden ayaklanmasınlar" diye güçlü bir el, Şehzade Korkut'u Antalya'ya vali atadı. Antalya'ya geçici bir sessizlik geldi. Ancak, bu kez Amasya valisi Şehzade Ahmet ve Karaman valisi Şehzade Şehinşah, kızılbaş oldular. Giderek Şehinşah, Şah Kulu ile birleşerek çalışmak istedi. Şehzadenin Lalası Haydar Paşa, durumu gizlice Bayezid'e bildirdi. Şah Kulu üzerine yürüyen Sadrazam Ali Paşa da durumu doğrulayan bir mektubu padişaha yolluyor ve nasıl davranılması gerektiğini soruyordu. 1510 yılında Divriği naibi Mamay Bey, Şah İsmail ile Ustacalıoğlu'nun birer mektubunu taşıyan ulaklarla, Şehinşah'ın bir mektubunu da ulağıyla birlikte yakalamıştı. Özetle Kızılbaşlık Anadolu'yu sardığı gibi daha önceleri de 1502 yılında İstanbul'da beş bin kızılbaş bulunuyordu.

Safevi güçlenmesine karşı tedirginlik duyan devletlerden biri olan Memluklar da bu sıralarda Osmanlılara yaklaşmak istiyorlardı.

Bu olaylar döneminde yalnız bir kişi, babası ve kardeşlerinden ayrı düşünüyordu. Bu, Trabzon valisi olan Selim'di. Tam bir kızılbaş düşmanı idi. Ataktı, korkusuzdu. Kimi Safevi kalelerini basmış ve almıştı. Bu yüzden 1505'te bir Safevi elçisi İstanbul'a geldi. Olayı kınadı. Bu elçinin bildirdiğine göre Şah İsmail, barış sever birisi idi. "Benim padişah - ı alem penah hazretlerinin memâlik - i mahsurelerine kal'en dahl ü taarruzum yoktur" diyordu. Bayezid inanmış göründü. Ancak, önlemli davranıyordu. Bir süre sessiz kaldı. 1508'de Dulkadrlılar üzerine yürüyen Şah İsmail bu eylemi için Osmanlı topraklarına girdi. Ancak hiç bir yıkım yapmadan Sıvas'a kadar geldi. İsmail, bu güne kadar halkının çoğunluğu Sünni olan İran'ın tümünü kılıç zoruyla Şii yapmıştı. Ne var ki Farslardan mürid toplayamıyordu. Onun ordusunun tümünü Dulkadr ve Osmanlı ülkesinden giden Türkmenler oluşturuyordu Önce Dulkadrlılar, uyrukları olanların Şah İsmaile gitmesini yasakladılar. Bunu Osmanlıların yasaklaması izledi. İsmail, Bayezid'e mektup yazıp bu gelişe engel olunmamasını diledi. O, Osmanlılarla aralarında bir sorun çıkmaması için dikkatli davranıyor, padişaha "baba" diyordu. Ancak, Dulkadrlılara bir ders vermek için 1508'de Alaüddevle Bey'in üzerine yürüdü. Neden olarak da Alaüddevle'nin kendi elçisini tutuklamasını gösterdi. Kimi tarihçilere göre de neden Dulkadrlı Alaüddevle'nin kızını Şah İsmail'e vermek istemeyişiydi. Bu sudan nedenler için Şah İsmail, müridlerini ölüme götürmezdi. Sanırız ki gerçek neden yayılma isteğidir. Bir de Dulkadrlı topraklarındaki müridlerinin güvence altına alınmasıdır. Sefere Erzurum, Erzincan yolunu seçerek başladı. Buralarda yandaşları çoktu. Onları toplamak istiyordu. Sivas'tan Bayezid'e bir mektup yazarak topraklarından geçiş izni istedi. Bayezid, "evet" leyince Şah İsmail, Elbistan'a yürüdü. Alaüddevle'nin direnmesi sonuç vermedi. Dulkadr ülkesi yakılıp yıkıldı. İsmail, kışa doğru geri döndü. Dönüşte Harput ve Diyarbakır'ı kendine bağladı.

1510 - 1511 yılında Şah İsmail Özbekleri yendi. Özbek Hanı Şaybek, yeşil sarık sardığından Yeşilbaş unvanı almıştı.

Artık Safevi ülkesi, Fırat'tan Ceyhun'a değin uzanıyordu. Gözü, Osmanlı topraklarına dikilmişti. Ancak bu işi "kaleyi içerden vurmak" yöntemiyle yürütmek istedi. Doğal ola-

rak bu alanda en önemli görevleri ardalarına verdi. Bunlardan en değerli ardası (halife) da Antalya yöresindeki Şah Kulu idi.

ŞAH KULU OLAYI

Bu ayaklanmanın lideri kuşkuludur. Kimileri Şah Kulu'yu Şah İsmail adına eylem yapmış gösterirler. Kimilerinin çalışması da Şah Kulu'nun kendi adına ayaklandığı sonucunu verir. Antalya - Teke Eli bölgesindeki Kızılkaya (Yalınlı) köyünden Hasan Halife oğlu Şah Kulu, çiftçiliğinin yanı sıra, bir mağarada tapınmaktadır. Baba Hasan Halife, iki kez Şeyh Haydar'ın hizmetine girmiş, sonradan Teke Eli'ne gönderilip bura halkını Haydar'a bağlamakla görevlendirilir. Baba oğul, Osmanlı Sarayından para yardımı da görürler. Buna karşın 1511 başında Döşeme altı Türkmenlerini başlarına toplayıp ayaklandılar. Şehzade Korkut, Döşeme Derbendi'ni bastı. Başarılı olamadı. Şah Kulu Antalya'yı kuşattı. Mehdi'lik savında bulundu. Osmanlı ordusunu epeyce uğraştırdı. Bir türlü Şah Kulu olayının bastırılamayışı üzerine Sadrazam Ali Paşa bölgeye geldi. Şah Kulu İran'a doğru çekilirken Erzincan yöresinde 1511 yılında aldığı yaralar sonucu öldü. Yandaşları yollarına çıkan her şeyi yakıp yıktılar. İran'a sığındılar. Ancak Şah İsmail, kendilerini sorguya çekti. Dedi ki "Babam Sultan Bayezid Han Hazretlerinin koruyucu bölgesinde bunca zamandan beri çoluk çocuğunuzla ferahlık içinde yaşarken neden gerekti ki boynunuzdan bağlılık lalesini çıkarıp ayaklanma doruğuna tırmandınız?" Verilen yanıtları, yalvarmaları benimsemeyen Şah İsmail, kendilerine acımadı. "Müslüman kanını dökmek gazâ değildir" deyip tüm beyleri öldürttü. Geri kalanları bağışladı. Bu olaydan bir süre sonra Koyulhisar bölgesinde başlayıp büyüyen bir ayaklanmayı da Şah İsmail'e malettiler. Ayaklananlar Sivas'ı bile kuşatırlar. Ancak 20 Temmuz 1512'de Nur Ali Halife öldürülünce ayaklanma dağılır. Ne var ki bu sıralarda Osmanlı tahtı da el değiştirmiş, Bayezid, yaşayan en küçük oğlu Selim'e tahtı bırakmk zorunda kalır. **(Baki Öz, Anadolu'da Alevi Ayaklanmaları s. 158)**

Şah Kulu olayını çıkaran kişilerin Şah İsmail eliyle en şiddetli biçimde, kaynar kazanlarda haşlatılarak cezalandırılması, bu olayda Şah İsmail'in onayının olmadığını göstermektedir. Kaldı ki, konuyu, anlatılan şekilde, yazan Osmanlı sarayının tarihçisi, Yavuz Selim'in doktoru Hasan Can'ın oğlu Hoca Sadeddin'dir. Koyu bir sünni olan Sadeddin, Şah İsmail için en ağır sözler kullanır. Ancak olayı da böyle anlatır. Genellikle o dönem kaynaklarında Bayezid'le Şah İsmail'in birbirlerine saygılı davrandıkları yazılıdır. Şah İsmail gibi savaş alanlarında ve çile tekkelerinde yoğrulan deneyimli bir kişinin Osmanlıları kendisine düşman etmesi beklenemez. Her iki yandaki çıkarcıların arayı karıştırdıkları açık. Şah İsmail bunlara bakmaz. Osmanlıyı düşman etmenin gereksizliği Şah İsmail tarafından Çaldıran yenilgisinden sonra açıklanır. Bayezid ise tam bir barış adamı idi. O, Şah İsmail kendisine "baba" diye seslenmesini beğenmiş ve benimsemişti. Kaldı ki tarikat kurallarını bilen bir kimse idi. Çıkarcıların savaş isteklerine yanıt vermeyince onlar da kendilerine en uygun olan kişiyi aradılar ve Selim'e yanaştılar. Yırtıcı, atak ve acımasız olan Selim'in Trabzon'daki yaşantısı kendisini coğrafya olarak Şah İsmail'den haberli kılıyordu. Şah İsmail, kuşkusuz ki Anadolu'yu ele geçirmek isteyecektir. Kişinin içindeki hırs

bunu doğal kılar. Ama onun Bayezid'e saygılı olduğunu en az Selim'le de kapışmak istemediğini de bir çok kez belirtir. Aslında bu kapışmayı Selim başlatmıştır. O, Trabzon valisi iken ileride olması kesinleşen bu kapışmanın planlarını yapmıştı. Düşüncelerinin provalarını da kimi kızılbaş kale ve köylerini (bu arada İspir ve Bayburt'u) basarak uygulamıştı. Niyeti kesindi. Öyle ki kardeşi Korkut öldürülmekten korkup da bağışlanmasını isteyince yazdığı yanıtında (ki tahta çıkışının ilk günlerine rastlar) şöyle diyecektir; "Senin dahi malumundur ki benim garazım saltanattan intifâ - i nâr - ı fitne olup sâbıka Celali Şeytan Kulu nam melunun tuğyanında ve Erdebil oğlu denilen İsmail Pelidin şark istilasında ve Kayseriyye hududuna gelip ettiği din ve evzâdan devlete ne denli kusur irişmişti" Babasının etkisiyle Selim'in ağabeyleri için Kızılbaşlık o denli kötü bir şey değildi. Örneğin, Ahmet, Amasya'da Kızılbaş ileri gelenleri ile şiir ve müzik geceleri düzenliyordu. Selim, bu durumu babasına iletmişti. Bu sıralarda Osmanlı topraklarında Şah İsmail'in deyişleri okunurken Selim'in adamları da "yürü Sultan Selim devran senindir" diyerek halk arasında dolaşıyorlardı. Bütün bu olayların sonucunda Selim tahtın ve mülkün tek egemeni olunca ilk kez Şah İsmail Safevi üzerine yürüdü.

Bu olaylar Hoca Sadeddin Efendi'nin Tacü't Tevarih adlı yapıtında özetle şöyle verilir:

Yavuz Selim'in doğacağını ve dünya egemeni olacağını, başına tac - ı Hayderi (Hz. Ali'nin başlığı) giyen bir derviş muştuladı. **(c. 4, s: 142)** Yavuz ise başına bu tacı giyen bir başka sultanı yenip onun ordusunu kılıçtan geçirdi Sık sık Osmanlı büyükleriyle konuşarak Kızılbaşlığın ortadan kalkması için yollar sorar ve onları da bu işe özendirirdi. **(c. 4, s: 168)** Sonunda "Bu zındığa dal kılıçla saldırıp gereksiz varlığını yok etmek ve fesad kapılarını kapamak işinin vacip, idüğüne inanmış, yaygın kötülüklerin kaynakları olan yandaşlarıyla adamlarının kanlarının mubah olduğuna" ilişkin bir fetva aldı. **(c. 4, s: 169)** Buldukları suç "Peygamber'in yüce sünnetinin yapısına kazma vurmak, Kisralar devletini parçalamak" tır. **(c. 4, s: 170)** Ancak Şah'ın yiğitleri "Şahları uğrunda can verirler ve cenk ateşine semender gibi girerler. İnanç bağları çok güçlü ve saldırıları bir felakettir." **(c. 4, s: 170)** "Anadolu illerinde yaşayan kavrayışları katı kıt Türkler, ol karalanmışlarla bağlantılar kurarlar. Gücü olanlar ölçüsüz adak ve armağanlarla anı ziyarete giderler. Dergahının gölgesini hacet kapısı ve dilek kâbesi bilirler. Adın işitseler secde ederler." **(c. 4, s: 171)** "Nasıl ki, ilk arda (halife) Ebubekir **(m. 632 - 634)** ilk iş Rum tayfası ile savaşmışsa bunlarla da böyle savaşmak gerekir." **(c. 4, s: 173)**

Görülüyor ki kraldan çok kral olan Sadeddin Hoca, döneminin görüşlerini yansıtmakta, Osmanlı divanında var olan görüşlerin özetlerini vermektedir. Özellikle "Anadolu Türklüğünü kavrama gücünden yoksun," bulmak o Türklüğün kendilerinden yüz çevirmelerinin bir somut nedeni değil midir? **(N. Birdoğan, a. g . e. s: 29)**.

ÇALDIRAN SAVAŞI

19 Mart 1514'te Edirne'den kalkan Osmanlı ordusu beş ay sonra Çaldıran ovasına geldi. Birbiriyle ölümcül boğuşmaya giden iki Türk ordusunun askerleri içinde öbürüne

ilgi duyan askerler de vardı. Yavuz'un askerleri içinde Şah İsmail'in deyişlerini okuyan Yeniçeriler yolda sık sık geri kalıp bir tür direniş gösteriyorlardı. Giderek padişahın çadırına ok atmaya kalkıştılar. Selim yılmadı. Onun önderliğinin büyüklüğü bu işin üstesinden gelmesini sağladı. Osmanlılar 21 Ağustos'ta Çaldıran ovasına kondu. Şah İsmail, savaşmamak için ne kadar direndiyse de başarılı olamadı. Kuşkusuz ki onun yanında Selim de barışçı olmalıydı. İki kardeş ordu Ağustos ayının 23'ünde (2 Recep) bir çarşamba günü karşılaştılar. Savaşı Selim kazandı. Şah İsmail, ölümden zor kurtulup kaçtı. Koluna Osmanlı güllesi değmişti, yaralıydı. Tebriz'i tuttu. Eşi Taçlı Hanım, savaş meydanında kaldı. Şah İsmail, kaçmaktan yorulup bir ara nefeslenince kendisini Osmanlıya karşı çıkaran beylerine kargışlar etti. Savaş gecesi Selim, tüm tutsakları kılıçtan geçirtti. Sonra Tebriz'e girdi. Orada kışlamayı uygun bulmayıp dokuz gün sonra bin kadar Safevi sanatçı ve beyini ev ve eşyalarıyla alıp İstanbul'a döndü.

Çaldıran'dan yenik ve bitkin kaçan Şah İsmail, Yavuz'un dönüşünden sonra işlerini toparlamaya girişti. Önce baskı yöntemi uygulamak istedi ise de vezirlerinin ve beylerinin uyarısı ile bu yolu bıraktı. Şah İsmail, kendi halkı için genel bir af çıkardı. (c. 4, s: 252) Doğu Anadolu'ya gene ordu yolladı. Ancak, Erciş yöresinde Bitlis Kürt beyi Şeref Han komutasındaki Kürt beyleri ordusuna yenilip döndü. Bu yöre Osmanlılara katıldı.

Çaldıran'dan sonra Şah İsmail sıkıntılarını unutmak için kendini gece gündüz içkiye verdi, aklını kullanamayacak ölçüde sarhoş olduğu söylenir.

Şah İsmail'in yaşamını salt bir savaşlar öyküsü olarak ele almak doğru olmaz. Kısa sayılacak ömründe (37 yıl) yaptığı işleri ele almak bu büyük adamın gerçek dehasını hiç bir kuşkuya yer kalmadan ortaya çıkarır. Oğuz - Türk kültürünün ve birliğinin yaşaması için çırpınan Şah İsmail, bu alanın Hacı Bektaş'tan sonraki ikinci odağıdır. Soruna yalnız Sünni ve Osmanlı gözüyle bakan tarihçiler onu "mülhid, müfsid, lâin" diye de nitelerler. Gerçekte böyle midir? Savaşta yenende yenilende öz be öz Türk'tü. İkiside ozandı. İkisi de dahi düzeyinde idi. İkisi de zalimdi. Zamanları zulüm çağı idi. İkisi de yanlış yaptı. Anlaşsalar iyi olurdu. Hırsları bırakmadı.

KİŞİLİĞİ

Yaşamına can korkusu ile başladı. Daha altı yaşında iken dedesinin müridlerince kaçırılmasaydı öldürülecekti. Gilyan'da altı yıl gizlilik içinde yaşadı. On iki yaşında Ercuvan'da Taliş Mehmed Bey'in elinden zor kurtuldu. Bu yaşında yandaşlarına kalelerin nasıl alınacağını öğretiyordu. Ele geçmeden yandaş toplayabilmek için binlerce kilometre yol yapıyor, ayrı ayrı iklimlere, huyunu suyunu bilmediği topluluklar arasına giriyor, karşılaştığı herkesi inandırıp yanına alıyordu. Anadolu'dan binlerce, on binlerce kişi yalınayak bu genç adam için yollara düşüyordu. Bu yollara düşmede eski Türk inancının etkisi ve inancı olduğu kadar çocuk Şah'ın kişiliği de etkin rol oynuyordu. Osmanlı'da aradığını bulamayan Anadolu halkı, özellikle Erzincan, Sivas, Karaman Türkmenleri Şah'a doğru yola çıktılar. Bu gidiş yıllarca sürünce Yavuz'a verilen bir dilekçede "İşte bir zaman geldi ki Rum ülkesinin halkının çoğu Erdebil olup kafir oldu." denilecektir.

Hoca Sadeddin, bu göçü "Ol taifenin kalanı dahi terk - i diyar etmek istediler. Ölüsü, dirisine yüklenip cümlesi çıkup gitmek istediler." diye anlatır. Kuşkusuz bu gidişi, Anadolu'da kimsesiz kalan Türk'ün orada önem ve güven kazanma isteğine bağlayanlar da vardır. "Ömründe ve diyarında kendüye adem dinmeyen bikârlar tuman (tümen) beyleri olup hadden ziyade itibar buldular. İşiten çıktı gitti. Yerinden ayrılup yurdunu terk idüp çiftin çubuğun dağıttı." Osmanlı ve Dulkadrlı önlemleri bu yürüyüşü durduramıyordu. Hac yerine Erdebil ziyaretini yeğleyenler, "Biz diriye varırız, ölüye değil." diyorlardı. Bu bilgiyi Aşık Paşazâde, bir söylenti olarak aktarıyor.

Kuşkusuz bu oluk oluk akışın sonunda karşılaşılan kişi öyle sıradan biri değildir. Bir kez, kesinlikle çok iyi bir eğitim ve öğrenim görmüştür. Bu eğitim kavramında daha on iki yaşında iken değme babayiğitlerin katlanamayacağı bir gövde dayanıklılığı bulunmaktadır. Bu yaşta en kanlı boğuşmaların içine girip çıkmıştır. İyi bir dövüşçü ve avcıdır. 1500 yılında Tercan - Sarıkayasında bir mağarada yaşayan ve insanlara saldıran bir ayıyı okla vurup öldürecek kadar bilekli ve yüreklidir. O kış Erdebil yöresinde kuşların donup düştüğü havalarda adamlarına kardan kale yaptırıp kuşatıyor ve onları oyalıyordu. (**N. Birdoğan, a . g. e. s: 19**).

ŞEYHLİĞİ

Şah İsmail'in mülki Şahlık yetkisinin yanı sıra Şeyhlik yönü de tamdı.

Eski Türk - Oğuz inanışlarını ve geleneklerini, İslam dininin kimi kuralları ile birleştiren Aleviliği, Hacı Bektaş Veli'den sonra derleyip toparlayan Şah İsmail Hatai'dir. Anadolu Aleviliği içinde her ne denli ikinci sıra Balım Sultan'a verilse de, Balım Sultan'ın emeği daha çok Aleviliğin yayılması değil, bu günkü anlamıyla Bektaşiliğin kurumlaşmasıdır. Şah İsmail, göçebe Anadolu Türklüğünün nasıl bir İslamlık istediğini çok iyi sezinlemişti. Göçebe Türk'ün baskıya alışkın olmayan ruhuna Sünni kurallar ağır geliyordu. Onun dedesinden, babasından gördüğü alışkanlıkları kolay kolay atamayacağı kesindi. Ayrıca Anadolu'nun kırsal kesimi ile yerleşik kesimi arasındaki çekişmeler, kırsal kesimin Sünni kurallarına sırt çevirmesine de neden oluyordu. Ağdalı Osmanlı dili de buna tuz biber ekiyordu. Durum böyle olunca Şah İsmail, bu Türklerin istediklerini kolayca sezinledi. Bu isteklerin sonunda onun seslendiği halk,

— Kendi halk ozanları gibi hece ile Türkçe deyiş söyleyen,

— Eski gelenekler gibi törenler düzenleyen,

— Bu törenlerde eski (belki de Şaman) babalarının (baba) kokusunu duyuran,

— Dertlerini dinleyen,

— Onların bölük pörçük inanç kırıntılarını birleştirip bütünleyen, sorunlarını yanıtlayan bir önder buldular. Şaha doğru akın işte böyle başladı.

İsmail, Erdebil'deki dergahın ne tür politika ve düşünce üretmesi gerektiğini planladıktan sonra halkı iyice inceledi. Şah İsmail olmasa da bu dergah boş kalmayacaktı. Ancak yerine gelen kimse bu işleri böyle derleyebilir miydi? Bu soru tartışma götürür. Dergah kuralları, eskiden yeniye aktarma durağanlığı Hatai'ye göre bir iş değildi. O, kurallara üretken bir nitelik vermek istiyordu. Bu eylem için uygun kişiliğinin yanı sıra İslam tasavvufunu ve bilgilerini de iyi biliyordu. Bunu araç edindi. Alevi tasavvufunda Tanrı'nın insanda göründüğüne ilişkin bir inanç vardı. Hurufilik aracılığıyla Şah İsmail'e etki etmişti. Anadolu'nun yığınla İsmail'e göçü olayı sağlam biçimiyle yaşıyordu. İsmail, sonunda Ali olduğunu onunla dolduğunu öne sürdü.

Ali İsmail'em geldim
Alemi seyran eylerem
Zülfikar durmaz kınında
Günde yüz bin kan eylerem

Görürüm düşen düzeni
Kırarım yoldan şaşanı
Yeni baştan bu düzeni
Bir kavim erkân eylerem

Mehdi değilde doğrudan doğruya Ali olduğunu iddia ediyordu. Düşüncelerini taraftarlarına böyle açıklıyor, bu yol için deyişlerini kullanıyordu. Söylentilere göre Alevilerin kutsal kitabı "Buyruk" un bile Şah İsmail'ce yazıldığı belirtilmektedir.

Nasihatname adlı mesnevisinde tarikata girecek kişinin taşıması gereken özellikler ve uyacağı koşullar ile kendisinin on iki imam adına yaptığı yakarışlar bulunur. Bu yakarışlarını hece ile yazdığı deyişlerinde de bulabiliriz. Bu yakarışla ile Aleviliğin malı olan Şah İsmail'in kimi düşünceleri, bu deyişlerle yayılmıştır. Şöyle ki,

Her gözü olan görür diyemeyiz. Asıl hüner sezen gözü taşımaktır. Ancak o can'a kanıt olarak bakılabilir.

Gözü olan gelsin beri
O cana burhan eylerem

İmanın kimde olduğu belli değildir. Alevilik öbür yollara benzemeyen yönler taşır. Öbür yollarda yadsımak, bu yolda iman sayılabilir. Bu yolda senlik benlik olmadığı için maddesel dünya da önemli değil. Önemli olan nefes kişiliktir. İç dünyadır, ruhtur. Bu nedenle,

Budur evvel, budur ahir
Bundadır muhabbet mihir
Küfür, her mezhebde küfür
Küfür bunda iman olur.

Bunda kibir ile kin olmaz
Hem sen olup hem ben olmaz
Adem öldürsen kan olmaz
Nefes öldürsen kan olur

Bu yoldaki kimi kurallar, örneğin, şarap, sema, çalgı gibi konularda Şah İsmail'in deyişlerinde savunulur. Nefeslerde ikrar verme, kırklar meydanı, sofra, gördüğünü örtüp görmediğini söylemek, ölmeden önce ölüş, cemde dargınların barışması, üç yüz altmış altı durak ve bu duraklardan ancak sekizinin dinle ilgili olması, pire hizmet, Şah - ı Merdan, Selman gibi kavram ve gelenekler birer birer işlenmiştir. Kendine güvenmekte, tüm işleri yalnız kendisinin düzelteceğine inanmaktadır,

Allah Allah de'n gaziler
Gaziler deyin Şah menem
Karşu durun secde kılın
Gaziler deyin Şah menem

derken ne değin haklıdır. Ancak kendini bildiği günlerde babasının öldürülmesiyle karşılaşan, bebekliğinden beri üzerindeki ölüm tehlikelerinden sıyrılıp çıkan, üstelik de sayısız yandaşının kendisine taparcasına bağlandığını gören bir kimsede hınç büyüdükçe belki bu tür duygular da büyüyor. İsmail için de böyle olmuştur. Gençlik çağlarına ulaştığında karşımıza çıkan tip şöyledir: Dünyada salt kendi inancının üstünlüğüne inanan, bunun dışındaki her düşünceyi engel sayan, zeki, kültürlü, ancak acımasız biri.... İşte Şah İsmail..

Safevi ülkesinin kimi yerlerinde kendi gibi düşünmeyenlere yaptığı eylemlere baktığımızda şunlarla karşılaşıyoruz:

— Kazarun'u aldığında Sünni bilginlerin tümünü kılıçtan geçiriyor.

— 1504'te İsfahan'da Bayezid'in elçileri önünde Sünni bir bilgini öldürüyor.

— 1505'te Kazvin'de Halit Bin Velid soyundan gelen Halidi'leri toptan öldürüyor.

— Şeyban Han'ın kafatasıyla içki içiyor.

— Tebriz'i aldıktan sonra ezana kattığı "Aliyyen veliyullah" sözcüklerini kullanmayanları öldürtüyor. İşte bir başka yönüyle Şah İsmail....

Elbette ki bu tür eylemlerin sahibi kişi kuşkusuz acımasızdır. Başlangıçta yalnız babası ve dedesi ile müridlerine yapılan ölüm sonuçlu saldırmaların öcünü almaya yeltenen Şah İsmail, sonradan kendi hırsının engellerine yönelmiştir. Tebriz meydanında beyleri ile ok atma eğtimleri yaparken ozanlar "Kanturalı" da olduğu gibi onu öven deyişler söylüyorlardı. Ona hoşlanmasa bile "Allah" diye bakanlar vardı. Bu kişi, kuşkusuz biraz acımasız olacaktı.

Bizim, Şah İsmail için söylenenlere katılmadığımız en önemli nokta onun getirdiği Şii kurallarla ilgilidir. Kuşkusuz Osmanlı tarihçilerinin Şah İsmail'i sevmelerini bekleyemeyiz. Onlar, bir politikanın savunucusudurlar. İsmail'i yermek görevleridir. Ancak,

özellikle "yansız" olduklarını söyleyen "Cumhuriyet Dönemi" tarihçilerine ne demeli? Hele hele büyük savlarla ortaya çıkanları nasıl karşılamalı. "Alevilik, Şia'nın menfur bir koludur. İranlılardan geçmiştir." tümcelerini ne etmeli? Şah İsmail'i iyice okumadan, onun düşüncesini anlamadan "İran Şiiliğini alıp Müslümanlığa zarar verdi" yargısını yaymak bilgisizlik değil de nedir? **(N. Birdoğan, a. g. e. s: 24).**

İSTEDİĞİ

Aslında Safevi devleti Şah İsmail devletidir. Şah İsmail'in çabalarıyla Türk devletidir. Önemli işbaşlarına Türklerin gelmeleri öbür Türk devletlerinin çoğunda hiç bu kadar çok olmamıştır. İran'da Tebriz yöresindeki Türk kesimi üstelik Anadolu'dan da desteklenince devletin odağında Türkler toplanmaktadır. Anadolu Selçuklu Devleti'nin tersine Türkçe, saray dilidir. Bu sarayda Alevi deyişleri, varsağılar, Köroğlu koşmaları söylenir. Şah İsmail, deyişlerini Türkçe söyler.

Onun düşüncelerinin en önemli belgesi "Nasihatname" mesnevisidir. 166 ikiliden oluşan bu öğütler kitabında Hatai, Tanrının verdiklerine minneti ve isteklerine boyun eğmeyi bildirir. "Tanrı birdir ve ortağı yoktur. Her işin nedeni ve yapanı O'dur. O'na varmak tarikatla (yolak) olur. Görünen, götüren, gören ve getiren O'dur. Bu yolak pirleri şeker sözlüdürler. O pirlerde gerçek ve görüntü birdir. Bu dünya, Tanrının denizi yanında bir damladır. Ancak bu damla denizden ayrı değildir. O gerçeğe aşkla varılır. Aşkı bulmak için de "salavat" verilmelidir. Muhammed'in Miracı, orada Ali'yi görmesi gerçektir. Ancak bu bir sırdır. Her yerde söylenmez. Yol isteklisi bunları ve on iki imamı bilmelidir. Dünyada Mehdi'nin çıkması yakınlaşmıştır. Onun için gerçeğe ermeliyiz. Bu da piri bulmakla olur. Piri bulan Hakkı bulur. Öyle ise her şey, yedi tamu, sekiz cennet hep insandadır. Bu insana kin tutulmaz." **(Nasihatname)**

İçki ardına düşmeyip de savaş tekniklerine de eğilseydi, örneğin Yavuz Selim'in Çaldıran'daki ateşli silahlarına iki günde teslim olmasaydı Türklüğün yazgısı değişir miydi? Bu yargıyı okuyuculara bırakıyoruz.

İsmail, 1517'den sonra günlerini içki içmekle geçirdi Hemen her yılı ayrı bir kentte yaşadı. Mayıs 1524'te (Biçin yılı) Azerbaycan'da Sarab kentinde öldü. Cenazesi Erdebil'e getirilip dedesi Şeyh Safi'nin yanına gömüldü. Burası Şeyh Safi'den beri Dâr - ül İrşad diye anılmaktadır. Yerine oğullarından Tahmasb geçti.

İsmail'in kuşkusuz ki bütün Türk hükümdarlarının en güçlüsü veya en bilgilisi ya da en adaletlisi olduğu söylenemez. Her şeyden önce bu sav, öbür hükümdarları yadsımak olur ki bunun hiç bir bilimde yeri yoktur. Ancak, kesinlikle ileri süreceğimiz şudur. "Hiç bir hükümdar, Şah İsmail kadar yandaşlarınca sevilmemiş ve sayılmamıştır." **(N. Birdoğan, Şah İsmail Hatayi s : 28)**

SANATI

Şirvanlı Melikü'ş Şüera Habibi'nin öncülük ettiği Türkçe edebiyatın bir çok uğraşanları devletçe korunma altına alınmıştır. Şah İsmail'in kendisinin hece ve aruz ozanı olması ününü artırmış, bilime saygısı da duyulunca kimi bilginler Erdebil'e gelmiş, kimisini de kendisi getirtmiştir. O dönem kaynaklarında Şah İsmail'i sıradan bir hükümdar olmaktan çok, eski Hurremi'liğin, Babeki'liğin sürücüsü ve Turan düşüncesinin yeni temsilcisi olarak düşünmek mümkün. Bunun için Yavuz Selim, Şah İsmail'e "Afrasiyâb - ı Ahd" diyecektir. İsmail'e olan sevgi ve sığınma yürüyüşlerine böylece sanat adamları da katıldı. Sultan Hüseyin Baykara'nın (m. 1447 - 1505) oğullarına hile ile ağır yenilgiler vuran Özbek hanı Şeybani'yi 1510'da ortadan kaldıran İsmail'e bu tarihte ilk sığınmalar oluyor. İsmail, bu sanatçıları saygı ile karşılayıp seçkin görevlere atıyor. Bu sanatçıların başında Kemaleddin Behzad (1455 - 1535) vardır. Bu dönemin tarihçilerinden Hvodemir'in anlattığına göre "Üstad Behzad, dönemin en olgun nakkaşlarının ustasıdır. Bir süre, doğruluk örneği Emirin (Hüseyin Baykara'nın) yanında eşsiz işlerle uğraşırken şimdi yüce mertebeli Sahib Kıranın (Şah İsmail'in) yanındadır." Hvodemir, bu kitabını H. 904'te (m. 1498) Ali Şir Nevai adına yazmaya başlamış, H. 905'te (m. 1499) bitirmiştir. Böylelikle Kemaleddin Behzad'ın Şah İsmail'e sığınışı daha önceki yıllara geçiyor. Bu kitaba göre Nakkaş Ağa Mirek, Hüseyin Baykara yanında iken Kemaleddin Behzad, Şah İsmail'in yanındadır. Belki de Hüseyin Baykara, döneminin geleneğine uyarak Şah İsmail'e bir çok sanatçıyla birlikte Behzad'ı armağan etmiştir. Behzad, özel bir fermanla 1521'de nakkaşhaneye müdür ve sahib - i ihtiyar (yetkili) atandı. O güne değin dağınık olan Safevi nakşına artık bir biçim vermişti. Ağa Mirek, Muhammed Tebrizli, Hace Abdül Aziz, Muzaffer Ali Muhammed vb. bu okulun öbür öğretmenleri idi. Bu dönemde arta kalan kimi saray süslemelerinin yanı sıra son yıllarda bulunan "Cihan Ârâ - yı Şah İsmail Safevi" kitabındaki yirmi kadar minyatür de dönemine ışık tutması bakımından oldukça değerlidir.

ŞİİRDE FUZULİ İLE BENZERLİKLERİ

Şah İsmail, oğlu Tahmasb'ı da ressam Muhammed'e çırak vermiş. Konu, öylesine büyümüş ki Tebriz, hat ve nakış sanatının merkezi olmuş. Edebiyatla bu sanat at başı gitmiş, ünlü Fuzuli, Beng ü Bâde kitabını Şah İsmail adına yazmış. Bu yapıtın

Başed in medh - i Şah İsmail

bölümünde İsmail'in sanat tutkunu olduğu yazılmaktadır. Fuzuli ve Şah İsmail'in kimi gazelleri birbirine çok benzemektedir. Söz gelimi Hatai'nin,

Ya ilahi sen meni bi aşk - ı canan eyleme
Aşk ilen şâdem gönül derdime derman eyleme

ikilisiyle başlayan gazeli ile Fuzuli'nin,

Aşk derdiyle hoşem el çek ilacmdan tabib
Kılma derman kim helakim zehri dermanındadır

ikilisiyle başlayan gazeli ve gene Fuzuli'nin,

Ya Rab bela - yı aşk ile kıl aşinâ meni
Bir dem bela - yı aşktan etme cüdâ meni

ikilisiyle başlayan gazeli birbirlerine benzek sayılmalıdır. Her iki ozanın birbirlerine çok yakın yaşlarda olmaları, hangisinin hangisine benzekler yazdığı sorusunu yanıtsız bırakmaktadır.

Fuzuli'nin Leyli vü Mecnin adlı yapıtından alınan şu dizelerinde Hatai'nin aşağıda dörtlüsünün benzek olduğuna hiç kuşku yok. Fuzuli'nin,

Vâde - i vasi ile aldın sabrımız âramımız.
Olmadı bir gün visâlinden müyesser kâmımız
Geçti hecr ilen Fuzuli' den beter eyyâmımız
Hani ey zâlim bizümlen ahd ü peyman ettigün

dörtlüsü Hatai'nin,

Vâde - i vasleledin bir kılca kaldı canımız
Göğlere irse iribtür nâle vü efganımız
Yola bahmaktan çıkuptur dide - i giryanımız
Hani ey zâlim seninle ahdımız peymanımız

dörtlüsü ile benzerdir. Hatai'nin Osmanlı hükümdarı Fatih'in Avni mahlasıyla yazdığı şiirlere de benzekleri bulunmaktadır. Fatih'in,

Yâr için ağyar ile merdâne ceng etsem gerek
İt gibi murdar rakib ölmezse yâr elden gider

ikilisine Hatai'nin,

Ey gönül yar vaslını koyma ki yar elden gider
Sen bu işte kılma teksir yoksa deyar elden gider

ikilisi benzektir. Fuzuli'nin,

Bâd- ı sabâya sorsunlar canan illeri kandedir

dizesine Hatai'nin,

Bir peri hayranıyan bilmem mekânı kandadır

dizesi bu benzektir. Bir başka örneği de Hatai ile kendisinden iki yüz yıl sonra yaşayan Nedim'den vermek istiyoruz. Etkilenme olup olmadığını okuyucunun takdirine sunuyoruz.

Bugün gam tekyegahında fedâ bir canımız vardır.
(Hatai)

Beli söz bilmeziz amma biraz irfanımız vardır.

(Nedim)

Görülüyor ki, Şah İsmail bir yandan geçmişin bilim adamlarını ve ozanlarını okurken öte yandan yaşayan ozanlarını koruyor, kolluyor. Ozanlar sarayında baş köşede yer buluyorlardı. Türk halk şiirini sözlü türden yazılı türe yönlendiren büyük ozan tasavvufun inceliklerine inerek insan ruhunun derinliklerinden inciler çıkarmasını bilmiş, yalın insanın özünde serüvenli yolculuklar yaparak onu yüceltmiştir. İnsan olduğunu, değerini ona sesle, müzikle, eylemle duyurmuştur.

Bu dönem için en geçerli olan kaynak, Tuhfe - i Sami yazarı Sam Mirza'dır (1517 - 1576). Şah İsmail Hatai için 1550'de yazdığı bu kitapta babasının yazın ve sanatını belgeler. Saraydaki ozanlardan söz açıp epeyce ad sayar. O dönemle bizi tanıştıran ikinci kitap, (1553 - 1616) Mecme - ül Hevaşa adlı kitabıdır. Bu kitap Şah İsmail'in başlangıcından 1. Şah Abbas dönemine ait bilgileri içerir. M. 1607'de yazılmıştır. Her iki kitaptan öğrendiklerimize göre Meylun Rükneddin, Mir Fahri (ki Şehname adlı kitabı ile Şah İsmail savaşlarını anlatmaktadır), Suseni Bey (Şah İsmail'in korucu başısıdır), Hace Rükneddin Tebrizi, Mahmud Han Deylemi, Molla Hüseyin Erdebili, Mir Kâni Ordubâdi seçkin ozanlar olarak sarayda ünlenmişlerdir. **(N. Birdoğan, a. g. e s : 20)**

Hatai, hece ölçülü deyişleriyle halk arasında yayılmış ve tutulmuştu. Varsağı türü, bu dönemde Tebriz sarayının en geçerli türüdür. Sadik Bey Afşar, bu alandan söz ederken Şemsi mahlasıyla şiirler yazan Mehemmed Bey'den şu dörtlüğü verir:

Çarh - ı felek uruluban dönerse
Beli demişem dönmezem yarımdan
Men etmeğe İsa göğden enerse
Beli demişem dönmezem yarımdan

"Gül Yüzlü Şah'ına yönelen Anadolu'lu Pir Sultan Abdal da" bu deyişin etkisinde kalarak,

Dönen dönsün ben dönmezem yolumdan

demiş olabilir.

Saray dışındaki ozanlar da Şah İsmail'den şiirli mektuplarla yardım isterler. Bunlardan biri,

Mürşid - i kâmilim Şeyh oğlu şahım
Bir arzum var kulluğuna Şah, menim

diye ona başvuran ünlü ozan Kurbani'dir.

EŞİNİN DURUMU

Çaldıran savaşında ağır yenilen Şah, kaçarken eşi Taçlı Hanım'ı yitirmiş. Bu konu, tartışmalıdır. Kimi söylentilere göre Taçlı Hanım da kaçarak Hoy Melikine sığınmış. Melik, onu Şah İsmail'e göndermiş. Bir başka söylentiye göre, Selim'in Taçlı Hanım'ı Cafer Çelebi'ye nikahladığıdır. Hoca Sadeddin'in, babası Hasan Can'dan dinlediğine göre

Taçlı Hanım, Mesihpaşaoğlu'nun çadırına sığınmış. Paşa, onun ağlamalarına dayanamayıp salıvermiş. Bu Taçlı Hanım'la ilgili bir halk hikayesi de özenle tasnif edilmiştir. Hikayeye göre Taçlı Hanım, Abdi Bey'in kızıdır. Babası savaşta ölünce Taçlı da aldığı yaraları saran koruyucusu Durmuş Han'la kaçıp Şah'ın yanına gelmiştir. Bu hikaye bizlere yarım yamalak gelebilmiştir. (N. **Birdoğan, Şah İsmail Hatayi s : 29)**

ESERLERİ

Şah İsmail herşeyden önce bir şiir adamıdır, bir gönül adamıdır. Dönemindeki şiir türlerinin tümünü denemiştir.

Ey Hatai zikr - i fikrin eyledin eş'are sarf
Tuttu irfan defterini ehl - i divan şimdiden

dediğine göre irfanının ululuğu dünyayı çok erken tutmuş. Mesnevi de olsun divan şiirlerinde olsun dönemin din ve edebiyat bilgilerine iyice egemen olduğu bir gerçek. Yapıtlarına Farsça ve Arapça eklediğine göre bu dilleri de biliyor. Cavidan - Name'den söz ettiğine göre Fazlullah'ı ve Hurufi'liği biliyor. Kur'an ayetlerine kafiyeli dizeler yazıyor. Ayetleri açıklıyor. Ebced'i biliyor. Özetle şiir bilgilerinde oldukça güçlü. Dehname mesnevisini 19 yaşında yazmıştır. Halk şiiri türlerini biliyor ve ustalıklı kullanıyordu.

Hatai'nin aruzla yazdığı şiirlerini çıraklık ve ustalık dönemlerine ayırmak olası. Çaldıran vuruşmasından sonra bu büyük adamın duygularında geniş ölçüde değişmeler olmuş. O, gururlu ve kendini yenilmez sanan egemenin yerini daha durgun, yenilmiş ve gururu kırılmış bir adam aldı. Şiirleri de bu duygulara paralel olarak değişti. Böylelikle duygu yönü ağır basan şiirlerinde bir güçlenme görüldü.

Diyar - ı aşka sultanam dila men de zamanılda
Vezirimdir gam u gussa oturmuş iki yanımda
Men ol şahbaz - ı kûhsârem başeğmem gülle - i Kaf'e
Nice anka kimi yavru uçurdum âşiyanımda

gazelinde en içli divan ozanının gücü görülür. Hatai, elbette bir Fuzuli değil. Şiir anlayışı değişik. Hatai'nin şiirlerinde düşüncelerini şiir diliyle yaymak isteyen bir Şah'ın çabalaması var. Şah için şiir bir araçtır. Hatai'nin iki katı yaşayan ulu ozan Fuzuli'de şiirin amaç olduğu açıktır. Hatai bir yandan boğuşurken bir yandan yeni bir devlet kuruyordu. Buna karşın kimi şiirlerinde kendisini güçlü görür:

Çün tecella nurını görmek temenna eylerem,
Şimdi Mansur'am meni bir dâra göndermek gerek

beyti herhalde benzerlerinin önünde yer alacak güçte.

Şiirdeki gücü asıl hece ile söylediği deyişlerdedir. Bunlar, yüzyıllardır onun inancından olsun olmasın Türk halkının dil - ezberi olmuştur. Kimi törenlerde samahların, cûş

havalarının, düvaz imamların hep bu deyişlerden seçildiğini herkes bilir. (**N. Birdoğan, a. g. e. s : 32)**

Türkiye'de hakkında ilk kez Rahmetli Sadeddin Nüzhet Ergun ciddi bir kitap yazar. Kitapta hece ile şiirlerinin yanı sıra, Nasihatname mesnevisinin tümü, ikinci bir mesnevi ve "Dehname" den kimi kısa bölümler alınır. Rahmetli Sadeddin Nüzhet kuşku yok ki alanının en yetkilisi. Kitabın sunuş yazısındaki incelemesi son derece değerli. Konuyu ve bu alandaki çalışmaları iyi incelemiş. Azerbaycan yayınlarının temelini Leningrad ve Taşkent nüshaları oluşturuyor. Düzenleyenler, Paris ve Londra nüshalarını da gözden geçirmişler.

Hatayimdir Şah Hatai
Amma adım Ömer durur.

Demek ki "Şah Hatai" veya yalnız "Hatai" adını kullanan başka başka ozanlar var. İlginçtir ki bunlardan birinin adı da Ömer. Kimi deyişler değişik yerlerde eksik dörtlüklerle yayınlanıyor. Azerbaycan ve Erdebil nüshaları tapşırmayı "Hatai", Napoli nüshası ile Sadeddin Nüzhet yayını ise "Hatayi" olarak alıyor.

Geldi Cebrail çağırdı ya Muhammed Mustafa

dizesiyle başlayan şiir Alevi cemlerinde çok söylenen "Mihraçlama" dır. Türkiye'de ise ilk kez Sefer Aytekin'in 1958'de yayınladığı Buyruk kitabında yer almış. Buyruk'un Şeyh Safi'ye ait olmadığının kesin kanıtı da kendisinden çok sonra yaşayan torununun bu şiirinin o yapıtta yer alması. Dehname'nin yalnız Leningrad müzesinde aslı vardır. Bu şiir Şah İsmail'in 19 yaşında yazdığı bir aşk öyküsü. 1532 ikiliden oluşmuş. Bölüm başlıkları Farsça verilmiş. Altlarında Azeri ağzıyla çevirileri var. Bu çeviriler Şah İsmail'in değil. Son bölümde,

Hicrinde üç zâd ü nun geçti
Sin'din dahi bir füzun geçti

dediğine göre ebcetle bu açıklama h. 911'i (m. 1506) gösteriyor. **(N. Birdoğan, a. g. e. sh: 9 - 30)**

SONUÇ

Büyük bir dahi olan Şah İsmail aslında politik açıdan Türklüğü birleştirmek için gayret göstermiş. Osmanlılara karşı isteksiz savaşmış. İki büyük insanın en büyük yanlışı Türkü Türke kırdırmak olmuştur. Türk tarihi bu yanlış örneklerle doludur. Hatai, şiirlerini belli bir ereğe ulaşmak, inançlarını yaymak, açıklamak için yazmıştır. Şiir bu erekler için bir araçtır, amaç değildir. Biri Türkçe, diğeri Farsça iki divanı vardır. Şiirlerinde duygu, içtenlik ağır basar. Türkçe şiirlerinde dili akıcı, söyleyişi kolay ses - söz uyumuna dayalı bir anlatımı var. Hatai, yalnız bir yolağın öncüsü değil, aynı zamanda Türkçe koşuk söylemenin de klavuzu olmuştur. Anadolu Aleviliği üzerinde Hacı Bektaş Veli'den sonra en

etkin kişi Hatai'dir. Zaten kendisinin adı "Yedi ulular" arasında zikredilir. Şiirleri belli bir inanca dayalıdır dersek daha doğru ve isabetli anlatımda bulunmuş oluruz.

Safevilik inanç olarak, Kalenderilikle Halvetilik yolaklarına ait görüşlerin kaynaştırılmasıyla oluşmuştur. Kurallarını Şeyh Safi belirlemiştir (**Bkz. Şeyh Safi Buyruğu, Ayyıldız yay. 1994**) görüşleri Hatai'nin ardılları yaymıştır. Yaygın alanı İran ve Azerbaycan'dan daha çok Anadolu Türklüğüdür. Şeyh Safi buyruğu ondan sonra derlenmiştir.

Hatai'nin etkinliği duygu ağırlıklıdır. İnanca dayalıdır. Hatai daha çok Yunus Emre'nin etkisindedir. Hacı Bektaş Veli'ye büyük bir saygı duyar:

Gece gündüz hayaline dönerim
Bir gece rüyama gir Hacı Bektaş
Günâhkârım günâhımdan bezerim
Özüm dâra çektim gör Hacı Bektaş

Hatai, bir yandan şiiri ile bir yandan Alevi - Bektaşi inançlarına bağlılığıyla Anadolu kırsal kesiminde yaşayan halkı ve ozanları derinlemesine etkilemiştir. Bunda duygulu dilinin büyük rolü vardır. Duygulu, etkileyici, akıcı içten koşukların içerdiği anlamı kavramak için derin derin düşünmeye gerek yok.

Hatai, eylemcidir; "dervişlik boş sözlerle sadece söyleyişle olmaz" der. "Alevi - Bektaşi anlayışını benimseyip o topluluğa katılmak gerekir. Müridin bu topluluğa katılması, gönülden kavrama ve sezme gücüne sahip olması gerekir" der.

ŞİİRLERİNDEN ÖRNEKLER

— 1 —

Muhammed Ali'nin aldım elini
Hak deyip tuttuğum elden ayrılmam
On iki imamın tuttum yolunu
Hak deyip tuttuğum yoldan ayrılmam

Mürşidin nefesi Hak nefesidir
Mürşid sözün tutmayanlar asidir
Mürşidin rızası Hak rızasıdır
Hak deyip tuttuğum yoldan ayrılmam

↓ Mürşidin gittiği veli yoludur
Gitme dediğine gitmemelidir
Zahir batın Muhammed ve Ali'dir
Hak deyip tuttuğum yoldan ayrılmam

Hak erenler bir araya derilse
Cümle aşıklara nasip verilse
Aşikare Hak gözüyle görülse
Hak deyip tuttuğum yoldan ayrılmam

Şah Hatayi' m Hak bil tuttuğum eli
Zahirde batında Hak gördü seni
Gerçek erenlerden aldım haberi
Hak deyip tuttuğum yoldan ayrılmam

— 2 —

Mümin müslim gelin seyran edelim
Muhammed Ali'nin göçü geliyor
Keselim ciğeri biryan edelim
Muhammed Ali'nin göçü geliyor

Ben de belli diyem anın ucunu
Nur ile doldurmuşlar anın içini
Cennete doğru çekerler göçünü
Muhammed Ali'nin göçü geliyor

↓ Nura gark olmuş Fatma Ana'nın saçı
Al yeşil bezenmiş cennetin içi
Sevdiğini almış, çekiyor göçü
Muhammed Ali'nin göçü geliyor

Yanı sıra yüz bin evliya bile
Mümin müslim ona devaha ine
Kubbesi üstüne güvercin kona
Muhammed Ali'nin göçü geliyor

Ali Muhammed'dir Muhammed Ali
Devah eder ana cümlenin varı
Alemler serveri **Sultan Hatayi**
Muhammed Ali'nin göçü geliyor

— 3 —

Hû diyelim gerçeklerin demine
Gerçeklerin demi nurdan sayılır
On iki imam katarına uyanlar
Muhammed Ali'ye yardan sayılır

Üç gün imiş şu dünyanın safası
Safasından artık olur cefası
Gerçek erenlerin nutku nefesi
Biri kırktır kırkı birden sayılır

↓ İhlas ile gelen bu yoldan dönmez
Dost olan dostuna ikilik sanmaz
Eri Hak görmeyen Hakk'ı göremez
Gözü bakar amma körden sayılır

Gerçek aşık menzilinde durursa
Çerağ gibi yanıp yağı erirse
Eksikliği kendözünde bulunursa
O da erdir yine erden sayılır

Şah Hatayi' m eydür Bağdad'dır vatan
İkilikten geçip birliğe yeten
Erenler yanında kıyl ü kal tutan
Yolu dikenlidir hardan sayılır

— 4 —

Sufi mezhebimin nesin sorarsın
Biz Muhammed Ali diyenlerdeniz
Gözlüye gizli yok ya sen ne dersin
Biz Muhammed Ali diyenlerdeniz

Eğnimize kırmızılar giyeriz
Halimizce her manadan duyarız
Katarda imam Cafer'e uyarız
Biz Muhammed Ali diyenlerdeniz

↓ Biz tüccar değiliz alıp satmayız
Erkân gözetiriz yoldan sapmayız
Gönlümüz ganidir kibir tutmayız
Biz Muhammed Ali diyenlerdeniz

Her kimin ki çerağını hak yakar
Mümin olanları katara çeker
Aslımız On iki imama çıkar
Biz Muhammed Ali diyenlerdeniz

Muhammed Ali'dir kırkların başı
Uralım Yezid'e laneti taşı
Hünkâr Hacı Bektaş Veli'dir eşi
Biz Muhammed Ali diyenlerdeniz

Baharda açılır gonca gülümüz
Ol dergaha doğru gider yolumuz
On iki imam ismin okur dilimiz
Biz Muhammed Ali diyenlerdeniz

Şah Hatayi' m eydür Muhammed Ali
Onlardan öğrendik erkânı yolu
Ali Muhammed'dir Muhammed Ali
Biz Muhammed Ali diyenlerdeniz

— 5 —

Gece gündüz hayaline yanarım
Bir gece rüyama gir Hacı Bektaş
Günahkârım günahımdan bizarım
Özüm dara çektim sor Hacı Bektaş

Sadıkların sıdkı aşığın renci
Pirlerin hem piri hemide genci
Hem derya hem sadef hem dürr hem inci
Hem umman hem ırmağ hem göl Hacı Bektaş

Yandı bu garip kul nedir çaresi
Yine tazelendi yürek yaresi
Onulmaz dertlerden derman olası
Bu senin bendindir sar Hacı Bektaş

Gâhi bulut olup göğa ağarsın
Gâhi yağmur olup yere yağarsın
Ay mısın gün müsün kandan doğarsın
Ilgıt ılgıt eser yel Hacı Bektaş

Derdimin dermanı yaramın ucu
Dört güruh mevcuttur güruh - i naci
Belinde kemeri başında tacı
Yüzünde balkıyor nûr Hacı Bektaş

Arının yaptığı bala benzersin
Şu gurbet illerde gönlüm eğlersin
Bend edip de ikrarına bağlarsın
Sâilin sattığı kul Hacı Bektaş

Derdimend **Hatayi** eyler niyazı
Ulu pir katardan ayırmaz bizi
Bu mahşer günüdür isteriz sizi
Muhammed önünde car Hacı Bektaş

Bizar: *Umarsız* — **Balkımak:** *Parlamak* — **Sail:** *Dilenci* — **Derdimend:** *Yaşlı dertli* — **Car:** *Yetiş* — **Mahşer:** *Kıyametin ilk günü.*

— 6 —

Gevherin geçmeyen yerde
Satma kardaş kerem eyle
Lâl taşını çay taşına
Katma kardaş kerem eyle

Gördünse bir yerde rakip
Neylersin yüzüne bakıp
Münkiri katara çekip
Yedme kardaş kerem eyle

Gördün bir yerden aşina
Her ne dersen öz başına
Yol taşını yol kuşuna
Atma kardaş kerem eyle

Firdevs güllerinden misin
İmam kullarından mısın
Şah Ali oğlundan mısın
Gitme kardaş kerem eyle

Hatayi çağırır ere
Dünya böyle gelmiş zira
Arif okun abes yere
Atma kardaş kerem eyle

Aşina: *Tanıdık* — **Yedme:** *Götürme* — **Kerem:** *İyilik* — **Abes:** *Saçma* — **Firdevs:** *Cennet* — **Lâltaşı:** *Değerli kırmızı renkte bir cevher* — **Yedme:** *Gütme, götürme* — **Gevher:** *Mücevher, töz* — **Rakib:** *Hasım.*

— 7 —

Muhammed Ali'yi candan sevenler
Yorulup yollarda kalmaz inşallah
İmam Hasan'ın yüzün görenler
Hüseyin'den mahrum olmaz inşallah

İmam Zeynel'den bir dolu içtim
İmam Bâkır'da kaynayıp coştum
İmam Cafer'e vardım ulaştım
Bundan özge yola sapmaz inşallah

↓ İmam Musa'dan gelen erenler
Can baş feda edip cemler görenler
İmam Rıza'ya zehir verenler
Divanda şefaat bulmaz inşallah

Bir gün olur okuturlar defteri
Şah oğlunun belindedir teberi
Uyanırsa Taki Naki Askeri
Açılan gülümüz solmaz inşallah

Hatayi der bu iş bizi bitire
Özünü kata gör ulu katara
Mehdi şevki bu cihanı tutar a
Şah oğluna sitem olmaz inşallah

Teber: *Tahta kılıç*

— 8 —

Serseri girme meydana
Aşık, senden yol isterler
Kallaş ile oturmadın
İman ehli kul isterler

Bu yola giren oturmaz
Hak söze hile katılmaz
Bunda hiç hile satılmaz
Cevherinden pul isterler

↓ Bir kılı bin pare eder
Bu yolu ihtiyar eder
Şah'ım bir yol kurmuş gider
Yol içinde yol isterler

Şah Hatayi der neylersin
Her müşkili hal eylersin
Arısın çiçek derersin
Yarın senden gül isterler

İhtiyar: *Seçme* — **Müşkil:** *Sorun, zor* — **Hal eyleme:** *Çözme* — **Kallaş:** *Dönek, hilebaz* — **Yol:** *Tarikat*

— 9 —

Mürebbinin musahibin aşkına
Gönlüme, gözüme düşen Ali'dir
Yüreğim yaralı, yaralar başlı
Ezelden seven, sevişen Ali'dir

Ali'dir dünyaya edayı veren
Ali'dir sofiye sevdayı veren
Ali'dir Yezid'e kavgayı veren
Hakk'a vasıl olan merdan Ali'dir

Mihr - i Yar - ı devlerin savaşında
Kendine bend etti on beş yaşında
Üç yüz yıldan sonra yedi yaşında
İfrit'in bendini çözen Ali'dir

Yedinci felekte arslan görünen
Hatemin ağzında mührü sır eden
Gelip kırklar ile cemde bulunan
Cümlesine serdar olan Ali'dir

↓ Ali'dir cesedin kendisi yuyan
Yuyup kefeniyle tabuta koyan
Ali'dir devesin kendisi yeden
Hak ile Hak olan Arslan Ali'dir

Ya Allah dedi de Düldül'e bindi
İşaret edince gün geri döndü
Yetmiş bin kafir hep müslüman oldu
Öğlenin vaktinde eren Ali'dir

Yıldırım gibidir Zülfikar yüzü
İmam Hüseyin'dir Ali'nin sözü
Zülfikar çekince Necef denizi
Hikmetle kaynayıp coşan Ali'dir

Şah Hatayi' m eydür dert ile ahı
Diline vird etti ol gani Şah'ı
Lâmekân ilinin hem padişahı
Müminlere Yezdan olan Ali'dir

— 10 —

Serime bir sevda geldi
Muhammed Ali'den beri
Yandı vücudum kül oldu
Tâ kalûbeli'den beri

Ali'nin Fatma Kanber'i
Hırka tutunur önleri
Severim On ik' imam'ları
Atası pirimden beri

Hasan'la Hüseyin'i sevdim
İkrarım onlara verdim
Kafirleri bütün kırdım
Halil - ür - Rahman'dan beri

Zeynelâbidin yolları
Açılır gonca gülleri
Bâkır imamlar serveri
Severim soyundan beri

↓ Muhammed dünyaya geldi
Şu alem nur ile doldu
Hâcem imam Cafer oldu
Okuram Kur'an'dan beri

Musahibim Musa Kâzım
Rıza'ya bağlıdır özüm
Kolumda şahinim bazım
Beslerim zamandan beri

Taki'den etek tutmuşam
Naki sırrına yetmişem
Askeri'den mey içmişem
Sarhoşum zamandan beri

İkrarım bendi boşandı
İndi türaba döşendi
Mehdi'den kılıç kuşandı
Bilirem zamandan beri

Şah Hatayi' m Hakk'a yalvar
Sevdiğim Ali'dir server
Sorarlarsa bizi erler
Gelirem divandan beri

Hâcem: *Hocam* — **Bendin Boşalması:** *Suyu tutan setin açılması* — **Halil ür rahman:** *İbrahim peygamber*

— 11 —

Batınımda dedi bana bir aziz
Muhabbetten geçen Hakk'tan da geçer
Vermem nasibini kesin gıdasın
Muhabbetten geçen Hakk'tan da geçer

Muhabbet ademi Hakk'a yaradır
Muhabbet etmeyen can mudaradır
Dünya ve ahrette yüzü karadır
Muhabbetten geçen Hakk'tan da geçer

Gerçek olan bir nefese inana
Canımızı veririz kurban canana
Lanet olsun ikrarından dönene
Muhabbetten geçen Hakk'tan da geçer

↓ Muhabbetten hasıl oldu Muhammed
Ali'ye verildi cümle velayet
On'ki imam'ın erkânı şefaat
Muhabbetten geçen Hakk'tan da geçer

Dört kapı kırk makam yetmiş iki kat
Muhabbet dedikleri tecelliyi zat
Mümine, müslime hayır nasihat
Muhabbetten geçen Hakk'tan da geçer

Muhabbet dediğin haslar hasıdır
Muhabbet olmayan Hakk'ın nesidir
Dost **Hatayi'** nin bu Hak nefesidir
Muhabbetten geçen Hakk'tan da geçer

Batın: *İç* — **Mudara:** *Çifte standart* — **Has:** *Öz* — **Nesi:** *Neyi*

— 12 —

Dil ile dervişlik olmaz
Hali gerek yol ehlinin
Arılayın her çiçekten
Balı gerek yol ehlinin

Geçmek gerek dört kapıdan
Kurtulasın mürebbiden
Mürebbiden musahipten
Eli gerek yol ehlinin

↓ Ben gezerim dertli dertli
Öter firkatli firkatli
Bülbül gibi ünü tatlı
Dili gerek yol ehlinin

Ben gezerim ayık ayık
Deryalarda olur kayık
Bülbülleri Şah'a layık
Gülü gerek yol ehlinin

Hatayi' m der kuşak kuşan
Toz olur türaba düşen
Budur dervişliğe nişan
Yolu gerek yol ehlinin

— 13 —

Gönül ne gezersin seyran yerinde
Alemde her şeyin var olmayınca
Olura olmaza dost deyip gezme
Bir ahdine bütün yar olmayınca

Yürü sufi yürü, yolundan azma
Elin gıybetine kuyular kazma
Varıp her dükkânında metaın çözme
Yanında mürşidin var olmayınca

Kalktı havalandı gönlümün kuşu
Kavga, gıybet etmek kötünün işi
Üstadın tanımaz bunda her kişi
Anın kim mürşidi er olmayınca

↓ Varıp bir kötüye sen olma nöker
Çarhına değer de dolunu döker
Ne Hudâ'dan korkar ne hicap çeker
Bir kötüde namus ar olmayınca

Şah Hatayi' m edem bu sırrı beyan
Kâmil midir cahil sözüne uyan
Bir baştan ağlamak ömredir ziyan
İki baştan muhip yar olmayınca

Gıybet: *Arkadan söylenen gerçek dışı, kötü söz* — **Nöker:** *Ortak* — **Çarh:** *Dünya* — **Hicap:** *Ar, utanma* — **Muhib:** *Talib* — **Dolu:** *Nasip.*

— 14 —

Kahrına küfrüne cümle dayandım
Evvel ikrar verip dönen gelmesin
Hem rengine boyasına boyandım
Bu renklere boyanmayan gelmesin

↓ Gerçek imiş serseriye gelmeyen
Er odur ki ikrarından dönmeyen
Kalbinde gönlünde riya saymayan
İkilik gömleğin giyen gelmesin

Rengine boyandım ben camdan içtim
Nice canlar ile kondum konuştum
Muhabbet eyledim candan seviştim
Muhabbeti küfür sayan gelmesin

Günahkâra tarik sitem kodular
Meydana gelene kırklar dediler
Dostu dosttan seçiverin dediler
Efsane sözlere uyan gelmesin

Muhabbet eyledim sevdim yarimi
Harceyledim elde olan varımı
Bir asilzadeyle et pazarını
Ettiği pazardan dönen gelmesin

Şah Hatayi eydür bu doğru yoldur
Doğru yoldur bu hem aşk makamıdır
Eksiğe kalmayan pirim Ali'dir
Kalbinde şüphesi olan gelmesin

Şeriat manisi: *Şeriatın anlamı* — **Bahr - i aşk:** *Aşk denizi* — **Bahri:** *Balık* — **Pişiri pişiri:** *Pişire pişire* — **Mani:** *Mana, anlam* — **Dil:** *Gönül* — **Ölmeden ölmek:** *Tasavvufta «fenafillâh» sözünün karşılığıdır. Her şeyin başı ve sonu «Vücud -ı mutlak» yani Tanrı'dır. Sofi, ona erebilmek için dünyayla ilgisini keser, sürekli bir gönül coşkunluğu içinde yaşar. İşte bu durum «fenafillâh» tır, ölmeden ölmedir* — **Can:** *Tarikat yolcusu* — **Harceyledim:** *Sarfeyledim.*

— 15 —

Ali'nin sırrına ereyim dersen
Bir mürşid - i kâmil bul da anda gel
Küfrünü imana satayım dersen
Var kendi küfrünü bil de anda gel

Şeriat manisi insana sözdür
Tarikat sözleri gece gündüzdür
Gönül bahr - ı aşktır derya denizdir
Bahri ol ummana dal da anda gel

Pişiri pişiri söyle sözünü
İki babtan ayırma gel gözünü
Mürşidine teslim eyle özünü
Musahip kapısın bul da anda gel

↓ Cellat oluban canına kıyagör
Arif olup her maniden duyagör
Cesedini kendi elinle yuyagör
Kendi namazını kıl da anda gel

Şah Hatayi ' m, mani söylerim dilden
Ayırırlar seni kibr ile kinden
Ölmeyene olmaz nasip bu yoldan
Var ölmezden evvel öl de andan gel

Anda: *Öyle* — **Mürşid - i Kâmil:** *Olgun kişi, evliya* — **Bahri:** *Yüzücü* — **Bab:** *Kapı* — **Cellat:** *Baş kesen* — **Musahip:** *Kardeş*.

— 16 —

Gel öğüt vereyim öğüt alırsan
Hizmet eyle gene gülü bulunca
Kervan gider sakın geri kalırsın
Heman elden koma yolu bulunca

↓ Dinleyip de bu manayı yazmalı
Her kişi halince kuyu kazmalı
Yedi padişahlık yeri gezmeli
Haline münasip eri bulunca

Öldürse de çıkmaz yoldan yol eri
Gerçeklerin elindedir yuları
Göründü seyreyle akan suları
Karışır ummana seli bulunca

Sil süpür kalbini sütten beyaz et
Öldür nefsini şeytandan arıt
Doksan dokuz ere çıktı Bayezit
Haline münasip eri bulunca

Arı oldun her çiçekten alırsın
Balın damızlığın kande bulursun
Yetmiş bin ayete delil olursun
Anlayıp da bu manayı bilince

Şah Hatayi ' m eydür bakma bu hale
Gönlümüzde vardır bir ulu kale
Elif gele ayın gele mim gele
Dertli kullar dermanını bulunca

— 17 —

Kırklar meydanına vardım
Gel beri ey can dediler
İzzet ile selam verdiler
Gel işte meydan dediler

↓ Gir semâa bile oyna
Silinsin açılsın ayna
Kırk yıl kazanda dur kayna
Dahi çiğ bu ten dediler

Kırklar bir yerde durdular
Otur deyü yer verdiler
Önüme sofra serdiler
El lokmaya sun dediler

Gördüğünü gözün ile
Söyleme sen sözün ile
Andan sonra bizim ile
Olasın mihman dediler

Kırkların kalbi durudur
Gelenin kalbi arıdır
Gelişin kandan beridir
Söyle sen kimsin dediler

Düşme dünya mihnetine
Talip ol Hak hazretine
Ab - ı Zemzem şerbetine
Parmağını ban dediler

Şah Hatayi ' m nedir halin
Hakk'a şükr et kaldır elin
Gıybetten kesegör dilin
Her kula yeksan dediler

— 18 —

Şu dünyanın ötesine
Vardım diyen yalan söyler
Baştan başa safasını
Sürdüm diyen yalan söyler

↓ Kuru ağaçta olur gazel
Kendi okur kendi yazar
Ahdi bütün hüsnü güzel
Vardır diyen yalan söyler

Ark kazarlar argın argın
Felek çevirmekte çarkın
Bu dünyada mal ve mülküm
Vardır diyen yalan söyler

Şah Hatayi ' m der varılmaz
Varılırsa da gelinmez
Rehbersiz hiç yol bulunmaz
Buldum diyen yalan söyler

— 19 —

Gel bir şaha kul olagör
Emek zayi olmaz ola
Bir eşiğe yüz süregör
Kimse elden almaz ola

↓ Gayet çabuk olmak gerek
Deryalara dalmak gerek
Bir gevher çıkarmak gerek
Değme sarraf bilmez ola

Bir işi bitirmek gerek
Eksiğin yetürmek gerek
Yar ile oturmak gerek
Hiç siteme göymez ola

Gerçek aşık olmak gerek
Maşukunu bulmak gerek
Ölmezden ön ölmek gerek
Varıp anda ölmez ola

Bir soyu soylamak gerek
Bir boyu boylamak gerek
Bir sudan sulanmak gerek
Melaikler bilmez ola

Bahçelere girmek gerek
Güllerinden dermek gerek
Bir gülü koklamak gerek
Hergiz ol gül solmaz ola

Kuş oluban uçmak gerek
Ovalara göçmek gerek
Bir doludan içmek gerek
İçenler ayılmaz ola

Şah Hatayi ' m der geç otur
Hizmetini hora yetür
Gerçeklerden bir er getür
Cana başa kalmaz ola

Göymez: *Yakmaz* — **Hergiz:** *Asla* — **Melaik:** *Melekler*.

— 20 —

İbtidadan yol sorarsan
Yol Muhammed Ali'nindir
Yetmiş iki din sorarsan
Din Muhammed Ali'nindir

Gece olur gündüz olur
Cümle alem dümdüz olur
Gökte kaç bin yıldız olur
Ay Muhammed Ali'nindir

↓ Varma Yezid'in yanına
Kokusu siner tenine
Lanet Yezid'in canına
Can Muhammed Ali'nindir

Hatayi hasta iniler
Diline geleni söyler
Top olmuş ortada döner
Nur Muhammed Ali'nindir

İbtida: *ilkin, önce.*

— 21 —

Men dahi nesne bilmezem
Allah bir Muhammed Ali
Özüm zulmete salmazam
Allah bir Muhammed Ali

Onlar birdir bir oluptur
Yerden göğe nur oluptur
Dört köşede sırr oluptur
Allah bir Muhammed Ali

Mümin müslim etek tutar
Bir gönülde mekân tutar
Hû deyicek gelir yeter
Allah bir Muhammed Ali

↓ İki yavru var yuvada
Muallak döner havada
Dağda deryada ovada
Allah bir Muhammed Ali

Bindikleri burakdürür
Yaktıkları çırakdürür
Yerden göğe direkdürür
Allah bir Muhammed Ali

Onlar bir kılavuz işler
Her dem doğru yola başlar
Üçler beşler ile işler
Allah bir Muhammed Ali

Hatayi bu yolda serdir
Serin verenler de erdir
Ayda sırdır günde nurdur
Allah bir Muhammed Ali

— 22 —

Ben Ali'yi gördüm arşda durunca
Yerin göğün binasını kurunca
Ali'nin sırrına kimse ermedi
Cebrail'e bir kez sual sorunca

Nice yıldan sonra dünyaya geldi
Güruh - ı naciden ona bent oldu
Yerle göğ arası nur ile doldu
İrfan kurulup da sohbet olunca

↓ Dirildiler üçler beşler yediler
Hak lokması geldi orda yediler
Nefes bilmeyene lanet dediler
Hutbe okunup da sohbet sürünce

Hak Çalap da bunu böyle buyurdu
İblis olan bu dergahtan sürüldü
Gönüller bir olup sınık sarıldı
Cebrail de gökten yere inince

İrahmet deresi sel gibi aktı
Gaziler Hatçe'nin yüzüne baktı
Muhammed'in teri gül gibi koktu
Ferişlahlar inip yüzler sürünce

Ortaya aldılar İmam Cafer'i
El ele tuttular çekti katarı
Şükr eyledi iki cihan serveri
Hutbe okunup da ikrar verince

Muhammed Miraç'ta Burağa bindi
O nasıl Burak'tır ünü bilindi
Ay ile güneş de secdeye indi
Ali'yle Muhammed dâra durunca

Hakikat kapısın ol server açtı
Ali'yle Muhammed erkâna düştü
Bu hikmeti gören serinden geçti
Yer gök titredi tarik gelince

Cebrail erkânı eline aldı
Destur ey Şah dedi beline çaldı
Selman da ol demde pür serden oldu
Doldurup kadehi ele alınca

Doldurup kadehi eline aldı
Destur Fatma'na dedi de kandı
Hatice kibriya Zehra da geldi
Muhabbet mestoldu onlar gelince

Cennetin içini bir hoş gezdiler
Katarlandılar dergaha gittiler
Hak için semaha bile tuttular
Mesti bihuş oldu didar görünce

Muhabbet ettiler hakka yettiler
Hakkın buyruğunu anlar tuttular
Selman'ın getirdiği üzm'ezdiler
Şol meseni pare pare bölünce

Okumuşum ağı bilmem karadan
Bu yolu koymuştur yoktan var eden
Kaldırın şekki gümanı aradan
Cebrail'e irehberim deyince

Ali Kanber'ine gel dedi geldi
Cebrail nameyi Ali'ye sundu
Şükredin talipler bu size kaldı
Cebrail de gökten yere inince

Ali talibini yaban istemez
Müminler haricin de sohbet eylemez
Kim ki bu nefesi sıdk ile tutmaz
Cehennemin azabına dolunca

Kafirler elini batırdı kana
Ali'yi sevenler gelsinler ceme
Bu nefes söylendi on yedi hane
Ali'yle Muhammed dâra durunca

Hatayi ' m bu yolun vasfını söyler
Bahriler derya vü ummanı boylar
Kim ki bu nefesi sıdk ile dinler
Sırat mizan yoktur onlar ölünce

Güman: *Kuşku* — **Şek:** *Şüphe, ortak koşma* — **Mesti bihuş:** *Hoş, esrük, sarhoş* — **Didar:** *Yüz* — **Sınık:** *Kırık, yara, çıkık.*

— 23 —

Sabah oldu kutlu günler doğuyor
Hata ettim günahımı bağışla
İhsan ettiğine nurlar yağıyor
Hata ettim günahımı bağışla

Yağan yağmur içün esen yel içün
Dergahına varan doğru yol içün
Urum'daki Hacı Bektaş Vel - içün
Hata ettim günahımı bağışla

Seksen bin Urum erenleri içün
Doksan bin Horasan pirleri içün
Hasan Hüseyn'in nurları içün
Hata ettim günahımı bağışla

Hüseyin Gazi'çün gerçek er içün
Nazar edüp yarattığın yer içün
Müşkilleri halleden rehber içün
Hata ettim günahımı bağışla

Talip olamaz irehbersiz babasız
Harman mı savrulur yelsiz yabasız
Kul hatasız olmaz hata tevbesiz
Hata ettim günahımı bağışla

↓ Eyyub Peygamber'in gözü yaşıyçün
İnüb inüb deldiceği taş için
Yusuf Peygamber'in aziz başıyçün
Hata ettim günahımı bağışla

Musa'ya verdiğin Tur'un hakkiçün
İsa'ya verdiğin sûrun hakkiçün
Ol şems ü kamerin nurun hakkiçün
Hata ettim günahımı bağışla

Cümle biten çiçeklerin hakkiçün
On iki Ma'sum'i pak'in hakkiçün
Sen ganisin senden gayrı kimsem yok
Hata ettim günahımı bağışla.

Hatayi çağırır aman Enelhak
Münkir kullarından uzaksın uzak
Sen ganisin senden gayrı kimsem yok
Hata ettim günahımı bağışla

— 24 —

Aman mürvet Şah - ı Merdan gel yetiş
Bozuldu bu alem düzülmez ebed
Kim - ileri çekti kimisi geru
Aradan adavet kesilmez ebed

Gayet evliyanın delili battı
Sofiler de yol erkânı unuttu
Talibin rehberden korkusu gitti
Talib de rehbere sorulmaz ebed

↓ İleru gelenler geriye ürktü
İkrar veren bir sırada duruktu
Biraz yol haini kallaş birikti
Yolda büyük küçük bilinmez ebed

Bir yere bir ocak oğlu gelince
Darılur günahın suçun sorunca
Evliyanın buyruğunu deyince
Kaçtı bir çokları görünmez ebed

Şah Hatayi ' m yanar bağrımın başı
Durmayub akıyor gözümün yaşı
Ezel bu irfandan nasibsiz kişi
Elbet bu demlerde bulunmaz ebed

Ebed: *Sonsuza değin, sürekli* — **Adavet:** *Düşmanlık.*

— 25 —

İnüb yerden göğe bina kuranlar
Ali ile Muhammed'in aşkına
Melekler misali secde duranlar
Ali ile Muhammed'in aşkına

↓ Şeytanı sürdüler düş eylediler
Yezid'in bağrını taş eylediler
Kırklar velayeti faş eylediler
Ali ile Muhammed'in aşkına

Muhammed Ali'dir kuran bu yolu
Mü'mine saçıldı tarikat gülü
Bir ulu dergahtır sürün bu demi
Ali ile Muhammed'in aşkına

↓ Muhammed Ali'nin cem'ine vardı
Kırklar da silkinüb ayağa durdu
Doksan bir erenler semaha girdi
Ali ile Muhammed'in aşkına

Şah Hatayi ' m hatm eyledim kelamı
Evvela Cibril'e verdi selamı
Mahrum olmaz seven şahı, imamı
Ali ile Muhammed'in aşkına

— 26 —

Gele gönül hoş görelim bu demi
Bu da böyle kalmaya bir gün ola
Kişi çekmek gerek gussayı gamı
Hak'tan gelür her ne gelse bir kula

Er odur i'tikad ede pirine
Nazar ede evvel ü ahırına
Elbet yol kadimdir ilter yerine
Sana kim neylerse salagör yola

Biz de biliriz ki dostu kardeşi
Bulamadım bir kara gün yoldaşı
Dost geçinüb yüze gülen kallaşı
Bahasıdır satmak gerek bir pula

↓ Her kişi bir hayal ile eğlenür
Daim anın gönlünde ol eğlenür
Böyle olur sevdiğim gâh ağlanur
Kimi gördük kıyamete dek güle

Karun'u gör bunadı ya buldukça
İnandı felek yüzüne güldükçe
Sen iyilik et durma elden geldikçe
Dediler Halk bilmezse Hâlik bile

Gerçek olan kişi dosttan ayrılmaz
Değme kişide hakikat bulunmaz
Sen seni satsan yedirsen bilinmez
Bu zamanda kimse yaramaz ile

Hatayi dünyanın ötesi fani
Bizden evvel bunda gelenler kani
Sanma daim şad yürüye düşmeni
Bir gün olub nevbet ana da gele

İlter: *iletir* — **Gussa - gam:** *Acı, yas* — **Karun:** *Zenginlik simgesi.*

— 27 —

Dün gün intizarım sana Kerbela
Varalım İmamı Hüseyn aşkına
Serden gayrı sermayem yok elimde
Verelim İmamı Hüseyn aşkına

Ne hub öter şu seherin bülbülü
Mani söyler ehl - i iman kulları
Taze açılmış Askeri'nin gülleri
Derelim İmamı Hüseyn aşkına

↓ Rehber talibini arıkla getür
Tamam eyle eksük yerlerin yetür
Rıza lokmasını meydana getür
Yiyelim İmamı Hüseyn aşkına

Kapuyu kaktı kırkların birisi
Birinden mest olubdur varısı
Sarı kaya padişahın korusu
Konalım İmamı Hüseyn aşkına

Şah Hatayi ' m bu yola beli deyu
Çağrışurlar Muhammed Ali deyu
Cümlemiz bir ikrarın kulu deyu
Varalım İmamı Hüseyn aşkına

— 28 —

Evvel ol Allah'ın adı söylenür
Cümle ibadetin başıdır tevhid
Pirim Şeyh Safi'den bize kalmıştır
Sofi kardeşlerin kanıdır tevhid

↓ Tevhid ile bitmez işler bitmiştir
Tevhid ile dünye karar tutmuştur
Tevhid ile talib Hakk'a yetmiştir
Dermansız derdlerin dermanı tevhid

Her kim Şeyh Safi'nin emrini tutmaz
Yorulur bu yolda menzile gitmez
Gayrı millet ana i'tibar etmez
Cümle ibadetin başıdır tevhid

Mürebbisiz musahibsiz demensiz
İkrarından dönen yanar imansız
Yakın ihlas ile çağır gümansız
Şeyh Safi'nin armağanıdır tevhid

Can **Hatayi** ' m tevhid derya denizdir
Tevhid etmeyenler bizim nemizdir
Pirim Şeyh Safi'den sermayemizdir
On iki imamın erkânı tevhid

— 29 —

Muhammed Ali'nin aldım elini
Hak deyip tuttuğum elden ayrılmam
Onki İmamın tuttum yolunu
Hak deyip tuttuğum yoldan ayrılmam

↓ Mürşidin gittiği veli yoludur
Gitme dediğine gitmemelidir
Zahir, batın da Muhammed Ali'dir
Hak deyüb tuttuğum yoldan ayrılmam

Mürşidin nefesi Hak nefesidir
Mürşid sözün tutmayanlar asidir
Mürşidin rızası Hak rızasıdır
Hak deyüb tuttuğum yoldan ayrılmam

Hak erenler bir araya derilse
Cümle aşıklara nasib verilse
Aşikare Hak göziyle görülse
Hak deyüb tuttuğum yoldan ayrılmam

Şah Hatayi ' m Hak bil tuttuğun eli
Zahirde batında Hak gördü seni
Gerçek erenlerden aldım haberi
Hak deyüb tuttuğum yoldan ayrılmam

Aşikare: *Açıkça* — **Derilse:** *Toplansa* — **Asi:** *Kafa tutan.*

— 30 —

Mürşidlikten size budur erenler
Her ne ister menzil nere bulana
Güneş gibi tulû' ede burcundan
Ay ile gün doğub anda doluna

↓ Mürşid oldur talibini pişire
Elin alub azmaklıktan devşire
Günde bin kez teber vursa başına
La demeye ver nasibin alana

La der ise nasibini verme gel
Nefsi yamandır yanında durma gel
Ölür ise namazını kılma gel
Sad hezaran la'net anın canına

Talib deme pir yanında utana
Talib denmez pir yanında ötene
Güman ile yatur olsa isteme
Furna anda murdar gönder sinine

↓ Pir odur ki pir yurdunda otura
Talibin noksanını yetüre
Teselli verüben yola getüre
Eriştire dört kapunun hepine

Hatayi ' yem çar köşeyi gezerim
Aşk kitabın okuyuben yazarım
Mürşidine kec bakandan bizarım
Ne çağıram ne hod varam yanına

Keç: *Kötü, soğuk* — **Tevhid:** *Birlik* — **Çar:** *Dört* — **Hod:** *Kendi* — **Bizar:** *Hasta, usanmış* — **Menzil:** *Sondurak, varılacak yer.*

— 31 —

Kıble tarafından bir yıldız doğdu
Şavkı on sekiz bin aleme vurdu
Yezidler mü'mini üstüne aldı
Hâcem hayırlısın yazsun kaleme

Yine kudretinden bir güneş doğdu
Gökteki melekler secdeye indi
Mehdi'nin sadası bağrımı deldi
Zülfikar Kanber'den çıkar ademe

↓ Şahım gelir sağa sola bakınur
Şah hışmından gökte melek sakınur
Allah deyu ism - i a'zam okunur
İki rek'at namaz vardır kılına

Şah Hatayi yine varayım derse
Varayım da hacı olayım derse
Bu sırrın aslına ereyim derse
Mürşid eşiğini bekler biline

Şavak: *Parlaklık* — **Hışım:** *Kızgınlık, öfke* — **Beytullah:** *Kâbe*

— 32—

Kudret kandilinde parlayub duran
Muhammed Ali'nin nurudur vallah
Zuhura gelüb de küffarı kıran
Elinde Zülfikar Ali'dir billah

Elinde Zülfikar altında Düldül
Önünce Kanber'i dilleri bülbül
Hazret - i Fatıma cennette bir gül
Anı Ali'ye verdi ol Habibullah

Zuhura geldiler Hasan Hüseyin
Anların nurundan ziyalandı din
Kırklarla buluştu Zeyenelabidin
Tutarız yasını hasbetenlillah

↓ Muhammed Bâkır'dan Ca'fer - i Sadık
Şahım Musa Kâzım Rıza'yı dedik
Tarikat eliyle cismimiz yuduk
Hak dedi mü'minin kalbi Beytullah

Taki, Naki on iki imamlar cam
Hasen - i Askeri Cem'in sultanı
Elinde hucceti sahib zamanı
Sıdk ile dileriz gönderir Allah

Hatayi ' m teslim et özün üstaza
Elinde Zülfikar hem ehl - i gaza
Bin bir dondan baş gösterdi Murteza
Bir mürşid belinden geldik eyvallah

Ziyalandı: *Aydınlandı* — **Hasbetenlillah:** *Sürekli* — **Beytullah:** *Kâbe.*

— 33 —

Dün ü gün isteğim budur Huda'mdan
Mürşidimden gayrı nem var benim de
Daima ayırma beni izinden
Mürşidimden gayrı nem var benim de

Mürşide hil' olmaz doğru gelinür
Yalanın bünyadı yokdur delinür
Her ne ister isen anda bulunur
Mürşidimden gayrı nem var benim de

↓ Yedi yerde İmam Ca'fer makamı
Verdiler elime çün erzakımı
Nakd elinde Şeyh Safi'nin makamı
Mürşidimden gayrı nem var benim de

Muhammed Ali'nin doğru erkânı
Mürşidine var ki göresin anı
Mürşid gemi ise talib yelkeni
Mürşidimden gayrı nem var benim de

Bu sözü söyleyen **Sultan Hatayi**
Hatayi'den gayrı kim var gedayi
Salarım üstüne bin bir kazayı
Mürşidimden gayrı nem var benim de

— 34 —

Lamekân ilinden misafir geldim
Şu fena mülküne bastım kademe
Nerenin selamın getürdün dersen
Şu fena mülküne gelüb bu deme

Şu fena mülküne gelüb giderken
Sarvan olub bin bir katar yederken
Yoğurub çamurum balçık ederken
Şecerimle su taşıdım Adem'e

Adem'den ön adem çok geldi gitti
Mülk sahibi bu cihanı terk etti
O yoğurdu yaptı hem o yarattı
Yedi kez emeğim geçti bu deme

Ben bu dam içinde ırmağ akıttım
Celalimden adem oğlun kakıttım
Muhkem tuttum kalb evimi berkittim
Anın içün İblis girmez kubbeme

Şu fena mülküne gelüb yetmeden
Ekilüben can tohumu bitmeden
Kaldırub binasın tamam etmeden
Arş altında yönüm döndüm kıbleme

↓ Ben kıblemi kıblem beni bilübdür
Evliya enbiya andan dolubdur
Ben bilürem anam benden gelübdür
Ol vakitte nikah kıydım babama

Ben hocamı kucağımda büyüttüm
Kudret meyin emzik verüb avuttum
Ders verüben ben hocamı okuttum
Dört kitabdan ders verirdim hocama

Ben obam içinde mekânda iken
Muhammed'le bile mi'racda iken
Musa'yla doksan bin kelamda iken
Doksan bin ilimi koydum abama

Ben obamın içinde baki can idim
Ali idim din idim iman idim
Kendisi Hak idi ben zindan idim
Şimdi gelmiş sultan olmuş obama

Şükr olsun **Hatayi** sırdır sözlerim
Aşk ateşin derunumda gizlerim
Günden ayan asla görmez gözlerim
Ahır kardan bu yazılı adıma

— 35 —

Dünü günü hata etmektir işim
Tövbe günahıma estağfirullah
Muhammed Ali'ye bağlıdır başım
Tövbe günahıma estağfirullah

Hasan Hüseyn'im balkır nur ise
İmam Zeynel sır içinde sır ise
Eğer gözümüzde benlik var ise
Tövbe günahıma estağfirullah

Muhammed Bâkır'ın izinden çıkmak
Yüzünü Hızır'dan tutagör ahmak
İlayık değildir hatırlar yıkmak
Tövbe günahıma estağfirullah

↓ Kâzım, Musa, Rıza katınca maya
Taki, Naki emeğ vermesin zaya
Dünü günü ettiğimiz bed - huya
Tövbe günahıma estağfirullah

Hasan Askeri'nin gülleri bite
Mehdi gönlümüzün gamını ata
Leyl ü nehar ettiğimiz gıybete
Tövbe günahıma estağfirullah

Şah Hatayi ' m eyder Bağdat Basıra
Böyle zamana kaldık böyle asıra
Sen keremkânısın kalma kusura
Tövbe günahıma estağfirullah

— 36 —

Serseri meydanı değil bu meydan
Gafil yürümeyüb hazer olmalı
Giru düş yatlu fikr ü yaman huydan
Öz özünden özge zikir bulmalı

Efsaneden beri eyle halini
Rıza ile bend eyle sen dilini
Temaşa eyle hilkatin yolunu
Tenin kesüb kanın odur bulmalı

↓ Gaziler nâdanı istemez nider
Her ot kökü üzre uzayup gider
Bu çekirdek aslına te'lif eder
Arayub bir özge bimar bulmalı

Hatayi ' m ikrardan dönen Mervan'dır
Gaziler dergaha giden kervandır
Musahib dindir mürebbi erkândır
Bir er bu dergaha yeder bulmalı

— 37 —

Övmüşde yaratmış kendi nurundan
Padişah eylemiş ilin üstüne
Cemalini gördüm salavat verdim
Cığalar sokunmuş serin üstüne

Vallahi Kur'an'dır senin sözlerin
Yasin'i şeriftir iki gözlerin
İnna fetehna'lık güzel yüzlerin
Vessaha inmiştir halin üstüne

↓ Kirpikler altında benler düzüldü
İkrarından dönen Hak'tan üzüldü
Ak göğsünde hüvel - himmet yazıldı
Veş - şems inmiştir dalın üstüne

Alnımızda yazılı böyle bir yazı
Mümin müslim Hakk'a eyler niyazı
Besmeleyle okunur Elham suresi
Okudum da geldim yolun üstüne

Şah Hatayi ' m eyder şem'i çırası
Errahman'dır iki kaşın arası
Besmeleyle okunur Elham suresi
Okudum da geldim ölün üstüne

— 38 —

Bülbül oldum gül dalında şakıram
Allah medet ya Muhammed ya Ali
Şahı Merdan kitabını okuram
Allah medet ya Muhammed ya Ali

Muhammed Ali'dir dersimi veren
Hasan Hüseyn'dir okunan Kur'an
Zeynel Abidin'dir kalbime giden
Allah medet ya Muhammed ya Ali

↓ İmam Bâkır nur gölünü akıttı
İmam Cafer bizi serden okuttu
Musa Kâzım gevher yükünü tuttu
Allah medet ya Muhammed ya Ali

İmam Irıza'nın peşlidir donu
Taki'nin Naki'nin akıyor kanı
Hasan Askeri'ye ulaştır beni
Allah medet ya Muhammed ya Ali

Şah Hatayi ' m aynı halin gezdirir
Aşk muhabbet deryasında yüzdürür
Muhammed Mehdi'ye böyle yazdırır
Allah medet ya Muhammed ya Ali (1)

(1) Bu nakarat "Medet Allah ya Muhammet ya Ali" şeklinde de söylenmektedir.

— 39 —

Türlü günahlarım yere döküldü
Hak için abdestim aldığım zaman
Sağ yanıma iki melek dikildi
Sabah namazımı kıldığım zaman

Gökten indirdiler Burağı
Hû deyince yakın eder ırağı
Dünyada ahrette yanar çırağı
Öğlen namazını kıldığım zaman

Yerden göğe saf saf olmuş melekler
El kaldırın kabul olsun dilekler
Bize nazar eyler çarh-ı felekler
İkindi namazın kıldığım zaman

↓ Kalbi pak olan Hak sırrın sezer
Kiramen katibeyn hayrını yazar
Firdevs-i alâda salınıp gezer
Akşam namazını kıldığım zaman

Mümin olan canlar beş vaktin kılar
Onun içi dışı nur ile dolar
Muhammed Mustafa şefaat kılar
Yatsı namazını kıldığım zaman

Hatayi' yim Hakk'ı dilinden komaz
Daima ederiz biz Hakk'a niyaz
Yedi Yasin ile üç kere İhlas
Hak nasip eyleye öldüğüm zaman

— 40 —

Hak Muhammed Ali üçü de nurdur
Birini alma sen üçüde birdir
Onların koyduğu bir doğru yoldur
Danıştı Muhammed böyle der Ali

Musahib musahibe bulsa bahane
Onları atalar bir ıssız hana
Nice yüz bin sene odlara yana
Danıştı Muhammed böyle der Ali

↓ Musahib musahibten meylin ayıra
Gönül evlerinde temel devire
Yedi tamu odu bir bir görüne
Danıştı Muhammed böyle der Ali

Musahib musahibten nice soğuya
Anın aslı Maviye'dir Maviye
Onlar kail olmaz böyle dâvaya
Danıştı Muhammed böyle der Ali

Musahib musahibten saklasa sözü
Hakk'ın divanında ayrolur özü
Cehenneme gider karadır yüzü
Danıştı Muhammed böyle der Ali

Erenler nefesi taştan katıdır
Onun ötesi var ondan öte dur
Küsüp gezen cehennemin itidir
Danıştı Muhammed böyle der Ali

Mağripten maşrıkın yolu enl'olur
İhlas sofu ikrarından bell'olur
Hınzır sofi an'ki imam kanl'olur
Danıştı Muhammed böyle der Ali

Hakk'ın bir kuluna eylerse nazar
Neylesin kalemi kendisi yazar
Hatayi' m oturmuş cevherin düzer
Danıştı Muhammed böyle der Ali

— 41 —

Naci derler bir gürüha uğradım
Hepsi birbirinin tutmuş elini
Mekânınız nerde deyu söyledim
Mekân tutmuş muhabbetin gülünü

Öz kemandar isen attığın gözet
Arif hoca isen dükkânın bezet
Kinden bent urduğun gönlünü düzelt
Anlayasın muhabbetin selini

Muhabbet gülünden südü alınmış
Kırklar ile damızlığı çalınmış
Orucu tutulmuş namazı kılınmış
Hak komamış o kulların zulümü

İndim dost yoluna ayni hak oldum
Hüseyiniler gibi özü tek oldum
Bir pire uğradım yundum pak oldum
Anın - çün ihtiyar kılmam ölümü

Yükünü lalü gevherden tutmuşlar
İletmişler bir nizamda tartmışlar
Şahın bahçesine sohbet ekmişler
Öğrene gör bağbanının dilini

İksir şerbetinden içen alildir
Kırklar ile söyleşenler saildir
Şah Hatayi türabına kaildir
Mevlam esirgesin mümin kulunu

Kail: *Razı* — **Alil:** *Hasta* — **Sail:** *Dilenci* — **Damızlık:** *Mâya*.

— 42 —

İkrar verdim dönmem Elest bezminden
Müridim ikrarı imandan aldım
Başka seyran gördüm kendi özümden
Bu muhabbeti ben Merdan'dan aldım

Can gözü gafletten açıla düştü
İkilik perdesi seçile düştü
Kudret hazinesi saçıla düştü
Cevahiri kân - ı mercandan aldım

Nâr ü bad ü ab - u hakden halk oldum
Kendi kendim ana rahminde buldum
Müddet tamam oldu dünyaya geldim
Bu ibret nümayı cihandan aldım

Bu bir gizli sırdır her can duyamaz
Ehl - i aşkın katarına uyamaz
Değme cevher füruşbaha koyamaz
Bu dürr ü yektadır ummandan aldım

Bildiğim unuttum eylerem feryad
Derdim budur dil yok isteyem imdad
Tekrar yine ta'lim etti bir üstad
Dersimi mekteb - i irfandan aldım

Bu aşk ki görünmez bilmem nerdedir
Esrar - ı mahabbet gizli yerdedir
Gerçeğe ayandır bize perdedir
Hakikatı Şah'ı Merdan'dan aldım

Gel düşünme akla sığmaz bu ilim
Kudret hazinesi miftahı dilim
Bir ulu dergaha ulaştı yolum
Bilmeyen sanur ki dükkândan aldım

Ah edüb utandım kendi sözümden
Mest olub türaba düştüm özümden
Kanlı yaş akıttım iki gözümden
Macerayı çeşm - i giryandan aldım

↓ Musa - ya tecelli göründü Tûr'dan
Mest olub aklını şaşırdı sırdan
Enelhak sırrını aldım Mansur'dan
Muhabbet kemerin erkândan aldım

Gerçi **Hatayi** ' yem günahım çoktur
Kalbimde benlikten bir eser yoktur
İncil, Tevrat, Zebur dört kitap haktır
Lezzeti ayet - ı Fürkan'dan aldım

Giryan: *Ağlayan* — **Elest Bezmi:** *Ruhların Tanrı ile toplantısı* — **Dür:** *İnci* — **Yekta:** *Tek* — **Miftah:** *Anahtar, şifre cetveli* — **Fürüş bühü:** *Pahalı satan* — **Ladin:** *Dinsiz* — **Enelhak:** *Tanrı benim, Tanrı bende.*

— 43 —

Bu yolun yolcusu olayım dersen
Elde iki karpuz tutmalı değil
Derviş olub şalvar giyeyim dersen
Gâhi giyüb gâhi atmalı değil

Ladin bahçesinde gonca gül olmaz
Kâmil ile yoldaş olan yorulmaz
İki mahluk vardır Hakk'a kul olmaz
Mağrurluk kibirlik etmeli değil

↓ Mağrurlar orada olurlar yalan
Kibr imiş yorulub yollarda kalan
Eğer yolcu isen köprüyü dolan
Göre göre çamura batmalı değil

Koyun kuzusuna nasıl meledi
Öküzün kulağın kimler enedi
Garib bülbül gül dalında tünedi
Her çalı başında ötmeli değil

Şah Hatayi İmam Cafer muhbiri
Hakk'ın yaranıdır Veysel Karani
Hakk'ın haznesinden gelen güheri
Müşteri olmayana satmalı değil

— 44 —

Bir güzelin vücudunun şehrine
Bak nazar eyle de hemen arif ol
Dükkânında dediğin metaına
Bak nazar eyle de heman arif ol

Seyr et özge erenlerin göresin
Tabib sarar yüreğimin yarasın
Çerb eyleme muhabbetin çırasın
Yak nazar eyle de heman arif ol

↓ Hercai güzele koşma başını
Hercailik edüb atar taşını
Müşteri bulursan çöz kumaşını
Sat nazar eyle de heman arif ol

Beş vakit farzdır sünneti de kaç
Özünü tanış da müşkilini seç
Hakikat tarlasına ma'rifetler saç
Ek nazar eyle de heman arif ol

Hatayi ' m der rahm etmezem yalana
Özün teslim eder kendi gelene
Ay Ali'dir gün Muhammed bilene
Bak nazar eyle de heman arif ol

Çerb: *Semiz, yağlı, uygun* — **Özge:** *Başka* — **Hercai:** *Değişken.*

— 45 —

Dön beri dön beri yüzün göreyim
Ben seni Ali'nin yoluna saldım
İkrarı boynuna zencir olası
Ben seni Ali'nin yoluna saldım

Yarden ayrılmışam bu gündür yasım
İşitsün avazım dinlesün sesim
Yollar karim olsun ikrarın hasım
Ben seni Ali'nin yoluna saldım

↓ Fatma Ana oturur muhkem yurduna
Yüzün gören yanmaz tamu od'una
İmamda okunan hutbe adına
Ben seni Ali'nin yoluna saldım

Şah Hatayi ' m eydür derdlerim komam
Yezidler çevirmiş vermiyor aman
Yardımcımız olsun on iki imam
Ben seni Ali'nin yoluna saldım

— 46 —

Kur'an yazılırken arş - ı rahmanda
Kudret kitabının elinde idim
Kandil asılıyken kevn ü mekânda
Bülbül oldum gonca gülünde idim

Kırklar arş yüzünde tuttular cemi
Muhabbet hak oldu sürelim demi
Topraktan yarattı çün Hakk Adem'i
O zamanda onun belinde idim

↓ Evvel Cebrayille dost selamında
Kırklar neşter vurdu aşk aleminde
Muhammed Ali'yle sır kelamında
O zaman men onun dilinde idim

Yunus deryalara daldığı zaman
Karında vahdette kaldığı zaman
Ali Zülfikarı çaldığı zaman
Bazubend olmuştum kolunda idim

Hatayi aşk olan bulsun arısın
Ben nâdana vermem onun yarısın
Bir kuşa seksen bin şehrin darısın
Tayın verilirken öğünde idim

— 47 —

Eğer tarikatten haber sorarsan
Murteza Ali'dir pirimiz bizim
Göre geldiğimiz süre gideriz
Kırklardan ayrılmış sürümüz bizim

Biz kâmiliz kâmile kem bakmayız
Rıza kapısından taşra çıkmayız
Cennet cehennem korkusun çekmeyiz
Bunda sorulmuştur sorumuz bizim

↓ Şükür olsun gerçeklere baş koyduk
Çiy yerimiz yoktur kûrede piştik
Yol kadim farzdır sünnetten geçtik
O can gediğidir yerimiz bizim

Kazancımız meydana getürürüz
Eksikliğimiz varsa bitirirüz
Aşna meşreb evinde otururuz
Bine sayılmıştır birimiz bizim

Derviş Hatayi der gerçek erenler
Anda pişman olur bunda yerenler
Bin kana bir mürvet dedik erenler
Gerçekler eridir dârımız bizim

— 48 —

Bir kandilden bir kandile atıldım
Türab olup yer yüzüne saçıldım
Bir zaman Hak idim Hak ile kaldım
Gönlüme od düşdü yandım da geldim

Ezelden evveli bir Hakk'ı bildik
Hak'dan nida geldi Hakk'a Hak dedik
Kırklar meydanında yunduk pak olduk
İstemem taharet yundum da geldim

↓ Şunda bir kardaşla kayda düşmüşem
Pirler makamında yanup pişmişem
Kırklar meydanında hem görüşmüşem
İstemem yanmağı yandım da geldim

Şah Hatayi eydür senindir ferman
Olursun her kulun derdine derman
Güzel şahım sana bir canım kurban
İstemez kurbanı kestim de geldim

Taharet: *Temizleme.*

— 49 —

Gel Ali yoluna beli desene
En sonunda gark olursun sele sen
Yetiş bir kerrecik eteğinden tut
Deli mi oldun neye uydun ile sen

Arif isen bir gün seni seslerler
Bülbül deyü gülistanda beslerler
Bir gün seni rehberinden isterler
Kimin izni ile girdin yola sen

↓ Kiminle oturub yahud durursun
Kimden mu'cizat aldın götürürsün
Konma gül dalına hâr bitirirsün
Bağban olmayınca konma güle sen

Özün eğri ise yola zararsın
Derdini yitirmiş derman ararsın
Maslahatın nedir şaşı sorarsın
Sarraf olmayınca girme şara sen

Kapıdan çıkınca köşe gözetme
İçin karartıp da dışın düzeltme
Şah Hatayi ötesini uzatma
Mü'min isen bir ikrarda dura sen

Har: *Diken* — **Bağban:** *Bahçıvan* — **Maslahat:** *İş* — **Gark:** *Dalma.*

— 50 —

Erenler serveri Şah - ı velayet
Aldı mü'minlerin elin eline
Hanedan dostuna eyler hidayet
Mü'min olanları çeker yoluna

Eğer bende isen Şah - ı Merdan'a
Ali gibi sende kalma noksana
Bir talibi pişir getür meydana
Ezel ebed la gelmeye diline

Nasihattır benden sana emanet
Sadık emanete etmez hıyanet
Yemek ile içmek içün bir âdet
Kurdu Hak Arslanı mü'min kuluna

↓ Erenler gittiği yolları gözle
Gözet bir kâmilin izini izle
Mü'min kardeşlerin aybını gizle
Girmek ister isen rahmet gölüne

Mürşide rehbere eyle itaat
Zâhirde bâtında gözle sadakat
Muhammed Ali'den kaldı emanet
Bağçe donanınca güller alına

Muhammed Ali kırklara katıldı
Anda varlıkları cümle atıldı
Bir Yahudiye kul oldu satıldı
İstek Hak olduğu bundan biline

Şah Hatayi cennet kapusun açtım
Cömerd olanların dolusun içtim
Bahıl olanları ayırdım seçtim
Bahılden gayrısı cemde buluna

— 51 —

Muhammed Ali'nin gittiği yola
Biz dahi gidelim yorulmayalım
İmamlar defterine kayıd olalım
Bir gayrı defterde bulunmayalım

Allah bir Muhammed Hak Tanrı birdir
Erenler üstünde balkır bir nurdur
Cennet - i a'lada bir dergah vardır
Biz de ol dergahtan ayrılmayalım

Sevdiğimiz bizim anlar da bilsün
İnsaf ehli olan insafa gelsün
Bir olsun birlik olsun dirlik olsun
Biz gittiğimizden ayrılmayalım

Kaba saba olsun heman yük olsun
Arıdalım gönül evi pak olsun
Şah Hatayi' m nefesimiz hak olsun
Biz nefesimizden ayrılmayalım

— 52 —

Aman hey erenler mürüvvet sizden
Öksüzem garibem amana geldim
Bu benim halime merhamet eylen
Ağlayu ağlayu meydana geldim

Şahın bahçesinde men garip bülbül
Efkârım artmakta halim pek müşkül
Koparmadım asla kokladım bir gül
Kâfir oldum ise imana geldim

İkilik perdesi yoktur özümde
Birliktir muradım özüm sözümde
Gece gündüz daim hak niyazında
Kıblegâhım Şah - ı Merdan'a geldim

Gönül şahinimi saldım havaya
Akıl sefinesin vermişim zaya
Yüzüm süregeldim men hak - i paya
Server Muhammed'e Selman'a geldim

Muhammed Ali'nin kullarındanam
Ali Aba nesli Hayderi denem
İmam - ı Cafer'in mezhebindenem
Derdimend **Hatayi** dermana geldim

Sefine: *Hazine* — **Hak - i pây:** *Ayak toz* — **Mürüvvet:** *İyilikseverlik.*

— 53 —

Gündüz hayalimde gece düşümde
Ah senin dertlerin İmam Hüseyin
On iki ayların hem sabahında
Dilimde ivirdim İmam Hüseyin

Hatice, Fatıma divanda bile
Şehriban geliyor saç yola yola
Ağladıkça çeşmim yaşını sile
Mah yüzüne dökmüş İmam Hüseyin

Yarın iller mahşer derilinceğiz
Sorgu sual orda soruluncağız
Kanlı mektubumuz verilinceğiz
Hesabın görüyor İmam Hüseyin

Asası elinde sancak uğrunda
Gâhi mizan gâhi Sırat yolunda
Muhammed'in sancağının önünde
Mazlum mazlum gezer İmam Hüseyin

Şah Hatayi' m ne hoş gördün yerini
Kimse bilmez evliyanın sırrını
Maviye soyunu Mülcem oğlunu
Sürün şu dergahtan İmam Hüseyin

— 54 —

Ben de bildim benlik yoktur özümde
Benliğim mürvete saldım ezelden
Tuttuğumuz iman ikrar kapusu
Bir pirin eteğin tuttum ezelden

Şeriat öğrendim bin bir ad içün
Hakikat öğrendim ayn - ı zat içün
Ma'rifet öğrendim bu sıfat içün
Tarikate hizmet ettim ezelden

Şeriatın ince yolları vardır
Hakikatin derin gölleri vardır
Ma'rifetin gonca gülleri vardır
Bülbülüm gülşende öttüm ezelden

↓ Rahman kılıcıdır seyf - i Ahmedi
Çaldı çarpareden tiğ - ı Hayderi
Fatıma hem Zülfikar - ı Kanberi
O dem kırklara yettim ezelden

Nuh ile ben bir gemiye binmişem
Yusuf'u tufanda sele vermişem
Sanma bu cihana henüz gelmişem
Bunca geldim bunca gittim ezelden

Hüseyni'yem bu gün meydan içinde
Okudum dinledim irfan içinde
Yetmiş bin yıl evvel Furkan içinde
Cebrail'e kelam ettim ezelden

Hatayi ümidim kesmezem Hak'tan
Bizi var eyledi o demde yoktan
Balçığımız yuğurmuştur topraktan
Türabiyem yerde bittim ezelden

Çarpare: *Dört parça* — **Seyf:** *Kılıç* — **Tığ:** *Kılıç* — **Türabi:** *Toprak*.

— 55 —

Usul erkân bilmez nâdan elinden
Usul ağlar erkân ağlar yol ağlar
Bülbülün figanı gonca gülünden
Bülbül ağlar diken ağlar gül ağlar

Kâmil olanların bellidir yeri
Aşk yoluna koydum can ile seri
Hakk'ın didarını görelden beri
Derya ağlar ırmak ağlar göl ağlar

↓ Haçan cûşa gelse akar bu seller
Açılmış laleler kırmızı güller
Çalkanır şahanlar dökülür teller
Şahan ağlar pençe ağlar tel ağlar

İyi ile konuş olasın iyi
Felek iyi bilir paşayı beyi
Bu çarhın elinden el aman deyi
Hünkâr ağlar vezir ağlar kul ağlar

Şah Hatayi' m neler gelir dilimden
Hakikat kuşağın çözme belinden
Nice özün bilmez derviş elinden
Hırka ağlar tülbent ağlar şal ağlar

— 56 —

Aşıkın başına gelmez hal olmaz
Bizi kurtarmalı İmam Hüseyin
Bizim günah çoktur kimseler bilmez
Bizi kurtarmalı İmam Hüseyin

Aşık olan bu sevdadan ayrılmaz
Yarem olmayınca merhem çalınmaz
Kul bunalmayınca pire çağırmaz
Bizi kurtarmalı İmam Hüseyin

↓ İletip balçığa atma sen bizi
Kimseler çiğnemez yerdeki yüzü
Yarın mahşer günü umarım sizi
Bizi kurtarmalı İmam Hüseyin

Bir nutk ile ortalığa atıldık
İkrar verdik erenlere katıldık
Bir zalimin tuzağına tutulduk
Bizi kurtarmalı İmam Hüseyin

Şah Hatayi' m daim uçmaktır işi
Mahrum kalmaz sana çağıran kişi
On'ki imamlara ser çeşme başı
Bizi kurtarmalı İmam Hüseyin

— 57 —

Türbesinin üstün nakş eylemişler
Gel dinim imanım İmamı Hüseyn
Seni dört köşeye baş eylemişler
Gel dinim imanım İmamı Hüseyn

Çağlar sular gibi akasım gelmez
Şehrine girince çıkasım gelmez
Yezid'in yüzüne bakasım gelmez
Gel dinim imanım İmamı Hüseyn

Senin aşıkların yanar yakılur
On iki imam katarına katılur
Bunda Yezid'lere la'net okunur
Gel dinim imanım İmamı Hüseyn

↓ Senin dervişlerin sema'lar döner
Kadir geceleri şem'alar yanar
Katarımız İmam Ca'fer'e uyar
Gel dinim imanım İmamı Hüseyn

İmamı Hüseyn'in kolları bağlu
Muhib aşıkların ciğeri dağlu
Hazret - i Ali'nin en küçük oğlu
Gel dinim imanım İmamı Hüseyn

Şah Hatayi' m eder erenler nerde
Çalısız kayasız bir sahra yerde
Kerbela çölünde kandilde nurda
Gel dinim imanım İmamı Hüseyn

— 58 —

Vücudum şehrin seyr edüb gezerim
Didar ile muhabbete aşk olsun
Heman bir nesnede kaldı nazarım
Didar ile muhabbete aşk olsun

Aşkın cûş eyledi geçti serimden
Artup gelür muhabbetin nurundan
Niyazımız budur Gani kerimden
Didar ile muhabbete aşk olsun

↓ Kudret kandilinden attı daneyi
İndi levhi üzre tuttu binayı
Cünbüşe getüren çerh - i fenayı
Didar ile muhabbete aşk olsun

Fil yükün yükletme karınca çekmez
Dürlü reyhan çokdur gül gibi kokmaz
Dünya malın versen bize gerekmez
Didar ile muhabbete aşk olsun

Yücelerde olur ol hüma kuşu
Dostun muhabbettir aşıka işi
Pirim **Hatayi'** dir cümlenin başı
Didar ile muhabbete aşk olsun

— 59 —

Gel gönül pirlerin nasihatini
Biz tutalım tutmayanda nemiz var
Dost mahabbetin mahabbetimize
Biz katalım katmayanda nemiz var

Bize bunu deyen böyle demiştir
Bir lokmayı bin can ile yemiştir
Erenler bir doğru yoldur kurmuştur
Biz gidelim gitmeyende nemiz var

↓ Yine Hak sendedir sen sana baka
Sen sana bakub da sen senden korka
İhlas ile niyazımızı Hakk'a
Biz edelim etmeyende nemiz var

Gel **Hatayi** ikrarımız güdelim
Biz bizi görelim gayrı nidelim
Yıkık gönülleri ma'mur edelim
Biz edelim etmeyende nemiz var

— 60 —

Vücudum şehrini seyran eyledim
Bir köşenin yetmiş yedi yolu var
Evvel altmış altısına uğradım
On birinin türlü türlü hali var

Yedi kapı arş - ullahın katında
Dördü zahirinde üçü batında
Gördüm bir kişinin iradetinde
Üç yüz altmış altı yeksan kolu var

Kimisi gelmiş sarrafın güder
Kimisi borç eder kimisi öder
Kimisi anda pazarlık eder
Kudretinden sermayeli malı var

Bir bedestanı var kırk da dükkânı
Bini elverir sarraftır sanatı
Dört direği on ikidir nişanı
Her türlüden gevheri var lali var

Bilmez kimse o gevherin kıymetin
On dört kal'ası var yapısı metin
Kal'anın kapısın açması çetin
Kilidinin otuz iki dili var

↓ Destur olmayınca ben açamadım
Kıldan köprüsü varı ben geçemedim
Ağlayıp gülünü men seçemedim
Daha andan gayrı çok müşkülü var

Karıncanın göğe ağdığın gördüm
Baykuşun deveyi sağdığın gördüm
Bir anadan beş kız doğduğun gördüm
Bir babanın doksan dokuz oğlu var

Doksan dokuz oğlan ne yedi içti
Beş kızın lebinden günleri geçti
Oğlanın biri deryaya düştü
Oynar güler hâlâ daha gülü var

Biri dört erim var daha kızım der
Biri altı anam var men öksüzüm der
Biri on dört kuzum var daha yüzüm der
O koyunun memesi yok südü var

O gülün birine elim uzattım
Alma gülü deyü çağırırdı boz atlı
Bülbüllerin marifetin gözetti
Gülşanı yok amma kırk da dili var

Hatayi' m bu sırra ereyim dersin
Şardaki sultanı göreyim dersin
Sualsiz cennete gireyim dersin
Cem evine diri varma ölü var

— 61 —

Sırrı sırr eylemek Ali'den kaldı
Sırrı durmaz beyan eyler ba'zılar
Aşıklar nihayetsiz bir deryadır
Dalga gelir yüreciğim sızlar

Meniden halk etti ol rahmı Gani
Nerde yarlığadı bu ten ü canı
Fehm ettin mi neye benzer ir'anı
Ki kitabda gördüm kara yazılar

↓ Yezid oğlu Yezid kelâm denedi
Ziya, siyah ile etti inadı
Sarı öküzü Cebrail mi enedi
Ayağı sızlar çilçipil gaziler

Gördünüz mü harman ola yazısın
Göstermeden nam vermiştir azısın
Karıştırman yat koyunun kuzusun
Koyun gelür kuzum deye arzular

Şah Hatayi' m katar nerden üzüldü
Yüklenmeden göçün önü çözüldü
Kudretinden kimin kabri kazıldı
Menzil budur ilerisin arzular

Enemek: *İğdiş etmek* — **Çilçipil:** *Çıplak* — **Kabr:** *Mezar* — **Ziya:** *Işık.*

— 62 —

Gönül muhannete yalvarmayı gör
Bir kararda duran Allah'a yalvar
Kara taşın içindeki okunda
Yeşil yaprak gıda verene yalvar

Yedi tamusu var sekiz de cennet
Muhammed Ali'ye bağla itikat
Ayrıcı kayrıcı hem zati sıfat
Cemalin görmüş yok görene yalvar

↓ Yedi ırmak derler yedi deryayı
Kan irin yiyenler kaplar dünyayı
Kara herk içinde bir karıncayı
Karanlık gecede görene yalvar

Şah Hatayi' m gün çağırır biçare
Bağlamış sıdkını celle celale
Divan - ı dergahta şefaat kıla
Ay gelip koynuna girene yalvar

Herk: *Nadas* — **Tamu:** *Cehennem* — **Celle celal:** *Onun şanı artsın.*

— 63 —

Murteza Ali'yi candan seversen
Aç can gözünü gafletten uyandır
Musahibsiz ile durub oturma
Bir içim su verse külli ziyandır

Rehberin önünde pire uyuldu
Yalan gerçek şu meydanda duyuldu
Varlığından geçen üstad sayıldı
Hak bilür ötesin şaha ayandır

↓ Gittiği yolun edebin sakınan
Yalan gerçek şu meydanda dokunan
Her cemiyette teberra okunan
Ali sırrı cümle nâsa beyandır

Can gözü örtüktür Hakk'ı göremez
Üstadın yoluna doğru varamaz
Cemiyette sualimi veremez
Hali yoktur dört kapuda yabandır

Şah Hatayi yeri göğü yaradan
Men akdan okudum bilmem karadan
Sürün çıksın hal bilmezi aradan
Mü'min müslim al rengine boyanır

— 64 —

Karşıki karlıca dağı gördün mü
Yoldurmuş eyyamın eriyüb gider
Akan sulardan sen ibret aldın mı
Yüzünü yerlere sürüyüb gider

Kadirsin hey ulu şahım kadirsin
Her nereye baksam anda hazırsın
Üstümüzde dört köşeli çadırsın
Cümlemizi birden bürüyüb gider

Sıra sıra gelen ol ulu kuşlar
Sırlı olur yakmaz anı güneşler
Evvel ezel meyva veren ağaçlar
Anlar da kalmayub çürüyüb gider

Derindir deryamız bizim boylanmaz
Bin bir kelam desem biri anlanmaz
Kişi ikrarsız yulara bağlanmaz
Yuları koynunda yürüyüb gider

Şah Hatayi' m söyler sözü özünden
Dervişlerin sakınuptur gözünden
Olur olmaz münkirlerin sözünden
Esriyib gönlümüz farıyıb gider

Farımak: *Kalkmak* — **Eyyam:** *Zaman* — **Evvel ezel:** *Ön-son.*

— 65 —

Ne yitirdin ararsın sen burada
Gel ey talib özün kul eyleyi gör
Yoklamada bile olub sırada
Gel ey talib özün kul eyleyi gör

Mizanını kend - elinle tartarsın
Gözün ile gördüceğin örtersin
Bu divandan ol divana irtersin
Gel ey talib özün kul eyleyi gör

Sen özünü rehberine berk eyle
Ma'rifete üç yüz altmış ark eyle
Kırk makamı dört kapıda fark eyle
Gel ey talib özün kul eyleyi gör

Hatayi der üç türlüdür velilik
Düşmüşlerin elin almak Ali'lik
Türaba yüz sürmekle olur ululuk
Gel ey talib özün kul eyleyi gör

— 66 —

Erenler erkânına yolum düşürdüm
Ta ezelden talib oldum erenler
Can ile gönülden durdum düşündüm
Bu gün mürşidimi buldum erenler

Can ile gönülden gezdim aradım
Hakk'ın didarını görmek muradım
Didar ile muhabbettir talebim
Ya bu gün ya yarın öldüm erenler

Geçmişem serimden korkmam ölümden
Münkir bilmez evliyanın halinden
Yezid oğlu bir Harici elinden
Çok demdir didardan kaldım erenler

Sen Hakk'ı yabanda arama sakın
Uyduysan kalbine Hak sana yakın
Ademe hor bakma kendini sakın
Cümlesin ademde buldum erenler

Şah Hatayi' m arz edeyim halimi
Harc edeyim elde olan varımı
Süre süre Şah'a gidem yüzümü
Mürvet kabul eyle geldim erenler

— 67 —

Baharın geldiğin nerden bileyim
Gül dikende biter bülbül daldadır
Eyyub'un teninde iki kurt kaldı
Biri ipek sarar biri baldadır

Gönlüne getirme şek ile güman
Seyyid Nesimi'ye de ol oldu şan
Tanrı ile bin bir kelam söyleşen
Ali Medine'de Musa Tûr'dadır

↓ Şeriat yolunu Muhammed açtı
Tarikat gülünü Şah Ali seçti
Şu dünyadan niçe yüz bin er geçti
Anlar ittifakta Mehdi yoldadır

Ademin hatemin zat - ı Fazllullah
Eşyayı gark etmiş bu bir sırrullah
Şehinşah - ı kutb - i alem zıllullah
Kudret - i nazarı mü'min kuldadır

Şah Hatayi ' m eydür sırrını deme
Kılagör namazın kazaya koma
Şu yalan dünyada hiç sağım deme
Tenin teneşirde sinin saldadır

— 68 —

Men dervişem deye göğsün gerersin
Hakk'ı zikr etmeğe dilin var mıdır
Kendini görsene ilde ararsın
Halin hal etmeğe halin var mıdır

Bir gün balık gibi ağa sararlar
Mürşidden rehberden haber sorarlar
Tütsü yakub köşe köşe ararlar
Men arıyım dersin balın var mıdır

↓ Derdli olmayanlar derde yanar mı
Sadık derviş ikrarından döner mi
Her bir uçan gül dalına konar mı
Men bülbülüm dersin gülün var mıdır

Şah Hatayi senin derdin deşilmez
Derdi olmayanlar derde duş olmaz
Mürşidsiz rehbersiz yollar açılmaz
Mürşid eteğinde elin var mıdır

— 69 —

Bir sofi bu yolda küstah olunca
Takılıp geriye kalmak görünür
Özelenip tekbirliğe gelince
Ahirette murdar olmak görünür

Ahireti koyup dünya için aşarsa
Şeytana uyup da yoldan şaşarsa
İki kardaş birbirine düşerse
Anın nasibini bulmak görünür

Birinciden düşen o bir hal olur
Beşinciden düşen işi zor olur
Altıncıdan düşen yeri nâr olur
Çok vakit derdine yelmek görünür

↓ Yedinciden düşen yazı kış olur
Sekizinciden düşen gözü yaş olur
Dokuzuncudan düşen yolu şeş olur
Anın malın yağma kılmak görünür

Onuncudan düşen yola gelemez
Onbirinciden düşen ağlar gülemez
Onikinciden düşen derman bulamaz
Arayıp mürşidi bulmak görünür

Arayıp bir kâmil mürşidin bulur
Mürvet deyüp günahların ele alur
Erenler yerden gökten kuvvetli olur
Yüz sürüben ceme gelmek görünür

Yüz sürüp de cem evine gelince
Erenler derilip deme gelince
Cemi kutlu olur lokma gelince
Erenler şefaatçi olmak görünür

Mürşidler o demde buyruk açarlar
Halledip müşkülü anda seçerler
Günahına göre kaftan biçerler
Selmanı pak tarik çalmak görünür

↓ Her meşayih sitem tarik çalamaz
Kaçıncı uruftan geçeceğin bilinmez
Sitemli hakkını birisi alamaz
Anı dört kapıya bölmek görünür

Şah Hatayi' m günahlardan geçilir
Hak ganidir bol ırahmet saçılır
Anda zulumet evinden göçülür
Yeniden ibtidaya inmek görünür(*)

(*) Yeniden başa dönmek görünür.

— 70 —

Ben müminim deyu dava kılanlar
Gerektir müminin nişanı kardaş
Fahri alem Muhammed'in nurudur
Mü'minler söylemez yalanı kardaş

İkrar verip bir gerçekten el tutup
Arif ol burhana vahdete yetüp
Lahmike lahm olup birliğe yetüp
Bir olur küfr ile imanın kardaş

Hoş okursun okuduğun tutmazsın
Bir ahmaksın sen seni fark etmezsin
Kendi bilgin ile Hakk'a yetmezsin
Sakın ara yerde kalırsın kardaş

↓ Kendi bilgin ile ehli nazarsın
İçin arıtmayıp dışın düzersin
Elde ayıp görsen küfür yazarsın
Sen dahi cümleden betersin kardaş

Yalan dünya için yeler çırparsın
Bilmezem ki ne sıfatta koparsın
Konup gideceğin hanı yaparsın
Varacağın evi yıkarsın kardaş

Bu nefsi emmare yedi sıfattır
Kovdur gıybettir hırstır hasettir
Tama şehvet cümlesinden eşeddir
Kimseye eyleme bühtanı kardaş

Hatayi aşıkın nişanı gerek
Övünmeye delil burhanı gerek
Dervişin zatı sıfatı gerek
Yetemez menzile mecazi kardaş

— 71 —

Bu gün ele almaz oldum ben sazım
Arşa direk direk çıkar avazım
Dört şey vardır bir karındaşa lazım
Bir ilim bir kelam bir nefes bir saz

Güzel Ali'm çıksa çıksa salına
Bedir aylar gibi doğsa dolunsa
Dört şey vardır bir karındaşa lazım
Bir hayr bir şer bir ibadet bir niyaz

↓ Yaz olunca çayır çemen üstüne
Armağan sunarlar dostu dostuna
Dört şey vardır avı almış destine
Bir şahin bir doğan bir espir bir baz

Cahil olan söyler sözünü bilmez
Meydana gelince özünü bulmaz
Dört şey vardır cennet yüzünü görmez
Bir münkir münafık bir yezid gammaz

Şah Hatayi' m eydür sen kulun nider
Güzel dünyasını terk eder gider
Dört şey vardır yıldan yıla devr eder
Bir aydır bir gündür bir kıştır bir yaz

— 72 —

Biz de hanedana gidek der idik
Mihman canlar bize safa geldiniz
Her sabah her sabah yüzüm üstüne
Mihman canlar bize safa geldiniz

Beli dedik bir gerçeğin destine
Canım kurban olsun Hakk'ın dostuna
Her sabah her sabah yüzüm üstüne
Mihman canlar bize safa geldiniz

↓ Tuttuğumuz bir gerçeğin elidir
Gittiğimiz imamların yoludur
Serçeşmemiz Hacı Bektaş Veli'dir
Mihman canlar bize safa geldiniz

Gitti yoldaşlarım kaldım yalnız
Bağçede açılur gonca gülümüz
Şeker muhabbetiz tatlı dilimiz
Mihman canlar bize safa geldiniz

Baykuş gibi ne beklersin viranı
Şükür olsun seni bize vereni
Sultan Hatayi' nin işi yereni
Mihman canlar bize safa geldiniz

— 73 —

Ta kalubeladan sevdik seviştik
Ezel bizim ile yardır muhabbet
Muhabbet eyleyüb birliğe yettik
Cesedin içinde birdir mahabbet

Can cana mahabbet verse erkândır
Zira mahabbetin arzusu candır
Kırklar makamına varsa cıvandır
Rızanın yurdunda birdir mahabbet

Mahabbettir yerin göğün direği
Mahabbet edenin yanar çerağı
Aşıkın Beytullah ma'şuk durağı
Hak nazar ettiği yerdir mahabbet

Bizim yerde bahar olur kış olmaz
Öter bülbülleri dilleri durmaz
Kokusu kesilmez rengi de solmaz
Necef bağı gül'izardır mahabbet

↓ Gel beri gel beri aman edersin
Gelme hakkın değil iman edersin
Sırrın tercemana beyan edersin
Zira halk içinde sırdır mahabbet

Mahabbettir Lailahe illallah
Mahabbettir Muhammed Resulullah
Mahabbettir Aliy - yi veliyyullah
Üçü de ma'nada birdir mahabbet

Hakikat kitabın okur Cebrail
Ma'rifet lokmasın sunan Mikail
Canı Hakk'a teslim eder Azrail
İsrafil dilinde sûrdur mahabbet

Hatayi bu makam özge makamdır
Makamın mihri on iki imamdır
Şeyh Safi'nin buyruğunda tamamdır
Zira can arzusu didar mahabbet

— 74 —

Dünyadan elin çek divane gönlüm
Ulaş bir üstada er ile görüş
Mürşid nazarını yad ederse dil
İkilikten geçüb bir ile görüş

Er eteğine yüz sürmek dilersen
Aslına zatına ermek dilersen
Hakk'ın cemalini görmek dilersen
Nur ile nur olup sırr ile görüş

↓ Sen nefsini öldür olagör yeksan
Varlık gömleğini eylegil üryan
Yedi iklim dört köşede Lamekân
Erenlerin sırrı nur ile görüş

Aşık - ı sadıklar ola gelmiştir
Ağlayanlar bir gün güle gelmiştir
El ele el Hakk'a bula gelmiştir
Tanrı kendi özün pir ile görüş

Hatayi biçare kuldur şahına
Hünkâr Hacı Bektaş nazargahına
Deli gönül hak ol düş dergahına
Er olayım dersen er ile görüş

— 75 —

Yine mihman gördüm gönlüm şad oldu
Mihmanlar siz bize safa geldiniz
Kar kış yağar iken bahar yaz oldu
Mihmanlar siz bize safa geldiniz

Misafir aşk kapusunun dilidir
Hızr'ı sev kim sahibinin gülüdür
Tanrı misafiri pirim Ali'dir
Mihmanlar siz bize safa geldiniz

↓ Bir eve kahr ola misafir gelmez
Çalınsa çırpılsa ektiği bitmez
Çağırsa bağırsa bir ere yetmez
Mihmanlar siz bize safa geldiniz

Himmet eyle sen ki daima gele
Yavan yaşık bizim yüzümüz güle
Büyük küçük anı hep Hızır bile
Mihmanlar siz bize safa geldiniz

Misafir gelir ki kısmeti bile
Misafir Hızır'dır özrünü dile
Hatayi ' m uğruyu tut ver gel ele
Mihmanlar siz bize safa geldiniz

— 76 —

Çıktım kırklar yaylasına
Çağırdım üçler aşkına
Özümü ummana saldım
Muhammed Ali aşkına

Gelsin Muhammed'im gelsin
Düşmüşlerin elin alsın
Canım Hakk'a kurban olsun
Muhammed Ali aşkına

↓ Gelin şu faktan geçelim
Akı karayı seçelim
Ab - ı kevserden içelim
Muhammed Ali aşkına

Bu dünya kurulu faktır
Gerçeklere sözüm yoktur
Allah bir Muhammed haktır
On iki imam aşkına

Şah Hatayi' m der varalım
Anda didarlar görelim
Gerçeğe canlar verelim
Muhammed Ali aşkına

— 77 —

Şu aleme bir nur doğdu
Muhammed doğduğu gece
Yeşil kandilden nur indi
Muhammed doğduğu gece

Muhammed anadan düştü
Kafirlerin aklı şaştı
Bin kilise yere geçti
Muhammed doğduğu gece

Anda göbeği kesildi
Gözüne sürme çekildi
İsmi Muhammed okundu
Muhammed doğduğu gece

Ağlayan uşak avındı
Doğuran ana sevindi
Kafirler imana geldi
Muhammed doğduğu gece

↓ Huri kızları geldiler
Muhammed dinin sordular
Nurdan kundağa sardılar
Muhammed doğduğu gece

Muhammed kalktı oturdu
Ali hizmetin yetürdü
Yer gök salavat getürdü
Muhammed doğduğu gece

Melekler hazır hepisi
Doldu Muhammed tapusu
Açıldı cennet kapusu
Muhammed doğduğu gece

Şah Hatayi ' m der dervişler
Sağ olsun cümle kardeşler
Secdeye indi ağaçlar
Muhammed doğduğu gece

— 78 —

Akıl gel beru gel beru
Gir gönüle nazar eyle
Görür göz işidir kulak
Söyler dile nazar eyle

Baştır gövdeyi götüren
Ayak menzile yetüren
Dürlü maslahat bitüren
İki ele nazar eyle

↓ Sofi isen alub satma
Helaline haram katma
Yolun eğrisine gitme
Doğru yola nazar eyle

İki elin kızıl kanda
Çok günahlar vardır bende
Ya İlahi kerem kande (sende)
Düşkün kula nazar eyle

Hatayi eydür ya Gani
Veren Mevla alur canı
Evvel kendi kendin tanı
Sonra ile nazar eyle

— 80 —

Gel Ali'm yola gidelim
Ali'm kendi yolu ile
Açlar doyar susuz kanar
Leblerinin balı ile

Ali'm bana neler etti
Aldı elim dâra çekti
Üstüme yürüyüş etti
Elindeki dolu ile

↓ İçilmez dolu içilmez
Sevgili dosttan geçilmez
İkisi birdir seçilmez
Has bahçenin gülü ile

Aşı urur devran döner
Kuş budağa bir dem konar
Doldurmuş dolusun sunar
Ali'm kendi eli ile

Erenler lokması nurdur
Lokmaya elini sundur
Şah Hatayi' m doğru yoldur
Ali'm kendi yolu ile

— 80 —

Önüme bir çığır geldi
Bir ucu var şar içinde
Attarları dükkân açmış
Her ne dersen var içinde

Gir dükkâna pazar eyle
Hışmı yenip hazer eyle
Aya güne nazar eyle
Ay Muhammed nur içinde

↓ Ay Ali'dir gün Muhammed
Okunur doksan bin ayet
Balık da suya hasiret
Çarhı döner göl içinde

Kudretinden verdi balı
Bahanesi oldu arı
Men kılarım ah ü zârı
Arı inler bal içinde

Can **Hatayi'** m adın hezar
Aynımızda ak yazılar
Talibler pirin arzular
Bülbül oynar gül içinde

— 81 —

Gel ey Muhammed ümmeti
Bu devlete saadete
Bu din Muhammed dinidir
Parmak getür şahadete

Adem'de Hakk'ı buldular
Ademe secde kıldılar
Azazil secde kılmadı
Dolaştı tavk - ı la'nete

↓ Genc - i nihanı bulmuşam
İnsanı halka söylerem
Biz dememiz günah ola
Özü kala kıyamete

Men hod özümden söylemem
Ol od söyledir özümü
Dopdolu Hakk'ın sırrıdır
Muhtacı yok keramete

Yarınki gün soracaktır
Konşu hakkını konşudan
Gelmezse canları çıksun
Özü kala kıyamete

↓ Muhammed Ali dedi kim
Bin yıl toprakta yatmayan
Resul hadiste buyurur
İnanın bu rivayete

Miskin **Hatayi** burhanı
Böyle buyurdu irfanı
Peygamberin kavli budur (kani)
Gelin peyk - i beşarete

— 82 —

Ne hoş yerde makamın var
Senin hey Murtaza Ali
Kanden gelür acap senin
Kokun hey Murtaza Ali

↓ Yattığın yer Kerbela'dır
Çevresi burc - i kaledir
Yolun cümleden a'ladır
Senin hey Murtaza Ali

Seni seven serden geçti
Hem namus u ardan geçti
Div işitti aklı şaştı
Ünün hey Murtaza Ali

Sûr çalınsın halk çekilsin
Yezid meydana yığılsın
Senin aşkına dökülsün
Kanım hey Murtaza Ali

Hatayi' m mürvete kalmam
Hak Muhammed Ali Selman
Seni sevenlere kurban
Canım hey Murtaza Ali

— 83 —

Vücudum şehrini seyran eyledim,
Baktım dört köşede dört han oturur.
Dördün, birbirine sırrını söyler,
İçinde hükmeder sultan oturur.

↓ Köşenin birinde Hind ile Yemen,
Köşenin birinde o sahib - zaman,
Köşenin birinde on iki imam,
Köşenin birinde Kırklar oturur.

Köşenin birinde yola giderler.
Köşenin birinde niyaz ederler,
Köşenin birinde samah güderler,
Köşenin birinde mihman oturur.

Köşenin birinde kervanlar işler,
Köşenin birinde arı gümüşler,
Köşenin birinde Muhammed kışlar,
Köşenin birinde Ali oturur.

Şah Hatai' m bunu sır ile söyler,
Anılmayanlar da temaşa eyler,
Köşenin birinde arifler, beyler,
Köşenin birinde üstad oturur.

— 84 —

Hakikat bir gizli sırdır
Açabilirsen gel beri
Küfr içinde iman vardır
Seçebilirsen gel beri

Açıldı cennet kapusu
La'l ü gevherdir yapusu
Kıldan incedir köprüsü
Geçebilirsen gel beri

Canımız melek canıdır
Tenimiz Selman tenidir
İçtiğim arslan kanıdır
İçebilirsen gel beri

↓ Pirimden öğüt almışam
Üstadımdan ders almışam
Men kanadım bağlamışam
Uçabilirsen gel beri

Men bağçelerin gülüyem
Ayn - ı cem'in bülbülüyem
Kırk kapunun kilidiyem
Açabilirsen gel beri

Şah Hatayi' m eydür heman
Dağları bürüdü duman
İşte İncil işte Kur'an
Seçebilirsen gel beri

— 85 —

Men dervişem deyen kişi
Evvel neden geçmek gerek
Bilisini terk eyleyüb
Rıza ile uçmak gerek

Aşk tavasında kavrulup
Yanub kül olup savrulup
Benlik dıvarın devirüp
Hakk'tan yana geçmek gerek

↓ Ko kalsun arada kalan
Menzile varamaz yalan
Taliblere rehber olan
Müşkulleri seçmek gerek

Deli gönül murad ilen
Yanar yüreğim od ilen
Şah Hatayi' m bu vird ilen
Gamlı gönlü açmak gerek

— 86 —

Allah Allah de'n gaziler
Gaziler deyin şah menem
Karşu gelin secde kılın
Gaziler deyin şah menem

Uçmakta tuti kuşuyam
Ağır leşker er başıyam
Men sufiler yoldaşıyam
Gaziler deyin şah menem

↓ Mansur ile darda idim
Halil ile nârda idim
Musa ile Tûr'da idim
Gaziler deyin şah menem

Kırmızı taçlı boz atlı
Ağır leşkere nisbetli
Yusuf Peygamber sıfatlı
Gaziler deyin şah menem

Hatayi' yem al atlıyam
Sözü şekerden tatlıyam
Murtaza Ali zatlıyam
Gaziler deyin şah menem

— 87 —

Mürninlik bahsin edenin
Hırs u nefsi dolu gerek
Hak sıfatın isteyenin
Kıldan ince yolu gerek

Kıldan ince yol surettir
Suret dahi ibadettir
Dünya bir tatlı lezzettir
Bundan geçen deli gerek

Dil gerektir uyanmağa
Hak sırrına boyanmağa
Kıl köprüde dayanmağa
Kula kudret eli gerek

↓ Kudretin öz eli sende
Can çıka oynaya tende
Hakk'a layık azat bende
Hakk'ın azat kulu gerek

Azattır fenadan geçen
Ab - ı hayattan su içen
Zulmetin kapısın açan
Hızır sıfat veli gerek

Emir halife derilen
Talibe erkân sürülen
Bin bir sıfatta görülen
Şah Hatayi Ali gerek

— 88 —

Bağdan bağa öte öte
Bülbül gel bizim bağa gel
Bizden sana gelmez hata
Bülbül gel bizim bağa gel

Her gülü bitirir toprak
Gövdeden yetirir yaprak
Temaşa eyle renge bak
Bülbül gel bizim bağa gel

↓ Gül Muhammed'in yasıdır
Cümle çiçeğin hasıdır
Onu sevmeyen asidir
Bülbül gel bizim bağa gel

Birbirinin serindedir
Muhammed'in terindedir
Alnındaki nurundadır
Bülbül gel bizim bağa gel

Ağlar can **Hatayi'** m ağlar
Gönül şehrin kara bağlar
Yaz bahar olduğu çağlar
Bülbül gel bizim bağa gel

— 89 —

Esti deli poyraz esti
Kafir Mervan bizi bastı
Hüseyn'in başını kesti
Ah Hüseyn vah Hüseyin

Kerbelanın yazıları
Şehit düştü gazileri
Fatımana kuzuları
Ah Hüseyin vah Hüseyin

↓ Kerbela'nın önü düzdür
Geceler bana gündüzdür
Şah Kerbela'da yalnızdır
Ah Hüseyn vah Hüseyin

Kerbela da delik taşlar
Kuran okur kesik başlar
Fatma anaya olan işler
Ah Hüseyin vah Hüseyin

Gökte yıldız paralandı
Şehriban ana karalandı
İmam Hüseyn yaralandı
Ah Hüseyn vah Hüseyin

İmam Hüseyn attan düştü
Kafirler başına üştü
Atı Medine'ye kaçtı
Ah Hüseyn vah Hüseyin

Bir su verin ma'sum cana
Yezid içti kana kana
Fatma ana yana yana
Ah Hüseyn vah Hüseyin

Kerbela'da biter yonca
Boyu uzun beli ince
Şah Hatayi' m kasârınca
Ah Hüseyn vah Hüseyin

— 90 —

Gel gönül incinme bizden
Kalsun gönül yol kalmasun
Evvel ahır yol kadimdir
Kalsun gönül yol kalmasun

Erenler bize pusudur
Yalan söyleyen asidir
Bu gerçekler nefesidir
Kalsun gönül yol kalmasun

Bağçede açılan güldür
Ma'nayı söyleyen dildir
Pes ezelden yol kadimdir
Kalsun gönül yol kalmasun

Başındadır altun tacı
Budur erenler mi'racı
Keskindir yolun kılıcı
Kalsun gönül yol kalmasun

Hey Allah'ım hey Allah'ım
Eyü olmaz benim ahım
Saltanatlı padişahım
Kalsun gönül yol kalmasun

Ey divane ey divane
Aşık olan kıyar cane
Hatayi der taclı hane
Kalsun gönül yol kalmasun

— 91 —

Benim adım çam ağacı
Güzel görünüp dururam
Ağaçların seyyahıyam
Emir sarınıp dururam

Aşağı olur köklerim
Kendim fenadan saklarım
Tesbuh çeker budaklarım
Şükrümü kılıp dururam

Rençberler de koşar kağnı
Çekilirler önlü sonlu
Ben gibi yük çeken var mı
Urgan sarınıp dururam

İğim ile ip bükerler
Okumla düşman yıkarlar
Kovam ile su çekerler
Yunup arınıp dururam

Beni bir dağda ezerler
Etimden derim yüzerler
Tahtama kalem yazarlar
Surete girip dururam

Dağdan indim ovalara
Bergüzâr oldum beylere
Köprüler oldum çaylara
Gernip serinip dururam

Hatayi' yem oldum budak
Camilere verdim direk
Fırınlara süngü kürek
Yanıp tutuşup dururam

— 92 —

Ben feleğe zâr ederim
Daim Hakk'a fizahım var
Günahım çoktur, gamım yok
Muhammed gibi şahım var

↓ İmam Zeynel lal - i gevher
İmam Bâkır kırar küffar
Mihr içinde İmam Cafer
Şems, Kamer, Bedir mâhım var

Artıkdır Ali'nin demi
İmam Hasan gevher kânı
Şah İmam Hüseyin kimi
Yüz sürecek dergahım var

Musa'yı Kâzım'a düştük
İmam Rıza'ya ulaştık
Muhammed Taki'den içtik
Dolu dolu kadehim var

Can **Hatayi'** m layık candır
Askeri dindir imandır
Mehdi - i sahip zamandır
Mürvetli padişahım var

Kimi: *Gibi* — **Fizah:** *Yakınma* — **Mürvetli:** *İyiliksever.*

— 93 —

Hey erenler hey gaziler
Gelen Murteza Ali'dir
Yezid'e batın kılıcın
Çalan Murteza Ali'dir

↓ Turnaya vermiş sesini
İmamlar çeker yasını
Yine kendi devesini
Yeden Murteza Ali'dir

Alçağa indirmiş özünü
Eder Hakk'a niyazını
Kırklar ile bir üzümü
Yiyen Murteza Ali'dir

Getür ahret azığını
Aşık çeker yazığını
Muhammed'in yüzüğünü
Yutan Murteza Ali'dir

Cennetin yemişi elma
Sarar benzim sarar solma
Şah Hatayi' m inkâr olma
Gelen Murteza Ali'dir

— 94 —

Gel gönül yola gidelim
Hak yoldan öte mi dersin
Gel hizmet eyle bir pire
Emeğin yete mi dersin

↓ Nişanıdır sarhoş olan
Bellidir kıble pûş olan
Yalancıya yoldaş olan
Menzile yete mi dersin

Meyil verme sen kallaşa
Susuzdur bir kıble pûşa
Çıngı düşerse bir taşa
Yanıpta toza mı dersin

↓ Meyil verme sen hoyrata
Seni götürür bir yad'a
Damızlık atsan çiğ süde
Pişmeden tuta mı dersin

Şahım Hatayi' m der coşmayan
Aşk küresinde pişmeyen
Evvel Hakk'a ulaşmayan
Sonradan yete mi dersin

—95 —

Dün ü günü secdegahım
Ah Hüseyin Şah Hüseyin
Hem dinimsen hem imanım
Ah Hüseyin Şah Hüseyin

↓ Su vermediler ol cana
İçe idi kana kana
Ağlaşurlar yana yana
Ah Hüseyin Şah Hüseyin

Ezan verirsen seladan
Gör ne getirir beladan
Şehit düştü Kerbela'dan
Ah Hüseyin Şah Hüseyin

İşte geldi bahar yazlar
Güzü güzler yazı yazlar
Fatma'na yolunu gözler
Ah Hüseyin Şah Hüseyin

Şehitliğin gitti buldu
Aradı kalbine doldu
Su tuluğun kuzgun deldi
Ah Hüseyin Şah Hüseyin

Kerbela'nın susuz çölü
Böyle imiş takdir yolu
Şehitliğin âli yolu
Ah Hüseyin Şah Hüseyin

Hüseyin'e nurum dersin
Sır içinde sırrım dersin
Hatayi' ye pirim dersin
Ah Hüseyin Şah Hüseyin

—96 —

Bizim içtiğimiz dolu
Erenlerin dolusudur
Ummanlara dalub giden
Erenlerin gemisidir

↓ Ulu şarlar bedestanlar
Al çiçekli gülistanlar
Ala gözlü mestanler
Pirim Ali korusudur

Hiç ummana dalmadın mı
Dalub gevher almadın mı
Talib yola gelmedin mi
Yine kendi bilisidir

Kimdir bunu böyle deyen
Erenlerden öğüd alan
Yeşil alem çeküb gelen
Pirim Ali kendisidir

Şah Hatayi didara bak
Mansur ipin boynuna tak
Nesimi oldu Hakla Hak
Ol yüzülen derisidir

—97—

Gönülleri şad eyleyen
Hak bir Muhammed Ali'dir
Bu yolda irşad eyleyen
Hak bir Muhammed Ali'dir

Gönüle gevher ekenler
Ehl - i Hak özün dökenler
Mizan terazun çekenler
Hak bir Muhammed Ali'dir

Biçildi hulle - i kisbi
Cümle alemin eyisi
Gazilerin sermayesi
Hak bir Muhammed Ali'dir

Terazusun heng eyleyen
Dört kapuyu deng eyleyen
Küffar ile ceng eyleyen
Hak bir Muhammed Ali'dir

Balık kursağında yatan
Oynayub hırkatı üten
Gemi gark olduktan tutan
Hak bir Muhammed Ali'dir

Ak deveye binüb giden
Gülzarından yedüb giden
Kırklar ile sohbet eden
Hak bir Muhammed Ali'dir

Hatayi' m der efendimiz
Hem pirimiz üstadımız
Heman bizim muradımız
Hak bir Muhammed Ali'dir

Heng: *Güç, kuvvet* — **Hırkat:** *Herkes, doğa* — **Hulle-i kisbi:** *Kazanılmış cennet giysisi* — **Küffâr:** *Kafirler* — **Ceng:** *Savaş.*

— 98 —

Himmet eyle yol düzelim
Gider delil Şah - ı Merdan
Önümüze ışık eder
Yeder delil Şah - ı Merdan

Deliler uruşen olursun
Irıza meydana gelsin
Muratlı muradın alsın
Didar delil Şah - ı Merdan

Mağrıbı maşrıkı gezer
Aşkın kitabını yazar
Mümini katara düzer
Gider delil Şah - ı Merdan

Hak Muhammed Ali aba
Ali ile gir bu bâba
Mehdiyi sahip zamana
Budur delil Şah - ı Merdan

Sultan Hatayi der derdim
Gece gündüz dil ivirdim
Cümlemize ede yardım
Hû'dur delil Şah - ı Merdan

— 99 —

Bir nefescik söyleyeyim
Dinlemezsen neyleyeyim
Aşk deryasın boylayayım
Ummana dalmağa geldim

Aşk harmanında savruldum
Hem elendim hem yuğruldum
Kazana girdim kavruldum
Meydana yenmeğe geldim

↓ Ben Hak'la oldum aşina
Kalmadı gönlümde nesne
Pervaneyem ateşine
Şem'ine yanmağa geldim

Ben Hakk'ın kemter kuluyam
Kem damarlardan beriyem
Ayn - ı cemin bülbülüyem
Meydana ötmeğe geldim

Şah Hatayi' dir özümde
Hiç hilaf yoktur sözümde
Eksiklik kendi özümde
Dârına durmağa geldim

Hilaf: *Yalan* — **Nefescik:** *Sözcük* — **Aşina:** *Tanıdık.*

—100 —

Ali İsmail'im geldim
Alemi seyran eylerim
Zülfikar durmaz kınında
Günde yüz bin kan eylerim

Görürüm düzen düzeni
Kıranm yoldan azanı
Yeni baştan bu düzeni
Bir kavim erkân eylerim

↓ Sürerim ol düldül atı
Kimse bilmez bu sıfatı
Velayeti kerameti
Tarikatta kân eylerim

Yürür vilayet leşkeri
Zuhur oldu meydan eri
Gözlü olan gelsin beri
O cana bürhan eylerim

Şah Hatayi emrim kanı
Yoktur leşkerime sanı
Kayırmaz sefiller canı
Sırrı cana can eylerim

—101 —

Gaibden delil göründü
Dedem hoş geldin hoş geldin
Bizi sevüp sevindirdi
Dedem hoş geldin hoş geldin

İki can idik birleştik
Mahabbet kapusun açtık
Şükür didara eriştik
Dedem hoş geldin hoş geldin

↓ Üstümüze yol uğrattın
Gevher aldın gevher sattın
Erliğini isbat ettin
Dedem hoş geldin hoş geldin

Bir ağaçta güller biter
Dalında bülbüller öter
Şahıma bergüzar gider
Dedem hoş geldin hoş geldin

Böyle **Şah Hatayi'** m böyle
Pirim destur versin söyle
Şaha benden niyaz eyle
Dedem hoş geldin hoş geldin

—102—

Seksen bin kelamın başı
Kanlıdır nefes öldüren
Budur evliya buyruğu
Kanlıdır nefes öldüren

Kötünün sözü ağudur
Urur sinemi dağıdur
Kalbimiz Hakk'ın evidir
Kanlıdır nefes öldüren

İyinin sözü dişlidir
Daima gözü yaşlıdır
Adem öldüren suçludur
Kanlıdır nefes öldüren

Kâ'be yaptım Halil ile
Ayet ile delil ile
Fakir ile zelil ile
Kanlıdır nefes öldüren

Hatayi kendi halinde
Muhammed Ali yolunda
Bir kelam geldi dilinde
Kanlıdır nefes öldüren

—103—

İbtidadan yol sorarsan
Yol Muhammed Ali'nindir
Yetmiş iki dil sorarsan
Dil Muhammed Ali'nindir

Gece olur gündüz olur
Cümle alem dümdüz olur
Gökte kaç bin yıldız olur
Ay Muhammed Ali'nindir

Varma Yezid'in yanına
Çirki dokunur tenine
La'net Yezid'in canına
Can Muhammed Ali'nindir

Ali Yezid'den seçilür
Aleme rahmet saçılur
Evvel baharda açılur
Gül Muhammed Ali'nindir

Gökten rahmetler saçıldı
Mü'min olanlar seçildi
Ab - ı kevserler içildi
Dem Muhammed Ali'nindir

Varma Yezid meclisine
Kulak verme hiç sesine
Satır Yezid ensesine
Seyf Muhammed Ali'nindir

Hatayi oturmuş ağlar
Diline geleni söyler
Top olmuş ortada döner
Nur Muhammed Ali'nindir

Çirk: *Kir, murdarlık* — **Seyf:** *Kılıç* — **Kem:** *Kötü.*

—104—

Ne dinlersin dervişleri
Dervişlerde dem bulunur
Bekle Hakk'ın eşiğini
Derdine derman bulunur

Eğer oldun ise haste
Var derdine derman iste
İhlaslı gidersin dosta
Ölürsen de can bulunur

↓ Alçağa indir özünü
İn turaba sür yüzünü
Pişir de söyle sözünü
Arasında çiğ bulunur

Bahri isen ummana dal
Sarraf isen gir gevher al
Merdan isen meydana gel
Meydanda merdan bulunur

Şah Hatayi' m özün takın
Sırrını ladinden sakın
Kudretinden değen okun
Yaresine em bulunur

Ladin: *Dinsiz* — **Bahri:** *Denizci* — **İhlas:** *Temiz* — **Turab:** *Toprak*.

—105—

Bu yolun ötesi hakdır
Mürvet erenler mürüvvet
Bu yoldan özge yol yoktur
Mürvet erenler mürüvvet

Dilde nefes öldürmezler
Yezid kavmin güldürmezler
Mürvet deyeni üzmezler
Mürvet erenler mürüvvet

↓ Aşık oldum yana geldim
Pervaneyem döne geldim
Men kan ettim yine geldim
Mürvet erenler mürüvvet

Ehl - i irfandır dilimiz
Sırr - ı hakikat gülümüz
İmam Ca'fer mezhebimiz
Mürvet erenler mürüvvet

Şah Hatayi' m hale geldim
Hal içinde yola geldim
Eksikliyim dara geldim
Mürvet erenler mürüvvet

—106—

İmam Ca'fer kullarıyız
Sohbetimiz nihan olur
Ölmezden evvel ölüyüz
Cana vasl olan can olur

İmam kullar derilür
Yol erkân sohbet sürülür
Mahşer sorusu sorulur
Bunda ulu divan olur

↓ Bunda kibr ile kin olmaz
Hem sen olub hem ben olmaz
Adem öldürsen kan olmaz
Nefes öldürsen kan olur

Budur evvel budur ahır
Budur mahabbete mihir
Küfür her mezhebde küfür
Bunda küfür iman olur

Aşk şerabından içilür
Müşkil hal olur seçilür
Kan eşkerinden geçilür
Erenler mürvet kan olur

↓ Sohbet ederler Enelhak
Tek derdine dermane bak
Üç yüz altmış altı durak
Sekizi asl - ı din olur

Hatayi der ben burdayım
Hak divanında gündeyim
Sen bendesin ben sendeyin
Ne sen olur ne ben olur

—107 —

Hak'dan bir nidadır geldi
Yan ey deniz tutuş deyu
Köpüğünden dağlar durdu
Tütününden arş kürs deyu

Arşa direk oldu zârım
Pire hizmete varalım
Kandilden ayrıldı nurum
Muhammed'e yoldaş deyu

Can kandilinden gevher ister
Gör ki rakibe ne ister
Ya Ali keramet göster
Kanber sofrayı aç deyu

Sofr'a açıldı ni'met oldu
Sundu destinine aldı
Dolandı kapuya geldi
Sefilim kapuy - aç deyu

Kapudan içeri vardu
Mü'minlere selam verdi
Birine bir neşter urdu
Kırkından kan aksın deyu

↓ Kırkından da kan döküldü
Dürlü bedenler söküldü
Selman bir üzüm getürdü
Ez de Muhammed iç deyu

Muhammed içti esridi
Abdallar samaha girdi
Şemslerin kırk pare böldü
Kalksın başından taç deyu

Tac - ı devlet seri idi
Gül Muhammed teri idi
Veyis emektarı idi
Yalan söylemen hiç deyu

Yalanlar anda mat oldu
Ali'nin sırrı zat oldu
Muhammed Mi'rac - atıldı
Dur hey mubarek taş deyu

Taş anda muallak durdu
Hacılar devaha indi
Arafat'dan bir koç geldi
İsmail'e kurban deyu

Arafat koçu meledi
Arşı cenneti eledi
Şah Hatayi' m bile idi
Her kardeşe yoldaş deyu

—108 —

Sözünü bir söyleyenin
Sözünü eder sağ bir söz
Pir nefesin dinleyenin
Yüzünü eder sağ bir söz

↓ Bir söz vardır halk içinde
Dahi söz var hulk içinde
Olmaya ki delk içinde
Deyesün çarkadağ bir söz

Söz vardır kestirir başı
Söz vardır keser savaşı
Söz vardır ağulu aşı
Bal ilen eder yağ bir söz

Sözünü yahşi pişürgil
Yahşi us ile düşürgil
Yarmasını şişirgil
Canına olur dağ bir söz

↓ İsterem göreyim yarı
Bu remzi anlagil varı
Hezeran ehl - i ikrarı
Eder kara toprağ bir söz

Şah Hatayi ayatından
Sözün söyle öz zatından
Olmaya kim pir katından
Seni ede ırağ bir söz

—109—

Diz çöküben zikr edelim
Can ü dilden illallah Hû
Yedi ceddin yarlığamış
Anınca illallah Hû

Bunda yanarimiş odlar
Anda olurmuş heybetler
Cehennem kapusun kitler
Anınca illallah Hû

↓ Okumuşam dört kitabı
Ayet ayet ü harf be harf
Cümlesinden gürbüz erdir
Anınca illlallah Hû

Başı yasdığa düşünce
Gezer imamın kasdına
Şeytan ana zafer kılmaz
Anınca illallah Hû

Can Hatayi' m hepisine
Andan olsun şahın olsun
Sekiz uçmak kapısına
Yazmışlardır illallah Hû

—110—

Mürvet deyen (i) öldürmezler
Mürvet hey erenler mürvet
Eksikliğim aldım ele
Mürvet hey erenler mürvet

Bundan nefes öldürmezler
Yezidleri güldürmezler
Mürvet deyeni üzmezler
Mürvet hey erenler mürvet

Şahadır gevherin kânı
Kan ile yumazlar kanı
Katardan ayırman meni
Mürvet hey erenler mürvet

↓ Şah oğluyam durdum dara
Sığındım Gani Settar'a
Şah dehmanı geldim ceme
Mürvet hey erenler mürvet

Yüreğimdeki yaralar
Tabibler merhem saralar
Kaynayub coşan bereler
Mürvet hey erenler mürvet

İkrar verildi bir cana
Aşkın şerbetinden kana
Men kül oldum yana yana
Mürvet hey erenler mürvet

Hatayi' m der Şam'a geldim
Şamenize yana geldim
Bin kan ettim ceme geldim
Mürvet hey erenler mürvet

—111—

Elim alub bu dergaha
Getürenin demine hû
İki gönül birliğine
Yetürenin demine hû

Arı eyle gönül şehrin
Hak olup payine sürün
Görüb bir kardeşte sırrın
Sır edenin demine hû

↓ Kırmızı giymiş donunu
Hakk'a döndürmüş yönünü
Gönülden kibr ü kinini
Giderenin demine hû

Güzeldir Ali'nin sesi
Siler gönüllerden pası
Ehl - i tarikat nefesi
Bitirenin demine hû

Hatayi' nin dimeğini
Zayi etme emeğini
Döküp malın yemeğini
Yedirenin demine hû

—112—

Şah - ı Merdan kullarıyız
Kolayına iş değilüz
Kanaat ile yürürüz
İlla tokuz aç değilüz

Evliya gönlümüz aldı
Kalbimiz nur ile doldu
Gözlerimiz didar gördü
Cennete muhtac değilüz

↓ Evvel biziz ahır biziz
Heman leyl ü nehar biziz
Gül açılmış bahar biziz
Yaz oldu biz kış değilüz

Binlerden kırklara indik
Tarikat evinde durduk
Yedilerden haber verdik
Üçlerdeniz hiç değilüz

Şah Hatayi' m göçür göçün
Dünyayı terk etmek içün
Sızdık eridik Hak içün
Altun olduk tunç değilüz

—113—

Hata ettim Huda için bağışla
Muhammed Mustafa için bağışla

Safi nesli Cüneyd Hayder oğlu
Aliyyü'l Murtaza için bağışla

Ali'nin Düldülü hem Kanberi
Zülfikarı gaza için bağışla

Hatice Fatıma Kibriya Zehra
Silsile - i imam için bağışla

↓ Şah Hasan aşkına girdik meydana
Hüseyn - i Kerbela için bağışla

İmam Zeynel Abidin Bâkır ü Cafer
Kâzım Musa Rıza için bağışla

Muhammed Taki Şah Ali Naki
Hasan Asker - lika için bağışla

Muhammed Mehdi ol sahip zaman
Eşiğinde geda için bağışla

Bilürem günahım hadden aşıptır
Evlad - ı Ali âbâ için bağışla

On'ki imam nur olmuştur **Hatayi**
Şahın nuru huda için bağışla

—114—

Asiyim yüzüm karasın sil Muhammed Mustafa
Dertliyim derdim çaresin kıl Muhammed Mustafa

Yerde görmez gökte görmez kör münafıklar seni
Yerde sensin gökte sensin ya Muhammed Mustafa

Başı üryan sine giryan kamu efgan ağlaşır
Çağrışub feryad ederler ya Muhammed Mustafa

Dâr - ı veçhin çektiler iki gözüm nuruna
Neyleyim görmedi gözüm ya Muhammed Mustafa

Men ne günah işledim kimseler bilmez halim
Yazılu defterin içre sil Muhammed Mustafa

Ruz - ı mahşerde gelüben şefaat senden bize
Vardığın Miraç hakkıyçün ya Muhammed Mustafa

Hatayi' m isyan içinde yüz tutup hazretine
Ayıbımızı gelme yüze ya Muhammed Mustafa

Dar - ı veçhin: *Önünde dara çektiler* — **Ruz - ı mahşer:** *Kıyamet günü.*

—115—

Gel benim fahr - i cihanım işte canım Mustafa
Alemler sultanısın sen padişahım Mustafa

Men ölende katiplere vasiyyetim budur ki
Yazalar sin'im taşına ah ü zarım Mustafa

Halil'in kuyine vardım hacılar bayramıdır
Arafat'a kurban kesmiş bin penahım Mustafa

Bak şu kelp rakiplere ki yarime neler demiş
Okunan Kur'an hakkıyçün iftiradır Mustafa

Şah Hatayi mecnunuyam derde tabip bulmadım
Derdimin dermanı sensin derde derman Mustafam

—116—

Daima fikrimde zikrim ya Muhammed ya Ali
Gönlümün evinde şükrüm ya Muhammed ya Ali

Kendi özün tanıyamaz seni yakin bilmeyen
Alemin ayinesisin ya Muhammed ya Ali

Kalmışam zulmet içinde sen inayet kıl bana
Men günehkârem günehkâr ya Muhammed ya Ali

Seyyidi Battal Gazi Hacı Bektaş - ı Veli
Cümlesinin sırrı sensin ya Muhammed ya Ali

Baş açık yalın ayak yüğürüşür abdallar
Kerbela'da çağrışurlar ya Muhammed ya Ali

Bu Hatayi vasıl olmuş sıdk ile şaha müdam
Dü cihanda matlabım bu ya Muhammed ya Ali

—117—

Gevher - i zat - ı kadim - i Kibriyasın ya Ali
Enbiya vü'evliyaya pişüvasın ya Ali

Kimse bilmez ma'ni zat u sıfatındır senin
Lamekân bahrinde dürr - i müntehasın ya Ali

Kabiliyyet sende görmüştür Resul - i Haşimi
Şükr lillah hemdem - i Hayrünnisa'sın ya Ali

Hem havaric sırrını bildin ki idrak eylemez
Zahir ü batında sen mu'ciz nümasın ya Ali

Mustafa gördü seni arslan sıfatlı bir melek
Sahib - i mi'rac hem tac ü livasın ya Ali

Zülfikar ile kamu kıldın müsehnar alemi
Bilmişem tahkik ile kim lafetasın ya Ali

Bu Hatayi ye din ü iman sendedir dürüst
Nur - i çeşm , i hanedan - ı Mustafa'sın ya Ali

Liva: *Bayrak, Mahşerde Muhammed ümmetinin altında toplanacağı bayrak* — **Münteha:** *Son, uç, bir şeyin varabildiği son yer* — **Pişiva:** *Önder* — **Nüma:** *Gösteren, bildiren anlamına sözcüklere eklenir* — **Havariç:** *Hariciler.*

—118—

Menem ki bu zamane şimdi geldim
Revan oldum revane şimdi geldim

Aşığam mest ü hayran şahe çün men
Muhibbem hanedane şimdi geldim

Şaha müştak idim gayitti billah
Şükr kim asitani şimdi geldim

Yezid ü müşrikin kökün keserem
Çerağam yane yane şimdi geldim

↓ Ezelden gelmişem şahe ezelden
Sığınmagil cihane şimdi geldim

Muhibbem on iki şahe ezelden
Velakin bu dükkâne şimdi geldim

Süleyman hatemi Musa asası
Cihanda Nuh - i tufane şimdi geldim

Muhammed mu'ciz ü Şah Zülfikarı
Elimdedir nişane şimdi geldim

Havaric ehline koyman cihane
Hatayi' yem cihane şimdi geldim

—119—

Gamından gözlerim umman değil mi
Visalin can içinde can değil mi

Yazılmış hal ü hattın bi mürekkeb
Acayib suret - i Rahman değil mi

Eğer derviş eğer mir ü salatin
Bu beş gün dünyede mihman değil mi

↓ Cihana aşk ile üryan gelenler
Gidende hem yine üryan değil mi

Eğer Tevrat eğer İncil ü Zebur
Be hakk - ı enbiya Fürkan değil mi

Gününü hoş geçür miskin **Hatayi**
Gelen devran aceb devran değil mi

—120—

Yakin bil ebced ü burhan Ali'dir
Beyan - ı tevhid ü Kur'an Ali'dir

Muhammed Mi'raca vardığı gece
Kapuda gördüğü arslan Ali'dir

Çıkardı yüzüğün verdi nişane
Hakikat gördü kim Sübhan Ali'dir

Hak ile kıldı doksan bin kelamı
Otuz bin sırr ile sırdan Ali'dir

Çıkarub yeryüzünden göğe ol dem
Aparub getüren Rahman Ali'dir

Görüp yer üzre bir günbed yasınmış
Acayib günbed - i hadran Ali'dir

İçinde sürülür sırr - ı hakikat
Kurulmuş mahşer ü mizan Ali'dir

↓ İleru yürüyüb kapuyu kakdı
Ana kimsin deyu soran Ali'dir

Dedi kim hadimem Hayr - ün - nisa'yem
Hem ol dem kapuyu açan Ali'dir

Çü gördü çil er var sırr - ı kudret
İçinde server - i merdan Ali'dir

İçeri girüben kıldı mahabbet
Biri kırk kırkı bir eden Ali'dir

Acayib remz içinde kaldı Ahmed
Bu remzi gösteren âsan Ali'dir

Birine çaldı kırkından kan akdı
Hem ol dem neşteri çalan Ali'dir

Çıkardı bir üzüm sail donunda
Eline hadimin sunan Ali'dir

Ezildi şerbet oldu içti anlar
Cünun ü aşık u hayran Ali'dir

Çalındı keff ü dest kopdu sima'ı
Bunları mest eden mestan Ali'dir

İçildi şerbet ü yırtıldı tülbend
Yüzüğün gösteren nişan Ali'dir

Yoğ iken yer ü gök arş ile kürsi
Hakikat mizanın kuran Ali'dir

Bu ma'niden Ali sırdır yakin bil
Havaric gözüne sinan Ali'dir

Bu biçare **Hatayi'** nin penahı
Devasız derdlere derman Ali'dir

—121 —

Derya - yi Necef gevherine kân Ali'dir
Billah leb - i lal - i Bedahşan Ali'dir

Eşyada iki nur ki meşhûd olubdur
Hurşid Muhammed meh - i tâban Ali'dir

Ma'bud ebedi alem anın hükmüne ferman
Can içre ayan oldu vü punhan Ali'dir

Mi'raca Muhammed ki uruc eyledin dem
Bir dergeh - i Hak gördü ki Arslan Ali'dir

İslam anası Fatıma - i hayr - i nisadır
Zira ki o ayet din ü iman Ali'dir

Men çakeriyem Şah Hasen padişeh - i vakt
Hakdır ki gönül tahtına sultan Ali'dir

Ver başı Hüseyn aşkına ey sofi şehid ol
Gel şübheden arın şeh - i merdan Ali'dir

Gir Zeynelaba gûşesine söyle Enelhak
Tahkik - i perestiş ile Yezdan Ali'dir

Mü'min bana mir oldu Muhammed ile zahir
Bâkır bana cism oldu veli can Ali'dir

Ca'fer yüzünün harfına yüz ders okudum ben
Her sure ile sure - i Rahman Ali'dir

Her pâ yed ile Musi - i Kâzım be - hakikat
Derya - yi muhit oldu çü umman Ali'dir

Sekiz kapusu cennet - i adnin be - velayet
Musi - i Rıza şah - ı Horasan Ali'dir

Bağdad - ı vücudumda imam üşte Naki'dir
Her gerdiş ile günbed - i devran Ali'dir

Ba dest - i tevekkül tutagör demen - i Asker
Yekreng olanın derdine derman Ali'dir

Sultan - ı seraperde zuhur oldu çü Mehdi
Alemlere faş oldu şehenşah Ali'dir

Terk eyler idi küfrünü bişekk **Hatayi**
Ger div - i lain mülke Süleyman Ali'dir

—122 —

İki alemde sultandır kalender
Kadim küfrü imandır kalender

Kalenderdir hakikat sırr - ı gevheri
Emir - i hayyi fermandır kalender

Kalender Mustafa vü Murtaza'dır
Zehi cism ile hem candır kalender

Cihan içinde ser tapa burhana
Şahın aşkına kurbandır kalender

↓ Misafirler ki mest - i hakdı candan
Visal - i şaha mihmandır kalender

Cihanın derdini buldu geda buş
Acayip ehl - i imandır kalender

Keç indi şöhre - i alem göründü
Hesaba cümle ihsandır kalender

Vilayet Kâbesini açtı **Hatayi**
Gulam - ı Şah - ı merdandır kalender

—123 —

Hasretinden yandı varım hiç görür müyüm seni
Umarım hak divanında yad etmiyesin beni
Sana cömert gani derler mürvet hey keremkânı
Alemin nuru Muhammed mürvet ya Ali mürvet

Bir sana benzer bulamadım şu cihan - ı vahdette
Göster mâh - ı cemalini kalmayayım hasrette
İsmini zikr eden kullar mahrum kalmaz ahrette
Alemin nuru Muhammed mürvet ya Ali mürvet

Yarlıga men günahkârı yüz sürdüm dergahına
Ruhum küfr içinde kaldı kalma bu günahıma
Sığınuban gelmişem men risalet penahıma
Alemin nuru Muhammed mürvet ya Ali mürvet

İmam Hasan Şah Hüseyin Şah Ali Zeynel - Aba
İmam Bâkır katarından ayırma bizi Huda
İmam Cafer yoluna olsun canımız feda
Alemin nuru Muhammed mürvet ya Ali mürvet

Şah Kâzım Musa Rıza çeşmimde canım menim
Taki Naki Askeri Mehdidir dinim imanım
Hatayi der ki ya Ali dolu günahla tenim
Alemin nuru Muhammed mürvet ya Ali mürvet

—124—

Gel ey gönül okuyalım ism - i âzam duasın
La feta illa Ali la seyfa illa Zülfikar
Oku dilden hem gönülden ta ki silinsin pasın
La feta illa Ali la seyfa illa Zülfikar

Zülfikardır hak katında indi Ali destine
Zülfikarı kuşanıban girdi kafir kastına
Ta ezelden yazılmıştır Zülfikarın üstüne
La feta illa Ali la seyfa illa Zülfikar

Şah Hatayi can ü dilden böyle etmiştir ikrar
Aşikkardır ikrar üste dü cihanda namı var
Aliyi âli demiştir hazreti Perverdigâr
La feta illa Ali la seyfa illa Zülfikar

—125—

Bu yolu doğruca süreyim dersen,
Evvela bir pir, hem piran gerek.
Hakkın didarını göreyim dersen,
Muhammed Ali'den bir burhan gerek.

Rehber olur doğru gösteren rahı,
Almayalar yola hiçbir kemrahı
Cebrail, sayılır peyk - i İlahi
Ayetli, sureli bir Kuran gerek...

Bu yola yaramaz, cahil hem kaba,
Bu yola gerektir halis bir baba.
Soyu temiz olsun hem âl - i abâ,
Gönlü alçak huyu sofiyan gerek.

Yola yarar gerek bir de kapucu,
Haksızlığı koyup hakka tapucu.
Cemaata koman mürai piçi,
Huyu haysiyyeti hem rıdvan gerek

Bu yola yaramaz bigâne kallaş,
İsterler meydanı yere bir "farraş"
İçi temiz ola, hem gözleri yaş
Gönlü vasi, gözü ruşena gerek.

Bu "delici" ister, ola yüzü ak
Oturan canlara uyara "çırak"
Gözü açık ola, kulakları sak,
Madara, mundardır. Merdane gerek.

↓ Burada her kimse "gözcü" olamaz,
Ham kimdir, has kimdir, herkes bilemez.
Hatır için riya kabul eylemez,
O cemde, hazreti Hızıran gerek.

Bu yola yarayan bir "bacı" ola,
Fatma'dan urunmuş bir tacı ola.
Şefaatçı güruh - u naci ola,
Ümmügülsüm, Rukiye, Şehriban gerek.

Bu manayı eyce gel eyle fikir,
Meydanı donata gerek bir "zakir",
Hizmetin bekleyip ederler zikir,
Sirette Cafer - i Sadıkan gerek.

"İbrikçi" ederler şöyle bir arı,
Fark eyleye edeb ile esrarı,
Bu hizmetin bilmez her binin biri,
Terk ede benliği bir Selman gerek.

"Erkânı" çalmağa gerek bir kişi,
Nurla ziyalana hem içi dışı.
Sakın incitmeye sofu kardaşı,
Kâmil ü mükerrem olan can gerek.

Bu erkâna yarar gerek bir "saki",
Sakilik gerektir Selman'ın hakkı.
Hizmetinde kaim ola ol bâki,
Hadim'ül fıkara, fahiran gerek.

Bu yolun "nakib" i gerek pir ola,
Yolda doğru ola, binde bir ola.
Herkesin hakkını veren nur ola,
Lokma pişkin olan ehl - i nan gerek.

Bu yollar cihangir bir gazi ister,
Yemeden yediren şahbazı ister,
Ölmeden ölecek serbaz'ı ister,
Mansur gibi dârda asılan gerek.

Bu rumuza namahremler eremez,
Suret oğlu olan bura giremez
Bu yol bir "elif"tir, eğri yaramaz
Şah Hatai gibi bir civan gerek....

—126—

Muhammed, Ali'den kurulu yoldur
Evvel rehberinden kaçana lânet
Evvel ikrar verip sonra dönene
Yapıştığı elden kaçana lânet

Erenler bu yolda hazırdır hazır
Musahip levnini defterden kazır
Gerekse eylesin bin kerre özür
Onlar ile yiyip içene lânet

Aklını beğenip, ikrarın koyup
Kalkıp havalanıp nefsine uyup
Teberrâ gömleğin eğnine giyip
Azrail yurduna göçene lânet

İblis gibi eller aybına bakıp
İmanın terk edip dininden çıkıp
Eliyle boynuna ilmiğin takıp
Gıybet edip sırrı açana lânet

Beğenmeyip erenlerin sözünü
Benlik yurduna kondurmuş özünü
Hak kapıdan döndürmüştür yüzünü
Azrail donunu geyene lânet

Arifler böyle dediler uluya
Azrail neylesin kalbi doluya
Teberrâ okundu yanlış biliye
Kendi bilisine uçana lânet

Hatayi'm der, bir veliyim yoluyla
Sultanın sohbeti her dem kuluyla
Gönülde kibr olup soğuk diliyle
Özün muhabbetten geçene lânet.

Levn: *Renk, boya. Burada ad, kayıt yerine kullanılmış.*

— 127 —

Ali'yi seversem candan içerü
Yolunu sürerem yoldan içerü

Bana bende demen, bende değilem
Dahi bendeler var, benden içerü

Dinin terk edenün işidür küfü
Ol ne küfürdür imandan içerü

Şeriat, tarikat, marifet hakdır
Hakikat od'u var andan içerü

Hak rehberi vardır Hakk'a yetürür
Dahi rehber var rehberden içerü

Şah Hatayi özün Hakk'a yetürür
Kapıda kuldur sultandan içerü (1)

(1) Yunus Emre'ye benzek (nazire) olan bu gazel biçimindeki nefes hece ölçüsüyle yazılmıştır.

— 128 —

Akıl ermez yaratanın sırrına
Muhammed Ali'ye indi bu kurban
Kurban olam, kudretinin nuruna
Hasan, Hüseyine indi bu kurban

Ol İmam Zeynel'in destinde idim
Muhammed Bâkır'ın dostunda idim
Cafer - i Sadık'ın postunda idim
Musa Kâzım Rıza'ya indi bu kurban

Muhammed Taki'nin nurunda idim
Aliyyün - Naki'nin sırrında idim
Hasan - ül Asker'in derinde idim
Muhammed Mehdi'ye indi bu kurban

Aslı Şah - i Merdan, güruh - i Naci
Hakikate bağlı bu yolun ucu
Senede bir kurban, talibin borcu
Muhammed Mehdi'ye indi bu kurban

Tarikatten hakikate erenler
Cennet - i alaya hülle serenler
Muhammed Ali'nin yüzün görenler
Erenler aşkına indi bu kurban

Şah Hatayi' m der bilir mi her can?
Kurbanın üstüne yürüdü erkân
Tırnağı tesbihdir, kanıda mercan
On iki imama indi bu kurban

— 129 —

Beli dedik beliye
Ta ezel ezeliye
Bir güvercin cara geldi
Ol Hazreti Ali'ye

Hem Ali'sin hem veli
Hem cömertsin hem gani
Şahin bizi alıyor
Kurtar bizi ya Ali

Ali'm sözün hakladı
Dört yanını yokladı
Çaldı ol güvercini
Dizi altına sakladı

↓ Beli dedim bestine
Aşık oldum üstüne
Gökten bir şahin indi
Ali'nin dizi üstüne

Hey buraya buraya
Melhem sarın yaraya
Süre büre getirdim
Avım geldi buraya

Ali'm der ki: namerde
Sözüm yoktur cömerde
Çün av senin idi
Niçün alman yabanda

Yabanda alamadım
Kanadım salamadım
Hastalıktan kalkmışım
Ulaşıp alamadım

Var git kuş, işin işle
Hakk'a yarar iş işle
Sana bir koyun verem
Güvercini bağışla

Tavındandır tavından
Yad yeğ midir avımdan
Dünyanın malın versen
Yine geçmem avımdan

«Oyunun yetmez oyuna
Al sok beni koynuna
Yuvada yavrum kaldı
Emaneti boynuma»

Ali haykırdı coştu
Tüyü ürperdi donun geçti
Çekti Zülfikârını
Kendi etine başladı

Dur Ali'm, mert imişsin
Mertlerden mert imişsin
Sana cömert derlerdi
Gayet cömert imişsin

«Kalkın kuşlar uçalım
Hakk'tan yana göçelim
Ali minnetçi düştü
Güvercinden geçelim»

Kalktı kuşlar uçtular
Hakk'tan yana göçtüler
Mikâil'le Cebrail
Ele ayağa düştüler

Can **Hatayi'** m nur oldu
Hep bu sözler sır oldu
Şahin ile güvercin
Her biri bir er oldu

MANİLER

Hatayi' m hal çağında
Hak gönül alçağında
Bin Kâbe'den yeğrektir
Bir gönül al çağında

* * *

Hatayi' m hal çağında
Hak gönül alçağında
Ya Ali sen erişgil
Derdimin bol çağında

* * *

Hatayi' m hal çağında
Hak gönül alçağında
Ben suçlu yar gazaplı
Kalmışam kolçağında

* * *

Hatayi' ye tanmıyan
Nefesine kanmayan
Hacı Bektaş Ali'dir
Yezittir inanmayan

* * *

Hatayi' m hal elinden
Yanmışam kal elinden
Gördün sahip değildir
Verdiğin al elinden

* * *

Sanem yine mi geldin
Kadem basa mı geldin
Doldurdun acı sözlen
Şimdi yasa mı geldin

* * *

A sanem aşık sanem
Zülfü dolaşık sanem
Sen benden vazgeldinse
Ben senden vazgelemem

* * *

Çağırdım sanem sanem
Ses verdi menem menem
Dedim lebin kim emsin
Dedi sen em gel sen em

* * *

Hatayi'm can aşkına
Ehl - i irfan aşkına
Marifetten su gelir
Dökülür can aşkına

* * *

Hatayi işin düşer
Gelip gidişin düşer
Dişleme üğ lokmayı
Yerine dişin düşer

* * *

Gönül verme nadana
Hakkı inkâr edene
Müridim Hak demişem
Muhabbet hanedana

↓ **Hatayi** can arhına
Ehl - i irfan arhına
Marifetten su gelir
Dökülür can arhına

* * *

Hatayi Mehdi oldu
İmamlar cehdi oldu
Getir gitti gam gussa
Şadilik vakti oldu

* * *

Hatai'yem bir halem
Elif üstünde dalem
Sufiyem tarikatte
Hakikatte abdalem

* * *

Hatai işin düşer
Gelip gidişin düşer
Dişleme çiğ lokmayı
Yenine dişin düşer

* * *

Hatayi Han duran bir
Cesedde can soran bir
Pirimdir mürşidimdir
Kanığım kandıran bir

— **Bilâl-i Habeşî:** İslâm dininin ilk müezzini (Öl. 641). Mekke'de bir ailenin kölesi iken, Halife Ebubekir tarafından satın alınarak özgürlüğüne kavuşturuldu. İlk müslümanlardan olan Habeşî, Hz. Muhammed ile Mekke'den Medine'ye göç edenler arasında yer aldı (622). Kâbe'nin damında ilk ezan okuyan odur.

— **Celle celalühu:** Onun şanı, yüksekliği, büyüklüğü artsın, anlamına gelen, Tanrı için kullanılan saygı sözleri.

ŞÂHİ

Gerçek kimliği, doğum - ölüm tarihleri, asıl adı ve eserleriyle yaşamı hakkında yeterli ve ayrıntılı hiç bir bilgi bulunmamaktadır.

Ancak edebiyat tarihimizde Şahi mahlaslı üç şair bilinmektedir.

Birincisi Şah İsmail'in sohbet arkadaşlarındandır. Yavuz Selim'in sağlığında, bir aralık, İstanbul'a da gelmiştir. Diyarbakır'lıdır. Güçlü bir şiir yeteneğine sahiptir. Şahi mahlasını şah İsmaile duyduğu saygıdan dolayı almıştır. Çaldıran savaşından (1514) sonra İstanbula götürülmüş sanatını orda sürdürmüştür. Şiirleri yayınlanmamıştır.

Tâc - ı yek rengi ki sahib - i devlet onra berserest
İn heme gülühâ - yi surh - u bâğ - ı Âl - i Hayderest

"Devlet sahibi olanların taçları, hep aynı renktedir
"Fakat onun tacı, Ali bağında yetişen kırmızı gül gibidir"

beytiyle ün yapmıştır. Lâtifi, teskiresinde ondan övgüyle söz eder. Ancak Hasan Çelebi, Lâtifi'nin övgülerini pek abartmalı bulur.

İkincisi : Şah - i Şarki adıyla onaltıncı yüzyılda yaşamış ve Balkan'larda dolaşmış bir gezginci şairdir. Adının yanında Şarki sözcüğünün bulunması, Anadolu'nun doğu yöresinde doğmuş olmasını vurgular.

Üçüncüsü :

Bir gün otururdum yaran - ı safa
Gönülden dinleyen duyar demişler
Hicv eyledim emellerin evvela
Kaldırdılar bu sözde naçar demişler

Dörtlüğüyle tanınmış, bir Bektaşi şairidir. Ancak, bu destanın içerisinde onsekizinci yüzyılda kurulmuş olan Hamzavi ve Celveti tarikatlarından da söz etmesi, kendisinin onsekizinci yüzyıl içinde yaşadığını kanıtlar.

Burada sunacağımız nefesin şairinin, Şah - yi Şarki olduğu sabittir. Bu günkü yaşayan Bektaşiliğe tıpa tıp uyduğu için, güncelliği kaybolmamış; hâla Bektaşiler zevkle ve ezgiyle söylemektedirler.

Bir çok Alevi - Bektaşi ozanı gibi Şahi de divan şiiri geleneğini kullanarak şeriata ağırlık veren bir baskıyı delmeye - ortadan kaldırmaya çalışmış. Divan geleneğinin içinde bu geleneğin inançlarına karşıt bir düşünceyi geliştirme çabası göstermiş. Onların anlayacağı bir dil ile onlara karşı savaş vermiş.

Şahi, aşağıya aldığımız şiirinde Alevi - Bektaşi birliğine katılışını geçtiği yükseliş aşamalarını, gelişim evrelerini, her Alevi - Bektaşi canının geçtiği durakları anlatmaya çalışmaktadır.

—1—

Kurbanlar tığlanup gülbank çekildi
Gaflet uykusundan uyana geldim
Dört kapu sancağı anda dikildi
Üryan büryan olub meydana geldim

↓ Dört kapu selamın verip aldılar
Pirin huzuruna çekip geldiler
El - ele el - Hak'ka olsun dediler
Henüz ma'sum olub cihana geldim

Evvel eşiğine koydum başımı
İçeri aldılar döktüm yaşımı
Erenler yolunda gör savaşımı
Can ü baş koyarak kurbana geldim

Pirim kulağıma eyledi telkin
Şâh - ı Velayet'e olmuşuz yakin
Mezhebim İmam Cafer Sadık'eyn
Allah dost eyvallah peymana geldim

Ol demde uyandı batın çerağı
Üç adım ileri attım ayağı
Rehberim boynuma bend etti bağı
Koç kurban dediler imana geldim

Özüm dârda yüzüm yerde durmuşum
Muhammed Ali'ye ikrar vermişim
Sekahüm hamrini anda görmüşüm
İçip kana kana mestâne geldim

Yolumuz On - iki İmam'a çıkar
Mürşidim Muhammed Ahmed - i Muhtar
Rehberim Ali'dir sâhib Zülfikar
Kulundur **Şahiya** divâna geldim

El - ele el - Hak'ka : *Fetih suresi 10'uncu ayete işarettir.* — **Sekahüm hamri :** *Dehr suresindeki 21'inci ayete işarettir. Anlamı Tanrı, oradakilere tertemiz içkiler içirecektir.*

—2—

Bir gün oturdum yaran - ı safa
Gönülden dinleyen duyar demişler
Hicveyledim emellerin evvelâ
Kaldılar bu sözde naçar demişler

↓ Gelince Abdülkadir Geylâni
Nura garkeyledi bütün cihanı
Bin bir yerde vardır halvet mekânı
Bin bir çilehanesi var demişler

Sırr - ı tarikati zemmeden merdut
Kafir olduğuna Huda'dır meşhut
Anları hep münkir yarattı Vedut
Hakkı eylediler inkâr demişler

Hasan - ı Basri'dir Said'ler piri
Halvetiler vermiş rahında seri
Celvetilerde hem vardır eseri
Anlar da çağırır Kerrar demişler

Evvel Nakşibendi eyledi zuhûr
Dünya şulesinden oldular pür - nur
Niçin nakşilerden ettiniz fütur
Anlarda var türlü esrar demişler

Ahmed - i Bedevi pir - i natıktır
Bedeve dervişi cümle tanıktır
Herbirisi rah - ı Hakk'a yanıktır
Aşk delisi gâhi donar demişler

Rifâilerde de vardır bir nişan
Darbı sinesine vurur her zaman
Pirin himmetile hep âteşzeban
Kızgın demirleri yalar demişler

Bir tarik var ana derler Celâli
Kerametten olmaz hiç birin hali
Anlarda aynadır Hakk'ın cemâli
Dilde vird - i ismi Hayder demişler

Bir büyük pir dahi İbrahim Ethem
Cümlesi Süryânı durdurur epsem
Anlar dünya için oldular bigam
Zikri yâ Hak eder her bâr demişler

Kalenderi dahi bir sırr - ı hikmet
Pirlerinden gayet olundu himmet
Giydikleri hırka tac - ı saadet
Gönülden virdleri Cebbar demişler

Dahi geldi dile Özbeğin pendi
Her biri yolunda pirler menendi
Çok esrâr zuhura getirir Hindi
Süryanice zikri Settar demişler

Bir dahi var Hamzeviler tariki
Virdi Kulhüvallah okur hakiki
Anlardürür erenlerin refiki
Ruz u şeb okurlar hezar demişler

Tarik - i Nusayri acaip hüner
Destine ne alsa olur misk amber
Mangallar dolusu ateş olsa yer
Toprak tutar barut yapar demişler

Tarik - i Yasevi bir acaip sır
Eğer aklın varsa ol tarika gir
Bir garaip himmet eylemiş ol pir
Aslan gibi insan yutar demişler

Bir enver - nümadır Mevlevi inan
Döndürür alemi bu çerh - i devran
Cezbelik halinde döndüğü zaman
Gâhi döner gâhi uçar demişler

↓ Hatem - i pir Hacı Bektaş - ı Veli
Anın nesl - i pâki Muhammed Ali
Cümle erenlerin bir ziba gülü
İsmi Hacı Bektaş Hünkâr demişler

Zuhur eyleyince pir - i Horasan
Doksan bin er ile oldu imtihan
Darı çeç üstüne post koyduğu an
Bin bir rekât namaz kılar demişler

Doksan bin erenler dedi eyvallah
Senin rızandayız cümlemiz billah
Yazında yazılmış Semme vechullah
Mutlaka Ali'ye Haydar demişler

Doksan bin er ile gelince biri
Bütün karşı varıp Rûmun erleri
Karaca Ahmet cümlesinin serveri
Elde mar aslana süvar demişler

Rûma gelince ol Kutbü'l - evliya
Gulguleye vardı arz ile sema
Binip bir seng üzre ol envernüma
Yürüttü bir cansız duvar demişler

Bir kadı var dedi ben olurum baş
Ne asil kimsedir ol Hacı Bektaş
Pir keramet ile anı etti taş
Dervişler üstüne basar demişler

Dağlar şahitliğe olunca sırdaş
İçinden ayrılıp gelen üç beş taş
Münafıklar ile eyleyim savaş
Cümlesi bir dilden sahhar demişler

Softaların melameti çok oldu
Yezitlerin nedameti çok oldu
Dervişlerin kerameti çok oldu
Esti bir muhalif rüzgar demişler

Bazı softa vardır gayet müzevir
Beş kuruş ver hemen dininden çevir
Yalan yere şahit olur ol kâfir
Para için dinin satar demişler

Bazı kadı müftü bu işe mail
Duyunca ism - i zer aklolur zail
Tevzir hitabından arar bir tevil
Yüz bin politika açar demişler

Şah - ı vilâyetin kuluyum **Şahi**
Sahip - şecaatın kuluyum Şahi
Gönüller şahının kuluyum Şahi
Ana kim Ali Züfikar demişler

Yaran - ı safa: *Dostlar arasında* — **Naçar:** *Çaresiz* — **Merdud:** *Kovulmuş* — **Zemmeden:** *Kötüleyen* — **Meşhud:** *Görülmüş, görülen* — **Vedut:** *Tanrı* — **Şule:** *Işık* — **Pür - nur:** *Işık dolu* — **Fütur:** *Zayıflık, usanma, gevşeklik* — **Rah:** *Yol* — **Zeban:** *Dil* — **Ateş zeban:** *Uz dili* — **Vird:** *Tekrarlama (sürekli okunan dua)* — **Epsem:** *Kötü* — **Bigam:** *Gamsız* — **Bâr:** *Yük* — **Refik:** *Kardeş* — **Pend:** *Söz* — **Menendili yok:** *Değerlisi, üstünü yok, gibisi yok* — **Ruz ü şeb:** *Gündüz gece* — **Hezar:** *Bülbül* — **Enver - nüma:** *Daha parlaklık gösteren, ışık saçan* — **Garaib:** *Tuhaf, şaşılacak şey* — **Cezbe:** *Kendine çekme, cazibe* — **Cerh - i devran:** *Dönen dünya* — **Ziba:** *Süslü, yakışıklı, güzel* — **Semme vechullah:** *Yüzü Tanrı'ya benzer* — **Mar:** *Yılan* — **Sahhar:** *Doğrudur*— **Gulgule:** *Gürültü, şamata* — **Seng:** *Taş* — **Nedamet:** *Pişmanlık* — **Müzevir:** *Ara bozucu, yalanı süsleyen, laf taşıyan* — **Mail:** *Eğimli* — **Zail:** *Sona erme* — **Tevil:** *Çevirme, söze ayrı mana vermeye kalkma.*

— 3 —

Gonca-yı gül bülbülün kastına peykân eylemiş
Gonca açılgan gülü yüzüne kalkan eylemiş

Goncanın peykanın tiz etmek için şeh-i gül
Cismini başdan ayağa şekl-i sühan eylemiş

Gül erûsun sübhdem bülbül nigah etmiş meğer
Kim, yüzün yaşıl duvag altında pınhan eylemiş

Dehr ârâ her bir pozug dıvar görsen şöyle bil
Bir Süleyman mülkidir, cerg anı viran eylemiş

Mehrine aldanma, **Şahi**, bu felegin kim, günü
Göğe yetirmiş, yene hak ile yeksan eylemiş

Kast: *Öldürme* — **Peykân:** *Ok atma* — **Peykan:** *Ok* — **Tiz:** *Uç* — **Şah-ı gül:** *Gül padişahı* — **Şekl-i sühan:** *Törpü şekli* — **Erûs:** *Kumaş* — **Subhdem:** *Sabaha dek* — **Nigah:** *Seyretme* — **Duvag:** *Duvak, örtü* — **Pûnhan:** *Gizli* — **Dehr:** *Dünya* — **Arâ:** *Yüzünde* — **Pozug:** *Yıkık* — **Cerg:** *Felek* — **Viran:** *Ören yıkık* — **Mehr:** *Sevgi* — **Yitirmiş:** *Çıkarmış* — **hak ile yeksan:** *Toprakla bir.*

PİR SULTAN ABDAL

Gerçekten Pir Sultan, Türk şiirinin devlerinden biridir. Evrensele çengel atmış beş - on ozanımız arasında onur yıldızı olarak parlar. Bu ölümsüz güzellikleri sergileyen insanın kişiliği ne yazık ki hala karanlıklarda gömülüdür. Rahmetli İbrahim Aslanoğlu altı Pir Sultan belirlediğini söyler. Doğrudur, ama Pir Sultan geleneğinde hepsi aynı sonsuz denizde birleşir, karışırlar. Titiz ve uzun araştırmalarından dolayı I. Aslanoğlunu taktir ediyoruz (**Bkz. Pir Sultan Abdallar 1984**).

Ününün yaygınlığına etkisinin genişliğine karşın yaşamı üzerine elde kesin bilgiler ve belgeler yok. Mevcut bilgiler de açık seçik değil.Şiirlerinden öğrenildiğine göre, Sivas'ın Yıldızeli'ne bağlı Banaz köyündendir ve asıl adı Haydar'dır. Yine şiirlerinden öğrendiğimize göre, bir kez yanına gidip geldiği söylenen Safavi Devleti hükümdarı olan Şah Haydar'ın torunu ve Şah İsmail'in oğlu Şah Tahmasb zamanında (1502-1576) yaşamıştır. Bir Alevî ayaklanmasına öncülük etmiş, yetmiş üç kişiyle başlattığı isyan, Hızır Paşa tarafından bastırılmış, Pir Sultan yakalanarak zindana atılmış, inancından dönmemesi üzerine de asılmıştır. Yaşamı bütünüyle söylenceye dayanır. Pir Sultan'ın anısı, halk arasında bugün de şiirlerinin yanısıra yaşamaktadır. Alevilerce yedi ulular olarak anılan Fuzuli Hatayi - Nesimi Virani Yemini - Kul Himmet arasında yer alır. Büyük bir ozandır.

Alevi - Bektaşi edebiyatının en büyük ozanı Pir Sultan 'dır. Halk dili ve halk edebiyatıyla beslenen kusursuz söyleyişi, belli bir inancın insanî yanını vurgulayan dünya görüşü ve coşkulu lirizmiyle günümüzde de varlığını, diriliğini sürdüren bir halk ozanıdır. Divan edebiyatının hemen hiç etkisinde kalmamış, sözlü edebiyatın birikimlerinden yararlanmış, duru bir dil kullanarak kendine özgü bir şiir yaratmıştır. Şiiri, yaşanan hayatı kucaklar, insan sevgisiyle doludur ve insan duyarlığının, insanın iç dünyasının ortak yanlarını dup - duru olarak yansıtır. Onda bir tarikata bağlı şairin öğreticiliğini, bir saz şairinin uçarılılığını ve doğa sevgisini, dervişlik neşesini, kısacası kusursuz şiirsel bir bileşimi bulabiliriz.

Pir Sultan'ın yaşamı, Alevi - Bektaşi topluluğunun yarattığı söylencelere dayanır. Şiirleri konusunda yapılan araştırmalar, Karşımıza gerçekle masalın içiçe geçtiği söylenceye dayalı bir kişilik çıkarmaktadır. Onun adı çevresinde oluşan sözlü öykülerin, şiirlerinin yarattığı saygın etkinin, sonsuz dinamizmin, manevi bir gücün yüzyılları aşarak günümüzde de canlılığını koruduğu görülür. Onun gücü halkın duyuş ve düşünüşünü, özlemlerini, insani olan her şeyi şiirleştirebilmesinden kaynaklanmaktadır. Gerek yaşadığı dönemde gerekse sonraki yüzyıllarda izleyicilerinin çıkması, aynı adı kullanan ozanların onun bıraktığı şiir kalıtımını, birikimini zenginleştirerek sürdürmesi ve bir Pir Sultan geleneğinin oluşması bunun, bu halkla bütünleşmenin sonucudur. Bu nedenle gerçek Pir

Sultan'ın kim olduğunu araştırmak, hangi şiirin hangi Pir Sultan'a ait olduğunu bulmaya çalışmak çokça önem taşımaz. Pir Sultan'ı astıran Hızır Paşa'nın hangi Hızır Paşa olduğunu da bizce önemli değildir. Bunların hiç birisi önemli değil, önemli olan bu şiirlerin hangi toplumsal koşulların, hangi inanç ve düşüncenin, hangi duyguların ve özlemlerin ürünü olduğu, hayatı, yaşananı, insanı hangi gerçeklikle yansıttığıdır. Bu soruların yanıtı arandığında karşımıza halkın kendisi çıkacaktır. Pir Sultanları yaratan, yaşatan halktır çünkü, onun için burada Pir Sultanlar konusunda bir ayrıma gitmeden bugün de yaşarlılığını sürdüren Pir Sultan geleneğinin ürünlerinden öğrenilmesi gerektiğini düşüneceğiz **(Atillâ Özkırımlı Alevi ve Bektaşilik Edebiyatı S:lll)**

"Pir Sultan Abdal, Erdebil ocağına bağlıdır. Yukarıda değindiğimiz gibi Banaz'da doğmuştur. Asıl adı Haydar'dır. Bununla birlikte şiirlerinde Hacı Bektaş-i Veli'yi pir, Hacı Bektaş halifelerinden Kızıl Deli'yi ve Abdal Musa'yı da ser çeşme olarak tanır. Hiç bir nefesinde söz etmediği halde, söylentilere göre "Agu içen adıyla anılan Kara Donlu Can Baba ocağı" ile de ilişkilidir.

Alevi - Bektaşi topluluğunda yaygın olan bir söylenceye göre, "Hızır Paşa, Sofular köyünden imiş. Pir Sultan'dan himmet istemiş. O da: (Sana himmet veririm amma, sonra gelir beni asarsın, demiş.) Öyle de olmuş. Hızır Paşa, önce Pir Sultan'ın taşlanmasını emretmiş. Herkes Pir Sultan'a taş atmış. Fakat Pir Sultan'ın ahret kardeşi olan Ali Baba, gül atmış. Gül, Pir Sultan'a değince, Pir Sultan (Ah...) diye inlemiş. Ve:

"Şu ellerin taşı hiç bana değmez
"İllâ dostun gülü yaralar beni."

demiş. (Bu olay Hallacı Mansur ile Şeyh Şiblî arasında da geçer.) Halkın yaratma gücü her dönemde aynı, hep güzel ve gerçek olanın yanında yer alıyor.

"Sonra taşlarla yaralanan Pir Sultan'a Şahı Tahmasb ile, siyasal ilişki kurduğu töhmetiyle Kara Kadı tarafından verilen idam fetvasına dayanarak, Hızır Paşa Sivas'ta onu astırmış. Pir Sultan'ın asılmasını sağlayan bir de fetva (buyruk - ferman) dan söz edilir. Bu fetva Başbakanlık Arşivi Mühimme Defteri 80. sırada kayıtlıdır. Bu belgede Pir Sultan'ın "Bedreddin taifesinden" olduğu söylenmektedir, zaten Şeyh Bedreddin'de ayaklanma çıkardığı gerekçesiyle Serez çarşısında üryan olarak asılmıştı. Şeyh Bedreddin'i izleyen ve "Bedreddinli" olarak bilinen topluluk Alevi - Bektaşi topluluğu içinde zamanla eriyip kaybolmuştur. Sonuçta, Pir Sultan'ın giysileri dar ağacında asılı kalmış, kendisi sır olmuştur. Bir söylenceye göre de Erdebil Dergâhına getirilip, orada toprağa verilmiş." Söylence böyle söyler, ama elde hiç bir şey yok. Bir Pir Sultan daha var. Banaz'lı değin ünlü olmasa bile oda Pir Sultan, Serezli pir Sultan.

Serezli Pir Sultan'ın adı da Haydar, yine Serezli Pir Sultanı'ın ahret kardeşininde ismi Gazi Ali Baba'dır. Selanike bağlı Sarıgöl yöresindeki Bahçe tekkesindeki türbe içinde yatar. Bu söylenceleri yörelerden gelen göçmenler çıkarmış, onlar da İzmir, Manisa ve Samsun'a yerleşmişlerdir. Bu göçmenlerde yukarıda yazılan söylencelerin benzerini anlatırlar ve olayların, Sarıgöl'de geçmiş olduğunu söylerler. Von Hasluck, **(Bektaşiliğin**

Coğrafi Dağılımı) adındaki eserinde, hem bu tekkelerden, hemde bu azizlerden ayrıntılı olarak bahseder. Doğruluğunu kimse bilemez.

M. Cevdet kitapları arasında 57 No'da kayıtlı olan **(Tarih - i Âlem - i Abbası)** kitabının Mehmet Nebih'in çevirisindeki bilgilere göre ise:

"Şah Tahmasb, kendisini bir kurtarıcı ve mehdi olarak kabul eder, kırk kadar batıni Türkmen dervişinin, önce kafalarına tokmak vurdurup öldürtmüş, sonra da ateşe atıp yaktırmıştır." **(Aktaran, Turgut Koca, a. g. e. s: 149)**

Bu durumda, batıniliği dile getiren Pir Sultan'ın Tahmasb ile ilişki kurması olanağı olamaz., düşünülemez de.

Banazlı Pir Sultan, Erdebil tekkesine bağlı görünse de o da Serezli Pir Sultan gibi bir Bektaşidir, Hacı Bektaş Veli'yi Pir ve onun halifelerini kutsal sayması, kendisinin Bektaşi tarikatı halkasından olduğunun kabul edilebilir bir olgu olduğunu gösterir.

Bütün Bektaşiler, her iki Pir Sultan'ı, aziz olarak tanırlar. Bazen de özdeştirirler.

Aslında Banazlı Pir Sultan'ın Osmanlı paşası ile ters düşmesi siyasal ve dinsel yönden değil, ekonomik yöndendir. O devirde köylü, halkı sömüren vergi memurlarının adaletsiz eylemlerine karşı çıkmaktadır ve bu uğurda bir çok insan başını bile vermiştir.

Pir Sultan mahlaslı bir çok nefesler incelenirse; Hatayi, Kul Himmet, Kul Adil, Kul Hüseyin, Serbân - ı Veli, Elmalı Baba, Kul Kemter, Kenzi gibi aynı dinsel görüşü, dile getiren şairlerin nefeslerinin genellikle birbirine karıştığı görülür.

Her iki şairin nefeslerinin bir çoğu bestelenmiştir.

Serezli Pir Sultan'ın yaşamı hakkında; Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesinde, Von Hasluck'un **(Bektaşiliğin Coğrafi Dağılımı)** adlı eserinde, Romanya'lı Prof. Micael Kiel-'in makalesinde yazılı bilgiler olduğu halde, Banazlı Pir Sultan'ın yaşantısını belgeleyen hiç bir kanıt bulunamamaktadır. Hatta Hızır Paşanın da kim olduğu bilinemiyor. **(Tercüme - i Halil cil - i Osmani c. 2, s: 279)** da adı geçen Hızır Paşanın Pir Sultan'ı astıran Paşa olması olasılığı asla inandırıcı değildir. Çünkü bu Hızır Paşa **(Naima Tarihi c. 2, s: 23)** deki bilgilere göre Kalenderoğlu olaylarına adı karışan Osmanlı Paşasının başarısız yönetiminden dolayı, Üsküdar'a sürdürülmüştür. Bu sözü edilen Kalenderoğlu ise ozan ve isyan ettiği için öldürülen Kalender Çelebi değildir.

Prof. Dr. M. Fuat Köprülü, Hayat Dergisi s: 64'de Pir Sultan'ı konu eden hiç bir yazılı belge olmadığından söz etmektedir. Bununla birlikte Kilis'li Rıfat Bey "Ali Emiri" kitapları arasında 656 Nolu dergide "Pir Sultan'ın Hızır Paşa tarafından asılmış olduğuna dair bir kayıt vardır" demektedir.

Gerek S. Nüzhet Ergun'un ve gerekse Abdülbaki Gölpınarlı ile Pertev Naili Boratav-'ın birlikte hazırladıkları, "Pir Sultan Abdal" adlı eserlerindeki şairin yaşam öyküsü, yöresel söylencelerin varsayımlarına dayanmaktadır. Elbette bu öyküler, asla tarihi gerçekleri yansıtmaz. Ama özünde de bazı gerçekleri sakladığı unutulmamalıdır.

Pir Sultan hakkında bir çok araştırma inceleme yapılmıştır. İbrahim Aslanoğlu, Selahattin Eyuboğlu, Cahit Öztelli, Abdülbaki Gölpınarlı, Pertev Naili Boratav, Ali Balım, Asım Bezirci gibi araştırmacıların özgün, yetkin ve müstakil incelemelerinin yanı sıra, Atilla Özkırımlı, Turgut Koca, Sadettin Nüzhet Ergun, İsmet Zeki Eyuboğlu'nun seçkin yapıtlarında da şiirleri yer almıştır. Düşüncelerinden dolayı Hızır Paşa buyruğuyla öldürülmesi konusunda bilimsel araştırma yapılmamıştır. Kısaca Pir Sultan'la ilgili çalışmalardan açık - seçik, kesin ve tartışmasız sonuçlar elde edilememiştir şimdilik elde edileceği de yok gibi. Şiirlerindeki tartışmalar da öyle. Şiirlerinin bazılarında geçen kavramlar 16. yüzyıl Türkçesinde yok, öyle olunca da, ya bu şiirler bir Pir Sultan'ın değil, bir kaç Pir Sultan'ındır diyoruz; ya da sonradan halk tarafından eklenmiş, yazılmış şiirlerdir diye düşünüyoruz. Kaldı ki, o dönemdeki bazı kavramlar o değin soyut içerik kazanmamıştır. Eldeki şiirlerin yaklaşık yüzellisi dışında kalan bir çoklarının sonradan yazıldığını, ozanın elinden çıkmış gibi gösterildiğini öne sürenler de var (**İ. Zeki Eyuboğlu, Alevi - Bektaşi Edebiyatı s: 162**) Halk, Yunus'a Karacaoğlan'a, Köroğlu'na v.b. ozanlara yaptığını Pir Sultan için de yapmış, onu kendi ağzından kendi gönlünce konuşturmuştur. Bu şiirleri daha fazla didiklemenin anlamı da yok. Halk onların öyle yazılmasını, öyle konuşulmasını istemiş. Önemli olan bir düşüncenin, bir inancın belli bir odaktan çıktıktan sonra genişleyerek yayılması, benimsenmesi, kendisinin üretici duruma gelmesidir. Pir Sultan üzerinde Yunus Emre'nin, Hatayi'nin v.b ozanların etkileri açıkça görülür. Ozanın kök düşüncesi; birlik, bütünlük, barış ile Ali soyuna karşı duyulan derin sevgi, insanın özsel arınmışlığa varma gereği, doğruluk dürüstlük ve yardım gibi kavramlara dayanır. O, bunlara insanın ancak yetkinlikle, olgunlukla, tevazu ile pir eteğinden tutarak varılabileceğine inanır ve şiirlerinde hep bunu vurgular. Bunun için bu kavramların "Seçebilirsen - Erebilirsen - Varabilirsen - Görebilirsen - Verebilirsen - Durabilirsen" gibi dörtlüklerin sonuna getirilen sözcüklerde odaklaştırılarak eyleme dönüştürülmesi öngörülmekte, önerilmektedir. Zorlama yok, önerme vardır, anılan sözcüklerle vurgulanan basamakların aşılması gerekir, olgunluğa, yetkinliğe varılabilmesi için Pir Sultan'a göre, kişinin Alevi - Bektaşi inancında yeri, makamı çok önemlidir. Belli bir olgunluk aşamasına varmadan tasavvufta, Kâmil insan olmak imkânsızdır. Olgun kişi (Kâmil insan) olgunluk - yetkinlik aşamalarında "En üstte" duran kişidir. Kişinin toplulukta toplumsal bir görevi, yerine getireceği yükümlülükleri vardır, çevresine ışık saçacak, bilgi dağıtacak, canları aydınlatacak, onlara her bakımdan yardımcı olacaktır.

Arısın çiçek yaylarsın
Yarın senden bal isterler

İşte insanı insan yapan, bu sözcüklerde yüklü içeriğin kapsadığı anlamdır.

Bu dervişlik bir dilektir
Bilene büyük devlettir
Yensiz yakasız gömlektir
Giyemezsin demedim mi

Pir Sultan, görüşlerini, düşüncelerini sözcüklere yüklerken yalın dilin çarpıcı gücünden yararlanmasını biliyor. Anlamsal içerik dolu yalınlık şiirin etkisini daha da arttırıyor.

Pir Sultan'ın Osmanlı düzenine başkaldırıp - kaldırmadığı da tartışmalıdır. Cahit Öztelli ve Vecihi Timuroğlu Pir Sultan'ın bir halk hareketine karışmadığını, böyle bir olayı yönetmediğini, dahası böyle bir "ihtilal" ya da "ayaklanma" olmadığını savunurken; Prof. M. Fuat Köprülü, Şükran Kurdakul, Dr. İsmail Beşikçi, Naci Kasım, Atilla Özkırımlı, Asım Bezirci, İbrahim Aslanoğlu, Prof. İlhan Başgöz, Mehmet Bayrak, Rıza Zelyut, Nejat Birdoğan, R. Yürükoğlu, Çetin Yetkin, Baki Öz, Prof. F Bozkurt Anadolu'daki halk hareketleriyle bütünleştiğini, daha halka yaraşır yeni bir düzen için Osmanlı düzeniyle savaştığını - şöyle ya da böyle - kabul ederler. Gerek şiirleri olsun, gerek halkın muhayyile gücünün bugüne değin aktardığı söylenceler olsun Pir Sultan'ın Osmanlı baskıcı düzenine karşı çıktığını, eylem koyduğunu, halk eylemleriyle bütünleştiğini, hatta önderlik etmiş olduğunu ve bu uğurda başını verdiğini söylerler.

Aslında Pir Sultan Abdal yalnızca güzel, içli şiirler söyleyen bir halk ozanı değildir. Öyle olsaydı yalnızca yazın tarihinin sayfalarında kalır, eğitim - öğretim gören dar bir kesimce tanınırdı. Oysa Pir Sultan, döneminin toplumsal sorunlarına eğilmiş, bunları kendisine konu edinmiş, çıkış yolları aramış; yer yer şiirini, sanatını da bu uğurda aracı yapmış bir ozandır. O nedenle halkla, halkın sorunlarıyla özdeşleşmiş, bütünleşmiştir. Beşyüz yıldır her toplumsal çıkışlarda, başkaldırılarda örnek görülmüş, simge olmuştur. Şiirleri siyaset yüklüdür, eleştiri yüklüdür. Anadolu toplumuna baskıcı düzen karşısında kurtuluş yolları arar, yol gösterir savaşır, eleştirir. Düzenin iyisini, uygununu arar. Toplumu ona yöneltir. Hak ozanlığı, halkın ozanlığı buradan gelmektedir. Anadolu halkının sorunlarının dilidir o. Halktan biridir. Halkla birlikte haksızlık ve yolsuzluklara şiiriyle, sanatıyla ve siyasal önderliğiyle başkaldırmıştır. Bu tutumu onu halkla bütünleşmeye götürmüştür. Halk ozanı Pir Sultan Abdal beşyüz yıldır toplumsal sorunların eleştirisinde çeşni, toplumsal sorunlara başkaldırmada simge olmuştur. Bugün de devrim türküleri onun deyişlerinden oluşmaktadır. Kısaca Pir Sultan Abdal, bir lider - ozandır. Şiirini bir kavga sanatı olarak kullanmıştır. Direnen bir şiirin ustası ve bir dava adamıdır.

Pir Sultan halkın sazı, sözü, gözü, kulağı, dili olmuş ve halka mal olmuş bir ozandır; yine ona kendisini seven, sevgisini ve umudunu yüzyıllarca onunla yaşatan halkça söylencelere boğulmuş, destansal ve efsanevi bir kişilik kazandırılmıştır. Bu nedenle Pir Sultan'ın tarihsel kişiliğini bu söylencelerden oluşmuş kabuğun içinden çekip çıkarmak, onu bir zaman dilimine oturtmak oldukça zor (**Baki Öz, Osmanlı'da Alevi Ayaklanmalar sh: 190**).

Değerli tarihçi Baki Öz'ün "Osmanlıda Alevi Ayaklanmaları" adlı özlü incelemesinde belirttiği gibi Pir Sultanın yaşadığı dönem padişahları II. Beyazıd, Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman dönemlerinde olan Türkmen kıyımlarını yaşamış; Şahkulu, Atmaca, Baba Zünnun, Kalender Çelebi türünden ayaklanmalardan etkilenmiş, bunlara katılmış, etkilenmiş, Kanuni'nin İran seferi sırasında uyguladığı Köylü-Alevi kı-

rımı sonucunda idam edilmiştir (Perter Naili Boratav, Abdülbaki Gölpınarlı da bu görüşe katılanlar arasındadır.

Fuat Köprülü, Sadeddin Nüzhet Ergun ve Cahit Öztelli'nin oluşturduğu grup ise, Pir Sultan'ın, Aziz Mahmut Hudai'nin I. Ahmet'e yazdığı mektupta adı geçen Hızır Paşa'ca asıldığını öne sürerler. I. Ahmet'in saltanatı (1603-1617) yılları arasındadır. Adı geçen Hızır Paşa ise 1608 de ölmüştür.

İlhan Başgöz dikkati 1577 de olan ikinci düzmece Şah İsmail olayı üzerine çekerek Pir Sultan'ın bu ayaklanmaya karıştığını savunur. Özetle; bu olay istenilen açıklığa kavuşmamıştır. Ancak, Anadolu'da İran yanlısı olduğu öne sürülen Alevilerin sürekli izlendikleri, her şey bahane edilerek sürülüp kırıma uğratıldıkları, "şah" sözünü Ali, Ehlibeyt dostu karşılığı kullandığı kesin olan Pir Sultan'ın bu neden gösterilerek 1590'da Sivasta asıldığı doğrulanmaktadır.

ŞİİRLERİNDEN ÖRNEKLER

— 1 —

Gözleyi gözleyi gözüm dört oldu
Ali'm ne yatarsın günlerin geldi
Korular kalmadı kara yurt oldu
Ali'm ne yatarsın günlerin geldi

Kızıl Irmak gibi bendinden boşan
Hama'dan Mardin'den Sivas'a döşen
Düldül eğerlendi Zülfikar kuşan
Ali'm ne yatarsın günlerin geldi

↓ Mümin olan bir nihana çekilsin
Münafık başına taşlar üşürsün
Sancağımız Kazovaya dikilsin
Ali'm ne yatarsın günlerin geldi

Şahın geleceğin bir gün duydular
Yezid'ler lanet gömleğin giydiler
İmam Aliyürrıza'ya kıydılar
Ali'm ne yatarsın günlerin geldi

Pir Sultan Abdal'ım bu sözüm haktır
Vallahi sözümün hatası yoktur
Şimdiki sofunun yezidi çoktur
Ali'm ne yatarsın günlerin geldi

— 2 —

Pir Sultan'ım şu dünyaya
Dolu geldim dolu benim
Bilmeyenler bilsin beni
Ben Ali'yim Ali benim

Çarşılarda dolanırım
Ben Hakk'ım Hak'tan gelirim
On'ki İmamı hak bilirim
Dedikleri deli benim

↓ Coşma deli gönlüm coşma
Coşup da kazandan taşma
Üçyüz altmış tane çeşme
Serçeşmenin gölü benim

Kılıcın kırk arşın uzar
Münkirin kökünü kazar
Çarşı pazarlar da gezer
Dedikleri deli benim

Pir Sultan kapında kuldur
Bunu bilmek müşkül haldir
Ali'nin ihsanı boldur
Şah - ı Merdan kulu benim

— 3 —

Arzulayıp sana geldim
Pirim Hacı Bektaş Veli
Eşiğine yüz sürdüm
Pirim Hacı Bektaş Veli

Güvercin donunda oturur
Taşlar şehadet getirir
Cümle çiğleri pişirir
Pirim Hacı Bektaş Veli

Bahçede gördüm gülünü
Erenler sürdü demini
İmam Rıza'nın torunu
Pirim Hacı Bektaş Veli

↓ Balım Sultan er koçağı
Keser kılıncı bıçağı
Oldur erenler çiçeği
Pirim Hacı Bektaş Veli

Pir elinden dolu içtim
Erenler demine düştüm
Ak cenneti gördüm coştum
Pirim Hacı Bektaş Veli

Kırkbudak'ta şem'a yanar
Abdalları semâ döner
Dolusundan içen kanar
Pirim Hacı Bektaş Veli

Pir Sultan'ım gerçek veli
Geçmem ben şunlardan beli
Doksan bin Horasan eri
Başı Hacı Bektaş Veli

— 4 —

Gündüz hayalimde, gece düşümde
Gel dinim imanım İmam Hüseyin
Yıl oniki ay her sabah seherinde
Her dertlere derman İmam Hüseyin

Dividim var kalem tutmam elimde
Hakk'ın kelâmını koymam dilimde
Muhammed'in sancağının altında
Salınır da mazlum İmam Hüseyin

↓ Aşk kitabın Hudâ bana gönderdi
Gökten Cebrail de yere indirdi
Yezid'leri cehenneme gönderdi
Alınsın hayfınız İmam Hüseyin

Hatice rehberi divanda bir yâr
Fatma ana ağlar hem saçın yolar
Hakk'a terazi olmuş mizanın tutar
Şehit donu giyen İmam Hüseyin

Pir Sultan ne güzel bulmuş yerini
Ben pirime kurban verdim serimi
Muaviye oğlu ile Mülcem soyunu
Sürsünler dergâhtan der İmam Hüseyin

— 5 —

Mürşide varmaya talip olursan
İptida insandan rehber isterler
Verdiğin ikrara doğru gelirsen
Ahd ile peymandan rehber isterler

Rehberin var ise olursun insan
Rehberin yok ise kalırsın hayvan
Arasat gününde açılır meydan
Açılan meydanda rehber isterler

Mürşidin nazarı müşkülü seçer
Kâmil olan talip sıratı geçer
Can kuşu kafesten âkıbet uçar
Tenden uçan candan rehber isterler

↓ Şâh - ı Merdan bir yol kurdu kuluna
Bu yola giden rehberden biline
Girmek ister isen İmam yoluna
On İki İmamdan rehber isterler

Tarikat babına girmek dilersen
Hakikat güllerin dermek dilersen
Erenler sırrına ermek dilersen
Sır ile pinhandan rehber isterler

Pir Sultan' ım söyler bu hikayeti
Yirmi sekiz harfle yedi ayeti
Nefsini bilmektir sözün gayeti
Bilmeğe irfandan rehber isterler

— 6 —

Gam elinden benim zülfü siyahım
Peykân değdi sinem yaralandı gel
Suna başın için ağlatma beni
Bugün sevda candan aralandı gel

Gamdan hisar oldu mekânım yurdum
İşitmez âvazım dinlemez virdim
Bir değil beş değil on değil derdim
Düğümler baş verdi sıralandı gel

↓ Hasretine vasıl olam mı böyle
Mecnun'a da bâki kalır mı Leyla
Ölümlü dünyadır gel helâl eyle
Yüklendi barhanam kiralandı gel

Ne çekerse dertli sinem dağ olmaz
Gürler gelir geçer ömür çağ olmaz
Teşevvüştür yaralarım sağ olmaz
Göğerdi çevresi karalandı gel

Pir Sultan Abdal' ım haftada ayda
Günler gelir geçer bulunmaz fayda
Gönül Hak arzular canımı hayhayda
Toprağım üstüme kürelendi gel

Teşevvüş: *Karışıklık, karışık* — **Hay hay:** *Can alıp vermek.*

— 7 —

Yürü bire yalan dünya
Yalan dünya değil misin
Hasan ile Hüseyini
Alan dünya değil misin

Ali bindi Düldül ata
Can dayanmaz bu firkata
Boz kurt ile kıyamete
Kalan dünya değil misin

Tanrı'nın Aslan'ın alan
Düldül'ü dağlara salan
Yedi kere ıssız kalan
Kalan dünya dağil misin

↓ Bak şu kışa bak şu güze
Ciğer kebab döndü köze
Muhammed'i bir top beze
Saran dünya değil misin

Pir Sultan' ım ne yatarsın
Kurmuş çarhını dönersin
Ne konarsın ne göçersin
Kalan dünya değil misin

— 8 —

Yürüyüş eyledi Urum üstüne
Ali nesli güzel İmam geliyor
İnip temenna ettim güzel destine
Ali nesli güzel İmam geliyor

Doluları adım adım dağıdır
Tavlasında küheylanlar bağlıdır
Aslını sorarsan Şâhın oğludur
Ali nesli güzel İmam geliyor

↓ Tarlaları adım adım çizili
Rakibin elinden ciğer sızılı
Al yeşil geyinmiş gerçek gazili
Ali nesli güzel İmam geliyor

Magripten çıkar görünü görünü
Kimse bilmez evliyanın sırrını
Koca Haydar Şâh - ı cihan torunu
Ali nesli güzel İmam geliyor

Pir Sultan Abdal' ım görsem şunları
Yüzüm sürsem boyun eğip yalvarı
Evvel baştan On'kiler serveri
Ali nesli güzel İmam geliyor

— 9 —

Çıkardılar kisvesini başından
Soyuyorlar Şahı Merdan Ali'yi
İndirdiler teneşirin üstüne
Koyuyorlar Şah'ı Merdan Ali'yi

Fatma Ana ağlar şol yaşın yaşın
Şundan gördüm Düldül'ün kişneyişin
Ol Şahı Merdan'ın kıbleye başın
Çevirdiler Şahı Merdan Ali'yi

↓ Mürekkebi Zemzem ile ezdiler
Üst başına Mim duasın yazdılar
Kuburun da Ak Deve'ye kazdılar
Gönderdiler Şahı Merdan Ali'yi

Kasdettiler İmamların soyuna
Zehirler kattılar Hasan payına
Kefenini Âb-ı Zemzem suyuna
Batırdılar Şahı Merdan Ali'yi

Pir Sultan Abdal'ım hoş hava ile
Arşa direk dikti bir dua ile
Kanber'in yedtiği Ak Deve ile
Götürdüler Şahı Merdan Ali'yi

— 10—

Aşure ayında matem orucu
Onları tutana sevap yazılır
Kerbelâ'da yatan Hasan - Hüseyin
Onları görenin benzi bozulur

Birini tutanlar hakkına yeter
İkisini tutan günahın atar
Üçünü tutanlar cennette yatar
Engür olur Hak ceminde ezilir

↓ Dördünü tutana veli dediler
Beşini tutana ulu dediler
Altısını tutana dolu dediler
Engür olmuş Hak ceminde ezilir

Yedisini tutan havada uçar
Sekizini tutan hulleler açar
Dokuzunu tutan cennetin açar
Engür olmuş Hak ceminde ezilir

Pir Sultan Abdal' ım onunda zahmet
Onbirin tutana indi çok rahmet
Oniki tutana nasiptir cennet
Engür olmuş Hak ceminde ezilir

— 11 —

Çeke çeke ben bu dertten ölürüm
Seversen Ali'yi değme yarama
Ali'nin yoluna serim veririm
Seversen Ali'yi değme yarama

Ali'nin yarası yar yarasıdır
Buna merhem olmaz dil yarasıdır
Ali'yi sevmeyen Hakk'ın nesidir
Seversen Ali'yi değme yarama

↓ Bu yurt senin değil konar göçersin
Ali'nin dolusun bir gün içersin
Körpe kuzulardan nasıl geçersin
Seversen Ali'yi değme yarama

Ilgıt ılgıt oldu akıyor kanım
Kem geldi didâra talihim benim
Benim derdim bana yeter be canım
Seversen Ali'yi değme yarama

Pir Sultan Abdal'ım deftere yazar
Hilebaz yar ile olur mu pazar
Pir merhem çalmazsa yaralar azar
Seversen Ali'yi değme yarama

Kem: *Kötü* — **İradet:** *Gönül isteği* — **Ilgıt ılgıt:** *Esintili, yavaş yavaş*

— 12 —

Şu yalan dünya ya geldim geleli
Şu gönlümün gamı gitmez daha ne
Sevgili Canan'dan ayrı düşeli
Şu çeşmimin yaşı dinmez daha ne

Neylersin sen anın çırağın yakub
Olurun olmazın kahrını çeküb
Dört yanımız aldı engeli rakib
Va'desi yetesi olmaz daha ne

↓ Gel dediğim yerde gelir isterim
Dur dediğim yerde durur isterim
Bir halinden bilir dilber isterim
Gönül sahibisin bulmaz daha ne

Pir Sultan Abdal der girdik bir yola
Dost odur ki dostun yolunda ola
Tedbirin üstüne takdir havâle
Kulun kendi dediği olmaz daha ne

— 13 —

Hak Muhammed Ali geldi dilime
Mürvet günâhıma kalma yâ Ali
Külli günâhımı aldım elime
Mürvet günâhıma kalma yâ Ali

Hadice Fatıma mihr-i mahabbet
Yine senden olur kuluna rahmet
İmam Hasan İmam Hüseyn mürüvvet
Mürvet günâhıma kalma yâ Ali

İmam Zeynelâbidîn'e erelim
İmamların divânına duralım
Doksan bin erlere niyâz olalım
Mürvet günâhıma kalma yâ Ali

↓ İmâmı Ca'fer'dir didemin nûru
İmam Bâkır imamların sururu
Dilerim çektirmez ah ile zârı
Mürv et günâhıma kalma ya Ali

Mûs-i Kâzım'dan İmamı Rızâ
Umarım inâyet edesin bize
Günâhım çok benim deyeyim size
Mürvet günahıma kalma ya Ali

İmam Taki İmam Naki'dir virdim
Anlara sığındım dayandım durdum
Hasan - ül - Asker'e yüzümü sürdüm
Mürvet günahıma kalma ya Ali

Pir Sultan'ım tamam oldu sözümüz
Muhammed Mehdi'ye var niyazımız
On iki imama bağlı özümüz
Mürvet günahıma kalma ya Ali

— 14 —

Hazret - i şah'ın âvâzı
Turna derler bir kuştadır.
Asası Nil deryasında
Hırkası bir dervişdedir

Nil deryası umman oldu
Sararıp gül benzim soldu
Bakışı aslanda kaldı
Döğüşü dahi koçtadır

↓ Ali'm bilmezdi benliği
Dilde tutmazdı kinliği
Zülfikâr'ın keskinliği
Zerrecesi kılıçtadır.

Uzan gerçek alim uzan
Var kendine bir yer kazan
Hayrını şerrini yazan
Sağ yanında feriştedir

Nerde **Pir Sultan**'ım nerde
Özümüzün aslı darda
Yemen'den öte bir yerde
Halâ Düldül savaştadır.

Avaz: *Ses* — **Zerre:** *Parça* — **Ferişte:** *Melek* — **Umman:** *Okyanus*

— 15 —

Hak nasib eylese dergâha varsam
Bir dem divanına dursam yâ Ali
Eğilsem eşiğine niyaz eylesem
Yüzüm tabanına sürsem yâ Ali

Yüzüm tabanına sürdüğüm zaman
Zerrece gelmezdi gönlüme güman
Ali'm Düldül'üne bindiği zaman
Önünce Kanber'in olsam yâ Ali

Kanber gibi hizmetine yeldirsen
Bir dem ağlatırsan bir dem güldürsen
Çekip Zülfikar'ın beni öldürsen
Elim eteğinden çekmem yâ Ali

Çeker miyim eteğinden elimi
Hak katında kabul ettim ölümü
Doğru sürsek erenlerin yolunu
Mümince kulların sevsem yâ Ali

↓ Mümin olan neresinden bellidir
Hakk'ı söyler nefesinden bellidir
Erenlerin demi gonca güllüdür
Tomurcuk güllerin dersem yâ Ali

Mümin olan müslimini yetirse
Yetirse de ayn-ı ceme getirse
Dizini dizime verip otursa
Doyunca yüzüne baksam yâ Ali

Pir Sultan'ım niyaz eyle pirine
Umarım ki dergâh gire kalbine
İnandın mı Hak Muhammed Ali'ne
Bir gün fırsat elden gider yâ Ali

— 16 —

Sabahtan cemâlin seyrân eyledim
Gönüller perişan elinden sunam
Nice bekleyeyim gurbet illerde
Hiç bilir yok mudur halinden sunam

Tîğ - i gamzelerin müşgü bû kokmaz
Yâr elâ gözlerin hışm ile bakmaz
Cemâlin görene cennet gerekmez
Güneş midir doğdu yüzünden sunam

↓ Kemhalar giyinip zünnar bağlanmaz
Eser seher yeli teli ırganmaz
Sen gideli deli gönül eğlenmez
Bir bergüzar versen telinden sunam

Sen seher yelisin gider gelmezsin
Gelirsen de bana baki kalmazsın
Seni uçuranlar murad almzasın
Seni kim uçurdu gölünden sunam

Pir Sultan Abdal der cemâlin güzel
Aradım bulmadım bir haber yazar
Şimdi senin ismin cenneti gezer
Kalma bizim için yolundan sunam

Tığ - ı gamze: *kirpik* — **Müşgü bû:** *Misk kokusu* — **Irganmaz:** *Oynamaz*

— 17 —

Şecaatin varsa kalbinde sakla
Nasîhatim dinle sakın gururdan
Bir işin önünden sonunu yokla
Nasîhatim dinle sakın gururdan

Hünerin var ise yerini devşir
Bir söz söyliyecek kalbinde pişir
Ululanmak bir Mevlâ'ya yaraşır
Nasîhatim dinle sakın gururdan

↓ Hatırın yıkarlar hatır yıkınca
Göz yaşı yenilmez taşup akınca
El elden üstündür arşa erince
Nasîhatim dinle sakın gururdan

Oku asılanın yayı yasılur
Gaziler kılıcı arşa asılur
Gurur ile kahramanlar basılur
Nasîhatim dinle sakın gururdan

Pir Sultan'ım ulular izini izle
Kemliği terk edüb eyliği gizle
Hasmın karıncaysa merdane gözle
Nasîhatim dinle sakın gururdan

— 18 —

Bir nefesçik söyleyeyim
Dinlemezsen neyleyim
Aşk deryasın boylayayım
Ummana dalmağa geldim

↓ Ben hakla oldum aşina
Kalmadı gönlümde nesne
Pervaneyim ateşine
Oduna yanmağa geldim

Ben hakkın kemter kuluyum
Kem damarlardan beriyim
Ayn - ı cem'in bülbülüyüm
Meydana ölmeğe geldim

Aşk harmanında savruldum
Hem elendim hem yoğruldum
Kazana girdim kavruldum
Meydana yenmeğe geldim

Pir Sultan kendi sözünde
Eksiklik varmı özünde
Mevlâdır her dem gözünde
Dârına durmağa geldim

— 19 —

Ey benim divane gönlüm
Dağlara düştüm yalınız
Bu cefayı kendi özüm
Pek mâil gördüm yalınız

↓ Şah'ın ayağına varsam
Hayırlı gülbengin alsam
Kızılırmağa gark olsam
Çağlasam akşam yalınız

Dağlar var dağlardan yüce
Can mı dayanır bu güce
Derdimi üç gün üç gece
Söylesem bitmez yalınız

Şahımın ırmağı aktır
Lezzeti şekerden çoktur
Bir Allahtan büyük yoktur
Hak dedim durdum yalınız.

Pir Sultan'ım der görenler
Pirleri niyaz edenler
Üçler kırklar yediler
Mürvete geldim yalınız

— 20 —

Seyrân ettim erenlerin demini
Kudret kandilini yanarken gördüm
Burâk olub içtim âb - ı hayattan
Hazret - i Peygamber'i kanarken gördüm

Günde bin kez Hakk'a şükür ederken
Veysel erenler katarın yederken
Musâ Hakk'ın dîdârına giderken
Hızır müşkilini anarken gördüm

Halil Kâ'be yaptı insan gelmeğe
Şüphesiz günahlar kabûl olmağa
İsmail uğruna kurban kılmağa
Bir melek bir koyun yederken gördüm

Nerden düşman gelir ise duyardı
Dost uğruna cân ü başı koyardı
Her gün Hamza âşikâre gezerdi
Ali'yi Düldüle binerken gördüm

↓ Vefâsı yok imiş şunda fenânın
Hisâbı yok imiş mülke konanın
Yavrusun aldırmış garib ananın
Parlayı parlayı yanarken gördüm

Pir Sultan'ım eder şunda gelmişler
Dizilmişler duâsını almışlar
Bir birinin eteğini tutmuşlar
Müşkilin mürşide tınarken gördüm

— 21 —

Hak için kendini kurbân eyleyen
Şâh - ı Merdan oğlu İmam Hüseyin
Cümle erenlere ferman eyleyen
Erenler serdârı İmam Hüseyin

Muhammed Ali'nin çeşmi çırağı
Erenler yolunun gülşeni bağı
Ciğerler pâres i gönül durağı
Gözlerimin nûru İmam Hüseyin

↓ Ceddi Muhammed'dir atası Ali
Anası Fâtıma cihan evveli
Cümle evliyâlar ederleri beli
Evliyâlar pîri İmam Hüseyin

Bâtının sultânı mü'minler şâhı
Gaib âleminin şems ile mâhı
Şah Hüseyin'im deyü ederler âhı
Mâtem ile zârı İmam Hüseyin

Pir Sultan'ım eydür tutar dâmânım
Dostunun dostuyuz biz hânedânın
Dü çeşmi değil mi Şâh - ı Merdânın
Erenler hünkârı İmam Hüseyin

— 22 —

Sabah seherinde niyaza geldim
Dağlar yâ Muhammed Ali çağırır
Bülbülün figanı bağrımı deldi
Güller yâ Muhammed Ali çağırır

Vird verildi gökte uçan kuşlara
Bakmaz mısın gözden akan yaşlara
Sular yüzün sürer taştan taşlara
Çağlar yâ Muhammed Ali çağırır

Gördüm çarh - ı felek sema'sın döner
Talib olan mürşit meyinden kanar
Yüreğime bir od düşmüş de yanar
Yanar yâ Muhammed Ali çağırır

↓ Nice âşık bu meydana derildi
Erenler erkânı yolu sürüldü
Muhammed Ali'nin kadri bilindi
Diller yâ Muhammed Ali çağırır

Dertli olan gelir derdin üsteler
Ana kail olmaz kâmil ustalar
Hastalar da gelmiş derman isterler
Sağlar yâ Muhammed Ali çağırır

Muhammed Ali'nin çoktur âşığı
Âşık olanların yanar ışığı
Hasan ile Hüseyin'in beşiği
Sallar yâ Muhammed Ali çağırır

Pir Sultan, efendim erenler nesli
Erenler neslidir Ali'nin aslı
Çar âlem ile turna sesli (avazlı)
Gümler yâ Muhammed Ali çağırır

— 23 —

Yattık bir dağda uyuduk
Yetiş Sultan Hızır yetiş
Bir iyi kimse uyardı
Yetiş Sultan Hızır yetiş

Altın depip doldurmadın
Birden kapıp kaldırmadın
Kim olduğun bildirmedin
Yetiş Sultan Hızır yetiş

Atı var üveyik donlu
Yemek yemez kendi canlı
Ezelden şöhretli şanlı
Yetiş Sultan Hızır yetiş

↓ Terkinde heybesi dolu
Nere gitse doğru yolu
Cümle erden, pirden ulu
Yetiş Sultan Hızır yetiş

Elinde kamçısı yeşil
Saatte dünyay(ı) dolaşır
Car diyenlere ulaşır
Yetiş Sultan Hızır yetiş

Pir Sultanım durdum dara
Çağırırım ere pire
Car dediğim yerde gele
Yetiş Sultan Hızır yetiş

(Kaynak, Annem Hatice Özmen)

— 24 —

Gidi Yezid bize Kızılbaş demiş
Meğer şâhı sevdi dese yoludur
Yetmiş iki millet sevmese şâhı
Biz severiz şâh - ı Merdan Ali'dir

Muhammed dînidir bizim dinimiz
Tarîkat altında geçer yolumuz
Cibrîl – i Emin'dir hem rehberimiz
Biz mü'miniz mürşidimiz Ali'dir

↓ Gidi Yezid biz hiç haram yemedik
Bâtında gördüğümüzü asla demedik
İkrâr birdir dedik geri dönmedik
Yedileriz birincimiz Ali'dir

Pir Sultan'ım der ki Hakk'a yolumuz
Evvel kurban verdik şâha serimiz
On iki imam meydanında dârımız
Biz şehidiz serdarımız Ali'dir

— 25 —

Seyredeyim Horasan'ın ilini
Gördüm iki turna ne güzel turna
Tavaf ettim imamların yerini
Gördüm iki turna ne güzel turna

Muhammed bizimdir Ali bizimdir
Erkânı bizimdir, yolu bizimdir
Değmesin yad avcı teli bizimdir
Gördüm iki turna ne güzel turna

↓ Muhammed Ali'den ırahmet damlar
Ellerinde doğar ol şems ü kamer
Yaylağı Yıldız'dır gözleği Kemer
Gördüm iki turna ne güzel turna

Şu gelen avcıdan hazerim deyü
Ezelki ikrârı bozarım deyü
Çığrışır Tebriz'de öterim deyü
Gördüm iki turna ne güzel turna

Pir Sultan Abdal' ım kendi halinde
Kalmalıdır evliyalar yolunda
Uçtu gitti turnam Ali göründe
Gördüm iki turna ne güzel turna

— 26 —

— **Hatayî 'ye nazîre** —

Yol içinde yol ararsan, Yol Muhammed Ali'nindir
Yetmiş iki dil içinde, Dil Muhammed Ali'nindir

Kani bizden evvel gelen, Beş vakti dâimâ kılan
On parmağı pınar olan, El Muhammed Ali'nindir

Varma câhilin yanına, Uğrarsın çerhin seline
Lâ'net Yezid'in canına, Din Muhammed Ali'nindir

Cennet kapusu açıldı, Misk ü anberler saçıldı
Bağ u bağçede açıldı, Gül Muhammed Ali'nindir

Söyler **Pir Sultan**'ım söyler, Hak' kın birliğini birler
Doğmuş âlemlere parlar, Nur Muhammed Ali'nindir

— 27 —

Yemen ellerinden beri gelirken
Turnalar Ali' mi görmediniz mi
Hava üzerinde semâ ederken
Turnalar Ali' mi görmediniz mi

Şah'ım Hayber kalesini yıkarken
Nice Yezit halka olmuş bakarken
Muhammed Mustafa Mi'raç' çıkarken
Turnalar Ali'mi görmediniz mi

Kim gördü deryada balık izini
Eğildi öptü Kamber'in gözünü
Nerde dinler Ali'm hub avazını
Turnalar Ali'mi görmediniz mi

↓ Havanın yüzünde semâ tutarken
Âb-ı Kevser şarabından içerken
Muhammed gül ü reyhanın seçerken
Turnalar Ali'mi görmediniz mi

Şeriat yolunu Muhammed açtı
Tarikat menzilini Ali seçti
Bu meydandan nice erenler geçti
Turnalar Ali'mi görmediniz mi

Pir Sultan'ım eydür vuran gidiyi
Dilim zikrederken dâim Hüdâ'yı
On iki imamlar'ın nesli sultanı
Turnalar Ali'mi görmediniz mi

— 28 —

Sordum sarı çiğdeme (çiçeğe)
Sen nerede kışlarsın
Ne sorarsın hey derviş
Yer altında kışlarım.

Sordum sarı çiğdeme
Yer altında ne yersin
Ne sorarsın hey derviş
Kudret lokması yerim

Sordum sarı çiğdeme
Benzin neden sararmış
Ne sorarsın hey derviş
Hak korkusun çekerim

↓ Sordum sarı çiğdeme
Anan baban var mıdır
Ne sorarsın hey derviş
Anam yer babam yağmur

Sordum sarı çiğdeme
Sende kardeşlik var mı
Ne sorarsın hey derviş
Ben erlerle kardeşim

Pir Sultan'ım erler ile
Yüzü dolu nurlar ile
Ak sakallı pîrler ile
Çiğdemde kardeşlik var

— 29 —

Hey gaziler mürvet kaldı mı şunda
Güzel Şâh'a giden yollar bu mudur
Gönlüm arzû edüb çekinür anda
Hânedân'a giden yollar bu mudur

Yolum aşub Hama'dandan Mardin'den
Yandı ciğer kebâb oldu derdinden
Erzurum'un Kösedağın ardından
Güzel Şâh'a giden yollar bu mudur

↓ Hânedan'dır yine Şâh'ın illeri
Tâze açılmış tomurcuk gülleri
Sabah sabah eser seher yelleri
Güzel Şâh'a giden yollar bu mudur

Kubbesi taşı yok dümdüz ovalar
Çeşmim yaşı biribirini kovalar
Size derim hey gerçekler ağalar
Hânedân'a giden yollar bu mudur

Pir Sultan Abdal der coşub gideriz
Coşuben haddinden taşub gideriz
Ay ile yıldızı aşub gideriz
Güzel Şâh'a giden yollar bu mudur

— 30 —

Gözün açık ise gel gir katara
Bu yol görenindir körün değildir
Ne yitirdin ne ararsın bu yerde
Bu gül bülbülündür hârın değildir

Benim mürşîdim Muhammed Ali'dir
Mürşidin dîdârı Hak dîdârıdır
Girebilir isen gönül evidir
Giremezsen sakın yerin değildir

↓ Kapuya varmadan dibe geçilmez
Mürşid olmayınca müşkil seçilmez
Çarşıya varmadan dükkân açılmaz
Bedestan ararsın şarın değildir

Bak şu erenlerden gelen da'vâya
Çakal kâr eylemez şâhın avına
Pir Sultan'ım eder çağır pirine
Erüb yetişmezse pîrin değildir

— 31 —

"Ben dervişim" dersin göğsün açarsın
Hali hal etmeye halin var mıdır
Sen kendini gör, elde neyi ararsın
Hakkı zikr etmeye dilin var mıdır

Bir gün balık gibi ağa sararlar
Rehberinden mürşidinden sorarlar
Tütsü yakıp köşe köşe ararlar
Mürşit eteğinde elin var mıdır

↓ Dertli olmayanlar derde yanar mı
Tahkik derviş ikrarından döner mi
Her gülün dalına bülbül konar mı
Ben bülbülüm dersin gülün var mıdır

Pir Sultan'ım der derdlerin deşilmez
Dertli olmayanlar derde düş olmaz
Rehbersiz, mürşitsiz yollar aşılmaz
Ben "arıyım" dersin balın var mıdır

— 32 —

Bir gül ile gülistanı seyrettim
Seher yelleriyle esen Ali'dir
Muhammed kılavuz Mahşer yerinde
İslâmın sancağın çeken Ali'dir.

Dayanı gör kardeş gönül gücüne
Azığın yok mudur ahret göçüne
On İki İmam gibi cennet içine
Âb - ı Kevser ile akan Ali'dir

Bindiler deveye şarka gittiler
Horasan şehrinde güreş tuttular
Müminlerin feryadına yettiler
Bastılar Mervan'ı basan Ali'dir

↓ Münkirin gıdası Hakk'tan kesildi
Nesimi yüzüldü Mansur asıldı
Dünya yedi kere doldu, ıssıldı
Dolduran Muhammed eken Ali'dir

Hakk'ın emri ile Cebrail indi
İndi de Ali'nin koluna kondu
Zülfikar kuşanıp Düldül'e bindi
Yezid'in neslini kıran Ali'dir

Kim dokudu bin çiçekli halıyı
Kim diriltti bin yıl yatan ölüyü
Kırklar meclisine gelen doluyu
Dolduran Muhammed içen Ali'dir

Pir Sultan Abdal' ım ağladı, güldü
Kâbe - i Şerif'ten bir nidâ geldi
Hakk'ın emri ile dört kitap indi
Okuyan Muhammed yazan Ali'dir

— 33 —

Şükür bizi bu meydana
Getirenin demine hû
Ceset içinde bu canı
Bitirenin demine hû

Güzeldir Ali'min sesi
Silelim gönülden pası
Ayn - ı cemde bu nefesi
Okuyanın demine hû

↓ İzleyelim Al - izini
Uyaralım can gözünü
Kırklar ile bir üzümü
İçirenin demine hû

Pir Sultan'ım bu ne demek
Hiç cahile çekme emek
Hazır pişmiş nân ü yemek
Yedirenin demine hû

Nan: *Ekmek* — **Hu:** *Allah* — **Dem:** *Zaman*.

— 34 —

Bu dünyanın evvelini sorarsan
Allah bir Muhammed Ali'dir Ali
Sen bu yolun sahibini ararsan
Hünkar Hacı Bektaş Veli'dir Veli,

Tahtını terk etti İbrahim Ethem
Süleyman nebiye verildi hatem
Her kulun alnına yazılan sitem
Kişinin çektiği yoludur yolu

↓ Erenler güldürür yoldan şaşanı
Dostluk ile kaldırırlar düşeni
Tarikatta her kişinin nişanı
Erenler katında bellidir belli

Erenler elinden dolu içildi
Ol saatte kıl u kaldan geçildi
Firdevsi â'lada güller açıldı
Cenneti âlanın gülüdü r gülü

Abdal Pir Sultan'ım ummana daldı
Yetmedi kendini engine saldı
Haki pâyinize yüz süre geldi
Erenlerin kemter kuludur kulu

— 35 —

Gelmiş iken şu dağları gezeyim
Ölüm ile ayrılığın elinden
Dertsiz bulamadım derdim yanayım
Ölüm ile ayrılığın elinden

Yaz gelince bulanayım coşayım
Elim ile mezarımı eşeyim (kazayım)
Bari gel sevdiğim helâllaşıyım
Ölüm ile ayrılığın elinden

↓ Ölüm geldi yolun bize uğrattı
Firkat geldi yana yana ağlattı
Kesti ciğer pare pare doğrattı
Ölüm ile ayrılığın elinden

Günahsız kardaşlar günahım tartar
Hasretlik yüzünü yüzüne sürter
Her kime söylesem yakasın yırtar
Ölüm ile ayrılığın elinden

Pir Sultan Abdal'ım dertlerim firak
Alışmış yanıyor şu dertli yürek
Bir dahi gelemem menzilim ırak
Ölüm ile ayrılığın elinden

— 36 —

Mevlam çün yarattı Muhammed nurun
İnsan olan gelir nura çevrilir
Böyle çarh kurulmuş daim dönmede
Mansur olan gelir dâra çevrilir

Yaşlı sular dağ eteğine akar
Pervaneler kendin odlara yakar
Serçe kande ise aslına çeker
Bülbül olan gelir güle çevrilir.

↓ Gümânlı gönülde nur mu eğlenir
Cennet haricinde hûr mu eğlenir
Balsız şişelerde bal mı eğlenir
Arı olan gelir bala çevrilir

Pir Sultan Abdal'ım yatar hastadır
Elinde gülleri deste destedir
Âdem oğlu bir acaip nesnedir
Muhabbetle tatlı dile çevrilir

— 37 —

Bir çocuk da anasından doğunca
Bedenini pişirmeğe tuz ister
Uryan buryan ortalıkta kalınca
Setresini örtünmeğe mez ister

Al kan ile sudur onun gıdası
Nasibini veren Bâri Hüdâsı
Beşiklere beler onu anası
Akşam sabah emzirmeğe süt ister

Bir yaşında ürüm ürüm ürünür
İk' yaşında sürüm sürüm sürünür
Üç yaşında adım adım adınur
Dört yaşında söylemeğe söz ister

Beş yaşında dilli civan şirinir
Altısında uşağınan döğüşür
Yedisinde dişlerini değişir
Sekizinde her gördüğün düz ister

↓ Dokuzunda olmuş bir tosun maya
Onunda benziyor kaşları yaya
Onbirinde başı girer sevdaya
On beşinde ala gözlü kız ister

Yirmisinde akıl baştan savrılır
Otuzunda vursa dağı devrilir
Kırk yaşında akıl başa çevrilir
Ellisinde avın almış baz ister

Altmışında iner bir merdivenden
Yetmişinde binse düşer dıvardan
Sekseninde su getirmez pınardan
Doksanında döşeğini düz ister

Pir Sultan Abdal'ım bu söz hepimize
Tomuz girinceye belki de yaza
Yüz yaşında ölümünü gözete
Zemheriyi çıkarmaya yaz ister

— 38 —

Kuş olup güvercin donunu giren
Uyan dağlar uyan Ali geliyor
Mucizâtın cüml'âleme bildiren
Uyan dağlar uyan Ali geliyor

Kuru ağaçtan şehadetin getiren
Gece gündüz aşk postuna oturan
Aluç ağacında elma bitiren
Uyan dağlar uyan Ali geliyor

Tekkesine geyik postu döşeten
Ağzının ateşi çıktı meşeden
Al - Osmanoğlu'na kılıç kuşatan
Uyan dağlar uyan Ali geliyor

↓ Karataşı konukluğa konduran
Rahmetile şu âlemi döndüren
On iki kurbanı bir kazana dolduran
Uyan dağlar uyan Ali geliyor

Horasan'dan kalkıp Urum'a inen
Cümle erenlerin nurundan kanan
Darı çeç üstünde namazın kılan
Uyan dağlar uyan Ali geliyor

Pir Sultan Abdal pîr - i şecaatsin
Gönlümün evinde kurulu hansın
Urum içindeki ulu Sultansın
Uyan dağlar uyan Ali geliyor

— 39 —

Çok keramet gördüm sarı kürkünde
Dedelik nişanı vardır börkünde
Altın mıdır, gümüş müdür terkinde
Bire dede, yağmadan mı gelirsin

Tarikattan marifete geldiniz
Hakikat emrinde vardır yurdunuz
Beş düğeyi kasım kasım yediniz
Bire dede, yağmadan mı gelirsin

Pir Sultan' ın bu sözüne küstünüz
Hasım olsun hırkanızla postunuz
Talipleri damızlıktan kestiniz
Bire dede, yağmadan mı gelirsin

Börk: *Tüylü başlık* — **Terki:** *Özel heybe* — **Düğe:** *Boğaya gelmemiş, 2 3 yaşındaki dişi dana, düve* — **Damızlıktan kesmek:** *Soyunu kurutmak* — *Bu şiirde Dedelerin köylerden para ve mal toplamaları eleştirilmektedir.*

— 40 —

Nefes

Giden kimdir kimden haber alayım
Er hak nedir, Huda nedir, kul nedir?
Eğlen hocam eğlen haber sarayım
Tarik nedir, erkan nedir, yol nedir?

Aşık ile maşuk bir yere gele
Aşkın kitabını ellere ala
Sual olunursa cevabın vere
Ağız nedir, dudak nedir, dil nedir?

Gönlümde bir mâni yazıp dururum
Aşkın gemisini düzüp dururum
Arabı Acemi gezip dururum
Derya nedir, umman nedir, s el nedir?

↓ Dört kardeşiz bir gömlekte yatarız
Gömlek birdir bir vücuda çatarız
Pervaneyiz bir ateşe yanarız
Ateş nedir, duman nedir, kül nedir?

Evveli Muhammed, ahiri Ali
Erenler kurdular erkanı yolu
Üçyüz altmış altı servinin dalı
Bağçesinde bülbül nedir, gül nedir?

Din Muhammed dini taptığım tapı
Yıkılır mı Hakk'ın kurduğu yapı
Kırk sekiz bahçede oniki kapı
Eşiği bekleyen iki kul nedir?

Pir Sultan'ım aşkı elde aramam
Pirimden haber var gayri duramam
Menzil uzak illerine varamam
Cümle şeye vücut olan yel nedir?

— 41 —

Koyun beni Hak aşkına yanayım
Dönen dönsün ben dönmezem pirimden
Pirimden dönüpde mahrum mu olayım
Dönen dönsün ben dönmezem pirimden

Benim pirim gayet ulu kişidir
Yediler ulu'su Kırklar eşidir
On İki İmam'ların server başıdır
Dönen dönsün ben dönmezem pirimden

↓ Kadı'lar müftüler fetva yazarsa
İşte kement işte boynum asarsa
İşte hançer işte kellem keserse
Dönen dönsün ben dönmezem pirimden

Ulu mahşer olur divan kurulur
Suçlu suçsuz gelir anda derilir
Pîri olmayanlar anda bilinir
Dönen dönsün ben dönmezem pîrimden

Pir Sultan'ım arşa çıkar ünümüz
O da bizim ulumuzdur pîrimiz
Hakk'a teslim olsun garip canımız
Dönen dönsün ben dönmezem pîrimden

— 42 —

Kul olayım kalem tutan ellere
Kâtip ahvalimi Şah'a böyle yaz
Şekerler ezeyim şirin dillere
Kâtip ahvalimi Şah'a böyle yaz

Sivas ellerinde sazım çalınır
Çamlıbeller bölük bölük bölünür
Dosttan ayrılmışım bağrım delinir
Kâtip ahvalimi Şah'a b öyle yaz

Allah'ı seversen kâtip böyle yaz
Dün ü gün ol Şah'a eylerim niyaz
Umarım yıkılsın şu kanlı Sivas
Kâtip ahvalimi Şah'a böyle yaz

Münafıkın her dediği oluyor
Gül benzimiz sararuben soluyor
Gidi Mervan şad oluban gülüyor
Kâtip ahvalimi Şah'a böyle yaz

Pir Sultan Abdal'ım hey Hızır Paşa
Gör ki neler gelir sağ olan başa
Hasret koydun bizi kavim kardaşa
Kâtip ahvalimi Şah'a böyle yaz

— 43 —

Muhammet Ali'nin kıldığı dava
Yok meydanı değil var meydanıdır
Bunda zarar verir nefs ile hava
Kırkların durduğu dar meydanıdır

Gittiğin yerlerde ara bulasın
Vardığın yerlerde makbul olasın
Sakla hak sırrını sadık kalasın
Çek çevir kendini er meydanıdır

Kırklar özün bir araya koydular
Anlar cenazesin susuz yudular
Dedeyi gördün mü görme dediler
Örte gel eteğin sır meydanıdır

Hiç demezler şu dünyada filanı
Yok ederler bu meydanda yalanı
Üçyüzaltmışaltı rütbe bulanı
Bunda can isterler sır meydanıdır

Pir Sultan'ım der ki gerçek erisen
Ali'yi seversen muhip yarisen
Hakkın maksuduna ereyim dersen
Rehberini al gel dar meydanıdır

— 44 —

Ben gayrı nesne bilmezem
Allah bir Muhammed Ali
Özümü gayra salmazam
Allah bir Muhammed Ali

Bir mum yanar bir şişede
Bülbül eğlenmez meşede
Yedi iklim dört köşede
Allah bir Muhammed Ali

↓ İki kişi gördüm yuvada
Döner muallak havada
Dağda deryada ovada
Allah bir Muhammed Ali

Yaktıcağım bir çırağdır
Bindiceğim bir Buraktır
Yerden göğe bir direktir
Allah bir Muhammed Ali

Pir Sultan' ım bu bir sırdır
Sırrımı saklayan erdir
Ayda sırdır günde sırdır
Allah bir Muhammed Ali

— 45 —

Ben de şu dünyaya geldim geleli
Kalsın benim davam divana kalsın
Yaradan Allah'tır benim vekilim
Kalsın benim davam divana kalsın

Yorulan yorulsun ben yorulmazam
Derviş makamından ben ayrılmazam
Dünya kadısından ben sorulmazam
Kalsın benim davam divana kalsın

↓ Mümin müslim devşirir de cem olur
Anda sınık yaralara em olur
Kara taş erir de safi dem olur
Kalsın benim davam divana kalsın

Pir Sultan Abdal' ım dünya kovandır
Gitti âdil beyler kalan avamdır
Muhammet divanı ulu divandır
Kalsın benim davam divana kalsın

— 46 —

Yükseklerden alçaklara indirdi
Felek şol kanadım kıraldan beri
Aklım almış divaneye döndürdü
Kudret oku, elin vuraldan beri

Şu dünyaya gelen bir bir gitmede
Hiç eksilmez derdim her gün artmada
Tur dağı tutuşmuş yanıp tütmede
Hakk'ın didarını görelden beri

↓ Musa söyler idi binbir kelamı
Kudret eliyle çaldı kalemi
Öküze yükletti cümle alemi
Dünya temelini kuraldan beri

Pir Sultan' ım ah etti de gülmedi
Aradı derdine derman bulmadı
Hak uğruna serin verdi dönmedi
Ferhat şu dağları delenden beri

— 47 —

Karşıda görünen ne güzel yayla
Bir dem sürmedim giderim böyle
Ala gözlü pirim sen himmet eyle
Bende bu yayladan Şah'a giderim

Eğer göğerüben bostan olursam
Şu halkın diline destan olursam
Kara toprak senden üstün olursam
Ben de bu yayladan Şah'a giderim

Bir bölük turnaya sökün dediler
Yürekteki derdi dökün dediler
Yayladan ötesi yakın dediler
Ben de bu yayladan Şah'a giderim

↓ Dost elinden dolu içmiş deliyim
Üstü kan köpüklü meşe seliyim
Ben bir yol oğluyum yol sefiliyim
Ben de bu yayladan Şah'a giderim

Alınmış abdestim aldırırlarsa
Kılınmış namazım kıldırırlarsa
Sizde Şah diyeni öldürürlerse
Ben de bu yayladan Şah'a giderim

Pir Sultan Abdal' ım dünya durulmaz
Gitti giden ömür geri dönülmez
Gözlerim de Şah yolundan ayrılmaz
Ben de bu yayladan Şah'a giderim

— 48 —

Kaynat muhabbetin kazanın kaynat
Bir nasihat eyle dostlara dinlet
Cevahir deryasında cevherin al sat
Azizim sultanım sen sefa geldin

Sohbette hezâran muhabbet açar
Mümin kullarına Hak rahmet saçar
Yari olan nasıl yarinden kaçar
Azizim sultanım sen sefa geldin

↓ Yari olan arar yarini bulur
Eser bâd - ı saba gönlüm de farır
Yükün katarlamış Nevruz'dan gelir
Azizim sultanım sen sefa geldin

Abdal olan giyer hırkayı şalı
Yar için çekeriz ah ile zârı
Er irfan ceminde süreriz demi
Azizim sultanım sen sefa geldin

Pir Sultan Abdal' ım ağladım güldüm
Yardan ayrılalı dar halde kaldım
Çok şükürler olsun cemâlin gördüm
Azizim sultanım sen sefa geldin

— 49 —

Talip - hüsnün olur derde düşenler
Derdinin dermanı gelir Hû deyü
Bir kâmil mürşide bel bağlıyanlar
Kolların boynuna dolar Hû deyü

Mürşid olan görür anın işini
Akıdır gözünden kanlı yaşını
Secdeden kaldırmaz anlar başını
Yüzünü yerlere sürer Hû deyü

↓ Aklımıza ulu iman yar olur
Aşık olanların benzi sar'olur
Günahı affolur gönlü şaz olur
Allah'ın yolunda yürür Hû deyü

Pir Sultan' ım bu yolları bilenler
Rehberine mürşidine uyanlar
Canına başına kıyabilenler
Güzel Muhammed'i arar Hû deyü

— 50 —

Muhammed Ali'nin kurduğu yoldur
Ak üstünde kara seçebilirsen
İ'tikadı dilden söyleyen dildir
Ali'nin sırrına erebilirsen

Erenlerin seri ceme katarlar
Kötü amellerin taşra atarlar
Bir gün yularından çeküb tutarlar
Çektikleri yere varabilirsen

↓ Erenler seni ol ceme getürür
Kalmış işlerini Hakk'a yetürür
Gördün mü Hak anda mihman oturur
Mihman gözü ile görebilirsen

Aslı Mervan olan katara gelmez
Küfrü imân eden aşıklar ölmez
Mü'minin suali ahrete kalmaz
Dünyada sualin verebilirsen

Pir Sultan Abdal' ım eller men'olur
Dört kapudan bir gün birden yol olur
Dünyada ahıret doğru yol olur
Verdiğin ikrârda durabilirsen

— 51 —

Hey erenler bir müşkilim var benim
Server Muhammed'in nûru kandedir
Aşka düştüm gece gündüz yanarım
Muhammed Ali'nin nûru kandedir

Serim verdim erenlerin yoluna
Gönül arzu çeker cennet bağına
Ol Muhammed Mustafa'nın yoluna
Uğrayan mürûrun yolu kandedir

↓ Yedisi sırdadır ayanda beşi
Allah'a ma'lumdur her kulun işi
Üçyüz altmış altı nerdüban başı
Akan ırmakların gölü kandedir

Yalancı dünyanın varın getüren
Zemheride gonca gülün bitüren
Güğercin donuna girmiş oturan
Hünkâr Hacı Bektaş Veli kandedir

Pir Sultan' ım eder üçler yediler
Yolun kılıcını yola kodular
Dil verüp de söyle kılıç dediler
On iki imamın yolu kandedir

Mürur: *geçen* — **Nerdüban:** *Merdiven* — **Zemheri:** *Kışın bir bölümü*

— 52 —

Bu yıl bu dağların karı erimez
Eser bad - ı saba yel bozuk bozuk
Türkmen kalkıp yaylasına yürümez
Yıkılmış aşiret il bozuk bozuk

Kızılırmak gibi çağladım aktım
El vurdum göğsümün bendini yıktım
Gül yüzlü ceranın bağına çıktım
Girdim bahçesine gül bozuk bozuk

↓ Elim tutmaz güllerini dermeğe
Dilim tutmaz hasta halin sormağa
Dört cevabın manasını vermeğe
Sazım düzen tutmaz tel bozuk bozuk

Pir Sultan' ım yaratıldım kul diye
Zalim paşa elinden mi öl diye
Dostum beni ısmarlamış gel diye
Gideceğim amma yol bozuk bozuk

— 53 —

Şu karşı yaylada göç katar katar
Bir güzel sevdası serimde tüter
Bu ayrılık bana ölümden beter
Geçti dost kervanı eyleme beni

Şu karşıki yayla ne güzel yayla
Bir dem süremedim giderim böyle
Ela gözlü pirim sen himmet eyle
Geçti dost kervanı eyleme beni

Şu benim sevdiğim başta oturur
Bir güzelin derdi beni bitirir
Bu ayrılık bize zulüm getirir
Geçti dost kervanı eyleme beni

↓ Ben gidersem sunam bana ağlama
Ciğerimi aşk oduna dağlama
Benden başkasına meyil bağlama
Geçti dost kervanı eyleme beni

Gider isem bu il sana yurt olsun
Münafıklar aramızda kurt olsun
Ben ölürsem yüreğine dert olsun
Geçti dost kervanı eyleme beni

Pir Sultan Abdal' ım dağlar aşalım
Aşalım da dost eline düşelim
Çok nimetin yedim helallaşalım
Geçti dost kervanı eyleme beni

— 54 —

Arzulayıp Hak demine gelinci
Gönülde kin kibir eylemeyesin
Hakikatin kubbesine girince
Zinhar kötü kelâm söylemeyesin

Ağır ol sakin ol postunda otur
Evliya cemidir sayılmaz hatır
Eğer isterlerse bir kelâm yetir
Her yerde ataklık eylemeyesin

↓ Beylicelik edip postundan kalkma
Delil çağrılırken gerine bakma
Aşnan musahibi odlara yakma
Yükünü günahla toplamayasın

Sen seni gör elin ayıbın görme
Tarikat ateştir tamuya girme
Sen de bu anlığın kimseye deme
Bu sözlerim garaz anlamayasın

Pir Sultan Abdal' ım mana bilemez
Kibrine yedirip haber alamaz
Kılavuzsuz giden yolu bulamaz
Bulunmaz yolda yol aramayasın

— 55 —

Sefasına cefasına dayandım
Bu cefaya dayanmayan gelmesin
Rengine hem boyasına boyandım
Bu boyaya boyanmayan gelmesin

Rengine boyandım meyinden içtim
Nice canlar ile didâr görüştüm
Muhabbet eyleyip candan seviştim
Muhabbeti küfür sayan gelmesin

↓ Muhabbet eyleyip yokla pirini
Yusun senin namus ile arını
Var bir gerçek ile kıl pazarını
Kıldığın pazardan ziyan gelmesin

Kırklar bu meydanda gezer dediler
Evliyayı yola dizer dediler
Destini destinden üzer dediler
Nefsaniyetine uyan gelmesin

Pir Sultan' ım eydür dünya fanidir
Kırkların sohbeti aşk mekânıdır
Kusura kalmayan kerem - kânıdır
Gönülde karası olan gelmesin

— 56 —

Ötme bülbül ötme şen değil bağım
Dost senin derdinden ben yana yana
Tükendi fitilim eridi yağım
Dost senin derdinden ben yana yana

Deryaya yönelmiş sellere döndüm
Vakitsiz açılan güllere döndüm
Ateşi kararmış küllere döndüm
Dost senin derdinden ben yana yana

↓ Haberim duyarsın peyikler ile
Yaramı sararsın şehitler ile
Kırk yıl dağda gezdim geyikler ile
Dost senin derdinden ben yana yana

Pir Sultan Abdal' ım doldum eksildim
Yemeden içmeden sudan kesildim
Hakk'ı pek sevdiğim için asıldım
Dost senin derdinden ben yana yana

— 57 —

Çıktım yücesine seyran eyledim
Gönül eğlencesi küstü bulunmaz
Dostlar bizden muhabbeti kaldırdı
Hiçbir ikrârında ahdi bulunmaz

Zülüflerin top top olmuş cığalı
Rakiplerin Hak'tan olsun zevali
Bir günahkâr kulum doğdum doğalı
Günahkâr kulunun dostu bulunmaz

Hani benim ile lokma yiyenler
Başı canı dost yoluna koyanlar
Sen ölmeden ben ölürüm diyenler
Dostlar da geriye kaçtı bulunmaz

↓ Yine kırcılandı dağların başı
Durmadan akıyor gözümün yaşı
Vefasıza yoldaş olsa bir kişi
Ötesi yok imiş aslı bulunmaz

Bizde gezer idik irfanda sazda
Biz de bulunurduk cemde niyazda
Bize de gel oldu kanlı Sivas'ta
Hızır Paşa bizi astı bulunmaz

Pir Sultan Abdal' ım destim damende
İsmim Koca Haydar neslim Yemen'de
Garip başa bir hal gelse zamanda
Orda her kişinin dostu bulunmaz

— 58 —

Derdim çoktur hangisine yanayım
Yine tazelendi yürek yarası
Ben bu derde kande derman bulayım
Meğer Şah elinden ola çaresi

Türlü donlar giyer gülden naziktir
Bülbül cevr eyleme güle yazıktır
Çok gurbetlik çektim bağrım eziktir
Güle güle gelir canlar paresi

↓ Benim uzun boylu serv - i reftârım
Yüreğime bir od düştü yananım
Kıblem sensin yüzüm sana dönerim
Mihrabımdır kaşlarının arası

Didar ile muhabbete doyulmaz
Muhabbetten kaçan insan sayılmaz
Münkirler bin kere yuf dese sönmez
Tutuşunca yanar aşkın çırası

Pir Sultan' ım katı yüksek uçarsın
Selamsız sabahsız gelip geçersin
Dilber muhabbetten niçin kaçarsın
Böyle midir yolunuzun töresi

Cevr: *İncitme, haksızlık* — **Servi:** *Selvi, sevgilinin boyu posu* — **Reftar:** *Salınarak edalı yürüme, güzel* — **Kov:** *Çekiştirme* — **Gıybet:** *Yokluktu arkadan konuşma*

— 59 —

Dünya benim diye göğsünü germe
Dünya kadar malın olsa ne fayda
Söyleyen dillerin söylemez olur
Bülbül gibi dilin olsa ne fayda

Kurtulamazsın Azrail'in elinden
Bir gün olur çıkarırlar evinden
Allah'ın ismini koyma dilinden
Dünya kadar pulun olsa ne fayda

↓ Sen de dersin söz içinde sözüm var
Çalarsın çırparsın oğlum kızım var
Senin şunda üç beş arşın bezin va
Bütün dünya malın olsa ne fayda

Yalan söyler kov gıybetten geçmezsin
Helâlını haramını seçmezsin
Kesilir nasibin su da içmezsin
Akan çaylar senin olsa ne fayda

Pir Sultan Abdal' ım çökse otursa
Küll - i günahlarım alsa götürse
Dünya benim diye çekse getirse
Dünya sana baki kalmaz ne fayda

— 60 —

Erenlerin erkânına yoluna
Ta ezelden aşık oldum erenler
Can ile gönülden durdum düşündüm
Bugün mürşidimi buldum erenler

Can ile gönülden gezdim, aradım
Hakkın didârını görmek muradım
Didâr ile muhabbettir talebim
Bugün yarın diye öldüm erenler

↓ Geçmişim sırrımdan korkmam ölümden
Münkir bilmez evliyanın sırrından
Yezid oğlu bir harici elinden
Çok zaman didârdan kaldım erenler

Sen hakkı yabanda arama sakın
Kalbini pâk eyle hak sana yakın
Ademe hor bakma gözünü sakın
Cümlesin ademde buldum erenler

Pir Sultan' ım arzedeyim halimi
Sarf edeyim elde olan malımı
Sürünüp yerlere sürem yüzümü
Mürüvvet kapına geldim erenler

— 61 —

Medet mürvet Şah Vilayet gel yetiş
Bozuldu şu alem düzelmez oldu
Kim' ileri çeker kimisi geri
Aradan adavet üzülmez oldu

Güzel evliyanın yolları battı
Şimdiki sofular yolun unuttu
Talibin rehberden korkusu kalktı
Talibi rehbere görünmez oldu

↓ Ocak oğlu ocağından gelince
Günahlının günahını sorunca
Evliya buyruğun doğru sürünce
Kalktı bir kaç kişi görünmez oldu

Zamaneye öğüt vermek ne çetin
Ne hakikat bilir ne tarikatin
Eyerlemiş binmiş Şeytan'ın atın
Elinden cıdası alınmaz oldu

Pir Sultan Abdal' ım çeşmimin yaşı
Bölüm bölüm oldu ciğerim başı
Evvel Hak ceminden kalkmayan kişi
Şimdi cem evine gelinmez oldu

— 62 —

Bülbül olsam gül dalında şakırım
Öz bağımda biten gül neme yetmez
Süleyman'ım kuş dilinden okurum
Bana talim olan dil neme yetmez

Aşk kitabın ele aldım yazarım
Daim Hakk'a doğru meylim nazarım
Neme gerek dağı taşı gezerim
Karşıda görünen yol neme yetmez

↓ Derviş oldum pir eteğin tutarım
Hakk'a doğru çekilmiştir katarım
Baykuş gibi garip garip öterim
Issız viraneler çöl neme yetmez

Dünyanın ötesi neden malumdur
Bu ilmin sırrına eren alimdir
Az yaşa çok yaşa sonu ölümdür
Bana hırka ile çul neme yetmez

Pir Sultan' ım sırrın kimseler bilmez
Tevekkül malını erteye koymaz
Kişi kısmetinden artığın yemez
Bana kısmet olan mal neme yetmez

— 63 —

Şu karşıki karlı dağı gördün mü
Rüzgârını bulmuş eriyip gider
Akan sulardan sen ibret aldın mı
Yüzünü yerlere sürüyüp gider

Sürünün önünde giden avcılar
Sıcak sıcak günde yakar güneşler
Evvel zaman yemiş veren ağaçlar
Anlar da kalmamış kuruyup gider

↓ Kâdirsin Allah'ım sen de kâdirsin
Üstümüze dört direkli çadırsın
Çağırdığımız her yerde hâzır nâzırsın
Cümlemiz üstüne yürüyüp gider

Bizim deryamız çok derin boylanmaz
Bin nasihat etsen biri dinlenmez
Gidi merkep hiç bir yere bağlanmaz
Başında yuların sürüyüp gider

Pir Sultan' ım söyler sözü özünden
Aşıkı sakınır iki gözünden
Olur olmaz münkirlerin sözünden
Eksilmez gölümüz kuruyup gider

— 64 —

Be sevdiğim seni benden ayıran
Din iman bulmaya dilerim Allah
Şu sinemi aşk oduna dağlayan
Bekası olmaya diyelim Allah

Bir münafık sebep oldu bu işe
Umarım başına hem taşlar düşe
Kör yılanlar ura cesedi şişe
Eriye döküle diyelim Allah

↓ O da benim gibi yana kuruya
Kısmeti tükene başı çürüye
Seyit Vakkas bir ok ura devire
Cennete girmeye diyelim Allah

Allah anı bin bir belaya ata
Kısmeti tükene vadesi yete
Yetmiş seksen sene döşekte yata
Yata da kalkmaya diyelim Allah

Pir Sultan Abdal' ım almadım hızaz
O kelp rakip bize eyledi garaz
Başka dertten gayri bin kantar maraz
Gire de çıkmaya diyelim Allah

Garaz: *Kin, iftira* — **Maraz:** *Hastalık, dert* — **Hızaz:** *Ders* — **Kelp:** *İt.*

— 65 —

Eliftir doksan bin kelamın başı
Var hakka şükr eyle (b) yi neylersin
Vücudun şehrini pak eyleyince
Yüzünü yumağa suyu neylersin

Vücudun şehrini verme araya
Hatır kırıp göç eyleme saraya
Var bir amel kazan hakka yaraya
Hakka yaramayan huyu neylersin

↓ İblis benlik edip dergâhtan azdı
Aşık maşukını arayıp gezdi
İki cihan fahrı bir üzüm ezdi
Humârı çok olan meyi neylersin

Sordular kim Bağdat şehri nerdedir
Dediler ki la'l ü güher andadır
Gördüler kim ayn - el - yakin cemdedir
Hakikat olmayan köyü neylersin

Pir Sultan' ım deyü okur yazarım
Türâb olup ayaklarda tozarım
Dest - i pirden içtim sermest gezerim
Erden içilmeyen meyi neylersin

— 66 —

Ey benim sevdiğim şirin sözlerin
Büyüdü sineme, ne dağlar oldu
Karınca yükünü fil çekmez oldu
Azdı zaman azdı, ne çağlar oldu

Talib gelmez oldu pir nefesine
Elin alıp gitmez oldu yasına
Dağlar sindi tepeler duldasına
Büyüdü tepeler, ne dağlar oldu

Talib mi benliği elden salmayan
Bahri gibi ummanlara dalmayan
Evveli eğnine şallar bulmayan
Şimdi atlas geydi, ne beyler oldu

↓ Nesimi yüzüldü, Mansur asıldı
Ali'm Düldül'e bindi küffar basıldı
Nice ulu sular ferden kesildi
Aktı gür pınarlar, ne çağlar oldu

Gönül turnam uçtu gitti gölünden
Bülbül vazgelir mi gonca gülünden
Abdal Pir Sultan' ım çarhın elinden
Dideler yaş döktü, kan ağlar oldu

Fer: *Güç* — **Dide:** *Göz* — **Çarh:** *Dünya*.

— 67 —

Eğer ikrar ile yoldan gidersen
Müminin gözünde duman gerekmez
Hak için sil süpür gönlün evini
Yükün gevher eyle saman gerekmez

↓ Ali dedikleri bir ulu kişi
Elinde var idi hüneri işi
Eğer kaldırmazsan tuttuğun taşı
Sana ondan gelen iman gerekmez

Pir Sultan Abdal' ım uğradım derde
Farksızdır sofudan, kalkmıyor perde
Gör dinle, bir lokma geldi bir yerde
Sor izle, çiğ ise yemen gerekmez

— 68 —

Eba Müslim şu cihana gelmeden
Adem Ata geldi, piri gördün mü
Abdest alıp namazını kılarken
Üstümüzde doğan nuru gördün mü

↓ Birdir derler erenlerin kuşağı
Taşdır yasdığı, türab döşeği
Yedi gökten, yedi yerden aşağı
Kırkların durduğu dârı gördün mü

Aşk edelim Ali ile Veli'ye
Hiç sual olur mu yatan ölüye
Tanrı'nın aslanı Hazret - i Ali'ye
İki melek divan durur, gördün mü

Hak'tan nida geldi elif içire
Hak inayet etse kalbim açıla
Altıncı kapıdan girdim içere
Yedinci kapıda piri gördün mü

Pir Sultan' ım okur hem de yazarım
Turab olup ayaklarda tozarım
Yok mu benim şunda bir can pazarım
Dellalı çağrışan şarı gördün mü

— 69 —

Oturmuş Arapça Kur'an okursun
Gel bunun manasın verimdi sofu
Ehl - i dil olmazsın irfan içinde
Gel bunun manasın verimdi sofu

Bu bir ağır yüktür, yükünü götür
Arifsen bu sırrın manasın yetür
Anası kız, oğlu koynunda yatur
Gel bunun manasın verimdi sofu

Muhammed Ali'dir varından yüce
Müminler yuğruldu döküldü saca
Anası kız oğlu oğlan pir koca
Gel bunun manasın verimdi sofu

↓ Erenlerin kıldan ince yolu var
Dört kapının iki çatal dili var
Bir kuş gördüm ayağında nalı var
Gel bunun manasın verimdi sofu

Pir Sultan Abdal' ım hey şems - ü kamer
Yezid'in boynuna tiğ ile teber
Bir kısrak gördüm ki tayını emer
Gel bunun manasın verimdi sofu

— 70 —

Gel hey gönül şu benlikten geçelim
Özümüzü Hakk'a teslim edelim
Dest - i bus eyleyen yalan dünyayı
Meydanı hakka getirir Hû deyü

↓ Mansur berdâr olmuş Hak için dâra
Gönül intizarda ah ile zara
On iki İmamlar kalmış avara
Hasan ile Hüseyn çağırır Hû deyü

Muhammed Hakk'ın nurundan olunca
Yezit anlaşılmaz ilme gelince
Bir kardaşın noksan yerin bulunca
Verirler üstada şunu yu deyü

Gel varalım ala gözlü dedeme
Yüz sürelim yüzü nurlu hüdâma
Varınca sorarlarsa bir ademe
Gel pirine ver cevabı şu deyü

İşbu dünyada ağlama, güledur
Pirler katarında kendin bulagör
Pir Sultan' ım Haydar insan olagör
İnsan olmayanı sürerler bu deyü

— 71 —

Dağdan kütür kütür hezen indirir
İndirir de ateşlere yandırır
Her evin evliğin öküz döndürür
İreçberler hoşça görün öküzü

↓ Öküzün damını alçacık yapın
Yaş koman altına kuruluk sepin
Koşumdan koşuma gözlerin öpün
İreçberler hoşça görün öküzü

Pir Sultan' ım der ki kaynar coşunca
Tekne hamur kalmaz ekmek pişince
Adem Ata öküzün çifte koşunca
İreçberler hoşça görün öküzü (*)

(*) "İreçberler hoşça tutun öküzü"

— 72 —

Gül bittiği yeri bilirim dersin
Bilir misin benlik kimden kalmıştır
Cevahir madeni bulurum dersin
Cevahir bulanlar ummana düştü

Ben Ali'yi gördüm mahbup çağında
Selman'ın çeğninde yolun sağında
Cennetten içeri firdevs bağında
Bülbül figan eder, gülşene düştü

↓ Selman'ın çeğnine bir oğlan düştü
Desturu Şah deyip eline aldı
Muhammed terini gül ile sildi
Ol vakıt kokusu insana düştü

Kırklar bir üzümü getürü içtiler
Tohumunu yer yüzüne saçtılar
Her destesin bir güzele verdiler
Gül Muhammed'e, nerkis Selman'a düştü

Pir Sultan Abdal' ım dilek diledi
Destur aldı şu cihanı eledi
Arafat dağında bir koç meledi
İsmail önünde kurbana düştü

Çeğni: *Kucak* — **Berdar:** *Asılmak* — **Dar:** *Meydan*

— 73 —

Oturmuş erenler yasını çeker
İmam - ı Hüseyn'in yasıdır deyü
Şehitlerin kanı durmayıp akar
İmam Hüseyn'in kanıdır deyü

Lânet olsun ol Yezid'in canına
Kıydı Yezit, İmamların kanına
Kesdi başın, götürdü Mervan'ına
İmam Hüseyn'in başıdır deyü

↓ Hak onarsın ol keşişin işini
Keşiş görmüş idi onun düşünü
Yedi bin altın verd'aldı başını
İmam Hüseyn'in başıdır deyü

Ol güzel pirinden olmadı ferman
Ali'nin duası dertlere derman
Yedi oğlunu da etmişti kurban
İmam Hüsiyn'in başıdır deyü

Pir Sultan Abdal' ım ettiler cefa
Umarım Yezitler sürmesin sefa
Tıraş olmadı Muhammed Mustafa
İmam Hüseyn'in başıdır deyü

Verd'aldı: *Verdi aldı* — **Kıydı:** *Girdi* — **İntizar:** *Bekleme*

Kerbelâ ağıtının bir söylenceye dayandığı anlaşılmaktadır. Bu ağıt Tahtacılar arasında Muharrem yasının sonunda yapılan törenlerde okunur.

— 74 —

Kalktı göç eyledi divane gönlüm
Yola varmak ister, yoldaş kalmamış
Garip ilde kaldım ben de yalınız
Aradım, gönlüme sırdaş bulunmaz

Sofu gevherini yabana atmaz
Yalınız sofunun ektiği bitmez
Kendinin kalbinde karası, gitmez
Yapısın yapıma bir taş bulunmaz

↓ Sofu kendi kendin bilmek gerektir
Düşünüp devranı sürmek gerektir
Fırsat elde iken görmek gerektir
Oğul ele geçer, kardeş bulunmaz

Gurbet ilde bana neler oluptur
Ciğer aşk oduna delik deliktir
Müsahipsiz sofu düşmüş gariptir
Müsahip ele geçer, sırdaş bulunmaz

Abdal Pir Sultan' ım doğrusu vardır
Harami çok, gönül uğrusu vardır
Her başın da bir ağrısı vardır
Ağrıdan kurtulmuş bir baş bulunmaz

— 75 —

Şu yalan dünyaya geldim geleli
Kahbe felek bizi çarha çalıyor
Ecel gömleğini takdım eğnime
Aldatıp da yüzümüze gülüyor

Gidi düşman, uğrun uğrun gülersin
Size sağlık, bize ölüm dilersin
Bir gün olur, saçın başın yolarsın
Nicesinin malı, mülkü kalıyor

Kahbe felek ne iş işler bizlere
Sarıyorlarmış on arşın bezlere
Şu dünyaya bakan ela gözlere
Bir gün olup kara toprak doluyor

↓ Irızkımız çok deyü mala güvenme
Dünyalığa tapup odlara yanma
Ağyar ile bile kalırım sanma
Yiğit ölüp nazlı yari kalıyor

Bu gün sekiz gündür, dokuz gecedir
Mümin kulların köşeği yücedir
Felek, bir okumuş derin hocadır
Seçip seçip eyisini alıyor

Pir Sultan Abdal' ım, yandım da tüttüm
Ahretin ağzını dünyada tuttum
Nöbetim geldi de koydum öğüttüm
Bizden hakkın aldı, size varıyor

Çarha çalmak: *Çarktan geçirmek, eziyet etmek* — **Eğnim:** *Omuzum, sırtım* — **Aldamak:** *Aldatmak* — **Uğrun uğrun:** *Gizli gizli* — **Sarıyorlarmış on arşın bezlere:** *Kefene sarıyorlar* — **Irızk:** *Rızk, yiyecek* — **Ağyar:** *Düşman, yabancı* — **Bile:** *Birlikte* — **Köşek:** *Oturulacak yer, sedir, köşe, minder* — **Ahret ağzı:** *Öbür dünyada rahat edebilmek için dünyada din kurallarını yerine getirme işi (mecaz)* — **Devşir:** *Topla* — **Mahbub:** *Güzellik, gençlik.*

— 76 —

Karga gül dalına konsa
Gülün kadrini ne bilir
Kendi kadrini bilmeyen
Elin kadrini ne bilir

Koyun kuzuya meleyen
Kelptir ıssını dalayan
Şeker deyü şap yalayan
Balın kadrini ne bilir

↓ Sofra kıyısın bükmeyen(*)
Meydana ekmek dökmeyen
Hakk'ın korkusun çekmeyen
Kulun kadrini ne bilir

Yiğit atadan olmayınca
Adı dünyaya gelmeyince
El kapısın görmeyince
Malın kadrini ne bilir

Varmazdım gül olmasa
Yapışacak dal olmasa
Pir Sultan Abdal olmasa
Şalın kadrini ne bilir

(*) Tarlaya ekin ekmeyen.

Kelp: *Köpek* — **Dalmak:** *Isırmak* — **Sofra kıyısın bükmeyen:** *Sofrada peşkir kıyısı bükmek gelenektir* — **Meydana ekmek dökmeyen:** *Konuklara ve fakirlere yedirmeyen, içirmeyen* — **Yiğit atadan olmayınca:** *Genç aileden görmeyince topluma karşı görevini yapamaz* — **Adı dünyaya gelmeyince:** *Çocuğu olmayınca* — **El kapısın görmeyince:** *El kapısında uşaklık etmeyince, başkasının yanında çalışmayınca* — **Kelptir ıssını dalayan:** *Köpektir sahibini ısıran.*

— 77 —

Şu yalan dünyaya geldim geleli
Özge elden özge yar bulamadım
Yaralandım al kanlara bulandım
Elimin kanını yur bulamadım

Güzel olan neyler altın akçayı
Arif olan düzer türlü bohçayı
Vücudumda seyreyledim bahçeyi
Dosta el değmedik nar bulamadım

Dostun zülüfleri destedir deste
Erenler Hak için oturmuş posta
Bir zaman sağ gezdim bir zaman hasta
Hasta halin nedir der bulamadım

↓ Felek benim kırdı kolum kanadım
Baykuş gibi viranlarda tünedim
Bu gün üç güzelin nabzın sınadım
Can feda yoluna der bulamadım

Felek benim kurulu yayımı basdın
Her köşe başında yolumu kesdin
Keskin kadeh ile dolumdan içtin
Yandı yüreciğim kar bulamadım

Pir Sultan Abdal' ım dağlar ben olsam
Dağlarda biten lâle ben olsam
Alem çiçek olsa, arı ben olsam
Dost elinden tatlı bal bulamadım

— 78 —

Bir bülbülcük konmuş dağlar başına
Sal Allah'ım sal sılama varayım
Şahin yuva yapar kendi başına
Sal Allah'ım sal sılama varayım

↓ Ekili yaylalar nasıl basayım
Üzerine bir kaç kurban keseyim
Bu iş Hak'tan geldi kime küseyim
Sal Allah'ım sal sılama varayım

Bizim evlerimiz dağdan ötedir
Hısım kavim bize ana atadır
Yad ellerde kalmak kula hatadır
Sal Allah'ım sal sılama varayım

Atlarımız yemin yedi silindi
İki kardeş karşı karşı salındı
Ciğerciğim delik delik delindi
Sal Allah'ım sal sılama varayım

Pir Sultan Abdal' ım bâki değildir
Tuz ekmek her aşık hakkı değildir
Bu dünya kimseye bâki değildir
Sal Allah'ım sal sılama varayım

— 79 —

Sar'öküzü benden sual sorarlar
Ben bilemem, bilenlere sorayım
Şu dünyayı uçtan uca ararlar
Ben bilemem, bilenlere sorayım

↓ Kuyruğunu gördüm Yemen ilinde
Nurdan taç başında, kemer belinde
Muhammed kalbinde, Ali dilinde
Ben bilemem, bilenlere sorayım

Dünyayı üstüne kurdu Hû deyü
Öküzün başının altı su deyü
Şu dünyanın damızlığı ne deyü
Ben bilemem, bilenlere sorayım

Mağripten maşrıka dünyanın ucu
Sarrafı da bilir altını tuncu
Yalan imiş şu dünyanın sonucu
Ben bilemem, bilenlere sorayım

Hindistan'a indi öküzün dili
Kâbe'yi sırtında getürür beli
Evveli Muhammed, ahiri Ali
Ben bilemem, bilenlere sorayım

Gün doğunca boynuza nur düşer
Bir yandan doğar da bir yandan aşar
Çiftçisi kim imiş, çifte kim koşar
Ben bilemem, bilenlere sorayım

Pir Sultan Abdal' ım yazmış göndermiş
Yedi yerden suyun vermiş kandırmış
Yönünü de Hak'tan yana döndermiş
Ben bilemem, bilenlere sorayım (1)

(1) Dünyanın Sarı Öküzün boynuzlarında durduğu inanışını türlü yönleri ile anlatan bu deyişi İ. Aslanoğlu bir cönkten derlemiştir. **Beli:** *Evet* — **Damızlık:** *Döl*

— 80 —

Akdenizi seyreyledik yalıdan
Böyle aldık nasihati uludan
Tanrıdağı kurbu Kızıl Deli'den
Görünür İmam evleri görünür

Senin aşıkların geçti rahından
Korkmaz mısın aşıkların ahından
Akyazılı Sultan'ın dergâhından
Görünür İmam evleri görünür

Senin dervişlerin geçer kabâdan
Geydikleri hırkaları abadan
Her nereye baksam Otman Baba'dan
Görünür İmam evleri görünür

↓ Hünkâr Hacı Bektaş Veli'nin tahtı
Komazdı Yezit'ten alırdı ahdı
Her gece seyrimde seherin vaktı
Görünür İmam evleri görünür

Hünkâr Hacı Bektaş Veli aşkına
Bahçende açılan güller aşkına
Kerbelâ'da yatan İmam aşkına
Görünür İmam evleri görünür

Pir Sultan'ım kendi kurdu bu yolu
Yüz be - yüz gördüğüm Ali'dir Ali
Horasan'da Ali Rıza'yı veli
Görünür İmam evleri görünür

— 81 —

Bir ulu kervandık kalktık Musul'dan
Gitti kervanımız Ali'ye doğru
Yenice kurtulduk gamla gussadan
Gitti kervanımız Ali'ye doğru

Benden selam söyle güzel Ali'ye
Güzeli sevenler düşer belaya
Yolumuz uğradı Toprakkale'ye
Gitti kervanımız Ali'ye doğru

↓ Helallık vermedik kavim kardaşlar
Yandı ciğerciğim yüreğim hışlar
Üç gün üç gecedir yağan yağışlar
Gitti kervanımız Ali'ye doğru

Sabahtan uğradım ben bir araba
Yüzümü süreyim hâk - ı türaba
Kızılşehir derler o da harabe
Gitti kervanımız Ali'ye doğru

Pir Sultan Abdal' ım kubbem göründü
Emir ile yeşil taçlar urundu
Bize bu ayrılık Hak'tan verildi
Gitti kervanımız Ali'ye doğru

— 82 —

Bize mihman geldi, şad oldu gönül
Mihman canlar bize safa geldiniz
Kasavet kalmadı, bahar yaz oldu
Mihman canlar bize safa geldiniz

Dua edin bize misafir gele
Yavan yahşi yiyip yüzümüze güle
Büyük küçük anı hep Hızır bile
Mihman canlar bize safa geldiniz

Misafir kapının iç kilididir
Ev sahibi de anların kelbidir
Misafir mihmandır, mihman Ali'dir
Mihman canlar bize safa geldiniz

↓ Kahrettiği yere misafir gelmez
Çalışır çabalar ektiği bitmez
Seğirtse de gitse menzile yetmez
Mihman canlar bize safa geldiniz

Pir Sultan Abdal' ım kayda verile
Misafir kısmetin getirir bile
Misafir mihmandır, sen özün dile
Mihman canlar bize safa geldiniz

— 83 —

Gece gündüz yalvarırım pirime
Seher vaktı On İki İmam sen yetiş
Kanım kaynar İmamların yoluna
Seher vaktı On İki İmam sen yetiş

↓ Bülbül figan eder bağı gülşanda
Mansur'un kimsesi yoktur meydanda
Bunca sefillerin boynu urganda
Seher vaktı On İki İmam sen yetiş

İlettiler bizi Mansur dârına
Hep teberra okudular pirine
Lânet olsun ikrarından dönene
Seher vaktı On İki İmam sen yetiş

Kimi allar geyer akçası yoktur
Kimi şallar sarar bohçası yoktur
Vücudum evinin bahçesi yoktur
Seher vaktı On İki İmam sen yetiş

Pir Sultan Abdal' ım "Kulhuvallahu ahed"
Can cesedden ayrılmıyor bir saat
Dün - ü gün zikrimdir Ali Muhammed
Seher vaktı On İki İmam sen yetiş

— 84 —

Evvel baştan Muhammed'e salavat
Gönül, kalk gidelim Hüseyn'e doğru
Ecel gelip peymaneler dolmadan
Gönül, kalk gidelim Hüseyn'e doğru

↓ İmam - ı Bakır'dan uralım demi
Cafer - i Sadık'tan alalım kâmı
İmam Musa kaldır gönülden gamı
Gönül, kalk gidelim Hüseyn'e doğru

Hasan Hüseyin'dir Ali'nin oğlu
Şehitler yoluna giderler doğru
İmam Zeynel'abâ Hüseyn'in oğlu
Gönül, kalk gidelim Hüseyn'e doğru

İmam - ı Rıza'dan olsun hidayet
Taki ile Naki kılsın inayet
Ol Hasan Askeri Şah - ı Vilayet
Gönül, kalk gidelim Hüseyn'e doğru

Pir Sultan Abdal' ım söyledi hemen
Yezid'in kalbinden gitmedi güman
Ahır nefesinde On İki İmam
Gönül, kalk gidelim Hüseyn'e doğru

— 85 —

Erenlerin gülü, canların canı
Ben seni defter - i Rahman'a yazdım
Hoş safa geldiniz Şah'ın mihmanı
Ben seni defter - i Rahman'a yazdım

Mihmandan Ali'nin kokusu gelir
Mihman gelse gönül şadıman olur
Küçük büyük cümle kadrini bilir
Ben seni defter - i Rahman'a yazdım

↓ Mihmanı sevmezin yanına varma
Hasta dahi olsa hatırın sorma
Muhabbete gelse, bile oturma
Ben seni defter - i Rahman'a yazdım

Erenler mihmana olayım kurban
Mihmanı görünce olurum handan
Pir Sultan' ım hoş tut daima mihman
Ben seni defter - i Rahman'a yazdım

— 86 —

Uyurken üstüme geldi erenler
Ne yatarsın gafil, uyan dediler
Mâhitab olmuştur yüzün görenler
Şinda duranlara merdan, dediler

Uyandım gafletten, açtım gözümü
Erenler payine sürdüm yüzümü
Söylettiler, hak söyledim sözümü
Hak bin bir kelâmı inan, dediler

Gökten indi derler idi İsa'ya
Zebur'u Davud'a, Tevrat Musa'ya
Üçüncüde İncil indi İsa'ya
Dördüncü Resul'e Furkan, dediler

Kanber önü sıra bindi Düldül'e
Pirim Hacı Bektaş Kırklar'la bile
Ab - ı Zemzem ile cümlesin sile
Bir dolu sundular, iç kan, dediler

↓ Dağların deminden, çekilir erler
Ördeği arzu eder cevlana göller
Deryalar geçilmez, bulanık seller
Kalbi pak olana umman, dediler

Kalbin pak olursa var Hakk'a düş ol
Erenler önünde dil olma, sus ol
Dünyanın varından vazgeç, derviş ol
Bu yolda dervişe sultan, dediler

Dediler, belayı çeken Eyyub'dur
Erenlerin sırrı hoş acayuptur
Her bir yerde sırrın açmak ayıptır
Gizli pinhanlara boyan, dediler

Pir Sultan, düşmüşüm er sevdasına
Aşıklar düşmesin el sevdasına
Bir nazar kılmışım kalbim pasına
Eğer aşık isen uryan, dediler

— 87 —

Geldim, gider oldum illerinize
Dostlar, bizi safa ile gönderin
Doyamadım tatlı dillerinize
Dostlar, bizi safa ile gönderin

Şöyle bir güzelden ahd alamadım
Bir ahdine bütün yar bulamadım
Bir daha ya geldim ya gelemedim
Dostlar, bizi safa ile gönderin

Himmet eylen şu dağları aşalım
Pir aşkına kaynaşalım, coşalım
Gelin birer birer helallaşalım
Dostlar, bizi saf ile gönderin

Çıkalım yaylaya, inelim düze
Himmet eylen yaran ahbablar bize
Bir selam göndersem gelir mi size
Dostlar, bizi safa ile gönderin

Pir Sultan Abdal' ım Hakk'a yakındır
Edebi, erkânı hemen takın dur
Ölüm uzak derler, hemen yakındır
Dostlar, bizi safa ile gönderin

— 88 —

İkrar verdim, bu ikrarı güderim
Dönmezem ikrardan, yolun ucundan
Eksikliğim ettim, yoldan mı kaldım
Tarikim ararım dinin ucundan

Üstümüzde bir nur doğdu, dolunmaz
Her kula bir sevda vermiş, bilinmez
Ya Ali, dünyada sensiz olunmaz
Çok emek sarfettim lâlin ucundan

Gelin seyredelim bâd - ı sabaha
Yerle gök bend - olmuş şemsinen mâha
Üç bölük turnam çıkmış seyrangâha
Ayrılmam katardan, telin ucundan

Yaz gününün suyu bulanık akar
Kişi sevdiğine böyle mi bakar
Yaz, bahar eyyamı bülbül yas çeker
Hârına dağlattım, gülün ucundan

Pir Sultan Abdal' ım, Muhammed Ali
Yardımcımız olsun ol Hızır Nebi
Görmeyeli seni del'oldum, deli
Halini sormazam ilin ucundan

Yolun ucundan: *Tarikat ya da mezhep yüzünden* — **Ucundan:** *Sebebiyle, dolayısıyla, yüzünden* — **Bâd - ı sabah:** *Sabah yeli, sabahın serin yeli* — **Bend - olmak:** *Bağlanmak, tutsak olmak* — **Şemsinen mâha:** *Güneşle aya* — **Seyrangâh:** *Gezinti yeri* — **Tel:** *Tüy, saç* — **Dolunmaz:** *Batmaz* — **Lâl:** *Kırmızı renkli değerli taş, mücevher* — **Eyyam:** *Gün, günler* — **Hâr:** *diken* — **Hızır Nebi:** *Hızır peygamber* — **İl:** *Halk* — **Ayvaz:** *Armağan, gönül almak için verilen* — **Sırat uğrusu:** *Yol kesen, yolcu soyan hırsız* — **Ahd:** *Söz verme.*

— 89 —

Ne denli darılsan almam üstüme
Dillerin ne şirin geliyor, dostum
Benden gayrısına gönül verirsen
Kar yağsın, yolların bağlansın, dostum

Meyil verme ırızasız şaşkına
Özünü yetirip kâmil, mürşide
Ali ile Muhammed'in aşkına
Sen dola kolların boynuma, dostum

Ağyar olan cümle aybın bildirir
Sağ yar olan Hak mizanın kandırır
Bağa nadan girmiş gülün soldurur
Salıver tellerin sallansın, dostum

↓ Umarım, onmasın yardan ayıran
Bağna nadan girmiş sevdiğim, uyan
Kula dulda ise Allah'a ayan
Senden ayrılalı ağlarım, dostum

Abdal Pir Sultan' ım, gülün solmasın
Sen nasıl yarsın ki, cana kıymazsin
Umarım ahrette malın olmasın
Sensiz dünya malın neylerim, dostum

Sağ yar: *Sağlam, gerçek sevgili* — **Bağna:** *Bağina* — **Dulda:** *Kapalı, karanlık, gölgeli* — **Denli:** *kadar* — **Seyr:** *Düş, gözlem* — **Didar:** *Yüz*

— 90 —

Bana gül diyorlar, neme güleyim
Ağlamak şanıma düştü, neyleyim
Ellerin çiçeği allı yeşilli
Şu benim çiçeğim soldu, neyleyim

↓ Kara yazılmıştır yazılarımız
Arş - âlâya çıktı sızılarımız
İrili ufaklı kuzularımız
Firkati bağrımı deldi, neyleyim

Bir haber gelmedi Ken'an ilinden
Uçtu mola gövel turnam gölünden
Havfım ayrılıktır, korkum ölümden
İkisi de birden geldi, neyleyim

Ulu sular gibi, gözüm çağlayan
Mahrum kalmaz özün Hakk'a bağlayan
Yar yitirmiş yana yana ağlayan
Akıbet başıma geldi, neyleyim

Pir Sultan Abdal' ım, Kırklar, Yediler
Yediler de bir keşiğe kodular
Allah verdiğini almaz dediler
Şu bana verdiğin aldı, neyleyim

Gövel turna: *Gök mavisi, menevşeli turna* — **Havf:** *Korku* — **Yazı:** *Talih, alınyazısı* — **Sızı:** *İnilti, sızlanma* — **Keşik:** *Sıra, nöbet* — **Şan:** *Ün* — **Akıbet:** *Son, sonuç, sonun da* — **Neme:** *Neyime, nasıl.*

— 91 —

Gafil kaldır şu gönlünden gümanı
Bu mülkün sahibi Ali değil mi
Yaratmıştır on sekiz bin alemi
Rızklarını veren Ali değil mi

Gelin vazgeçelim böyle gümandan
Vallahi çıkarız dinden imandan
Şefaat umarım on iki İmam'dan
Anların atası Ali değil mi

Yaratıldı Mülcem ol oldu düşman
Kasd etti Ali'ye oldu çok pişman
Kangı kitapta var ol Ömer, Osman
Kur'an'da okunan Ali değil mi

↓ Bin bir adı vardır, bir adı Hızır
Her nerede çağırsan orada hazır
Ali padişahtır, Muhammed vezir
Bu fermanı yazan Ali değil mi

Pir Sultan Abdal' ım ben bir fukara
Acep bulunur mu derdime çare
Yüzü kara nasıl varam huzura
Divanda oturan Ali değil mi

— 92 —

Gelmiş iken bir habercik sorayım
Yıldız dağı niçin gitmez dumanın
Gerçek erenlere yüzler süreyim
Niçin gitmez Yıldız dağı dumanın

↓ El ettiler turnalara kuşlara
Dağlar yeşillendi döndü yazlara
Çiğdemler takınsın söylen kızlara
Niçin gitmez Yıldız dağı dumanın

Alçağında al kırmızı taşın var
Yükseğinde turnaların kuşun var
Bende bilmem ne talihsiz başın var
Niçin gitmez Yıldız dağı dumanın

Şahın bahçesinde gonca gül biter
Anda garip garip bülbüller öter
Bunda ayrılık var ölümden beter
Niçin gitmez Yıldız dağı dumanın

Benim şahım al kırmızı bürünür
Dost yüzün görmeyen düşman bilinir
Yücesinden şahın ili görünür
Niçin gitmez Yıldız dağı dumanın

Bende bildim şu dağların şahısın
Gerçek erenlerin nazargâhısın
Abdal Pir Sultan' ın seyrangâhısın
Niçin gitmez Yıldız dağı dumanın

— 93 —

Gafil olmán hey erenler
Gelen Murtaza Ali'dir
Yezid'e batın kılıcı
Çalan Murtaza Ali'dir

↓ Ali'dir Allah'ın dostu
Hu dedi Zülfikar kesti
Selman'a sünbüllü desti
Veren Murtaza Ali'dir

Alçağa tutmuş yüzünü
Hakk'a bağlamış özünü
Kırklar ile bir üzümü
Yiyen Murtaza Ali'dir

Gülün bağlar deste deste
Bağlar da gönderir dosta
Mihmandar bir dolu iste
Sunan Murtaza Ali'dir

Turnaya vermiş sesini
Aşıklar tutsun yasını
Hem önünce devesini
Yeden Murtaza Ali'dir

Derildi çıktı havaya
İndi döşendi ovaya
Güvercin donda kayaya
Konan Murtaza Ali'dir

Gülün, bağlar baka baka
Bağlar da gönderir Hakk'a
Ejderhayı iki şakka
Bölen Murtaza Ali'dir

Dost bağında kızıl alma
Gül rengi güllerden solma
Pir Sultan' ım gafil olma
Gelen Murtaza Ali'dir(1)

(1) Kul Türabi'nin buna benzer bir şiiri kitabda mevcuttur.

— 94 —

Âgâh olun hey erenler
Gelen Murtaza Ali'dir
Ahdine sadık duranlar
Gelen Murtaza Ali'dir

↓ Ali çeker kılıncını
Düldül çeker köçünü
Muhammed'in miracını
Gören Murtaza Ali'dir

Turnaya vermiş sesini
Muluklar tutar yasını
Kırklar ile yer üzümü
Yiyen Murtaza Ali'dir

Ali Fatıma'nın yari
Aşık çeker ahu zarı
Yezitlere Zülfikarı
Çeken Murtaza Ali'dir

Toprağa vermiş yüzünü
Kan ile yumuş özünü
Hep binince devesini
Çeken Murtaza Ali'dir

Cennetteki kızıl alma
Gül benzim sararıp solma
Pir Sultan' ım gafil olma
Gelen Murtaza Ali'dir

— 95 —

Türap ol da gez bir zaman
İncinme gönül, incinme
İleri gerili söze
İncinme gönül, incinme

↓ Müminler cennete doldu
Münafık meydanda kaldı
Bühtan Fatmana'ya oldu
İncinme gönül, incinme

Türaplık cümlenin başı
Daim çiğnenmektir işi
Üstüne atarlar leşi
İncinme gönül, incinme

Ali'mdir dünyada hoça
Kur'an'da okunan hece
Burda alçak, orda yüce
İncinme gönül, incinme

Pir Sultan'ım, doğan aylar
Geçinir yoksullar, baylar
Her keşli sıfatın söyler
İncinme gönül, incinme

Cümlenin: *Her şeyin* — **Orda:** *(orada) öte dünyada, ahirette* — **Her keşli:** *Herkes* — **Farımak:** *yorulmak, güçsüz düşmek, soğumak.*

— 96 —

Allah'ım Allah'ım cömert Allah'ım
Allah, muhannete muhtaç eyleme
Ya ver kısmetimi, ya al canımı
Allah, muhannete muhtaç eyleme

↓ Muhannetin sözü cidalı oktur
Hak Tâalâ Allah'ın ihsanı çoktur
Sağ gözün sol göze faydası yoktur
Allah, muhannete muhtaç eyleme

Muhannetin suyu dolayı akar
Uğradığı yeri od olur yakar
Düğünde bayramda başına kakar
Allah, muhannete muhtaç eyleme

Muhannet dünyanın malı ise de
Belinde kemeri dolu ise de
Harun, Karun gibi gani ise de
Allah, muhannete muhtaç eyleme

Pir Sultan Abdal' ım eyler medhini
Erin ere vardır nice celtini
Kurda, kuşa nasip etme etimi
Allah, muhannete muhtaç eyleme (*)

Dolayı akmak: *Eğri, dolanarak akmak* — **Muhannet:** *Alçak, namussuz (kimse)* — **Cidal:** *Kargı, mızrak* — **Kemeri dolu:** *Parası çok. Eskiden altınlar kemere dizilerek saklanırdı* — **Harun ve Karun:** *Tarihte geçen çok zengin kimseler* — **Celtin:** *Yardım, bağış*— (*) Bu nakarat "Beni muhanete muhtaç eyleme" şeklinde de söylenir.

— 97 —

Allah Allah desem, kalksam yürüsem
Acep şu dağları aşamam mola
Boz atlı Hızır'ı yoldaş eylesem
Varıp efendime düşemem mola

↓ Sakın hey sevdiğim, naşiden sakın
Erenler ger'almaz attığın okun
Irak yerlerini sen eyle yakın
İki atlayıp bir düşemem mola

Sevdiğim, bağında güllerin gonca
Usuldur boyların, bellerin ince
Adı güzel İmamların önünce
Kerbelâ'da şehit düşemem mola

Ben, güzel pirime vermişim ikrar
Doludan, kırçıdan, borandan saklar
İhlâs aşık olan ikrarın bekler
İkrarın bendini çeşemem mola

Pir Sultan Abdal' ım, dost çiresine
Arzumanım kaldı Şah cilvesine
Altmış ile yetmiş üç arasına
Özümü irfana koşamam mola

Ger'almaz: *Geri almaz* — **Kırçı:** *Taneli yağan kar* — **İhlâs aşık:** *Gerçek aşık, arı yürekli aşık* — **Çeşmek:** *Çözmek* — **Çire:** *Çıra* — **Naşi:** *Kötü.*

— 98 —

Döndün mü benden de yüzü dönesi
Verdiğin ikrara saldım ben seni
İkrarı boynuna kemend olası
Verdiğin ikrara saldım ben seni

Zemheride yağan karlar erimez
Aşk atına binen gönül farımaz
İkrar birdir, iki yere verilmez
Verdiğin ikrara saldım ben seni

İkrar verdim, ikrarımı güderim
Senin gibi ikrarsızı niderim
Varır, ikrarlıya hizmet ederim
Verdiğin ikrara saldım ben seni

↓ İkrar verip ikrarından dönücü
Arayıp da kendi gibi bulucu
Batınından değsin Hakk'ın kılıcı
Verdiğin ikrara saldım ben seni

Uzun yaylana da çıkmayım derdim
Soğuk suların içmeyim derdim
Serden geçip senden geçmeyim derdim
Verdiğin ikrara saldım ben seni

Pir Sultan Abdal' ım, imandır iman
Yezidin kalbinden gitmesin güman
Şefaat etmesin On İki İmam
Verdiğin ikrara saldım ben seni

— 99 —

Hakk'ın didarında gizli sır idim
Kudret kandilinden indirdin beni
Emreyledin sızdım, eridim, aktım
Atanın beline gönderdin beni

Anadan doğmadan Kâbe'ye vardım
Ana rahminde ben gör, neler gördüm
Üç yüz altmış altı gün ayağın durdum
Tepenin üstünden dörderdin beni

Emreyledin geldim, anadan doğdum
Getirdiler bana bezler, dolandım
Bir zaman da beşik verdin, belendim
Ananın sütüne kandırdın beni

Beş yaşımda elim ermez işime
On yaşımda gezdim başlı başıma
Kemâlin bulunca on beş yaşıma
Seraser sevdana yeldirdin beni

↓ On beşinden yiğirmiye yol oldum
Otuzumda kan bulanık sel oldum
Kırk yaşımda bir değirmi göl oldum
Hayrımla şerrimi bildirdin, beni

Ellide de yarı yaşı geçirdim
Altmışımda bildiğimi şaşırdım
Yetmişimde yol yokuşa düşürdüm
Yolumu yokuşa düşürdün beni

Seksenimde belin başına çıktım
Doksanımda cümle aleme baktım
Yüz yaşda usandım, dünyadan bıktım
Ayak ayak kırdın, indirdin beni

Abdal Pir Sultan' ı derde düşürdün
Ecel şerbetini ezdin, içirdin
Azrail gönderip canım uçurdun
Dünyaya gelmediğe döndürdün beni

Ayağın durmak: *Ayakta durmak* — **Seraser:** *Büsbütün, baştan başa* — **Yiğirmi:** *yirmi sayısı* — **Hoyrat:** *Kaba, kırıcı, hırpalayıcı* — **Değdi:** *Dokundu*

— 100 —

Ali Ali, derde ne dönersin dolap
Ne inlersin dolap, derdin nerende
Yardan mı ayrıldın, yoksa ilinden
Ne inlersin dolap, derdin nerende

↓ Seni kim kesti, getirdi yerinden
Dağlar, taşlar inileşir zarından
Seni kim ayırdı nazlı yarından
Ne inlersin dolap, derdin nerende

Dolap, Hak, dedi de indi ırmağa
Cehd etti İmamlara su vermeğe
Muhammed'in hub cemâlin görmeğe
Ne inlersin dolap, derdin nerende

Sana, durma dön, mü dedi üstadın
Dağı, taşı yıkar senin feryadın
Dönerken taşı mı deldi hoyradın
Ne inlersin dolap, derdin nerende

Sana bir ustanın eli mi değdi
Yoksa bir hoyradın dili mi değdi
Yaz bahar ayının seli mi değdi
Ne inlersin dolap, derdin nerende

Böyle mi olur aşkın hali, ahvali
Vardı gamzelerin, ırgalar dalı
Şimdi sema döner Urum abdalı
Ne inlersin dolap, derdin nerende

Pir Sultan Abdal' ım, aşka mı uydun
Yoksa nazlı yardan haber mi duydun
Yardan mı ayrıldın, ne idi derdin
Ne inlersin dolap, derdin nerende

— 101 —

Kalkıp riya ile ceme gelinmez
Arif isen bu mânâdan fark eyle
Eğri hacat ile kumaş dokunmaz
Üstad isen endazeni doğru eyle

↓ Yekeşlerden aşıklara taş gelir
Aşıkın başına olmaz iş gelir
Bu gün böyle kalmaz, bir gün kış gelir
Yapı yap, üstüne bir sorkun eyle

Fanidir şu dünya, hiç durulmuyor
Külüng olmayınca bina kurulmuyor
Kürekle tarlaya su verilmiyor
Tarikattan bendi kaldır ark eyle

Özünü ulaştır bir ehl - i farza
Çık seyir et arşta öten horoza
Kunduru buğdayı ekme anıza
Çiftçi isen emek çek de herk eyle

Pir Sultan Abdal' ım, dünya gen olsa
Mecnun da ah eder, Leylâ sağ olsa
Gördün, bir kardaşın meyli tok ise
Ahirinde fayda etmez, terk eyle

Urum abdalı: *Anadolu dervişleri, tarikat erleri* — **Hacat:** *Araç, alet* — **Endaze:** *Eskiden bir uzunluk ölçüsü* — **Külüng:** *taşçı çekici, külünk, büyük kazma* — **Ark:** *Küçük su yolu* — **Yekeş:** *Kötü, kusurlu kişi* — **Sorkun:** *Bir çeşit söğüt ağacı* — **Horoz:** *Akıllı, yiğit, Cebrail'in simgesi* — **Kunduru:** *Bir çeşit buğday cinsi* — **Herk**

eylemek: *Tarlanın nadas edilmesi* — **Gen:** *geniş, rahat, bor, sürülmemiş* — **Gördüm:** *Gördüm ki, gördüğüm zaman.*

— 102 —

Evvel bu dergahtan kısmet
Alır da var almaz da var
Tarikate kadem basıp
Gelir de var gelmez de var

Bazını almış destine
Hizmet ederdi dostuna
Ahd ile ikrâr üstüne
Durur da var durmaz da var

↓ Olayım der isen Hızır
İrfan defterine yazıl
Hak her yerde hazır nazır
Görür de var görmez de var

İçin bizim dolumuzdan
Çıkman sakın yolumuzdan
Pir Sultan' ım halimizden
Bilir de var bilmez de var

— 103 —

Men aref sırrını kardaş
Bildim sanma, bilemedin
Ölmeden öl şu dünyada
Öldüm sanma, ölemedin

Göçmeden dâr - ı fenadan
Samanı ayır daneden
Kuş gibi iki kez anadan
Geldim sanma, gelemedin

Baz bazınan, kaz kazınan
Vaz vazınan, vız vızınan
Beş vaktı bir niyazınan
Kıldım sanma, kılamadın

↓ Gerek gücen, gerek kakı
Gerek Dürr - ı Meknun oku
Sen bu amel ile Hakk'ı
Buldum sanma, bulamadın

Mürşit bir ince elektir
Ondan elenmek gerektir
Benlik bir dipsiz gölektir
Doldum sanma, dolamadın

Pir Sultan Abdal' ım pirdir
İkrarına duran erdir
Cümle sırra aklın erdir
Erdim sanma, eremedin

Men aref: *Kendini bil, anlamında Hz. Muhammed'in bir sözü* — **Ölmeden ölmek:** *Fena fillah'ın Türkçe deyimi olup kendi varlığından sıyrılıp Tanrı varlığında erime, yok olma* — **Dâr - ı fena:** *Yokluk ve ölümlü olan dünya* — **Dane:** *Buğday tanesi* — **Vaz:** *Üvez de denilen sivrisinek* — **Vız:** *arı (bu iki dizede gelenler birbiri ile dost olurlar)* — **Beş vakıt:** *Bir gündeki beş vakit namaz* — **Kakımak:** *Kızmak* — **Dürr - i Meknun:** *Mahfazalı, gizli inci. Bununla belki Kur'an'ı, belki de peygamber'i söylemek istiyor* — **Amel:** *İş, çalışma* — **Gülek:** *Tahta kova* — **Pir:** *İhtiyar* — **Mestane:** *Baygın, mahmur, sarhoşça*

— 104 —

Kaşlarında mim duası yazılı
Sana medet, yola mürvet ya Ali
Bilirim günahım hadden aşmıştır
Sana medet, yola mürvet ya Ali

Elestü deminden hak bildik yolu
Korkarım solduram ol gonca gülü
Nice bir ağlattın bu ednâ kulu
Sana medet, yola mürvet ya Ali

↓ Kalmadı baharım, yetişti yazım
Yalvarı yakarı kalmadı yüzüm
Yetişti kervanım, sırlandı izim
Sana medet, yola mürvet ya Ali

Feriştehler ile hubca görüştüm
Arş yüzünde meleklere karıştım
Şükür ol dem didârına eriştim
Sana medet, yola mürvet ya Ali

Pir Sultan Abdal' ım bahar yaz için
Kırklar eyledi sema' saz için
Hasan'la Hüseyin ah - u suziyçin
Sana medet, yola mürvet ya Ali

— 105 —

Muhammed Ali'dir güruh - ı Naci
Başına geymişler elifi tacı
Yürek yaralıdır, sen ver ilacı
Yetiş Allah, ya Muhammed, ya Ali

Güvercin donunda girmiş oturur
Zemheride gonca güller bitirür
Güzel Şah'ım hayırlısın getirir
Yetiş Allah, ya Muhammed, ya Ali

↓ Güvercin donunda dalına konsam
Arayup eksiğim özümde bulsam
Çevrilip yolunda kurbanın olsam
Yetiş Allah, ya Muhammed, ya Ali

Yol oğluyuz yolu doğru severiz
Haklı mıdır haksız mıdır sorarız
Dönüp eşiğine yüzler süreriz
Yetiş Allah, ya Muhammed, ya Ali

Pir Sultan' ını **Haydar**, kendi özümüz
O güzel Şah'ıma ver niyazımız
Bir gün siyah toprak örter yüzümüz
Yetiş Allah, ya Muhammed, ya Ali

— 106 —

Medet senden medet Muhammed Ali
Akar boz bulanık sellerde kaldım
Ne yaman zalimdir şu elin dili
Söyleşirler bizi dillerde kaldım

Kaçma benden kaçma hey kaşı kara
Derdine düşeli oldum avara
Bir dostum yoktur ki halimi sora
Gariplik gurbetlik illerde kaldım

Yanarım yanarım tütünüm tütmez
Çıkarım bakarım bülbülüm ötmez
Çalındım çırpıldım ellerim yetmez
Dibi bir karasız göllerde kaldım

↓ Farı derim farı, gönül farımaz
Kurudu çeşmenin yaşı silinmez
Harbi ısıtmayınca karlar erimez
Çöğenli, boranlı dağlarda kaldım

Pir Sultan Abdal' ım gülemez oldu
Kurudu çeşmim yaşı, silemez oldu
Geçecek yollarım bilinmez oldu
Kesilmiş kervanım, yollarda kaldım

— 107 —

MANİLER

- a -

Bizim içtiğimiz dolu
Doluların dolusudur
Elâ gözlü mestaneler
Şah Ali'nin kuzusudur

- b -

Şah'tan gelen şol gaziler
Gönül de mürşit arzular
Bu gün de bayram bize
Her gün bayramdır bize

- c -

Hak bize nasip eyledi
Lokmanın hasını verdi
Yezid'e cevr - ü cefasın
Mümine sefasın verdi

↓

- d -

Alçacık yemişin dalı
Altında yeşil bir halı
Ver muradımı benim
Ya Muhammed ya Ali

- e -

Yezitler aralandı ya
Müminler sıralandı ya
On İki İmamla, Şah Ali
Bu yolda paralandı ya

- f -

Kırmızı giyen gelsin
Yezid'leri kıran gelsin
On sekiz bin alemin
Nasibini veren gelsin

- g -

Pir Sultan'ım ey gaziler
Yazıldı nurdan yazılar
Dizildi analı kuzular
Mürşit te pirini arzular

— 108 —

On İki İmamlara uyanlardanız
Hakk'a doğru gider bu yollarımız
Biz âl - ü evladı sevenlerdeniz
Her seher tesbih eder dillerimiz

Biatımız aldık biz de uludan
Mürvet kimden kaldı, Hazret Ali'den
Bizim ikrarımız kalu - beliden
Eldedir etekte bu ellerimiz

Mümin idim münafıktan üşendim
Miyan beste tarikate döşendim
Kemer bestlerden kuşaklar kuşandım
Pir elinden bağlıdır bellerimiz

↓ Biz müminiz kalbimizde kara yok
Bizde yoğa var demezler, vara yok
Şimden geri ayrılmaya çare yok
Hâr elinde açılır güllerimiz

On İki İmamın bizdedir nuru
Şah - ı velayet'in bizdedir sırrı
Açıktır aynamız, gönlümüz duru
Sedefli mercanlı gönüllerimiz

Düzül **Pir Sultan**' ım katara düzül
Biz de ikrar verdik kadim - ü ezel
Bir sevdaya düştük sevdası güzel
Vardır türlü türlü hayallerimiz

— 109 —

Çok ağlatma beni, derdim büyüktür
Derdimin dermanı coşmadan gel gel
Benim ciğerciğim delik deşiktir
Aşıklar muzundan şaşmadan gel gel

Gel bizim bağçeyi edelim seyran
Bülbüller mest olmuş, güllere hayran
Seni benden ayırır bir gün bu devran
Araya ayrılık düşmeden gel gel

↓ Şunda bir üç beş gün vaktını ettik
Emanet sahibi gel dedi, gittik
Aldık, pazar ettik, yükümüz tuttuk
Araya ayrılık düşmeden gel gel

Felek bileziğin taktı koluma
Halim arzedeyim ben de pirime
Kevser şarabını sundu elime
Saki bunda iken, içmeden gel gel

Abdal Pir Sultan' ım, gele şahbazı
Kalktı havalandı gönlümden bazı
Nice bir çekeyim cefayı, nazı
Bilece konalım, göçmeden gel gel

Baka: *Bak, bakınız, baksana* — **Malamat etmek:** *Berbat etmek* — **Muzu:** *Kötü* — **Baz:** *Alıcı bir kuş* — **Bilece:** *Böylece* — **Bağçe:** *Bahçe*.

— 110 —

Yağmur ile yağdım, yel ile estim
Yanmış yüreğime kar bulamadım
İndim bahçeleri seyran eyledim
Hiç bir el değmemiş nar bulamadım

Şimdiki bahçede nar mı bulunur
Şimdi her yiğitte ar mı bulunur
İkrarına sahip er mi bulunur
Kendözüne sahip er bulamadım

Sakın meyil verme yüze gülene
Bahçedeki gülün gider talana
Bu dünya fanidir kendin bilene
Gönül konduracak dal bulamadım

Er eri sınadı, münafık münkirin
Yüreğimden çıkmaz ateşin narın
Külli beyan ettiler Ali'nin sırrın
Gizli sır içinde sır bulamadım

Abdal Pir Sultan' ım, olmuşum nazır
Eyvallah, serimiz meydanda hazır
Bin bir ismle cihana geldi Hızır
Ey dost, senden âlâ er bulamadım

Talan: *Yağma* — **Sınamak:** *Denemek* — **Külli:** *Hep, bütün* — **Beyan etmek:** *Açıklamak, söylemek, bildirmek* — **Nazır:** *Bekçi* — **Fani:** *Geçici* — **Nar:** *Ateş*

— 111 —

Kahbe felek, sana nettim, neyledim
Attın gurbet ile taşımı, felek
İbtida gülmeyen sonra güler mi
Akıttın gözümden yaşımı, felek

Baka, şu feleğin işine baka
Götürün gömleği, istemem yaka
Yönünü döndürmüş gidiyor Hakk'a
Sen malamat ettin işimi, felek

Ben feleği gördüm elde variken
Başım alam gidem, dedim eriken
Kol, kanat bağladım, uçam deriken
Kırdın kanadımı, kolumu, felek

Pir Sultan Abdal' ım, olmuşum hazer
Yarinden ayrılan dünyadan bezer
Ellere baktım ki, salınıp gezer
Hemen bana ettin zulumü, felek

— 112 —

Hak için kendini kurban eyleyen
Şah - ı Merdan oğlu İmam Hüseyin
Cümle erenlere ferman eyleyen
Erenler serveri İmam Hüseyin

Batının sultanı, müminler Şahı
Gayib aleminin şems ile mahı
Şah Hüseyin'im deyü ederler ahı
Matem ile zarı İmam Hüseyin

Muhammed Ali'nin çeşmi çırağı
Erenler bağının bir gülü, bağı
Ciğerler paresi gönül durağı
Gözlerimin nuru İmam Hüseyin

Ceddi Muhammed'dir, atası Ali
Anası Fatıma, cihana veli
Cümle evliyalar ederler beli
Evliyalar sırrı İmam Hüseyin

Pir Sultan Abdal tut dâmenin anın
Düşmanına düşman ol hanedanın
Dü çeşmi değil mi Şah - ı Merdan'ın
Erenler hünkârı İmam Hüseyin

— 113 —

Her sabah her sabah yüzüm üstüne
Doğar nazlı nazlı İmam Hüseyin
On iki ayların her sabahında
Doğar nazlı nazlı İmam Hüseyin

Fatma Ana gelir divana bile
Fatma Ana saçların yola yola
Ağlayan gözlerin yaşını sile
Doğar nazlı nazlı İmam Hüseyin

↓ Kağıdımı anama da gönderin
Arş yüzünde Cebrail'e indirin
Kafirleri cehenneme gönderin
Doğar nazlı nazlı İmam Hüseyin

Bir kalem var yazı tutmaz elimden
Okumuşam dört kitabın dilinden
Muhammed'in sancağının dibinden
Doğar nazlı nazlı İmam Hüseyin

Pir Sultan Abdal' ım gördük nurunuz
Elimizle harcettik külli varımız
Muaviye neslini, Mülcem Oğlunu
Sürendir dergâhtan İmam Hüseyin

— 114 —

Gündüz hayalimde, gece düşümde
Gel dinim imanım İmam Hüseyin
Yılın oniki ay gün seherinde
Her dertlere derman İmam Hüseyin

Dividim var kalem tutmam elimde
Hakk'ın kelâmını komam dilimde
Muhammed'in sancağının dibinde
Salınır da mazlum İmam Hüseyin

↓ Aşk kitabın Hüdâ bana gönderdi
Gökten Cebrâil de yere indirdi
Yezitleri cehenneme gönderdi
Alınsın hayfınız İmam Hüseyin

Hatice rehberi divanda bir yar
Fatma Ana ağlar hem saçın yolar
Hakk'a terazi olmuş mizanı kurar
Şehit donu giyen İmam Hüseyin

Pir Sultan ne güzel bulmuş yerini
Ben pirime kurban verdim serimi
Muaviye oğlu Mülcem soyunu
Sürülsün dergâhtan der İmam Hüseyin

— 115 —

Yükseklerden alçaklara indirdi
Felek şol kanadım kıraldan beri
Aklım aldı divaneye döndürdü
Kudret oku ile vuraldan beri

Şu dünyaya gelen bir bir gitmede
Hiç eksilmez derdim her gün artmada
Tur Dağı tutuşmuş yanıp tütmede
Hakk'ın didarını görelden beri

↓ Musa söyler idi bin bir kelâmı
Kudret eli ile çaldı kalemi
Öküze yükletti cümle alemi
Dünyanın temelin kuraldan beri

Allah'ı ansa da ağlasa kişi
Akıtsa gözünden kan ile yaşı
Havaya çekildi Muallak taşı
Muhammed miraca varaldan beri

Pir Sultan ah eyledi de gülmedi
Aradı derdine derman bulmadı
Hak uğruna serin verdi dönmedi
Ferhat şu dağları delelden beri

— 116 —

Be yarenler, be kardaşlar
Gör neyledi zaman bizi
Gözüm yaşını akıttı
Sel eyledi zaman bizi

↓ Gelin gidelim zecril'e
Can kurban olsun asile
Bir halden bilmez cahile
Kul eyledi zaman bizi

Can nice ayrılır tenden
Ten nice ayrılır candan
Ayak ayak nerdübandan
İn eyledi zaman bizi

Kimi baydır, kimi fakir
Yaradan Mevlâ'ya şükür
Ne akıl kodu ne fikir
Del - eyledi zaman bizi

Pir Sultan' ım döne döne
Dolu içtim kana kana
Şu yerde kim yana yana
Avrat eyledi zaman bizi

Nerdübban: *Merdiven* — **Zecr:** *Önleme, yasak etme, zorlama*

— 117 —

Sultan suyu gibi çağlayıp akma
Durulur, gam yeme divane gönül
Er başında duman, dağ başında kış
Erilir, gam yeme divane gönül

↓ Şah - ı Merdan önümüzde kılavuz
Yıkılır mı Hakk'ın yaptığı havuz
Üç günlük dünyada her yahşi, yavuz
Dirilir, gam yeme divane gönül

Bizden selam söylen dosta gidene
Yuf yalancıya da, lânet nâdâna
Bunca düşman ardımızdan yedene
Yorulur, gam yeme divane gönül

Pir Sultan Abdal' ım sırdan sırada
Bu iş böyle oldu, kalsın burada
Cümlemizin yeltendiği murada
Varılır, gam yeme divane gönül

— 118 —

Şah - ı Merdan kullarıyız
Mevlâ'dan gayrı değiliz
Kanaat ile yürürüz
İllâ tokuz, aç değiliz

Evliya gönlümüz aldı
Kalbimiz nur ile doldu
Gözlerimiz cemâl gördü
Cennete muhtaç değiliz

Evvel biziz, ahır biziz
Heman leyl - ü nehâr biziz
Gül açılmış bahar biziz
Biz yaz olduk, kış değiliz

↓ Yüzlerden kırklara erdik
Tarikat ehlini bulduk
Yedilerden haber sorduk
Üçlerdeniz, hiç değiliz

Pir Sultan' ım göçüm göçüm
Sızdık eridik Hak içün
Dünyayı terk etmek içün
Altun olduk, tunç değiliz

— 119 —

Çok nân - ü nemek yedik, helal edin
Gayrı size ermez oldu elimiz
Bizi bilen eşler ile dostlara
Selam dua göndermektir kârımız

↓ İnanman erenler dünya ağıdır
Gelip geçen güzellerin çağıdır
Bazı değirmenler gevher öğüdür
Muhabbet arkından gelir suyumuz

Hocam dersi verdi okurum satır
Kadir Mevlâ'm eksiğimiz sen yetir
Kısmet nerde ise çeker iletir
Allah bilir nerde kalır ölümüz

Kıyman hey erenler bana yazıktır
Çok tekke bekledim, bağrım eziktir
El vurulmuş bağlarımız bozuktur
Şimdi yaprağını döktü gülümüz

Pir Sultan Abdal' ım burda gezeriz
Muhabbete cevr - ü cefa ederiz
Akşam geldik ise sabah gideriz
Kimselerde yoktur ad - u sanımız

— 120 —

Ben bu gün elime almadım sazım
Arşa direk direk oldu avazım
Dört şey vardır karındaşa çok lazım
Bir ilm, bir kelâm, bir nefes, bir saz

↓ Cahil olan söyler sözünü bilmez
Meydana gelince özünü bilmez
Üç şey vardır cennet yüzünü görmez
Biri münkir, bir münafık, bir gammaz

Güzel Ali'm çıksa çıksa salınsa
Yorgun aylar gibi doğsa dolunsa
Üç şey vardır bir kardeşte bulunsa
Biri sabr, bir ibadet, bir niyaz

Yaz gelince çayır çimen üstüne
Armağan tutarlar dostlar dostuna
Üç şey vardır avın almış destine
Biri şahin, biri doğan, biri baz

Pir Sultan' ım **Haydar**, gelenler gider
Aşık olan dünyasını terk eder
Üç şey vardır yıldan yıla devr eder
Biri aydır, biri kıştır, biri yaz

— 121 —

Gelin özümüze sitem edelim
Hile ile hud'a ile olunmaz
Hakk'ın divanına biz de gidelim
Hak katında yalan söze yer olmaz

Yine gerçeklerden açtık kapıyı
Bir pirin önünde kıldık tapıyı
El birliği ile yaptık yapıyı
Birlik ile bitmeyende bal olmaz

↓ Erenler gafletten kalktı uyandı
Gerçeklerin hünerine boyandı
Bu yolun içine girenler kandı
Gaziler bu yola hiç vebal olmaz

Ali kulu isen Hak'tan utana
Var pazarlık eyle cevher satana
Bu yolun içinde riya tutana
Sürün gitsin dört kapıda yol olmaz

Pir Sultan' ım eydür kalbimiz nurdur
Müminler gözlüdür münafık kördür
Erenlerin yolu kadimdir özdür
Her tepenin başında bir yol olmaz

— 122 —

Gezip şol alemi seyran edelim
Değme bir kişide ikrar bulunmaz
Gele faş eyleme sırr - ı reyhanı
Yine senden özge saklar bulunmaz

Ulu dağlar başı tozlu yol oldu
Akar ser çeşmimin yaşı sel oldu
İbtida kalmadı ehl - i dil oldu
Ettiği sohbeti haklar bulunmaz

↓ Yaram var sızılar, tabibin arar
Aradım, bulunmaz yaramı sarar
Alemde dertli çok hep yüze güler
Neylerim gediğin bekler bulunmaz

Bu yol korkuludur, sanma güzafı
Ararım bulunmaz bir kalbi safı
Niceler kılarlar dava - yi lafı
Vefa meydanında çoklar bulunmaz

Muhanneti yarı meydana getirme
Ağrısın çekersin, durup oturma
Var **Abdal Pir Sultan** özün yitirme
Kimin ne eksiktir, yoklar bulunmaz

— 123 —

Yaraduptur on sekiz bin alemi
Rızıkın vermeye ganidir gani
Yedi iklim, dört köşeyi seyrettim
Ben Ali'den gayrı alâ görmedim

Bir ismin Ali'dir bir ismin Allah
Şükür birliğine, elhamdülillâh
Dinimiz kavidir, vallah ve billah
Ben Ali'den gayrı alâ görmedim

Ali gibi er gelmedi cihana
Ona da tuttular yüz bin bahana
Yedi kez uğradım ulu divana
Ben Ali'den gayrı alâ görmedim

İndim yer bahrine ılgar eyledim
Sar'öküz tüyün saydım, fark eyledim
Çıktım gök yüzüne seyran eyledim
Ben Ali'den gayrı alâ görmedim

Hak buyurmuş levh üstünde kalemi
Nur ile doldurmuş cümle alemi
Ali'yi çağıran mahrum kalır mı
Ben Ali'den gayrı alâ görmedim

Cenneti âlânın kapı, dıvarı
Lâ'aldir etrafı, güherdir taşı
Ali'dir bilin Kırkların başı
Ben Ali'den gayrı alâ görmedim

Pir Sultan Abdal' ın, özüdür Ali
Dilim böyle söyler, ben kulun Ali
Allah, Muhammed kendözün Ali
Ben Ali'den gayrı alâ görmedim

Alâ: *Yüksek, şerefli, şanlı, en üstün; a'lâ, diye de söylenir. Bu ve başka Arapça sözcükleri bilerek kullanmasından Pir Sultan'ın kültürlü bir kişi olduğu anlaşılıyor* — **Sar'öküz:** *Sarı öküz, ki eski inanışa göre bir büyük deniz üstünde durur, dünya da onun boynuzları arasındadır* — **Ilgar:** *Dizginleri bırakılmış atın dörtnala koşması* **La'al:** *Kırmızı değerli taş.*

— 124 —

Bakmaz mısın yer yüzünde bostana
Özün türap etmiş, kendi mestane
Burda alçak olan orda üstüne
Gel gönül yerlerden alçak olalım

Toprağa eyi dedi, Hak onu öğdü
Erenler, evliyalar topraktan geldi
Kulunun nasibin topraktan verdi
Gel gönül topraktan alçak olalım

Alçaklık dediğin bir eyi şeydir
Erden, evliyadan kalma bir huydur
Toprağı sorarsan atası nurdur
Gel gönül yerlerden alçak olalım

Uzayan ağaçlar göğe değmedi
İblis benlik ile menzil almadı
Topraktan gayrısına nazar olmadı
Gel gönül yerlerden alçak olalım

Pir Sultan' ım topraktadır nazarım
Elime alıp aşk kitabın yazarım
Ne ararım, dağda taşta gezerim
Gel gönül topraktan alçak olalım

Yöğrük: *Çevik, hızlı yürüyen (at hakkında)* — **Yaylık:** *Ok atacak yay yapmaya yarayan biçimde dal* — **Alçak:** *Alçak gönüllü, yoksul, aşağı* — **Orda üstüne:** *Ahırette üstün olacak, demek.*

— 125 —

Erler, pirler erkân aldı izinden
Yüz dört kitap sükut eder sözünden
Ay, gün şule verir anın yüzünden
Seversen de böyle güzel sevmeli

Ziya verir gözü ile kaşları
İman yatağıdır gerdan döşleri
Güzelin yüzünden kan bağışlanı
Seversen de böyle güzel sevmeli

Güzel güzel, deyü aklım dorandı
Güzel güzelden çok nazlar öğrendi
Çirkin bed huyundan Allah yerindi
Seversen de böyle güzel sevmeli

↓ Güzel güzel deyü yandım, alışdım
Kınaman dostlar, aşk elinden şaştım
Bölüşükte gine güzele düştüm
Seversen de böyle güzel sevmeli

Güzel güzel gördüm, güzel överim
Nerde güzel görsem boynum eğerim
Şöyle hub cemâlini güzel severim
Seversen de böyle güzel sevmeli

Pir Sultan Abdal' ım eylemez fendi
Yad ele çözdürmez ak göğsün bendi
Ezelden sevdiğim Muhammed, Ali
Seversen de böyle güzel sevmeli

Güzeller yüzünden kan bağışlanı: *Güzel yüzünden katiller bağışlanır* — **Yerinmek:** *Gücenmek* — **Alışmak:** *Yanmak, tutuşmak* — **Bölüşükte:** *Bölüşme sırasında, pay edilirken* — Bend: *Düğme (burada)* — **Dorandı:** *Delilendi* — **Bed:** *Kötü* — **Yerindi:** *Yakındı* — **Hub:** *Güzel* — **Gerdan:** *Boyun*.

— 126 —

Hak, Muhammed, Ali üçü bir nurdur
Söyleyen Muhammed, dinleyen Ali
Birisini Hak bil üçü de birdir
Söyleyen Muhammed, dinleyen Ali

Müsahip müride demese beli
Ona şefaat etmez Muhammed Ali
Dünyada, ahrette eğridir yolu
Söyleyen Muhammed, dinleyen Ali

Müsahip müsahiple nice bozula
Sakın, defterinde lânet yazıla
Balı sönmüş arı gibi sızıla
Söyleyen Muhammed, dinleyen Ali

Müsahip müsahiple malın ayıra
Şah - ı Merdan durağına duyura
Yedi tamu narı ona buyura
Söyleyen Muhammed, dinleyen Ali

↓ Müsahip müsahibe bulsa mana
Onları sürerler karanlık hana
Yüzü kara, gitmez ulu divana
Söyleyen Muhammed, dinleyen Ali

Musahibe söylese kem sözünü
Cehennem kalbinden karadır yüzü
Dünyada, ahrette eğridir özü
Söyleyen Muhammed, dinleyen Ali

Müsahiple bozulan Hakk'a kanlıdır
Atasiyle bozulan Peygambere kinlidir
Mihmanla bozulan yedi dinlidir
Söyleyen Muhammed, dinleyen Ali

Talipler, almayın akça fayizi
Münkirin dünyada karadır yüzü
Müslim bacılar geymeyin kırmızı
Söyleyen Muhammed, dinleyen Ali

Hak da bir kuluna eylerse nazar
Kalem neyler, divit neyler, hep yazar
Abdal Pir Sultan' ım güherler düzer
Söyleyen Muhammed, dinleyen Ali

Avradını koyuvermek: *Karısını boşamak* — **Dâd:** *Yanıp yakılma (burada)* — **Hınzır:** *Domuz* — **Mihman:** *Konuk* — **Fayız:** *Faiz* — **Musahip**: *Yol kardeşi.*

— 127 —

Uğrum sıra giden boz atlı Hızır
Ayrılık derdinin dermanı nedir
Şu iki aleme olmuşsun nazır
Ayrılık derdinin dermanı nedir

Sığanmıştır ağca kolun, bilekler
Hak katında kabul olsun dilekler
Arş yüzünde secde kılan melekler
Ayrılık derdinin dermanı nedir

Küseyim de ben yarime küseyim
Siyah zülfün mâh yüzüne asayım
Kerbelâ'da yatan İmam Hüseyin
Ayrılık derdinin dermanı nedir

Hanı şu dünyanın toprağı, taşı
Akıttım gözümden kan ile yaşı
Urum illerinde Hacı Bektaşı
Ayrılık derdinin dermanı nedir

↓ Aksaya giyinmiş, incedir beli
Ben pirimi gördüm, tatlıdır dili
Tanrı'nın arslanı Hazreti Ali
Ayrılık derdinin dermanı nedir

Gıcılar da dağlar başı gıcılar
Çıkmaz oldu içerimden acılar
Arafat dağından gelen hacılar
Ayrılık derdinin dermanı nedir

Dünyayı sorarsan bir dipsiz anbar
Ali'nin yoldaşı Zülfikar, Kanber
Kabe'yi yaptıran Halil peygamber
Ayrılık derdinin dermanı nedir

Deryanın yüzünde dönen üç gemi
Yiyelim, içelim, sürelim demi
Geminin sahibi ol Hızır Nebi
Ayrılık derdinin dermanı nedir

Pir Sultan Abdal' ım, içtim cur'adan
Okudun ağını, bilmem karadan
Yeri, göğü, cümle alemi yaradan
Ayrılık derdinin dermanı nedir

Nazır: *Bekçi, gözcü* — **Aksaya:** *Beyaz gömlek* — **Gıcılamak:** *Rüzgarın ağaçlara çarpması ile çıkan ses, inilti* — **Hızır Nebi:** *Hızır peygamber* — **Kara:** *Yazı* — **Mah**: *Ay* — **Zülüf**: *Perçem, saç* — **Urum:** *Anadolu*.

— 128—

Senden ayrı lokma yemezim, derdim
Nasibi elden ele gezdiren vardır
Ben serim, sırrımı vereyim, derdim
Dostu sevdiğine sezdiren vardır

Bu ilm - i hikmeti bilenler vardır
Bilmeyen beyhude bundan ne alır
Benim gibi şaşkın adam ne olur
İnciyi, mercanı düzdüren vardır

↓ İnci, mercan, lülü, güher takınır
Kıymetin bilenler alır, şavkınır
Hakikatta bin bir kelâm okunur
Bu ilm - i hikmeti yazdıran vardır

Arifler her cana demez her şeyi
Denk eylemiş yükü, duramaz tayı
Kimi bu dünyada yaşar havayi
Kimine deryayı yüzdüren vardır

Abdal Pir Sultan' ım yoluna bağlı
Yetmiş iki millet hep Hakk'ın kulu
Kırkların ceminden içtim bir dolu
Bu aşkın badesin sızdıran vardır

Şavkınır: *Parlar, güzelleşir* — **Tay:** *Hayvan yüklerinin iki yanının her biri* — **Havayi:** *Serseri, serbest, boşuna* — **Çığın:** *Patika yol, çılga*

— 129 —

Uğruma bir çığın düştü[1]
Bir ucu mahşer içinde
Açıldı şarda dükkânı
Ne ararsan var içinde

Var dükkâna pazar eyle
Hışmından kork hazer eyle
Aya güne nazar eyle
Ay Ali gün nur içinde

Ay Ali'dir gün Muhammed[2]
Üç yüz altmış altı sünnet
Balıklarda suya hasret
Çarh dönerler göl içinde

↓ Ay Ali'dir gün Muhammed
Kılasın farz ile sünnet
Yedi tamu sekiz cennet
Bülbül oynar gül içinde

Göl içinde çarhı döner
Susuzluktan bağrı yanar
Müminler secdeye iner
Seyir var seyir içinde

Kudretten derildi arı
Arılar çeker dizarı
Dinle imdi sen o zarı
Arı oynar bal içinde

Pir Sultan' ım hey gaziler
Yazıldı kara yazılar
Talib mürşidin arzular
Gönül oynar dil içinde

(1) Elime bir çılga geçti
Sürdüm gittim şar içine
Sarda attar dükkan açmış
Her ne desen var içinde
Aya güne hazar ettim
Ol dükkânda pazar ettim

(2) Ay Alidir gün Muhammet
Okunur doksan bin ayet
Balık da suya hasiret
Çarhı döner göl içinde

— 130 —

Gel güzel yola gidelim
Adı güzel Ali ile
Açlar doyar, susuz kanar
Leblerinin balı ile

↓ Ali'm bana neler etti
Aldı elim dâra çekti
Üstüme yürüyüş etti
Elindeki dolu ile

İçilmez dolu içilmez
Sevgili yardan geçilmez
İkisi birden seçilmez
Has bahçenin gülü ile

Ağaç kurur, devran döner
Kuş yuvaya bir dem konar
Doldurmuş dolusun sunar
Ali'm kendi eli ile

Erenler lokması nurdur
Lokmaya elini sundur
Pir Sultan' ım doğru yoldur
Ali'm kendi yolu ile

— 131 —

Dünyadan el çek divane gönlüm
Ulaş bir üstada, er ile görüş
Mürşid nazarından yad eder isen
İkilikten geçip bir ile görüş

↓ Sen nefsini öldür, olagör yeksan
Erler meydanında olagör kurban
Yedi iklim dört köşede lâmekân
Erenlerin sırrı nur ile görüş

Mürşide yüzünü sürmek dilersen
Emrine zatına ermek dilersen
Hakk'ın cemâlini görmek dilersen
Nur ile nur olup sır ile görüş

Aşık - ı sadıklar ölegelmiştir
Ağlayanlar bir gün gülegelmiştir
El ele, el Hakk'a yola gelmiştir
Tanı kendi özün pir ile görüş

Pir Sultan' ım kemter kuldur Şah'ına
Hünkâr Hacı Bektaş nazargâhına
Deli gönül hâk ol düş dergâhına
Er olayım dersen er ile görüş

— 132 —

Hu diyelim gerçeklerin demine
Erenlerin demi nurdan sayılır
On İk'İmam katarına katılan
Muhammed Ali'ye yardan sayılır

↓ İhlâs ile gelen bu yoldan dönmez
İkilikten geçmeyen birliğe ermez
Eri hak görmeyen Hakk'ı da görmez
Gözü bakar amma körden sayılır

Gerçek talip ikrarında durursa
Çerağ gibi yanıp yağı erirse
Eksiğini bilip kendi gelirse
O da erdir, gerçek erden sayılır

↓ Üç gün imiş bu dünyanın safası
Safasından artık imiş cefası
Haktır erenlerin nutku, nefesi
Biri kırktır, kırkı birden sayılır

Pir Sultan Abdal' ım Bağdat'tır vatan
İkilikten geçip birliğe yeten
Erenler yoluna kıyl - ü kal katan
Yüklenmiş yükünü hârdan sayılır

Bu nefesin üstünde «Saba» makamında bestlendiği yazılıdır. Dört kaynakta Pir Sultan adındadır **(V. Dede defteri) Cerağ:** *Mum*.

— 133 —

Güzel aşık cevrimizi
Çekemezsin demedim mi
Bu bir rıza lokmasıdır
Yiyemezsin demedim mi

↓ Dervişler harabat olur
Hak katında hürmet bulur
Muhabbet baldan tatlıdır
Doyamazsın demedim mi

Yemeyenler kalır nâçar
Gözlerinden kanlar saçar
Bu bir demdir gelir geçer
Duyamazsın demedim mi

Dervişlik ulu dernektir
Görene büyük örnektir
Yensiz yakasız gömlektir
Giyemezsin demedim mi

Girelim Ali sırrına
Çıkalım meydan yerine
Can - u başı Hak yoluna
Koyamazsın demedim mi

Bak şu aşıkın haline
Ne gelse söyler diline
Küfrü imanın yerine
Sayamazsın demedim mi

Pir Sultan, Ali Şah'ımız
Hakk'a ulaşır râhımız
On İki İmam katarımız
Uyamazsın demedim mi

— 134 —

Muhammed neslinden şunda kim kaldı
Var mı Hacı Bektaş Veli'den gayrı
Onulmaz yaraya merhem kim sardı
Var mı Hacı Bektaş Veli'den gayrı

Muhammed Mirac'da davet gününde
Arslan hamle kıldı râhı önünde
Kim idi görünen arslan donunda
Var mı Hacı Bektaş Veli'den gayrı

Muhammed Mirac'tan indiği demdir
Kırkların sürdüğü sema'dır cemdir
Zühre yıldızını doğuran kimdir
Var mı Hacı Bektaş Veli'den gayrı

↓ Size niyaz eder Güruh - ı Naci
Arkasında hırka başında tacı
Onulmaz yaranın merhem ilacı
Var mı Hacı Bektaş Veli'den gayrı

Sarı İsmail hu der muhibin yolu
Kimdir yeşil benli gösteren eli
Zahirde batında Şah Merdan Ali
Var mı Hacı Bektaş Veli'den gayrı

On'ki kurban ette keramet kazan
Kim idi ak divin bendini çözen
Özenirsen böyle bir mürşide özen
Var mı Hacı Bektaş Veli'den gayrı

Pir Sultan' ım hu der, ya sen ne dersin
Bilinmez sözleri söyler gidersin
Dersin ahmak, sen çok dalgın gezersin
Var mı Hacı Bektaş Veli'den gayrı

— 135 —

Hocam bana ilimleri sorarsa
Hak Muhammed Ali deyü okurum
Kur'an'ın kilidi ihlâs - ı şerif
Hasan - u Hüseyn'i sevdim okurum

↓ Gönül bir deryadır dolar eksilmez
Değme bir gönüle güher konulmaz
Bu bir gizli sırdır kimseler bilmez
Musa - i Kâzım'ı sevdim okurum

Pirim Hacı Bektaş, Zeynel'abâ'ya
Gündüzün güneşi gecedir aya
Bunda bir gün doğar yoksula, baya
Anın divanına durdum okurum

İmam - ı Rıza'dan müşkülüm kandı
Muhammed Taki'den Naki'ye vardı
Hocam bana ilim dedi uyardı
Sabah seherinde virdim okurum

Ali'dir virt olan cümle erlere
Muhammed Bâkır'dan İmam Cafer'e
Hazret - i Hızır gibi gerçek bir ere
Anın divanına durdum okurum

Hasan - ül Askeri, Mehdi çıkınca
İsa peygamberi vezir dikince
Doksan bin er Horasan'dan kopunca
On İki İmam'a yardım okurum

Pir Sultan' ım Hak Muhammed Ali'den
Ta ikrarım vardır Kalu Beli'den
Şefaat umarız güzel veli'den (*)
Muhammed Ali'yi sevdim okurum

(*) Hünkâr Hacı Bektaş Veli

— 136 —

Naci derler bir güruha uğradım
Güzel Şah'ım yarlığasın anları
Mahabbet ettik iradet getirdik
Anlar bizi sevdi bizde onları

Durdukları irfan bağıyla bostan
Silinmiş kalbleri gümandan pastan
Varının gümanı haman bir dosttan
Arı gibi anlaşırlar canları

Cümle bir gerçeğe demişler beli
Tesbihleri Allah Muhammed Ali
Meşrebi Hüseyni ismi mevâli
Hüseyin aşkına çıkan kânları

↓ Bir nefesten bir imama uyuldu
Birinin nefesi bine sayıldı
Kaynayuben birbirine koyuldu
Hüseyin aşkına akar kanları

İstemem cenneti, göster didarı
Hulku Muhammed'den almış kemâli
Okur secdeye inmeden duayı
Aşıklar didara tutmuş yönleri

Sırat'ı Mizan'ı anda geçtiler
Benlik kalesini bunda yıktılar
Al geydiler yaslarından çıktılar
Geceleri, bayram kadir günleri

Pir Sultan Abdal' ım, gerçeği meydan
Özünü saçmıştır sıfat - ı Şeytan
Esrimiş Kırklar'ın içtiği meyden
Güzel Şah'tan koku duymuş canları

— 137 —

Hazret - i Ali'nin devri yürüye
Ali kim olduğu bilinmelidir
Alay alay gelen gaziler ile
İmamların kanı alınmalıdır

Kendini teslim et bu serçeşmeye
Er odur ki birisinden şaşmaya
Bin gaziye bir münafık düşmeye
Din aşkına kılıç çalınmalıdır

↓ Çağırırlar filan oğlu filana
Kılıcı arştadır doğru gelene
Ne itibar Yezit kavli yalana
Ya ser verip ya ser alınmalıdır

Yer yüzünü kızıl taçlar bürüye
Münafık olanın bağrı eriye
Sahib - i zamanın emri yürüye
Mehdi kim olduğu bilinmelidir

Pir Sultan' ım eydür, ey Dede Dehmen
Kendini çevir de andan gel heman
İstanbul şehrinde ol sahib - zaman
Tac - u devletile salınmalıdır

— 138 —

Şu karşıki yayla ne güzel yayla
Süremedim demi kalıyor şöyle
Ala gözlü Pirim sen himmet eyle
Bu yıl bu yayladan Şah'a gideriz

Alınmış abdestim aldırırlarsa
Kılınmış namazım kıldırırlarsa
Sizde Şah diyeni öldürürlerse
Bu yıl bu yayladan Şah'a gideriz

Bir bölük turnayı sökün dediler
Yürekteki derdi dökün dediler
Yayladan ötesi yakın dediler
Bu yıl bu yayladan Şah'a gideriz

↓ Bir kişi gayetle severse pirini
Osmanlılar talep eder malını
Süremedim erkânsızın yolunu
Bu yıl bu yayladan Şah' gideriz

Eğer ekülüben bostan olursam
Şu halkın diline destan olursam
Kara toprak senden üstün olursam
Bu yıl bu yayladan Şah'a gideriz

Pir Sultan Abdal' ım dünya durulmaz
Gitti giden ömür geri dönülmez
Nazar ettim Şah gönlümden ayrılmaz
Bu yıl bu yayladan Şah'a gideriz

— 139 —

Bu dünyanın evvelini sorarsan
Allah bir Muhammed Ali'dir Ali
Sen bu yolun sahibini ararsan
Allah bir Muhammed Ali'dir Ali

Tahtını terketti İbrahim Edhem
Süleyman Nebi'ye verildi hatem
Her kulun alnına yazıldı sitem
Kişinin çektiği yoludur yolu

↓ Erenler öldürür yoldan şaşanı
İhlâs ile kaldırtırlar düşeni
Tarikatta her kişinin nişanı
Erenler katında bellidir belli

Erenler elinden dolu içildi
Ol saatte kıyl - ü kalden geçildi
Firdevs - i âlâda güller açıldı
Cennet - i âlânın gülüdür gülü

Pir Sultan Abdal' ım ummana daldı
Yenemedi kendin engine saldı
Hâkipayınıza yüz süre geldi
Erenlerin kemter kuludur kulu

— 140 —

Geçemezsin deli gönül geçilmez
Bir tuzağa tutulursan ebsem dur
Bu erenler dolusudur içilmez
İçenlerin bağrın keser, ebsem dur

Gerçek ere bir musahip yar gerek
Er odur ki ikrarında dur gerek
Cesedinden el yuyanlar nur gerek
Çiğnenmeğe kayl olmazsın ebsem dur

Evvel ikrar eder sonra dönersen
Sahil yokuş görüp dönüp kaçarsan
Onuldayım derken yara açarsan
Merhem vurup saramazsan ebsem dur

↓ İkrar alıp ikrarından dönersen
Varıp mürşit eteğinden tutmazsan
Arıdıp kalbini temiz etmezsen
Hiç çiğ yerde tohum bitmez, ebsem dur (*)

Pir Sultan' ım söyler sözün doğrusun
Yezit bundan ne anlasın, ne duysun
Arıt kalbin, tahta sultan olursun
Tacın, tahtın terk edersen ebsem dur

(*) Bu dörtlük:

Mürşidinin nasihatın tutmayan
Gönülcüğün musahibe katmayan
Arıtıp kalp evin temiz etmeyen
Çiğ yerlerde tohum bitmez ebsem dur
(S. Nüzhet s: 86)

Kayıl: *Razı* — **Ebsem durmak:** *Dilini tutmak, Susmak, Sır vermemek, uzak durmak* — **Melül**: *Üzülme, üzüntü* — **Iradet**: *Gönül isteği* — **Arıt:** *Temizle.*

— 141 —

Tasalanıp gönül sen melül olma
Komadığın yerden bir nesne alma
Başına geleni kimseden bilme
Bizi ağlatan pir yine güldürür

↓ Hakikat kapısına eyle nazar
Dividi, kalemi okuyup yazar
Yolunu bilmeyen serseri gezer
Bizi ağlatan pir yine güldürür

Bu haneye geldik bilmek için de
Bu dünyaya geldik gülmek için de
Yürüyelim hırka gömlek içinde
Bizi ağlatan pir yine güldürür

Hakikat kapısın açmış ulular
Hakk'ı sevenleri arar bulurlar
Hakk'ı severler de Hakk'a gelirler
Bizi ağlatan pir yine güldürür

Hakikatta işin tamam olursa
Hak'tan bil başına ne hal gelirse
Acep verdiğini yine alırsa
Bizi ağlatan pir yine güldürür

Hakk'ı sevenlerin gerekmez yaşı
Hayvandan kötüdür aşkı yok kişi
Merhamet etmektir dervişin işi
Bizi ağlatan pir yine güldürür

— 142 —

Sevda çekmek şanlarıdır
Gizlice erkânlarıdır
Hak yoluna canlarıdır
Kurbanı Bektaşilerin

Onlar Horasan'ı gezer
Demkeş olur bade süzer
Seyyah olup daim gezer
Sultanı Bektaşilerin

↓ Sırlarına güç erilir
Remizleri geç bilinir
Üstad olan pir seçilir
Hünkârı Bektaşilerin

Arifler arifi gelir
Arife tarif vız gelir
Uzak yakın hep bir gelir
Hassına Bektaşilerin

Pir Sultan' ım bu ne demek
Yerde insan gökte melek
Hiç cahile çekme emek
Devridir Bektaşilerin

— 143 —

Gelin ey erenler seyran edelim
Açıldı kapısı Seyyit Ali'nin
Eksiğimiz bilip dâra duralım
Himmeti ganidir Kızıl Deli'nin

Çekti sancağını dağlar dolanır
Mümin olan canlar aşka bulanır
Kurbanlar tığlanır, çırak uyanır
Çekilir gülbenkler Seyyit Ali'nin

↓ Ne güzel baharı yetmiştir şimdi
Lâlesi sünbülü açmıştır şimdi
Abdalları semah tutmuştur şimdi
Himmeti ganidir Seyyit Ali'nin

Baba İbrahim şehitler ayırır
Kırkların ceminden o da beridir
Pirim cansız dıvarları yürüdür
Himmeti ganidir Kızıl Deli'nin

Pir Sultan' ım kendi özümüz
Güzelce Şah'ıma var niyazımız
Bir gün kara toprak örter yüzümüz
Himmeti ganidir Seyyit Ali'nin

— 144 —

Şimdi bizim aramıza
Yola boyun veren gelsin
Şeriatı tarikatı
Hakikati bilen gelsin

Kişi halden anlayınca
Hakikati dinleyince
Üstüne yol uğrayınca
Ayrılmayıp duran gelsin

Talib olunca bir talib
İşini Mevlâ'ya salıp
İzzet ile selam alıp
Gönüllere giren gelsin

Koyup dünya davasını
Hakk'a verip sevdasını
Doğrulayıp öz nefsini
Şeytanı öldüren gelsin

Pir Sultan' ım çelebiye
Eyvallahım var veliye
Muhiddin'e hal diliyle (*)
Yolun sırrın soran gelsin

(*) O zaman ki tarikat ulularından biri olsa gerek — **Beri:** *Uzak, dışarı.*

— 145 —

Ezelden divane etti aşk beni
Hüseyni'yim, Alevi'yim ne dersin
Niçin dahl edersin, tarik düşmanı
Hüseyni'yim, Alevi'yim ne dersin

İmam - ı Riza'nın ben envarıyım
Şah - ı Kerbelâ'da doğan Ali'yim
Münkirle Yezid'in Azrail'iyim
Hüseyni'yim, Alevi'yim ne dersin

İmam - ı Ali'dir, ayn - ı bekadır
Pir elinden zehir içsem şifadır
Yardımcımız Muhammed Mustafa'dır
Hüseyni'yim, Alevi'yim ne dersin

Muhammed Taki'dir, Ali Naki'dir
Hasan'ül Asker'den içtim sakidir
Derviş mürşit ulu Ali hafidir
Hüseyni'yim, Alevi'yim ne dersin

İmam - ı Cafer'den aldık icazet
Musa - i Kâzım'dan farz ile sünnet
Müminlere rahmet, Yezid'e lânet
Hüseyni'yim, Alevi'yim ne dersin

Pir Sultan çağırır Hint'te Yemen'de
Dolaştırsam seni Sahib - zamanda
İradet getirdim ikrar imanda
Hüseyni'yim, Alevi'yim ne dersin

— 146 —

Çok şükür olsun Hüdâ demine
Hacı Bektaş Veli, Sultan Balım var
Mehdi evsafı eyledim temine
Hacı Bektaş Veli, Sultan Balım var

Bir güneş doğdu da dünya yüzüne
Aşıkların nur göründü gözüne
Cümle canlar niyaz etti özüne
Hacı Bektaş Veli, Sultan Balım var

Hasan efendi postunda oturur
Urum abdalları hizmet yetürür
Zemheri'de deste gülü getirir
Hacı Bektaş Veli, Sultan Balım var

Hoca Ahmet Yesevi anın piridir
Velayetle dağı taşı yürüdür
Hazret - i Hakk'ın bu gizli sırrıdır
Hacı Bektaş Veli, Sultan Balım var

Pir Sultan' ım biat ettik ol erden
Muhabbet kokusu geliyor serden
Katarın ayırma Şah - ı Merdandan
Hacı Bektaş Veli, Sultan Balım var

Evsaf: *Niteleme* — **Zemheri:** *Kışın orta bölümü* — **Şer:** *Kötü* — **Dar:** *Cemde ceza görülen yer* — **Biat**: *Yola girme.*

— 147 —

Hayır edem derken işim şer oldu
Elimden bir kaza çıktı erenler
Evliya ceminde yerim dar oldu
Elimden bir kaza çıktı erenler

İndim ilim deryasını boyladım
Günahım çok amma bir bir söyledim
Sanki yanınızda hata eyledim
Elimden bir kaza çıktı erenler

Benim ahdım oldur, hatır yıkmayın
Evliyanın buyruğundan çıkmayın
Yüzümü çevirip şerre bakmayım
Elimden bir kaza çıktı erenler

Benim bir sözüm var efsane sözde
Ne günah der isen bulunur bizde
Erenler nişanı var ise sizde
Elimden bir kaza çıktı erenler

Pir Sultan Abdal' ım, belalı başım
Ferhattan ayrıldım, gamdır yoldaşım
Al olan malımı, sağ eyle başım
Elimden bir kaza çıktı erenler

— 148 —

Bu yolun ilerisi Hak'tır
Mürüvvet kerem erenler
Bu yoldan özge yol yoktur
Mürüvvet kerem erenler

Kur'an oldu delilimiz
Sırr - ı hakikat yolumuz
İmam Ca'fer'dir ulumuz
Mürüvvet kerem erenler

Yolda nefis öldürmezler
Mürit düşse kaldırmazlar
Mürvet dese düşürmezler
Mürüvvet kerem erenler

Pir Sultan' ım hale geldik
Hal içinde yola geldik
Mansur gibi dâra geldik
Mürüvvet kerem erenler

— 149 —

Serseri girme meydana
Aşık senden hal isterler
Kallaşlıkla urma demi
Tasdik ehli kal isterler

Uyan ey gaflet hâbından
İsbat isterler batından
Her aşıkın sohbetinden
Erkân ile yol isterler

Erenler oynar ütülmez
Bu yola hile katılmaz
Bunda hâr mihre satılmaz
Ya gevher ya lâ'l isterler

↓ Bir kılı kırk pay ederler
Birin yol tutup giderler
Dile ne itibar ederler
Hâl içinde hâl isterler

Pir Sultan Abdal neylesin
Müşkil halledip söylesin
Arısın çiçek yaylarsın
Yarın senden bal isterler

— 150 —

Sensin bizim zahir batın ulumuz
Aman medet mürvet Pir Hacı Bektaş
Her taraftan sana çıkar yolumuz
Ali'sin bir adın var Hacı Bektaş

↓ Pirlerin pirisin, yok sana teki
Müminin canısın, münkirin şeki
Zahirde batında değilsin iki
Yetmiş üç milletsin bir Hacı Bektaş

Seni sevdik, senden yana yıkıldık
Münkirlerin kesretinden sıkıldık
Her birimiz künc - i gamda tıkıldık
Yetiş bu imdada er Hacı Bektaş

Şahların şahısın, zat - ı Ali'sin
Her ilmin kânısın, şah - ı velisin
Abdal Musa kendi Kızıl Deli'sin
Abdalların başı der Hacı Bektaş

Pir Sultan Abdal' ım sana dayandım
Uyur idim himmetinle uyandım
Hep isteyenlere verdin inandım
Benim de muradım ver Hacı Bektaş

— 151 —

Sofilikten nişan budur gaziler
Sofi bir ikrara durmalı imiş
Hiç bir adem İblis için yürümez
Adım adım Hakk'a varmalı imiş

↓ Mansur Hak dedi de buldu dârını
Talib burda çeker ahret zarını
Cümle kazanç ile külli carını
Bütün Hak yoluna vermeli imiş

Uymayıgör kıl İblis'in sözüne
Sonra mil çekerler iki gözüne
Elin ile bir sitem sür özüne
Özüne bir sitem sürmeli imiş

Ali kendisi hem kişinin piri
Erenler hiç kabul etmez münkiri
Kişi eli ile yıktığı yeri
Ana öz indirip yapmalı imiş

Pir Sultan Abdal' ım böyle olunca
Sene tamam olup çile dolunca
Herkesin sahibi vardır, gelince
Müminin de piri gelmeli imiş

İblis: *Şeytan. Burada «Osmanlı» demek istiyor.* — **Özüne bir sitem sürmeli imiş:** *Hükümetçe yapılan işkenceler anlatılıyor* — **Ahret zarı:** *Cehennem baskısı* — **Külli car**: *Bütün çabası* — **Münkir**: *Yok sayan, inkarcı.*

— 152 —

Yalan dünya sana bel mi bağlarım
Hanı benim önüm sıra gelenler
Ölüm var derlerdi ben inanmazdım
Duya duydum essah imiş diyenler

↓ Şöyle bir günahkar kul türemişem
Bilmem ben feleğe ne eylemişem
Feleğin burcunu çok aramışam
Bel mi bağlar şu dünyayı görenler

Yaratmıştır insan ile hayvanı
İnsanda emanet koydu bu canı
Üç yüz altmış altı peygamber hanı
Bizi kor mu ya onları alanlar

Pir Sultan Abdal' ım gezerek gelir
Elinde defteri yazarak gelir
Sıra, dolanarak bize de gelir
Ölmez imiş bizim için ölenler

— 153 —

Erenler kahr - etti saldı işkile
Gönlüm şifalandı, gümana geldim
Ali oğlusun, (1) çare eyle müşküle
Size mürvet ile amana geldim

↓ Hak'tan kula her ne gelirse haktır
Erkânsız işlere irazım yoktur
Gaziler keremi, ihsanı çoktur
Yüz sürüp dergâha amana geldim

Can evinden muhabbetim üzüldü
Gönül aşkın deryasında yüzerdi
Yaralarım sağalmışken tezeldi
Gaziler, derdime dermana geldim

Himmet eylen erler, bir dahi yetem
Gönülden şek ile şüphe mi edem
Zat - ı sıfat olam bir dilden ötem
Bir desti tutmaya damana geldim

Pir Sultan Abdal' ım, gör bize n'oldu
Muhammed yurduna vesvese doldu
Ali gülbenk ile bize zulm - oldu
Sen bir padişahsın, amana geldim

(1) **Ali oğlu:** *Safavi şahı. Aşık Alioğlu da olabilir. Son dörtlükte «sen bir padişahsın» diyor. Bu nefesten Pir Sultan'ın İran'a şahı görmeye gittiği anlaşılıyor* — **İşkil:** *kuşku* — **Essah**: *Gerçek* — **Kahr**: *Kızma* — **Şek:** *Kuşku.* — **Vesvese:** *Kuşku, tereddüt* — **Sağalmak:** *İyi olmak* — **Tezeldi:** *Yenilendi, tazelendi* — **İriza:** *Razılık, razı olma* — **Zulm:** *Baskı, kötülük* — **Aman:** *Dize gelmek, af dilemek* — **Tezel**: *Yenilendi, tazelendi.*

— 154 —

Biz bunda bülbüllük eylemeyiz
Gülistan kuşuyuz, güle gideriz
Bizim kıymatımız bunda bilinmez
Kıymatımız bilen ile gideriz

Ne davam var benim şu eller ile
Benim davam Hak ehli kullar ile
Kerbelâ'ya giden abdallar ile
İmam Hüseyin'e bile gideriz

↓ Sır ile hakikat söylenmez oldu
Ulular nefesi dinlenmez oldu
Şahinim kolumda eğlenmez oldu
Turnası çok olan göle gideriz

Cennetin kokusu gelir uçmaktan
Aşıklar usanmaz yiyip içmekten
Öyle Sırat köprüsünden geçmekten
Akar boz bulanık sele gideriz

Pir Sultan' ım eydür, niyazım Hak'dan
Sensin cümlemizi var eden yoktan
Aşıklar usanmaz bayırdan sarptan
Erenler yol kurmuş, yola gideriz

— 155 —

Dün gece dün gece seyrim içinde
İmamlar bâbını seyir eyledim
Al yeşil giyinmiş huri kızları
Yanağın alını seyir eyledim

Cennetin içinde bir ağaç vardır
Günde yedi kere yaşarır kurur
Anda her bir dalı meyveler verir
Meyvesin yemedim seyir eyledim

↓ Cennetin altında merve taşları
Safi yakuttandır köşe başları
Zülfünü azaltmış, sırma kaşları
Zülfünün telini seyir eyledim

Pir Sultan' ım **Haydar**, Kur'an'da budur
Oku Muhammed'i salavat getir
Firdevs - i âlâyı gördüm çok şükür
Yolun erkânını seyir eyledim

Firdevs-i âla: *Cennetin bir bölümü.*

— 156 —

Muhammed Ali'yi candan sevenler
Yorulup yollarda kalmaz inşallah
İmam Hasan'la Hüseyn'i görenler
Mezebinden mahrum kalmaz inşallah

Muhammed Bakır'la sevdik seviştik
İmam Zeynel ile kaynadık piştik
İzninizle İmam Cafar'e ulaştık
Bundan özge yola salmaz inşallah

↓ Musa - i Kâzım'dan gelen erenler
Baş verirler bu zamiri görenler
Şah İmam Riza'ya ağu verenler
Divanda şefaat bulmaz inşallah

Bir gün olur oku derler defteri
Bileniyor Şah oğlunun teberi
Uyanınca Taki, Naki, Askeri
Açılan gülleri solmaz inşallah

Pir Sultan bizi bu işle yetire
Mehdi gelir şavk alemi tutara
Özünü katalar ulu katara
Şah kulundan sitem almaz inşallah

— 157

Bir güzelin aşıkıyım ağlarım
Anın için taşa tutar el beni
Gece hayalimde gündüz düşümde
Kumdan kuma savuruyor yel beni

Reyhanını devşir arı dest ile
Ben deliyim öğütler ver mest ile
Düşmanıyım el yanında dost ile
Bir gececik mihman eyle sar beni

↓ Ak gül olsam al yanağa sokulsam
Gül fenk olsam gül yüzüne saçılsam
Kölen olsam esir pazar satılsam
Kölem deyü al sinene sar beni

Pir Sultan Abdal' ım gamzeli oktur
Hezaren sinemde yaralar çoktur
Benim senden özge sevdiğim yoktur
İnanmazsan git Allah'a sor beni

— 158 —

Üç gözlü pınarın gözün ararsın
Onu bilen bu cihanı fark eder
Deryadaki kuşun izin ararsın
Onu bilen bu cihanı fark eder

Bir kuş gördüm ayakları çizmeli
Seyyah olup şu alemi gezmeli
Dört kitabın her ismini yazmalı
Onu bilen bu cihanı fark eder

↓ Bir kuş gördüm ayağında nalı var
Kendisi bir, iki tane dili var
Padişahtır, ülkesi var, ili var
Onu bilen bu cihanı fark eder

Bir hasta gördüm, soramadım halin
Başı kabak olmuş, ayağı yalın
İki oğlan doğurmuş bir erlik gelin
Onu bilen bu cihanı fark eder

Pir Sultan Abdal' ım, ey Şah - ı Merdan
İnayet erişe ganiden pirden
Sultan Süleyman'ın mühürü sırdan
Onu bilen bu cihanı fark eder

— 159 —

Gel seninle ahd - ü peyman edelim
Ne sen beni unut, ne de ben seni
İkimiz de bir ikrarı güdelim
Ne sen beni unut, ne de ben seni

Aman kaşı keman elinden aman
Sürdük sefasını, etmedik tamam
Ehl - i irfan içre olduğum zaman
Ne sen beni unut, ne de ben seni

Hem saza mailem hem de sohbete
Hem sana mailem hem de devlete
Aşkın ile düştüm diyar gurbete
Ne sen beni unut, ne de ben seni

Yarimin cemâli güneşte hâhı
Sana aşık olan çekmez mi ahı
Getir and içelim Kelâmullahı
Ne sen beni unut, ne de ben seni

Abdal Pir Sultan' ı çektiler dâra
Düşmüşüm aşkına yanarım nara
Bakın hey erenler şu giden yara
Ne sen beni unut, ne de ben seni

— 160 —

Hak peyik yollamış selam eylemiş
Her sabah her sabah yalvarır kullar
Onlar da özünü Hakk'a çevirmiş
Her sabah her sabah yalvarır kullar

Uyumaki Muhammed'i göresin
Yaradan Allah'tan kısmet alasın
Günahlıysan günahsızdan olasın
Her sabah her sabah yalvarır kullar

Uymayasın kör şeytanın sözüne
Dön gidelim Muhemmed'in izine
Kul olanın uyku girmez gözüne
Her sabah her sabah yalvarır kullar

Nuh nebi ile kaldık gemide
Tabib gerek bu yarama em ede
Kimi kilisede kimi camide
Her sabah her sabah yalvarır kullar

Pir Sultan Abdal' ım hayel düş gelir
Her gün bahar olmaz bir gün kış gelir
Yaradan'a yalvarması hoş gelir
Her sabah her sabah yalvarır kullar

— 161 —

Uçtu havalandı gönlümün kuşu
Uçmayınca gönül yardan ayrılmaz
Suyum ısıtsalar, tenim yusalar
Yunmayınca gönül yardan ayrılmaz

Nazlı yar gönlüne gelmesin hata
Daha yol gider mi buradan öte
Eğersiz yularsız ağaçtan ata
Binmeyince gönül yardan ayrlmaz

Usta kesler gelmiş tabutum ölçer
Nazlı yar gönlümden kâh gelir geçer
Ulu terziler gelmiş kefenim biçer
Biçmeyince gönül yardan ayrılmaz

Pir Sultan Abdal' ım canım cezada
Bir yiğin atım yok yolum gözede
Ecel şerbetinden verin bize de
İçmeyince gönül yardan ayrılmaz

— 162 —

Dostun bahçesine bir hoyrat girmiş
Koru dur hey benli dilber koru dur
Gülünü dererken dalını kırmış
Kurudur hey benli dilber kurudur

Hangi dinden isen ona tapayım
Yarın mahşer günü bile kopayım
Eğil bir yol ak gerdandan öpeyim
Beri dur hey benli dilber beri dur

Dervişe ne olsa kendi tacından
İrakibe ölüm, yare gecinden
Benzimin sarısı senin ucundan
Sarıdır hey benli dilber sarıdır

↓ Bu meydanda serilidir postumuz
Çok şükür Mevlâ'ya, gördük dostumuz
Bir gün kara toprak bürür üstümüz
Çürüdür hey benli dilber çürüdür

Kendisi okur da kendisi yazar
Hak hilâl kaşına eylemiş nazar
Senin akranların cennette gezer
Huridir hey benli dilber huridir

Pir Sultan Abdal' ım başından başlar
Eyisini yer de kemini taşlar
Bin çiçekten bir kovana bal işler
Arıdır hey benli dilber arıdır

Kem: *Ham, kötü* — **İrakib:** *Rakip.*

— 163 —

Çektiğim cevr - ü cefayı
Çekerim senden ötürü
İkrar iman bir olunca
Sen de çek benden ötürü

İkrar imanı güderim
Sensiz alemi niderim
İşte geldim, uş giderim
Bir tatlı dilden ötürü

Severim gonca gülleri
Koklarım gonca gülleri
Sararım ince belleri
Gittiğim yoldan ötürü

↓ Bana kıyak ne bakarsın
Sinemi oda yakarsın
Bana ne sitem edersin
İkrarsız elden ötürü

Ferhat Şirin'inc tapar
Külüngün havaya atar
Başını altına tutar
Can verir candan ötürü

Mümin olan Hakk'a tapar
Münafıklar yoldan sapar
Arka vermiş dağı çeker
Ferhat Şirin'den ötürü

Pir Sultan' ım deme yalan
Etme imanına talan
Bu dünyada gerçek olan
Ser verir sırdan ötürü

— 164 —

Gitme derviş gitme haber sorayım
Fatma'Ana'yı muştulayan kim idi
Kırk yılda bir kere doğan yıldızı
Ali'nin alnında gören kim idi

Bir kul vardır doğdu doğdu ölmedi
Bir kul vardır herkes öğüp gülmedi
Atasının kim olduğun bilmedi
Anasına nikah olan kim idi

↓ Kaç pir gördün ser - çeşmenin gözünde
Melekler çağrışır arşın yüzünde
Zülfikar belinde Nil Denizinde
Beş vaktın farzını kılan kim idi

Gece gündüz yalvarırım Hüdâ'ma
Yedi gün emeğim geçti bu deme
Yetmiş iki gömlek geldi Adem'e
Gömleğin tersini geyen kim idi

Abdal Pir Sultan' ım güzeller hası
Silinsin kalmasın gönlümün pası
Bölününce ol kırkların lokması
Mevlâdan izinsiz yiyen kim idi

— 165 —

Alçakta yüksekte yatan erenler
Yetişin imdada, aldı dert beni
Başım alıp hangi yere gideyim
Gittiğim yerlerde buldu dert beni

Oturup benimle ibadet kıldı
Yalanlar söyledi yüzüme güldü
Yalın kılıç olup üstüme geldi
Çaldı bölük bölük böldü dert beni

↓ Üstümüzden gelen boran kış gibi
Yavru, şahin pençesinde kuş gibi
Seherin sabahındaki düş gibi
Çağırta çağırta aldı dert beni

Abdal Pir Sultan' ım gönlüm hastadır
Kimseye diyemem gönlüm yastadır
Bilmem deli oldu bilmem ustadır
Şöyle bir sevdaya saldı dert beni

Yalın kılıç: *Çıplak kılıç* — **Boran:** *Karlı kış.*

— 166 —

Mücerredim deyü dava kılanlar
Murtaza Kırkların başı değil mi
İmamların anası, Kırkların aynası
Fatıma Ali'nin eşi değil mi

Bilmem küstah mıdır adama tapan
Adamın başında güllerin kokan
Dişi kuş değil mi yuvayı yapan
Erkek aslan ise eşi değil mi

↓ Anamız Havva'dır, atamız Adem
Anlardan ayrılmaz yüzümüz bir dem
Anamız Havva'ya hor bakan adem
İzzetin hışmından şaşı değil mi

Adama hor bakıp kendini yıkma
Lânet halkasını boynuna takma
MuhammedAli'nin yediği lokma
Anı sunanların işi değil mi

Abdal Pir Sultan' ım ey gani Hızır
Murtaza değil mi anlara kadir
Kanber'le Zülfikar Şah İmam Hüseyn
Penç - alâ okunan beşi değil mi

— 167 —

Erenlere eş olayım
Bu yola yoldaş olayım
İçeyim sarhoş olayım
Aymak elinden gelir mi

↓ Dere tepe düm düz olur
Gece geçip gündüz olur
Gökte kaç bin yıldız olur
Saymak elinden gelir mi

Alna yazılmış yazıyı
Besili körpe kuzuyu
Hakk'ın yazdığı yazıyı
Bozmak elinden gelir mi

Pir Sultan' ım der Hatayi
Dilimiz söyler hatayı
Pişmedik çiğ yumurtayı
Soymak elinden gelir mi

— 168 —

Deli gönül inil inil inleme
Kadir Mevlâ'm hasretime sal beni
Viranlıkta görsen baykuş sanırsın
Bir hüma kuşuyum sen de bil beni

↓ Ak pınarın boz bulanık seliyim
Ol sebepten aklım yoktur deliyim
Naci derler dört güruhun biriyim
Ararsan Hak divanında bul beni

Ulu bezirganım, kumaş satarım
Gök yüzünde uçan kuşu tutarım
Yetmiş iki dilden bilir öterim
Anın için fark edemez el beni

Gider idim ben de kendi işime
Aşkın doluları yağdı başıma
Ağu kattı benim tatlı aşıma
Ummanlara gark eyledi sel beni

Pir Sultan' ım ırak yoldan gelirsin
Gevherin kıymetin nerden bilirsin
Eksikliğim çoktur sen de bilirsin
Eksiklikle kabul eyle gel beni

— 169 —

Hakikat bir gizli sırdır
Açabilirsen gel beri
Küfr içinde iman vardır
Seçebilirsen gel beri

Şüphe getirme gönlüne
Hak perde çeker önüne
Oddan bir gömlek eğnine
Biçebilirsen gel beri

Ata ana kavım kardaş
Olduk Hak ehline yoldaş
Can ile baştan ey kardaş
Geçebilirsen gel beri

Pir Sultan' ım ere yettik
Vardık pir dâmenin tuttuk
Biz ağuyu bala kattık
İçebilirsen gel beri

— 170 —

Açıldı cennet kapısı
Lâl - ü güherdir yapısı
Kıldan incedir köprüsü
Geçebilirsen gel beri

Canımız melek canıdır
Tenimiz Selman tenidir
İçtiğimiz aslan sütüdür
İçebilirsen gel beri

↓ Ben hocama kul olmuşum
Üstattan öğüt almışım
Ben kanadım bağlamışım
Çözebilirsen gel beri

Ben has bahçenin gülüyüm
Aynı cemin bülbülüyüm
Kırk kapının kilidiyim
Açabilirsen gel beri

Pir Sultan' ım Haydar heman
Dağları bürüdü duman
İşte İncil işte Kur'an
Seçebilirsen gel beri

— 171 —

Hak bizi yoktan var etti
Şükür yoktan vara geldim
Yedi kat arşa asılı
Kandildeki nura geldim

Eyyub ile ten erittim
Lâl - ü mercan gevher tuttum
Vuslat ile taş arıttım
Ben bu yolu süre geldim

Yunus'la ummana daldım
Kırk gün balık içinde kaldım
Davut'la demirci oldum
Örse çekiç ura geldim

↓ Sahabelere uğradım
Gurbet elinde çatıldım
Ana rahmine yatıldım
İbrahim'le oda atıldım

Gülistanda nara geldim
Kudret lokmasın doğradım
Er bir dedim, Hak bir dedim
Bini saydım bire geldim

Bir muazzam büyük şara
N'istersen bulunur ara
Kapısı on iki pare
İstediğim şara geldim

İçi altın dışı gümüş
Suyu şekerle bal imiş
Böyle bedesten düzülmüş
İstediğim yere geldim

↓ Deniz çaldım asâ ile (*)
Göğe ağdım İsa ile
Tur Dağında Musa ile
Münacatta dura geldim

Pir Sultan Abdal coşkuna
Gel otur gönül köşküne
On İki İmam aşkına
Ben bu seri vere geldim

(*) Musa peygamberin asâ ile Nil nehrini (Kızıl Denizi) ikiye bölmesi — **Ura:** *Vura* — **Pare:** *Parça* — **Umman:** *Deniz* — **Dura:** *Durmak.*

— 172 —

Horasan'dan kalktım sökün eyledim
Şam'da Kul Yusuf'u görmeğe geldim (*)
Eğildim dizine niyaz eyledim
Erenler sırrına ermeğe geldim

↓ Yapısı var usul ile yapılı
Hocası var kapısında tapılı
Bir şar gördüm yetmiş iki kapılı
Kimin açıp kimin örtmeğe geldim

Nurdan kuşak kuşattılar belime
Hak Muhammed Ali geldi dilime
İndim gittim İmamların yoluna
Erenlerden himmet almağa geldim

Hanı benim hırka ile postlarım
Ben tutimi bir kafeste beslerim
Yüküm lâl - ü gevher, müşteri isterim
Kimin alıp kimin satmağa geldim

Pir Sultan Abdal' ım dünyadan göçtü
İdris peygamber de hulleler biçti
Ulu suya köprü kurup kim geçti
Yusuf'tan bir haber almağa geldim

(*) Bir çok Alevi şairin, Şam'a gittikçe kendisinden söz ettikleri Kul Yusuf ünlü bir kişidir, Şair Kul Yusuf da olabilir — **Sökün:** *Çıktık* — **Hulle:** *Dini giysi.*

— 173 —

Gel benim sarı tanburam
Sen ne için inlersin
İçim oyuk, derdim büyük
Ben anıniçin inlerim

↓ Koluma taktılar perde
Uğrattılar bin bir derde
Ayn - ı cem gecesi nerde
Ben anınçin inilerim

Koluma taktılar teli
Söylettiler bin bir dili
Oldum ayn - ı cem bülbülü
Ben anınçin inilerim

Göğsüme tahta döşerler
Durmayıp beni okşarlar
Vurdukça bağrım deşerler
Ben anınçin inilerim

Gel benim sarı tanburam
Dizler üstünde yatıram
Yine kırıldı hatıram
Ben anınçin inilerim

↓ Sarı tanburadır adım
Göklere ağar feryadım
Pir Sultan' ımdır üstadım
Ben anınçin inilerim (*)

(*) Nakarat "Onun için inilerim" şeklinde de söylenir

— 174 —

Gerçek aşıklara salâ denildi
Aşkı olan gelsin, dermanı buldum
Ahilen vahilen cevlan ederken
Canımın içinde cananı buldum

↓ Aşıklar, sadıklar doğru varırlar
Anda cem olmuşlar verip alırlar
Cümle enbiyalar divan sorarlar
Hakk'a karşı olan divanı buldum

Açılmış dükkânlar, kurulmuş pazar
Canlar mezat olmuş tellâlda gezer
Oturmuş ümmetin beratın yazar
Cevahir bahş olan dükkânı buldum

Akardı gözümden yaş yerine kan
Zerrece görünmez gözümde cihan
Deryalar nuş edip tek kanmaz iken
Aşıklar kandıran ummanı buldum

Pir Sultan' ım Hû der, hoş pazar imiş
Aşıkları seyran edip gezer imiş
Cümlenin maksudu bir didar imiş
Hakk'a makbul olan didarı buldum

— 175 —

Çoktan beri yollarını gözlerim
Gönlümün ziyası dost safa geldin
Şu garip gönlümün bağı bostanı
Ayva ile turunç, nar safa geldin

↓ Hindidir yarimin kaşları Hindi
Bilmem melek miydi, arştan mı indi
Bir su ver içeyim, yüreğim yandı
Temmuz aylarında kar, safa geldin

Yoksa karşımızda oturan mısın
Serimi sevdaya yetiren misin
Ağır yüklerimi götüren misin
Katar maya ile dost safa geldin

Yoksa sevdiğimin ilinden misin
Yoksa has bahçenin gülünden misin
Güzel, Muhammed'in terinden misin
Cennet - i âlâda gül, safa geldin

Pir Sultan geyinmiş al ile yeşil
Yarin sevdaları sere alışır
Sevdiğim geyinmiş al ile yeşil
Çarşılar bezenmiş al, safa geldin

— 176 —

Emanet ademde adem bir güldür
Geldi dost kokusu ol güle düştü
Adem'e aşıklar cümle beli der
Feryad ile figan bülbüle düştü

↓ Hak deyip alemde tutmuşuz eli
Sıtk ile ederiz Adem'e beli
Pirimizdir bizim Muhammed Ali
El ele el Hakk'a silsile düştü

İblis anlamadı Adem'de sırrı
Açıldı vechinde Hakk'ın menşûru
Geldi zuhur etti Muhammed nuru
Yayıldı aleme gulgule düştü

Azazil eder mi Adem'e ikrar
Secde et diye Hak etti tekrar
Boyun eğmez gider Adem'e her bâr
Kendi bildikleri bir yola düştü

Pir Sultan' ım iblis kendini gördü
Hak lânet eyledi dergahtan sürdü
Adem nesli yüzün toprağa sürdü
Allemel' esması her dile düştü

— 177 —

Bir aşkın deryasın boyla
Kıyısı öte mi dersin
Bir gerçeğe hizmet eyle
Emeğin yite mi dersin

↓ Arifler yola giderler
İrfanda sohbet ederler
Nişansız yari niderler
Can gönül kata mı dersin

Nâdânı kondurma bağa
Düşürür seni tuzağa
Şekerler yedirsen zağa
Tut (i) olup öte mi dersin

Bellidir kalbi boş olan
Nişan verendir hoş olan
Hercaiye yoldaş olan
Menzile yete mi dersin

Pir Sultan Abdal coşmıyan
Aşk küresinde pişmiyen
İlkin Hakk'a ulaşmıyan
Sonradan yete mi dersin

— 178 —

Kazanıp kazanıp verme havaya
Alınmaz eski gün, aldıramazsın
Hak'tan olmayınca ağlayan yüze
Ona gül demekle güldüremezsin

↓ Gelin zikr edelim gani Hüdâ'sın
Müminler kılar beş vakt edasın
İnkâr etmiştir İblis sadasın
Dirilmiş kurdunu öldüremezsin

Merhem eyle azmış onun yarası
Düşünmektir şol düşünce çaresi
İnkâr işitmiştir benlik sadası
Onu Hakk'a doğru döndüremezsin

Abdal Pir Sultan' ım gel gir bu harfe
Cevahir kıymetin harc etme sarfa
Her olur olmaza açma bir sofra
Emeğin zay olur doyuramazsın

— 179 —

İsa peygamber'i Hakk'a buyurdu
Mürşide teslim ol, yolda kalırsın
Cebrâil, Ahmet önünce yürüdü
Mürşide teslim ol, yolda kalırsın

↓ Tabii, ol nutku Kur'an'da bula
Mürşit gelip bizim kalbimiz yuya
Öğüt dinlemezsen kalırsın tana
Mürşide teslim ol, yolda kalırsın

İlm - i zahirin menzili cennettir
Dolaşık bir yoldur, gayet zahmettir
Pir Sultan' ım senin yolun vuslattır
Mürşide teslim ol, yolda kalırsın

Ahmet: *Muhammed peygamberin adlarından* — **Tana kalmak:** *Şaşırıp kalmak.*

— 180 —

Kırklar meydanında erkân isteyen
Arıtsın kalbini girsin otursun
Erenler önünde lokma sunanlar
Hicap perdesini döksün otursun

↓ Evvel gerek olmuş, mürebbi minnet
Mürebbi farz olmuş, müsahib sünnet
Farzı farz eylemiş, sünneti sünnet
Her kardaş akranın bulsun otursun

Bir lokma sunanlar anın nargı var
Talibden talibe yolun farkı var
Yol içinde türlü türlü görgü var
Her kardaş görgüsün görsün otursun

İkrar verdik geldik girdik araya
Hatır yıkıp göç eyleme saraya
Alır üstat verir seni göreye
Çeliğin darbına duran otursun

Pir Sultan' ım eydür, kandilde nurda
Er gerektir erenler yolunu süre
Mümin müslim derildiler bir yere
Muhabbet gölüne dalan otursun

— 181 —

Gelin yiyelim içelim
Bu güzellik geçer bir gün
Alem yaran yaran olmuş
Ali'm sırrın açar bir gün

↓ Yeyip yedirmesi hoştur
Dayan, kahbe yürek taştır
Can dedikleri bir kuştur
Kuş kafesten uçar bir gün

Yeyip yediren bir adem
Eksik etmez Bâri Hüdâ'm
Gök ekine misal adem
Anı eken biçer bir gün

Ağaçlarda yeşil yaprak
Yasdığımız kara toprak
Yer altında kefen yırtmak
Boyumuzdan aşar bir gün

Pir Sultan' ım düşümüzde
Uzak değil karşımızda
Baykuş mezar taşımızda
Dertli dertli öter bir gün

— 182 —

Kısmet verip bizi salan çöllere
Ya eceldir, ya didardır, ya nasip
Felek bizi saldı özge hallere
Ya eceldir, ya didardır, ya nasip

Kısmet verip çevre çevre yelirdi
Bilmediğim hikmetlere daldırdı
Çekip ayrılığın okun doldurdu
Ya eceldir, ya didardır, ya nasip

↓ Felek arka vermiş çarhın devine
Arıt kalbin evin iman sevine
Türlü dalga geldi gönlüm evine
Ya eceldir, ya didardır, ya nasip

Muhannettir yalan dünya kayıran
Şol gani Settar'dır açlar doyuran
Beni de sevgili yardan ayıran
Ya eceldir, ya didardır, ya nasip

Pir Sultan Abdal' ım der ki vardığım
Ulu dergâhıdır yüzler sürdüğüm
Bilmediğim hikmetleri bildiğim
Ya eceldir, ya didardır, ya nasip

— 183 —

Kendin bilmez isen bilene danış
Danışık dağlardan aşar mı aşar
Danışmadan yola varsa bir kişi
Şaşırır bellerden, şaşar mı şaşar

Altın da bir pula olur mu kabil
Ehli ile konuş olasın ehil
Cahille konuşma olursun cahil
Kişi ayarından düşer mi düşer

↓ Budur kâinatın yekta güheri
Kalbi gevher olan olmaz serseri
Bir kişi içerse ab - ı kevseri
İrfan meydanında coşar mı coşar

Pir Sultan Abdal' ım bu böyle olur
Herkes ettiğini elbette bulur
Alıcı kuşların ömrü az olur
Akbaba zararsız yaşar mı yaşar

— 184 —

Ben de şu dünyaya geldim geleli
Ağır çifte döner harmanım mı var
Neyleyim dünyanın dolu malını
Hesabın görmeye fermanım mı var

↓ Bu mülkün hesabın bizden sorarlar
Anın için elin çekmiş veliler
Harami var deyü korku verirler
Benim ipek yüklü kervanım mı var

Yitir gönlündeki hileyi yitir
Ceht eyle elini anana yetir
Bana derler gam yükünü sen götür
Benim götürecek dermanım mı var

↓ Talib ol ki pir önüne gidesin
Feleğin kahriyle gamın yudasın
Durmuş ağır ağır minnet edersin
Benim felek ile demlerim mi var

Pir Sultan Abdal' ım derdim öğerler
Ağu oldu emdiceğim şekerler
Güzel sevdim deyü adım çekerler
Benim pirden gayrı sevdiğim mi var

Ceht: *Gayret, çaba* — **Emdicek:** *Emilen.*

— 185 —

Bizim içtiğimiz dolu
Doluların dolusudur
Ummanlara dalıp çıkan
Erenlerin gemisidir

↓ Ulaşırlar bedestenler
Al çiçekli gülistanlar
Ala gözlü nevrestenler
Erenlerin kokusudur

Hiç ummana dalmadın mı
Dalıp gevher bulmadın mı
Talib yola gelmedin mi
Yine gönül dolusudur

Kimdir bunu böyle deyen
Erenlerden öğüt alan
Yeşil alem çekip gelen
Pirim Ali kendisidir

Pir Sultan' ım didara bak
Mansur ipin boynuna tak
Nesimi oldu Hak'la Hak
Yüzen kendi derisidir

— 186 —

Seher vaktı kalkan kervan
İniler de zarılanır
Bir güzele düşen gönül
Çiçeklenir korulanır

↓ Bülbül geldi kondu dala
Bülbülden hata yok güle
Engel bir taş atar göle
Yüzen ördek yaralanır

Bahçenizde güller biter
Dalında bülbüller öter
Engel gelir bir kal katar
Olan işler gerilenir

Pir Sultan Abdal göçelim
Pir elinden bade içelim
İnkâr olandan kaçalım
İnkâr bir gün paralanır

— 187 —

Ben dervişim dersin göğsün açarsın
Hali hal etmeğe halin var mıdır
Kendini gör elde sen ne ararsın
Hakk'ı zikr etmeğe dilin var mıdır

↓ Her bir balık gibi ağa sararlar
Rehberinden mürşidinden sorarlar
Şem'a yakıp köşe köşe ararlar
Ben arıyım dersin, balın var mıdır

Dertli olmayanlar derde yanar mı
Sadık derviş ikrarından döner mi
Her uçan kuş gül dalına konar mı
Ben bülbülüm dersin, gülün var mıdır

Mürşit huzurunda dara durmağa
Dara durup Hakk'a boyun vermeğe
Muhabbetten geçip hırka geymeğe
Car perdeden derviş şalın var mıdır

Pir Sultan' ım senin derdin deşilmez
Derdi olmayanlar derde duş olmaz
Rehbersiz mürşitsiz yollar açılmaz
Mürşit eteğinde elin var mıdır

— 188 —

Be aşıklar ben bir dosttan ayrıldım
Şule verip doğan ayla gün nedir
Akıllar mı erer Hakk'ın sırrına
Akan ırmakların gör seli nedir

↓ Mucizatı çok Hazret - i Ali'nin
Kerameti vardır gerçek velinin
Üç yüz altmış altı selvi dalının
Budağında açan iki gül nedir

Al eline kudret kalemi oku
Kim görmüştür kendi gözile Hakk'ı
On iki bahçede kırk sekiz kapı
Eşiği bekleyen iki kul nedir

Pir Sultan'ım Haydar diye anıldı
Hep aradan manaları verildi
Cennet misalinde Ali'm göründü
Kandildeki yanan nuru bil nedir

Pirimden bir haber geldi duramam
Menzilim ıraktır belki varamam
Pir Sultan' ım aşkı elden koyamam
Cümlesin vücutta buldum bil nedir

— 189 —

Gece gündüz durmaz çatlayıp akar
Şu akan suların başı kandedir
Hak didarın görmüş durmayıp çağlar
Şu akan suların başı kandedir

Gel imdi oku ol Ümmül kitabı
Göz ile görmüş var mıdır Hakk'ı
On iki elinde kırksekiz kapı
Daim hizmetinde duran kul nedir

Başlayım yoluna ben de Ali'nin
Duası makbul ol gerçek velinin
Üç yüz altmış altı servi dalının
Budağında açan iki gül nedir

↓ Sana mana verdim, sen de al imdi
Eğer arif isen sen de bil imdi
Ezelden cennette sen de bul imdi
Bir kandil içinde iki nur nedir

Pir Sultan Abdal' ım çağır ya Gani
Veren Allah yine alır o canı
Gönül bir gemidir, akıl yelkeni
Akıl dümen ya söyleyen dil nedir

— 190 —

Arif kardaşlar bir sualim var
Gönül gümanının dermanı nedir
Bir tohum attılar yere düşmedi
Onun suyu, danesi, samanı nedir

↓ Yapanı kudrettir yeşil bir fidan
Sararıp solmuşsun çalıp çırpmadan
Südü arştan, damızlığı topraktan
Çalınan yoğurdun mayası nedir

Arif bilir farkın eder hacında
O kim idi kâmil oldu ucunda
Sekiz direktir zebanın içinde
Bir arif çağırır, damanı nedir

Ateş olmayınca lokma pişer mi
Buğu çıkmayınca kaynar coşar mı
Sönük ateşlerde lokma pişer mi
Kaynar buğu çıkmaz, amanı nedir

Abdal Pir Sultan' ım niyaz kılanlar
Kâmil mürşit olur bunu bilenler
Yahşiye katışmaz yaman olanlar
Yahşinin içinde yamanı nedir

— 191 —

Uyur idik uyardılar
Diriye saydılar bizi
Koyun olduk ses anladık
Sürüye saydılar bizi

↓ Pir defterine yazıldık
Hak divanına dizildik
Bal olduk, şerbet ezildik
Doluya saydılar bizi

Sürülüp kasaba gittik
Kanarayı mesken ettik
Canı Hakk'a teslim ettik
Ölüye saydılar bizi

Halimizi hal eyledik
Yolumuzu yol eyledik
Her çiçekten bal eyledik
Arıya saydılar bizi

Pir Sultan' ım eder şunda
Çok kerametler var insanda
O cihanda bu cihanda
Ali'ye saydılar bizi (*)

(*) Bu nefes bestelenmiştir, ayn - ı cemyerde söylenir — **Kanara:** *Mezbaha*

— 192 —

Güzel aşık sana bir sualim var
Muhammed Ali'nin gülü nerd' olur
Zahirde batında bir gerçek ersin
Tanrı'nın aslanı Ali nerd'olur

Serim koydum erenlerin yoluna
Gönül de arz eder cennet bağına
Muhabbetin ırmağına seline
Uğrayan meleğin yolu nerd'olur

↓ Yalancı dünyanın varın getüren
Güvercin donuna girip oturan
Zemheride gonca gül bitiren
Pirim Hacı Bektaş Veli nerd'olur

Yedisi sırdadır, ayanda beşi
Cümlesini bozar takdirin işi
Üç yüz altmış altı deryanın başı
Akan ırmağın seli nerd'olur

Pir Sultan' ım eydür, üçler yediler
Erenler kılıcın yola kodular
Cevap verin müderrisler kadılar
Kudret baharının gülü nerd'olur

— 193 —

Gitme giden gitme sual sorayım
Ya ne bu dünyanın üstünde durur
Vallahi billahi ben onu gördüm
Dünya Sarı Öküz'ün üstünde durur

Gitme giden gitme bir dahi soram
Ya bu öküz neyin üstünde durur
Vallahi billahi ben onu gördüm
Öküz de bir salın üstünde durur

Gitme giden gitme bir dahı soram
Ya bu sal da neyin üstünde durur
Vallahi billahi ben onu gördüm
Sal da bir balığın üstünde durur

↓ Gitme giden gitme bir dahi soram
Ya bu balık neyin üstünde durur
Vallahi billahi ben onu gördüm
Balık da deryanın üstünde durur

Gitme giden gitme bir dahi soram
Ya bu derya neyin üstünde durur
Vallahi billahi ben onu gördüm
Derya da ikrarın üstünde durur

Gitme giden gitme bir dahi soram
Ya bu ikrar neyin üstünde durur
Pir Sultan' ım der ki ben onu gördüm
İkrar da imanın üstünde durur

— 194 —

Sabah seherinde kutlu sabahlar
Üç yıldız karşımızda dizilip durur
Günahım var deyü kaygu çekmişsin
Günahın defterde yazılıp durur

On iki yıldızın üçü terazı
Ülkere karıştı gitti bir azı
Yarınki mahşerde tartarlar bizi
Hak nizam terazi kurulup durur

Hanı hanı bizden evvel gelenler
Gerçeğine doğru söz söyleyenler
Yardımcım kim deyü sual soranlar
Hak Muammed Ali görünüp durur

↓ Nurdan imiş Muhammed'in yapısı
Bismillahsız açılmıyor kapısı
Korkusun çektiğim Sırat köprüsü
Kale kapıları dizilip durur

Pir Sultan Abdal' ım benim fakirim
Açtım Hakk'ın kitabını okurum
Bülbül oldum, cem evinde şakırım
Nasibimiz Hak'tan verilip durur

— 195 —

Çekilip kırklara vardık
Niye geldin can dediler
Baş kesip niyaz eyledik
Geç otur, meydan dediler

↓ Kırklar ile yedik içtik
Kaynayıp sohbette coştuk
Yetmiş yıl kürrede piştik
Dahi çiğsin yan dediler

Kırklar meydanı ganidir
Görenin kalbin eridir
Külli şeklerden beridir
Nerelisin can dediler

Rehberine ver özünü
Erenler göre gönlünü
Müsahibin hak bileni
Edelim ihsan dediler

Pir Sultan' ım kanım katlim
Gönlünü gönlüme kattım
Doksan yıl da ölü yattım
Gine sağsın can dediler

— 196 —

Çeke sancağı götüre
Şah İstanbul'a otura
Firenk'ten yesir getire
Horasan'a sala bir gün

↓ Gülü Şah'ın doğdu deyü
Bol ırahmet yağdı deyü
Kutlu günler doğdu deyü
Şu alem şad ola bir gün

Dervişe beyi paşayı
Zapteyleye dört köşeyi
Husrev ede temaşayı
Ali divan kura bir gün

Mehdi Dede'm gelse gerek
Ali divan kursa gerek
Haksızları kırsa gerek
İntikamın ala bir gün

Pir Sultan' ın işi ahtır
İntizarım güzel Şah'tır
Mülk iyesi padişahtır
Mülke sahip ola bir gün

— 197 —

Türlü tefarikten tutmuş yükünü
Bu gün bir bezirgan Ali'den gelir
Hocam, Hızır'ı kervan başı eylemiş
Bu gün bir bezirgan Ali'den gelir

↓ Selman gibi; Şah devesin yederim
Gevherim harc'olan şehre giderim
Alan kardaşlara satlık ederim
Bu gün bu bezirgan Ali'den gelir

Doludur kadehler, sunuyor saki
Yüz bin harami olsa yoktur bâki
İnci, sedef, lâl - ü güherdir yükü
Bu gün bu bezirgan Ali'den gelir

Ademoğlu ne çekersin ah - u zar
Tabib isen gel yarama melhem sar
Yüküm türlü kumaş, Şah damgası var
Bu gün bu bezirgan Ali'den gelir

Pir Sultan Abdal' ım, tendedir canım
Keskindir ataşım, yeğindir narım
Şah açmış dükkânın, bezetmiş şehrin
Bu gün bu bezirgan Ali'den gelir

Tefarik: *Türlü cins mal, eşya* — **Bâk:** Korku — **Şah damgası:** *Eskiden kumaşlara sahte olmadığını bildiren hükümet damgası vurulurdu. Burada mecaz olarak kullanılmış.* — **Harc'olan:** *Harcanan, satılan* — **Neme:** *Neyime.*

— 198 —

Bülbül olsam gülistanda şakırım
Öz bağımda biten gül neme yetmez
Süleyman'ım kuş dilinden okurum
Bana talim olan dil neme yetmez

↓ Derviş oldum pir eteğin tutarım
Hakk'a doğru çekilmiştir katarım
Baykuş gibi garip garip öterim
Issız viranlarda çöl neme yetmez

Aşkın kitabını aldım yazarım
Daim Hakk'a doğru meylim nazarım
Neme gerek dağı taşı gezerim
Şol pirin gittigi yol neme yetmez

Şu dünyanın ne olacağı malumdur
Bir ilmin sırrına eren alimdir
Az yaşa çok yaşa sonu ölümdür
Bana hırka ile çul neme yetmez

Pir Sultan' ım Haydar Nesimi'yiz
Ta ezelden Şah'a kurban serimiz
On İki İmamlar dâr meydanımız
Biz şehidiz, Ali'dir serdarımız

— 199 —

Aşık senin kıya kıya bakışın
Kardeş mevâliye benzer gözlerin
Aşıkları aşk oduna yakışın
Kardeş mevâliye benzer gözlerin

Bildim şahım bildim sahip - nazarsın
İstekli aşıkı dilde yazarsın
Ali şahım deyü deyü gezersin
Kardeş mevâliye benzer gözlerin

Üstaddan mı aldın sen bu kemâli
Bakışına değer dünyanın mali
Ya imam soyusun, ya nesl - i Ali
Kardeş mevâliye benzer gözlerin

Derviş olan hırka alır destine
Seher vakti uğrar yolun üstüne
Kıymayın kardeşler Ali dostuna
Kardeş mevâliye benzer gözlerin

↓ Derviş oldum ben okudum heceden
Diz çöküp dersimi aldım hocadan
Ya Haşimi ya güruh - ı naciden
Kardeş mevâliye benzer gözlerin

Erenlerin yolu incedir ince
Karınca çalışır halli halince
Pir Sultan' ım gezer Hakk'ı bulunca
Kardeş mevâliye benzer gözlerin

— 200 —

Koyun kurda der ki ne yer gezersin
Akıl katarına uğrar gelirsin
Yezit'sin yol, erkân inkâr edersin
Erenlerin kahrı üstüne olsun

↓ Hani senin Hakk'ı tamam ettiğin
Hakk'ı koyup batıl yola gittiğin
Mülcem oğlu Azazil'e taptığın
Erenlerin kahrı üstüne olsun

Pir Sultan' ım Haydar Hak deyip geldin
Can gözüyle Hakk'ın cemalin gördün
Evvel yola gelip sonradan döndün
Erenlerin kahrı üstüne olsun

Batıl: *Geçersiz* — **Kahrı:** *Kızgınlığı, baskısı*

SEREZLİ
PİR SULTAN ABDAL

Bektaşi edebiyatında (Pir Sultan) mahlaslı iki şair tanıyoruz. Birisi Serezli Pir Sultan, diğeri Banazlı Pir Sultan. Her ikisinin de asıl adı Haydar'dır. Banazlı Pir Sultan, Sivas yörelerinde yaşamış, gerçek kimliği karanlıkta. Hakkında bilinenlerde söylenceye gömülü. Serezli Pir Sultan'da öyle. Banazlı Pir Sultan onaltıncı yüzyıl şairlerinden. Serez'li Pir Sultan ise, Balkanlarda yaşamış ve onbeşinci yüzyıl şairlerinden. Evliya Çelebi Seyahatnamesinde Serezli Pir Sultan hakkında bilgiler verilmektedir. Von Hasluck'un "Bektaşilerin Coğrafi Dağılımı" adlı yapıtında da bilgiler bulunmaktadır.

Serezli Pir Sultan, Makedonya'daki Bahçe ve Cuma tekkelerinin ilk ruhani önderidir. Kesriyeli Kasım Baba ve Koniçalı Hüseyin Babalar ile Yanya fethinde bulunmuştur. Yanya fatihi Arslan Paşayı savaşlarda korumuş. Serezli Pir Sultan, Fütühat erlerindendir. Cuma tekkesinde yatar. Büyük Bektaşi azizlerindendir.

— 1 —

Ey erenler çün bu sırrı dinledim
Huzuru mürşide vardım bu gece
Hakikat sırrını andan dinledim
Evliya erkânın gördüm bu gece

↓ Erenler rahına eyledim iman
Kalmadı gönlümde zerrece güman
Ne bilsin bu sırrı Yezid'le Mervan
Küllü varım Hakka verdim bu gece

Mürşidim Muhammed bildim yolumu
Rehberim Ali'dir verdim elimi
Tığbend ile bağladılar belimi
Erenler meydanın gördüm bu gece

Andelib misali avaz ederek
Kati sema' edip pervâz ederek
Yedi aza ile niyaz ederek
Gerçekler erkânın gördüm bu gece

Pir Sultan' ım Hakka niyaz ederim
Erenler rahına doğru giderim
Küllü varım Hakka teslim ederim
Hakk'ın cemâlini gördüm bu gece

Çün: *Çünkü* — **Sırrı:** *Tarikat bilgileri* — **Erkân:** *Yol* — **Zerre:** *En küçük* — **Tığ - bend:** *Tarikatte yola girerken boyuna ve bele bağlanan simgesel bağlar. Sadakatı, ayrılmamayı, dönmemeyi, Ehli Beyte bağlı kalmayı anımsatır.* — *Güman: Kuşku, şüphe* — **Andelip:** *Bülbül* — **Pervaz:** *Dönmek* — **Semah:** *Dinsel oyun olup ibadet amacı ile yapılır.*

— 2 —

Ne yatarsın haydi kalk figan eyle
Şakıyıp ötmenin günleri geldi
Yeşil yaprak arasında gül kaldı
Gülleri kokmanın zamanı geldi

Benim Şâhım gelir türlü naz ile
Kalbimiz dolmuştur nükte söz ile
Gülgûni badeyle cur'a saz ile
Doldurup içmenin zamanı geldi

↓ Benim Şâhım gelişinden bellidir
Ak elleri deste deste güllüdür
Kızıl Deli Sultan Urum elidir
Niyaza varmanın zamanı geldi

Pir Sultan' ım hey der bu dünya fani
Boz bulanık akar Tuna'nın seli
Yanına almıştır nazenin gülü
Çağrışıp ötmenin zamanı geldi

Gülgüni bade: *Gül renkli şarap* — **Figan:** *Ağıt* — **Kokma:** *Koklama* — **Nazenin:** *İnce, güzel* — **Cura:** *Küçük saz* — **Çağrışıp:** *Güzel sesle deyiş söyleme* — **Fani:** *Geçici* — **Bade:** *İçki kabı* — **Nükte:** *Espiri*.

— 3 —

Akdeniz'i seyredelim yalıdan (*)
Böyle aldık nasihati uludan
Tanrıdağı kurb - ü Kızıl Deli'den
Görünür imam'ın evi görünür

Senin aşıkların geçti rahından
Korkmaz mısın aşıkların ahından
Akyazı'lı Sultan'ın dergahından
Görünür imam'ın evi görünür

Senin dervişlerin geçer kabadan
Giydikleri hırkaları abadan
Her nereye baksam Otman Baba'dan
Görünür imam'ın evi görünür

↓ Hünkâr Hacı Bektaş Veli'nin tahtı
Komazdı Yezid'den alırdı ahtı
Her gece seyrimde seherin vakti
Görünür imam'ın evi görünür

Hünkâr Hacı Bektaş Veli aşkına
Bahçede açılan güller aşkına
Kerbelâ'da yatan İmam aykına
Görünür imam'ın evi görünür

Pir Sultan' ım kendi kurdu bu yolu
Yüz be yüz gördüğüm Ali'dir Ali
Horasan'da Şah Rıza - i Veli
Görünür imam'ın evi görünür

(*) Banazlı Pir Sultan'ında aynı tür bir deyişi var. — **Rah:** *Yol* — **Ah:** *Beddua* — **Kurb** : *Yakını, bitişiği* — **Kaba:** *Tarikatte giysi giyme aşamalarından biri* — **Ahtı:** *Öcü, intikamı* — **Akyazılı Sultan:** *Bektaşi dergahı, piri.*

— 4 —

Tarikata ikrar verdim, Lanet Yezid'den el yudum
Muhammed Ali'yi gördüm, Firdevs - i alâ içinde

Allah bir Muhammed Hakdı, Rehber kemendini takdı
Çekti Pire teslim etti, Firdevs - i alâ içinde

Pirden nasibimi aldım, Ben belimi bağlı gördüm
Mürşidi karşıma aldım, Firdevs - i alâ içinde

Mürşide vardır niyazım, On - ki İmama bağlı özüm
Şükür didâr gördü gözüm, Firdevs - i alâ içinde

Didâr defterine geçtim, Münkir münafıkı seçtim
Mezhepte Ca'fere düştüm, Firdevs - i alâ içinde

Ben kutlu postuma geçtim, Sekahüm şerbetin içtim
Bütün kil ü kalden geçtim, Firdevs - i alâ içinde

Pir Sultan' ım dünya fani, Bizdedir Hakkın nişanı
Hakka Teslim ettik canı, Firdevs - i alâ içinde

Firdevsi âlâ: *Cennet bahçelerinden en güzeli* — **Sekahüm şerbeti:** *Cennette müminlere verilecek temiz içki* — **Kıl u kal:** *Çirkin dedikodu* — **El yumak:** *El çekmek, uzaklaşmak* — **Kemend:** *Cemde boyna takılan simgesel bağ* — **Hakk'ın nişanı:** *Hakk'ın belirtisi, Tarikat inancına ve tasavvufi düşünceye göre Tanrı'nın yüzü, insanın kendi yüzüdür. Tevrat'ta Tanrı'nın insanı kendine benzeterek yarattığı, yüzünün O'na benzediği konularında bölümler vardır. İnsanın kendi yüzünden başka ve ayrı bir Tanrı yüzü yoktur. Çünkü, insanda tecelli eden Tanrı'dır. Bu nedenle Hakk'ın yüzüne ulaşma, insanın kendi yüzünü bulması, tanıması anlamına gelir. Kişi kendi özünde, Tanrı'yı bulduğu anda onunla birlik içinde olduğunu, arada bir ayrılığın bulunmadığını kavrar, Hakk'la Hak olur, ikilikten kurtulur bir'e birliğe inanır. Evrenin tüm sırlarını, yaşamın gerçek anlamını, önem ve değerini anlar. Tarikat makamları bunları sağlamak için vardır. Gerçeklerin gerçeği yüce varlıkla karşı karşıya gelme olanağını insan ancak bu yolla yakalayabilir. Mansur ekolü mensuplarının "Enel hak Tanrı benim" demelerinin gerçek anlamı budur.*

Serezli Pir Sultan bu şiirinde simgesel kavramları somutlaştırman, açıklayıcı manzumlara dayanarak, tarikattaki aşamaları vurgulayarak Tanrı'ya ulaşma durumunu sergilemektedir.

İLGİLİ KAVRAMLAR

1 — **Kanberiyye:** *"Necef veya Hacı Bektaş taşından yapılmış, bir ucu daha sivri yumurta şeklinde ve büyüklüğünde bir taştır. Ortası uzunlamasına delik olup, alt ve üstünden işlemeli gümüş veya altın birer rozet delik olup, özel şekillerde örtülmüş yuvarlak bir kordon şeklindeki kuşağın halka biçimindeki ucu bu madenî halkaya geçirilir. Kuşağın diğer ucundaki halkasından da taş geçirilerek bele sarılı tutulur. Taş belde tam ortada önde durur"* Hz. Ali'nin atının göğüs kösteklerini sembolize ettiği söylenir". **(Yeni Gazete 7-8 Temmuz 1966).**

2 — **Âsâ-Alaca Deynek:** Gerek kamların, gerek dedelerin, âyin esnasında kullandıkları kutlu eşyadan biri de *"asâ", "tarik", "alaca deynek"*tir. Yakut kam'ları âyin esnasında davulla birlikte, kayın ağacından yapılmış bir sopa (asâ) kullanırlar. Genç kam (oyun), davul yerine **Yölge** adı verilen küçük bir yay veya kayın ağacından asâ kullanır. Güçlerini şöhretli atalarından aldıkları söylenen Müslüman Kazak **Baksa**'ları, **kobuz** ile beraber, bir sopa (asâ) kullanırlar. Samoyed şamanlarının asâ vasıtasıyla, gaipten haber verdikleri bilinmektedir. Aleviler de *"Erkan", "Tarik", "Evliya"* adını alan ve genellikle şimşir ağacından yapılan asanın cennetten geldiğine, tuba ağacının dalı olduğuna inanılır. Asa hep dedede kalır. Görgü sırasında görülenlerin, dualananların sırtına üç kez vurulur. Musa'nın asasını simgeler.

KUL HİMMET
(XVI — yüzyıl)

Alevi - Bektaşi yazınında en ünlü, en yaygın ve çok saygın bir yere sahip birkaç ozandan biri olan Kul Himmet'in yaşamı üzerine elimizde yeterli bilgi ve belge yoktur. Şiirlerinden Şah Tahmasb (ölm. 1576) ve Şah Abbas (ölm. 1628) dönemlerinde yaşadığı öğreniliyor. Tokat'ın Almus ilçesine bağlı Varsıl (bugünkü adı Görümlü) köyündendir, ölünce de oraya gömülmüştür. Şiirlerine **"Menakıbü'l - Esrar Behçetü'l - Ahrar"** adlı 1608 tarihinde yazılmış ve "Buyruk" adıyla da tanınan yapıtta rastlanması yaşadığı çağı aydınlatan başka bir ipucudur. Pir Sultan Abdal'ın müridi ya da çok yakını olduğu sanılıyor. Alevi - Bektaşi edebiyatının Pir Sultan'la birlikte en iyi örneklerini verdiği görülen Kul Himmet, geleneği izleyerek heceyle şiirler yazmış, kendine özgü bir söyleyişle günümüze dek gelebilmiş soluklu ve diri bir ozandır. 16. yüzyıl sonlarıyla 17. yüzyıl başlarında yaşadığı kesin. Pir Sultan 1590 yılında (?) asılınca Kul Himmet ve arkadaşları kaçıp saklanmıştır.

Kul Himmet'in şiirleriyle beraber onu usta bellediği için aynı mahlası kullanan Kul Himmet Üstadım'ın (1779 - 1844) şiirleri birbirine karıştırılmış, ikisinin ayrı kişiler olduğu **İbrahim Arslanoğlu**'nun araştırmaları sonucu kesinlik kazanmıştır. **(Kul Himmet Üstadım, Sivas, 1976)** Sivas'ın Divriği ilçesine bağlı Karageban köyünde doğup orada ölen Kul Himmet Üstadım'ın şiirleri de geleneği izleyerek usta bellediği Kul Himmet'le birlikte verilmiştir **(A. Özkırımlı, Alevilik Bektaşilik, s: 148).**

İyi bir tekke ve tarikat eğitimi gören Kul Himmet'in Pir Sultan Abdal'a bağlı olduğu onun çevresinde yetiştiği, müridi olup onu izlediği anlaşılmaktadır. **(Abdülbaki Gölpınarlı, Alevi - Bektaşi nefesleri, s: 15)** Bektaşi inanç ve felsefesini güder. Kul Hüseyin ile Kul İbrahim ve Kul Mazlum müridleri ve yakın arkadaşlarıdır. Yedi Ulu ozandan biridir. Adı Pir Sultan ve Şah Hatayi ile birlikte anılır.

Alevi - Bektaşi yazınıyla ilgili yazma bütün dergilerde, cönk defterlerinde, seçkilerde, araştırmalarda şiirlerine rastlanılan Kul Himmet güçlü bir söyleyişle, etkileyici bir anlatıma sahiptir. Şiirlerinde inişler, çıkışlar birbirini izler. Kimi yerlerde alabildiğince derinleşir, kimi yerlerde ise sığ denebilecek şekilde yüzeyselleşir. Bütün şiirlerinde Ali'ye ve soyuna duyduğu sevgiyi dile getirir. Kul Himmet, bir çok Alevi - Bektaşi ozanın etkilemiştir. Özellikle duygusal konularda sürükleyici ve etkileyicidir. Şiirleri çoğunlukla öğreticidir. Ama yine de şiirlerinde dinsel aydınlık, duyarlık, yoğunluk öğeleri ağır basar.

Halk ozanlarından Alevi - Bektaşi olmayanlar bile onun etkisi altında kalmıştır, ona yakınlık göstermiştir. Kendisi de Hatayi'den etkilenmiştir. Şiirlerindeki değişiklikler, ozana duyulan ilgi sonucu koşuklarının ağızdan ağıza aktarılırken uğradığı değişiklikler-

den ileri gelmiş olabilir. Tarikatcılık eğilim ve öğeleriyle örülü şiirlerinde Allah Muhammed - Ali üçlüsü birliği odaklaşmıştır. Birçok şiirleri, halk arasında, tekkelerde, kahvelerde, toplantılarda, radyo ve televizyonlarda çalgı eşliğinde ezgiler, türküler, deyişler olarak söylenmektedir. Kul Himmet güncelliğini koruyan, topluluğun inanç ve kültür gündeminden inmeyen bir kaç ozandan biridir. Şiirlerinden çoğu rahmetli Cahit Öztelli'nin **Pir Sultan Dostları** (1984) adlı kitabında toplanmıştır.

Tarikat ışığında beliren insan sevgisini Hacı Bektaş Veli üzerinde yoğunlaştırarak nesnel duruma getirmiştir. O, tanrı kavramını bile insanda görür. Ona göre tanrısal özün görüntüsünün en olgun örneği Ali'de somutlaşır. Ali en olgun, en yetkin, insan - üstü bir insandır, zaten tanrısal gücün onda görülmesi de onun bu özellikleri nedeniyledir. Din dışı konuları da şiirlerinde işlemiştir. Duru, akıcı bir dili vardır.

Kul Himmet'in şiirleri, sevgi, özellikle "mahabbet" insanları birbirlerine yaklaştıran kardeşlik, barış, yardımlaşma, dostluk vb. toplumsal yaşamı ilgilendiren konularla bağlantılıdır, soyut içerikle değildir. Öğütleyici bir düşüncenin yanı sıra ahlaka özgü uyarıları da içeren bazı şiirlerini başarılı söyleyişiyle yavanlıktan, sıkıcılıktan ve kuruluktan kurtardığını gördüğümüz Kul Himmet duyarlı, içten ve coşkuludur. Pir Sultan için yaktığı ağıtında bunu belirgin şekilde görürüz:

Daima Kul Himmet eder niyazı
Pir Sultan yolundan ayırma bizi
Ol mahşer gününde isteriz sizi
Muhammed önünde car Hacı Bektaş

ŞİİRLERİNDEN ÖRNEKLER

— 1 —

Bugün bize Pir geldi, Gülleri tazeledi
Önü sıra Kanber'le, Ali Mürteza geldi

(La ilahe illallah)
(İllallah şah illallah)

Ali Mürteza şahım, Yüzüdür kıblegahım
Miraçtaki Muhammed, Alemde padişahım

(La ilahe illallah)
(İllallah şah illallah)

Padişahım yaradan, Okur aktan karadan
Ben pirden ayrı düştüm, Yüz yıl geçti aradan

(La ilahe illallah)
(İllallah şah illallah)

Aramı uzattılar, Yarama tuz attılar
Bir kul geldi Fazlıya, Bedestanda sattılar

(La ilahe illallah)
(İllallah şah illallah)

Sattılar bedestanda, ses verir gülistanda
Muhammedin Hâtemi, Bergüzar bir aslanda

(La ilahe illallah)
(İllallah şah illallah)

Aslanda bergüzarım, Pir hayalin gözlerim
Hep hasretler kavuştu, Ben hala intizarım

(La ilahe illallah)
(İllallah şah illallah)

İntizarın çekerim, Lebleri bal şekerim
Aşkın ile daima, Göz yaşları dökerim

(La ilahe illallah)
(İllallah şah illallah)

Dökerim göz yaşını, Gör Mevlânın işini
Keşiş kurban eyledi, Yedi oğlun başını

(La ilahe illallah)
(İllallah şah illallah)

Figan eyler melekler, Kabul olur dilekler
Yezid bir derd eyledi, O derd beni helekler

(La ilahe illallah)
(İllallah şah illallah)

Yezid bir derd eyledi, Melekler virdeyledi
Pirim bir şehir yaptı, Kapusun dört eyledi

(La ilahe illallah)
(İllallah şah illallah)

Dört eylemiş kapusun, Lâl ü gevher yapusun
Yezidler şehid etti, İmamların hepisin

(La ilahe illallah)
(İllallah şah illallah)

Hasan'a agu verdiler, Hüseyin'e kıydılar
Zeynel ile Bâkır'ı, Bir zindana koydular

(La ilahe illallah)
(İllallah şah illallah)

Zindan da bir ezadır, Cafer kulun gözedir
Cafer'in de bir oğlu, Musa Kâzım Rıza'dır

(La ilahe illallah)
(İllallah şah illallah)

Taki Naki ağlarım, Göz yaşımı çağlarım
On ikidir katarım, Dürlü metâ tutarım

(La ilahe illallah)
(İllallah şah illallah)

Yüküm lâl ü gevherdir, Müşteriye satarım
Satarım müşteriye, Kervan kalsın geriye

(La ilahe illallah)
(İllallah şah illallah)

Kervan kalsın geriye, Yol erkânı yürüye
Cebraili eş ettim, Cennetteki huriye

(La ilahe illallah)
(İllallah şah illallah)

Huriye eş eyledi, Hatırın hoşeyledi
Kanat verdi kuluna, Havada kuş eyledi

(La ilahe illallah)
(İllallah şah illallah)

Kuşeyledi havada, Gezer dağda ovada
Elkaldırmış Hakkına, Saf saf durmuş duada

(La ilahe illallah)
(İllallah şah illallah)

El kaldırmış Hakkına, İsmi âzam okuna
İsmi âzam duası, Tatlı cana dokuna

(La ilahe illallah)
(İllallah şah illallah)

Dokunur tatlı cana, Ağlarım yana yana
İmamların duası, Kaldı ulu divana

(La ilahe illallah)
(İllallah şah illallah)

Ulu divan kuruldu, Cümle mahluk dirildi
Yezid yürüyüş etti, Anda Muhtar vuruldu

(La ilahe illallah)
(İllallah şah illallah)

Pir dediler Ali'ye, Hacı Bektaş Veli'ye
Hacı Bektaş tacını, Verdi Kızıl Deli'ye

(La ilahe illallah)
(İllallah şah illallah)

Kızıl Deli tacımız, Şah Ahmet miracımız
Karaca Ahmet gözcümüz, Yalıncak duacımız

(La ilahe illallah)
(İllallah şah illallah)

Kul Himmet üstadımız, Bunda yoktur yadımız
Şahımerdan aşkına, Hak vere muradımız

(La ilahe illallah)
(İllallah şah illallah) (*)

(*) Alevi ve Bektaşi cem'lerinde Miraçlama ve Düvazde imam olarak okunur. — **Cümle:** *Tüm* — **Mahluk:** *Varlıklar* — **Ulu Divan:** *Tanrı mahkemesi* — **Yad:** *Düşman* — **Meta:** *Mal* — **Helek:** *Yokeder* — **Vird:** *Söyleme*

— 2 —

Yedi iklim dört köşeyi dolandım
Ben Ali'den gayrı bir er görmedim
Kısmet verip alemleri yaradan
Ben Ali'den gayrı bir er görmedim

Bir ismi Ali'dir bir ismi Allah
İnkârım yok hem vallah hemi billah
Muhammed Ali yoludur Allah eyvallah
Ben Ali'den gayrı bir er görmedim

Ol kudret bendini kırdım gark ettim
Sarı öküz tüyünü saydım fark ettim
Arş - ı muallayı gezdim seyr ettim
Ben Ali'den gayrı bir er görmedim

Cennet bahçesinin nedendir taşı
İncidir toprağı hikmettir işi
Yüz yirmi bin peygamber başı
Ben Ali'den gayrı bir er görmedim

Kul Himmet'im eydür kırklara beli
Dilim medhin söyler aslımız deli
Evveli Muhammed ahiri Ali
Ben Ali'den gayrı bir er görmedim

Gark etmek: *Suya boğmak* — **Sarı öküz:** *Dünyayı sırtında taşıyan öküz. Bu öküz denizde bir balığın üstünde durur.* — **Arş - ı mualla:** *Yüksek gökler.*

— 3 —

Pervaneyi aşk oduna yandıran
Aman Şahı Merdan sen imdat eyle
Dalga dalga vurup deryaları coşturan
Aman Şahı Merdan sen imdat eyle

Mansur'u öldürüp dârda astıran
Çekip Zülfikâr'ı taşı kestiren
Miraç'ta Muhammed'e nişan gösteren
Aman Şahı Merdan sen imdat eyle

Fani imiş şu dünyanın ötesi
Söylerim sözümü var mı hatası
Hasan ile Hüseyin'in atası
Aman Şahı Merdan sen imdat eyle

Zindanda Zeynel'in payını veren
Muhammed Bâkır'ın kalbine giren
Mahrum kalmaz dergâhına yüz süren
Aman Şahı Merdan sen imdat eyle

İmam Cafer Kâzım Musa Irıza
Mmine irahmet Yezid'e ceza
Sahib - i Zülfikâr hulk - ı Irıza
Aman Şahı Merdan sen imdat eyle

Taki Naki hem dertlerin devası
Hasan - ül Askeri Mehdi likası
Muhammed Mustafa sırr - ı Hüdası
Aman Şahı Merdan sen imdat eyle

Kul Himmet' im ziyan etmez kârında
Her kulun bir sevdası var serinde
Dünyada ahrette mahşer yerinde
Aman Şahı Merdan sen imdat eyle

Lika: *Yüz* — **Zer:** *Altın* — **Kal:** *Koparma, sökme* — **Hulk**: *Huy.*

— 4 —

Erenler şahına kimse eremez
Şâhın kanberine kul olmayınca
Her kamberim deyen kanber olamaz
Edep ile erkân yol olmayınca

Arama ıraktan vardır yakini
Gerçek olan talip bulur hakkını
Yükletmezler sana yolun yükünü
Bükülüp kametin dal olmayınca

Cevâhir yanmasa aşkın oduna
Sikke yazarlar mı Şâhın adına
Seni hiç korlar mı talip evine
Zer gibi sararıp kal olmayınca

↓ Mecnun olan gezer daim deştinde
Aşkın dolusunu tutar destinde
Seni taşırlar mı başın üstünde
Mürşid nazar edüp gel olmayınca

Dermend olmayınca gönül hâkolmaz
Aşık olmayan da sine çâk olmaz
Kul Himmet' im eder vücud pâkolmaz
Mürşid - i kâmilden el olmayınca

Deşt: *Çöl* — **Kal:** *Söz, sökme* — **Kamber:** *Hz. Ali'nin kölesi.* — **Hak:** *Toprak* — **Çâk:** *Yırtık* — **Zer:** *Altun* — **Nazar:** *Bakım.*

— 5 —

Ali ismi dört kitapta okunur
Lailâhe - illallahdır yazılı
Zikredeni Azazilden sakınur
Lailâhe - illallahdır yazılı

↓ Zeynel yaralandı akıyor kanı
Bâkırın kazanda yıkandı donu
İmam Cafer elindedir erkânı
Lailâhe - illallahdır yazılı

Hacı Bektaş Veli ismi dildedirr
Muhammedin hup cemâli güldedir
Fatıma ananın gözü yoldadır
Lailâhe - illallahdır yazılı

Musayı Kâzım Rızanın destine
Yüzsürelim Muhammedin postuna
Cebrailin kanadının üstüne
Lailâhe - illallahdır yazılı

Hasan bahçesinin gülü açıldı
Şah Hüseyin tazelendi saçıldı
Şehid olanlara hulle biçildi
Lailâhe - illallahdır yazılı

On iki İmamda saçı leyli var
Bunca aşıkların sende meyli var
Mehdinin boynunda bir hamayli var
Lailâhe - illallahdır yazılı

Kul Himmet üstadım derd ilâcına
Yüz sürelim Muhammedin tacına
Fatma Ananın saçbağının ucuna
Lailâhe - illallahdır yazılı

— 6 —

Gece gündüz hayaline döndüğüm
Bir gece rüyama gir Hacı Bektaş
Günahkârım günahlardan bezerim
Özüm dara çektim sor Hacı Bektaş

Yandı bu kulunun nedir çaresi
Yine tazelendi yürek yaresi
Onulmaz dertlere derman olası
Bu sınık bendimi sar Hacı Bektaş

Arının yaptığı bala benzersin
Şu garip illerde gönlüm eğlersin
Bend edüben ikrarına bağlarsın
Sâilin sattığı kul Hacı Bektaş

Gahi bulut olup göğe ağarsın
Gahi yağmur olup yere yağarsın
Ay mısın gün müsün gökten doğarsın
Ilgıt ılgıt esen yel Hacı Bektaş

↓ Derdimin dermanı, yaramın ucu
Dört anasır mevcut Güruh - i Nacı
Belinde kemeri başında tacı
Yüzünde balkıyor nur Hacı Bektaş

Daima **Kul Himmet** eder niyazı
Pir Sultan yolundan ayırma bizi
Ol mahşer gününde isteriz sizi
Muhammed önünde car Hacı Bektaş

Sınık: *Kırık* — **Bend edüben:** *Bağlayarak* — **Sâil:** *Dilenen, sadaka isteyen* — **Car:** *Yetiş, imdat (Burada) yardımcı, koruyucu* — **Balkımak:** *Parlamak* — **Dört anasır:** *Toprak, su, hava, ateş* — **Güruhu naci**: *Cennete girecekleri bilinen, kurtulmuş topluluk* — **Damen**: *Etek.*

— 7 —

Sevdiğim Muhammed Ali
Çağırıram gel ha gel gel
Urum'da Bektaşi Veli
Çağırıram gel ha gel gel

Cebrail arşın yüzünde
Melekler döner izinde
Hızır Nebi hazır demde
Çağırıram gel ha gel gel

Ferhat isen dağı dolaş
Şehit isen kana bulaş
Fatma Ana cara ulaş
Çağırıram gel ha gel gel

↓ Zeynel Bâkır Cafer canda
Çok günahlar vardır bende
Özüm dârda gözüm yerde
Çağırıram gel ha gel gel

Kâzım Musa Rıza aman
Taki'ye Naki'yedir dâman
Eriş Mehdi sahip - zaman
Çağırıram gel ha gel gel

Kul Himmet söylemez yalan
Sen de bu ikrara dolan
Kesikbaş carına gelen
Çağırıram gel ha gel gel

— 8 —

Gel gönül idrak et hem de fehmeyle
Kimdir şu cihanın kaim makamı
Muhammede etti Levlâkelevlâk
Ali evliyanın hatmü tamamı

Ol gece Muhammed Miraca erdi
Erdi de tabibin yarasın sardı
Hakkın kudretinden konukluk gördü
İzzet etti dosta döktü taamı

↓ Muhammed taam etti bismillâh
Bilesince el sundu Hazreti Şah
Dedi bu el kimin ya Resulâllah
Buyurdu Ali'nin eli ola mı

Ol gecede kabul oldu dilekler
Zelzele etti hep çarh - ı felekler
Hak katında saf saf durur melekler
Ziyaret ettiler güzel hocamı

Ol demde sohbetin hali bilindi
Bütün gönüllerin pası silindi
Allah bir Muhammed Ali bulundu
Anda seyrettiler Levh ü Kalemi

Ali âladır Hakk divanında
Hak taalâ kim buyurdu şanında
Yedinci semada aslan donunda
Himmetle gördüler Şahı keremi

Selman arşa çıktı eyvallah etti
Ahmed'den bir üzüm şeyd'ellâh dedi (3)
Kırklar ezdi içti eyvallah etti
Ali'nin verdiği engûr ola mı

Hak Muhammed Ali üçü o demde
Cümlesi de beli dedi o demde
Hocam da bulundu ol yeşil demde
Anda andılar doksan bin kelâmı

↓ Doksan bin kelâmı şerhetti buldu
Kimin nihan kimin aşikâr oldu
Otuz bini belli şeriat doldu
Seddetti bağladı nefs - i avâmı

Otuz bin tarikat iptida hali
Evvel rehberinden sundular eli
Gösterdi erkânı sürdüler yolu
Hoş bekle dediler post ile kıyamı

Otuz bin marifet zat sıfat olmaz
Aslı türabidir kumları gelmez
Doksan bin hakikat değmeye ermez
Tanış rehberinle bozma nizamı

Sen bu tecellâyı sende görmezsin
Bu arada eremezsen ermezsin
Aşıkın mührünü canda görmezsin
Dolaşır gezersin Beytülharamı

Kul Himmet' im tecellâsın kıldığım
El kavşurup divanında durduğum
Günahım çok gözlerini sevdiğim
Mürvet edip bağışla sen cürmümü

(3) **Şey'ed' Lillah:** *Tanrı adına bir şey verin* — **Seddet:** *Tümsek, perde eyledi.*

— 9 —

Her sabah her sabah ötüşür kuşlar
Allah bir Muhammed Ali diyerek
Bülbül de gül için figana başlar
Allah bir Muhammed Ali diyerek

Kıblemizden kısmetimiz verile
Veyselkaran gitti Yemen iline
Arıyız uçarız kudret balına
Allah bir Muhammed Ali diyerek

Biz çekelim imamların yasını
İşit gerçek erenlerin sesini
İmam Hasan içti ağu tasını
Allah bir Muhammed Ali diyerek

↓ Talip olan inc' elekten elendi
Mümin olan Hak yoluna dolandı
Şah Hüseyin al kanlara boyandı
Allah bir Muhammed Ali diyerek

Gönül kuşun kalp evinde yuvası
Virdimize düştü Şah'ın havası
Kâzım Musa Ali Rıza duası
Allah bir Muhammed Ali diyerek

Şah Taki'yle Naki nur oldu gitti
Hasan - ül Askeri er oldu gitti
Mehdi mağarada sır oldu gitti
Allah bir Muhammed Ali diyerek

Kanber Selman Fatma durdu duaya
Şehriban soyundu bindi deveye
İsa kahreyledi çıktı havaya
Allah bir Muhammed Ali diyerek

İmam Zeynel paralandı bölündü
Ol İmam Bâkır'a yüzler sürüldü
Cafer - i Sadık'a erkân verildi
Allah bir Muhammed Ali diyerek

Dört kitap yazıldı dört dine düştü
Kur'an Muhammed'in virdine düştü
Kul Himmet pirinin derdine düştü
Allah bir Muhammed Ali diyerek

— 10 —

Aklım fikrim yar eyledim ben bana
Öğüt verdim, deli gönül almadı
Bir kileciği var almış eline
Dünyayı içine koydum dolmadı

Var bir pire eriş serseri gezme
Gözet gözün önün yolundan azma
Değme bir dükkâna yükünü çözme
Bunda çok bezirgân işi kalmadı

Alması farz imiş sünnettir selâm
Hak nurdan yarattı yaz dedi kalem
Bir çiçek yarattı ol Rabbül'âlem
Anı koklayanlar mahrum kalmadı

Gençlik yaza benzer kocalık güze
Yüreğim başlıdır dertlerim taze
Boynun eğ de hizmet eyle üstaze
Şeytan benlik ile menzil almadı

Kul Himmet' in deste gülü elinde
Daim zikr eder Hakk'ı dilinde
Bir güzel sevmişim Hakk'ın yolunda
Hayali gönlümde zail olmadı

Kile: *Tahıl ölçeği* — **Rabbül'âlemin:** *Tanrı* — **Başlı:** *Yaralı* — **Üstaz:** *Üstad, usta* — **Menzil almak:** *Yol almak, ileri gitmek* — **Değme:** *Önemsiz, değersiz* — **Zail:** *Harcanma, yok olma* — **Kocalık:** *İhtiyarlık* — **Farz**: *Yapılması zorunlu dinsel buyruk.*

— 11 —

Ezel meclisinde Kırklar ceminde
Muhammed nuruna bezendi Ali
Kırklar ile bile âyin - i cemde
Bu aşkın sırrına özendi Ali

Tuba ağacından aldı dört yaprak
Pençei Abaya taksim kılarak
Bir hırka ayırdı içinde erhak
Giyindi eğnine donandı Ali

İlmin başı dedi kendin bilesin
Muhammede dedi cem'e gelesin
Meydana getirdi aşkın dolusun
Kırklara şarabı sunandı Ali

Mansur kabul etti Hakk didârını
Erenlere verdi külli varını
Muhammede verdi Hak didârını
Ol nura bulandı boyandı Ali

Hu deyüp birliği kuruldu erkân
Hakikat sürüldü dem ile devran
Semaha kalktılar cümle aşıkan
Kırk kerre meydanı dolandı Ali

Kul Himmet' im eder Hak muhabbete
Dahi yol gider mi birlikten öte
Mahabbetten kaçan eğri sıfata
Lânetullah dedi inledi Ali

— 12 —

Dün gece seyrim içinde
Ben dedem Ali'yi gördüm
Eğildim niyaz deminde
Ben dedem Ali'yi gördüm

↓ Kızıl güller deste deste
Bergüzar yolladım dosta
Üç dolu mihmandan iste
Ben dedem Ali'yi gördüm

Üç çerağ yanar şişede
Aslanlar gizli meşede
Yedi iklim dört köşede
Ben dedem Ali'yi gördüm

Cennet kapısında duran
Kilidin mührünü kuran
Yezid'e kılıcın vuran
Ben dedem Ali'yi gördüm

Yüce dağlar coşkun coşkun
Kul Himmet' im aşka düşkün
Cümle meleklerden üstün
Ben dedem Ali'yi gördüm

Bergüzar: *Armağan* — **Seyr:** *Düş, rüya* — **Niyaz:** *İbadet, dilemek* — **Mihman:** *Konuk* — **Çerağ:** *Mum* — **Yezid**: *Lanetli Muaviye'nin teberra okunan oğlu.*

— 13 —

Yine mihman gördüm gönlüm şaz oldu
Mihman kardaş safa geldin merhaba
Kalktı gam kasavet bahar yaz oldu
Mihman kardaş safa geldin merhaba

Dileyin Mevlâdan misafir gele
Yavan yaşık demen yüzünüz güle
Büyük küçük onu hep Hızır bile
Mihman kardaş safa geldin merhaba

Hak zulm ettiği yere mihman göndermez
Çağırır çabalar ektiği bitmez
Bu yola gidenler menzile yetmez
Mihman kardaş safa geldin merhaba

Mihman dedikleri gayet uludur
Mihman ev sahibin gonca gülüdür
Mihmanımız Hak Muhammed Ali'dir
Mihman kardaş safa geldin merhaba

Kul Himmet Üstadım tuttuğun gele
Mihman nasibini getirir bile
Misafir Ali'dir öz nefsin dile
Mihman kardaş safa geldin merhaba

Mihman: *Konuk, misafir. Alevi - Bektaşilerde ve eski Türk geleneğinde konuğa çok değer ve önem verilirdi* — **Şaz oldu:** *Mutlu oldu, çoştu.*

— 14 —

Evveli ahiri Allahü-ekber
Cemalin nurundan doğdu bu gevher
Muhammed Mustafa İmâm-ı Haydar
Oldu bu gevherden Keyvan hu deyu

Tecelli eyleyip iş basa geldi
Gevher arar derya hep cuşa geldi
Çarh-ı Felek anda cünbüşe geldi
Dem bu demdir döner devran hu deyu

Muhammed en son peygamber oldu
Ali evliyaya şah-surur oldu
Selman Muhammede Irehber oldu
Ol günde yürüdü erkan hu deyu

Erenler gizliydi ol ser-mekanda
Muhammed'le Ali bir idi anda
Okuyup özünü ulu divanda
Yedi kez çağırdı sultan hu deyu

Bir üzüm tanesi olşah elinde
Kırklara verildi kısmet gününde
Çıkınca Mustafa miraç yoluna
Şahadet eyledi Salman hu deyu

Bir üzüm tanesi getirde Selman
Kırklarda ol demde gördüler üryan
Muhammed şerbeti ezmişti heman
İçtiler şerbetten her can hu deyu

Kırklar dahi içti cümle mest oldu
Şah-ı Merdan cümlesinden üst oldu
Hezar post bağlayıp kemerbest oldu
Semaha girdiler heman hu deyu

Kırkların birine neşter uruldu
Aktı kanı cümle isbat olundu
Hak anda mevcuttu mevcut bilindi
Hu Allah çağırdı Sultan hu deyu

Hu demenin aslı böyledir böyle
Zahid nedir sözün gel beri söyle
İmanın tazele şehadet eyle
Gel sende yüzünü boya hu deyu

Kul Himmet meydanda sermest olalı
Gel sende boyan yüzün hu deyu
Ali'nin aşkına yola düşeli
Hayali gönlümde mihman hu deyu

(*) Varyantı 333 sayfada

— 15 —

Ta kalubelâdan sevdik seviştik
Bizimle ezeli yardır mahabbet
Üstad mezarında ikrar konuştuk
Mü'mine kadim ikrardır mahabbet

Mahabbettir Lâilahe illâllah
Mahabbettir Muhammed Resulullah
Mahebbettir Ali Şah veliyullah
Üç isim, manada birdir mahabbet

Allah, Muhammed Ali ortasında
Beytullah içinde Hak haznesinde
Kudret kandilinde aşk sahrasında
Cibrilin gördüğü nurdur mahabbet

Kudret kelâmını söyler Cebrail
Rıza lokmasını sunar Mikâil
Canı cana ulaştırır Azrail
İsrafil ağzında Surdur mahabbet

Mahabbettir yerin göğün direği
Mahabbet edenin yanar çırağı
Aşıka beytullah maşuk durağı
Hak nazar ettiği yerdir mahabbet

Mahabbet kadimdir insan içinde
Zira can severiz canlar içinde
Kırklar meydanında irfan içinde
Muhibban cem'inde güldür mahabbet

↓ Cana can mahabbet etse erkândır
Erkândır mahabbet arzusu candır
Huri meclisine erse civandır
Rızanın yurdunda birdir mahabbet

Gel beri gel beri iman edersen
Gelme Hakkın değil güman edersen
Sırrın tercemandır beyan edersen
Bu halkın içinde sırdır mahabbet

Bu her dem bahardır bunda kış olmaz
Öter bülbülleri, dilleri durmaz
Kokusu tükenmez hem rengi solmaz
Acem bağı var gülzardır mahabbet

Mahabbet edenler nasibin alır
Mahabbet ederse derd ehlin bulur
Serçeşme Muhammed Ali'den gelir
Dalgası tükenmez göldür mahabbet

Aşık gülşende hem Şirin ü Ferhad
Leylâ da Mecnuna göründü üstad
Muhammed Ali'den kuruldu bünyad
Ta ezelden beri vardır mahabbet

Kul Himmet' im makam özge makamdır
Mahabbetin mihri on iki imamdır
Güzel Şahın huzurunda tamamdır
Hakikat vâsıl - ı yardır mahabbet

— 16 —

Seyyah oldum şu alemi gezerim
Bir dost bulamadım gün akşam oldu
Kendi efkârımca okur yazarım
Bir dost bulamadım gün akşam oldu

İki elim gitmez oldu dizimden
Ah ettikçe kan - yaş gelir gözümden
Kusurumu gördüm kendi özümden
Bir dost bulamadım gün akşam oldu

↓ Bozuk şu dünyanın düzeni bozuk
Tükendi daneler kalmadı azık
Yazıktır şu geçen ömüre yazık
Bir dost bulamadım gün akşam oldu

Kul Himmet Üstadım ummana daldım
Gidenden gelenden haberin aldım
Abdal oldum şal giyindim dolandım
Bir dost bulamadım gün akşam oldu

— 17 —

Horasan'dan kalktım sökün eyledim
Şam'da Kul Yusuf'u görmeye geldim
İndim eşiğine niyaz eyledim
Dergâhına yüzler sürmeye geldim

Nurdan kuşak kuşattılar belime
Hak Muhammed Ali geldi dilime
İndim gittim on iki imam yoluna
İmamlar didârın görmeye geldim

↓ Derviş olan bunda hırkasın ister
Var al rehberini mürşide göster
Yüküm lâl ü güher bir satan ister
Kimin alıp kimin satmaya geldim

Hep muhibler mürşidine tapılı
Duvarları lal ü güher yapılı
Bir şehrim var yetmiş iki kapılı
Kimin açıp kimin örtmeye geldim

Kul Himmet' im göğe kim kimler uçtu
Ol İdris peygamber hulleler biçti
Suyu suya köprü kurup kim geçti
Erenler didârın görmeye geldim (*)

(*) Pir Sultan Abdal'ında aynı içerikli bir şiiri var

— 18 —

Her bir söze sakın dilin uzatma
Doğru söyleyene dilde nemiz var
Aybın görüp elin gıybetin etme
Kendimiz görelim ilde nemiz var

Nâdana söz atıp dile getirme
Cahile uyupda kendin yitirme
Her ağaç dibine varıp oturma
Meyvesi olmayan dalda nemiz var

İhtilaf çoğaldı okur kitaptan
Her bağa girilmez oldu gazelden
Ayırma gönlünü sen de sohbetten
Halk içinde kıyl - ü kalde nemiz var

↓ Herkese kaş çatıp fena söyleme
Helalden gayrıya himmet eyleme
Her güle gül diye minnet eyleme
Dikende açılan gülde nemiz var

Olur olmaz yerde çok sır verilmez
Cümle bir sıfattır kâmil bilinmez
Her akan sulardan abdest alınmaz
Yuvarlanıp akan selde nemiz var

Sakın bir kimsenin metaın satma
Bülbül gibi bezm - i gülşende ötme
Her gördüğün bala parmağın batma
Lezzeti çıkmayan balda nemiz var

Kul Himmet' im der ki bu sır Ali'nin
Pirim Hünkâr Hacı Bektaş Veli'nin
Kurbanıyım erkânının yolunun
Kırmızılar giydik alda nemiz var (4)

(4) Ali'ye gökten kırmızı bir başlık gönderilmiş olduğu ve ayrıca peygamber'in ölümünden sonra Ali kırmızı tac, yani başlık giydiği için Alevilerle Bektaşiler kırmızıyı severler. Bu dizede buna değinilmektedir.

— 19 —

Divane gönlümüz geçmez güzelden
Mihrin yereyledi tenden ya Ali
Benim arzumanım sensin ezelden
Gitmez mahabbetin candan ya Ali

Can ü dilden sevenlerin canısın
Aşıklara medhetmenin şanısın
Hiç noksana kalmaz mürvet kânısın
Geçersin günahtan kandan ya Ali

↓ Müşkülünü halledersin dostuna
Çağırdıkça erişirsin düşküne
Kerbelâ'da yatan imam aşkına
Şefaat umarız senden ya Ali

Nice yüz bin yıllar Kandilde durdun
Atanın belinden madere geldin
Anın için halkı gümana saldın
Bin bir dondan baş gösterdin ya Ali

Tarikat içinde şems ü kamerin
Hakikat içinde zatı kemalin
İstemem Cenneti göster cemâlin
Kul Himmet göçmezden bundan ya Ali

— 20 —

Biz Muhammed Ali diyenlerdeniz
Dergâha doğru gider yollarımız
Şol güzel Ali'yi sevenlerdeniz
Düvezdeh imam okur dillerimiz

Biz müminiz münafıktan üşendik
Türab olduk topraklara döşendik
Kemerbestlerden de kuşak kuşandık
Pir Ali'ye bağlı bellerimiz

Biz müminiz kalbimizde kara yok
Bunda yoka yok demezler vara yok
Nasip olmuş ayrılığa çare yok
Meğer harla açıldı güllerimiz

↓ Biz de öğüt aldık bizden uludan
İhsan Muhammed'den mürvet Ali'den
Katara bağlıyız Kalübeliden
Başta değil etekte ellerimiz

Rabba musahip iyilerimiz var
Aşinada gönül ilerimiz var
Dudulu kumrulu bağlarımız var
Şah Şah der de öter bülbüllerimiz

Kul Himmet' im sen de katara düzel
Mahabbet mülkünde ahır ü ezel
Severim şahım Hasan'ım ne güzel
Aynımdan gitmiyor hayallerimiz

— 21 —

Zâhid Hû demeyi inkar eylemez
Ya neye çağırır insan Hu deyu
Hu demenin aslı nedendir böyle
Gel edelim sana beyan Hu deyu

↓ Evvelü ahır u hüvallahu ekber
Cemâlin nurundan doğdu bir gevher
Muhammed Mustafa İmamı Hayder
Oldu o gevherden ayan Hû deyu

Tecelli irişti çün başa gelip
O cevher mevcile huruşa gelip
Çerhi felek anda hem cuşa gelip
İstedi Ademi devran Hu deyu

Muhammed hâtem - i peygamber oldu
Ali evliyaya, şah, server oldu
Selman Muhammed'e hem rehber oldu
Ol günden yürüdü erkân Hu deyu

Erenler gizliydi ulu mekânda
Muhammed'le Ali bir idi anda
Lâ fetâ okuyup karşı duranda
Yedi kez çağırdı Cihan Hu deyu

Bir üzüm danesi ol Şah elinde
Kırklar dahi içti cümle mest oldu
Çıkınca Mustafa miraç yolunda
Şehadet eyledi Selman Hu deyu

Ol üzüm danesin getirdi Selman
Kırklar demi ol dem etti galeyan
Muhammed onlarla birlikte ey can
Hu Allah söyledi irfan Hu deyu

↓ Kırklar dahi içti cümle mest oldu
Şah - ı Merdan cümlesinden üst oldu
Hazar post bağlayıp kemerbest oldu
Semaha girdiler hemen Hu deyu

Kırkların birine neşter vuruldu
Aktı kan cümleden isbat olundu
Hak anda mevcuttu mevcut bilindi
Huvallah çağırdı Sultan Hu deyu

Anlar aşık idi yar, yara karşı
Niyaz eylediler Settara karşı
Kırkların cümlesi didâra karşı
Baktılar kaldılar hayran Hu deyu

Hu demenin aslı böyledir böyle
Zahid nedir sözün gelberi söyle
İmanın tazele şehadet eyle
Gel sen de yüzüne boyan Hu deyu

Kul Himmet meydanda sarhoş olalı
Habibin aşkına medhuş olalı
Muhammed Ali'ye ben duş olalı
Hayali gözümde mihman Hu deyu

Medhuş: *Ürkmüş, korkmuş* — **Duş olmak:** *Rastlamak* — **Zahit:** *Sofu* — **Mıhman**: *Konuk* — **Duş:** *Bağlanma, düşmek, rastlamak.*

— 22—

Allah medet ya Muhammed ya Ali
Yusuf kuyusunda zindana düştüm
Gülbengi çekilen Bektaş - i Veli
Gayretiniz yok mu ummana düştüm

Fatıma Ananın eteğin tuttum
Server Muhammed'e göz gönül kattım
İmam Hasan ile çok meta sattım
Şah Hüseyn ile dükkâna düştüm

↓ Zeynel'i sevdim de aşnaya yettim
Bâkır'ı sevdim de musahib tuttum
Caferi Sadık'la göz gönül kattım
Naci deryasında ummana düştüm

Kâzımı Musa Rıza'ya kavuştum
Kerbela çölünde cenge giriştim
Kanlı asker ile hayli savaştım
Yaralandı sinem al kana düştüm

Taki Naki Askeri'dir nurumuz
Mehdi mağarada gizli sırrımız
Cebrail önümüzce rehberimiz
Kırkların ceminde erkâna düştüm

↓ On iki imam dergâhında emim var
Gece gündüz sohbetim var demim var
Çok günahım varsa neden gamım var
Ali gibi Şahımerdana düştüm

Kul Himmet üstadım bu nasıl yazı
Lezzet verir şirin mahabbet tuzu
Ali'nin alnında Zühre yıldızı
Meyl ü mahabbeti Selman'a düştüm

— 23 —

Hacı Bektaş tekkesine gireli
Dervişleri gül göründü gözüme
Zahir batın himmetine ireli
Dervişleri gül göründü gözüme

↓ Dervişleri mengûşesin takınır
Korkarım ki rakibinden sakınır
Anda Bismillâh ayeti okunur
Dervişleri gül göründü gözüme

Hacı Bektaş vatan tutmuş Urumdan
Bu nasıl sevdadır gitmez serimden
Hayır gülbank aldım güzel pirimden
Dervişleri gül göründü gözüme

Aşıkların badesini dolduran
Düşmüşlerin elin alıp kaldıran
Darı çeç üstünde namaz kıldıran
Dervişleri gül göründü gözüme

Kul Himmet üstadım hem Kulhüvallah
Hüsnüne aşıkım Amentübillâh
Yüzüm basa geldim pirim Feyzullah
Dervişleri gül göründü gözüme

— 24 —

Sabahın seher vaktinde
Ali'yi gördüm Ali'yi
Eğildim niyaz eyledim
Ali'yi gördüm Ali'yi

↓ Aslan'ı gördüm meşede
Kırk mum yanar bir şişede (5)
Yedi iklim dört köşede
Ali'yi gördüm Ali'yi

Kaşı kirpik deste deste
Armağan sunarlar dosta
Muhammed ile miraçta
Ali'yi gördüm Ali'yi

Aslan'ı gördüm çağında
Açılmış cennet bağında
Musa ile Tur dağında
Ali'yi gördüm Ali'yi

(5) Bu dize de Hacı Bektaş Tekkesinde "Kırkbudak" denilen ve üzerinde kırk mum yanan şamdanı anlatıyor. Bu şamdan iki tanedir. Biri Kırklar meydanında, öteki Balım Sultan Türbesinde durur.

Cennet kapısında duran
Hayber'in kilidin kıran
Kafire Zülfikâr çalan
Ali'yi gördüm Ali'yi

Çiskin dağlar başı çiskin
Kul Himmet' im oldu küskün
Cümle yerden erden üstün
Ali'yi gördüm Ali'yi

Çiskin: *Kırağı, çiğ* — **Hayber:** *Yahudi'lere ait bir kale. Hz. bu kalenin kapıs sökerek kalkan gibi kullandı. Güç bir savaş sonunda kale alındı. Ali birliğ komutanı idi.*

— 25 —

Kahpe felek sana nettim neyledim
Attın gurbet ele parelerimi
En sonunda beni sıladan ettin
Yıktın mümkünümü, çarelerimi

↓ Bakmaz mısın tenden akan kanıma
Yarelerim ceza verir canıma
Gelenim yok gidenim yok yanıma
Yine ben sarayım yarelerimi

Günden güne al kanlarım akıyor
Yaram yürektedir beni yakıyor
Biri sağalmadan biri çıkıyor
Sar cerrah incitme yarelerimi

Bir kemlik görmedim hüsnü âlâdan
Çetin kurtulurum ben bu yaradan
Gözlerim ki merhem gele sıladan
Dağlar perde tutmuş aralarını

Kul Himmet' im ötesini bilirim
Çeke çeke ben bu dertten ölürüm
Vadem yeter gurbet elde kalırım
Dost olan giyinsin karelerini

— 26 —

"Elif" Allah ismi okur yazarım
"B" bir nokta ile "T" yi ne güzel
Bu alemi seyyah oldum gezerim
Mahabbet gölünün buy'u ne güzel

↓ Zeynel Bâkır Cafer yarlar yarenler
Zahir batın hikmetine erenler
Akdağ'ın başına döşenmiş erler
Abıhayat gölünün suyu ne güzel

Oturmuş katibler hüsnünü yazar
Kaldırma nikabın değmesin nazar
Arafat dağında salınıp gezer
İsmail'in usul boyu ne güzel

Kazımı Musa Rıza'nın dilinde
Hakkın bir nişanı vardır kulunda
Ken'an ile gezdim Mısır elinde
Yusuf'un yattığı kuyu ne güzel

Mağrib ile meşrikini bezeden
Zahir batın hikmetini gözeden
Hasan Hüseyn ile gelir gazadan
Muhammed Ali'nin soyu ne güzel

Taki Naki Askerile akarım
Mehdi gelir deyu yola bakarım
On iki imamların yasın çekerim
Matem donu aşur ayı ne güzel

Musa Rıza dürr çıkarır dükkânda
Kaynayup coşuyor gevheri kânda
Kul Himmet üstadım sevgisi canda
Kaşların "Lâm - elif" "B"yi ne güzel

Nikap: *Örtü* — **Bezeden:** *Süsleyen* — **Dürr:** *İnci* — **Kanda:** *Nerde.*

— 27 —

Yetmiş iki buçuk millet dileği
Yaradana yalvarırım sabahtan
Ol zaman dolanır Hakkın meleği
Yaradana yalvarırım sabahtan

↓ Seher vakti oldu nasıldır haller
Ol zaman açılır kırmızı güller
Sabahtan kapular açıktır derler
Yaradana yalvarırım sabahtan

Herkes metaını alır satışır
Hak Muhammed Ali cara yetişir
Cümle kuşlar yuvasında ötüşür
Yaradana yalvarırım sabahtan

Kul Himmet üstadım yolu kurdular
Kafeste ötüyor kumru dudular
Hak'ka yarar dilek kabul dediler
Yaradana yalvarırım sabahtan

— 28 —

Seyran edip bu alemi gezerken
Uğradım gördüm bir bölük canları
Cümlesinin erkânı bir yolu bir
Mevlâm nurdan yaratmıştır onları

↓ Cennet istemezler azm - i didâra
Ne korku çekerler tamu vü nâra
Çevirmezler yüzlerini duvara
Didâra karşı dönmüştür yönleri

Durakları irfan bağıyla bostan
Silinmiş kalpleri gümandan pastan
Cümlenin muradı bir fidan dosttan
Arı gibi sadalaşır ünleri

Bir nefeste bir imama uymuşlar
Birinin niyazın bine saymışlar
Kaynayuban kaptan kaba konmuşlar
Şah Hüseyn aşkına akmış kanları

Sıratı mizanı bunda geçmişler
Varlık benlik kalesini yıkmışlar
Al giymişler yas donundan çıkmışlar
Geceleri kadir bayram günleri

Kul Himmet' im gerçeklerin bu meydan
Özün kurtarmışlar zarar assıdan
Esrimişler kırklar içtiği tastan
Haber duymuş dost ilinden canları

— 29 —

Yolcu oldum yola düştüm
Yollarım Ali çağırır
Bülbül oldum güle düştüm
Güllerim Ali çağırır

↓ Bir zaman türapta yattım
Türlü çiçeklerde bittim
Arı ile çok bal yaptım
Ballarım Ali çağırır

Bulut oldum göğe ağdım
Yağmur olup yere yağdım
Coşkun coşkun ben kaynadım
Sellerim Ali çağırır

Haneye mihman gelmişim
Kah ağlayıp kah gülmüşüm
Bahr - i ummana dalmışım
Göllerim Ali çağırır

Kul Himmet' im aşka düştü
Aşk deryası boydan aştı
Virdimiz Ali'ye düştü
Dillerim Ali çağırır

Hane: *(Burada) Dünya* — **Mihman:** *Konuk, misafir* — **Bahr - i umman:** *Büyük deniz* — **Türap:** *Toprak, yer* — **Vird:** *Söylem*

— 30 —

Benim günahım çok senin katında
Allah bir Muhammed Ali el'aman
Sen kerem kânısın zahir batında
Allah bir Muhammed Ali el'aman

Taki Naki Şah Askeri dostumuz
Yine arttı cümbüşümüz cûşumuz
Mehdi dedem Hak Resuldür başımız
Allah bir Muhammed Ali el'aman

Fatıma Hatice Zehra da bile
Bir dilek dilersen Hasan'dan dile
Şah Hüseyin ile girdik bu yola
Allah bir Muhammed Ali el'aman

Derdimin dermanı Sultan Yalıncak
Bağlanıp ta bir ikrara kalıncak
Şefaat umarım senden ölüncek
Allah bir Muhammed Ali el'aman

Zeynel Bâkır Cafer üçü bir katar
Kâzım Musa Rıza gözümde tüter
Deryaya garkolan ummana batar
Allah bir Muhammed Ali el'aman

Ciğerciğim kebap gibi çevrilür
Döne döne aşk oduna kavrulur
Gönlümün evinde harman savrulur
Allah bir Muhammed Ali el'aman

Kul Himmet üstadım on iki katar
On iki dükkânda metaın satar
Tutiler kumrular kafeste öter
Allah bir Muhammed Ali el'aman

— 31 —

Gül bittiği yeri bilirim dersin
Bilir misin benlik şeytana düştü
Cevahir madenin bulurum dersin
Cevahir bulanlar ummana düştü

Ben Ali'yi gördüm mahbup çağında
Selman'ın çiğninde yolun sağında
Cennetten içeri firdevs bağında
Bülbül figan eyler gülşana düştü

Selman'ın çiğninde bir oğlan geldi
Destur Şahım dedi elini aldı
Muhammed terini gül ile sildi
Ol zaman kokusu insana düştü

↓ Kırklar geldi her çiçekten derdiler
Koklayuben yüzlerine sürdüler
Her destesin bir güzele verdiler
Gül Muhammed nerkis Selman'a düştü

Muhammed'i gören canlar ağladı
Sel sel oldu çeşmim yaşı çağladı
Cebrail Habib'in belin bağladı
Kırkların ceminde erkâna düştü

Cennetin kapusun Kırklar açtılar
Tohumunu yeryüzüne saçtılar
Bir üzümü engûr edüp içtiler
Size mescit bize meyhane düştü

Kul Himmet üstadım dilek diledi
Seyyah olub şu alemi eledi
Arafat dağında bir koç meledi
İsmail önünce kurbana düştü

— 32 —

Evvel Allah deyip yola gelenler
Dilinden mabudun koyma divane
Ayağın kayarsa bakana yapış
Sakın bir kardaştan bilme divane

↓ Sen de varıp elin yükün getirme
Serseriye varıp aklın yitirme
Demircinin dükkânına oturma
Üstüne bulaşır kara divane

Sen de varıp el işine karışma
Şeytanın atına binip yarışma
El sana ilişsin sen ele ilişme
Ko desinler sana deli divane

Mümin yola gelir yoldaşım gibi
Halimden bilirse kardaşım gibi
Müminin gönülü ibrişim gibi
Dolaştırma çözemezsin divane

Sen de varıp elin kuyusun kazma
Kuyuya düşersin yolundan azma
Barış hasmın ile küsülü gezme
Yüzü kara götürürler divana

Kul Himmet' im hak nefesin haklarım
Hak nefesin kalb evinde saklarım
Hatayi yüklemiş, ben de yüklerim
Kalk gidelim senin ile divana

— 33 —

Yalvarırım Muhammed'e
Ali deyü, Ali deyü
Ağlar gezerim dünyada
Ali deyü, Ali deyü

↓ Hasan, Hüseyin öğrüşür
Melekler carcar çağrışır
Sinem bülbülü çığrışır
Ali deyü, Ali deyü

Bektaşi Veli'de hal var
Fatmana'da bir hayal var
Sabah sabah Hakk'a yalvar
Ali deyü, Ali deyü

İmam Zeynel samah tutar
Bâkır, Cafer ona yeter
Kumru dost dost deyü öter
Ali deyü, Ali deyü

Musa - yi Kâzım'dan içtim
İmam Rıza'ya ulaştım
Pirin sevdasına düştüm
Ali deyü, Ali deyü

Taki, Naki bu dediler
Askeri'ye Hû dediler
Mehdi'dir Kırklar, Yediler
Ali deyü, Ali deyü

Kul Himmet üstadım , katar
Gevher alır, gevher satar
Arşullah'ta bir kuş öter
Ali deyü, Ali deyü

Öğrüşmek: *Bağrışmak, haykırmlak* — **Çığrışmak:** *Bağrışmak* — **Hû:** *Tanrı, O* — **Arşullah:** *Tanrı'nın arşı, gökleri* — **Sinem:** *Göğüs* — **Gevher:** *İnci.*

— 34 —

Müminler bu yola türab olursa
Mahrum kalmaz Ali deyi çağıran
Durda, bun'da, zulmatta çok kalırsa
Mahrum kalmaz Ali deyi çağıran

Kırk yaşında pişkin söyler sözünü
Ellisinde türap etse özünü
Altmışında Hakk'a dikse gözünü
Mahrum kalmaz Ali deyi çağıran

Akılbâliğ yaşı tende ise de
Hakk'ın hayalleri canda ise de
İk elleri kızıl kanda ise de
Mahrum kalmaz Ali deyi çağıran

İhlas talip meylin Şah'a verirse
Yetmişinde bâlâsına durursa
Sekseninde Hak aşkına varırsa
Mahrum kalmaz Ali deyi çağıran

Talib on yaşında musahip tuta
Yiğirmide özün gerçeğe kata
Otuzunda vara mürşide yete
Mahrum kalmaz Ali deyi çağıran

Kul Himmet, üstadım yine hânını
Doksanında değiştirse donunu
Yüz yaşında Hakk'a verse tenini
Mahrum kalmaz Ali deyi çağıran

Hân: *Yemek sofrası, yemek* — **Don:** *Elbise, renk* — **Ten:** *Vücut, (Burada) ceset* — **Mahrum:** *Yoksun* — **Bâlâ:** *Yüksek, yukarı, yüce* — **Akılbaliğ**: *Reşit.*

— 35 —

GEL YETİŞ [6]

Gece gündüz intizarım pirime
On - ki İmam, seher vakti gel yetiş
Kanım kaynar ehl - i beytin yoluna
On - ki İmam, seher vakti gel yetiş

Kimin umudu var, kimin akçası
Kimi şalvar geyer, yoktur bohçası
Bu garip gönlümün bağı, bahçesi
On - ki İmam, seher vakti gel yetiş

[6] Bu nefeste, tutuklandıkları, büyük bir bunalım içinde oldukları anlaşılıyor.

Bizi ilettiler Mansur dârına
İman ikrar getir derler pirine
Lânet olsun münafıklar canına
On - ki İmam, seher vakti gel yetiş

↓ Tavus kuşu cevlân kurar bu demde
Çekmişler Mansur'u dâra meydanda
Nice sefillerin boynu urganda
On - ki İmam, seher vakti gel yetiş

Kul Himmet der, kulhüvallahü ahad
Cesedimde can kalmadı bu saat
Dünü günü virdim Al - i Muhammed[7]
On - ki İmam, seher vakti gel yetiş

— 36 —

Muhabbetten geçen Hakk'tan da geçer
Muhabbet de muhabbetten hasıldır
Arifler boyuna bir kaftan biçer
Neslin yitirmeyen yine asıldır

↓ Cehdeyle, kendine eyidir, dedir
Özünün karasın mürşide yudur[8]
Hemen sofuluktan menfaat budur
Garazdan, buğuzdan, kinden kesil dur

Amel olmayınca Hakk'a varılmaz
Mürvet demeyince dâra durulmaz
Şimdiki insana öğüt verilmez
Arif isen eğer hemen usul dur

Derviş olup meyden içeyim dersen
Sırat'ı, mizanı geçeyim, dersen
Ahrete imanla göçeyim, dersen
Günah bendedir, de, dârda asıl dur

Kul Himmet' im saklı nefes tutulmaz
Burda kalbe giren orda atılmaz[9]
Türab olmayınca Hakk'a yetilmez
Türab gibi ayaklarda basıl dur

— 37 —

Esti sinem yeli, derdim artırdı
Ateşim yanmadan korlandı yine
Gülistan elinden selam getirdi
Sinem bülbülleri söylendi yine

↓ Gerçek bu meydanda gafil oturmaz
Asla vücuduna hile getirmez
Gönül aşnasını buldu, yitirmez
Dost zülfün teline bağlandı yine

Hayallerin kalb evime seğirtti
Benliği perişan etti, dağıttı
Senin aşkın bana « Hû dost » çağırttı
Can, zülfün teline bağlandı yine

Değme dala, değme, gönül sayyadı
Dostun bahçesine kondurma yâdı
Muhammed Ali'den tuttum bünyâdı
Gönül bir ikrara bağlandı yine

(7) **Ali-i Muhammed :** Muhammed soyu

(8) Kendi suçunu, günahı nı mürşide yıkat, arıttır.

(9) Dünyada iyilik yapan ahrette rahat eder.

Coştu **Kul Himmet'** im coştu, ayılmaz
Arığına muhabbete doyulmaz
Tabib olmayınca yara sarılmaz
Yar geldi, yaralar sağlandı yine

Seğirtti: *Koştu* — **Korlandı:** *Ateşi arttı* — **Seyyad:** *Avcı* — **Değme:** *Dokunma* — **Bünyad:** *Bina, yapı* — **Yad:** *Yabancı*

— 38 —

Kim ne etse var Hak, Muhammed Ali
Onlardan gayrı kimim var benim
Sultan Hacı Bektaş Veli nur dahi
Onlardan gayrı kimim var benim

İmam Cafer halimizden bilesin
Biz düşmüşüz, elimizi alasın
Kâzım Musa carımıza gelesin
Onlardan gayrı kimim var benim

Kesildi kervanım, işlemez yolum
Bastılar elime, kestiler dilim
Hasan, Hüseyin'e malumdur halim
Onlardan gayrı kimim var benim

İmam Rıza'dan ola bize imdat
Muhammed Taki'den ola inayet
Ol İmam Naki'den ola şefaat
Onlardan gayrı kimim var benim

Bizler için kabul ettin ölümü
İmam Zeynel, sen alasın elimi
İmam Bâkır'a arz edem halimi
Onlardan gayrı kimim var benim

On dört Masumu Pâk, hem Sahip Zaman
On İki İmam'dan tutmuşum dâman
Askeri, Muhammed Mehdi el'aman
Onlardan gayrı kimim var benim

Kul Himmet' im okur asıl, gelirim
Şah'ı Merdan Haydar, bize bir deyim
Yeriş İmam Abbas, cenab - ı âlim(10)
Onlardan gayrı kimim var benim

— 39 —

Dün gece seyrimde bir şara vardım
Niyaz ile kapıları açılır
Lâleli, sünbüllü bağını gördüm
Bülbül öter, gonca güller seçilir

Dallarında yaz bahar yazılı
Yaprakları bir sıraya dizili
Meleşirler, kurbanları kuzulu
Canlar bağışlanır, kandan geçilir

Pazarında gül alırlar, satarlar
Koklaşuban canı cana katarlar
Gerçekleri bir kıl ile yederler
Müminlere hulle donu biçilir

Gül kokusu Muhammed'in teridir
Gönlü saf olanlar Hakk'ın yaridir
Aşıka maşukun bergüzarıdır
Sevdalar, nasipler, nurlar saçılır

(10) **İmam Abbas:** İran Safavi devletinin hükümdarlarından Birinci Şah Abbas (1587-1629). Böylece bu nefes sayesinde, Kul Himmet'in yaşadığı zamanı da öğrenmiş oluyoruz. **Cenab-ı âlim:** Şerefli bilgin, **Hicabetti:** Arlandı, utandı.

Bu şar **Kul Himmet'** im erenler şarı
Bu şarda satarlar, erenler varı
Bu şarın adı var: gönül pazarı
Engürler ezilir, meyler içilir

Yazılı: *Süslü, boyalı* — **Bergüzar:** *Armağan* — **Engür:** *Üzüm*

— 40 —

UHUD CENGİ

Gerek imiş gerek, baş meydanında
Anınçün isterler bir doğru yari
Düşmanı görünce durmaz kınında
Ali'm eli ile tutar Zülfikâr'ı

Ferhad'ın sevdası Şirin'in deyü
Mansur'un eceli dârından deyü
Muhammed'in alnı terinden deyü [11]
Güle, hicabetti konmadı arı

Gözleri ağrıdı, gazadan kaldı [12]
Düldül Hak emriyle muntazır oldu
« Bilmem gazilerin hali nice oldu »
Deyüben kayırdı orada Ali

Zayıf oldu İslam askerinin işi
Arada da kaldı gaziler başı [13]
Şehit düştü Muhammed'in ön dişi
Anda çok ağladı Eyyub Ensari

Kafir yenileyip zahmı bol etti
Hamza pehlivan anda hem şehit gitti
Gaziler tekbir okuyup ün etti
Aman Mevlâm Ali'yi de sal beri

İslam askerine düştü bir ateş
Muhammed çağırır, Ali gel yetiş
Duydu dut başında, oldu tüm tutuş [14]
Çağırdı Kanber'i, « Düldül'ü al beri »

Ali'm o zamandaki cûşa geldi
Uğradı tüyleri, donunu deldi
Abdest aldı, gaza namazın kıldı
Eyerleyecek Kanber Düldül'ü

Kanber çekti Düldül'ü dutun dibine
Baktı Ali'nin efkarına, zarına
Ali'm kendin verdi Düldül uğruna
Dedi Kanber: «Devşir Ali sen seni»

Allahu Ekber getirdi diline
Kudret kılıcını aldı eline
Feriştehler kanat saldı beline
Cebrail orada yetti tez varı

Ali'ye dosttan bir haber erdi
Feriştehler yerin damarın dürdü
Ol demde Muhammed'in halini sordu
Şükreyledi iki cihan serveri

---

(11) Gül, kokusunu Muhammed'in alın terinden almıştır.
(12) Uhut savaşında Ali'nin gözleri ağrımış, cenge girememişti.
(13) Gaziler başı: Hazret-i Humammed.
(14) Bu savaşta: Ali dut ağacının altındaydı

Muhammed, Ali'den bir yardım, dedi
Yetiş imdadıma, buyurdum, dedi
Safa geldin benim aç kurdum, dedi
Okşadı Muhammed, haykırdı Ali

Düldül'e kulağın verdi, dinledi
Kafir beylerinin ömrü söküldü
Zülfikâr çalındı, kanlar döküldü
Düldül'ü kanlara yüzdürdü Ali

«Hani ya, Hamza'nın başın kim kesti»
İşte, orda Ali mürveti bastı
Kafirler bunaldı, ayağa düştü
Müslüman oldular cümlesi, varı

Cebrail der: «Zülfikâr'ı kınına at»
Gözün açtı, baktı bir safi avrat
Tekbir okuyup eyledi lanet
Müslüman olmasın kafir leşleri

«Hanı ya, Hamza'nın kalkanı, atı»
Der Muhammed: « Ali bastın mürveti »
«Vallah işitmedim Hak hazreti»
Ali'm ayağına düştü yalvarı

Mübarek kolunu boynuna saldı
Öptü gözlerini, teselli kıldı
Hak yanında dilekler kabul oldu
İşti böyle gerçek sevmek yar yarı

Kul Himmet' im bu manadan almayan
Seri, başı dost yoluna vermeyen
Hakkı kend özünde hazır bilmeyen
Ha dolansın şu cihanı serseri

Mutazır: *Yalvarma* — **Zahm:** *Yara* — **Cuş:** *Coşma* — **Ferişte:** *Melek* — **Efkâr:** *Üzüntü, düşünce* — **Leş:** *Ölü*

— 41 —

HAYBER KALESİ CENGİ

Ali'm de Fazlı'ya hem kefil oldu
Ali'm Hayber kalesine varınca
Hasan, Hüseyin'i irehin verdi
Ali'm Hayber kalesine varınca

Ali'm mancınığa bindi zağladı
Kemend attı, belini de bağladı
Yere göğe bir zelzele eyledi
Ali'm Hayber kalesine varınca

Ali'm kendi kendin havaya attı
Havada üç saat akılsız yattı
Yere göğe bir zelzele yarattı
Ali'm Hayber kalesine varınca

Ali'm dize kadar çamura battı
Hint de Muhammed'in carına yetti
Yüz seksen binlik gürzü havaya attı
Ali'm Hayber kalesine varınca

Onların bir pehlivanı var idi
Kalenin kapısın bekler dururdu
Kesti kellesini şapka vurundu
Ali'm Hayber kalesine varınca

Ali'm ol dem hemen içeri geçti
Kafir bağrına vesvese düştü
İncil yürümedi, uruhban şaştı
Ali'm Hayber kalesine varınca

İncili ol dem yere koydular
Ne var, ne yok deyü sual sordular
Muhammed'i seven kalksın, dediler
Ali'm Hayber kalesine varınca

Ali'm ol demde ayağa durdu
Kafirler Ali'den kırk sual sordu
Ali'm kırkının da manasın verdi
Ali'm Hayber kalesine varınca

Ali'm kafirlerden bir sual sordu
Kafir bilmedi, dayandı durdu
Ol zaman kafirler müslüman oldu
Ali'm Hayber kalesine varınca

↓ Yüz seksen bin kafiri sünnet etti
Doksan bin akçayı saydı pay etti
Din Hak dini, deyü din telkin etti
Ali'm Hayber kalesine varınca

Kafirler oturmuş kalesin över
Gün bir yandan doğar bir yandan döner
Nisan yağmurları üstüne yağar
Ali'm Hayber kalesine varınca

Kul Himmet de ol zamanlar var idi
Kalenin kapısı çınlar, gök idi
Ali'nin alnında Zühre göründü
Ali'm Hayber kalesine varınca

Zağlamak: *Fırlatma* — **Hayber:** *Yahudi'lere ait bir kale adı.*

— 42 —

Bu gün dost ilinin yurduna vardım
Bu yaylanın güzelleri gelmemiş
Nazlı sevdiğimin yurduna vardım
Bu yaylanın güzelleri gelmemiş

Arap atlarına Dursun Beyleri [15]
Bize geldi garip bülbül ünleri
Çifte çifte konan sehil evleri
Bu yaylanın güzelleri gelmemiş

Sordum, Mecnun mudur, der ki, Leylâ'yım
Gitme dilber, dedim, sana söyleyim
Sevdiğim bul Leylâ, seni nideyim
Bu yaylanın güzelleri gelmemiş

↓ Eğlen derler eğlen, ben de geleyim
Nazlı sevdiğimi kanda bulayım
Sehil evlerinden haber alayım
Bu yaylanın güzelleri gelmemiş

İl ulus yaylasına çıktı mola
Yaylanın çiçeği koktu mu ola
Çarh - ı felek gücün yetti mi ola
Bu yaylanın güzelleri gelmemiş

Aşkım arttı, derdim oldu yiğitler
Dertli yiğit olan kullar iniler
Issız kalmış, kulakları çınılar
Bu yaylanın güzelleri gelmemiş

Kul Himmet, üstadım gözetir yolu
Sevdiğim gelmezse, nice olur hali
Evveli Muhammed, ahiri Ali
Bu yaylanın güzelleri gelmemiş

(15) **Dursun:** Sivas ya da Tokat yöresinde bir yayla olacak.

— 43 —

Vücudum şehrini, gir seyran eyle
Çık yüzüm üstüne cihana dilber
Senden gayrı sermayem yok elimde
Serimden ziyade daha, ne dilber

Bunca aşıkların aklın almışsın
Nicesini bu sevdaya salmışsın
Hindistan ilinden kumaş gelmişsin
Söyle, metaına baha ne, dilber

Bunca aşıkların sendedir meyli
Gezdirdin cihanı, dolandım hayli
Bir Şirin gelmiştir, bir dahi Leyli
Bir de sen gelmişsin cihane, dilber

↓ Yakuttur yanağın, hilaldir kaşın
Şekerdir dudağın, incidir dişin
Gezdim şu cihanı, yok imiş eşin
Bulamadım hüsnüne bahane, dilber

Kaşların « lâmelif » gözlerin « ayın »
Huri kızlarında yok imiş tay'ın
Sığındır bakışın, ceylandır soyun
Gözlerin benziyor şahana, dilber

Ben bezirgân olsam, sen de bir esir
Yeter mi pahana Şam ile Mısır
Yüz bin altın versem, daha ne kusur
İste kıymetine, daha ne dilber

Aşık derler, cemalini görene
Evlad - ı Resul derler yeşil sarana
Sefil **Kul Himmet'** in, nendir, diyene
Kölemdir, diyesin sorana, dilber

Tay: *Denk, benzer, eşit* — **Evlâd - ı Resul:** *Peygamber Muhammed'in soyundan gelenler başlarına yeşil sarık sararlar* — **Sığın:** *Bir kuş*

— 44 —

Gel benim derdime bir derman eyle
Alemler derdine derman olan Şah
Hükmünün üstüne bir ferman eyle
Alemler hükmüne ferman olan Şah

Bir ismi Seyit'tir, bir ismi Ali
Hak sana Murtaza dedi ya veli
Şu dünyanın evvelisin, ahiri
Şu kevn - ü mekânda sultan olan Şah

↓ Seyrangâhım oldu arşın yücesi
Düldül'ün ıssısı, Kanber hocası
Server enbiyanın Miraç gecesi
Yedinci kat gökte arslan olan Şah

Musa'nın asasın ejderha eden
İsa'ya ölüyü hem de diriiten
Muhammed aşkına Zülfikâr çalan
Küfür yerlerini iman eden Şah

Kul Himmet' im eydür, meydanda sırdım
Her nereye baksam Ali'yi gördüm
Seherin vaktında dilimde virdim
Müminler dilinde ezber olan Şah

Vird: *Sık sık tekrar edilen dua* — **Mümin:** *İman eden, tarikata bağlı olanlar* — **Şah:** *Bu daima Ali'dir* — **Kevn -ü Mekân:** *Kainat, Evren, her iki dünya (dünya ve ahıret)* — **Seyrangâh:** *Gezinti yeri* — **Issı:** *Sahip* — **Hoca:** *Sahip (eskiden bu anlamı da vardı)* — **Server enbiya:** *Peygamberler başı (Muhammed)* — **Arslan olan Şah:** *Hazreti Ali*

— 45 —

DEV DESTANI

Yerde insan gökte melek yok iken
Kudretten bir nur indi süzüldü
Cümle mahluk kandildeki nur iken
Ayn Ali mim Muhammed yazıldı

Ol dem yaratıldı dev ile piri
Kaften kaf'a hüküm ederdi her biri
Vardı hem onların bir sultanları
Gayet pehlivandı pek zorbaz idi

Üçyüzelli batman gürzü çekerdi
Vurunca gaz kafı kufu yıkardı
Cümle devler anın havfin çekerdi
Yedi iklim dört köşede raz idi

Üçyüz altmış arşın idi kameti
Hiç bir kula benzemedi heybeti
Yetmiş yedi arşın idi sıfatı
Bakınca magripten meşrik düz idi

Kaf dağında bir bağ vardı hurmadan
Ol vakit yoktu dünyada insan
Gördü bağ içinde bir taze civan
Şad ve hurrem olup gayet sevindi

Nigar mısın deyip sundu elini
Benliğinden geçti, sıydı halini
Üzge bilmedi hiç ahvalini
Tezden hemen yüz üstüne yıkıldı

Yedi günden sonra buldu özünü
Eli bağlı kan doldurmuş yüzünü
Sultan Süleyman'a vurdu yüzünü
Süleyman'sın şu bendimi çözimdi

Süleyman der kim bağladı elini
Kaddin hilal olmuş bükmüş belini
Kim eyledi sana bunca zulümü
Hakk emiri böyle imiş gezindi

Dev'de der ki beni bağlayan uşak
Akıl, baliğ değil oniki ancak
Bir darbe ile beni eyledi helak
Yüzü şahin gibi uçtu süzüldü

Süleyman der biz bu sırrı biliriz
O işi tutanı bizde sezeriz
Sanma senin ellerini çözeriz
Elin bağlı bin yıl dahi gezindi

Dev de der ki ahirinde n' olacak
Bu dert bize kıyamete kalacak
Süleyman der Muhammed var gelecek
Ahir zaman yakın derler sezildi

Nice bin yıl geçti, nice bin saat
Yer duruldu karşı geldi yedi kat
Zahir oldu Ali ile Muhammed
Karşısında dev derildi dizildi

Mekke Medine'nin halkı devşirdi
Devi görenlerin tebdili şaştı
Kabe'nin üstüne gölgesi düştü
Kamu görenlerin bet benzi soldu

Yedi iklim padişahı geldiler
Geldiler de taraf taraf kondular
Tezden Muhammed'e haber verdiler
Gelince bir haber al, gel tez dedi

Muhammed der Deve, nerde bağlandın
Adın nedir, bunca nerde eğlendin
Süleyman Nebi'ye, Nuh'a varmadın
Elin bağlı bin yıl dahi gezindi

Dev de der ki adım ....
Kaftan kaf'a kadar hüküm ederdim
Süleyman Nebi'ye, Nuh'a uğradım
Ne yaram ögündü, ne bağ çözüldü

Yüz yirmi dörde verilmez adet
Bunca peygamberden bulmadım meded
El - aman mürvet dile ya Muhammed
Kuşca canım kafesinden süzüldü

Süleyman'dan haberini alın mı?
Kaftan ırak yollardan giden gelin mi?
Görünce görsen oğlanı bilin mi?
Eğlenme, de şu orduya gez indi

Büyük küçük bu haberi duyanlar
Dellal koyup çarşı çarşı sordular
Cümlesi de derildiler geldiler
Hepsi Devin karşısında dizildi

Nice günler geçti aylar savuştu
Dert ehli de dermanına kavuştu
Bunca insan tekce tekce buluştu
Gümanım kalmadı umum üzüldü

↓ Dev de der ki beni aldı bir merak
Gelemem bir dahi, menzilim ırak
Aradığım oğlan burdadır mutlak
Yana yana şu vücudum köz oldu

Muhammed der Dev'e dava eyledin
Bunca halkı bir araya dirledin
Oğlan burda sen oğlanı görmedin
Elin bağlı bin yıl daha gez indi

Dev de der ki sanmam ben bir deliyim
Kaf'tan ırak yollarımdan gelirim
Görüncenez ben oğlanı bilirim
Kaşlarında mim duası yazıldı

Hak emriyle gökten Cebrail indi
İndi de namına sultanı sundu
Allah Muhammed'e selam gönderdi
Muhammet'sin deyü bendin çözündü

Muhammed Süleyman'a gel dedi geldi
Aleme bir nur balkıdı doğdu
Süleyman donunda Ali'yi gördü
Dev Muhammed hırkasına sarıldı

Dev de Muhammed'e söyler pusidan
İşte ellerimi bağlayan oğlan
Yerde insan gökte melek yok iken
Duyar idim çok dev başın keserdi

Ali Devin kusuruna kalmadı
Kimi inandı da kimi inanmadı
Çok önceden ikrar veren dönmedi
Münkirin gönlüne lanet yazıldı

Büyük küçük bu haberi işitti
Ali'nin sırrına kimi erdi yitti
Dev müslüman oldu sılaya gitti
Cemaat dağıldı alay bozuldu

Kul Himmet üstadımı dediğim, neden
Gitmiyor sevdası bir dem serimden
İkrarlık güderek elest deminden
Hakk'ın ismi kalbimize yazıldı

Zorbaz: *Güçlü* — **Havfin:** *Korku* — **Raz:** *Saklı* — **Kamet:** *Boy* — **Kaddin:** *Uzun boyun* — **Tekce Tekce:** *Teker teker* — **Güman:** *Kuşku* — **Dirnedin:** *Topladın* — **İndi:** *Şimdi* — **Deminden:** *Öncesizlikten* — **Çözündü:** *Kendiliğinden çözüldü.*

— 46 —

DEDELER DESTANI (*)

Bölük bölük olup giden dedeler
Dedeler siz yağmadan mı geldiniz
Bölük bölük olup gelen dedeler
Dedeler siz yağmadan mı geldiniz

Dedelik edersin gezdiğin yerde
Muzuluk edersin azdığın yerde
Yarmayı bulguru sezdiğin yerde
Dedeler siz yağmadan mı geldiniz

Şeriattan tarikata erdiniz
Hakikatın evin nerde gördünüz
Bir düğeyi yardı yedi dördünüz
Dedeler siz yağmadan mı geldiniz

Haramilik dedelikten iyi mi
Biz varamadan tuttuğunuz toyu mu
Yardığınız anbar mıdır kuyu mu
Dedeler siz yağmadan mı geldiniz

Halifelik nişanı var börkünde
Çok keramet vardır sarı kürkünde
Arpa mıdır, buğday mıdır terkinde
Dedeler siz yağmadan mı geldiniz

Kul Himmet' in bu sözüne küstünüz
Hasım olsun hırka ile postunuz
Talipleri damızlıktan kestiniz
Dedeler siz yağmadan mı geldiniz

(*) Bu şiirin Kul Himmet'e ait olması olasılığı çok zayıf.

— 47 — (*)

Hakk'ın gevherinden arşın nurundan
Andan hasıl oldu güruh - ı Naci
Hak sana bir evlat ederse ihsan
Verince tatlıdır alınca acı

Değme arif bu sözümü bile mi
Münkirler ne bilir sırr - ı alemi
Yoğurmazdan evvel Cibril Ademi
Ruhlar idi Hak'la buluşan hacı

(*) Kul Himmet' in bu yanıt şiiri 17. yüzyılın başlarında yaşayan Kul Hüseyin'in

Hakk'ın gevherinden Hakk'ın nurundan
Andan hasıl oldu güruh - ı Naci

dizeleriyle başlayan ve kitabımızın bu cildinin 362. sayfasında yer alan Kul Hüseyin'in şiirine karşılık olarak söylenmiştir.

Arif arif ile gönül katmadan
Kırklar ayan olup sema' tutmadan
Selman dahi ol kırklara yetmeden
Ali idi kırklardaki duacı

Çekilip giderken miraç yolunda
Rastgelip de sekiz uçmak ilinde
Cennet evlerinde elma dalında
Fatma Ana idi dar çeken bacı

↓ Ben günahkar kulum söylerim Allah
Nur örtülü kara donlu Beytullah
Körüğü gülbangdır çekic' eyvallah
Andan hasıl oldu Ali kılıcı

Gerçek erenlerin incedir yolu
Sen seni sanmagıl divane deli
Yüz yiğirmi dört bin nebi evveli
Fahr - i alem giydi ol nurlu tacı

Kul Himmet' im aydur yeter bu sözüm
Söyletme Hüseyn'im açıktır gözüm
Bir sağıma baktım bir de soluma
Kâmile yakındır dunyanın ucu

Uçmak: *Cennet* — **Sırr - ı alem:** *Tanrı'nın gizli evreni, evrenin gizi.*

— 48 —

Seher vakti Şah kervanı gidiyor
Anın katarından ayırma bizi
Kanber'i önünce katar gidiyor
Anın katarından ayırma bizi

Muhammed Ali'dir cihan evveli
Bir arap geliyor eli develi
Urum'u irşad eden Bektaş - i Veli
Anın katarından ayırma bizi

Gül kokusu Muhammed'in teridir
Ah ettikçe karlı dağlar eritir
Hatice, Fatıma Hakk'ın yeridir
Anın katarından ayırma bizi

↓ Cebrail hem kanadını açınca
Rahmet suyun yer yüzüne saçınca
Hasan Hüseyin cür'asından içince
Anın katarından ayırma bizi

İmam Zeynel bekler zindan içini
Umarım bağışlar mücrim suçunu
Bakır Ca'fer yükledince göçünü
Anın katarından ayırma bizi

Kazım Musa Rıza Hakk'ın nurudur
Taki Naki Asker Mehdi sırrıdır
Selman'ın yeninde deste gülüdür
Anın katarından ayırma bizi

Kul Himmet' im aydur Mehdi nic'oldu
On iki imamların tahdı nic'oldu
Pir'in eşiğine giden hac'oldu
Anın katarından ayırma bizi

— 49 —

Hey erenler kimse Şaha gidemez
Şaha Kanber gibi kul olmayınca
Her Kamberim diyen er Kanber olmaz
Adab ile erkân yol olmayınca

↓ Her Mekke'ye giden hacı olur mu?
Her apdal olanlar Naci olur mu?
Her çaput başlılar bacı olur mu?
Erenler haliyle hal olmayınca

Irakta arama, vardır yakını
Gerçek olan talip alır hakkını
Sana yükletmezler yolun yükünü
Bükülüp kametin dal olmayınca

Memnun oldu gönül gezer dostunda,
Aşkın dolusunu sunar destinde
Seni taşırlar mı başlar üstünde
Mürşit nazar edip gül olmayınca

Derd - i menddir gönül, bir dem hâk olmaz
Aşk olmayınca sine çâk olmaz
Kul Himmet' im eder: Vücut pâk olmaz
Mürşit nazar edip pâk olmayınca

Derdimend: *Derdi çok* — **Hak:** *Toprak* — **Çak:** *Yaralı* — **Pâk:** *Temiz.*

— 50 —

Bizi bu sevdaya salan
Kendi Cenabı Allah'tır
Bu sevdaya gönül veren
İşi gücü eyvallahtır

↓ Er odur ki Hakk'tan öğe
Desti dâmanına değe
Benzemez ağaya beye
Ali Şah bir ulu Şahtır

Eyvallahı bilen kişi
Her dem artar aşkı cuşu
Resul'ün bindiği taşı
Hâlâ durur muallaktır

Dest ü dameni Salmanam
Cevhersiz göle dalmanam
Kırklar saili Selman'am
İşim gücüm Şeydullahtır

Bir sözüm vardır tutana
Er odur Hak'tan utana
Kul olmuşuz Pir Sultan'a
Eşiği de kıblegâhtır

Kul Himmet' im okur yazar
Şu cihanı eler gezer
Hak'tan bize oldu nazar
Bu bir sırrr - ı sırrullahtır

Cenap: *Civar, ev eşiği* — **Cenabı Allah:** *Allah'ın tapısı* — **Muallak:** *Asılmış, boşluk* — **Selmana çıkmak:** *Dilenmek* — **Şeydullah:** *Allah için bir şey veren anlamına gelir* — **Sırr - ı sırrullah:** *Tanrı'nın sırrının sırrı* — **Güman:** *Zan, şüphe* — **Ün:** *Ses, avaz* — **Cuş:** *Coşkunluk* — **Seyran etmek:** *Gezmek, dolaşmak* — **Erkân:** *Temeller* — **Nazar:** *Bakış* — **Dest:** *El* — **Daman, damen:** *Etek* — **Kıblegâh:** *Kıble yeri* — **Selman - ı Farisi:** *Asabe Hz. Muhammed "bu zat, bizden, evimizin halkındandır" demiş olduğu için Alevi - Bektaşiler onu asabenin en üstünü*

sayarlar. Selman zincirle omuzuna asılı, içi oyuk hindistan cevizi ile yani keşkülü ile çıkıp halktan şunu bunu toplar Hz. Ali'ye getirirdi — **Sail:** *İsteyen, dileyen.*

— 51 —

Gönül evine bir karaltı gelse
Şol nefs bulutunun delaletidir
Kişi yol bulmasa yabanda kalsa
Yaramaz huylarının şiddetidir

Ettiği günahı eline alsa
Erenler cem'ine mürvete gelse
Kişi eksikliğin özünde bulsa
Dervişlik, müminlik alametidir

Sürüp gerçeklerin izin izlemek
Maşukun mihrini canda gizlemek
Üstad nazarında edep gözlemek
Gerçek erenlerin hoş haletidir

Cennet ev zatıdır cehennem sıfat
Hırsın nefsin öldür bulasın necat
Edep ustaddurur ilim hakiykat
Öğrenegör Hakk'ın yol, sanatıdır

Mahabbet şerbetini üleştiren
Beni zülfü teline dolaştıran
Kul Himmet' i sevdaya ulaştıran
Yine güzel şahın inayetidir

Mürvet, mürüvvet: *Erlik, adamlık, lütuf, dileyiş* — **Nazar:** *Bakı, haleti ruh durumu* — **Mihr:** *Sevgi* — **Zat:** *Öz, iç, kendi* — **Sıfat:** *Tanrı zatı her sıfattan münezzehtir mutlak bir varlıktır. İlk sıfat zatının bir gereği olarak kişinin kendisini bilmesidir, Sıfat zatıan ayrı değildir. Kâmil insanın sıfatları cehennem, zatı ise cennettir. Şair bunu söylüyor* — **Necat:** *Kurtulmak* — **Ustaddurur:** *Öğreticidir, ustadır* — **Zülf:** *Saç* — **İnayet:** *Yardım* — **Şah:** *Ali* — **Mahabbet:** *Sevgi* — **Vasıl etmek:** *Ulaştırmak* — **Şol:** *Şu* — **Dalalet:** *Sapıklık, yol yitirme, azgınlık* — **Yaban:** *El, ova, yazı* — **Üleştiren:** *Bölüştüren* — **Kanber:** *Hz. Ali'nin kölesi. Kölelikten azad edildikten sonra da Hz. Ali'nin yanından ve hizmetinden ayrılmadı, ona sadık ve bağlı kaldı. Sadakatın simgesi olarak anılır.* — **Vesvese:** *Kuşku, kuruntu* — **Buy:** *Koku, rayıha* — **Şems ü kamer:** *Güneş ve ay* — **Hû:** *Bir seslenme ünlemidir. Hûda sözcüğünün kısaltılmış şeklidir. Derviş selamı olarak algılanır. Ayrıca dervişlerin birbirlerine hitap şeklidir. Tanrı'nın dediği gibi, Tanrı adına anlamlarına da gelir.* — **Alamet:** *Belirti, iz, emare* — **Halet:** *Durum, hal* — **Edep:** *Terbiye, huy.*

KUL İBRAHİM

Gerçek kimliği hakkında hemen hemen hiç bir bilgi yok. Doğum ve ölüm tarihleriyle nereli olduğu kesin olarak bilinmiyor. Ancak 16. yüzyılda yaşamış bir Bektaşi ozanı olduğu sanılıyor. Daha doğrusu Kul Himmet ve Kul Hüseyin ile siyasal olaylara karışmış bir Alevi ozanı olduğu biliniyor. Nefeslerinden anladığımıza göre Kul Himmet'in dervişi ve yardımcısı durumunda. O da büyük umutlarla, büyük bunalımlara düşmüş, Pir Sultan'ın asılma olayının etkisinde kalmış, tutuklanmıştır. Akıcı, etkileyici, aydınlık bir dili var. Oldukça usta bir aşık olan Kul İbrahim'in nefeslerinden pek azını ele geçirebildik. Pir Sultan olayında, Bedreddünlü topluluğu ile birlikte arandıkları resmi kayıtlarda belirtilmektedir **(Mühimma Defterleri v: 80).**

— 1 —

Gine bir karanlık düştü serime
Yetiş imdadıma İmam Hüseyin
Ben çağırırım ere, Hakk'a, pirime
Yetiş imdadıma İmam Hüseyin

Deden Muhammed'dir, atansa Ali
Hakk'a doğru gider anların yolu
Nice bir incittin bu ednâ kulu
Yetiş imdadıma İmam Hüseyin

↓ Bahçen bozulduysa Bâri'ye başla
Mümine kuvvettir, Yezid'i taşla
Kusurum çok, günahımı bağışla
Yetiş imdadıma İmam Hüseyin

Mürüvvet kapısın ezel ezelden
Hiç vefa yok imiş oğlandan kızdan
Kusur bizde ise mürüvvet sizden
Yetiş imdadıma İmam Hüseyin

Bozulmasın **İbrahim'** in dirliği
Dirlik ile olur dünya varlığı
Bu günde belli olur erin erliği
Yetiş imdadıma İmam Hüseyin

Bâri'ye başlamak: *Tanrı'ya yalvarmak* — **Ezel ezelden:** *Çok eskiden* — **Bun gün:** *Sıkıntılı, bunaltıcı, acılı gün. (Arandıkları ya da yakalandıkları günler olsa gerek).*

— 2 —

Ey ruh, benden dostlarıma selam et
Felek ile pek cengi var, diyesin
Felek verdiğini geriye ister
Hasret vakfını görüyor, diyesin

Elim ermez dostlarıma, naçarım
Havf çekerim, olmaz işten kaçarım
Sunarlarsa ecel zehrin içerim
Felek bizi göz - aldırmış, diyesin

Gel, deyince söze uymaz, delidir
Aslım Muhammed'e çıkar, velidir
Bu insan da yer yüzünün gülüdür
Kimi almış, kimi verdi, diyesin

Kul İbrahim der ki, gördüm düşünü
Hak onarsın cümlemizin işini
Bakın kayırmış mı sefil başını
Dosta, gönül intizarda, diyesin

Havf: *Korku* — **İntizar:** *Bekleme, gözleme* — **Göz - aldırmış:** *Göze aldırmış. Vezin için böyle yazılmış. Anlamı « Felek bizi yok edecek, gözüne kestirmiş ».* — **Felek ile pek cengi var:** *Alınyazısına karşı direniyor, savaşıyor* — **Naçar:** *Çaresiz, umarsız.*

— **Siyasal takip-ayaklanma:**
Bu şiirden anladığımıza göre Kul İbrahim, siyasal bir takipten dolayı tutuklanmış, ya da gözaltına alınmış, kendisi ulaşamadığı, gidemediği için ruhu ile yakınlarına, dostlarına haber göndermekte, yardım istemekte, durumunu açıklamaktadır. O dönemde Anadolu'da çeşitli ayaklanmalar, toplumsal olaylar olduğu bir gerçek. Düzmece Şah İsmail olayına katıldıkları da düşünülebilir (**Baki Öz, Osmanlıda Alevi Ayaklanmaları slı: 197**).

— **Mürüvvet:** Adamlık, insanlık, yiğitlik; büyüklük, ululuk, bağışlama anlamlarına gelen arapça bir sözcük. Tarikatta suç işlemiş birinin meydanda dara durup kendisi için mürüvvet meydanı açılmasını istemesine (mürüv - vet dilemek) denir. Yine tarikatta suçlunun, düşkünün geri topluma dönebilmesi için; küçük suçlarda kırk gün sonru, büyük suçlarda verilenin bitimini izleyen günlerde yapılan törene (mürüvvet meydanı) denir. Meydan taşına, mürüvvet taşı da denilir.

— **Talib (Muhib):** İsteklilik süresini başarı ile bitiren adayın, ikrar erkânı içinde biatının alınıp tarikata kabul edilmesine muhiblik denilir. İkrar verip nasip alan kimseye de Talip denir.

Bektaşilikte Talip'liğinde bir süresi vardır. Muhib kendisine verilen ibadeti (Evrad, zikir, erbain, çille ile oruç, zekat namaz gibi tarikat ve şeriata ait ibadeti) hakkı ile yerine getirir, tarikat kurallarına göre belli bir olgunluğa ulaşırsa dervişliğe yükseltilir. Bu bir aşamadır, makamdır. Taliplik tarikat içinde şeriat kapısıdır.

KUL HÜSEYİN

Yaşam öyküsü, kişiliği, yapıtları ayrıntılarıyla bilinmiyorsa da 16. yüzyılda yaşayan Kul Himmet'ten el aldığı, Pir Sultan Abdal'ın dervişi Kul Himmet'e sorular soran bir şiirinden dolayı ünlendiği ve XVI. yüzyılda yaşadığı sanılmaktadır. Doğum - ölüm tarihleri, doğduğu yer ve nereli olduğu da bilinmiyor. Ama yetmiş yaşını aşkın bir yaşam sürdüğü bir şiirinden anlaşılıyor:

XVII. yüzyılın ilk yarısına yetiştiği sanılan bir Alevi Bektaşi ozanıdır diyenlerde var. Aynı yüzyılda yazılmaya başlayan dergilerde şiirlerine rastlanmaktadır.

Bir şiirinde:

Kaddim hilâl oldu pirlik erişti
Kametim büküldü tebdilim şaştı
Yaş o da vardı yetmiş ile görüştü
Dayanıp durmaya halim kalmadı

dediğine göre, yetmiş yaşını geçkin bir ihtiyarken ölmüştür. Kul Himmet'in bir şiirine yanıt yazmış olan bu şairin 16. yüzyılda yaşayan Kul Himmet'ten el aldığı söylenir. (**S. Nüzhet Ergün, c: 2, s: 7)** Kul Hüseyn'in, on iki imam ile Hz. Ali'ye karşı derin saygı ve sevgi içeren şiirleri vardır. Alevi - Bektaşiler arasında bu şiirleri ile tutunup sevilmiştir. Bazı şiirlerinde doğanın güzellikleri doludur. Lirik ve romantik esintilerle gerçek şiirin özünü yakaladığı görülen Kul Hüseyin, usta ve dili iyi kullanan bir ozandır.

Allah - Muhammed - Ali üçlüsü birliğine inanır. Balım Sultan'da Ali'nin sezgisel bir görüntü oluşturduğu inancındadır **(İ. Z. Eyuboğlu, a. g. e. s: 193)** Abdülbaki Gölpınarlı bu görüşün karşıtını ileri sürer **(Alevi - Bektaşi Nefesleri, 1963)** Şiirlerinde güçlü bir ozan söyleyişi vardır. Sadettin Nüzhet Ergün Kul Hüseyin'in 16. yüzyılda **(Bektaşi Şairleri ve Nefesleri c:1, s: 115)**, Abdülbaki Gölpınarlı 17. yüzyılda yaşadığını Kul Himmet'in ise Pir Sultan dervişi olduğunu kendisi söylemektedir **(Kaygusuz Abdal - Hatayi - Kul Himmet 1953, s: 22)**

Kul Hüseyin şiirlerinde, Hüseyin, Aşık Hüseyin, Hüseynim, Sefil Hüseyin gibi mahlaslar kullanmıştır. Halk şiiri tarzında yazdığı, birbirinden güzel, coşkulu lirik şiirlerine de yer verilerek onun ozanlığının derinliği, çok yönlülüğü yanında üstün yeteneği gösterilmektedir:

Vucuduna hoş bak mıhman sendedir

Kul Himmet'le karşılaşmasında:

Kul Hüseyin'im aydur evveli yandın
Hakka ikrar verdim kandın inandın
Kul Himmet kendini arif mi sandın
De bana nerdedir dünyanın ucu

der. Kul Himmetin yanıtı da şöyle:

Kul Himmet'im aydur yeter bu sözüm
Söyletme Hüseyn'im açıktır gözüm
Bir sağıma baktım bir sol omuzum
Kâmile yakındır dünyanın ucu

Gerek Kul Hüseyin, gerekse Hüseyni mahlaslı şiirlerin, aynı ozan tarafından söylendiği bilinmektedir.

Kul Hüseyin'in On iki imama derin saygısı bağlılığı vardır. O da bir çok Alevi Bektaşi ozanı gibi Allah - Muhammed - Ali üçlüsünün birliğine yürekten inanır:

Kırklar eşiğine yüzümü sürdüm
Allah bir Muhammed Ali aşkına

Balım Sultan'da Ali'nin sezgisel bir görüntü oluşturduğu inancındadır:

Balım Sultan gerçek sırr - ı Ali sin
Müminlerin kanadısın kolusun
Pirim Hacı Bektaş Şah - ı Veli'sin
Cansız duvarları yürüten meded"

Latifi Tezkeresinde "Kendisinin abdallar meşrebi ile dedeler mezhebinden olduğu " öne sürülmektedir. Kul Himmeti mürşidi sayar, ona yürekten bağlıdır:

Mürşid isen müşkilini halleyle
Neden hasıl oldu güruh - ı Naci
Gel imdi gamda koma beni böyle
Evvel tatlı neydi sonrası acı

Kul Hüseyin'in şiirlerinde güçlü, lirik vi coşkulu bir ozan söyleyişi egemendir. Sadettin Nüzhet Ergün, Abdülbaki Gölpınarlı, Cahit Öztelli, İ. Zeki Eyüboğlu, Asım Bezirci gibi bir çok araştırmacı Kul Hüseyin'in şiirlerini incelemiştir. Kul Hüseyin'in 16. yüzyıl sonları ile 17. yüzyıl başlarında yaşadığı, Alevi - Bektaşi şiirinin ileri gelen ozanlarından birisi olduğu, deyişlerinin çoğunun ezgi türkü şeklinde söylendiği, bu tarikatı ve topluluğu dörtyüz yıldır etkilediği, kültür ve inanç açısından beslediği yadsınamaz. Elde 50'ye yakın

şiiri bulunan Kul Hüseyin, şiirlerini ehlibeyt, tarikat, konularıyla örmüştür. Din dışı konular işleyen şiirleri de vardır. Bakınız bir şiirinde:

Hey erenler akıl fikir eyleyin
Şu dağlara duman ne güzel uymuş
Yaradan Allah'a şükür eyleyin
Tabiata insan ne güzel uymuş

derken insanı, doğayı, Tanrı'yı ne güzel birleştiriyor.

Şiirlerinde yaşamın acı evrelerini, yaşlılık döneminin yıkıcı etkilerini buruk bir tatla anlatan, yüreğinde duyduklarını yalın bir biçimde yansıtan, üzülen, özlem, sevgi, umut gibi değerleri dop - dolu varlığının iç uçurumlarından dışa atan, yeri gelince inançtan bile sıyrılarak yaşama sarılan, doğanın dilsiz acımasızlığını sezen, gerçekçi bir tutumu benimseyen bir görünüm sergiler. Dili duru ve akıcıdır. Yalın bir söyleşi vardır.

Sana derim sana divane aşık
Sen Kıble ararsın Kıble sendedir

Kul Hüseyin'in şiirleri Cahit Öztelli tarafından Pir Sultan'ın Dostları (1984) adlı kitapda toplanmıştır.

ŞİİRLERİNDEN ÖRNEKLER

— I —

Abdal Musa Sultan gazaba geldi
Fetheden Urum'u yaratan meded
Cihan harab oldu insan az kaldı
Yine ferman senin eleman meded

Biz de severiz Ali'nin soyun
Bizler de anarız Hasan Hüseyin
Zindanda vermişsin Zeynel'in payın
Bâkır'ı zindanda var eden meded

Yetiş İmam Ca'fer al elden bizi
Her dem arzumendiz isteriz sizi
Zülfikârı attı yuttu denizi
Necef deryasını kurutan meded

Mürşidimiz Kâzım Rıza'ya varalım
Derdimize derman anda görelim
Taki Naki Askeri'ye erelim
Mehdi'yi mağarada sıreden meded

↓ Hüseyin Gazi Sultan bellisin cansın
Niyazım kabul et müşkilim kansın
Hüseynovası'nın gözcüsü sensin
Ayırma koyunu sürüden meded

İmdat sizden ancak Urum erleri
Gaib erenleri Horasan piri
Muallâkta tutan bâb - ı Hayber'i
Cengde Muhammed'e car eden meded

Balım Sultan gerçek sırr - ı Ali'sin
Mü'minlerin kanadısın kolusun
Pirim Hünkâr Hacı Bektaş Veli'sin
Cansız duvarları yürüten meded

Kul Hüseyn' im aydur gönl'e değmeyin
Giderip yükünü alıp yığmayın
Sırlarınız gönlünüzden kovmayın
Mü'minin kalbinde yer eden meded

— 2 —

Devredip gezerken dâr - ı fenayı
Bağdat diyarına vardın mı turnam
Medine şehrinde Fatma Ana'yı
Makamı andadır gördün mü turnam

Biz de beli dedik nice uluya
İman aldık ikrar verdik Veliye
Necef deryasında İmam Ali'ye
Bu deryaya yüzler sürdün mü turnam

Medâyin şehrinde Salman'a varıp
Bağdat'ta Kâzım'ın kabrini görüp
Baş eğip hem eşiğine yüz sürüp
İkrara bend olup durdun mu turnam

Her şehit de Kerbelâ'da çürümez
Hakk'tan izin yoktur kalkıp yürümez
İmam Hüseyin'in kanı kurumaz
Şehitler serdarın gördün mü turnam

↓ Hazret - i Eyyub'un nikabın kaldır
Tende iki kurt var neye mâildir
Biri ipek sarar biri balım der
Bunların sırrına erdin mi turnam

Behlül evcik yapar idi zindanda
Makamını gördü uçmak evinde
Tılsımı da erenlerin ceminde
Kırklar didârına durdun mu turnam

Veyselkaran gezer idi Yemen'de
Serin verdi On İki İmam yolunda
İmam Mehdi hangi vakt u zamanda
Nasıl zuhur eder sordun mu turnam

Kul Hüseyin der ki Hakk'a varalım
Varıp dergâhına yüzler sürelim
Can baş feda edip Şah'ı görelim
Sen de o sultanı gördün mü turnam

— 3 —

Gönül verdim seni sevdim
Aman mürvet dergâhına
Bu gün Hakk'ı sende buldum
Aman mürvet dergâhına

Dergâhına giden yollar
Seni tesbih eden diller
Hak sevdiği gonca güller
Aman mürvet dergâhına

↓ Dergâhından kesmem elim
Kıblemden çevirmem yönüm
Çağırırım Muhammed Ali'm
Aman mürvet dergâhına

Kul Hüseyin' im zatım ilen
Buldum muhabbetim ilen
Geldim günah yüküm ilen
Aman mürvet dergâhına

— 4 —

Mekke Medine'dir senin durağın
Gel dinim imanım Hasan Hüseyin
Yezit'ler elinde telef oldu canın
Gel dinim imanım Hasan Hüseyin

Mansur "enelhak" der Bağdat şehrinde
O şehit düştü Kerbelâ çölünde
Süngüsü elinde tirkeş belinde
Gel dinim imanım Hasan Hüseyin

Çaldılar süngüsü elinden düştü
Yezit'ler yürüdü başına üştü
Ya Muhammed dedi gözünü açtı
Gel dinim imanım Hasan Hüseyin

Battal cenk eyledi vardı su aldı
Bir fırka hasm olup kırbasın deldi
Döğüşe döğüşe hem şehit oldu
Gel dinim imanım Hasan Hüseyin

Şişede tiryakı kana döndürdü
Dünyadan ahrete susuz gönderdi
Evlatların develere bindirdi
Gel dinim imanım Hasan Hüseyin

↓ Senin müritlerin dere bekledi
Yetmiş iki mürsel sözün hakladı
Kırk gün meyyitini aslan bekledi
Gel dinim imanım Hasan Hüseyin

Abdalların sema döner Hak ilen
Müminlerin yol sürüyor fark ilen
Dervişlerin seyyah eder terk ilen
Gel dinim imanım Hasan Hüseyin

Kul Hüseyin bunu andı pirinden
Gün görünmez tütününden zarından
Sevincin çok Acem ile Urum'dan
Gel dinim imanım Hasan Hüseyin

Hasm: *Düşman* — **Tiryak:** *Panzehir*— **Mürsel:** *Peygamber* — **Meyit:** *Ölü* — **Tirkeş:** *Okluk* — **Sema:** *Gök* — **Tütün:** *Duman* — **Zar:** *Ağıt*.

— 5 —

Gözüme göründü dostun bağları
Himmeti erişti Abdal Musa'nın
Üzülsün çürüğü kalsın sağları
Himmeti erişti Abdal Musa'nın

Hindistan ilinden duyuldu sesi
Mümin kullarına düştü hevesi
Yedi babtan içeridir türbesi
Nur doğdu üstüne Abdal Musa'nın

↓ Başındadır nurdan elifi tacı
Eşiğin bekleyen neylesin hac'ı
Mağripten meşrike oynar kılıcı
Zahire batına Abdal Musa'nın

Dedem beni muhabbetin coşturur
Coşturur da yüce dağlar aştırır
Aştırır da Kaygusuz'a düşürür
Himmeti erişti Abdal Musa'nın

Şükür **Kul Hüseyin'** im murada erdi
Kaygusuz Sultan'ım evine geldi
Kırklar eşiğine yüzünü sürdü
Mest etti kokusu Abdal Musa'nın

— 6 —

Sana derim sana divane aşık
Sen kıble ararsın kıble sendedir
Mevlam cemalini yaratmış nurdan
Din iman ararsın iman sendedir

Vücudunu dört nesneden halk etti
Ervahından ervahına nur kattı
Melekler Adem'e hem secde etti
Sen secde ararsın mihrap sendedir

Beri gel deyince niçin gelmezsin
Okuduğun ilmin aslın bilmezsin
Muhabbet gömleğin bir hoş giymezsin
İmam Cafer ilmi erkân sendedir

Diline ders verdi beline kemer
Muhammed Ali'dir ol şemsülkamer
Şah Hasan Hüseyin şol İmam Zeynel
Bâkır'a kân olan irfan sendedir

↓ Aç gözünü de bak Musa'yı Kâzım
İmam - ı Rıza'dan döndürme özün
Mürşit eşiğine süre gel yüzün
Taki Naki hem Askeri sendedir

Muhibleri haber aldı Mehdi'den
İblis'tir batıl ilmine hükmeden
Ne gezersin Şamı Şerif Mekke'den
Sen Kâbe ararsın Kâbe sendedir

Kul Hüseyin' im gezmez oldu ırağı
Süreğimiz Şeyh Safi'nin süreği
Muhammed Ali'dir ilmin direği
Vücuduna hoş bak mihman sendedir

— 7 —

Zamane insanında fitne türedi
Söylemez gerçeği yalan düzen var
Edep kalktı haya kalktı ne kaldı
Evladından uşağından bezen var

Cümle mahluk hırsa nefse tapmışlar
Yabancı tarlaya tohum serpmişler
Cehennemi kimin için yapmışlar
Tarikin bilmeyip yoldan azan var

↓ Bir gün olur ırast gelin ecele
Komşu iyi demezse halin nice ola
Oku bir kez defterini hecele
İnkâr etme defterini yazan var

Hakk'a da kul olabilen fakirler
Komşu gammazına lanet okurlar
Sürerler tamuya oda yanarlar
Eğer insan isen amel kazan var

Hüseyin' im der ki kâmil olasın
Terk edip bed - huyun kemal bulasın
Kabir azabından emin olasın
Sorgu var hesap var haşir mizan var

— 8 —

Medet Allah ya Muhammed ya Ali
Başı boz dumanlı dağlarda kaldım
Çetin olur şu alemin dilleri
Şimdi söyleniyor dillerde kaldım

Kaçma benden kaçma hey kaşı kalem
Ayrılık okudur sinemi delen
Bir dostum yok ki halimden bilen
Garibim gurbet ellerde kaldım

↓ Her sabah her sabah bülbülüm ötmez
Ateşim yanar da tütünüm tütmez
Çalındım çırpındım ellerim yetmez
Gemisi gark olmuş göllerde kaldım

Deli gönül muhabbetten farır mı
Gönül abdal olmuş gezer yürür mü
Karşıdaki dağın karı erir mi
Akar boz bulanık sellerde kaldım

Garbi değmeyince karlar erimez
Sohbet olmayınca gönül karımaz
Silerim didemin yaşı kurumaz
Çiseli boranlı bellerde kaldım

Hüseyin Abdal' ım gülemez oldum
Gözümün yaşını silemez oldum
Nere gideceğim bilemez oldum
Kervanı kesilmiş çöllerde kaldım

— 9 —

Çoktan beri gözlüyorum yolların
Arifler arifi pir safa geldin
Söyledikçe şekerlenir sözlerin
Arifler arifi pir safa geldin

↓ Ruz - i mahşerde de şefaatkâranım
Yoluna fedadır cism ile canım
Merhaba, hoş geldin aziz mihmanım
Arifler arifi pir safa geldin

Şeker dudakların inci dişlerin
Mâhitap yüzlerin aydır kaşların
Aşıkı del' eder bu bakışların
Arifler arifi pir safa geldin

Horasan ilisin Urum kutbusun
Pirim Hünkâr Hacı Bektaş Veli'sin
Muhammed torunu Ali oğlusun
Arifler arifi pir safa geldin

Hüseyin' im kapında günahkâr kulun
Firdevs - i âlâda öter bülbülün
Muhibler üstüne doğurur gün'ün
Arifler arifi pir safa geldin

— 10 —

Fena dünya için gam çekme gönül
Her dem ağlayıp da gülmeli değil
Sevda dedikleri sel misalidir
Fikredip ummana dalmalı değil

↓ Geçersiz deryayı geçip boylama
Görmediğin yere bühtan eyleme
Bir kimsenin gıybetini söyleme
Bühtan edip kana girmeli değil

Cehdetmeyince karlı dağ aşılmaz
Sarrafın yanında altın pul olmaz
Yiğidin başına gelmez hal olmaz
Başına gelene gülmeli değil

Hüseyin' im sözünü olmuşa söyle
Varıp etrafından sor sual eyle
Zamane halkının ahvali böyle
Muhabbetsiz yere varmalı değil

— 11 —

Nazlı yar bir derde giriftar olmuş
Hayali gönlüme gelip gidiyor
Dedim kaşı karam yar sana n'oldu
Gün be gün gül benzin solup gidiyor

↓ Kalbimin aynası ol kaşı kara
Bulamadım senin derdine çare
Dedim dilber sarılalım bir kere
Hasretlik kıymete kalıp gidiyor

Yar senin derdine ortak olayım
Demir çarık giyip derman bulayım
Eğer öl der isen dünden öleyim
Nice koç yiğitler ölüp gidiyor

Hüseyin' im eydür uğradım dosta
Sen sağ ol sevdiğim ben olam hasta
Giymişsin karayı kalmışsın yasta
Eller yiyip içip gülüp gidiyor

— 12 —

Ey benim efendim adil hünkârım
Derman eyle bu dert bizi almadan
Gece gündüz âh - u figandır kârım
Aşk ateşi şu sinemi delmeden

Bu dert bizim ile bile gelmiştir
Ben bilirim bana benden olmuştur
Kömür gözlüm bilmem sana n'olmuştur
Ağlayıp gezersin dahi gülmeden

↓ Bayram gelir kanlı kinli barışır
Herkes yar yarini bulur görüşür
Hasretlik çeken de yanar alışır
Ölüm yeğ değil mi böyle ölmeden

İntizarım ala gözlü dostuma
Acap irakibin bize kasdı ne
Kabir kuyusunda ulaş üstüme
Üstüm toprak olup karalanmadan

Gam değildir efendimi bulursam
Bulamayıp yollarında kalırsam
Mevtim yetip bu dünyadan olursam
Kaldırman **Hüseyn'** i yari gelmeden

— 13 —

Mürşit isen müşkülümü halleyle
Neden hasıl oldu güruh u Naci
Gel imdi gamda koma beni böyle
Evvel tatlı neydi sonrası acı

Hak verir kısmetim benim gıdamı
Kesmezem dilimden bari hüdamı
Yoğurmazdan evvel Cibril Adem'i
Hem Adem yok iken kim idi hacı

Arif tarif eyle gönül katmadan
Hak teala bu dünyayı yapmadan
Selman dahi ol Kırklara yetmeden
Ya kim idi Kırklardaki duacı

↓ İnsan fehm eyleyip kendin bilmeden
Havva ana gelip hamil olmadan
Eritipte kalp evini silmeden
Kim idi gökleri dar eden bacı

Ta ezelden bu sırrullah saraydı
Müminlerin kalbi dolu nur idi
Ne küreği ne çekici var idi
Neden hasıl oldu Ali kılıcı

Özün tasdik edip tevekküle gel
Neden hasıl oldu Ali kılıcı
Yüzyirmi dört bin nebiden evvel
Kim giydi başına ol nurdan tacı

Kul Hüseyin' im der ki evvela yandım
Hakka ikrar verip kandım inandım
Kul Himmet kendini arif mi sandın
De bana nerdedir dünyanın ucu (*)

(*) Kul Himmet'in bu şiire yanıtı 349. sayfadaki 47 nolu şiirdir.

— 14 —

Ne haldeyim elâ gözün süzenler
Nolur suna boylum gör beni beni
Eşinden ayrılıp yaslı gezenler
Her sabah her akşam der beni beni

Konuşursan sohbet olam dil olam
Değmen bana yana yana kül olam
Sevdiğim bahçende açan gül olam
Uzat ağ ellerin der beni beni

İnsan kısım kısım yer damar damar
Kaşlar lamelif yüz şems ü kamer
Güzelim beline olayım kemer
Yakışır sevdiğim sar beni beni

↓ Gözüm görmez oldu kanlı yaşlardan
Hayal meyal yatamıyom düşlerden
Sevdiğim üstüne uçan kuşlardan
Her seher vaktinde sor beni beni

Değişmiş donunu olmuş üveyik
Aslana benzersin ey gözü büyük
Sen bir avcı ol da ben de bir geyik
Doldur tüfengini vur beni beni

Der **Hüseyn'** im üstadımı bulayım
Değmen bana yana yana öleyim
Sevdiğim kapında kölen olayım
Müşteri bulursan ver beni beni

— 15 —

Zamanede bir hal gelmişse başa
Ahdi bütün bir sadık dost kalmamış
Kalleş yar olana dost demem haşa
N'olacak muhanet meydan görmemiş

Ben bir yar isterim derun - i dilden
Sarfede varını geldikçe elden
Beni setreyleye adudan elden
Her yüze gülen yar olmuş olmamış

↓ Gönül şu dünyadan sen umma vefa
Veliler hak için çekmiştir cefa
Yalancı ahdına etmedi vefa
Meğer ta ezelden bizden olmamış

Hüseyin beyhude ah etme naçar
Bir kapı örterse birini açar
Buna dünya derler hepisi geçer
Hangi günü gördün akşam olmamış

Deruni dil: *Gönül* — **Setr eyleye:** *Saklaya, örte, gizleye* — **Ahd:** *Söz* — **Adu:** *Düşman* — **El:** *Yabancı* — **Beyhude:** *Boşuna* — **Naçar:** *Çaresiz.*

— 16 —

Sallanuben dost iline giderken
Ne acayip yolu vardır yaylanın
Selvi boylum gonca gülün dererken
Açılır bülbülü gülü yaylanın

Yayla senin gibi yayla nerd'olur
Seni arayanlar nerede bulur
Pare pare olmuş karların erir
Akar boz bulanık seli yaylanın

↓ Nerkisin benefşen karışık biter
Dalında dal vermiş ireyhan tüter
Meşhur kokuların aleme yeter
Gülü burcu burcu kokar yaylanın

Her sabah her sabah hava nemlenir
Yaz gelince aşıkların canlanır
Sen yaylanın canı gelir dinlenir
Eser ılgıt ılgıt yeli yaylanın

Hüseyni' yem pervaz urup uçunca
Gözlerinden hasret kan yaş dökünce
Koyunlar meleşir evler göçünce
Issız kalır n'olur hali yaylanın

— 17 —

Şunda bir dilberin sallanışında
Selviye benzettim dallar içinde
Derya kenarında ırmak yüzünde
Turnaya benzettim göller içinde

↓ Benim yarim gelişinden bellidir
Ak elleri deste deste güllüdür
Yarinden ayrılan nerden bellidir
Melül mahzun gezer iller içinde

Hakk'a doğru giden yolu basmazlar
Söyletirler şirin dili kesmezler
Güzel sevdi deyü çekip asmazlar
Bir zaman söylenir diller içinde

Alma deli gönül alma eline
Ciğerciğin aşk oduna deline
Yarim al yeşiller giyip salına
Ko beni yatayım şallar içinde

Hüseyni' yem aydur işim zar m'ola
Aşk kemendi boynumuzda dar m'ola
Benim yarim gibi güzel var m'ola
Hakk'ın yarattığı kullar içinde

— 18 —

Gel ey hace bize ilmini satma
Hak mihman olduğu yeri bildin mi
El aybını görüp günaha batma
Felek dolabında zarı bildin mi

↓ Şeriat dildedir tarikat canda
Gönül dost evinde mihmandır anda
Bunca velilerin mekânı kande
Hakikat elinde seyri bildin mi

Evvel kapu şeriattır girerler
Tarikatte gonca güller dererler
Canlar menziline anda ererler
Acep menziline erebildin mi

Kul Hüseyin' im kemter nedir çaresi
Ne kadardır Arşin Kürsün aresi
Uyumuşken yüreğimin yaresi
Ey hace sızlattın sarabildin mi

Yezel: *Sonsuz varlık* — **Zari:** *Ağlayan, sızlatan* — **Kabir azabı:** *Ahiret cezası*

— 19 —

Günah ettim Şahım dârına durdum
Allah bir Muhammed Ali aşkına
Kırklar eşiğine yüzümü sürdüm
Allah bir Muhammed Ali aşkına

Hasan Rıza'ya ben ricaya vardım
İmam Hüseyin şefiim buldum
Şahım Zeynel'aba eyledi yardım
Allah bir Muhammed Ali aşkına

Muhammed Bâkır'ın yüzü nuruna
İmam Ca'ferin vardım dârına
Kalmış günahımın küllü varına
Allah bir Muhammed Ali aşkına

Musayı Kâzım'dan görünen nurlar
Aliyyürrızaya naklolan sırlar
Kalman günahıma erenler pirler
Allah bir Muhammed Ali aşkına

Muhammed Taki'nin yolu aşkına
Aliyyünnakinin hali aşkına
Bağışla cürmümü veli aşkına
Allah bir Muhammed Ali aşkına

Hasanül'askeri nuru hakkiçün
Muhammed Mehdinin sırrı hakkiçün
Erenler sema'ı devri hakkiçün
Allah bir Muhammed Ali aşkına

Mürşidi bilelim yara varalım
Kul Hüseyin ile dâra varalım
Şerleri def'eden hayra varalım
Allah bir Muhammed Ali aşkına

Şefi: *Şefaat eden, şefaat için aracılık eden* — **Def:** *Kovma.*

— 20 —

YAŞ DESTANI

Adem oğlu bu dünyaya gelince
Taze açılmış bir fidana benzer
Bir yaşına da kadem basınca
Bülbül gibi şakır, gülşene benzer

İki yaşında da kalkar oturur
Üç yaşında çok manalar getürür
Dört yaşında hamaylisin götürür
Beş yaşında bağ - u bostana benzer

Altısında fehmeder hep düşünü
Yedisinde düşürür ön dişini
Sekizinde fehmeder her işini
Dokuzunda mah - ı tâbana benzer

On yaşında taze güldür, kokulur
On birinde gonca güldür açılır
On ikide boy gösterir seçilir
On üçünde serv - i revâna benzer

On dördünde mahbupluğu çağıdır
On beşinde gören aklın dağıdır
On altıda sanki cennet bağıdır
On yedide kaşlar kemana benzer

On sekizinde fehmeder arını
On dokuzda gözetir şikarını
Yirmisinde kimse bilmez sırrını
Talimini almış şahana benzer

Yirmi beşinde bir hoşça görünür
Otuzunda akan sudur, durulur
Otuz beşte meclislerde anılır
Balına karışmış irfana benzer

Kırk yaşında gazel gibi bağlarda
Kırk beşinde günahına ağlar da
Ellisinde Subhan'a bel bağlar da
Yüklenmiş yükünü, kervana benzer

Elli beşde ettikleri düş olur
Altmışında pirlik gelir, kış olur
Altmış beşinde gözleri yaş olur
Dağ başına çıkmış günşana benzer

↓ Yetmişinde ağrı iner dizine
Yetmiş beşde duman çöker gözüne
Sekseninde kimse bakmaz yüzüne
Baykuşlar oturmuş virana benzer

Seksenbeşinde beli bükülünce
Doksanında defteri dürülünce
Doksan beşinde ömrü serilince
Kul Hüseyin yüz yaşına varınca
Denesi savrulmuş harmana benzer

Fehmeder: *Anlar* — **Mah - ı taban:** *Parlak ay* — **Serv - i revan:** *Salınarak yürüyen* — **Mahbupluk:** *Sevilme, güzellik* — **Keman:** *Yay* — **Ar:** *Utanma* — **Şikar:** *Av* — **Kadem:** *Ayak* — **Hamayli:** *Boyna asılan küçük dua kesesi* — **Tevekkül:** *Alın yazısına inanma* — **Günşan:** *Güne dönen, ay çiçeği.*

— 21 —

Arap atlı koç yiğitler
Uygun meydana çevrilir
Silahşor marifetliler
Dest - i uryana çevrilir

↓ Benim efendim gelince
Boyu usul, beli ince
Al yanakta gülü gonca
Gülü harvâna çevrilir

Benim yarim kederlendi
Leb - i şirin şekerlendi
Kaş, kirpiği siperlendi
Dilim dendâne çevrilir

Uyma nâşinin sözüne
Riya getirme özüne
Halka halka mâh yüzüne
Zülüf gerdana çevrilir

Hüseyin' im duyarlarsa
Eğnim, şalım soyarlarsa
Bir yar için kıyarlarsa
Canım kurbana çevrilir

Dest - i uryan: *Çıplak el. Burada « yalın kılıç » olacak* — **Dendân:** *Diş* — **Hârvana:** *Dikenlik* — **Nâşi:** *Hain, kötü kişi* — **Riyâ:** *İki yüzlülük, yalandan gösteriş* — **Çevrilmek:** *Çevresinde dolaşmak, takılmak, sevgi gösterisinde bulunmak* — **Mah:** *Ay* — **Kande:** *Nerde*— **Avazlı:** *Sesli*

— 22 —

Ey şahin bakışlım, bülbül avazlım
Bir eli kadehlim, bir eli sazlım
İşte ben gidiyom, kal ahu gözlüm
Ne sen beni unut, ne de ben seni

Yolda harami çok, engel arada
Unutma sevdiğim demde, sırada
Kalıp gider amma, gönül burada
Ne sen beni unut, ne de ben seni

↓ Ta ezeli ezel, seven sevende
Şu iki cihanda, kevnü mekânda
Nizam başlarında, ulu divanda
Ne sen beni unut, ne de ben seni

Çekilsin gülbenkler, sürülsün devran
Görülsün kayıtlar, açılsın meydan
Yolumuzu açsın ulu Yaradan
Ne sen beni unut, ne de ben seni

Hüseyin' im eydür, gül benzim soluk
Serimize yazılmıştır ayrılık
Vallahi sevdiğim gönüller birlik
Ne sen beni unut, ne de ben seni

Demde, sırada: *İçki meclisinde, sıra ile içki dağıtılmasına değiniliyor* — **Kalıp:** *Vücut, beden, ozanın kendisi* — **Ezeli ezel:** *Çok eskiden* — **Nizam başı:** *Her türlü tarikat düzeni, toplantısı* — **Görülsün kayıtlar:** *Hazırlıklar yapılsın. Bu nefes Pir Sultan'a benzektir* — **Ser**: *Baş* — **Kevnü mekân:** *Evren.*

— 23 —

Muhammed'in bahçesinde
Serv - ü çınarım Ali'dir
Ta ezelden vücudumda
Canda damarım Ali'dir

İndim de şimal ilinden
İmam Hasan'ın dilinden
Şah Hüseyn'in yolundan
Belde kemerim Ali'dir

Zeynel'i zindana tıkan
Şah Bâkır'a kiriş takan
Gül olup da irfan kokan
İmam Cafer'im Ali'dir

↓ Ah Yezit, kalmaya sizde
Kâzım'a ettiniz ceza
Horasan'da Musa Rıza
Sırda nihanım Ali'dir

Taki'dir gözümüz açan
Naki'dir müşküller seçen
Askeri'dir meyin içen
Saki pınarım Ali'dir

Bu işler böyle olacak
Alem nur ile dolacak
Mehdi Dedem var, gelecek
Kân - u mekânın Ali'dir

Kul Hüseyin'im Hakk'a yalvar
Sevdiceğim Ali server
Nur olmuş alemde parlar
Şems - ü kamerim Ali'dir

— 24 —

Kelp irakiplerden bir söz işittim
Eğer gerçek ise büktü belimi
Dediler, yarin özgeye yar olmuş
Duydunuz mu bize olan zulümü

↓ İrakibe bağlamışsın özünü
Otlamışsın, süremedim izini
Yeliğine yalatmışsın yüzünü
Yad ellere kokulattı gülümü

Ta ezelden ahd - ü ikrar güderken
Sermest olup aşkın meyin tadarken
Arzulayıp ben dostuma giderken
Harami var imiş, kesti yolumu

Coşkun sular gibi çağlayım, derdim
Divane gönlümü eğleyim, derdim
Dostu bir ikrara bağlayım, derdim
Aldırdım elimden zülfü telimi

Hüseyin' im eydür, dost bana netti
Çok iş bilir imiş, oynadı üttü
Kıymatım yok imiş bir pula sattı
Anıp anıp söyletmiyom dilimi

Yelik: *Şımarık, hoppa* — **Yeliğine:** *Hoppacasına*

— 25 —

Ben de şu dünyada üç güzel sevdim
Birisi kalbimde durana benzer
Birisi Ali'dir, biri Muhammed
Dört kitab içinde Kur'an'a benzer

↓ Müminin gönlünden gitmiyor sızı
Cennette huriye benziyor özü
İki dinli hercayinin bed sözü
Mart ayında esen borana benzer

Yaz gelince sular köpükler saçar
Lâleli sünbüllü reyhanlar açar
Avcı elinden kurtulmuş ceylanlar kaçar
Pirim şu illerde ceylâna benzer

Müminler kıblesi, kıble Naci'dir
Eşiğine varan daim hacıdır
Bek basma sapana, boynun acıtır
Durdurup zelveyi kırana benzer

Hey, der **Hüseyin'** im, geldik haneye
Atamın belinden geldim ane'ye
Mevlâ'm destur verdi, geldim dünyaya
Dünya bir yıkılmış virana benzer

Ane: *Kafiyeye ve ölçüye uysun diye « anne, ana » yerine böyle söyleniyor.* — **Bed:** *Kötü* — **Hercai:** *Durmadan değişen* — **Viran:** *Ören, yıkık* — **Zelve**: *Boyunduruk çubuğu* — **Ceylan:** *Güzel gözlü antilop.*

— 26 —

Sofu tan eyleme zümre - i fakrı
Her demde okuruz mehd - i Haydar'ı
Eğer ister isen doğru haberi
Biz, Mehdi - i sahip - zaman askeri

Aslımız neslimiz Muhammed, Ali
Pirimizdir Hacı Bektaş - ı Veli
Şah - ı Merdan kuluyuz biz Alevi
Biz, Mehdi - i sahip - zaman askeri

↓ Mezhebimiz Cafer, güruh - ı Naci
Caferi olmayan kaldı Harici
Harici'yi keser Mehdi kılıcı
Biz, Mehdi - i sahip - zaman askeri

Muhammed, dedi, ol Mehdi ahiri
Bu gün ne zamandır, Mehdi zuhuru
Hiç kalmasın Yezit'lerin eseri
Biz, Mehdi - i sahip - zaman askeri

Aşık **Hüseyin'** im el' al teberi
Komayalım hiç Yezid'i, kafiri
Mümin muhibbanın olsun haberi
Biz, Mehdi - i sahip - zaman askeri

Zümre - i fakr: *Fakirler topluluğu, tarikat erleri. Muhammed, « Fakirlik, yoksulluk ile övünürüm » demiştir. Arapçası « el - fakru fahri » dir.*
Bu nefeste: *On İkinci imam Mehdi'nin geleceğini, kendilerinin onun askeri olduklarını, Yezit'leri, yani Osmanlıları kılıçtan geçireceklerini umutlandırıcı bir dille anlatıyor* — **Tan eyleme:** *Alaylı eleştiri* — **Teber:** *Kılıç* — **Zuhur:** *Çıkma* — **Caferi:** *Alevi, şii mezhebi.*

— 27 —

Var git yezit, var git, bulaşma bize
Ahrette haliniz bilmem nicolur
Bizden her gün teberra oluyor size
Ahrette haliniz bilmem nicolur

Hak, Muhammed, Ali gelip durunca
Hasan, Hüseyin'den sual sorunca
İmam Zeynel urubalar bulunca
O zaman haliniz bilmem nicolur

İmam Bâkır, İmam Cafer bitince
Musa - yi Kâzım da ağı tutunca
İmam Rıza arkanızdan yetince
O zaman haliniz bilmem nicolur

↓ Muhammed Taki ile Şah Ali Naki
Firdevs bahçesidir göğsünün bağı
Yakındır zamanı Asker'in çağı
O zaman haliniz bilmem nicolur

Hak emir eyleyip türap bitince
Olanca varını yere atınca
Mehdi gelip yakanızdan tutunca
O zaman haliniz bilmem nicolur

Hüseyin' im bu iş böyle olunca
On İki İmamlar sual sorunca
Eyisini ulu Mevlâ bilince
O zaman haliniz bilmem nicolur

Bitince: *(Burada) Gelince* — **Nic'olur:** *nice olur, ne olur.*

— 28 —

Ala gözlü güzel Şah'ım
Gelir mihman olur bir gün
Haklıyı haksızı seçer
Herkes suçun bilir bir gün

Kim çeker İmam sancağın
Gerçek bilir n'olacağın
Mat eder Urum sancağın
Şah Urum'u alır bir gün

Mehdi çıkınca minbere
İsa gökten iner yere
Mümin olan durur dâra
Hakk'a secde kılar bir gün

Görür münkirin işini
Seyret gözünün yaşını
Yer tutar anın başını
Yüz üstüne kalır bir gün

Mehdi'nin bir oğlu olur
İsmine Kasım çağrılır
İsrafil Sur'u üfürür
Hep vademiz yeter bir gün

Yolcu adımı atamaz
Ağzından lokma yudamaz
Herkes dediğin edemez
Hep sınılır kalır bir gün

Yecüc Mecüc asker çeker
Mabetülarz yerden çıkar
Ağ üstünden kara kalkar
Halk imansız kalır bir gün

Gör ne yazılmıştır serde
Nazar kılmış iki nurda
Şenlik bulunmaz her yerde
Kırk yıl ıssız kalır bir gün

↓ Aleme bir yıldız doğar
Şulesi cümleye çavar
Gece gündüz yağmur yağar
Alem su kesilir bir gün

İsrafil sur'u üfürür
Canlara derman verilir
İnsan hep kalkar derilir
Hak divanına gelir bir gün

Kara yel eser cihana
Dağ taş tutulur Tufan'a
Mağripten ulu divana
Maşrıkta düzülür bir gün

Hak çıkar kürsü üstüne
Gel der çağırır dostuna
Yedi tamunun üstüne
Sırat, mizan kurulur bir gün

Kaynar katran kazanı
Atarlar yoldan azanı
Mikâil tutar mizanı
Günahlar tartılır bir gün

Kazdırır cehennem damın
Yakarlar münkirin canın
Akrebe sokturur tenin
Azaplar verilir bir gün

Kızgın saçı da kızdırır
Münkire namaz kıldırır
Oddan kamçıyı çaldırır
Günahlar sorulur bir gün

Kul Hüseyin' im, güzel Şah'ım
Dağdan taştan çok günahım
Şah'durur elim ayağım
Hak cevabım verir bir gün

Durur: *Bugünkü « dır » takısının yerine kullanılmıştır* — **Şah:** *Şah Tahmasp ya da onun yerine geçen oğlu Abbas'dır.* — **Urum sancağı:** *Osmanlı sancağı*

— 29 —

Ancak, güzelleri seyrettim ancak
Salınsa karşımda dursa ikisi
Biri sağda, biri solda otursa
Muhabbet meylini salsa ikisi

Gülistan zeyn olmuş, baharın çağı
Eridi kalmadı yüreğim yağı
Dostum bahçesinde kurmuş otağı
Muhabbet tuzağın tutsa ikisi

Yeşil giyer, al görünür donları
Hak nasip eylese görsem onları
Şefaat umarız mahşer günleri
Sinede sünbülü derse ikisi

↓ Hub avaz işittim , mâilim sese
Vadem yetüp ömrüm olursa kısa
Birisi su koysa, birisi yusa
Dikse kefenimi, sarsa ikisi

Hakkında ayet var, okunur hece
Derviş olanları koşarlar güce
İsa gökten inse, Mehdi bilece
Aleme bir nizam verse ikisi

Kul Hüseyin' im bu divandan göçersin
Utanacak işi nice tutarsın
Günde yüz bin canı azat edersin
Uçmak kapısında dursa ikisi

— 30 —

Kalktı Malatya'dan huruç eyledi
Bin Hüseyin - i Gazi ol Seyyit Battal
Ben atam kanını alırım, dedi
Bin Hüseyn - i Gazi ol Seyyit Battal

Şemmas seyrde gördü idi düşünü
Dua kıldı, Hak onarsın işini
İndi, kesti Mihribal'ın başını
Bin Hüseyn - i Gazi ol Seyyit Battal

Battal da haykırdı, meydana girdi
Nârasının sesi âsumana erdi
Babik'in gözünü oydu, çıkardı
Bin Hüseyn - i Gazi ol Seyyit Battal

↓ Otuz altı arşın kadd - ü kameti
Gören kafirler de alır heybeti
Tevâbil lalası, Aşkar'dır atı
Bin Hüseyn - i Gazi ol Seyyit Battal

Hak nazar kılmıştır Seyyit Gazi'ye
Kaf dağında koparır tak bazuya
Gör ki, ne işledi Akabe cazuya
Bin Hüseyn - i Gazi ol Seyyit Battal

Hüseyin' im eydür, dileğim budur
Öğmüş de yaratmış ol gani kadir
Urum'u İslam'a getiren oudur
Bin Hüseyn - i Gazi ol Seyyit Battal

Bu nefeste, Seyyit Battal Gazi'nin serüvenleri anlatılıyor. Battal'ın babası Hüseyin Gazi'dir. **Kadd - ü kamet:** *Boy bos, uzun boy* — **Heybet almak:** *Korkmak* — **Cazu:** *Cadı kadın* — **Zeyn:** *süs, bezek.*

— 31 —

Hani benim ile lokma yiyenler
Halimden anlayan eşim kalmadı
Şu dertli sineme merhem olacak
Derman olur bir yoldaşım kalmadı

↓ Dükkân açtım metaım var, şarımda,
İşler bazergânlar Şam'da Urum'da
Bir güzelin sevdası var serimde,
Gayrı hublar ile işim kalmadı.

Kaddim hilal oldu pirlik erişti
Fehimim kalmadı tebdilim şaştı
Yaş da vardı yetmiş ile buluştu
Dayanıp durmaya halim kalmadı

Evvel ağlamışım sonra gülemem
Eşkinim kıtaldı menzil alamam
Her lokmanın lezzetini bulamam
Damağım döküldü dişim kalmadı

Nice yerde ihvanlarım var idi,
Esti seher yeli değdi eridi,
Yüceme kar yağdı aşkım farıdı
Tükendi cümbüşüm cüşum kalmadı

Hüseyni' yem aydur kendi özüme
Irakları yakın ettin gözüme
Evvel şikâr olan derdim bazıma
Şimdi şikar olan kuşum kalmadı.

— 32 —

Gaziler Hasan Dedem'in
Meydanı döşeli m - ola
Meleşir gelir kuzusu
Koyunu koşalı m - ola

↓ Kevserinden suyun içer
Odasına konan göçer
Kurban kesip ekmek saçar
Göyni çar köşeli mi ola

Aşağı ovada bağı
Elinde sancağı tuğu
Söykesinde Denek Dağı
Mor menevşeli m - ola

Abdalının dervişinin
Gitmez coşu cümbüşünün
Konusunun komşusunun
Beyleri paşalı mı ola

Talip olan eşik bekler
Eşikte Hak vardır haklar
Hüseyn' im der emekler
Varır Hakka ulaşır m'ola

M'ola: *mi ola, acep öylemi* — **Göyni:** *Gönlü* — **Cünbüş:** *Sazlı sözlü oyun* — **Çar:** *Dört* — **Konusu komşusu:** *Yakınlarındaki* — **Söyke:** *Eteği, yakını.*

— 33 —

Benim yaralarım tevir tevirdir
Şimdi bir derdimiz beş oldu gitti
Benim işim irehberli pirlidir
Hemen dertten derde düş oldu gitti

Umduğumuz dertten dermanım aldı
Arayıp dertl (i) olan dermanın buldu
Derdim bak bir iken dört, beş, on oldu
Bin yıllık dertliye iş oldu gitti

Hayın kalleş safi emrin tutmadı
Hazret - i Pir buyruğunu gütmedi
Talipliklten düştü kavil etmedi
Balmumuyum diyen taş oldu gitti

Kul Hüseyin eydur pirim bir koca
Derdimi söylesem üç gün üç gece
Yolumuz uğradı boranlı güce
Gözlediğim yazlar kış oldu gitti

Tevir tevir: *Türlü türlü* — **Hayn:** *İhanet eden, kötü* — **Kalleş:** *Dönek* — **Kavil:** *Söz* — **Derman:** *Em, ilaç* — **Düş olmak:** *Düşmek* — **Hazret - i Pir:** *Hacı Bektaş Veli*

— 34 —

Muhammed Ali'nin neslinden kim var
Hünkar Hacı Bektaş Veliden gayrı
Keşenli yaraya em çalan kim var
Hünkar Hacı Bektaş Veliden gayrı

↓ Oniki öküz alda keramet kazan
Özenirsen var bir mürşide özen
Kim idi ağ devin bendini çözen
Hünkar Hacı Bektaş Veliden gayrı

Hünkar Hacı Bektaş evlad-ı veli
Veli evladına demişim Ali
Kim idi gösteren ol yeşil eli
Hünkar Hacı Bektaş Veliden gayrı

Sarı İsmail'im Sultan Balımdan
Tuttum demanını salman elimden
Bizi kimler kurtaracak zalimden
Hünkar Hacı Bektaş Veliden gayri

Heydir **Hüseyinim** sende ne dersin
Delisin ahmaksın dalga güdersin
Tutan olmayınca sen de nedersin
Hünkar Hacı Bektaş Veliden gayri

— 35 —

Gel ey Hace bize ilmini satma
Hak mihman olduğu yeri bildin mi?
El aybını görüp günaha batma
Felek dolabından zarı bildin mi?

↓ Şeriat dildedir tarikat canda
Gönül dost evine minmandır anda
Bunca velilerin makamı kande
Hakikat elinde seyfi bildin mi?

Evvel kapı şeriattır girerler
Tarikatta gonca güller dererler
Canlar meclisine anda ererler
Acep menziline erebildin mi?

Kul Hüseynim kemter nedir çaresi
Ne kadardır arşın kürsün arası
Uyumuşken yüreğimin yaresi
Ey hace sızlattın sarabildin mi

– 36 –

Keskin illerinde Denek dağında
Makamını gördüm Hasan Dede'min
Tekkesi kubbesi hazır yanında
Kandilleri yanar Hasan Dede'min

↓ Keskin illerini eylemiş mekân
Yolu doğru sürer bulunmaz diken
Çıplak Ali'yle Haydari Sultan
Gül bendini çeker Hasan Dede'min

Kalkar senin dervişlerin boşanı
Tekkeni, türbeni gören üşenir
Pir Otman Babadan kuşak kuşanır
Tacı ordan gelir Hasan Dede'min

İnişi yokuşu yoktur yolunun
Sorgusu sorulmaz senin elinin
Dört yönü serçeşme Bektaş Veli'nin
Himmeti üstümüzde Hasan Dede'min

Hüseyn' im uzaktan gördü zar etti
Yetişip kırkların semahın tuttu
Doksan bin kelamı bildi hatmetti
Dört kitaptan ilmi Hasan Dede'nin

Takiyye: Bu sözcüğün şia öğretisinin bir parçası olduğu söylenir. Gizleme, saklama anlamlarına gelir. Bektaşilikte çok önemlidir. "Göründüğün gibi olma, olduğun gibi görünme" kuralı, baskı ve takipler sonucu doğmuştur. Özellikle sünnilerin hışmından, yobazların saldırılarından korunmayı sağlar. Şüpheden kurtulmak için başka bir din, mezhep veya tarikattan gibi gözükmenin doğruluğuna inanmak zorunda kalan Alevi-Bektaşiler bu ilkeyi Kuran'ın 2. suresi olan Bakara'nın 195. ayetine bağlıyorlar. Bu ayette "Kendinizi kendi elinizle tehlikeye atmayınız" denilmektedir. Bu ayet, takiye için yeterli onay olarak gösterilir. Takiye ilkesi azınlıkta kalanlar için geçerli bir ilkedir. Bu ilke gerçek inanç ve adetlerin araştırılmasını zorlaştırır. Bektaşi olmayanlarla kişisel sohbetler hemen hemen takiye rengi taşır. Miratül Mekasit'in bile takiye sonucu yazıldığı bir gerçek. Takiyenin ağırlıklı olduğu yerlerde resmi ideoloji yandaşı olan yöneticilerin ve cahil yobazların terör estirdikleri, bölücülük, korku yarattıkları baskı ve sindirmeye giriştikleri mutlaka düşünülmelidir. Böyle bir ortam olmadan kimse takiyeye dahası kendini inancını inkâra değiştirmeye baş vurmaz.

PİR GAİP ABDAL

Yaşamı ve gerçek kimliği hakkında hiç bir bilgi yok Ancak, Kanuni Sultan Süleyman ile birlikte, Macaristan'ın başkenti Budin kuşatmasında bulunup şehit olan Gülbaba'dan manevi yardım isteyen nefesinden, Pir Sultan Abdal'ın oğullarından olduğunu sanıyoruz. 16. yüzyılda yaşamıştır. Mezarı Dersim'dedir.

GÜL BABA SULTAN

Gelin bu gün dost iline varalım
Arşa direk direk zarım, Gül Baba
Yarimden ayrıldım, feryat ederim
Kalmadı namus u arım, Gül Baba

Kan revandır gözümüzde yaşımız
Bir araya gelmez oldu beşimiz
Şimden geri hû demektir işimiz
Gel dinim, imanım, nurum Gül Baba

Bir geleydin dört köşeyi bürürsün
İstekliye muradını verirsin
Din sururu, Muhammed'in nurusun
Gel dinim, imanım, yarim Gül Baba

Pir Gaip Abdal' ım, çekerler yasın
Turnada kalmıştır senin göz yaşın
Geleyidin dört köşeyi gezersin
Gel dinim, imanım, nurum Gül Baba

Gül Baba: Isparta'nın Ulubey ilçesinin İlegüp köyündendir. Asıl adı Cafer'dir. Gül Baba, Fatih, İkinci Bayezit, Yavuz Selim, Kanuni Sultan Süleyman zamanlarında yaşamıştır. Budin'in fethinde şehit düşmüştür. Ölümü 1541'dir. Gül Baba hakkında en çok bilgiyi Evliya Çelebi Seyahatnamesinde verir. Şimdi Peşte'de bir tepe üzerinde türbesi vardır. Burasını Macarlar müze haline getirmişlerdir. Cenaze namazında Sultan Süleyman da bulunmuştur. Hurufi şairlerindendir. Misali mahlasıyla bir çok şiirler yazmıştır. Mıftahü'l Gayb adlı risalesinde şiirlerinin yanı sıra düz yazıları da yer alır.

Ölümünden sonra 1543 - 1548 tarihleri arasında Budin Beylerbeyi Yahya Paşazade Mehmed Paşa'nın yaptırdığı Gül Baba türbesi, Osmanlı egemenliğindeki Macaristan'da müslümanların ziyaret yerlerinden biriydi. Halen varlığını sürdürmektedir.

Bir de İstanbul'da Cibali'de Gül Camisi içinde yatan Gül Baba vardır. Bunun üzerine hiç bir bilgi yoktur.

Hû: *Arapça o demektir. Bektaşilerde gülbanklar « gerçeğe hû » sözüyle biter.* — **Revan:** *Akan, yürüyen,* — **Zar:** *Ağlayan, inleyen* — **Feryad:** *Bağrışma, çağrışma* — **Sürur:** *Sevinç, neşe, keyf* — **Geleydin:** *Gelseydin*.

Rehber: Tarikata girenlere (adaylara) önderlik, yol göstericilik görevini yapan kimselere denilir.

Tarikat kurallarına göre yeterli olgunluğa ulaşan Derviş, "Rehberlik erkânı" ile Rehber yapılır. Dervişlik erkânına çok benzeyen bu uygulamada farklı olarak; Rehber olmaya uygun görülen derviş sözlü olarak imtihan edilir. Yol göstericilik, denetleyicilik görevlerini yapıp yapamayacağı öğrenilir. Ahlakının yanında ilmi olarak da yeterlilik gösteren derviş rehber yapılır.

Rehberlik, Bektaşilik sorumluluğunun başladığı kademedir. Talip ve Derviş yalnız kendi nefislerinden sorumlu iken, rehber; kendisine ısmarlanan talip ve dervişlerden sorumludur. Tarikat kurallarına göre nasıl davranmaları gerektiğini öğretir. Karşılaştığı sorunlarda, çözüm için yardımcı olur.

Taliplik ve dervişlik erkânlarında yol göstericilik görevini yerine getirir.

Rehberlik tarikat içinde marifet kapısıdır. İbadeti eylemseldir. Aynel yakin mertebesidir. Tanrı'yı görerek ibadet eder.

HÜSEYNİ
(HÜSEYİN ABDAL)

Onaltıncı yüzyılda yaşamış bir Bektaşi ozanıdır. Edirne'lidir. Geçimini helvacılıkla kazandığı için, Helvacı Hüseyin adıyla tanınır. Hakkında çeşitli söylentiler vardır.

Onaltıncı yüzyıl ozanlarından olan, Aşki, onun şiir söylemekte usta olduğunu, şu beyitle dile getirir:

Bâdehu sorsan eğer şimdi Hüseyn Abdal'ı
Ki özü doğru yiğittir, sudaka'dan sayılır (Sadıklar)

Hasan Çelebi ise:

"Hüseyni, şiirde becerisi olmadığı için çağdaşlarının şiirlerini çalardı." demektedir.

Emiri de:

Şüerânın emiri Helvâyi
Ki her ahûya destan söyler
Ahsen - üş - şi'ri ekzebüh deyüben
Her ne kim söylese yalan söyler

diyerek hakkındaki dedikoduları yalanlamaktadır. Hece ve arûz vezniyle yazılmış şiirlerine dergilerde raslanır.

ŞİİRLERİNDEN ÖRNEKLER

— 1 —

Tavaf - ı haccın ey dilber sevabı gerçi a'lâdır
Veli gönül tavaf etmek bilesin andan a'lâdır

Gel ey Hak isteyen talib murada ermek istersen
Gönülde iken kim gönül makam - ı sırr - ı Mevlâ'dır

Olar kim aşık - ı didâr olubdur cenneti netsün
Ki hûr u kevser olarak bilesin kim tüfeylâdır

Kişi her ne kimi severse ol olur fikri vü zikri
Nitekim dilde Mecnun'un dün ü gün zikri Leylâdır

El ermez vaslına çünkim hayalin gitmesün gözden
Hüseyni' nin şeha gönlü anın ile tesellâdır

Makam - ı sırrı Mevlâ: *Tanrı sırrının yeridir. Kutsal hadis: (Vesianı arzı velâ semâi ve lâkin vesianı kalbi abd - ül mü'minin = Tanrı, yere göğe sığmadı fakat bir mü'minin kalbine sığdı.) Anlamındadır.* — **Tesellâ:** *Avutucu* — **Didar:** *yüz* — **Tüfeyla:** *Asalak.*

— 2 —

Bu gün bi can idim ben cana erdim
Ki canım verüben canana erdim

Muhammed çünki ilmin şehri olmuş
Kapu olmuş Şeh - i Merdân'e erdim

Ki bin yıl olmadan durmuş yerinde
Muhammed Mustafa sultana erdim

Götürdü zulmü adli kıldı zahir
Muhammed Mehdi - i devrana erdim

Bana benden değil işbu vazife
Erenler serveri sırdane erdim

Cemi' - ül - cem'de cem' olmuş özü
Hakikat Kâmil - i insana erdim

Yüzü Seb - ul - mesânidir muayyen
Acayib sure - i Kur'an'a erdim

Don edüb giymiş adem suretini
Bu imiş suret - i Rahmân'a erdim

Yüzün gören bulur Hak'dan nedâmet
Nazar - ı rahmet ü gufrâna erdim

Nefesiyle ölü canlar dirilür
Görün kim İsi - i devrana erdim

Hüseyni vasıl - ı Hak'dır hakikat
Ki katre idim ummana erdim

Bi can: *Cansız* — **Canan:** *Sevgili* — **Cemi'ül cem:** *Yedi bâtının altıncı mertebesi, özetle Hakkı ve halkı isbat etme veya bir gözüyle Hakka bir gözüyle halka bakma, manevi hilafet.* — **Seb - ul - mesâni:** *Fatiha suresi* — **Suret - i Rahmân:** *Lekad halaktel - insane alâ suretihi ve suret - ül - rahman. Kutsal hadis, anlamı Tanrı, insanı kendi suretinde yarattı o suret, Tanrı niteliğindedir.* — **Rahmet:** *Acıma* — **Gufrân:** *Bağışlama* — **Nedamet:** *Pişmanlık* — **İsi - ı devran:** *İsa'nın dönemi anlamına gelir. Söylenceye göre İsa ölüleri diriltirdi.* — **Ermek:** *Bilinçi olarak bilmek anlamına geldiği gibi. Tansık yoluyla olağanüstü yöntemlerle evrendeki ve*

varlıkların ötesindeki gizleri görmek, bilmek, yaşamak anlamına da gelir. Tasavvuf konularında insan - ı kâmil olmak, dört kapı, kırk makamı yaşayarak, uygulayarak bilmek durumlarında, tüm aşamaları birer birer geçmek suretiyle içsel güzellikleri ulaşmak eylemidir. Kültürel bir olaydır, psikolojik bir işlevdir, ruhsal bir olgudur.

— 3 —

Ya ilahe bize bildir nicedir hallerimiz
Gözümüz görmez nicedir kande gider yollarımız

Aşkın deryasın boylarız her şeyin aslın soylarız
Bir acep yerden söyleriz kimse bilmez hallerimiz

Adem - i Safi'ye erdik Mustafa'nın sırrın bildik
Ali ile hemdem olduk sır sözüdür kallerimiz

Aşık ol serden geçersin gelme meydana kaçarsın
Ab - ı hayvandır içersin akup gider sellerimiz

Mahabbet cür'asın içtik akl u dil ü candan geçtik
Tevhid gülistanın açtık seyret bizim dillerimiz

Benden benliğim çekildi gayrıdan gönül üzüldü
Divan - ı Hak'dan yazıldı bak göresin kallerimiz

Bu menzile cinni gelmez zir - ehlullah dilin bilmez
Varlığından fena olmaz baka ildir illerimiz

Gizli yoldur kimse bilmez bu menzilde kimse ölmez
Hemişe yoncadır solmaz verd - i ahmer güllerimiz

Hüseyini canın nider yola yokluğu ile gider
Uşşakları efgan eder gulgul eder bülbülümüz

Ab - ı hayvan: *Ölümsüzlük suyu, Ab - ı hayat* — **Cur'a:** *Yudum* — **Tevhid:** *Birlik* — **Ehlullah:** *Tanrı dostları* — **Verd - i ahmer:** *Kırmızı gül* — **Gulgul:** *Feryad* — **Kâl:** *Söz, hareket* — **Gulgul:** *Öter* — **Efgan:** *Figan, ağıt* — **Uşşak:** *Aşıklar* — **Gülistan:** *Gül bahçesi* — **Hemdem:** *aynı zaman* — **Zir:** *Alt, aşağı* — **Hemişe:** *Daima, her vakit, her zaman* — **Kande:** *Nerde* — **Cin:** *Tanrı'nın ateşten yarattığına inanılan,*

Kuran'da geçen, gözle görülmeyen, diğer evrene ait olduğu söylenen bir varlık — **Hal:** *durum* — **Adem - i Safi:** *Adem peygamber, Dinsel inançlara göre ilk insan, ilk yalvaç — Şeyh Safi: Safaviye tarikatının kurucusudur. Ayrıca Şah İsmail Hatayi'nin dedesi. Erdebil Tekkesinin inanç ve görüşleri Şeyh Safi'nin düşüncelerine dayanır. Şeyh Safi'nin yazdığı iddia olunan "Buyruk" adlı yapıtında yola, erkâna ait görüşleri, öğütleri, buyrukları yer alır. Bu eserin Şah İsmail'e ait olduğunu söyleyenler de vardır.*

Nakib'lik (Hizmetlilik): Bu makam, ilk kez Hazreti Muhammet tarafından oluşturulmuştur. Miladi 622 yılında Hac zamanında, Medineli kırksekiz mü'min Peygambere biat etmek için gece yarısı Mekke ile Medine arasında bulunan Akabe mevkiine gelirler. Peygamber bunların biatını aldıktan sonra, hizmetinde bulundurmak üzere oniki mü'mini Nakib olarak seçer. Tanrı, Peygambere biat eden kadın ve erkek bu kırksekiz mü'min hakkında Fetih suresi 10. ayetini indirir.

Hazreti Muhammet tarafından yapılan bu uygulama, Alevi ve Bektaşiler tarafından yapılan bu uygulama, Alevi ve Bektaşiler tarafından aynen sürdürülmektedir. Seçilen oniki hizmetli yalnız ayin cem zamanında hizmet verirler. Bunun dışında tarikatla ilgili konular olduğu zaman görevlerini sürdürebilirler. Görevleri tarikat ve erkânla sınırlıdır.

İsâ: Tanrı ruhundan gebe kalan Meryem'in oğludur. İsâ Peygamber'in ölüleri dirilttiği, körlerin gözünü açtığı, hastaları iyileştirdiği söylenir. Yahudiler tarafından çarmıha gerilmiş, hıristiyan inancına göre üçüncü günü dirilip göğe ağmıştır. İslâm inancına göre ise, İsâ öldürülmemiş, ona ihanet eden kişi İsâ sanılarak çarmıha gerilmiş ve Tanrı buyruğuyla yere inen melekler onu kaldırıp dördüncü kat göğe iletmiştir.

USULÎ

Usuli'nin yaşamını bütün ayrıntılarıyla aydınlatabilecek bilgi yoktur, kaynakların çoğu onun adını anıp Yenice Vardar'lı olduğunu, Mısır'a gidip İbrahim Gülşeni'ye bağlandığını bildirirler. "Vah kim gitti Usuli dermend" sözleri onun yılını gösterir (945 / 1534). Ancak bu konu da kesin değildir. Usuli'nin düşüncelerini basılmamış divanındaki şiirlerinden öğrenmekteyiz. Onunla ilgili en güvenilir bilgiyi, yine, **Abdülbaki Gölpınarlı'nın "Nesimi - Usuli - Ruhi, 1953, Varlık yayınları"** isimli çalışmasından ediniyoruz. Bu çalışma kapsamlı, yeterli olmamakla birlikte, aydınlatıcıdır.

Usuli, tezkirelerin yazdığına göre, medrese öğrenimi görmüştür, gerçekten bir divan şairidir. Uzun süre Mısır'da kalmıştır. Necef, Kerbelâ ve Bağdat'a uğramış, İran ve Irak'a gidip gelmiştir. Şeyhinin ölümünden sonra Yenice Vardar'a dönmüş, bir süre dostu Avranos Beyoğlu Abdi Bey'le sancaklarda yaşamış, Balkan ülkelerini dolaşmış, yolculuklara çıkmış, 1534'de Yenice Vardar'da ölmüştür. Tasavvufi konuları başarıyla şiirleştirmiş, Seyit Nesiminin etkisinde kalmıştır.

Usuli'nin şiirleri incelendiğinde varlık birliği görüşünü benimsediği, Seyyid Nesimi'nin izini sürdüğü, Tanrı'nın insanda görünüş alanına çıktığı, ben Tanrı'yım (ene'l - Hak) demenin doğru olduğu kanısını taşıdığı anlaşılır.

Vücud - i mutlak'ın bahri'ne mevci kim eder peydâ
Ene'l - Hak sırrını söyler eğer mahfi eğer peydâ

dizelerinde "salt varlık denizi dalgalanınca gizli - açık bir tutumla ben Tanrı'yım gizini dile getirir" anlamı vurgulanıyor. Bunları söyleyen ozanın düşünce evreninde insan Tanrı birliğini, dahası özdeşliğini tartışmak gereksizdir.

Nazar kıl nev - i insana kimi zehr - ü kimi şekker
Aceb hikmet bir ağaçdan olur dürlü semen peydâ

"şu insan türüne bir bakıver, kimi ağu gibi acı, kimi şeker gibi tatlı, şaşılacak olay bir ağaçta değişik yemiş oluyor". İnsanı anlatmanın, onun belli anlam burgacında görmenin yöntemi değişiktir. Ozan bu değişikliği vurgularken varlık birliği görüşünün "çoklukla birlik" anlayışına yaklaşıyor. Çokluk görünüşte birlik özdedir. Görünüş yanıltıcıdır, değişiklik de duygusal bir yanılmadır. Bu düşünce türünün kökeni İlkçağ Anadolu felsefesidir, sonradan tasavvuf çığırının gelişmesine besin sağlamıştır. Usuli hiç bir zaman, çağının büyüklerine yaltaklanmamıştır.

Rumeli'de Yenice Vardar kasabasında doğdu, gerçek kimliği, doğum tarihi kesin olarak bilinmiyor. 16. yüzyılda yaşadığı biliniyor. Şair tezkirelerinin yazdığına göre medrese tahsili görmüş. Mısır'a giderek Diyarbakır'lı İbrahim Gülşeni (1426 - 1533) ile tanışıp konuşmuş. Onun müridi zamanla dervişi olmuş. Gülşeni Bektaşiliğin ve Melamiliğin bazı kurallarını alarak tarikat kurmuş. Usuli uzun süre Mısır'da kalmış. Necef, Kerbelâ ve Bağdat'a uğramış. Şeyhinin ölümü üzerine Yenice Vardar'a dönmüş. Bir süre dostu Avranos bay oğlu Abdi Bey'le sancaklarda yaşamış. Balkanlarda dolaşmış. 1534'de Yenice Vardar'da ölmüş. Bir divan şairi. Arada bir heceyle şiirler yazmış. Latifi tezkeresinde onun şiirlerinin çoğunun tasavvufla ilgili olduğu yazılı. Kuru din kurallarını umursamamış, Softaları kınamış. Melamet kurallarını öne almış, onura, sevgiye önem vermiş. Güçlü bir divan şairidir. Heceyle yazdığı şiirlerde temiz bir dil kullanmış, etkileyici bir içtenliğe ulaşmıştır. Yunus Emre'nin etkisinde kaldığı seziliyor. Yazma bir divanı vardır (**Asım Bezirci, Türk Halk Şiiri, c: I, s: 126).**

Usuli, divanında görülen "yuf" bitimli şiirine bakılırsa, Bağdat'lı Ruhi'yi de etkilemiştir.

Be bu bazar - i cihanın kuru dükkânına yuf
Çenber - i çerhine vü künbed - i gerdânına yuf

gibi yeryüzüne, dönen göklere, yazgıya, yaşamın tutarsızlığına, yönetime "yuf" çeken dizelere Bağdat'lı Ruhi'nin

Yuf hârına dehrin gül - ü gülzârına hem yuf

dizesiyle başlayan ünlü şiiri arasında içeriksel bağlantı seziliyor

Usuli'nin hece ölçüsüyle düzenlenmiş koşukları da vardır, bunlarda halk dilinin akıcılığı, etkinliği bütün açıklığıyla görülüyor. "Türkçe'nin tadını yakaladığı, etkileyici bir içtenliğe ulaştığı" sezilir. Bununla Yunus Emre'nin etkisinde kaldığı anımsanabilir. Divanı basılmamıştır. Ozan, eski bir yazın geleneğine uyarak, iki ayrı alanda şiir söylemeyi yeğlemiş.

ŞİİRLERİNDEN ÖRNEKLER

— 1 —

Gözüm yaşı taştı yine
Himmet eylen himmet eylen
Düştüm bela denizine
Himmet eylen himmet eylen

Çıkmıştır bağrımda başlar
Sel oldu gözümde yaşlar
Engine daldım yoldaşlar
Himmet eylen himmet eylen

Coştu deli gönül coştu
Deryalara döndü taştı
Gam denizi baştan aştı
Himmet eylen himmet eylen

Bir vefasız gönlüm aldı
Dönüben yerlere çaldı
Gönül mihnet ile kaldı
Himmet eylen himmet eylen

↓

Doğru yoluna varanlar
Hak didârını görenler
Hey meded gerçek erenler
Himmet eylen himmet eylen

Ayrıldım yardan **Usuli**
Meded deli oldum deli
Hey gerçek Muhammed Ali
Himmet eylen himmet eylen

Bu tür şiirleri eski geleneği sürdüren gazelleriyle karşılaştırılınca Usuli"nin halk dilinde daha başarılı olduğu anlaşılıyor.

— 2 —

İkrar - u aşkımız çün ezelidir
Müminin ikrarı Kalu Beli'den
Benim pirim çün Muhammed Ali'dir
Dönen dönsün, ben dönmezem Ali'den

Benim gönlüm divanedir, delidir
Can - u dilden edenlerin kuludur
Bu yol Muhammed'le Ali yoludur
Dönen dönsün, ben dönmezem Ali'den

Erenler serveri Al - i Abâ'dır
Hasan'la Hüseyn'e canım fedadır
Gözüm nuru benim Zeynel'abâ'dır
Dönen dönsün, ben dönmezem Ali'den

↓

Kâzım bize bir nimettir Hüdâ'dan
Hak razıdır Ali, Musa, Rıza'dan
Muhammed Taki'dir kalu belâdan
Dönen dönsün, ben dönmezem Ali'den

Ali, Naki bize hem pişivâdır
Askeri düşmana tir - i gazadır
Muhammed Mehdi de sırr - ı Mevlâ'dır
Dönen dönsün, ben dönmezem Ali'den

Usuli' yem, kapısına vuruldum
Erenlere can - u dilden kul oldum
Pirler eşiğinde ben Hakk'ı buldum
Dönen dönsün, ben dönmezem Ali'den

Pişvâ: *Önder, başkan* — **Tir - i gaza:** *Gaza, savaş oku.*

— 3 —

Yarenler ecel gelmeden
Gözümüz toprak dolmadan
Felek bizden öç almadan
Hele bir demdir sürelim

Döğünüp hasret taş ile
Bağrımız dolu baş ile
Ah ile kanlı yaş ile
Hele bir demdir sürelim

↓

Kara toprak döşenmeden
Ten kafesi usanmadan
Nefis kuşu boşanmadan
Hele bir demdir sürelim

Dünya kimseye mi kalır
Başa hod yazılan gelir
Ötesini Allah bilir
Hele bir demdir sürelim

Bir acayip devran ancak
Cümle alem hayran ancak
Bu da bir hoş seyran ancak
Hele bir demdir sürelim

Usuli terk etti varın
Komadı ah ile zarın
Kim bile nic'ola halın
Hele bir demdir sürelim

— 4 —

Bana kıya kıya bakan
Kor muyum seni kor muyum
Bakışı ciğerim yakan
Kor muyum seni kormuyum

↓ Terkeden canı cihanı
Yıktın viran ettin teni
Böyle garip kodun beni
Kor muyum seni kormuyum

Behey güzellerin canı
Aşıkın dini imanı
Yoluna vermeden canı
Kor muyum seni kor muyum

Nice yıl yel gibi yelem
Aşk yoluna toprak olam
Gül gibi açılıp solam
Kor muyum seni kormuyum

Sular gibi akmayınca
Ahım odu çıkmayınca
Mahalleni yakmayınca
Kor muyum seni kormuyum

Usuli ayrılmaz senden
Hiç can ayrılır mı tenden
Yani kaçmak ile benden
Kor muyum seni kor muyum

Kormuyum: *Bırakır mıyım* — **Yelem:** *Gidem.*

— 5 —

Gönül geç olmaz hevâdan
Gel gurbete gidek gönül
Uçur kuşu bu yuvadan
Gel gurbete gidek gönül

↓ Yüreğime dokundu ok
Derdim öküş mihnetim çok
Bizi burda esirger yok
Gel gurbete gidek gönül

Kıyalım baş ile cana
Yaşımız boyanıp kana
Dert oduna yana yana
Gel gurbete gidek gönül

Doyunca gördüm firkati
Halim yaman derdim katı
Çekemezim bu mihneti
Gel gurbete gidek gönül

Ahd ile peyman güdersin
Tastan ağuyu yudarsın
Bir vefasızı n'idersin
Gel gurbete gidek gönül

Gel bulalım doğru yolu
Bir pire diyelim beli
Burda n'eylesin **Usuli**
Gel gurbete gidek gönül

Heva: *Heves* — **Gidek:** *gidelim* — **Firkat:** *Ayrılık* — **Ağu:** *Zehir* — **Peyman:** *And, yemin* — **Od:** *Ateş* — **Öküş:** *Çok* — **Katı:** *Sert.*

Be bu bâzâr - ı cihanın kuru dükkânına yuf
Çenber - i çehrine vü kunbed - i gerdanına yuf

Olısar seyl - i fenadan çü harâb ahir - i kâr
Kuubed - i kasrına vü çenber - i eyvânına yuh

Dürülür çün kamu defterleri tümâr gibi
Dehr sultanlarının defter ü divanına yuh

Olmaz çünkü şebihün - ı ecelden mani
Hay ile huyuna vü leşker - ı sultanına yuh

Çünki mihmanına bir lokmada bin zehr verir
Feleğin kase - i çinisine vü hanına yuh

Bu cihan beğlerinin ehl - i kemâle daim
Kuru tahsinine vü ettiği ihsanına yuh

Derdi herc ile helâk oldu **Usuli** miskin
Şimdiden sonra tabibin dahi dermanına yuh

Bu şiir, Türk yazınında, Divan şiirinde "Yuf yuh" redifli ilk şiirdir diyebiliriz. Ayrıca Bektaşi şiirinde sosyal eleştiri havası taşıyan örnekler arasında yer alır. Mizah edebiyatımızın da çekirdek türlerinden biri sayılır. Onurlu ve yiğitçe hiciv kılıcını çekerek dünyanın, dünya egemenlerinin hepsine, güçlerine karşı meydan okumaktır. Bu şiirde de olsa, bir başkaldırıdır, ipleri koparmadır. Tarikat baskılarına düşmenin, saklanmaların yarattığı gülünçlüklerin öcünü almadır bu şiirde sunulan.

Herc: *Karışıklık, gürültü* — **Künbed:** *Kubbe, künbed, üstü yuvarlak bina* — **Dehr:** *Dünya* — **Şebih:** *Benzeyen, benzeyici* — **Şebihün:** *Gece baskını* — **Leşker:** *Asker* — **Tahsin:** *Aferin, beğenip alkışlama* — **Helak:** *Yok olma* — **Kase:** *Tas* — **Ehli kemâl:** *Olgun insan* — **Ecel:** *Ölüm* — **İhsan:** *Bağış* — **Bazar - ı cihan:** *Dünya pazarı* — **Çenber - i çehrine:** *Dönen çenberine* — **Seyl - i fena:** *Yokluk seli* — **Tümar:** *Dürülmüş, tomar* — **Mani:** *Engel* — **Hay - huy:** *Gürültü* — **Şimdiden:** *Bundan sonra*

Seyyid Nesimi'ye Nazire

Ademe gel secde kıl anda kelamullah var
Vech-i pakinde muayyen sırr-ı Bismillâh var
Düşme inkâra sakın her yerde zahir şah var
Çünkü bildin müminin gönlünde beytullah var
Niçin izzet etmedin ol beyte kim Allah var

Ruberu görmek dilersen ger o nur-i mutlakı
Bilmek istersen eğer alemde sırr-ı mutlakı
Secde gel vech-i ademden kelamullah okı
Her ne var ademde var ademden iste sen Hak'ı
Olma İblis-i şakıy ademde sırrullah var

Öz vücudun diler isen ey gönül mirat-ı Hak
Can ile kendi vucudundan oku ayat-ı Hak
Kılmak istersen eğer ayn-el-yakıyn irşad-ı Hak
Gel en-el-Halk defterinden ol sebak ey zat-ı Hak
Dembe dem bâtıl tasavvur etme Hak Allah var

Baktığınca her nazarda gördüğün vech-i ilâh
Her neye kim ibtida etsem kamusu ism-i şâh
Söylediğin hak durur hak söylerim haktır bu râh
Zahidin dilinde ger var ise zikr-i lâ-ilâh
Aşık-ı sadıkların kalbinde illallah var

AÇIKLAMA

Bu şiirinde Usuli, açıkca insanda Tanrı'nın göründüğünü, insan yüzünün Tanrı tecellisinin bir örneği olduğunu, dahası insan dışında bir Tanrının olmadığını, yapı bakımından insanla Tanrı arasında bir yakınlığın, birliğin bulunduğunu, insanda tanrı sözünün dile geldiğini vurgular. Usuli'nin inancına göre, Tanrı ile insan eş-varlık ortamında bulunur. Bu inanç düzeni içinde "tanrı bütün evrenle birdir, bütünlük içinde, evrene yayılmıştır, evrenin gerçek özüdür, Tanrı dışında bir evren yoktur, evren Tanrı'dadır düşüncesi yer almaz. Usuli, daha çok Tanrı'nın evrende bulunduğu inancındadır. İnsanda tanrılık özde olan bir güçtür. Bu görüş ile vahdet-i vücud görüşü (varlık birliği) ayrı ayrı içeriktedir, farklıdır. İnsanın Tanrı'da oluşu, insan varlığının gerçekliğini ve değerini yok eder. Tanrı'nın insanda oluşu görüşü, insan varlağının, varlık düzeni içindeki değerini, evrendeki gerçek yerini belirlemeye çalışır (**I. Zeki Eyuboğlu, Türk Şiirin de Tanrı'ya kafatutanlar s: 69-70)**

İzzet: *Önem* — **Kelamullah:** *Tanrısözü* — **Ru-be-ru:** *yüz yüze* — **Nur-ı mutlak:** *Salt kutsal ışık* — **Sırr-ı muğlak:** *Karışıklığın gizi* — **İblis-i şakıy:** *İsyancı şeytan* — **Mir'at:** *Ayna* — **Ayn-el yakıyn:** *Görerek bilme, öğrenme* — **İrşad:** *Aydınlatma* — **Dembe dem:** *Zaman zaman* — **Sebak:** *Ders* — **Batıl:** *Sapık* — **Tasavvur:** *Tasarlama* — **İbtida:** *İlk* — **Rah:** *Yol* — **Zahid:** *Yobaz, şeriatçı.*

FUZULİ

Dünya klasikleri arasında yer alan Fuzuli düşünce, duygu, iman, dil, kültür, sanat açılarından divan şiirimizin devlerinden birisidir. Asıl doğum yeri Kerbela ya da hildedir.

Fuzuli'nin asıl adı Mehmet'tir. Süleyman isminde bir zatın oğlu olduğu ve tüm yaşantısını Kerbelâ ve çevresinde geçirdiği bilinmektedir. Ancak, nerede doğduğu konusunda inanılır bir belge halen ele geçmiş değildir. Fuzuli, Farsça divanının ön sözünde "Benim doğduğum ve yaşadığım yer İrak - ı Arab'dır" diyorsa da bu söz konuya açıklık getirmiyor. Fuzuli edebiyatımızda çoğu kez "Fuzuli - i Bağdadi" diye anılmış ise de, Bağdat'a sonradan gelmiş ve orada geçici bir süre durmuştur. Fuzuli'nin 1504 yılında Kerkük'te doğduğu Bayat aşiretinin "Karyağdı" soyundan gelen Molla Süleyman'ın oğlu olduğu, babasının ölümüne kadar Bağdat ve Hille'de kaldıkları söylenmektedir. Bazı karinelere göre ise Fuzuli, 1480'de Musul'da doğmuştur. Bir başka görüşe göre de, Fuzuli Bağdat'lıdır (1495 - 1556), orada doğdu, orada öğrenim gördü, orada büyük bir üne kavuştu. Yaşamı konusunda kesin, ayrıntılı bilgi yok, söylenenlerin çoğu birbirini tutmaz, kimi de yakıştırmadır. Onun düşüncelerini, inançlarını yalnızca elimizde bulunan yapıtlarından öğreniyoruz. Bu yapıtlardan onun içtenlikli bir şii, açık sözlü bir Alevi olduğu kolayca anlaşılır. Ali'ye, çocuklarına, Oniki İmam'a olan bağlılığını özellikle ağıtlarında, Kerbelâ olayını işleyen şiirlerinde sergiler.

Fuzuli'nin bu mahlası neden ve nasıl seçtiği Farsça divanının ön sözünde şöyle anlatılmaktadır:

"Şiir yazmaya başladığımda seçtiğim mahlası, bir kaç gün sonra başka bir şair kullanıyordu. Mahlasımı değiştiriyordum. Kısa bir süre sonra yeni mahlasım da aynı akıbete uğruyordu. Anladım ki daha önceki şairler şiirlerinden çok mahlasları kapışmışlar. Bu durumda düşündüm ki başkalarıyla ortak mahlas kullandığımda başarılı olursam, şiirlerim ortaklarımın sanılır bana yazık olurdu, başarılı olamazsam mahlas ortaklarıma kötülük etmiş olurdum. Bu nedenle ben Fuzuli adını aldım. Kötü ad beni başkalarına karışmaktan uzak tuttu. Şükür olsun ki sonu iyi çıktı. Dikenim gül, taşımsa gevher oldu. Böylece alemde tek kaldım. Ayrıca, bütün ilim ve fenni özümde toplamaya gayret ediyorum. Fuzuli, ilimler, fenler anlamına geldiği için amacım mahlasımda ifadesini buldu. Kaldı ki fuzulilik halk katında edebe terbiyeye aykırı davranış anlamına gelir. Bense, yüce alemlerle pek az bulundum. Merhametli hükümdarlar tarafından yetiştirilmedim. Gezip tozmayı sevmediğim halde, akli konularda filozofların sözüne itiraz ederim. Bilim konuşmalarında alimlerin sohbetine karışır, söz söyleme sanatında üstazlarla tartışırım. Bu davranış bir taraftan Fuzuli'nin ilmine ve fazlına alamet sayılır belki, fakat bana göre düpedüz terbiyesizlik, fodulluktur."

Fuzuli'de egemen olan sevginin inanca dönüştüğü, özellikle Ali'yi bağlanan konunun odağına yerleştirdiği görülür. O, hangi konuyu işlerse işlesin işe sevgiyle girişir, şiirini sevgiye oturtur. Oysa onun şiirini, yaşamını araştıranlar onun düşsel bir sevgisinin bulunduğu kanısındadırlar. Azeriler onu kendilerinden sayarlar, kanıt olarak da dilinin anlatımsal özelliğini gösterirler. Fuzuli'nin dili Azeri ağzıdır, bu doğrudur, ancak Türk yazının "Azeri" diye nitelenmesi yanlış. Onun dili çağının Türkçesidir, işlediği konular, içinde bulunduğu islam topluluğunun ortak ürünlerini oluşturur, ancak yeniden yaratamamıştır. Onun şiirinde işlenen konular, genellikle, sevgiye dayanır. Bu sevgi derin bir özlemde odaklaşır, ozan sevginin - özlemin bitmesini, doyuma ulaşmayı istemez. O sevgili yalnızca gönülde yaşayan duygusal bir varlıktır.

Hayal ile tesellidir gönül meyl - i visâl etmez
Gönülden taşra bir yar olduğun aşık hayal etmez

dizelerinde bu duygu açıklığa kavuşuyor. Fuzuli sevgiliye kavuşmaktan, onunla yaşamın tadını çıkarmaktan yana değildir. Nitekim Ali soyunu konu edinen "Kerbelâ Ağıtı"nda da olayı kendi gönlünce biçimlendirir, acının en geniş, en derin boyutlarını vurgular. "Hadikat - ü -s Süeda" (Mutluların Bahçesi) adlı yapıtında insanın acı çekmeye yargılı olduğu sorununu dile getirir, işler. Fuzuli Türkçe "Divan"ının önsözünde bütün sanat anlayışını, şiirle ilgili görüşlerini sergiler, nerdeyse şiiri bir varlık koşulu niteliğinde görür.

Şi'r bir mâşukadır hüsn - i ibaret ziveri
Can - ü dilden nazenin mahbublar aşıkları

dizelerinde şiiri bir sevgili, güzel söz söyleme becerisi ve süs takısıdır, onun sevgilileri de ona içtenlikle gönül verenlerdir, onu gönülden sevenlerdir, deniyor. Fuzuli, başka bir dörtlüğünde şiirin bilgi üzerine kurulmasını, ozanın bilgin kişi olmasını ileri sürer, bilime dayanmayan şiirin "temelsiz duvar" olduğunu vurgular, böyle bir duvara da kimsenin önem vermediğini açıklar. Başka bir şiirinde de :

Aşk imiş her ne var alemde
İlm bir kıyl - ü kal imiş ancak

diyerek "aşk" ın önemini, bilimden üstünlüğünü dile getirir. Aslında bu bir çelişkidir, ancak ozanın esinlenme evreninde çelişkinin önemi, yeri yok. Ali ile soyunu, özellikle Kerbelâ olayını konu edinen uzun bir ağıtında, Hasan ile Hüseyn'in başına gelenleri öne sürerek yazgının, alınyazısınını büyük bir yanılgıya düştüğünü, Ali soyunu öldürmekle (katl - i Al - i Abâ) yanlış bir iş yapıldığını (hata kıldun) vurgular. Bütün bunlar, bu söylenenler, bir ozanın esinlenme sonucu koşul - kural tanımadan yana olmadığını gösterir.

Fuzuli bir gönül eridir, duygusal ağırlığı vardır, evreni sevgiyle özlemden kurulu bir alan diye görür. Onun kullandığı kavramlar da islam ülkelerinde şiirin ortak sözcükleridir, değişen yalnızca Fuzuli'nin konuyu işleyiş biçimidir.

Fuzuli'nin çok duygulu, içli, ince buluşlu, yaratıcı bir ozan olduğu; şiirine sevgisinin bütün ayrıntılarıyla sindiği tartışma götürmez. Onda başlıca şiir özü duygusallıkla taşkınlığı sürekli bir ses uyumu içinde uzlaştırmasıdır. Onun şiirinde ezginin ağırlığı sürekliliğinden doğmakta, okuyucuyu da derin bir iç çekişle karşı karşıya getirmektedir. Fuzuli yaratıcı gücünün bütün olanaklarını duygusallıkla beslemiş, geliştirmiştir. Onun sevgisi, özlemi kişisel örtüler altında evrensele açıktır, bu nedenle Fuzuli kişisellikten yola çıkarak evrensele ulaşmayı başarmıştır. Fuzuli bir özlem ozanıdır, işlediği insan sevgisi de bu derin özlemden kaynaklanır.

Fuzuli'nin bütün şiirleri özgündür, salt kendi buluşudur denemez. Nitekim **A. Gölpınarlı'nın "Fuzuli Divanı"** na yazdığı inceleme önsözde, başta Nevai olmak üzere, bir çok ozandan esinlendiği (Sadi, Hafız, Necati, Nizami vb.), onların şiirlerinden - buluşlarından aktarmalar yaptığı örnekler gösterilerek belirtilmiştir. Onun Ali ile çocuklarına, soyuna duyduğu derin sevgi, özlü saygı - bağlılık Alevi - Bektaşi yazınında etkinliğini sürdürmüş, bu nedenle Aleviler arasında "büyük" lerden yedi ululardan sayılmıştır. Fuzuli inançlarına saygılıdır, içten bağlıdır, şeriatın katılığına karşıdır, ona karşı acımasızdır. Nitekim "Namaz ehline uyma, onlarla durma, oturma, camiye gitme, imama, vaize uyma, abdest suyunu yüzüne vurup uykunu kaçırma, dinciler yalancıdır, hırsızdır vb." suçlamalarını içeren şiirinde dilegelen ağır yergi açık bir kanıttır bu konuda.

Fuzuli, bütün eski Türk ozanları (divan ozanları) gibi verimli bir çığır açamamış, onun görüşlerini, düşüncelerini belli bir dizge bütünlüğü içinde sürdüren, yaşatan çıkmamıştır. Bu durum, divan şiirinin kara yazgısıdır. Fuzuli çağının vurgunculuğundan yakınmış, onların tutumlarını çok ağır bir dille eleştirmiştir. **(Bkz. Şikayet - name).** Üç dilde şiir söyleyen Fuzuli'nin (Türkçe - Arapça - Farsça) en başarılı ürünleri yine Türkçe yazdıklarıdır.

Yevm'ü - s - sual hazrete arz eyleyim eğer
Eltâf - ü merhametle kulundan cevab ala
Dünya evinde konduk oturduk bir iki gün
Layık mıdır kerime konukdan hisâb ala

(Kalkım (kıyamet) günü kulundan tatlı sözlerle iyiliklerle karşılık almak isteyen Tanrıya şunu diyeceğim : biz bu yeryüzüne konduk bir iki gün oturduk, eliaçık bir kimseye konuktan akça almak yakışır mı?). Şeriat, bu yeryüzü geçicidir, insanlar burada birer konuktur, ölümden sonra tanrısal evrene göçecekler, orada yaptıklarının karşılığını görecekler (İyilere iyilik, kötülere kötülük). Fuzuli, islam inançlarının vurguladığı bu konuyu işleyerek, alaylı bir dille "biz yeryüzünde konuklarız, Tanrı bu evin iyesidir, sahibidir, öyleyse iyi yürekli bir kimse evinde konukladığı kişiden akça alır, onunla alışverişte bulunur mu? Başka bir şiirinde de Ramazan'da içki yerlerinin kapatılmasını, yasağın ağırlaştırılmasını kınayarak:

Ramazan ayı gerek açıla cennet kapusu
Ne reva kim ola meyhane kapusu bağlu
Feth - i meyhane içün okuyalım fâtihalar
Ola kim yüzümüze açıla bir bağlu kapu
Arifitâb - i kadeh etmez Ramazan ayı tulû
Ne beladır bize ya Rab ne kara gündür bu
İntizar - i mey - i gül - reng ile bayram ayına
Baka baka inecekdir gözümüze kara su
Ramazan oldu budur vehmi Fuzuli' nin kim
Nice gün içmeye mey zühd ile nâ - geh duta hû

(Ramazan ayında cennet kapısının açılması gerek
Meyhane kapısının bağlı kalması doğru mu,
Meyhanenin açılması için Kur'an'ın "Fatiha" suresini okuyalım,
ola ki bu kapalı kapı, yüzümüze açılıverir.
Ramazan ayında kadeh güneşi doğmuyor, ey Tanrım
Bizim için bu ne beladır, bu ne kara gündür
Gül renkli şarabı bayram ayına değin bekleye bekleye
Neredeyse gözümüze kara su inecek
Ramazan geldi, Fuzuli'nin kaygısı şudur
Nice gün şarap içmeyip hû çeksin kaba, anlayışsız softalar gibi).

Fuzuli şiirlerinde, mahlas konusunda olduğu gibi, yaşantısı hakkında bazı ip uçları vermektedir. Farsça divanının bir yerinde:

"Zer nist si nist, güer nist, lâ'l nist
Hâk est şi'r - i bende veli hâk - i Kerbelâst"

(Benim şiirlerim altın değil, gümüş değil, elmas değil, lâ'l değil, topraktır fakat Kerbelâ toprağıdır) diyor. Aynı divanın başka bir bölümünde kendi şiirlerini şöyle tanımlıyor:

"Necef ve Kerbelâ toprağında doğup, Burc - u evliya olan Bağdat'ın suyu ve havası içinde yetişen bu dünya görmemiş yavrular."

Bu durumda, aksi kesin belgelerle kanıtlanıncaya değin Fuzuli'nin Kerbelâ ya da o çevrede doğduğunu söylemek gerçeğe en yakın bir tanım olsa gerek.

Fuzuli yaşamı süresince Kerbelâ ve Bağdat çevresinden ayrılmadı. Şah İsmail'in Özbek hükümdarı Şeybek Han'ı yenmesi üzerine "Beng - ü Bade" adını verdiği mesnevisini yazdı. Süleyman I (Kanuni)'nin Bağdat'a girişinde ona beş kaside yazdı. O arada Hayali ve Taşlıcalı Yahya ile tanıştı. Osmanlı idaresinin kendisine bağladığı 9 akçe gündeliği bir türlü alamadığı için İstanbul'a Nişancı Celâl zade'ye gönderdiği "Selam verdim rüşvet değildir diye almadılar" diye başlayan ünlü "Şikayetname"sini yazdı. Yaşamının büyük bölümünü İmam Hüseyin türbesinin hizmetinde bulunarak geçirdi. Fuzuli'nin vaz-

geçilmez tutkusu Kerbelâ'da ölmekti. İmam Hüseyin türbesi yakınına gömülmesi ve mezarına taş konulmamasını bir şiiri ile vasiyet etmişti.

Ucaldun kabrüm ey bi - derdler seng - i melametten
Ki ma'lum ola derd ehline kabrüm ol alametten

Mezarum üzre koyman mil eğer kuyunda can versem
Koyun bir saye düşsün kabrüme ol serv - kâmetten

Gören saatde ol kâmet kıyamın kıymadum cana
Kıyâmet hem gele kurtulmayam men bu nedâmetten

Kıyâmette hısabı olmayanlardandur ol gafil
Ki fark eyler firâkun şâmını subh - u kıyâmetden

Tarik - i Sabr - ü tedbir - i selamet lezzetin bilmem
Mana ışk - u melâmet yeg gelür sabr - ü selâmetden

Tabiat inhirafın gör heva yi ışkdan tende
İlac et düşmeden saki mizacum istikametden

Fuzuli geç selâmet kuçesinden sabr kuyundan
Ferâgat olmayan yerde sefer yegdür ikâmetden

Fuzuli, Irak'ta çıkan bir veba salgınından kurtulamadı ve 1556 yılında Kerbelâ'da vefat etti. Vasiyeti uyarınca İmam Hüseyin türbesi ile Haymagâh arasında toprağa verildi.

Fuzuli, Türkçe, Arapça ve Farsça'yı ana dili ölçüsünde biliyordu. Bir eserinde:

"Arapça şiirler söyledim. Güzel konuşan araplara haz verdim. Bu kolaydı. Çünki arapça benim bilimsel sohbet dilimdi. Bazen Türk dilinin meydanlarında at koşturdum. Söz güzellikleriyle Türkçenin inceliklerini bilenlere zevk verdim. Bu da benim için zor olmadı. Çünki Türkçe benim yaratılıştan güzel yazma yeteneğime uygundu. Zaman zaman farsçanın ipliğine inciler dizdim. Daldan dala gezip gönül meyvesi topladım" diyordu.

Şiir san'atının doruk noktasına erişmiş ve şiire kutsal bir duygu olarak inanmış büyük şair, şiir anlayışını şu biçimde anlatıyordu:

"Şiir kaynağı Tanrı katında bulunan san'attır. Şair, Tanrısal bir yardım almadan kusursuz bir şiir söyleyemez.

Şair, yaratılışındaki yeteneklerinden izin alarak şiir cennetlerine girer. Cennet güzellerini andıran güzellikler karşısında önce gönül yakıcı şiirler söyler. Hatta bu söyleyişleriyle ünlenir. Ancak, heves çağlarının şiirini, ilim cevherleriyle süslemesi ve bütünlemesi lazımdır. Zira ilimsiz şiir temelsiz duvar gibi olur. Temelsiz duvarsa çürük ve itibarsızdır. Şair san'atında ilerledikçe ilimsiz şiirden kokmuş bir ceset gibi tiksinir"

Fuzuli'ye göre, şiiri düzenli ve kurallarına uygun olarak söylemek, okuyanların ve dinleyelerin zevkine saygı göstermektir. Düzgün söylenmeyen bir şiir güzelliğini kaybetmiş sevgili gibidir. Tanrı, bu güzel sevgiliyi imlâ hatası yapanlardan, şiiri ahenksiz okuyanlardan, hele kendilerini şair sanıp şiir anlayışı kıt olanlardan korumalıdır.

Fuzuli, engin romantizmini, içtenlikli ve coşkulu duygusunu özel bir uslubla açığa vurarak, çağdaşı olan diğer şairlerden büyük bir san'at düzeyi ile ayrılıyordu. O müzikli diliyle aşk, ıstırap, vefa ve sevgi terennüm ediyordu. O, bir aşk insanı olarak yaratılmıştı. Divan şiirinde de aşk çok işlenmiş bir konudur. Fakat, hiç bir şair Tanrısal aşk duygusuna Fuzuli ölçüsünde sahip çıkamamıştır. Fuzuli, aşka bir sevgilinin sıcak ürpertisi olarak değil, inancı için aradığı bir kurtuluş heyecanı olarak sarılmış ve aşkı, Tanrıya ulaşılan bir yol olarak benimsemiştir. Büyük şairin büyük bir ilim ve sonsuz deneyimlerinden sonra vardığı anlaşılan sonuç şudur:

İlm kesbiyle paye - i rif'at
Arzuyu muhal imiş ancak

Aşk imiş her ne var alemde
İlm bir kıyl ü kâl imiş ancak.

Fuzuli, bir arap ülkesinde yaşamıştır. Çevresinde arapça kutsal bir dil, farsça ise edebiyat ve güzel şiir yazma dili olarak bilinmektedir. Türkçe ise yaygın bir edebiyat dili olmak şöyle dursun, konuşulan bir dil bile değildir. Böyle bir ortamda Fuzuli, "Kerbelâ olayı için Arapçada ve Farsçada güzel eserler yazmış, araplar ve acemler bundan faydalanmışlardır, dünyanın en büyük halk topluluğunu oluşturan Türkler ise böyle bir eseri Türkçe okumaktan mahrumdurlar" diyerek, benzerleri içinde eşşiz olan "Hadikatü s - suada"yı Türkçe olarak yazmıştır. Bu tutumu ile Fuzuli, ana dilini bilinçli olarak ve içtenlikle sevdiğini kanıtlamıştır. Türkçeyi diğer dillerden üstün görmek ve üstün hale getirmek için yaşamı boyunca çaba göstermiştir.

FUZULİ' NİN ESERLERİ

Türkçe Divanı : Türkçe gazel, terkib ve terci i bend, müseddes, muhammes, murabba şeklindeki şiirler, kıt'a ve rubai'lerden oluşur. Divanda en önemli bölümler Hz. Muhammed'e karşı sevgi ve bağlılığı ifade eden "Su Kasidesi" ve Ehl - i beyt'e karşı duyduğu derin sevgiyi feryad biçiminde açığa vuran "Kerbelâ Mersiyesi" başka bir deyimle "Mersiye - i Âl - i Abâ" dır.

Farsça Divan : Ön sözü şiir anlayışını izah etmesi ve yaşantısı hakkında bilgi vermesi yönünden çok önemlidir. Divan, Farsça yazılmış gazeller, kasideler, kıt'alar ve rubai'lerden oluşur.

Arapça Divan : Arapça divanın mevcudiyeti bilinmekle beraber elde mevcudu yoktur. Leningrat Asya müzesinde yedisinde Hz. Muhammed ve üçünde İmam Ali'nin övgüsü bulunan 456 beyitlik II adet arapça kaside vardır.

Hadikatü - s - Suada : (Saadete erenlerin bahçesi). İranlı şair Hüseyin Vaiz'in Ravzatü - ş - Şüheda adlı eseri örnek alınarak yazılmış fakat örneğinden daha üstün olmuştur. Eserde yer yer manzum parçalar vardır. Kitabın asıl konusu Kerbelâ olayıdır. İlk bölümde peygamberler ele alınmıştır. Bir kaç fasıl Muhammed, Ali, Fatıma ve Hüseyin'e ayrılmıştır. Daha sonra İmam Hüseyin'in Karşılaştığı felaketler ve "Muhadderat - ı ehl - i beyt" (Peygamber soyunun kadınları) in Şam'a götürülüşü anlatılmaktadır. En sonda Terkib - i Bend tarzında bir mersiye ve on iki İmam hakkında kısa bir bölüm yer almaktadır. Hadikat - üs - Suada'nın uslubu canlı, düz yazısı sade ve akıcıdır.

Beng - ü Bâde : (Afyon ve Şarap). 540 beyitlik bu Türkçe mesnevide afyon ve Şarab'ın savaşında Afyon'un yenilgiye uğradığı anlatılır. Bâde'nin atak ve cevval olan Şah İsmail'i, Afyon'un ise mütevekkil ve hareketsiz olan Osmanlı Hükümdarı Beyazıt II 'yi temsil ettiği söylenir.

Heft câm : (Yedi kadeh) "Bana şeriata nizam veren şarabı ver, şeriata haram olan şarabı değil" diye başlayan 318 beyitlik tasavvufi nitelikte bir mesnevidir.

Rind ü Zâhid : Kalender bir kişi ile kaba sofu'nun yobaz bir adamın tartışmalarını içeren bu eser farsça yazılmış yer yer beyitler ve rubailerle süslenmiştir.

Hüsn ü Aşk : Bu eser "Sıhhat ü Maraz" adı ile de anılmıştır. Fuzuli'nin tıp alanındaki bilgisi hakkında fikir veren farsça yazılmış küçük bir risale'dir.

Şikâyetname : Kendisine bağlanan 9 akçe gündeliği alamaması üzerine Nişancı Celâl - Zâde Mustafa Çelebi'ye yazdığı Türkçe mektuptur.

Selam verdüm rüşvet değüldür deyü almadılar
Hükm gösterdim faidesüzdür deyü mültefit olmadılar
Eğerçi zâhirde suret - i itaat gösterdiler
Amma zebâb - ı hâl ile cemi - i sualime cevap verdiler

diye başlayan bu nükteli mektup büyük bir edebi değer taşır.

Terceme - i Hâdis - i Erbâin : Fuzuli, ünlü İranlı şair Câmi'nin aynı adı taşıyan ve Hz. Peygamberin 40 hadisini kapsayan kitabını aynı ad altında Türkçeye çevirmiştir.

Matlau - l İtikad : Bu kitap Leningrat Müzesinde bulunan Fuzuli külliyatı içerisinde bulunmaktadır. Kelâm'a ait bu risalede, Fuzuli'nin on iki İmam soyuna bağlılığı dile getirilmektedir.

Enüsü - l Kalb : Zarif bir duygu ve düşünce ifade eden, farsça yazılmış bu 134 beyitlik kaside, Edirne kütüphanesinde bulunmuş, Türkçe çevirisi ile birlikte 1944'te yayınlanmıştır.

Leyli vü Mecnun : Ünlü bir aşk ve ıstırap mersiyesidir. Büyük şairin en güzel eserlerinden biridir. Aynı öykü daha önce Türkçe olarak Ali Şir Nevai, Celili ve Sedai tarafından da yazılmıştı. Fakat Fuzuli bunlardan habersizdi. Bu habersizliktir ki Fuzuli'yi Leylâ ve Mecnun'u yazmaya itmiş böylece edebiyatımız Arapça ve Farsçada yazılan tüm benzerlerinden üstün bir baş yapıt kazanmıştır. Fuzuli'nin amacı Arapça ve Farsçada yazılan özellikle Hatifi'nin yazdığı Leylâ ve Mecnun'a karşı Türkçe bir nazire meydana getirmekti. Fuzul bu eserinde insan aşkı ile Tanrısal aşkı ustaca birleştirmiş ahenkli kılmıştır. Türkçeye çok hakim olan büyük şair esere Türk hayat ve gerçeklerini aksettirmiş, yer yer halk dilini belirgin hale getirmiştir:

Niyçün özine ziyan edersen
Yahşi adunı yaman edersen

diyen Leylâ'nın annesinin uyarısı ve:

Kızsen ucuz olma kadrini bil

şeklindeki öğütü bu gün bile toplumumuzda sık rastlanan canlı ve renkli bir Türkçe söyleyiştir. Özellikle "Kızsen" sözcüğünü iki anlamda "Kız isen" ve "Kız sen" biçiminde kullanılması yüce bir san'at yeteneğinin belirtisidir.

Fuzuli'nin saydığımız bu eserlerinden başka Sadıki tezkeresinde bahsedilen ancak halen ele geçmemiş bulunan "Şah ü Gedâ" ve "Suhbetü - l Esmâr" (Meyvelerin sohbeti) adlı eserleri., Türkçe - Farsça manzum lugatı, Türçe mektupları ve Farsça kasideleri vardır. **(C. Ulusoy, Yedi Ulular sh: 53).**

ŞİİRLERİNDEN ÖRNEKLER

— 1 —

Dost bi - pervâ Felek bi - rahm devrân bi - sükun
Derd çok hem - derd yok düşman kavi tâli zebun

Sâye - i ümmid zail âfitab - ı şevk germ
Rütbe - i idbâr âli pâye - i tedbir dun

Akl dun himmet sadâ - yi tâ'ne yer yerden bülend
Baht kem - şefkat belâ - yi aşk gün günden füzun

Ben garib ü mülk - i râh - ı vasl pür - teşviş ü mekr
Ben harif - i sade - levh ü dehr pür - nakş - i füsun

Her sehi - kad cilvesi bir seyl - i tufân - ı belâ
Her hilâl - ebru kaşı bir ser - hat meşk - i cünun

Yelde berg - i lâle tek temkin - i dâniş bi - sebât
Suda aks - i serv tek te'sir - i devlet vaj - gün

Ser - hâd - i matlub pür - mihnet tarik - i imtihan
Menzil - i maksud pür - âsib râh - ı âzmun

Şâhid - i Maksad nevâ - yi çeng tek perde - nişin
Sâgar - ı işret habâb - i sâf - ı sehbâ tek nigün

Tefrika hasıl tarik - i mülk - i cem'iyyet mahuf
Ah bilmem neyleyim yok bir muvafık reh - nümun

Çehre - i zerdin Fuzuli' nin tutubdur eşk - i al
Gör ana ne rengler çekmiş sipihr - i nilgün

Biperva: *Çekingesiz* — **Bi rahm:** *Verimsiz, merhametsiz* — **Devran:** *Dünya, felek, zaman* — **Bi sukun:** *Sessiz olmayan* — **Kavi:** *Güçlü* — **Tali:** *Talih* — **Zebun:** *Zayıf* — **Saye-i ümid:** *Ümit gölgesi* — **Zail:** *Sona erme* — **Afıtab-ı sevk:** *Şevk girmesi* — **Germ:** *Sıcak* — **Serdi:** *Soğuk* — **İbdar:** *Düşkünlük* — **Dun:** *Basıt, kısa* — **Bülend:** *Yükselme* — **Kem:** *Kötü* — **Füzun:** *Çok, fazla* — **Teşviş:** *Karıştırma* — **Mekr:** *Hile, düzen* — **Füsun:** *Sihir, büyü* — **Harif:** *Yemiş toplayan, dost, meslekdaş* — **Sehi:** *Düz, doğru, fidan gibi* — **Seyl-i:** *Şiddetle gelen, sel* — **Seyl-i bela:** *Bela sel* — **Meşk-i cunun:** *Delilik çekme* — **Bevg-i lale:** *Lale yaprağı* — **Tekmin:** *Pusuya,*

sipere yatırma — **Daniş:** *Bilgi, biliş, bilim* — **Vaj:** *Ters, tersine* — **Asib:** *Bela, felaket* — **Azmun:** *Sınama, deneme* — **Sagar:** *Kadeh* .

— 2 —

Bende Mecnun'dan füzun aşıklık isti'dadı var
Aşık - ı sadık benem Mecnun'un ancak adı var

Kıl tefâhur kim senin hem var ben gibi tek aşıkın
Leyli'nin Mecnun'u Şirin'in eger Ferhad'ı var
Ehl - i temkinem beni benzetme ey gül bülbüle
Derde yoh sabrı anın her lâhza bin feryadı var

Öyle bed - hâlem ki ahvalim görende şâd olur
Her kimin kim devr cevrinden dil - i nâ - şâdı var

Gezme ey gönlüm kuşu gaafil feza - yı aşkda
Kim bu sahranın güzer - gâhında çok seyyadı var

Ey **Fuzuli** aşk men'in kılma nasıhtan kabul
Akl tedbiridir ol sanma ki bir bünyadı var

Nabab: *Su kabarcığı* — **Nigün:** *Ret-üst* — **Mahuf:** *Korkunç, tehlike* — **Rehnümun:** *Kılavuz* — **Zerdin:** *Sarı* — **Sipihr:** *Talih* — **Nilgün:** *Mavi lacivert* — **Tan:** *Ayıplama* — **Dehr:** *Dünya.*

— 3 —

Yârab bela - yı aşk ile kıl âşnâ beni
Bir dem bela - yı aşkdan etme cüda beni

Az eyleme inayetini ehl - i derdden
Ya'ni ki çok belalara kıl mübtelâ beni

Oldukça ben götürme balaban iradetim
Ben isterim belayı çün ister belâ beni

Temkinimi bela - yı muhabbette kılma süst
Ta dost ta'n edüb demeye bi - vefa beni

Gittikçe hüsnün eyle ziyade nigânmın
Geldikçe derdine beter et mübtela beni

Öyle zaif kıl tenimi firkatinde kim
Vaslına mümkin ola yetürmek sabâ beni

Nahvet kılıp nasib **Fuzuli** gibi bana
Ya Rab mukayyet eyleme mutlaka bana beni

Tefahür: *Övünme* — **Bed:** *Kötü, fena çirkin* — **Seyyad:** *Avcı* — **Bünyad:** *Temel* — **Nasıh:** *Öğüt veren.*

— 4 —

Can - ü - ten oldukca menden derd - ü - dağ eksük degül
Çıksa can hâk olsa ten ni can gerek ni ten mana

Vasl kadrin bilmedüm fürkat belasın çekmeden
Zulmet - i hecr etdi çok tarik işi asan mana

Dud - u - ahkerdür mana serv ile gül ey bağ - bân
Neylerem men gülşeni gülşen sana külhün mana

Gamze tiğin çekdi ol mah olma gafil ey gönül
Kim mukarrerdür bu gün ölmek san şiven mana

Ey **Fuzuli** çıksa can çıkmadan tarik - i ışkdan
Reh - güzar ehl - i ışk içre kılun medfen bana

Aşna: *Tanıdık* — **Cüda:** *Uzak* — **İnayet:** *İyilik* — **Müptela:** *Düşkün* — **Süst:** *Gevşek, tenbel, degersiz* — **Nahvet:** *Kibir, gurur, böbür* — **Mukayyet:** *Bağlanmış, bağlı* — **Firkat:** *Ayrılık*

— 5 —

Riştedür cismüm ki devr i çarh vermiş tâb ana
Merdüm - i çeşmüm düzer her dem dür - i sir - âb ana

Saye - i zülfün şebistanundadur şem - i ruhun
Nice yetsün kadr ile horşid - i alem - tâb ana

Dürd - ü derdidür şafâ - bahş - ı harifi bezm - i ışk
Sakiya çok etme teklif - i şarab - ı nâb ana

Çeşmüni ehl - i nazar kasdına tayin eyleyen
Tir - i gazenden müheyya eylemiş esbab ana

Terlemiş ruhsar ile hublar açarlar gönlümü
Gör ne gülşendür ki ateşden verürler âb ana

Silk - ehl - i hâle çekmiş zehidi eşk - i reya
Sen kimi kim sim kadrin bildürür sim - âb ana

Ey **Fuzuli** kalmamış gavga - yi Mecnundan eser
Galiba efsane - i Leyli getürmüş hâb ana

Dağ: *Yara* — **Hâk:** *Toprak* — **Furkat:** *Ayrılık* — **Hecr:** *Ayrılık* — **Asan:** *Kolay* — **Ahker:** *Ateş koru* — **Dud:** *Duman* — **Külbün:** *Hamam ocağı* — **Tiğ:** *Ok* — **Mukarrer:** *Sağlam, kararlı, kuşkusuz* — **Şiven:** *Yas, inleme* — **Rehgüzar:** *Gönül yolu geçidi* — **Medfen:** *Mezar.*

— 6 —

Canumun cevheri ol lâ'l - i güher - bara fida
Ömrümün haşılı ol şive - i reftara fida

Derd çekmiş başum ol hal - i siyeh kurbanı
Tâb görmüş tenüm ol turra - i tarrara fida

Gözlerümden tökülen katr - i eşküm güheri
Lebleründen saçılan lü'lü' - i şeh - vara fida

Çâk - ı sinemde olan kanlu ciger pareleri
Mest - i çeşmünde olan gamze - i hun hara fida

Pare pare dil - i mecruh - u perişanumdan
Ser - i kuyunda gezen her ite bir pare fida

Can - ü dil kaydını çekmeden özüm kurtardum
Canı cananeye etdüm dili dil - dara fida

Ey **Fuzuli** n'ola ger saklar isem canı aziz
Vakt ola kim ola bir şuh - u sitem - gâra fida

Rişte: *İplik, tire* — **Merdüm:** *Gözbebeği* — **Tab:** *Parlayan* — **Sir:** *Tok, doymaz* — **Şebistan:** *Yatak odası* — **Horşid:** *Güneş* — **Şafa:** Tan — **Harifi:** *Güzle ilgili* — **Nab:** *Saf, katıksız* — **Bahş:** *Bagış* — **Fida:** Feda — **Müheyya:** *Hazır* — **Silk:** *Yol, dizi* — **Hale:** *Ayça* — **Eşk:** *Göz* — **Hab:** *Uyku* — **Ruhsar:** *Yüz* — **Hub:** *Güzel* — **Sitemgar:** Sitemli — **Reya:** *Görme, görür.*

Ey olub mirac bürhân - ı ulüvv - i şan sana
Yere inmiş gökden istikbal edüb Furkan sana

Hin - i dava - yi nübüvvet müddei ilzamına
Cahil iken il kemâl - i ilm bes bürhan sana

Kilk - i hükmün çekdi harf - i sa'ir - i edyana hat
Hükm - i isbat etdi neyf - i sa'ir - i edyan sana

Baki - i muciz ne hacet din - i Hak isbatına
Alem içre muciz baki yeter Kur'an sana

Vasf - ı Cibril - i Emin etmiş kabul - i hıdmetün
Sırr - ı Hak keşfine anunla yetüb ferman sana

Sensen ol hatim ki refetmiş cemi - i hâkimi
Hatem - i hükm - ü risalet tapşurub devran sana

Ol kadar zevk - i şefaat cevher - i zatundur var
Kim gelür arz - ı hata manide bir ihsan sana

Mah - ı nevdür yoksa sen kıldukda seyr - i asuman
Kaldurub barmah getürmiş asuman iman sana

Ya Nebi lutfun **Fuzuli'** den kem etme ol zaman
Kim olur teslim miftah - ı der - i gufran sana

Uluv: *Yükseklik, büyüklük* — **Hin:** *An, zaman, vakit* — **Nübüvvet:** *Peygamberlik* — **İlzam:** *Susturma* — **Beş:** *Yeter* — **Burhan:** *Kanıt, delil* — **Kilk:** *Kamış, kalem* — **Edyan:** *Tanrıya inanma* — **Hıdmet:** *İş, hizmet gören* — **Kem:** *Az eksik, fena bozuk* — **Miftah:** *Anahtar* — **Der:** *...de, içinde, kapı* — **Güfran:** *Affetme* — **Sair:** *Alevli ateş* — **Tamu:** *Seyreden* — **Refetmek:** *Kaldırmak* — **Tegafül:** *Anlamamazlıktan gelme* — **Bar:** *Tanrı, yük* — **Fida:** *Feda* — **Reftar:** *Gidiş, yürüyüş* — **Haşıl:** *Kötüsü, yemeği* — **Turra:** Tura — **Tarraf:** *Yankesici* — **Lülü:** *İnci* — **Hunhar:** *Zalim, kaniçici* — **Meçruh:** *Yaralı* — **Sitemkâr:** Sitem eden.

Ey melek - sima ki senden özge hayrandur sana
Hak bilür insan demez her kim ki insandur sana

Virmeyen canın sana bulmaz hayat - ı cavidan
Zinde - i cavid ana derler ki kurbandur sana

Alemi pervane - i şem - i cemalün kıldı ışk
Can - ı alemsün fida her lahza bin candur sana

Aşıka şevkunle canvermek igen müşkil degül
Çün Mesih - i vaktsun can vermik asandur sana

Çıkma yârum giceler ağyar ta'nından sakın
Sen meh - i evc - i melahatsun bu noksandur sana

Padişahum zulm edüb aşık seni zalim demiş
Hub rulardan yaman gelmez bu bühtandur sana

Ey **Fuzuli** hub rulardan tegafüldür yaman
Ger cefa hem gelse anlardan ki ihsandur sana

Sema: *Yüz* — **Cavidan:** *Ölümsüz* — **Zinde-i cavit:** *Ölümsüz* — **Tegafül**: *Yüz çevirme* — **Ru:** *Yüz* — **Hub:** *Güzel* — **Asan:** *Kolay* — **Bühtan:** *Yalan, iftira.*

— 9 —

Dostum alem senün çün ger olur düşmen mana
Gam degül zira yetersen dost ancak sen mana

Işka saldum men meni pend almayub bir dosttan
Hiç düşmen eylemez anı ki etdüm men mana

Can ü ten oldukça menden derd ü dağ eksük değil
Çıksa can hak olsa ten ni can gerek ni ten mana

Vasl kadrün bilmedüm fırkat belasın çekmedüm
Zulmet - i hecr etti çok tarik isi asan mana

Dûd - u ahkerdür mana serv ile gül ey bağ - ban
Neylerem men gülşeni gülşen sana külhan mana

Gamze tığın çekti ol mâh olma gafil ey gönül
Kim mükarrerdür bu gün ölmek sana şiven mana

Ey **Fuzuli** çıksa can çıkmam tarik - i ışkdan
Reh - güzar ehl - i ışk içre kılun medfen mana

İstigna: *Çekinme, tok gözlü* — **Pend:** *Söz* — **Hecr:** *Ayrılık* — **Fuip:** *Aldatıcı, aldatan* — **Fırkat:** *Ayrılık* — **Dağ:** *Yara* — **Ahkar:** *Ateş, Tamu* — **Dud:** *Duman* — **Külhün:** *Hamam Ocağı* — **Asan:** *Kolay* — **Mukarrer:** *Kararlı, sağlam, kuşkusuz* — **Şiven:** *Yas* — **Rehgüzar:** *Gönül yolu* — **Medfen:** *Mezar* — **Tıg:** *Ok.*

— 10 —

Gerçi ey dil yar içün yüz verdi yüz mihnet sana
Zerrece kat - ı mahabbet etmedün rahmet sana

Işk ehlinin ateş - i hicrana eylersen kebab
Döne döne imtihan etdün budur adet sana

Saklama nakd - i gam - ı ışkını ey can zahir et
Kim verem habis - i bedenden çıkmağa ruhsat sana

Çare - i bih - budumu sordum mu alicden dedi
Derd derd - i ışk ise mümkin degül sıhhat sana

Dutarım yarın kıyametde habibüm damenün
Mestsen gaflet şarabından bu gün möhlet sana

İncidür nâlem seni veh nola ger bir tiğ ile
Çeşm - i celladun ede ihsan mana minnet sana

Sende dün gördüm **Fuzuli** meyl - i mihrab - ı namaz
Terk - i ışk etmek mi istersen nedür niyyet sana

Bih: *İyi, yeğ, kök* — **Alic:** Tabib — **Habir:** *Kötü* — **Nale:** *İnilti* — **Veh:** *Vah, yazık* — **Tutiya:** *Kim, Süşme* — **Rahne:** *Gedik* — **Hak-ı pay:** *Ayağın tozu* — **Aram:** *Eylenme* — **Şikip:** *Sabır, tahammül.*

— 11 —

Kuh - Ken Şirin e öz nakşın çeküb vermiş firib
Gör ne cahildür yonar daşdan özü içün bir rakib

Kaşlarun yayı bir oh lutf eylemiş her aşıka
Men hem anda eylerem bir oh temenna ya nasib

Tutiya - yi hâk - i payun feyzine yol bulmasam
Nur - u çeşmüm ayb kılına kör olur derler garib

Muztaribdür çare - i derdümde veh kim bilmeyüb
Bir devasuz derde uğratmış özün miskin tabib

Berk - ı ahumdan evüm her guşe bulmuş rahneler
Gel gör ey gül kim giriftar - ı kafesdür andelib

Ey mana sabr et deyen hal - i dilümden bi - haber
Işk olan yerde ne eder ârâm ya ne eyler şikib

Ey **Fuzuli** incinme senden tegafül kılsa yar
Resmdür kim göstere ahbaba istigna habib

— 12 —

Subh salub mihr - i ruhundan nikab
Çık ki temaşaya çıka afıtab

Rişte - i canum yeter et pür - girih
Salma ser - i zülf - ü semen - saya tâb

Mest çıkub salma nazar her yana
Görme reva kim ola alem harab

Kesme nazar canib - i uşşakdan
Nâle - i dil - suzdan et ictinab

Geceler encüm sayaram subha dek
Ey şeb - i hecrün mana ruz - u hisab

Duzaha girmez sitemünden yanan
Kâbil - i cennet degül ehl - i azab

Saldı ayakdan gam - i alem meni
Veer mana gam def'ine saki şarab

Rahm kıl üftadelerün haline
Hiç gerekmez mi sana bir sevab

Ya sual etse ki halün nedür
Hasta **Fuzuli** ne verürsen cevab

Nişe: *Kaval* — **Afitap:** *Güneş* — **Subh:** *Sahah* — **Mihr:** *Güneş* — **Nikap:** *Örtü* — **Rişte:** *İplik, bağ, ilgi* — **Pür-gürih:** *Düğüm, bağ* — **Semen say:** *Yasemin döşeyen* — **Tab:** *Parlayan, huy* — **İçtinap:** *Çekinme* — **Encüm:** *Yıldızlar* — **Şeb:** *Gece* — **Ruz:** *Gündüz* — **Duzah:** *Cehennem* — **Üftade:** *Düşkün, aşık.*

— 13 —

Galiba bir ehl - i dil topragıdur dürd - ü şarab
Kim kılub hörmet binalar dutmuş üstünde habab

Berk - u bârân sanma kim gördükçe ah - ü - eşkümi
Bilmezem nemdür menüm ağlar mana yanar sehab

Ey soran halüm bu istigna sualinden ne sud
Halüm eylersen sual amma işitmezsin cevab

Deşt - i gamda hâk - i kabrüm üzre serv - i gird - bâd
Çekse baş ol servden şu kesme ye seyl - i serab

Yetmeyüb vaslına sen Leyli - veşün bir ömrdür
Men kimi Mecnun olub sahraya düşmüş afitab

Ol büt ebrusun koyub mihraba döndürmen yüzüm
Koy meni zahid mana çoh verme Tanrı içün azab

Nakd - i ömrün bir sanem uğrunda sarf etdün temam
Ey **Fuzuli** ah eger senden sorulsa bu hisab

Dürd: *Tortu, çöküntü* — **Berk:** *Şimşek* — **Baran:** *Yağmur* — **Eşk:** *Gözyaşı* — **Sehab:** *Bulut* — **Sud:** *Fayda, kâr* — **Dest:** *Câl* — **Gird-bad:** *Hortum, kasırga* — **Seyl:** *Sel* — **Veş:** *Gibi* — **Büt:** *Sahip, oda, pul.*

— 14 —

Kılsa vaslun şamumi subha beraber yok aceb
Resmdür fasl - ı bahar olmak beraber ruz - u - şeb

Gün ki sayen düştüğü yerden durar bir vechi var
Gelsi âli - kadrler fakr ehli durmakdur edeb

Olmadan meyhane - i ışkunda mest - i cam - ı zevk
Düzmezdi bezm - i felekde zöhre kânun - u tarab

Nur - u ruhsarundur ol maksad ki iman ehline
Kılsa Hak ruzi cehennem ateşi oldur sebeb

Galiba maksad visalündür ki dün gün durmayub
Çarh ser - gerdan gezer bilmez nedür renc - ü - ta'ab

Beste - i zencir - i şevkündür nesim - i ter - mizac
Tesne - i Cam - ı visalündür muhit - i huşg - leb

Kılma feyz - i nimet - i vaslun **Fuzuli'** den diriğ
Yoldur özge maksadı senden seni eyler taleb

Nab: *Saf, halis, arı* — **Ebru:** *Kaş* — **Sanem:** *Put* — **Sirişk:** *Gözyaşı* — **Şamumi:** *Akşamı, ben* — **Saye:** *Gölge* — **Tarab:** *Şenlik* — **Ruzi:** *Gündüze az, rızk* — **Leb: Dudak** — **Renc:** *Ağrı, sızı* — **Ta'ab:** *Parlayan* — **Tesne:** *Kabartma* — **Huşg:** *Kuru* — **Dirig:** E*sirgeme, ah* — **Peykan:** *Kupruk, okun ucu.*

— 15 —

Ol ki her saat gülerdi çeşm - i giryanum görüb
Ağlar oldu hülüme bi - rahm cananum görüb

Eyleyen ta'yin - i ecza - yi müdava derdüme
Terk edüb cem etmedi hal - i perişanum görüb

Lâle - ruhlar göğsümün çâkine kılmazlar nazar
Hiç bir rahm eylemezler dağ - ı hicranum görüb

Dut gözün ey dud - u dil çarhun ki devrin terk edüb
Kalmasun hayretde çeşm - i gevher - efşanum görüb

Pertev - i horşid sanman yerde kim devr - i felek
Yere urmuş afitabın mah - ı tabanum görüb

Suda aks - i serv sanman kim koparub bağ - ban
Suya salmış servini serv - i hıramanum görüb

Ey **Fuzuli** bil ki gül - arızı görmüş degül
Kim ki ayb eyler menüm çâk - i giribanum görüb

Hülüm: *Şeftali* — **Müdava:** *İlaç verme* — **Efsan:** *Masal* — **Pertev:** *Parlak* — **Horşit:** *Güneş* — **Hıraman:** *Salına, salına* — **Serv:** *Selvi.*

— 16 —

Ruzigarum buldu devran - ı felekden inkilâb
Kan içer oldum ayağın çekdi bezmümden şarab

Şule - i ah ile yandurdum dil - i ser - geşteni
Bir od oldum çizginen çevremde olmaz mı kebab

Lâ'lün ile bade bahs etmiş zihi güm - rahlık
Oldu vacib eylemek ıl bi - edebden ictinab

Vermez oldu el visal - i piç i zülfün ah kim
Rişte - i tedbirden devran - ı kec - rev açdı tab

Olmadı ol maha ruşen yanduğum hicran günü
Yanduğun şeb tâ seher şem'un ne bilsün afitab

Göz ki peykanun hayali ile saçar her yan sirişk
Bir sedefdür katre - i bâranı eyler dürr - ü nâb

Oldu ebr - i dud - u ahum perde - i ruhsar - ı mah
Ah kim almaz cemalinden henüz ol meh nikab

Kesmedi menden ser - i kuyunda azarın rakib
Ey **Fuzuli** nişe cennet içre yok derler azab

Teşne: *Susamış* — **Geşten:** *Gezme, Seyretme* — **Vişal:** *Kavuşma* — **Keç-rev:** *Eğri giden* — **Şem'un:** *Mumun* — **Ser-ı kuy:** *Köybaşı* — **Peykan:** *Kibrik, ok.*

— 17 —

Gayra eyler bi - sebeb min iltifat ol nuş - leb
İltifat etmez mana mutlak nedür bilmen sebeb

Cevr olur adet gazab vaki ne adetdür bu kim
Cevrin az eyler mana ol mâh çün eyler gazab

Nola gamzen fikri düşdü ise dil - i suzanuma
Zalimün ger olsa ateş menzili olmaz aceb

Dem - be - dem ger dürr - ü eşküm düşse gözden vechi var
Yaş uşağlardur yetim anlarda yoh resm - i edeb

Cevri gönlümdür çeken gözdür gören ruhsarunı
Allah Allah kâm alan kimdür çeken kimdür ta'ab

Yar bi - dâd eylemez uşşaka feryad etmeden
Her nice ruzi mukadder olsa vacibdür taleb

Mutrib ağlatma surudunla **Fuzuli** hasteni
Seyl - i eşkinden sakın kopmaya bünyad - ı tarab

Dâd: *800 (ebced). Adil, şan, şeref* — **Min:** *Den, den beri* — **Rûzi:** *Gündüze ait, rızık* — **Mukadder:** *Beğenilmiş* — **Mutrib:** *Çalgıcı* — **Surud:** *Şarkı, türkü* — **Seyl:** *Sel* — **Eşk:** *Gözyaşı* — **Tarab:** *Şenlik, tepinmek* — **Vacip:** *Gerekli.*

— 18 —

Yürü yeter mana ey sim - i eşk bi - dâd et
Ger akçen ile alınmış kul isem azad et

İtürme itleri avazınun gönül zevkin
Yeter kara geceler herze herze feryad et

Harab olan gönül ey büt senün makamundur
Tegafül eyleme bir kaç taş ile abad et

İşitmedün mi gönül ışk müşkil olduğını
Sana bu müşkil işi kim dedi ki bünyad et

Hılâf - ı adete çok olma ey peri mâ'il
Yeter füsun ile teshir - i ademi - zad et

Saba esirleri kasdin eylemiş ol gül
Bizi hem anda eger düşse fursatun yad et

Fuzuli ister isen izdiyad - ı rütbe - i fazl
Diyar - ı Rum gözet terk - i hâk - i Bağdad et

Herze: *Başsöz, saçma* — **Tegafûl:** *Anlamamazlıktan gelme* — **Mail:** *Eğik, eğri, istekli, düşkün* — **Füsun:** *Sihir, büyü* — **Teshir:** *Ele geçirme, zaptetme* — **Izdıyad:** *Çoğaltma, artma.*

Mürde cismün iltifatundan bulur hem hayat
Ölürem ger kılmasan her dem mana bir iltifat

Yaza bilmez leblerün vasfın temam - ı ömrde
Ab - i Hayvan verse kilk - i Hizra zulmetden devat

Men fakirem sen gani vergil zekat - ı hüsn kim
Şer içinde hem manadur hem sana vacib zekat

Görmeyince işkunı gelmez aşıkun
Yüz peygamber cem olub gösterseler min mucizat

Mazhar - ı aşar - ı kudretdür vücud - u kâmilün
Feyz - i fıtratdan garaz sensen tufeylün kâinat

Cevher - i zatundadur mecmu - u evsaf - ı kemâl
Bu sıfat ile ki senden kandadur bir pâk zat

Işkta ta düşdün **Fuzuli** çekmedün dünya gamın
Bil ki kayd - ı ışk imiş dâm - ı ta'allukdan necat

Mürde: *Ölü* — **Ab-ı hayvan:** *Ölümsüzlük suyu* — **Dam:** *Tuzak, ag* — **Ta'alluk:** *Asılma, ilgisi olma, ilişkiler* — **Meşruh:** *Açıklanmış* — **Feyz-ı Fıtrat:** *Doğuştan*.

Gönlüm açılur zülf - ü perişanunı görgec
Nutkum dutulur gonca - i handanunı görgec

Bakdukça sana kan saçılur didelerümden
Bağrum delinür nâvek - i müjganunı görgec

Ra'nâlık ile kâmet - i şimşâdı kılan yad
Olmaz mı hacil serv - i hıramanunı görgec

Çok ışka heves edeni gördüm ki hevasın
Terk etdi senün aşık - ı nâlanunı görgec

Kafir ki degül muterif - i nâr - ı cehennem
İmana gelür ateş - i hicranunı görgec

Nazüglük ile gonca - i handânı eden zikr
Etmez mi heye lâ'l - i dür - efşanunı görgec

Sen hâl - i dilün söylemesen nola **Fuzuli**
Il fehm kılur çâk - i garibanunı görgec

Handan: *Sevinçli, gülen, gülüş* — **Naveh:** *Ok* — **Müjgan:** *Kiprikler* — **Rana:** *Güzel* — **Kamet:** *El bağlama* — **Şimşad:** *Şimşir ağacı* — **Hacil:** *Utanmış* — **Muterif:** *Anlatan, kusurunu söyleyen* — **Nar:** *Ateş* — **Efşan:** *Saçan, dağıtan* — **Fehm:** *Anlayış* — **Çâk:** *Yırtık, yarık* — **Lal:** *Kırmızı taş* — **Dür:** *İnci*.

— 21 —

Ger degül bir mah mihri ile memün tekzar subh
Başın açub nişe her gün yakasın yırtar subh

Gün degül her gün bir ay mihri ile gögsün çâk edüb
Taze taze dağlardur kim kılur izhar subh

Tiğ - i horşid ile ref olsa yeridür kim müdâmı
Yandurub pervanemi şem'e verür azar subh

Subhu şam - ü şamı subh olmuş menem alemde kim
Şam şem' - i bezm olub ayruldı menden yar subh

Gör ne aşıkdur ki bir horşid vaslın bulmağa
Sarf eder her lahza min min lü'lü - i şehvar subh

Işkda sadıklık izhar etdi dağın gösterüb
Galiba derlerdi kâzib kıldı andan âr subh

Hecr şamımda gam etmişdi **Fuzuli** kasd - i can
Olmasa idi merhametden dem urub gam har subh

Mah: *Ay* — **Mihri:** *Güneş* — **Memun:** *Sağlam, korkusuz* — **Tekzar:** *Yalanlar* — **Meftuh:** *Açık, açılmış* — **Subh:** *Sabah* — **Tiğ:** *Ok* — **Horşid:** *Güneş* — **Ref:** *Kaldır* — **Müdam:** *Süren, devam eden* — **Şam:** *Akşam* — **Şem:** *Mum* — **Şehvar:** *İri cins, inci, şaha ait* — **Kazib:** *Yalan* — **Ar:** *Utanma* — **Hecr:** *Ayrılık.*

— 22 —

Eger murad ise vermek safa - yi cevher - i ruh
Felek - misal yürüt sağar - ı şarab - ı sabuh

Buyurma tevbe mana ol şarabdan nasih
Ki görse anı dutar cezm - i terk - i tevbe Nasuh

Hücum - u gamda mana anı etdi zevrak - ı mey
Kim etmedi anı tufan olanda keşt - i Nuh

Müdam çeşmüme kan doldurur hadeng - i gamuh
Yuva başumda dutan kuşları edüb mecrüh

Dil oldu tih - i firakunla şerha şerha yeli
Ne sud çün sana olmadı hâl - i dil meşruh

Tenümde sancılu naveklerünle şadem kim
Derd - i bela bu kilid iledür mana meftuh

Fuzuli oldu belün fikri ile muy - misal
Henüz bulmadı ol sırra ihtimal - i vuzuh

Mecruh: Hasta — **Nasıh:** *Kopyasını çıkaran* — **Muy:** *Kıl* — **Sabun:** *Sabah içkisi* — **Sagar:** *Kadeh* — **Zevrak:** *Kayık* — **Keşt:** *Gemi* — **Hadeng:** *Kayın ağacı* — **Şerha şerha:** *Parça, parça* — **Navek:** *Ok* — **Tih-i firak:** *Ayrılık Çölü.*

— 23 —

Hansı mahun bilmezem mihri ile olmuş zar subh
Her gün eyler halka bir dağ - ı nihan izhar subh

Batdı encüm çıktı gün ya bir esir - i ışkdur
Tökdü dürr - ü eşk çekdi ah - ı ateş - bâr subh

Nola ger emvata ihya verse subhun demleri
Zikr - i lâ'lündür kim eyler dem - be - dem tekrar subh

Müjde bir horşidden vermiş meger bâd - ı seher
Kim nişar eyler ana yüz min dur - ü şehvar subh

Aşık - ı sadıkdur izhar - ı gam eyler her seher
Ah ile halkı yukusundan kılur bidar subh

Bir musavvirdün ki rengin kilk ile her gön çeker
Safha - i gerduna nakş - ı arız - ı dil - dar subh

Ey **Fuzuli** şam - ı gam encamına yokdur ümid
Bir tesellidür sana ol söz ki derler var subh

Muhtan: *Hain* — **Mahur:** *Meyhane* — **Hansı:** *Şeytan* — **Encüm:** *Yıldızlar* — **Bâr:** *Yük* — **Emvat:** *Ölüler* — **Nişhar:** *Diken batmış* — **Bidar:** *Uykusuz, uyanık* — **Musavvir:** *Ressam* — **Kilk:** *Kamış kalem* — **Gerdune:** *Araba* — **Subh:** *Sabah* — **Yuku:** *Uyku* — **Encam:** *Serüven* — **Şam-ı gam:** *Tasa mumu.*

— 24 —

Hoşem kim dem - be - dem giryan gözüm ol hâk - i pâ'dandur
Ziyanı olmaz ol göz yaşınun kim tuti yadundandur

Dem - â - dem merdüm - ü çeşmüm içer kan zülf - ü - halünden
Beli ekser maaşı ehl - i deryanun karadandur

Deme Ferhad kanın tökmüş ancak ışk şemiri
Menüm gör kanlu yaşını kim bu hem ol maceradandur

Mu'anber sünbülünden almadan bu olmadum rusva
Bu rusvalık mana senden degül bad - ı sabadandur

Habab - ı eşk içinde muy - u jülidelerle hoş - halem
Başumda bu hümayun saye ol âlı binadandur

Vefa resmin unutmuşsan deyu incinmezem zira
Bu kim menden cefa kem eylemezem hem vefadandur

Kemâl - i hüsn - ü meşreb âri olmakdur taarruzdan
Riya ehline hem çok itiraz etmek riyadandur

Fuzuli tökme çok yaş ihtiyat et gitmesün nâgeh
Gözünden sürme kim gerd - i reh - i ehl - i safadandur

Ekser: *Çoğunlukla* — **Semir:** *Meyve veren* — **Habab:** *Su kabarcığı* — **Eşk:** *Gözyaşı* — **Muy:** *Koku* — **Julide:** *Dağınık saç* — **Kem:** *Kötü* — **Mesreb:** *Huy* — **Rıya:** *İkiyüzlülük* — **Nageh:** *Zamansız, ansızın* — **Gerd:** *Toz, toprak* — **Reh:** *Yol* — **Teksir:** *Kırılma* — **Muttasıl:** *Sürekli, ardarda* — **Vehim:** *Kuruntu.*

— 25 —

Cani kim cananı içün sevse cananın sever
Canı için kim ki cananın sever canın sever

Her kimün alemde mıkdarıncadur tab'ında meyl
Men leb - i cananumı Hızr Ab - ı Hayvanın sever

Başa dem düşdükce teksir eylemez eyler meded
Ol sebebden muttasıl çeşmüm ciger kanın sever

Müşg - i Çin avare olmuşdur vatandan men kimi
Hansı suhun bilmezemzülf - ü perişanın sever

Akıbet rusva olub mey tek düşe il ağzına
Kim ki bir ser - mest saki lâ'l - i handanın sever

Ne olacakdur terk - i ışk etme **Fuzuli** vehm edüb
Gayeti derler ola bir bende sultanın sever

— 26 —

Kabrüm daşında kim gam odundan zebanedür
Tan ohun atma kim hatarı çok nişanedür

Eyler kadeh zamane gamın def galiba
Devr - i kadhe muhalif - i devr - i zemanedür

Kaldurdı eşk dün meni ol asitandan
Kim maksudum menüm dahi ol asitanedür

Vaiz sözüne dutma kulak gafil olma kim
Gaflet yukusunun sebebi ol fesanedür

Nazr etmişem firakuna kim yoh nihayeti
Nakd - i sirişkümi ki tükenmez hızanedür

Can vermeyüm mi gurbete kim bim - i taneden
Yad -ı vatan feganuma sensüz bahanedür

Ey dil hazer kıl ateş - i ahunla yanmasun
Cismüm ki derd kuşlarına aşiyanedür

Mendan **Fuzuli** isteme aşar - ı medh - ü - zem
Men aşıkam hemişe sözüm aşıkanedür

Hatar: *Tehlike* — **Kadh:** *Çekiştirme* — **Fesane:** *Masal, efsane* — **Siriş:** *Gözyaşı* — **Hızane:** *Sütanatik dersi* — **Bim:** *Korku, tehlike* — **Hazer:** *Uzak* — **Asiyane:** *Yuva* — **Hemişe:** *Daima* — **Zeban:** *Dil*.

— 27 —

Müjem ser - çeşmeler menzil dutan aşufte Mecnundur
Anunçün beste - i zencir - i seyl - i eşk - i gül - gündür

Sevad - ı nokta - i girdaba benzer merdüm - ü çeşmüm
Ki da'im garka - i girdab - ı eşk - i çeşm - i pür - hundur

Hamide kametüm kim dağ - ı dilden kana gark olmuş
İçinde noktası güya ki kan altındaki nundur

İşit derd - i dilüm efsane - i Mecnuna meyl etme
Kim ol efsaneden hem anlanan mutlak bu mazmundur

Ferah - bahş - ı dil - i maşuk olur şerh - i gam - ı aşık
Sürud - u bezm - i Şirin nâle - i Ferhad - ı mahzundur

Kemend - i çin - i zülfün vehmi gitmez zar gönlümden
Mana ol rişteyi ejder kılan bilmem ne efsundur

Fuzuli vermedi tan ohları göz yaşına teskin
Önün bend etmek olmaz har - u - haşak ile Ceyhundur

Nun: *Harf* — **Hun:** *Öldürme* — **Hamide:** *Kambur* — **Kamet:** *Baykuş* — **Rişte:** *İplik, fire* — **Haşak:** *Çöp* — **Meyl:** *Eğilim* — **Sevad:** *Karartı, yazı, karalık.*

— 28 —

Gubar - ı secde - i rahun hat - ı levh - ı cebinümdür
Sücud - u der - gehün sermaye - i dünya - vü - dinümdür

Eger azm - i reh etsem şevk - ı vaslun hadi - i rahum
Ve ger aram hem dutsam hayalün hem - nişinümdür

Hava - yi ravza - i kuyun baharı gülşen - i canum
Nihâl - i kâmetün servüm izarun yaseminümdür

Yakinümdür ki maksudum olur hasıl sana yetsem
Bihamdillâh mana senden yana reh - ber yakinümdür

Taleb - gâr - ı vişalem müjde - i vaslun diriğ etme
Kim ol müjde ferah - bahş - ı dil - i endüh - ginümdür

Götürdü zevk - i vaslun hatırumdan ravza pervasın
Sözün kevser münevver meclisün huld - i berinümdür

Mana yüz gösterür her lahza yüz min şahid - i devlet
Çü mi'rat - ı ruhun manzur - u çeşm - i pâk binümdür

Serir - ı saltanat zevkinden efzundur mana ol söz
Ki lutf ilen demişem bir gulam - ı kem - terinümdür

Beri oldum **Fuzuli** gayrdan ol dir - rüba ancak
Enisüm münisüm yarum nigarum nazeninümdür

Rahun: *Yolcu* — **Hadi:** *Doğruyolu gösteren* — **Ravza:** *Bahçe* — **Nihal:** *Düzgün, fidan, sürgün* — **Enis:** *Nazik* — **Dirig:** *Uzak* — **Enduh:** *Tasa, gam* — **Münis:** *Yumuşak huylu.*

— 29 —

Demiş her goncaya aşıklıum razın saba derler
Il ağzın dutmak olmaz korharem ey gül sana derler

Esir - i derd - i ışk - u mest - i cam - ı hüsn çok amma
Bizüz meşhur olan Leyli sana Mecnun mana derler

Senün mihr - ü - vefa gösterdüğün ağyara çok gördüm
Galatdur kim seni bi - mihr ohurlar bi - vefa derler

Sana derler büt - ü Çin zülfüne zünnar söylerler
Zihi imanı yoklar küfr söylerler hata derler

Mana derlerdi evvel bir melekdür sevdüğün hâlâ
Görenler sen fakire gökden inmiş bir bela derler

Mariz - i ışk udk - u zülfün eyler arzu zira
Mualicler bu mühlik derde müşkildür deva derler

Fuzuli aşıka anlar ki derler terk - i ışk eyle
Demezler mi hata tagyir kıl hükm - ü kaza derler

Galat: *Yanılma, yanlış* — **Zünnar:** *Papaz kuşağı* — **Zihi:** *Şu, bu, aferin, ne hoş* — **Ud:** *Öd ağacı, ut* — **Muae:** *Doktor, ilaç veren* — **Muhnik:** *Boğucu* — **Tagyir:** *Bozma, değiştirme.*

— 30 —

Sabadan gülyüzünde sünbül - ü pür - piç - ü - tab oynar
Sanasan per açub gülşende bir mişgin gurab oynar

Hayali arızun cevlan eder bu çeşm - i pür - nemde
Niçün kim mevce gelmiş suda aks - i afitab oynar

Ruhun görgeç olur suz - u derun - u - dud - u dil hasıl
Bahar eyyamı sıçrar berk - ı rahsende sehab oynar

Irag olsun yama gözden ne hoş saatdür ol saat
Ki uşşak ile maşuk eyleyüb naz - ü - itab oynar

Riyayı zahid - i huşgün semaından ne olur hasıl
Hoş ol kim rind - i mey - hare içüb cam - ı şarab oynar

Bu gamlar kim benüm vardur bairün başına konsa
Çıkar kafir cehennemden güler ehl - i azab oynar

Kılur göz perdesin hun - ab - ı hasret çâk her dem kim
Ruhunda lezzet - i dudar zevkinden nikab oynar

Fuzuli reşkden titrer dil - i pür - hunü uşşakun
Benaguşunda yarun her zaman kim lâl - i nab oynar

Per: *Kanat* — **Gurab:** *Karga* — **Cevlan:** *Oynar* — **Mevce:** *Dalga* — **Afitab:** *Güneş, güzel* — **Derun:** *İç* — **Rahşen:** *Parlayan* — **Şehab:** *Ey padişah* — **Hab:** *Uyku, duş* — **Huş:** *Akıl, fikir, zehir, ölüm* — **Hane:** *Yiyecek* — **Dair:** *Erkek deve* — **Reşk:** *Koskanma* — **Bena:** *Kadın* — **Nab:** *Yaşlı deve.*

Ah eyledügüm serv - i hiramanun içündür
Kan ağladuğum gonca - i handanun içündür

Ser - geşteligüm kâkül - ü mişginün ucundan
Aşufteligüm zülf - ü perişanun içündür

Bimar tenüm nergis - i mestün eleminden
Hunin cigerüm lâl - i dür - efşanun içündür

Yakdum tenümi vasl günü şem tek amma
Bil kim bu tedartk şeb - i hicranun içündür

Kurtarmağa yağma - yi gamundan dil - ü - canı
Sayüm nazar - ı nergis - i fettanun içündür

Can ver gönül ol gamzeye kim munca zamanlar
Can ile seni besledügüm anun içündür

Vaiz bize dün duzahı vasf etdi **Fuzuli**
Ol vasf senün külbe - i ahzanun içündür

— 32 —

Serv - i azad kadünle mana yeksan görünür
Neye ser - geşte olan bahsa hıraman görünür

Can görünmez deseler tende inanman nişe kim
Lutfdan her nice bahsam tenüne can görünür

Derem ahvalümi canana kılam arz veli
Göre bilmem özümü anda ki canan görünür

Ey deyen sabr kıl ah eyleme yarı göricek
Mana düşvardur ol ger sana asan görünür

Sordum ahvalümi ışkında müneccimlerden
Bahdılar tali evine dediler kan görünür

Ne kemân - darsan ey meh ki atub gamze ohun
Yıkduğun saydda ne zahm - ü ne peykân görünür

Bir sanem zülfüne güya ki verübdür gönlün
Ki **Fuzuli'** nü iyen hali perişan görünür.

— 33 —

Ham açıldukça zülfünden bela - vü mihnetüm artar
Bihamdilillâh ki ömrüm uzanur cemiyyetüm artar

Demen eksük meni tedric ile yakut olan daşdan
Boyandukca ciğer kanı ile kadr - ü - kıymetüm artar

Duta gör göz yolun ey eşk kim temkinüm eksükdür
Bu suret - hanenün gördükce nakşın hayretüm artar

Mariz - i derd - i ışkem terk - i alemdür muradum kim
Bu nâ - hoş mülkde eglendüğümce zahmetüm artar

Büküldü kametüm hasret yükünden veh ki alemde
Ümidüm eksilüb her lahza yüz min hasretüm artar

Ne şerbetdür gamun kim içdüğümce eksilür sabrum
Ne sihr eyler ruhun kim bakduğunca rağbetüm artar

Çoh oldukca gam - ü - derdüm reh - i ışk içre hoş - hâlem
Fuzuli şad olup şükr etmeyüm nimetüm artar

Huld: *Bitmeyiş, devamlılık* — **Berinum:** *En yüce* — **Manzur:** *Bakınan, görünen* — **Binüm:** *Görünmez* — **Efzun:** *Fazla, çok yukarı* — **Enis:** *Yar, dost, sevgili* — **Munis:** *Alışılan* — **Nigar:** *Resim* — **Nazen:** *Nazlı.*

— 34 —

Sabrum alub felek mana yüz min bela verür
Az olsa bir meta ana il çoh ahâ verür

Düşdüm bela - yi ışka hıred - mend - i aşr iken
İl şimdi menden oldugı pendi mana verür

Sanman aceb rutab yerine verse lâl - i ter
Bir nahl kim yaşum ana neşv - ü - nema verür

Hâk - i deründür ol ki dün - ü gün sevab içün
Hem aya sarme hem güneşe tutiya verür

Kılmaz kabul suret - i ikbali munca kim
Ayine - i vücuduma cevrün cila verür

Ney kimi cismüm oldu onunda delük delak
Dem urduğumca yerlü yerinde sada verür

Her derdsizden umma **Fuzuli** deva - yi derd
Sabr eyle kim ki derd verübdür deva verür

— 35 —

Ezel katibleri uşşak bahtın kara yazmışlar
Bunu mazmun ile hat ol safha - i ruhsara yazmışlar

Havas - ı hak - i pâyun serhini tahkik edüb merdüm
Gubar ilen beyaz - ı dide - i bidara yazmışlar

Gülistan - ı ser - i kuyun sıfatın bâb bâb ey gül
Hat - ı reyha ile cadvel çeküb gülzara yazmışlar

İki satr eyleyüb ol iki mey - gun lâller vasfın
Görenler her birin bir çeşm - i gevher - bâra yazmışlar

Girüb büt - haneye kılsan tekellüm can bulur şeksiz
Musavvirler ne suret kim der - ü divara yazmışlar

Muharrirler yazanda her kime alemde bir ruzi
Mana her gün dil - i şad - pareden bir pare yazmışlar

Etibba nusha - i derman yazanda ehl - i emraza
Peri - veşler lebin em dib men - i bimara yazmışlar

Yazanda Vamık - u Ferhad - ü - Mecnun vasfın ehl - i derd
Fuzuli adını gördüm ser - i tumara yazmışlar

— 36 —

Gönülde min gamum vardur ki pinhan eylemek olmaz
Bu hem bir gam ki il tanından efgan eylemek olmaz

Ne müşkil derd olursa bulunur alemde dermanı
Ne müşkil derd imiş ışkun ki derman eylemek olmaz

Fena mülküne çok azm etme ey dil çekme zahmet kim
Bu tedbir ile def - i derd - i hicran eylemek olmaz

Sakın gönlüm yıkarsan pendden dem urma ey nasih
Heva - yi nefs ile bir mülkü viran eylemek olmaz

Dehanun üzre lâlün istemiş dil defi müşkildür
Görünmez hiç cürmü yoh yere kan eylemek olmaz

Dualar eylerem mendan yana bir dem güzar etmez
Ne çare sihr ile servi hıraman eylemek olmaz

Fuzuli alem - i kayd içersen dem urma ışkundan
Kemâl - i cehl ile dava - yi irfan eylemek olmaz

Hırendmend: *Akıllılık* — **Rutab:** *Olgun hurma* — **Ter:** *Yas* — **.....ter:** *Çok çok, daha* — **Nahl:** *Hurma, arı, balarısı* — **Neşv-ü nema:** *Büyüme* — **Sarına:** *Keskin* — **Serhan:** *Kurt, canavar* — **Merdum:** *Gözbebeği* — **Dide:** *Göz* — **Bıdar:** *Uyanık* — **Bab:** *Kapı* — **Bâr:** *Tanrı, yük* — **Gevher-i bâr:** *Saçan döken gevher* — **Etibba:** *Hekimler* — **Emraz:** *Hastalıklar* — **....veş:** *gibi* — **Bimar:** *Hasta* — **Tumar:** *Tomar* — **Naşih:** *Kopyasını çıkaran* — **Güzar:** *Geçiş, geçme.*

— 37 —

Fegan kim bagrımun ol lâle - ruh kan oldugın bilmez
Giger pergâlesinde dağ - ı pinhan oldugın bilmez

Habibüm gönlümü cem eylemez ruhsarı devrinde
Meger zülfü kimi halüm perişan oldugın bilmez

Kılur taksir edüb bir lutf her dem gönlüm - almakdan
Vefa resmin sanur düşvar asan oldugın bilmez

Güzeller devlet - i vaslın bulub mağrur olan aşık
Neşat - i vasldan enduh - u hicran oldugın bilmez

Dil - i şad - pareden bi - dâdı kesmez gamze - i bestün
Ne gafil padişehdür mülkü viran oldugın bilmez

Sanur zahi özün hali hayalünden galatdur bu
Bu hayran olduğundandur ki hayran oldugın bilmez

Fuzuli hastaya düşman sözü ile dost cevr eyler
Zihi sade muarız kavli büthan oldugın bilmez

Pergale: *Parça, kumaş* — **Düşvar:** *Güç, zor* — **Asan:** *Kalay* — **Neşat:** *Sevinç, neşe* — **Vasıl:** *Kavuşma* — **Enduh:** *Tasa, gam, keder* — **Dadı:** *Adaleti, hakkı* — **Bestun:** *Düğüm* — **Büfhan:** *Putlar, güzeller* — **Zi hi:** *Şu, bu.*

— 38 —

Nice yıllardur ser - i kuy - i melâmet beklerüz
Leşker - i sultan - ı ırfanuz vilayet beklerüz

Sakin - i hâk - i der - i meyhaneyüz şam - ü - seher
İrtifa - ı kadr içün bâb - ı saadet beklerüz

Eife - i dünya degül kerkes gibi matlubumuz
Bir bölük ankalaruz Kâf - ı kanâat beklerüz

Hab görmez çeşmümüz endişe - i agyardan
Pâs - bânuz genc - i esrar - ı mahabbet beklerüz

Suret - i divar edübdür hayret - i ışkun bizi
Gayr seyr - i bağ eder biz künc - ü mihnet beklerüz

Kârvân - ı râh - ı tecridiüz hatar havfın çeküb
Gâh Mecnun gâh men devr ile nevbet beklerüz

Sanmanuz kim geceler bihudedür efganumuz
Mülk - ü ışk ile hisar - ı istikamet beklerüz

Yatdılar Ferhad - ü - Mecnun mest - i cam - ı ışk olub
Ey **Fuzuli** biz olar yatdukca sohbet beklerüz

Eife: *Leş* — **Leşker:** *Asker* — **İntifa:** *Yükselti, yükselme* — **Kerkes:** *Akbaba* — **Matlup:** *Alacak, talep edilen* — **Pas:** *Gecenin 1/8 i, gam, keder* — **Künc:** *Köşe, bucak* — **Karvan:** *Kervan* — **Hatar:** *Tehlike* — **Havf:** *Korku.*

— 39 —

Bu gün tiğin çeküb çıhmışdur ol nâ - mihriban sarhoş
Sakın ey rahm eden canına kim bilmez aman sarhoş

Ana hüş - yar iken derd - i dil isterdüm diyem saki
Pey - â - pey sunma cam - ü - kılma ol servi revan sarhoş

Degül takviden etsem bâde terkin vehmüm andadur
Ki izhar eyleyüm halk içre ışkın nâ - gehân sarhoş

Meger kan içmek ile esirmüşlerin nergis yohsa
Besi mey nuş edenler gördüm olmaz böyle kan sarhoş

Mey - i ışkunla ser mest olduğum ilden nihân kalmaz
Muhal - i akldur kim sahlaya razın nihân sarhoş

Gönül ta oldu bi - hod aldı gamzen canumı tenden
Verür yağmaya nakdin gencün olgac pâs - bân sarhoş

Fuzuli gayr ile halvet meger bezm etmiş ol gül - ruh
Rakib - i kec - revi gördüm bugün bari yaman sarhoş

Hüsyar: *Akıllı, uslu* — **Pey â pey:** *Ardarda, iz* — **Na-gehan:** *Zamansız* — **Keç:** *Eğri, çarpık* — **Revi:** *Helecan* — **Olgaç:** *Gidiş* — **Pas-ban:** *Gece bekçisi* — **Ercül:** *Ayaklar* — **Nihan:** *Gizli* — **Sermest:** *Sarhoş*.

— 40 —

Dil ki ser - menzili ol zülf - ü perişan olmuş
Nola cürmü ki aşılmasına ferman olmuş

Şahsan mülk - ü melahatde sana kullar çok
Biri oldur ki varub Mısrda sultan olmuş

Rahm edüb aşıkunı haşr günü yahmayanlar
Ki bu dünyada esir - i gam - ı hicran olmuş

Dediler gam gidedür bade çoh içdüm sensiz
Gam - i hicrana müfid olmadı ol kan olmuş

Bağ - bân - ı çeşmen - i dehre hayal - i dehenün
Sebeb - i terbiyet - i gonca - i handân olmuş

Adem evvel ser - i kuyun verüb almış cennet
İşidüb tan - ı melek sonra peşiman olmuş

Ey **Fuzuli** menüm ahvalüme bir vakıf yoh
Beyle kim alem anun hüsnüne hayran olmuş

Melahat: *Güzellik, yüz* — **Müfid:** *Anlatan, ifade eden* — **Dehen:** *Ağız* — **Terbiyet:** *Büyütme, eğitme* — **Hüsn:** *Güzellik* — **Ahval:** *Durum* — **Vakıf:** *Bilen, anlayan* — **Peşiman:** *Pişman* — **Yoh:** *Yok.*

— 41 —

Cismümi yandurma rahm et yaşuma ey bağrı daş
İhtiyat et yanmasun nâ - geh kuru yanında yaş

Hoş geçer nezzare - i hüsnünle ömrüm var ümid
Kim ede makbul der gâha meni hüsn - maaş

Tavf - ı kuyunda ayakdan başa ermiş bir meded
Nola ger kaddüm büküb her dem ayagum olsa baş

Fitne yayın kurmağa ateş mi olmuş ihtiyac
Kim urarsan aleme ateş çatub peyveste kaş

Ey habâb - ı eşk nâ - yâb et ten - i uryanumı
Kim bu rüsva perdemi çâk etdi sırrum kıldı faş

Pare pare gönlüme suz - u derunum tabı yoh
Göz yolundan katre katre kan olub çıksa idi kaş

Ey **Fuzuli** gark - ı hun - âb etdi göz merdümlerin
Göreyüm kullâb - ı müjgana urulsun kanlu yaş

Na-geh: *Asla* — **Nezzare:** *Seyirci* — **Maaş:** *Yaşayış, dirlik* — **Tavf:** *Ziyaret* — **Peyvest:** *Daima, ulaşma, kavuşma, birleşik* — **Nâ-yâb:** *Bulunmaz, ender* — **Uryan:** *Çıplak* — **Rükn:** *Temel* — **Hun:** *Kan* — **Zeban:** *Dil* — **Merdüm:** *Gözbebeği, insan* — **Suz-ı derun:** *İç sızı* — **Habab:** *Su üzerindeki.kabarcık*

— 42 —

Ey firak - ı leb - i canan cigerüm hun etdün
Çihre - i zerdüme hun - âb ile gül - gün etdün

Cigerüm kanın göz yaşına tökdün ey dil
Vara vara anı Kulzüm munu Ceyhun etdün

Nice hüsn ile seni Liyliye nisbet kılayum
Bilmeyüb kadrümi terk - i men - i Mecnun etdün

Seyredün kim dutaram şâd gönüllerde makam
Şâd iken bu söz ile gönlümü mahzun etdün

Ahd kıldun ki cefa kesmeyesen aşıkdan
Aşıkı vade - i ihsan ile memnun etdün

Ey **Fuzuli** ahıdub seyl - i sirişk ağlayalı
Işk ehline fegan etmegi kanun etdün

Kullab: *Çengel, ucu eğri nesne* — **Çihre:** *Yüz* — **Kulzüm:** *Deniz* — **Seyl-i sirişk:** *Gözyaşı seli.*

— 43 —

Elye ra'nâdur gülüm serv - ihıramanun senün
Kim gören bir gez olur elbette hayranun senün

Kâkülün tek başuna çizginmek ister hatırum
Ey men - ü - yüz men kimi ser - geste kurbanun senün

Arızan devrinde cemiyyetden olsun nâ - ümid
Olmayan aşüfte - i zülf - i perişanun senün

Çün acebdür lâle guyalık ne mucizdür bu kim
Eyler izhar - ı suhan lâl - i dür efşanun senün

Çarh yayından atıldı kaşdüme tir - i ecel
Likandan tizrek deprendi müjganun senün

Dağ - ı hicranun odun benzetmek olmaz düzaha
Olmasun kafir esir - i dağ - ı hicranun senün

Ey **Fuzuli** eyle kim bimar - ı derd - i ışksan
Yohdürür ölmekden özge hiç dermanun senün

Zerd: *Sarı* — **Elye:** *Yamaklar* — **Rana:** *İyi güzel* — **Geşt:** *Yakışıksız, çirkin* — **Aşüfte:** *Dilber* — **Kast:** *Eksik* — **Lika:** *Görme, yüz* — **Tizrek:** *Hızlı kımıldama* — **Düzah:** *Tamu, ulema.*

— 44 —

Ey meh menümle dostlarum düşmen eyledün
Düşmen hem eylemez bu işi kim sen eyledün

Peykânlarunla doldu tenüm aferin sana
Bidâd çekmege tenümi ahen eyledün

Tahsin sana ki gönlüm evin tire koymadun
Her zahm - ı navekün ana bir revzen eyledin

Olsun ziyad erefatün ey âh - ı ateşin
Mihnet - seramuzı bu gece ruşen eyledün

Eksülmesün taravetün ey eşk - i lâle - gün
Gül gül damub makamumızı gülşen eyledün

Can çıhsa menzil etmege ev dut hababdan
Ey göz yaşı ki kaşd - i bina - yi ten eyledün

Mümkin degül cihanda **Fuzuli** ikametün
Bihüde sen bu merhaleye mesken eyledün

Meh: *Ay, yüz* — **Peykan:** *Okun, ucu* — **Bidad:** *Zalimler* — **Ahen:** *Demir, zincir, kılıç* — **Zahm:** *Yara, yaralama* — **Navek:** *Ok* — **Revzeni:** *Pencere* — **Erefatün:** — **Zufad:** *Çokluk* — **Kasd:** *Karar.*

— 45 —

Ne hoşdur arızun devrinde zülf - ü anber - efşanun
Bu devranda ne hoş cemiyyet var ol perişanun

Ruhun devrinde bir divanedür sevdalu zülfün kim
Perişanlıkdan olmuş men kimi meşhuru devranun

Hevadan kâkülündür deprenen ya rişte - i candur
Ki her dem çizginüb başuna ister ola kurbanun

Müselsel zülf - ü mişginünden arturmuş ruhun revnak
Zihi sünbül ki olmuş ziveri gül - berg - i handanun

Kararubdur tütün tek rüzigarum ol zamandan kim
Tenüm hâşakine odlar urubdur berk - i hicranun

İşümdür saye tek yerden yere yüz urmak ol günden
Ki başumdan gidübdür saye - i serv - i hıramanun

Fuzuli' ni ayakdan saldı bâr - ı mihnet - i ışkun
Niçün dutmazsan ey kafir elini bir müselmanun

Efsan: *Saçan* — **Sülfün:** *Sarab* — **Rişte:** *İme, iplik* — **Müselsel:** *Üçgen, uç* — **Miş:** *Koyun* — **Revnak:** *Süs, parlaklık* — **Zihl:** *Şu bu, ne hoş* — **Ziver:** *Süs, bezek.*

— 46 —

Dehenün şevkini can - suzgüman etmez idüm
Yohsa bir dem anı men munis - i can etmez idüm

Vasl - ı hal - i lebüni bilse idüm nâ - makdur
Arzusunda kara bağrumı kan etmez idüm

Hublar aşıka meyl etmedügin bilse idüm
Özümü ışk ile rusva - yi cihan etmez idüm

Düşmese idi gözümün yaşına feyz - i nazarun
Anı her servün ayağına ravan etmez idüm

Salmasa idüm dil - i virana imaret tarhın
Anda genc - i güher - i ışkı nihan etmez idüm

Sitem - i tane - i ağyara degüldüm vakıf
Yohsa yarun ser - i kuyunda mekân etmez idüm

Etmese idi sitem - i yar **Fuzuli** meni zar
Munca feryad çeküb ah - ü - fegan etmez idüm

Dehen: *Ağız* — **Süzgüman:** *Süzen* — **Munis:** *Ahsan, sevimli* — **Nâ-makdur:** *Katransız* — **Tarh:** *Atma, koma, bırakma* — **Nihan:** *Gizli* — **Agyar:** *Düşman.*

— 47 —

Bir kul oğlunu gönül şehrine sultan etdüm
Mısr idi padişehin Yusuf - u Kenân etdüm

Dil ki bir dilbere ser - menzil idi ahum ile
Yele verdüm adını taht - ı Süleyman etdüm

Işk terki dil - ü candan görünürdü müşkil
Terk - i ışkı eyle dedün terk - i dil - ü - can etdüm

Can gamun çekmiş idi var idi boynumda hakı
Bu anun ecri idi kim sana kurban etdüm

Reh - i ışkun dutub etdüm gam - ü - derdüm defin
Gör ne cemi bu tarik ile perişan etdüm

Sana tapşurduğum ohlarını yahdun ey dil
Zayi etdün ne kadar kim sene ihsan etdüm

Sebze tek kıldı **Fuzuli** çıharub eşk ayan
Ten gubarında ohun her nice pinhan etdüm

Sebze: *Yeşillik, çimen* — **Müşkil:** *Zor* — **Ecr:** *Sevap, ödül* — **Reh-i ışk:** *Aşk yolu* — **Tapşurmak:** *Yöneltmek.*

— 48 —

Ol mah visali ile hoş et bir gece halüm
Ey ahter - i tali koma boynunda vebalüm

Feryad ki ber vermedi bi - dâddan özge
Göz yaşum ilen besledügüm turfe nihalüm

Sınmış müje tek halk gözünden ahıdur yaş
Nezzare - i zaf - ı beden - i muy - misalüm

Ol şem hayali ile hoşem ola ki da'im
Bu suret ile çizgine fanus - u hayalüm

Suzandur odumdan tenüme sancılan ohlar
Pervanenem ey şem tutuşmuş per - ü balüm

Saki gam - ı devran ile gayetten melulem
Bir cam - ı ferah bahş ile def eyle melalüm

Lutf eyle Fuzuli menüm ahvalümi arz et
Ol serve ki söyleşmege koymadı mecalüm

Ahter: *Yıldız* — **Ber:** *Üzere, ber, alan, getiren* — **Turfe:** *Turfanda* — **Nihal:** *Fidan* — **Müje:** *Kiprik* — **Nezzare:** *Seyirci, bakma* — **Zaf:** *Zayıflık, gönül alan* — **Suzan:** *Yanan* — **Per ü bal:** *Kanad, kol* — **Muy:** *Kıl* — **Mecal:** *Güç*.

— 49 —

Eşigün daşını kan ile yudu çeşm - i terüm
Bes ki pâkem daşı lâl eyledi feyz - i nazarum

Cigerüm dağına merhem bulamadum senden
Nice ah eylemeyüm ah yanubdur cigerüm

Dedi ol yar seher vakti gelem lik ne sud
Vakt malum degül şam ile birdür seherüm

Ey hoş ol şam ki bi - hod gidem ol kuya ve subh
Ne eyledüm anda deyu gayrdan alam haberüm

Düşmezem gönlüne yani olubem eyle zaif
Derd - i ışkunla ki gözgüne görünmez eserüm

Nice min aşıka ancak bir oh atdun demedün
Ki düşer birbirine bir nice üftadelerüm

Ey **Fuzuli** dura menden ala talim - i vefa
Nâ - geh er anun merkad - i Mecnuna düşerse güzerüm

Lik: *Ama, ancak* — **Sud:** *Sevdalar* — **Şam:** *Gece* — **Bi-hod:** *Çılgın, bayılmış* — **Üftade:** *Aşık* — **Güzer:** *Geçme, geçiş* — **Merkad:** *Mezar*.

— 50 —

Zülfü kimi ayağın koymaz öpem nigarum
Yohdur anun yanında bir kılca itibarum

İnsaf hoşdur ey ışk ancak meni zebun et
Ha beyle mihnet ile geçsün mü rüzigarum

Bildi temam - ı alem kim derd - mend - i ışkam
Ya Rab henüz halüm bilmez mi ola yarum

Vaslundan ayru nola kanum tökülse gül gül
Men gül - bün - ü belayem bu fasldur baharum

Tasvir eden vücudum yazmış elümde sagar
Ref olmaga bu şuret yoh elde ihtiyarum

Dur istemen zemani mey neş'esin başumdan
Toprağ olanda ya Rab dürd - ü mey et gübarum

Rusvalarından ol meh saymaz meni **Fuzuli**
Divane olmayum mı dünyada yoh mu arum

Nigar: *Güzel, sevgili* — **Zebun:** *Aciz, güçsüz* — **Rüzigar:** *Ömür* — **Sagar:** *Kadeh* — **Dürd:** *Tortu* — **Ref:** *Kaldırma* — **Gubar:** *Toz.*

— 51 —

Bağa girdüm ser - i kuyun anub efan etdüm
Gül görüb yadun ilen çâk - i giriban etdüm

Bahuban nergise bimar gözün kıldum yad
Nergisi nâle - vü - efganuma hayran etdüm

Gonca - ı lâle deme dağ karasın koparub
Al vâlâyu şarub sebzede pinhan etdüm

Gül - ü ter üzre düşen şebneme düşdü nazarum
Gözümü şevk - i cemalünle dür - efşan etdüm

Berg - i gül sanma ki hun - âbe töken demde gözüm
Nice yaprağa ciğer kanı salub kan etdüm

Göricek sünbülü andum şiken - i kâkülünü
Sünbülü girye - vü - ah ile perişan etdüm

Ey **Fuzuli** reviş - i akl melul etti meni
Sehv kıldum ki cünun derdine derman etdüm

Efan: *İşler* — **Çak-ı giriban:** *Sabahın aydınlığı* — **Giriban:** *Yaka, yırtmaç* — **Çak:** *Yarık, yırtık* — **Vâlâ:** *Yüksek, yüce* — **Şebnem:** *Çiğ* — **Şiken:** *Kıran, kırıcı* — **Ter:** *Yaş, ıslak* — **Beng:** *Yaprak, bent* — **Girye:** *Ağlayış, ağlamış* — **Reviş:** *Usul, gidiş, yol* — **Sehv:** *Yanlış* — **Cünun:** *Çıldırma, delirme.*

— 52 —

Haçan kim kametünden ayrı seyr i büsta etdüm
Koparub eşk seylabı ile min servi revan etdüm

Götürdüm gird - bâd - ı ah ile horşide tapşurdum
Gubar - ı reh - güzrun cevherin gözden nihân etdüm

Nişan - ı suret - i hubun verüb bütler sücudunda
Fesad - ı itikad-ı kafirün hatır - nişan etdüm

Olub ser - mest kıldum neş'e - i zevk - i lebün zikrin
Meye ragıb olanlar küfrünü halka ayan etdüm

Görüb dıvarlarda Kuh - Ken nakşın demek aşık
Menem aşık ki dutdum deşt - ü - terk - i hanuman etdüm

Reh - i ışkınla ol gül - ruh ciger kan etdügüm bilmiş
Çeker herdem mana tiğ - i siyaset san ki kan etdüm

Fuzuli şah - baz - ı evc - i istigna iken bilmen
Ne sehv etdüm ki bu virane deyri aşıyan etdüm

Gird-bad: *Hortum, kasırga* — **Güzar:** *Vakit, zaman geçiren* — **Leb:** *Dudak* — **Ragıb:** *İstekli, isteyen* — **Harımar:** *Ev, bark, ocak* — **Büste:** *Fındık* — **Seylah:** *Sel afet* — **Kuh-ken:** *Dağ kazan, Ferhat* — **Evc:** *Yüce, yüksek* — **İstigna:** *Çekinme, nazlanma* — **Dest:** *Çöl.*

— 53 —

Sipihrün farigem vaslunda mah - u - afitabından
Garaz id - i visalündür bu ay - ü - gün hısabından

Temaşa - yi ruhun ezmine çıhdı afitab amma
Gelürken sürat ile düşdü yüz yere şitabından

Felek mahcubdur şem - i ruhundan yandurub çarhı
Çıharmak isten anı şule - i ahum hicabından

Felek ışkunda ol gayetde ey meh muzdarib olmuş
Ki her ne eylese bilmez ne eyler ızdırabından

Güneş levhi degül gökde şua' üstünde zerrin hat
Melek almış eline bir varak hüsnün kitabından

Degirmen dane içün çizginür bihude devr etmez
Mücerredsen gönül vehm etme çarhun inkılabından

Kimi hüşyar görsen ana ver cam - ı mey ey saki
Bihamdillâh **Fuzuli** mestdür vahdet şarabından

Sipihrun: *Talih* — **Farig:** *Vazgeçme, rahat* — **İd:** *Bayram* — **Ezmine:** *Zaman, vakit* — **Şitap:** *Acele* — **Afitap:** *Güneş yüzlü* — **Muzdarip:** *Acı çeken* — **Çizginur:** — **Bihude:** *Boşuna* — **Mücerred:** *Soyut* — **İnkılap:** *Devrim* — **Hüşyar:** *Akıllı, uslu.*

— 54 —

Ey geyüb gül - gün demadem azm - ı cevlan eyleyen
Her taraf cevlan edüb döndükçe yüz kan eyleyen

Ey meni mahrum edüb bezm - i visalinden müdam
Gayrı han - ı iltifatı üzre mihman eyleyen

Ey demadem reşk tiği ile menüm kanum töküb
Mey içüb agyar ile seyr - i gülestan eyleyen

Munca kim efganumı ey mah işitdün geceler
Demedün bir gece kimdür munca efgan eyleyen

Nola ger cemiyyet - i hatırdan olsam nâ - ümid
Cem olur mu hublar zülfü perişan eyleyen

Yar dün çekmişdi katlüm kaşdine tin - i cefa
Yetmesün maksuduna ya Rab peşiman eyleyen

Işk derdi ile olur aşık mizacı müstakim
Düşmenümdür dostlar bu derde derman eyleyen

Zahidün tan ile dönerdüm yüzün mihrabdan
Nice bulmaz ecr min kafir müselman eyleyen

Derd - i hicran nâ - tüvan etmiş **Fuzuli** hasteni
Yoh mıdur ya Rab deva - yi derd - i hicran eyleyen

Cevlan: *Koşu savar* — **Reşk:** *Kıskanma* — **Tiğ:** *Kılıç* — **Kaştine:** **Müstakim:** *Doğru* — **Ecr:** *Sevap, ücret* — **Ha-tuvan:** *Cılız, kuvvetsiz.*

— 55 —

Bâr - ı mihnetden nihâl - i kametün ham olmasun
Başumuzdan saye - i serv - i kadün kem olmasun

Görmesem ruhsar - ü - kadd - ü - çeşm ü lâlün dem - be - dem
Ömr bir an bir zaman bir lahza bir dem olmasun

Gerd - i rahun azm - i gerdün etdi kim bu kadr ile
Şöhret - i alem hemin Isi - i Meryem olmasun

İltimas etdüm sabadan tutiya çekdürmegi
Ağlama ey göz gubar - ı dergehi nem olmasun

Sen tek afet geldügin bilmişdi kim Hakdan melek
İltimas eylerdi kim alemde Adem olmasun

Der imiş zahid ki olmak aybdur rusva - yi ışk
Bu sözü faş etmesün rusva - yi alem olmasun

Ey **Fuzuli** zevk - i derd - i ışka noksan hayfdur
İhtiyat et penbe - i dağunda merhem olmasun

Nihal: *Fidan* — **Kod:** *Hırs, mahzun olma* — **Gard-ı nahun:** *Yolun* — **Şener:** *Kıvılcımlar* — **Rüsva:** *Rezil* — **Çiz:** *Şey, nesne* — **İltimas:** *Kayırma.*

— 56 —

Gör sirişküm şeb - i hicran deme kim kandur bu
Zerre zerre şerer - i ateş - i pinhandur bu

Sanmanuz kanlu dögün sine delüb baş çekmiş
Şule - i ateş - i ah - ı dil - i suzanundur bu

Kesme ümmid gönül başına çezginmekden
Ola nâ - geh düşe fursat ele devrandur bu

Dem - be - dem canumı ey derd - ü - bela incitmen
Lütf edün bir iki dem kim size mihmandur bu

Ne yaharsan odun ey ateş - i dil vasl günü
Bize hicren gecesi şem - i şebistandur bu

Gönül ister ala bir bu ser - i zülfünden lik
Vermeden can diler almak sanur asandur bu

Dün demişsen ki **Fuzuli** mana kurban olsun
Sana kurban olayum yine ne ihsandur bu

Sebistan: *Yatak odası* — **Asan:** *Kolaylık, ama, ancak.*

— 57 —

Arızun görse felek mihr burakmaz aya
Zerre zerre kılur anı burakur sahraya

Suretün aksin alub bağa girer her dem şu
Reşkden kan içürür berg - i gül - i ranâya

Yeridür aksüne ayine demür bend ursa
Ne içün karşu durur sen kimi bi - hemtaya

Bulduğu yerde hasedden gün urur sayene tiğ
Ki refik olmaya sen mah - ı melek - simaya

Oha pâykan tikilür gamzen içün payveste
Dokunur tanc ohu kaşun ucundan yaya

Lâl - i nâbun sıfatı şehid - i musaffadur lik
Acı etmiş anı safra - yi hased şahbaya

Yar salmazsa **Fuzuli** sana meylin ne aceb
Nice meyl etmek olur sen kimi bir rusvaya

Reşk: *Kıskanma* — **Bi-henita:** *Benzersiz* — **Refik:** *Arkadaş, yoldaş* — **Paykan:** *Başak, okun ucu* — **Pay-veşte:** *Bitişik* — **Nâbun:** *Kolay olmayan* — **Musaffa:** *Süzülmüş* — **Şahba:** *Şaha yeter.*

— 58 —

Ey hoş ol günler ki ruhsarun mana manzur idi
Çeşm - i ümmidin çerağ - ı vasldan pür - nur idi

Kurb şevki afuyet - bahş - ı ten - i bimar olub
Vasl zevki rahat - efza - yi dil - i mechur idi

İzzetüm şemi münevver tailüm azmi kavi
Devletüm hükmü revan ayşüm evi mamur idi

Damen - i ikbalüme gerd - i taarraz yetmeyüb
Çeşm - i hasid çehre - i cemiyyetümden dur idi

Adem idüm kurb - u der - gâhunda buluşdum kabul
Menzilüm cennet meyüm kevser enisüm hur idi

Baht matlubum müyesser kilmağa mahkum olub
Dehr esbabum müheyya kılmaga me'mur idi

Her duaa kılsam tevakkufsuz olurdu müstecab
Her temenna eylesem ihmalsiz makdur idi

Hecr vehminden yetürmezdüm kudret gönlüme
Gerçi devranun muhalif gezmegi meşhur idi

Nola ger salsa **Fuzulini** gam - ı hicrana çarh
Vasl eyyamında ol gafil iyen mağrur idi

Matlup: *Alacak, isteyen* — **Vahid:** *Tek* — **Dehn:** *Dünya* — **Esbab:** *Nedenler* — **Tevakkuf:** *Bağlı olma, durma* — **Müstecap:** *Dileği kabul olunmuş* — **Temenna:** *Eli başa götürmek* — **Temenna:** *Verilen selam* — **Müheyya:** *Hazır emrinde* — **Makdur:** *Güç, kuvvet, kudret* — **İyen:** *İri, güzel gözlüler* — **Manzur:** *Beğenilen gözde olan* — **Kurb:** *Yakınlık, yer* — **Afuyeb:** *Merhamet* — **Efza:** *Artıran, korku ile bağırma* —**Tail:** *Fayda, yarar* — **Taarruz:** *İlişme, sataşma, takılma* — **Dur:** *Uzak* — **Muhayye:** *Hazır* — **Tozu damen:** *Etek* — **Gerd:** *Toz, toprak* — **Enis:** *Yar, dost, sevgili* — **Hur:** *Güneş, huri* — **Müyesser:** *Kolay gelen.*

— 59 —

Teressuh kabrümün daşından etmiş çeşmümün yaşı
Hayal eyler gören kim lâldendür kabrümün daşı

Ne zibasen ki suret beğlemez tasvir - i ruhsarun
Tahayyür suret eyler suretün çekdükçe nakkaşı

Nola girdab - ı gam dersem men - i ser - geşte dünyaya
Sanur kim çizginür alem kimün kim çizginür başı

Sipihr - i pür - kevakibden degül derdine deva mümkin
Hayal etmen vere tiryak - i zehr - i gam bu haşhaşı

Bekası mümkin olmaz olsa ger divar - ı ömründe
Meh - ü - hörşidden hışt - i badeye hum - hane huffaşı

Fuzulini reh - i ışkunda eşk - ü - ah eder rusva
Beladur her kimün bir yolda gammaz olsa yoldaşı

Teresşuh: *Sızma, terleme* — **Zıbas:** *Süs, güzel* — **Tahayyür:** *Hayran olma* — **Girdab:** *Çevrinti, anafor* — **Ser-geşte:** *Sersem, başı dönen* — **Sipihr: Talih,** şans, **sema** — **Kevakıb:** *Yıldızlar* — **Tiryak:** *Panzehir* — **Dıvar:** *Duvar* — **Hışt:** *Kerpiç, tuğla* — **Hum-hane:** *Şarap küpü yapılan yer* — **Huffaş:** *Yarasa, gecekuşu* — **Rusvi:** *Rezil, onursuz* — **Gammaz:** *İftira eden, suç atan.*

Hasılum yoh ser - i kuyunda beladan gayrı
Garazum yoh reh - i ışkunda fenadan gayrı

Ney - i bezm - i gamem ey ah ne bulsan yele ver
Oda yanmış kuru cismümde hevadan gayrı

Perde çek dideme hicran günü ey kanlu yaşum
Ki gözüm görmeye ol mah - likadan gayrı

Yetdi bi - keslügüm ol gayete kim çevremde
Kimse yoh çizgine girdab - ı beladan gayrı

Ne yanar kimse mana ateş - i dilden özge
Ne açar kimse kapum bâd - ı sabadan gayrı

Bozma ey mevc gözümyaşı habâbın ki bu seyl
Koymadı hiç imaret bu binadan gayrı

Bezm - i ışk içre **Fuzuli** nice ah eylemeyüm
Ne temettü bulunur neyde sadadan gayrı

Hasıl: *Çıkan, üreyen* — **Garaz:** *Maksat, istek, kin* — **Mah-lika:** *Ay yüzlü* — **Bi-ken:** *Kimsesizlik* — **Girdab:** *Çevrinti, anafor* — **Bad:** *Yel* — **Mevc:** *Dalga* — **Habab:** *Kabarcık* — **Seyl:** *Sel* — **Temettü:** *Kazanma, kâr.*

— 61 —

Lebün aksi gözüm yaşını mey tek lâle gun etdi
Zenahdanın muradan dost kamın ser - nigun etdi

Sana aksün mukabul durduğu içün hüsn lafı ile
Anı cam içre gayret garka - i gird - âb - ı hun etdi

Özün nisbet kılurdu zülfüne zencir her saat
Bu sevdalar anı ser halka - i ehl - i cünun etdi

Anun tek kim perişanlık ziyasın artturur şemün
Mana cevrun ziyad olmak sana meylüm füzun etdi

Müjen hançerlerin gönlüm basar bağrına vahm etmez
Ana cadu gözün guya ki talim - i füsun etdi

Baka -yi suret - i Şirin içün tevfik mimarı
Bina - yi ışk - i Ferhadun esasın bi - sütun etdi

Fuzuli' den sebat - ü - sabr - ı cevr - ü - kahr az iste
Ki ol biçareni derd - ü gamun bi - had zebun etdi

Gun: *Renk, gidiş, tarz* — **Zenah:** *Çene* — **Nigun:** *Tersine dönmüş* — **Zarka-i gırd ab-ı hun:** *Kanlı su çevrintisine batmış* — **Cunun:** *Çıldırma, aşk mahkumu* — **Cevr:** *Eziyetin, barkın* — **Ziyad:** *Çokluk fazlalık* — **Fuzun:** *Çok fazla* — **Müye:** *Kirpik* — **Vahma:** *Gebe kadın* — **Füsun:** *Sihir, büyü* — **Tevfik:** *Uydurma, uygunlaştırma* — **Zebun:** *Güçsüz, aciz* — **Vahim:** *Kuruntu.*

— 62 —

Ey tegafül birle her saat kılan şeyda meni
Vakıf ol kim öldürür bir gün bu istigna meni

Zafum ilden yaşuran ahvalümi sahlar veli
Nâle - i bi - ihtiyarumdur kılan rusva meni

Ger meni hun - âbe - i eşküm nihan eyler ne sud
Handa olsam nâle - i zarum kılur payda meni

Valih - i zevk - i leb - i bey - gun - u çeşm - i mestünem
Sakiya sanma harab etmiş mey - ü - sahba meni

Guşe - i mihrab dutmuşudum reh - i zühd - ü - salah
Koymadı öz halüme ol nergis - i şehla meni

Ey **Fuzuli** bir sanem zülfüne gönlüm bağladum
Çekdi zencir - i cünuna akıbet sevma meni

Tegafül: *Anlamazlıktan gelme* — **Istıgıla:** *Tek gözlülük* — **Şeyda:** *Deli, çılgın* — **Sud:** *Fayda, kâr, sevdalar* — **Bey-gun:** *Baygın* — **Valih:** *Şaşırmış* — **Şehla:** *Ela göz, şaşı* — **Sevm:** *Paha biçme* — **Sanem:** *Put* — **Cünun:** *Delirme, aşkın galip gelmesi* — **Leb-ı bey-gun:** *Baygın dudak.*

Bırakdı hâke hüsnün afitab - ı alem - araya
Götürdü yer yüzünden muciz - i lâlün Mesihaya

İki gözden revan etmiş sirşküm kametün şevki
Asa - yi mucizi gör kim iki bölmüş bu deryayı

Bükülmüş kaddümi kurtara gör kilab - ı zülfünden
Hatadur çekmesün çoh bağrı çökmüş bir sınuk yayı

Ruhun üzre ham - ı ebruni görmek isterem amma
İyen düşvar olur gün var iken görmek yeni ayı

Şarab - ı nâba lutf et muhtesib kahr il çoh bahma
Mükedder kılma aks - i tirden cam - ı musaffayı

Yedi gündür ol ayı görmezem ahum şirarı ile
Nola kılsam enat - ün - naş ile yeksan Süreyyayı

Fuzuli eşk seyli ile perişan olma sabr eyle
Ana hem var ola ahır dutub durur mu dünyayı

— 64 —

Meni candan usandurdı cefadan yar usanmaz mı
Felekler yandı ahumdan muradum şemi yanmaz mı

Kamu bimarına canan deva - yı derd eder ihsan
Niçün kılmaz mana derman meni bimar sanmaz mı

Gamum pinhan dutardum men dediler yare kıl ruşen
Desem ol bi - vefa bilmem inanur mu inanmaz mı

Şeb - i hicran yanar canum töker kan çeşm - i giryanum
Uyadur halkı efganum kara bahtum uyanmaz mu

Gül - i ruhsaruna karşu gözümden kanli ahar su
Habibüm fasl - ı güldür bu ahar sular bulanmaz mı

Degüldüm men sana ma'il sen etdün aklumı za'il
Mana tan eyleyen gafil seni görgec utanmaz mı

Fuzuli rind - ü - şeydadur hemişe halka rusvadur
Sorun kim bu ne sevdadur bu sevdadan usanmaz mı

Hemişe: *Hemle* — **Şem:** *Mum* — **Rusva:** *Rezil, kepaze* — **Bimar:** *Seyri* — **Pinhan:** *Gizli* — **Şeb:** *Gece* — **Hicran:** *Ayrılık* — **Giryan:** *Ağlayan* — **Habib:** *Şevgın* — **Tan:** *Kınama, ayıplama* — **Efgan:** *İnleme, ağlama* — **Mail:** *Düşkün* — **Gafil:** *Bilmez* — **Rind:** — **Serda:** *Deli.*

— 65 —

Gönül yetdi ecel zevk - i ruh - i dil - dar yetmez mi
Ağardı muy - u ser sevda - yi zülf - ü yar yetmez mi

Yetürdi başunı gerdun ayağa bâr - ı mihnetden
Hayal - i halka - i giysu - yi anber - bâr yetmez mi

Sana yetdi ecel peymanesin nuş etmege nevbet
Heva - yi çeşm - i mest - ü - gamze - i hun - har yetmez mi

Yeter oldu kulağa bang - ı rıhlet dehr bağından
Ne durmuşsan temaa - yi gül - i ruhsar yetmez mi

Hidayet menziline yetdiler say ile akranun
Dalalet içre sen kaldun sana ol âr yetmez mi

Fuzuli deme yetmek menzil - i maksuda müşkildür
Dutan daman - ı şer - i Ahmed - i Muhtar yetmez mi

Gerdun: *Dönen, dünya* — **Anber-bâr:** *Anber saçar* — **Hun-har:** *Kaniçen* — **Bang-ı rıhlet:** *Göçüş, ölümün sesi* — **Dalâlet:** *Sapkınlık.*

— 66 —

Derdümi sabit kılan uşşaka ahumdur menüm
Ah bu davide bir adil güvahumdur menüm

Gerçi gam maksud katl - i bi - günahumdur menüm
Gam degül çün künc - ü meyhane penahumdur menüm

Der - geh - i pir - i mugan ümmid - gâhumdur menüm
Ayıran senden meni baht - ı siyahumdur menüm

Ey ki her cürm olsa lutfun özr hahumdur menüm
Ayıran senden meni baht - ı siyahumdur menüm

Fark ışk içre **Fuzuli** izz - ü - cahumdur menüm
Şive - i mihr - ü mahebbet resm - ü rahumdur menüm

Davi: *Hak arama* — **Güvah:** *Tanık, delil* — **Penah:** *Sığınma, sığınılacak yer* — **Mugan:** *Ateşe tapan* — **Hak:** *İsteyen, ister* — **İzz:** *Yücelik, ululuk* — **Cak:** *Makam, mevki* — **Çak:** *Yırtık* — **Çah:** *Kuyu.*

— 67 —

TAHMİS
(Beşleme)

— a —

Ta cunün geyüb dutdum fena mülkün vatan
Ehl - i tecridem kabul etmem kabâ - vü - pirehen
Her kabâ - vü - pirehen geysem misal - i gonca men

Ger seninçün kılmasam câk ey büt - i nazüg - beden
Gorum olsun bu kabâ engümde pirehen kefen

Gerçi sevda - yi ser - i zülfündenem zar - ü - zelil
Geçmen ol sevdadan oldukca mana ömr - ü tavil
Sanma terkedem bu sevdanı ger olsam men katil

Çıhmaya sevda - yı zülfün başdan ey meh ger yüz ıl
Üstühan - ı kellem içre dutsa akrebler vatan

Galib oldu subh - dem şevk - i gül - i ruyun ana
Seyr - i bağ etdüm ki buy - i gül vere teskin ana
Gül görüb yadunla dürr - i eşk saçdum her yana

Düşdü şebnem bağa gir ta gül nişar etsün sana
Sebzenüm her bergine bir dür ki tapşurmuş çenem

Der idüm ey dil getürme hiç derd ehline şek
Ta seni hem salmasun bir derde devran - ı felek
Almadun pend imdi aşıksan işün ah eylemek

Ey gönül ışk ehline her şeb gülerdün şem tek
Men demez mi idüm ki danla ağlayasıdur gülen

Hah sincab eylesün ferşin **Fuzuli** hah kül
Hecr ara mutlak yuhu görmez göz eglenmez gönül
Yarsız ışk ehlinün dinlenmegi mümkin degül

Nice dinlensün Habibi sensiz ey endamı gül
Kim batar cismine tende her tüg olmuş bir tiken

* * *

— b —

Candadur subh - i ezelden mihr - i ruhsarun senün
Nola ta şam - ı ebed olsam taleb - gârun senün
Şimdi cana bolmamış mın aşık - ı zarun senün

Ey ezelden ta ebed gönlüm giriftarun senün
Çare kıl kim boldu canum esrü ifgârun senün

Dutdular teşhis - i derd içün mualicler regüm
Tapdı bu sıhhat ki fürkatden yakindür ölmegüm
Cün yakin oldu devasız derdden can vermegüm

Can verür çağda başumga Tanrı içün gel begüm
Bari görmüş bolgamın bir lahz dudarun senün

Hublarnı imtihan etmekde çoh çekdüm cefa
Nâle - i zar ile bildüm derd - i dil bulma şifa
Men sınadum şimdi sen pendüm işit kıl iktifa

Çünki hublar mezhebinde yog imiş resm - i vefa
Ey gönül ni yerge gitgey nâle - i zarun senün

Gönlüm aldı ol iki ayyar çeşm - i pur - humar
Şimdi can kasdın adurmuşlar ne reng ilen ki var
Urf içinde olsa ger ayyar kavli üstüvar

Şer ile ger dutsalar esrük sözüne itibar
Kanuma birgey tanuklık iki ayyarun senün

Sanma cevr etsen **Fuzuli** incinüb terkün kıla
Ger cefa kıl ger ;vefa canum fida sen katile
Men hod öldüm imdi sen tiğ - i cefa alub ele

Lütfi'ni öldürsen ey dilber cefa tigi bile
Anda hem bolgay menüm ruhum meded - gârun senün

— 68 —

MUHAMMES
(Her kıtası beş dizeden oluşan şiir)

— a —

Ten bozuldu eşk - i çeşm - i hun - feşanumdan menüm
Küydü can gönlümdeki suz - u nihanumdan menüm
Ta eser var cism - ü - can - ı nâ - tüvanumdan menüm
Gam kem etmez göz - ü - gönlüm cism - ü - canumdan menüm

Bu başumdan savulub ol gitse yanumdan menüm

Meyl - i vasl egmiş kadümni çeng - i bezm - i yar tek
Reglerüm sızlarel ursam çeng üzre tar tek
Çeng ni mümkinkim ede zarlıg men zar tek
Bes ki memluyem heva - yi ışka musikâr tek

Min fegan her dem çıhar her üstühanumdan

Alem dutdu sirişküm kanı duymazsan haber
Saldı yaşum rahneler yollara kılmazsan nazar
Kan yaşumdan sarı kim dutmuş yolun kıl bür güzer
Meyl kıl bir dem mana servüm bu istigna yeter

Kanlu isem dahi gel geç şimdi kanumdan menüm

Göz evi dek oldu eşkümden çoh evler gark - ı âb
Öz evi tek kıldı çoh ev merdüm - i çeşmüm harab
Alemi seyl - âba verdüm ey cemâli afitab
Görünür merdüm gözüne seyl ilen kopmuş habâb

Suya her ev kim gider eşk - i revanumdan menüm

Ey hayalün halveti nakd - i revanum mahzeni
Göz yaşı olur revan her dem hayal etsem seni
Lütf umub senden ser - i kuyunda dutdum meskeni
Gel gözüm nuru **Fuzuli** tek çoh ağlatma meni

İncimez mi hatırun munca feganumdan menüm

* * *

— b —

Ey harir içre tenün mutlak bilür içre gül - âb
Göğsün âb - ı ruşen - ü -âb üzre düğmendür habâb
Beylesen mahcub yoh nezzarene alemde tab
Vay eger terçek çıhub serpüb leçek açsan nikab

Hiç şey yoh kim seni görgec olur alem harab

Dil çeküb zerrin utaganverdi lâlünden sürag
Dutdu ol güftar içün lâ 'l - i bena - guşun kulag
Zülfünne hem - dem tarag aşüfte men andan ırağ
Diş salub her piç - ü - tab açdukça zülfünden tarag

Rişte - i canumga reşkinden düşer yüz piç - ü - tab

Ey yüzü gül gönleği gül - gun - u - donu kırmızı
Ateşin kisvet geyüb odlara yandurdun bizi
Ay - ü - gündür hüsn bahsinde cemâlün acizi
Adem oğlunda senün tek dogmaz ey kafir kızı

Guyiya atan meh - i tabandur anan afitab

Al saç bagında mişgin saç perişan haliyem
Sim sak üzre kızıl halhaller pâ - maliyem
Sanma halhalün kimi mihründen ey meh haliyem
Arızun devrinde zerrin silsile timsaliyem

Gamzen ohundan hazin canumda yüz min ıztırab

Sürmeden gözler kara eller hınadan lâle - reng
Hiç şahid yoh bu reng ilen ki sensen şuh - u - şeng
Vesmelu kaşun yeşil tozlu keman gamzen hadeng
Gamze - vü - kaunga meyl eyler **Fuzuli** bi - dreng

Kuş acebdür kılmagay tir - ü - kemandan ictinab

* * *

Vay yüz min vay kim dil - darından ayrılmışam
Fitne - çeşm - i sahir - i hun hardan ayrılmışam
Bülbül - ü şurideem gülzardan ayrılmışam
Kimse bilmez kim ne nisbet yardan ayrılmışam

Bir kadi şimşad - ü - gül - ruhsardan ayrılmışam

Kaddi Tuba lâli firdevsün şarab - ı kevseri
Hulk - u - huyu çün melek suretde emsali peri
Bürc - ü eflakün saadetlü şereflu ahteri
Hüsn ara mecmü hublarun seraser serveri

Bir kadi şimşad - ü - gül - ruhsardan ayrılmışam

Dostlar men nale - vü - feryad kılsam ayb imiş
Çarh - ı bed - muhrün elinden dâd kılsam ayb imiş
Gam diyarın dil ara âbâd kılsam ayb imiş
Bu bina birlen cihanda ad kılsam ayb imiş

Bir kadi şimşad - ü - gül - ruhsardan ayrılmışam

İştiyak - ı şevkden can - ü - dilüm aludedür
Şam - ı gam ferzane - i bahtum menüm uyhudadur
Ağlamakdan çeşm - i cism - i derd - naküm sudadur
Sanma ey hem - dem ki feryadum menüm bihudedür

Bir kadi şimşad - ü - gül - ruhsardan ayrılmışam

Düşmüşem gam - hane - i hicrana zar - ü - dert - nâk
Nahun - i hasret bilen edüb giribanumnı çak
Günde yüz gez hecr tigi ilen olurdum men helak
Gerdiş - i devvar cevrinden men - i del - haste hâk

Bir kadi şimşad - ü - gül - ruhsardan ayrılmışam

Vasl umub cevr - ü - cefasını çekerken can henüz
Mihr umub şevkinde yanarken dil - i suzan henüz
Cism - i gam - nakümde var iken gam - ı hicren henüz
Yetmeden pâyane ah - ü - nale - vü - efgan henüz

Bir kadi şimşad - ü - gül - ruhsardan ayrılmışam

Mülk - ü vaslı dilberün gönlümde mamur olmadan
Işk camından dil - ü can mest - ü - mahmur olmadan
Derd - i bi - derman - ı hecrinden tenüm dur olmadan
Hem **Fuzuli** ışk - ü - aşıklığı meşhur olmadan

Bir kadi şimşad - ü - gül - ruhsardan ayrılmışam

— 69 —

MÜSEDDES
(Her kıtası altı dizeden oluşan şiir)

— a —

Menem ki kafile salar - ı kârvan - ı gamem
Müsafir - i reh - i şahra - yi mihnet - ü - elemem

Hakir bahma mana kimseden sagınma kemem
Fakir - i padişeh - asa geda - yi muhteşem

Sirişk taht - ı revan durmana ve ah alem
Cefa - vü cevr mülazım bela - vü - derd haşem

Ne mülk - ü mal mana verse çarh memnunem
Ne mülk - ü malden avare kılsa mahzunem

Egerçi müflis - ü - pest - ü - muhakkar - ü - dunem
Demadem eylehayal eylerem ki Karunem

Gönülde nakd - i vefa genci lik pinhani
Gözüm hızane - i lâl - ü - güher veli fani

— c —

Hayat şarf edübean derd kılmışam hasıl
Sirişk - i âl - ü - ruh - i zerd kılmışam hasıl

Zamir gözgüsüne gerd kılmışam hasıl
Tabiat - ı seg - i şeb - gerd kılmışam hasıl

Işüm kara gece ta subh nale - vü - feryad
Ne deseler ana şakir ne kılsalar ana şad

— d —

Sirişk - riz gül - endamlar hevası ile
Şikeste - hal siyeh zülfler belası ile

Zemane içre gam - ı ışk macerası ile
Hemişe maslahatum özgeler rızası ile

Ne devr - i gerdiş - i gerdün menüm muradum ile
Ne gayet - e emelüm hüsn - ü itikadum ile

— e —

Hasud suret - i ahvalüm nazar kılmaz
Cefa kılur men - i biçareye hazer kılmaz

Sanur ki nale - i zarum ana eser kılmaz
Anı marar ile alemde der - be - der kılmaz

Zamane içre mücerrebdür intikam - ı zeman
Hemişe yahşiye yahşi verür yamana yaman

— f —

Hoşem ki hame takdir - i İzid - i müteal
Vücud levhine tasvir edende suret - i hal

Rakam kılan eger idbardur ve ger ikbal
Olur tegayyür ana gayrdan bir emr - i muhal

Saadet - i ezeli kabil - i zeval olmaz
Güneş yer üstüne hem düşse pây - mal olmaz

— g —

Aziz - i Hak hased - i düşmen ile olmaz har
Hasüd hilesi ikbali eylemez ibdar

Egerçi gülbüne gahi hazanda afet var
Tedarük eyler ana afiyet nesim - i bahar

Garaz ki her kim ezelden olursa devlet - mend
Muhaldür yete aşar - ı devletine gezend

— h —

Egerçi bir nice gün iktiza - yi alem - i dun
Cihanda eyledi ikbal rayetini nigun

Zamane suret - i ahvalüm etdi diger - gun
Vefa hatına kalem çekdi çarh - ı bukalemun

Künun zemane ol ahvalden peşimandur
Egerçi kafir idi haliya müselmandur

— i —

Fuzuli eyledügün ahdüne vefa kılgıl
Yeter şikayet edüb şerh - i maçera kılgıl

Vücudunu hedef - i navek - i bela kılgıl
Kamu cefalara sabr eyleyüb dua kılgıl

Kim olsa dost rızası hemin sana hasıl
Rıza - yi dostdur asl - ı temettü ey gafil

— 70 —

MURABBA
(Her kıtası dört dizeden oluşan şiir)

— a —

Nice bir vesvese - i akl ile gam - nak olalum
Gelün âlayiş - i gamdan çıhalum pâk olalum
Neş'e - i mey tapalum kabil - i idrak olalum
Mest - i medhuş - u - harabati - i bi - bâk olalum

Rindler bezminde ser - mest sebu tek girüben
Zevk bağına girüb cam gülünü derüben
Meye derlerse baha akl metaın verüben
Mest - i medhuş - u - harabati - i bi - bâk olalum

Pây - best - i mey - i şafi olalum dürd - misal
Verelüm sakıye can eyleyelüm kesb - i halal
Neş'eden bilmeyelüm alame keyfiyyet - i hal
Mest - i medhuş - u - harabati - i bi - bâk olalum

Mey hababı kim meyhaneden bir ev dutuben
Ikd - i engur gibi bir araya baş çatuben
Alsalar din ile dünyanı şaraba satuben
Mest - i medhuş - u - harabati - i bi - bâk olalum

Badenden gayrı ki gam defıne bir camı yeter
Nakdini her neye her kim verecek olsa iter
Ey **Fuzuli** reviş - i ehl - i riyadan ne biter
Mest - i medhuş - u - harabati - i bi - bâk olalum

* * *

— b —

Perişan - halün oldum sormadum hal - i perişanum
Gamundan derde düşdüm kılmadun tedbir - i dermanum
Ne dersin rüzigarum böyle mi geçsün güzel hanum
Gözüm canum efendim sevdügüm devletlu sultanım

Esir - i dam - ı ışkun olalı senden vefa görmem
Seni her kanda görsem ehl - i derde aşina görmem
Vefa - vü - aşinalık resmini senden reva görmem
Gözüm canum efendim sevdügüm devletlu sultanım

Deger her dem vefasız çarh yayından mana min oh
Kime şerh eyleyüm kim mihnet - ü - enduh - u - derdüm çoh
Sana kıldı mürüvvet senden özge hiç kimsem yoh
Gözüm canum efendim sevdügüm devletlu sultanım

Gözümden dembedem bağrum ezüb yaşum kimi gitme
Seni terk etmezem çün men meni sen dahi terk etme
İyen hem zalim olma men kimi mazlumu incitme
Gözüm canum efendim sevdügüm devletlu sultanım

Katı gönlün neden bu zulm ile bi - dâda ragıbdur
Güzeller sünneti olmaz cefa senden ne vacibdür
Senün tek nazenine nazenin işler münasibdür
Gözüm canum efendim sevdügüm devletlu sultanım

Nazar kılmazsan ehl - i derd gözden ahıdan seyle
Yamanlıkdur işün uşşak ile yahşi midür beyle
Gel Allah'ı seversen bendene cevr etme lütf eyle
Gözüm canum efendim sevdügüm devletlu sultanım

Fuzuli şive - i ihsanun ister bir gedayundur
Dirildükçe seg - i kuyun ölende hâk - i payundur
Gerek öldür gerek ol hükm hükmün ray rayundur
Gözüm canum efendim sevdügüm devletlu sultanım

Hazer: *Sakın, kaçın* — **Tecrid:** *Soyutlama* — **Pirehen:** *Giysi* — **Kaba:** *Keyik, aba* — **Çâk:** *Yarık, yırtık* — **Büt:** *Güzel, put* — **Tavil:** *Uzun* — **Zelil:** *Hor, aşağılanan* — **Üstühan:** *Kesit* — **Niş:** *İğne, diken, zehir* — **Tapşurma:** *Ad koyma* — **Sek:** *Kuşku* — **Mualiç:** *Hekim, ilaç veren* — **Pend:** *Söz* — **Mara:** *Çıplak kısım* — **Şeb:** *Gece* — **Muhakkar:** *Hakarete uğramış* — **Şem:** *İşitme, dinleme* — **Be-den:** *Dışarı* — **Dam:** *Tuzak* — **Reva:** *Uygun* — **Hasud:** *Kıskanç* — **Enduh:** *Gam, tasa* — **Didar:** *Yüz, çehre* — **İyen:** *Belli, açık* — **İktifa:** **Kafi, yeterli** — **Ragıb:** *İstekli* — **Denge:** *Denk* — **Bidad:** *Haksız* — **Vacib:** *Zorunlu* — **Nazenin:** *İnce, nazik* — **Yahşi:** *İyi* — **Gede:** *Kul* — **Mücerreb:** *Denenmiş* — **Seg:** *Köpek* — **Hin:** *Vakit, sıra* — **Hak-ı pay:** *Ayak tozun* — **Ray:** *Oy-rey* — **Naveh:** *Ok* — **Nak:** *Islanma, toz* — **Bi-bâk:** *Korkusuz* — **Harabat:** *Meyhane* — **Medhuş:** *Şaşırmış* — **Pay-best:** *Ayağı bağlı* — **Şafi:** *Şefaat, iyilik eden* — **Kesb:** *Çalışıp kazanma* — **Halal:** *Dostluk* — **Ikd:** *İnci dizisi* — **Engür:** *Üzüm, şarap* — **İktiza:** *Gerekli* — **Dun:** *Alt, aşağı* — **Rayet:** *Bayrak* — **Müteal:** *Yüksek, yüce* — **Izid:** *Allah, Zerdüştlerin iyilik tanrısı* — **İbar:** *Talihsizlik* — **Tegayyüp:** *Değişme* — **Hemise:** *Her zaman* — **Riz:** *Diken, saçan* — **Şikeste:** *Yaralı, donma* — **Gerdiş:** *Dolaşma* — **Ara:** *Bölge, avlu* — **Aşa:** *Akşam yemeği* — **Killab:** *Köpekler* — **Ebruni:** *Bulut* — **Naba:** *Saf, katıksız, arı* — **Muhtesip:** *Hesapçı* — **Mukedder:** *Kararlı* — **Musaffa:** *Süzülmüş* — **İyen:** *İri güzel gözler* — **Duşvar:** *Güç, zor.*

RUHİ — BAĞDATLI

Divan yazınının en güçlü, en etkili ozanlarından sayılan Ruhi Bağdat'lının (öl. 1605) kimi kaynaklarda İstanbul'a geldiği, Anadolu'nun değişik illerini gezdiği bildirilir, onun Mevlevi olduğunu söyleyenler bile vardır. Ruhi'nin şiirlerinin toplandığı büyük "divan" ı incelendiğinde onun daha çok Alevi - Bektaşi geleneğine bağlandığı, Hurufilik'in kurucusu sayılan Fazlullah Hurufi'den etkilendiği açıkça anlaşılır. Ruhi, çağının toplumsal olaylarını, yönetim bozukluklarını, Osmanlı toplumunun çöküşe yönelik gidişini şiirlerinde işlemiş, kimi yerde acı bir gülüş, kimi yerde ağır bir yergi, kimi yerde de ürpertici bir alayı yeğlemiştir. Onun "Yuf harına dehrin gül - ü gülizarına hem yuf" diye başlayan şiiri yüzyıllar boyunca nice ozanı etkilemiş, nice ozana esin kaynağı olmuştur. Ruhi'nin yaşamı ve gerçek kimliği konusunda pek az bilgi vardır, düşüncelerini şiirlerinden başka bir kaynaktan öğrenme olanağı yoktur. Yaşadığı çağ Ruhi'yi anlamıştır.

"Yuh" redifli şiir yazan üç önemli Alevi - Bektaşi ozanı vardır. İlki, Usuli'dir, ikincisi Bağdatlı Ruhi, değeri ise Türabi'dir, üç şiiride kitabımıza koyduk. Ruhi hurufidir. Tenkitci bir ruhu olah Ruhi, askerdir, sözünü sakınmaz.

Ruhi bir yergi ozanıdır, onun nerde sevdiği, nerde yerdiği belli olmaz

Gör zahidi kim sahib - i irşad olayın der
Dün mektebe vardı bu gün üstad olayın der

dizelerinde kaba sofuyu diline dolar, onun halkı sözde doğru yola götürmek için can attığını, daha dün okula varan bir çocukken bu gün topluma yol gösterici olmaya kalktığını sergiler. Ruhi, şeriat yanlısının bu kabalığını çok iyi bilir, onun neresinden tutulup yere yıkılacağı konusunda engin deneyimi vardır. Ruhi'ye göre insan yaratılmadan, bu nesnel alana gelmeden önce, tanrısal evrende vardı, tanrısal öze yabancı değildi. İnsan sevinen, kıvanan, eğlenen, gülen oynayan, ağlayan bir varlıktır, o bu özelliklerini tanrısal toplantıda (bezm - i elest'te) kazanmış, ortaya koymuştur. Bu düşünceler Alevi - Bektaşi anlayışının, tasavvufun ürünleridir, insan eline geçen olanaklardan yararlanmayı bilmeli, yaşamın tadını çıkarmalıdır. Asıl adı Osmandır. Rumelilidir.

Elverse sefa fursatı fevteyleme bir dem
Dünya ana değmez ki cefasın çeke adem

dizelerinde, gerçekçi bir yaşam anlayışını dile getirir. Ruhi'ye göre insan özlü bir varlıktır, göründüğü gibi yalın değildir:

Surette n'ola zerre isek mâ'nide yûhuz
Rûhu'l - Kudüsün Meryem'e nefhettiği rûhuz

(Biz, insan olarak görünüşte birer kırıntı isek de anlam bakımından, ruhsal açıdan varlığın güneşiyiz, tanrısal gücün İsa'nın anası Meryem'i gebe bırakmak için ona üflediği döllendirici özüz, tiniz), bizi yanlış anlamasınlar.

Sufi bizi sen cism gözüyle göremezsin
Aç can gözünü eyle nazar gör ki ne ruhuz

Bu dizelerde insanın, bir anlam varlığı olarak, nesnelin ötesinde taşıdığı anlam gündeme getiriliyor. İnsan yalnız görünen değil, görünmeyen gizli yanıyla da düşünülüyor. Tasavvufta gövde gözüyle değil can gözüyle bakmak önemlidir. Görme aygıtı olan göz yalnızca nesnel varlıkları görür, oysa "can gözü" nesneli aşan üstün varlığı, dahası tanrısal gerçeği görür. Aranılan "gerçek" o gerçektir. Halkın dilini ustalıkla kullanır.

Ruhi'nin düşüncesine göre insan tanrısal öz taşıyan, yüksek bir olgunluk, yetkinlik aşamasında bulunan varlıktır. İnsanı anlamak, özlü anlamını kavramak için biçimsel uygulamalardan, nesnel işlemlerden uzak kalmak, özün derinliğine inerek, görünende görünmeyeni kavrayabilen bir anlayış gücü oluşturmak gerekir. Oysa şeriata, biçimsel uygulamalara dayalı anlayış bu gerçeği kavrayamaz.

Sor lebin sırrını rindân - ı kadeh - peymândan
Anı yâ vaiz ü yâ şeyh yâ molla ne bilür

(Güzelin, sevgilinin dudağının tadını, gizemini ölçek ölçek içki içen yetkin kişilerden sor, onu vaiz, şeyh ya da molla ne bilir) diyen Ruhi'nin dilinde bütün katılıklar, biçimsel uygulamalara bağlı inançlar silinir gider. İnsan, yaşamında, hep üzüntü acı verici konuları düşünmemeli, arada bir de güzel sevmeli, ancak seveceği güzeli de seçmeyi bilmeli :

Gönül bir gonca - fem sevdi ki güftarında alem var
Alındı bir boyu serve ki reftârında alem var
Vefada fark olunmaz bülhevesden aşık - ı sâdık
Ko âzâr eylesün dildarın azarında alem var
Cefa semtinden eyler müstehakk - ı lütf - i ihsâni
O can - ı alemin hakka ki etvârında alem var
Safa câmın çeker ağyar ile duymaz sanur kimse
İçüp ol gözleri mahmurun inkârında alem var

Bu dizelerde dile getirilen yaşama, sevme sevinci; ozanın düşünce ortamından dışa çıkarak, okuyucuyu ilkçağın "yaşama sevinci" diye nitelenen felsefe görüşüne götürür. Burada Ruhi, ilkçağ felsefesini özgün kaynaklardan öğrendi denemez. Ancak yaşanan olaylarla düşünülen olaylar arasında birtakım benzerlikler, özdeşlikler vardır. Bu benzerlikler, özdeşlikler gözlerini yalnızca başka bir evrene, gerçek - ötesi bir alana çevirenlerde bulunmaz. Bu yaşama sevinci, yaşama ilkesi Alevi Bektaşi düşüncesinin incelenmemiş,

araştırılmamış bir yanıdır. Alevi - Bektaşi şiiri, düşüncesi yalnızca katılığa başkaldırmak anlamını içermez, yeni bir yaşama biçimini de gündeme getirir. Bu yeni yaşama biçimini en iyi vurgulayan divan ozanı da, Ruhi'dir:

Ağlasam ben yaraşur kim bana bülbül dediler
Sen gül ey gonca - yi rânâ sana da gül dediler
Feleğin halini bildirmek içün insane
Saldılar bülbüli feryâde güle gül dediler
Hûblar mürg - i dil - i aşıkı sayd itmek içün
Bir tuzağ eylediler namına kâkül dediler

Ruhi bu dizeleri, bu anlam içeriğiyle sürdürüyor, ancak ereğinden şaşmıyor, belli bir yaşam anlayışının çizgisi üzerinde yürüyerek sevmeye alışmış insanın özellikle duygusal eğilimlerinin yoğunlaştığı yanını açıklıyor. Onun düşünce ortamında insan seven - sevilen, üzen - üzülen, ağlayan gülen, düşünen - duyan bir varlıktır. Böyle bir anlayış Fuzuli'de de vardır. Fuzuli'nin yergisi kişiseldir, bir isteğin yerine getirilmemesi nedeniyledir Ruhi'nin şiirinde böyle kişisel bir eğilim sezilmez. Ruhi, kimi şiirlerinde yalınlaşır, yüzeyselliğe varır, derinleşmeden kaçar. Bu tutumu insanı yanıltır, Alevi - Bektaşi şiirinin özelliğini bilmeyen bir araştırıcı kolayca yanılabilir.

Derd - i aşka düşmeyen dermanı bilmez kandedir
Canını ter itmeyen cananı bilmez kandedir
Vech - i ademde cemâl - i yari seyrân itmeyen
Bi - basardır hâlikü'l - insanı bilmez kandedir

dizelerinin bitiminde yer alan "Ruhi nefsin bilmeyen sübhani bilmez kandedir" dizesini anlamadan şiirin bütününü kavramak olanaksızlaşır, güçleşir. Ruhi, bu şiirde bir insan eğilimini ; divan yazınının kurallarına uyarak, sergiliyor, sonra dönüyor, dönüştürüyor, "Tanrı'yı bilen kendini bilir, kendini bilen başkalarını bilir" diye yorumlanan görüşün (men arefe nefsehu fekad arefe rabbehu men arefe nefsehu fekad arefe gayrehu) içeriğini söze çeviriyor. Eskimeyen bir hiciv ustasıdır.

Hali değilüz hecr - i visalinde safadan
Geh hûn - i ciger nûş ideriz geh mey - i gülfâm

(Senden ayrı düştüğümüz sürede bile eğlencemizden geri kalmıyoruz, gün olur ciğer kanına benzeyen ayrılık şarabını içeriz, gün olur gül renkli şarap içeriz, ikisi de kızıldır). Ruhi'nin bu dizelerinde bir imgeleme, divan yazınının kavramlarına sığınma vardır, ancak tabandaki insan eğilimi sevinci yakalamaktır. Bu sevinç ister ayrılığın yarattığı açıdan üzüntüden dolayı ciğer kanına, ister güle benzeyen şarapla sağlansın önemi yok. Ruhi'nin etkisi sürmüştür, bunun en kalıcı örneği Ziya Paşa'dır (1825 - 1880).

ŞİİRLERİNDEN ÖRNEKLER

TERKİB - İ BEND'DEN

— Birinci Bend —

1 — Sanman bizi kim şire - i engür ile mestüz
Biz ehl - i harabattanuz mest - i Elest'üz

2 — Ter - damen olanlar bizsi alude sanur lik
Biz mail - i büs - i leb - i cam u kef - i destüz

3 — Sadrın gözedüp neyleyelim bezm - i cihanın
Pa - yı hum - i meydir yirimüz bade - perestüz

4 — Mail degilüz kimsenin âzârına amma
Hatır - şiken - i zehid - i peymane - şikestüz

5 — Erbabı garez bizden ırağ olduğu yeğdür
Düşmez yere zira okumuz sahib - i şestüz

6 — Bu alem - i fanide ne mir ü ne gedayüz
A'lâlara a'lâlanuruz pest ile pestüz

7 — Hem - kâse - i erbab - ı dilüz arbedimiz yok
Meş - hanedeyüz gerçi veli ışk ile mestüz

8 — Biz mest - i mey - i mey - kede i alem - i canuz
Ser halka - i cem'iyyet - i peymane - keşanuz

— Dördüncü Bend —

1 — Gör zahidi kim sahib - i irşad olayım dir
Dün mektebe vardı bugün ustad olayın dir

2 — Meyhanede ister yıkılup olmaya viran
Bi - çare harabatda âbâd olayın dir

3 — Elde komasın gül gibi cam - ı meyi bir dem
Her kim ki bu gam - hanede dil - şad olayın dir

4 — Bir serv - kadin bende - i efgandesi olsun
Alemde o kim gussadan azad olayın dir

5 — Ömrün geçirüb kuh - ı belada dil - i şeyda
Berhem - zen - i hengame - i Ferhad olayın dir

6 — Vasi istemeyüb hecr ile hoş geçtiği bu kim
Miskin gam - ı cananeye mu'tad olayın dur

7 — Gezdi yürüdü bulmadı bir eğlenecek yir
Min ba'd yine azim - i Bağdat olayın dir

8 — Bağdad sadeftir güheri dürr - i Necef'dir
Yanında anın dürr ü güher seng ü hazefdir

— Onbeşinci Bend —

1 — Yuf harına dehrin gül ü gül - zarına hem yuf
Ağyarına yuf yar - ı cefa - kârına hem yuf

2 — Bir ayş ki mevkuuf ola keyfiyyet - i hamre
Ayyaşına yuf hamrine hammarına hem yuf

3 — Çün ehl - i vücudun yeri sahra - yi ademdir
Yuf kaafile ve kaafile - salarına hem yuf

4 — Zi , kıymet olunca nidelim cah ü celâli
Yuf anı satan duna handarına hem yuf

5 — Alemde ki bengiler ola vakıf - ı esrar
Seyranına yuf onların esrarına hem yuf

6 — Arif kim ola müdbir ü nadan ola mukbil
İkbaline yuf alemin idbarına hem yuf

7 — Çerh - i feleğin sa'dine vü nahsine lâ'net
Kevkeblerinin sabit ü seyyarına hem yuf

8 — Çün oldu haram ehl - i Hak'a dünya vü ukba
Cehdeyle ne ukba ola hatırda ne dünya

AÇIKLAMALARI

— Birinci Bend —

1 — Sanmayın ki biz üzüm şırası ile sarhoşuz. Biz meyhane ehlindeniz Elest meclisinin mestiyiz.

2 — Eteği yaş olanlar, bizi kendileri gibi günaha bulaşmış sanır ama biz kadehin dudağını ve sakinin elinin ayasını öpmeye eğilimli ve arzuluyuz.

3 — Dünya meclisinin baş köşesine göz dikip de neyleyelim. Yerimiz şarap köpüğünün dibidir biz ilahi aşka (şaraba) tapanlarız.

4 — Kimsenin azarlamasından, incitilmesinden yana değiliz ama kadeh kıran ham sofunun gönlünü kıranz.

5 — Garaz ehlinin bizden ırak olmaları kendileri için daha iyidir. Çünkü bizim okumuz yere düşmez hedefini mutlaka bulur. (Kuran - ı Kerim El - enfal suresi 17. ayetine telmih)

6 — Bu fani dünyada ne beyiz ne dilenciyiz. Ululuk taslayanlara ululanır, tevazu sahiplerine çok daha aşağıdan alırız.

7 — Gönül erleriyle aynı kaseden birlikte içmedeyiz, gürültümüz patırtımız yok. Gerçi meyhanedeyiz ama ilahi aşk ile sarhoşuz (şarapla değil).

8 — Biz can alemi meyhanesinin içkisiyle mestiz. Halka olup kadeh çekenler topluluğunun (halka - i dervişen) başıyız.

— Dördüncü Bend —

1 — Şu ham sofuya bak yol gösterici (mürşid) olayım der, dün okula başladı, bugün öğretmen olayım der.

2 — Meyhanede yıkılıp viran olmayanı isten, zavallı harabatta (yıkık yerde) bayındır olayım der.

3 — Her kim bu gam evinde (dünyada) şad olayım derse, kaygıdan, acıdan kurtulmak isterse, gül gibi içki kadehini bir an bile elinden bırakmasın.

4 — Dünyada, kim gamdan, kederden kurtulayım derse, bir servi boylu güzelin düşkünü, kulu kölesi olsun.

5 — Deli gönül ömrünü bela bağından geçirip, Ferhad'ın gürültülü patırtılı serüvenini unutturayım der.

6 — Gönlün vuslat istemeyip ayrılıkla hoşça vakit geçirmesinin nedeni şudur; zavallı sevgilinin gamına alışayım der.

7 — Gezdi, dolaştı, eğlenecek bir yer bulamadı, artık « yine Bağdat'a gideyim » der.

8 — Bağdat sedeftir, onun yanında (Necef incise Hz. Ali'nin yanında) taş, toprak, çanak, çömlek kırığıdır.

— Onbeşinci Bend —

1 — Yuuh, bu dünyanın dikenine yuuh, gülüne, gül bahçesine de yuuh. Rakiplerine yuuh, zalim sevgilisine de yuuh.

2 — Bir yeme içme, eğlenme ki şarabın neşesine bağlı olsun o şaraba da, o şarabı satana da alıp içene de yuuh.

3 — Madem ki varlık ehlinin yeri yokluk çölüdür, Yuh onun kafilesine, o kafileyi çekene yuuh.

4 — Para karşılığında olunca itibar mevkiini ve büyüklüğü ne yapalım, yuuh onu satan alçağa; satın alana da yuuh.

5 — Dünyada sırlara vakıf olanlar esrarkeşler olursa onların gizlilik aleminde dolaşmalarına, düştükleri dalgaya da yuuh, çektikleri esrara da yuuh.

6 — Arifler düşkün olup, kendini bilmeyenler cahillerde yücelerde ikbal sahibi bulunduktan sonra, yuuh mevki yüceliğine, düşkünlüğüne de yuuh.

7 — Felek çarkının kutluluğuna uğruna, kutsuzluğuna, uğursuzluğuna da lanet olsun. Durağan yıldızlara, gezegen yıldızlara da yuuh.

8 — Madem ki, Hak ehline (Dünya ehline ahret, ahret ehline dünya haramdır, Allah ehli olanlara her ikisi de haramdır) anlamına gelen bir söz hadis olarak rivayet edilmiştir. yolundaki kayıt değerlendirmede gözönünde tutulmalıdır. O halde, dünyayı da, ahireti de hatırından çıkarmaya çalış.

GAZEL

1. Çıkdı cânım tenden ol ruh-i revanım gelmedi
   Gitdi ârâmım meded aram-ı canım gelmedi

2. Gönlümi şemsîr-i enduh-ı firâk itdi figâr
   Dilfigârı olduğum nâ-mihribanım gelmedi

3. Tir-i firkat canıma kâr itdi bilmem neyleyem
   Ah o kurban olduğum ebru kemânım gelmedi

4. Mihnet-i hecri beni civan iken pir eyledi
   Âh kim geldi ecel ol bi-amanım gelmedi

5. **Ruhiya** bilmem n'olur halim belâ-yı hecr ile
   İşvebazım, şive-kârım, nev-civanım gelmedi

AÇIKLAMA

1. Gövdeden canım çıktı da o yürüyen ruhum gelmedi
Esenliğim gitti yardım edin canımın esenliği gelmedi

2. Ayrılık acısının kılıcı gönlümü yaraladı
Gönlümü yaralayan o acımasız sevgilim gelmedi

3. Ayrılık oku canıma işledi ne yapacağım bilemem
Ah o kurban olduğum yay kaşlım gelmedi

4. Ayrılığının üzüntüsü beni gerçekten kocalttı
Ecel geldi de o yardıma koşmayanım gelmedi

5. Ey Ruhi bu ayrılık acısıyla durumum ne olacak bilmem
O tatlı davranışlım güzel salınışlım genceciğim gelmedi

VİRÂNİ

Doğum ve ölüm tarihleri belli değil. Onaltıncı yüzyılda yaşamış, Hurufi inanç ve felsefesini benimsemiş bir Bektaşi ozanıdır. Eğriboz adasında doğmuştur. Bektaşiliğin ikinci piri Balım Sultan'dan el aldı. Bir süre Necef - i Eşref'te Hz. Ali'nin türbedarlığını yaptı. Anadolu'nun çeşitli yerlerini ve özellikle Deliorman ve Dobruca'yı dolaştı. Necef'ten dönüşünde Razgrat'ta dergâh kurmuş olan Demir Baba'yı ziyaret etmiş ve Demir Baba'dan babalık icazeti istemiştir. Demir Baba, onun şiirlerini beğenmemiş, öğütte bulunarak "Kişi, böyle sevdalarda olmamak gerek. Kur'an okurum dersin ama, Kur'an seni okusun. Sen, Kur'an'a uy. Veliyullahı inkar etme" diye paylar. Fakat Balım Sultan'ın dervişi olması nedeniyle ona icazet verir. Virani, sabahleyin yola çıkar, Karlıova'da Hafız Zeden Tekkesi'ne gelir ve ömrü orada biter terk-i dünya eder. Avlu kapısı önüne gömülür.

Virani'nin şiirleri, sanatsal yanından çok, dile getirdiği inançları açısından dikkate değer. Ali'nin tanrı olduğunu açıkça söyleyen şairin Divan'ı ve Hurufilikle ilgili bir risalesi vardır, her ikiside basılmıştır, İlk baskısı **"Nazm ü Nesr - i Virani Baba, Mısır 1873."** dır. Alevi -Bektaşi topluluğunun "Yedi Ulular" diye adlandırdığı Fuzuli, Nesimi, Yemini, Hatai, Pir Sultan, Kul Himmet arasında o da sayılır. Saygın bir kişiliği vardır. Coşkuludur, derinlerde gezmeyi, uçlara uzanmayı sever.

Şiirlerine göre Bektaşi ve Bektaşi şairleri arasında sayıldığı kadar hurufi inançlı olduğu da kabul edilir, hurufi şairleri arasında da yer alır. Virani, şiirlerinde Viran Baba, Viran Abdal mahlaslarını da kullanır.

Virani hakkında şimdiye değin her hangi bir kaynakta esaslı, gerçekten aydınlatıcı, doyurucu bilgiye rastlanmamıştır. Bu üzücü durum dolayısıyladır ki, oldukça önemli ve özgün görünen bu ozanın yaşamı, yapıtları üzerinde hiç durulmamıştır. Şiirlerinin içeriği ön plana çıkarılamamıştır.

Virani Baba, şiirlerinde Hurufilik dilini, simgelerini, harf ve rakamlarını kullanır. Ama o aslında hurufi olmaktan çok Alevi - Bektaşi'dir, bu yanı daha çok ağır basar.

Demir Baba Velâyetnamesi, Virani'nin Arapça ve Farsça bildiğinden söz eder. Divanı, İstanbul Maarif Kütüphanesi tarafından yayınlanmıştır. Virani Baba Risalesi adında bir de yayınlanmış kitabı vardır. Coşkulu bir şairdir.

Ülkemizde Virani'ye ilk kez anan, görüşlerine dokunan **"Bektaşi Sırrı"** adlı dört ciltlik yapıtın yazarı A. Rıfkı'dır. Ama bu eserde yine de Virani'nin maddi ve manevi kimliği hakkıyla incelenememiştir.

A. Rıfkı'dan sonra Virani ile meşgul olan Besim Ataladır. (**Bektaşilik ve Edebiyatı, İstanbul, 1340, s: 30 - 49, 82, 83**). Ancak Besim Atalay'da eserinde Virani ile uzaktan ilgilenmiş, başka bektaşi şairlerinin nefeslerinden seçtiği örneklere onun yalnız iki manzumesini katabilmiştir.

Daha sonra merhum Sadettin Nüzhet Ergun, 1930 yılında İstanbul'da basılan "Bektaşi Şairleri" adlı kitabında (s: 404 - 408) dört şiirini alarak 1955 yılında yine İstanbul'da basılan "**Bektaşi Şairleri ve Nefesleri**" adlı kitabının son baskısında da (s: 214 - 227) on altı şiirini alarak Virani'yi beş, on satırın yumuşak ve ılık kucağında yaşatmak istemiştir.

En son Abdülbaki Gölpınarlı ile Pertev Naili Boratav, "**Pir Sultan Abdal**" adlı eserinde (Ankara, 1943, s: 17 - 20) kızılbaşların tanıdıkları büyük yedi şairden birinin Virani olduğunu kaydederek onu anmakla yetinmişlerdir.

Yukarıda sayılan eserler bir yana bırakılacak olursa, bu gün elimizde bulunan Virani'ye ait en emin kaynak, şairin divanıdır. "Uzun uzadıya ve dikkatle incelemek imkan ve fırsatını bulduğum Virani Divanı'nı bana vermek lutfunda bulunan çok aziz dostum Raif Yelkenci'dir. İçinde üç yüz kadar manzume görülen bu divan 1854 (H. 1270) tarihinde yazılmıştır. Nerede ve kim tarafından yazıldığı belli değilse de Divan'a ilk sahip olan, Derviş Behram adında bir bektaşidir.

Virani Divanı'nın Anadolu ve İstanbul'daki genel ve özel kütüphanelerde başka nüshalarının bulunması ihtimali yok değildir" (**M. Halit Bayrı Virani Hayatı ve Eserleri, s: 6**).

Değerli araştırmacı rahmetli M. Halit Bayrı'nın "**Virani Hayatı ve Eserleri**" adlı incelemesi bize Virani hakkında en sağlam kaynak olmuştur.

Bunların dışında rahmetli A. Celalettin Ulusoy'un "**Yedi Ulular**" kitabı ile Turgut Koca'nın "Bektaşi - Alevi Şairleri ve Nefesleri", Cahit Öztelli'nin "Bektaşi Gülleri", Atilla Özkırımlı'nın "Alevi - Bektaşilik" gibi yapıtları bize bu konuda ışık tutmuştur.

Rahmetli M. Halit Bayrı adı geçen yapıtında :

"Virani'nin nerede ve hangi tarihte doğduğunu, nerede ve hangi tarihte vefat ettiğini, ana ve babasının kimler olduğunu, mezarının nerede bulunduğunu bilemiyoruz. Şu kadar ki aruz vezni ile üç yüz kadar şiir söylediğini ve koca bir divan meydana getirdiğini göz önünde tutarak, şairin az çok tahsil görmüş olduğunu düşünmek büsbütün lüzumsuz ve yersiz olmaz, sanırız" demektedir.

Sadettin Nüzhet ise, "**Bektaşi Şairler**" de Virani hakkında şunları kaydetmiştir: "Viran hakkında tarihi bilgimiz yoktur, gerçi bektaşi an'anesinde o'nun Necef Bektaşi Dergâhı post - nişini olduğu ve Şah Abbas'la görüştüğü şayi ise de bunu tesvik etmek mümkün değildir...." demektedir.

Yine Sadettin Nüzhet Ergun, "**Bektaşi Şairleri ve Nefesleri**" nde Virani'yi tanıtmak ve anlatmak için şu açıklamayı yapmıştır: "Onaltıncı yüzyılda yetişen ve sonraki zaman-

larda geniş bir şöhret kazanan Hurufi - Bektaşi şairlerindendir. Nusayrilerden olan bu ozanın Divanı'nda Ali - Allahilik telakkisinin pek açık terennüm edildiği görülür. Balım Sultan'a intisab ettiği anlaşılan ve Kızıl Deli hakkında bir medhiye vücuda getiren bu maruf şahsiyete dair "Hurufi Şairleri" adlı eserimizde mümkün mertebe tafsilat verilmiştir." der. **(M. Halit Bayrı, a. g. e. s: 7)**

Virani şiirlerinde aruz veznini kullanmıştır. Hece vezni ile yazılmış bir kaç şiiri vardır. Aynı zamanda Virani'nin, ancak divan yazını şairlerinin orta dereceden aşağı şairleri ile karşılaştırılacak düzeyde bir şair olduğunu söyleyenler vardır.

Virani'nin şairlik hevesi ile san'at yapmak, san'at adamı olmak savı ile ortaya atılmadığı gerçek. Bunun tamamıyle aksine mutasavvıf şairlerinin hemen hepsi gibi, O da, inandıklarını yaymak, başkalarını yanında toplamak, yahut yanında toplanmış olanların sayısını çoğaltmak amacı ile hareket etmiş, bu amacın gerçekleşmesi için şiiri kuvvetli bir araç olarak tanımış ve kullanmıştır. Virani'nin şiirlerinde aranacak değer, yüksek san'at değeri değil, kendisinin izlediği amaca, ereğe bir an önce varmaktan, ulaştırmaktan doğan onur payıdır. Şiirlerini başka divan şairlerinin şiirleri ile yan yana getirmeye, ötekilere oranla boyunu, enini, derinliğini, ölçüp biçmeye gereksinim yok. Ancak, Virani için "orta dereceden aşağı Divan şairleri ile kıyaslama orta derecede şairdir, diyenlere katılmaya da olanak yok. Evet Virani ; Seyyid Nesimi gibi, Fuzuli gibi büyük bir ozan değildir, ama şiirde hiç olmazsa orta dereceli bir divan şairi değin başarı göstermiş, hatta bazı bazı orta halli divan şairlerini çok geride bırakmıştır da diyebiliriz.

Eski kaynaklar gözden geçirilecek olursa, ancak iki kişiyi Türk şairleri arasında açıkça Hurufi olarak tanımak olanaklı. Seyyid İmamüddin Nesimi ile Nesimi'nin yetiştirmesi olan Refii'dir. Bunların dışında Hurufi yolağını kabul etmiş bazı Türk şairlerinin daha bulunması doğal. Ancak bunlar, her hangi bir tehlike ile karşılaşmamak için Hurufiliklerini gizlemişlerdir. Virani de insan düşünen bir varlıktır. Dahası insan somut bir tanrıdır (İlahtır).

Rahmetli Halit Bayrı bu yapıtında bu konuda bakınız ne diyor:

"Hurufiliğin ruhu olan merkezi fikri "Kitabullah" terkibinde insan ile Kur'an - ı Kerim'i bir ve beraber görmektedir. Bu noktadan başlayan Hurufi inanışları, uzun bir karşılaştırma ve benzetme ile açılıp genişlemektedir. Mesela önce Fatiha suresi ile insanın başı arasında münasebet kurulur. "Seb'al - mesani" denilen fatiha suresi, yedi ayettir. Bunun gibi insanın başında da yedi kitabe vardır Saçlar, iki kaş, dört kirpik. Bunların hepsine birden Hurufiler yedi hat, yahut yedi ayet derler. İnsan Havva'dan bu ayetlerle doğmuştur. Bundan dolayı fatiha suresine verilen "Ümmü'l - kitab" adı, Havva'ya da verilmek lazımdır. İştc böyle batıl bir tarzda Fazlullah, Kur'an - ı Kerim'i tefsire kalkmıştır

Biliriz ki, fatiha suresinin ilk ayeti (elhamdülillahi Rabbil - alemin) dir. Bu ayet onsekiz harftir. Fazlullah'a göre bu ayetin harflerinde on sekiz bin aleme işaret vardır. Eğer bu on sekizden (Allah) sözündeki dört harf çıkarılacak olursa on dört harf kalır ki, bu da (Allah ve mâsivâullâh) ın karşılığıdır. Bunun gibi (Allah lâ - ilâhe illâ hû) daki on dört

harftir. Bir taraftan da Arap harflerinin sayısı yirmi sekizdir. Bundan (Allah ve mâsivâllah) ın on dört harfi çıkarılacak olursa, geriye yine on dört harf kalır ki, (Lâ ilâhe illâ hû) nun harflerine tekabül eder.

Memleketimizde Hurufilikten bahseden eserlerin azlığı dolayısı ile bu basit ve kısa izahı yaparken şu ciheti de açıklamakta fayda umuyoruz **"Kaşifü'l - esrar"**, **"Nurü'l heda limen - ihtedâ"**, **"Mir'âtü'l - mekaasıd"**, **"Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar"**, **"Bektaşilik ve Edebiyatı"**, **"Bektaşi şairleri"** gibi eserlerde Hurufilik konusu üzerinde az çok durulmuş olup, isteyen her okuyucuyu, bu eserlerden herhangi birine daima baş vurulabilir.

Hurufi Türk şairleri, Fazlullah'ın tefsirleri mucibince Kur'an - ı Kerim'deki ayetlerin harf sayılarından başka başka anlamlar çıkarmağı düşünmemişler, şiirlerinde yalnız Allah'ın insanda tecelli ettiğini terennüm etmişlerdir. Gerek Seyyid İmamüddin Nesimi, gerekse onun yetiştirmesi olan Refii, inanışlarına dayanak olmak üzere (Men arefe nefsehu fekad arefe Sabbehu) Hadis'ini irad etmişler, bu Hadis'te kastedilen ancak ruh iken, bunu bedene teşmil ile sünnilerin la'net ve nefretine uğramışlardır.

Hurufilikle ilgili bu küçük noktalardan sonra Virani'nin de, tıpkı öteki Hurufi şairleri gibi, Fazlu'llah'ın tefsirlerini kitab ile Kur'an - ı Kerim ayetlerinin harf sayılarından anlamlar çıkarmak istemediğini, şiirlerinde yalnız Hakk'ın insanda tecelli eylediğini işaret ettiğini tesbit etmeden geçemeyeceğiz. Zaten Hurufiliğin sırlarını meydana koymanın doğru ve lehinde olmayacağını herkesten daha iyi bilen Viranidir " der. **(a. g. e. s: 13)**

Hurufiliğe eğilim duyan Virani'de derin bir Ali sevgisi olduğu açıktır. Ona göre Ali, Tanrı'nın ışıyan özünden bir ışık olarak vardır, bu özelliği nedeniyle de Ali ulu ve ölümsüzdür.

"Kudret kandilinde parlayıp duran
Muhammed Ali'nin nurudur vallah

Şiirlerinde yüzünü Ali'ye döndürdüğünü, ona secde ettiğini tapındığını söylemekten çekinmez. İnsan sevgisinin odağı ona göre Ali sevgisidir, Ali'dir, onun soyudur. Gerçek müslümanın bunu onaylaması, Ali'nin üstünlüğünü benimsemesi gerekir. O, Ali ve Ali çocuklarından başkasına bakmaz, önem vermez. Onun için ululuk onların kişiliğinde somutlaşmış, nesnelleşmiştir. O, Ali'nin kişiliğinde İslami inançların özünü oluşturan öğeleri odaklaştırır, toplar. Bu görüş Ali'nin Tanrı'lığını savunan "Ali - Allah" inancına değin uzanır.

Murtaza'dır görünen kevni mekân içinde
Münkir anı bilmedi kaldı güman içinde
Murtaza'dır ey dede her nevi var ortada
Aç gözünü kalmagıl cehl - i zaman içinde

Ona göre, evrende, uzamda, bütün nesnel varlıklarda görünen Murtaza'dır (Ali'dir). Buna inanmayan gerçekleri yadsır, bunu bilmeyen cahildir, kuşku içindedir, geçici yeryüzüne bağlanmak, onun uzağına düşmek doğru değildir.

Ey gönül bend olma dünya bendine
Dil verip aldanma onun fendine

Bu düşünce, tasavvufun konuları arasındadır. Dünya kalıcı değildir, Tanrı'sal özün bir görünüş alanıdır. Olgun yetkin kişi bunu bildiğinden ona kanmaz. Dünya kandırıcıdır, en uygun yerde insanı kendine çevirip döndürmek ister. Yeryüzüne önem vermeme Ali buyruğudur. Virani bunu bir şiirinde şöyle belirtir

İşit bu sakın bize bu yasağı
Felek sunmaya ta bir kase ağı
Cihanın ziynetine verme gönlün
Nider insan olanlar tumturağı

Ancak Virani'nin hurufiliği aşırı nitelikli değildir. O dönemdeki tüm Alevi - bektaşi ozanlarının hepsinde de bu özellik mevcuttur, çağına göre akıcı, duru bir dili vardır.

İşe birde değerli ozan, güçlü araştırıcı, uzman İ. Zeki Eyuboğlunun gözüyle bakabiliriz:

Alevi-Bektaşi ozanlarda büyük tasavvufcular gibi şeriata karşı olan tarikat düşüncesini benimsiyorlardı. Hatta onaltıncı yüzyıl ozanlarından Virâni, şeriatın bütün inançlarını bir çırpıda arkaya atarak, tanrının karşısına yarı insan-yarı tanrı olarak değil, düpedüz tanrı olarak Hz. Ali'yi öne çıkarmaktadır. Ona göre insanın kendisi Ali'nin kişiliğinde tanrıdır: Bir şiirinde bunu şöyle anlatır:

Lâ ilâh illâ Ali'dir nûr-i zât-ı Zülcelâl
Lâ ilâh illâ Ali'dir Hayy-i bâki lâyezal
Lâ ilâh illâ Ali'dir gün gibi rûşen olan
Lâ ilâh illâ Ali'dir görünen şirin cemâl
Lâ ilâh illâ Ali'dir vâkıf-ı ilm-i ledün
Lâ ilâh illâ Ali'dir sâhib-i nutk-i kemâl
Lâ ilâh illâ Ali'dir şems-i şâh-i Vedduhâ
Lâ ilâh illâ Ali'dir gökteki bedr-ü hilâl
Lâ ilâh illâ Ali'dir çeşme-i hayvânımız
Lâ ilâh illâ Ali'dir nûr-i mutlak bi-zevâl
Lâ ilâh illâ Ali'dir pâdişâh-i âlemin
Lâ ilâh illâ Ali'dir kevser-i âb-ı zülâl
Lâ ilâh illâ Ali'dir Mustafa vü Murtaza

Lâ ilâh illâ Ali'dir gözüme ayn-i visâl
Lâ ilâh illâ Ali'dir gönlümün şahı benim
Lâ ilâh illâ Ali'dir üşte oldur bî-melâl
Lâ ilâh illâ Ali'dir bu Virani dervişin
Gözü nûru başta tâcı ol Ali Celle Celâl

Özetle, Vîrânî bu şiirinde doğrudan doğruya:

"Yüce tanrının özü, Ali'dir, Ali'den başka tanrı yoktur. İlksiz sonsuz olan, ölümsüz varlık olan Ali'dir, ondan başka tanrı yoktur. Gün gibi açık olan Ali'dir, ondan başka tanrı yoktur. Görünen tatlı yüz Ali'nin yüzüdür, ondan başka tanrı yoktur (ilah yoktur). Gizli bilimlerin bilicisi Ali'dir, yetkin, olgun sözü söyleyen de Ali'dir, ondan başka ilah yoktur. Kur'an'daki kuşluk [Vedduha] süresinin padişahı güneşi Ali'dir, Ali'den başka tanrı yoktur. Erenlerin padişahı, yaşamanın özü, yaratıcılığın gücü, yaratan, varlıklara dirilik veren, onları yok eden, vareden Ali'dir, Ali'den başka tanrı [ilâh] yoktur." demektedir.

Burada, Vîrânî'nin tanrıya ait bütün nitelikleri Ali'ye verdiği görülür. "Celle Celâl", "Hayyi Bâki", "Zülcelâl", "Bizevâl", "Padişah-i âlemin-Rabb-ül-âlemin", "nûr-i mutlak", "lâyezal" gibi nitelikler Kur'ana göre ancak tanrının nitelikleridir. Tanrı, ancak bu niteliklerle düşünülebilir. Bunları, tanrıdan başka birine veren kimse İslâm inançlarına göre öldürülür. Böyle bir düşünce ileri sürmek tanrıya "şirk koşmak-ortak olmak" sayılır. Buna ayrıca "küfr-i ekber" (en büyük suç) denilir.

Vîrânî, bu şiirinde bütün kuşkularının ötesinde, yeni bir inanç ileri sürüyor. Ona göre tanrı insan biçimindedir. Ali'nin kişiliğinde ortaya çıkmış, duyular evreninde kendini göstermiştir. Tanrı ile insan arasında dinlerin ortaya koyduğu anlamda, bir ayrılık yoktur. Bu iki varlık türü arasında yakınlık değil, özdeşlik vardır. İnsan varlığı dışında bir tanrı da yoktur, tanrı kavram olarak da budur.

İnsan kafalarının çok ucuza gittiği bir çağda Vîrânî'nin böyle yiğitçe ortaya atılması Anadolu şiirinde görülmemiş bir durum... Ondan çok önce gelen Nesimi, Mansur ve ondan sonra gelen öteki ozanlar içinde böylesine açık bir düşünce ortaya atılmamıştır. Ozan, burada, tarikat anlayışının dışındadır. (sh: 75)

İsterseniz biz, Virani'nin bir başka şiirinden konuya devam edelim.

Ali'dir nokta-i evvel hidayet
Ali'dir âhır-ı nûr-i zât-ü mutlak
Ali'dir her dü âlem zât-ü mutlak
Ali'dir kudret-i hikmet kerâmet
Ali'dir sûret-i Rahman Ali'dir
Ali'dir Şâfi-i rûz-i kıyamet
Ali'dir fâil-i muhtar Ali'dir
Ali'yi sevmeyen ol cana lânet

Ali'dir ey Vîrânî tende cânın
Kim Ali sevmedi lâ'net begayet

"İnsan varlığının ilk noktası, varlıkların başı Ali'dir. Ermişlik ışığının sonu Ali'dir. Gerek dünyanın, gerek ahiretin kesin özü Ali'dir. Bütün yaratıcılığın gücünü gösteren özbilgelik Ali'dedir. Tanrı'ya verilen "Rahman" niteliğinin özü de Ali'dir. Kalkım günü insanlara yardım edecek olan, onların elinden tutacak olan Ali'dir. Kendi başına davranan, kimseden buyruk almayan Ali'dir. (Burada, düpedüz, Ali'nin tanrı olduğu söyleniyor, fâil-i muhtar ancak tanrıya denir) Ali'yi sevmeyen insan değildir, onu anmak da gerekmez, ona lanet olsun." derken Tanrı konusunda ozan, bütün düşüncelerini açık, seçik biçimde sergiliyor. Yoruma, kuşkuya yer vermiyor. Kendini olduğu gibi ortaya koyuyor. Bu tutum tanrı karşısında insanın direnişlerinden birincisidir. İkincisi ise tanrının gerçek-dışı nitelikleri karşısında onunla eğlenmeye kalkışmaktadır. **(a.g.e. sh: 76).**

Vîrânî'yi böyle bir düşünceye iten etkiye gelince: Vîrânî gerçeklere inanmış bir ozandır. İnsanın yaratıcı bir güç taşıdığına yürekten inancı vardır. Onun bu inancını eskidenberi ileri sürülen yüzden bir "mezhep" ayrılığına bağlanmak doğru olamaz. Bu düşünceyi bütün Alevi-Kızılbaş ozanlarda bulamıyoruz. Oysa bütün Alevi-Kızılbaş ozanlar "mezhep" bakımından Ali'ye bağlıdır. İşte Virani'nin farkı buradadadır.

Eskilerin Ali-Allahilik dediği bu düşüncenin özünde, Ali'den çok insanın tanrı oluşu duygusu, anlayışı yatmaktadır. İnsan-Tanrı bağlantısının kökü çok eskilere gider. Eski Hind, İran, Mısır, Anadolu, Mezopotamya dinlerinde insanın tanrı olduğu düşüncesi, iyi-kötü güçlerin onda toplandığı, insan gövdesinin iyi ile kötünün, bir savaş alanı olduğu inancı bilinen bir durumdur. Öyle olmasına karşın, Vîrânî'den önce gelen ozanlarda gördüğümüz tanrı anlayışının da kökünde gene çok duyuşlar, düşünceler vardı, ancak bu ölçüde açık, kesin değildi. Vîrânî, bütün ara-uzaklıkları, uçurumları aşıyor, kaldırıyor. Bunları da öncekiler gibi tanrı yararına değil, insan çıkarına yapıyor. Vîrânî'nin kendinden önce gelmiş ozanlardan etkilenmediği söylenemez. Böyle bir düşünceyi ortaya atmak, düşünenin gelişimine büsbütün aykırıdır. Vîrânî'de öncülerinden etkilendi.

Seyyid Nesimi, daha geniş bir alana yayılan görüşü içinde "Enel hak-ben Tanrıyım" derken, soyut bir insan örneği atmıştı. Ortaya Vîrânî, bunu daha somutlaştırarak adı ile, kimliği ile, yeri yurdu ile yaşamı ile belli, belirli bir kimseyi Ali'yi ortaya getirip koyuyor. Demekki, Nesimi'nin genişliği, Vîrânî, Tanrıya Ali adını veriyor. Ancak onun şair olarak Nesimi ile yanyana gelmesi bile düşünülemez.

Nesimi'de Allah'ın bütün evrene yayılışına karşılık Vîrânî'de tek kişi kimliğinde ortaya çıkması yanında bu ünlü ozanla yer yer Allahın yaratıcı gücünün olduğu, insanın dışına taştığı da görülür. Vîrânî'de, onun çağdaşlarında, ondan sonra gelenlerde, Allahın bütün evreni kaplayan geniş, derin, açık, yaratıcı gücünü dilegetiren ölçülü, düzenli, derli toplu bir görüş bulunmaz. **(a.g.e. sh: 77)**

ŞİİRLERİNDEN ÖRNEKLER

A — HECE ÖLÇÜSÜYLE YAZDIĞI ŞİİRLER

— 1 —

Kudret kandilinde parlayıp duran
Muhammed Ali'nin nurudur vallah
Zuhur edip kafir leşkerin kıran
Elinde Zülfikaar Ali'dir billâh

Elinde Zülfikaar altında Düldül
Uğrunca Kanber'in dilleri bülbül
Hazret - i Fatima cennette bir gül
Ona bizim dedi Hak Habibu'llâh

Zuhur etti İmam Hasan Hüseyin
Anların nurundan ziyalandı din
Kırk pare bölündü Zeyne'l - âbidin
Çekelim yasını Hasbetenlillâh

↓ Muhammed Bâkır'dan Ca'fer - i Sâdık
Şah Musa Kâzım'la hem Rıza dedik
Tarikat âbıyla cismimiz yuduk
Hak buyurdu mü'min kalbi Beytu'llâh

Taki Naki İmamların civanı
Hasan ül Askeri cismimin canı
Elinde hüccetli Sahip - zamanı
Vakti tamam olup göndere Allâh

Ta ezel ezelden böyle kuruldu
Hariciler bu dergâhtan sürüldü
(Kün) deyince yedi kat gök duruldu
Bir harf ile bina tuttu arşu'llâh

Virani' yim niyazım var üstaza
Elinde Zülfikaar hem ehl - i gaza
Bin bir dondan baş gösterdi Murtaza
Biz dahi bir bölük tuttuk eyvallâh

— 2 —

Bir ulu şehirde dellallığım var
Ben dellalım bazarbaşım Ali'dir
Eksik alsam artuk satsam yine kâr
Ben dellalım bazarbaşım Ali'dir

Mezarda vermişim külli varımı
Dellala çıkardım şirin canımı
La'l ü mercan ile gevher kânımı
Ben dellalım bazarbaşım Ali'dir

Bir Rıza malıdır alıp sattığım
Üçler Beşler Kırklar bazar ettiğim
İmam - ı Ca'fer'dir dükkân tuttuğum
Ben dellalım bazarbaşım Ali'dir

Hind Yemen metaın alıp satamam
Bu Rıza malıdır ölçüp biçemem
Dükkânımı her nâdâna açamam
Ben dellalım bazarbaşım Ali'dir

↓ Ledün ilmi derler şehrin adına
Doyamadım lezzetine tadına
Metaımı koydum aşkın badına
Ben dellalım bazarbaşım Ali'dir

Virani' yim her dem Hakk'a yazarım
Dellal oldum şu alemde gezerim
Kudretten dükkânım kendim bazarım
Ben dellalım bazarbaşım Ali'dir

— 3 —

Ey yalancı felek yüze gülücü
Kanı benim Şah babamı neyledin
Verdiğini dönüp yine alıcı
Kanı benim Şah babamı neyledin

Niceler müştaktır yüzün görmeğe
Ayağın tozuna yüzler sürmeğe
Varıp kademinde bir an durmağa
Kanı benim Şah babamı neyledin

Bu cihanda gerçi anlar kalmadı
Bir dirlik düzenlik hergiz olmadı
Geldi gitti anı her can bilmedi
Felek benim Şah babamı neyledin

↓ Rum'un kutbu idi ol Şah - ı Veli
Böyle gördük hem de dillerden beli
Hılkatta Muhammed mürvette Ali
Felek benim Şah babamı neyledin

Evvel ahir nolacağın bilirdi
Erenler şahidi hüküm kılırdı
Kafirler görse imana gelirdi
Felek benim Şah babamı neyledin

Bir yalancı dünyasın sen bilene
Meâni bahrına gavvas olana
La'net olsun sana mâil olana
Felek benim Şah babamı neyledin

Virani' yim murg - ı dili salarım
Secde - i şükrümü ana kılarım
Ruhuna demine gülbeng dilerim
Felek benim Şah babama neyledin

Müştak: *Can atan, özleyen, isteyen* — **Meanı:** *Manalar* — **Bahr:** *Deniz* — **Gavvas:** *Yüzücü* — **Mücavir:** *Yakın, civar yer.*

B — DİVANINDAN SEÇMELER

— 4 —

Biz Urum abdalıyız sultanımızdır Murteza
Terk ü tecridiz bu gün Sübhanımızdır Murteza

Biz anın vechinde gördük ma'ni - i Ümmülkitab
Suret - i Hak mazhar - ı Rahmanımızdır Murteza

Biz bu gün Al - i Ali'den gayre mâil olmayız
Cismimizde canımız cananımızdır Murteza

Tekyegâh - ı aşk içinde biz mücâvir olmuşuz
Hamdülillâh kim bu gün mihmanımızdır Murteza

Katreyiz gerçi muhitiz zerreyiz lâkin güneş
Âftâb - ı alemiz ummanımızdır Murteza

Hazırız haşre hayat - ı cavidanı bizdedir
İçmişiz bir çeşme - i hayvânımızdır Murteza

Şöyle ikrar eyledik biz ayn ü lâm ü yâya kim
Şübhemiz yok dinimiz imanımızdır Murteza

Biz Ali'nin aline candan şehadet eyledik
Ta ezel kalu belâ erkânımızdır Murteza

Fazl - ı Hakk'ın sırrını Yezdânımızda fehm - edüb
Fâ vü dâda Fazl - ı Hak Yezdânımızdır Murteza

Sinemiz çâk eyleyüb tuttuk Yezid'in taşını
Her belanın tirine kalkanımızdır Murteza

Dört kitabın ma'nisi İncil ü Tevrat ü Zebur
Bâ - i Bismillâh ile Fürkan'ımızdır Murteza

Ey **Virani** cümle ma'na noktadır zat - ı kadim
Öldürür şam ü seher seyranımızdır Murteza

Terk ü tecrit: *Tanrı'dan gayri her şeyden soyutlanmış; bir bakıma da hiç evlenmemiş, kutsal bekâr.* — **Subhan:** *Çağrılan* — **Vech:** *Yüz, cemal* — **Mani - i ümmülkitab:** *Fatihanın hakikati* — **Mücavir:** *Komşu* — **Haşr:** *Mahşerde toplanma, tekrar dirilme* — **Cavidan:** *Ölümsüz, Hurufiliğin kurucusu* — **Çeşme - i hayvan:** *Ab - ı hayat çeşmesi* — **Ba - i Bismillâh:** *Burada Hz. Ali'nin "dört kitabın anlamı, Kur'an'da, Kur'an'ın hakikati, Yasin'de, Yasin'in hakikati, Fatiha'da, Fatiha'nın hakikati, Bismillâhirrahmanirrâhim'de, Besmele'nin anlamı, Be harfinde gizlidir. Ben de B harfinin altındaki noktayım." yüce sözüne işaret ediliyor* — **Tir:** *Ok* — **Şam:** *Gece* — **Vahid:** *Tek, bir* — **Livâ:** *Bayrak.*

— 5 —

İstemem alemde gayrı meyvayı
Tadına doyulmaz balımdır Ali
İstemem eşyayı verseler dahi
Kokmazanı sünbülü gülümdür Ali

Ali'mdir kadehim Ali'mdir şişe
Ali'm sahralarda morlu menekşe
Ali'm dolu yedi iklim dört köşe
Ali'm saki Kevser dolumdur Ali

Ali vâhid şah - ı Resul kibriyâ
İmam Hasan Hüseyn Şah - ı Kerbelâ
İmam Zeynel - Abâ ol sahib - livâ
Büküldü kametim dalımdır Ali

↓ Muhammed Bâkır'dır tendeki canım
Ca'ferüs - Sâdık'tır dinim imanım
Musi - i Kâzım'dır derde dermanım
Varlığım kalmadı malımdır Ali

Aliyyür - Rıza'dır Şah - ı Horasan
Taki ile Naki gösterdi burhan
Hasanül - Askeri mah - ı dırahşan
Yokladım talihim falımdır Ali

Muhammed Mehdi'dir sahibüz - zaman
Oniki İmam'a kul oldum heman
Ma'sum - ı pâkândır envâr - ı cihan
Esrar - ı Hudâ'ya alemdir Ali

Virani' yem düştüm şimdi derdine
Vücudum gark oldu çile bendine
Gönül sormaz oldu kendi kendine
Söyler dehanımda dilimdir Ali

— 6 —

Kıblegâhımdır Muhammed Mustafa
Secdegâhımdır Aliyyü'l - Murteza

Can u başı ben Ali'ye vermişim
Yoluna kurban olayım derseâ

Kıblegâhımdır Hasan Şahım Hüseyin
Secdegâhımdır Hüseyn - i Kerbelâ

Ben Hüseyniyem Yezid'e la'netim
Vurdurur her dembedem la'net sezâ

Kıblegâhımdır Ali vü Abidin
Secdegâhım Bâkır - ı Hak'tır nümâ

Reh - nüma - yı ehl - i beyti bilmeyen
Bil ana nâr - ı cehennemdir gıdâ

Kıblegâhımdır İmam Ca'feri
Secdegâhımdır Kâzım - ı nur - ı Hudâ

↓ Kim bular nur - ı Hüdâ'dandır şehâ
Hak bilip sen olma bulardan cüdâ

Kıblegâhımdır İmam - ı heştümin
Secdegâhımdır Taki hayyü'l - bekaa

Sen bekaa bulmak dilersen tâlibâ
İste evlad - ı Ali'den ilticâ

Kıblegâhımdır Ali Şah - ı Naki
Secdegâhım Askeri Rabbül - ilâ

İşte ol Rabbü'l - ilâdurur hemin
Mehd - i şahı söylerem dilde nidâ

Kıblegâhım Mehdi - i devran zemin
Secdegâhımdır Aliyyü İliyâ

Ya Ali sensin **Virani** dervişin
Dü cihanda maksudun eyle atâ

On iki nur - ı imamın hörmeti
Hakkıçün daim mürüvvet et bana

Reh-nüma: *Kılavuz, yol gösteren* — **İltica:** *Sığınma* — **İlya:** *İncilde Hz. Ali'ye verilen ad* — **Seza:** *Uygun* — **Nüma:** *Bahşiş, ihsan, nimet* — **Cuda:** *B Ayrı* — **Burhan:** *Delil, kanıt* — **Dırahşan:** *Parlak, parlayan* — **Pâkân:** *Temiz, evliya.*

— 7—

Ya Muhammed Mustafa vü ya Aliyyü'l - Murteza
Sâcidim uş secdegâhım ta Ezel âl - i abâ
Söylerim daim Yezid'in canına lâ'net seza
Nur Taki'den bulmuşum ben derdime ayn'i şifa

Şah Hasan Hulkı - rıza Şahım Hüseyn - i Kerbelâ
Hem Ali Zeyne'l - abâya canımı verdim heba
Kim saadet hâki cismim ola evlada fedâ
Nur Taki'den bulmuşum ben derdime ayn - i şifa

Bâkır u Ca'fer değil mi nur - ı zat - ı kibriya
Zâhidâ inkâra düşmüş bunu zikr et daima
Tesbihinde virdin olsun Muse - i Kâzım Rıza
Nur Taki'den bulmuşum ben derdime ayn'i şifa

Şah Taki'dir Askeri hem Mehdi - i Sahib - liva
Söylerim ben dilde müdâm ya Ali, ya İliyâ
Murtaza'dan veriliptir kısmetim işte bana
Nur Taki'den bulmuşum ben derdime ayn'i şifa

Bu **Virani** hâkpây - i enbiya vü evliya
İsterim âl - i Nebiden erişe nur u atâ
Ya Muhammed Mustafa ya Aliyül - Murteza
Nur Taki'den bulmuşum ben derdime ayn'i şifa

— 8—

Ya Ali ya İlyâ Şah - ı sultanım Ali
Ya Ali ya İlyâ ya Fazl - ı Yezdan'ım Ali

Ya Ali ya İlyâ ya gözlerim nuru benim
Ya Ali ya İlyâ ya can u cananım Ali

Ya Ali ya İlyâ ya Hayy ü Kayyum u Kadim
Ya Ali ya İlyâ ya mah - i tâbânım Ali

Ya Ali ya İlyâ ya keşf - i sırr - ı Men aref
Ya Ali ya İlyâ ya vech -i Kur'an'ım Ali

Ya Ali ya İlyâ ya Bism - i Rahman - er Rahim
Ya Ali ya İlyâ ya sırr - ı Sübhan'ım Ali

Ya Ali ya İlyâ ya enbiya vü evliya
Ya Ali ya İlyâ ya dinim imanım Ali

Ya Ali ya İlyâ ya bu **Viran Abdal'** a sen
Ya Ali ya İlyâ ya kıl meded canım Ali

Hayy: *Diri , Allah* — **Kayyum:** *Koruyucu* — **Kadim:** *Öncesi olmayan.* — **Mah - i tâbân:** *Parlak ay* — **Men aref:** *(Men arefe nefse fekad arefe rabbe = Kendini bilen, Tanrı'yı bilir) anlamına gelen şerefli bir hadis* — **İlya:** *Tevrat'a göre Ali.*

— 9—

Kesreti ref' eyle gel gir vahdetin meydanına
Ehl - i dünyadan baid ol varma anın yanına

Tabi - i nefs olma zinhar uymagıl vesvasına
Gel eğer müştaak isen sen evliya erkânına

Koy bu tâk u tumturâkı hanedana tut yüzün
Münkir ü ehl - i hasudun la'net eyle canına

Her belanın tirihe eyle siper sinen dilâ
Ermek istersen muhakkak Kerbelâ meydanına

Koyma gel elden tarik - i aşkı sen merdana dur
Merd isen menzil gözet ir merdlerin divanına

Bu fena bağında sunma sen elin bir gayrıya
Sun elin şah - ı velâyet Murtaza eyvâmna

Ey **Virani** âl - i Haydar'dan ümidin kesmegil
Nâ - ta'mamın ermeye bu dünyenin noksanına

Kesret: *Çokluk* — **Zinhar:** *Sakın ha* — **Müştaak:** *İstemek, arzulamak* — **Tumturak:** *Gösteriş* — **Eyvan:** *Avlu* — **Sacid:** *Secde eden* — **Kesret:** *Çokluk* — **Ref:** *Kaldır* — **Baid:** *Uzak* — **Zinhar:** *Sakın* — **Tirih:** *Kov* — **Dila:** *Daim.*

— 10 —

Ey peri vech ü ruhında gizli sultan olmasa
Secde - gâh olmazdı hüsnün sende sübhân olmasa

Kimse maksud etmeyeydi görmeğe didârını
İki zülfün arasında rah - ı canan olmasa

Yanmayaydı aşk odına aşık - ı biçareler
Suretin lehinde cana hûr u gılman olmasa

Vermeyeydi aşk yolunda kimse can u başını
Gül yüzünde cümle eşya mest ü hayran olmasa

Canını kurban edeydi ins ü cinn ü has u âm
Hak cemâlin safhasında bil ki pinhan olmasa

Bulmayaydı bir kimesne derdinin tımarını
Leblerin ihsan edip derdine derman olmasa

Alleme'l - esmâ rumuzun kimdir anı fehm eden
Deftere arz - ı hidâyet nutk - ı irfan olmasa

Halk - ı alemde bu ilm i men ledünnü bilmeğe
Mümkün olmazdı **Virani** Fazl - ı Yezdan olmasa

Etmeyeydi bu **Virani** cehlinin üstadını
Rehber - i üstad - ı alem Şah - ı Merdan olmasa

Pinhan: *Gizli* — **Âm:** *Genel* — **Allemel - esma:** *Tanrının isimleri* — **Rumuz:** *Simge* — **İlm - i Ledün:** *Gizli sırlar bilimi* — **Fazlı Yezdan:** *Hurufiliği kuran* — **Tımar:** *Em, ilaç, onarım* — **Nemed:** *Keçe, kebe.*

— 11 —

Fazl ı Hakk'ın sırrına her kim ki âgâh olmadı
Kaldı zulmette vücudu şehrine şah olmadı

Her kim etti sıdk ile candan şehadet ademe
Ehl - i ikrâr oldu ol şeytan - ı gümrâh olmadı

Hatt - ı zatında alel - arş - ı isteva'nın sırrını
Anlayub fehm eyleyen alembe birâh olmadı

Görmeyen kendi cemâlinde beyan - ı Fazl - ı Hak
Doğmadı mağribden ol yüz gösterüb mâh olmadı

Ey Verani Fakr ü fahr'i her kim ettiyse kabul
Eğnine giydi nemed nesneden ikrâh olmadı

Hatt-ı zatında: *Gerçekten* — **Fehm:** *Anlayan* — **Zulmet:** *Karanlık veya küfür* — **Şehadet:** *İman* — **Gümrâh:** *Şaşkın, gelişmiş* — **Birâh:** *Yolsuz* — **Fakr ü Fahri:** *(El fakrı fahri bi iftehur sairülenbiyayi = Benim diğer peygamberlerden üstünlüğüm fakirliğimdir. Fakirliğimle kıvanç duyarım, övünürüm.) anlamında şerifli bir hadis* — **Eğni:** *Boynuna* — **İsteva:** *Yüzü ikiye ayıran görünmez çizgi* — **Alel:** *....den, ...rek, ...luk.*

— 12 —

Ali'dir canımın cananı zâhid
Ali'dirmülkümün sultanı zâhid

↓ Ali'dir ma'ni Seb'almesâni
Ali'dir dilimin divanı zâhid

Ali'dendir bana şefkat şefaat
Ali'dir gönlümün mihmanı zâhid

Ali'dir teşvişim fikrim hayalim
Ali'dir zikrimin destanı zâhid

Ali'dir cümle varım sen ne dersin
Ali'dir dinimin imanı zâhid

Ali'dir alim - i ilm - i şehadet
Ali'dir nutkumun bürhanı zâhid

Ali'dir dört kitab - ı cavidanım
Ali'dir virdimin Kur'an'ı zâhid

Ali'dir bu vücudum pâsbânı
Ali'dir derdimin dermanı zâhid

Ali'dir ey **Virani** sende bünyâd
Ali'dir cismimin viranı zâhid

Zahid: *Sofu* — **Teşviş:** *Coşku* — **Burhan:** *Kanıt* — **Pasban:** *Silecek* — **Bünyad:** *Yapıldı, kuruldu anlamına* — **Şehadet:** *Tanıklık* — *Seb'al mesan*: *Yedi ayet, Fatiha suresi* — **Mansab**: *Sahiplenme, mevki* — **Şevkat:** *Büyüklük.*

— 13 —

Gelberu ey mâsivâyı terk eden sultan dede
Gıll u gıştan fâriğ olmuş hâk ile yeksan dede

Bil özün fehm et sıfatın zatını eyle kadim
Ger dilersen içesin sen Çeşme - i hayvan dede

Gey melâmet hırkasın bir pir elinden ta ebed
Cümle nâsın taşına kıl sineni kalkan dede

Arif - i nefs ol yürü kâr etmesin hergiz sana
Mülk ü mansab câhı terk et avreti oğlan dede

Hasıl - ı vâsıl vasıyyet özüne kâr eyleme
Ol sana ma'bud olur tut sözümü ey can dede

Kim nice pervane suzan oldu inâya hicâb
Bil bu nutkun sırrını vü remzini ey can dede

Terk ü tecrid ol yörü pak ü mücerred İsa tek
Kim olasın Ruh - ı Kudsi mürdeye bin can dede

Secde kılgıl on iki nur - ı imama aşk ile
Taki abdal ola ismin zahir ü pinhan dede

Ey **Virani** maksadın merdan ise merde ol yürü
Ta diye cümle Erenler aşk ola arslan dede

Masiva: *İstenmeyen varlıklar* — **Hâk:** *Toprak* — **Remz:** *Simge, rumuz* — **Gulugış:** *Karışıklık, kötülük* — **Fariğ:** *Uzak* — **Yeksan:** *Yok olmak* — **Hergiz:** *Asla* — **Çeşm - i hayvan:** *Ölümsüzlük çeşmesi* — **Mürde:** *Ölü* — **İhnaye:** *Tarikata girme, el alma* — **Mansab:** *Sahip* — **Cah:** *Orun, mevki* — **Gıllı gış:** *Pis iş.*

— 14 —

Men gulam - ı Hayder'im İlya'ya yoldaş olmuşam
Zat - ı bilkuvve iken ol pâ'ya yoldaş olmuşam

Ol zaman ki dürr - i ma'na nokta - i yek harf idi
Bâ - i Bismillâh ile noktaya yoldaş idi

Yer ü gök ü nüh felek hem arş ü kürsi yoğ iken
Hak ile bir zat idik Mevlâ'ya yoldaş olmuşam

Kün deyüb Azze ve cel ol dem meni var eyledi
Adem - i hâki olub Havva'ya yoldaş olmuşam

Nur - i Hak'dır mutlaka âbâ vü ecdadım benim
Anın içün esfel ü â'laya yoldaş olmuşam

Küntü kenz'in kenziyem ismim dahi **Virani'** dir
Ol sebebden fahr ile ednayâ yoldaş olmuşam

Nüh: *Dokuz* — **Gulam:** *Köle* — **İlyâ:** *İlyas peygamber* — **Zat - ı bilkuvve iken:** *Şekil ve riseme bürünmemiş varlığımız* — **Esfel:** *Süfli, kötü* — **A'la:** *Yüce, ulvi* — **Küntü kenz:** *Gizli hazine, kutsal bir hadisin baş tarafı* — **Edna:** *Nadan, kötü* — **Cel:** *Tanrı* — **Azze:** *Kutlu olsun.*

— 15 —

Bil Ali'yi bâ - i (bismi'llâh) ile
Bil Ali'yi (alleme'l - esmâ) ile
Bil Ali'yi cümle -i eşya ile
Bil Ali'yi kuvve - i illâ ile

Bil Ali'yi zat olasın hem sıfat
Bil Ali'yi keşf ola her müşkilât
Bil Ali'yi olma aslaa bi'sebat
Bil Ali'yi ta bilene mümkinat

Bil Ali'yi can ile canan budur
Bil Ali'yi çeşme - i hayvan budur
Bil Ali'yi suret - i Subhân budur
Bil Ali'yi suret - i Rahman budur

↓ Bil Ali'yi Fatiha Ümmü'l - kitab
Bil Ali'yi ma'ni - i uş dört kitab
Bil Ali'yi nokta dile her cevab
Bil Ali'dir od ile hem hâk ü âb

Bil Ali'yi vahy - i Hudâ Cebrail
Bil Ali'dir kaabız - ı ruh - ı Azrail
Bil Ali sur u sadâ - yı İsrafil
Her daneyi bitiren hem Mikail

Bil Ali'dir mü'mine iman ü din
Bil Ali'dir cümle tutma bu'z u kin
Bil Ali'dir görünen (ayne'l - yakin)
Ta göresin sen seni (Hakka'l - yakin)

— 16 —

Huda vü Mustafa'nın bendesiyim
Gulamı Murteza'nın bendesiyim

Hasen'dir hüsn içinde ferd ü yektâ
Cemâl - i Kibriya'nın bendesiyim

Ezelden abdiyim şah - ı Hüseyn'in
Şehid - i Kerbelâ'nın bendesiyim

Gulam - ı âl ü evladın gümansız
Ali Zeynel - âbâ'nın bendesiyim

Muhammed Bâkır'ın yolunda canım
Fedadır Hanedanın bendesiyim

Tarık - ı Ca'feri batıl bilenler
Gel ey münkir ben anın bendesiyim

İmam - ı Kâzım'ın can ile dilden
Muhibbiyim o hanın bendesiyim

Yedi yer yedi gök yedi Mushaf hakkıyçün
Ali Musa Rıza'nın bendesiyim

Taki'dir dü cihanın afıtâbı
Men ol nur - i bakanın bendesiyim

Hakirim sâlimi bâb - ı Naki'de
Bil ol sahib atanın bendesiyim

İmam - ı Askeri'dir sırr - ı Hayder
Bu Hayy - i cavidanın bendesiyim

Dem - i evvel dem - i âhırda Mehdi
Zuhur eden Huda'nın bendesiyim

Virani' yim dilimde evvel âhır
Hudâ birdir ki Bâ'nın bendesiyim

Hüsn: *Güzellik* — **Bâb:** *Kapı* — **Abd:** *Kul* — **Hanedan:** *Peygamberin soyu* — **Afitâb:** *Güneş* — **Sâil:** *Dilenci* — **Bende:** *Kul* — **Ferd ü yekta:** *Biricik ve eşsiz* — **Ba:** *Bismillahirrahmanirrahim'in başındaki harf* — **Hayy-ı cavidan:** *Allah*.

— 17 –

Beri gel aşık - ı sadık mekânın lâ - mekân eyle
Huzur - ı Hazrate başın yolunda terceman eyle

Cihanın bend ü bağında sakın bend olmagıl zinhar
Özün kurtar bu gafletten seni sen bi - gümân eyle

Bu mülk - i bi - karar içre yürü bir nesne bellenme
Nişana kalmagıl hergiz nişanın bi - nişan eyle

Ki dört ism - i Muhammed'le Hasan Asker Hüseyn
Çehar ismi Ali Musa yolunda terk - i can eyle

Özün ver âl ü evlada bekaa camından istersen
Dahi bir gayre dil verme seni sen cavidan eyle

Eğer ilm - i hakikatten dilersen muttali olmak
Müberrâ ol halâiktan yüzün seb'al - mesân eyle

Oku Ümmü'l - Kitab üzre yedi ayet ki vechinde
Sirat esrarını şi'rin ubûr et dermeyân eyle

Kemâl - i Fazl - ı Yezdan'ın hutûtu vech - i ademdir
Sıfatı alemü'l - gaybın lisanında beyan eyle

Virani âl - i Haydar'dan dahi maksuda dil verme
Muradın dâr - ı dünyada hemen şah - ı cihan eyle

Muttali: *Öğrenme* — **Müberra:** *Beri ol* — **Zinhar:** *Aman ha* — **Cavidan:** *Sonrasız, ebedi, bengi* — **Bend:** *Bağlama, köle* — **Hergiz:** *Asla, hiç bir zaman* — **Bekaa:** *Ölümsüzlük* — **Çehar:** *Dört* — **Ubur:** *Geçme, suyun karşı tarafına geçme, atılma* — **Hutut:** *Çizgiler* — **Bigüman:** *Sanmaz, sezmez.*

— 18 —

Söyleyelim zikr - i Şahı
Lâ - ilâhe illallâh
Kudret - i Hak Padişahı
Lâ - ilâhe illallâh

Cümlesini var eden
Dört muhalif yar eden
Hiç çıkmaya areden
Lâ ilâhe illallâh

↓ Kıl bu söze i'tibar
Olmayasın ehl - i nâr
Oldurur ol ne ki var
Lâ - ilâhe illallâh

Mürşid edin bir piri
Gezme sakın serseri
İster isen dilberi
Lâ - ilâhe illallâh

Gel beri gel doğru ye
Meyil verme eğriye
Verme gönül gayrıye
Lâ - ilâhe illallâh

↓ Aç gözünü sen a can
Ta bulasın bir mekân
Bâki O'dur cavidan
Lâ - ilâhe illallâh

İş bu fena bir hayal
Eylemesin sana âl
Hiç gayri yok bi - zeval
Lâ - ilâhe illallâh

Var olana yok deme
Az olana çok deme
Herkese sen hak deme
Lâ - ilâhe illallâh

Cümle nedir fani hey
Fanidurur cümle şey
Cümle fena bakı hey
Lâ - ilâhe illallâh

Aşık isen vahid ol
Hakk'ı görüp sacid ol
Birliğine şahid ol
Lâ - ilâhe illallâh

Derdli isen iste em
Dünya için yime gam
Zikrin olsun dembedem
Lâ - ilâhe illallâh

Evvel ü ahırda hû
Zahir ü batında hû
Tayyib ü tahirde hû
Lâ - ilâhe illallâh

Yaradılan her sıfat
Kandirurur ana zat
Anlaması müşkilât
Lâ - ilâhe illallâh

Derviş - i Viran benem
Emrine ferman benem
Zikr eden her an benem
Lâ - ilâhe illallâh

Allah Allah'dır müdâm
Bir efendi hep gulam
Gözde budur ve's - selam
Lâ - ilâhe illallâh

Dem - be - dem: *Her an*— **Müşkilat:** *Zorluk* — **Müdam:** *Daima* — **Tayyib:** *İyi, güzel, hoş* — **Ne's selami:** *Kısaca, özetle* — **Cavidan:** *Ölümsüz* — **Tahir:** *Temiz* — **Halaik:** *Yaratıklar* — **Sirat:** *Gidiş, hal* — **Evvel:** *Önce* — **Ahır:** *Son.*

— 19 —

Zahidâ rûz - i ezel Sübhân'ını Bektaşiler
Gördüler ayn - el - yakin Rahman'ını Bektaşiler

Bâ - i Bismillâh ile fahr ettiler kâmil olub
Bildiler günden ayan merdanını Bektaşiler

Döktüler ah eyleyüb vah eyleyüb zar eyleyüb
Şah Hüseyn'in aşkına uş kanını Bektaşiler

Hariciler zümresine ettiler la'net hemin
Tuttular Al - i Ali dâmânını Bektaşiler

Lâ'netullah ile her dem zikr edüb yad ettiler
Bil fülân ibn - i fülânın şanını Bektaşiler

Ca'feri mezheb olub secde - i tahkik ettiler
Sürdüler Şah - ı Veli erkânını Bektaşiler

Gördüler Hak suretin fi ma'ni - i Ümmülkitab
Okudular hatmedüb Kur'an'ını Bektaşiler

Hızr elinden aşk ile âb - ı hayatı nûş edüb
İçdiler uş çeşme - i hayvânını Bektaşiler

Ey **Virani** can ü başı terk idüb hâk ettiler
Şah - ı Merdan yoluna kurbanını Bektaşiler

Zahida: *Sofu* — **Ruz:** *Gündüz* — **Ruz-i ezel:** *Öncesizden beri* — **Ayn - el yakin:** *Gözle görme, yakının, blginin ikinci aşaması* — **Secde - yi tahkik:** *Gerçek secde* — **Ma'ni Ümmül kitap:** *Fatiha suresi* — **Fi:** *içinde, ...de anlamına gelir Sacid: Secde eden* —**Ummül kitap:** *Fatiha süresi* — **Hatm:** *Kuranı tümden okumak.*

— 20 —

Nazar eyle eyâ talib
Ali'dir cümle zatullâh
Ali şanında saddaknâ
Ali nuruna eyvallâh

Ali'dir rahmet - i Rahmân
Ali'dir bu devr ü devran
Ali'dir din ile iman
Ali ayn - i kelâmullâh

Ali nur - ı hakikattir
Ali nur - ı nübüvettir
Ali tac - ı saadettir
Ali'dir bâ - ı bismillâh

Ali'dir cismimin canı
Ali'dir nutkumun kanı
Ali'dir canımın canı
Ali'dir ilm - i bâbullâh

Ali şah - ı şeriattir
Ali râh - ı tarikattir
Ali bil ma'rifettir
Ali nutkunda Ruhullah

Ali şah - ı velayettir
Ali nur - ı hidâyettir
Ali sahib - kerâmettir
Ali'dir emr - i emrullâh

Ali'dir (lahmüke lahmi)
Ali'dir (demmüke demmi)
Ali'dir (cismüke cismi)
Ali'dir bil resulullâh

↓ Ali eldir Ali ayak
Ali gözdür Ali kulak
Ali'nin sırrını mutlak
Ali zat u sıfatullâh

Ali'dir evvel ü ahır
Ali'dir batın u zahir
Ali'dir tayyib ü tahir
Ali'dir fahri fakrullâh

Ali'dir mazhar - ı zatım
Ali'dir hatt - ı âyâtım
Ali'dir çün kemâlâtım
Ali'dir feyz - i fazlullâh

Ali cennet Ali rıdvan
Ali huri Ali gılman
Ali candır Ali canan
Ali levh üzre arşullâh

Ali İncil Ali Tevrat
Ali Zebur Ali Kur'an
Ali fazl u Ali irfan
Ali'dir sümme vechullâh

Ali'dir cümleden bihter
Ali'dir yar - ı Peygamber
Ali'dir saki - i Kevser
Ali levh üzre sebilullâh

Ali'dir sacid ü mescud
Ali'dir cümleye maksud
Ali'dir kıble - i Ma'bud
Ali'dir işte Beytullâh

Ali ateş Ali'dir âb
Ali bâd u Ali'dir hâk
Ali fikr ü Ali idrak
Ali aşk - ı hayâtullâh

Ali'dir sahib - i Düldül
Ali güldür Ali bülbül
Ali esrar Ali sünbül
Ali lezzet nebâtullâh

Ali'dir cümlenin varı
Ali'dir Mansur'un dârı
Ali'dir aşıkın kârı
Ali cism ü cemâlullâh

Ali'dir gün gibi enver
Ali mihrab Ali minber
Ali'dir kaatil - i Anter
Ali destinde seyfullâh

Ali'dir bu **Virani'** nin
Nazargâhı ümidgâhı
Ali'den gayrı var mıdır
Ali'dir şol resulullâh

— 21 —

Zahida bu dünyede bir köhne şalım var benim
Fahr evinde baş açık **Sultan Balım** var benim

Bâb - ı tak - ı tomtırak neyleyim alemde ben
Fariğim fahrım ferağım böyle halim var benim

Mülk ü emvâli niderem dünyede bir an içün
Şükr Hak'ka Âl - i Ahmed gibi âlim var benim

Mülk ü mansıb cay - i kesret râh - ı Hak'dan dur eder
Geçtik andan Al - i Hayder gibi Ali'm var benim

Men **Virani** dervişem did~âre müştak olmuşam
Dünyede ancak bu denlü kil ü kalim var benim

Köhne: *Eski* — **Fariğim fahrım ferağım:** *"Her şeyden el çekmiş, ancak fakirlikle vu kullukla onur duyarım"* — **Didâra müştak:** *Tanrı cemâline aşık* — **Bihter:** *Daha, en* — **Mescud**: *Tapılmış, kendisine secde edilmiş (Lahmüke lahmi, demmüke demmi, cismüke cismi ? Eti etim, kanı kanım, canı canımdır) Şeklindeki hadis - i şerif Hz. Ali hakkında Hz. Muhammed (S. A. V.) Gadr - hum'da söylediği nutukta geçen tümcedir* — **Babullah:** *Tanrı kapısı* — **Dânâ:** *Bilgin* — **Câ:** *Yer, mevki* — **Mescud:** *Tanrı* — **Necat:** *Kurtuluş* — **Kârsud:** *Kârlar* — **Tevrad:** *Yahudilerin kitabı* — **Cay-ı kesret:** *Çokluk yolu* — **Rah-ı Hak:** *Hak yolu.*

— 22 —

Ayn ile â'lâ
Mim ile mevlâ
İsm ile esmâ
Sensin eyâ Şah

Ab - ı Hâyat'ım
Zat u sıfatım
Nûh - ı necâtım
Sensin eyâ Şah

Dal ile dâna
Göz göre binâ
Hazır ü her - câ
Sensin eyâ Şah

Kârına kârsud
Tâlii mes'ud
Şahid - i tevrâd
Sensin eyâ Şah

Gönlüme maksud
Aşkıma ma'bud
Secdeme mescud
Sensin eyâ Şah

Bendeye burhan
Rahıma erkân
Dinime iman
Sensin eyâ Şah

Canıma canan
Derdime derman
İsmime Kur'an
Sensin eyâ Şah

Ab u şerâbım
Mest ü harabım
Asl - ı türâbım
Sensin eyâ Şah

Kafi kitabım
Nutk - u hisâbım
İşte cevabım
Sensin eyâ Şah

Kadr ü Beratım
Hacc u zekâtım
Savm ü salâtım
Sensin eyâ Şah

Sen bana didâr
Sır ile esrar
Gün gibi envâr
Bensin eyâ Şah

Hâlik u Hallâk
Râzık u Razzâk
Fâil - i Mutlak
Sensin eyâ Şah

Aşık u ma'şuk
Sıdk ile sâdık
Canlara lâyık
Sensin eyâ Şah

Şah - ı şeriat
Râh - ı tarikat
Nur - ı hakikat
Sensin eyâ Şah

Sırr - ı hedayet
Şah - ı velâyet
Bana emanet
Sensin eyâ Şah

↓ Mansıb u câhım
Doğruca rahım
Peşt - ü penahım
Sensin eyâ Şah

Devr - e Elest'e
Gülleri deste
Verdiler işte
Sensin eyâ Şah

Gel berü işte
Veremem nesne
Tuttuğum deste
Sensin eyâ Şah

Gel beri Şahım
Şems ile mâhım
Bi - şek İlâhım
Sensin eyâ Şah

Eylegil ihsan
Ya Şah - i Merdan
Oldum çü Viran
Sensin eyâ Şah

İyd -i ekberdir bu gün meydana geldi tiğ taş
Katl - i nefsin sabiti olduk kamumuz çar tıraş

Biz şeb ü ruz eyledik saykal urup mir'atımız
Kendi başın kendi rişin kendi şarib kendi kaş

Hariciler bağrı yansın gördüğünce zatımız
Bin teberraya muvafık oldu bil gel bu maaş

Tekye - i aşkın içinde baş açık abdal olub
Serfürü ettik bu dem meydana verdik can ü baş

Çar anasır sikkemizdir adem - i hâki biziz
Murteza'dan destur olsa eylesem bu sırrı fâş

İnlesem çeksem melâmet tablını Seyyid var
Guşa gelse ateşimden kaynasa dağ ile taş

Evliyanın kuluyuz biz **Balım**' ın kurbanıyız
İsm ile **Virani**' yiz bir köhne şal oldu kumaş

İyd - i ekber: *Büyük bayram, kurban bayramı.* — **Katl - i nefs:** *İnsanın nefsini terbiye etmesi* — **Çar tıraş:** *Dört tıraş; yani, saçını, sakalını, kaşını, bıyığını tıraş etmek. (Bir bakıma kadının dişiliğini, erkeğin kişiliğini aradan çıkararak, kadın ve erkeğin eşitliğini anlatmaktadır. Hacı Bektaş i Veli'den, Balım Sultan'a kadar tarikata giren, her canı dört tıraş ederlerdi. Balım Sultan'ın devrimci tasarrufu ile, ayni tören yapılmış, ancak sanki kestim anlamına usturanın tersi sürülmüştür. Bu günkü yaşayan Bektaşilikte bu tören devam etmektedir).* — **Serfirü:** *Baş eğmek* — **Sikke:** *Başlık, tac* — **Melâmet:** *Kınama (Maide suresi 54. ayet)* — **Hidayet:** *Hak yoluna, doğru yola kılavuzlama* — **Mansıb:** *Makam, derece* - **Câh:** *Mevki, makam* — **Saykal:** *Cilalı, parlak* — **Maaş:** *Yaşayış, dirlik* — **Guşa:** *İşitse* — **Nakş:** *Resim* — **Köhne:** *Yıpranmış, eski.*

— 24 —

Bülbülem, gülşen benimdir hâra minnet kalmadı
Gördüm anda şehrimi bâzâra minnet kalmadı

Girmişem bâzâr - ı aşka olmuşam mir'at - ı aşk
Yar ile yar olmuşam ağyara minnet kalmadı

Ben beli bendin belime bağlayalıdan sanem
Lâdan aldım bendimi zünnâra minnet kalmadı

Burc - ı mağribden güneş doğdu kaçan dil mülkünc
Cümle yıldız mahv olup seyyâra minnet kalmadı

Ta görelden nakş içinde nakş eden nakkaaşı ben
Seyr için ol nakş olan divâra minnet kalmadı

Çeşm - i ibret can ü dilden feth olaldan zâhidâ
Ten gözüyle seyr eden bidâra minnet kalmadı

Hanedâna can ile ol dem ki ikrâr eyledim
Hey hayâsız bi - hüner inkâra minnet kalmadı

Bu cihanın kesretinden el çekelden ey fakih
Tekye - i rûy - i zeri dinârâ minnet kalmadı

Bu **Virani** fakr olaldan Al - i Haydar aşkına
Fâriğ oldu cümleden bir kâra minnet kalmadı

Hâr: *Diken* — **Fariğ ol:** *Uzak dur* — **Bidar:** *Uykusuz* — **Zünnar:** *Papaz kuşağı* — **Tekye - i rüy - ı zeri dinar:** *Tekkede altın, dinar, yüzüne* — **Mir'at:** *Ayna* — **Sanem:** *Put* — **La:** *Olumsuzluk eki* — **Mağrib:** *Batı* — **Seyyare:** *Gezegen* — **Nakkaş:** *Ressam* — **Kesret:** *Çokluk* — **Farig:** *Vazgeçme*.

— 25 —

Zâhidâ fakr olmayanlar safi insan olmadı
Okumaz vechi hurufun ehl - i Kur'an olmadı
Suretâ abdal olursa sahib erkân olmadı
Terk ü tecrid olmayan alemde sultan olmadı

Bihisâb oldu o kim vermez hututundan hisâb
Göriserdir ahirette zehmet - i nâr u azab
Böyle emr etti inip vahy - ı havâdis dört kitab
Terk ü tecrid olmayan alemde sultan olmadı

Bir palâsı fahr edip olmak diler isen bekaa
Ferd -i yektâ ol görem dersen cemâl - i kibriyâ
Bu sözü böyle buyurmuş enbiyâ vü evliya
Terk ü tecrid olmayan alemde sultan olmadı

Ey **Virani** geç geçenden Şaha dönder gel yüzü
Suret - i imred cemâl - i Hak'tır ana aç gözü
Cümle irfan erleri geldi dediler bu sözü
Terk ü tecrid olmayan alemde sultan olmadı

Bihisab: *Hesapsız* — **Terk ü tecrid:** *Mücerret, evlenmeme* **Vech:** *Yüz* — **Hutut:** *Yazılar* — **Yekta:** *Tek* — **İmret:** *Kadın* — **Kibriya:** *Büyük*.

— 26 —

Biz Urum abdalıyız serdarımız Kızıl Veli
Çeşmimizde şu'le - i envârımız Kızıl Veli
Bülbül - i şeyda biziz gülzârımız Kızıl Veli
Dinimiz imanımız ikrârımız Kızıl Veli

Nur - ı Ahmed Hayder - i Kerrâr'ımız Kızıl Veli
Kanda baksak dem - be - dem didârımız Kızıl Veli

Çekti tığın şeceri şakk etti seng - i mermeri
Söyleten oldur Fırat üstünde ibni Mürmer'i
Var tavaf eyle Sinab'da ol dikiptir minberi
Bu söze ikrâr edenler oldular gamdan beri
Nur - ı Ahmed Hayder - i Kerrâr'ımız Kızıl Veli
Kanda baksak dem - be - dem didârımız Kızıl Veli

Ol velayit ma'deni serdar - ı şah - ı gaariyân
Rahmet-i deryâsına gark oldu cümle mü'minân
Na'ra ursa tâbe düşerdi zemin ü âsümân
Tiğ darbından yere geçti lâin bed - güman
Nur - ı Ahmed Hayder - i Kerrâr'ımız Kızıl Veli
Kanda baksak dem - be - dem didârımız Kızıl Veli

Tanrı dağı mesken oldu bil ana ey merd - i şah
Zübde - i Al - i abânın her biri bir padişah
Bir mahabber eylersen bin bin ede bi - iştibâh
Ben fakire anların oldu cemâli secdegâh
Nur - ı Ahmed Hayder - i Kerrâr'ımız Kızıl Veli
Kanda baksak dem - be - dem didârımız Kızıl Veli

Zâhida şek şübhe yoktur evliyanın râhına
Cennet - i a'laya erer yüz süren dergâhına
Bu kelâmı vird eden şâm u seherde âhına
Gel beri ermek dilersen ol erenler şahına
Nur - ı Ahmed Hayder - i Kerrâr'ımız Kızıl Veli
Kanda baksak dem - be - dem didârımız Kızıl Veli

Şah Hasan şah - ı şehid hem İmam - ı Abidin
Bâkır ü Ca'fer İmam - ı Kâzım Rıza'dır şah - ı din
Hem Taki vü ba - Naki Askerdurur şah - ı zemin
Mehdi - i sahib - zaman ol evvelin ü ahırın
Nur - ı Ahmed Hayder - i Kerrâr'ımız Kızıl Veli
Kanda baksak dem - be - dem didârımız Kızıl Veli

Ey **Virani** dâmenin elden koma şahın müdâm
Ta olasın gün - be - gün şahın yolunda müstedâm
Kim bu medhi yad ede şâm ü seherde ya İmam
Ceddin evladın hakıçün sen anı eyle tamam

Nur - ı Ahmed Hayder - i Kerrâr'ımız Kızıl Veli
Kanda baksak dem - be - dem didârımız Kızıl Veli

Gaarıyan: *Koruma* — **Zübde:** *Öz, özet* — **Mahabber:** *Sorma* — **Damen:** *Etek* — **Müdam:** *Daim, herzaman* — **Sam:** *Gece* — **Kanda:** *Nerden* — **Şeş:** *Altı* — **Cihar:** *Dört* — **Müstedam:** *Devamlı sürekli* — **Asüman:** *Gök*.

— 27 —

Derdimin dermanı sensin lâ fetâ illâ Ali
Ömrümün bimarı sensin lâ fetâ illâ Ali

Düşmüşüm elden ayağa pâydâr olmaz vücud
Zahmımın timârı sensin lâ fetâ illâ Ali

Geceler tasubh olunca zar u efgaan eylerim
Aşıkın didârı sensin lâ fetâ illâ Ali

Şeş cihat u çar anâsırdır mürekkebdir kalem
Cümlenin ayârı sensin lâ fetâ illâ Ali

Lâ - şerikk lâ - nazir ü zerrece hiç misli yok
Dinin dinârı sensin lâ fetâ illâ Ali

Daima kıldım nazar ol nakşa kim nakş eylemiş
Aşıkın didârı sensin lâ fetâ illâ Ali

Çün beşerden geliben doğdu **Virani** anadan
Döndüren devvârı sensin lâ fetâ illâ Ali

Mürekkep: *Birleşik* — **La-şerik:** *Ortaksız* — **La-nazir:** *Benzersiz* — **Misli:** *Örneği* — **Devvar:** *Dünya, dönen* — **La feta Ali:** *En yiğit olan Ali.*

— 28 —

Mazhar - ı nur - ı Hudâ'sın ya Muhammed ya Ali
Hemdem - i Şah evliyasın ya Muhammed ya Ali

Hem Hadece Fatıma Hulku'r - rıza'nın hakkıçün
Gözlerime ruşenâsın ya Muhammed ya Ali

Ben Hüseyn'in bendesinin bendesiyim bendesi
Bilmişim Zeyne'l - abâ'sın ya Muhammed ya Ali

Bâkır u Ca'fer yolunda canımı kılmak feda
İsterim virgil suhâsın ya Muhammed ya Ali

Kâzım u Musa Rıza vü hem Taki vü bâ Naki
Ebced - i Al - i abâsın ya Muhammed ya Ali

Askeri hem Mehdi - i sahib - zaman'ın hörmeti
Cürmümü afvet atasın ya Muhammed ya Ali

Bu Viran Abdal garibin derdine derman diyen
Gayri yoktur sen devasın ya Muhammed ya Ali

Ebced - i Ali abası: *Ehl i Beştin soyu* — **Suha:** *Ses* — **Bende:** *Kul, köle* — **Ruşena:** *Işık* — **Suha:** *Büyük ayı yıldız kümesinde en küçük yıldız.*

— 29 —

İçmeyen vahdet meyin peymaneden almaz sabak
Pür harâbât olmayan meyhaneden almaz sabak

Vermeyen canan yolunda can u başı şübhesiz
Ol ne bilir canı nedir cana nedir almaz sabak

Hanedân - ı Murtaza'ya bende - i bend olmayan
Cahil ü müşriktir ol merdaneden almaz sabak

Her kimin kim mihr - i Haydar'la doluptur hanesi
Gayriye baş eğmedi insaneden almaz sabak

Bahr - i ma'nada kimin kim cismi sadef olmadı
Dürrünü hâs etmedi durdâneden almaz sabak

Mescidi zâhid kamu bir câm ile tarh etmedi
Sanma ariftir anı her hanedan almaz sabak

Ey **Virani** bu fenada şöhrete mail olan
Rahmete lâyık değil viraneden almaz sabak

Sabak: *Ders, öndül* — **Has:** *Arı* — **Vahdet:** *Birlik* — **Peymane:** *Kadeh* — **Pür Harabat:** *Tüm sarhoş* — **Durdane:** *İri inci* — **Tarh:** *Atma, bırakma* — **Dürr**: *İnci* — **Himar:** *Eşek* — **Mar:** *Yılan* — **Len-terani:** *Beni göremiyeceksin.*

— 30 —

Bil ey vaiz cihanın vârıdır aşk
Hak'a aşık olanın kârıdır aşk

Niçin almazsın aşktan bu aşkı
Senin gibi himârın mârıdır aşk

Bu aşk eyler kişiyi Hakk'a vâsıl
Halil'in ateşin gülzarıdır aşk

Kamu aşk ehlinin aşktır nemâsı
Musa'nın (len terâni) nârıdır aşk

Muhammed aşkına var etti Kaadir
Serâser dü serâ izhâr eder aşk

İşittim aşk imiş üstad - ı alem
Amel kıldım bunun mi'marıdır aşk

Aşıklar gülistandır aşk hevâdır
Havâric'ler gözünün hârıdır aşk

— 31 —

E's - selâm ey sırr - ı Kur'an e's - selâm
E's - selâm ey merd - i meydân e's - selâm
E's - selâm ey din ü iman e's - selâm
E's - selâm ey Şah - ı Merdân e's - selâm

E's - selâm ey fazl - ı Yezdân e's - selâm
E's - selâm ey nur - ı Rahmân e's - selâm
E's - selâm ey can u canan e's - selâm
E's - selâm ey Şah - ı Merdân e's - selâm

E's - selâm ey mâh - ı tâbân e's - selâm
E's - selâm ey mir - i devrân e's - selâm
E's - selâm ey dilde destan e's - selâm
E's - selâm ey Şah - ı Merdân e's - selâm

E's - selâm ey günden ayân e's - selâm
E's - selâm ey genc - i pinhân e's - selâm
E's - selâm ey bahr - ı ummân e's - selâm
E's - selâm ey Şah - ı Merdân e's - selâm

E's - selâm ey sâkı - i peymân e's - selâm
E's - selâm ey mest ü hayran e's - selâm
E's - selâm ey la'l - i mercân e's - selâm
E's - selâm ey Şah - ı Merdân e's - selâm

E's - selâm ey âb - ı hayvân e's - selâm
E's - selâm ey dürri va kân e's - selâm
E's - selâm ey cana kurban e's - selâm
E's - selâm ey Şah - ı Merdân e's - selâm

E's - selâm ey ey cümleye can e's - selâm
E's - selâm ey Şah - ı irfan e's - selâm
E's - selâm ey Şah - ı Viran e's - selâm
E's - selâm ey Şah - ı Merdân e's - selâm

— 32 —

Ey gönül içmek dilersen Câm - ı cem
Dem bu demdir yarın için çekme gam
Virdim olsun bu kelâmın dem - be - dem
Dem bu demdir dem bu demdir dem bu dem

Ayş u nuş et çekme ferda gussasın
Bu demi gör kılma mâzi gussasın
Her kişi bu demden alır hissesin
Dem bu demdir dem bu demdir dem bu dem

Gelberu bâb - ı Ali'de sâil ol
Hanedan - ı Mustafa'ya kaail ol
Bu günü yarına koyma âkıl ol
Dem bu demdir dem bu demdir dem bu dem

Cehd kıl ki kala senden bir eser
Ta olasın dü cihanda mu'teber
Kanı giden kanı gelen ver haber
Dem bu demdir dem bu demdir dem bu dem

Uş bu demden bize oldu feth varak
Sen bu demden arif isen al sabak
Gaafil olma merd isen ey merd - i Hak
Dem bu demdir dem bu demdir dem bu dem

Bu dem Ahmed başına tac eyledi
Hem bu demdir yedi kerre hacc eyledi
Hem bu demdir seyr - i Mi'rac eyledi
Dem bu demdir dem bu demdir dem bu dem

Bu demi söyler hakikat dört kitab
Aç kulağın dinle her şeydir cevab
Çağırıp su üzredir dinle habâb
Dem bu demdir dem bu demdir dem bu dem

Saz söz ü ayş u işret her sedâ
Evvel ahır ibtida vü intiha
Söyleyen dem iş bu demdir ey fena
Dem bu demdir dem bu demdir dem bu dem

Fırsatı fevt eyleme verme yele
Gitti elden bir dahi girmez ele
Ey **Virani** dem bu dem geldi dile
Dem bu demdir dem bu demdir dem bu dem

İbtida: *ilk* — **İntiha:** *Son* — **Dem:** *Vakit, zaman* — **Fena:** *Son* — **Fevt:** *Ölü* — **Ayşü işret:** *Yiyip içme* — **Sabak:** *Ders* — **Gussa:** *Tasa* — **Ayşu nuş:** *Yiyip içme* — **Ferda:** *Yarın* — **Sail:** *Soran* — **Cehd:** *Çaba* — **Sabak:** *Ders* — **Habab:** *Kabarcık* — **Dem bu dem:** *Zaman bu zaman.*

— 33 —

Ali şah - ı velayettir ki medhin dinle gel ey can
Ali medhine kim dinler bulısar rahmet - i Rahmân

Ali a'lâdır a'lâdan ki geldi şahına ayet
Ali'dir cümleden a'lâ çü bulmak mü'mine iman

Ali adına her kim ediserdir can ile ikrâr
Ali'dir sakı - i Kevser ver haber çeşme - i hayvân

Ali'dir kim Resulullâh o kim sevmezdir evladın
Ana lâ'net iner Hak'tan olur esfel sıfat Süfyan

Ali'dir kim ki ayırsa Resulü oldurur bi - din
Ali'dir Hak Habibullâh dedim gel nutkuna inan

Ali benden dedi Ahmed ki ilmin şehridir ol Şah
Ali bâ - bıdurur ilmin Ali'den feth olur Kur'an

Ali'dir bâ - i bismillâh gör ol Mushafın satırı
Ali'dir evvel ü ahır görünen göz göre a'yan

Ali'dendir şehadet bil o urmuştur ezel bünyâd
Ali feth eyledi küfrü şehadet eyledi insan

Ali'dir cümle eşyanın gören cismindeki canı
Ali'dir genc - i sırrullâh oluptur buncada pinhan

Ali emriyle olmuştur cihanın varlığı külli
Ali'den gayrı mi sandın bugün ol Halık - ı Sübhân

Ali'yi bilmeyen adem bulunmaz himmeti Hak'tan
Ali bâb - ı hidayettir O'dur müşkillere âsân

Ali dindir Ali iman Ali Rahmet Ali Rahmân
Ali Zebur Ali Tevrat Ali İncil Ali Kur'an

Ali Ahmed Hasan, Şah - ı Şehid - i Kerbelâ'dır bil
Ali'dir Abidin Bâkır Ali'dir Ca'fer - i irfan

Ali Kâzım Ali Musa Ali Rıza vü heştümdür
Ali Taki Ali Naki Ali'dir hem delil bürhân

Ali Asker Ali Mehdi Ali evvelde ahırda
Ali'dir eyleyen icâd serâser sahib - i devran

Ali'dir çün benim şahım Ali'dir çün benim mâhım
Ali'dir çün benim râhım Ali'dir derdime derman

Viran Abdal server Şahı bugün bin can ile tahkik
Ali'dir cismimin canı hakikat can ile canan

— 34 —

Erişti fazl - ı Yezdân'ın bize feyz ü kemâlinden
Serâser nura gark oldu cemi alem cemâlinden

Götürdü zulmetin gözden göründü zahir ü batın
Hicabın ref' edebilmez görün cahil cühalinden

Mürekkeb eyledi haki sıfatı lütfu âbından
Ki müfred bâd ile narın gelir kahr - ı celâlinden

Taharet eyleyen aşık cihanın bulaşığından
Elin çekti bu dünyanın hemen ceng ü cidâlinden

Okursun ebcedin sırrın hutut - ı vech - i ademde
Beri gel eyle isbatın nedir bu cim ü dâlinden

Erenler zatına zatın mübeddel eyleyen aşık
Keser ol nefs ile şehvet geçer mülk ile mâlinden

Virani âl ü evladın hakikat bendesi oldur
Koyup atlas u dibâya geyindi köhne şalinden

Cühal: *Zehir* — **Ref:** *Kaldırma* — **Cidal:** *Kavga, savaş* — **Atlas:** *Üstü tüylü değerli bir kumaş* — **Diba:** *Canfer kumaş* — **Esfel:** *Pek aşağı, en sefil* — **Asan:** *Kolay* — **Pinhan:** *Gizli* — **Hest:** *Sekiz* — **Feyz:** *Bolluk* — **Müfred:** *Tek* — **Teharet:** *Temizlik* — **Hutut:** *Hat, yazı* — **Mübeddel:** *Değişmiş* — **Köhne:** *Eski, yıkık.*

— 35 —

Fena bağında her demde
Ali senden meded, senden
Lisanımdaki medhimde
Ali senden meded senden

Yüzü Seb'al - mesân'ımda
Kitab - ı cavidanımda
Dilimde tercemanımda
Ali senden meded senden

↓ Bu ilm ile olup mâhir
Eğer batın eğer zâhir
Eğer evvel eğer ahır
Ali senden meded senden

Bu hulka'tta sıfat içre
Hututu nakş - ı zat içre
Cemii mümkinât içre
Ali senden meded senden

Kelâm'ı vahy - ı mutlaksın
Kemâl - i ilm - i muğlaksın
Hakikat cümleye Hak'sın
Ali senden meded,senden

↓ **Virani** hasta - hal olmuş
Yolunda pâyımâl olmuş
Ümidi vasl - ı âl olmuş
Ali senden meded senden

Virani bir kalenderdir
Gulam - ı Al - i Hayder'dir
Muradın senden isterdir
Ali senden meded senden

— **Muğlak:** *karışık* — **Payımal:** *Ayak altı olma* — **Vasl:** *Kavuşma* — **Hutut:** *Çizgiler* — **Hulkat:** *Yaratılış, doğa* — **Cemi'i münkünat:** *Tüm olanaklar* — **Gulam:** *Köle* — **Musaffa:** *Görebilme yetisi.*

— 36 —

Meded ey suret - i safi vü mir'at - ı musaffasın
Güneş hüsnünde mat oldu aceb nur - ı tecellasın

Nazar kıldıkça hüsnünden tecellidir olur zâhir
Zehi nur - ı alemden nice yüz bin mücellâsın

Teâlellâh ne surettir bu suret ki anı halk ettin
Selam - ı sad - hezâr olsun acayib hüsn - i zibâsın

Ezelden bir imişlerdir demişler zat - ı bi - hemtâ
Nazirin yokturur ey mâh sipehsâlâr - ı a'lâsın

Bu hüsn ü bu letâfetle bu vech ü bu saadetle
Bulunmaz bir dahi şeklin hemen sen ferd - i yektâsın

Selam olsun selam olsun selam - ı sad hezar olsun
Mücerredsin münezzehsin müberrâsın muallâsın

Virani, sen viranisin viranda genc - i mahfisin
Yüzün Seb'a'l - mesâni'dir tılsım - ı kenz - i (Tâ - hâ) sın

Mir'at: *Ayna* — **Mufassaf:** *Çok saf* — **Sipeksalar:** *Başkomutan* — **Münezzeh:** *Temiz, arı, uzak* — **Ziba:** *Süslü* — **Letafet:** *İncelik, güzellik* — **Müberra:** *Aklanmış* — **Mualla:** *Yüce, yüksek* — **Bi hemta:** *Benzersiz* — **Nazir:** *Eş, benzer* — **Mücella:** *Cilalı* — **Zehi:** *İşte* — **Münezzeh:** *Arı, temiz* — **Sad-hezar:** *Yüzbin.*

Gâh ki gönlüm bir ulu yol gâh olur kervan geçer
Gâh olur ki hân varun uğrayıp insan geçer

Gâh olur ki Şit Nebi Davud ile naci gelir
Gâh olur ki çarh ile İblis gelir şeytan geçer

Gâh olur Fir'avn ile da'vâ edip Musa gelir
Gâh olur bin sihrini batıl eder Sü'ban geçer

Gâh olur İsa gelir mürdeleri zinde kılar
Gâh olur zindeleri mürde kılıp bi - can geçer

Gâh olur ki hem Halil - i Ka'be'nin tedbirine
Gâh olur ki İsmail Hak yoluna kurban geçer

Gâh olur Nemrud gelir İbrahim'e ateş yakar
Gâh olur İbrahim ateş yakmayıp ihsan geçer

Gâh olur derya ile balık gelir Yunus bile
Gâh olur ihlas ile halâs olup âsan geçer

Gâh olur Eyyüb gelir pür - renc ü bi - derman olup
Gâh olur her derdlere derman gelir Lokman geçer

Gâh olur Ahmed gelir da'vâ - yı Hak islam eder
Gâh olur cehl ü kibr Ebu Cehil nâdan geçer

Gâh olur cehl ile âlud olur birkaç kişi
Abdal ana lâ'net eder ibni filan filan geçer

Gâh olur arif gelir kim özünü tahsin eder
Gâh olur ki bir nazarda bende - i merdan geçer

Gâh olur ki sofi gelir hem mâl ü mülk iken gider
Gâh olur Abdal gelir varın verir hayran geçer

Gâh danişmendlar kaadi vü asker müfritler
Gâh müfessirler olup tefsir ider Kur'an geçer

Gâh olur ki padişehler kimi adil kimi zulm
Gâh serir - i saltanat menzil bulup sultan geçer

Gâh olur zerre gelir güneş olup verir zuya
Gâh olur katre gelir hem bir nazar umman geçer

Gâh olur aşık gelir ma'şuk gelir vâsıl olur
Gâh olur bin kahr ile zulm - i bi - pâyan geçer

Gâh olur bâdı gelir nârı gelir eyler celâl
Gâh olur haki gelir âbı gelir revan geçer

Gâh olur aslı gelir fer'i gelir idrâk eder
Gâh olur emri gelir nehyi gelir ferman geçer

Gâh olur ki görürem bir kişidir gelip geçen
Gâh olur ki görürem yüz bin nice kervan geçer

Gâh olur ki şahlarına kervan deve hemen
At ve katır ve eşek deve nebât ü can geçer

Gâh olur ki bu Viran. âbâda **Viran** gelir
Bu aceb Viran olur evvel ebed Viran geçer

— 38 —

Hüday-ı Mustafa hakkı
Benim gel geç günahımdan
Aliyyül Murtaza hakkı
Benim gel geç günahımdan

Hadice Fatıma hakkı
Hasan Hulkurrıza hakkı
Hüseyn - i Kerbela hakkı
Benim gel geç günahımdan

Ali Zeynal - aba hakkı
Muhammed Bakır'ın hakkı
İmam'ı Ca'fer'in hakkı
Benim gel geç günahımdan

↓ Musa'yı Kazım'ın hakkı
Ali Musa Rıza hakkı
Taki vü be - Naki hakkı
Benim gel geç günahımdan

İmam - ı Askeri hakkı
Muhammed Mehdi'nin hakkı
Çahardeh ma'sumun hakkı
Benim gel geç günahımdan

İlahi evliya hakkı
İlahi enbiya hakkı
Bu bir nur - ı bekaa hakkı
Benim gel geç günahımdan

İlahi esfiya hakkı
İlahi etkıya hakkı
Virani' nin geda hakkı
Benim gel geç günahımdan

— 39 —

Nedir ey gaziler benim yandığım
Halden bilmez yar elinden dertliyim
Bu aşkın ateşi yaktı sinemi
Pervaneyim nar elinden dertliyim

Gafletten uyandım gözümü açtım
Aşkın küresinde kaynayıp piştim
Yavru şahan gibi tuzağa düştüm
Kurtulamam tor elinden dertliyim

Virani'yem çekem yarin kahrını
Doldur ver içeyim aşkın zehrini
Muhabbete saldım gönül kahrını
Geçti ömrüm zahm'elinden dertliyim

— 40 —

Yedi derya hikmetinden
Behre olan anlamaz
İlm-ü ledün manasını
Ahmak olan anlamaz

Küntü kenzden ders okurum
Cahil andan anlamaz
Gözü kör, kulağı sağır
Bibasiret anlamaz

Dü cihanın rehnüması
Haydar-ı Kerrar olan
Çıkıp Miraç kapısında
Haykırıp aslan olan

Ta Sidre'tül Münteha'da
Mustafa'ya yar olan
Naz eder niyaz makamda
Binde bir can anlamaz

↓ İlm-ü ledünü okuyan
Ali'ye yoldaş olur
Bütün ayet-i Kuran
Tek Fatiha'dan başolur

Cihanda nefsin bilen
Ali'yle sırdaş olur
Ali'yi inkâr eden
Sırdan bir şey anlamaz

Men aref sırrına eren
Ol aşkı süzen olur
Nefs-i Şimri katleden
Meydanda Merdan olur

Herşey sıhhatine uyan
Nefsine kurban olur
Yedi tamu şiddetinde
Gümrah olan anlamaz

Mananın sırrın eremez
Ol ahmak faki göremez
Niyaz et pir dergâhına
Yakında bulasın Hakk'ı

Ey **Virani** dört kitapta
Vardır methi Ali'nin
Okur Ehlibeyti her dem
Şimir, Mervan anlamaz

Behre: *Pay, nasip* — **İlm-i Ledun:** *Tanrı'nın sırlarının bilimi* — **Gayb ilmi -bi basiret:** *Anlayışsız, basıretsiz, çevreyi görmeyen* — **Rah-nüma:** *Yol gösteren, kılavuz* — **La Sitretül** — **Munteha:** *Varılan son aşamada katlanılan* — **Tamu:** *Cehennem* — **Gumrah:** *Gür, bol.*

Müsamere: Tarikatta gece sohbeti anlamına gelen bu arapça sözcük, daha çok bir tiyatro deyimidir, oyun, piyes, sözlü tiyatro oyunu anlamlarına da gelir. Tarikatta, tasavvufta Tanrı ile insan ruhu arasında yapıldığına inanılan gizli görüşme, Tanrı'nın gayb aleminde ariflere hitabı olarak değerlendirilen bir deyimdir.

— **Edhem:** İbrahim bin Edhem, Melâmîlik'ten türeyen Edhemiyye tarikatinin kurucusudur. (VIII. yy.) Bu tarikat, ülkemizde XVII. yy.'da bektaşîler tarafından benimsenmiş ve özümsenmiştir.

— **Kızıl Deli:** Bektâşîlerce Balım Sultan'ın mürşidi sayılan ve XV. yüzyılda yaşayan Seyyid Ali Sultan'ın lâkabıdır. Aynı tarikat mensupları, şaraba da "Kızıl deli" derler.

SEYYİD NİZAMOĞLU

Yaşamı ve kişiliği hakkında doyurucu bilgi bulunmayan ancak, çağının tanınmış ve büyük saygı görmüş ozanlarından biri olan Seyyid Seyfullah Kasım Efendi (Nizam Oğlu) XVI. yüzyılın başında İstanbul'da doğdu.

Babası, İmam Zeyn - el - Abidin soyundan ve büyük şeyhlerden Seyyid Nizamüddin hazretleridir ki İstanbul'da Silivrikapısı dışında bulunan ve kendi adıyla anılan camiin içinde gömülüdür. Şiirlerinde Seyyid Seyfullah, Seyyid Seyfi, Seyyid Nizamoğlu, Seyfi adlarını tapşırmıştır.

Seyyid Seyfullah, Osmanlı hükümdarlarından III. Murad Han devrinde (1574 - 1595) ününü duyurmaya başladı. Bu dönem içinde Osmanlı Devleti'nin her yönden düzeni bozulmaya başlar. Devamlı savaşlar yüzünden ekonomik durumun bozulduğu, rüşvet karşılığı memuriyetlerin satılmaya başlandığı, reâyâ'nın fazla vergiler yüzünden köylerini bıraktığı, bunun kötü sonuçlar doğurduğu, bilgisizlik ve taassub'un arttığı, Nizam Oğlu'nun şu beyitlerinden de anlaşılmaktadır:

Zulm ile doldu dünya yokdur huzura imkân
Ma'mur olan yerleri zalimler etti viran
Alem harab'a vardı yıkıldı Mülk - i Osman
Kan ağlasun reâyâ çâk edüben giribân

Nizam Oğlu iyi bir eğitim ve öğrenim görmüş, çağının gereği olan şeriat ve tarikat ilimlerini öğrenmiş, aydın bir zümre içinde yaşamış ve yazdığı didaktik şiirlerinde bütün mutasavvıflar gibi o da; nefsini bilmeyenlere, dünya malına tapanlara, riyakârlara, sofulara çatan ifadeleriyle, bir çok tekke şairlerini geçmiştir. İlâhi'leri bestelenerek tekkelerde, ayin - i cem'lerde sonraki yüzyıllarda okunmuştur.

Bu aşk bir bahr - i umman'dır buna hadd ü kenar olmaz
Delilim sırr - ı Kur'an'dır bunu bilende âr olmaz

diye başlayan ünlü ilâhisi de bazı şairler tarafından şerh edilmiştir. İnsan yapısına, özüne sezgi ipleri uzatarak inciler toplamaya çalışır.

Onaltıncı yüzyıl tekke şiiri'nin en büyük temsilcilerinden biri olan şairin divan'ı şekil olarak divan ve saz şiirleri üslubunda yazılmış lirik - didaktik ilâhilerle bezenmiştir. Divan şiiri türündeki manzumelerinde özellikle Nesimi edası görülür:

Saçın Ve'lleyli yüzün Ve'dduhâ'dır
Cemâlin pertev - i nur - i Huda'dır

Yüzünde ayet - i Kur'an yazılmış
Anı kim okumaz Hak'dan cüdâ'dır
Senin Seyyid Nizam Oğlu yolunda
Nesimi gibi can verse revâdır

Nazm'ı genellikle dile canlı, içten ve akıcı olan şairin en önemli ve değerli şiirleri arasında yer alır. Önemli şiirleri, saz şiiri tarzında yazdıklarıdır. Aruz vezninde başarılı görülmese de, hece'de yeni bir dil ve duygu getirdiği açıktır:

Hey yol erkân kardaşları sizin olsun bu yol erkân
Ben bir aceb derde düşdüm bulunmaya gibi derman

Hicâb oldu benlik bana gidemedim dostdan yana
Ben benliğimden geçmeğe şeyh elin tutmaya geldim

Hece ile yazdığı şiirlerinde genellikle Yunus Emre edâ'sı açıkça görülür:

Çünki ben yar ile yar'im Mansur oldum dikin dâr'ım
Nesimi'yem yüzün derim assı ziyan olmaz bana

Görün Seyyid Seyfullah'ı kendinde bulmuş Allah'ı
Ben dost'u buldum billâhi şekk ü gümân olmaz bana

Çağında tartışma konularından biri olan semâ'ın helâlliğine de değiniyor:

Ya Rabbi aşkın ver bana hû diyeyim döne döne
Aşık olayım ben sana hû diyeyim döne döne

Şiirlerinde, örneğin aşağıdaki beyitte olduğu gibi:

Bende - i Al - i Abâ'yım Ehl - i Beyt'in kemteri
Sevmezem Al - i Yezid'i Ca'feri'yem Ca'feri

diyerek, İmam Ca'fer - i Sadık (a. s.) mezhebinden olduğunu söyler.

Şiirlerinde Nizam Oğlu mahlasını kullanan şair, Halveti Tarikatı'nın Sinâniyye Şubesini kuran ünlü mutasavvıf İbrahim Ümmi Sinan hazretlerinin baş halifesi'dir. Alim bir zat olan Ümmi Sinan (öl. 1551), gördüğü bir rüya üzerine Ümmi lakabını almıştır. Aslen Bursa'lı olduğu rivayet edilir. İstanbul'da Eyyüb Sultan (r. a.) Camii yöresinde Oluklu Bayır denilen yerde, halifelerinden Nasuh Efendi tarafından yaptırılan Dergâh'ında gömülüdür.

Ümmi Sinan'dan sonra yaşamış olan, yine Halvetiyye'den - Niyazi - i Mısri'nin mürşidi Elmalı'lı Şeyh Muhammed Sinan da (öl. 1664), Sinan Ümmi lakabıyla bilinir **(Mehmet Yaman, Seyyid Nizamoğlu Hayatı - Eserleri - Divanı s: 13)**

Nizam Oğlu'nun edebi kişiliğinin oluşmasında, hemen her şairimizde olduğu gibi, tasavvuf düşünce ve inançlarının büyük etkisi vardır. İnsan ruhunun derinlerinde güzellikler arayan Nizamoğlu'nun şiir kaynaklarından en önemlisi, Türk tasavvuf şairlerinin en ulu'su

ve kendisinden sonra gelenlerin kaynağı, temeli Yunus Emre' dir. Yunus'un aşkını, gücünü ve coşkusunu aldığı yegane kaynak da kuşkusuz Evliyalar Ulu'su Pir Hacı Bektaş Veli'dir, « buğday » yerine « nasip » veren Yeşil El'in sahibidir. **(a. g. e. Sh. 13)**

Hararet nâr'dadır sac'da değildir
Kerâmet başda'dır tac'da değildir
Her ne arar isen kendinde ara
Kudüs'de Mekke'de Hac'da değildir

Sakın ol kimsenin gönlünü yıkma
Gerçek Erenler'in izinden çıkma
Eğer insan isen ölmezsin korkma
Aşığı kurt yemez uc'da değildir

dizeleri ile, insan sevgisi'nin özünü anlatan Hünkâr Hacı Bektaş Veli; Yunus Emre'yi ve aynı yolu izleyen büyük şairlerimizi yetiştiren ortamı hazırlamıştır. Dilimizi yabancı dillerin ve kültürlerin boyunduruğundan kurtarmayı öğretmiştir.

Eşrefoğlu Rumi gibi Nizamoğlu da Yunus Emre'nin etkisiyle ürünlerini vermiştir. Ali soyuna bağlı olan Nizamoğlu, tasavvuf ehlidir. Coşkulu, lirik, öğretici, akıcı, duru bir anlatımı vardır. Okuyucuyu tasavvuf inancının derinliklerinde gezdirmeyi çok iyi bilen Nizamoğlu'nun Divanı yayınlanmıştır.

ŞİİRLERİNDEN ÖRNEKLER

— 1 —

Cümle dünya sizin olsun
Bir dost bir post yeter bana
Atlas dibâ sizin olsun
Bir dost bir post yeter bana

Beyler tahtından inerler
Ayaksız ata binerler
Toprağa gömüp dönerler
Bir dost bir post yeter bana

↓ Sanır mısın kalsan gerek
Bilir misin n'olsan gerek
Bin yıl yaşar ölsen gerek
Bir dost bir post yeter bana

Karun malın verirlerse
Beni sultan kılurlarsa
Alem kulum olurlarsa
Bir dost bir post yeter bana

Sonu yok devletden olur
Ecel gelir seni bulur
Seyyid Seyfi işin bilir
Bir dost bir post yeter bana

— 2 —

Nazar etdim sana bana
Sen ben hemân bir söz imiş
Bu dünyanın önü sonu
Bir karışcıktan az imiş

↓ Dünyayı yığıp n'idersin
Ön - son bırakıp gidersin
Seninle bile gidecek
Beş - altı arşın bez imiş

Mansıb devlet deyü yelme
Atlaslar giyip kurulma
Aç gözünü gafil olma
Cehennemden bir köz imiş

Mü'minler dünyada gülmez
Nefis muradınca olmaz
Bunda gam çeken aşıklar
Ahirette hep - şâd imiş

Seyyid Seyfi yetmiş ancak
Mürşid elin tutmuş ancak
Türlü türlü hayelleri
Gönül evinden kazımış

— 3 —

Biz bu dünyada bir kuşuz
Her yana uçup gideriz
Hakkın nimetlerin yiyüp
Suların içip gideriz

↓ Ön - son yollarımız uğrar
Ol tuzağa bir gün bizim
Kurtulmağa derman yokdur
Yok yere kaçıp gezeriz

Yolumuz üstünde bizim
Ecel derler bir tuzak var
Hiç ondan koırkumuz yoktur
Kanadlar açıp gideriz

Üstümüzde avcı durmuş
Boğazlamak ister bizi
Yüz bin türlü fikirleri
Biz kesip biçip gezeriz

Seyyid Nizam Oğlu eken
Bunda anda biçer derler
Gözümden kanlı yaşları
Anınçün saçıp gezeriz

— 4 —

Aşkınla yak kül et beni
Tek bulayım Mevlâm seni
Çiğnet yüzüm yol et beni
Tek bulayım Mevlâm seni

↓ İbrahimim nâr et yerim
Musa gibi Tur et yerim
İsa gibi dâr et yerim
Tek bulayım Mevlâm seni

Nuh gibi döndür ellere
Emr eyle söndür dillere
Düşürüp uzak yollara
Tek bulayım Mevlâm seni

Yusuf gibi çâh'a düşür
Ya'kub gibi ağlat taşır
Aşkını başımdan aşır
Tek bulayım Mevlâm seni

Biçtir beni Cerçis gibi
Yutsun balık Yunus gibi
Ahımla yak Koknus gibi
Tek bulayım Mevlâm seni

↓ İki cihanın güneşi
Bağlardı bağrına taşı
Akıdup gözümden yaşı
Tek bulayım Mevlâm seni

Seyyid Nizam Oğlu meded
Lütfuna yoktur hiç aded
Dile şifa ver dile derd
Tek bulayım Mevlâm seni

— 5 —

Dost aşkına ko'n yanayım
Yanacak hallerim çoktur
Allah deyu ben döneyim
Dönecek hallerim çoktur

↓ Bakıp esirgeyim bana
Derdim görüp kalmam tana
Gel diyecek Hak'dan yana
Varacak hallerim çokdur

Durmasın yansın dil ü can
Gözüm yaşı olsun revân
Günahım andıkça figan
Edecek hallerim çokdur

Ne naz'ım var ne niyaz'ım
Muhammed'dir iki gözüm
Ayağı tozuna yüzüm
Sürecek hallerim çokdur

Seyyid Seyfi an ölümü
Allah onara halimi
Kabr içinde sualimi
Verecek hallerim çokdur

— 6 —

Hey yol erkân kardaşları
Sizin olsun bu yol erkân
Ben bir aceb derde düşdüm
Bulunmaya gibi derman

↓ Bütün dünya tenim oldu
Sekiz cennet canım oldu
Ben sırrın sır da benim oldu
Gizli sırlar oldu ıyân

Dostun tecellisi yetdi
Hep gönül mülkünü tutdu
Benden benliğim mahvetdi
Ne eşkâl kaldı ne elvân

Dost bana sundu bir dolu
İçtim anı oldum deli
Kimsenin değilim kulu
Şimdi sultan oldum sultan

Her bir kılım bir göz oldu
İçim dışım hep bozuldu
Alem cümle düpdüz oldu
Ne yadlı kaldı ne yaman

Beni bulmak isteyenler
Sırrı duymak isteyenler
Kendi şehrinizde yoklan
gönüllerdir bana mekân

Seyyid Nizam Oğlu dedem
Gördü işte bandı adem
Yüz bir türlü hırkası var
Gâh bundan bakar gâh andan

— 7 —

Behey biçare miskin bu cihana
Yiyip içmeğe mi geldim sanırsın
Bir iki cifeye oldunsa kuzgun
Sen seni kimse mi bildim sanırsın

↓ Senin nefsin seni yoldan şaşırmış
Bela mevcini başından aşırmış
Cenâbından Hakk'ı mahrum düşürmüş
Temâşâ bu ki sen erdim sanırsın

Donuzlan böceği gibi duruşdun
Cihanın tersini yığdın çalışdın
Tutalım cümle dünyaya erişdin
Fenadır akıbet n'oldum sanırsın

Efendi bey dediklerine halkın
İnandın hey zavallı gitdi aklın
Çağırtdın sen sana nâmını Hakk'ın
Hakk'ı Fir'avunken buldum sanırsın

Gönül mülkünü tutmuş hubb i dünya
Ne yerin kaldı Hak ede tecellâ
Gözün gafletden uyanmadı kat'â
Hakikat alemin gördüm sanırsın

Çalış **Seyyid Nizam Oğlu** seni sen
Ara yerden çıkar kalmaya sen ben
İkilik gitmeden dahi aradan
Hakkın birliğini bildim sanırsın

— 8 —

Dışın göndür için kandır
N'ene mağrur olursun se
Kılmadın emri sultan ne
N'ene mağrur olursun sen

↓ Cihana sığmayıp doymaz
İken bu mülk - i dünyaya
Yerin bir kuru virandır
N'ene mağrur olursun sen

Vücudun mâ - i mühmelden
Sonu Hak ile yeksândır
Yaratdı haalık - ı alem
N'ene mağrur olursun sen

Tutalım padişah oldun
Bu alem Şark ü Garbına
Sonu hasretle efgândır
N'ene mağrur olursun sen

Meğer **Seyyid Nizam Oğlu**
Sanırsın sen seni sensin
Cihanın varı gufrândır
N'ene mağrur olursun sen

— 9 —

Hayder - i Şah - ı Velayet Mürtezasın Ya Ali
Lahmike lahmi Muhammed Mustafasın Ya Ali

Zehri sükker yerine nûş eylersin aşıkların
Bir nümayişde Hasen Hulk - i Rızasın Ya Ali

Her dem içre kana garkolsun vücud - ı kâinat
Çün Hüseyn - i Şah ı Şehid - i Kerbelâsın Ya Ali

Halkı irşâd eyledin ey Şah Zeyn - el - Abidin
Ehl - i imana heman sen muktedasın Ya Ali

Kalbi vasi' olduğıyçün adı Bâkır serverin
Sen Muhammed hakkıyçün Al - i Abâsın Ya Ali

Mezhebin Hak'dır bu gün Ca'fer de sen Hayder de sen
Aleme ayine - l kiti - nümasın Ya Ali

Ol imamım rehberim Musi - i Kâzım pür - hüner
Kıl keremlerin gedâya hoş gınâsın Ya Ali

Kim bilirsin şahı ey mir - i Arab şah - ı Acem
Bu ne hikmetdir Ali Musa Rızasın Ya Ali

Ehl - i imanın sözü gerçek Muhammed - i Taki
Ehl - i aşk dilinde sin nur - i Hudâsın Ya Ali

Meşreb - i pâk - i Ali şahım Nakidir şübhesiz
Saf diller şahısın ehl - i safasın Ya Ali

Ahmed - i Muhammed oldu kamu alem efdali
Kevser şerabı sâkisidir şah - ı Mürteza Ali

Hak - i rehi bu gözlerimin tütiyâsıdır
Mü'min ü'levali kullarının pişvâsıdır

Zikreyle mübarek ismin dertler devâsıdır
Ya'ni Hasen - ül - Askeri dinin livâsıdır

Ahmed - i Muhammed oldu kamu alem efdali
Kevser şerabı sâkisidir şah - ı Mürteza Ali

Göster Nizami Oğlu' na Ya Rab onu ölmeden
Kabzetme ruhunu ol devre dahi ermedin

Yüzün ayağı bastığı toprağa hiç sürmedin
Ya'ni kim İmam Muhammed Mehdi'yi görmedin

Ahmed - i Muhammed oldu kamu alem efdali
Kevser şerabı sâkisidir şah - ı Mürteza Ali

— 10 —

Muhammed'den şefaatdir ricamız
Suna Kevser Şerabın Mürtezamız

Kulu kurbanıyız can ü gönülden
Kabul etsin Hasen Hulk - ı Rızamız

Yezide sad - hezâran lanet olsun
Şehid etdi Hüseyn - i Kerbelâmız

Beni - Mervanilerden bir münâfık
Göçürdü hazret - i Zeyn - el - Abâmız

↓ Muhammed Bâkır'a canım fedâdır
İmamım Ca'fere'dir iktidarımız

Musi - i Kâzımımın ben bendesiyim
Nazar etsin Ali Musa Rizamız

Taki Sultan - ı Din Şah - ı Velayet
Nakidir Hak Tarika rehnümâmız

Hasen - ül - Askeri'nin askariyiz
Muhammed Mehdi'dir sahib - livâmız

Muradı **Seyfi'** nin bunlarla kopmak
Budur tâ haşrolunca muktedâmız

— 11 —

Muhammed Mustafanın nesliyim ben
Bana münkir olan inkâra lânet

Aliyy - el - Mürtezanın sırrıyım ben
Beni hak bilmeyen murdara lânet

Erişibdür bana Ceddimden irşâd
Gelip biad edenler oldular şâd

Beni hak bilmeyenler kaldılar yâd
İkilikde kalan mekkâr'a lânet

Benim ammim Hasen Hulk - ır - Rızadır
Atam Şah - ı Şehid - i Kerbelâdır

↓ Beni hak bilmeyen Hak'dan cüdâdır
Cehennem kelbi ehl - i nâre lânet

Cemâlim hep cemâlim deyü geldim
Güneş gibi beni sanmam dolandım

Veliydim gâib olmuşdum bulundum
Beni gayri bilen ağyare lânet

Benim **Seyyid Nizam Oğlu'** dur adım
Bu ad ile beni sanman ki yâdım

Yiyenler ni'metimden bildi dadım
Bu ni'metden kalan eşrâra lâ'net

— 12 —

Ya Rab bana derdin ver asla derman gerekmez
Didârın görenlere özge seyran gerekmez

Zahir sultanlarından mansıb olmazsın diyen
Benim sultanım birdir iki sultan gerekmez

Nefsimle çok iliştim ahir yandım tutuşdum
Baaki cana yetişdim bu fani can gerekmez

İstediğimi buldum cümle cihana doldum
Kevn ü mekân ben oldum iki cihan gerekmez

Ne eyi ne yahşiyim ne dostum ne nâşiyim
Bir yok olmuş kişiyim ıssız ziyan gerekmez

Beni çıkardım aradan kaldı beni yaradan
Ol'dur eyleyip eden şekk ü gümân gerekmez

Seyyid Seyfullah ister yarın cemâlin göster
Bir zerre aşkın yeter din ü iman gerekmez

Yahşi: *İyi* — **Naşı:** *İleri gelen, ötürü, dolayı* — **Mansıp:** *Makam, devlet hizmeti* — **Şek:** *Kuşku, şüphe* — **Mukteda:** *Uyulan* — **Mekkâr:** *Yük hayvanı* — **Cüda:** *Uzak* — **Kelb:** *Köpek* — **Eşrar:** *Şerir, edepsizler.*

— 13 —

Eyvah geldin geçtin ömrüm senin kadrini bilmedim
Bir kuş gibi uçdun ömrüm senin kadrin bilmedim

Satılmazsın alam seni bulunmazsın bulam seni
Eyvah bana eyvah bana ömrüm kadrini bilmedim

Uydum nefsimin mekrine gafil oldum Hak zikrine
Aldandım dünya fikrine ömrüm kadrini bilmedim

Hoş yar idin ömrüm bana n'idem hasret kaldım sana
Eyvah bana eyvah bana ömrüm kadrini bilmedim

Seyyid Nizam Oğlu ağlar hasretle ciğerin dağlar
Ele girmez geçen çağlar ömrüm kadrini bilmedim

— 14 —

Hacem senin müştakınım bildir bana Mevlâm seni
İstediğim sensin benim bildir bana Mevlâm seni

Eğerçi sevgin candadır bilmem mekânın kandedir
Bu derde derman sendedir bildir bana Mevlâm seni

Nurunla bir göz ver bana ol göz ile bakmam sana
Seyretmedikçe her yana bildir bana Mevlâm seni

Gözüm yüzünden ırmayam hiç senden ayrı görmeyem
Bir lahza sensiz durmayam bildir bana Mevlâm seni

Seyyid Nizam Oğlu yanar seni bulam deyü döner
Koma arada derbeder bildir bana Mevlâm seni

Mekr: *Hile* — **Müştak:** *Düşkün* — **Derbeder:** *Serseri, dağınık* — **Hûn:** *Kan* — **Şerha:** *Bilim* — **İktida:** *Uyma* — **Mükteda:** *Uyulan.*

— 15 —

Zâhid bize ta'neyleme devnraniyiz devraniyiz
Biz ehl - i aşkız söyleme devraniyiz devraniyiz

Müfti fetva verir bana canım kurban olsun ana
Bu aşk komaz beni bana devraniyiz devraniyiz

Zikrullâh eder dilimiz güzeldir bizim yolumuz
Her kişi bilmez halimiz devraniyiz devraniyiz

Yandırsalar küller gibi çiğnetseler yollar gibi
Taşkın akar seller gibi devraniyiz devraniyiz

Seyyid Nizam Oğlu yine Mecnun olmuş döne döne
Girdik çün aşk meydanına devraniyiz devraniyiz

— 16 —

Gece gündüz döne döne istediğim Hak'dır benim
Allah deyip yana yana istediğim Hak'dır benim

Yoluna terkedüp canı akıdıp gözümden kanı
Ah eyleyip dünü günü istediğim Hak'dır benim

Münkirler aşk halin bilmez münafıklar yola gelmez
Ağlar bu gözlerim gülmez istediğim Hak'dır benim

Ko'n yanayım kül olayım taşkın akan sel olayım
Çiğneteyim yol olayım istediğim Hak'dır benim

Seyyid Nizam Oğlu yürü bulagör kendinde yari
İnleyip ben zarı zarı istediğim Hak'dır benim

— 17 —

Benim bu din ü imanım Muhammed Mustafa'dandır
Tenim içindeki canım Aliyy - el - Mürteza'dandır

İçirdi İbnü Süfyan ile Mervan zehri ol şah'a
Ciğer bin pare olduğu Hasen Hulk - i Rızadandır

Yezidler kıydılar Al - i Resulün hûnun içdiler
Anınçün cûş eden kanım Hüseyn - i Kerbelâdandır

Vücudun eylediler yetmiş iki pare ol şahın
Şerhalar çekdiğim bu sineme Zeyn - el - Abâdandır

Muhammed Bâkır ilmin bahridir evlad - ı Peygamber
Ana mihr - i muhabbet eylemek ayn - l imandandır

Hele ben Ca'fer - i Sadık yolunda hak - i pây oldum
Kemâle erdiğim takvâm o Şah'a iktidâdandır

Eridip ağzına kurşun akıtdılar Havâricler
İmam - ı Musa'nın aşkına yananlar evliyadandır

Katıp engüre zehri verdiler kan ile o Şah'a
Sararıp solduğu benzim Ali Musa Rıza'dandır

Güruh - ı ehl - i İslamın Takidir muktedâsı bil
Ziyâsı din - i dünyanın Naki nur - i Hudâdandır

Hasen - ül Askeri mülk - i velayet padişahıdır
Zuhuru Mehdinin aşıklara derde devadandır

Yürü **Seyyid Nizam Oğlu** Havaric kahrına sabret
Bize bu derd ü mihnetler Cenâb - i Kibriyâdandır

— 18 —

Ömrünü yok yere saldın bilmedin pazarını
Elde sermayen tükendi almadın didârını

Alem - i kalbinde dost etmez tecelli bilmiş ol
Hane - i dilden gidermeyince hep ağyarını

Batınında nice bin türlü hicâbın var senin
Zâhirine bir hoş düzeltmişsin n'idem güftarını

Bozmayınca putların geçmez kabule tâatin
Terk - i dünya olmayınca bulamazsın yarını

Onsekiz bin alemin mir'âtıdır kalbin senin
Hâb - ı gafletden gözün aç göresin didârını

Sen Süleyman - ı zeman idin yitirdin hâtemin
Nefsinin div'ine teslim eyledin mihmânını

Olmayınca cevheri cevherlerin sarfeyleme
Seyfiya faş etme her nâmahreme esrarını

Güftar: *Söz* — **Hab:** *Uyku* — **Mir'at:** *Ayna* — **Hatem:** *Mühür* — **Faş:** *Açığa vurma* — **Dirig:** *Esirgeme, ah, eyvah.*

— 19 —

Dostlar bilin şimdengeru nam ü nişan olmaz bana
Ben dost ile dost olmuşum belli mekân olmaz bana

Hakkın tecellisi yetdi cismim toprağın tozuldu
Hep benden benliğim gitdi yadlı yaman olmaz bana

Ne canım kalır ne tenim ne evim dergâh ne benim
Ben beni bilmezem kimim ad ile san olmaz bana

Nazar eyle bana n'oldum ölümü yok dirlik buldum
Suver - i hesâb ben oldum sırat mizan olmaz bana

Acaib devrana erdim Lâ'sı yok illâ'dır virdim
Ben Mevlâm didârın gördüm özge seyran olmaz bana

Çünki ben yar ile yarim Mansur oldum dikin dârım
Nesimi'yim yüzüm derim assı ziyan olmaz bana

Görün **Seyyid Seyfullah'** ı kendinde bulmuş Allah'ı
Ben dostu buldum vallâhi şekk ü güman olmaz bana

— 20 —

Bu canın kuşu uçdu sen yatursun
Ömür kervanı göçdü sen yatursun

↓ Bizi Hak hizmete gönderdi bunda
Kanı hizmet ki düşdü sen yatursun

Unutdum ahiret ahvâllerin
Günahlar baştan aşdı sen yatursun

Hevâlar askerin cem'etdi Şeytan
Gönül tahtına geçti sen yatursun

Saçın sakalın ağardı diriga
Ecel geldi erişdi sen yatursun

Nice gündüz nice geceler oldu
Ne kaynadı ne pişdi sen yatursun

Senin **Seyyid Nizam Oğlu** bu nefsin
Yolundan yine şaşdı sen yatursun

— 21 —

Aşk ateşine yanmağı pervaneden öğren
Sermest oluben coşmağı divaneden öğren

Mecnun gibi ol şevk ile vâlih ü hayran
Namusunu terketmeği humhane'den öğren

Yoklukda etmiş genc - i ezel varlığı ey dost
Yokluk nice olur var yürü viraneden öğren

Hûn eyle gözün yaşın ayaklara düş gez
Seyretmeği elden ele peymaneden öğren

Nûş eyle **Nizam Oğlu** yürü bâde - i aşkı
Şûride vü şeydâlığı mestâne'den öğren

Sermest: *Sarhoş* — **Valih:** *Şaşkın* — **Humhane:** *Meyhane* — **Şuride:** *Tutkun, aşık* — **Şeyda:** *Deli, çılgın* — **Güman:** *Sanma.*

— 22 —

Ben bilmedim ki ben kimim hayretdeyim hayretdeyim
Ben bana hiç ben diyemem hayretdeyim hayretdeyim

Gözümdeki kimdir gören gönlümdeki kimdir duran
Kimdir nefes alıp veren hayretdeyim hayretdeyim

Dilimde kimdir söyleyen kulakda kimdir dinleyen
Kimdir bu idrâk eyleyen hayretdeyim hayretdeyim

Bu adımın kimdir atan ağzımdaki lezzet neden
Bu çiğneyen kimdir yutan hayretdeyim hayretdeyim

Elimdeki kimdir tutan tuttuğunu geri atan
Kimdir alan kimdir satan hayretdeyim hayretdeyim

Tenimdeki canım neden gözümdeki kanım neden
Bu dinim imanım neden hayretdeyim hayretdeyim

Seyyid Nizam Oğlu heman her iş Hakk'ın tutma güman
Ya pes nedir yahşi yaman hayretdeyim hayretdeyim

— 23 —

Kerem eyle Seyyid Seyfi gel Allah'a dön Allah'a
Kendine eyleme hayfı gel Allah'a dön Allah'a

Ceddin çün Muhammed Ali nic'olur bunların yolu
Nefse uyup olma deli gel Allah'a dön Allah'a

Bülbüller gibi ötersin halka mürşidlik satarsın
Sen hod onlardan betersen gel Allah'a dön Allah'a

Seyyid'im der öğünürsün bu haline sevinirsin
Sakın bir gün döğünürsün gel Allah'a dön Allah'a

Ceddin eğer derse sana ne getirdin benden yana
Armağanın var mı ana gel Allah'a dön Allah'a

Ana varacak yüz gerek cevab verecek söz gerek
Didâr görecek göz gerek gel Allah'a dön Allah'a

Seyyid Nizam Oğlu hele amelsiz seyyide n'ola
Şimdengeru yola gele gel Allah'a dön Allah'a

Seyyid Seyfi budur sözüm seyyidlere toprak yüzüm
Kerem eyle iki gözüm gel Allah'a dön Allah'a

— 24 —

Ben dertliyim derdim vardır yüz bin derman'a vermezem
Gece gündüz ah ü zarım kevn ü mekâna vermezem

Eyyüb - i derd - i aşk oldum mekânım künc - i mihnettir
Mülk - i bela saltanatı iki cihana vermezem

Döne döne dost aşkına yandığım eğer küfr ise
Behey zâhid ben bu küfrü din ü iman'a vermezem

Münkesir olmuş gönüller mekân'dır bana demiş Hak
Ben bu yıkılmış gönlümü kasr ü eyvân'a vermezem

Seyyid Nizam Oğlu dostun bir kez tecelli etdiğin
Yetmiş cennet yüzbin huri onbin gılman'a vermezem

Künc: *Köse* — **Münkesir:** *Kırıklar* — **Yezali:** *Bitimsiz* — **Humun:** *Sarhoşluk* — **Firaş:** *Döşek* — **Kevn ü mekan:** *Varlıklar*.

— 25 —

Bu aşk bir bahr - i ummandır buna hadd ü kenâr olmaz
Delilim sırr - ı Kur'an'dır bunu bilende âr olmaz

Süregeldik ezeliden pirim Muhammed Ali'den
Şerab - ı lâ - yezâliden içenlerde humar olmaz

Eğer aşık isen yare sakın aldanma ağyare
Düş İbrahim gibi nâre bu gülşende yanar olmaz

Kıyamazam baş ü cana uzak dur girme meydana
Bu meydanda nice başlar kesilir hiç sorar olmaz

Hakk ile hak olanlara kendi özün bilenlere
Dost yolunda ölenlere kan bahası dinar olmaz

Bak şu Mansur'un işine halkı üşürmüş başına
Ene'l - Hakk'ın firâşına düşenlere timar olmaz

Seyfullah sözünde mestdir şeyhinden aldığı destdir
Divane - râ kalem nist'dir ne söylese kanar olmaz

Divane-râ kalem Nist: *Divaneye sınır yok* — **Bipayan:** *Tükenmez, sonsuz* — **Bihemta:** *Benzersiz* — **Dinar:** *Değer, para* — **Firaş:** *Döşek, yatak* — **Timar:** *Onarım* — **Deşt:** *El* — **Ra:** *Rı harfi.*

— 26 —

Tecelli şevki didarın beni mest eyledi hayran,
"Enel Hakk" sırrını candan anınçün kılmazam pinhan.

Benem her dertli dermanı, benem her madenin kanı,
Benem ol dürri bihemta, benem ol bahr - i bipâyan.

Bu ay ü gün, bu yıldızlar, bu giceler, bu gündüzler,
Bu yazlar, kışlar ü güzler, benim emrimdedir yeksan.

Çürümüş tenlere bir kez eğer dersem "bi - izn - i kum"
Yalın ayak baş ü açık duralar kamusu uryan.

Cihan tılsımının bendi, benim elimdedir şimdi,
Benem bu gün bu meydanda, benimdir top ile çevgan.

Benem şahı bu meydanın, benem devri bu meydanın,
Benem canı bu canların, benimle diridir her can.

Benem Mansur'ı dâr iden, benem ağyarı yar iden,
Benem her varı var iden, benem her giden ü duran.

Değilim od'dan ü su'dan, veya topraktan ü yilden,
Ben ir'den var idüm ir'den henüz yoğ idi bu ezman.

Zemansız bizemanım ben, nişansız bi nişanım ben,
Dü alemde hemanım ben, benem görünen ü gören.

Görürsün sureta adem, benim emrimdedir alem,
Feleklerle melekler hem, bana mahkumdur ins ü can.

Sanursun Eşerefoğluyam, ne Rumi'yim, ne İzniki
Benem ol daim ü baki göründüm sureta insan.

— 27 —

Mevlam verdi bana aşkı
Hayranın olayım senin
Bülbül gibi Cemaline
Nalanın olayım senin

Yandır beni yandır beni
Aşk meyine kandır beni
Şarhoş edip döndür beni
Mestanın olayım senin

Mansurum aşkın darına
Mazhar olup didarına
Şem'i Cemalin narına
Suzanın olayım senin

↓ Al, bende benlik kalmasın
Kimse, halimden almasın
Namım, nişanım olmasın
Pinhanın olayım senin

Eriştir bunu yarına
Koma bugünü yarına
Yak beni aşkın narına
Püryanın olayım senin

Seyyid Nizamoğlu hocam
Ayırma kendinden yücem
Eğer gündüz, eğer gecem
Mihmanın olayım senin

— 28 —

Bir dertliyem derdim vardır
Ya ben nice dönmiyeyim
Herdem işim ahû zardır
Ya ben nice dönmiyeyim

Aşk odu yürekte yanar
Beni gören mecnun sanar
Gökyüzünde ay gün döner
Ya ben nice dönmiyeyim

Gel şekki gönülden gider
Müminlerde inkâr nider
Meleklerde arş devr eder
Ya ben nice dönmiyeyim

↓ Biziz ümmet-i naciler
Din yolunda duacılar
Kabe'de döner hacılar
Ya ben nice dönmiyeyim

Bu sırra münkirler ermez
Dost yolunu körler görmez
Çarh-ı felek döner durmaz
Ya ben nice dönmiyeyim

Yeller eser deniz coşar
Irmaklar dağlardan aşar
Döne döne sular taşar
Ya ben nice dönmiyeyim

Seyyid Nizamoğlu tek dur
Münafıkın işi şektir
Evvel ahır dönmek haktır
Ya ben nice dönmiyeyim

— 29 —

Beni bu nefsim
Eyledi hayran
Gam mıdır etsem
Nale vü efgan

Bağrımı yar gör
Anda ne var gör
Derdü gamınla
Dopdoludur can

Pervaneler var
Şem'a yanarlar
Ateş-i aşka
Sen de yürü yan

Hey ne durursun
Nasıl yürürsün
Yollar ıssızdır
Kalmadı kervan

Durma çalış git
Menziline yat
Baki değildir
Sana bu devran

Ölmeden ölsem
Yüzünü görsem
Canımı versem
Vaslına kurban

Seyyid Seyfi gel
Mürşid elin al
Eyliye ta kim
Derdine derman

— 30 —

Estağfirullah'il-azim mûrayinin işlerine
Gördü sücûd eylemedi dilberimin kaşlarına

Gönül karanlığa gidip ne hoş münevver olmadı
Nazar edip dilberimin inci gibi dişlerine

Baştan ayağa yarimin nur idüğin bilmediler
Zahidin eksik olmasın belaları başlarına

Sufi bu aşk senin değil dertlere uğratır seni
Yar yüreğim bir nazar et bu bağrımın taşlarına

Seyyid Nizamoğlu cihan doldu Cemal-i yar ile
Görmediler körler anı girmedi hiç düşlerime

AZMİ

Yaşamı ve gerçek kimliği konusunda neredeyse adından başka bilgi bulunmamaktadır. Kitaba alınan şiiriyle meşhur olmuştur. Doğum - ölüm tarihleri ve yerleri bilinmiyor.

Onaltıncı yüzyılda yaşamış bir Bektaşi şairidir. Yaşamı hakkında bir bilgi edinilememiştir. Bektaşiler tarafından düzenlenen dergilerde Fezmi, Kazmi, Kuzma, ve Azmi mahlaslı şiirlerin tümü Azmi'nindir, görüşleri yaygındır.

Bu şiirinde tasavvufun bütün konularına değinilmiş, temel sorunları ele alınmıştır. "Yaratılış" olayını kaba bir varlık sorunu olarak değerlendiren aşırı şeriat yanlılarına karşı gösterilen direnişi alaylı bir çıkışı içerir. "Dünya sarı öküzün boynuzları üzerinde duruyor" diyen görüşe karşı çıkar, alay eder. Hatta us ilkeleriyle bağdaşmayan bir din anlayışının da ne denli tutarsız olduğunu gözler önüne serer. Azmi, tasavvufun örtüsü altında saklanarak varlık sorununu gündeme getirmektedir. Şeriatin buna verdiği yanıtla alay etmektedir. Doksan dokuz ad yakıştırılan Tanrı'yı us ilkeleriyle kavrama dayanağının bulunmadığını üstü örtülü vurgulamış, inancı saçmalığa dönüştüren, Tanrısal varlığı özünden uzaklaştıran, umacıya çeviren anlayışa sorularla, sorarak yanıt vermiş, dahası yanıt aramıştır.

Ölümden sonra dirilişin tanrısal bir yasa olduğunu savunan, ölümü bir alış - veriş olarak gören, giden canların bilinmeyen uzak bir gelecekte yeniden geri dönerek çürümeyen her kimliğe gireceğini, yeniden bir diriliğin başlıyacağını ileri süren düşünceye soruların dışında yanıtlar aramak hem us ilkeleriyle bağdaşmaz, hem de bilimsel nitelik arzetmez. Bu alay yüzeysel değildir. Basit bir sataşma olarak da düşünülmüş tabanında bir varlık ve alış sorunu vardır. Var oluşu anlamsız bir konu olarak ele alan, us ilkeleri ışığında yürümeyi, sorunlara ciddi, bilimsel ve derinlemesine eğilmeyi yasaklayan, bunları yararsız gören bir anlayışı gülmecenin karşısına çekerek yargılayan Azmi, yargılarken de önce olayı anlatıyor, sonra sorusunu şamar gibi patlatıyor. Türk yazınında örneği az bulunan bir şiir bu. Dede Korkut'tan, Yunus Emre'den gelen bir süreğen çizginin sürdürülüşü diyebiliriz.

Azmi bu şiirinde Tanrı'yı insan yaratmıştır görüşünü çeşitli açılardan açık biçimde ele alıp irdeliyor. Ondan önce insanın Tanrı olduğunu, kutsallığını söyleyen ozanlar olmuştur. Ancak, Azmi gibi kesin ve açık konuşanı hemen hemen yok gibidir. Azmi'nin dilinde tanrı ile şakalaşma eğilimi, onunla inceden inceye eğlenme düşüncesi ince bir ironi dolaşır durur.

Naz neş'esi egemen bu nefesini sunuyoruz:

Yeri göğü ins ü cinni yarattın
Sen ey mimar başı eyvancı mısın
Ayı günü çarhı burcu var ettin
Ey mekân sahibi rahşancı mısın

Denizleri yarattın sen kapaksız
Suları yürüttün elsiz ayaksız
Yerleri temelsiz göğü direksiz
Durdurursun aceb iskâncı mısın

Kullanırsın kanadsızca rüzgârı
Kürekle mi yaptın sen bu dağları
Ne yapıp da öldürürsün sağları
Can verüp alırsın sen cancı mısın

Sekiz cennet yaptın sen adem içün
Adın büyük bağışla anın suçun
Ademi cennetten çıkardın niçün
Buğday nene lâzım harmancı mısın

Bir iken bin ettin kendi adını
Görmedim sen gibi iş üstâdını
Yaşadırsın kurudursun odunu
Sen bahçevan mısın ormancı mısın

Cibril'e perde altında söylerdin
İnüb Beytullâh'da kendin dinlerdin
Bu ateşi cehennemi neylerdin
Hamamın mı vardır külhancı mısın

Hafâya çekilüb seyrana durdun
Aklı ermezlerin aklını urdun
Kıldan ince köprü yaptın da kurdun
Akar suyun mu var bostancı mısın

↓ Bu kuşlara bedel bu yazı yaptın
Evvel bahara karşı güzü yaptın
Mizânı iki göz terazi yaptın
Bakkal mısın yoksa dükkâncı mısın

Kazanlarda katranların kaynarmış
Yer altında balıkların oynarmış
On bu dünya kadar ejderhan varmış
Şerbet mi satarsın yılancı mısın

Esirci misin koydun cehenneme arab
Hoca mısın okur yazarsın kitab
Aslın kâtib midir görürsün hisab
İhtisâbın mı var yok hancı mısın

Yüz bin tamun olsa korkmam birinden
Rahman ismi nazil değil mi senden
Gaffâr - üz - zünubum demedin mi sen
Afv et günahımı yalancı mısın

Beni afv eylersen düşen mi şandan
Şahlar bile geçer böyle ısyandan
Ne dökülür ne eksilir haznenden
Bağışla kusurum haznedar mısın

Şahına düşer mi noksan görürsün
Her gönülde oturursun yürürsün
Bunca canı alup gene verirsin
Götürüp getiren kervancı mısın

Bilirsin ben kulum sen sultanımsın
Kalbde zikrim dilde tercemânımsın
Sen benim canımda can mihmanımsın
Gönlümün yarısın yabancı mısın

Beli delil eyler kendin söylersin
İçerden **Azmi'** yi pazar eylersin
Yücelerden yüce seyran eylersin
İşin seyran kendin seyrancı mısın

Eyvan: *Köşk* — **Rahşan:** *Parlak* — **Cibril:** *Cebrail* — **Beytullah:** *Tanrı'nın evi* — **Hâfa:** *Köşe, gizli yer* — **İhtisab:** *Vergi denetleyicisi* — **Gaffar - üz zünüb:** *Günahları affedici* — **Carh, burc:** *Yıldız kümesi.*

HAYDERİ

Şiirlerinde Divan tarzı havası egemen olan Hayderi'nin gerçek kimliği yaşamı bilinmemektedir. Doğum ölüm tarihleri ve yerleri belli değil. Şiirlerinde Batini görüşler egemen olan Hayderi yine şiirlerinden anladığımıza göre, Onaltıncı yüzyılda yaşamış bir Bektaşi şairidir. İstanbul'ludur. Hasan Çelebi, Aşık Çelebi ve Ahdi Teskirelerinde hakkında bazı bilgiler bulunmaktadır. Aşık Çelebi:

"Haydari hakkında elimizde başkaca bilgi yoktur. Şiirlerine çağının yazma dergilerinde cönk defterlerinde rastlanmaktadır" der.

Gevher-i zât-ı Hudayız der nihan-ü aşikâr
Bizim için çarh urur bu günbed-i niyli hisâr
Bizdedir mevcud bişek yerde gökte her ne var

Bu dizelerinde, ağdalı bir dille de olsa Hayderî şunları söyler:

"Tanrı'nın özünün incisiyiz, gizli açık bu. Bu dönen gök, bu mavi künbed bizim için bir hisar yapmaktadır. Yerde, gökte ne varsa bizdedir, bunda kuşkumuz yok." diyen Hayderi, tanrı ile insanın bir olduğunu, bütün evrenin özünü insanın oluşturduğunu, insanın böyle bir varlık kimliği taşıdığını vurgularken insanla tanrı arasına dinlerin koyduğu uçurumların kaldırılmasını, bunun iki tarafında yararına olduğunu, konunun açıklığa kavuşmasını, konan örtülerin kaldırılmasını, her şeye usun ışığında çözüm bulunmasını öneriyor.

— 1 —

— Nesimi'nin gazelini tahmis —

Gör ne sultanız ki bi şek bendedir dünya bize
Kulluğa bel bağlayuptur cümle - i eşya bize
Oldu esrar - ı nihani serbeser peyda bize
Çün ayan oldu rümuz - i Allemel - esma bize
Ruşen oldu nükte - i sırr - ı şeb - i yeldâ bize

Gerçi biz üstad - ı aklız aşka müzdür olmuşuz
Aşka yakın geldik ammâ cümleden dûr olmuşuz
Kevkeb - i sa'dız güneş tek halka meşhur olmuşuz
Zerre - i mihriz eğerçi matlâ' - ı nur olmuşuz
Katre - i bahriz eğerçi mevcdir derya bize

Biz o canız ki menâhiden mutahhar düşmüşüz
Asgarız likin heme alemde ekber düşmüşüz
Ümmehatın zübdesiyez Hak'ka mazhar düşmüşüz
Yer ü gök keştidürür biz ana lenger düşmüşüz
Gör ne zatız kim bulunmaz bir dahi hemtâ bize

Gevher - i zat - ı Hudâ'yız der nihân ü âşıkâr
Bizim içün çerh urur bu günbed - i niyli hisâr
Bizdedir mevcud bişek yerde gökte her ne var
Çâr - anâsırdır bizi surette kıldıran karâr
Yoksa ma'nada makam - ı kurb - i Hak'dır câ bize

Ey yüzü cennet boyun tûbâ dudağın kevseri
Şerbet - i lâ'linden içen cavidan olur diri
Kesme ol derya - yı rahmetten ümid ey Hayderi
Ey Nesimi gafil olma şol hümâyun şehperi
Dembedem kılur tecelli kaafadan anka bize

Bende: *Kul* — **Esrar - ı nihâni:** *Gizli sırlar* — **Şeb - i yeldâ:** *En uzun gece* — **Dûr:** *Uzaklaşmak* — **Kevkeb - i sa'd:** *Kutlu yıldız* — **Zerre - i mihr:** *Güneşin bir parçası, ışınları* — **Mutl':** *Doğuş* — **Katre:** *Damla* — **Mevc:** *Dalga* — **Keşti:** *Gemi* — **Menahiden mutahhar düşmek:** *Pisliklerden arınmak* — **Zübde:** *Öz* — **Ümmehât:** *Dört ana = Şeriat, tarikat, marifet, hakikat* — **Lenger:** *Küpeçte* — **Hemtâ:** *Eş, benzer* — **Çâr anâsır:** *Toprak, su, yel, ateş* — **Tûbâ:** *Cennette bir ağaç* — **Kevser:** *Cennette bir havuz* — **Bişek:** *Şüphesiz* —**Şerbet - i Lâ'l:** *Kırmızı renkli içki, mecazen dudak*— **Şehper:** *Kuşkanadının en uzun tüyü* — **Günbed - i niyli hisar:** *Geceyi kuşatan gök* — **Ca:** *Yer, mevki, makam* — **Cavidan:** *Ölümsüz* —**Nadan:** *Gizli* — **Kurb:** *Yakınlık* — **Gevher-i zatı:** *Tanrının özü* — **Nihan ü aşikar:** *Gizli, açık* — **Asgar:** *Küçük* — **Ekber:** *Büyük* — **Keşti:** *Gemi* — **Kurb:** *Akraba* — **Ce:** *Makam*.

— 2 —

Hamdülillah hâlıkın mahlukunun ma'kuliyiz
Yoluna can ile kurban olmuşuz maktuliyiz
Eşiğinde gerçeğin ikbâl ile makbuliyiz
Vâlih ü sermest ü hayran evliyânın kuluyuz

Safi altun gibi aşk ile sızub kal olmuşuz
Kil ü kali terk idüb can ile pür hâl olmuşuz
Terk ü tecrid ü kalender gerçek abdal olmuşuz
Vâlih ü sermest ü hayran evliyânın kuluyuz

Astân - ı evliyâdan yüzümüz hak eyledik
Arıdub zerk u riyâdan kalbimiz pâk eyledik
Yüzümüz hak işimiz pak sinemiz çâk eyledik
Vâlih ü sermest ü hayran evliyânın kuluyuz

Vuslatullahtır işimiz hâ bitüb hâ bitmeziz
Gerçeğin emretmediği yola hergiz gitmeziz
Ta ölünce astânın bekleriz terk etmeziz
Vâlih ü sermest ü hayran evliyânın kuluyuz

Hak - i payi gerçeğin ruy - i siyahımızdürür
Vech - i paki kıblegâh ü secdegâhımızdürür
Can ü dilden bendesiyüz padişahımızdürür
Vâlih ü sermest ü hayran evliyânın kuluyuz

Derdine tiryak olur kim nuş ederse zehrimiz
Yapumuz pek çekmez münkir münafık kahrımız
Kani'üz Nahn - ü kasemnâya fakirlik fahrımız
Vâlih ü sermest ü hayran evliyânın kuluyuz

Tac ü hırka yok deyen hırka kanaattir bize
Tac - ı Rabbani örümek bunda adettir bize
Evliyanın himmeti ayn - ı inâyettir bize
Vâlih ü sermest ü hayran evliyânın kuluyuz

Mest - i aşkız sanma ey zâhid bizi ayıklar
Geçmişiz zerk u riyadan aşık - ı sadıklarız
Kesreti dilden giderdik vahdete aşıklarız
Vâlih ü sermest ü hayran evliyânın kuluyuz

Zâl - i dünyanın zebunu olmadık merdaneyiz
Aşk camından bugün lâya'kil ü mestaneyiz
Aşinamız evliyâdır halk ile bigâneyiz
Vâlih ü sermest ü hayran evliyânın kuluyuz

Pirimiz kutb - i Hudâ'dır Ahmed - i Muhtar - ı Hak
Nakşını tasvir edindik seyrimiz didâr - ı Hak
Mest - i lâya'killeriz nuşeyleriz esrar - ı Hak
Vâlih ü sermest ü hayran evliyânın kuluyuz

Fırsatıdır hayr - ü şerrini yakagör **Haydari**
Niçe yelersin bu dâr - ül - gafilinde serseri
Hamdüllilâh bize rehber oldu ol din serveri
Vâlih ü sermest ü hayran evliyânın kuluyuz

Evliyâdır nefheden ü söyleden bu sözümüz
Evliyâdır aşk ile maskur eden mesturumuz
Evliyâdır dilde nutkumuz u gözde nurumuz
Vâlih ü sermest ü hayran evliyânın kuluyuz

Halık: *Yaradan* — **Maktul:** *Katledilmiş, öldürülmüş* — **Valih ü sermest ü hayran:** *Kendinden geçmiş bir durumda* — **Kal olmak:** *Erimek* — **Kil ü kal:** *Dedikodu* — **Terk ü tecrid:** *Her şeyden soyutlanmak* — **Astân:** *Büyük tekke* — **Hâk:** *Toprak* — **Zerk u riya:** *Yalan ve iki yüzlülük* — **Vuslatullah:** *Tanrı'ya kavuşma* — **Hergiz:** *Asla* — **Ruy - i siyah:** *Kara yüz, günah* — **Tiryak:** *Panzehir* — **Nahn - ü kesemna:** *Rızıkların üleştirildiği zaman* — **Kesret:** *Çokluk* — **Vahdet:** *Birlik* — **Aşina:** *Tanıdık* — **Bigâne:** *İlgisiz* — **Dar - ül gafilin:** *Yalancı, bilmez, Galet yurdu* — **Meskur:** *Zikr edilen, anılan* — **Mestur:** *Yazılmış veya saklanmış* — **Nuşeylemek:** *İçmek* — **Sermest:** *Sarhoş, esrük* — **Nefh:** *Yayan* — **Maskur:** *Cilalı* — **Valih:** *Şaşırmış* — **Çâk:** *Yırtık, yarık* — **Çakeri:** *Kul* — **Riya:** *İki yüzlü* — **Zebun:** *aciz, güçsüz* — **Yeler:** *Ataklık yapar* — **Zeban:** *Dil* — **Ateş zeban:** *Uzun dullu* — **Mahluk: Yaratılan varlık** — **Zal:** *İhtiyar, zalim* — **Zebun**: *Güçsüz* — **La'ya'kil:** *Dalgın, sarhoş, sızma* — **Kesret:** *Çokluk*.

— **Tarikatte Riyazet:** Bektaşilerin anlatımıyla, "riyazzî" karşılığı olan "hesaplama" kelimesinden gelmektedir. "Vicdanı terazide olmak" anlamını vurgulamaktadır. Diğer tarikatler, az yemek, az uyumak, vb. gibi uygulamalarda bulunurlarsa da Bektaşilerin böyle düşünmediği belirtilir. "Bektaşiler, Riyazet'i, 'kendi vermiş olduğu abdestine sadakat' olarak algılar" denilmektedir. Riyazet, ifrattan kurtulmak, aşırılıktan kurtulmaktır, demektedirler.

— **Makalât:** Hacı Bektaş'ın arapça olarak kaleme aldığı yapıtının adıdır. Aslı, bugüne ulaşmamışsa da, XIII. - XIV. yüzyılda Said Emre tarafından düzyazı, XV. yüzyılda Hatiboğlu tarafından nazım olarak türkçeye çevrilmiştir.

SEHER ABDAL

Gerçek kişiliği, kimliği, doğum ve ölüm tarihleri ile gerçek adı ve eserleri bilinmiyor. Battal Gazi'yi pir tanıyan Urum Abdallarındandır.

Değişik yazma dergilerde şiirleri bulunan Seher Abdal, onaltıncı veya onyedinci yüzyılda yaşamış bir Bektaşi ozanıdır. Bununla birlikte teskirelerde yaşamına ilişkin hiç bir bilgi bulunmuyor. Çok başarılı manzumeleri var. Çoğunlukla şiirlerinde aruz ölçüsünü kullanmıştır.

İnkılâp müzesinde 479 numarada kayıtlı kitapta, bir nefesi bulunmaktadır.

Şiirlerinde Noktavi'lik inancı egemendir. Ancak Ali soyuna karşı da derin bir saygı beslediği hemen görülen bir gerçektir.

"Erişti Fazl - ı yezdani bize evlad - ı Haydir'den

diyerek, tinsel esini, erdemi Ali soyundan aldığını gösterir.

"Her işe Allah adın edelim yad
Kılalım Mustafa Medhini bünyad"

dizeleriyle başlayan uzun şiirinde de on iki imamı över, yüceltir.

Hasan'dır gönlümün tahtında sultan"

diyerek, inancına damgasını vurur. Dili ağırdır. Ama kimi yerde çok akıcı, açık, kimi yerde büsbütün karmaşık bir söyleyişe bürünür.

Alıp nuş eyledik vahdet meyin saki - i kevserden

dizesinde de varlık birliği inancını dile getirir.

Gene seyyah oluben destime aldım teberi
Gene ben azm - ı diyar etmeğe kıldım seferi
Dün ü gün ah çekerek yarimi buldum seheri

Tevbeler bir daha ben kimseye etmem keder
Yüri ey zülfi siyah noktadan aldım haber

ŞİİRLERİNDEN ÖRNEKLER

— 1 —

Virdi zebanım zikr - i Hudâ'dır
Sanma bu canım mürg - i hoş elhan
Na't - i Nebi'dir mehd - i Ali'dir
Şah - ı Veli'dir can ile canan

Şah - ı cihanım ruh - i revanım
Cism ile canım din ü imanım
Şah - ı muallâ aliyyül - a'lâ
Mevli - i Mevlâdir Hâdi - i Rahman

Şah - ı muzaffer Hazret - i kanber
Haşr gününde saki - i kevser
Şah - ı velayet nur - i hidayet
Keşf ü kerhamet huccet ü bürhan

Canı nebinin serveri dinin
Rehberi oldu ehl - i yakinin
Ol veliyullah mazhar - ı Allah
Oldu hakikat cümleye irfan

Şah -ı şeriat mir - i tarikat
Oldu İmam - ı ehl - i hakikat
Şahid ü meşhud âbid ü ma'bud
Cümleye maksud server - i merdan

↓ Hayder - i safder Şebbir ü Şübber
Zeynelabâ'dır Bâkır ü Ca'fer
Kâmil ü alim ilm ile kaim
Musi - i Kâzım Şah - ı Horasan

Şah - ı cihandır ayn - ı ayandır
İlm - i ledünne gevher -i kândır
Oldu Taki'din Şah Naki'den
Şah Askeri'den Mehdi - i devran

Al - i Ali'yi eyle tevelli
Sevmeyene sen söyle teberri
Nakış u ahmak batıl - ı nâhak
Kafir - i mutlak Şimr ile Mervan

Düşme gümana varma yabana
Eyle tevellâ şah - ı cihana
Cism ile canda sakla bu tende
Zerrece sende kalmaya isyan

Seyyid - i Gazi merd - i Hicazi
Hazret - i Hak'ka geçti niyazı
Katil - i küffar Hayder - i Kerrâr
Oldu bu halka rahmet - i Rahman

Ey **Seher Abdal** cümle bu ahval
Ede hidayet keşf ola ahval
Çekme melâmet ere selâmet
Kıldı inayet Hazret - i Sultan

Vird - i zebânım zikr - i Hudâ'dır: *Tanrı'nın adı dilimden düşmez* — **Mürg - i hoş elhan:** *Şakıyan kuş* — **Na't:** *Peygambere övgü olarak yazılan şiirler* — **Medh:** *Övgü* — **Ruh - i revan:** *Sevgili, akan ruh* — **Mualla:** *Yüksek* — **Aliyyül - alâ:** *Yücelerin yücesi* — **Mevlâ:** *Efendi* — **Hâdi - i Rahman:** *Merhametiyle doğru yola iletici, Tanrı* — **Haşr günü:** *Kıyamet gününde insanların tekrar dirilip, Arasat meydanında toplanması* — **Şahid ü meşhud:** *Tanık ve tanıklanan* — **Abid ü ma'bud:** *Tapan ve tapılan* — **Safder:** *Savaşta safları yaran* — **İlm - i ledün:** *Gizli ilimler, Hızır peygamberin ilmi* — **Güman:** *Şüphe* — **Melâmet:** *Kınama, üzüntü* — **Selamet:** *Esenlik*— **Hidayet:** *Yardım,* iyilik.

Her işde Allah adın idelim yad
Kılalım Mustafa medhini bünyad
Muhibb - i Murteza'yız abd - i evlad
Bil ey mü'min olasın gamden azâd
Hüseyn ibn - i Ali sırr - ı Hudâ'dır
Habib - i nur - i çeşm - i Mustafa'dır

Hasen'dir gönlümün tahtına Sultan
İmam - ı mukteda - yi kâmil insan
Hakikat aleminde can ü canan
Bilin kimdir diyem ey kâmil insan
Hüseyn ibn - i Ali sırr - ı Hudâ'dır
Habib - i nur - i çeşm - i Mustafa'dır

Pederdir Şah Zeynel'abidin'e
Erenler serveri ehl - i yakine
Gerektir can ü dilden ehl - i dine
Kul olmak kanberi'nin kanberine
Hüseyn ibn - i Ali sırr - ı Hudâ'dır
Habib - i nur - i çeşm - i Mustafa'dır

Muhammed Bâkır'e abd olduk ey yar
Getürdük can ile ol şaha ikrâr
Cihanda yok bulardan gayri deyyâr
Bu medhi söylerim dilimde tekrar
Hüseyn ibn - i Ali sırr - ı Hudâ'dır
Habib - i nur - i çeşm - i Mustafa'dır

İmam - ı Ca'feri kân - ı hakikat
Anın fermanıdır ilm - i şeriat
Ki nutkundan zuhur etti tarikat
Hem oldur menba' - i Hakikat
Hüseyn ibn - i Ali sırr - ı Hudâ'dır
Habib - i nur - i çeşm - i Mustafa'dır

İmam - ı Kâzım'dır İbn - i Ca'fer
Odur mü'minlere hâdi - i rehber
Okur ins ile cin medhin serâser
Resul evladıdır hem medh - i Hayder
Hüseyn ibn - i Ali sırr - ı Hudâ'dır
Habib - i nur - i çeşm i Mustafa'dır

↓ Ali Musa Rıza'dır Heştüm - i pâk
Anın aşkına seyran eyler eflâk
Kıl ey mü'min bu yolda canını hak
Bilin kimdir bulâr ey ehl - i idrâk
Hüseyn ibn - i Ali sırr - ı Hudâ'dır
Habib - i nur - i çeşm - i Mustafa'dır

Matla'ı seha sahib - i Cud - u Kerem
İmam - i pişüvâdır her dü alem
Habib - i ins ü cin sertac - ı adem
Ana biat kılanlar çekmeye gam
Hüseyn ibn - i Ali sırr - ı Hudâ'dır
Habib - i nur - i çeşm - i Mustafa'dır

Naki'dir sahib - i sırr - ı velayet
Hem oldur kaşif i tefsir - i ayet
Velayet menba'ıdır bi nihayet
Bu söz mü'minlere gayre inayet
Hüseyn ibn i Ali sırr - ı Hudâ'dır
Habib - i nur - i çeşm - i Mustafa'dır

Hasen - i Askeri'dir pişüvamız
İmam - ı muktedadır rehnümâmız
Çerağ - ı alemi bedr - i düçamız
İmam - ı din şehid - i Kerbelâ'mız
Hüseyn ibn - i Ali sırr - ı Hudâ'dır
Habib - i nur - i çeşm - i Mustafa'dır

Muhammed Mehdi'dir hak hucetullah
Yakindir kim zuhur ede ki ol şah
Bu alem halkı ola cümle âgâh
Sücud ide yüzüne mihr ile mâh
Hüseyn ibn - i Ali sırr - ı Hudâ'dır
Habib - i nur - i çeşm - i Mustafa'dır

Gel ey mü'min tevellâ şaha eyle
Teberrâ düşmen - i evlada eyle
Huda Kur'an içinde dedi bile
Var imdi can ile bu medhi söyle
Hüseyn ibn - i Ali sırr - ı Hudâ'dır
Habib - i nur - i çeşm - i Mustafa'dır

Yezid'e sad hezâran lâ'net - i Hak
Hani Mervân ü Şimr - i nas - i mutlak
Şehid eylediler evladı nâhak
Şehidler serveri sultan - ı ber hak
Hüseyn ibn - i Ali sırr - ı Hudâ'dır
Habib - i nur - i çeşm - i Mustafa'dır

Keremli hacedir Şah - ı velayet
Niyaz ile temenna kıl be - gayet
Erişe ey **Seher** vakt - i hikayet
Kaçan yad olsa ismi er salevat
Hüseyn ibn - i Ali sırr - ı Hudâ'dır
Habib - i nur - i çeşm - i Mustafa'dır

Yad: *Anma* — **Nahak:** *Haksız yere* — **Abd:** *Kul* — **İbn:** *Oğul* — **Habib:** *Sevgili* — **Nur - i çeşm:** *Göz nuru* — **Mukteda:** *Uyulması gereken* — **Ehl i yakin:** *Gerçekleri gereği gibi bilen* — **Kân:** *Cevher, maden* — **Menba':** *Kaynak* — **Eflak:** *Yıldızlar* — **Hâk:** *Toprak* — **Pişüva:** *Önder* — **Rehnümâ:** *Yol gösteren* — **Hüccetullah:** *Tanrı'nın belgesi* — **Sücud:** *Secde* — **Mihr:** *Güneş* — **Mâh:** *Ay* — **Tevellâ:** *Hz. Peygamberi ve soyunu sevmek* — **Teberrâ:** *Hz. Peygamber ve soyuna düşmanlık edenleri lanet ile anma.*

— 3 —

Erişti Fazl - ı Yezdani bize evlad - ı Hayder'den
Alıb nuş eyledik vahdet meyin Saki - i Kevser'den

Resul'e her kim ümmettir sever evladını Şahın
İkisi nur - i vahiddir olur bir pâkı gevherden

Ben ol şehrim dedi Seyyid Ali'dir Bâbuhâ yâ'ni
Anınçün bil zuhur etti Muhammed Ali ol dürden

Ali'ye sıdk ile candan eğer tasdik kıldınsa
Şefaat ola mahşerde sana Şebbir ü Şebber'den

İmam Zeynelâbâ'dan Bâkir oldu mürşid - i kâmil
Eğer hak mezheb istersen yüzün döndürme Ca'fer'den

Bilin Musi - i Kâzım'dan erer maksuda her talib
İmam - ı haştüm ol şah - ı Horasan nesl - i Hayder'den

Taki'ye sıdk ile her kim gönül verdiyse ey âkıl
Naki'den feth ola ma'na hidayet ire Asker'den

Muhammed Mehdi'dir hatm - i İmam olıcağız zahir
Cihanda kalmaya bir şey Yezid ü gebr ü kâferden

Bu zulmatın sıfatından eğer kurtulmak istersen
Fena dünyayı terk eyle elin çek sim ile zerden

Koyub bu şehr - i âfâkı beka mülküne azmeyle
Erişe şerbet - i Bâki sana saki - i Kevser'den

Feda kıl canını Şah - ın yolunda ey **Seher** ta kim
Mevali meşreb ol ismin yuyulmasın bu defterden

Teberrâ eyle müşrikten hezâran can ile daim
Tevellâ eyle ey mü'min gelüb Mevlâ - yı Kamber'den

Fazl - ı Yezdân: *Tanrı'sal erdemlik* — **Nuş - etmek:** *İçmek* — **Saki - i Kevser:** *Hz. Ali* — **İkisi nur - i vahiddir:** *"Lâhmike lehmi, Demmike demmi, Nurike nuri" veya "Ene min nuri vahid" hadisine işarettir* — **Ben ol şehrim dedi:** *"Ene Medine - tül - ilm ve Ali bâbuha = Ben, ilim şehriyim, Ali, onun kapısıdır." Peygamberin şerefli hadisine işarettir.* — **Der:** *Kapı* — **İmam - ı Heştüm:** *Sekizinci imam* — **Zulmât:** *Karanlık* — **Fena dünya:** *Fani dünya* —**Hezâran:** *Binlerce* — **Afak - ı beka:** *Ölümsüzlük ufukları.*— **Sim ile zer:** *Gümüş ile altın* — **Şehr - i âfâk:** *Görünen alem* — **Baka:** *Ölümsüzlük alemi* — **Müşrik:** *Tanrı'ya ortak koşan* — **Kamber:** *Hz. Ali'nin kölesi* — **Hezaran:** *Bin kez* — **Şerh:** *Açıklama* — **Gerd:** *Toz, toprak* — **Mevali:** *Köle* — **Meşreb:** *Huy, tabiat.*

— 4 —

Ol server - i Sultan - ı cihan şah - ı muzaffer
Ya'ni ki Ali vali - i Hak Saki - i Kevser

Kevser'den eğer nuş edeyim der isen ey can
Dergâh - ı muallasın koy can ile bin ser

Ser saklama sır sakla eyâ mü'min - i sadık
Rahında Ali'nin olagör sıdk ile çâker

Çâker ola iskender ü Cemşid ü Feridun
Şol kimseye kim Şah'a ola bende - i kemter

Efserdir eğer ister isen menzil - i âli
Gel levh - i dilin üstünde ur sikke - i Hayder

Hayder'dir, eyâ bil ki imameyn - i şehideyn
Ya'ni ki Hasen biri Hüseyn Şebbir ü Şebber

Şebber şeh - i adilden ü hem Zeyn - i abâ'dan
Ferzend - i hakikat biliniz Bâkır u Ca'fer

Ca'fer bize sultan - ı cihan oldu bu yolda
Hem server - i din Musi - i Kâzım şeh - i azher

Azher olasın gün gibi alemde - i mü'min
Ger ola sana şah - ı Horasan reh ü rehber

Rehber dahi Hak miri Taki Şah Naki'dir
Oldu dü cihan içre Hasen Askeri server

Asker olasın sıdk ile Mehdi - i zamane
Tut kavlini Şah'ın kim odur şafi' - i mahşer

Mahşerde eğer ister isen fırka - ı naci
Gel ey **Seheri** mehd - i Ali söyle seraser

Senden ne içün havf idesin zahir ü batın
Şemşir sözün Harici'nin bağrına hançer

Dergâh - ı mualla: *Yüce dergâh* — **Râh:** *Yol* — **Çâker:** *Hizmet eden* — **Kemter:** *Zavallı* — **Efser:** *Tac üzerine koyulan inci* — **Levh - i dil:** *Gönül levhası* — **Sikke - i Hayder:** *Bektaşi tacı* — **Fezent:** *Oğullar* — **Havf:** *Korku* — **Şimşir:** *Kılıç*— **Server:** *Başbuğ* — **Azber:** *Ateş* — **Seraser:** *Baştan başa* — **Mir:** *Emir, amir* — **Azher:** *Apacık* — **Şafi-i mahşer:** *Kıyamet günü*, şefaat eden, yalvaran — **Seraser:** *Baştan başa.*

— 5 —

Yine seyyah oluben destime aldım teberi
Yine ben azm - ı diyar etmeye kıldım seferi
Dün ü gün ah ederek yarimi buldum seheri
Münkirin taşına ben gerçi ki kurdum siperi

Tövbeler bir dahı ben kimseye etmem kederi
Yürü ey zülf - i siyeh noktadan aldım haberi

Oluban ehl - i hicab kimseye halim deyemem
Çekerim her ne olur köhne salim giyemem
Vaizin pendini ben anlıyamam belliyemem
Yari idrak edemem fark - ı adü eyliyemem

Tövbeler bir dahı ben kimseye etmem kederi
Yürü ey zülf - i siyeh noktadan aldım haberi

Varalım Ka'be - yi uşşaka tavaf eyliyelim
Dem alıp menzil edip devr i arâf eyliyelim
Silelim gönlümüzü su gibi saf eyliyelim
Oturup meclise yaran ile lâf eyliyelim

Tövbeler bir dahı ben kimseye etmem kederi
Yürü ey zülf - i siyeh noktadan aldım haberi

Ederiz şükr - i Hüdâ fahr ile bulduk bu demi
Giderek arttırır ol Bari Hudâ mertebemi
Tarf - ı Hak'ta olagör bak nice eyler keremi
Varalım kırklar ile eyliyelim ayni cemi

Tövbeler bir dahı ben kimseye etmem kederi
Yürü ey zülf - i siyeh noktadan aldım haberi

Her ne buldumsa gönül cümlesi ademde imiş
Şeş cihet anlıyamam ye's ile matemde imiş
Seher Abdal' da Hüda hem demdir demde imiş
Dert ile mihnet ile yar ile bir Cemde imiş

Tövbeler bir dahı ben kimseye etmem kederi
Yürü ey zülf - i siyeh noktadan aldım haberi

Tavaf: *Ziyaret etme* — **Mertebe:** *Mevki, orun* — **Şeş:** *Altı* — **Ye's:** *üzüntü* — **Dest:** *El* — **Teber:** *Kılıç* — **Salim:** *Sağ, sağlam* — **Pend:** *Söz* — **Devr-i araf:** *Örfler çağı* — **Tart:** *Bakış* — **Matem:** *Yas* — **Matla-ül ehvar:** *Nurların çıkış yeri* — **Devr-i araf:** *Örfler çağı* — **Tarf:** *Bakış* — **Matem:** *Yas*.

— **Nokta:** Seher Abdal'ın noktaî tarikatına yöneldiğini tanıtma yazımızda söz ettik. Öyleyse tarikat olarak Noktacılık nedir? sorusunu yanıtlamaya çalışalım.

Tasavvuf ehli sofulara göre nokta, harflerin başlangıcı ve sonudur. Çizgi noktaların yinelenmesinden meydana gelir. Bütün harflerde noktanın dağılmasından ve yayılmasından dolayı oluşur. Bu duruma göre harflerin hepsi de noktadır. Öyleyse bütün harfler bir noktadan ibarettir. Nitekim bütün evren, varlık suretleri, her an Tanrı'nın = mutlak varlık'ın bilgisinden yansır (taayyün eder). Bu belirme, oluşma varlıkların ortaya çıkmasına (zuhuruna) neden olur. Bu yüzden, gerçekte evren "Taayyün - ı Zati" nin yokluk aleminde zuhurundan (görünmesinden) ibarettir. Bir başka söyleyişle, Tanrı'nın zatına (kişiliğine) ait sıfatı (niteliği) olan bilgisinden belirir, bu varlık (alemin varlığı) göreli (izafi) varlıktır. Aslında gerçek varlık, ancak Tanrı'nındır. İşte nokta o « Zatı taayyündür », evrense harflerdir. Seher Abdal yukarıda sunduğumuz müseddesinin yinelenen ikilisinde:

Tövbeler bir dahı ben kimseye etmem kederi
Yürü ey zülf - i siyeh noktadan aldım haberi

der.

Ünlü Esrar Dede de Tanrı bilgisini noktaya benzeterek:

Sa'y ile eyleyüben nokta - i ilmi teksir
Eyledim bir nice dem ders - i fenayı tekrir

derken "Bilgi noktasını, çalışıp çoğaltarak bir nice zaman sürecinde bir nice soluk ile yokluk dersini yineledim, durdum" düşüncesini şiirleştir.

Nokta Arapça kökenli bir sözcük. Bu söz yer, durak, özen gösterilecek yer, dikkat edilmesi gereken yer, bir yolun sonu, iki çizginin kesiştiği, birleştiği yer anlamında kullanılır. Bir yazıda aynı şekildeki harflerin üstüne, altına kalem dokundurularak konan, harfin okunuşunu değiştiren karaltı anlamına da gelir. Felsefe olarak herşeyin başlangıcını vurgulamayı amaçlar.

Hz. Ali "Dört kitabın anlamı Kur'anda, Kuran'ın gerçeği Yasin'de, Yasin'in özü Fatiha'da, Fatiha'nın hakikati Bismillahirrahmanirrahim'de, besmelenin anlamı «B» harfinde gizlidir. Ben de « B » harfinin altındaki noktayım" der. Noktavilik, kaynağını bu sözden alır. Herşeyin noktadan başlayıp oluştuğunu savunur. Başlangıç noktadır, sonda nokta olacaktır. Herşey Ali ile başlar. Ali ile de bitecektir. Nokta vilik Batınılığın ebcedçiliğine yakın durur. Noktavilik bir öğreti olarak ortaya çıkmış, zamanla yakın durduğu Alevilik, Bektaşilik içinde eriyip kaybolmuştur. Ünlü önder ve temsilcileri yoktur.

Tarikatte Semah: Her tarikatte bir semah olduğunu belirterek, Bektaşilikte, diğer pek çok tarikatteki gibi müzik eşliğinde yapılan hareketlerden oluşan bir semah olmadığını, Kutsal Tören'in bitiminde (meydanda) "Mukabele ayini" denilen bir semah şekli olduğunu belirtmektedirler. "Bununla beraber, bazan bir köyde nüfusun çoğunluğunun Bektaşi olması sonucu, eğer bu köye Bektaşi köyü dersek, o yörede yapılan yerel halk dansları da bir çeşit semah gibi algılanmıştır. Bunlar daha çok Türkmen köyleridir. Balım Sultan erkannamesi Semah'a ait bir madde vermediği için bu tür hiçbir semahda da, birlik yoktur. Her köy kendine göre bir semah düzeni kurmuştur" şeklinde bilgi verilmektedir.

KANBERİ

Gerçek kimliği, asıl adı, doğum - ölüm tarihleri ve yerleri, eserleri hakkında elimizde yeterli bilgi ve belge olmayan Kanberi, Onaltıncı yüzyılda yaşamış bir Bektaşi ozanıdır. Bir çok yapıtlarında "Vahdet - i vücud", yani varlığın birliği felsefesini dile getirmiştir. Bununla birlikte kimi deyişlerinde, Hurufi ve Alevi inanci ilkeleri açıkça görülür. Aruz ölçüsünü ustalıkla kullanmıştır. Çağı Bektaşi dergilerinde ve cönk defterlerinde bir çok deyişi vardır. Yaşamı hakkında bütün bilinen bundan ibarettir.

— 1 —

Ey şeh - imülk - i velayet vey Hak'ın kudret eli
Asitânın Ka'besine yüz sürüp dedik beli
Ravza mıdır eşiğin ya bâğ - ı Rıdvanın güli
Medhin okur can ü dilden her seher can bülbüli
Esselâm ey hâdi - i râh - ı Huda nesl - i Ali
Esselâm ey kutb - i alem Hacı Bektaş - ı Veli

İktida etsin sana alemde rehber isteyen
Eşiğinde hizmet itsin ab - ı kevser isteyen
Himmetin bahrine dalsın dürr ü gevher isteyen
Bir tavaf etsin kapunu hacc - ı ekber isteyen
Esselâm ey hâdi - i râh - ı Huda nesl - i Ali
Esselâm ey kutb - i alem Hacı Bektaş - ı Veli

Nur - i Hak'dır mutlaka âbâ vü ecdadın senin
Ol sebebten rah - ı Hak'dır daim irşâdın senin
On sekiz bin alemin zikridürür yadın senin
Hem nida geldi Hüda'dan yad edüb adın senin
Esselâm ey hâdi - i râh - ı Huda nesl - i Ali
Esselâm ey kutb - i alem Hacı Bektaş - ı Veli

Paye - i na'leylnine bâlâ - yi arş oldu makar
Emrin ile esb - i tâzi tek revan oldu hacer
Kuvvetinle çün şitada meyve yetirdi secer
Tâbi' - i hükmün olubdur cümle alem serbeser
Esselâm ey hâdi - i râh - ı Huda nesl - i Ali
Esselâm ey kutb - i alem Hacı Bektaş - ı Veli

Astân - ı izzetinden evliyadır mu'tekif
Anların nutkudürür fehvâ - yi sırr - ı Levkeşif
Mu'cizenle dine geldi nice cins - i muhtelif
Ferd ü yektasın velayet içre hem tacın elif
Esselâm ey hâdi - i râh - ı Huda nesl - i Ali
Esselâm ey kutb - i alem Hacı Bektaş - ı Veli

Mustafa'nın sırrısın hem Şah - ı Merdan oğlusun
Şebber ü Şübber İbdhad - ı nur - ı Yezdan oğlusun
Bâkır u Ca'fer ki Hak'kın hâs Sultan oğlusun
Hazret - i Kâzım dahi Şah - ı Horasan oğlusun
Esselâm ey hâdi - i râh - ı Huda nesl - i Ali
Esselâm ey kutb - i alem Hacı Bektaş - ı Veli

Şeh Taki va ba Naki nur - i Hudâ'nın hakkiçün
Askeri vü Medhi - i sahib zamanın hakkiçün
Sure - i Tâhâ vü Yâsin Hel etâ'nın hakkiçün
Rahmet eyle **Kanberi'** ye hanedanın hakkiçün
Esselâm ey hâdi - i râh - ı Huda nesl - i Ali
Esselâm ey kutb - i alem Hacı Bektaş - ı Veli

Esb-i tazı: *At koşturucu* — **Had-ı rah:** *Doğru yol gösterenin yolu* — **Asitân:** *Büyük Tekke, Buradaki anlamı: Hacı Bektaş - i Veli dergâhı, Pir evi* — **Ravza:** *Bahçe* — **Bağ - ı Rıdvan:** *Cennet bağı* — **Kutb - i alem:** *Evliyalığın en yüksek derecesi* — **İktida:** *Uymak* — **Rehber:** *Kılavuz* — **Tavaf:** *Dolanma, etrafı dolanma* — **Esb - i tazi:** *Yarış atı* —**Abâ vü ecdad:** *Atalar* — **Paye:** *Aşama* — **Na'leyn:** *İki nalın, takunyalar* — **Revan:** *Yürüyen (Burada Hacı Bektaş Veli'nin, duvarı yürütmesi ve taşları tanıklık için çağırması anlatılıyor).* — **Şitâ:** *Kış, (Burada: Hacı Bektaş Veli'nin, zemheride elma devşirmesi anlatılıyor).* — **Levkeşif:** *Hz. Ali'nin bir yüce sözü "Levkeşef el anke gıtake fe basirekel yevme - hadid = Eğer aradan perde kalkarsa, benim Tanrı hakkındaki bilgim asla değişmez."* — **Tac - ı Elif:** *Hacı Bektaş Veli'nin giydiği tac, Lengeri dört kubbesi iki parçalı beyaz keçeden yapılmış bir başlık.* — **Şebber ü Şübber:** *Hz. Hasan ve Hz. Hüseyn*— **Mutekif:** *İtikata giren, çileye soyunan* — **Makar:** *Karargah, merkez, ocak.*

— 2 —

Asumânın haveridir ol Muhammed Mustafa
Mehcebin oldu birisi ya'ni Şah - ı Murteza
Birine dedi Habib'im biri arslanım Huda
İkisi bir nur - i Hak'dır öyle bil ey pür safa
Ol Ali'dir pişüvâ - yi evliyâ vü enbiyâ
Anın içün dedi İsa İncil'inde İlyâ

Padişah - ı alem oldu cismini can eyledi
Bu cihan sultanların kendüye ferman eyledi
Suret - i ademde kendin gördü pinhan eyledi
Yer yüzüne geldi ismin Şah - ı Merdan eyledi
Ol Ali'dir pişüvâ - yi evliyâ vü enbiyâ
Anın içün dedi İsa İncil'inde İlyâ

Hak teâlâ varlığını verdi çün âb ü gile
Allemel - esmâ'yı külli yazdı hem levh - i dile
Her gelen Peygamber ile rehnüma oldur bize
Kudretinin binde birin söylesem gelmez dile
Ol Ali'dir pişüvâ - yi evliyâ vü enbiyâ
Anın içün dedi İsa İncil'inde İlyâ

Çıktı Mi'rac'a Muhammed gördü arslanı Ali
Cebrail'e sordu ol dem dedi kimdir bu veli
Cebrail ver hatemini bulmak istersen yoli
Vardı Ahmed gördü anda söyleyen şahın dili
Ol Ali'dir pişüvâ - yi evliyâ vü enbiyâ
Anın içün dedi İsa İncil'inde İlyâ

Kurretül'ayn ol Hasen'dir hem Hüseyn - i Kerbelâ
Alemin çeşm ü çerağı Şah Ali Zeyn - el - abâ
Bâkır u Sadık benam ol sırr - ı şah - ı evliya
Kim anın şanında Hak'tan nazil oldu hel - etâ
Ol Ali'dir pişüvâ - yi evliyâ vü enbiyâ
Anın içün dedi İsa İncil'inde İlyâ

Musi - i Kâzım hakikat ilminin deryasıdır
Muser - Rıza zat - ı Hak'kın allemel'esmâ'sıdır
Şeh Taki kim Mustafa'nın sırr - ı mâevâsıdır
On sekiz bin alemin hak bilmiş a'lâsıdır
Ol Ali'dir pişüvâ - yi evliyâ vü enbiyâ
Anın içün dedi İsa İncil'inde İlyâ

Şeh Naki vü Askeri'nin olmuşumdur ben kulu
Şeh Muhammed Mehdi'ye hem demişimdir ben beli
Hacı Bektaş - ı Veli'ye **Kanberi** sundu eli
Zâhir ü batında kendin söyleden dilden dili
Ol Ali'dir pişüvâ - yi evliyâ vü enbiyâ
Anın içün dedi İsa İncil'inde İlyâ

Benam: *Ünlü, meşhur* — **Hâver:** *Doğu* — **Mehcebin:** *Ay yüzlü* — **Pişüva:** *önder* — **Pinhan:** *Gizli* — **Ab ü gil:** *Su ve toprak* — **Allemel - esmâ:** *Tanrı adları sıfatları* — **Levh - i dil:** *Gönül levhası* — **Rehnüma:** *Yol gösteren* — **Hatem:** *Yüzük* — **Kudretül'ayn:** *Göz nuru* — **Çeşm:** *göz* — **Hel Eta:** *Gaşiye suresi l'inci ayet, Hz. Ali'nin adı* — **Beli:** *Tanrı'nın elest bezminde, ruhlar meclisinde tüm ruhlara "ben sizin Rabbiniz değil miyim" diye sorması üzerine ruhların hep birlikte "evet, (Beli) Rabbimizsin" demelerini özgürsel olaylarda da bağlantılıyor. Mehdi'nin kıyametten önce gelip dünyada adil bir düzen kuracağına inanıldığı anlatılmak isteniyor.* — **Zahir - batın:** *İç ve dış, dünye ve ahıret, gizli ve aşikar gibi zıt ikilemi, ikiliği vurgulamak için kullanıyor* — **Gil:** *Balçık* — **Nazil:** *İnme* — **Asumanın haveri:** *Gündoğusunda, gökyüzü, semanın doğusu* — **Sırr - ı maeva:** *Tanrı'nın sırrı.*

İLGİLİ KAVRAMLAR

1 — **NAZARIM:** Bektaşi hitap terimlerindendir. Nazar 'görme kelimesinden gelmektedir. Bir Bektaşi karşısında konuştuğu kişiye (gördüğü takdirde) çoğu kez "Nazarım" diyerek hitap eder. Görmediği durumlarda (indirekt) kullanılmaz.

2 — **CAN:** Çoğul kullanımda "Canlar" olarak geçer. İhvan'dan birinden söz ederken, diğer bir deyişle bir Bektaşi diğer bir Bektaşi'den söz ederken genellikle isminin arkasına 'Can' takısını ekleyerek bahseder. Örneğin, falanca Can, Ahmet Can gibi. Mürşide hitapta bu terim kullanılmaz.

3 — **ERENLER:** Bektaşi hitap terimlerindendir. 'Can' gibi ihvandaki kişilerin isimlerinin arkasına takı olarak kullanılır. Mürşid için de kullanılabilmektedir. Babaerenler, Dedebabaerenler, Halifebabaerenler, gibi. "Er kişi" (eğitilmiş kişi) anlamını içermektedir.

4 — **HAK:** Allah'ın isimlerinden biridir. 'Gerçek' anlamındadır. 'Hak erenler' terimi de 'Gerçek erenler' anlamında kullanılır.

5 — **DESTUR:** İzin ve ruhsat anlamlarında kullanılır.

HAYALİ BEĞ

Vardar'a bağlı Yenice'de doğdu. Erken yaşlarda Alevi - Bektaşi topluluğuna katıldı. 1557 yılında Edirne'de öldü. Sadrazam İbrahim paşadan yakınlık gördü.

Gerçek kimliği tam olarak bilinmiyor. Asıl adı Mehmettir. Doğum yeri ve tarihleri belli değil. Onaltıncı yüzyılda yaşamış, hem divan, hem de Bektaşi şairlerindendir. Genç yaşlarında Baba Ali Mest'den el almıştır. Bilindiği gibi Baba Ali Mest veya Mest Ali Baba adıyla ün yapmış olan bu Bektaşi azizi, Mısır'daki Kaygusuz Abdal dergâhının altıncı postnişinidir. Hayali'nin kendine özgü buluşları, yaratıcı gücü, açık söyleyişi, akıcı bir dili vardır. Divanı Kültür Bakanlığınca yayınlanmıştır. Bir süre saray çevresine alındı. Kanuni Süleymanın ilgisini çekti. Sancakbeyi oldu.

Sehi ve Latifi tezkirelerinde de Bektaşi olduğu bildiriliyor. Sütlüce'deki Cafer Abâd dergâhına devam etmiştir. Ama bu dergâhtan bu gün hiç bir iz kalmamıştır. Buradaki yatırların kabir taşları bile çalınmıştır. Dili yer yer akıcı, yer yer ağdalıdır. İnce buluşları, sevecen bir söyleyişi vardır.

Güçlü bir divan şairi olan Hayali kendine özgü bir dünya yaratmıştır. Çokluk yeni imgeler, düşsel görüntüler, süslü deyişler oluşturmaya yatkın olan Hayali'nin şiirinin odağında sevgi (aşk) bulunur. Bütün buluşları, yaratmaları sevgi odağının çevresinde toplanır. Divan şiiri geleneğini sürdürür. Tasavvuf ağırlıklı şiirleri de vardır.

Hayali'nin:

"Cihan ârâ cihan içredir, ârâyı bilmezler
O mahiler ki derya içredir, deryayı bilmezler

Hârâbât ehline dem - i ferdâdan dem urma, gel ey zâhid
Ki onlar ibn - i vakt olmuş, gam - ı ferdâyı bilmezler

Hayali fakr haline çekenler cism üryani
Anınla fahr iderler atlas - ı dibayı bilmezler

şeklindeki dizeleri, tasavvufçuların dilinden düşmeyen değerli ve özdeyiş haline dönüşmüş sözleridir. Hayali, tasavvufta Kalenderilik yolunu seçmiştir. Tasavvufla ilgili tüm konuları işlemiştir.

Hayali, İskender Çelebi aracılığıyla Kanuni Sultan Süleyman'ın iltifatına erişmiştir. Türk edebeyatının en güçlü şairlerindendir. Divanı vardır. Yayınlanmıştır.

"Gam - ı dünya bizi bulmaz veli mâh - ı muharremde
Şehid - i Kerbelâ içün bir ah - ü vahımız vardır"

dizelerinde Kerbelâ olayına ilgi duyduğunu, üzüldüğünü belirterek Ali soyuna olan bağlılığını açıklar. Divan şiirinin en özgün ve en etkili ozanlarından biri olan Hayali:

Sufıya ta'n eyleme sâki şarab - ı safa gel
Düş ayağına harabat ehlinin insafa gel

Sinemin dağında idrak eyle gönlüm sırrını
Olmağa anka - yi alişâne hemdem kafa gel

Gönlüme gir görmek istersen muhabbet gülşenini
Cennet - i adni temâşâ kılmaya a'rafa gel

der ve kendi başının; özgür özleminin önemini değerini dilin bütün olanaklarından ve güzelliklerinden yararlanırken şöyle vurgular:

Ey aşk - ı yare bende - i ferman olan başım
Bi - taht ü tac aleme sultan olan başım

Veya

"Ahrette hisab olur çünkim
Badeyi bizde bi - hisab içelüm"

der.

ŞİİRLERİNDEN ÖRNEKLER

— 1 —

Yolunda ser verüb şu ki serverlik eyledi
Meydan - ı aşk içinde dilâverlik eyledi

Kim ki bu çerh - i pirezene mail olmadı
Merdaneler içinde bugün erlik eyledi

Zünnâr - ı zülfün eyledi bi din rakibe arz
Gördün mü ol sanem nice kafirlik eyledi

Peygan - ı yar sineme geldi yüreklenüb
Dil dildi canım aldı ciğerderlik eyledi

Dilden **Hayali** suret - i idrâk kazıyub
Divane meşreb oldu kalenderlik eyledi

Dilâver: *Yiğit* — **Çerh - i pirezen:** *Kahpe dünya* — **Zünnâr:** *Papazların beline bağladığı örme ip* — **Zünnâr - ı zülf:** *Zülfünün belikleri* — **Sanem:** *Put gibi güzel sevgili* — **Peygân:** *Mızrak ucundaki sivri demir* — **İdrâk:** *Anlama, kavrama* — **Kalender:** *Hiç bir şeyi umursamayan* — **Meşreb:** *Huy, karakter* — **Piruzen:** *Acuze, kocakarı* — **Dil dil:** *Parça parça* — **Ciğerder:** *Ciğer yırtan, ciğer parçalayan.*

— 2 —

Zevk - ı bâde neydüğin mest - i harabiler bilür
Lâcerem derya zebanın mürg - i âbiler bilür

Vuslatın cennatının rahatleri alemlerin
Düzah - i hirmanda nar olmuş gurâbiler bilür

Saye perverler gözü bu perteve kılmaz nazar
Neydüğün nur - i tecelli âftâbiler bilür

Yoluna hâk olmanın adabını uşşaka sor
Saltanat ayinini Efrâsyâbiler bilür

Hâk - i rahına **Hayali** havf eder ağyardan
Hariciler kibr ü kinin Bütür'âbiler bilür

Lâcerem: *Şüphesiz* — **Zebân:** *Lisan, dil* — **Murg - ı âbi:** *Su kuşları, martılar* — **Düzah:** *Cehennem* — **Hirman:** *Harman* — **Nâr:** *Ateş* — **Gurâbi:** *Karga* — **Efrâsiyâb:** *Turan kahramanı Alper Tunga Han* — **Adâb:** *Usuller, töreler* —**Saye:** *Gölge* — **Uşşak:** *Aşıklar* — **Havf:** *Korku* — **Ağyar:** *Dost olmayanlar* — **Mesti harabi:** *Meyhane ehli* — **Aftabı:** *Güneşe ait.*

— 3 —

Ne zillet vermeğe rağıb ne devlet hâhımız vardır
Ko gayrı gayri yar olsun bizim Allah'ımız vardır

Tarıkından ererse menzil - i maksuda her aşık
Hakikat rahım gözler bizim bir şahımız var

Mey âlude sifâlin tac - ı Cemşid'e değişmezler
Bizim kuy - i harâbât içre bir derghamız var

Gam - ı dünya bizi bulmaz veli mah - ı muharremde
Şehid - i Kerbelâ içün bir ah ü vahımız var

Hayali suret - i dünyaya âkiller gibi kalmaz
Hakikat vechine bakmış dil - i âgâhımız vardır

Zillet: *Rezillik* — **Ragıp:** *Rağbet eden, isteyen, yeğliyen* — **Âkil:** *Akılcı olmayıp, kendini akıllı sananlar* — **Mah:** *Ay* — **Vech:** *Yüz* — **Agah:** *Bilen* — **Hah:** *isteyen.*

— 4 —

Ehl - i tevhidim hakikat rahının âgahıyım
Hânkah - ı aşk içinde sofi - i Allahi'yim

Geh hadide geh evce seyrime yok intihâ
Mevc - i deryayım gehi derya içinde mâhiyim

Taki aldım farkıma terk - i alâyıkten külah
Ehl - i fakrın mülk - i istiğnâya malik şahiyim

Bişe - i aşkın gehi şir - i şikâr endazıyım
Geh fena vadilerinin nâtüvan rubâhıyım

Hirmen - i aşk içre gendüm dâne addetmem veli
Cism - i zerdimle hevayâ münkabil bir kâhiyim

Geh münâcât ehlinin saff - ı nialidir yerim
Geh harabât erlerin çâker - i dergâhiyim

Ey **Hayali** emrine Hak'ın itaattır işim
Her ne kim nefsim murad edinse anı nahiyim

Ehl - i tevhid: *Birlik ehli, Yani eylemlerin niteliklerini ve özün birliğini anlama* — **Hakikat râhı:** *Gerçek yolu* — **Agâh:** *Hakkıyla bilmek* — **Hadid:** *İnce noktalar* — **Ehli fakr:** *Varlık kuruntusundan kurtulmuş, tüm varlığın Tanrı'ya ait olduğunu anlamış* —**Evc**: *Doruk, tepe noktası* — **Mevc:** *Dalga* — **Mahi:** *Balık* — **Bişe:** *Dallık, orman* — **Şir - i şikar endazıyım:** *Arslan avlayanlardanım* — **Natüvan:** *Zayıf, zavallı* — **Münacat:** *Tanrı'ya yakarma* — **Rubâh:** *Tilki* — **Hirmen:** *Harman* — **Nâhi:** *Beri, pâk, kurtulmuş* — **Saff - ı niâl:** *Pabuçluk, meclisin alt tarafı* — **Çâker:** *Hizmetçi* — **Hankâh:** *Tekke* —**Zerd:** *Sarı, solgun* — **İstiğna:** *Ayrı tutulan* — **İntiha:** *Son* — **Endaz:** *Atıcı* — **Kâhi:** *Simid.*

Şi'r ü saz u dilber ü mey kim cihanın canıdır
Ca'ferabâd'ın bihamdillâh bu gün devranıdır

Kişver - i ayş ü tarabda beğliği var **Ca'fer'** in
Nice bin zevk u safa ikliminin sultanıdır

Ol civanmerde nola ehl - i fütüvvet der isem
Varını bezletmede Rum'un Ahi Evran'ıdır

Fakr vadisinin sergerdan olan üftâdeler
Guşe - i bi - tişenin her gici mihmanıdır

Ayş: *Sarhoş* — **Tarab:** *Şenlik* — **Civanmert:** *Temiz, asil, cömert* — **Kişver:** *Yurt* — **Bezetmek:** *Kendiliğinden vermek, harcamak, adamak* — **Üftâde:** *Düşkün, köle, kul* — **Guşe:** *Köşe* — **Bi tişe:** *Rahat* — **Ahi Evren:** *Ahiliği kuran, fütüvvet yolunu kurallaştıran bir kişidir. Türbesi ve mezarı, Kırşehir ilinin orta yerindedir. Hacı Bektaş devrinin erlerindendir. "Mes'ud Gülşehri" tarafından velayetnamesi yazılmıştır. Velayetnamesinde:*

Ahi Evren bir ulu evrandı
Kim kamu Ahilere sultandı
Doksan üç yıl ömrü olmuştu tamam
Ne helal geçti önünden ne haram

Hacı Bektaş Velayetnamesinde de:

Kırşehir'de Ahi Evran ile,
Oturup sohbet ederlerdi bile.... diye söz edilir.

Bezletme: *Bol bol verme* — **Üftade:** *Düşkün* — **Sergedan:** *Başı dönen* — **Tişen:** *Balta, nacak* — **Fütüvvet:** *Soy temizliği, gençlik, yiğitlik.*

Fütüvvet: Ortaçağ İslam devletlerinde tasavvuf ve özellikle melamilik ilkelerine dayanan bir örgütlenme biçimi. Anadolu'da Ahilik adıyla mesleki bir kimlik kazanmıştır. Fütüvvetin kökenleri, belirli bir yaşam biçimini amaç edinen erkekler topluluğu olan fityana kadar uzanır. Fityana'nın İslam öncesi Arabistan'da ideal (cömert, kendisini aşiret için feda eden, cesaret gösteren) kişi sayılır. Fetayla (yiğit) ilişkisi bilinmemekle birlikte, fityan üyeleri de "feta" olarak adlandırılır. Belirli alışkanlıkları ve özel giysileriyle toplumda ayırtılırlardı. Dinsel ve siyasal çekişmelerin dışında kalan bir yaşam biçimini benimserler. Ahinin sözlük anlamı "kardeşim" demektir.

Fütüvvetin İslam toplumuna girişi tasavvuf yoluyla oldu, fityan ilkelerini tasavvuf temelinde biçimlendirerek dinsel ilkelere dönüştürdü. Her meslek dalının, çoğu nebi ve sahabi soyundan gelen bir piri vardı. Mahfilde düzenlenen törende şeyh, adaya "Şed" adı verilen bir kemer kuşandırır ve "libas - ı fütüvve" adlı bir tür şalvar giydirirdi. Bu aşamalardan geçen kişiye feta denirdi. Her feta bir başka fetayı kardeş edinirdi. Bu da yine mahfilde düzenlenen, tuzlu su içirme töreni ile olurdu. Fütüvvette, başlangıçtan beri var olan Şii eğilim zamanla ağır basmaya başladı. Buna göre Hz. Muhammed, Hz. Ali'ye kemer kuşandırmış, şalvar giydirmiş ve "Ali'den feta, Zülfikardan başka kılıç yoktur" (La feta illa Ali la seyfe illâ zülfikar) demiştir. İlk fütüvvet eri olan Hz. Ali'de kemer kuşandırdığı 17 sahabeye fütüvvet nişanı vermiştir.

Hz. Ali'den aktarıldığına göre, fütüvvetin dört temel ilkesi vardır. 1) Güçlüyken bağışlamak, 2) Öfkeliyken yumuşaklık göstermek, 3) Düşmana karşı iyi davranmak, 4) Gereksinim içindeyken bile başkasını kendisine yeğlemek.

İmam Caferi Sadık, fetayı "Tanrı'ya inanan ve kötülükten çekinen kişi" fütüvveti de "yedirilmek için kazanılan yemek, elde edileni yoksullara harcamak, doğru yolda - hayırda bulunmak ve kimseyi incitmemek" biçiminde tanımlamıştır.

Sulemi'ye göre ise fütüvvet, bütün iş ve sözlerde için ve dışın bir olması, yapılan işlerde övünmenin bırakılması, dinin gereklerinin gözetilmesi, sünnete uymak, Tanrı buyruklarını yerine getirmek ve yasaklarından kaçınmaktır. Ona göre fütüvvetin gerekleri şunlardır: Güvenirlilik, başkalarını gözetmek, utanma, güzel huy, kötü işlerden kaçınmak, sözünde durmak, Tanrı için sevmek, Tanrı için düşmanlık etmek, mal ve mevkiyi dostlarından esirgememek, iyilikleri başa kakmamak, iyileri sevmek ve onlarla sohbet etmektir. Bir işe giriş özel kurallara ve törenlere tabi tutulurdu. Fütüvvetin temeli cömertlik, eli açıklık, doğruluk ve dürüstlüktü.

MECZUB ABDAL

Kimliği, kişiliği, yapıtları hakkında elde hiç bir bilgi yok. Asıl adı nedir, doğum ve ölüm tarihleri hangi zamanlardır bilinmiyor.

Onaltıncı yüzyılda yaşadığı sanılan bir Bektaşi şairidir. Otman Baba dergâhı postunda oturan Zati Baba'dan el almış, Deliorman ve Dobruca taraflarında elde saz, başta keçe külah dolaşmış gezginci bir derviş olarak biliniyor. Bektaşilerce düzenlenmiş yazma dergilerde, bazı şiirlerine rastlanılmaktadır.

Otman Baba dergâhını soranlar (*)
Dergâhı cennettir Otman Baba'nın
Eşiğinde yaslanuben yatanlar
Dergâhı cennettir Otman Baba'nın

Meydanı hoştur gürbüzdür yapısı
Mü'min ziyarete gelir hepisi
Üç yerden açılır türbe kapısı
Dergâhı cennettir Otman Baba'nın

Ziyaret kılarlar beyler paşalar
Türbesine gidip serden geçerler
Ab - ı Kevser şerbetinden içerler
Dergâhı cennettir Otman Baba'nın

Kudret kılıcı vardır tutar eli
Bendleri almış erkânı yolu
İmam Rıza oğludur şahım beli
Dergâhı cennettir Otman Baba'nın

Meczub Abdal eder bende olalı
Horasan'dan Rumeli'ye geleli
On iki imamdan himmet alalı
Dergâhı cennettir Otman Baba'nın

* **Otman Baba:** Edirne kırındaki dergâhında yatar. Dergâhı Tanrı dağındadır. Ölümü 1478. Büyük pirlerdendir. Menakıbi vardır. Hurufi ve Kalenderi olan Otman Baba, ölümünden sonra, kendisi Bektaşileri sevmediği halde, dervişleri Bektaşiler tarafından kendi içlerinde eritilmiş ve tekkesi Bektaşi tekkesi olmuştur. Bundan sonra da Bektaşi evliyası olarak tanınmıştır.

Asıl adı Hüsam Şah'tır (1378 - 1478) Gani Sultan'da denilir. Kalenderi şeyhidir. Yaşamı hakkındaki bilgiler, halifelerinden Küçük Abdal'ın (Köçek Abdal) yazdığı Vilayetname - yi Şahi olarak da bilinen Vilayetname - i Otman Baba adlı yapıtına dayanır. Bu yapıta göre Timur'la birlikte Anadolu'ya geçen Otman Baba uzun süre Germiyan ve Saruhan çevrelerinde dolaşır. II. Mehmed'in (Fatih) sancak beyliği sırasında Manisa'da bulundu. Rumeli'deki fetihlere katıldı. Fatih'e İstanbul'u alacağını ilk o müjdeledi.

Otman Baba vilayetname'de dilediği hastayı iyileştiren, nerede olursa olsun müridlerinin yardımına yetişen, doğa güçlerini dilediğince kullanan büyük bir veli olarak gösterilir. Bektaşilerce de büyük bir veli ve önemli Bektaşi şeyhlerinden Akyazılı Sultan'ın şeyhi kabul edilir. Velayetnamesi Bedri Noyan tarafından yayınlanmıştır.

Bizce Otman Baba'nın en büyük özelliği tüm Türkmen'lerin Türkçe konuşmalarını salık vererek, dilin yitmesi durumunda kimliğin söz konusu edilemeyeceğini savunmasıdır.

MÜRŞİD NEŞESİ

Mürşid, muhiblerine yönelik olarak, gerek sevincini, gerek beklentisini Bektaşilerin kendine has edebî üslubları içinde dile getirir. Bunun en güzel örneklerinden biri Dedebaba tarafından yeni Baba olan bir muhibine yazmış olduğu nefeste görmekteyiz.

"Nerede yanlış varsa düzeltmelidir,
Sana ne denirse ko densin mürşid...
Senin üstündeki el Hak elidir,
Böyle hizmetleri yüklensin Mürşid" şeklinde başlayan nefesin içeriği "Öğütler" netileğindedir.

KELÂMİ

Yaşamı, kimliği hakkında yeterli bilgi yok. Gerçek adı bile bilinmiyor. Onaltıncı yüzyılda yaşadığı sanılan bir Bektaşi şairi. Kerbelâ'da doğdu. Ahdi teskiresinde, Kelâmi hakkında şu bilgiler bulunmaktadır:

"Kelâmi belanın çok olduğu yer olan Kerbelâ'lıdır. Hz. Muhammed'in gözünün nuru, sevgilileri ve şehidlerin başbuğu Hz. İmam Hüseyn'in dergâhının bitişiğinde "Abdalı Rum Dergâhı" adıyla anılan Bektaşi tekkesinin postnişini Hüseyin Dede'nin hizmetinde bulunmuş, Hüseyin Dede'nin eğitimiyle bir çok marifete erişmiş ve tarikatın eğitim düzeninde başarı kazanmıştır. İran'ı ve Türkistan'ı dolaşmış, Bursa'da yerleşmiştir. Cihan Dede adıyla ün yapmıştır." Hurifilik inançlarına göre insan yüzü bir takım gizli yazılarla örülmüştür. Bunların okunması ile insan varlığı bir bütünlük içinde anlaşılır.

Kelâmi, aruz ölçüsünü başarıyla kullanmış, Hurufi görüşlerine bağlı bir ozandır. Eserleri bilinmiyor.

— 1 —

— Nesimi'nin gazelini tahmis —

Cennetülme - vâ yüzündür leblerin mâ - i tahur
Musi - i candır sözün nazik vücudun kuh - i Tûr
Fazl - ı Yezdan'ın, cemâli senden olmuştur zuhur
Ey saçın zıll - i ilâhi vey ruhin Allahü nur
Ravzanın servi boyundur indehâ cennat - ı hur

Ey cemâlin cümle eşyanın cemâlinde cemil
Anber - efşan sünbülün kim iki böldü çün Halil
Birisidir kâf - ı mübhem biridir nura delil
İstivâsıdır saçın İnna hedeynâh - üs - sebil
Cennet anındır ki kıldı şol sırat üzre ubur

Mushaf - ı hüsnün kim olmuşdur cihana vazıha
Şerhine kasırdürür nutk - ı zebân - ı şâriha
Oldu nur - i mâ - i ruyin burc - i dilde lâyıha
Ey sıfatın kul hüvallah vey cemâlin Fatiha
Üşte Fürkan üşte Tevrat üşte İncil ü Zebur

Dest - i Kudret eyleyelden ta muhammer tiynetin
Altı kerre bist ü heşt ü si vü dü'dür hilkatin
Cümle âfâkın hemen mahiyyetidir suretin
On sekiz bin alemin ayinesidir siretin
Kim ki şol mir'âtı buldu oldu min ehl - i sürur

Arif - i nefs olmayan bilmez Hak'ı dedi Ali
Suretâ eşyayı gör mir'ât - ı dilde münceli
Bas ayak vahdet yoluna çek bu kesretten eli
Kahr ü lütfun illeti ma'nide vahiddir veli
Bilmedi şeytan bu tevhidi Ahad'den düşdü dur

Bist ü heşt ü si vü dü'dür cümli - i ekvanda gör
Ratb ü yabis nik ü bed ser defter - i divanda gör
Lik ayn - ı ma'ni ile suret - i insanda gör
Ayn ü şun ü kafa bak yarin cemâlin anda gör
Kıl Tebârek ya Musavvir leyse fihâ min fütur

Ey Yeminiden yeminullah kitabın yanılan
Sail - i ma'nâ yanında her cevabın yanılan
Hab - ı gaflette varub mebde' maâdın yanılan
Koptu hüsnünden kıyamet ey hisabın yanılan
Uykudan dur kim erişti va'de - i men fil - kubur

Kim ki ma'yukun gamın can ile kılmasa gıda
Hayy - i fid - dareyn olub bulmadı ömr - i sermedi
Ol İmadüddin - i sırr - ı Murteza böyle dedi
Kim ki Eyyub'un belasın sevdiğinden çekmedi
Giymedi mahbub elinden hil'at - i âbden şekur

Ey **Kelami** Fazl - ı Yezdan dergehine secd kıl
Olmayasın çün nesimi Hak katında münfeil
Ruh - ı bahşi çün ana misâkdan oldu sicil
Ruh - i Kuds oldu Nesimi' nin sözü ey zinde dil
Ger Mesihâ tek diriysen yatma kim çalındı sur

Mâ - i tahur: *Cennette içilecek bir su, temiz su* — **Küh:** *Dağ* — **Kuh - i Tur:** *Tur dağı* — **Zuhur:** *Meydana gelen, açığa çıkan* — **Zill - i ilahi:** **Tanrısal gölge, çokluk alemi, kesret** — **Ruh:** *Yanak* — **Allahü nur:** *Nur suresi 35. ayet* — **Mahiyet:** *İçeriği, bir şeyin iç yüzü* — **Cennât - ı hur:** *Cennet hurileri* — **Cemil:** *Güzel* — **İstiva:** *Ara kesid* — **Sırat:** *Yol* — **Şerh:** *Açıklama* — **Mâ - i ruy:** *Yüz suyu* — **Bist ü heşt:** *Yirmi sekiz* — **Si vü dü:** *Otuz iki* — **Afak:** *Dış alem* — **Ehl - i sürur:** *Neşe*

ehli, cennetlikler — **Ratb - ü yabis:** *Nemlilik ve kuruluk* — **Nik ü bed:** *İyi ve kötü* — **Ayn ü şin ü kaf:** *Eski harflerle aşk kelimesi* — **Abden Şekur:** *Şükredici kullar* — **Sail:** *Dilenci* — **Sur:** *İsrafil'in üflediği boru, dirilme emri* — **Hab - ı gaflet:** *Gaflet uykusu, şaşkınlık* — **Mebde' maâd:** *Ön ve son* — **Va'de - i men fil kubur:** *Ölülerin toprakta yatma süresi* — **Ma'şuk:** *Sevgili* — **Gıdi:** *Gıda* — **Hayy - i fid - dareyn:** *Dünya ve ahırette diri olmak* — **Ömr - i sermed:** *Ölümsüzlük hayat* — **İmadüddin:** *Dinin direği. Hz. Ali'nin lakaplarından. (Burada: Nesimi'nin asıl adının İmadüddin olduğu göz önüne alınırsa, imadüddin sırr ı, Mürteza ibaresi, Nesimi'nin Ali'nin sırrıdır anlamına gelir)* — **Hil'at:** *Kaftan* — **Zinde dil:** *Gönlü diri olan* — **Mübhem:** *Belirsiz* — **Anber efşan:** *Anber saçan.* — **Ruh - i kuds:** *Kutsal ruh* — **Tek:** Gibi — **Seraser:** *Baştan başa* — **Mah:** *Ay* — **Dehen:** *Ağız.*

— 2 —

Nigârâ Allem - el - esmâ - i Fazlullah'dır vechin
Kelâmullah u beytullah u arşullahdır vechin

Yazılmış çârdeh hatt - ı siyahın çârdeh levha
Huruf - i asl - ı Kur'an - ı kadimullahdır vechin

Rumuz - i küllü şey'in hâlik illâ vechehu vechin
Beyanıdır senin zirâ ki vechullahdır vechin

Serâirler hakayikler dekayikler mekânıdır
Bu yüzden söylerim hakka ki sırrullahdır vechin

Dehânın burc-ı manidir ki nutk andan tulhu'eyler
Kelamın mihr-i âlem-tab-ruşen mâhdır vechin

Mübarek mısr-ı camidir vücudun çünkü sertaser
Velidir bu mısr-i camide azizim şahdir vechin

Yazılmış satr - ı Tâhâ ile Bismillâh'dır vechin
Kelami serbeser bil kim Kelâmullah'dır vechin

"Ey sevgili, senin yüzün Tanrı erdemlerine verilen adların bir bütünlük içinde toplandığı yerdir. (Burada Fazlullah-ı Hurufiye değiniliyor.)

Senin yüzün tanrı sözüdür, tanrı emridir Tanrı'nın en yüce katıdır.

Kara saçınla ondört yazı, ondört levha yazılmıştır. (Hurufilere göre insan yüzünde yirmi sekiz harf vardır, insan yüzü bütün varlıkların özeti, özü, örneğidir). Senin yüzün ey sevgili Kur'an'ın ilk yazıldığı Tanrı harflerinin toplandığı yerdir. Kuranın kaynağıdır. Bütün yaratılmışlar senin yüzünde belirir. Senin yüzün tanrı yüzüdür ey sevgili. Tanrının gizlilikleri senin yüzünde dile gelir. Ağzından çıkan sözler gerçekleri birbir dile getirir. Senin yüzün evrene parlaklık saçan aydır. Senin yüzün Kuran'da Taha suresinde, bismillah'tır. Bütün eylemlerde, davranışlarda ilkin anılması gereken kutsal bir başlangıçtır senin yüzün. Senin yüzün baştanbaşa Tanrı sözüdür ey Kelâmı bunu iyi bil."

Nigar: Sevgili — **Fazlullah:** *Tanrısal erdemlik, yetkin insan* — **Kelâmullah:** *Tanrı kelamı* — **Beytullah:** *Tanrı'nın evi, Ka'be* — **Arşullah:** *Madde evreninin bittiği ve mana evreninin bulunduğu yer* — **Çârdeh:** *Ondört* — **Rumuz - i küllü şey'in hâlik illâ vechehu:** *"Tanrı'dan başka her şey yok olacaktır" anlamındadır. Kasas suresi 88. ayet* — **Serair:** *Sırlar* — **Hakaik:** *Gerçekler* — **Dekaik:** *Hassas şeyler* — **Hakka ki:** *Gerçekte* — **Mihr - i alemtab:** *Cihanı aydınlatan güneş* — **Muhammer:** *Yoğrulmuş* — **Münceli:** *Parlayan* — **Ekvan:** *Varlıklar*.

Aşk - aşık: Aşk ateşten gömlektir, demirden leblebidir. Aşk kızıl bir gömlektir, ya yeninden görünür ya yakasından. Aşk olmayınca meşk olmaz. Aşığa Bağdat sorulmaz. Mecazi aşk, gerçek aşkın köprüsüdür. Aşk herkesi kör, dört yanını duvar sanır. Aşığa bir işaret yeter. Aşığa nişan, dervişe burhan gerektir. Aşıkta ar olmaz. Bütün bu sözler ve binzerleri aşkın insan yaşamındaki yerini, önemini ve değerini gösterir.

Bayrami Melamilerden Ahmed Sârbân:

Bilmek istersen eğer meşreb - i devrisanı
Sevenin bendesiyiz, sevmeyenin sultanı

der, yani "Dervişlerin huylarını bilmek istersen duy: Sevenin kuluyuz, sevmeyenin padişahı"

Fuzuli:

Aşıkı çün ışkdan müstağni eyler bir visal
Aşıka ma'şuktan her dem bu istiğna nedir

Yine bu ozanımız:

Aşk imiş her ne var alemde
İlm bir küli - kal imiş ancak

demek suretiyle aşkın, sevginin insan yaşamındaki yerini, önemini belirtmektedir.

ASKERİ

Yaşamı, gerçek kimliği ve eserleri bilinmiyor. Doğum ve ölüm tarihleri belli değil. Asıl adı bilinmiyor.

Onaltıncı yüzyılda yaşadığı tahmin edilen bir Bektaşi ozanıdır. Edirne'lidir. Onun hakkında Latifi tezkiresinde:

"Bağdatta bulunan, İmam - ı Hasen - ül Askeri tekkesinde, uzun yıllar hizmet ettiğini, bu nedenle, Askeri, mahlasını aldığını, Kerbelâ'da Hz. Hüseyn'in asitanesine yüz sürdüğünü ve Anadolu'ya gelerek, Seyyid Gazi'ye, Şah - ı Horasan selamını getiren bir abdal olduğu" yazılıdır.

O dönemde yazılmış dergilerde bir çok şiiri görülen Askeri aynı zamanda usta bir hicivcidir.

Padişah - ıdehre baş eğmez gedâlar var imiş
Mülk - i istiğnada hoş ehl - i gınalar var imiş

Sakınur esrar - ı aşkullah her biganeden
Hamdülillah sırra mahrem aşinalar var imiş

Atlas - ı şaha değişmez köhne şalın âr eder
Tekye - i dehr içre abdal - ı fenalar var imiş

Zeyn eder şehbazlarla bu dil - i sadçakini
Zümre - i uşşak içinde bi nevalar var imiş

Aşk derdinden zebundur guşe - i meyhanede
Askeri gibi hezâran mübtelalar var imiş

İstiğna: *İhtiyacı olmayan* — **Ehl - i gına:** *Tok gözlü* — **Bigane:** *Yabancı* — **Aşina:** *Dost, halden anlar* — **Zeyn:** *Bezemek* — **Şehbaz:** *Doğan kuşu* — **Sad - çâk:** *Yüz, parça* — **Bineva:** *İniltisiz* — **Hezârân:** *Binlerce* — **Dehr:** *Dünya* — **Neva:** *Ses, seda, makam* — **Zebun:** *Aciz, zayın, güçsüz*— **Dehr:** *Dünya* —**Mübtela:** *Düşkün* — **Guşe:** *Köşe*.

Hırka: Arapça bez parçası anlamına gelir. Dervişlerin giydikleri üst libasıdır. Eskiden dervişler malının helâl olduğuna inandıkları kişilerden bez parçaları toplarlar, bunları birbirlerine dikip hırka yaparlardı. Buna yamalı anlamına gelen "Murakka" derlerdi. Dervişler böyle hırka altında sultan, görünüşte yoksul, gerçekte gönül yönünden dop - dolu zengin, padişah sayılırlardı. Hırka altından alemi seyrederler, hırkaya bürünerek Tanrı'ya ulaşırlardı. Bunun için ermiş dervişleri anlatmak için halkımız: "Hırka altında er yeter" sözünü üretmiştir.

Yunus Emre aynı doğrultuda:

"Hırkam tacım gözlerim, fasid işler işlerim,
Yola bıraktım, utandım, hep işim yanlış benim

demiştir.

Bir başka şiirinde ise:

Dervişlik dedikleri hırka ile taç değil
Gönlün derviş eyleyen hırkaya muhtaç değil

der.

Yine bir ikilisinde:

Yer gök aydur hırka hakkı, himmetleri olsun baki
Ol padişah oldu saki, esrüttüler dervişleri

derken, dervişin hırkası altında "benliğin" değil, Tanrı'nın olması gerektiğini savunur. Tasavvufta hırka bir simgedir. Hırkanın altında Tanrı ateşi, dervişteki benliği, dünyalıkların hepsini, nefsi, kötülükleri yakar, yok eder, ikiliği kaldırır, vahdeti birliği gerçekleştirir.

YETİMİ

Yaşamı, gerçek kimliği hakkında yeterli bilgi yok. Gerçek adı dahi bilinmiyor. Doğum ve ölüm tarihleri belli değil.

Onaltıncı yüzyılda yaşamış bir Bektaşi ozanıdır. Hasan Çelebi ve Aşık Çelebi; Yetimi'nin, "başaçık, yalınayak, korkusuz dolaşan, Seyyid Gazî dervişlerinden olduğunu" belirtirler. Aynı yüzyılda yazılmış dergilerde ve tezkirelerde şiirleri bulunmaktadır. Şiirlerini daha çok aruz ölçüsüyle yazmıştır.

— 1 —

Giceler ta subh olunca zârı var Bektaşi'nin
Künc - i vahdetde müdâm erkânı var Bektaşi'nin
Ahdine sâbit kadem ikrârı var Bektaşi'nin
Hayder - i Şir - i Hudâ Kerrâr - ı var Bektaşi'nin
Hacı Bektaş - i Veli Hünkârı var Bektaşi'nin

Sahib - i esrarı dinle aşkı rüsva eyleme
Zâhida gel ehl - i ilmim deyu da'vâ eyleme
Kâmilin hakkında bir biyhude gavga eyleme
Kanda görsen bir harâbât ehlini ta'n eyleme
Hacı Bektaş - ı Veli Hünkârı var Bektaşi'nin

Hem şeriatten haberdar hem tarikat ehlidir
Ma'rifet bâbında tekmil hem hakikat ehlidir
Bazı cahil dahl eder bilmez ne işret ehlidir
Birler üçler yediler bezminde vahdet ehlidir
Hacı Bektaş - i Veli Hünkârı var Bektaşi'nin

Bu harâbât ehli pendin merd isen gel eyle guş
Ari kıl mir'ât - ı kalbin olasın bin bire dûş
Köhnesine hor bakıp demeyin anlar hırkapûş
Bir gün ola ettire esrar - ı aşk - i bahri cûş
Hacı Bektaş - ı Veli hünkârı var Bektaşi'nin

Bu ikilik perdesinden geç olasın ta ki pir
İnd - bâri'de **Yetimi** bir olur bây ü fakir
Ya İlâhi dâm - ı nefs içre bizi koyla esir
Bizdedir velhasıl zâhir ü batın cümle sır
Hacı Bektaş - i Veli hünkârı var Bektaşi'nin

Zâr: *İnilti* — **Künc:** *Köşe* — **Müdâm:** *Devamlı, sürekli* — **Erkân:** *Kutsal tören* — **Ahd, ikrâr:** *Sözleşme* — **Sabit kadem:** *Sözünden dönmeyen* — **Rüsva:** *Rezil* — **Biyhude:** *Boş yere, beyhude* — **Ta'n:** *Kınama* — **Pend:** *Öğüt* — **Hırkapûş:** *Hırka giymiş* — **İnd - i Bâri:** *Tanrı katı* — **Gûş:** *Dinleme* — **Köhne:** *Eski* — **Cûş:** *Coşturma* — **Bay ü fakir:** *Zengin - yoksul* — **Dâm:** *Tuzak* — **Zahir:** *Açık* — **Batın:** *Gizli.*

— 2 —

Aşık - ipür hâle pûşide değil ahvâlimiz
Nüktedan - i ilm - i aşka nitekim akvâlimiz

Alem - i lâhûta yummazdık kanad ya hû deyu
Terk - i nâsût ile açılmışsa perr ü bâlimiz

Biz sebük bâran ile pâdâş olmazdık bu gün
Üstümüzden ırmasak tahfif idüb işgalimiz

Câme - i zerbeft - i şâhiye teveccüh etmeyiz
Ol geda kim eğnine aldı palasu şâlimiz

Tekyegâh - ı aşka dervişane gel şahım ki ta
Aşk u meşk ide seninle bu dil - i abdalımız

Pertev - i nur - i cemâli rehnümâ - yi aşk iken
Ey Yetini zühd yolunda var mıdır a'mâlimiz

Pür: *Çok* — **Puşide:** *Örtü* — **Nüktedan:** *Nükte söyliyen* — **Ahval:** *Kavlimiz* — **Nasut:** *Madde evreni* — **Perr ü bâl:** *Kanat ve kol* — **Sebük bâr:** *Yükü hafif, bahası ağır* — **Tahfif:** *Hafiflemiş* — **İşgal:** *Uğraşı* — **Came - i zerbeft:** *Süslü elbise* — **Geda:** *Fakir* — **Palas:** *Eskimiş, palaz, çul* — **Rehnüma:** *Yol gösteren* — **Züht:** *Yüzeysel ibadet* — **A'mal:** *Eylemler* — **Akval:** *Sözler.*

SÂFİ

Onaltıncı yüzyılda yaşamıştır. "Hüseyin" redifli mersiyesi ile üne kavuşmuştur. Aslında O, bir divan şairidir. Divanı vardır. Üç meclisli olarak düzenlenmiş mersiyesinin matem ayının Aşure töreninde, bütün tarikatlar tarafından okunduğu bilinmektedir. Bu konuda iki mersiye vardır. Birincisi Fuzuli'nin, ikincisi Safi'nindir. Safi'nin Bektaşi olduğu kesin değildir. Edirne'li Safi olması, olasılığı güçlüdür.Gerçek kimliği, yaşantısı hakkında fazla bilgi yok.

Aleviliğin kollarından birine mensup olduğu şiirlerinden anlaşılmaktadır. Asıl adı bilinmiyor. Doğum ve ölüm tarihleri belli değil.

16. yüzyılda Alevi - Bektaşi topluluklarında bu ünlü, içli ve duygusal ağıtın şiirli - çalgılı aile toplantılarında, dergahlarda, cemlerde belli bir ezgiyle okunduğu bilinmektedir.

— 1 —

Ey can ü dil seririne sultan ya Hüseyn
Vey Kerbelâ'da şah - ı şehidhan ya Hüseyn

Çeşme ü çerâğ - ı aleme nur - i cemâl - i Hak
Can - ı cihana rahmet - i Rahmân ya Hüseyn

Ruşen yüzünde sure - i Veşşemsi Vedduhâ
Şanında nâzil ayet - i Kur'an ya Hüseyn

Hüsnün gölünde olmaya bir berg - i sebzece
Bağ - ı behişt ü ravza - i Rıdvan ya Hüseyn

Hâl - i ruhin katında şehâ seng - i rizedir
Dürr - i adenle lâ'l - i Bedahşân ya Hüseyn

Ceddin Resul - i pâk atan Şah - ı Murteza
Ammin imam - i din Şeh - i merdan ya Hüseyn

Ey nur - i çeşm - i Fatıma mahbub - i ins ü can
İnletti bizi mihnet - i devran ya Hüseyn

Mâh - ı muharrem erdi dem - i mâtem oldu âh
Oldu bu ayda gün gibi pinhân ya Hüseyn

Kan ağladı felekte şafak şefkatinde âh
Ol dem ki ettiler seni kurban ya Hüseyn

Devr - i zamane döndü vü alem yıkıldı san
Tuttu cihanı nâle vü efgan ya Hüseyn

Matem donunu geydi bulutlar bölük bölük
Bâran gamınla koptu vü tufan ya Hüseyn

Yırttı yüzünü nâhun - i hasretle mihr - ü mâh
Ağladı yer ü gök sana yeksan ya Hüseyn

Çerhin büküldü beli vü sındı sitâresi
Encüm saçıldı yere çü bâran ya Hüseyn

Deryalar acıdı sana akar sular dahi
Taşlar alub döğündü firâvân ya Hüseyn

Kanlar döküb figan ile her kişi der ki âh
Kani ne oldu sevgili canan ya Hüseyn

Gül gibi çehre kana boyandı firak ile
Çâk etse tân mı gonca giribân ya Hüseyn

Sünbül saçını çözdü vü gül gitti kendiden
Sûsen elinde hancer - i bürrân ya Hüseyn

İder zebân - ı hal ile kim kangı yerdedir
Şimr - i lâin ü nekbet - i Mervan ya Hüseyn

Al - i Resul'e kangı yüzü kare böyl - eder
Olsun Yezid'e lha'net - i Yezdan ya Hüseyn

Her kim seni vü âlini can gibi sevmese
İtten beterdir ol nice insan ya Hüseyn

Bezm - i gamında ateş - i hasretle yanmayan
Olsun hemişe ney gibi nâlân ya Hüseyn

Derdâ ki tas - ı çerh - i felek hânedânına
Gâhi içirdi zehr gibi kan ya Hüseyn

Sen deşt - i Kerbelâ'da susuz bunda âh ü vâh
Yere mi geçti çeşme - i hayvân ya Hüseyn

Dervişim âstânına yüz süre gelmişim
Şah - ı keremsin eylegil ihsan ya Hüseyn

Mahşer gününde el benim etek senin şehâ
Komagıl anda teşne vü üryan ya Hüseyn

Kandır şerab - ı kevsere **Safi** kulunu sen
Geydir libâs - ı hulle - i Rıdvan ya Hüseyn

Rahmet seni sevüb yoluna can verenlerin
Olsun hemişe hil'ati elvân ya Hüseyn

Olsun sana vü âline Ruhül - emin müdâm
Kerrubiyanlar hamd ü senâhhan ya Hüseyn

Nuzil: *İnme* — **Derda:** *Yazık* — **Deşt:** *Çâl* — **Şeha:** *Ey Şah* — **Serir:** *Taht* — **Ruşen:** *Nurlu* — **Hemişe:** *Her zaman* — **Berg - i sebz:** *Yeşil yaprak* — **Bağ - ı behişt Ravzayı Rıdvan:** *Cennet bahçeleri* — **Hal - i ruh:** *Yanaktaki ben* — **Dür:** *İnci* — **La'l:** *Kırmızı taş, yakut* — **Bâran:** *Sürekli yağmur* — **Giriban:** *Yakan* — **Kerrubiyan:** *Dört melek = Cebrail, Mikail, İsrafil, Azrail*— **Uryan:** *Çıplak* — **Çeşme - i Hayvan:** *Hızır çeşmesi, ölümsüzlük çeşmesi* — **Hulle:** *Cennet giysisi* — **Hilatı elvan:** *Renkli kaftan* — **Susen:** *Susam çiçeği* — **Teşne:** *Susamış* — **Bürran:** *Keskin* — **Müdam:** *Daim, daima* — **Firak:** *Ayrılık* —**Nalan:** *İnleyen* — **Senahhan:** *Öven, metheden* — **Zeban:** *Dil* — **Nekbet:** *Musibet* — **Sitare:** *Yıldız* — **Encüm:** *Yıldızlar* — **Çak:** *Yırtık, yarık* — **Nale:** *İnilti* — **Firavan:** *Aşırı, çok bol* — **Efgan:** *Bağrışma* — **Veşşemsi Vedduha:** *Bir ayet, Sabahın aydınlığı* — **Seng-i rize:** *Kırıntı, ufak taş.*

— 2 —

Nazlı dilber seni gördüm göreli,
Bende bir dakika rahat mı kaldı?
Cemal - i pâkine nazar edeli,
Hayalinden başka halet mi kaldı ?

Güvenilmez güzellerin andına,
Doymak olmaz leb - i şükker kandine,
Gönül bağlandı zülfün bendine,
Hiç timarhaneye hacet mi kaldı ?

Kimsenin sevdaya düşmesin seri,
Senin aşkın beni etti serseri,
O cellad gözlerin göreldenberi,
Ahuyu, afete rağbet mi kaldı ?

Çağırırım Kadir Mevlâm ya Habib,
Kıyman hey erenler, derdim pek galib..
Aşkına düşeli bu **Safi** garip
Seni anmadığım saat mi kaldı ?

Cemâli pâk: *Temiz yüz* — **Nazar:** *Bakma* — **Halet:** *Nitelik, suret, dikkate değer hal, durum* — **Ser:** *Baş* — **Ahu:** *Güzel* — **Afet:** *Güzel kadın* — **Rağbet:** *İstek, arzu, istekle karşılama* — **Garip:** *kimsesiz, zavallı* — **Galip:** *Üstün gelen* — **Habib:** *Sevgili, Peygamber Hz. Muhammed'i işaret eder. Tüm alemlerin Rabbi olan Allah'ın elçisi ve sevgili kulu anlamındadır* — **Komagıl:** *Koma, bırakma.*

— 3 —

SAKINAME

Gel ey sakii vahdet sun payale
Sekahum rabbuhum maan tahuran
Hayat ersin lebinden ehli hâlâ
Sekahum rabbuhum maan tahuran

Dudağın şerbetinden kana kana
İçip aşıkların vaslına kana
Yürekler nice bir fırsatla yana
İçip aşıkların vaslına kana

İçenler bir kadeh cam-ı Aliden
Vururlar dem ezel Kalu Beliden
Bize erkandır işbu mey Veli'den
Vururlar dem ezel kalu beliden

↓ Deminden ehl-i diller mest medhuş
Olup derya-ı heft âsa eder çoş
Ezelden eyledik ol badeyi nuş
Olup derya-ı heft asa eder coş

Götürsün ehli dillerin hicabın
Ayan etsin gönüller mahıtabın
Getir meydana ol kevser şarabın
Ayan etsin gönüller mahıtabın

Kulun **Safi** olup aşkınla mecnun
Sebil eyler gözünden eşk i purhun
Yine devr eylesin ol cam-ı gülgün
Sekahüm rabbuhum meen tahuran

HAYRETİ

Vardar'a bağlı Yenice doğumlu olan Hayreti, Onaltıncı yüzyılın tanınmış bir Bektaşi şairidir. Bektaşiliğin ikinci piri olan Balım Sultan'a intisab etmiş. Yaşamının bir bölümünü İstanbul'da geçirmiş, Rumeli'de 1534'de ölmüştür. Divanı yeni yazı ile basılmıştır. **(Dr. Mehmet Çavuşoğlu - M. Ali Tanyeli, Hayreti Divani 1981).**

Balım Sultan'dan babalık icazeti aldıktan bir süre sonra, Vardar Yenicesi'nde bir dergâh uyandırmıştır. Şiirlerini bir divanda toplamış kendi uyandırdığı dergâh bahçesine gömülmüştür. Şii inançlarına yakınlık duyduğu şiirlerinden anlaşılmaktadır.

Hayreti âh devrden göçtü

dizesi ile ölüm tarihi söylenmiştir. 941 (M. 1534)

Ünlü Osmanlı teskire yazarı Latifi onun hakkında "Kabrinin kendi kurduğu dergâhta bulunduğunu, mezarının bir ziyaret yeri olduğunu, halis inançlı ve temiz kalpli insanların, onun divanından feyz aldıklarını, onun gayet başarılı ve içtenlikli şiirleri bulunduğunu" yazmaktadır. Şiirinde halk deyimleri, atasözleri, öztürkçe sözcükler önemli yer tutar.

Hayreti son demlerinde gözlerini kaybetmiştir. El yazma Divanı, kütüphanelerde mevcuttur. Çağında bir çok ozanı etkilemiştir.

Hayreti, Caferi mezhebine bağlı bir kişi olarak tanınır. "Hüseyin" redifli uzun ağıtı, Alevi - Bektaşi topluluğunda sevgi ve saygıyla karşılanmış, tutulmuş bir şiiridir. Şiirlerinde varlık birliği inancını işler, yer yer duygusal bir derinliğe, taşkınlığa, genişliğe varan Hayreti ölümsüzlüğe varmanın özlemini, koşullarını anlatır: Duygusal eğilimlerden kuşkulardan, düşünsel eksikliklerden arınmanın gereğini dile getirir. Kişinin olgunluğa, ölümsüzlüğe ulaşabilmesi için arınmış bir bilinç varlığı olmasını, "ölmeden önce ölmesini", bütün duygusal eğilimlerden kurtulmasını savunur.

Arınmanın, mutluluğa erişmenin ancak erenlere sığınmakla olgunluğa ulaşmış, bütün duygusal eksikliklerden sıyrılmış bir kişiye bağlanmakla sağlanacağını vurgular. Bu kişi, ona göre Balım Sultan, "Erenler Şahı" olarak nitelendirilen Ali'dir.

— 1 —

Cana kalmaz bir fedayi canlarız
Terk ü Tecridiz fenayi canlarız

Söfi - i şeytan siriştin âkıyüz
Ehl - i Tevhidiniz Hudâyi canlarız

Kıblemizdir veçh - i pâk - i Ahmed'in
Biz Muhammed Mustafayi canlarız

Ka'bemizdir âstânı Hayder'in
Biz Aliyy - el - Murtezayi canlarız

Biz Hasen aşkına içtik zehr - i gam
Biz Hüseyn - i Kerbelâyi canlarız

↓ Can ile Zeynül - ibâd'ın abdiyiz
Hasılı Al - i abâyi canlarız

Hak - i râhıyüz Muhammed Bâkır'ın
Ca'feri mezheb safâyi canlarız

Şah Taki vü Naki sultanımız
Hem Rıza - yi muktedâyi canlarız

Askeri'nin askariyiz askeri
Mehdi - i sahib livâyi canlarız

Kelbiyiz dergâh - ı Al - i Hayder'in
Biz de bu derde gedayi canlarız

Kaçma bizden **Hayreti** bigane vâr
Biz de bir kaç âşinayi canlarız

Terk ü tecrid: *Tanrı'dan gayrı bütün ilişkilerden soyutlanmış.* — **Fenayi can:** *Tanrı'dan gayrı her şeyin yok olduğunu anlamış insan veya varlık kuruntusundan kurtulmuş insan* — **Ehli Tevhid:** *Tevhidin üç derecesini kavramış, yani; eylemlerin, niteliklerin ve özün birliğini zevk edinmiş* — **Mukteda:** *Uyulacak makam* — **Aşina:** *Halden anlar* — **Geda:** *Kul* — **Fena:** *Yokluk* — **Bigane:** *Yabancı* — **Kelb:** *Köpek, it* — **Liva:** *Bayrak* — **İbad:** *İbadet eden.*

— 2 —

Bezm - i gamda sanma zâhid sanma ki ben nâşiyim
Mihnet - i derd ü belanın ben de bir yoldaşıyım

Can ü baş oynatmağa âyâ bu gün Leyl - i hırâm
Gam beyabanında Mecnun'un bu dem pâdâşıyım

Zâhida lütfet benim şeydâlığım ma'zur tut
Mest - i aşkım sanma ki meyhaneler kallaşıyım

Şah hakkı için bugün ey Hayreti hayran ü zar
Hanigâh - i aşk içinde baş açık Bektaşi'yim

Bezm - i gam: *Gam meclisi* — **Beyâban:** *Çöl* — **Pâdâş:** *Ayakdaş, yoldaş* — **Maz'ur:** *Özürlü* — **Kallaş:** *dönek.*

— 3 —

Erenlerden eğer olursa himmet
Olur dai kamu a'dâ ne minnet

Ne gam yagi olursa cümle alem
Balım Sultan' dan olursa inayet

↓ Erenler eşiğinde hâk olanın
Melekler ide toprağın ziyaret

Murada ermek istersen mürid ol
Getür bir merd eşiğinde irâdet

Meded senden mededsüz **Hayreti'** ye
Erenler şahı sultan - ı mürüvvet

Dai: *Duacı* — **A'dâ:** *Düşman* — **Hâk:** *Toprak* — **Merd - eşiği:** *Evliya kapısı* — **İradet:** *İrade, gönüldeki istek* — **Himmet:** *Yardım* — **Yagı:** *Düşman* — **Hâk:** *Toprak* — **Mürüvvet:** *İhsan, yardım, iyilik.*

— 4 —

— İmam Ali Hakkında medhiye —

Ey rehnümâ - yi hayl - i muhibbân ya Ali
Vey pişüvâ yi zümre - i merdan ya Ali

Ey alim - i dekayık u nutk - ı Muhammedi
Vey alim - i hakayık u sultan ya Ali

Ey vakıf - i hakikat - ı esrar - ı kâinat
Vey arif - i meâni - i Kur'an ya Ali

Ey bâb ı şehr - i ilm - i Hudâ hâdi - i hüdâ
Vey mahzen - i maarif - i irfan ya Ali

Ey "han - ı cûd u lütf u kerem menbâ - i sehâ
Vey ma'din - i mürüvvet ü ihsan ya Ali

Hem ma'dilet dürerlerine bahr - ı bikeran
Hem ma'rifet güherlerine kân ya Ali

Bir padişah - ı her dü serhasın ki kuyinin
En kem gedâsı husrev ü hakan ya Ali

Gelmeye Kanber'ine senin cümle çöb kadar
Arz isterlerdi mülket - i Osman ya Ali

Didi Resul Rûhüke ruhi ne tan sana
Dilerse cümleten bu cihan can ya Ali

Bir cür'an ile esridi mecmu' - i kâinat
Saki - i bezm - i vahdet - i Yezdan ya Ali

Hiç alem - i velayet içinde nazirini
Görmedi dahi dide - i devran ya Ali

Dellâl - ı şehr - i din ü emin - i metâ' - ı sır
Hallâl - i müşkil - i karnu insan ya Ali

Hallâl - i müşkilât - ı cihansın aceb midir
Olsa yanında müşkilim âsân ya Ali

Anın hakiyle varis - i ilmindürür senün
Ya'ni Hasen hazine - i ihsan ya Ali

Anın hakı ki mefhar - i Al - i Nebidürür
Ya'ni Hüseyn - i şah - ı şehidan ya Ali

Zeyn - el - abâd hakkı ki abdi olan anın
Alemde oldu başına sultan ya Ali

Dahi İmam Bâkır akıtdı hakına zer
Yanında oldu hâk ile yeksan ya Ali

Dahi İmam Sadık u Kâzım Rıza Hakı
Canlar revan olara hezârân ya Ali

Dahi Taki Naki hakı alemde bunların
Vasfına kimse bulmadı bir ân ya Ali

Hem Askeri hakında olan askeri anın
Nâr - ı cahime yanmadı bir ân ya Ali

Anın hakı ki Mehdi - i sahib zamandır ol
Kim muntazırlarız ana el'ân ya Ali

Pâmâl idüb sıdı beni gam cündi kılıcı
Himmet demidir ey Şeh - i merdan ya Ali

Halim harâb u dide pür âb u ciğer kebâb
Dil cevr - i rüzgâr ile viran ya Ali

Düşdüm ayaklara demidir destgirim ol
Zulmetde kaldım ol bana burhân ya Ali

Bir derde uğradım ki meded yok devaya hiç
Ger hazretinden olmaya derman ya Ali

Çek hân - ı lütfunu kapuna geldi **Hayreti**
Muhtac ü âc u valih ü hayran ya Ali :

Alim - i dekayık: *İnce noktaları bilen* — **Arif - i mani - i Kur'an:** *Kur'an'ın gerçek anlamını sezen* — **Rehnüma:** *Yol gösteren* — **Nar - ı cahim:** *Cehennem ateşi* —**Pişüvâ:** *Önder* — **Cud, lütf, kerem, sehâ:** *Cömertlik* — **Dür:** *İnci* — **Güher:** *Cevher* — **Hallal - i müşkil:** *Müşkül çözücü* — **Serâ:** *Yer yüzü* — **Nazir:** *Benzer* — **Dide:** *Göz* — **Hezârân:** *Binlerce* — **Muntazır:** *Bekleyen* — **Al'ân:** *Hâlâ* — **Dide pür âb:** *Göz yaşı* — **Mürüvvet:** *Yardım, ihsan* —**Destgir:** *Elinden tutan* — **Zulmet:** *Karanlık* — **Burhan:** *Belge* — **Dide:** *Göz* — **Valih:** *Şaşakalmış* — **Mefhar:** *Övünme nedeni.*

— 5 —

— İmam Hüseyn Hakkında medhiye —

Ey pâdişeh - i zümre - i merdan ya Hüseyn
Ver server - igüruh - i şehidân ya Hüseyn

Ey can - ı pâk - i Ahmed ü Mahmud Mustafa
Vey nur - i dide - i Şeh - i Merdan ya Hüseyn

Ey ma'din - i fütüvvet ü vey kân - ı lütf u cûd
Vey mahzen - i mürüvvet ü ihsan ya Hüseyn

Ey cevher - i maarife bir bahr - ibikeran
Vey gevher - i hakayıka umman ya Hüseyn

Koç gibi yine can kuzusun eyledin revan
İyd - i cihâd - ı ekbere kurban ya Hüseyin

Ol ser ki kân - ı cevher - i sırr - ı ilâh idi
Meydanda eyledin anı galtân ya Hüseyin

Gerden ki busegâh - ı Resul - i Hüdâ idi
Çaldılar ana hançer - i bürrân ya Hüseyin

Mâh - ı muharrem erdi yakub dâğ - ı gam gönül
Kan akıdır bu dide - i giryan ya Hüseyin

Bir gündürür bu gün ki tutar matemin senin
Pir ü cevân bende vü sultan ya Hüseyin

Yer ü gök ehli cümle kara yaslıdır bu gün
Olub saçın misali perişan ya Hüseyin

Urdu yüzüne derd ile kef acıdı sana
Çün gördü bu musibeti umman ya Hüseyin

Çağlayuben akan su değil gözü yaşıdır
Oldu zamane derd ile giryan ya Hüseyin

Vâdiler etti yakaların dest - i gamla çâk
Yüz yere urdu cümle beyâbân ya Hüseyin

Taşlarla döğünüb gece gündüz akan sular
Sürer yüzünü yerlere her an ya Hüseyin

Berk oldu yine bir çakım ateş bu gussadan
Ağlar sehâb ra'd eder efgan ya Hüseyin

Dâğ eyledi vücudun ışıklar gibi nücum
Döktü şafak bu matem içün kan ya Hüseyin

Şeb girdi kara çullara matem tutar seher
Çâk etti dest - i gamla giribân ya Hüseyin

Döküb gözü yaşın durub ağlar yaşın yaşın
Ta subh olunca şem - i şebistan ya Hüseyin

Yakub vücud - i nazikine taze taze dâğ
Kana boyandı lâle - i nu'man ya Hüseyin

Naz ile şive ile kesildi salınmadan
Bâğ - ı cihanda serv - i hırâmân ya Hüseyin

Abdal - ı fani gibi nemedpûş olubdürür
Hâr - ı belada bülbül - i nâlân ya Hüseyin

Şunlar ki hanedanına kasd etti Ahmed'in
Demek olur mu anlara insan ya Hüseyin

Hak'dan sana vü ceddine oldukça selam
Olsun Yezid'e lâ'net - i Yezdan ya Hüseyin

Dahi ol iki zalime lâ'net ki dediler
Birine Şimr ü birine Mervan ya Hüseyin

Başıma tac ü gözüme kuhl - i cila yeter
Hâk - i reh - i güruh - i muhibbân ya Hüseyin

İyd - i murada şol kişi erer cihanda kim
Yolunda kıldı canını kurban ya Hüseyin

Bir kelb - i bâ vefadır eşiğinde **Hayreti**
Sürme kapından eyleme nâlân ya Hüseyin

Lâyık değildir ki redd oluna ruz - i rüsthiz
Can ü diliyle bende - i ferman ya Hüseyin

Olmazsa ger şefaat - i ceddin Hudâ bilür
Tuttu vücudu illet - i isyan ya Hüseyin

Bu şerbet - i mahabbet - i evlad ola meğer
Olursa derdine yine derman ya Hüseyin

Budur ümidimiz kamu ahbâb u hanedan
Mahşer gününde kalmaya atşân ya Hüseyin

Padişeh - i zümre - i merdan: *Yiğitler toplumunun hükümdarı* — **Server - i güruh - i şehidan:** *Şehidler kafilesinin başbuğu* — **Mâdin:** *Cevher* — **Fütuvvet:** *Yiğitlik* — **İyd - i cihad - ı ekber:** *Büyük savaşın bayramı* — **Busegâh - ı Resul:** *Peygamberin öptüğü yer* — **Hançer - i bürhan:** *Hain kılıç* — **Pir:** *Yaşlı* — **Cevân:** *Genç* — **Bende:** *Kul* — **Kef:** *Avuç* — **Umman:** *Büyük deniz* — **Giryan:** *Ağlayan* — **Dest:** *El* — **Sehab:** *Bulut* —

Ra'd: *Gök gürültüsü* — **Şeb:** *Gece* — **Serv - i hırmân:** *Servi gibi salınan* — **Nemedpüs:** *Kemer kuşanan* — **Subh:** *Sabah* — **Şem':** *Mum* — **Şebistan:** *Gece* — **Atşan:** *Susuz*

— 5 —

Sen dil dileğin sanma ki yabanda bulursun
Can ile dilersen anı sen sende bulursun

Gönlüm benim ol yar iledür nitekim her dem
Anun da hayalin arasan bende bulursun

Bir ben değülem zülfi kemendinde giriftar
Bir bendini çözsen nice bir bende bulursun

Uşşaka cefa itme efendim bu cihandır
İtdüklerini bendelere sende bulursun

Görmezsem eğer bir nazar ol serv - i revan
Her sû gözümün yaşını cûyende bulursun

Ey akl ile aşkı arayan şehr - i bedende
Birini revende birin ayende bulursun

Gark oldu yaşı bahrine ey gevher -i nâyâb
Şimden geru sen **Hayreti'** yi kande bulursun

— 6 —

Kıyınasın bana yâra yalvarayın
Urmasın cana yara yalvarayın

İtmesün râz - ı aşkı aleme fâş
Çeşm - i gevher - nisâra yalvarayın

Kucmasun ol nigârı karşumda
Câme - i zer - nigâra yalvarayın

Öpmesün ayağın yüzüm süreyim
Gezdüğü rengüzâra yalvarayın

↓ Girmesün yar ile araya rakib
Kucayın ara ara yalvarayın

Ben gubârı inen ayaklamasun
Baş açup rüzgâra yalvarayın

Can - ı miskinüme eman vırsun
Gam dinen nâkebâra yalvarayın

Gözin açsun uyansun uyhudan
Baht - ı nâsâzkâra yalvarayın

Komasun **Hayreti'** yi ayakda
Şah - düldül - ü suvâra yalvarayın

— 7 —

Buldılar ol bi-nişandan çün nişan abdallar
Lâmekân ilinde tuttular mekan abdallar

Satdılar bir yare cümle iki alem rahtını
Yazamadılar dü kân icre dükân abdallar

İçtiler fazl-ı ilahi çeşmesinden ab-ı Hızır
İtdiler kesb-i hayat-ı cavidan abdallar

Öldiler ölmezden öndin oldılar hayy-ı ebed
Virdiler can buldılar bir özge can abdallar

Oldılar çün kim Sıratül-Müstakim'ün saliki
Olsalar Hızr ile tan mı hem-inan abdallar

Cümle nefsânî murâdâtı çü dilden sürdiler
Oldılar ma'nide şâh-ı kamrân abdallar

Sakınup dizd-i havadan gerçek erler himmetin
Eylediler şehr-i dilde pasban abdallar

Eylemişdür her biri ifritini nefsün zebun
Süretâ seyr itdüğün şal nâ-tüvan abdallar

Bastılar çün küştgir-i nefsi tan mı oldılar
Baş açuk meydan içinde pehlevan abdallar

İrdiler tahkika taklidün yıkup bünyâdını
Buldılar viranede genc-i nihân abdallar

Düşmanından Ehl-i Beyt-i Ahmedün olup beri
Oldılar candan muhibb-i hânedân abdallar

Hem tutup herdem Hüseyn İbn-i Ali'nün matemin
Ağlaşup gözden dökenler bunda kan abdallar

İtdiler şah-ı Horasanun ayağı tozını
Can u dil çeşmine kühl-i Isfahan abdallar

Padişahsın **Hayreti** Hünkara gerçek kul isen
Asitan-ı devletinde bende-i makbûl isen

Sende bir divanesi ol bunların ma'kul isen
Keskin erler tiğ-i uryanlar durur abdallar

Tolu - Dolu

Orta Asya Türkleri, kurbana "**tolu**" veya *"dolu"* derlerdi. Kurbanın, nezirin ipine "**Söltü**" denirdi. Altaylı'larda, Bay Ülgön için (Gök Tanrısı) için kesilen kurbandan hazırlanan nezir ipine asılan dokuz kat elbiseye de "**tolu**" denirdi. Bir menkıbeye göre, dolu, şimşek ve yağmur ilahı olan *"Totoy: Payan"*, kimsesiz kalan bir kız çocuğuna, dolu ve buğday yedirdi. Bundan iki erkek çocuk meydana geldi. Mundus ve Tölös'lerin buradan ürediğine inanılır. Bu uruklar, ona kurban keser ve âyin yaparlar. Güney Hunlarında bir kadın, dolu tanesinden gebe kalmıştır. Göktürklerin boy'larından birinin adı da "**dolu**"dur[1].

Anlaşılıyor ki, "tolu-dolu" gerek şamanlık (kamlık)ta, gerek Alevîlik ve Bektaşilikte çok şey ifade ediyor, dolu Tanrısının verdiği dolu ile kadınlar gebe kalıyor, buradan nesiller türüyor. Böylece kelime, kutlu bir manâ kazanmış olup, kurban'ın da yerini alıyor. Bundan başka, Bay Ülgön'e sunulan ve nezir ipine asılan elbiselerin de adı oluyor. Kısacası *"tolu-dolu"*nun etrafına bir mukaddeslik örgüsü örülmüştür. Alevîlik ve Bektâşîlikte, içilen içki, alınan dem manâsına gelmektedir. Demek ki bu tarikatta, içki, kurban hükmünde sayılmaktadır. Bu, kansız bir kurbandır, bir saçıdır. Nitekim kam'lar, Tanrılar, koruyucu ruhlar için, *"arak"* (rakı)dan saçı saçarlar. Üstelik, şamanizmdeki kurban da, kansız kurbandır. Alevî ve Bektâşi Tarikatında, içilen içkiye, *"içki"*, *"rakı"*, *"şarap"* denilmeyip, şaşmaz bir kaide olarak, "tolu-dolu" denilmesi, yukarıdaki açıklamalarımızın ışığında, çok şey ortaya koymaktadır.

(A. İnan, Şamanizm, s. 500)

FÂZILİ

Doğum ve ölüm tarihleri belli değil.Onaltıncı yüzyılda yaşamış bir Bektaşi ozanı, teskirelerde yaşamı hakkında hiç bir bilgi yok. Ancak Kafzade Fâizi, Fâzılı'nin gezginci dervişlerden olduğunu bildiriyor. Ayrıca bir çok dergi ve cönk defterlerinde demelerine rastlanıyor. Gerçek kimliği, asıl adı bilinmiyor.

Şiirlerinde Hurufi ve Alevi inancının egemen olduğu görülmektedir. Aruz ölçüsünü şiirlerinde başarıyla kullanmıştır.

— 1 —

Matla' - ı hüsnünde tâli', Oldu tâ şems - i duhâ
Tuttu eşyanın vücudu, Serbeser nur - i ziyâ

İçeli şirin hadisin, Şerbetin ben haste dil
Bulmuşam elhamdülillâh, Cehl derdinden şifa

Ederim daim tavaf - ı, Vechin ey can nitekim
Ka'be - i tehkik imiş, Yüzün alâ ehl - i safâ

Sensin ol Hak'dan gelen, Lâraybe fih olan kitab
Kim cemâlin mushafı, Bilmüttakin oldu Hüdâ

Zülfün esrarı eder, innâ - fetahnâ - lek beyan
Arızın şeridir Errahmân, Alel - arşistevâ

Ta muhatab olmuşam, Hak'dan be - emr - i Üscüdu
Kaşların muhrabına, Olur sücudüm daima

Fazılı endişe kılmaz, Ta'ne - i cühhâlden
Ta yakin ile kılıbdur, Fazl - ı Hak'kı mültecâ

Matla: *Doğuş yeri* — **Hüsn:** *Güzellik* — **Şems - i Duhâ:** *Şems suresinin 1.ayeti* — **İçeli şirin hadisin:** *Sünnetine uyalıdan beri* — **Cehl derdi:** *Bilgisizlik hastalığı, kafirlik* — **Tavâf:** *Dolanma* — **Ka'be - i tahkik:** *Gerçek Ka'be* — **Lâreybe fih olan kitab:** *İçinde yalan dolan bulunmayan kitap. (Kur'an - ı Kerim).* — **Zülfün esrarı:** *Saçlarının sırrı, Kesret aleminin sakladığı* — **İnna fetehnâ:** *Fetih suresinin 1. ayeti* — **Arız:** *Yanak* — **Şerh:** *Açıklama* — **Errahman alel - arş - istivâ:** *Furkan suresi 59. ayete işaret ediliyor* — **Emr - i Üscüdu:** *Secde emri, Bakara suresi 34. ayet* — **Endişe:** *Kuşku* — **Ta'ne - i cühhâl:** *Kara cahillerin taşlaması* — **Mültecâ:** *Sığınılacak yer.*

— 2 —

Saçının zıll - ı hümâsı, Tac - ı devlettir bana
Game ile baktığı, Ayn - ı inayettir bana

Kirpiği kaşı saçı, Ağzı dudağı dişleri
Mushaf - ı Hak'dır ki her harfı bin ayettir bana

Hatt u halinde sebilullaha yol ayırduğum
Kimseden minnet değil, Hak'dan hidayettir bana

Dilberin cevrin görüb, Ta'n etmeye nâdân rakib
Kim anın cevr ü cefası, Çok inayettir bana

Ger selamet gömleğin, Aşkında giysem gam değil
Bu mahabbet kisveti, Hak'dan hidayettir bana

Fazli ma'şuk sırrın, Gayre dime nitekim
Fazl - ı Rabb - ül - âlemin, Vermiş nedâmettir bana

Zıll: *Gölge* — **Hümâ:** *Devlet kuşu* — **Hatt u hâl:** *İnsanın başındaki tüyler ve yüzündeki benler* — **Sebilullah:** *Tanrı'nın yolu* — **Ta'n - etmek:** *Taşlamak, ayıplamak* — **Selamet:** *Esenlik* — **Kisvet:** *Giysi*

FAZLİ

Asıl adı, doğum ve ölüm tarihleri ile gerçek kimliği, eserleri ve yaşantısı bilinmiyor. Fazli onaltıncı yüzyılda yaşadığı sanılan Bektaşi şairlerinden biridir. Aynı yüzyılda yazılan dergilerde nefeslerine rastlanmaktadır. Nereli olduğu da belli değil. Fuzulinin Fazlı adında muhtezatlar yazan bir oğlu olduğu biliniyor. (**Azerbeycan Türk Edebiyatı c: 2 Sh: 208**). Ayni ozan olabilir kesin değil.

Şiirlerinde Hurufilik felsefesinin egemen olduğu görülür. Yapıtlarını aruz ölçüsü ile yazmıştır. Akıcı bir dili vardır.

— 1 —

Sanma zâhid sen bizi inkâra gelmişlerdeniz
Şah - ı Merdan diyüben ikrâra gelmişlerdeniz

Sanma bizi laf ü güzaf ile geldik aleme
Biz Ali'yi Hak bilüb âşkâre gelmişlerdeniz

Baş açık yalın ayak abdal olub alemde biz
Hacı Bektaş - i Veli Hünkâr'a gelmişlerdeniz

Girmişiz meydan - ı aşka can meta'ı almağa
Can ü başa kalmayub bâzâra gelmişlerdeniz

Fazliya çün Hak benem Hak bendedir Hak söylerem
Yine Mansur - veş olub berdâra gelmişlerdeniz

Şah - ı Merdan: *Hz. Ali* — **Berdar:** *Asılma. idam olma* — **Güzaf:** *Söz* — **Zahid:** *Ham sofu, softa* — **Veş:** *Gibi* — **Mansur-veş:** *Mansur gibi.*

— 2 —

Surette Mecnun'em veli ma'nide Leylâ hem benem
Kendimi abd - etmişem amma ki Mevlâ hem benem

Bahr - i vahdette beni emvâc - ı kesret etti dûr
Katre - i nâçizem amma ayn - ı derya hem benem

Eyleyüb fani vücudum aşk ile bildim vücud
Gerçi pinhânım veli amma ki peydâ hem benem

Geh libâs - ı zâhide gâhi kabâ - yi fâside
Âkıl ü ferzane vü sermest ü şeyda hem benem

Mâsivâdan nefyidüb isbat kıldım vâcib'i
Kendimi lâ eyledim ey **Fazli**

Mâsivâdan nefyedüp isbat kıldım vacib 'i: *Tanrı'dan başkalarını aradan çıkarıp, zorunlu varlık olan Tanrı'yı kanıtladım. Yani Tanrı'dan başka varlık olmadığını anladım* — **Suret:** *Görünüş* — **Ma'nide:** *Gerçekte* — **Abd:** *Kul* — **Mevlâ:** *Sahib* — **Bahr:** *Deniz* — **Vahdet:** *Birlik* — **Emvâc:** *Dalgalar* — **Fani vücud:** *Varlık kuruntusu* —**Kesret:** *Çokluk* — **Peydâ:** *Apaçık görünen, oluş durumuna gelen* — **Pinhân:** *Gizli* — **Libâs - i Zâhid:** *Sofu giysisi* — **Kabâ - yı fâsid:** *Fesat gömleği* — **Sermest:** *Sarhoş* — **Şeydâ:** *Deli* — **Katre:** *Damla* — **Lâ:** *Yok, olumsuzluk eki* — **Ferzane:** *Derviş, bilgili.*

— 3 —

Beyan - ı mushaf - ı hüsnün ki her harfı bin ayettir
Bana Fazl - ı ilâhi'den bihamdillâh hidayettir

Tevellâ kılmışam Hak'ka teberrâ masivallahtan
Delil ü mürşid ü hâdi veli Şah - ı Velayet'tir

Kelamullah u arşullah u vechullah u beytullah
Mübarek tal'atin insan - ı kâmilden kinâyettir

Eğer sahib vukuf olsa hisab - ı nefsine Hak'dan
Sana hem lutf u hem ihsan ü hem fazl ü inayettir

Mutavvel zülfünün şerhine divin aklı erişmez
Bu dikkatlu maaniler aceb müşkil hikâyettir

Dehanın sırrını sordum dedi bir nüktedan arif
Bu sırrullahı Hak bilür ki bi hadd ü nihâyettir

Kemâl ü ma'rifet hasıl kılubsun Fazlıya şükr - et
Cevahir kânısın harc - et kim ol denlu kifâyettir

Hidayet: *Kurtuluş* — **Kân:** *Maden* — **Beyan - ı mushaf - hüsnün:** *Güzellik kitabının açıklaması* — **Tevellâ:** *Sevmek* — **Teberrâ:** *Ayıplamak, uzaklaştırmak* — **Mutavvel:** *Genişletilmiş, yüceltilmiş* — **Div:** *Dev, şeytan* — **Tal'at:** *Cemâl, yüz* — **Dehân:** *Ağız* — **Kifayet:** *Yeterlilik* — **Masıvallah:** *Allahın yarattıkları* — **Tal'at:** *Güzellik, şirinlik* — **Kinayet:** *Üstü örtülü dokunaklı sözler* — **Dehan:** *Ağız*.

— 4 —

Bahtımız açıldı minnet Hudâ'ya
Şimden geri gönül meydan bizimdir
Feryadımız çıksın arş - ı alaya
Bülbüller ötmesin figan bizimdir

Hep güzeller bir araya dizildi
Yar evinde ulu divan kuruldu
Rakip gördüm dergâhından sürüldü
Cennetteki huri gulman bizimdir

Gel derdi koyalım, gamdan geçelim
Aşk ile muhabbet babın açalım
Saki doldur peymaneyi içelim
Devlet hünkârındır devran bizim

Çok şükür muradım aldım Hüdadan
Hacetim kalmadı pay ve güdadan
Gel fariğ ol (**Fazli**) kuru duadan
Alem padişahın seyran bizimdir

Peymane: *İçki kadehi* — **Hünkâr:** *Padişah* — **Bab:** *Kapı* — **Hacet:** *İstek, ihtiyaç* — **Geda:** *Yoksul* — **Bay:** *Zengin* — **Fariğ ol:** *Uzak dur, uzaklaş, vazgeç* — **İlim:** *Bilmek anlamındadır. İnsanoğlu düşünmeye başladığı, herşeyin ıcığını cıcığını araştırmaya, sormaya başladığı, gözlemlemenin en ilkelinden başladığı andan itibaren bilimin temelini atmış sayılır. Zamanla bilmekle anlamak, kavramak, algılamak, ezberlemekle öğrenmek arasında farklar bulunduğunu saptayan insan aklı, işi derinleştirirken bir sınıflandırmaya, gruplandırmaya da başlar. Bir şeyi olduğu gibi bilirken, bu kez nedenini, niçinini, kim olduğunu, neden meydana geldiğini sormaya, aramaya, incelemeye yöneldi. Bilmekle birlikte anlamak, kavramak, kavramlarını da bir araya getirdi. Yöntemlerini, yollarını belirledi.*

Yunus Emre:

İlim ilim bilmektir, ilim kendini bilmektir
Sen kendini bilmezsin ya nice okumaktır.

derken, ilim ile irfanın farklı şeyler olduğunu vurgular. Bu nedenle, "ilim cehli giderir, eşekliği değil" ata sözü bugün bile geçerliliğini ve önemini koruyan doğru bir sözdür. İlmin yanı sıra eylem ve davranışta tutarlık, doğruluk her bilim adamında aranması gereken zorunlu bir niteliktir. Atalarımıs bunun için "amelsiz alim, elinde fenerle gezen köre benzer" demişlerdir. Hünkar Hacı Bektaş Veli "ilimle gidilmeyen yolun sonu karanlıktır" derken bilimin bir ışık olduğunu, her yanı aydınlattığını, insanlık için en güvenilir dayanak sayılması gerektiğini vurgulamak istemiştir. Usla sezginin, zekânın, sistematik ve disiplinli çalışmanın kişiyi bilime taşıdığını müjdelemek istemiştir.Büyük Önder Atatürk'te aynı doğrultuda "hayatta en hakiki mürşit ilimdir" diyerek bilimin yol göstericiliğini, önemini, kurtarıcı olduğunu, evreni bilmenin tek yolunun bilim ve teknikten geçtiğini sergilemek istemiştir.

CAN

Hint inançlarında da ölüm anlayışını, "karman"dan kurtulup "atman"da erimek şeklinde görüyoruz. "Atman Upanişadlar felsefesine göre evrensel 'ben', kişisel ve kozmik hayat ilkesi demektir. Aynı zamanda 'brahman' deyimi de kullanılır. Hint metafiziğinde her insanın 'ben'i hayat soluğu ve ruhudur, ölümden sonra yaşamaya devam eder... İnsan, eylemleri (karman) yüzünden vücut kafesine kapatılmıştır, buradan kurtulduktan sonra evrensel 'ben' (atman)'de eriyecektir."

"Bedenlenmiş olma halinden kurtulup evrensel özde erimeyi" Türk Tasavvufunda Yunus'un şu dizelerinde de bulabiliriz:

"Ten fanidir, can ölmez; gidenler geri gelmez
Ölür ise ten ölür, canlar ölesi değil."

BOSNALI VAHDETİ BABA

Onaltıncı yüzyıl sonlarında yaşamış bir Bektaşi ozanı olan Vahdeti, Fazlullah Hurufinin görüşlerini benimsemiş, Sersem Ali Baba'dan el almıştır. Hurufi ve melâmet neş'esindedir. 1598 yılında öldüğü sanılmaktadır. Eserleri öğretici içeriklidir. İnancını şiirlerinde büyük bir beceriyle işlemiştir.

Vahdeti'nin şiirlerinde odak sorun insandır. Ona göre insan bir takım gizemli yazılardan, harflerden oluşan bir bütündür. Özünde Tanrı'yı yansıtır. Tanrı'yı ve insanı anlayabilmek için bu gizemli yazıları iyi okumak, çözümlemek gerekir. Vahdeti'de derin bir Ali sevgisi bulunduğu açıktır. Yaratılış yoktan var olma değil, bir düzenleme bir biçimlemedir.

Ona göre, Tanrı üstün gücü ile toprağı, yeli, odu, suyu yoğurdu - kardı, hamurundan varlık türlerini oluşturdu. Şiirlerinde bir inanç ve felsefe sergilemiştir. Ona göre, Hacı Bektaş Veli, Ali gizlerinin toplandığı yerdir. Muhammed ışığının da görünüş alanıdır. Vahdeti şiirlerinde, insanla Tanrıyı birleştirmeye, insanla tanrı arasında bir yapı benzerliği olduğunu, yanyanalığı kanıtlamaya çalışır. Ona göre tanrı Ali'dir. Tanrı Ali'de görünüş ortamına çıkar:

Kaşif-i sırr-ı sühân bab-ı ulûm-ı Ahmed

Vâsil-i zât-ı ezel Kulluvallahı ahad

Vasf-ı zâtında nüzül eyledi Allahü samed

Nutk- ı Haktır sıfatı lemyelid-ü lemyûled

Lemyekün dersem olur ama lehüküfvenehad

Sırr-ı Hak nur-ı Muhammed Esedullah-ı Veli

Ve Aliyyün ve Aliyyün ve Aliyyün ve Ali

"Allah tekdir, hiç bir nesneyi gereksemez, onlardan beridir, eşi benzeri yoktur. Doğmamıştır, doğurmamıştır. Bütün bunlar Ali'dir. Ali, tanrıya ulaşmış, tanrının özüdür, sözüdür. Muhammed'in özünde görülen tanrısal nurda Ali'dir, tanrının arslanı da Ali'dir Alidir Alidir Ali".

Demek ki, Vahdeti'ye göre, bütün yaratıcı güç, ortaya koyucu erk, Ali'nin özünde, kişiliğindedir. Öyleyse tanrı insanın dışında değil, içindedir, Vahdeti'nin övdüğü, yakarışlarda bulunduğu tanrı insanın özündedir. Dinlerin sözünü ettiği boşlukların derinliğinde tanrı yoktur. Ona göre böyle tanımlanan nitelendirilen tanrı Ali'nin kişiliğinde, kimliğinde özünde görünüş ortamına, duyulan görülen evrene çıkmaktadır. Öyleyse Tanrı görülen,

duyulan dokunulan bir varlıktır. Hakk'a varan yol sevgiden geçer. Bu sevginin niteliği içten gelen, özlü, güçlü ve derin bir insan sevgisi oluşunda saklıdır. Tanrıya tapmak insana tapmaktır. İnsanın yüzünde görülen tanrıdır. Karşı yorum yersizdir. Bütün yollar sevgiden geçer. Bir başka ozan bunu şöyle ifade etmektedir.

Vech-i âdemde tecelli eyleyen Allah'tır.

Vahdeti'nin dili yumuşak, yer yer ağdalı, akıcı ve içtendir. Kırsal kesim ozanı değildir, oralarda etkili olamamıştır. Kentlerde ünü bilinir.

— 1 —

— Terci - i bend —

Baş çeküp burc -i felekten yeşine ruz - i ezeli
Doğdu hurşid - i kemâl - i ezel - i Lemyezeli
Menzil idindi meğer hane - i burc - i hameli
Şem'i bahtın uyarub eyledi ruşen Zuhal'i
Gün gibi şu'le salub aleme ilm ü ameli
Alemi altına aldı kamu nur u zıleli
Bin güneş doğsa bulunmaz anın asla bedeli
Bir nazarda edüb âsude niçe kur u şeli
Döşeyüb hân - i velayetle kerâmâtı eli
Hak çırağın uğrayub eyledi izhâr veli
Mazhar - ı nur - i Nebi mahzen - i esrar - ı Ali
Pir - i erkân - ı tarikat Hacı Bektaş - ı Veli

Nokta - i nun - i nebi nüsha - i Kur'an oldur
Bâ - i Bismillâh ile sure - i Rahmân oldur
Ehl - i inkâr olanın küfrüne iman oldur
Şeb - i zulmette güneş tek meh - i tâbân oldur
Ruz - i mahşerde dilâ mihr - i dirahşân oldur
Haste dil canına can derdine derman oldur
Fukara askerine server - i sultan oldur
Huccet - i katı' ile ayet - i burhan oldur
Fâil - i kavl - i makalât - ı azizân oldur
Ser - i pirân - ı Acem Şah - ı Horasan oldur
Mazhar - ı nur - i Nebi mahzen - i esrar - ı Ali
Pir - i erkân - ı tarikat Hacı Bektaş - ı Veli

Çâr - darb ile anındır elif ü tiğ u tırâş
Ser ü rişiyle bürut oldu dilâ hem dahi kaş
Kutlu baştır ki çeke sikkesini aşk ile faş
Ana kurban olanın yoluna bin can ile baş
Gün yüzün nice görür şa'şaalardan huffaş
Nur - i Hakk'ı görebilmez netekim akl - ı maaş
Münkirin kalbine yazılmadı mühr - i Bektaş
Sikke - i şahiye layık mı olur her kara taş
Münkir olma gözün aç eyleme gaflet kardaş
Faş guyem ki burov gafil ü gomrâh mebaş
Mazhar - ı nur - i Nebi mahzen - i esrar ı Ali
Pir - i erkân - ı tarikat Hacı Bektaş - ı Veli

Evliyanın birisi bir gün olub şire süvâr
Yılanı kamçı edüb eyledi azm - i didar
Lazım oldu ki ana karşı çıka pes Hünkâr
Bindi bir taş kayaya ol şeh - i ali mikdar
Emr - edüb yürü dedi yürüdü ol dem divar
Dedi canlıyı yürütmek iken azdır ey yar
Hüner oldur yürüye cansız iken bu kühsâr
Kafir - i mutlak olur her kim ederse inkâr
Bunun emsali velayet niçe kıldı ızhhar
Binde birin demeğe zerrece yoktur mikdâr
Mazhar - ı nur - i Nebi mahzen - i esrar - ı Ali
Pir - i erkân - ı tarikat Hacı Bektaş - ı Veli

Zübde - i nesl - i Muhammed güher - i Şir - i Hudâ
Hasan ile Hüseyin sırrını kıldı peydâ
Abid ü Bâkır u Sadık'dan olub rahnümâ
Ceddi çün Kâzım idi İbn - i Ali Musi Rıza
Şeh Taki ile Naki Askeri'dir ruz - i vega
Mehdi - i nutk - ı beyan Fazl - ı Hudâ nur - i huda
Ehl - i Beyt'in çırağın uyarub etti ihyâ
Şem' - i Hak'dır ki verir haşre değin nur u ziya
Nur - i çeşm - i büdelâ pertev - i mihr - i a'lâ
Kayser - i Rum anın oldu eşiğinde gedâ
Mazhar - ı nur - i Nebi mahzen - i esrar - ı Ali
Pir - i erkân - ı tarikat Hacı Bektaş - ı Veli

Yüz bin ihlas on iki imamın kuluyuz
Vech - i hâtemde olan nutk u kelâmın kuluyuz
Adem'e secde eden rükn ü kıyâmın kuluyuz
Ehl - i Beyt ile olan sırr - ı selamın kuluyuz
Tac - ı Bektaş çeküb sanma avamın kuluyuz
Fukara içre denen kavl ü beyanın kuluyuz
Rum sadıkları abdal makamın kuluyuz
Şey'elillâh mevali - i izâmın kuluyuz
Kemterin kemteriyiz ya'ni gulâmın kuluyuz
Hasretiz dergehine şah - ı enâmın kuluyuz
Mazhar - ı nur - i Nebi mahzen - i esrar - ı Ali
Pir - i erkân - ı tarikat Hacı Bektaş - ı Veli

Aşıkane nefesin **Vahdeti** meydana ilet
Aşk meydanını gözle Şeh - i Merdan'a ilet
Yüzünü yere sürüb cânib - i divana ilet
Bâde - i aşk ile lâya'kil ü mestâne ilet
Ya'ni **Sultan Balım'** ın nakdi olan cana ilet
Fukara hayline ser'asker ü sultana ilet
İsmi **Sersem Ali'** dir mürşid - i erkâna ilet
Dergeh - i şah - ı felek kadr - i melek şâna ilet
Kuş dilin fehm edici zât - ı Süleyman'a ilet
Nice mürşid nazırı ekmel - i insana ilet
Mazhar - ı nur - i Nebi mahzen - i esrar - ı Ali
Pir - i erkân - ı tarikat Hacı Bektaş - ı Veli

Ruz - i ezel: *Ezel günü* — **Hurşid:** *Güneş* — **Burc - ı hamel:** *Koç burcu* — **Mazhar:** *Belirlendiği yer* — **Mahzen:** *Hazine* — **Şeb - i zulmet:** *Karanlık gece* — **Meh - i tâbân:** *Parlak ay* — **Akl - ı maaş:** *Yalnız yeme ve içmeyi düşünen akıl* —**Mihr - i dirahşan:** *Işık saçan güneş* — **Huffaş:** *Yarasa* — **Şir:** *Arslan* — **Kühsar:** *Kaya, tepe* — **Zübde:** *Özü, özeti* —**Nur - i çeşm:** *Göz nuru* — **Şire suvar:** *Aslana binen* — **Vech-i hatemı:** *Cömertin yüzü* — **İzam:** *Yollama, gönderme* — **Sem:** *Mum, ışık* — **Haşr:** *Kıyamet* — **Pertev:** *Parlaklık* — **Geda:** *Kul* — **Mazhar-ı nur-u Nebi mahzen-i esrar Ali:** *Peygamber nurunun belirlendiği yer, Ali'nin gizlerinin saklandığı yerdir.*

— Murabba —

Hazret - i Fazl - ı Ahad'den yine ruz - i ezeli
Suret - i muhkem ile irişüben kuvvet eli
Kudret ile yoğurur ateş ü b.âd âb ü gibi
Mesken edindi o dem kendi içün can ü dili
Kimdir ol kim bileyim dersen eğer kavl - i Veli
Sırr - ı Hak nur - i Muhammed Esedullah - ı Veli
Ve Aliyyün ve Aliyyün ve Aliyyün ve Ali

Nokta - ı bâ - i nübüvvet rekam - i levh ü kalem
Menba'ı sırr - ı velayet mekar - ı cudü kerem
Mazhar - ı ekmel ü evlâ kelimât - ı a'zam
Hâdi - i cinn ü beşer mürşid ü nur - i ekrem
Ezeli vü ebedidir feteemmel fethem
Sırr - ı Hak nur - i Muhammed Esedullah - ı Veli
Ve Aliyyün ve Aliyyün ve Aliyyün ve Ali

Kaşif - i sırr - ı suhan bâb - ı ulum - i Ahmed
Vasıl - ı zat - ı ezel Kul hüvallahü Ahad
Vasf - ı zatında nuzül eyledi Allahü samed
Nutk - ı Hak'tır sıfatı lem yelid ü lem yuled
Lem yekün dersem olur ana lehü küfven Ahad
Sırr - ı Hak nur - i Muhammed Esedullah - ı Veli
Ve Aliyyün ve Aliyyün ve Aliyyün ve Ali

Ne ki var esfel ü â'lâda serhaser ta hut
Gökteki şems ü kamer yerdeki lâ'l ü yakut
Dest - i kabzındadürür alem - i mülk ü melekut
Feyz - i lütfundan anın buldu kamer nur ile kut
Padişah - ı dil ü can server - işah - ı lâhût
Sırr - ı Hak nur - i Muhammed Esedullah - ı Veli
Ve Aliyyün ve Aliyyün ve Aliyyün ve Ali

Hasen ile Hüseyin şah - ı kerem kân - ı atâ
Kuds - i zahrından anın geldi vücude hakka
Biri şah - ı şüheda birisi şah - ı ulema
Birisi kevs - i kamer birisi de şems - i duha
Sözümün mâhasalı budürür ey ehl - i safa
Sırr - ı Hak nur - i Muhammed Esedullah - ı Veli
Ve Aliyyün ve Aliyyün ve Aliyyün ve Ali

Hazret - i Abid ü Bâkır şeh - i hayl - i fukara
İzzet - i Ca'fer - i Sadık siper - i tir - i kazâ
Musi - i Kâzım ile ol şeh - i teslim ü rıza
Şeh Takıy ile Nakiy tac - ı rüus - i fusahâ
Cümlesi nur - i ezel vakıf - ı sırr - ı Tâhâ
Sırr - ı Hak nur - i Muhammed Esedullah - ı Veli
Ve Aliyyün ve Aliyyün ve Aliyyün ve Ali

Vahdeti seyf - i Hudâ katil - i ashab - ı cahim
Askeri'dir ki anındır yine cennat - ı naim
Mehdi - i devr - i zaman vakıf - ı esrar - ı kadim
Hazret - i Fazl - ı Hudâ kaşif - i Kur'an - ı azim
Nokta - i evvel ü ahır suhan - i Rabb - i kerim
Sırr - ı Hak nur - i Muhammed Esedullah - ı Veli
Ve Aliyyün ve Aliyyün ve Aliyyün ve Ali

Muhkem: *Belgelere bağlanmış* — **Levh ü kalem:** *Levha, iradeyi, kalem kuvveti simgeler. Hz. Ali'nin "Ene kalem ene levh ene arş = Kalem benim, kağıt benim, gök benim" anlamına gelen bir yüce sözü vardır.* — **Menba':** *Pınar, kaynak* — **Cud:** *Cömertlik* — **Dest - i kabz:** *Tasarrufundandır, iradesindendir* — **Melekut:** *Ruhlar alemi, melekler alemi* — **Eshab - ı cahim:** *Cehennemlikler* — **Cennat - ı rahim:** *Cennet nimetleri* — **Ekmel:** *Yetkin* — **Seyf:** *Kılıç* — **Aliyün:** *Yüce, ulu* — **Esfel:** *En aşağı, en adi* — **Nüzul:** *İnen* — **Âlâ:** *Yüce* — **Hut:** *Büyük balık, balık burcu* — **Kut:** *Yiyecek* **Feta:** *Genç* — **Füsaha:** *Güzel, düzgün açık konuşanlar* — **Naim:** *Bollukta yaşayan* — **Tir:** *Ok* — **Kabz:** *El ile tutma, peklik* — **Ahz u kabz:** *Alma* — **Mehar:** *Dizgin* — **Cudü:** *Cömertlik*

TANRI'NIN ADLARI (ESMA-YI HÜSNÂ)

Esma - yı Hüsnâ, Esma - yi Şerife: Tanrı'nın en güzel en şerefli, en nitelikli isimleridir. Tanrı'nın her dinde, her dilde değişik adları, çeşitli sıfatları ve özellikleri vardır. Bu toplumsal bir gerçek. Önemli olan Tanrı olarak adlandırılan gizil güce, insanların yakıştırdığı sıfatlar ve özelliklerdir. Bir başka deyişle Tanrı'nın yapılandırılması biçimi ve bu yapının içeriğidir. Çok Tanrı'lı dinler ile tek Tanrı'lı dinlerde bunlar tamamen değişik ve farklıdır. Hatta tek Tanrı'lı dinler dediğimiz Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslamiyet bile aynı Tanrı'ya inandıklarını söylerken, O'na farklı özellikler ve nitelikler tanımaktadıdırlar.

Allah'ın Kuran - ı Kerim'de geçen (99) ismi şunlardır:

Adl, Afüvv, Ahir, Aliyy, Alim, Azim, Aziz, Bâis, Bâki, Bâri, Bâsir, Bâsıt, Bâtın, Bedî, Berr, Câmi, Cebbar, Celil, Dârr, Ehad, Evvel, Fettâh, Gaffâr, Gafur, Ganiyy, Habîr, Hâdî, Hâfid, Hafiz, Hakem, Hakim, Hakk, Halik, Halim, Hamid, Hasib, Hayy, Kâbız, Kadir, Kahhâr, Kaviyy, Kayyum, Kebir, Kerim, Kuddüs, Latif, Mâcid, Mâlikü'l - Mülk, Mâni, Mecid, Melik, Metin, Muahhir, Mucib, Mugniy, Muhsi, Muhyi, Muid, Muizz, Mukaddim, Mukıyt, Muksit, Muktedir, Musavvır, Mübdî, Müheymin, Mü'min, Mümit, Müteali, Müntekim, Mütekebbir, Muzill, Nâfi, Nûr, Râfi', Rahim, Rahman, Rakib, Ra'ûf, Reşid, Rezzak, Sabûr, Samed, Selâm, Semi', Şehid, Şekür, Tevvâb, Vâcid, Vehhâb, Vâhid, Vâli, Vâris, Vâsi, Vedûd, Vekil, Veliyy, Zahir, Zul - Celâli ve l·İkrâm.

ÇERAĞ: 'Aydınlanmanın' sembolü olarak kullanılmaktadır. Bahaeddin Ögel, çerağ kelimesinin kökenine ilişkin olarak eski Türklerin önceleri 'yula' kelimesini 'lamba' anlamında kullandıklarını belirtmektedir. Kelimenin kökeni eski türkçedeki 'parlamak' anlamındaki yoldramak, yodrımak olduğunu belirtirken 'yulduz (yıldız)' kelimesinin bu kök manadan gelebileceğine dikkat çekmektedir.
Yula kelimesi ile ilgili olarak Kutadgu Bilig'de Peygamber'in bir meşaleye benzetilerek şu örneğin verildiğini belirtmektedir:

"Yula erdi hakka, karangku tüni,
Yarukluki yadhtı, yaruttı seni"
(O karanlık gecede halka bir meş'ale oldu,
Onun ışığı etrafa yayıldı ve sine aydınlattı)

Bugün Bektaşilerin 'çerağ' adını verdikleri mum da aynı işlevi üstlenerek aydınlanmanın sembolü olarak kullanılmaktadır.

Ögel, XI. yy.da, Selçuk çağının başlarında Orta Asya Türkleri Yula kelimesini kullanırlarken Batı Türklerinin (Oğuzlar ve Türkmenler) "Çırağ, çırak" kelimelerini kullanmaya başladıklarını belirtiyor.

Ayrıca, Uygur yazısı ile yazılmış Oğuz Destanın da 'çerağ' sözünün görülmekte olduğunu, 'çırağ' sözcüğünün ise ilk kez Harzemşahlar ve Türk kültür çevresinde görüldüğünü belirtmektedir.

SANİ

İstanbul'lu olduğu söylenen Sani Onaltıncı yüzyılda yaşamış bir Bektaşi ozanıdır. Yeniçeridir. Sonraları Sipahi ocağına geçerek oradan emekliye ayrılmıştır. 1586 yılında öldü. Azizi (Gitti Sani) sözcüğüyle tarih düşürdü. Tarihçi Ali'nin "Künhün - ahbâr" kitabında ve Hasan Çelebi tezkiresinde onun hakkında geniş bilgiler bulunmaktadır. Sani, divan ve aşık tarzıyla yazdığı şiirlerinde çok başarı kazandı: Şiirlerini içeren bir divanı vardır, ama o dönemde yazılmış dergilerde de şiirleri bulunmaktadır. Çağında "Can Memi" adıyla da ün yapmıştır

Aşık Çelebi ve Hasan Çelebi Sani'nin döneminin ünlü, güçlü ve başarılı bir ozanı olduğunu belirtirler. Şiirlerinde divan şiiri geleneğinin bütün özellikleri bulunur. Tarihçi Ali, onu dinsizlikle suçlar. "Yaratılış bakımından inançsız, özü bozuk, ortalığı karıştırıcı bir kimse olarak" niteler. Sani şiirlerinde çağının toplumsal olaylarına değinir, alaycı, yerici bir dil kullanır.

Kanuni'nin şarabı yasaklaması üzerine:

"Humlar sikeşte câm tehi yok vücud - i mey
Kıldun esir - i kahve bizi hey zamane hey

dizelerini söylemiştir.

Şarabın bulucusu cem için:

"Yazdı Cem bu nükteyi câm - ı sürur encâmına
Doymadık pir - i muganın bade - i gül fâmına

diyerek, şarap dağıtıcıların gül renkli şaraplarına doyamadığını vurguluyor.

— 1 —

Alma ah - ı dil - i uşşakı şeha eyle hazer
Ser - i kuyinde görüb etme şitâb ile güzer
Deme katımda nedir bunca geda - yi ahkar
Ehl - i tecrid biziz meşreb - i safi diller
Etme derviş - i abâpuşa hakaretle nazar
O da halince fenâ mülketinin şahı geçer

Bu **Işk'** dır bu **Kalender** deme bu **Hayderi'** dir
Kimisi Mevlevi halkın kimisi **Ca'feri'** dir
Gülşeni Hanikahının kimi hâk - i deridir
Her biri kisve çeker fakr ü fena serveridir
Etme derviş - i abâpuşa hakaretle nazar
O da halince fenâ mülketinin şahı geçer

Sanma matemzede dervişleri kim hurremdir
Hakşinâb ehl - i dil arifler ile hemdemdir
Harem - i vahdete bigâne değil mahremdir
Kimisi **Hazret - i Molla** kimisi **Edham'** dir
Etme derviş - i abâpuşa hakaretle nazar
O da halince fenâ mülketinin şahı geçer

Ta'n ü zann eyleme derviş - i nemed puşlara
Halet -i cezbe - i aşk ile o medhuşlara
Münkirin koymadılar sözlerini guşlara
Kim ulaştı nefese uğradı hâmuşlara
Etme derviş - i abâpuşa hakaretle nazar
O da halince fenâ mülketinin şahı geçer

Kılma erbâb - ı harâbâtdan istinkafı
Hırkası gerçi meyâlude vü kalbi safi
Vardır ol tâifenin hâli değil eşrafı
Kimi **Bühlul - i** zamane kimi **Bişr - i Hafi**
Etme derviş - i abâpuşa hakaretle nazar
O da halince fenâ mülketinin şahı geçer

İdüp ihsan ile şermende gedâ tâyifesin
Su - i zannitme görüp ehl - i fena tâyifesin
Kılma ta'yib bürehne büdelâ tâyifesin
Hemdem ü munisin eyle fukara tâyifesin
Etme derviş - i abâpuşa hakaretle nazar
O da halince fenâ mülketinin şahı geçer

Sarsa **Sani** yeridir başına köhne şah
Tekye - i aşkının oldu soyunub abdalı
Kılma lütf etmeden ey şah - ı kerem ihmâli
Çıksa deryuzeye gönderme kapundan hali
Etme derviş - i abâpuşa hakaretle nazar
O da halince fenâ mülketinin şahı geçer

Şitâb: *Acele, çabukluk* — **Güzer:** *Dolaşma* — **Geda - yi ahkar:** *Hakir kullar* — **Hürrem:** *Şen* — **Ser - i kuy:** *Baş köşe* —**Nemed puş:** *Hırka giyen* — **Şermende:** *Utangaç* — **Su - i zan:** *Kötü zan, sanı* — **Ta'yib:** *Ayıplama* — **Derviş - i abapuş:** *Aba giyen derviş* — **Bürehne:** *Açık, çıplak, yalın* — **Meşreb - i safi:** *Temiz huylu* —**Bigane:** *Yabancı* — **İstinkâf:** *Çekinme* — **Harikah:** *Tekke* — **Fena mülket:** *Dünya* — **Uşşak - ı şeha:** *Ey aşıklar şahı* — **Hezar:** *Bülbül* — **Köhne:** *Eski, yıpranmış* — **Eşraf:** *İleri gelen halk* —**Dil:** *Gönül* — **Kisve:** *Giysi, elbise, örtü* — **Hakşinâb:** *Suda yüzenin hakkı* — **Harem - i vahdet:** *Birlik yarı* — **Ehl - i Tecrid:** *Evlenmemiş* — **Medhuş:** *Şaşırmış, korkmuş, ürkmüş* — **Hamuş:** *Sessiz, susmuş* — **Guş:** *Kulak* — **Hazer:** *Çekin* — **Ehl-i tecrid:** *Hiç evlenmemiş.*

— 2 —

Ger yasağ oldıyse ey dil çenge de kanune de
Tevbeler olsun arakla bâde - i gülgüne de

Seyl - i eşgim gibi hergiz bahr - i câri görmedim
Vardım ey Yusuf cemâlin Niy'le de Ceyhun'e de

Şöyle mest oldum mey - i bezm - i İlâhi ile kim
Nefret etmişdir tabiat benge de afyune de

Şi'r - i dilsuz ile teshir etdim ahır ol mehi
İ'tikadım kalmamışdır sihre de efsune de

Yazdığına katib - i kudret berât - ı aşkımı
Saniya kılmış muvafık şer'e de manune de

Çeng, kanin: *Müzik enstürümanlarından* — **Arak:** *Rakı* — **Cari:** *Akan* —**Badeyi gülgun:** *Gül renkli içki, şarap* — **Şi'r - i dilsuz:** *Gönül yakıcı şiir* — **Seyl - i eşk:** *Göz yaşı seli* — **Sihir ve efsun:** *Göz bağlayıcılık, sihir ve büyü* — **Beng:** *Afyon keyf verici nesneler* — **Şe're de manune:** *Kötüye de iyiye de* — **Hergiz: Asla, hiç bir vakit** — **Bezm:** *Meclis* — **Teshir:** *Ele geçirme, büyüleme* — **Deryüze:** *Dilencilik* — **Bahri cari:** *Akan deniz* — **Câr:** *Komşu* — **Berat - ı aşk:** *Aşk fermanı* — **Mehi:** *Ay.*

Post: Tarikatta kutsal makam. Tarikatın önde gelenlerinin oturdukları manevi yer. Tarikat yolunda bir aşamayı, makamı simgeler. Seccade olarak algılanır. Pirin, mürşidin, makam sahiplerinin, dedenin ya da babanın oturduğu tabaklanmış tüylü deri. Post ehli dediğimiz, post hizmeti görenler: a) Pirler, b) Dedeler, c) Babalardır.

Postun simgelediği aşamaya, makama ulaşan, bu aşama ve makamların tüm gereklerini harfiyen yerine getiren, buna hak kazanan kimseler post sahibi olur, posta otur-

maya hak kazanırlar. Bunları kimlerin belirleyeceği tarikat örf ve adetleri içinde saptanmıştır, bellidir.

Alevi - Bektaşi süreğinde on iki imama bağlılık sonsuz bir görünüm sergilemektedir. Bunun için tarikattaki postlarda buna göre belirlenmiştir. Her imamı simgeleyen bir post düşünülmüş, böylece, Oniki post varedilmiştir. Post kutsaldır, simgedir. En büyük sevgi ve saygı kaynağıdır. Bir açıdan post sonsuzluğu sürekliliği simgeler.

Alevi - Bektaşi inancına göre postun başı "teslim", ayağı "hizmet", sağı "el tutma", solu "nefsi kırma", dışı "sebat", içi "temkin", ortası "muhabbet", mihrabı "cemâl", doğusu "sevinç", batısı "bilim", koşulu "erenler önünde baş eğmek", canı "tekbir", şeriati "yok olma", tarikatı "acıma", marifeti "rıza" ve hakikatı "kavuşma ve bekleme" durağı olarak algılanır.

Post - nişin farsça bir tekkede posta oturan en üstün yetkiliye verilen addır.

Bektaşilerde postların bilinen adları şöyledir: 1 - Baba Postu: Horasan Postu. Hacı Bektaş Veli. 2 - Aşçı Postu: Seyit Ali Sultan. 3 - Ekmekci Postu: Balım Sultan. 4 - Nakip Postu: Kaygusuz Sultan. 5 - Atacı (Atçı) Postu: Kamber Ali. 6 - Meydancı Postu: Sarı İsmail. 7 - Türbedar Postu: Karadonlu Can baba. 8 - Kilerci Postu: Şahkulu Hacım Sultan. 9 - Kahveci Postu: Şah Şazeli Sultan. 10 - Kurbancı Postu: Hz. İbrahim Halilullah. 11 - Ayakçı Postu: Abdal Musa Sultan. 12 - Mihmandar Postu: Hızır Aleyhisselam **(Mirat-ül Mekasit)**.

YETİM ALİ ÇELEBİ

İstanbul'lu olduğu söylenen Yetim Ali Çelebi, Yeniçeridir. Gerçek kimliği hakkında elde fazla bilgi yok. Doğum tarihi ve eserleri bilinmiyor.

Onaltıncı yüzyılda yaşamış bir Bektaşi ozanıdır. Babası da Yeniçeri Ocağı'nın turnacı başısı, yani personel daire başkanı idi. İstanbul'da doğdu. Yeniçeri 66. ortanın mürşidi, Halife Cemâl Baba'dan el aldı. Daha sonra, bir küçük tekke uyandırdı. Seyyid Ali Reis ile Hint seferinde bulundu. 1552'de öldü. Divanı yoktur. Ancak, bazı yazma dergilerde dağınık halde şiirleri bulunmaktadır. Gemicilik terimlerini içeren bir manzumesi ilgi çekicidir. Kul Yetim mahlası ve hece ölçüsü ile yazdığı deyişleri vardır.

— 1 —

Levh - i dilde nice bir nakş - ı vekar eyleyim
Ser ü sâmânı koyub aşk ile kâr eyleyeyim
Zerb olub alem - i tecride güzâr eyleyeyim
Gel kalender olalım terk - i diyar eyleyelim

Her ne kim hatıra olsa yuyalım âb gibi
Kainatı görelim vakıa - i hâb gibi
Şark u garbı gezelim mihr - i cihantâb gibi
Gel kalender olalım terk - i diyar eyleyelim

Câme - i âriyeden bu ten - i hâkiyi soyup
Ârdan âri olub neng ile nâmusu koyub
Baş açık yalın ayak kafile - i aşka uyub
Gel kalender olalım terk - i diyar eyleyelim

Yine âlâyiş - i dehri yuyalım pâk olalım
Girelim bir nemede aşık - ı bibâk olalım
Ehl - i dilller yoluna sürünelim hâk olalım
Gel kalender olalım terk - i diyar eyleyelim

Terk - i adetle yine kendimize bend edelim
Resm ü ayin - i cihanı nice pâbend edelim
Azm - i Şiraz ü Buhârâ vü Semerkand edelim
Gel kalender olalım terk - i diyar eyleyelim

Emr - i Hak erdi sefer eyledi çün **Pir Cemâl**
Rum'da sana karâr oldu **Yetim** emr - i muhâl
Arab'a ya Acem'e eyleyelim isti'câl
Gel kalender olalım terk - i diyar eyleyelim

Levh - i dil: *Gönül levhası* — **Nakş - i vekar:** *Ağır başlı şekiller veya tecelliler* — **Ser ü sâmân koyup:** *Yola başını ve malını adamak* — **Zerd olmak:** *Kıvama gelmek* — **Zerd:** *Sarı* — **Alem - i tecrid:** *Varlıktan soyunma, Tanrı'dan başka bütün ilişkilerden soyutlanma* — **Vakıa:** *Olgu* — **Hâb:** *Uyku* — **Muhr:** *Güneş* — **Cihantab:** *Cihanı aydınlatan* — **Came - i ariye:** *İğreti giysi, yani varlık kuruntusu* — **Ten - i Hâki:** *İnsanın bedeni* — **Ehl - i dil:** *Gönülden anlayan* — **Alayiş:** *Gösteriş* — **Terk - i adet:** *Taklidi ibadeti bırakma* — **Nemed:** *Kemer veya hırka* — **Bibâk:** *Korkusuz* — **Resm ü ayin:** *Kutsal tören* — **İstical:** *Acele etmek* — **Muhal:** *Olmaz, mümkün olmayan* — **Dehr:** *Dünya*.

— 2 —

Allah bir Muhammed, Ali, Nazar eyle bari bana
İzz ü celâlin aşkına, Çektirme şol zarı bana

Pirlerden inüb Hu deriz, Yalan dünyayı nideriz
Ölürüz hasret gideriz, Göster şol didârı bana

Muhammed Ali'dir server, Aşkına varıben yalvar
Her kişinin muradın ver, Efendim sevdiğim bana

Kul Yetim ağlar yerinir, Aşk hayaliyle sürünür
Cennet - i Rıdvan görünür, Şol güzelin kaddi bana

Nazar eyle: *Bak* — **İzz ü celâl:** *Yücelik ve ululuk* — **Zâr:** *İnleme* — **Habret:** *Özlemle* — **Didâr:** *Cemâl, güzel yüz* — **Server:** *Başbuğ* — **Kadd:** *Boy, pos.*

— 3 —

Bihamdillâh yine bir hoş demim var
Feragat aleminde alemim var

Dü alem işret ü ayşına virmem
Derun - i dilde cana bir gamım var

Cihanın az u çoğundan geçelden
Gönülde sanma kim biş ü kemim var

Salındırmaz muhiti kirpiğine
Benim cism - i terimde bir nemim var

Duhan - ı âha sertâpi boyandım
Yetim âh itmeyim mi matemim var

Dem: *An* — **Feragat:** *Özveri* — **Dü alem:** *Dünya ve ahırat* — **İşret ü ayş:** *İçki içmek* — **Derun - i dil:** *Gönül içi* — **Cana:** *Sevgili* — **Matem:** *Yas* — **Sertap:** *Baştan başa* — **Bişi kem:** *Kötü isteğim* — **Duhan - ı âh:** *Ahımın dumanı* — **Gam:** *Üzüntü* — **Bihamdillah:** *Tanrı'ya şükürler olsun* — **Geçelden:** *Geçerli* —

Pençe - i Al - i âbâ: Bir elin beş parmağı ile simgelenen, Hz. Muhammed - Hz. Ali - Hz. Fatıma -tül Zehra - Hz. Hasan - ı mücteba - Hz. Hüseyni desti Kerbelâ'dan oluşan ehl - i beyt. Bu adların sağ elin baş parmağından başlayarak sırasıyla yazıldığı levha. —

Pençeci: Bektaşiliğin çelebiyan kolunda görgü sırasında, talibin sırtına erkân (alaca değnek) ile değilde elle sıvazlayanlara verilen ad. —

Perde: Tasavvuf felsefesinde, Tanrı ile nesnel varlık dünyasını birbirinden ayıran gerçekte bulunmayan simgesel engel. Bir başka söyleyişle, Hak ile kul arasında kimi zulumat'tan (karanlıklardan), kimi ise nurdan (ışıktan) engeller (perdeler) vardır. Bunlar Hakk'ın gönülde tecelli etmesini önler.

Tarikatta, yolun olgunluğun yüksek aşamalarına ulaşan canlılar, bu engelleri (perdeleri) aşarak tanrısal varlıkla yüz yüze gelebilirler.

Dünyasal istekler, mal, mülk, nefs, şehvet vb. gibi Hak ile kul arasındaki zulmeti, engeli oluşturur. Nefsini yenemeyen, bu isteklerinden sıyrılamayan kimseler Tanrısal varlıkla karşı karşıya, yüz yüze gelme şansını tümüyle yitirirler, artık onlar dolaşan ölüden başka bir şey değillerdir. Tanrıya ancak bu manevi perdeleri kaldırarak aşama aşama varılabilir. Zulmet perdeleri kalkınca Hakla insan birleşir. Zulmet perdeleri inançla, sevgiyle, ibadetle yokedilebilir sevgi zulmeti eritir, yokeder.

Küre: Bir çok Alevi - Bektaşi şiirinde geçen bu deyim de simgesel bir kavramdır. Fiziksel olarak bütün noktaları merkezlerinden ayni uzaklıkta bulunan kapalı bir yüzeyle sınırlandırılmış cisim anlamına gelir. Dünyayı, yeryüzünü anlatmak için de kullanılır. Ancak tarikatta Hazreti Fatma ocağını simgeler. Küre makamı ise çiğ yiyeceklerin pişirilip yenebilecekleri duruma getirildikleri (Fatma ocağı) olarak düşünülmüş, olgunlaşma, kemâle erme aşaması, makamı olarak kabul edilmiştir. Kûre talibin, dervişin, canların piştiği yetkinleştiği kabul edilen manevi bir simgedir.

Tekkelerde ocak, bir niyaz yeridir. Belli aşamalardan sonra talip, buraya getirilir ve kendisine kürenin, Hazreti Fatma ocağının ne anlama geldiği anlatılır. Eski Türklerde de ocak kutsaldır, ölümsüzlüğün, sürekliliğin simgesi olarak kabul edilir.

CAFERİ

Gerçek kimliği, doğum - ölüm tarihleri, nereli olduğu ve yapıtları bilinmiyor. Ancak, onaltıncı yüzyılda yaşadığı sanılıyor. Bektaşi ozanıdır. Tezkirelerde yaşamına ilişkin hiç bir bilgi yok. Bununla birlikte aynı yüzyıl içinde yazılan dergilerde bazı nefesleri görülmektedir. Gönlü, aşırı Ali sevgisiyle dolu bir ozandır.

1 —

Ali'dir ol ki alemde bu gün şah - ı mualla'dır
İmam - i a'zam ü ekrem sipehsâlâr - ı a'lâdır

Ali emriyle gelmiştir vücude alem ü adem
Ali hükmiyle olmuştur ne kim pinhan ü peydâdır

Ali'dir sırr - ı Sübhâni Ali'dir alemin canı
Ali'dir gevherin kanı Ali hem ka'r - ı deryadır

Ali şol Lâmekândır kim münezzehdir kamu şeyden
Ali şol binişandır kim her eşyada hüveydâdır

Ali'dir kıymet - i gevher Ali'dir bibâha cevher
Ali'dir aleme server Ali nur - i mücellâdır

Ali'dir cami' - i Kur'an Ali'dir rahmet - i Rahman
Ali'dir menba' - i ihsan ki bi mânend ü yektâdır

Ali şol şah - ı merdandır Ali ol Şir - i Yezdan'dır
Ali ol bahr - i ihsandır ki bir lü'lu - yi lâlâdır

Ali'dendir eyâ mü'min vücudu cümle mevcudun
Hem oldur nokta - i bâ hem kitab - ı Hak Taalâ'dır

Ali ol zat - ı mutlaktır ki her şey'e muhit oldu
Eğerçi cümle eşyadan münezzehtir müberrâdır

Ali sırr - ı İlâhi'dir cihanın padişahıdır
Bu mü'minler sipahidir kemi'r - i ruz - i heycândır

Sıfat u zatına şahın kimesne olmadı vakıf
Meğer anlar ki alemde Ali anlara mevlâdır

Be - hakk - ı Şebber ü Şübber be'hakk - ı Abid ü server
Be - hakk - ı Bâkır u Ca'fer ki Hayder şah - ı ulyâdır

Be - hakk - ı Kâzım u rehber be - hakk - ı Şah Rıza mihter
Be - hakk - ı nur - i peygamber şeh - i sultan - ı tuğrâdır

Taki hakkıyçün ey âkil Naki'den olmağıl gafil
İmamı Askeri kâmil cihan dârına Dârâ'dır

Elâ ey Mehdi - i mihter kami çâkerlerin serveri
Kulundur **Ca'feri** kemter kamu ednâdan ednâdır

Sipehsâlâr: *Kervan başı, başkomutan* — **Pinhan:** *Gizli* — **Peyda:** *Ortaya çıkan* — **Sırr - ı Sübhan:** *Tanrı'nın sırrı* — **Ka'r - ı derya:** *Deryanın dili* — **Lâmekân:** *Mekansızlık* — **Münezzeh:** *Arınmış* — **Binişan:** *Nişansız* — **Hüveyda:** *Görünen* — **Bibaha:** *Pahası pek büyük* — **Sipâh:** *Asker, ordu* —**Mücellâ:** *Parlak* — **Cami - i Kur'an:** *Kur'an toplayan* — **Muhit:** *Kapsayan* — **Bi mânend ü yektâ:** *Eşi, benzeri bulunmayan* — **Şir - i Yezdan:** *Tanrı'nın Arslan'ı Ali* — **Lülu - yi lâlâ:** *Kıymetli inci* — **Mevlâ:** *Sahib* — **Ednâ:** *Değersiz* — **Müberrâ:** *Aklanmış* — **Heycâ:** *Kavga, dövüş* — **Mihter:** *Daha büyük* — **Abid:** *Kullar* — **Noktayı bâ:** *Hz. Ali'nin "be harfinin altındaki noktayım" yüce sözü* — **Server:** *Önder.*

— 2 —

Şah - ı cihan Aliy - yi velidir güman değil
Her kim değil der ise bil ehl - i iman değil

Hakkında lâfetâ deyü buyurdu ol ilâh
Anın misali dünyede hiç bir civan değil

Her kişiye verilmedi Düldül ü Zülfikar
Her bir hasis server - i sahih kıran değil

Her hârici ne bilsin Ali'nin hakikatin
Div - i lâine sırr - ı İlâhi ayan değil

Sultan - ı kâinât hemen ol imamdır
Her bir zelil - i güm şude şah - ı cihan değil

Şeh hizmetine belini merdane bağla kim
Ömrün bakası yok bu cihan cavidan değil

Yoktun anın ticaretinin sudu zerrece
Her kim bu yolda can ü seri tercüman değil

Sultan - ı din Hasen Hüseyn şah - ı Kerbelâ
Yolunda can diriğ kılan pehlivan değil

Zeyn - ül - ibâd ü Bâkır u Sadık'la Kâzım'ın
Nuru hemişe dide - i dilden nihan değil

Server Rıza Taki vü Naki şah Askeri
Mihrinden özge mihre bu gönlüm mekân değil

Ey **Ca'feri** kaçan buliser izzet ü şeref
Şol kimseler ki bende - i sahib zaman değil

Güman: *Şüphe* — **Divi lâin:** *Lanetli şeytan* — **Hasis:** *Cimri, istemez* —**Cavidan:** *Ölümsüz* — **Zelil:** *Hor, hakir, alçak* — **Güm şüde:** *Başıboş gidiş* — **Bende:** *Kul* — **Sud:** *Kâr, fayda* — **Diriğ:** *Esirgeme, önleme* — **İbad:** *Çok bereketli* — **Hemişe:** *Her vakit, daima* — **Dide - i dilde nihan:** *Gönül gözünde gizli.*

— 3 —

Anın kim derde dermanı Muhammed Mustafadandır
Delil - i rah - ı imanı Aliy - yel - Murteza'dandır

Ne mü'min kim Hasen mihrin gönülde eyledi muhkem
Şefaat ana mahşerde Hüseyn - i Kerbelâ'dandır

İmam - ı Abidin Bâkır cihanda gün gibi zahir
Ne bilsün bunları kafir ki bunlar rehnümâdandır

Gel imdi Ca'fer - i Sadık'tan al burhan delâil kim
Delil - i ehl - i irfanın kamu ol pişüvadandır

Cihanda Kâzımı her kim İmam - ı heftümin bildi
Hemişe ana himmetler Ali Musa Rıza'dandır

Taki vü bâ Naki Asker bularındır cihan yekser
Muhammed Mehdi ol mehter beli nur - i hüdâdandır

Ne gam yer **Ca'feri** işbu cihanın hâdisatından
Çün anın her dü alemde demi Al - i abâ 'dandır

Delil: *Kılavuz* — **Mihr:** *Mühür, sevgi* — **Delâil, delil:** *Belge, belgeler* — **Pişüva:** *Önder* — **Dem:** *Zaman, devir* — **Mehter:** *Rütbe, nişan müjdecisi* — **Rehnümâ:** *Yol gösteren* — **Burhan:** *Kanıt* — **Yeksar:** *Yalnız başına* — **Hadisat:** *Olaylar, günlük vakalar, hadiseler* — **Al - i âbâ:** *Ehli beyt* — **Heftümin:** *Yedinci* — **Heftü merdan:** *Yedi büyükler (ulular) anlamına gelir. Tasavvufta bunlar: Kutub, Gavs, Ahyâr, Evtâd, Ebdal, Nukabâ ve Nücebâ'dır. Eshab - ı kehf'de de yediler vardır. Kuran'da kendilerinden söz edilir. Bunlar: Yemliha, Mekselinâ, Mislinâ, Mernüş, Debernüş, Sâzenüş, Kefeştatayyuş ve Kıtmir (köpekleri)' dir. Söylenceye göre mağarada 200 yıl uyuduktan sonra uyanmışlar, insanlarla görüşmüş ve sonra da aynı mağarada sır olmuşlar.*

KIBLE: Kıble kelimesinin kullanıldığı yerde bir yön bildirimi söz konusu olmakta ve bu yönde bir cemâl bulunmaktadır. Kıble kelimesine ilişkin Halifebaba Turgut Koca'nın bir açıklamasını olduğu gibi aktarıyoruz:

"İslam'da kıble birdir. Kabe-i Muazzama denir. Bundan başka bir de, Hacet Kıblesi vardır. Hacet Kıblesi ise 7 tanedir 12 imam bu 7 yerde yatar, bunlar:

1. kıble: Medine-i Münevvere - Medine'de
2. kıble: Cennet-il Bakı - Medine'de
3. kıble: Necef-ül Eşref — Irak, Necef'te
4. kıble: Kerbela'da
5. kıble: Kazımiye - Bağdat'ta
6. kıble: Samire-de Serdap da denilir. Mehdi'nin sır olduğu yer olarak bilinir.
7. kıble: Horasan'da Meşhet (Şehitlik) - Kum eyaletindedir.

Kabe'yi birinci kabul edersek bu 8 olur. 8 nci yerde de 8 nci imam yatar onun için Kıble-i Heştim denir.

Yüzde 7 hat bulunduğu bu nedenle, yedisi tamamlanınca insan cemalinde yattığı ortaya çıkar."

KOYUN ABDAL

Onaltıncı yüzyılda yaşamış bir Bektaşi ozanı. Mezarı Kayseri'nin Bünyan ilçesine bağlı Koyun Abdal köyündedir. Alevi-Türkmen Hasanlu aşiretindendir. Yörüktür. (**C. Türkay-Başbakanlık Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğunda Aşiret, oymak ve cemaatler s. 409**). Gerçek adı, kimliği hakkında elde yeterli bilgi yok. 1645 yılında ölen Koyunoğlu ile ilişkisi kesinleştirilemedi. Ancak yine de Yeniçeri katibi Koyunoğlu olması mümkün. Viyana kütüphanesi Türkçe yazma eserler arasında 2006 numaralı bir dergide bir demesi kayıtlıdır (**Sadettin Nüzhet Ergün a. g. e. c. II, s: 72**). Akıcı, duru, içten ve coşkulu bir dili var. Hünkar Hacı Bektaş Veli evlatlarından Şah Kalender Çelebi müridlerindendir. Kalender Çelebi Ayaklanmasına bizzat katılmıştır (1527). Osmanlı tarihçisi Ferdiye göre Kalender Çelebi'nin yenilgisi Alevi-Türkmenler için büyük bir kıyım olmuştur. Ünlü deyişi 1565-75 yılları arasında yazılmış bir mecmuada vardır. (**Fahri Bilge, Kalender Vakası ve Koyun Abdal, Erciyes Dergisi, Kayseri Halkevi yayını s. 17 Kayseri, 1941 s. 503-506, aktaran: A. Haydar Avcı, Kalender Çelebi Ayaklanması. AAA yayınları 1998 s. 84-107**). Şairin 1645 yılında ölen şair Koyunoğlu ile ilişkisi kesin belirlenememiştir.

Bazı Bektaşi cönklerinde nefesleri görülür. Nefeslerini hece ölçüsüyle yazmıştır. Koyun Abdal'ın henüz yayınlanmamış bir velayetnamesi de vardır (**A. Haydar Avcı**).

— 1 —

Seni Şaha gider derler, Gel gitme güzel Kalender
Atan anan yüzün suyun, Terk etme güzel Kalender

Hacı Bektaş değil m - atan, Hünkâr Veli değil m - öten
Kerbelâ'da mekân tutan, Gel gitme güzel Kalender

Sen Hacı Bektaş gülüsün, Şu aleme dopdolusun
Sen de bir erin oğlusun, Gel gitme güzel Kalender

Yedilmez oldu yedekler, Kurulmaz oldu otaklar
Harb oldu kaldı çıraklar, Gel gitme güzel Kalender

Bölük bölük oldu beğler, Dikildi sayvanlar tuğlar
Koyun Abdal durmuş ağlar, Gel gitme güzel Kalender*

---

* Kalender Çelebi (1476-1528) yıllarında yaşadı. Kitabımızın bu cildinin 35. sayfasına bakınız.

— 2 —

Karlı dağdan akan sular
Aktı gider Şah'a doğru
Mülk sahibi nice beyler
Kalktı gider Şah'a doğru

Gözüm Şah yolunda kaldı
Kırkbin Rum Abdalı geldi
Onlar ikrâra bend oldu
Baktı gider Şah'a doğru

Yeryüzünde biten otlar
Meydan diler koç yiğitler
Ala gözlü arap atlar
Kalktı gider Şah'a doğru

↓ Benim dilediğim özür
Önümde Bozatlı Hızır
Geldi onbin atlı hazır
Kalktı gider Şah'a doğru

Benim dilediğim dilek
Çarkını dönderir felek
Önümüzden giden ulak
Kalktı gider Şah'a doğru

Toplandı erenler pirler
Hak için verilir serler
Yükünü tayladı erler
Kalktı gider Şah'a doğru

Koyun Abdal aktı coştu
Bendine sığmadı taştı
Kervanımız yola düştü
Kalktı gider Şah'a doğru

İkrâra bend olmak: *Gerçeğe, doğruya bağlanmak* — **Ser:** *Baş* — **Taylamak:** *Denklemek, hazırlamak* — **Ulak:** *Haberci. Haber götürüp getjren kimse.*

— 3 —

Hakka giden bezirgânlar
Ulaştılar hana bugün
Muhipler pirini sevmiş
Can kattılar cana bugün

Şah dolusundan içelim
Kalkıp meydana geçelim
Şah'ın yurduna göçelim
Kervanımız kona bugün

Şahın dolusundan kanın
Pervaz vurup samah dönün
Erenler niyâza inin
Canlar dolu suna bugün

↓ Şah'ın katarı çekilir
Meydana sancak dikilir
Dört yanda delil yakılır
Yolcular uyana bugün

Aşıklar belâdan dönmez
Dost meyinden içer kanmaz
Yürekte od yanar sönmez
Dertli dertli yana bugün

Coşkun ırmaklara daldım
Ol Şah'ımdan niyâz aldım
Eşiğine turab oldum
Uğradım sultana bugün

Koyun Abdal oldu tamam
İşte geldi Sahip Zaman
Yardımcımız Onik'imam
Geçtiler meydana bugün

Delil: *1) Yol gösterici, kılavuz. 2) Tekkelerde, cem törenlerinde, törenin yapıldığı meydandaki çerağları uyandırmak için kullanılan balmumlu fitil. Bir tür küçük çerağ* — **Muhip:** *Seven, sevgi besleyen, dost* — **Pervaz:** *1) Kanat. 2) Uçma, uçuş* — **Sahip Zaman:** *Zamanın sahibi, bekçisi. Şah Kalender Çelebi.*

— 4 —

İşidin beyler ağalar
Pirim Kalender geliyor
Yüce dağlar sarp kayalar
Pirim Kalender geliyor

↓ Gazaya sancak açıldı
Yiğide donlar biçildi
Erler meydanda seçildi
Pirim Kalender geliyor

Havada dolanan kuşlar
Gerçek mi gördüğüm düşler
Saf saf oldu yürüyüşler
Pirim Kalender geliyor

Benim pirim adil vezir
Çağırdığım yerde hazır
Yardımcımız İlyas Hızır
Pirim Kalender geliyor

Mehdi-i zamandır adı
Bitsin mazlumun feryadı
Hacı Bektaş'ın evlâdı
Pirim Kalender geliyor

Er isen erliğin bildir
Düşkünü meydandan kaldır
Sürdüğü bir ulu yoldur
Pirim Kalender geliyor

Koyun Abdal eydür erler
Yardımcımız olsun Pirler
Sarp geçitler ulu şarlar
Pirim Kalender geliyor

Mehdi-i Zaman: *Kurtarıcı. Beklenmedik bir zamanda ortaya çıkıp insanları kötülükten ve zulümden kurtaracağına inanılan kişi. Şah Kalender.*

— 5 —

Yaşlar doldu ala göze
Yetiş Şah-ı Merdan yetiş
Bun deminde şimdi bize
Yetiş Şah-ı Merdan yetiş

Benim şahım canlar canı
Nedir derdimin dermanı
Kara günde koyma beni
Yetiş Şah-ı Merdan yetiş

Gördüm yakını ırağı
Dost ilinde dost durağı
Pirimin yanar çırağı
Yetiş Şah-ı Merdan yetiş

Yezit üstümüze geldi
Bendelerin bunda kaldı
Benzim sararuban soldu
Yetiş Şah-ı Merdan yetiş

↓ Kana boyandı her gazi
Edelim hakka niyâzı
Bun deminde koyma bizi
Yetiş Şah-ı Merdan yetiş

Yezit vermiyor amanı
Gitmez gönlümün gümanı
Yetişmenin tam zamanı
Yetiş Şah-ı Merdan yetiş

Koyun Abdal böyle n'olur
Bu zulüm böyle mi kalır
Bize imdat kimden olur
Yetiş Şah-ı Merdan yetiş

Bende: *Bir yere bend olan, bağlı bulunan kimse* — **Bun demi:** *Darlık ve sıkıntı anı, bunalım anı* — **Çerağ:** *Alevilerin cemlerinde yaktıkları, kablar içerisinde bulunan mumlu fitiller. Çerağ, Alevi toplumunda kutsaldır* — **Güman:** *Sıkıntı, kuşku, tedirginlik* — **Şah-I Merdan:** *Yiğitler şahı, mertlerin önderi, öncüsü. Bu ünvan, Alevilerde genellikle Hazreti Ali için kullanılır.*

— 6 —

Ben bu yolu bilmez idim
Aşk gönlüme düşdü gider
Aşk elinden dertli gönlüm
Kaynayuban taşdı gider

Aşık maşukunu arar
Varup dost iline sorar
Bu gönül maksuda erer
Bir pire danışdı gider

Hani bizden öğüd alan
Kalır mı dünyaya gelen
Bu dünyayı uçmak kılan
Bir aşk ile geçdi gider

↓ Aşk oduna düşen kişi
Dün ü gün yanmaktır işi
Sönmez bağrının ateşi
Büryan oldu pişdi gider

Aşk oduna yanmaz olan
Öleceğin sanmaz olan
Göz açıp uyanmaz olan
Bir gaflete düşdü gider

Bu aşk bana bir düş idi
Haktan gelen bir iş idi
Koyun Abdal bir kuş idi
Halk içinden uçdu gider

Maksud: *İstek, arzu* — **Maşuk:** *Aşk ile, tutku ile bağlanılan kimse. Sevgili* — **Müyesser:** *Kolayı bulunup yapılan, kolaylıkla olan. Önünde engel bulunmayan* — **Od:** *Ateş* — **Uçmak:** *Cennet.*

— 7 —

Gel gidelim Şaha doğru
Bizi burda bilen olmaz
Arz eylesem halimizi
Yanımıza gelen olmaz

Hak yoluna kıldım nazar
Düşkün vardır yoldan azar
Niceleri yüzde gezer
Derin göle dalan olmaz

Bir su içtim derin gölden
Yüz çevirmem doğru yoldan
Arif olan bilir halden
Cahillerden bilen olmaz

↓ Aç bakalım kemâlini
Seyredelim cemâlini
Her yerde satmam malını
Paha verip alan olmaz

Mihman oldum yatam dedim
Gam yükünü atam dedim
Dükkân açtım satam dedim
Kumaşımdan alan olmaz

Koyun Abdal eydur uçar
Arif olan bir bir seçer
Mihman olan konar göçer
Eğlenip de kalan olmaz

Cemâl: *Yüz* — **İkrâr:** *1) Onaylamak, kabul etmek 2) Hakkı söylemek, doğru olanı söylemek 3) Gerçek* — **Mihman:** *Konuk. Şah Kalender Çelebi.*

— 8 —

Aşk elinden içtiğimiz
Denizlerin sürüsüdür
Leşkerimiz çeker mürşid
Gerçeklerin birisidir

Yeryüzüne nazar salan
Düşmüşlerin elin alan
Yeşil sancak çekmiş gelen
On iki imam çerisidir

↓ Ulu şarlar bedestanlar
Ulular gözlü mestanlar
Al çiçekli gülistanlar
Evliyalar korusudur

Gevher bulup almadın mı
Kıymetini bilmedin mi
Münkir yola gelmedin mi
Kendi gönül kurusudur

Koyunoğlu Kur'an'a bak
İpi Mansur boynuna tak
Nesimi oldu Hak'la Hak
Yüzdükleri derisidir

Leşker: *Asker* — **Çeri:** *Asker* — **Şar:** *Kent, şehir* — **Mestan:** *Sarhoş* — **Bedestan:** *Değerli eşya ve taşların satıldığı çarşı, kapalı çarşı* — **Gülistan:** *Gülbahçesi* — **Gevher:** *Elmas, inci gibi değerli taş, mücevher* — **Münkir:** *İnkâr eden* — **Kalender:** *Derviş. Kalenderilik gönül zenginliğini her şeyin üstünde tutan, tanrısal bir varlık olan insanın dünyaya bağlanmadan her türlü kuralın dışında gören, gösterişe önem vermeyen, insanların sade, temiz, riyasız ve içtenlikli yaşamalarını

öngören bir tarikat olarak 13. yüzyılda ortaya çıkmıştır. Kurucusu Hacı Bektaşi Veli'nin çağdaşı olan Kalender Yusuf Endülüsi'dir. Bu tarikatın beş temel koşulu vardır. 1) Kalp temizliği, 2) Nefsin temizliği, 3) Dünya pisliklerinden arınma, 4) Zekatlarla yaşayarak sürekli dolaşma, 5) Tanrı beğenisine ulaşabilmek için kesin bir sadelik uygulama.

Kalenderler saç, sakal, bıyık ve kaşlarını tıraş ederlerdi. Yün ya da kıldan dokunmuş giysiler giyerlerdi. Boyun, kulak, bel ve bileklerinde halkalar bulunurdu. Toplumun dinsel değerlerini geleneklerini önemsemezlerdi. Muhammed Ali, Hasan, Hüseyin, Fatıma sevgisiyle yaşarlardı.

TUFEYLİ

Gerçek kimliği ve yaşantısı gibi, doğum - ölüm tarihleri ile yapıtları da karanlıklara karışmıştır. Elde yeterli bilgiler ve belgeler yok. Ancak, onaltıncı yüzyılda yaşamış bir Bektaşi ozanı, Ahdi tezkiresinde sözü edilen Tufeyli'nin, Diyarbakır'lı olduğu bilinmektedir. Tufeyli, aruz ölçüsünü başarılı bir biçimde kullanmıştır. O dönemde yazılmış bir Bektaşi dergisinde şu nefesi görülmektedir.

Şeha devr ile devranun cihanda cavidan olsun
Çerağun ta ebed yansun delilün hanedan olsun

Hüdâ vü Mustafa olsun senün daim nigehdârun
Kapunda devlet ü baht ü saadet pâsbân olsun

Emir - ül - mü'minin Hayder sana yar olsun iy server
Önünce Hâdi - i rehber emir - i mü'minân olsun

Hasen birle Hüseyn olsun senün yar ü nigehdârun
Ali Zeyn - el - abâ ilmi sana ayn - ı ayan olsun

Muhammed Bâkır u Ca'fer olar olsun sana rehber
Hemine anlarun ışkı senün çeşminde can olsun

İmam Kâzım Ali Musa Rıza'nun himmeti dayim
Senünle ma'nide hemrâh ü hemdem hem inan olsun

Taki birle Naki mihri sana Hak'dan hidâyettir
Deminde Şah Hasen nutkı sana tiğ - ı zebân olsun

Senün bu kutlu devrânunda olsun Mehdi'nün devri
Senün vakt - ızamanunda dem - i sahib zaman olsun

Yüzünden perdeyi ref' it görünsün nur - i Hak zâhir
Lebünden bir haber eyle nihan sırrı ayan olsun

Hakikat ilminün kimse beyanın bilmedi şaha
Senun şanuna gelmişdür yine senden beyan olsun

Getür kesreti alemden gel iy serhalka - i tevhid
Açılsun vahdetün virdi cihana cümle can olsun

Kemâl ehli olan canlar cihanda almadı kâmın
Senün devründe anlar kâmyâb ü kâmrân olsun

Tufeyli' nün bu nazmuna nazar kıl iltifat eyle
Cıhanda söylesün vasfını peyk - i râyegân olsun

Şeha: *Ey şah* — **Cavidan:** *Devamlı, sonu olmayan* — **Hanedan:** *Hzt. Peygamberin soyu (Ehl i beyt)* — **Nigehdâr:** *Gözcü, bekçi* — **Kamyap:** *İstediğini bulmuş* —**Pasbân:** *Bekçi* — **Çeşm:** *Göz* — **Mihr:** *Sevgi* — **Kâm:** *Murad, istenen şey* —**Tığ:** *Kılıç* — **Zebân:** *Ağız* — **Ref':** *Kaldırmak* — **Leb:** *Dudak* — **Nihân:** *Gizli* — **Peyk:** *Haber getiren, götüren, ulak* — **Ayan:** *Açık, ortada* — **Hemrah:** *Yol arkadaşı, yoldaş* — **Rayegân:** *Karşılıksız elde edilen şey* — **Kâmrân:** *Kutlu, mutlu* — **Ebed:** *Sonsuz* — **Emirülmüminin:** *Halife* — **Hem dem:** **Sıkı fıkı, canciğer arkadaş** — **Server:** *Önder* —**Vasıf:** *Nitelik* — **Ayn - ı ayan:** *Ap - açık* — **Işkı:** *Sevgisi, aşkı* — **Hemine:** *Bu bile, tıpkı* — **Kesret:** *Çokluk, bolluk* — **Serhalka - i tevhid:** *Birlik halkasının başı* — **Vahdetün virdi:** *Tanrı birliğinin sürekli söylenmesi* — **İltifat:** *Gönül alma, övme* — **Kâmyab**: *Mutlu, talihli.*

İLGİLİ KAVRAMLAR

1 — **KEVSER:** Sembolik anlamı, 'Sır'dır.

2 — **SAKİ:** Dem dağıtan kişiye denir. "Sakiye muhabbet değildir bâki" cümlesi sohbetlerde sık sık geçmektedir.

3 — **AŞURE:** Arapça'da '10. cu gün' anlamına gelen 'Aşura' kelimesinden gelir. Şeklen İmam Hüseyin'in şehadetini anmak amacıyla aşure pişirilir. Bektaşilerde önemli olanın Aşure'nin simgelediği anlam olduğu söylenmektedir ki bunda hakim olan duygu 'zulme karşı oluş, zalimlerin zulmüne son verilmesi dileğidir.

ARŞİ

Yaşantısı, kimliği, nereli olduğu, ne zaman nerde doğup öldüğü ve asıl adı bilinmemektedir. Ancak, onaltıncı yüzyılda yaşadığı sanılan bir Bektaşi ozanı. Hurufi felsefesi doğrultusunda bir çok şiirler söylemiştir. Şiirde ve anlamda çok başarılıdır.

Külâh - ı Hacı Bektaş - ı Veli'yi
Giyen idrâk eder sırr - ı Ali'yi

Olur âyine - i kalbi musaffâ
Derununda bulur nur - i celiyi

Giyüp kisvet sücud ettikte anlar
Ezelden söylenen Kalubeliyi

Görür mü kisvet - i Hünkâr'a lâyık
Hiredmend - i tarikat her deliyi

Olur tâbi tarik - ı evliyâya
Sevenler Arşiya Al - i Ali'yi

Külâh: *Taç, başlık* — **Kisvet:** *Kutsal giysiler* — **Nur - i celi:** *Parlak nur* — **Al - i Ali:** *Ali çocukları.* — **Musaffa:** *Tertemiz* — **Derununda:** *İçinde* — **Ayine:** *Ayna* — **Hiredmend:** *Öğrenci* —

Bir başka şiirinde Arşi:

Kelam-zat idim kün emri irad olmadan evvel
Bu hak-ü bad-ü ab-ü ateş icad olmadan evvel
Gezerdim üçyüz altmış menzili gün gibi şeb ta rûz
Bu eflak-ı zümürrüd-fâm bünyad olmadan evvel
Bana bildirmiş idi sırr-ı esmanın beyanın hep
Melaik zümresine Adem üstad olmadan evvel

"Allah evrenin yaratılması için ol (kün) buyruğunu vermeden önce ben onun özünde dile gelen söz idim. Allah benimle dile gelir konuşurdu ancak. Ben bu toprak, bu su, yel, ateş gibi varlığın özünü dört ilke ortaya konmadan önce, Allah'ın özünde idim. Bu üç yüz altmış derecelik gökler daha yaratılmadan gece gündüz dolaşır dururdum. Evet, bu zümrüt

yaratılmadan önce de vardım. Allah, Adem peygambere varlıkların ismini bildirmeden önce bana bildirmişti. Öyleki Adem peygamber meleklerin önderi olmadan, melekler ona tapmadan, önünde eğilmeden önce, onun bileceklerini ben bilirdim.

Allah onları önce bana bildirmişti, derken güçlü bir düşünceyi sergiler. Kutsal bir hadise göre, Allah, 'Hz. Muhammed'e "Levlake levlak vema halekül eflak" yani "sen olmasan, sen olmasan bizde yaratmazdık" demiş. Bu söz, İslam dininin özüyle sıkı sıkıya ilgili bir düşünceyi içermektedir. Evrenden, Adem peygamberden önce, Tanrı'nın özünde var olduğunu söyleyen Arşi, tanrısal bir gerçek olduğunu öne sürüyor. Toprak-od-su-ateş gibi dört ana ögeden önce varolduğunu, tinsel varlığın önceliğini vurguluyor. Tanrı'nın insanı sonradan yarattığı görüşüne karşı çıkıyor. Oluşun insan için yeni bir şey olmadığını, insanın yoklukla bir ilgisinin bulunmadığını dile getiriyor. Böylece, Kuran'ın insan yoktan var edilmiştir görüşünden ayrı bir görüş ortaya koyuyor. Allah, Adem peygamberi dolayısıyla insanı topraktan var ettiğini hem Tevrat ve İncilde, hem de Kuranda söylüyor (**El-Hicr suresi 26, 27; Dehr suresi 2**) Arşi bu görüşe karşı çıkıyor.

— **İnziva:** Arapça kökenli bir sözcük olup tek başına yaşama anlamına gelir. Tasavvufta Tanrı düşüncesini daha içten ve derinden yaşayabilmek için günüh işleme ortamından uzaklaşarak ayrı yaşama, yaşamı bu şekilde tüm ibadetle geçirme anlamında kullanılır. Bir başka söyleyişle, günah ortamı olarak algılanan toplum yaşamından koparak tek başına yaşamak, inzivaya çekilmektir.

Tarikat yolcusunu bu dünya nimetleri engeller, Tanrı'ya gitmesine, ona doğru ilerlemesine mani olur. Salik dünya sevgisinden, dünyaya duyulan ilgiden kendini kurtaramadığı sürece vahdete eremez. Geçici varlıklar aleminden kurtulamaz.

İnziva, tarikat yolcusuna yükselme ve arınma sağlayan bir yöntem türüdür. Genelde iki şekilde uygulanır.

1) Halk içinde Hakk'la olmak. Belli olgunluğa ereşmiş tarikat mensubuna uygulanabilir. Aslında tarikat adamı toplumun içinde yaşarken bile yalnızdır, O hep Tanrı'yla birliktedir. Bu anlamda dünyada bir başınadır ve gariptir, her şey elinde olsa bile hiç bir şeyi yoktur.

2) Dünya nimetlerinden uzakta tek başına yaşama, Bu aşamada, tarikata yeni girenler, yeterli olgunluk aşamasına varamayanlar için bir yükselme ve arınma yöntemi olarak uygulanır. Bu tür uygulama daha çok, tekkelerde belli süreler için çilehanede geçirilen yaşama tarzlarında görülür.

NEMAYİ

Yaşamı ve kimliği hakkında hemen hemen hiç bir bilgi yok. Onaltıncı yüzyılda yaşamış bir Bektaşi ozanıdır. Tezkirelerde de yaşamına ilişkin hiç bilgi bulunmuyor. Bununla birlikte Kafzade Faizi'nin tezkiresinde, Nemayi'nin 1596 yılında öldüğü bildiriliyor.

"Bakıb ayine - i dehre Nemayi göçtü"

sözü ile ölümüne tarih düşürüldüğü kaydediliyor. O dönemde yazılmış bazı dergilerde, Nemayi'nin şiirleri görülmektedir.

Bu usta şair, Hurufi felsefe ve inancına bağlıdır. Ona göre, Tanrı'nın görünüş alanına çıktığı yüz Ali'nin yüzüdür.

Öyleyse Tanrı, Ali'nin yüzünde görünür durumdadır.

Nemayi şiirlerinde düşüncelerini saklamayan, Ali'yi üstün gören, ona içten bağlanan, saygı duyan bir ozandır.

— 1 —

Ben ol anka - yi lâhutum ki kaf - ı lâmekânımdan
Göründüm gizli genç iken ezelden künfekânımdan

Ne esmâ sırrıdır hattın müsemmâ vech - i zatından
Ayan gör Fazl - ı Rahmani benim ruh - i revânımdan

Cemâlin müshafın gökten melek vahy etti indirdi
Nebiler bildi te'vilin çü can - ı cavidanımdan

Dem - i İsa' dürür nutkum diriltir cansız eşbâhı
Nefahtü fihi min ruhi ayan oldu lisânımdan

Ezelden ta ebed hayyım iki alemde hızr oldum
Maâni dürrüdür buldum ledün ilmini şanımdan

Tecelli kıldı Musa veş vücudun kuh - i Tur'undan
Nemayi zatının nuru tulu' ideli canımdan

Anka - yı Lâhut: *Tanrısal alemin ankası* — **Hayy:** *Diri* — **Genç:** *Hazine* — **Tulu:** *Doğmak* — **Maâni dürr:** *Mana incisi* —**Künfekân:** *"Ol dedi oluverdi", evrenin tümü* — **Kaf - ı Lâmekân:** *Mekansızlık dağı* — **Te'vil:** *Yorum, evirip çevirme* — **Nefahtü fihi min ruhi:** *Hicr suresi 29. ayet "Ruhumdan bir ruh üflediğimde", anlamındadır* — **Eşhâb:** *Kişiler, gövdeler, ceset* — **Kuh:** *Dağ.*

— 2 —

Fazl - ı Hak'kın nutk - ı zatı var sensin ya Ali
Dü cihanda gayri yok deyyâr sensin ya Ali

Yoğ iken ol dem zemin ü âsmân - ı kün fekân
Gün gibi ruşen olan envâr sensin ya Ali

Görünen mi'rac içinde enbiyâlar şahına
Suret - i Rahman olan didâr sensin ya Ali

Alim - ül - gaybi yüzündür sure - i Seb' - ul mesan
Levh - i dilde alem - ül - esrar sensin ya Ali

Hayber'in bâbın koparup Zülhimâri öldüren
Şir - i Yezdan katil i küffar sensin ya Ali

Nil kenarında bulan şol Cebrail'dan bâl ü per
Mehd içinde Hayder - i kerrar sensin ya Ali

Mü'min olan cennet içre âb - ı kevser nuş eder
Destinizden saki - i ebrar sensin ya Ali

Mülk - i ruhu nutk ile ma'mur edüb Mansur eden
Hem enelhak şem'ine envâr sensin ya Ali

Lâhmüke lâhmi hakıyçün ya Emirelmü'minin
Kul Kefâ'nın mahremi Muhtar sensin ya Ali

Afv kılgıl ruz - i mahşer aybını sen bendenin
Ehl - i cümre mazhar - ı Settâr sensin ya Ali

Evvel ahır zahir ü batın imam ü mürşid
Ehl - i dine rehber ü ikrar sensin ya Ali

İsmini vird idinüb söyler Nemayi subh u şâm
Diline tesbih olan ezkâr sensin ya Ali

Dü cihan: *İki cihan, dünya ve ahıret* — **Subh u şâm:** *Sabah ve akşam* — **Envâr:** *Nurlar* — **Alem - i gayb:** *Bilinmeyen alem, dünyanın öbür tarafı, ahıret* — **Ruşen:** *Parlayan, ışık saçan* — **Deyyar:** *tanınmış kişi* —**Şem':** *Mum* — **Didâr:** *Güzel yüz, cemâl* — **Levh - i dil:** *Gönül levhası* — **Alem - ül esrar:** *Sırlar alemi* — **Şir - i Yezdan:** *Tanrı'nın Arslan'ı* — **Katil - i küffar:** *Kafirleri öldüren* — **Bâl ü per:** *Kanat* — **Hayder - i kerrar:** *Tekrar tekrar saldıran arslan, Hz. Ali* — **Saki - i Ebrâr:** *Hayırlı saki* — **Enelhak:** *Hallacı Mansur'un öğretisinde; "Ben hakkım" anlamına gelen bir söz* — **Ruz - i mahşer:** *Mahşer günü* — **Cürm:** *Suç* — **Settâr:** *Örtücü, ayıpları bağışlayıcı* — **Ezkâr:** *Zikirler* — **Nuş:** *İçme* — **Mamur:** *Onarılmış* — **Kün:** *Ol* — **Zemin:** *yer* — **Asman:** *Gök* — **Envar:** *Parlaklık* — **Enbiya:** *Peygamberler, yalvaç* —

Sure - i seb'ul - mesan: Kuran'da birinci ayet olan Fatiha suresi, yedi ayetten oluşur. Bu ayetlerin her birinin insan başında bulunan yedi noktadan her birine benzediği ima edilmektedir. Burada ozan Tanrı'nın insana ne kadar önem verdiğini, insanın Tanrı katında yerinin çok yüce ve üstün olduğunu vurguluyor. Bu şiirde inancın etkisi ilk bakışta görülmektedir.

İmam: Hz. Muhammed'den sonra onun vekilliğini üstlenen halifelere verilen bir sandır. Hz. Ali ile Hz. Muhammed'in kızı Fatma soyundan gelen on bir kişiden herbirine verilen san.

Alevilik - Bektaşiliğin temelini imam inancı oluşturur. Hz. Ali'den başlayıp, imam Mehdi'yle biten imamların sayısı on ikidir.

İmamın varlığında dile gelen, biçimlenen inançlar, tarikatın özünü oluşturur. İmam üstün nitelikler taşıyan, Tanrı'ya yakın bir kimsedir. İnsan üstü yetenekleri, yetkeleri vardır. Onun görevi yalnızca toplumu yöneltmek değil, aynı zamanda insanlarla Tanrı arasında bağlantı kurmaktır. Bu nedenle o hep masumdur, eylem ve davranışlardan sorumlu değildir. Ölümsüzdür, yücedir, uludur. İmamın buyruklarını yerine getirmek, onun izinden ayrılmamak bir inanç gereğidir.

Simgeler Yolağı: Alevi - Bektaşilik yolağı bir simgeler yolağıdır. Alevi - Bektaşi tarikatında önemli öğe ve kavramlar çoğu kez simgelerle ifade edilir. Simgeler öge ve kavramlara hem anlam genişliği sağlar; hem de kavrama kutsallık niteliği temin ederek gizini ve önemini artırıp; yeni çağrışım ve algılama olanakları sağlıyarak kavrama derinlik kazandırır, içeriğini zenginleştirir. Alevi-Bektaşilikle şeriat kapısının simgesi havadır. Zaten İmam Cafer Buyruğuna göre, insan kökende, her biri bir kapı insanının kökeni durumunda olan ve anasır-ı erbaa sayılan hava, su, toprak ve ateş birleşiminden oluşur. Bu dört nesne dört tabana oturur. İnançta hava azarlar.

Tarikat kapısının simgesi ateştir. İnançta ateş insanı kötülüğe sürükler. Her simgenin çeşitli özellikleri vardır. Makalat'ta Hacı Bektaşi Veli "zahitlerin aslı ateştir (od)dur, ateş gibi hergün yanarak bu dünyada özlerini olgunlaştırırlar, ahiret te azaptan kurtu - lurlar" der.

Marifet kapısının simgesi su'dur. Buyruğa göre marifet kapısı dalgıçtır, sözün, anla - mını bilmektir, dindir, kandır, kendini eğitmektir, sövedir, yağdır. Makalata göre arif- ler marifet kavmidir, asılları sudur. Su arı-duru arıtıcıdır, ariflerde su gibi arı-duru ve arıtıcıdır, gönül verme kabul etme suyun uzantısı durumundadır. Suyunda tarikatta bir çok özellikleri vardır.

Hakikat kapısının simgesi topraktır. İnançta toprak Şah-ı Merdan Ali'dir. Velilik ve kerameti o ortaya çıkarmıştır. Toprak insana sunulmuş en kutsal varlıktır. Toprak olmak, kişinin özünü bilmesidir. Kişi huzuru toprağın bedendeki uzantısıdır. Toprak, en yüce bilimin ayrıntılı kitabıdır. Tanrı cenneti onun üzerine kurmuştur. Toprağında kutsal nitelikli çeşitli özellikleri vardır. Buyruk'a göre hakikat kapısı incidir. Sözün anlamına, kendi özüne ermektir, gerçeği görmektir, kalbe atılan, gönüle doğan sezgi, bilgi anlamdır; aldanma, yanılgı payı yoktur. Akılla Çelişki bir görüntüdür, bu kapı - nın yüklendiği misyon çok yüksektir.

Alevi-Bektaşi inancında daha yüzlerce simge vardır, herşey adeta simge örtüsünün saydamlığına bürünerek görünür.

HÜSREV

Onaltıncı yüzyılda yaşamış bir Bektaşi ozanı, İstanbul'ludur. Çağında bir çok kişiyi hicv ettiği için, "Deli Hüsrev" adıyla tanınır. Sancak beylerinden Karagöz Beyin oğludur. Yeniçeridir. 1595 yılında Kilidbahir kalesi komutanı iken ölmüştür. Hakkında Kafzade Faizi tezkiresinde bilgi vardır. "**Hüsrev cinani câ idi**" sözü ölümüne tarih düşürülmüştür. Buna göre ölümü (1004 H. — 1595 M.) tarihidir. Önceleri Sarhoş Bâli'ye intisab etmiş, sonra Bektaşi tarikatına girmiştir. Tarihçi Ali ve Hasan Çelebi, Hüsrev'in, Bektaşi tacı ile dolaştığını, Aşık Çelebi ise:

"Yaradılışında aşk cezbesi vardır. Nefsi fani, kendi abdal, tarikat erlerine derin sevgisi olan Hüsrev'in şiirleri, her türlü kuşkudan arınmıştır." demektedir.

Hüsrev, döneminin değerli ozanlarından biridir. Türk Divan şiirinde başarı kazanmıştır. Divanı bulunamamıştır. O çağdaki yazma dergilerde şiirleri görülmektedir.

Deli Hüsrev, şiirlerinde, varlık birliği görüşünü benimsemiş, insan varlığında Tanrı'nın görünüş alanına çıktığı inanç ve görüşünü yansıtmıştır. Tanrı'nın bütün nesnel varlıklarda görünüşünü, insanın vücudunda Tanrısal niteliklerin gözlemlenebileceğini vurgulamıştır.

— 1 —

Kimya buldum görünce hâkipâ - yi dilberi
İşim altun eyledim sevdim cevân - ı zergeri

Pute - i aşk - ı hakikat içre kalbim kal edüb
Halis ü muhlis o şah - ı hüsnün oldum çâkeri

Ruy - i zerdimle dür - i eşkim görüb meyl etti yar
Kadr - i zer zerger şinâsed kadr - i gevher gevheri

Görünür sana sakın ol öldürür dirler seni
Ben helâk oldum görünmez ol melek simâ peri

Husrevâ gördüm lugatde eşkimin evsafını
Ahteri kevkeb demiş cevher Sıhâh - ı Cevheri

Hâk: *Toprak* — **Pây, pâ:** *Ayak* — **Cevan - ı zerger:** *Genç kuyumcu* — **Pute:** *Pota* — **Kal:** *Eritmek* — **Ruy - i Zerd:** *Sarı benizli* — **Dür - i eşk:** *Göz yaşı incisi* — **"Kadr - i zer zerger şinâsed kadr - i gevher gevheri":** *Altının kıymetini sarraf, cevherin kıymetini cevherci bilir, anlamına gelen Farsça meşhur bir söz* — **Ahteri kevkeb:** *Sabit yıldız, güneş* — **Çaker:** *Hizmetçi* — **Helâk Olmak:** *Yok olmak* — **Eşk:** *Aşk, sevgi.*

— 2 —

Ey muvahhid gel beru her şeyde Zâtullah'ı gör
Arif - i zât ol vücudunda sıfâtullahı gör

Bilmek istersen eğer tahkik Rahman suretin
Dilberin vechin temâşâ eyle vechullahı gör

Sırr - ı Hak'dır ademi fehm etmez imansız fakih
Kör gözünün nuru kalmamışdürür billâhi gör

Mushaf - ı hüsnünde yarin hâfız - ı Kur'an isen
Ayet - i Seb'ul mesâniyle kelâmullahı gör

Div cindir **Husrevâ** kim secde etmez ademe
Ka'be'den yüz döndürür şol kafir - i gümrâhı gör

Muhavvid: *Tevhid ehli, Varlığın birliğine inanan* — **Zâtullah:** *Tanrı'nın özü* — **Sıfatullah:** *Tanrı'nın nitelikleri* — **Vechullah:** *Tanrı'nın yüzü* — **Div:** *Dev* — **Hüsn:** *Güzellik* — **Seb'ul mesani:** *Yedi ayet, Fatiha suresi* — **Fehm:** *Anlama* — **Temaşa:** *Seyir* — **Rahman:** *Tanrı* — **Temaşa:** *Seyretme* — **Vech:** *Yüz* — **Gümrah:** *Gelişmiş, büyük.*

— 3 —

Bizimle intizâc etse nola ol padişaha meşreb
Gedâlar padişaha meşreb gerek şehler gedâ meşreb

Yürü var hırka vü tacı bize arzeyleme sofi
Nice hıfzeylesün anı gedâ - yi binevâ meşreb

Bana câm - ı mahabbetten sunulmuş sana kevserden
Hakikat hep bir olmaz muhtelifdir zâhidâ meşreb

Yine Mansur veş bednâm - ı âm olmak diler gönlüm
Yine Mecnun gibi şeydalığ eyler iktiza meşreb

Sakın esrar - ı aşkı **Husrevâ** keşf etme zühhâda
Nice fehmeylesün anı olan ehl - i riyâ meşreb (*)

İmtizâc etse: *Uyuşsa* — **Bedmâm - ı am:** *Genelde adı kötüye çıkmış* — **Gedâ:** *Kul* — **Padişahâ:** *Sultan* — **Gedâ - yi binevâ:** *Sızlanmayan fakir* — **Zühhâd:** *Kaba sofular* — **Fehmeylesin:** *Anlasın* — **Riya:** *Gösteriş, iki yüzlülük* **Şeyda:** *Çılgın, deli* — **Bineva:** *Nasipsiz* — **Meşrep:** *Huy* — **Cam - ı mahabbet:** *Sevgi iksiri, aşk içkisi* — **İktiza:** *Zorunlu*

(*) Bu şiir Selçuklu, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinde Türk toplumunda, yaşayan insanlar arasında var olan ve durmadan sürüp giden bir çelişkiye dokunmaktadır. Bir başka söyleyişle, yobaz (softa) ile şeriat kurallarına sıkı sıkı kendini bağlı saymayan, daha özgür yaşayan, hayatın akışı doğrultusunda gerçeklerle uyum içinde olan yurttaşların çatışmalarını, onlar arasındaki sürtüşmeyi, uçurumu dile getirerek, uyuşma, anlaşma yolları önerilmektedir. Daha doğrusu burada toplumdaki bu iki grup arasında var olan uyumsuzluk anlatılmaktadır. Elbette her toplumda sorunlar, toplum kesimleri arasında sürüp giden uyuşmazlıklar olmuştur ve olacaktır da. Ancak, İslamiyeti din olarak kabul eden toplumlarda bariz biçimde göze çarpan temel ikilik: yobaz - sağduyulu sürtüşmedir. Aşırı şeriatcılar, dinciler sert kurallara dayalı bir çok tarikat mensupları hep kendi dışındakileri gözlemişler, izlemişler onların şeriat kurallarına uymayan her hareketlerini kınamışlar, onları baskı altına alarak yıldırmaya, toplumda sindirmeye, korkutmaya çalışmışlardır.

İslami toplumlarda düşüncenin durmasına, sağduyunun tıkanmasına hep bunlar neden olmuşlardır. Şeriat böylelerinin elinde yeri gelmiş iki yanı kesen kılıç olmuş, herşeyi kesmiş, gününü ve ortamını bulunca da zırh ve kalkan olmuş yobazı korumuştur. Yobaz her zaman bir korku, kıskançlık içindedir. Psikolojik açıdan softa ve yobazın ruhu temel eksikliklerle, çarpıklıklarla doludur, güdük bir ruhsal yapısı vardır, hep korku, telaş içindedir. Dışarıya açılan penceresi yok denecek değin dardır, şeriat onun kişiliğini, ruhunu iğdiş etmiştir, dondurmuştur. Çünkü şeriat hep değişmemezliği önermektedir, aynı kalmayı kendi kalıplarının dışına çıkılmamasını savunmaktadır. Oysa hayat durmuyor, yapısı gereği süreklilik içinde akıyor, değişiyor, yeni şeyler yaratıyor, yeni olgular karşısında insanların yeni davranışlar sergilemesini bekliyor. Oysa yobaz ırmağın akışına karşıdır, gerçekçi, sağduyulu değildir Saldırgandır, yıkmayı, yakmayı iyi becerir. Kaba sofuda, sevgi de yoktur. Kalıbı dışında duramaz. Saldırma aracıdır, anarşi ve terör yaratmayı sever. Başkalarını huzursuz ve rahatsız etme onun dünyasının odak noktasını oluşturur. Başkalarının yemesine, içmesine, giyimine karışır. Herşeye günah açısından bakar, elindeki teraziyle herşeyi

tartarak günah olup olmadığını saptar. Herkesi susturur, herşeyi durdurur. Bu değin tehlikelidir. Toplumun ilerleme ve gelişmesinin ayak bağıdır. Toplumları, uygarlıkları ve kültürleri ya öldürür, ya da fosilleştirir, dondurur.

Şeriat Makamları: Alevi-Bektaşi inancında temel sayılan dört kapıdan ilki şeriat kapısıdır. Şeriat kabuktur, öze varmayı sağlar. İlk kapıdır, bu kapıdan geçilmeden diğerlerine varılamaz. Şeriat kapısının on makamı vardır.

Buyruk'a göre şeriat makamları: 1) İnanıp iman getirme, 2) İlim öğrenme, 3) İbadet etme, 4) Kazanç yemi, 5) Haramdan sakınma, 6) Hayız ve nifaz durumunda karısına yakın olmama, 7) Şeriat evine girme, 8) Şefkatli olma, 9) Pak yiyip pak giyinme, 10) İyilik buyurma.

Makalat'a göre şeriat kapısının makamları: 1) İnanıp iman getirme, 2) İlim öğrenme, 3) Namaz, zekat, oruç tutma, hacca varma, gaza eyleme, cenabetten arınma, 4) Helal kısbetme, riyabı haram eyleme, 5) Nikah kılma, 6) Hayzın ve nifaz'ın nikahını haram eyleme, 7) Sünnet-i cemaat olma, 8) Şefkatli olma, 9) Arı giyme, arı yeme 10) Emri maruf olma ve yaramaz işlerden sakınmadır.

ŞEMSİ

Gerçek kimliği, ölüm ve doğum tarihleri, gerçek adı bilinmiyor. Ancak, gezgin bir kişi olan Şemsi, onaltıncı yüzyılda yaşamış bir Bektaşi şairi olarak biliniyor. Latifi'ye göre, Seferhisar'lıdır. Aşık Çelebi'ye göre ise İran'lıdır. Bundan çok ülke dolaştığı anlaşılmaktadır. Bu gezgincilik sırasında, bir çok büyüklerin meclislerinde hikayeler, fıkralar anlatmıştır. Fıkra anlatmakta başarılı olduğundan, aranılan ve beğenilen bir insan olarak saygı ve kabul görmüştür. Yavuz Selim döneminde, "De murg" adlı Mesnevisi ile, Yavuz Selim'in dikkatini çekmiş ve Yavuz'dan ihsan almıştır. Latifi onun:

"Baş açık abdalınım ben Şah hakkı ya Hüseyn
Tekkegâh - ı gamda zikrim â Hüseyn ü vâ Hüseyn
Etti tiğ - ı iştiyâkın şerha şerha cismimi
Yazdı Suhf - i sineme hançer ucuyla ya Hüseyn

dörtlüğüyle başlayan ağıtını bize aktarmaktadır. Bu ünlü ozan Kanuni Süleyman döneminde vefat etmiştir.

— 1 —

Zâhida vâkıama söyleye ta'bir nedir
Hizmetinde bileyin ben dahi taksir nedir

Pirim ol perde - i pindarımı kaldır göreyim
Kalmayalım ikilikte bileyin bir nedir

Olacak hod ezel olmuştur ana çare mi var
Ya bu insanı zaif ettiği tebdir nedir

Her işi ileten oldur eden ol ettiren ol
Bigünâhın ya bu boynundaki sencir nedir

Nice mest eyledi **Şemsi'** yi görün bâde - i aşk
Bilmedi zevk - ı cevâni elem - i pir nedir

Vâkıa: *Olgu* — **Ta'bir:** *Yorum* — **Taksir:** *Suç* — **Perde - i pindâr:** *Peçe* — **Zevk-ı cevâni:** *Gençlik neş'esi* — **Elem - i pir:** *İhtiyarlık üzüntüsü.*

— 2 —

Tir - i ahı aşıkın çerh - i muallâdan geçer
Katre - i eşg - inigârâ ka'r - ı deryadan geçer

Gel cehennem var deme korkutma ey zâhid beni
Talib - i didhar olan firdevs - i a'lâdan geçer

Seyr - ederken dün temâşâ eyledim gülzârda
Kamet - i ra'nası yarin serv - i bâlâdan geçer

Yüzünü görmek değil zâhid işitse nâmını
Zikrini tesbih eder halvette esmâdan geçer

Cür'a - i aşkın şerâbıdır anı mest eyleyen
Sanma her dem **Şemsi**'yi câm - ı musaffâdan geçer

Tir - i âh: *Ah oku* — **Çerh - i muallâ:** *Feleklerden* — **Katre - i eşg:** *Göz yaşı* — **Ka'r - ı derya:** *Denizin dibi* — **Talib:** *İstekli* — **Didâr:** *Güzel yüz, cemâl* — **Firdevs:** *Cennet* — **Kamet:** *Boy, pos* — **Ra'nâ:** *Hoş, beğenilen* — **Halvet:** *Issız bir yere çekilerek Tanrı'yı düşünmek, ibadet etmek* — **Esmâ:** *Tanrı'nın adları* — **Cur'a:** *Yudum* — **Herdem:** *Her zaman* — **Câm:** *Kadeh* — **Musaffa:** *Saf, tertemiz.*

— 3 —

Hey ne müşkil derd imiş ey dost hicren yolları
Gerçi kim âsân idi Ya'kub'a ken'an yolları

Bir nazar kılmadı gözüm gönlüm açılmaz gül gibi
Serv kametlerle zeyn olsa gülistan yolları

Ruha şol denlu cevahir döktü göz merdümleri
İşlemezse gam değil şimdi Bedahşan yolları

Ka'be - i kuyin Tavaf etmek olurdu ta seher
Şam - ı gamda tutmasa har - ı mugaylan yolları

Şemsi - i dil hasteye can vermeden gönder haber
Ey tabibim sendedir bu derde derman yolları

Hicran: *Ayrılık* — **Âsân:** *Kolay, tasasız* — **Serv:** *Boy, servi boylu güzel* — **Zeyn:** *Bezenme, süs* — **Göz merdümleri:** *Göz bebeği yaşı* — **Hâr:** *Diken* — **Şam - ı gam:** *Kederli akşamlar* — **Cevahir:** *Değerli taş, inci altın, mücevher* — **Serv kamet:** *Seviye, benzeyen u zun boy* — **Gülistan:** *Gül bahçesi* — **Mugaylan:** *Deve dikeni* — **Merdüm:** *İnsan, adam, göz bebeği* — **İnabe:** *Pişman olma, dönme, görünür günahlardan öte, iç kusurlardan arınıp Tanrı'ya yönelme, halktan Hakk'a kaçma. Bir mürşidin müridi olma. Bir mürşide bağlanma. Manevi bir hizmette bulunmak için bir mürşidin iznini isteme. Tarikata girmek için mürşidin onayını elde ederek derviş olmak.*

HURUFİLİK

Hurufilik, Fazlullah hurufinin kurduğu temelini harf üzerine oluşturduğu bir inanç sistemidir. Tanrı'yı, insanı ve genel olarak varlığı harfler ve sayılarla açıklayan batıni bir tarikat. Harf ve rakamların yorumlarına ilişkin bütün eski birikimlerin, tasavvufi, batıni ve şii inançlarının bir sentezidir. Aslında o başlı başına bir din özelliği taşır. Rakamlarla ve harflerle uğraşmak bütün eski kültürlerde görülen bir olgudur. Öncelikle harflerin önemini ve onların sayılarla ilişkisi üzerinde durur. İnançlarını ve yükümlülüklerini Arap abce'sinin 28 harfi ve Fars abece'sinin 32 harfi ile yorumlar. Hurufilere göre, Tanrısal sırlar harf ve sayılarda gizlidir. Harf ve sayıların gerçek anlamları açığa çıkarılabilirse, Tanrısal sırlar çözüme kavuşturulmuş olur. Hurufilik anlayışında Tanrı, harflerle seslerden oluşur, bu kapsamda varlığın özünü kuran harflerle seslerdir. Harflerin içerdiği seslerin görünüş alanına çıkmasıyla varlık türleri oluşur. Ses insan da söz olarak gerçekleşir. Harfer dile aktarılınca söz niteliği kazanır. Bu, ses aracılığıyla harflerin mana aleminden madde alemine geçmesi olarak algılanır. Oluş bu şekilde gerçekleşir.

İnsan evrenin özetidir. Bu nedenle yüzü hakikatin aynası sayılır. İnsanın yüzünde doğuştan gelen yedi çizgi (hutut - u ebiye) yedi göğü; yine insanın yüzünde sonradan oluşan yedi çizgi (hutut - u ümmiye) yeri temsil eder. Bu ondört çizgiyle bu çizgilerin insan yüzünde bulundukları ondört yerin toplamı yirmi sekizdir. Yirmi sekiz harf Tanrı'yı gösterir. O insanda görülen ve konuşan Tanrı'dır. Kuran'ın sırrı 29 surenin başında bulunan harflerde gizlidir. Bu harfler, yinelemelerin sayılmaması durumunda 14 tanedir (Elif, Lam, Re, Kaf, Hı, Ye, Ayın, Sad, Te, Sin, He, Mim, Kef, Nun) dur. Evrenin devri de üç temel üzerinedir. Bunlar: Nübüvvet (Peygamberlik), İmamet (İmamlık) ve Uluhiyet (Tanrılık) tır.

Hurufilikte bütün varlıklar insana, bütün insanlar ise peygamber ve imam' a bağlıdırlar. Nasıl peygamberlik Hz. Muhammed'le en yüce ve en son noktaya ulaşmışsa, tıpkı bunun gibi imamlıkta Hz. Ali'yle en yüce olgunluğa ulaşmıştır. Ali'nin soyundan gelenler bu olgunluğu sürdürürler.

İmam Hasan Askeri, zahir imamların sonuncusudur. Ondan sonra gayb dönemine girilir. Gizli imam dönemi Mehdi ile başlar. Mehdi de Fazlullah Hurufi'dir. Fazlullah'ın ortaya çıkışıyla uluhiyet dönemi başlamıştır. Bütün peygamberler mehdi olan Fazllullah'ın tanığı ve müjdecisidir. Ondan sonra gelecek olan insan - ı kâmil (yetkin insan) Tanrı'nın son görünümü olan Fazlullah'a uymak zorundadır. O, Musevilerin bekledikleri Mesih, Hıristiyanlarla, Müslümanların gökten ineceğine inandıkları Hz. İsa'dır. Fazlullah gökten inmiş, kıyamet kopmuş, dünya-ahıret olmuştur. Bu nedenle ölümden sonra ikinci bir hayat, ahıret hayatı yoktur. Hac, Fazlullah'ın öldürüldüğü yeri ziyarettir. Hurufiler böyle düşündüler.

XIV. yüzyılın sonlarında ortaya çıkan Hurufilik, İran, Azerbaycan, Irak, Anadolu ve Rumeli'de taban buldu, yayıldı. İran'da siyasal güçlüklerle karşılaştı. Anadolu'ya sığındı. Fazlullah'm baş halifesi (Ali A) Bektaşi tekkesine sığınarak tarikatı buradan yönlendirmeye çalıştı. Halifelerinden Nesimi ile ozan Refii, Feriştehoğlu Abdülmecit, Virani Baba, Usuli, Temennayi, Şah İsmail, Tıfli ve Habibi gibi şairlerin etkisiyle hurufilik canlılığını korudu. Ancak Hurufilik zamanla Alevi - Bektaşiliğin içinde eridi kayboldu.

Nefir: Hz. İsa'nın öğretisini temsil eder.

Halifebaba Turgut Koca donanımıyla bir Baba'nın sembolize ettiği öğretinin kapsamına ilişkin şu açıklamayı yapmaktadır:

"Bu nedenle, İsa'nın, Musa'nın, Davud'un ve İbrahim'in emanetleri bir Muhammedî olan Bektaşi Babası tarafından iktisa edilir. Nitekim Evliya Çelebi Edirne'nin Hafsa kasabasına karşılaştığı Sünneti Baba'yı tanımlarken bu yukarıda saydığım emanetlerden bahseder. Evrensel din, bütün dinleri kaldırıp atmaz, aksine hepsini bünyesinde toplar.

Semavî dinlerin hepsi İbrahim dinine dayanır. Müslümanlık da İbrahim dinine dayandığı için, Semavî dinlerle alış veriş yapmıştır. Hepsini tanır, fakat sonradan bozulmuş olduğunu iddia eder. Musevilik: Tenzihî bir dindir. Hıristiyanlık: Teşbihî bir dindir. Amma Musa Tanrıyı tenzih edeyim derken sıfatlarını da tenzih etti. İsa Tanrıyı teşbih edeyim derken zatını da teşbih etti. Hz. Muhammed Tanrının zatını tenzih, sıfatlarını teşbih etti. Nitekim Kur'anın Şura suresinin 11. ayetinde 'O hiç bir şeye benzemez lakin işitir ve görür' buyurulur. O bir şeye benzemez yani zatıyla bütün alakalardan münezzehtir; İşitir ve görür demekle sıfatlarıyle teşbih olunur manasınadır. İşte müslümanlık, tenzih ve teşbihle câmi tevhidî bir din olmuştur."

FEYZİ HASAN BABA

Doğum ve ölüm tarihleriyle yerleri ve eserleri hakkında elimizde bilgi yok. Otman Baba'ya bağlı olan Feyzi Hasan Baba, onaltıncı yüzyılda yaşamış bir Bektaşi ozanı. Akkirman'lıdır. Otman Baba dergâhı postnişini Zâti Baba'dan el almıştır. Eski bir dergide yalnız aşağıdaki şiiri kayıtlıdır.

— Otman Baba hakkında medhiye —

Nur - i Ahmed seyr - i Hayder Hazret - i Otman Baba
Namı Hüsam Şah Gani'dir bir adı Sultan Baba

Pir - i pirân - ı Horasan merd - i merdân - i Hudâ
Kutb - i alem gavs - i ekrem ism - i a'zam Can Baba

Nakd - i alem hem Ali'dir sırr - ı nur - i evliyâ
Nutk - ı pâki hem hadis ü ayet - i Kur'an Baba

Cilvegâhı Hazret - i nur - i Muhammed'dir yakin
On sekiz bin alemi seyr - eyleyen seyran Baba

Mürşid - i kâmil erenler serveri sahib makam
Bunca abdal - ı Hudâ'ya rehber ü burhan Baba

Astânı hânkahın bekleyen abdalların
Gözü açık gönlü safi sineçâk üryan Baba

Bir yanı Nebi Dede'dir bir yanı Çoban Baba
Rumeli'nin erleri erenleri irfan Baba

Nice aşık geldi geçti bu makama aşk ile
Aşk şerabın içti kandı mest olub hayran Baba

Üçler kırklar yediler hânkâhında ayan
Pirden erden her zaman hâli değil mihman Baba

Yedi yüz abdaalı yetmiş bin sıfatla remz eden
Her birine bir tecelli gösteren cevlân Baba

Cümlesi ikrâr idüben erliğe ol erin
Can ü dilden bend oluben canlara kurban Baba

Astân - ı evliyaya yüz sürenler **Feyziya**
Her murada erdi anlar buldular ihsan Baba

Kutb, gavs: *Tanrı adına tasarruf eden evliyalar. Her çağda bir tane olur* — **Pir - i Horasan:** *Horasan erleri* — **Rehber ü bürhan:** *Kılavuz ve belge* —**Merdân - ı Hudâ:** *Tanrı erleri* — **Nakd:** *Akçe, para* — **Mihman:** *Konuk* — **Asitân:** *Büyük tekke* — **Seyr:** *Göz* — **Nutk - ı pâk:** *Temiz, doğru sözlü* — **Pir - i piran:** *Pirlerin piri* — **Ekrem:** *Daha kerim, pek cömert, çok eli açık* — **Ekrem - ül ekremin:** *Cenabı Hak* — **Azam:** *Büyük* — **Nakd - ı alem:** *Evrenin değeri* — **Cilvegâh:** *Cilve yeri, cilve edilecek yer* — **Uryan:** *Çıplak* —**Astanı hankah:** *Tekke* — **Remzeden:** *İşaretle anlatma, gizli ve kapalı biçimde söyleme, simgesel anlatış* — **Sine çak:** *Bağrı yanık, göğsü açık* —**Cevlan:** *Dolanma, gezinme*

ABDEST: 'Ab=su' ve 'dest=el' kelimelerinden oluşturulmuştur. Bektaşiliğe giriş töreninde kişiye abdest verilmektedir. Bu tören sırasında kendisine "nasıl bir insan" olması gerektiği konusunda telkinler yapılır ve öngörülen ahlâki değerlere uygun davranacağına dair kendisine söz (ikrâr) verdirilir. Bir tür sözle yıkanma ve sözleşme yapma durumudur. Sembolize ettiği anlamın içeriğinde, söz ile yıkanırken varsa kirlerinden (istenmeyen, beğenilmeyen olgular, davranışlar, değerler vb. gibi) arınmak ve yeni, tertemiz hâle gelerek, bu halde kalmaya söz vermek de bulunmaktadır

KUL ADİL

Onaltıncı yüzyılda yaşadığı sanılan bir şairdir. Bektaşilerce düzenlenmiş dergilerde şiirlerine rastlanmaktadır. Yaşamı, doğum ve ölüm tarihleriyle yerleri, ayrıca varsa eserleri hakkında ve gerçek kimliği konusunda çok az şey biliniyor. Dili yalındır, akıcıdır. Oldukça başarılı nefesleri vardır.

Gece gündüz aşık olup isteyen
İstediğin sende görebilürsen
Hakkın hikmetine bir nazar eyle
Ger teselli bulup durabilürsen

Baş ü canı alup meydana gelmek
Aşkla bahri olup ummana dalmak
Sermayen ne ise kantara koymak
Şahının yoluna virebilürsen

Okumaktan murad hemen tutmaktır
Faniliğe kandırup teselli itmektir
Dervişlik sofilik od'dan gömlektir
Hakikat donudur giyebilürsen

Her insanda yetmiş ikidir melek
Feleğin misali hemen bir elek
Dört kapusu vardır on iki çerağ
Delilü bürhandır uyabilürsen

Güzeller de güzel haslardır gayet
Bulunmak gerektir hep bi - nihayet
Doksan bin gizlüsü otuz bin ayet
Üstadını ey can bilebilürsen

Ali Muhammed'dir Muhammed Ali
Kahrına lütfuna dimişüz beli
Anlayasın bu erkânı bu yolu
Kırklar meclisine varabilürsen

Mansur gibi gelüb Enelhak diyüp
Abdürrazzak gibi gök donlar giyüp
Nesimi gibi derini yüzdürüp
Gerçek aşık olup durabilürsen

Tecellidir dost yüzüne bakması
Göz görmek iledir gönül akması
Kul Adil ider bu kudret lokması
Kudret hânıdır yiyebilürsen

Ger: *Eğer* — **Delil - i burhan:** *Tarikatın uyulması zorunlu kuralları* — **Beli:** *Evet , Ruhların Allah huzurunda yapılan ilk toplantısında, Tanrı "Ben sizin Rabbiniz değil miyim" diye sorunca "Evet (Beli) Rabbimizsin" dediler, buna yollama yapılır.* —

Abdürrezzak Kaşani: (Ö. 1329) İranlı Mutasavvıf, yaşamı ile ilgili çok az bilgi vardır. İlhanlılar döneminde, özellikle Ebu SAid Bahadır Han zamanında (1316 - 1335) Kaşan'da yaşadığı sanılıyor. Muhyiddin Arabi'nin yolunda yürüyen bir sofidir. Ancak kendine özgü düşüncelerde geliştirmiştir. Arabi gibi fıkıhta zahiri düşünceleri savunmasına karşılık, kelamda batıni görüşleri benimsemiştir.

Abdürrezzak'ın yapıtları arasında yer alan Lataifü'l İ'lam Istılahatü's - sufiye ve Risale fi'l - kaza ve'l kader tasavvuf üzerine yazılmış önemli kitaplarındandır.

Tarikat Makamları: Alevi-Bektaşi inancında gerçeği Tanrıya kavuşmayı sağlayacak temel aşamalardan ikincisi Tarikat kapısıdır. Tarikat kapısının on makamı vardır.

Buyruk'a göre tarikat makamları: 1) Mürşitten el alıp türbe kılmak, 2) Talib olma, 3) Saçına ve giysilerine önem vermeyip dünya nimetlerine bağlanmama, 4) Sabir olma, 5) Hürmetli olma, 6) Korku duymama, 7) Tanrı'dan umut kesmeme, 8) Hidayete erme, 9) Toplum içinde uyumlu olma, öğüt dinleme, sevecen olma, 10) Aşk, sevk ve sefa.

Makalat'a göre tarikat makamları: 1) El alıp tövbe kılma, 2) Mürit olma, 3) Saçın giderme, libasını giyme, 4) Mücahade, göyünme, 5) Hizmet etme, 6) Korku duyma, 7) Umut tutma, 8_ Hırka, zenbil, makas, seccade; ibret, hidayet, 9) Makam sahibi olma, nasihat sahibi olma, cemiyet sahibi olma, muhabbet sahibi olma, 10) Aşk, şevk ve fakirlik.

İLGİLİ KAVRAMLAR

1 — **NİYAZ:** Saygı belirtme şeklidir. Yalvarma, dua etme anlamı da vardır. İnsanın şeref ve üstünlüğünü simgeler. Tanrı halifesi olduğu için insana niyaz edilir dolayısıyle niyaz Allâh'adır (insan yolu ile Allâh'a). Niyaz etmek, yere kadar secde etmek yerine ayakta belirli şekilde durarak saygısını belirtmek şeklindedir. Bu duruşa 'Peymançe' denir.

2 — **PEYMANÇE:** Niyaz duruşudur. Sağ ayak başparmağı, sol ayak başparmağı üzerine konur. Kollar göğüste, sağ üstte, parmaklar düz ve açık olarak çaprazlanır. Her elin orta parmağı ucu diğer taraf omuzbaşı istikametine gelecek şekilde tutulur. Baş göğüse biraz öne eğilmiş olarak durulur. Ayak başparmaklarını üst üste koymağa "Ayak mühürlemek" denir. Bu niyaz duruşunu almaya da: "Peymançe'ye geçmek" denilmektedir.

3 — **SECDE:** Saygı ile eğilmek anlamının sembolik ifadesidir.

KUL BAYRAMLI

Onaltıncı yüzyılda yaşamış bir Bektaşi şairi. Balım Sultan'dan el aldığı söylenir. Doğum - ölüm tarihleri, gerçek kimliği ve yaşamı hakkında yeterli bilgi ve belge yok. Bununla birlikte bir çok dergide nefesleri kayıtlıdır. Ali sevgisiyle dop - dolu olduğu anlaşılmaktadır.

— 1 —

Bilmedin mi yek nazarda uyanup
Çeküp seni irşâd eden Ali'dir
Aşk elinden sermest olan aşıklar
Mutlaka cismindeki can Ali'dir

Ali'dir ol dostumun kudret eli
Ali'dir ol cennet bağının gülü
Ali aşkına cuş eder bülbülü
Baharın vaktinde esen Ali'dir

Gafil esme fehm - et gezme serseri
Ana rahminden vermiştir haberi
Hak'kın habibidir dinin serveri
Mü'minin kalbinde iman Ali'dir

Ali'dir Muhammed'e şübhesiz yar
Ali'ye dayanamadı çü Hayber
Ali'dir cümleye saki - i Kevser
Arife işâret irfan Ali'dir

İhlas ile erenler eteğin tut
Benliği terk eyleyüb birliğe yet
Mürüvvet ma'deni ol nur - i Ahad
Velayet gencine ma'dan Ali'dir

Ali'dir gerleyen ol kudret okun
Bu söze inkâr ehli olma sakın
Gözet kenzin gevherini bil yakin
Eğer ister isen gel kân Ali'dir

↓ Ali'ye arslanım dedi Yaradan
Ali'dir dostuna çâreler eden
Ali'dir münkirin bağrın eriden
Mü'minler katarın güden Ali'dir

Ali'dir bir gelmiştir gayri yoktur
Her ne işler ise takdir - i Hak'dır
Kerâmet ehlidir keremi çoktur
Kendin kul eyleyüb satan Ali'dir

Ali'dir Hak'kın kudretine mazhar
Ali'dir cümleye sahib - i eser
Nice gelmiştir ol Aliy - yi Hayder
Ahır Mehdi sahib zaman Ali'dir

Geçüp semâvatta tahta oturan
Nice bin kafiri dine getüren
Hırka tac ü sancağını götüren
Ruz - i mahşer Şah - ı Merdan Ali'dir

Mü'min isen gel boyun eğ bu yola
Aldanma her gördüğün kil ü kale
Tabutun götürüb ak deve ile
Yedüp menziline giden Ali'dir

Ali'yi dolu bil bu dehr içinde
Anı bilmeyen kaldı küfr içinde
Benim **Kul Bayram** ki ol bahr içinde
Şübhesiz gönülde pinhan Ali'dir

— 2 —

Çok şükür olsun Allah'a, Bizim Sultan Balı'mız var
Yalan değildir billâhi, Din Muhammed ulumuz var

Çiğ olur mu pişenimiz, Gene kalkar düşenimiz
Miskinliktir nişanımız, Göğsümüzde elimiz var

Münkirler bize taş atar, Taş döner kendüne batar
Gözedir erenler tutar, Kanadımız kolumuz var

Eğer hırsız eğer uğru, Anda belli olur doğru
Kul Bayram eder bu doğru, Hak'ka gider yolumuz var

Yek: *Tek* — **Nazar:** *Bakış* — **Velayet gencine:** *Velilik hazinesine* — **İrşad:** *Aydınlanma* — **Sermest:** *Sarhoş, esrük* — **Cuş:** *Coşma* — **Fehm - et:** *Anla, gör* — **Habib:** *Sevgili* — **Server:** *Baş, önder* — **Kenz:** *Hazine* — **Sure - i kenz:** *Fatiha* — **Kil ü kal:** *Dedikodu* — **Kân:** *Maden* — **Mazhar:** *Eren* — **Ruz - ı mahşer:** *Kalkım günü* — **Yedüp:** *Götürüp* — **Kenz - i mahfi:** *Gizli hazine* — **Dehr:** *Dünya* — **Semavat:** *Gökler* — **Pinhan:** *Gizli* — **Çü (çün):** *Nasıl, nice, çünkü, madem ki.*

İLGİLİ KAVRAMLAR

1 — **TUZ:** Denge'yi simgeler. Uçucu ve katı iki zem (zehir) nasıl bir ölçüde birleşip bir şifa unsuru olmuşsa, bir denge oluşturmuşsa bu şekilde dengede olmayı tanımlar. İnsanlara dengeli olmayı hatırlatır.

2 — **SU:** Çalışkanlık sembolüdür. Eylem kaynağıdır. İnsanlara çalışkan olmalarını hatırlatmak için kullanılır. Eylemi, işlevsel olmayı, faal olmayı, hayatiyet kazanmayı ve bunların gerekliliğini hatırlatmayı amaçlar.

3 — **EKMEK:** Nimet sembolüdür. Emek karşılığı elde edilen 'nimet' olarak tanımlanmaktadır. Bektaşi için her nimet çalışma ve emek sonucu elde edilir. Bu elde ettiklerine ise şükreder. Böylece ekmek, şükredici olmayı hatırlatır. İnsan elinde olanın kıymetini bilmelidir mesajını içerir.

MİSALİ

Elde gerçek yaşamı, kimliği, doğum - ölüm tarihleri ve yerleriyle eserleri hakkında hiç bir bilgi ve belge yok. Ancak, Hurufi inanç ve felsefesine bağlı olduğu anlaşılan Misali, onaltıncı yüzyılda yaşamış bir Bektaşi şairidir. Aruz ölçüsünü ustalıkla ve rahat olarak kullanmıştır. Anlatım biçimi ustalığını kanıtlar.

Tanrının insan olduğunu, insan kılığında evrende açıldığını, insan yüzünün bir tanrı aynası durumunda bulunduğunu söyleyen Misâli:

Kisvetin üstünde olan ey elif ey nûr-i Zât
Hâlik-ul-eşyaya dâl olmuşürür ey Hak sıfat
Mahzen-i kân-ı velâyet menba-ı her mûcizat
Cümle eşya misl-i candir-ya'ni kim sensin hayât
Şem-i cem-i evliyâ ey Hacı Bektaş-i Veli

Lâdir vasf etmede vasfını halk-i künfekân
Şâhbâz-ı Lâmekansın sana arşdır âşiyan
Gün gibi oldun velâyet ile meşhûr-i cihan
Tapuna münkad olubdur arş-ü ins-ü can
Şem'-i cem'-i evliyâ ey Hacı Bektaş-i Veli

"Ey giydiği giysi üzerinde tanrıyı gösteren "elif" harfi bulunan, tanrının ışığı olan, nesneleri yaratanın nitelikleri sendedir, tanrının özü sensin. Bütün tansıkları gösteren, ermişlik ocağının özü sendedir. Bütün nesneler bir ten gibidir, açıkçası dirilik sensin. Ermişler topluluğunun mumusun ey Hacı Bektaşı Veli. Tanrının "ol" buyruğu ile yaratılanlar senin niteliklerini anlatma konusunda dilsizdir. Tanrının bulunduğu, onun her türlü mekândan sıyrılmış olduğunun belirtisi sayılan lâmekân ülkesinin doğanı sensin. Senin yuvan arştadır. Ermişliğinde gün gibi bütün evrene ün saldın. Arş, ferş, insan, cin gibi bütün varlıklar sana bağlıdır. Sana boyun eğerler. Sen ermişler topluluğun mumusun, ey Hacı Bektaş Veli" derken bunu doğrular.

Ey yüzün narından erdi nura hurşid - i celi
Vey velâyet gülşeninin verd - i guyâ bülbüli
Sana keşf oldu Süleyman gibi her mürgin dili
Ey ki her câya ermiştir velâyâtın eli
Şem' - i cem' - i evliyâ ey Hacı Bektaş - ı Veli

Ravza - i firdevsdir âli makam - ı meşherin
Ey yüzün levhinde izhâr etti sırr - ı eşhedin
Arif - i zât oldu kim ders etti harf - ı ebcedin
Sırr - ı Yâsin Şah Ali'nin mu'cizâtı Ahmed'in
Şem' - i cem' - i evliyâ ey Hacı Bektaş - ı Veli

Kisvetin üstünde olan ey elif ey nur - i zât
Halik - ul - eşyâya dâl olmuşdürür ey Hak sıfatı
Mahzen - i kân - ı velâyet menba' - i her mu'cizat
Cümle eşya misl - i tendir ya'ni kim sensin hayât
Şem' - i cem' - i evliyâ ey Hacı Bektaş - ı Veli

Laldir vasf - etmede vasfını halk - ı künfekân
Şâhbâz - ı Lâmekân'sın Sana arşdır âşiyan
Gün gibi oldun velâyât ile meşhur - i cihan
Topuna münkad olupdür arş ü ferş ü ins ü can
Şem' - i cem' - i evliyâ ey Hacı Bektaş - ı Veli

Tavf - eder saf saf melekler meşhiden gülzarını
Zât - ı Bâri'nin çü sende görelim didârını
Gözleri açıldı kim gördü yüzün envârını
Hak sana erzâni kıldı mahzen - i esrarını
Şem' - i cem' - i evliyâ ey Hacı Bektaş - ı Veli

Beyt - i ma'mur - i semâyi sahn -ı ravzandır senin
Serbeser envâr - ı Zât - ı Kibriyâ can ü tenin
Revnakı sensin cihanın âb - ı ruyi gülşenin
Mehbit - i Ruh - ül - emin olsa aceb mi meskenin
Şem' - i cem' - i evliyâ ey Hacı Bektaş - ı Veli

Tavf - edenler ravzanı bir kerre ey nur - i İlâh
Bin Hac - ı ekber sevâbın buliserdir ez İlâh
Ey yüzün hattından izhâr etti sırr - ı Lâ İlâh
Sen velayet şahısın kim bendelerdir mihr ü mâh
Şem' - i cem' - i evliyâ ey Hacı Bektaş - ı Veli

Mustafa vü Murtaza vü Hazret - i Şah - ı Hasen
Hem Hüseyn - i Kerbelâ envâr - ı zât - ı Zülminen
Hem Ali vü hem Muhammed Ca'fer imam - ı zemen
Musi - i Kâzım Ali Musa Rıza'sın der sünen
Şem' - i cem' - i evliyâ ey Hacı Bektaş - ı Veli

Hem Muhammed hem Ali vü hem Hasen sultan - ı din
Mehdi - i sahib zamansın sırr - ı Rabb - ül - âlemin
Al ü evlad - ı Ali kutb - i semâvât ü zemin
Ey **Misali** rahmetullahi aleyhim ecmain
Şem' - i cem' - i evliyâ ey Hacı Bektaş - ı Veli

Hurşid: *Güneş* — **Verd:** *Gül veya zikir* — **Güya:** *Söyleyen* — **Murg:** *Kuş* — **Şem':** *Mum* — **Ravza - yı firdevs:** *Cennet bahçesi* — **Lal:** *Dilil tutulmuş* —**Meşhed:** *Türbe* — **Mahzen - i kân - ı velayet:** *Evliyalık madeninin hazinesi* — **Halk - ı künfekân:** *Bu cihanın halkı* — **Mehbit:** *İnecek yer, konacak yer* —**Şahbaz:** *Doğan kuşu* — **Aşiyan:** *Yuva* — **Beyt- i ma'mur:** *Meleklerin kabesi* — **Revnak:** *Süs* — **Ab - ı ru:** *Yüz suyu* — **Mihr ü mâh:** *Güneş ve ay* — **Semâvât:** *Gök* — **Zemin:** *Yer*.

İLGİLİ KAVRAMLAR

1 — **YOL:** Erkan-ı Fahire olarak da geçmektedir. Yol, "Tarikat" karşılığı olarak kullanılmakla beraber Bektaşiler, Bektaşi yolu, ya da Bektaşi tarikatı dedikleri zaman Bektaşi öğretisi gereğince hareket etmek, bu kurallara uyum sağlamak, bu amaçla gereğini yerine getirmek anlamlarını içermektedir.

2 — **İCAZETNAME:** İzin, ruhsatname karşılığıdır. Örneğin, Babalık icazetnamesi, Babalık ruhsatıdır. Bu görevi lâyıkiyle yerine getirebileceğine ilişkin yetki belgesidir.

3 — **EVRAT:** Bektaşiler okunacak dualara genel olarak 'evrat' demektedirler. Bunlar esas olarak Türkçe olup, iki şekilde olmaktadır: Bir kısmı, Baba tarafından okunanlardır ki bunlara Gülbang denilir. "Gülbank çekmek". Bir kısmı da hep birlikte okunur.

KUL MAZLUM

Onaltıncı yüzyılda yaşamış Bektaşi ozanı. Bazı cönk defterlerinde şiirleri görülmektedir. Yaşamı, gerçek kimliği, doğum - ölüm tarihleri ile yerleri, asıl adı ve yapıtları hakkında hiç bir bilgi bulunamamıştır.

Hak nefesin inkâr eyliyen talib'
İblistir bu cemden sürülsün gitsün
Hak'kın divanında yüzü karadır
Esfeldir ol yerden sürülsün gitsün

Yok ise kalbinde mahabbet sevgi
Yıkıktır gönlünde Allah'ın evi
Özünden haberi olmıyan divi
Salıver yabana yorulsun gitsün

Yalınız kafeste sakla bir kuşu
Kiminle söyleşür olmasa eşi
Günahın meydana virmeyen kişi
Yüzünü eğsin de ayrılsun gitsün

Canını cellâda teslim itmeyen
Rehberin gittiği yola gitmiyen
Mürşide ikrârın kâmil itmiyen
Çürüktür yuları kırılsun gitsün

Kudret eline de erişti elim
Ayan oldu Hak'ka sercümle halim
Biz olalım **Kul Mazlum** olanlar zalim
Ali divanında sorulsun gitsün

Esfel: *Sefil, kötü* — **İblis:** *Şeytan* — **Div:** *Şeytan* — **Virmeyen:** *vermeyen* — **Cellat:** *idam hükmünü yerine getiren* — **Rehber:** *Tarikata yeni girene yol gösteren, bilgi veren* — **İkrâr:** *Söz verme, bel bağlama* — **Kâmil:** *Yetkin, olgun kişi* — **Kırulsun:** *Kırılsın* — **Sercümle:** *Cümlenin başı, baştan söyleyişle* — **Ali Divanı:** *Alevi - Bektaşi inancına göre, yargılanmak için çıkılacak ulu mahkeme. İslam inancına göre ise, Tanrı müslümanları kalkım günü sonunda yargılayarak günah ve sevaplerına göre cezalandıracak, ya da mükafatlandıracaktır. Alevi - Bektaşiler bu yargılama için Tanrı'nın Hz. Ali'yi görevlendireceğine inanmaktadırlar.*

Melamilik: İslam düşünce tarihinde önemli yerlere sahip olan melamiler üzerine bir çok eser ve yazılar kaleme alınmıştır. Bunların başında rahmetli A. Gölpınarlı'nın Melamilik ve Melamiler (1932) adlı yapıtını anmak gerektiğine inanıyorum.

Alevi-Bektaşi inancı ve tasavvufu ile melami inancı Sünni tasavvuftan farklı bir tasavvuf yolağıdır. Bu karşı duruş hiçbir özel bilgi, özel kılık, özel tören, özel toplantı yeri gereksememekle gerçekleştirilmiştir. İlk kez Sünni kökenli Türklerce geliştirildiği ve IX. yüzyılda Horasan'da kurulduğu için Horasaniler ya da Horasan erenleri adıyla da anılırlar. Arapça melamet sözcüğü aşağılanma, hor görülme anlamlarına gelen levm kökünden türetilmiştir. Bu sözcük, tarikatın başlıca ilkesini açığa koyar. Maddi-nesnel kişiliği hor görmek, aşağılamak. Bundan kendi kendilerini kınadıkları, hor gördükleri gibi başkalarının da kendilerini kınamasını ve hor görmesini isterler. Kendini üstün görmek, böbürlenmek, ikiyüzlülük gibi tüm kötü eğilimlerin böylelikle yok edileceğine inanırlar. Tanrı, Kuran'ın V. süresinde "içinizden dinine uymayanlar çıkarsa onlara karşı öyle bir kavim getireceğim ki insanlara karşı alçakgönüllü ve kafirlere karşı yüce olacaktır. Benim yolumda savaşacak olan bu kavim kınayanın kınamasından korkmayacak" demektedir. İşte Melamiler bu kavimdir ki, bu yüzden bu ayete dayanarak bu yolu tutmuşlardır. Öğrenilecek bir çok özel bilgileri vardır. Ancak tarikat biçimlerini, öğretilerin her türlüsünden ayrılmışlardır. Dereceleri ve kılıkları yoktur. Melami olmak isteyen nerede olursa olsun - çünkü tekke, mahfil, zaviye vb. gibi belli bir toplantı yerleri de yoktur - mürşit (aydınlatan, yol gösteren)'in önüne oturur ve "Ne istiyorsun?" sorusuna "Hakk'ı istiyorum" karşılığını verir. O zaman ona "Hakk'ı isteyen Hak'tan başka her şeyi gönlünden çıkarır, sen de hep böyle yap" derler. Giriş töreni bu kadarcıktır. Tarikata girmek isteyen melami olmuştur, başkaca hiçbir bilgi gerekmemektedir. Bundan sonra gönül bekleme başlayacak, bu ömür boyunca sürecektir. Gönül bekleme (Tahliye-i derun; gönlün Hak, eşdeyişle: Tanrı'dan başka her şeyden boşaltılması); yürürken, otururken, konuşurken ve çalışırken, her zaman ve her yerde, bütün eylemlerin Tanrı'dan geldiğini ve kendisinin de bütün varlıklar gibi o tüm varlığın bir parçası olduğunu düşünerek ölümsüzlük sevincine varırlar, işte buna melamet neşesi denir. Melami, daha ilk adımda bu zevkle yaşayacaktır. Başka tarikatların sonunda elde etmeye çalıştıklarını o daha işin başında elde etmiştir. Artık, yapması gereken tek şey, kendi gibilerle oturup sohbet etmektir (muhabbette fena, sohbete devamda vefa, marifette bekaa). Başkaca yapılacak hiçbir şey yoktur (Rüsum ve kuyudu ref, tarik-i tevhidin esasıdır). Başka tarikatların sonunda kaldırmak için daha işin başında başka biçimlerde koydukları bir çok tören ve merasimleri bir melami ilk adımda ortadan kaldırır.

Dindeki tüm şeklin dışına çıkmışlardır. Melamilik şekilci değildir, özcüdür; düşünce ve inançta sınır, engel tanımaz. Onlarda yasaklar, haramlar, küfür imana dönüşür, çirkinlikler güzellik olur. Daha sonraları Melamilik yoğun biçimde etkilediği Alevilik-Bektaşilik içinde erimiş bir Batıni yoldur.

HÜSNİYE BACI

Abdal Musa dergâhı yatırı çevrelerindekilerin söylentilerine göre; Hüsniye Bacı, Abdal Musa'nın kız kardeşidir. Ancak, Abdal Musa Velayetnamesinde bu Bacı'dan hiç söz edilmiyor. Yalnız Abdal Musa yatırının sol tarafında duvara yakın bir mezar olduğu, üzerinde hiç bir tarih ve yazı bulunmayan bu mezarın Abdal Musa'nın kız kardeşi, Zeyneb Hüsniye'ye ait bulunduğu söylenmektedir.

Hüsniye Bacı'nın şiirindeki dili de, o devrin diline uygunluk göstermez. Yalnız Abdal Musa dergâhına bağlı bir kişilige sahip olduğu gerçek. Dili itibariyle onaltıncı yüzyıl kadın Bektaşi ozanlarından birisidir. Nefesleri içten ve coşkuludur.

Şükür olsun yaradanın demine
Seyyah talib düştü bahar evine
On iki İmam Ali Şahın yoluna
Hû deyen canlara pirim aşk olsun

Türbe bahçesinde zeyn olmuş güller
Sabah seherinde öter bülbüller
Gönülü gönüle katıcak canlar
Mahabbette kanan cana aşk olsun

Türbe bahçesinin etrafı bağlar
Revan olmuş suları akar çağlar
Üstümüze gelen ol yedi dağlar
Dağları yürüten cana aşk olsun

Sıra dağlar bir hoşcana dizildi
Görmez münkirlerin özü üzüldü
Pirim değirmeni sola döndürdü
Döndüren canlara pirim aşk olsun

Horasan şehrinden duyuldu sesi
Aşık muhiblere düştü hevesi
Yedi bâb içeri pirin türbesi
Eşiğin bekliyen cana aşk olsun

Mağribten maşrıka oynar kılıcı
Eşiğin bekliyen olmuştur hacı
Pirimin başında elif - i tacı
Eşiğin bekliyen cana aşk olsun

Ol Sultan yürüttü yedi dağları
Bozuldu çürükler kaldı sağları
Türbe bahçesinde Cennet bağları
Eşiğin bekliyen cana aşk olsun

Abdal Musa derler pirimin ismi
Ateşe girince yanmadı cismi
Niyaz eder dermenti **Hüsni**
Eşiğin bekliyen cana aşk olsun (*)

Seyyah: *Gezginci* — **Hû:** *Allah, O* — **Revan:** *Yürüyen, giden* — **Münkir:** *Kafir* — **Değirmeni sola döndürme:** *Abdal Musa Sultan'a atfedilen bir keramet* — **Dermenti:** *Söyleyen, biçare* — **Muhib:** *Seven, talip* — **Vafir:** *Çok bol* — **Magrip:** *Batı, batı tarafındaki, Mısır'dan öte, Cezayir, Tunus, İspanya, Portekiz gibi ülkeler.* — **Maşrık:** *Doğu* — **Zeyn:** *Süs, bezek* — **Bab:** *Kapı* —

(*) Bu dörtlük bazı yerlerde:

Abdal Musa derler pirimin ismi
Ateşe girince yanmadı cismi
Vafir niyaz eder dermenti **Hüsni**
Aynı cemin erlerine aşk olsun

Şeklindedir.

KARAFERYELİ HASAN

Onaltıncı yüzyılda yaşamış bir Bektaşi ozanıdır. Medrese öğreniminden sonra, Bektaşiliği seçmiş. Sehi, onun hakkında:

"Gerçek yokluğa ermiş, baş açık, yalın ayak bir dervîştir. Tanrı önünde fakir olma aşamasına erdiği için, fakirliğiyle öğünmüştür." diyor

Latifi ise:

"Baş açık, yalın ayak dolaşarak, abdallar haline büründüğünü ve gerçek yokluğa kavuştuğunu bildiriyor."der.

Karaferyeli Hasan, İkinci Beyazıd devrinde, evinde şehid edilmiştir. Eldeki dergilerde şiirleri varsa da, özellikle Bektaşiliği dile getiren nefeslerine rastlanılmamıştır.

MEŞREBİ

Onaltıncı yüzyılda yaşamış bir Bektaşi ozanıdır. İstanbul'da doğmuştur. Aşık Çelebi tezkiresinde 1554 yılında Manisa'da öldüğü kayıtlıdır. Babası bıçakçılık yapardı. Sehi, onun, Baba Ali Mest köçeklerinden olduğunu bildiriyor. Baba Ali Mest, Mısır'daki Kaygusuz Sultan dergâhının altıncı postnişinidir. 855 hicri yılında ölmüştür.

Latifi, Aşık Çelebi ve Hasan Çelebi tezkirelerinde:

"Kulağında gümüş küpe ve boynunda aşk zinciri ile dolaştığını, Peygamber hanedanının sevgisiyle kendisinden geçmiştir." demektedirler.

Meşrebi şair olmaktan çok, bir bestekârdır.

HARİCİLİK

Hz. Ali ile Muaviye arasındaki anlaşmazlığın giderilmesinde, hakemlik yöntemine karşı çıkarak Ali'den ayrılan ve her iki tarafa da muhalefet eden ayrılıkçıların "Hüküm yalnız Allah'ındır" ayeti kapsamında "İmamın yanılmazlığı" görüşünü savunan Şii inancını yadsıyarak kurdukları bir mezheptir.

Sıffın savaşında (657 - 658) gelişmelerin aleyhine döndüğünü gören Muaviye, her iki taraftan da birer hakem seçilerek, sorunun çözümünü istedi. Hz. Ali'ye karşı avantajlı duruma geçmek isteyen Muaviye, ordu komutanlarından tilki ve şeytan zekalı Amr bin As'ın buluşuyla Kur'an sayfalarını mızrakların ucuna taktırarak "Kur'an aramızda hakem olsun" sloganıyla Ali güçlerinin üzerine yürünmesini askerlerine emretti..

Hz. Ali bunun bir aldatmaca olduğunu, yandaşlarına anlatmakta zorluk çekti. Sonunda Muaviye'nin önerisini kabul etmek zorunda kaldı. Amr bin As Alinin komutanlarından saf ve temizliği ile tanınan Malik Ejder'i oyuna getirdi. Onu kandırdı. Böylece hakemlerin kararı Ali aleyhine sonuçlandı. Gelişmeler üzerine bu yöntemi İslamiyete aykırı bulan çoğu Temim Kabilesinden kimi Ali taraftarları, Küfe yakınlarındaki Harura kasabasına çekildi ve Abdullah bin Vehb er Raseb'i kendilerine başkan seçtiler. Böylece, kılıçla üstünlüğü sağlayan Ali, hileye yenik düştü, çevresi dağıldı. Gücü zayıfladı.

Halifeliğin altıncı yılından sonra doğru yoldan saptığı gerekçesiyle Osman'ı da suçlu gören Hariciler, bu kapsamda Osman'ın katillerinin cezalandırılması istemiyle Ali üzerine yürüyen Muaviye'ye de karşı oldular. Kendilerine katılmayanları kafir olarak gören ve öldürülmeleri gerektiğine inanan Hariciler, bu yolda pek çok müslüman öldürdüler. Savaştan başka çare kalmadığını anlayan Hz. Ali 658 yılında Haricileri ağır yenilgiye uğrattı. Ama Harici ayaklanmaları durmadı. 661 yılında, Hz. Ali, Ebu Mülcem adındaki bir Harici tarafından camide namaz kılarken başından zehirli kılıçla ağır yaralandı ve üç gün sonra öldü. Sonun başlangıcı böyle başladı, Ali soyu için karanlık bir dönem oluştu.

Daha çok Bedevi Araplardan yandaş bulan Haricilik, düşünsel açıdan etkin kaynaklara yönelerek uzun süre varlığını sürdürdü. Özellikle, özgürlüklerine düşkün toplum katlarında yer edindiler. Onlara göre amel, imanın ayrılmaz bir parçasıydı. Bu kapsamda büyük günah işleyenler, yani harici olmayanlar kafirdi, öldürülmeleri gerekliydi, bunların kadınlarının, çocuklarının kanları, ırzları ve malları kendilerine helaldi. Hariciler "İmamın yanılmazlığı" ilkesine karşı çıkıyorlardı. **(Oral Çalışlar, Ali Muaviye Çatışması s.115-130)**

KÂZIMÎ

Onaltıncı yüzyıl ozanlarından olan Kâzımi, Latifi tezkiresinde: "Kazabad yakınlarında doğmuştur. Genç yaşında Molla Lütfi'den ders almış, sonra medreseyi bırakarak, tarikata girmiştir. Tevhid ilmini gereği gibi tamamlayamadığı için, sapıklığa düşmüş. Şeriat düzenini eleştirdi. Bununla birlikte, bazı sözlerini ulema önünde tevile mecbur oldu" Şeklinde anılmaktadır. Kimliği, yaşantısı hakkında hiç bir bilgi yoktur.

Bâtını yorumlarla dolu olan divanı, yakılmıştır.

NEBATİ

Onaltıncı yüzyılda yaşamış bir ozan. Çaldıran Seferi'nde esir edilerek, onbeş yıl Engürus (Sırbistan) ta tutsaklık hayatı geçirmiştir. Esaretten sonra Niğbolu'ya gitmiş. İskele katipliği yapmıştır.

Aşık Çelebi, onun hakkında:

"Nebati'nin divanını ve düz yazı eserlerini inceledim. Özellikle (Eşhedü belâ alel - enbiya = Büyük belalar, Peygamberlere ayrılmıştır) sırrıyla bir çok şiirler yazıp tutsaklığını dile getirmiştir." diyor. Yaşamı, kimliği hakkında bütün bilgiler bundan ibarettir.

Bu şairin Bektaşiliği anlatan, hiç bir şiirine rastlanılmamıştır.

GÖRGÜ CEMİ

Alevî-Bektaşilerde cem, yolun temel ögelerinin başında gelir. Cemaatın rahatça oturabileceği bir evde ya da cem evinde görgü cemi yapılır. Bu cem, görgüden geçerek , görgü cemine katılıp ikrâr tazeleyerek ruhsal açıdan temizlenmeyi gerçekleştirmek amacıyla yapılır. Bu ceme genellikle musahipliler, daha önce görülmüş olanlar ile görülmeye istekli bulunanlar katılabilir. Görgü cemine katılacak olanlar, sabahın erken saatlerinde Pir'in (mürşidin) desturu ile Hakk'a çağrılır, akşam hava karardıktan sonra çağrılı olanlar eşleriyle birlikte "Hak Meydanı" olarak bilinen cem evine gelirler. Getirdikleri yiyecekleri hizmet sahibine teslim ettikten sonra dâr'a dururlar. Dede dua eder, duayı alan eşler, meydan'a niyaz ederler.. Ardından erkekler, ortada büyük bir boşluk bırakarak halka biçiminde otururlar. Kadınlar ise, erkeklerin oluşturduğu halkanın gerisinde topluca otururlar.

Daha sonra, dedenin dışındaki hizmet sahipleri, dâr'a dururlar. Dede bunlara dua verir. Hizmet sahipleri meydana niyaz ederek hizmetlerinin başına geçerler.

Görgüden geçecek olan karı - koca, musahip eşleriyle birlikte yalın ayak ve bellerinde kemerbest kuşağıyla dâr'a dururlar. Rehber görgü dârında bulunan dört kişinin sağına geçip meydanı niyaz ettikten sonra ilgili ayeti okur.

Dede, cemde bulunanlara "Ayin - i cem erenleri siz bu canlardan razı mısınız ?" der, itiraz yoksa cemde bulunanlar, razı olduklarını bildirmek için yere niyaz ederler. Dede ilgili ayeti okur ve cemaatı salavat vermeye çağırır.

Görülenler yüz üstü kapanır secdeye dururlar. Dede "geldiğin yol Ali yolu, durduğun dar Mansur dârı, görüldüğün Hak didarı... Erenler meydanında ne gördün ne işittin" diye sorar. Dâr'dakiler "Hak gördük, Hak işittik" diye yanıt verir. Ardından dede telkinini yapar, yine sorar: "Erenler meydanında, Pir huzurunda mürşidine teslim - i rıza oldun mu? Allah - Muhammed - Ali - On iki İmam ve Ehli Beyt soyuna iman - u ikrar ettin mi?... "dâr'dakiler " Allah - eyvallah" diye yanıt verirler.

Dedenin "Allah - Muhammed - Ali, Hünkâr Hacı Bektaş Veli ikrarınızda sabit kadem eyleye, gerçek erenler demine hu" demesiyle görülenler, dedenin önünde diz üzeri otururlar. Dede en sağda oturan talibin sağ elinden tutar, başparmağını kendi başparmağına iliştirir, talip ise sol eliyle dedenin eteğinden tutar. Dede ilgili ayeti okuduktan sonra, yüksek sesle "Ya Allah - Ya Muhammed - Ya Ali" diyerek görülen taliplerin sırtına ayrı ayrı sağ elin parmakları açılmış durumda üçer kez vurur. Daha sonra görgüsü yapılmakta olan canlar, meydana niyaz edip, geri geri çekilerek yerlerine giderler. Diğer hizmetlerle ceme devam edilir. On iki hizmetin tamamlanmasıyla görgü cemi sona erer.

İLGİLİ KAVRAMLAR

1 — **DEM:** Sofrada dem alınması ilahî feyzi ve kutsal aşkı simgeler. İdrak ve algılanmanın açılımını, olabilenin en üst seviyesine ulaştırabilmek anlamını içerir. Bu nedenle "Dem kulaktan içilir" denir. Farsça'da 'soluk' ve 'zaman' Arapça'da 'kan' anlamlarına gelmektedir.

2 — **PEYMANE:** Sembolize ettiği anlam, 'içine dem konulan'dır. Sofralarda genellikle küçük kadehler bu amaçla kullanılmaktadır.

HELÂKİ

Konya'lı olduğu söylenen Helâki'nin serüvenli, inişli çıkışlı bir yaşam sürdüğü anlaşılmaktadır. Tartışmalı içki meslisinde 1573-74 dolaylarında bıçaklanarak öldürülmüştür. Gerçek kimliği, yaşamı hakkında eldeki bilgiler sınırlı. Gerçek adı Mahmuttur. Bir süre imamlık etmiştir. Divanı M. Çavuşoğlu tarafından yeni yazı ile basılmıştır.

Onaltıncı yüzyılda yaşamış bir Bektaşi ozanıdır. Dobruca yörelerinde dolaşmıştır. Latifi, onun hakkında:

"On iki imam övgüleriyle dolu, gazelleri çok başarılı idi" diyor. Şiirlerinde bu özelliğinin açık - seçik görüldüğü belirtilmektedir. Şiirlerinde baş konu sevgidir. Dili akıcıdır, söyleyişi kolaydır. Şiirlerinde deyim ve atasözleri yer alır.

Latifi tezkiresinde kayıtlı, bir dörtlüğü de vardır. Şöyledir:

"Hâzin - i huld - i berin Şah selâmım aleyk
Saki - i mâ - i main Şah selâmun aleyk
Medhin için Mustafa şanına dedi Lâfetâ
Kaşif - i kul innemâ Şah selâmun aleyk

Medhin: *Övgün.* — **Saki - i mâ - i main:** *Cennet çağlıyanlarının suyunu dağıtan* — **Kul innemâ:** *Ahzab suresi 33. ayet* — **Hâzin - i huld - i berin:** *Cennetin bekçisi* —

Burada görülüyor ki, belli bir düşünsel ereğe yönelme yok, sadece yalın bir sevgi, nesnesiz - duygusal bir eğilim yansıtılmakta, sergilemektedir.

Vefaya meyli koyalım cefayı hoş görelim
Ölümden ağlamayalım belayı hoş görelim

Atılsa kaus - i kaderden hezar sehm - i kazâ
Siper gibi göğüs açup rızayı hoş görelim

Dil ile olsa silâm - ı düruğa kalmayalım
Gönülde sıdk ile olan sefayı hoş görelim

Kol açuben kuca kuca görüşmek olmaz ise
El ucı ile olan mehabâyı hoş görelim

Kabâ - yı atlasa bırakma yalım kalender - var
Mücerredâne **Helâki** abâyı hoş görelim

(Dr. Mehmet Çavuşoğlu, Divanı, 1982)

Şiirlerindeki sevgi, kimi yerde Ali ile soyuna, on iki imama, kimi yerde güzellere yöneliktir. Özel adlara yer verilmez, bütün duygular geleneksel sevgi niteliği ile görümselleştirilir, şiirde verilir.

Cefa adıyla canum tağlamagıl
Beni hem öldürüp hem ağlamagıl
Dilersen açıla her bağlu işler
Gönül bağla ayağum bağlamagıl

Marifet Kapısının Makamları : Alevî-Bektaşi inancında Marifet kapısı gerçeğe tanrıya kavuşmak için varılması gereken üçüncü aşamadır.

Buyruk'a göre marifet makamları şunlardır: 1) Edep, 2) Heybet, 3) Sabır, 4) Kanaat, 5) Utanmak, 6) Cömertlik, 7) İlim, 8) Teslim ve Rızada olmak, 9) Marifet, 10) Kendi özünü bilmektir.

Makalat'a göre marifet makamları ise 1) Edep, 2) Korku, 3) Perhizkarlık, 4) Sabr u kanaat, 5) Utanmak, 6) Cömertlik, 7) İlim, 8) Miskinlik, 9) Marifet, 10) Tanrı özlemini bilmektir.

Hakikat Kapısının Makamları: Buyruk'a göre; 1) Türab olma, 2) Iradet, 3) Eline, diline, beline sahip olma, 4) Seyir, 5) Tevekkül, 6) Sohbet, 7) Sır, 8) Riza, 9) Düşünce, 10) Tanrı özlemini yürekten çıkarmama.

Makalata göre hakikat kapısı Makamları: 1) Toprak olma, 2) Yetmişiki milleti ayıplamama, 3) Elinden geleni men kılmama, 4) Dünya için yaratılmış mecmu nesne, ondan emin olma, 5) Mülk ıssına yüzün sürüp, yüzün suyun bulma, 6) Sohbette hakikat esrarını söyleme, 7) Seyir, 8) Sır, 9) Münacaat, 10) Müşahede.

SURURİ

Onaltıncı yüzyılda yaşadığı sanılıyor. Şiirde divan geleneğini sürdüren bu ozanın yaşamıyla ilgili ayrıntılı bilgi yoktur. Yavuz Selim döneminde yaşadığı, Şah İsmail'in yanında öldüğü söylenir. Kimi tezkireler (Esrar Dede, Latifi, Hasan Çelebi) başarılı bir ozan olduğunu, ancak mutsuz bir yaşam sürdüğünü, çok dolaştığını bildiriyor. Sururi'nin şiirlerinde Hurufilik'in etkileri de görülür, Tanrı'nın insan yüzünde göründüğü kanısını taşır. İkinci Sururi de şair olup XVIII. yüzyılda yaşamıştır. Sururi hurufi-Bektaşi eğilimli olup insan-Tanrı birliğine inanır.

Sururi'ye göre Ali Tanrı'nın sözüdür, Kur'an'dır; bu nedenle de insan Tanrı'nın görünüş alanına çıktığı bir varlıktır:

"Ey mushaf - ı Kerim - ü Kelâm - ı Hudâ Ali

dizesinde Ali'nin Kur'an, Tanrı sözü olduğu dile getirilir. Başka bir şiirinde de bilinmeyen ülkeyi (Gayb alemini) gördüğünü, bu nedenle insana can gözüyle baktığını söyleyerek gerçeğin özüne vardığını belirtir:

"Ey Süruri alemü - l - gaybın cemâlin görmüşem
Can gözüyle bakmışam ta suret - i insana ben

Bu dizelerle açığa vurulan düşünce de yeni değildir, daha önceki yüzyılların süzgecinden süzülüp gelen bir üründür. Ancak, bu tür ürünlerin birbirine eklenmesiyle uygarlık denen bütünü oluşturan öğeler bağlaşımlı olabiliyor, böylece şiirde kesintiye uğramadan akıp gidiyor.

— 1 —

Her ne kadar fena olsa bir adam
Sevdiğini nadana ele verir mi
Cem olup gelseler bu halkı alem
Ser verip kan saçar, ele verir mi

Ehli dil lokmayı her dem gam yemek
Bezli vücut edip çekmeli emek
Yol değil sırrını ellere demek
Hiç aşık yarini dile verir mi

Bazı cahil sevilen seveyim derken
Açık edip aleme tutulur erken
Muhabbet bağının gülün dererken
Böyle zevki adam ele verir mi

Sururi sevdiğim bir melek - sima
Hasılı aklımı eyledi yağma
Rakipler almaya kasd eder ama
Fakire sorsalar hele verir mi

— 2 —

Gönlümü zülfünle çek zencir şeydalanmasun,
Sinemi çâk et ki senden özge me'valanmasun..

Anber - efşan, buy - u zülfün, arzular şeyda gönül,
And için ahdetti senden, özge me'valanmasun.

Cennet - ül firdevs ile hur - u kusuru isteyen,
Bağ ı hüsnün seyredip gayrin temaşalanmasun..

Ben cemâl - i yari gördüm Tura hacet kalmadı
Çıkmayanlar bu gönül Turuna Musalanmasun

Tutmuşum hunabe - i dil birle çeşmim revzenin
Kim yüzünden, özgeni hergiz temaşalanmasun..

Leblerin devrinde müşkin turranı dağıt ki ta
Gonce handan olmasun, sümbül mutarralanmasun..

Gamzeni bidar kıl, naz uykusundan kim dahi
Nerkis - i rana, çemen sahnında şehlâlanmasun..

Bihaberdir çün fakihi huşk, ders - i aşktan,
Ey **Sururi** söyle ana dahi mollalanmasun!...

Nadan: *Kötü, acımasız* — **Mevalanma (mevali)** *Mevlana'nın çoğul olup ululanma ve kendini sarıklı alim payesinde görme anlamına gelir.* — **Hur:** *Güneş* — **Çak:** *Yırtık, yarık* — **Müşkin turra:** *Kakül, alın saçı, misk kokan saç lülesi* — **Mutarralanma:** *Tazelenme* — **Bidar:** *Uykuzsuz* — **Rana:** *Güzel, hoş* — **Handan:** *Sevinçli* — **Fakihi huşk:** *Kuru bilgin.* — **Hunabe:** *Kanlı, inleyen* — **Rezve:** Birikim

İSLAMDA GİZEMCİLİK (TASAVVUF) TANIMI VE KAYNAKLARI

Şimdi açıklamaya çalışacağımız konu, ad olarak Mistizm batıncılık, gizemcilik, tasavvuf, sofizm gibi sözcüklerle anlatılmaya çalışılır. Kendine özgü bir yapısı, çekici bir içeriği, kuru mantık kurallarından tamamen ayrılan yolları, değişik yöntemleri vardır. 2500 - 3000 yıllık geçmişi incelendiğinde bir çok evre ve aşamalar geçirdiği anlaşılan Mistisim (gizemcilik) aslında bir düşünce biçimidir. Ne zaman, nerede, nasıl doğduğu ve oluştuğu kesin olarak bilinmemektedir. İnsanlıkla yaşıttır diyebiliriz. İlk klanların hepsinde bu düşünce sisteminin izlerine ve çeşitli türlerine rastlanır. Gizemciliğin, olgunluk dönemindeki biçimine yakın ve türleri, Doğuda, özellikle de Hind (Veda, Brahma, Buda), Orta Asya (Şamanizm) topluluklarında, giderek Brahmanizmin, Hinduizmin, Budizmin ve Şamanizmin yayıldığı diğer alanlarda, toplumlarda bir düşünme inançta gerçeği arama yolu olarak görülür.

Örneğin, Brahmanlara göre, ruhun hareket ederek irade kullanabilmesi için bir insan bedeninde bulunması gerekir. Bu ise, tüm acıların kaynağıdır, Ruh, bu yükü, vücud denen kafesi taşıyarak "Karman" denilen bir yaşam deneyimi geçirir, sonunda temizlenerek kafesinden, vücuttan kurtulur ve Mutlak Brahma, mevcud - u azama ulaşır yani "Büyük Varlık" ile birleşir.

Hinduizm, Veda dinindeki Tanrıları atarak, yalnızca "Mutlak Brahma" yı yaratan olarak kabul eder, onlara göre dünya gelip geçicidir, kalıcı olan yalnız Brahmadır. Hinduizm bütün din sistemleri arasında mistik yorumlara en yatkın plandadır. Bunun en yüksek ülküsü olan moksha (dünyevi varoluştan kurtulma) herkesin ilgisini çekmiştir. Bunun bir yöntemi olan yoga, bu yönüyle Hinduizmin içinde özel bir mistik tekniğin doğuşunu simgeler. Yoga tekniği bireyin ruhunun bütün içinde erimesini sağlamayı amaçlar.

Hatta, "Nurlanmış İrfan Sahibi" anlamına gelen Budizm eski Hind düşüncesine ters düşer. Brahmanizme karşı duyulan aykırılıktan, muhalefetten doğmuştur, çok tanrılığa ve sınıf ayrımına karşıdır. Buda yaşamın sıkıntı ve üzüntüden oluştuğuna inanır. Hırs ve isteklerden kurtularak temizliğe ve mutluluğa ulaşmak için kurallar koyar, yol gösterir. Bu kurallar sıkı bir disiplinle uygulanarak ruh olgunluğa, ermişliğe ve Nirvana'ya (en üstüne) ulaştırılır. Nirvanaya ulaşmanın sağlanmasında meditasyon ve derin düşünmeye büyük önem verilir.

Görülüyorki, Sufizmdeki panteist düşüncenin, temizlenerek Allah'la birleşme anlayışının ilk kaynağı Uzak Doğu ve Orta Asya'nın dinsel düşünce sistemleridir.

Eski Yunan'da Lucretius, siyaseti yetersizlikle suçlar, tek çözümsel yolun zihinsel yaşamla doyuma varan aşamada olduğunu savunur. Mistiklerin görüşleri de aynı doğrultudadır. Gerçeğin ancak Tanrı aracılığıyla elde edileceğini öne süren Pıtagoras mistisizmin güçlenmesine yardımcı oldu. Mistisizmin önde gelen temsilcileri Apollonius ve İskenderiyeli Filos'tur. Eflatun öğretisindeki benzer yönleri alarak geliştiren ve "mistik felsefe ve Tanrı aşkı yoluyla" gerçeği bulma görüşlerini savunan bunlar, Plotinos'un "Yeni Eflatunculuk" sisteminin temelini oluşturdular.

Kuzey Suriye'de ve Kapadokya'da gelişen İslam dışı kaynaklar, Hıristiyanlığın sapkınlık sayılan mistik kolları, daha az olarak da Ortodoks Kilisesi eski Yunan felsefesi, eski dinler, Yahudiliğin bazı kolları, Kapadokyadaki ileride Münzer'i ve Protestanlığı yaratacak akımlar baskıcı ve kölelik sistemini uygulayan işgalci Roma İmparatorluğuna karşı mistisizmi geliştirerek ve ona sığınarak direndiler. Böylece mistisizm Orta Doğu ülkelerinde üstünlük kazanmaya başladı. Yahudilikte aynı işlevi 13. yüzyılın sonlarına doğru doruk noktaya varan Kabala tarikatı üstlenir.

Kısa özetini verdiğimiz bu kaynaklar, İslamda mistisizmin gelişmesinde önemli rol oynadı, etki yaptı.

İslam mistisizminin temel kaynağı Şiiliktir, Aleviliktir. Bunun yanı sıra İbn Sina ile İbn Rüşt'ün felsefeleri Muhyittin Arabi'nin görüşleri de etkili olmuştur.

İSLAM MİSTİSİZMİNİN DURUMU

İslam mistisizmi "düşünce biçimleri" açısından son derece özgür davranmıştır. Aslında İslam, felsefeyi yüzyıllar boyu kabul etmemiş, reddetmiştir. Daha sonra da yoğun biçimde incelemiş ve işine geldiği biçimde kullanmıştır. İslam, ilişki kurduğu tüm kültürlerden açık ya da gizli yararlanmasını bilmiştir. "Ihvanu's Safa" risaleleri felsefi bir yapıt olup İslam düşünce tarihinin en büyük ürünlerinden biridir. Bu yapıtından tüm İslam düşünce ekolleri ve düşünürleri yararlanmıştır. İbn - Arabi başta olmak üzere tasavvufu budayarak Sünnilikle bağdaştırmaya çalışan İmam Gazali bile bu yapıttan yararlanmıştır.

Mistisizm, sözlük anlamıyla "görünürde olmayan, gizli, öteki dünyaya ait bilgiler" demektir. Kişinin dünya ile ilgisini kesip Tanrı sevgisine bağlanması, dalmasıdır. Bu nedenle, İslamda mistisizmin toplumla ilişkileri ilginç bir durum sergiler. Gizemcilik, insanı toplumdan koparmayı amaçlar, ama zamansal süreç içinde uygulamanın bir kaç örnek dışında böyle olmadığını biliyoruz. Görülen odur ki, mistisizm, Sünniliğin yasakladığı felsefe ve teolojiden bilgi edinme, çeşitli felsefik sorunlara yanıt arama ve zorba yönetime karşı yoksul halkı savunma yolu olmuş, toplumla yoğun ilişki içinde bulunmuştur. Mistikler, camileri reddetmişlerdir. İslam mistisizminde genel olarak "evlenmeme" kuralı geçerli değildir. Tarikat üyelerinin büyük çoğunluğu işinde, gücünde, halkın içinde yaşar Dünya işlerinden el çekme kuralı çok küçük bir çevre tarafından uygulanmıştır, gerçekte İslamda geçerliliği olmayan bir kuraldır bu.

İslam ülkelerindeki tüm ayaklanmaların önderliğini mistikler yapmışlardır.

Mistisizm (tasavvuf, sufizm, gizemcilik) genelde Kur'an'ın açık anlamlarına önem vermez. Gizli anlamlarını asıl ve gerçek anlam sayar. Hele Batınilik, bir başka açıdan doğu sosyalizmi sayılabilir. Çünkü onun amacı insanlar arasındaki eşitliği ve kardeşçe yaşamayı sağlamak "yarin dudağından özge herşeyde" ortaklığı kurmaktır. Mistisizmin özü eşitlikci - toplumcu bir öğretiden kaynaklanmaktadır. Batıni kolu, hiç bir zaman dünya işlerinden el çekmemiştir. Dünyanın daha güzel, daha yaşanılır bir dünya olması için yoğun ve sürekli bir savaşım içinde bulunmuştur.

Mistisizmin bütün bunları gerçekleştirmek için çeşitli tarihsel nedenlerle Şii'likle yoğun bir ilişkiye girdiği, yakınlaştığı ve çoğu yerde özdeşleştikleri görülür.

TARİHİ GELİŞİMİ

İslam gizemciliğinin gelişim çizgisine şöyle bir göz attığımız zaman üç önemli aşama geçirdiğini görürüz:

a) Asetizm (Çileciliğin, Zahitliğin, Münzeviliğin) ortaya çıkış aşaması.

b) Klasik mistisizm evresi,

c) Mistik tekkelerin doğuşu.

Bunları özetle şöyle açıklayabiliriz.

a) Çilecilik dönemi : "Tasavvufta kaba zahitlikle başlamış, dünyadan, dünya işlerinden el çekmeyi ilke edinmiş, mescidin karşısında 'Zaviye, Rıbat, Dergah, Tekke, Astane' gibi adlarla anılan, evlenmeyip kendini inandığı esaslara adayan kişilerin oturdukları, ibadette bulundukları yerler kurmuş, meşru ibadetlerden başka zikir ve riyazatı benimsemiş bir toplum meydana getirmişti" (**Abdülbaki Gölpınarlı, Tarih Boyunca İslam Mezhepleri ve Şiilik sh. 360**). Bu aşamada mistisizmin Emevilerle (661 - 749) öne geçen dünya zevklerine bağlılığa ve yozluğa karşı bir tepki olarak yükseldiğini görürüz. Emevilerin görkemli yaşam biçimine karşı Sahabe'nin sadeliği savunulur.

Bu dönemde, Sufizmle İslam arasındaki ilişkiyi Hasan el - Basri kuruyordu. Hasan el - Basri, 728'de öldüğünde mistisizim güçlü bir hareket haline gelmişti. Hasan Basri'nin çocukken Hz. Ali'nin dizinde oturduğu söylenir. Sufi tarikatlar soy kütüklerini Hasan Basri yoluyla Hz. Ali'ye götürürler. İslam mistisizmi ilk dönemlerde kendini halktan soyutladı "insan için kalp neyse, İslam için mistisizimde odur" O hem vücudu (İslamı) besleyecek, hemde vücuddan (İslamdan) beslenecektir.

b) Klasik mistiklik aşaması : Bu evrede, çilecilik son bulur, ilahi aşk öğesinin katkılarıyla mistisizm gerçek rayına oturur. Rabiye el - Adeviye (ölüm 801) kadın evliya olarak "Allah aşkı" görüşünü mistisizme sokar. Sufiliğin temel ülküsü Tanrı'ya kavuşmaktır, bu da ancak, aşk ile gerçekleşebilir. İslam mistisizminin Şiilikle yakınlığı, kaynakta birleştikleri böylece ortaya çıkar. Sünnilikte bir kadının böyle rol oynaması olanaksızdır.

Mistisizm bu döneminde, Şiiliğin güçlü, egemen olduğu ülkelerde (İran, Irak, Mısır) gelişim göstermiştir.

İmam Caferi Sadık tarafından üç kez lânetlenen ve Halife Abdülmelik tarafından asılarak öldürülen Ebu Mansur da Batıni görüşleri savunuyordu. Abdullah Ravendi de bu görüşleri savunduğu için Kufe'de 762'de asıldı. İmam Kazım tarafından lânetlenen, halife tarafından asılan Muhammed bin Beşir'de bu fikirleri savunuyordu.

İslam Sufizmi, bu döneminde eski Hind - İran ve Yunan felsefeleriyle yoğruldu. Zamanın bozukluklarına, yozlaşmalara, güzel değer yargılarının yitirilmelerine karşı direndi. Bunun için X. yüzyılda Basra'da "Arilik kardeşleri ve Vefa dostları" adında gizli bir örgüt kuruldu. Bu örgütün üyeleri olan Muhammed Büsti, Zincani Mihricani ortak olarak "Rissailü Ihvan'üs - Safa" adlı elliiki risaleden ibaret kitabı yazdılar. Bu kitapta, yaratılış, akıl ve duyguyla bilinen şeyler, mantık, hikmet, müzik, aritmetik, yıldızlar, yer yüzü ve iklimler" gibi pozitif bilim konuları işlendi. İslam inanışları felsefeye girdi. Böylece "Hukkema Felsefesi" denilen Batınilik, İslamiye tarikatının anlayışı olmaktan kurtularak tüm sufilerce benimsenen bir kimlik kazandı. Allah'a mutlak güven, Allah'a yoldaşlığa hazırlanmak, ruhun temizlenmesi, nefse mutlak olarak söz geçirmek gibi konular Iraklı El - Muhasibi (ölüm 857), Bağdat'lı Cüneyd (ölüm 910), onun şeyhi Sari es Şakati tarafından çeşitli yönleriyle ele alınıp incelendi. Mısırlı sufi Nubian Du An - Nun (ölüm 859) dışardan öğrenilen bilgiye karşılık olarak içsel bilgi (marifet) kavramını mistisizme getirdi. Bu sufi, ayrıca müzik eşliğinde söylenen dualarda Allah'ın övülmesine doğayı da sokmuştur (semah).

Hasan Basri, Rabiye, Cüneyd inançlarını herkesin önünde açıklamazlardı. Bestami bu tutuma karşı çıktı. İnsanın doğası hakkında mistik anlayışa dayalı, bireyle Allah ya da melekler arasında doğrudan bağlantı kuran dinsel fikirler (Teosofik) Tustari (ölüm 896) tarafından mistisizme eklendi. Tustari Hallac - ı Mansur'un hocasıdır.

Halläc - ı Mansur (857 - 922) görüşlerinden dolayı yedi ay sorgulandı. Bağdat'ta kamçılanmak, vücudu parçalanmak, darağacında asılmak, kafası kesilmek, yakılmak suretiyle öldürüldü. Mansur, vahdet - i vücut (varlık birliği) felsefesini benimsemişti. Mansur'un mistik açıklamaları şu üç konu üzerinde toplanır:

— İlahi varlığın beşeri varlığa girmesi,

— Hakikat - i Muhammediye ile Nur - u Muhammedin ezeli olduğu ve alemin yaratılışına araç olduğu,

— Dinlerin birliği ve hepsinin bir tek ilahi kaynaktan geldiği.

Mansur, felsefesini "Enel hak" (Ben Hakk'ım) deyişiyle özetlerdi. Mistisizmde Hakk yaratan, halk ise yaratılandır. Hak, halkı kendi yansıması olarak var etmiştir. Halk da, ilahi aşk sayesinde hak olur. Mansur bir şiirinde; "Ben sevdiğimin ta kendisiyim, sevdiğim de bendir. Biz ikimiz bir bedene hulul etmiş iki ruhuz. Sen beni görürsen onu görmüş

olursun, onu görürsen ikimizi görürsün" der. Yine bir şiirinde; "Kalbimin gözünde Allah'ı gördüm, sen kimsin? dedim, sen, diye yanıtladı".

İlk yüzyıllarda, küçük çevreler içinde kalan tasavvuf, sonraki yüzyıllarda bütün islam ülkelerine yayıldı. Sufizmin, en büyük düşmanı Sünnilikte, sufizmi sapıklık olarak niteliyordu. Sufizm tarihsel kökeninde şiiliğin mistik anlatımıdır. Sünniliğin baskıları sufileri yok etmesi, sufileri geri çekilmeye zorlayarak, sünnilikle anlaşarak onunla birleştirici, uyumlu, "özür dileyici" akımlar üretmesine neden oldu. Sünniler içinde de sünniliği sufizmle birleştirmeye uğraşan kesimler doğdu. İranlı, Hucvuru'nun yazdığı yapıtlar sufizmin sünni niteliklerini kanıtlama çabalarıyla doludur.

Sufiler sünni saldırılarına karşı kahramanca direndiler, bu sufizmi olağanüstü güçlendirdi. Mansur için Enelhak derken "kimsenin böyle konuşmaya hakkı yoktur" yargısı yerini "konuşan insan değildi" görüşüne bıraktı. Bu Mansuru islamın uluları arasına yükseltti.

"Böylece sufilik, islam mezheplerini yatayına kesen bir akım durumuna geldi".

Ebu Hamid el - Gazali (ölüm 1111) Ihya Ulum ed - Din (Dinsel Bilimlerin Canlanışı) adlı yapıtıyla giderek güçlenen teosofik akımlara karşı sünni mistisizmini kurdu, geliştirdi.

Horasanlı Gazali, "akıllı bir insanın, dinin reddini gerektiren çok sayıda kanıtın varlığını görmezlikten gelmesi doğru olmaz. Böyle bir kişi, mistisizmin boyutunu da anlayamamışsa, dini reddetme tehlikesiyle karşı karşıya kalır" der. Gazali yaklaşık iki ay dinin geçerliği konusunda kuşkuya düşmüş, onu sufizm kurtarmıştır (**Yanlıştan Kurtarıcı Risalesi**). Sünni teoloji ile sufizm arasındaki sentezi gerçekleştirmiş, sünniliği sufizmle barıştırmış ve bağdaştırmış, teolojinin "kalbin biliminde" kendine bir temel yaratmadıkça gerçeklik kazanamayacağını kansız kabuklar gibi kalacağını vurgulamış, ancak insanın, Allah'a ermesine ilişkin sufist görüşü ise reddetmiştir.

Gazali, sünni teolojinin Azhari okulunun görüşleriyle, Yunan düşüncesini ve sufizmi birleştirmiştir. Gazaliden hemen sonra Muhiddin Arabi (ölüm 1240) varlık birliği öğretisini sufizme egemen kılmıştır. Muhittin Arabi, sufi yazarların en verimlisidir. Yapıtları 150 cilt kadardır.

Yine İslam gizemciliğinde büyük bir önemi ve yeri olan İmam Musa Kazımı, tüm islam topluluğu tarafından bir veli olarak saygı gösterilen mübarek bir zattır. Maruf el Harki, Davut et Tai, Sakati bu dönemin ünlü sufilerindendir.

c) Tarikatlar aşaması : XIII. yüzyıl sufizmin altın çağıdır. İbni Arabi'nin etkisiyle sufizmin büyük çoğunluğu yeniden ana gövdeye dönmüş, şiiliğin düşsel görüşleri altında birleşmişlerdir. Bu aşamada Hindistan'da sufiler Hindu mistisizmine yakınlaşmışlar. Monisizme varan biçimde ilahi birliği vurgulamışlardır. Ancak bu görüşler ortodoks sünniliğin kabul edemeyeceği görüşlerdir. İbn Teymiye (ölüm 1328) Hanbeli ekolü mensubu bir

düşünür olarak, Gazali'den sonraki tasavvuf alanında oluşan tam gelişmeleri reddetmiştir. Teymiye'nin görüşleri 400 yıl sonra Vakkasiler tarafından benimsenmiştir.

"Varlığın birliği" akımının monistik eğilimlerine karşı XIV. yüzyılda kurulan mistik Nakşibendilik tarikatı "görüşün birliği" (Vahdet-es suhut) görüşünü getirmiştir. Bu görüşe göre birlik nesnel olarak var olmayan dindarın düşüncesinde ortaya çıkan subjektif bir oluşumdur. Bu görüşün önde gelen temsilcisi Ahmet Sirhindi'dir (ölüm 1624). Kutsallık savaşçısıdır, şaşırtıcı biçimde cüretkardır. Kendisini tüm evrenin Allah tarafından atanmış efendisi olarak kabul etmiştir. "Yaratan ve kul" olarak karakterize ettiği Allah'la insan arasında herhangi bir birleşme olabileceğini reddeder.

XVIII. ve XIX. yüzyılda islam dünyası "arınmaya" ve tutuculuğa yöneldi. Arabistan'da ortaya çıkan Vakkasiler, yaşayan ve ölmüş evliyaları ziyareti tapınma ve dinsizlik sayıyorlardı. Onlara göre tüm Osmanlı dinsel kurumu islam dışı birer icattı.

Mistikler mesajlarını yığınlara kendi dilleri ile sundukları için bölgesel ve ulusal edebiyatın gelişmesine de büyük katkılarda bulunuyorlardı.

Aslında mistikler olabildiğince deyim ve kavramlarını Kuran'dan almaya, kaynaklarını Kuran'a dayandırmaya çalışıyorlardı. Katı bir zihinsel kavga yoluyla benliklerini temizlemeye, en küçük bir egoistlik taşımamaya, "niyetin ve eylemin mutlak temizliği" ne ulaşmaya çalışıyorlardı. Temel amaçları buydu. Gerçekte mistisizme salt aktöre de denebilir. "Allah'ın korku ve üzüntü bilmeyen yakınları olan veli (dost, yakın arkadaş), evliya (velinin çoğulu) lar mistisizmin gelişmesinde büyük roller oynadılar. İslamda evliyaya tapınma yoktur. Saygı, sevgi vardır.

Teosofik sufizm, bir hadise göre Allah kendi yalnızlığı içinde, "ben gizli bir hazineydim ve bilinmeyi istiyordum" diye özlem çeker evreni ve dünyayı yaratır. (Teofani Allah'ın fiziksel göstergelerde kendini dışa vurması). Bu anlayışa göre, dünya ve Allah buz ve su gibidir, ya da ahenkli bir birlik içinde, birbiri içinde birbirini seyreden, birbirine dönüşen iki ayna gibidir. Allah gerçektir, evren ve varlıklar onun yansımasıdır, görüntüsüdür, değişerek süreklilik kazanmıştır. Her şeye Tanrı egemendir.

İslam aleminde Kadirilik, Suhreverdilik, Çiştilik, Kubrevilik, Satilia, Ahmedilik, Daşukilik, Mevlevilik, Bektaşilik, Ticanilık, Sattarilik vb. çok sayıda tarikat mistik niteliklidir.

Ellerin Kabesi var
Benim Kabem insandır
Kuranda kurtaranda
İnsanoğlu insandır

Tanrı yaratıcılığı, "yoktan var ediş" değil, Tanrı özünden dışa taşmadır, bunun belli aşamaları, derecesel yansımaları vardır. Bu aşamalar Tanrı'dan başlayarak, nesnelerin türlerine göre aşağı iner. Tüm nesneler, türlerine, niteliklerine göre sıralandıkları evrende

bir bütün oluşturur. İşte bu bütün Tanrı'dır. Tanrı ile evren iç içedir, özdeştir. Ancak Tanrı değişmez, yansıması, taşması olan varlıklar değişir. Varlık yaratılandır.

Tanrı istediğini yapar, ancak bir nesnenin yapısında olmayanı Tanrı'nın istemeye yetkisi yoktur. Tanrı, yapıda olanı diler. İnsan, Tanrı'ya en yakın varlıktır. Tanrı, insanın özündedir, ona "şahdamarından" daha yakındır. Sünnilik bunu benimsemez, reddeder. İnsan Tanrıdır, Tanrı insandır görüşünün vardığı yer, doğayla Allah arasında hiç bir ayrımın olmadığı düşüncesidir ki, bu panteizmin ateizmle buluşan en gelişmiş biçiminin anlatım şeklidir. Bir görüşe göre; tüm aşamalar, varlıklar (cisimler) aleminde olur, toplanma oradadır. "Cisimler ortadan kalkarsa ne ruhlardan, ne de başka soyut varlıklardan iz kalır" (**Şeyh Bedrettin**). Doğuş bir başlangıç, ölüm ise sona eriştir. Cennet ve cehennem, bu dünyadaki iyi ve kötü davranışların ruhlardaki acı ya da tatlı izleridir. Tüm dinler, Tanrı birliğine inanmış olduklarına göre din ve mezhep ayrılıkları saçma ve gereksizdir. Dünya Tanrı'nındır. Tanrı'yı da insan yaratmıştır, ona tapınmayı da insan yapar.

Tanrısal ya da kutsal varlıkla bütünleşme özlemiyle gizli bir gerçeğe ya da bilgeliğe ulaşmayı amaçlayan tinsel bir arayış biçimi olan gizemcilik, tarihi süreci içinde canlılığını, yankısını hiç yitirmedi. Uygulamaları vecde dayanır, kaynağına sevgi ile ulaşılan sonsuz bir deniz kabul edilir. Din dışı deneyimde bile boyut ve yöntemleri bulunur.

Tanrısal ya da kutsal varlıklarla birleşmeye giden yolun başlıca aşamaları genellikle bedensel tutku ve isteklerden kurtulma, bilincin aydınlanması, kişinin varlık ve istencinin tam anlamıyla Tanrı ile bütünleşmesinin sağlanması olarak sıralanabilir. Gizemciliğin bütün türlerinde, insan varlığında fiziksel olmayan bir örneğin var olduğu kabul görür. Bu öğenin keşfi, görünüşte kaos içinde bulunan bir dünyada insanın denge arayışında büyük önem taşır. İnsanın özüyle özdeş olan bu öğeden yola çıkılarak evrenin, doğanın özünde öz olan Tanrı'ya ulaşabilir. Ama gizemciliğin insan benliğini yadsıyan tutumu, aslında kişinin varlığını yadsımayan ruhsal bir sürecin parçası olarak karşımıza çıkar. Bu haliyle gizemcilik usun, vecdin, doğruluğun, coşkunun, kutsal gerçeklerin gereklerini bir arada yerine getirebilecek bir nitelik ve yapı sergiler.

Gizemciliğin önceden kestirilemeyen, us ve mantık dışı bir boyutu vardır. Ancak yalnız bu yönüyle us dışı, us karşıtı olduğu, düşünceyi dışladığı söylenemez. Gizemcilik insan ruhuna durmadan işleyen kapanması tümden olanaksız bir delik açmıştır, üç bin yıldır işleyen bir yara da diyebiliriz ona. Görülüyor ki "Haddi zatında" mistik düşünce, değişik ve geniş gerçeklik düzeylerinin kesişip buluştuğu çok yönlü bir varlık olan insanın birden çok boyut kazanmasına yol açmıştır. Bir başka söyleyişle, makro evreni, mikro evrende (insan ruhunda, beyninde) mikro evreni, makro evrende birleştirmeyi, kaynaştırmayı denemiştir. Başarı oranı bilinmiyor, ama sonuç olarak verdiği nitelikli ürün oranı çok yüksek. Geniş ve derin perspektifleri insan beynine yerleştirebilmiştir. Büyük bir kesimi mutlu kılmıştır.

Gizemcilikle imana dayalı dinlerde karşılıklı saygı ve kuşku bir aradadır.Ayrıca Mistisizmin dinle bağlantılı olmasına da gerek yoktur. Tüm dinlerin kurucuları birer mistiktir.

Ancak gizemciliğin kurallarını dinsel dogmalara uyumlu kılma olanağını her zaman bulamayız. Hiçbir sitemleştirme çabası, mistik arınma - aydınlanma - bütünleşme deneyimini dile getirmeyi, açıklamayı başaramaz.

İslamın mistik boyutu, her insanın yalın biçimde aynanın tozunu, camın buğusunu siler gibi kendi varlığındaki kiri - pası sevgiyle bilinçli olarak silip arınmasını, kendi içinde, öz varlığında, kültüründe derinleşmesini, yeni bakış ve yöntemler kazanmasını ve böylece saf, temiz müminin gönül adamı olarak mutlak gerçeğe (Tanrı'ya) ulaşmasını amaçlayan tasavvufta yeni bir anlatım biçimi kazanmasını sağladı.

Kendini bilmek konusu tasavvufun en önemli konularından biridir. Her şeye giden yol kendini bilmekle başlar. Tasavvuf yazını son derece zengin olduğu için yine dizelerden örnekle konuyu açıklamak istiyoruz. **Yunus** şöyle der:

İlim, ilim bilmektir

İlim kendin bilmektir

Sen kendini bilmezsin

Ya nice okumaktır

Tasavvufta ölçülü olmak da son derece önemli yer tutar. Örneğin "tuz" Bektaşilerde "denge"nin simgesidir. Her sofranın tuzla açılıp, tuzla kapanması da, tüm eylemlerinde, davranışlarında dengeli olmaya verilen sözün ve evrendeki dengeye sahip çıkmak gerekir.

TASAVVUFİ İSİMLER VE KAVRAMLAR SÖZLÜĞÜ

— A —

Al - i Nebi - Al - i Rasul — Soy sop, Muhammed Peygamber'in, kızı Fatıma'yla kardeşliği, amcasının oğlu ve damadı Ali'den gelen soyu ile yine soyu Muhammed Peygamber'in dedesi, Abdül - Muttalib'e çıkan herkes.

Ab - ı hayât — İçenin ölmediğine inanılan bir su. Yunan mitolojisinde bulunan dirilik suyu, Kur'an'da da geçer. XVIII. surenin (al - kâhf) 60. ayetinden itibaren, Musa'nın, arkadaşıyla, iki denizin kavuştuğu yere vardığı ve oradaki bir kaynaktan abdest alan arkadaşının elinden, kızarmış balığa su damlayınca balığın canlanıp denize atladığı anlatılmaktadır. Halk söylencelerinde Hızır, İlyas ve İskender, âb - ı hayatı aramaya çıkmışlar, karanlıklar ülkesine dalmışlar, Hızır'la İlyas, bu suyun kaynağını bulup içmişler, fakat İskender'e haber vermemişler. Hızır ve İlyas sağdır. Hızır, karada, İlyas da denizde, yardıma muhtac olanlara erişir. Yılda bir kere, Hıdırellez (Hızır - İlyas, yaz mevsiminin ilk günü) gecesi, bir gül ağacının dibinde buluşurlar. Türkçesi « Bengisu » dur. Bir başka, az değişik söylenceye göre ise, Bu sudan içen ölümsüzlüğe kavuşurmuş, (Kehf) suresinin 60 65. ayetlerinde Musa peygamber'in, genç arkadaşıyla, iki denizin kavuştuğu yere vardığı, orada Musa'nın arkadaşının, bir kaynaktaki sudan abdest alırken, torbada bulunan ve bazı söylencelere göre kızarmış ve yarısı yenmiş olan balığın, su sıçramasıyla dirilip denize atlayarak gittiği, biraz sonra Musa'nın bunu duyup olayın geçtiği yere döndüğü, orada, kendisine; Tanrı tarafından bilgi verilmiş birisini bulduğu anlatılır. Aynı surenin 82 - 86. ayetlerinde Musa ile bu kişinin arasında geçenler anlatılır. Ayetlerde genç diye anılan Yuşa peygamber'dir. Musa'nın buluştuğu kişi de Hızır'dır. Batı kaynakları, bu söylenceyi, Gılgamış destanına, İskender öyküsüyle İlyas'la Haham Yeşua ben Levi arasında geçtiğini söyleyen Yahudi efsanesine dayamak isterler. Halk söylencelerinde İskender, aşçısı Andreas'la karanlıklar diyarında bu suyun kaynağını bulmaya gider. Andreas, yanındaki tuzlu balığı bir kaynakta yıkarken balık dirilip suya atlar. Andreas da onu tutmak için suya atılır; tutamaz, fakat ölümsüzlüğe erer. Bunu İskender'e anlatır. Kaynağı bulmak için gezerler; fakat bulamazlar. Halk söylencelerinde Ab - ı Hayat ı Hızır ve İlyas peygamberler bulup içmişler; ölümsüzlüğe erişmişlerdir. Şimdi Hızır, karada, İlyas denizde zor durumda olanlara yardım etmekle görevlidir. Tasavvufta Ab - ı Hayat, manevi feyze, neşeye, zevke işarettir.

Abbas (İbn - i Ali) — Ali'nin oğullarından ve İmam Hasan'la Hüseyn'in baba bir, ana ayrı, kardeşlerinden biri. Abu - l - Fadl künyesiyle tanınır. Pek yiğit olan Abbas, Kerbelâ-'da İmam Hüseyn ile beraber bulunmuş ve şehid edilmiştir. Fırat kıyısında ayrı bir türbesi vardır.

Abdal, Abdâlân - ı Rum, Rum Abdalları — XIII. — XVII. yüzyıllarda Anadolu ve Rumeli'de bulunan Şii - Batıni bir derviş topluluğu. Bunlar, saçlarını, sakallarını, bıyıklarını ve kaşlarını usturayla tıraş ettirirler, toplu halde gezerlerdi. Ayrıca « abdal », derviş anlamına da kullanılmıştır. Bundan başka, süfilerin inanışında yedi, yahut kırk erene de « abdal, budala » denir.

Abdülvehhâb — Seyyid Battal'la beraber savaştığı söylenen ve onun savaş arkadaşı olduğu rivayet edilen bir er. Sivas'ta ve Elezığ'a bağlı Başkıl ilçesinin Kale köyünde bu zata ait birer mezar bulunmaktadır.

Abdürrezzak (Şeyh - i San'an) — Sufilerden bir şeyhmiş: Bir gece rüyasında Rum ülkesine gittiğini, orada puta taptığını görür. Elli kere Hacca gitmiş olan bu Şeyh, bu rüya üzerine dörtyüz müridiyle Rum ülkesine gider. Orada bir kafir kızını görür, aşık olur. Kızı ister; kız, puta tapmasını, dininden dönmesini, zünnar kuşanmasını, domuz gütmesini önerir. Şeyh hepsine razı olur; müritleri şeyhten ümit keserek dağılırlar, ülkelerine giderler. Hacca gitmiş ve onlara yoldaş olmamış bir mürit bunu duyunca Tanrı'ya yalvarır; bir gece düşünde Hz. Muhammed'i görür, şeyhin tekrar imana geldiğini haber alır. Diğer dervişlerle Rum ülkesine gider; şeyhi bulur; birlikte Rum ülkesini terkedip yola düşerler. Bu sırada kız da, gördüğü bir düş üzerine onların peşinden yola çıkar; onlara yetişip Müslüman olur ve ölür. Attar, « Mantık'ut - Tayr» da bu öyküyü pek güzel anlatır. « Nefahat » da, hicri 525 Ramazanında vefat eden Şeyh Hammad - ı Dabbüs'ın hal tercemesinde, halife tarafından elçilikle Rum ülkesine gönderilen İbni Sakkaa adlı birisinin, padişahın kızına aşık olup Hristiyanlığı kabul ettiği yazılıdır; Şeyh - i San'an öyküsünün bu İbn - i Sakaa'nın başına gelen olaydan esinlenerek yazıldığı düşünülebilir (Lamii terc. sh. 588 - 589). Tiflis'e üç kilometrelik bir tepede Şeyh - i San'ana ve oradaki söylenceye göre sevgilisi Nina adlı gürcü kızına ait bir mezar bulunduğunu, Müslüman, Hıristiyan, bir çok kişinin cuma ve pazar geceleri; yaya olarak bu mezarı ziyarete gidip mum yaktıklarını, çiçekler serptiklerini, mezarda bir papazın mücavir olduğunu Ali Cevahir - Kelam'ın bir makalesinden öğreniyoruz. (Armağan mecmuası; 55 yıl, 39. devre; No: 11 - 12. Behmen ve İsfend - mah. 1349, sh : 761 - 763).

Abı Hızr (Ab - ı Hızır) — Ab - ı Hayat - Bengisu - Ab-ı hayvan.

Âdem — Tevrat'a ve Kur'an'a göre, yeryüzünde yaratılan ilk insan ve ilk peygamber. Tanrı, Adem'i, balçıktan yaratmış, ona, ruhundan ruh üflemiştir. Sonra, ona bir de Havva adlı eş halk etmiştir. Her ikiside cennette yaşamaktayken Tanrı, meleklere, Adem'e secde etmelerini buyurmuş, bütün melekler secde etmişler, yalnız cin cinsinden olan Şeytan (Azazil) secde etmemiştir. Allah, Şeytan'ı cennetten sürmüş, Adem'le Havva'ya da, bir ağacın yemişinden başka her şeyi yemelerini emretmiş, Şeytan önce Havva'yı aldatmış,

yememeleri emredilen meyvadan yemişler. Bunun üzerine Tanrı, ikisini de cennetten kovmuş, dünyaya sürmüştür. Adem ile Havva Uzun süre ayrı yaşamışlar. Sonra suçları bağışlanmış, buluşmuşlar. Soy sop sahibi olmuşlar. Adem'in oğullarından Kabil, yine kadın yüzünden kardeşi Habil'i öldürmüş, böylece yeryüzünde ilk kan dökülmüş. Tevrat'ta, Adem'le Havva'nın yaşadıkları cennet, Aden'dedir, meyvasını yememeleri emredilen ağaç, hayrı, şerri biliş ağacıdır, Şeytan yerine de yılan vardır. Kur'an'da, bu ağaç, ebedilik ağacıdır (XX, 120.). Söylencelerde ise buğdaydır.

Adem — Buğday — Şeytan — Adem, Kur'an'da bildirildiği gibi ilk yaratılan insan ve ilk peygamberdir. II. surenin 30 - 38. ayetlerinde Allah'ın, meleklere, yeryüzünde bir halife yaratacağını söylediği, onların da, yeryüzünde kan dökecek birini mi yaratacaksın; biz şükrederken seni noksan sıfatlardan tenzih etmedeyiz dedikleri, Tanrı'nın, ben, sizin bilmediğinizi bilirim deyip Adem'i yarattığı, ona adları bellettiği, meleklere, gerçekseniz bunların adlarını söyleyin deyince özür getirip bilmediklerini bildirdikleri, Adem'in, her şeyin adını söylemesi üzerine de meleklere Adem'e secde etmelerini emrettiği XVIII. surenin 50. ayetinde cin taifesinden olduğu açıklanan İblis'ten başka tüm meleklerin secde ettiği anlatılmakta ve Adem'e, sol kaburgasından yaratılan Havva'yı eş edip cennete soktuğu, neyi dilerse yiyip içmelerini, ancak bir ağaca yaklaşmamalarını buyurduğu bildirilmektedir. 36 - 39. ayetlerde İblis'in, onları kandırıp yememeleri emredilen ağacın meyvasını yedirdiği, bunun üzerine cennetten sürüldükleri bildirilir. Ahd - i Atıyk'te cennet, sözlük anlamındadır ve Aden'de bir bahçedir (Tekvin; Bap. II) Meyvasından yememeleri emredilen ağaç, hayat ve hayrı - şerri bilmek ağacıdır (a.g.e. II, 9). Kur'an'da «ebedilik; ebedi hayat ağacı » diye geçer (XX. 120); men edilen meyva, buğday, üzüm unnap olarak rivayet edilmiştir. En meşhur söylence buğdaydır ve hayattan kinayedir. Adem, toprağın kokmuş balçığından yaratılmıştır ve Tanrı, bu balçığı güçlü kudret elleriyle yoğurmuş, sonra da ruhundan üfürmüş, can vermiştir. Ahd - ı Atıyk'te şeytan, yılandır (Tekvin; III, I 15) Kuran'da Şeytan ve İblis diye geçer. İblisin, şiddetli sıkıntıya düşmek, kederlenmek anlamına gelen « İblas» tan gelen arapça bir sözcük olduğunu , diyenler olduğu gibi başka dilden geldiğini söyleyenler de vardır. (El - Müfredat; s. 59; Mu'cem'ul - Beyan, C. I. s. 81), Asıl adı İbranice Azazil'dir. Şeytan rahmetten uzaklaştırılmış, yanıp kavrulmuş, anlamına gelir. Şeytan ateşin yalımından var edilmiştir. Tanrı insana secde edin deyince, bin yıldır ibadet eden Azazil kibirlenerek Tanrı'ya "ben ateşin yalımından o ise pis çamurdan yaratıldı, ona secde edemem" demiştir.Kur'an'ın bir çok ayetlerinde İblis'in ateşten yaratıldığı (örneğin VII. 12) bildirilmekte, VI. surenin 15. ayetinde de bütün cinlerin, ateşin dumasız alevinden yaratıldığı açıklanmaktadır. Adem'e secde etmediği için Tanrı tarafından lanete uğratıldığı, onun da, "beni kıyamete dek yaşat da, özü doğru kullarından başka bütün kullarını azdırayım" diye istekte bulunduğu, Tanrı'nın onu sur üfürülünceye dek sağ bıraktığı yine Kur'an'da bildirilir (XV. 36 - 43).**(A. Baki Gölpınarlı a. g. e. sh: 316)**

Ağyar - Bağdad — Ağyar, hileci, düzenbaz, yankesici anlamına gelir. Aynı zamanda. çok dolaşan, çevik ve atik anlamında da kullanılır. Abbasoğulları son zamanlarda, iktidarı korumak için, yaygın olan fütüvvet erbabının başkanlığını elde etmişlerdi. Fütüvvet ehlinin bir bölüğüne « Ayyar » denirdi Bu bakımdan bu söz Bağdat'la birlikte anılıyor. Son-

radan Safaviler de, tasavvufa karşı oldukları halde Fütüvvet ehlini korumuştur. O devirde Ayyarlar, şahın fedaileriydi.

Ahd - ı Sabık - Elest — Eski ahid anlamındadır; Elest bezmi, meclisi, ezel meclisi diye de anılır. Elest, arapçada, değil miyim demektir. VII. surenin (A'raf) 172 - 173. ayetlerinde, « Hani rabbin Ademoğullarının sırtlarından zürriyetlerini izhar etmişti de kendilerini, kendilerine tanık tutarak ben sizin rabbiniz değil miyim demişti; onlar da evet, tanığız, rabbimizsin demişlerdi. Bu da kıyamet günü bizim bundan haberimiz yoktu denmesini önlemek, ya da atalarımız önce şirk koşmuştu, biz onlardan sonra gelmiş bir soyuz; bizi de o boş ve asısız işlerde bulunanların eylemleri yüzünden yok mu edeceksin, dememeleri içindi » buyurmaktadır. Bu izhar etme durumu, Adem peygamberin sırtından, kıyamete dek gelecek zürriyetini izhar edip onlardan tanıklık almış, bu tanıklığa melekleri tanık etmiş, sonra gene o zerreleri Adem'in sulbüne eklemiştir şeklinde anlayanlar olduğu gibi, ayette dem'in denmediğine Ademoğullarının dendiğine göre ayeti şu biçimde anlayanlar da olmuştur: Ana rahmine düşen ve dünyaya gelen herkes, Tanrı'nın delillerini görmekte, adeta Tanrı tarafından, rabbiniz değilmiyim diyen Tanrı'nın söylemi gerçekleşmektedir. Sufilere göre bu söylem ve yanıt örnek aleminde olmuştur. Ayetler, bunlardan başka çeşitli tevillerle de anlatılmıştır (**A. Baki Gölpınarlı, Kur'an - Kerim ve meali; C. II, Açıklama; s. LXII - LXIV**).

Ahmed - i Muhtar — Muhtar, seçilmiş anlamına gelir ve MuhammedPeygamber'in lakaplarındandır. Ahmed, Muhammed Peygamber'in adıdır ve bu ad, Kur'an'da geçer (LXI, 6).

Akl - ı Küll - Cüz'iyyat - ı Müselsel — Herşeyin, birbirinin sonucu olması ve her neticenin, başka birşeye neden olması, birbirine ulanıp giden parça - buçuk şeyleri meydana getirir. Bunlara « Cüz'iyyat - ı Müselsel » denir. Birbirini meydana getirenler de « Cüz'iyyat - ı Müselsil » diye anılır.

Akl - ı maâş — Eskilere göre akıl, zatı itibariyle maddeden soyutlanmış, eylemsel açıdan ise bedene ait bir tözdür (cevherdir). Sufilere göre, akıl, ahiret işlerini tedbir ve tasarruf ederse « akl - ı maâd », dünya geçimineait olursa « akl - ı maâş » derler.

Akyazılı — 1478'de ölen Otman Baba abdalları tarafından kutub tanınan ve 1495'te şöhret bulan İbrahim - i sâni (Yemini : Fazilet name, Ahmed Hızır ve Ali Hayder tab'ı, ist. 1325 - 1327, s: 83). Bektaşiler, Akyazılı'yı kendilerinden sayarlar ve rakı içmeyi, bu zatın, Bektaşiliğe soktuğunu söylerler.

Al - i Abâ — Peygamber'in abâsının altına alıp dua ettiği kişiler. Muhammed dahil, Ali, Ali'nin zevcesi ve Muhammed'in kızı Fatıma, torunları Hasan ve Hüseyin'den oluşur.

Al - i Yâsın — Yâsin Kur'an'ın XXXVI. suresinin adıdır ve Muhammed demektir. Al - i Yâsin, Muhammed soyu anlamına gelir. Ey insan anlamına da gelir. Ölmek üzere olan insanların başında okunur.

Alemlerin Rabbi — Bu terimle şu kutsal hadise işaret olunmaktadır. « Yüce Allah kalkım günü der ki: Ey Ademoğlu, hastalandım, neden beni dolaşmadın? (Kul) yarabbi der, ben seni nasıl dolaşabilirim ki sen, alemlerin rabbisin; (Allah) bilmedin mi ki der, filan kulum hastalandı; niye onu dolaşmadın ? Onu dolaşsaydın beni, onun yanında bulurdun; Ey Ademoğlu der; senden yemek istedim; neden doyurmadın beni ? (Kul) Yarabbi der, ben seni nasıl doyururum ki sen alemlerin rabbisin. (Allah), filan kulum senden yiyecek istedi, neden onu doyurmadın; bilmedin mi ki onu doyursaydın bunun ecrini katımda bulurdun der. (Allah) Ey Ademoğlu der, senden su istedim, neden bana su vermedin ? (Kul), Yarabbi der, ben sana nasıl su verebilirim ki sen alemlerin rabbisin. (Allah) der ki: Filan kulum senden su istedi, neden su vermedin ona ? Ona su verseydin, bunun ecrini katımda bulurdun. » **(Cami'us - Sagıyr, Mısır - Matbaa - i Hayriyye; 1321, C. I. s. 65).**

Ali — Peygamber'in amcası Ebu - Tâlib'in oğlu, kardeşliği ve damadı. Dördüncü halife. Tanrı'nın aslanı. Veliler şahı. Haydar-ı Kerrar. Emir-el Müminin. Şah-ı Velayet.

Amel defterleri - Boyun — XVII. surenin 12. - 13. ayetlerinde, herkesin yaptığı şeylerin boynuna asıldığı, kıyamet günündeyse meydana çıkarılacağı bildirilmektedir.

Amel defterleri -Tanıklar — Herkesin, dünyada yaptığı işler, ameller, niteliklerini bilmediğimiz defterlere yazılacak, XVII. surenin 71., LXXXIV, surenin 7. ayetlerinde bildirildiği gibi iman sahibi ve iyilik etmiş kişilere, mahşerde bu defterler, sağ yanlarından, kafirlere ve kötülük etmiş olanlara sol yanlarından ve ardlarından verilecektir. Tanıklar, organlarımızdır. XLI. suresinin 20. - 22. ayetlerinde kulakların, gözlerin, derilerin dünyada yaptıklarına tanıklık edeceklerini, neden söylediniz diye sorulunca da herşeyi söyleten Allah bizi de söyletti diyecekleri bildirilmektedir.

Anâsır — Yunan felsfesinden gelen kanıya göre madde alemi, dört basit öğeden meydana gelmiştir: Toprak, su, yel, ateş.

Arap Dili — Cennet ehlinin arapça konuşacağına ilişkin hadis rivayet edilmiştir (Lami'; c: I. s. 9).

Araz — Raslantı. İşaret Felsefede tözün işareti, belirtisi sayılır.

Arş — Sedir, taht ve önlem, hüküm ve tasarruf anlamlarına gelir. Kur'an'ın bir çok yerlerinde, Tanrı arşından sözedilir. Sufilere göre arş, her şeyin maddi varlığıdır, bedeni ve cesedidir. Aynı zamanda arş, insandır, insanın gönlüdür. Tavan, bireyin üstünü örten şey, çardak anlamlarına gelen arapça bir söz. Yüceliği bakımından padişah meclisine ve bu nedenle de hüküm ve kudret anlamına gelir. Kur'an - ı Kerim'in IX. suresinin 129., XVII. suresinin 42., XXIII. suresinin 26., LXXXV. suresinin 15. ayetlerinde Allah « yüce ve ulu arş sahibi », XXI. suresinin 22., XL. suresinin 54., X. suresinin 3., LVII suresinin 4. ayetlerinde, yerleri ve gökleri yarattıktan sonra önlem ve tasarrufunun arşı kapladığı, XX. suresinin 5. ayetinde rahmeti genel olan Tanrı'nın, arşı tedvir eylediği bildirilir. LXXXI. surenin 19 - 20. ayetlerinde güç - kuvvet sahibi büyükelçinin, yani Cebrail'in, arş sahibi katında mevki sahibi olduğu, XL. suresinin 7. ayetinde meleklerin arşı taşıdıkları, LXIX. surenin 17. ayetinde kıyamet günü arşı sekiz meleğin taşıdığı bildirilir. Müslüman bilgin-

lerin çoğunluğuna göre arş, Tanrı'nın kudreti ve rahmetiyle herşeyi kavrayıp saptaması ve bilgisidir. Sufilerce aşk, varlık, beden ve tüm cisimdir. (Ta'rifat, s. 100) Bu bakımdan bütün yardım, Tanrı arşıdır. Arş doruktur. Herşeyin yetkinleştiği olgudur.

Asa Adem — XX. surenin 121 - 122. ayetlerinde Adem Peygamberin, yememesi buyurulan ağacın meyvasını yiyip Tanrı'ya isyan ettiği, sonra da bağışlandığı bildirilmektedir. « Asa Adem - Adem isyan etti » sözü, 121. ayette geçer. Adem, yapılmaması daha iyi olan şeyi yaptı biçiminde anlaşılmalıdır. Aslında Adem, cennette kalmak için değil, yeryüzünde Tanrı buyruklarını buyurup hükmetmek için yaratılmıştır; bu bakımdan, « Bu ağaca yaklaşmayın » emri, yaklaşmalarını sağlamak için verilmiş, teşvik içeren, dikkatlerini o ağaca çekmek için verilmiş olan bir emirdir.

Ashab - ı Suffa — Medine'ye hicretten sonra yatacakları yer, giyecek ve yiyecekleri birşeyler bulamayan yoksul sahabe, mescit yapıldıktan sonra Hz. Peygamber tarafından, mescidin sofrasına yerleştirilmişti. Bunların dörtyüz kişi kadar oldukları söylenir. Halk arasında, kırk kişi olarak söylene gelmişlerdir (Safinet'ül - Bıhar, II. s. 35).

Astân — Kapı eşiği anlamına gelir. Tasavvufta büyük tekkeye âsitan denir.

Aşık — Seven anlamına gelir. Bektaşilikte, tarikate girmek isteyen kişiye « aşık » denir.

Aşk ile ikrar gerek — « Kim, benim bir dostumla düşmanlığa kalkışırsa onunla savaşa girerim; benimle savaşmış sayarım onu. Kul ona farzettiğim şeylerden başka bana sevgili olan bir şeyle yaklaşamaz. Boş yere devam etmekle de bana yakınlaşır durur; sonunda onu severim; sevince de adeta duyduğu kulak, gördüğü göz, tuttuğu el, yürüdüğü ayak kesilirim ona; benden birşey istedi mi veririm, birşeyden bana sığınırsa onu korurum...» **(Kudsi Hadis; İthafat, n. 82)**.

Aşnâ — Yüzgeç anlamına gelir. «Manakıb - al - Esrar Behcet al Ahrâr » da, aşnâ hakkında bir konu vardır. Aşnâlık, ihvandan iki kişinin birbiriyle can kardeşi olmalarıdır.

Avam — Tarikata girmemiş kişiler. Yol dışı olanlardır.

Ayn - i cem' — Varlık birliğine inananlara göre « cem' », her şeyi Tanrı zuhuru bilmek ve bu bilgiyi oluş haline getirmektir. Cem', topluluk anlamına gelir ve « tefrika, fark » karşılığıdır. Alevi - Bektaşilerin ayinine « ayn - i cem, ayn - al - cem' » denir, fakat halk dilinde bu söz « ayn - i cem » biçimine girmiştir. Bu söz, « Ayin - i Cem » sözünden gelse gerek. Topluca tapınma. İbadet evresi.

Ayn - el Yakıyn — Sufilere göre bilgi, bilmek, görmek ve olmak aşamalarına ayrılır. Birisinin, bir şeyi bilmesi, « İlm - al yakıyn » dir. Bilgisine göre haline getirmesi, « ayn - el yakıyn » dir. Bilgi oluş haline gelirse « Hakk - al yakiyn » denir. Tasavvufta her bilgi üç aşamalıdır. Birinci aşamada kişi bir şeyi görmeden onun hakkında birşeyler öğrenir. İkinci aşamada doğrudan doğruya onunla karşılaşır, onu görür, görerek bilgiler edinir, dokunur, yakından inceler. Üçüncü aşamada bilgi ile bir olur. Bilgiyi özümser. Artık bilgi odur, onun bir parçasıdır. Bilincinde onunla yaşar, özümsenmiştir.

Azâb - ı Mukaddes — Kutlanmış azâp. 1953 te vefat eden büyük mizahcı şair Neyzen Tevfik'in kitabının adı **(Hazırlayan: İhsan Ada, İst. 1949)**.

Azrâil (İzrâil) — Can alan melek. Ölüm meleğidir; eceli gelen canlının canını bu melek alır. XXXII. surenin (Secde) 11. ayetinde « Ölüm meleği » diye geçer. LXXIX. surenin (Naziat) ilk ve 3. ayetlerinde kafirlerin ve inananların ruhlarını alan meleklerden söz edilir ki bu melekler, Azrail'in buyruğundaki meleklerdir. Türkçede, Azrail, « can alıcı » diye de geçer. Tanrı, Adem'i yaratacağı zaman toprak almak üzere gönderdiği melekler, yerin sızlanması üzerine acıyıp emri yerine getirememişler, Azrail, bu işi başarmış, Tanrı da onu can almakla görevlendirmiştir. « Her ümmetin herkesin bir eceli, belirli bir ölüm zamanı vardır; ecelleri gelince ne bir an geri bırakılır, ne bir an önceye alınır » mealindeki ayete işaret edilmektedir.

— B —

Baka — Baki oluş, kalış, varlık. Fena, yani yokluk karşılığıdır. Fena, kulun Tanrı'da yok oluşu, Baka, Tanrı varlığıyla var oluşudur.

Balı Sultan (Hızır Balı, Balım Sultan) — Bektaşiler tarafından ikinci pir tanınan Hızır Balı. Bu zat, Hacı Bektaş'ın kız edindiği Kadıncık Ana'nın (Fatıma Nuriye) oğlu Hızır Lala oğlu Rasul Balı oğlu Yusuf Balı'nın oğlu Mürsel Baba'nın oğludur. Şecerelerde soyu, yukarıda kaydettiğimiz gibidir ve 1516'da ölmüştür. Fakat, Hacı Bektaştaki türbenin üstünde, Hacı Bektaş oğlu Rasul Balı'nın oğlu Hızır Balı olduğuna ilişkin bir kitabe vardır ve 925 (1519) tarihini taşımaktadır. **(Bknz. 1. cild)**

Bâ - i Bismillâh — Besmelenin « b» si. Hz. Ali'nin, « Tevrat, İncil ve Zebur'da ne varsa Kur'an'da var. Kur'an'da olan, ilk sure olan Fatiha'da, Fatiha'da olan, ilk ayet olan Besmele'de, Besmele'de olan, ilk harf olan "b" de, "b" de olan, altındaki noktada var, "b" nin altındaki nokta da benim » dediği söylenir. Sufilerce nokta, mutlak varlığın, zâtını bilmesidir. Kalem, kağıda konunca, önce bir nokta meydana gelir. Çekilince harfler yazılır. Buna göre harfler, noktanın yayılmasından meydana gelmektedir. Bütün varlıklar da mutlak varlığın zuhurudur. Nokta herşeyin yinelenmesidir.

Bâtın — İç yüz, iç. Dinin iç yüzü. Tanrı adlarından biri.

Battal Gazi — Emeviler zamanında Anadolu'ya geçip savaşan bir Arap kahramanı. Muhammed soyundan olduğu söylenir. Yaşayışı destanlanmıştır. Fütuvvet ehlinin seyfi, yani kılıcı kolu. Şii Batıni zümreler, bu zatı benimsemişlerdir. Mezarı Seyyit Gazide'dir. Adına tekke ve türbe yapılmıştır.

Behlül (Bühlül) — Gayet nükteli sözler söyleyen bir meczup. Abbasoğullarından Harunnürreşid'in kardeşi olduğu , keramet sahibi bulunduğu söylenir.

Bekri, Edhem - Belh — Bekri « bükri » den bozmadır. Bükre, arapça sabah demektir. İçkiye düşkün olup sabahleyin uyanır uyanmaz içkiye başlayan alkoliklere verilen ad.

Edhem, İbrahim b. Edhem'dir. İbni Edhem, Edhemoğlu diye de anılır. Belh padişahıyken saltanatı terkedip tasavvuf yoluna giren bu kişi, hicri 161 de (777 - 778) Şam'da vefat etmiştir. Terk - i dünya kavramının simgesidir.

Bercis, Bukrat — Bercis, müşteri yıldızıdır. Altıncı kat göktedir. Yunanlılar Zeus, Latinler Jüpiter demişler, bu yıldıza bir tanrılık izafe etmişlerdi. Onun gücünü, yalnız alın yazısı sınırlayabilirdi. Onun tahtının önünde hayır ve şer fırçaları olduğuna, bunlardan; hayrı ve şerri çıkardığına, yıldırımları, şimşekleri gönderdiğine, yağmurlar yağdırdığına, Olimpos dağında oturduğuna inanılırdı. Doğuda müşteri, büyük kutlu yıldızdır. Din, bilgi, utanç; gönül alçaklığı, namus, belagat ona ait sayılırdı. Gökyüzü kadısı ve hatibi anlamına « Kaadi - i Felek, Hatib - i Felek » diye de anılırdı. Bukrat, İskender'den, yüz yıl önce yaşamış meşhur bir hekimdir.

Beyt'ül - Ma'mur — Mamur ev anlamına arapça bir söz. Kur'an'ın LII. suresinin 4. ayetinde geçer. Dördüncü kat gökte, Kabe'nin hizasında bulunan ev gök ehlinin kıblesi olan manevi mabed. Ka'be'nin adıdır diyenler de vardır.

Beytullah — Tanrı evi, Ka'be. Sufilere göre gönül. İlk kez Hz. İbrahim yaptırdı.

Bezm - i Elest — Elest meclisi. Elestü, değil miyim demektir. Tanrı, Adem'in belinden gelen, soyunun ruhlarını toplamış, onlara, « Ben sizin Rabbiniz değil miyim » demiş, onlar da « Beli », yani evet demişler **(Kur'an, VII, 172).** Sufiler, zamanı kabul etmediklerinden, onlarca, herkesin yeteneği, daima o kişiye bu hitabı etmede, o da bu yeteneğine uymakla Tanrı'nın varlığını onaylamaktadır. Ruhlar ilk kez toplandı.

Birlik (Vahdet) — Her şeyi Tanrı zuhuru bilmek. Tekçilik felsefesi.

Bist ü heşt — Yirmi sekiz. Hurufilerce, insanın yüzünde, yedi kara hat vardır: Dört kirpik, iki kaş, bir saç. Her biri, dört öğeden (bkz. Anâsır) oluştuğundan bu yedi hat, yirmi sekiz eder. Arap Abecesindeki yirmi sekiz harfe karşılıktır. Saç ortadan ikiye ayrılırsa bu yedi hat sekiz eder. Farsçadaki harflere karşılıktır. Kur'an, yirmi sekiz harften, Hurufi mezhebinin kurucusu Fazlullah'ın « Cavidan » ı, otuz iki harften meydana gelmiştir.

Bişnev — Dinle anlamına gelir ve büyük düşünür, şair Mevlânâ Celâleddin, Mesnevi'sine bu sözle başlar. (Bişnev ez ney şikayet mükinet...) Dinle ney neden yakınıyor.

Brahma — Buda dininden önce, Hindistan'da yayılmış olan ve insanlar arasında sınıf farkı gözeten bir dindir.

Budala — Bedeller, abdal. Tanrı erlerinden yedi, ya da kırk kişi. Derviş.

Budâ — En büyük olgunluğu tamamıyla yoklukta bulan kendi adıyla anılan din kurucusu. Nirvana mutluluğa erileceğini, tüm acıların dineceğini söyler.

Burc - ı Hamel — Koyun burcu. Gökte, koyuna benzetilen bir yıldız kümesi. Güneş, bu burca girince geceyle gündüz, bir olur ve ilkbahar mevsimi başlar.

— C —

Ca'fer - i Tayyar — Hz. Alinin kardeşi. Mekke'de, mü'minlere eziyet eden müşriklerin şerrinden Habeş ülkesine göçen Müslümanlara başkan olmuştu. Hayber'in fethi günü gelip Hz. Peygamberle buluşmuş. Hz. Peygamber, buna pek sevinmiş, bilmem ki. Ca'fer'in gelişine mi daha fazla sevineyim, Hayber'in fethine mi? « Ca'fer yaratılışta, huyda en fazla bana benzeyendir » hadisi de onun hakkındadır. Hicretin sekizinci yılı Mu'te savaşında, elleri kesilmiş ve şehit düşmüştü. Hz. Resul, « Ca'fer'i gördüm, iki kanatla cennette uçuyor » buyurmuşlardı. Bu yüzden uçan manasına « Tayyar » lakabıyla anılmıştır. (**Sefinet'ül - Bıhar; I. s. 158; Cami; II. s. 18; Sosyal açıdan İslam Tarihi. Hz. Muhammed ve İslam s. 124 - 125**).

Ca'feri Mezhebi — Şia'nın en yaygın mezhebi. On iki imamı tanıyan bu mezhep, altıncı imam Ca'fer - al - Sadık'ın reyini kabul eder.

Calinos - Lokman — Calinos 181 de Bergama'da ölen Yunanlı hekimdir; eserleri arapçaya çevrilmiştir. Lokman Eyup Peygamberin kızkardeşinin ya da teyzesinin oğlu, olduğu, habeşi bir köle bulunduğu, peygamber, ya da veli olduğu söylenen bir kişidir. Kur'an'ın XXXI. suresi, onun adını taşır. Batılılar bu kişinin VI - VII. yüzyıllarda yaşayan Esope olduğunu kabul ederler (Savary'nin Kur'an terc: s. 407, not. 1. E Palmer Terc. s. 350, not 1). Halk söylencelerinde Lokman, herşeyin hikmetini bilen bir hekimdir; otlar, ona neye yaradıklarını, özellik ve güçlerini söylerlermiş. Hatta söylenceye göre, Lokman ölüme çare bulmuş, bu husustaki formülü yazdığı kitabını Tanrı emriyle bir melek Misis köprüsünden geçerken eline vurup Ceyhan ırmağına düşürmüş.

Câmi — Farsça kadehe mensup, içkiye düşkün demektir. Hicri 536 da (1141 - 1142) vefat eden Ahmet Namıkıyy - i Câmi'ye mensup tarikat ehline de Câmiler denir. Bu tarikat mensupları, sakallarını tıraş ettirirler, bıyıklarına hiç dokunmazlar, kulaklarına küpe takarlar, başlarına keçe külah giyerler, bellerine demir kuşak kuşanırlardı. Saçlarını uzatırlar, yanlarına koyverirler, ya da büküp külahlarının çevresine dolarlardı. Yanlarına ziller takarlardı. Müziğe pek düşkün olan Câmiler XVII. yüzyıla dek Anadolu'da mevcuttu (**Vahidi; Manakıb - ı Hace - i Cihan ve netice - i Can**).

Câvidan — 1394'te Alınca kalesinde öldürülen ve Hurufi mezhebinin kurucusu olan Fazlullah'ın yazdığı kitabın adı. Ölümsüzlük anlamına gelir.

Cebrâil, Cebreil, Cibril — Peygamberlere Tanrı buyruklarını getiren meleğin adı. Meleklerin en büyüklerinden. Zorla olgunlaştırmak manasına gelen « cebr » sözüyle Allah anlamına gelen « İl » sözünden oluşur. Tanrı gücü, Tanrı kulu demektir. II. surenin 87. ayetiyle 253. ayetinde, V. surenin 110., XVI. surenin 102. ayetlerinde adı «Ruh'ül Kudüs » diye geçer. IV surenin 171., XIX. surenin 17., LXVI. surenin 12. ayetlerinde « Ruh » diye anılır. XXVI. surenin 193. ayetinde « Ruh'ül Emin » diye geçer. LIII. surenin 5. ayetinde Peygambere Kur'an - ı öğreten güçlü - kuvvetli melek diye anılır; 6. ve 7. ayetlerinde Hz. Muhammed'in onu yüce ufukta, kendi suretiyle gördüğü, 9. ayetinde aralarında iki yay kadar, hatta daha az bir ara bulunduğu, 13 - 15. ayetlerinde, Sınır ağacının yanında

bir kere daha gördüğü bildirilir. LXXXI. surenin 19. ve 20. ayetlerinde Arş sahibi Tanrı'nın katında en yüce aşamaya, mevkiye sahip olduğu, LIII. surenin 5. ayetinde Peygambere Kur'anı öğreten güçlü - kuvvetli meleğin, O olduğu bildirilir. II. surenin 97. ve 98. ayetlerinde adı « Cibril » diye geçer. Dereceleri en ulu dört meleğin biridir ve peygamberlere vahiy getiren melektir. (**A. Baki Gölpınarlı a. g. e. sh: 402**).

Cem (cem') — (bkz. Ayn - i cem').

Cevher — Eskilere göre zâtıyle var olan şeye « cevher, töz » denir. Araz ise cevherle durur. Örneğin insan, bir arazdır, akılsa bir cevherdir. Kendinden var olan, araz, varlığı tözle belirler. Suret, bir şeyin görünüşüdür. Şekil, renk, uzunluk vs. cisme göre arazdır; cisimse onlara göre cevherdir. Fakat cisimler de, tüm cisme göre araz sayılır.

Cezbe — Tanrı'nın kulu kendisine çekişi, kendinden geçiş. Ruhun doruk heyecanı.

Circis, Cercis — Bir peygamber. Söylenceye göre bu peygamberi yetmiş kez öldürmüşler, yetmiş kez dirilmiş. Doğrusu Circis'tir. İsa Peygamberden sonra onun şeriatiyle hükmetmek üzere gönderilen bu peygamberi kavmi yetmiş kez öldürmüş, o da yetmiş kez dirilmiş. İmam Ca'fer'üs Sadık'tan rivayet edilen İstiftah duasında adı geçer (**Hacı Şeyh Abbas - ı Kummi: Mefatıh'ul - Cinan; Tehran - 1359 H. 1319 Şemsi H. S. 145**).

— Ç —

Çarh - ı felek — Gök. Eskiler, yeryüzündeki olayları, yıldızların durumundan meydana gelir sanırlardı. Onlarca yıldızlar, dünyanın çevresinde dönen göklerin cisimleriydi. Bu yüzden halk, felekten, yani gökten yakınır. Dönen gök. Tanrı.

Çelik — Bektaşi ve Mevlevilerde, suçluyu, ihvân huzurunda dövmek için kullanılan sopa.

Çeng — Yunanlıların Harp'ına benzeyen bir çalgı.

Çhar alamet — Dört alamet. Bektaşilerde halifeye verilen sancak, tuğ, mum ve makas.

Çhar darb — Dört vuruş. Abdallarla Kalenderilerde ve eski Bektaşilerde, saç, sakal, bıyık ve kaşları usturayla traş etmek.

Çile - i merdan — Erlerin çilesi. Çile, çihle kırk gün demektir. Dervişler, tenha bir yerde kırk gün, az yemek, az içmek, az uyumak koşuluyla ibadet ederler. Buna çile ve erbâin denir. Hacı Bektaş Vilayet - namesinde, Hacı Bektaş'ın, kırk gün, her gün bir koyun yemek koşuluyla çileye girdiği ve buna « çile - i merdan » dediği kayıtlıdır.

— D —

Dal — Arap alfabesinde sekizinci harf. Türkçe'de "d" harfine karşılıktır ve sağdan sola doğru bükük bir şekildedir. Eskiler, dertten bükülmüş boyu, bu harfe benzetirler.

Darüs - Selâm — Esenlik evi. Mekke'de, Ka'be'nin bulunduğu alana girilen kapılardan birinin adı. Bağdat'a da bu ad verilirdi.

Dâr — Adam asmaya özgü ağaç. Alevi ve Bektaşilerde. meydan denen ve ayn - i cem yapılan odanın orta yeri. Burada söz verilir, suç söylenir.Mansur darı, Fazlı darı, Nesimi darı, Fatıma darı, Hüseyin darı gibi türleri vardır.

Davud — Süleyman Peygamber'in babası. Musevilere göre bir hükümdar olan Davud, Kur'an'da peygamber olarak anılır. Sesinin çok güzel olduğu bilinir.

Deccal — Deccal, hakla batılı iyice örten, yeryüzünü gezen, yalan söyleyen, uydurma şeyler icad eden, batılı hak gösteren, kötü kişiler tarafından mukteda tanınan, birçok kişilere başbuğ olan anlamlarına gelir. Deccal'in tek gözlü olacağı, alnında kafir olduğunun yazılı bulunacağı, peygamberlik, hatta tanrılık davası güdeceği, yanında cenneti, cehennemi olup kendisine inananları cennetine, inanmayanları cehennemine atacağı, cenneti ateş, cehennemi cennet kesileceği bildirilen bu yalancı kişinin zuhuru, kıyametin on büyük simgesinden biridir. Medine'ye giremeyecek, bu sıralarda Mehdi zuhur edecek, Deccal'i öldürecek, İsa Peygamber, gökten inecek, Mehdi'ye uyacak, yeryüzünden zulüm kalkacak, dünya adalet dolacaktır. **(Tacrid'üs - Sarih, I. Fadail'ül - Medine bölümü; s. 119, Müslim; c. VIII. s. 178 - 179).** Hz. Peygamber zamanında doğmuş olan Sayid b. Sayd'ın Deccal olduğu, kendisine İbn Sayyad İbn Said de denildiği, asıl adının Saf bulunduğu çıkacağı ve öldürüleceği zamana kadar yaşayacağı, asıl Deccal'den önce otuza yakın deccal'in, peygamberlik savıyla ortaya çıkacağı hakkında da söylenceler vardır **(Müslim; aynı cilt, s. 189 - 190; Sefinet'ül - Bıhar; I. s, 439 - 440).**

Dede — Alevi şeyhlerine, Mevlevi dervişlerine, Hurufi şeyhlerine verilen ad.

Dem — Soluk, zaman, kan anlamlarına gelir. Rakıya da dem denir. Aynı zamanda « Demine hu », her hangi bir erenin zamanına, o zamanın hak ve gerçekliğine tanıklık eden bir terimdir ve gülbenkler, yani tertiplenmiş dualar, bu sözle biter.

Dergâh — Kapı eşiği anlamına gelen bu söz, tekke demektir, dervişlerin toplantı yerlerine denir. Bektaşilikte dört büyük dergah vardır.

Derviş — Eşik, kapı eşiği anlamına gelir. Terim olarak tasavvuf yoluna girmiş kimselere denir. Bektaşilikte ikinci aşama sayılır.

Devran — Zamanın dönüşü. Dervişlerin mukabele dedikleri törenleri.

Dört Kapı - Kırk Makam — Şeriat, tarikat, hakıykat ve ma'rifetin her birinin makamı bulunduğu kabul edilmiştir. Öğrenme, bilme aşamalarıdır.

Dört kapı — Dervişlere ve özellikle Batıni eğilimleri benimsemiş olanlara göre dinin dış yüzü, şeriattır, iç yüzü hakıykattır. Şeriatten Hakıkate giden manevi yola tarikat derler. Hakıykate eren kişinin şeriatle hakıykati birleştirebilmesine marifet denir. Bu dört esasa, « dört kapı » denmiştir. Tarikat törenlerinde, dervişi, şeyhe götüren rehber, bu dört kapıya selam vererek götürür. Bilgi yöntemleri. Öğrenme yolları.

Dört Kitabın Manası - Elif — Dört kitap bilindiği gibi, Tevrat, Zebur, İncil ve Kur'an'dır. « Elif » Arap alfabesinin ilk harfidir ve yukarıdan aşağıya çekilen düz bir çizgiyle gösterilir; hiç bir yanında noktası yoktur. Bu bakımdan sufiler, elif harfini Tanrı'nın zat alemine benzetirler. Yunus "Her şey vahdet aleminin zuhurundan ibaret; bana kesretten çokluktan söz etmeyin" diyor. Sufiler dört kitabı bir noktada toplarlar.

Dört Kitap — Musa'ya inen Tevrat, İsa'ya inen İncil, Davud'un kitabı olan Zebur ve Muhammed Peygamber'in kitabı olan Kur'andır.

Dört Mezhep — Mezhep gidilen yol, yolak. Müctehidin, Kur'an ve hadisler esas tutularak, inancına göre akıl, ya da kıyası, kabul ediyorsa sahabenin, ya da İmam'ın oyunu bildirmesi dolayısıyla onun imametini kabul edenlerin bir sorunda oy birliğini delil tutarak kurduğu hükümlerin, kabul ettiği ibadet ve muamelatta, hatta inançta vardığı sonuçların tümüdür.Sahebeyi adil tanıyan Ehli Sünnet, Hanefi, Maliki, Hanbeli, Şafii olmak üzere dört mezhep tanır. Şia yada Aleviliği mezhep tanımaz.

Dört Tekbir Zamanı — Rükû ve sücudu olmayan, bütün Müslümanlara farz olduğu halde birisi kılarsa öbürlerinin kılmasına gerek bulunmayan, her müslüman ölünce, yıkandıktan ve kefene sarıldıktan sonra sağı kıbleye gelmek üzere yere, ya da yüksek bir yere (Musalla'ya) konup cenaze önde olmak üzere kıbleye karşı kılınan, okunan dualarda bütün Müslümanlara ve özellikle de o ölüye yargılanma dilenen namaz. Bu namazda dört, ya da beş tekbir vardır; her bir tekbirden sonra belli dualar okunur ve son tekbirden sonra namaz biter. Cenaze namazı. Bu namaz ayakta kılınır.

Düldül — Muhammed Peygamber tarafından Ali'ye verilmiş olan ak katır. Aleviler kutsal ve ölümsüz sayar, Hızır'ın atına eş tutar. Gökten indiğine inanılır.

Düvazdeh İmam — Oniki imam anlamına gelir. Alevi - Bektaşi edebiyatında oniki imam için söylenmiş nefeslere verilen addır, ezgi ile söylenir.

— E —

Ebced — Arap abece'sinin, harflerin birbirine benzerliği bakımından bir sıralaması olduğu gibi bir de birkaç harfle yapılan ve anlamı olmayan birleşiklerden oluşan bir düzeni vardır. Bu ikinci bileşik, « Ebced » bileşiğiyle başlar ve yedi bileşikte biter. « Ebced », « a, b, c, d » harflerini gösterir. Anlamı olmayan, ama bileşik yönünden Hind dilleri alfabelerinin tertibinden doğduğu anlaşılan bu parçalara, çeşitli anlam verenler, hatta bu tertiblerin Adem Peygambere vahiy yoluyla indiğini söyleyenler bile olmuştur. « Ebced » terkibiyle başlayan bu terkiplerdeki harflerin her birine, sayı bakımından bir değer verilmiş ve baştan itibaren on harfin, sırasıyla bir, iki, üç, ..., on, sonraki harflerin, yirmi, otuz, kırk , ..., yüz, bunlardan sonrakilerin de iki yüz, üç yüz,... bin sayılarını gösterdiği kabul edilmiş, bu şekilde « Ebced hisabı » diye bir şey oluşmuştur. Önemli olaylara, özellikle ölümlere, bazı terkipler, sözler, ya da uyaklı dizeler bulunarak bu sözlerdeki harflerin tutarları, o yılı gösterir. Hurufilerde, Ebced hesabından hayli faydalanmışlardır. Eski Sami

alfabesi sırasına göre tertiplenmiştir. Bu harfler sekiz gruba ayrıldıktan sonra, aralarına vokaller konularak anlamı olmayan, ama Arap harflerine konu oluşturan sekiz sözcükten meydana getirilmiştir **(Ferit Develioğlu., Osmanlıca - Türkçe Ansiklopedik Lugat sh : 197).**

Ebu - Bekr , Ömer , Osman, Ali — İslamda ilk dört halife. Bu dördüne seçilmiş dört dost anlamına « Char yar - ı Güzin) denir.

Ebüt - Türâb — Toprak babası. Muhammed Peygamber, bir gün Hz. Ali'yi, yerde yatmış, topraklara bulanmış görüp, « Kalk ey toprak babası » demiş, bu şekilde bu söz, Ali'nin lâkaplarından biri olmuştur. Sufiler, bu sözde çeşitli anlamlar bulurlar.

Eflâk — Gökler. Sufiler, islam filozoflarının, Yunan inânışından alıp islamileştirdikleri bir görüşe uyarak dokuz kat göğü, maddenin aslı, babası, unsurları da anası sayarlar.

Efreng - Ceng — Frenkle savaş, Haçlı seferlerini hatırlatmaktadır.

Ehl - i Beyt — Ev halkı anlamına gelen bu sözcük, Muhammed Peygamber de dahil olduğu halde, kardeşliği, amcasının oğlu ve damadı Ali ile kızı ve Ali'nin eşi Fatıma'ya, oğulları Hasan ve Hüseyn'le soylarına verilen ad. Muhammed'in bütün soyu da «Ehl - i beyt » sayılır.

Ejderha — Aji Dahaka'dan bozmadır; Aji Dahaka, eski Hind - İran inancında Zulüm devidir ki sonradan « Dehak » şeklinde söylenmiştir. Deh - ak, yani on ayıp, çirkinlik, cücelik, zalimlik, oburluk, kötü söz söylemek, yalancılık, acelecilik, akılsızlık, korkaklık, utanmazlıktır; Dehak, bunları temsil eden devdir,, yani kötü kuvvettir. İran'ın mitolojik tarihine Deh - ak adlı bir hükümdar tarzında girmiştir.

El - fakru fahri — Muhammed peygamber'in, « yokluk, yoksulluk, benim övündüğüm şeydir, öbür peygamberlere, bununla övünürüm » dediği söylenir. Sufiler, bu sözdeki yokluğu, vehminden doğmuş olan, gerçekte bulunmayan varlıktan, benlikten, bencilikten kurtulmak tarzında tevil ederler. Mala, maddeye önem vermemeyi simgeler.

Elif, Mim, Dal — Arap abece'sinin bu üç harfi, yani « a, d, m » harfleri yazılınca, « adem » sözü meydana gelir ki « insan » demektir. Allah - Muhammet - Ali anlamına da kullanılır.

Elifi tac — Elif, Arap abece'sinin ilk harfidir ve yukardan aşağıya çekilmiş düz bir çizgi biçimindedir. Elifi tac, yukarıya doğru sivrilen ve ensizleşen iki parça keçeden dikilmiş, sivri bir külahtır. Alt tarafı dört parçadır. Horasani elifi tac da tıpkı buna benzer, yalnız yeşil keçedendir, üstü de dört parçadan meydana gelir, ayrıca üstleri sivri, dört parça da, kubbe denen üst kısmın üstüne eklenmiştir, bu şekilde on iki parçadan oluşur.

Elvan Efendi — 1674' te ölen Huseyn Çelebi'nin oğludur. Yozgat ve Kırşehir dolaylarında kendisine ve Kılıc Abdal'a ait vakıfla idare edilen zaviyede (küçük tekke) şeyhlik etmiş, 1729 da ölmüş, tekkesindeki türbeye gömülmüş. Mevlevi babasıdır.

Emr - i ma'ruf — Örfe uygun, doğru ve iyi şey emretmek. Buna « Emr bil - ma'ruf » denir ve kötülüğü yapmamayı buyurmak anlamına gelen « Nehy an - il münker » le birlikte kullanılır.

Enel - Hak — Ben Tanrı'yım demektir. X. yüzyılda Bağdat'ta yaşayan meşhur sufi Hüseyn - ibn - al - Mansur al - Hallac - al - Bayzâvi, şeriata aykırı sözler söylediği ve bu iddiada bulunduğu için asılarak öldürülmüş, cesedi yakılmıştır.

Eren, erenler — Gerçek sırrına eren, ulaşanlar. Evliya sözünün Türkçe karşılığıdır. Dervişler, birbirlerine ve şeyhlerine böyle hitap ederler,

Erkân — Alevilerde, ayin esnasında dedenin, taliplerin sırtlarına vurarak onları kutladığı sopa, Kayın ağacından kesilen düz ve iki metre uzunluğunda olan bu sopaya, « Tarıyk, Serdeste, Evliya » gibi adlar da verilir. Cüveyni, « Cihan - güşa » tarihinde, Uygurların yaratılış söylencesini anlattıktan sonra evlerinde, kayın ağacından bir sopa bulunduğunu ve bunu kutlu saydıklarını söyler (E. F. W. Gib, Memorial series, Muhammed ibni Abdül - Vahhab - ı Kazvini tashih ve haşiyeleriyle, c. I, 1329 h. 1914, s. 45). Alevilerin bu sopasınında aynı olduğuna ve totemcilikten geldiğine hiç kuşku yoktur. Erkân, İslam öncesi bir motif sayılabilir. Kutsaldır. Ancak dede kullanabilir.

Eyvallâh — Çağrılınca cevap, bir şeye teşekkür, hatta yemin yerine kullanılan bu sözün aslı, « İy vallahi » yahut da Türkçesi « İyi Vallahi » olsa gerektir.

Eyyüb - Derd - Süleyman - Mühür — İsrail oğulları peygamberlerindendir. Ailesi felaketlere uğramış, bağı bahçesi mahfolmuş, sürüleri tükenmiş, sonunda hastalıklara uğramış, söylenceye göre, vücudu yara bere içinde kalmış, yaralarına kurt düşmüş, fakat bütün bu dertlere şükredip sabreylediği için Tanrı, onu yeniden yer - yurt ve aile sahibi etmiş, iyileştirmiştir. Zengin, mal, mülk, evlat, ayal sahibi bulunan peygamber, «Ahd - i Atıyk » a göre Şeytan'ın, Tanrı'ya, ona bu kadar geçim verdin de o yüzden sana kulluk ediyor demesi üzerine Tanrı tarafından sınanmış, evladı ölmüş, malı - mülkü yok olmuş, kendisi de hastalanmış, dertlere karışmıştı. Sonunda Tanrı, duasını kabul etmiş, ona daha fazla mal - mülk ve evlat vermiştir. 42. baptan meydana gelen bir bölüm " Ahd -ı Atıyk » te bu peygambere aittir. Kur'an'da XXXVIII. surenin 41 - 44. ayetlerinde Eyup'tan sözedilir. Halk söylencelerinde vücudu yaralar kaplamış, yaralara kurt düşmüş, bütün bunlara sabretmiş, fakat kurtlar kalbini ve dilini de sarınca, yarabbi, kalbimle seni düşünür; dilimle seni zikrederim; onları bağışla bana demiş; bunun üzerine iyileşmiştir. Yine halk söylencelerine göre Süleyman Peygamberin bir yüzüğü vardır ki, bunda, İsm - i A'zam, yani Tanrı'nın en büyük ve şerefli adı kazılıdır ve Süleyman, bu yüzden insanlara, hayvanlara, cin ve perilere hükmeder. Hatta bir aralık bu yüzüğü bir şeytan ele geçirmiş, Süleymanlık davasıyla hüküm sürmüş olduğu da halk söylencesidir. Attar, bunu « Mantık'ut Tary » da hikaye eder, Mevlana da « Mesnevi » de bundan söz eder (**Nicholson basımı; I. b. 3618 - 3624; IV; b. 353 - 354**). Sabrın simgesidir.

Ezvâc - ı tâhirât — Temiz eşler. Muhammed peygamberin eşlerine verilen lâkap.

— F —

Fahr - ı Alem — Alemin övdüğü kişi. Hz. Muhammed. Evrenin efendisi.

Fahr, Fahir — Övünmek. Dervişlerin, başlarına giydikleri ve tac dedikleri külâha fahr da denir.

Fâtıma — Muhammed Peygamberin kızı, Ali'nin zevcesi, Hasan, Hüseyn, Zeyneb ve Ümm - i Külsüm ve Rukiye'nın anaları, Zehrâ, lâkabıdır. (605-632) yılları arasında yaşadı. 18 yaşında Hz. Ali ile evlendi.

Fâtiha — Açış, başlangıç anlamlarına gelir ve Kur'an'ın ilk suresinin adıdır.

Fazl - ı Yezdan — Hurufi mezhebinin kurucusu (Cavidan maddesine bakınız).

Fereci — Ferec, arapçada sıkıntıdan kurtulmak, fereci genişliğe, ferahlığa mensup demektir. Sufilerden birinin gönlü sıkıldığı ve giydiği giysinin önünü yırttığı, bu yüzden, geniş kollu yakasız, önü açık ve ütse giyilen giysiye bu ad verildiği söylenir.

Ferhad - Külüng — Ferhad - Şirin ve Husrev, bir halk öyküsüdür. Erkek evlat bırakmadan ölen bir hükümdarın yerine geçen Mihin Banu adlı kızının Şirin adlı çok güzel bir kız kardeşi vardır. Mihin, Şirin'e bir köşk yaptırır. Köşkü, Bihzad adlı ressam, resimlerle süslerken kendisine yardım eden oğlu Ferhad'a Mihin Banu aşık olur; fakat Ferhad da Şirin'e vurulur. Mihin, şehrin dışında akan nehrin, köşkün önünden geçirilmesini ister. Ferhad bu işi üstüne alır ve aradaki dağı delmeye koyulur. Bu sırada Hürmüz adlı bir padişah, Ferhad'la Şirin'in aşkını duyar ve Şirin'i Ferhad'a almak için Mihin Banu ile savaşa girişir. Fakat bu sefer de Hürmüz'ün oğlu Husrev, Şirin'e aşık olur. Ferhad, dağı delerken Husrev'in dadısı, Ferhad'ı ortadan kaldırmak için gelir. Ferhad'a Şirin'in öldüğünü söyler. Ferhad elindeki külüngü, üzüntüsünden beynine vurarak intihar eder. Bunu duyan Şirin gelir, Ferhad'ın naşına kapanıp ağlarken Ferhad'ın belindeki hançeri görür; çekip kendi kalbine saplar; Ferhad'ın naşi üstünde can verir. Bu öyküyü XII. yüzyıl şairlerinden Nizami (1195 1196) beş manzum öyküsünden biri olarak yazmış. XIV. yüzyıldan XVI. yüzyıla değin gelip geçen İran şairlerinden Husrev - i Dih'evi, Hatifi, Vahşi, Asaf Han; XVI. yüzyıl Türk şairlerinden Şeyhi, XVI. yüzyılda Ahi, Celil ve daha bir çok şairler bu halk öyküsünü nazma çekmişlerdir. Halk arasında yayılan bu öykü, Orta oyununa, Karagöz oyununa kadar girmiştir.

Fetva — Şer'i bir sorunda, bilgin kişinin verdiği hüküm. İran ve Türk klasik edebiyatında, kafiye zoru yoksa « fetvi » tarzında okunur; Fetva, bilhassa yazılı olarak verilir; sonuna, arapça « Allah daha iyi bilir » cümlesi yazılıp imzalanır. Soru - cevap tarzında yazılması, soran veya soranların adları yerine « Zeyd, Amr » kadınsa « Hind » yazılması da adettir.

Firavun , Nuşin - Revan, Karun — Firavun Musa Peygamber zamanında Mısır hükümdarı olan kişidir. Kur'an'da Fir'avun diye geçen bu ad, halk dilinde Firavun şeklinde söylenir. Tanrılık davasına görüşen bu adam, Musa'ya inanmamış, tutsak olarak kullandığı İsrailoğulları'nın Mısır'dan çıkmalarına izin vermemiş ama Tanrı tarafından gelen belalar

üzerine İsrailoğuları'nı bırakmış, Musa sopasıyla Kızıl Deniz'e vurunca, İsrailoğulları'nın boyları sayısınca denizde on iki yol açılmış, Musa ve kavmi geçtikten sonra, onları bıraktığına pişman olan Firavun ve ordusu artlarına düşmüş, deniz birleşince de hepsi boğulmuş, Firavun'un cesedi, ibret olmak için kıyıya vurmuş, öbürlerinin cesetleri dahi bulunamamıştır. Kur'an'ın II, VII, X, XI, XIV, XX, XXIII, XXVI, XXVIII, XXIX, XXXVIII, XL, XLIII, XLIV- L, LI, LIV, LXVI, LXXIII, LXXIX, LXXXV ve LXXXIX surelerinde adı geçer ve olayları anlatır.

Nuşin- Revan ve Nuşirevan, İran Sasani hükümdarlarından yirmincisidir. Miladın 531. yılında hükümdar olmuş, 579. yılında ölmüştür Adaletiyle ünlüdür.

Karun, Musa Peygamberin teyzesinin veya amcasının oğludur, diyenler vardır. « Ahd - ı Atıyk » te Korah diye geçer. Kendisine uyan ikiyüz elli kişiyle Musa ve kardeşi Harun'a isyan etmiş, Tanrı da onları yere batırmıştır (A'dad, XVI, 1 - 35). K ur'an'da, hazinelerinin anahtarlarını, güçlü - kuvvetli on - onbeş kişinin taşıyabildiği, böyle olduğu halde zekat vermediği, bu yüzden, önce hazinesinin, sonra kendisinin yere batırıldığı bildirilir (XXVIII, Kasas; 76 - 82). Ayrıca adı Firavun ve Haman'la geçer. Hal söylencelerine göre kendisi ve hazinesi, hergün, boyu miktarınca yere batmaktadır. Yere batan hazinesine, yürüyüp giden hazinesi anlamına « Genc - i revan » da denir. **(A. Baki Gölpınarlı a. g. e. sh: 423).**

Firdevs — Bahçe anlamına gelir, cennetin niteliği olduğu gibi sekiz cennetin birinin de adıdır.

Furkan — Gerçekle aslı olmayanı ayırd eden. Kur'an'ın bir adı da Furkan'dır.

Furkan, Rahman'ür - Rahim, Hayy - Mennan — Furkan, gerçekle batılın arasını ayıran anlamına gelir. II. surenin 185., II. surenin 4. ve XXV. surenin 1. ayetlerinde Kur'an, bu adla anılır ve XXV surenin adı « Furkan » dır. II. surenin 53., XXI. surenin 48. ayetlerinde Tevrat'a da bu ad verilmiştir. Rahman, dünyada ahirette, rahmeti mü'minlere özgü olan; Hayy, sürekli diri ve yaşamı kendisinden, Mennan, lutuf ve ihsanda bulunan anlamlarına gelir; Tanrı adlarındandır.

— G —

Gayb - i mutlak — Mutlak varlığın zatı. Her türlü sıfat ve kayıttan münezzeh varlık. Mutlak olarak bilinmeyen evren.

Gazi — Savaşta düşman öldüren. Aşık Paşazade, Rum diyarının, yani Anadolu'nun erenlerini dört kısma ayırmadadır: Rum Abdalları, Rum Gazileri, Rum Ahileri, Rum Bacıları. Rum gazileri, Fütuvvet ehlinin Seyfi koludur, yani rind de denen ve yaşamlarını savaşla geçiren kısmıdır.

Genc Abdal — Hacı Bektaş Vilêyet - namesi'ne göre Hacı Bektaş'ın dervişlerinden biri. Sersem Abdal mahlasını taşıyan bir nefeste adı geçer. Eğer bu Sersem Abdal 1551 de, ilk Dede Baba olarak Hacı Bektaş tekkesine geçen ve 1569 - 70 te ölen Sersem Ali Dedeba-

baysa Genc Abdal'ın, bu zamandan önce yaşamış olması gerekir. Güvenc Abdal adlı bir Bektaşi şairinin bir kaç nefesi vardır. Bektaşiler, bu şairin, Genc Abdal olduğunu söylerler. Ama kesin değil.

Geyikli Baba — Şeyh Abu - l - Vefa tarikatından ve Baba İlyas müritlerindendir. Bursa fethinde bulunmuştur. Yunus Emre'nin bir şiirinden, adının Hasan olduğunu anlıyoruz.

Gılman — Cennette, inananlara hizmet edecek oğlanlar.

Gülbang — Bülbül sesi demektir. Tertiplenmiş olan yüce sesle okunan dualara denir.

Güruh - i Nâci — Kurtulmuş topluluk. Muhammed Peygamber'in, « Ümmetim yetmiş üç bölüğe ayrılacak, hepsi de cehennemdedir, ancak bir bölüğü cennetliktir, kurtulmuştur » dediği söylenir. Alevi - Bektaşiler, bu kurtulmuş bölüğün, kendileri olduğunu iddia ederler.

— H —

Habib - Doksan Bin Kelam — Habib, dost sevilen anlamına gelir; Hz. Muhammed'e, Habib'ullah - Allah'ın sevgilisi denmiştir; bu hususta bir çok hadisler vardır. (Tirmizi, Kenz'ül - Ummal, Müsned'den naklen Fedail - ül - Hamse; I. s. 42 - 44). Hz. Muhammed'in miraçta Tanrı'yla doksan bin söz konuştuğu, otuzbinini halka, otuzbinini irfan ehline söylediği, otuzbinini de gizlediği söylenegelmiştir.

Hacı Bektaş - ı Veli — XIII. yüzyılda yaşayan ve Mevlânâ Celâleddin'le çağdaş bulunan bir aziz. Baba İlyas halifesi Baba İshak'ın hâs halifesi olup Babalıların arta kalanlarını bir araya toplamayı başarmıştır.

Hacı — Zengin olan ve sıhhatte bulunan Müslümanın, yol emniyeti de varsa, ömründe bir kere Mekke'ye gidip Müslümanların kıblesi olan Kâ'be'yi ziyaret etmesi ve orada muayyen töreni yapması gerekir. Bu töreni yapmaya « Hac », yapana « Hacı » denir. Sufilerce gerçek Kâ'be, gönüldür ve gönül, Kâ'beden üstündür.

Hacım Sultan — Asıl adı Recep'tir. Hacı Bektaş'ın amcaoğlu ve halifelerindendir. Mezarı Uşak' ili Banaz ilçesi yakınlarında ki Hacım köyündedir.

Hadicet - al - Kübrâ — Muhammed Peygamber'in ilk zevcesidir.

Hadis Kelam — Hz. Peygamberin sözlerine hadis denir. Yaptığı işlere fi'li, birisine yaparken görüp engel olmadığı işleri uygun bulduğu anlaşıldığına göre buna hadis - i takdiri denir. Hadislerin ravilerinin hallerini bildiren bilgiye, Rical bilgisi, hadislerin söylencelere ve söylencelerin doğruluk derecelerini değerlendiren bilgiye Hadis'in usul bilgisi denir. Kelam, inançları tahlil eden, eleştiren, mezheplerden bahseden bilgidir.

Hak Şehri - Yedi Kapı — Hak şehri vücuttur. Yedi kapıdan maksat, yedi nefis olsa gerektir ki bunlar kötülüğü fazlasıyla buyuran (Emmare), kötülükte bulununca kendisini kınayan (Levvame), iyiliği ilham eden (Mülhime), iyiden iyiye inanca eren (Mutmainne), Tanrı'dan razı olan (Razıyye), Tanrı rızasını kazanan (Marzıyye), tamamiyle arınmış olan

(Safiyye - Zekiyye) nefisler, daha doğrusu nefsiz, insanın yedi kaabiliyetidir. Bu adlar şu surelerdeki ayetlerden alınmıştır: XII. 53., LXXV. 1 - 5., XCI. 7., LXXXIX. 27 - 28., Sülük manevi bir yükseliş olduğundan bu yedi nefis yedi gök kapısı olarak da kabul edilir. Yedi nefis Halvetiyye ile başladığından bu ikinci yönelti, daha doğru olsa gerek.

Yedi kapıyı, iki kulak, iki göz, burun delikleri ve ağız olarak da yorumlayabiliriz. Burnu bir sayarak yedinci kapı, cinsellik aracıdır. Bunlarla, Tanrı buyruğunu uygun gören, duyan, kokan, söyleyen ve helalinden başkasına dokunmayan kişi, kapılarını gerçeğe açar; aksi halde kapılar cehennem kapısı kesilir.

Öldürülecek kardeş, nefis olmalıdır. «Sizden hiçbir kimse yoktur ki şeytanlardan biri ona arkadaş olmasın buyurdu; ya sen ya Resulallah dediler; evet buyurdu, ben de, ama Allah bana yardım etti, o Müslüman oldu» hadisine dayandırabiliriz (Ahedis - i Mesnevi; Müslim ve Müsened'den naklen); nefsin öldürülmesi, şeytanlığın öldürülmesidir. Boşanacak zevce, şehvet olmalı, Ana unsurlardır; nikah kıydırmak, onu tabiatine bırakmak, böylece unsurların hükümlerinden çıkmaktır. **(A. Baki Gölpınarlı a. g. e. sh: 430).**

Hak — Gerçek anlamına gelen bu söz, sufilere göre Tanrı adlarındandır.

Halife — Birinin yerine geçen. Ardıl. Bektaşilerde dördüncü ve son derece. Tarikata girmek isteyene «Aşık» denir. Aşıklık, tarikat derecelerinden değildir. Nasib alan, yani tarikata giren kişiye « muhib », tarikata ikrâr verip önce arakıyeyle hizmet eden ve sonra, kendisine tac verilen muhibbe «derviş», muhib ve derviş yetiştirme icazetini alan ve tacının üstüne sarık sarabilen dervişe « baba » derler. Baba, bir başkasını baba yapamaz. Baba yapmakyetkisi, « halife » ye aittir.

Halil - Cömertlik - İbrahim - Nemrud — Halil, Arapça dost anlamına gelir; İbrahim Peygamberin, Tanrı dostu olduğu, IV. surenin 125. ayetinde bildirilmesi dolayısıyla lakabı olmuştur. Hz. Peygamberin soyu, İbrahim'e çıkar. Gördüğü bir rüya üzerine oğlu İsmail'i Tanrı'ya kurban ederken bıçak kesmemiş, o sırada Tanrı tarafından bir koç gönderilmiş, düşünün yerine geldiği vahiy edilmiş, İsmail'in yerine bu koçu kurban etmiştir. Hem bu olay yüzünden, hem de çok cömert olup sürekli konukları doyurduğundan cömertlikle anılır. Keldanistan'da hüküm süren Nemrut, Tanrılık davasına girişmişti. Aynı zamanda kavmi putlara tapardı. İbrahim putları kırmış, baltayı da en büyük putun boynuna asmıştı. Nemrut, yaktırdığı bir ateşe İbrahim'i mancınıkla attırmış, fakat ateş, güllük - gülistanlık olmuş, İbrahim yanmamıştı. Kur'an'da kırkdokuz yerde adı geçer. « Ahd - i Atıyk » te Tekvin bölümünün 12 - 25. bapları İbrahime aittir.

Halilullah — Tanrı dostu. İbrahim Peygamber'in lâkabı.

Halvet — Arapça yalnızlık demektir. Tasavvuf yolunda, dervişin, yalnız bir yere çekilip, bir odaya kapanıp az yemek, az içmek, az uyumak üzere kendini ibadete hasretmesine denir. Halvet süresi, genelde kırk gündür; bu yüzden arapça ve farsça kırk anlamına gelen « erbain » ve « çile - çihle » sözleriyle de anılır.

Hâmân — Firavunun veziridir. Kur'an'ın XXVIII. suresinin 6. ayetinde, Firavunun Tanrılık davasına kalkıştığı, Hâmâna; bir ateş yakıp tuğla yapmasını, yüksek bir köşk kurmasını emrettiği, bu köşke çıkarak Musa'nın Tanrısını bilmek istediğini bildirdiği anlatılır. XXIX. surenin 39. ayetinde Karun ve Firavunla anılır, yok edildiği bildirilir. XL. suresinin 24. ayetinde Musa'nın, Firavun ve Hâmânla Karun'a gönderildiği, 36 ve 37. ayetlerde de Firavunun göklerin kapılarına erişmek için Hâmâna yüksek bir köşk kurmasını buyurduğu anlatılır.

Hamza - Kafdağı — Hz. Peygamberin amcası Hz. Hamza çok kuvvetli olduğundan Fütuvvet geleneğine pehlivanlar tarafından pir tanındığı gibi Kafdağı'nın ardına aşırıldığı, orada devlerle, ejderhalarla savaştığı hakkında da bir çok halk öyküleri uydurulmuştur. Bu öyküler, « Hamza - Name » adlı kitaplarda toplanmıştır.

Hânkah — Tekke

Harici — Dışa, dışarıya ait. Müslümanlıktaki esas mezheplerden biri. Dördüncü halife Ali zamanında, Ali'yi de, düşmanı olan Ebu - Süfyan oğlu Muaviyeyi de tanımayıp « Hüküm, ancak Tanrınındır » diyenler. Bu mezhep, ana fikir yönünden ileri bir atılım göstermişse de kulların yaptıkları işleri, ancak Tanrı'nın yaptırdığına inanıp kuldaseçme ve istenç kabul etmediği için pek geri bir duruma düşmüş, hele kendilerinden olmayanları Müslüman saymayışı, onu adeta içine gömmüştür. Zaman geçtikçe bütün yenilikleri reddeden, Müslümanlığın ilk devirlerindeki kurallara bağlı kalan Hariciler, çöl oğulları halinde kalmışlar, yalnız daima ilk karakterleri olan anarşistliği koruyabilmişlerdir.

Harut - Marut, Zühre — Harut ve Marut, Kur'an - ı Kerim'in II. suresinin 102. ayetinde geçer; Süleyman peygamberin kafir olmadığı, şeytanların kafir oldukları bildirilir ve insanlara büyü yapmayı öğrettikleri söylenir; sonra da Babil'e indirilen Harut ve Marut adlı iki meleğin, biz sizi imtihan etmeye memuruz, sakın kafir olmayın demeden kimseye bir şey öğretmedikleri anlatılır. Halk söylencelerine göre bu iki melek, insanların isyanından yakınmışlar, Tanrı onlarda şehvet vardır, size de şehvet versem, siz de isyan edersiniz demiş; onlar, isyan etmeyeceklerini söyleyince, Tanrı onlara şehvet verip yeryüzüne inmelerini buyurmuş. Gündüz inerler, halk arasında hüküm sürerler, gece İsm - i A'zam'ı okuyup göğe ağarlarken günün birinde bir kıza aşık olmuşlar. Kız, İsm - i A'zam'ı öğretirlerse bunlara ramolacağını söylemiş, öğretmişler, kadın bu adı okuyup göğe çıkınca Tanrı onu çarpıp bir yıldız yapmış. Zühre bu kadınmış, Harut'la Marut'u bu dünya azabıyla ahret azabı arasında seçim yapmaları için bırakmış, dünya azabına razı olmuşlar. Bunları bülbül kuyusuna baş aşağı astırmış. Büyücüler, o kuyunun başına gidip bunlardan büyü öğrenirlermiş. Bu yüzden edebiyatta Harut - Marut, Zühre Bülbül kuyusu, büyü ve büyücü ile birlikte anılır.

Hâşimi — Haşim oğulları, Hâşim, Muhammed Peygamber'in dördüncü dedesidir.

Hâtemün - nebiyyin — Peygamberlerin sonuncusu, Muhammed Peygamber.

Havf - Reca — Korku ve ümit demektir. İnanan kişinin bu ikisi arasında olması gerekir; ancak, Tanrı dostları X. surenin 2. ayetinde bildirildiği gibi bu ikisinden de dışarıdır.

Havvâ — Adem Peygamberin eşi. Ademin kaburgasından yaratılmış.

Haydar — Arslan anlamına gelir. Hz. Ali'nin bir adıdır.

Hayder - i Kerrâr — Hz. Ali. Kerrâr, döne - döne, geriye çekilip ileriye atıla - atıla savaşan anlamına gelir.

Hayderi — XIII. yüzyıldan XVII. yüzyıla kadar Anadolu ve Rumeli'de bulunan Şii - Batıni bir zümre. Bunlar, bıyıklarına dokunmazlar, saç, sakal ve kaşlarını usturayla tıraş ettirirlerdi.

Hırka — Dervişlerin giydikleri, yakasız, önü açık, kollu bir üst kostümü.

Hızır — Musa Peygamber zamanında yaşamış bir peygamber, yahut eren (Ab - ı Hayat maddesine bakınız). Ölümsüzlük suyu içmiş. Car diyenlerin yardımına koşar.

Hubb'ül - Vatan — « Vatan sevgisi imandandır » mealinde bir söz, hadis olarak nakledilir. Mevzu olmakla beraber anlam bakımından doğrudur (Mevzuat, s. 38 - 39).

Hulle donu — Cennet libasları.

Hû — « O » anlamına gelir. Sufilere göre Tanrı adlarındandır ve Tanrının en büyük adıdır. Derviş selamı.

Hûr, hûri - Gılman — Cennette mü'minlere verilecek kızlar, kız, Güzel. Huriler, cennette mü'minlerin alacakları cennet kızları, gılman da mü'minlere hizmet edecek gençlerdir. Kur'an'ın XLIV. suresinin 54., LII. suresinin 20., LV. suresinin 72. ve LVI. suresinin 22. ayetlerinde hurilerden, LVI. suresinin 17. ayetinde de gılmandan söz edilir.

Hüma (Devlet Kuşu) — Kimin başına konarsa devlete erişeceğine, padişah olacağına inanılan, kemikle geçindiği söylenen bir kuş. Bu kuş, bazen Zümrüdüanka dediğimiz Simurg'la karıştırılır. Hüma, edebiyatta devlet ve kemikle anılır. Simgesel bir kuş.

Hüseyn ovası — Çorum iline bağlı Alaca (Hüseyin Gazi). da bir ova adı.

— İ —

İbrahim Edhem — Edhem oğlu İbrahim. Belh'lidir. VIII. yüzyılda yaşamıştır. Belh padişahının oğlu olduğu halde saltanatı terk edip dervişlik yolunu tutan bu kişi yaşamıyla Buda öyküsünü karşılaştıranlar vardır. Tanrı uğruna tahtı tacı terk etti.

İbrahim — İsrail oğulları peygamberlerinden. Keldâniler Hükümdarı Nemrud (Nümrûd) zamanında yaşayan bu Peygamber, onların putlarını, bir baltayla kırmış ve bu yüzden, ateşe atılarak yakılmak cezasına çarptırılmıştır. Ama Tanrı ateşi söndürmüş, İbrahim kur-

tulmuştur. Tanrı dostu anlamına gelen « Halilullah » lâkabıyla anılan bu peygamber, aynı zamanda konuğu pek sevdiği ve pek cömert olduğu için, « Tanrı Cömerdi » anlamına gelen « Sahiyyullah » lâkabıyla da anılır.

İdris - Terzi, Şit - Bez Dokumak, Davud - Ses — Adem oğullarından bir peygamberdir. İlk olarak insanlara, derilerden elbise biçen ve giydiren bu peygambermiş. Yıldız bilgisini bildiği ve insanlara öğrettiği de söylenir. İdris « Ahd -ı Atıyk » te Enuş diye geçer (Tekvin, V 6.). Kur'an - ın XIX. suresinin 56. ve XXI. suresinin 85. ayetlerinde anılır; Tanrı tarafından yücelere ağdırıldığı bildirilir. Şit peygamber, Adem'in oğullarındandır; « Ahd - ı Atıyk » ın aynı bölümünde geçer; İdris peygamberin babasıdır (Tekvin, V, 3 - 9). Fütüvvet erbabının inancına göre ilk olarak İdris terzilik sanatını icad etmiş. Şit, ya da diğer ifadeye göre Şis de bez dokumuştur; bu yüzden İdris terzilerin, Şit de çulhaların piri sayılmıştır.

Davud, Kur'an - ı Kerim'de bir peygamber olarak anılır. II. surenin 251. ayetinde Calut'u öldürdüğü, Tanrı tarafından saltanata ve peygamberliğe eriştiği, IV. surenin 118., XVII. surenin 55. ayetlerinde kendisine Zebur verildiği bildirilir. V. surenin 55. ayetinde İsrailoğulları'ndan kafir olanlara Davud'un ve İsa'nın lanet ettiği söylenir. VI. surenin 84. ayetinde peygamberler arasında adı geçer. XX. surenin 78 - 80. ayetlerinde Davud'a, kendisiyle birlikte Tanrı'yı eksik sıfatlardan tenzih etmeleri için dağlarla kuşların ramedildiği, savaşlarda insanı koruyan zırh yapma sanatının öğretildiği, XXXII. surenin 15. ayetinde, kendisiyle oğlu Süleyman'a bilgi verildiği, 16. ayetinde, oğlunun kendisine varis olduğu, XXXIV. surenin 10 - 11. ayetlerinde, dağlarla, kuşlara, Davud'la beraber Tanrı'yı tenzih etmeleri emredildiği ve demirin, ona yumuşatıldığı, XXXVIII. surenin 17 - 26. ayetlerinde, gene dağların, kuşların onunla, akşam ve kuşluk vakitlerinde Tanrı'yı tesbih ettiği, iki hasmın arasında, onları yargılayıp hükmetmesi için Tanrı halifesi olduğu beyan olunur. Davud « Ahd - ı Atıyk » te bir padişahtır (Mülük - i Evvel; XVI - XXXI. Mülük - i Sani ve Salis, I - II). Davud, Doğu klasik edebiyatında ses, müzik, demir ve zırhla anılır. **(A. Baki Gölpınarlı., a. g. e. sh: 420).**

İki Cihan — Dünya ve Ahiret.

İkilik — Tanrı ile yaratıkları ayrı görüş. Varlık birliğine inanmayış.

İlim göz hicabı — Yani perdesi. İlim, insana varlık verirse, adamı benliğe düşürürse kişi kendini herşeyi bilir sanır, bilmediğini göremez. Fakat, bildikçe bilmediği şeylerin sınırsız olduğunu, bildikçe bilmediğini bilen kişi, bilgisini « irfan » haline getirmiştir. Bu bakımdan ilk bölüğe göre ilim, göz hicabı olur. Sufilerce ilim gaye değil, araçtır.

İlliyyin — Yücelik anlamındadır. Cennetin en yüce Siccin, yani cehennemin en kötü, aşağı yeri karşıtıdır. İlliyyin, inananların amel defterlerinin bulunduğu gök. Siccin, kafirlerin amel defterlerinin bulunduğu yerdir de denmiştir. Kur'an - ın LXXXIII. suresinin 18 - 19. ayetlerinde geçer.

İlm - i ledün — Tanrı tarafından verilen bilgi. Musa Peygamber, bu bilgiyi elde etmek için Hızır Peygamberi aramış, bulmuş. Bu olay, Kur'an'ın XVIII. suresinin 60 - 82. ayetlerinde anlatılır. Tanrı'nın gizli bilgilerinin bilimi.

İlm - i usi — Metod bilgisi. Tefsir, hadis v.s. gibi dini bilgilerin birer yöntemi vardır. Bu ap - ayrı bir bilgidir. İnceleme ve eleştirme temeline dayanmayan bilgi; müfessir ve muhaddis, yalnız nakilci sayılır, gerçek müfessir; muhaddis, bu bilgilerin yöntemlerini de elde etmek zorundadır.

İmâmi — İmami mezhebinden olan.

İmam-ı masum — Alevi-Bektaşilerde günahsız sayılan ehlibeyt mensubu.

İmâmiyye — Şianın en yaygın kolu. İmameti, yolağın temeliolarak kabul ettiklerinden « İmmiyye », altıncı imam Ca'fer - al - Sadık'ın oyuyla yetindiklerinden « Ca'feriy -ye», on iki imam kabul ettiklerinden « İsna aşeriyye » denir.

İncil - Ruhban — İncil, İsa peygambere inen kitaptır. Müslümanlara göre İncil, bir hayli değişmiştir ve bu günkü « Ahd - i Cedid » İsa'ya inen İncil değildir. Hıristiyanlara göreyse İsa'nın yaşamı İncil'dir ve yazılmış olan bir çok İncil'den kabul edilen dördü, bu dinin kutsal kitabıdır. Ruhban, rahipler, ya Hıristiyan ruhanileridir. Ruhban sınıfının Keşiş, papaz, zangoç, rahip, rahibe, piskopos, başpiskopos, papa, patrik gibi makam ve rütbeleri vardır. İncil sonradan yazılmıştır.

İnnâ fetahnâ — Gerçekten de biz açtık anlamına gelir. Kur'an'ın XLVIII. suresi olan ve « Feth suresi » diye anılan sure, "Gerçekten de biz, sana ap açık bir fetih ve zafer verdik, fetih yolunu açtık" diye başlar.

İsa — Adına Hıristiyanlık dini kurulan peygamber. Tanrı ruhundan gebe kalan Meryem-'in oğlu. Ölüleri diriltir, körlerin gözünü açar, hastaları iyileştirirmiş. Yahudiler tarafından çarmıha gerilerek öldürülmüş, Hıristiyanlara göre üçüncü günü dirilip göğe ağmıştır. Müslümanlara göre ise İsa öldürülmemiş, ona ihanet eden, İsa sanılarak çarmıha gerilmiş, İsa, diri diri göğe ağmıştır. (Kur'an, XXXIII, 7) Kur'an'da babasız olarak, Cebrail'in üfürmesiyle Meryem'in gebe kalıp onu doğurduğu, bu yüzden Allah indindeAdem'e benzediği (III. 95). Hıristiyanların ve bazılarının düşündükleri gibi asılmadığı, öldürülmediği; diri olarak göğe ağdırıldığı bildirilir; Kur'anda yirmi beş yerde adı geçer. İsanın topraktan kuş şeklinde yoğurduğu balçığa üfürünce kuş olarak canlanıp uçtuğu, anadan doğma körlerin gözlerini açtığı, ölüyü dirilttiği, hastaları iyileştirdiği III. surenin 49. ve V. surenin 110. ayetlerinde bildirildiğinden körlerin gözlerini açmak, hastalara şifa vermek ve ölüyü diriltmekle, yani solukla anıldığı gibi, İsa'nın duasıyla gökten yemek indiği V. surenin 112 - 114. ayetlerinde bildirildiği için « maide - yemek » le de anılır. « Ahd - i Cedid » de İsa'-nın, Orşilim'e bir eşeğe binerek girdiği anlatıldığından (Matyus XXI. 1. - 11.) « eşek » le de anıldığı ve bu nedenle irfan sahibi oluşla irfansızlığın simgelendiği anlaşılmaktadır. Mesih de adıdır.

İshak — İbrahim peygamberin oğludur. Tevrat'a göre Tanrı, İbrahim'i sınamak için İshak'ı kurban etmesini buyurmuş, İbrahim, onu kurban edeceği sırada gökten bir koç inmiş ve İshak'a karşılık, bu koçu kesmesi emredilmiştir. Kur'an'a göre kurban edilmek istenen İshak değildir, öbür oğlu İsmail'dir.

İskender — İran'ı zapteden meşhur Makedonya'lı Filip'in oğlu Büyük İskender.

İsrafil - Sur — İbranice adı Serafim, Serafil, ya da Sarafin'dir. Diğer üçü, Cebrail, Mikail, Azrail olan dört ulu melekten biridir. Sur'u üflemekle görevli. Sur, bir borudur. Sur niteliğini bilmediğimiz bir boynuzdur. Tanrı emriyle bunu üfürünce kıyamet kopacak, bütün canlılar ölecekler, sonra bir daha üfürünce ölenler dirilecek, soru - hesap için Arasat alanında toplanacaklardır. Sur'un üfürülüşü, Kur'an'ın VI. suresinin 73., XVIII. suresinin 99., XX. suresinin 102., XXIII. suresinin 101., XXVII. suresinin 87., XXXVI. suresinin 51., XXXIX. suresinin 68., L. suresinin 20., LIX. suresinin 13. ve LLXXVIII. suresinin 18. ayetlerinde bildirilir.

İstivâ — Doğrulmak, azmetmek, kararlaşmak, üstün olmak, beraber ve eşit olmak gibi anlamları vardır. Hurufilerce insanın ortasından geçtiği var sayılan ve bedeni ikiye bölen hayali çizgi. İnsan, saçını ortadan ikiye ayırırsa istivâ ile yedi hat, sekiz olur ve yirmi sekiz hat, otuz ikiye çıkar. İzdüşümü, orta çizgi orta kesit de denebilir.

— K —

Kâ'be — Müslümanların kıblesi olan ve Mekke'de bulunan mescit. Sufilere göre gerçek Kâ'be, gönüldür. Müslümanların kıblesidir. II. surenin 144. ayetinde, nerde bulunulursa bulunulsun namazda Ka'be'ye karşı durulması emredilmekte, 125. ayetinde Ka'be'nin ve çevresinin eminlik yeri olduğu bildirilmekte, 127. ayetinde Ka'be'nin İbrahim ve İsmail peygamberler tarafından yeniden bina edildiği anlatılmakta, 158. ayetinde, yeryüzünde, insanlar için ilk kurulan mabedin Ka'be olduğu beyan olunmaktadır; aynı surenin 97. ayetinde gücü yeten kişiye haccın, yani Mekke'ye gidip hac törenini vaktinde eda etmesinin farz olduğu bildirilir. XXII. surenin adı Hac suresidir ve 25 - 37. ayetlerinde hac törenleri belirtilir. V surenin 97. ayetinde de Ka'be'nin, Allah tarafından hürmeti farz olan bir mabed olduğu söylenir. Yeryüzünün Ka'be'nin altından, su üstüne yayıldığı İbni Abbas tarafından rivayet edilmiştir; bu yayış LXXIX surenin 30. ve XCI. surenin 6. ayetlerinde zikredilir. (Ebu - Aliyy'il - Fadl b. Hasan'it - Tabrasi; Mecmual - Beyan fi Tesfir'il - Kur'an; Tehran - Şirket'ül - Maarif'il - İslamiyye; 1379 H. 1339 Ş. H. c. X, s. 434). Ka'be Hz. peygamber tarafından Mekke zaptedilmeden, putlarla doluydu. Hz. peygamber, Mekke'yi zaptettikten sonra Ka'be'deki bütün putları kırdırmıştır. **(A. Baki Gölpınarlı., a. g. e. sh : 406).**

Kaabe kavseyn — Kur'an'ın LIII. suresinin 7 - 9. ayetlerinde, Peygamber'in, Mi'rac'tan dönerken, Cebrâil adlı meleği gördüğü ve aralarındaki mesafenin iki ok kadar, hatta daha yakın olduğu anlatılır. Sufilerce bu yakınlık, Hak, yani Tanrıyla halk, evren arasındadır.

Kaaf — Sure bu adla anılır ve «Kaaf, andolsun büyük ve şerefli Kur'an'a » anlamındaki ayetle başlar. Kaaf, bir söylenceye göre Tanrı adlarındandır. Dünyayı çepeçevre kuşatan dağın adıdır diyenler de var. Halk inançlarına göre yılan eceliyle ölmezmiş; mutlaka öldürülürmüş. Ölümden kurtulan ve yüz yıl yaşayan yılanın boynuzları çıkar, ağzından ateşler saçar, soluğuyla hayvanları, insanları çekip sömürür, yutar, kayaları eritir, bir ejderha olurmuş. O zaman melekler ateşten zincirle onu çekerler, Kafdağı'nın ardına atarlarmış. Bu dağın ardında devler de bulunurmuş. Kaf dağı simgedir. Varlığı, yeri kesin belli değil ama korkuyu anımsatır. Eskilere göre dünyayı çepeçevre kuşatmış olan yüksek ve geçit vermez dağlar. Yine eskilere göre bu dağların ardında devler, periler ve ejderhalar vardır. İsmi var, cismi yok Zümrüdanka'nın yuvası da bu dağdadır. Tanrıların korku dağı.

Kaalu belâ — Evet dediler anlamına gelir. Bezm-i eleste ruhların tanrıya yanıtı.

Kadr gecesi (Kadir) — Kur'an, Muhammed Peygamber'e, Kur'an'ın, Kadir gecesinde indiğini (XCVII. sure), diğer bir yerde de Kur'an'ın, Ramazan'da inmiş olduğunu söyler (II,/185.). Bu bakımdan Kadir gecesi, Ramazan içindedir ve bu ayın, on beşinden sonraki tek gecelerin biridir. O geceki ibadet, bin ay ibadetten üstündür. Suflere göre Kadir gecesi, kulun, Tanrı tecellisine uğradığı gecedir. Yıl içindeki bir gecenin Kadri şerefi pek yüce olduğundan, kadri yüce Kur'an, o gece indiğinden, bir yıl içinde olacak şeyler o gece takdir edildiğinden, o gece yere inen ve göğe ağan meleklerin yüzünden yeryüzü sıkışık bir hale geldiğinden bu adla anılmıştır. XCVII. surede Kur'an'ın o gece indiği, II. surenin 185. ayetinde Ramazan ayında indirildiği bildirildiğinden, bu gece Ramazan ayı içindedir ve hadislere göre son on gecenin tek sayılı gecelerinden biridir. Sufilere göre, salikin, kendi kadrini bildiği gecedir **(A. Baki Gölpınarlı, Kur'an - ı Kerim ve Meali; II. Açıklama, s. CXXV - CXXVI.).**

Kâf u nûn — Arap abece'sinden iki harf. Bu iki harf, alfabemizdeki « k » ve « n » harflerine karşılıktır. ve « kün » diye okunur. Kün, ol demektir ve yaradılışı izah eder. Fakat sufilerden, kâf harfini erkek, nun harfini de kadın olarak tevil edenler de vardır.

Kanber — Ali'nin azatlı kölesi. Emeviler devrinde Haccâc tarafından Kufe'de öldürülmüştür.

Kandil — Tanrı Adem peygamberi yaratmadan önce melek yaratmış. Ona, ben kimim, sen kimsin sorusunu sormuş; melek, ben benim; sen de sensin yanıtını verince onu kahır ateşiyle yakmış. Ondan sonra yarattığı melekler de aynı akıbete uğramışlar. Cebrail'i yaratınca ona da bu soruyu sormuş. Cebrail yanıt vermeyip hayran bir halde gezip dolaşmaya başlamış, derken arşta bir kandil görmüş; ışığının yarısı ak, yarısı yeşilmiş. O kandilden, sen rabbimsin, ben kulunum diye yanıt vermesi, kendisine söylenmiş; o da Tanrı'ya bu yanıtı vermiş ve Tanrı rızasına ermiş. O kandildeki Muhammed peygamberle, Ali'nin nuruymuş **(Teminli Fazilet - Name; Ahmed Hızır, Ali Hayder neşr. İst. 1324 - 1327; s. 76 - 80).**

Kanun çerağı — Bektaşi meydanında, içinde zeytin yağı yanan ve yağ bulunan kısmında üç oluk ve üç fitil bulunan, çoğunlukla kapağı, Bektaşi tacı şeklinde yapılmış olan ayaklı bir kandil.

Kara Abdal — Hacı Bektaş türbesinin kapısında gömülü bir « Kara Baba » vardır. Bu zat, 1628 de ölen ve Ak Abdullah Baba'nın yerine geçen Kara Halil Dedebabadır. Kalender mahlasını taşıyan bir şiirde « Kara Abdal » adı geçmektedir. Bu Kalender'in, 1526 - 27 de öldürülen Hacı Bektaş oğlu Kalender Çelebi olduğu kabul edilirse Kara Abdal'ın yukarda söylediğimiz Kara Baba olmasına olanak yoktur. Ancak Kalender Çelebinin türbesi ayrıdır, civan olarak bilinir.

Kasım — Kerbelâ'da on bir yaşında şehid olmuştur. İmam Hasan'ın oğludur.

Kavm i Süfyan — Muaviye'nin babası, Abu - Süfyandır. Kavm - i Süfyan ve Süfyani, Muhammed soyunun düşmanları anlamına gelir.

Kayser — Roma Bizans imparatorlarına verilen ünvan.

Keçkül, keşkül — Hindistan cevizinin bir tarafı kesilip içi oyularak yapılır. Bakırdan, pirinçten, hatta gümüşten yapılmışları da vardır. İki yanından, bir halka ile bir zincire bağlıdır. Derviş bu zincirden tutar ve istememek koşuluyla uzatır. İçine ne konursa, o gün, ne toplanmışsa dergâha getirir, ortaya döker, canlar tarafından birlikte yenir, harcanır.

Kefaret — Yapılan bir suça karşılık, bağışlanmak için yapılan şey. Örneğin yemininde durmayan, on yoksulu doyurur. Kudreti varken oruç tutmayan, bir köle azad eder, altmış gün oruç tutar, ya da altmış yoksulu, bir günde, ya da bir yoksulu altmış gün doyurur ve yediği gün yerine bir gün oruç tutar.

Kemer - best — Beline kemer kuşanmış olan. Ali'nin, on yedi oğluna kemer bağlanmış, her birine Tanrı adlarından bir ad telkin etmiş olduğu söylenmektedir. Bunlara « Kemer - beste » denir.

Kepenek — Arap abasına benzer, kolsuz, önü açık, yakasız ve dövme keçeden yapılan uzun bir üst giyimi. Şii - Batıni toplulukların kepenek giydiklerini, eski kaynaklardan öğreniyoruz. XV. yüzyılın başlarında Halep'te derisi yüzülerek öldürülen Nesimi'nin Farsça, XVI. yüzyılda İstanbul'da ölen Dukakinzade Ahmet Beyin Türkçe ve « Kepenek » redifli birer şiiri vardır.

Keramet — Erenlerden meydana gelen olağan üstü şeyler. Sufiler, kerameti, dünyaya ait, bilgiye ait olmak üzere ikiye ayırırlar ve « Keramet - i kevniye, keramet - i ilmiyye » derler. Dünyaya ait kerametler, geçicidir ve onlara hiç bir önem verilmez, bilgiye ait kerametler, kalan kerametlerdir. Doğa yasalarına uymayan gizemli bir durum.

Kesret — Çokluk. Varlık birliğine inanmayanların her şeye varlık vermeleri.

Kevser — Kur'an'ın CVIII. suresinin adı. Kevser, pek çok soy - sop anlamına geldiği gibi Peygamber buyruklarına göre cennette, Muhammed Peygamber'e ait bir havuzun ismidir. Söylenceye göre bu havuzun boyu, Hicaz'la Yemen; eni, Aden'le San'a arası kadardır. Kı-

yısında çeşit çeşit mücevherlerden, yıldızlar kadar kadeh vardır; suyu baldan tatlı, kardan soğuktur; bu havuzun sakisi, Ali'dir. Sufiler, Kevser'i Muhammed'in feyzi olarak tevil ederler Kur'an'ın CVII. suresi üç ayettir ve « Şüphe yok ki biziz sana Kevser'i veren; artık namaz kıl rabbine ve kurban kes sen. Şüphesiz, sana buğzeden yok mu, odur nesli kesilen » mealindedir. Kevser, sonsuz hayır, bereket, sayısız ümmet, kesilmez soy - sop anlamlarına geldiği gibi cennette de Hz. Muhammed'in havuzunun adıdır. İki yanında inciden kaplar olup bu kapların, yıldızlar kadar sayısız olduğunu, mü'minlere bu havuzdan Ali'nin su vereceği hakkında bir çok hadis vardır (**Kur'an - ı Kerim ve Meali; Açıklama, II. S. CXXVIII; Fedai'ül - Hamseti min'es - Sıhah'ıs - Sitte; II, S. 98 - 103).**

Keyvan — Zuhal yıldızıdır. Yunan mitolojisinde Uranos' u, yani yerin oğlu Kronos'u ve zamanı simgeler. Yerle göğün oğulları olan devler, babaları Uranos'la çarpışırlar. Uranos, onları tutup, tutup Gea'nın içine atar. Gea, oğullarının öcünü almak için Kronos'la birleşir. Kronos babasını sakatlar; kardeşlerini kurtarır; Olimpos dağına yerleşir. Babasına yaptığını çocuklarından bulacağından korkarak çocuklarını yutmaya başlar. Zeus doğunca anası, Kronos'a bir taş yutturur, oğlunu da Girit'e götürüp bir mağaraya koyar. Zeus büyüyünce kardeşlerini babasına kusturur, sonra da onu yerin dibine yollar. Zuhal tarımın koruyucusudur. Romalılar ona Saturn derler. Doğuda en büyük kutsuz yıldızdır. Minyatürlerde sağ elinde bir insan kafası bulunan, sol eliyle de bin insanın avcunu kavramış olan ihtiyar bir adam, ya da ata binmiş, sağ elinde bir kılıç bulunan bir kişi şeklinde temsil edilir. Zuhal, yedinci kat göktedir. (**B. Necatigil-Mitologya**)

Kıble — İbadet ederken dönülen yer. Namazda yönelinen taraf.

Kırk kişi - bir gömlek — Ashab - ı Suffa hakkındaki söylentilerden olmakla birlikte birliği de anlatmaktadır. Sufilerce Kırkların ayni anda bir gömlege girdiğine inanılır.

Kırklar - Neşter, Kan — Bu Aleviler arasındaki bir söylenceye işarettir; Hz. peygamber, kırklar meclisine girmek istemiş, toplandıkları eve gitmiş; kapıyı çalmış. Kimsin demişler, Hz. Muhammed, « Peygamberim » demiş. Kırklar, buraya Peygamber sığmaz demişler. İki kez bu, böyle olmuş; üçüncüsünde gökten gelen ses üzerine kapıda, « Kavmin hizmetçisiyim » deyince içeriye almışlar. İçeride otuzdokuz kişi varmış; Ali de başları imiş. Kimsiniz diye sorunca, bız kırklarız, kırkımızın da gönlümüz, varımız, yoğumuz birdir demişler. Hz. Muhammed, neden malum deyince Ali kolunu sıvamış. Neşterle kolunu yaralayınca öbürlerinin de kollarından kan akmaya, aynı zamanda damdan da kan damlamaya başlamış ki bu da, onlara dünyalık bulmak için giden Selman'dan akan kanmış. Ali, kolunu bağlayınca hepsinin kanı dinmiş. Derken Selman gelmiş, bir üzüm tanesi getirmiş. Bunu Hz. Muhammed'in önüne koyup bize üleştir demişler. Hz. Muhammed şaşırınca, Tanrı, Cebrail'le cennetten, nurdan bir tabak göndermiş, ne yapması gerektiğini de söylemiş. Hz. Muhammed tabağa su koymuş, üzümü de ezmiş. Kırklar bu sudan birer yudum içip esrimişler, semaha kalkmışlar. Hz. Muhammed de semaha girmiş, semah ederken de sarığı düşmüş. Kırklar o sarığı kırk parçaya bölüp bellerine bağlamışlar. (Bısati'nin Şah Tahmasb zamanında yazdığı « Menakıb'ul - Esrar Behcet'ül - Ahrar'ından naklen; 1017 hicride yazılmış nüshadan istinsah edilen nüsha; 22. b.b. - 23. a. Aleviler bu

kitaba « Büyük Buyruk » derler). Yunus'un bir şiirinden anlaşılıyor ki bu öykü, XIII - XIV yüzyıllarda yaygınmış. 1065'te vefat eden Oğlanlarşeyhi İbrahim'in tasavvufi sözlerini zaptedip « Sohbet - Name » adlı bir eser meydana getiren halifesi Kütahyalı Gaybi Sun'ullah da (1072 H. 1758 - 1759'dan sonra), şeyhinin « Ve dahı Seyyid - i Kainat A. M. hin - i siyasette Yemen'e vurup İslam - ı Yemen'in kapusın çaldıkta kimdir dediklerinde, Muhammed'im dedi. Ayıttılar; Bu kapuya Muhammed sığmaz, var kendü haline. Ahır'ul - emr, Üveys'i delil ittihaz idinüp bir defa daha gelüp kapu çaldıkta kimsin diyü sual olundukta talim - i Üveys'le bir abd - i faniyim diyü cevap verdiklerinde kabul eylediler. Anınçün gah, İnnı le ecidu nefes'tür - Rahmani min kibel'il - Yemen dirlerdi » dediğini yazıyor ki yukarıdaki öykünün değişik şeklinden başka bir şey değildir (yazma, s 26). (**A. Baki Gölpınarlı., a. g. e. sh: 408**).

Kıssa - hân — Masal, hikaye okuyan. Meddah. Sözlü yazımı aktaran söylenceci.

Kıyamet — Kur'an'ın bir çok ayetlerinde geçer, daha başka adlarla da anılır; belirtileri de zikredilir. Koyu bir duman her yanı kaplayacak, kuvvetli bir ses duyulacak, yeryüzü sarsılacak, dağlar pamuk gibi atılacak; İsrafil sur'u üfleyecek, bütün canlılar ölecek, kıyamet kopacak, ikinci üfürüşte canlılar dirilip Arasat meydanında toplanacak, ahıret alemi başlayacak. Herkes cehennemden geçecek. Günahsızlar cennete girecek. Günahlılar cezaları boyunca cehennemde kalacak.

Köçek — Yeni ve genç derviş.

Kudüm — Çifte nara. Müzikte, bununla usul tutulur.

Kuhl - i Isfahan — Isfahan sürmesi.

Kul'il - Hak — Kur'an'ın IV. suresinin 171. ayetinde kitap ehline, dinlerinde aşırı inanca sapmamaları, Allah hakkında ancak, hak, yani doğru olan sözü söylemeleri emredilmektedir.

Kutb, kutub — Değirmen taşının mili anlamına gelir. Sufilere göre her an, yer yüzünde, Muhammed Peygamber'in sırrına varis olan birisi vardır. Evrende ne oluyorsa, kutbun eliyle olur.. Aleme kutbun neş'esi egemendir. Kutup, bütün insanların gözbebeği durumundadır. Tanrı izni ile evren ondan sorulur.

Kutb - ul aktap — Kutupların kutbu. Ali, Hacı Bektaş Veli.

Küllü men aleyhâ fân — LV. suresinin 48. ayetidir. « Yer yüzündekilerin hepsi de yok olur, geçicidir » anlamına gelir.

Kün - Feyekün — Arapça « ol » demektir. Binbir ad. Tanrı'nın zatına, sıfatlarına, işlerine göre binbir adı olduğu söylenir. Tanrı iradesini bildirir. Kur'an'ın şu sure ve ayetlerinde geçer; II. 117., III. 47., XIX. 35., XXXVI. 83., XL. 68.

Kürsi — Kur'an'da, II. surenin 255. ayetinde, Tanrı'nın, göklerle yer yüzünü kaplayan bir kürsisi olduğu anlatılır. Eskilere göre dokuzuncu kat gök, bütün evreni kaplamıştır. Bu

göğün iç tarafına kürsi, dış tarafına arş diyenler olmuştur. Aynı zamanda « kürsi » yi, Tanrı bilgisi olarak tevil edenler vardır.

Kur'an - Yedi deniz - Mürekkep — Kur'an'ın XVII. suresinin 109. ayetinde Tanrısözcüklerini yazmaya denizin mürekkep olsa yetmeyeceği, bir misli daha katılsa gene tükeneceği, XXXI. surenin 27. ayetinde de Tanrı sözcüklerini yazmak için ağaçlar kalem olsa, yedi deniz de mürekkep olsa gene yetmeyeceği bildirilmektedir.

— L —

Lâ fetâ illâ Ali lâ seyfe illâ Zülfekâr — Ali'den başka er yok, onun kılıcı zülfikâr'dan başka kılıc yok. Bu sözün Cebrâil tarafından söylendiği rivayet edilmiştir.

Lâ mekân — Mekânsızlık evreni. Yersizlik. Mekânsız.

Lâ taayyün — Tanrı'nın mutlak varlık evreni.

Lâ taknatü — XXXIX. surenin 53. ayetinde geçer; Ümit kesmeyin anlamına gelir. Ayetin anlamı şudur; « De ki: Ey nefislerine uyup haddi aşan kullarım, Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin; çünkü Allah, bütün suçları bağışlar, o, suçları örten, mü'minlere rahmet edendir. »

Levh - Kalem — Levh, üstü düz şeye denir; Kur'an'ın LXXXV. suresinin son ayetinde geçer. Bu ve bundan önceki ayette, şerefli, yüce Kur'an'ın, korunmuş levhte (Levh - i Mahfuz) bulunduğu bildirilir. Kalem, levha, olacak şeyleri yazan manevi kalemdir; LXVII. surenin ilk ayetinde geçer. Her ikisinin de niteliğini bilemeyiz. Levh'i ve Kalem'i tevil edenler de çıkmıştır, Levh, Tanrı bilgisi, Kalem de iradesidir, denmiştir (Ta'rifat).

Levlak - Ahmed — Ahmed, Hz. Muhammed'in adlarındandır; Kur'an'ın LXI. suresinin 6. ayetinde Ahmed diye anılır ve İsa Peygamber tarafından bu adla müjdelendiği bildirilir. « Levlake » sen olmasaydın demektir;

Leylâ - Mecnun — Mecnun, Kays - i Amiri adlı bir Araptır. Leylâ adlı bir kıza aşık olmuş, dağlara düşmüş, deli anlamına Mecnun diye anılmaya başlamıştır. Bu aşk hikayesi, İran ve Türk şairlerinden bazıları tarafından yazılmıştır. Bir aşk öyküsü.

Lût — İbrahim Peygamber devrinde yaşamış ve onun dinine uymuş olan bir peygamber. Kavmi, erkeklerle cinsel ilişkide bulunduğundan, Tanrı tarafından şehirleri yere geçirilerek yok edilmiştir.

— M —

Ma'na - suret — Bir şeyin iç yüzüne, zatına, gerçeğine « mânâ », görünen şekline, rengine, tarzına « suret » derler.

Mahabbet — Sevgi. Alevi - Bektaşilerde, kadınlı, sözlü, müzikli, içkili sohbet meclislerine mahabbet denir.

Mahşer — Toplantı yeri. Müslüman inancında kıyamet kopacak, sonra sûr üfürülecek, herkes dirilecek, arasât meydanında toplanacaktır. Bu toplantı yerine mahşer derler. Sufilerin bir kısmına göre mahşer, ana rahmidir.

Makaalât — Hacı Bektaş'ın Arapça yazdığı kitabın adı. Aslı, bu gün meydanda yoksa da XIII. - XIV. yüzyılda Said Emre tarafından nesir, XV. yüzyılda Hatiboğlu tarafından nazım olarak Türkçeye çevrilmiştir. Yeni harflerde birçok baskıları vardır. Karşılaştırmalı şeklini Esat Coşan tez olarak düzenlemiştir.

Malum - Meçhul — Malum, bilinen, bilinmiş, meçhul de bilinmeyen, bilinmemiş anlamındadır. Bilgisiz, kişi inanca ilişkin şeylerin bazısını, inanarak bilir, bazısına ise aklı ermez ve onları bilemez. Bilgi sahibiyse, inancını bilgisiylê kabul eder; ama inancını bilim haline getirmiş olan irfan sahibi imanıyla birleşmiş, bir olmuştur; bilgisini görüş ve oluş haline getirmiştir. Yaşam koşulu kılmıştır.

Mansur - ı Bağdadi — Mansur, Beyza'lı olmakla beraber Bağdat'ta asıldığı için Bağdadi diye de anılmıştır. Şeriata aykırı görüşlerinden dolayı öldürülmüştür.

Mansûr — 922 de, şeriata aykırı fikirleri ve sözleri yüzünden Bağdat'ta asılan Mansur oğlu Huseyn - al - Hallâc - ı Bayzavi. Ebu'l - Mugıys Huseyn b. Hallac, meşhur söylenceye göre Beyzalı'dır. Şeriata uymayan sözleri yüzünden 309'da (922) Bağdat'ta asılarak öldürülmüştür. « Ene'l Hakk - Ben Hakk'ım » şeklinde özetlenen sözleri vardır. Adını, Mansur, Hallav, Hallac ı Mansur diye anarlar. Müteveffa L. Massignon, divanını, « Kitab'ut - Tavasin » adlı kitabını, sözlerini ve asılış öyküsünü toplayan « Ahbar'ül - Hallac » ı tercümeleriyle yayınlamıştır.

Matem ayı — Ali'nin oğlu ve Muhammed'in torunu İmam Hüseyn'in şehit edildiği Muharrem ayı. Yasayı Alevilerce 12 gün oruç tutulur.

Mehdi — Onikinci imam. Aleviler onun bir mağarada sır olduğuna, kıyametten önce dünyaya geri gelerek Deccali öldüreceğine, İsanın da yardımıyla dünyada adaleti sağlayacağına inanırlar. Sonuncu imamdır. İmam askerinin oğlu.

Melamet — Kınamak, anlamına gelir. Melamete düşmek kınanmaktır. Melameti ve Melami de, kınanan anlamına gelir. Tasavvuf zaman süreci içinde kurumlaşır. Halktan ve şeriat ehlinden ayrı, toplantı, oturuş ve ibadet yerleri, tekke, dergah, astane ve zaviyeleriyle ve ibadet tarzlarıyla, giyim - kuşamlarıyla, hatta kullandıkları terimlerle, bağımsız bir sınıf teşkil ettikten, bir kuvvet haline geldikten, iktidar tarafından vakıflarla, ihsanlarla beslenmeye başladıktan sonra, bunları kabul etmeyen bir zümre meydana geldi. Bunlarca, halktan ayrılmak, giyim - kuşam özelliği, tekke, zikir vs. tasavvufun ruhuna aykırı sayılmaktaydı. Zikir ve riyazat, insanı hayallere götürür, halktan ayrılmak, adama benlik verirdi; vakıfla beslenmekse, halkın sırtından geçinmekti. Bunlar tasavvuf ve sufi adını bile kabul etmiyorlar, ayrı elbise, tekke vs. yi istemiyorlardı. Bunlarca, insanı tam olgunluğa (kemale) götüren, ancak aşk ve cezbeydi. Şeriata uyduktan sonra sohbet, aşk ve cezbe, aynı zamanda çalışıp kazanarak yemek ve yedirmek, halkın kınayışına aldırmamak, hatta

kendini kınamak, kendini herkesten aşağı görmek gerekti. « Ey inananlar sizden, dininden dönen olursa, Allah öyle bir topluluk getirir ki, onları sever; onlarda O'nu severler; onlar, inananlara karşı alçalmışlardır, kafirlere karşıysa üstündürler. Allah yolunda savaşırlar ve kınayanın kınayışından korkmazlar. Bu, Allah'ın verdiği bir üstünlük ki, onu dilediğine verir ve Allah, lutfu bol mabuttur, her şeyi bilendir » mealindeki V. surenin 54. ayetini ilke edinmişlerdi. Melametilerin bu ideolojilerinin, bilhassa çalışıp kazanmak esasını, yani iktisadi yönünü fütüvvet ehli temsil etmiş, esnafla sanat ve zenaat ehlini teşkilatlandırmıştı. **(Abdülbaki Gölpınarlı, 100 Soruda Tasavvuf İst. Gerçek Yayınevi - 1969, s. 119 - 143).**

Men aref — Hz. Muhammed Peygamber'in kendini bilen, Rabbini de bilir anlamına gelen « men arife nefsehu fakad arife rabbehu » dediği söylenir.

Mesih, Mesihâ — İsa Peygamber'e, çok gezdiği, yahut suyla vaftiz edildiği için bu ad verilmiştir. Hz. İsanın elini sürünce ölüleri dirilttiği, körlerin gözünü açtığı söylenir.

Mesnevi — Doğu - İslam yazınında teknik bir yol. Her ikilinin dizeleri uyaklıdır.. Bir beytin, başka bir beyitle kafiye bakımından bağlılığı yoktur. Mevlânâ Celâleddin'in, bu biçimde yazdığı altı ciltlik eserin adı. Rahmetli Gölpınarlı türkçeye çevirmiştir.

Meşreb — Su içilecek yer. Alevilerde iki kişinin birbiriyle gayet sıkı dost oluşu, meşreplikdir. Bunlar, birbirlerine « meşrep » derler.

Mevâli — Köleler, kullar. Şiddetli ırkçı bir siyaset güden Emeviler, Arap olmayanlara bu adı takmışlardı. Bu suretle İran'lılarla Türk'ler, Emevilerin düşman oldukları Muhammed soyuna taraftar kesilmişler ve « mevâli » sözünü, Muhammed soyunun kulları anlamına alarak bu sözle iftihar etmişlerdir.

Mevlânâ — Efendimiz, ulumuz anlamına gelir. Bilginlere verilen bu ünvan, XIII. yüzyılda yaşayan büyük şair ve düşünür, Belhli Muhammed Celâleddin'e verilmiş ve ondan sonra bu lâkap anılınca ancak o büyük düşünür akla gelir olmuştur.

Meydan — Bektaşi ve Mevlevilerde, ayin yapılan odaya denir.

Mi'raç - Nalını çevirmek — Yemen'de Benikare boyuna mensup olan Üveys'ül - Kareni, bir hadise göre Tabiinin, yani sahabe dönemini bilenlerin en hayırlısıdır. (Cami; II. s. 7). Hz. Ali zamanında, Sıffin savaşında ona ulaşmış, ölüm üzerine bey'at etmiş ve geldiği gün savaşa girip şehid olmuştur. Halk bu kişiye Veysel Karani der; hakkında bir çok söylenceler anlatılır; bunlardan biri de mi'raçta, Hz. Muhammed'in ayakkabılarını çevirmesidir.

Mi'raç, Burak — Arapça, merdiven anlamına gelir; Hz. Muhammed'in, hicretten sekiz yıl önce, Ramazan ayının onyedinci, ya da Receb'in yirmi yedinci gecesi Mekke'den Kudüs'e gitmesine, oradan da göklere ağmasına, geçmiş peygamberlerin ruhlarıyla görüşmesine, cenneti, cehennemi; melekler alemini görmesine; dönerken « Sidret - ül - Münteha » denen ve Cebrail'in, oradan ileriye geçmesine izin verilmeyen yerde vahiy meleği Cebrail'i kendi suretiyle bir kez daha görmesine denir. Mekke'den Kudüs'e gidişi XVII.

surenin 1. ayetinde, göklere ağması, LIII. surenin 7 - 18. ayetlerinde bildirilir. Burak, cennet atına verilen addır; bark, yani şimşek gibi hızlı gitmesinden dolayı bu adla anılmıştır. Mi'raç'ta Hz. Muhammed, Cebrail'in getirdiği bir burak'a binmiştir.

Mikâil -Terazi — Müslümanlarca, rızk dağıtan ve yağmur yağdıran melek. Mikail, dört büyük meleğin biridir. Kur'an'da « Mikal » diye geçer (II. 98.) Rahmetleri yağdıran, bereketleri izhar eden, rızkları dağıtan melektir. Mizan terazi anlamına gelir. Kıyamet koptuktan sonra herkesin iyiliği, kötülüğü, niteliğini bilmediğimiz bir terazide tartılacak, iyilikleri ağır gelenler cennete, kötülükleri ağır gelenler cehenneme gideceklerdir. Kur'an'ın bir kaç yerinde, örneğin XXIII. surenin 102. - 103., CI. surenin 6 - 9. ayetlerinde geçer. Mizan terazisi kurulur bir gün, (Pir Sultan).

Miyan - bend — Bel bağı. Alevi ve Bektaşilerde derviş olanın beline bir çevre, ya da o akşam kesilen kurbanın yününden bükülmüş ip (tıyğ - bend) bağlanır. Buna miyan - bend de denir.Niteliği ve özelliği bilinmiyor.

Mizan — Terazi. Müslümanlık inancında Tanrı, kıyametten sonra halkı diriltecek, herkesin sevaplarıyla günahları mizanda tartılacak, sevapları ağır gelenler cennete gidecek, günahları ağır gelenler cehenneme atılacaklardır.

Monlâ - yı Rum, Rumi — Mevlânâ'ya verilen lâkap.

Muhkemât — Kur'an'da, hükmü kesin ayetlere denir. Hurufilerce, Kur'an'da harflerle başlayan sureler vardır. Bu harflerin, tekrarlananları atılınca on dört harf kalır. Bu ondört harf, okunduğu gibi yazılırsa on üç harf daha meydana çıkar. Bu on yedi harfe « Muhkemât » derler. Geri kalan harflereyse « Müteşâbihât », yani anlamları çeşitli ve benzerli şeyler denir. Manası açık ayetler.

Murtazâ — Razı edilmiş, Tanrı rızasını almış. Ali'nin lâkabı.

Musa - Tecelli - Tur — İsrail oğullarının peygamberi ve kurtarıcısı, Museviliğin kurucusu. Bu peygamberin kitabına « Tevrat » denir. Tevrat'a göre Musa, Tur dağında Tanrı tecellisine mazhar olmuş, İsrail oğullarını, Mısır'dan çıkarmış, tutsaklıktan kurtarmıştır. İsrailoğulları'nı Mısır'dan çıkaran, tutsaklıktan kurtaran, Museviliği kuran ve Kur'an'da XXXIII. surenin 7. ayetinde bildirildiği gibi diğerleri, Hz. Muhammed, İbrahim, Musa ve İsa ve Nuh olan Ülü'l - azim beş peygamberden biri Musa'dır. Musa doğmadan Firavun, yani Mısır hükümdarı bir rüya görmüş, rüya, İsrailoğullarından yeni doğacak birinin saltanatını yok edeceği şeklinde yorumlanmış, Firavun, İsrailoğulları'ndan doğan erkek çocukların öldürülmelerini emretmiş, emri uygulanmaya başlanmış; Musa'nın anası. Tanrı esiniyle onu bir sepete koyup Nil nehrine atmış; Firavunun zevcesi Asiye onu görüp almış, evlat edinmişti. Musa hiç bir süt ninenin memesini almayınca gene anası, Tanrı ilhamıyla gidip ona süt nine olmuş. Musa; Firavunun sarayında büyüyüp yetişmişti (XX. 37 - 49). Bir gün, İsrailoğulları'ndan birine zulmeden bir Mısır'lıyı bir yumrukta öldüren Musa, bunun duyulduğunu anlayınca Medyen'e kaçmış, Şuayb Peygambere sığınmış onun sürülerine çobanlık etmiş, kızını almıştı. Medyen'den Şuayb Peygamberin yanından ayrı-

lınca çölde yolunu kaybetmiş, zevcesine; ilerde gördüğü ateşe gidip yol bilen birini bulursa soracağını, kimseyi bulamazsa ateş alıp geleceğini söyleyerek ateşe doğru gitmişti. Kendisi giderken ateşin de uzaklaştığını, geri geldikçe ateşin de geldiğini, aynı zamanda ağacın, çalıların yanmadığını görüp şaşırmış; bu sırada ateşten « ayakkabılarını çıkar, mukaddes Tuva vadisindesin » sesini duymuş, sopasının yılan oluşu elinin parıl parıl parlayışı mucizeleriyle Firavuna gitmeye memur olmuştu (XX. 10 25). İsrailoğulları'nı Tanrı emriyle Mısır'dan çıkarmaya memur olunca Firavuna, kardeşi Harun'la gitmiş, ona mucizelerini göstermişti. Sopanın yılan olduğunu gören Firavun, bunu büyü sanıp büyücülere haber vermiş, büyücüler toplanıp gelince iplerini, sopalarını atmışlar; ipler, sopalar yılan olmuş, Musa sopasını atınca o da büyük bir yılan olup öbürlerini yutmuştu. Musa yılanı tutup alınca sopa haline dönmüş, fakat iplerle sopaların ortada kalmadığını gören büyücüler Musa'ya inanmışlar, bunun üzerine Firavun onların ellerini, ayaklarını çapraz olarak kestirip hepsini astırarak öldürtmüştü (XX. 9 - 73). Tanrı, Mısır'lıların ürünlerine çekirge üşürmüş, kurbağaları çoğaltmış, öldürücü yeller estirmiş, suyu kan haline getirmiş; her ilk doğan hayvanı ve insanı öldürtmüş, daha başka belalar vermişti. Firavun her bela geldikçe İsrailoğulları'nı bırakmayı vaadetmiş, fakat bela geçince vazgeçmişti. Son bela olan ölüm üzerine sözünü tutmuştu. Musa, İsrailoğulları'nı, Kızıldeniz'den sopasıyla denize vurup; boyları sayısınca açılan yollardan geçirdikten sonra ordusuyla artlarına düşen Firavun, deniz kavuşunca ordusuyla beraber boğulmuştu. Musa Peygambere otuz gecenin va'de verildiği, on geceyle de o süreyi kırka çıkardığı, sonra kavmi arasında Harun'u halife bırakıp Tanrı'nın buyurduğu yere vardığı. Tanrı'nın Musa ile konuştuğu VII. surede bildirilir. Musa, rabbine, rabbim; bana görün; sana bakayım demiş. Tanrı, sen beni hiç mi hiç göremezsin; fakat dağa bak, yerinde durabilirse görürsün buyurmuş, rabbinin azameti dağa tecelli edince dağ paramparça olmuş, zerre - zerre dağılmış, Musa'da düşüp bayılmış, kendine gelince; seni noksan sıfatlardan tenzih ederim, tövbe ettim sana ve ben inananlardan ilkiyim demiştir (142 - 143) « Erini » bana görün « Lenterani » beni hiç göremezsin demektir ve 143. ayette geçer. **(A. Baki Gölpınarlı., a. g. e. sh: 413).**

Musahib — Birbiriyle konuşan anlamına gelir. Alevilerde, ergenlik çağına gelen iki erkek, birbirini tanıyıp, anlaşır beraberce tarikata girerler. Bunlar, birbirlerine « musâhib » olurlar. Alevilikte musahiplik, esas şarttır. Bektaşilikte musahiplik varsa da şart değildir.

Mühr - i Süleyman — Süleyman Peygamber'in parmağında, kaşında Tanrı'nın en büyük adı kazılmış olan bir yüzük varmış, buna « Mühr - i Süleyman » derler. Musevilerde, karşılıklı ve birbirini kesen iki üçgenden meydana gelen şekildir. İsm-i Azam yazılıdır. Bu mühüre sahip olan kurda, kuşa, yele, suya herşeye hükmedermiş.

Mümin, Müslim — İman eden, inanan ve müslüman olan. Alevilerde, erkeklere mümin, kadınlara müslim denir.

Mümkinât — Eskilerce varlıklar, üçe ayrılır: Olabilen ve olmaması da caiz bulunan, mutlaka varlığı icap eden, olmasına olanak bulunmayan. Olması da caiz, olmaması da caiz olan şeylere mümkin derler. Hepsine birden « mümkinat » denir. Varlığı mutlaka la-

zım olan, Tanrı'dır. Vehminden doğan bazı şeyler de vardır ki olmasına imkân yoktur. Varlığı mutlaka lazım olan vacib, olmasına olanak bulunmayan da mümten'dir.

Münker - Nekir, Sorucu, Sorucular — Kabirde ölüye dinini, imanını, kitabını, peygamberini soracak iki melek. Çirkin, görünmesi istenmeyen ve bilinmez anlamına gelen Münker ve Nekir, İslam inancına göre, ölü, mezarda dirildikten sonra gelip rabbini, peygamberini, dinini, kitabını soracaklar; mü'min olan ve iyi işler yapan sorularına yanıt verecek, kafir ve kötü iş işleyenlerse yanıt veremeyip azaba uğratılacaktır.

Mürşid — İrşâd eden. Aydınlatan, Doğru yola götüren. Şeyh, ulu.

— N —

Nahnu kasemnâ — XLIII. surenin « Dünya hayatında geçimlerini, yaşayışlarını biz taksim ettik » anlamındaki 32. ayetine işaret edilmektedir.

Namaz - Dindireği — « Namaz, dinin direğidir » (Hadis, Cami, II. s. 42).

Nasib — Pay, kısmet. Bektaşilerde tarikata girme töreni. Nasib almak, nasip vermek.

Nasuh - Tövbe — Arapçada « Tevbe » suçtan vezgeçme, nadim olmak anlamına gelir ve Türkçede tövbe tarzında, ilk hece biraz çekilerek söylenir. Kur'an'ın LXVI. suresinin 8. ayetinde, inananlara, nasuh tövbe etmeleri emredilmektedir ki bu söz, « özden bir daha yapmamak üzere » anlamını verir. Bir halk öyküsüne göre Nasuh, kadınlara düşkün bir kişiymiş. Köse oluşundan faydalanarak kadınlar hamamına tellak olarak girmiş. Bir gün padişahın karısı, kızı, cariyeleriyle hamama gelmiş. Kızın küpesinden bir inci kaybolmuş. Kapıyı tutup herkesi aramaya koyulmuşlar. Nasuh, arama sırası kendisine de gelirse erkek olduğu meydana çıkacağını, göreceği cezadan başka bir de ele - güne karşı rezil olacağını düşünerek Tanrı'ya candan - gönülden tövbe etmiş; arama sırası tam Nasuh'a gelmişken inci, bir yerde bulunmuş ve Nasuh kurtulmuş; bir daha da bu işi yapmamış. Mevlana « Mesnevi » nin V. cildinde bu hikayeyi anlatır. **(Nicholson basımı; Leiden 1933, s. 143 - 148)**.

Nazar — Bakış. Sufiler, mürşidin bakışına büyük bir önem verirler ve bakışın, insana cezbe verdiğine inanırlar. Tanrısal bakışı işaret için de kullanılır.

Nebi — Haber veren, peygamber. Nebi bir başka peygamberin dinine uyar. Şeriat, yani din sahibi peygambere resul denir.

Neciyyullah — Tanrı tarafından kurtarılmış olan. Nuh peygamberin lâkabı

Necm - Tabir, Düş — « Necm » gizli ve eşşiz bilgiler anlamına gelen « ulum - ı hafiyye » ve « ulum - ı garibe » dendir. Ulum - ı garibe, sözü herkes tarafından bilinmeyen anlamını da verir; « Necm » de yıldız bilgisidir ki buna « ilim - i nücum » ve « tencim » de derlerdi. Birkişinin doğduğu an, hangi yıldız hakimse, yıldızı sayılır ve o yıldızın, kutlu ve kutsuz hale gelişinin, o adamın hayatında iyi ve kötü olaylara yol açacağına inanılırdı.

Düş, yani rüya da bu bilgiye göre yorumlanırdı. Yıldız bilgisi, Keldaniler'den kalmış ve İslam, bunun batıl olduğunu kabul edip şiddetle karşı çıkmıştır; fakat yine de buna inananlar, bunu bildiğini iddia edenler, son zamanlara kadar vardı (**Cami, II. 140; 1448; Künüz'ül - Hakaaık, II. 206**).

Nefes — Heceyle yazılan ve sohbetlerde okunan şiirlere Bektaşiler, « nefes » derler.

Nefs - i Cüz'i. Akl - ı Küll — Cüz'i nefis, Külli Nefs'in her insandaki tecellisidir. Akl - ı Küll (Tüm akıl), Yunan felsefesine göre yaratıcı kudretin aktif kaabiliyetidir. Bu kaabiliyetten pasif bir kaabiliyet doğmuştur ki buna da Nefs - i Küll denir. Bu iki kaabiliyetten dokuz gök ve onların cirimleri olan yıldızlar meydana gelmiştir. Her göğün aktif kaabiliyetlerine akıl, pasif kaabiliyetlerine de nefis denir. Sufilere göre Akl - ı Küll, Tanrı'nın ilk taayyünüdür; zatında bütün mevcudatın, ilmi suretlerle sabit oluşudur ki, buna « Hakıyket - i Muhammediye » denir. Bu ilmi suretlerin, kuvvetler halinde zuhuru, Melekut alemini meydana getirmiş; bu alemin madde şeklinde zuhuru da bu alemi izhar etmiştir. Etken yetenekler ile edilgen yeteneklerin yansımalarının adlandırılması ile tüm ve tikel usla birlikte varlıklarda oluşur.

Nevruz — Yeni gün anlamına gelir. Güneşin, koyun burcuna girdiği ilk gün. İlkbaharın ilk günü. O gün, Zertüşt dinince en büyük bayramdır. Alevi - Bektaşiler, Nevruz'u, Ali'nin doğum günü olarak kabul ederler. Miladi heryıl Mart ayının 21'i Rumi Mart'ın 9'u, Celali takvimine göre yılbaşı, Hicri Muharrem ayının ilk günü olarak kabul edilir.

Nice kez geldim gittim — Bu sözü içeren şiirle buna benzer şiirlerde « tenasuh » inancı yoktur. Tenasuh, insanın tekamül etmedikçe, ölümden sonra ruhunun, ana rahmine düşen bir insana, ya da hayvana geçmesi, ya da bitki veya maden olarak yenmek, içilmek, yıpranmak suretiyle tekrar hayvan veya insan suretine gelmesi, böylece kemâle ulaşıncaya dek alemde devretmesi inancıdır. Bu inancı güdenler içinde insanın, ancak insan suretinde devredeceğini, bitkiye ve hayvana, hatta cansızlara reddedilebileceği inancına sahip olanlar vardır. Bu inançlar, sırasıyla « tenasuh, terasuh, tefasuh » adlarıyla anılır. Bu ilkel inanç, ilk çağlardan beri süregelmiş. Batınilerin ruha inananları da haşir ve neşri bu suretle kabul etmişlerdir. Yunus'un ve diğer sufilerin gelip gitmekten bahsettikleri şiirlerdeki sözlerse, tasavvufun « devir » ve « tecelli » inançlarını belirtir. İnsan, maddesi itibarıyla, anayla babanın menisinden vücut bulur. Ana ve baba, bu meniyi yenip içilen şeylerden elde eder. Yenip içilen şeyler, hayvan, bitki ve madendir. Hayvan, bitki ve maden, dört temel öğenin, yani ateş, su, hava ve toprakla dokuz göğün ürünüdür. Bütün bunlar; maddi varlığa bürünmeden önce Tanrı'nın bilim ve iradesindedir, ama mevcuttur. Şu halde insan, Tanrı ilim ve iradesinden, sırasıyla göklere, unsurlara, cansızlar, canlılar ve bitkiler alemine gelmiş; sonra ana rahmine düşmüştür. Ana rahminde kendisine; bir « latife - i rabbaniyye » olan ruh üfürülmüştür. Bu devir esnasında, doğrudan doğruya bitki ve cemattan insana gelen, bitki ve cemattan hayvana gelen, hayvanken ölüp; yenmeden gene « neşir - dağılma » alemine giden bulunur. Fakat bu maddi bedenle ruhun ilgisi yoktur. Aslında ruh, can olarak kabul edilirse; alemde her zerrede can vardır. Cansızlarda, çok uzun müddet varlığını korumak, bitkilerde büyümek ve üremek, canlılarda duymak ve ha-

reket etmek suretiyle beliren bu yetenek, « Ruh - ı Cemadi, Ruh ı Nebati; Ruh - ı Hayvani » adlarıyla anılır. Hayvanda bu üç ruhun, bitkide ilk ikisi, cansızlarda ilki vardır.İnsanlardaysa üçüyle beraber idrak ve natıka (anlayış ve konuşmak) suretiyle tecelli eden « Ruh -ı İnsani » vardır ki bu ölümden sonra baki kalan, ahirete intikal eden Tanrı nefhidir. Gerçek tasavvuf ehlince tenasuh batıldır. Bu bakımdan « yağmur olup yağdım, yel olup estim, toz olup tozdum, geldim - gittim » gibi sözler tenasuhu değil, bu devri anlatır. « Tecella » ye gelince, salik, yani manevi yolcu sülukünce, manevi yolculuğunda; geçmiş peygamberlerin, erenlerin mazhariyetlerinde, sıfatlarında fani olur, cezbe aleminde, bunlarla bulunduğunu, hatta bunlar olduğunu söyler. Bu çeşit sözlerden de tenasuh inancını anlamak, o çeşit hüküm çıkarmak doğru değildir. Bunun tersini savunan sufilerde vardır.

Nuh - Tufan — Adem'den sonra gelen bir peygamber. İnsanlar, bu peygamberi dinlememişler, o da ilenmiş, Tanrı, gökten yağmur yağdırmış, yerden sular fışkırmış, tufan olmuş, Nuh'un yaptığı gemiye binenler kurtulmuş, onu tanımayanların hepsi boğulmuş. Nuh, ilk insan ve ilk peygamber olan Adem'in torunlarındandır. Ulu beş peygamberin biridir. İnsanlar kötülüğe düşmüşler, Tanrı onları doğru yola çağırmak için Nuh'u göndermiş XXIX. surenin 14. ayetinde bildirildiği üzere dokuz yüz elli yıl kavminin içinde kaldığı halde kendisine pek az kişi iman etmiş, Bunun üzerine yeryüzünde tandır altından su kaynar gibi sular kaynayıp fışkırmaya, gökten yağmur yağmaya başlamış, Nuh, daha önce yaptığı gemiye, Tanrı emriyle inananları ve her mahluktan bir çift almış, sular dağlar gibi dalgalanmaya başladığı sırada oğullarından biri de iman etmediği için boğulanlara katılmıştı. Tufan sonunda gemi Ararat dağlarının bir tepesi olan Cudi'ye oturmuş, gemidekiler dışarı çıkmışlar, insan nesli yeniden onlardan türemiş. Nuh ve Tufan XI. surenin 25 - 50 ayetinde anlatıldığı gibi Nuh'un adı, XXIV. surenin 38. ayetinde geçer. XXXIII. surenin 7. ayetinde Ulu'l - azm beş peygamber arasında anılır. LXXI. surenin adı Nuh suresidir; bu surede de kendisinden ve kavminden bahsedilir. Ahd - ı Atıyk'te « Tekvin » bölümünün 6 - 10 bapları Nuh'a aittir. İkinci Adem olarakta anılır.

Nüsha - i kübrâ, Nüsha - i suğra — Büyük nüsha, küçük nüsha. Sufilere göre büyük nüsha insandır, küçük nüshaysa evrendir. Çünkü insan, evrenin özetidir ve evrenden, süzülüp gelmiştir. İnsanda ne varsa evrende de o vardır.

— O —

Ondört ma'sum — İsnâ - aşeriyye fırkası, Muhammed Peygamber'le kızı Fatıma'ya ve on iki imama, on dört masum derler. Burada Alevi - Bektaşiler, masum sözcüğünün anlamını, halkın anladığı gibi küçük, ergenlik çağına girmemiş tarzında almışlar, bu yüzden, on iki imamın, ergenlik çağına girmeden şehid edilmiş olduğu rivayet edilen on dört erkek oğluna, on dört masum demişlerdir. Bu rivayet edilen çocukların bir çoğu, ensâb kitaplarında yoktur. Alevi - Bektaşiler bunların adlarını birer birer sayar ve onları kutsal bilirler. Bunların adları için (**Bknz. bu kitabın cild: 3 Sh: 542**)

— P —

Palheng — Farsça dizgin, suçlunun bağlandığı ip, kement tazının boynuna geçirilen halka anlamına gelir. Dervişlerde ve özellikle Kalenderilerle Adbal'larda ve Bektaşi'lerde, kemerin üstüne ve sol tarafa, mide hizasına, altındaki halkaya geçen dar bir kuşakla bağlanan, akıyk, Balımtaşı denen balgami taş, ya da başka bir değerli taştan, örneğin Necef taşından yapılmış olan taşa denir. Oniki İmam'a işaret olarak oniki köşeli yapılmış olanları da vardır. Erenler yoluna bel bağlamaya ve riyazata işarettir. Yular. Bir çeşit büyük kement.

Pir — İhtiyar, büyük, ulu. Tarikat kurucularına verilen ad.

— R —

Rehber — Yol gösteren. Tarikatlarda, tarikata girme töreninde tarikata girecek adamı şeyhe götüren kişiye denir. Görgü de mûhibbi ceme getiren.

Ruh - Emr — XVII. surenin 85. ayet - i kerimesinde, « sana ruhtan sorarlarsa de ki: Ruh, Rabbimin emrindedir; zaten size de bilgiden az bir şey verilmiştir » demektedir. Emr, iş ve buyruk anlamına gelmekle birlikte VII. surenin 54. ayet - i kerimesinde « Bilin ki halk (Yaratma) da O'nundur, emr de » denmesine VI. surenin 73., IX. surenin 94. ve 105., XIII. surenin 9., XXIII. surenin 92., XXXII. surenin 6., XXXIX. surenin 46. , LIX. surenin 22., LXII. surenin 8., LXIV. surenin 18. ayetlerinde « şehadet » yani görünen, bilinen alem karşılığında « Gayb - Emr » kullanılmış, bu yüzden de Emr, melekut alemi, kuvvet, Tanrı'nın kudret alemi olarak kabul edilmiştir.

Ruh — Canlıların yaşayışını sağladığına inanılan ve ne olduğu hakkında kesin bir söz söylenemeyen. Maddeden ayrı olduğu kabul edilen tanrıya ait töz, soluk tin insana Tanrı tarafından yada onun emriyle üfürüldüğü dini kitaplarda yazılı nesne.

Ruhullah — İsa peygambere verilen lâkap.

Ruhül - Kudüs — Kutlu ruh. Hıristiyanlarca Tanrı kudreti. Kur'an, Ruhül - Kudüs'ü, Cebrâil olarak kabul eder.

Rüstem — Eski Hind - İran dininde bir mâbud. İran'ın mitolojik tarihinde milli bir kahraman.

— S —

Safa - Nazar — İki arapça sözden farsça kaidesince yapılan bu terkip, temiz bakış anlamına gelir. Mürşidin nazarından salike, yani manevi yolcuya feyiz geldiğine inanılır. Salikin de herşeye temiz, arı bir bakışla bakması demektir. Arı-duru bakış.

Safiyyullah — Tanrı'nın en temiz kulu. Adem peygamber'in lâkabı (Adem maddesine bakınız).

Sahabe — Muhammed peygamber'i görenler, onunla konuşanlar, o sağken Müslüman babadan olanlar. Hz. Muhammed'in arkadaşları, dostları, talibleri.

Sahib - nazar — Zamanın sahibi, Mehdi. On ikinci imam.

Sahiyyullah — Tanrı cömerdi.

Saki - i Kevser — Kevser sakisi. Cennette kevser dağıtan Hz. Ali.

Sakine — İmam Hüseyn'in kızı. Kerbelâ vakasında bulunmuştur.

Salâ — Çağırmak, seslenmek anlamına gelir. Terim olarak kutlu dini günlerde, sabah namazından, cuma günleri cuma - ezanından önce minarelerde, özel bestesiyle okunan Hz. Peygambere ithaf edilen salat - ü selama denir. Ayrıca cenaze salası da vardır ki Hz. Muhammede salat - ü selamdan sonra ecel hakkındaki ayetler okunur ve bu suretle birisinin öldüğü bildirilmiş olur; duyanlar, kimin öldüğünü anlayıp dostlukları varsa cenazesine giderler. Bu adet Anadolu'da hala vardır.

Seb' - al - mesâni — Tekrarlanan yedi ayet. Kur'an'ın ilk suresi olan ve yedi ayetten oluşan « Fatiha suresi »ne verilen ad.

Selman - ı Fârisi — Muhammed'in sahabesinden ve Ali'nin dostlarından biri. Muhammed, bunun hakkında, « Selman, bizden, ehl - i beyttendir » demiştir. Uzun bir ömür sürmüş ve III. halife Osman zamanında Medayin'de ölmüştür.

Sema — Şima, işitmek musiki dinlemek, güzel ses ve nağmelerle coşup vecde gelerek raksa girmek, dönmek anlamına gelir; bu söz, sema, hatta Anadolu'da Aleviler arasında semah tarzında söylenir. Sufiler sema'ı daha doğrusu musikiyi, bir vecit aracı olarak hoş görmekle kalmamışlar, bir ibadet kabul etmişlerdir. Mevlana Şems'le buluştuktan sonra onun teşvikiyle sema'a yönelmiş. Şems'ten sonra da sema meclisleri kurulup « guyende » ve « kavval » denen okuyucular ve özellikle rebap çalanlar neşideler söylemeye, rebap çalmaya başlayınca Mevlana da vecde gelip raksa başlar, bu arada şiirler söylermiş. Kendisinden sonra adına kurulan Mevlevilik bu yüce musiki, şiir ve semayı üç öge olarak kabul etmiş. XV. yüzyılda Mevlevi mukabelesi, son şeklini almıştır (**A. Baki Gölpınarlı, Mevlevi adab ve erkânı s. 43 - 109**).

Sen olmasaydın — « Sen olmasaydın gökleri yaratmazdım » mealindeki kudsi hadise işarettir. Aliyy'ül - Kaari, bu hadisi « Mevzuat » a almakla birlikte, « Sen olmasaydın cenneti, cehennemi, dünyayı yaratmazdım » mealindeki hadislere nazaran mana bakımından doğru olduğunu söyler (**İst. Mat. Amire - 1289, s. 67 - 68**).

Sen sana ne sanırsan — « Kendin için sevdiğin, istediğin şeyi, insanlar için de sev, iste... » (**Hadis, Cami, I. s. 9**).

Ser - çeşme — Kaynak başı. Tarikatlarda büyük şeyh. Pir, pir temsilcisi, vekili.

Sırat — Yol anlamına gelir. Müslüman inancında cehennemin üstüne gerilmiş kıldan ince, kılıçtan keskin bir köprüdür; günahlılar ve inanmayanlar, bu köprüden geçerken ce-

henneme düşecekler, inananlar, geçip cennete gireceklerdir. Kurban bayramında kesilen kurbanın sırtına binip geçileceği kanısı da vardır. Kıyametten sonra dirilen insanlar amel defterleri verilip, suçları sevapları tartıldıktan sonra, cehennem üstüne gerilmiş olan kıldan ince, kılıçtan keskin Sırat Köprüsü'nden geçecekler, günahlılar cehenneme düşecekler, günahsızlar cennete gideceklerdir. İnananlar, Sırat'tan geçerlerken cehennem, çabuk geç ey mü'min, ışığın ateşimi söndürdü, diye feryad edecektir. (Cami, I, 111). Mü'minlerin Sırat Köprüsü'nden geçerken parolaları, « Rabbim sen esenlik ver, esenlik » sözü olacaktır (Cami, II. s 33). Sırat yol anlamına gelir, Sırat'ı bildiren hadislerden şu hadis, önemlidir: Yüce Allah, Sıratı müstakıym diye bir örnek getirdi. Sırat'ın iki yanında iki duvar var; duvarlarında, aşağıya salınmış örtüleri bulunan açık kapılar var. Sırat'ın başında, ey insanlar, dağılmayın, hepiniz Sırat'a girin diye bağıran biri durur; üstünde de, bu kapılardan birini açmak isteyene, sakın yazık olur sana; açarsan düşersin diye bağıran biri bulunur. Sırat, Müslümanlıktır; duvarları, yüce Allah'ın sınırlarıdır. Açık kapıları, yüce Allah'ın haram ettiği şeylerdir. Sırat'ın başında seslenen, Allah'ın kitabıdır, yukarısında duran öğüt veren münadi, her Müslüman'ın gönlündeki Allah korkusudur (**Cami, II. s. 43**). Sırat bir simgedir.

Si vü dü — Otuz iki. Hurufilikle temel sayılardan biri.

Sikke — Alamet, damga anlamlarına gelir ve tarikat erbabının giydikleri külaha denir.

Simurg — Bu ismi var, cismi yok kuş, otuz kuş büyüklüğünde olması yüzünden bu adla anılmıştır. Vücudunda otuz renk bulunduğundan otuz renkli anlamına « Sireng » de denmiştir. Boynu çok uzun olduğu, görünmeyecek kadar yüksekten uçtuğu için arapçada « Ankaa ya da Ankaa'yı Mugrıb » diye anılmıştır. Rüstem'in babasını bu kuş besleyip yetiştirmiştir. Yuvasının Kafdağı'nda olduğu söylenen bu kuş, devlet kuşuyla karıştırılır. Koyunları ve diğer hayvanları kapmakla yetinmeyip çocukları da kapmaya başladığı için zamanın peygamberinin duasıyla soyunun tükendiği rivayet edilmiştir. Türkçeye Zümrüdü - ankaa diye geçen bu kuş masallarımızda, Keloğlan'ın dostudur. Tasavvufta Ankaa, herkesçe tanınmayan Kutb'a ve maddenin her şeklini alma özelliğine denir.

Sufi - Ahi, Mecnun - Leylâ — Sufi, tasavvuf ehli. Tasavvuf sözünün, yün anlamına gelen « sof » tan, Hz. Peygamberin mescidinin sofasında yatıp kalkan ve « Ashab - ı Suffa » denen yoksul sahabeye nisbet edilmelerinden, arılık anlamına « safa » dan geldiği söylenmişse de, Yunanca hikmet anlamına gelen « Sofos » kelimesinden geldiği kuşkusuzdur. Bu adı ilk olarak alan, 150 H. (767 - 768) vefat eden ve Şam'da ilk tekkeyi kuran Ebu Haşim - i Kufi'dir. Fütuvvet yiğitlik anlamına gelir. Fütüvvetin Anadoluda devamı olan ve zamanla bir meslek kuruluşuna dönüşen ahilikte, Ahi, kardeşim anlamına arapça bir sözdür. Kökü, Sasanîler devrinde olan ve Ortaçağda esnafı örgütlendiren Fütüvvet ehli, şeyhlerine « Ahi » derlerdi, bir şehirdeki ahilerin bağlı oldukları Ahi, Ahi - Baba, Anadolu'da Ahi - Türk diye anılırdı (**A. Gölpınarlı; İslam ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları; İst. Üniv. İktisat Fak. Mecmuası; Cilt, XI. sayı: 1 - 44**).

Mecnun - Leylâ Arap yazınından İran yazınına, İran yazınından Türk divanyazınına, divan yazınından halk yazınına geçmiş, halk öyküsü kimliğine bürünmüştür. Amiroğulları

boyundan Kays, bir başka boydan Leylâ adlı bir kızı sever, aşkından deli olur, dağlara düşer. Mecnun - deli diye anılmaya başlar; başından bir çok olaylar geçer; sonunda Tanrı aşkına ulaşır. Leylâ da, Mecnun'un aşkından hastalanır, ölür. Mecnun, Leylâ'nın kabrine gider; dünyadan bezdiğini söyler, ruhunun alınması için Tanrı'ya yalvarır; duası kabul edilir ve orada ölür. Leylâ'nın yanına gömerler. İran şairlerinden Nızami, bu öyküyü mesnevi biçiminde yazmıştır. Türk şairlerinden Fuzuli'nin de « Leyli vü Mecnun » u vardır. Klasik İran ve Türk yazınında Leylâ, Leyli şeklinde söylenir.

Sure - i Rahman — Kur'an'ın LV. suresi

Suret - i Rahmân — Her suçu bağışlayan Tanrı'nın yüzü, sureti. Tevrat'ta, Tanrı'nın, insanı, kendi sureti üzere yarattığı kayıtlıdır. Bu anlamda bir peygamber buyruğu da söylence edilegelmiştir. Sufilerce ve özellikle Hurufilere göre rahmân sureti, insandır.

Sûr — Boynuz, boynuzdan yapılmış boru. İsrafil adlı melek, bu boruyu üfleyecek, bütün canlılar ölecek, ikinci defa üfleyişinde hepsi dirilecek ve arasât meydanında toplanacak, Tanrı tarafından yargılanacaklardır.

Sübhan — Noksan sıfatlardan arı Tanrı.

Süleyman - Karınca — Süleyman peygamber, bir gün karıncalar ovasından geçerken bir karınca, karıncalara yuvanıza girin de Süleyman ve ordusu izi çiğnemesin demiş, Süleyman, bunu neden söylediğini sorunca, o karınca; senin görkemini seyre dalarlar da rablerini anmayı unuturlar diye yanıt vermişti. Bu olay, son kısmı dışında, Kur'an'ın XXVII. suresinin 18 - 19. ayetlerinde bildirilir. Aynı zamanda bir karıncanın, Süleyman'a bir karınca budunu armağan götürdüğü de bir halk öyküsüdür. Bu yüzden Süleyman, yazınımızda karıncayla da anılır. Süleyman her türlü hayvanın dilini anlardı.

Süleyman - Taht - Dev - Peri — İsrail oğullarının peygamberlerinden ve Davud'un oğlu. Kuşların dillerini bilirmiş, yel emrine uyar, tahtını taşırmış. Süleyman, Tevrat'a göre bir padişahtır. Kur'an'a göre peygamber. Süleyman Davud'un oğludur. « Ahd - ı Atıyk » te iki hükümdar olarak bildirilen Davud ve Süleyman, İslam dininde iki peygamberdir, Süleyman « Ahd - ı Atıyk » te yazıldığı gibi putlara hizmet etmemiş, kafir olmamıştır. (Kur'an, XX. Enbiya', 378 - 82; II Bakara, 102). Kuş dilini bilirdi, hayvanların dilinden anlardı. (XXVII; Neml; 16 - 19). Yemen'de Seba padişahının ve kavminin güneşe taptığını Hüdhüd'ten (çavuşkuşu) öğrenmiş, onu tahtıyla getirmek istemiş, emrine bağlı olan cinlerden bir ifrit, yerimden kalkmadan getiririm demiş, kendisine Tanrı tarafından, kitaptan bilgi verilen veziriyse, göz yumup açıncaya dek getireceğini söylemiş, önce Belkıs'in tahtını, sonra kendisini getirmiş. Belkıs ve kavmi imana gelmişlerdir (XXVII. 20 - 44). Yel onun tahtını; dilediği yere götürmeye memur edilmiştir **(XXI, 81., XXXIV, 12.)**

Süveydâ — Eskilere göre anlayışın düşünmenin tek sözle bugün beynin yaptığı anlaşılan tüm işlerin merkezi kalbdir ve özellikle kalbin ortasında olduğu sanılan kara bir noktadır. Bu noktaya « süveydâ » denir. Süveydâ, kalbin ortasındaki kandan meydana gelen bir yanlış anlayıştan ibarettir.

— Ş —

Şah - ı Horasan — Horasan padişahı, sekizinci imam Aliyy - al - Rıza'dır. Bu imam, Horasan'da, Tus şehrinde yatar. Bu şehre şimdi, « Meşhed - i mukaddes » denir.

Şah - ı Merdan — Erlerin padişahı. Hz. Ali'nin lâkabıdır.

Şah - ı Necef — Necef padişahı. Hz. Ali, Bağdat yakınında Necef şehrinde yatmaktadır. Bu münasebetle Ali'ye bu lâkap verilmiştir.

Şâraben tahura — Temiz şarap. Kur'an'ın LXXVI. suresi olan « al - Dehr » suresinin 21. ayetinde cennette, inananlara, tertemiz şarap verileceği anlatılmaktadır.

Şeddâd — Bir söylenceye göre bir boy olan İrem'in reisi, başka bir söylencede İrem adlı şehri kurduran hükümdar. Bu hükümdar, ilk olarak Tanrılık davasına kalkışmış, İrem şehrine cennet demiş, şehrin ve şehirde yapılan köşkün inşaası bitince görmeye giderken bir yanda köşkle beraber şehir, öte yandan kendisi batmış. LXXXIX. surenin 6 - 8. ayetlerinde İrem'den bahsedilir ve direkleri olan, yapısı sağlam bulunan bu şehrin, şehirler içinde emsalsiz olduğu bildirilir. Şeddâd'ın, Ad'ın oğlu, bu sözün, Ad'ın bir adı, bir lakabı olduğu da söylenmiştir.

Şehadet alemi — Gözle görünen alem, dünya, evren.

Şeriat Tarikat, Ma'rifet, Hakıykat — Sufilerce Şeriat; Tanrı emirlerinin, inançlarının tümüdür; bunların içyüzü Hakıykattır. Tanrı hükümlerinin dış yüzünden, iç yüzüne gidiş yoluna Tarikat denir. Şeriat, tam tenzihe dayanır. Tanrı'yla yaratılanı tamamıyla ayrı bilmektir. Hakikatteyse bütün varlıklar izafi ve nisbidir; varlık O'nundur; başka varlıklar, ancak onun mazharlarıdır, her şey onun ilmindeki suretlerin, O'nun hikmet, kudret, sanat ve sıfatlarının eseridir; her olayda onun bir hikmeti vardır. Hakıykate erişen, adeta kendisini kaybetmiştir; iradesi elinde değildir. Hakiykate eren cezbe alemindedir; ulaşmıştır; fakat kemâl geriye dönmekle olur. Tekrar geri dönünce her aşamadan o aşamanın yeteneğine göre hikmetini, gücünü gösterenin Tanrı olduğunu, ama bu alemin, Tanrı sıfatlarındaki Rahman - Kahhar (acıyan - Kahreden). Muhyi - Mümit (dirilten - öldüren) gibi zıtların meydana getirdiği bir birlik ve düzen evreni olduğunu anlar; her aşamaya karşı işlemi o aşamanın yeteneğine göre olur; sınırı aşmaz; coşup taşmaz; şeriattan ayrılmaz; sorumluluğu yerinde bulur. Halkta Hak kudret ve hikmetini görür ki bu da ma'rifettir. Sufiler, bu dört durağa « Dört Kapı » da derler. Bir bakıma bunlar bilgi evreleridir. Bilgiye varma yöntemleridir.

Şerrin evliyası - Hakiykatte âsı - Hakiykat'in kafiri — Şeriat ehlince Tanrı her şeyden münezzehtir; varlık birliğine inanan ve kendilerine hakıykat ehli diyenlere göreyse Tanrı'dan başka hiç bir varlığın vücudu yoktur; ancak, O'nundur; Evrenin varlığı, nisbi ve görseldir. Bu bakımdan, her şeyde Tanrı sıfatlarını, Tanrı kudret ve hikmetini görüp herşeyi O'nun mazharı bilen, her şeyde O'nun sıfatlarının zuhurunu gözlemleyen sufiler, şeriat ehline hoş görülmezler. İşte bunun tersi durumunda sufiler şeriat ehlini Tanrı yanında, hakikat açısından asi sayarlar.

Şeş - cihat (Cihet) — Altı cihet. Altı taraf demektir. Küçük, büyük, herşeyin, ön, art, sol, yukarı ve aşağı olmak üzere altı yönü olduğu kabul edilmiştir.

— T —

Tanrı dağı — Edirne kırında. Otman Baba'nın yattığı yer.

Teberrâ — Şia'da, Alevilikte ve Bektaşilikte Hz. Muhammed soyuna düşman olanlara, onları sevenlere, sevenleri sevenlere düşman olmak parolası, ilkesi.

Tennure — Ocaklık, hizmet elbisesi. Kolsuz, yakasız, önü, göbeğe kadar açık, etekleri geniş bir giysi.

Terceman — Kurban. Alevi-Bektaşilerde ibadetle, inançla ilgili tertiplenmiş ve çoğu manzum olan ve muayyen işler işlenirken okunan dua ve senâlar.

Tevellâ — Şiâ'da, Alevilikte ve Bektaşilikte Muhammed'i ve soyunu sevenleri sevmek, onlara dost olanlara dost olmak ilkesi, parolası.

Tevrat — « Ahd - i Atıyk » de denir. Musa'ya ve Musa dininden gelen peygamberlere ait kitap ve kitapların tümü.

Tub - Çevgan — Orta çağda çok meşhur bir oyun. Çevgan Türkçede « çevgen » topu çelmeye yarayan ucu eğri sopadır. Oyuncular iki taraf olup atlara binerek ellerindeki çevganla topu, karşı tarafın iki direk arasındaki kalesinden geçirmeye çalışırlar. Bunu başaran taraf, oyunu kazanır.

— U —

Ukbâ — Ahiret. Öteki dünya

Umumi, dört ana, dokuz baba — Devire inanana göre Akl - ı Küll ve Nefs'i Küll'den meydana gelen dokuz göğün dönmesinden dört unsur meydana gelir, dokuz gökle dört temel öğeden de üç çocuk (Mevalid - i Salese), yani cansızlar, bitkiler ve canlılar zuhur eder. Canlıların en gelişmişi insandır. Dokuz gök, insana göre baba, dört öğeyse ana sayılır; böylece göklere, yüce babalar anlamına « Aba - i ulviyye », unsurlara da analar anlamına « Ümmehat - i sülfiye » denmiştir.

Usul - i din — Dinin esasları, temelleri. Bunlara inanmayan, o dinin inancını kabul etmemiş sayılır. Müslümanlıkta, Tanrı'yı bir bilmek, peygamber'lere , dört kitaba, meleklere ve ahirete, yani ölümden sonra dirilip dünyada yapılanların karşılığını görmeye hayrın ve şerrin Tanrı'dan geldiğine inanmak, dinin temelleridir.

— Ü —

Üçler — Alevi - bektaşilikte üçler Allah - Muhammed - Ali'dir. Sufilere göre, mutlak varlık olan Tanrı'nın, ilk ve zatının gereği olan sıfatı, kendisini bilmesidir. Bu bilgiye « Hakıykat - i Muhammediyye » de derler. Bu alemde, bütün varlıklar sabit olmuş, bu sübut, evreni meydana getirmiştir. Tanrı'nın bu ilk sıfatına, her an, dünyada bir kişi sahiptir.

Bu tek kişiye «kutub » derler. Bütün varlık alemi, adeta bir kalıptır, ruhu insandır. Bütün alem, kutba tabidir, kutub, içinden gelene tabidir. Kutba en yakın, iki kişi vardır. Bunlara, kendilerine uyulan iki kişi anlamına gelen « İmâmân » derler. Mânâ bakımından bunların biri, sağ tarafta, « İmâm - ı yemin », öbürü sol taraftadır (İmâm - ı yesâr ». Kalb, sol tarafta olduğu için kutub ölünce, yerine sol taraftaki geçer (Süveydâ maddesine bakınız). Kutupla bu iki erene « Üçler » denir. Bunlardan sonra erenlerden yedi kişi, bunlara en yakın erenlerdir. Yedilerden sonra kırk kişi, « Kırklar » dan sonra da üç yüz eren gelir. Kutub ölünce sol tarafında sayılan eren, yerine geçer. Onun yerine Yediler'den biri alınır. Yedilerden boş kalan yere Kırklar'dan, onlardan boş kalan yere de Üçyüzler'den biri alınır. Üçyüzler'den boş kalan yere de halktan yeterli ve yetenekli birisi alınarak sayı doldurulur. Evren, bu erenlerle yönetilir.

Ümm - ül - kitap — Kitabın anası, esası, temeli. Kur'an'ın ilk suresi olan Fatiha'ya verilen addır. Hurufilere göre kadındır.

Ümmü Külsum — Ali'nin ve Fatıma'nın kızıdır. Kerbelâ olayında bulunmuştur.

Üveys - al - Karâni — Tabiinden, yani Muhammed peygambere ulaşamayıp sahabeye ulaşanlardandır. Yemen'lidir. Ali zamanında Yemen'den Medine'ye gelirken, yolda, Sıffeyn'de, Ali ile Muaviye'nin savaşına rastlamış ve o gün, Ali'ye biat edip savaşa girmiş ve şehid olmuştur. Hakkında, bir çok aslı olmayan şeyler uydurulmuştur.

— V —

Veşşemsi vedduha — Kuran'daki 93 sure. Günün en iyi saatinin kuşluk vakti olduğunu anlatır.

V'etteku - Tezrau — « V'ettekuu », çirkinin, sakınan anlamına gelir; Kur'an'ın çeşitli surelerinde, çeşitli şekilde 78 ayette geçer. Tezrau, ekerseniz anlamındadır. Kur'an'ın XLVIII. suresinin 29. ayetinde Hz. Muhammed'in, Allah'ın resulü olduğu, onunla bulunanların da, kafirlere karşı çetin, kendi aralarında merhametli oldukları, Allah'ın lutfunu, ihsanını ve rızasını diledikleri, yüzlerinde, secde izlerinin göründüğü bildirildikten sonra onların bu niteliklerinin Tevrat'ta ve İncil'de de bulunduğu beyan edilmekte, bunun, adeta ekilmiş bir taneye benzediği, filizlenip yüceldiği, ekincileri şaşırttığı örnek olarak anlatılmaktadır. LVI. surenin 63 - 64. ayetlerinde de, « Görmez misiniz ektiğiniz tohumu ? Siz mi bitiriyorsunuz onu, yoksa biz mi bitiriyoruz ? » deniyor ki bu tohum, hem bildiğimiz, gördüğümüz tohumdur, hem de Tanrı başarısıyla yaptığımız hayırlı işlerdir.

Vahy, vahiy — Tanrı tarafından, peygamberlere buyruk gelmesi. İnanca göre, bu buyrukları, Cebrâil denen melek getirir. Bir fikrin, bir emrin Tanrı tarafından peygamberlere bildirilmesi. Vahy sezgi ürünüdür.

Veli — Dost, yardımcı, sahip ve mutasarrıf anlamlarına gelir. Tanrı'ya ulaşmış, ermiş kişilere denir.

Veliyullah — Tanrı dostu, ermiş.

Veysel Karân — Veysel Karâni de derler. (Üveys - al - Karâni maddesine bakınız).

Vilayet — Güç, tasarruf, hüküm, emir, dostluk gibi anlamlara gelir.Bektaşi ve Aleviler ile Şiâ'ya göre Peygamberin, Tanrı'dan aldığı hükümleri, ümmetine bildirmesi peygamberlik (nübüvvet, risalet) tir, o hükümlere göre, insanlar arasında hüküm sürmesi, o emirleri yerine getirmesi, yani bir devlet kurması, « vilayet » tir. Ölümünden sonra peygamberlik biter, fakat « vilayet », Tanrı emriyle ve kendisinin bildirmesiyle birisine kalır. Peygamberden sonra vilayet, Ali'ye kalmıştır. Ermişlik, Tanrı dostluğu.

Vird — Tarikatlarda, muayyen zamanlarda okunmak üzere düzenlenmiş dua ve senâlar.

— Y —

Ya Sîn — Kur'an'ın XXXVI. suresi bu sözle başlar ve bu adı taşır. Sin Tayy boyu lehçesinde insan anlamına gelir ve hitap, Hz. Muhammed'edir. Ölüm haline gelen kişinin baş ucunda bu surenin okunması adet olmuştur. 83 ayettir. Mekke'de indi.

Ya'kub — İsrail oğulları peygamberlerinden ve Yusuf'un babası. Hz. İsak'ın oğlu. Edebiyatta gam ve tasa simgesidir.

Yağı –Tatar — Yağı, Türkçedir ve düşman demektir. Tatar'dan amaç Moğollar'dır. Nitekim Yunus « nefsine bir Tatar olduğunu » söylerken korku ve ümit olmayan birine « sanki Tatarsın » deyip gene Moğollar'ı kastetmektedir.

Yahya — İsrail oğulları peygamberlerinden ve İsa ile çağdaş olan bu nebi, zamanındaki hükümdar tarafından öldürtülmüştür.

Yakıyn, Ayn - el - yakıyn — Yakıyn, iyiden iyiye inanış, tam anlayış anlamlarına gelir. Sufilerce yakıyn, üç dereceye ayrılır: İlm'el - yakıyn, akla bilgiye dayanır, Ayn'el - yakıyn, görüşe dayanan inançtır, Hakk'al - yakıyn, ise inancın oluş haline gelmesidir. Birinci yakıyn, akıl ehline, ikincisi bilgi ehline, üçüncüsü irfan ehline aittir (Risale'ül - Kuşeyriyye; s. 57). Bu üç yakıynın adları Kur'an'ın CII. suresinin 5. ve 7. ayetleriyle LXIX. suresinin 51. ayetinden alınmıştır.

Yedi Deniz — Eski coğrafyacılara göre bunlar sırasıyla şunlardır: 1) Çin denizi, 2) Magrib denizi (Atlas Okyanusu), 3) Rum denizi (Akdeniz), 4) Karadeniz, 5) Teberriye denizi (Şap denizi), 6) Cürcan denizi (Hazer), 7) Harzem denizi (Fars denizi).

Yedi İklim - Subhan — Eski coğrafyacılara göre dünya yedi iklime ayrılır. 1)Batı illerinden, Berberiyye'den, Habeşisten'dan, Yemen'in güneyinden Hindistan ve Çin'e doğru Okyanusun bazı adalarına dek uzar. Bu iklimde en uzun gün 12,5 saattir. Halkı siyah renklidir. 2) Budan'ın ve Arap ülkesinin kuzeyinden Hürmüz denizine varır; Hindistan ve Çin'in ortalarından geçer, doğu Okyanusun ortasındaki adalara ulaşır, Halkının rengi esmerdir. 3) Batının kuzeyinden, Mısır'dan geçer, Kudüs, Şam, Kufe, Bağdat, Basra, Şiraz,

İsfahan ve Fars memleketleriyle Hindistan ve Çin'in kuzeyinden geçer, aynı denize varır. Halkı buğday renkli ve esmerdir. 4) Akdeniz'le Sebte boğazının, Endülüs, Frengistan ve Rumeli'nin güneyinden, Anadolu'nun yarı kuzeyinden geçer, Trablus, Antakya, Uskenderun, Antep, Erzincan, Diyarbakır, Musul, Tebriz, Erdebil, Kezvin, Tus, Lahur, Keşmir ve Horasan'dan Hıta ve Huten'in kuzeyinden, Hindistan ve Çin'in güneyinden geçer; doğu Okyanusuyla adalara varır. Halkının rengi, beyaza yakın esmerdir. 5) İspanya'nın kuzeyinden, Avrupa'nın ortalarından geçer, Anadolu şehirlerinin çoğuna, Sivas, Erzurum, Şirvan, Hazer denizine Giylan ve Cam gibi şehirlere uğrar; Harzem, Semerkand, Buhara, Bedehşan, Türkistan ve Kıpçak çölünden, Çin seddinden, Hıta ve Huten ülkelerinin ortalarından gene doğu Okyanusuna varır. Halkının rengi beyazdır. 6) Avrupa'nın kuzeyinden Venedik ve Rumeli'nden, Azak'tan geçer, Gürcistan, Tiflis, Gence, Revan şehirlerine varır; Şirvan'ın kuzeyine, Derbend kalesinden Dağıstan ve Ejderhan'a ulaşır. Hazer'in kuzey tarafından geçer. Karakalpak, Özbek, Çağatay, Kaşgar, Türkistan, Tataristan, Deşt i Kıpçak, Huten ve Hıta'nın kuzeyinden doğu Okyanus'taki adalara varır. Halkının rengi sarıdır. 7) Batı Okyanusundan başlar. Portakal ülkesiyle İngiliz ülkesinden geçip Kuzey ülkelerinden Kıpçak, Bulgar ve Rus diyarından, Hazer'in kuzeyinden İskender seddinden doğu Okyanus adalarına varır. Halkının rengi kızıldır.

Sübhan. Tanrı adlarından sayılır; noksan sıfatlardan münezzeh anlamına gelir.

Yedi iklim — Eskilerce dünyanın bilinen kısımları, yedi iklime ayrılmıştı. Bu yüzden « dört köşe, yedi iklim » sözlerine çok rastlanır.

Yedi Mushaf — « Kur'an yedi çeşit okunur » ve « Kur'an yedi okunuşa göre inmiştir » anlamında hadisler vardır (Cami; I. s. 90 - 91; II, s. 47). Bu okunuşlar usulleriyle bir bilgi haline getirilmiş, buna « Kıraat bilgisi » denmiştir. Okunuşlar, boyların deyişlerine göre olup söz ve anlam değişmez. Ayrıca « Kur'an, yedi konu üzerine inmiştir: Emir, nehiy, teşvıyk; korkutuş, öğüt ve ibret; hikayeler - örnekler » ve « Kur'an, nehiy, emir, helal, haram; muhkem (manası açık ve belli), müteşahin (manası teville anlaşılan) ve örnekler olarak yedi esas üzerine inmiştir ». « Helalini helal bilin; haramını haram sayın; emrettiğini yapın, nehyettiğini nehyedip çekinin, örneklerinden ibret alın; muhkemiyle amel edin, mute sahibine inanın ve inandık deyin, hepsi de rabbimizin katındadır » hadisleriyse bu yediyi, konu bakımından bildirmektedir (**Ahadis - i Mesnevi; s. 83 - 84; Cami**; I. s. **91**).

Yedi tamu - Sekiz Cennet — Cehennemin yedi, cennetin sekiz olduğu söylencesi vardır. Tamu Türkçe Cehennem demektir. XV. surenin 44. ayetinde cehennemin yedi kapısı olduğu bildirilir. Kur'an'da çok defa « ateş » sözüyle geçer. Alevi şiddetli anlamına gelen « Cahim », II. surenin 119., yanan anlamına gelen « Sair », LXVII. surenin 5., salt ateş anlamına gelen « Sakar », LXXIV, surenin 26 - 27, dipsiz kuyu anlamına gelen « Haviye », CI. surenin 9 - 11., yürekleri saran kaygı anlamına gelen « Hatuma », CIV. surenin 6 - 8. ayetlerinde geçer. Böylece cehennem sözüyle birlikte bu sözlerle, yedi cehennemin anlatıldığı kabul edilmiştir. Cennet, kaba gölgeyle örtülü, güneşi göstermeyecek kadar sık ağaçlı bahçe anlamına gelir; Türkçede cennete « Uçmak » denir. Bir çok ayetlerde « cen-

netler » diye geçer. X. surenin 25. ayetinde « esenlik yurdu », XVIII. surenin 107. ayetinde bahçeler anlamına « Firdevs », XX. surenin 76. ayetinde ebedi oturulacak yurt « And », XXV. surenin 15. ayetinde ebedilikli yurdu « Huld », XXXII. surenin 19. ayetinde sığınılacak yurt « Me'va », XXIX. surenin 64. ayetinde yaşayış yurdu « Hayvan », XXXV. surenin 35. ayetinde oturulacak yurt « Darül - Mukaame », LVI, surenin 12. ayetinde nimetler yurdu « Naim » diye geçer. Hadislerde de sekiz cennetin bulunduğu bildirilmiştir.

Yedi, Dört, Onsekiz, Dokuz — Yedi sözüyle; dünyayı merkez tanıyan ve çevresinde, sırayla dönen Ay, Utarid, Merih, Güneş, Zühre, Müşteri ve Zuhal yıldızlarının bulunduğu gökler kastedilmektedir. Dört, ateş, hava, su ve topraktır ki bunlar, dört doğayı, yani sıcaklığı, soğukluğu, yaşlığı, kuruluğu meydana getiren dört basit öğedir. Varlık evreni, bunlardan meydana geldiği için bunlara, dört direk, anlamına « Erkân - ı Erbaa, Evtâd - ı Erbaa » ve dört basit unsur anlamına « Besâit - i Erbaa » da denir. Onsekizse, Onsekiz bin alemdir. Dokuz, dokuz kat göktür. Yedi yıldızın bulunduğu farzedilen yedi göğü, burçların, sabit yıldızların bulunduğu sekizinci kat gök kapılar; bu göğe, sabiteler, burçlar göğü anlamına « Felek'üs - Sevabit, Felek'ül - Buruc » denir. Bu göğü de, içinde hiç bir şey olmayan « Felek - i Atlas » kuşatır. Dokuz gök, Tanrı'nın ilmine sabit olan « İlmi suretler » in, başka bir deyimle « Akl - ı Küll » ün, yani yaratıcı kudretin aktif yetenekleriyle bu etkin yeteneğin izhar ettiği varlıklardır ve nefisleri vardır. Bunların devrinden dört unsur meydana gelir, dört unsurla dokuz gökten, üç çocuk (Mevalid - i Selase) belirir ki bunlar da cansızlar (Cemadat), bitkiler (Nebatat) ve canlılardır (Hayvanat); Hepsi onsekiz olur. Araplarda son sayı bindir; tafsil dolayısıyla herbiri bin sayılır; böylece Onsekiz bin alem kabul edilir.

Yediler — Üçler maddesine bakınız.

Yehdi illâhu li men yeşâ — Allah dilediğine doğru yolu gösterir demektir. II. surenin 142. 213., X. surenin 25., XIII. surenin 27., XIV surenin 4., XVI. surenin 93., XXII. surenin 16., XXIV. surenin 35. ve 46., XXVII. surenin 56. ve XXXV. surenin 8. ayetlerinde geçer.

Yetmiş iki dil — Yetmiş iki milletin dili.

Yetmiş iki millet — Millet, din ve şeriat anlamına gelir. Hz. Peygamber'in ümmetinin yetmiş üç bölüğe ayrılacağını, yetmiş iki bölüğün cehennemlik olacağını, ancak bir bölüğünün kurtulacağını haber verdiği söylenir. (Cami, II. s. 110) Bu bölüklerin millet olduğu kabul edilir.

Yevme yeşfa — II. surenin « Ayet'ül - Kürsi » denen 225. ayetinde, Allah katında ancak onun izniyle şefaat edilebileceği bildirilmektedir.

Yezid, yezidi — Yezid, Emevi saltanatını kuran Muaviye'nin oğludur. Muhammed peygamberin torunu İmam Hüseyn, Yezid'in hükümdarlığı zamanında ve onun emriyle, maiyetindekilerle birlikte Kerbelâ'da şehit edilmiştir. Aleviler, sünnilere yezid derler ve bu adı, genelleştirirler. Ancak bu yanlıştır, gerçek değildir. İki grup arasında bölücülüğü, kini

ve düşmanlığı körükleyen bir yakıştırmadır. Yezidi, Yezid'e mensup demektir. Ayrıca Şeytan'ı, Muaviye'yi, Yezidi kutlayan mezhebe de « Yezidi Mezhebi » denir.

Yunus - Batın - ı hut (Balık karnı - Selman) — Yunus peygambere ait « Ahd -i Atıyk » te dört bablık bir bölüm vardır. Kur'an - ı Kerim'de IV. ve VI. surelerde yalnız adı geçer (163 - 86). XXXVII. surede, 139 - 148. ayetlerde, etraflıca anlatılır. X. sure, Yunus suresi adını taşır. 98. ayette adı geçer. XXXVII. surenin 143 - 144. ayetlerinde balık karnında Tanrı'ya dua ettiği anlatılır. Yunus Peygamber kendisine inanmayan kavmine, Tanrı azaplarının geleceğini bildirmiş, kavmi ağlayıp tövbe edince üstlerine gelen azap bulutu dağılmış, Yunus kaçıp bir gemiye binmişti. Gemi açılınca fırtına kopmuş gemidekiler; içimizde bir suçlu var, onu denize atarak kurtuluruz demişler, kur'a çekmişler, üç kere de kur'a Yunus'un adına düşünce onu denize atmışlar. Bir balık Yunus'u yutmuş. Yunus balık karnında duaya başlayınca balık onu kıyıya bırakmış. Bu yüzden kendisine « Balık sahili » manasına gelen « Zü'n - Nun » denmiştir. Kur'an'da XXI. surenin 87. ayetinde bu adla anılır. Selman Fars ülkesinden olup Medine'ye gelerek Müslüman olmuştu. Hendek savaşında, Medine'nin korunması için hendek kazılmasını teklif etmiş, teklifi kabul edilmişti. Hakkında « Selman bizim Ehlibeyttendir » hadisi varid olmuştu (Cami, II. s 28) Üçüncü halifenin zamanında Medayin valisiyken vefat etmiştir.

Yunus — Tevrat'ta adı geçen bir peygamber. Bu peygamber, kavminin inanmayışından bezmiş, deniz kıyısına kaçmış, kendisini bir balık yutmuş, balığın karnında Tanrı'ya yalvarmış, kavmi de, gelen azap bulutunu görüp tövbe etmiş, sonunda kavmi bağışlanmış, balık da Yunus'u kusmuş, Yunus tekrar yeryüzüne çıkmış. Yunus kıssası, Kur'an'da geçer.

Yusuf - Altınla satılmak — Yusuf'un Mısır'da satıldığı, hatta bir kocakarının da sırtındaki çuvalını, terazisinin kefesine koyduğu, bunu da alamayacağımı biliyorum ama hiç olmazsa benim de birşeyim olsun dediği, halk söylencesidir.

Yusuf - Zelihâ — İsrailoğulları'ndan Ya'kub Peygamberin oğludur. Çok yakışıklı ve güzel olduğundan ve babası onu çok sevdiğinden onbir kardeşi Yusuf'u kıskanmışlar, bu arada onbir yıldızla ay ve güneşin kendisine secde ettiğini düşünde görmesi ve düşünü kardeşlerine de söylemesi kıskançlıklarını arttırmış, onu öldürmeye karar vermişler, babalarından gezmek üzere izin almışlar ve Yusuf'u kör bir kuyuya atıp babalarına, biz oynarken onu elbiselerimizin yanında bırakmıştık, kurt yemiş demişler. Bu sırada kuyuya, su almak için kova sallayan bir kervancı Yusuf'u bulmuş, bunu haber alan kardeşleri gidip bizim kölemizdi, isyan etti, bu cezayı verdik deyip onu ucuz bir fiyata satmışlar. Kervancıda Yusuf'u Mısır'a götürüp sattı. Mısır hükümdarının maliye işlerine bakan kişi, Yusuf'u satın aldı. Yusuf çok güzel olduğu için bu kişinin karısı, Yusuf'a gönül kaptırdı ve bir gün onunla buluşmak istedi. Yusuf razı olmayınca üstüne atıldı. Yusuf kaçarken gömleğine, arkadan saldırdı ve gömlek yırtıldı. Bu arada kocası kapıda görününce suçu, Yusuf'un üstüne attı. Adamın danıştığı kişi, gömlek önden yırtıldıysa kadın doğru söylüyor dedi. Gömleğin arkadan yırtıldığını görmekle beraber dedikodunun önünü almak için Yusuf'u zindana attırdı. Yusuf zindanda yedi yıl kaldı. Bu sırada suç yüzünden zindana düşmüş olan ve maliye memurunun şerbetçisi bulunan kişi ile bir başkasının gördükleri düşü yo-

rumladı , düşünde kuşların başını ve gözlerini oyduğunu gören kişiye asılacağını, şerbetçiye de kurtulacağını söyledi ve yorumu doğru çıktı, şerbetçi kurtuldu. Aziz denen maliye memuru da bir düş gördü, yorumcular, bu düşü yorumlayamadılar. Yusuf'a Aziz'e söyleyeceğini suçsuz olduğunu hatırlatacağını vaadeden şerbetçi, kendisinin ve arkadaşının düşünü yorumladığını anımsadı, vadini yerine getirdi. Aziz de şimdi hak yerini buldu deyip Yusuf'u zindandan çıkarttı, onunla görüştü. Yusuf Aziz'in düşünü, yedi yıl bolluktan sonra, yedi yıl kıtlık olacağı şeklinde yorumladı ve Aziz'in emriyle mali işlere memur oldu. Yusuf kıtlık yılları için zahire sakladı, kıtlık başlayınca herkese erzak ve zahire vererek açlığın, sefaletin önüne geçti. Civarda kıtlığa düşenler de Mısır'a başvurmaya başlarlar; bu arada kardeşleri de gelirler, fakat Yusuf'u tanımazlar. Yusuf, kendisini ölümden kurtaran kardeşinin heybesine, şerbet tasını koydurur ve hırsızlık var diye kardeşlerinin heybelerini, bu arada o kardeşininkini de aratır; tas onun heybesinde bulununca, bizde hüküm, hırsızın burada alıkonmasıdır der; onu yanına alıkor ve ona sonradan kendisini tanıtır. Bir süre sonra yine kardeşleri gelince, onlara da kendini tanıtır. Suçlarını söyleyip bağışlanma dileyen kardeşlerine, gömleğini verir, bunu babama götürün ve hepiniz gelin der. Ya'kub, Yusuf'un özlemiyle ağlaya ağlaya görme gücünü yitirmiştir, Onlar yoldayken, Yusuf'un kokusu geliyor der ve oğulları, gömleği getirince yüzüne, gözüne sürer, gözleri görmeye başlar. Beraberce giderler ve anası babası kardeşleri tahtının önünde yere kapanırlar. Yusuf işte düşüm çıktı der ve İsrailoğulları böylece Mısır'a yerleşmiş olurlar.

« Ahd -ı Atıyk » te « Tekvin » bahsinde Yusuf'un öyküsü, özellikle mali işlere memur olduktan sonraki icraatı, bir peygambere yakışmayacak tarzda anlatılır (XXX - VIII - XL).

Kur'an - I Kerimde bu çeşit öyküler çoktur ve XII. sure olan ve Yusuf suresi diye anılan surede, Yusuf'un başından geçenler, « kıssaların en güzeli » diye anlatılır.

Söylencelere göre Mısır azizi öldükten sonra yerine geçen Yusuf, Aziz'in evvelce kendisine gönül veren karısını almıştır. Bu hanımın adı Zelihâ'dır ki İran edebiyatıyla Türk edebiyatında Züleyha tarzında söylenir. Surenin 30 - 31. ayetlerinde, Mısır kadınlarının Züleyhâ'yı kınamalarına karşılık, onun, kadınları davet edip her birine bir bıçak ve turunç verdiği, sonra Yusuf'u görünce, bu insan değil, yüce, büyük bir melek dedikleri ve onun güzelliğine kapılıp turunç yerine ellerini doğradıkları da bildirilir.

Bütün bu ilişkilerle Yusuf, edebiyatta, güzellik, kurt, kuyu, turunç, Züleyhâ, Mısır, Ken'an İli, aynı zamanda yine kuyu anlamına gelen Ken'an, el doğramak ve Yakup'la; Yakup da « dar'ül - ahzan - hüzünler evi » ağlamak, gözden olmak, Yusuf ve gömlekle anılır.

— Z —

Zahir — Görünen. Tanrı adlarından. Dış anlamına da geldiğinden Bektaşiler, kendilerinden olmayan kişilere « Zahir » derler. Batının zıddıdır.

Zat — Öz, iç. Tanrı'nın zatından bahsedilmez. O, sıfatlarıyla bilinebilir.

Zebani — Cehennemin azap melekleri, XCVI. surenin 18, ayetinde de geçer.

Zebur — Davud'un kitabı. Bu kitapta hüküm ve kanun yoktur, ilahilerden meydana gelmiş bir kitaptır.

Zekat — İslamın beş şartından biri. Mal ve paranın paklığı sağlamak için kırkta birini her yıl sadaka olarak vermek.

Zekeriya - ağaç — İsrailoğulları peygamberlerindendir. « Ahd - ıAtıyk » ın sondan bir önceki 14 bablık bölümü bu peygambere aittir. Kur'an'ın XIX. suresinde, ihtiyarken bir çocuğu olduğu (1 - 15), II. surede Meryem'e kefil olduğu anlatılır (35 - 37). Zekeriya, kavminden kaçıp bir ağacın içine girmiş, kavmi, şeytanın dürtüsü sonucu Zekeriye'yı ağaçla birlikte testereyle ortadan ikiye biçmişlerdir.

Zemzem — Kâbe civarındaki meşhur kuyu.

Zeyneb — Ali'nin büyük kızı. Kerbelâ vakasında bulunmuştur.

Zül-celal — Celal, ululuk sahibi olan Allah.

Zübeyde — İmam Hüseyn'in kızlarından biri.

Zühre - Saz — İranlıların Nahid, Yunanlıların Afrodit, Romalıların Venüs dedikleri bu yıldıza Fenikeliler Astarte derlerdi. Tabiatın bitmez, tükenmez doğurucu gücünü temsil eder (Otto Geemnann: « Mytologie Der Griecnen und Römer; Leipzig - 1895; s. 62 - 71). Zühre, müziğe çok düşkün sayılır ve çok defa sazla, müzikle beraber anılır. Eski yıldız bilgisinde Zühre, kutlu bir yıldızdır; musiki - erbabıyla hanendeler, bu yıldıza mensup tanınır. Parlaktır. Hz. Fatıma'nın lakabıdır.

Zülfikâr — Muhammed tarafından Ali'ye verilen kılıç. Ucunun, iki çatal olduğu söylence şeklinde anlatılır. Halk arasındaki söylencelere göre, Zülfikâr dünyada yapılmamış, Cebrail tarafından getirilerek Hz. Muhammed aracılığıyla Hz. Ali'ye hediye edilmiştir. Bu nedenle sorulu - yanıtlı şiirlerde "demircinin döğmediği" şeklindeki soruya konu edilir. Ayrıca bu kılıcın Hz. Ali'nin ölümünden sonra Necef deryasına atıldığı, Zülfikar'ın Necef deryasını yuttuğu, çöle çevirdiği söylencesi de vardır. Halk öykülerinde Hz. Ali'nin yiğitliği, savaştaki başarıları, cenkleri ve kahramanlıkları anlatılırken hep Zülfikar kılıcı da birlikte ve özellikleri, keskinliği vurgulanarak anımsatılır. Cebrail (S. A.) getirdiği bu kılıcın üzerinde yine Cebrail'e ait olduğu söylenen: " La fetâ illâ Ali, la seyfe illâ Zülfikar – yeryüzünde Ali gibi yiğit (genç), Zülfikar gibi kılıç gelmedi" sözünün yazılı olduğu söylenir. Hz. Ali ile ilgili dinsel motifler arasında Hz. Ali'nin Düldül adlı beyaz atı ile Zülfikar adlı kılıcı hep birlikte anımsanır. Bunların her ikisinin de olağanüstü özellikler taşıdığına inanılır.

SÖZLÜK

— A —

A'da	Düşmanlar
A'lem	Daha iyi bilir, bilirim
Âb	Su
Âbâ - pûş	Aba giyen, derviş, fakir
Âbâd	Zengin olma, varlıklı olma, bayındır
Ab - ı Efsun	Göz yaşı
Ab - ı Hayvan	Dirilik suyu, bengisu
Ab - ı Kevser	Kevser suyu
Ab - ı Mutahhar	Temiz su
Ab - ı Nisan	Nisan yağmuru, söylenceye göre, nisan ayında sedefler, deniz dibinden su yüzüne çıkıp, yağmur danelerini içine alıp. sedef yaparmış."
Abd	Kul, köle
Abdal	Derviş, Tanrı sevgilisi, kırk din ulusundan biri. Saçlarını, kaşlarını, bıyıklarını ve sakallarını usturayla tıraş ettiren, davul ve dümbeleklerle, sancaklarla toplu halde gezen Şii - Batıni bir derviş topluluğu, doğrudan doğruya derviş anlamına da gelir.
Abes	Boş, asılsız, saçma
Abı Hayat	Ölümsüzlük suyu, bengisu
Abûs	Somurtkan
Aceb	Acaba
Adâb	Edepler, töreler
Adalet	Hak tüze
Adave	Düşmanlık
Adâvet	Düşmanlık, buğz, yağılık
Âdem	İlk peygamberin adı, insan
Âdemiyet	İnsanlık, insancıllık
Adem	Yokluk, hiçlik
Âdet	Görenek, sayı
Adû	Düşman, yağı
Adûvan (Aduvv - i can)	Can düşmanı
Afâk	Ufuklar, gökyüzünün kenarları

Afitab - ı Subh - ı Ezel	Öncesizlik sabahının başlangıcının güneşi
Afitap	Güneş
Afiyet	Sağlık, esenlik, sağlamlık
Âgâh	Bilgili, haberli, uyanık
Agû	Zehir
Ağ ile kare	Akla kara, dedi - kodu, kuru laf, boş söz
Ağâz eylemek	Başlamak
Ağyar	Gayrılar, yar olmayan düşman, başkaları, yabancılar
Âhen	Demir, Zincir, Kılıç
Aheste	Yavaş, ağır, yavaş yavaş
Ahır, ahir	Son , en son, sondaki
Ahi	Esnafı öğütleyen Fütuvvet ehlinin şeyhi, Kardeşim (Bir esnaf teşkilatı olan ve bilhassa XIII - XVI. yüzyıllarda, Anadolu ve Rumeli'de yaygın bulunan Fütuvvet ehli şeyhlerine de « ahi » derlerdi)
Ahibba	Dostlar, sevgililer
Ahlâk	Huylar, davranışlar, Etik
Ahsen - i Takvim	En güzel, insan (Mecazi), en yüce yaradılış, tin suresinin 4. ayeti "Biz, insanı en güzel biçimde, noksansız olarak yarattık..." anlamındadır.
Ahsen	Çok güzel
Aht	Sözleşme
Ahû	Ceylan, güzellerin gözü (Mec,)
Ahz	Almak
Akça	Para
Akdem	İlk, önce, önceki, daha önceki
Akl - ı cüz	Cüz'i akıl, tikel us
Akl - ı Küll	Tüm akıl; Tanrı bilgisi
Akl - ı Mead	Ahirete dönük akıl
Aktöre, Atayi	Armağan,
Al - i abâ	Muhammed, Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin'den oluşan kutsal topluluk
Âl - i Yezid	Muaviye'nin oğlu Yezid ve onun soyundan gelenler
Al	Hile
Ala	Elâ
Alaik	Alakalar, ilgiler
Alef	Cana yakın, teklifsiz

Âlem	Evren, dünya, cihan
Alem - ül - gayb	Gayb alemi , ahıret , bu görüntü alemin arka tarafı.
Ali	Yüce, yüksek, ulu
Aliyullah	Yüce Allah
Allah eyvallah	Tastik (onaylamak) işareti, ant
Allem - el - Kur'an	Kur'an'ın sırrını bilen
Allem - el Esmâ	Tanrı'nın bütün adlarını bilen. "Bakara suresi 31'inci ayete işaret vardır"
Âmâl	İşler
Amân	Emin olma, bağışlama, bağış
Amel	İş, işlek, A'mel'işler, uygulama
Amil	Neden, etken, etmen
Amin	Elhak, doğru, onaylamak
Anaid	Çok inatçı
Anasır	Unsurlar, öğeler, elemanlar
Anber efşan sünbülün	Güzel kokulu saçların
Anka - yı Kaf - ı lâmekan	Mekansız dağının kuşu
Anka	İsmi olup cismi olmayan kuş, Zümrüdü Anka kuşu, Kaf dağında yaşadığı sanılan kuş (masal kuşu)
Ârâ	Bezeyen, donatan, süsleyen
Ârâm	Yerleşme, karar kılma, eğlenme, rahat, huzur
Arız	Şakak
Ârif	Bilge, İrfan sahibi, anlayan, sezgi sahibi, gerçeğe ermiş, düşünmeye gerek kalmaksızın gördüğünü bilen
Arifi billah	Allah'ı arif olandır, Ârif, zeki ve vicdanlı irfan sahibidir. Bilen, bilgi sahibi ermiş
Arş - ü ferş	Gökyüzü ve yeryüzü
Arş	Tavan, taht, çardak; herşeyin maddi varlığı; insanın gönlü, gök
Arz etmek, arzu	Bildirmek, sunmak, istek
Arzuman	İstek, heves
As	Birinci
Asel	Bal, Cennetteki dört ırmaktan biri
Asi - ül - usul	Asılların aslı, özlerin özü
Asitane	Dergah
Asiyan	Ayaklananlar, kıyamcılar
Aslı	Soyu

Aslı pak	Temiz soylu
Asuman	Gökyüzü
Asuman	Gökyüzü
Aşere - i Mübeşşere	Cennete gidecekleri Hz. Muhammed tarafından bildirilen on İslam büyüğü Ebu Bekir, Ömer, Osman, Ali, Talha bin Ubeydullah, Zübeyr bin Avvam, Abdurrahhman bin Avf, Ebu Ubeyde bin Cerrah, Sait bin Zeyd, Sad bin Ebi vakkas.
Aşıkan	Aşıklan gibi, açıkçasına
Aşikar	Açık, gizli değil
Aşina	Bildik, tanıdık
Aşiyan	Kuş yuvası, ev, mesken
Atâ	İyilik, ihsan
Attar	Güzel kokular satan, aktar
Avâlim	Alemler, dünyalar
Avâm	Cahil halk tabakası
Avare	Başı boş, işsiz.
Avatmak	Avutmak, teselli etmek
Avaz	Ses
Avdet	Dönüş
Avn	Yardım, yardım eden
Avurd	Yanağın iç tarafı, boş yeri.
Avurmak	Eğilmek, çevirmek
Ayan	Belli, açık, meydanda
Âyât	Ayetler
Aydıvar	Söyler
Ayet - i Kurba	Kur'an Şûrâ suresinin 23. ayeti. Burada "Ya Muhammed sen ümmetine söyle ki; size tebliğ ettiğim din hükümlerine mukabil akrabana (yakınlarına) muhabbetten başka bir şey istemem" denmektedir. Ayette "akrabanın karşılığı" fil - kurba" sözcüğü bulunduğu için ayet bu adla anılmaktadır.
Ayet	Kur'an surelerini oluşturan tümce (cümle) lerden her biri
Ayine	Ayna
Aylak	İşsiz güçsüz
Aymak	Söylemek, hitab etmek
Ayn - el - yakin	Bir şeyi kendi gözüyle görüp öğrenme

Ayn - i irşâd	İrşâdın ta kendisi. Aydınlatma
Ayn	Göz, göz pınarı, asıl, kendisi, tıpkısı, kaynak
Azim	Kesin karar verme, irade
Azimet	Gitme, gidiş
Aziz	Sevgide üstün tutulan
Azizan	Dostlar, erenler
Azl	İşten çıkarma
Azheri	Belli
Azmış	Yol sapıtmış

— B —

Ba'de	Sonra
Badi	Eşsiz
Bayda	Zenginde
Bayık	Bayılmış
Baymak	Zengin olmak
Bâ	İle, Arapça harf
Bâ Hayat	Hayat ile
Bâb	Kapı
Bâd	Yel, rüzgar, hava
Bâde	Şarap, içki
Bâhire	Parlak
Bahr - ı bi payan	Uçsuz bucaksız deniz
Bahr	Deniz, büyük göl
Baid	Uzak
Baru	Burç, kale
Bâr	Yük
Bârgâh	Menzil, ulularn tapısı
Bâri	Yaratan, yaratıcı, Tanrı
Batıl	Boş, beyhude, geçersiz
Batın	Gizli olan, iç yüz, ilahi sır, görülmeyen öz, gizli
Bâtıni	Sır ve hakikatla ilgili; Bâtınilik mezhebine mensup
Batman	Eski bir ölçü
Bay	Zengin

Bazar	Pazar, alış veriş yeri.
Becid	Acele
Bed	Fena, çirkin, kötü
Bed - baht	Kötü talih
Bed - hû	Kötü huylu
Bed - nam	Kötü adam
Bed - şûm	Kötü, uğursuz
Bedid	Meşhur, görünür, açık
Bedr - i dücâ	Karanlıkların aydınlanması
Bedrûd	Veda, esenlik, esenleme
Begayet	Son derece
Beka	Devam, evvelki hal üzere kalma
Bekaa	Kalış, varlık; kulun Tanrı varlığıyla var oluşu
Belâgat	Düzgün söz söyleme, uz dillilik
Beleş	Bedava
Belhüm edel	Hayvan gibi
Beli	Evet, hay hay, peki
Bend olmak	Bağlanmak
Bende	Kul, köle
Bendegan	Köleler
Beng	Afyon, esrar
Bengilik	Esrarkeşlik
Ber - dâr	Asılmış, idam edilmiş
Berdar olmak	Asılmak; Mansûr gibi dâra çekilmek
Bergüzâr	Hediye, hatıra, andaç
Berhudar	Hayırlar kazanmak
Berk	Sıkı, katı, kuvvetli
Berr	Kara
Berr ü bahr	Kara ve deniz
Berre	Kuzu
Bes	Yeter
Bese Paşa	Ulu kişi
Best ü Heşt	Yirmi sekiz harf. (Hurufilikle ilgili)
Bevvâb	Kapıcı
Beyaban	Çöl
Beyan	Açıklamak , bildirmek

Beyne - hû	Ancak Tanrı bilir
Beytullah	Tanrı evi, Kabe; insan gönlü
Bezek	Süs
Bezm	Meclis, toplantı
Bezm - i Elest, Bezm - i Ezel :	Allah te'âlâ'nın, ruhları yarattıktan sonra, onları huzuruna toplayıp "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" diye sor-duğu, aralarında evet dediği meclis
Bi - add	Sayısız
Bi - hod	Kendini yitirmiş
Bi - karar	Kararsız
Bi - kes	Kimsesiz
Bi - riyâ	Riyasız
Bi - şümâr	Sayısız, sonsuz
Bi - vücud	Varlığı olmayan
Bi	Olumsuzluk eki
Bikr	Dokunulmamış
Bi küllü	Hepsi, tümü
Bi tekellüf	Samimi, içten
Bi zeval	Ölümsüz
Bican	Cansız
Bidar	Uyanık, uyumayan
Bigâne	İlgisiz, alakasız
Bigi	Gibi
Bihemta	Eşsiz, benzersiz
Bihiş	Kendinden geçmiş
Bik	Bey, mevki sahibi, asil, soylu.
Bil	Bel
Bila rayb	Şüphesiz
Bile	Beraber
Bilelik	Beraberlik
Bili	İlim
Biliş	Bildik
Bilişmek	Bildik olmak
Bilmezem	Bilmem
Bimarhane	Hastane, bakımevi
Bina etmek	Kurmak

Binazir	Benzeri olmayan
Birlet	Bir olma ile, benzer olma
Biryan	Kebab
Bis - ü kem	Çok az
Bismillah	Allah'ın adıyla
Biş	Çok
Bişe	Orman
Bişi	Bir çeşit yağlı ekmek, pişi
Biti	Kitap
Bitrişmek	Birleşmek
Bizar	Bezdirmek, bezmek
Bizmek	Bezmek, usanmak
Bolmak	Olmak
Bostan oyuğu	Bostan korkuluğu
Boz pusarık	Dumanlı
Boz yapalak	Fazla tüylü
Börkünmek	Fışkırmak
Börü	Kurt
Börük	Börk, başa giyilen külah
Bu halk insana	Bu halka, bu insanlara
Bu'd - i nefs	Nefisten uzaklaşma
Bugu - bugu	Duman
Buğz	Kin, sevmemek
Buhul	Nekeslik
Bular	Bunlar
Bunca	Bu kadar
Bunda	Burda
Burag - Burak	Cennet atı
Burc - i Evliya	Ermişler kenti
Burhân	Kuvvetli delil, nişan
Burtmak, bertmek	İncitmek
Buse	Öpüş
Bülend	Yüksek, ulu
Bünyâd	Temel, asıl, esas
Bürdü bar	Mal - mülk
Bürehne	Çıplak

Bürhan	Kanıt
Bürran	Keskin
Bürüdet	Soğukluk
Büstan	Bağ, bostan(Büthan)
Büt - hane	Tapınak
Büt	Put
Büthân	İftira, karaçalma, birine gerçek olmayan bir şeyi yakıştırma

— C —

Ca'li	Sahte
Caferi Mezhebi	Oniki imam'ın altıncısı olan İmam Cafer - i Sâdık'ın reyini ve ictihadını kabul eden mezheb
Cahil	Bilgisiz
Cahim	Cehennem
Câh	İtibar, makam, mevki, rütbe, yer
Câlib	Çekici, kendine çeken, cezbeden
Câm	Kadeh
Cânib	Taraf, yön, yan
Canver	Canlı
Câr	Zor durum, yardım isteme hali
Câvidân	Ölümsüz, ebedi; Fazlullah - ı Hurufi'nin kitabı
Câzim	Kesen
Câzû	Cadı
Cebbar	Kırıkları onaran
Cebri	Zorla
Cedd - üs - Sıbteyn	İmam Hasan ve İmam Hüseyin'in dedeleri Hz. Muhammed.
Cehalet	Bilgisizlik
Cehd	Direnmek
Cehl	Bilgisizlik , cehalet
Cehri	Açıktan, yüksek sesle
Celâdet	Yiğitlik
Celâl	Korku veren çehre, yüz

Celi	Parlak, açık olan
Celle Celâl	Ululuğu yüceldikçe yücelsin ululansın
Cem eylemek	Toplamak
Cemâl	Sevinç veren çehre, yüz
Cenab	Ulu, hazret
Cennet - i Ridvan	Cennet kapısındaki melek
Cerem	Hata (Lâ - cerem:Şüphesiz, elbette)
Cevahir	İnci
Cevişen	Zırh
Cevlan, Cevelan	Gezinmek
Cevr	Eziyet, ıstırap
Cezbe	Ruhun heyecana gelmesi, tarikat ehlinin kendinden geçme hali
Cezire	Ada
Cibril	Cebrail. Ruhul Kudus
Cihan	Dünya, herkes
Cimri	Nekes, var yemez
Cin	Görünmez yaratık
Cinbaş	Oynayış
Cisim	Beden
Cite	Leş
Civân	Genç, yakışıklı
Cûd - i seha	Cömertlik
Cur'a - dan	Esrar içilen kabak
Cuyan	Arayan
Cû	Arama, soruşturma
Cûş	Coşma, kaynama
Cüdâ	Ayrı düşmüş
Cümle	Hepsi, tümü
Cünûn	Delilik; aşkın üstün gelmesiyle, insanın dış alemle ilgisinin kesilmesi
Cür'a	Yudum, içim, kadehde kalan son damla
Cüst	Arama, araştırma
Cüştü - cü	Araştırmak
Cüzziyât - ı müselles	Parça buçuk şeyler

— Ç —

Çabuk - buz	Çabuk işgören
Çağada	Vakitli, vakitsiz
Çağırmak	Bağırmak
Çaker	Hizmetçi , köle, kul, cariye
Çâk - ı giriban etmek	Üzüntüden yaka yırtmak
Çâk	Yırtık, yarık
Çâk çâk	Parça parça
Çâk etmek	Yırtmak
Çalaş	Tanrı
Çare	Olanak, çözüm
Çarh - ı Felek	Gök, dönen gök
Çarsu	Dört yan
Çâr	Dört; şal
Çavuş	Haberci
Çec	Tahıl yığını, buğday yığını
Çelebi	Bektaşilerde ve Mevlevilerde Pir soyundan gelenlere verilen sıfat
Çemen	Çimen, yeşillik
Çengi	Cenge ilişkin, oyuncu kadın
Çerağ, çırak	Kandil, mum, lamba, çırak edinme, kılavuz, pir, mürşit, aydınlatan
Çerçi	Ortakçı, satıcı
Çeres	İşkence
Çerh	Felek.
Çeri	Asker
Çerp	Yağlı
Çerviş	Yemekteki yağ
Çeşm	Göz
Çeşme - i Hayvan	Ab - ı hayat, dirilik suyu
Çeşme - sâr	Çeşmesi çok olan yer
Çeşmi - Çeşm	Tat
Çeşte	Altı telli saz
Çevgân	Top oyununda kullanılan değnek
Çirk	Kir, pas

Çorak	Tuz
Çöksü	Büyük çivi
Çukal	Bez dokuyan
Çün	Çünkü

— D —

Dabıtmak	Tepmek
Dad etmek	İmdada yetişmek
Dâd	Adalet
Dahletmek	Kötülemek
Dak	Hile
Dal dal	Zevk, tat
Dalalet	Sapıklık
Dalbınmak	Suda kurtulmak için çırpınmak
Dalın	Dalını
Dambu dambu	Abuk sabuk
Dame daağ	Yem
Dâm	Tuzak
Dânâ	Bilen
Dane - i haşhaş	Haşhaş tanesi (insanın yanında alem, bir haşhaş tanesi kadar bile değerli değildir)
Dane	Tane, yem
Danış	Deyiş
Danışık etmek	Sormak
Danişmend	Bilgin (Farsça)
Dapa	Yön olarak
Dar - ül Emân	Yardım kapısı, yardım beklenen yer
Dârâ	Keyaniyan unvanı ile anılan eski İran hükümdarlarından Keykubat
Darb	Vuruş, vurma
Darlık	Sıkıntı
Darp urmak	Sıkıştırmak
Dartınmak	Çekinmek
Davı	Dava

Ded	Canavar
Değin	Kadar
Değirmi	Yuvarlak
Dehâlet	Birinin merhametine, himayesine sığınma
Dehan	Ağız
Dehr - i dün	Aşağılık dünya
Dehr	Devir, dünya, zaman
Dekaayık	Dakikalar; incelikler
Delalet	Yol gösterme, kılavuzluk, iz, işaret
Delil	Kılavuz, belge, tanık, cem ayinlerinde yakılan mum, çerağ
Dem	Nefes; an, zaman, soluk
Dem be dem	Andan ana, her an, her zaman, git gide
Demegil	Sakın deme (gil, gıl, fiillerin sonuna gelir kat'ilik bildirir, tekit anlamını verir.)
Demen	Demeyin
Denci	Kınayan
Deng	Eşit
Denli, denlü	Kadar
Deprenmek	Hareketlenmek
Derban	Kapıcı, bevvab
Der	Kapı; içinde
Derd - mend	Dertli, üzüntülü
Dereç	Yücelik
Dergâh	Eşik; büyük tapı; dervişlerin bulunduğu yapı, tekke, kat
Derilmek	Bir araya gelmek, toplanmak
Derlengiç	Çaylak
Dermande	Aciz kalmış
Dermek	Toplamak, devşirmek
Derûn	İç; gönül
Dervaze	Kale ve şehir kapısı
Derviş	Tasavvuf yoluna girmiş kişi
Derzade	Kapı, kale kapısı, şehir kapısı
Dest - gir	Elden tutan, yardımcı
Dest	El, avuç; kudret
Destan	Masal

Destar	Sanık
Destûr	İzin
Deşt	Çöl
Deva	İlaç
Devrani rüzgâr	Zamanın geçmesi
Devrân	Dönüş; zaman; kader; dervişlerin halka şeklinde birbirlerine bağlanarak ve Tanrı'nın isimlerini zikrederek dönmeleri; mukabele
Devürmek	Devirmek
Devvâr	Dönen, çok dönen, çarheden
Deyyân	Kahhâr; hakim; hesap soran; Tanrı
Dihâ	Değerli bir kumaş
Didâr	Gönül çeken, dilber
Didar	İnsan yüzü, çehre
Dil - âgâh	Basiretli, uyanık
Dil - dâr	Sevgili, birinin gönlünü almış
Dil	Gönül
Dil pezır	Güzel
Dilber	Sevgili
Dildirmek	Biçtirmek, böldürmek, dilimlemek
Dilgü	Tilki
Dilteng	Sıkılmış
Dinâr	Para birimi
Dip	Hemen
Dir mıyan	Arada
Dirfilli	İplik iplik
Dirginmek	Ayrılmak
Dirigâ	Yazıklar olsun, eyvah!
Dirîğ	Yazık
Div - berd	Dev ve şeytanın esiri olmuş
Div	Dev, cin, şeytan
Divan	Birisinin eserlerini toplayan kitap; hükümet dairesi
Dizâr, didâr	Yüz, çehre; cemâl, görme
Dolunmak	Ay için batmak
Dombay	Su sığırı, manda
Don	Giysi

Doymak	Doyunmak
Dölenmek	Dolanmak
Dönüben	Dönerek
Dûd	Duman
Dûha	Kuşluk vakti
Dûn	Aşağı, alçak talih, altta, aşağıda
Durac	Turaç kuşu
Durak	Makam
Durmak	Kalkmak
Duruşmak	Çalışmak, çabalamak
Dûr	Uzak, durdurma, mani olma
Duş olmak	Rastlamak
Duvacık kapısı	Dua edilen kapı
Dûzah	Cehennem, Tamu
Dü	İki
Düğeli	Hepsi
Dürr	İnci
Düş	Rüya
Düşvar	Zor
Düzmek	Yapmak, başarmak, tanzim etmek

— E —

Ebed	Zamanın sonsuzluğu, sonrasızlık
Ebedi	Sonsuz olarak
Ebediyen	Sonsuza dek
Ebr	Bulut
Ebrâr	İyilik sahipleri, seçkinler
Ebrû	Kaş
Ebsem	Sükut etme, sessiz olma, susma
Ebter	Soyu türememiş, evlatsız, hayırsız, sonu gelmeyen
Ebvâb - ı esrâr	Sırların kapısı
Echel	Pek aşağı, adi, az, pek az
Ed	Et
Edeplemek	İkaz edip düzeltmek

Ednâ	İşler, ameller
Edyan ü milel	Dinler ve uluslar.
Ef'al	İşler, fiiller
Efgân	Izdırapla inleme, şikayet, bağırış
Eflâk	Gökler, felekler, zamanlar
Efraz	Kaldıran, yükselten
Efsane	Masal, dillere düşmüş olay
Efza	Fazla
Ehad	Bir, tek; Allah
Ehl - i Beyt	Hane halkı, Hz. Muhammed'in yakınları (Ali, Fatıma, Hasan, Hüseyin ve onların soyundan gelenler)
Ehl - i Harabat	Meyhane adamları, kalenderler, berduşlar
Ehl - i mukarreb	Tanrıya yakın olanlar
Ehl - i râz	Sır ehli,
Ehl - ullah	Tanrıya yaklaşanlar, Tanrı adamları, evliyalar, veli
Ekber	Büyük, en büyük
Ekl - etmek	Bir şey yemek
Ekmel	Mükemmel, kusursuz olan, eksiksiz, en olgun
Eksikli	Suçlu
El - fakrü fahri	«Fakirlik benim öğüncümdür, ben onunla öğünürüm» Hadisinden alınmış tasavvufi bir deyimdir ki insanın, Allah karşısında kendisinin hiç bir şey olmadığını aklıyla ve gönlüyle duyması ve bilmesi anlamına gelir; benlikten kurtulma
El almak	İntisap
El hazırı	Kaşık elde sofrada bekleme.
Elest	Tanrı'nın Adem peygamberi yarattığı zaman ruhların ilk yaratıldığı an
Elest - bezm	Allahın ruhları yarattığı zaman "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" dediği zaman, İnsanların yaratılışının başlangıcı
Elfâz	Lafızlar, sözler, kelimeler
Elifi tac	Hacı Bektaş Veli'nin tacı
Eltaf - ı sun'u	Gösterdiği latifeler, kerametler
Eltaf	Lütuflar
Elvan	Renkler
Em	İlaç, merhem, umar
Emâcid	Ulu ve şerefli kimseler

Emcek	Meme
Emmare	Fazlasıyla kötülüğü emreden nefis
Emr	Buyruk
En'am	Bütün yaratılmış canlılar
Enbiya	Peygamberler
Endiş	Düşünen, ölçülü davranan
Endişe	Kuşku, şüphe
Endühûr	Tasalı, kaygılı, kederli
Ene'l - Hakk	Hallac - ı Mansur'un « Ben Hakk'a ulaştım» veya « Ben Tanrı'yım» anlamındaki sözü
Enfüs	Nefesler, ruhlar, yaşayanlar
Engûr	Üzüm
Enin	İnilti
Enis	Arkadaş
Envâr	Nurlar, ışıklar, parıltılar
Enver	Çok parlak, çok güzel
Epsem	Dilsiz, suskun
Erbain	Dervişlerin dar bir odada kırk gün kalıp, az yemesi, az uyuması ve ibadetle uğraşarak nefislerini terbiye etmesi (Bkz. Halvet)
Ergene	Trakyada bir ırmak
Erham	Merhametli, rahim
Erkân	Direkler, asa, ileri gelenler, elemanlar (ateş, hava, su, toprak); dervişlerin yol ve töresi, yol, tüzük
Erki	Kuvvet
Erte	Saban
Ervah	Ruhlar, canlar
Erzak	Rızk
Eselip	Sahipler
Eser etmek	Etkilemek
Esfâr	Yolculuklar
Esfel	Çok alçak, aşağılık, en aşağı
Eshâb, ashab	Sohbet edenler (Hz. Muhammed ile)
Esir	Tutsak
Eslâf	Öncekiler
Eslah	Daha iyi, daha temiz
Esma - i Hüsna	Tanrı'nın güzel adları

Esmâ	İsimler
Esrar	Gizli olan, bilinmeyen şeyler
Esrik	Sarhoş
Eş'ar	Vezinli kafiyeli sözler, en iyi şiir söyleyen
Eşfâk	Şafaklar; merhametler
Eşk	Gözyaşı
Eşkare	Apaçık
Et ü deri	Et ve deri
Etkiyâ	Allah korkusu ile her türlü kötülükten sakınan
Etvar	Hal ve hareketler, tavırlar, tarzlar
Eved	Acele
Evkâr	Kuş yuvaları, kötürüm
Evlâd - ı Mustafa	Hz. Muhammed'in soyu, Ehl - i Beyt
Evlâd - ı Rasul	Hz. Muhammed'in kızı Fatıma ve onun soyundan gelenler
Evrâd	Virdler, dualar; tarikat mensuplarının her gün okudukları selevât ve münâcâtlar
Evsaf - ı eşraf	İleri gelenlerin nitelikleri
Evtân	Vatanlar
Ezel	Zamanın önsüzlüğü, başlangıcı olmayan
Ezkâr	Zikirler

— F —

Fadl	Ululuk
Fah - i mezid	Büyük onur, çok yüce şeref
Fahr - i kainat	Hz. Muhammed'e verilen sıfat
Fahr - ül - emâcid	Ulıların öğündüğü zat
Fahr	Büyüklük, ululuk, şeref, onur
Fahşâ	Kötü iş, zina; tamahkârlık
Fak	Tuzak.
Fakıyr	Yok, yoksul
Fakih (faki)	Din hukuku bilgini
Fakir - el - mefâhir	Fakirlikle iftihar eden, ahlak dışı yöntemlerle, yolsuzluklarla zengin olmayı kabul etmeyen

Fakr	Yoksulluk; Allah'dan başkasına boyun eğme, Varlıktan geçiş
Fakr ü fenâ	Yoksulluk (Bkz. El fakr ü fahri)
Fariğ	Vazgeçen
Fâris	Ata binen, binici
Farize	Farz olan
Farz - ı ayn	Allah'ın her müslümanın yerine getirmesi lazım gelen emri
Farz	Bir hususu bir davaya asıl kılma, Allah'ın yapılmasını kesin olarak emrettiği işler
Fasid	Bozguncu
Fasik	Kötülük işleyen
Fâş etmek	Açığa vurmak, dile verme
Fayız	Feyiz vermek, verimlilik
Faziullah	Tanrı erdemliği
Fazl - ı cihan	Cihanın fazlı, evrenin erdemi
Fazl - ı Yezdani	Tanrı'nın yardımı, keremi, iyiliği ve ilmine erişen, kurtuluşa eren; Hurufi lideri
Fazl	Erdem, üstünlük
Fegan	Bağıran
Fehm etme (fehim)	Anlamak
Fehmeylemek	Anlamak, farkında olmak
Felek	Göz, zaman, dünya, yazgı, doğa
Felte felte	(Burada) büyük kaplarla
Fena	Geçicilik, yokluk; insanın kendi benliğini Tanrı'nın varlığında yok etmesi, var olan bir nesnenin yokolması, tasavvufta eşyanın (nazardan) silinmesi
Fena lillah	Tanrı'nın varlığı içinde yok olmak
Fena mülket	Dünyadaki yurt, ev, barınak
Fena mülkü	Dünya, yokluk mülkü
Fer'	Dal, budak, ayrıntı
Fer'i	Asılla ilgili olmayan, ikinci dereceden olan
Ferah	Geniş
Ferâmüş etmek	Unutmak
Feraset	Anlayışlılık, çabuk seziş
Ferda	Yarın
Ferd - i Yektâ	Eşsiz; Tanrı
Ferhunde	Mübarek, kutlu

Feride	Tek
Ferişteh	Melek
Feriyk	Bölük
Ferman	Emir, buyruk, padişahın verdiği yazılı emir
Ferman olmak	Baş eğmek, buyruk verilmesi
Ferraş	Süpüren, süpürgeci, Bektaşi cem ayinlerinde ki görevlilerden biri
Ferseng	Fersah, üç millik mesafe
Ferş	Yeryüzü, yaygı, döşeme
Ferzend	Oğul, erkek evlat
Fesâd	Bozukluk
Fesâhât	Sözün açık, parlak ve anlaşılır olması
Fettanet	Cazibeli olmak, göz alıcı olmak
Fevri	Birdenbire olan, atak
Fırka - i naci	Kurtulmuş fırka (Meseli ehli beyti kemeseli sefinetün nuhün rekebe fiyha munca ve men tahallafe anha haleke:Benim ehl - i Beytim Nuhun gemisi gibidir. Kim o gemiye binerse kurtuluşa erer. Ondan ayrılanlar boğulur.) Hadis - i şerif
Fıtrat	Yaratılış, huy, mizac
Filmesel	Mesela, diyelim, örneğin
Firak	Ayrılık
Firkat	Ağıt, ayrılış, dosttan veya sevgiliden ayrılmak
Fitne	Ayartma, fesad çıkarma, karışıklık, ihtilal, bozgun
Fizah	Sızlanma
Fuad	Kalb
Furkan	İyi ile kötü arasındaki farkı gösteren şey. Kuran
Fuzulluk	Fodul, münasebetsizlik
Fücur	Ahlaka aykırı durum, işaret, sefihlik
Fürû	Fer'ler, dallar, ikinci dereceden şeyler
Füzelâ	Erdemli kişiler, faziletler

— G —

Gabra	Yer, toprak
Gadir - Hûm	Su birikintisi, göl (Hz. Muhammed'in son defa yaptığı Kâbe ziyaretinden dönerken kendisiyle beraber gelen insanları toplayıp Hz. Ali'yi kendisine vasi olarak gösterdiği yer)

Gaffar	Günahları affeden, Allah, bağışlaması çok olan
Gafil	Habersiz, aymaz, olanları sezemeyen, dikkatsiz
Gafir	Yargılayan, affeden Allah, suç bağışlayan
Gaflet	Anlamamak, gafil olmak, habersizlik, dalgın, boş bulunma
Gafilane	Sabırsızca, körükörüne
Gafur	Bağışlayıcı Tanrı
Gafur - ür - rahim	Hakikate, marifete eren kâmillerin başı, Hacı Bektaş Veli'ye verilen sıfatlardan biri
Galeme	Kalabalık
Galtan	Yuvarlak
Gam gün	Gamlı
Gam güzar	Gamla vakit geçiren
Gammaz	Kavgacı
Gani	Gönlü zengin, elindekinden fazla istemeyen
Ganimet	Düşmanlardan alınan mal (emeksiz kazanç)
Ganiyullah	Zengin Tanrı
Garez	Hınç
Gark	Batma, boğulma, bol bol verme ya da alma
Garketkmek	Varlık doğurmak
Garkolmak	Boğulmak, varlığa boğulmuş
Garum	Sadık bağlı
Gassal	Ölü yıkayan
Gavs	Yardıma yetişen, ermiş
Gavvas	Yüzücü
Gayr	Başkası
Gaza	Savaş
Gazel yaprağı	Sararmış yaprak
Geda	Yoksul, dilenci, kul
Gedilmek	Bütünlüğü azalmak, gitmek, yürümek
Geh - gah	Kimi vakit
Genc - i Tâhâ	Tâhâ suresinin hazinesi
Genci mihan	Gizli hazine
Gencine - i Karin	Yakında bulunan hazine
Genç	Hazine, define
Genç yaz	İlkbahar

Geng	Geniş
Gengez	Geniş
Ger	Eğer
Gerdhun	Felek, dünya, sema
Gerdûn	Dönen; dünya, felek, baht
Gerdün - i dün	Alçak dünya
Gest	Gezmek
Gevher	İnci
Gevheri	Sarraf
Gınâ	Zenginlik
Gıybet	Yokluğunda aleyhte bulunmak
Gin	Geniş
Gina	Zenginlik
Giran	Ağırlık
Giriftar	Tutulmuş, yakalanmış, uğramış, tutkun, düşkün
Giriv	Çığlık
Giryan	Ağlayan, ağlayıcı
Gonca	Tam açılmamış gül
Gökçek	Güzel
Gönenmek	Donanmak, süslenmek
Gönlek	Gömlek
Görklü	Güzel
Gövü	Güven, itimad
Göymek	İçten yanmak
Göynü	Yanık
Göyünmek	Kendi kendine yanmak
Göz sepek	Dumanlı, puslu
Göz süzmek	Nazlanmak
Gözgü	Ayna
Gubar	Toz
Gufran	Bağışlama, merhamet etme
Gulgule	Çığlık, gürültü
Gûr	Kabir
Gusli	Boyabdesti
Gussa	Tasa
Gussa yemek	Kederlenmek

Guş tutmak	Dinlemek
Guşe	Köşe
Guşşa	Köşeye çekilme
Gûş	Kulak, dinleme, işitme
Gûyâ	Konuşan, söyleyen
Guyende	Söyleyen, nefes okuyan kişi
Güft	Söz
Güher	Cevher, inci, töz
Gülgün	Gül renkli; kırmızı
Gülgüne	Gül yanaklı
Gülistan	Gül bahçesi
Gülizar	Güllük
Gülregi	Pembe
Gülşen	Gül bahçesi
Gülşeni firdevs	Cennet bahçesi
Güman	Şüphe, zan, sezme, işkil, kuşku
Günde	Daima
Günilemek	Yönelmek
Güruh - ı Naci	Günahlardan kurtulmuş, selamete çıkmış topluluk, Hz. Muhammed'in gerçek ümmeti olan insanlar
Güruh	Topluluk, grup, tayfa
Gürur	Cemaat, topluluk
Gütar	Söz
Güvahi	Şahitlik, tanıklık
Güzaf	Konuşma, boş laf , manasız söz, beyhude
Güzer	Geçmek
Güzer Kılmak	Dolaşmak, geçmek
Güzide	Seçkin
Güzin	Seçkin

— H —

Hab	Uyku
Habâb	Köpük tanesi, kabarcık
Habbe	Damla, tane
Habib	Sevgili - Dost,

Hac	Müslümanlıkta, zengin ve yol zahmetine katlanacak bedeni kabiliyeti olan kişi, aynı zamanda yol emniyeti de varsa ömründe bir kere Mekke'ye gider, kıble olan Kâ'be'yi ziyaret eder, orada muayyen töreni yapar ve hacı olur. Buna haccetmek derler. Sufilerde gerçek Kâ'be gönüldür ve gönül yapmak, hacca gitmekten üstündür — Kanda: nerde — Beyt: ev
Hace	Hoca, hacı
Hacer	Kaya , taş
Hacet	İhtiyaç, lüzum, dilek
Hadd	Sınır, miktar, şeriatta suçluya verilen ceza
Hadi	Doğru yolu gösteren
Hadid	Öfkeli, hiddetli, titiz
Hâdim	Hizmetçi
Hak - el - yakin	Gerçekliği şüphe götürmez bilgi
Hak - i Pay	Ayak tozu, toprağı
Hak	Gerçek, emek karşılığı
Hakayık	Gerçekler, hakikatler
Hakçasına	Doğrusu
Hakir	Değersiz, aşağı, bayağı
Hakikat	Gerçek, doğru, gerçeklik makamının kapısı
Hakikaten	Gerçekten
Hakim	Yargıç, egemen, yetki sahibi, hükümdar, buyuran
Hakk (Hak)	Tanrı'nın güzel isimlerinden biri; gerçek
Hâk	Toprak
Halas	Kurtulma, kurtuluş
Halaskar	Kurtarıcı
Hâlât	Haller, durumlar
Hâlet	Durum
Halavet	Tatlılık, zevk
Halık	Tanrı , yaratan
Hâlik, (Helâk)	Yok olan
Halil	Cömert. İbrahim peygamberin lakaplarından biri
Halis	Saf temiz, özü sözü doğru
Hallak	Yaratan, vareden, Allah
Halvet	Yalnızlık, Kapalı biryerde yalnız kalma; kimsenin bulunmadığı kapalı yer; Tanrı ile görüşme, Kırk gün süren halvete, Erbain Çıkarmak denir.

Halvet ehli	Kendi içine kapanan; Tanrı'dan başka bir şey düşünme-yen
Halvetilik (Halvetiyye)	Gerçeğe ve Tanrı'ya gizli zikirle ulaşılacağına inanan ta-rikat
Hamd - ü - lillih	Tanrıya şükrolsun
Hâme	Kalem
Hami	Çığ
Hamir	İpek
Hammal	Taşıyıcı
Hammiyet	Korumak
Hamr	Şarap, Bade
Hamuş	Susmuş, sessiz
Han - han	Yemek, sofra
Han ü man	Varlık, mal, mülk, ev, bark
Handân	Gülen, sevinçli
Hânedân	Soylu, büyük aile, ocak; Hz. Muhammed'in ev halkı. (Ehl - i Beyt: Hz. İmam Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin A.S. soyu)
Hanifi	İş eri
Har has	Çör çöp
Harab	Yıkık
Harâbat	Harabeler, meyhane
Harac	Zorla alınan vergi
Harca yetmek	Kafi gelmek
Harici	Dışta kalan, din dışı
Hâr	Diken , eşek, hor, zelil, aşağı, bayağı
Hâre	Meneviş, ışık titremesi
Has ü âmm	Soylular ve halk tabakası; herkes
Hased	Kıskançlık
Haseneyn	İki güzel; İmam Hasan ve İmam Hüseyin
Hass	Gerçeği bilen
Hasül havass	İnsanların en seçilmişleri
Haş	Kerpiç
Haşa	Asla
Hâşâk	Çör çöp
Haşe lillâh	Allah hakkı için olmayacak şey
Haşem	Kullar, köleler

Haşer	Kalabalık
Haşerat	Halk tabakasının kötü kısmı, böcekler
Haşr	Toplama, ölenlerin tekrar dirildikten sonra toplanması, kıyamet
Hat	Kaş, saç, kirpik
Hatar	Tehlike
Hatem	Mühür, mühürlü yüzük, yüzük
Hatif	Gayıb, bilinmeyen, ölüm
Hatm - el - Nebi	Hz. Muhammed
Hatm	Son verme, son
Havale	Birisine bir iş verme
Havaric	Asiler; Hz. Ali'ye karşı gelenler, hariciler
Havass	Haslar, seçilmişler
Havf	Korku
Havsala	Anlayış
Hay	Diri
Hay ü huy	Gürültü etmek
Haya	Utanma
Hayal	Zihinde, gerçek olmayan
Hayf	Yazık
Hayranlık	Esrarın verdiği keyif
Hayrü - l beşer	Hz. Muhammed'in sıfatlarından
Hayrü - n - nisa	Kadınların en hayırlısı, Hz. Fatıma
Hayta varmak	Hiçlenmek
Hayy	Sağ, canıl, diri; Esmâ - i Hüsna'dan biri, Tanrı
Hayz	Regl
Hazer	Çekinme
Hazik	İşinin ehli, usta, eli uz
Heft	Yedi sayısı
Helak	Mahvolma, ölme
Helile	Tohumları hekimlikte kullanılan bir bitki
Hem - râh	Yol arkadaşı
Hemdem	Arkada, sıkıfıkı, canciğer
Hemişe	Daima
Hemneşin	Beraber oturan
Hemraz	Sırdaş

Hengâm	Zaman, çağ, vakit
Hergiz (Herkiz)	Asla, hiç, hiç bir zaman
Heşteri	Sekizinci
Heyhat	Yazık
Hezâr	Pek çok, bülbül
Hezyân	Saçma sapan konuşma, saçmalama
Hıfzetmek	Saklama, koruma, ezberleme
Hıkd	Kin
Hıridar	Satın alına, istekli
Hırka - puş	Derviş, hırka giyen
Hırmen	Harman
Hırs ü hevesin	Hırsın ve hevesin
Hısal	Huylar
Hışm	Öfke
Hızır - dil	Hızır gibi gönlü olan
Hicab	Ar, utanma , perde, örtü
Hicran	Ayrılık
Hidayet	Doğru yolu arama, Hak yoluna götürme
Hidmet	İş görmek
Hikmet	Bilinmez şey, felsefe, hamilik, bilgi
Hil'at	Elbise, giysi
Himmet	Çalışmak, çabalamak
Hoca, Hace	Zengin tacir
Hod	Kendi
Hodbin	Kendini düşünen, çıkarcı
Hordu ham	Kırıntı döküntü, ufak tefek
Hub (Hob)	Güzel, hoş, iyi, sevimli
Huban	Güzeller, iyiler
Hudâ	Tanrı, Rab, Allah
Huffaş	Yarasa, gece kuşu
Hûk	Hınzır
Hulf	Sözünden dönmek
Hulk - ı ahsen	Güzel ahlak
Hûlk	Huy, tabiat
Humar	Sarhoşluktan sonraki sersemlik, başağrısı
Hûn	Kan

Hûnhar Kan içen, kan dökücü, zalim
Huri Cennet kızı
Hurrem Şen, güler yüzlü
Hurufi Kur'an'ı Kerimin harflerinden anlam çıkarmağa çalışan mezhep ve bu yolda giden kimse. Hurufilik, Fazlullah Hurufi tarafından 16. yüzyılın sonlarına doğru kuruldu
Hurûf Harfler
Hut Balık
Hû Allah, sığınma, yalvarma, O, Tanrı
Hûşeylemek Akıl fikir vermek, şuurlu kılmak
Hûve - l Bâki Baki kalan o dur, Allah
Hüccetü - l bürhan Açıklayan, gerçekleri gösteren
Hünkâr Batı padişahı, sultan, hükümdar
Hüsn - i Mutlak Salt, tek güzel; Tanrı
Hüsn Güzellik
Hüşyar Akıllı, fikirli, zeyrek, ayık

— I - İ —

İbâ Bir işi yapmaktan kaçınmak
İcazet İzin, şeyhlik veya hocalık rütbesini isbat için verilen diploma, şeyhlik beratı
İclal Saygı gösterilen, yüce
İçre İçinde
İçtinab Çekinme, sakınma
İfrit Şeytan
İğ İp saran araç
İğva Ayartma, saptırma
İhdas Meydana getirme, ortaya çıkarma, yapma
İhlâs Gönülden gelen dostluk, içtenlik, doğruluk, öz temizliği, sevgi
İhnayet Yardım etme
İhtigar etmek Seçmek
İhvân Sadık dostlar, yol arkadaşları, kardeşler
İhya Diri, canlandırma, diriltme
İhzar Hazırlama

İkrar	Kabul, saklamayıp söyleme, dil ile söyleme, verilen söz
İksir	Daima dirilik veren içki; erenlerin bakışları veya anlamlı sözleri, etkili nefes, şurup
İktidâ	Uyumak
İlahi	Tanrısal
Ilan	Yılan
Ildız	Yıldız
Ildurum	Yıldırım
İlka	Koma, bırakma
İlla	Ancak, mutlaka.
İlm - el - yakin	Bilimle doğrulanan kesin bilgi
İlm - i Batın	Batın bilgisi, gizliliklerle ilgili bilgi ilmi
İlm - i hikmet	Eski felsefe
İlm - i Ledünn	Tanrı'sal aleme ilişkin sırları çözmekle uğraşan bilim; Tanrı'ya özgü ezeli bilgi; gönül bilgisi,Gayb ilmi, Allah'ın sırlarına ait manevi bilgi
İlm ü hikmet, güft ü kal	Bilgi ve hikmet, söz ve laf
İlm, ilim	Bilgi, bilim, sistemli disiplinli bilgiler
İma (İmga)	Dağ keçisi
İmam	İmam Ali ile beraber onun soyundan gelen on iki kişiye verilen ünvan
İmam ü Pişüva	İmam ve yol gösteren
İmaman	İmamlar, Hz. Ali ve soyundan gelen On İki İmam Efendilerimiz A.S.
İmame	Sarık, tesbih başı
İmameyn	İki İmam; Hz. Hasan ve Hüseyin
İmamur	Onarımlı
İmaret	Bayındırlı, yapı yapma
İmruz	Bugün
Inıkmak	Biat etmek, muti olmak, boyun eğmek
İn	Bu
İnayet	Lutuf, ihsan, iyilik, yardım etmek
İnkiyad	Boyun eğme, kendini teslim etme
İnmek	Gönül alçaklığı
İns ü can	İnsanlar ve cinler
İntikam	Öç alma
İntizar	Beklme

İğn	Pek çok
İptida	Başlangıçta, en evvel, ilk, ilkin
İrab	Arapça da kelimelerin okunuş tarzı
İradet	İsteme, dileme
Irağ	Uzak
İrcii	Dön, gel
İren (ler)	Eren, Veli
İrfan	Bilgi, kültür, evrenin sırrını bilme gücü
İrgürmek	Götürmek
Irılamak	Ayrılmak
İrkilmek	Tereddüte düşmek
İrşâd	Doğru yolu gösterme, uyarma, aydınlatma
Issı	Sahip
Is	Sakin, Tenha
İspahi	Sipahi, Atlı asker (Farsça)
Isı	Sakip , sıcak
Istırab	Tasalanma, keder, eziyet
İstidrac	İnançsız ve kafir olanların gösterdiği keramet; kötünün hile yoluyla iyi olarak ortaya çıkması
İstiğfar	Allah'dan günahını bağışlamasını isteme, tövbe etme
İstiğna	Nazlanma, çekinme
İş'ar	Haber verme, yazı ile bildirme
İşfaak	Korkmak, acımak
Işımak	Aydınlanmak
İşik	Eşik
İşrak	Aydınlatma
İşret	Zevk, safa, geçim, yaşayış, sohbet
İştad	Hoşgörü
İştiyak	Şiddetli arzu, istek
İtab	Azarlamak
İttika	Sakınma, Allah'dan korkma, dayanma, yaslanma
İvaz	Karışıklık
Ivga (ığva)	Kaygu, endişe, korku, karıştırmaya çalışma
İvmek	Acela etmek
İyan	Belli, açık, meydanda
İye	Sahip, ulu, er

İzhar	Açığa çıkarma
İzz ü cah - ı devlet	Yüksek mertebe , ulu orun
İzza	Değer, yücelik.
İzzet	Yücelik, üstünlük, değer, saygı, ikram

— K —

Ka	Yan
Ka'de	Oturma (namazda)
Kaabe Kavseyn	(bkz. Necm suresi - 9.) Hz. Muhammed Mi'rac'a çıkarken; Cebrail Tanrı'ya iki yay boyu yaklaştığında «Ya Muhammed, ben daha öteye geçemem, yanarım!» demiştir
Kaabil	Alan, kabul eden
Kaabiliyet	Yetenek, istidat
Kaad	Yargıç
Kaadi - ül - hâcât	İstek ve dilekleri veren; Tanrı
Kaadir	Gücü yeten
Kaail	Söyleyen, razı olan
Kaaim	Ayakta duran
Kaal	Söz
Kaale - yekül	Arapça söylemek mastarından «dedi, der...» anlamındaki fiil çekimi
Kaamet	Boy. Namaza dururken söylenen sözler
Kabâ	Kaftan, urba, elbise
Kabin	Nikâh, mehir, nikâh parası
Kabz	Almak, sıkıntıya düşürmek, peklik
Kaçan	Ne vakit ki
Kaçuban	Kaçarak
Kadd - i bâlâ	Uzun boylu
Kadd - i dal	Beli bükülmüş, iki kat olmuş boy
Kadd	Boy
Kadem	Ayak; uğurlu iş
Kades - Allah	Allah kutsal kılsın
Kadim	Önüne ön olmayan; Tanrı, evvelsiz
Kadir	Değer, kıymet

Kafdağı	Eskilere göre dünyayı çepeçevre kuşatmış olan bir dağ. Arkasında devler ve ejderhalar varmış.
Kafdan kafa	Baştan başa
Kahhar	Kahreden, Tanrı adı
Kahr	Zorlama, batırma, mahvetme, üzüntü duyma
Kahri	Zorla, kahırla
Kaht	Kıt, kıtlık
Kakımak	Kızmak, öfkelenmek
Kalgılamak	Oynamak, yukarıya doğru fırlamak
Kallaş	Kancık, hilebaz, dönek
Kalmas	Gereksiz söylenen söz, asılsız söz söyleyen, Herzevekil, geveze
Kamer devri	Hz. Muhammed'in devri
Kamet	Boy, boy pos
Kami	Muradına eren
Kâmil	Olgun, yetkin
Kamu	Hepsi, tümü
Kan - ı Kerem	İyilik ma'deni
Kan	Maden
Kanca	Nasıl
Kancasna	Nice, nasıl
Kande	Nerde
Kandığı	Nerdeki
Kane - yekün	Oldu - olur (Bkz. kaale - yekül)
Kangı	Hangi
Kanı	Hani
Kanlı	Kağnı (İki tekerlek üstüne konmuş bir tahtadan meydana gelen ve öküzler tarafından çekilen ilkel araba)
Kân	Ma'den, bir şeyin menbaı, kaynak
Kaplubağa	Kaplumbağa
Karak, karağ	Yön, bakış, göz karaltısı
Karanğu karanı	Karanlık
Karanız	Karanlık
Karar bulmak	Bir yerde eyleşmek, istikrar kazanmak
Karavaş	Kolaylık, hizmetçi
Kargı	Mızrak

Karış	Beddua, kötü dilek, ilenç
Karin	Yakın
Karmak	Kocamak
Karsa karsa	El çırpa çırpa
Kâse - bâz	Şenliklerde çini tabaklarla dans eden oyuncu
Kasr	Saray
Kasüp kömürmek	Oburca yemek
Kaş - karağ	Kaş göz
Kat - ı menazil	Yolculuk yapma
Kat	Yan, ınd, Huzur
Katı	Pek, çok, şiddetli
Katre	Damla, damlayan şey
Kavi	Kuvvetli güçlü
Kavul savul	Söz verip dönmek
Kaygu	Korku, tasa
Kayıkmak	Düşünmek, kuşkulanmak
Kayyum	Daim işte güçte olan, Tanrı adlarından, ezeli ve ebedi var olan
Kazzaz	İbrişim büken, ip yapan
Kefaret	Suça karşı verilen para (bedel)
Kefen	Ölünün sarıldığı bez
Kek	Dilek, istek
Kelam - ı natık	Söyleyen Kur'an, yetkin insan, Hz. Ali'nin "Ene Kur'an - ı Natık ve Sebbül - mesani" diye bir yüce sözü vardır. "Ben söyleyen Kur'an ve Fatiha'yım" anlamına gelir.
Kelamullah	Tanrı sözü, Kur'an - ı Kerim
Kelâm	Söz
Keleci	Söz, kelime
Kelek	Olmamış kavun ve karpuz, ham
Keler	Kurbağa
Kelp	Köpek, it
Kem	Az, kötü
Kemahi	Olduğu gibi, zatına mahsus, kişiye özel
Keman	Yay, kavis
Kemin	Aşağı, pusu
Kemter	Hakir, itibarsız, aşağılık

Kenare	Kenar, kıyı
Kenz	Hazine, gömü
Kepenek	Abadan yapılmış geniş kolsuz, yakasız üst giyimi (Şii - Batıni inançlara sahip olan dervişlerin kepenek giydiklerini eski kaynaklardan anlıyoruz. Şimdi Anadolu'da çobanlar kepenek giyerler)
Keramet	Uluk, olağanüstü şeyler yapmak
Kerem	Cömertlik, bağış, lutuf, iyilik
Kerim	Kerem sahibi, cömerd, ulu, büyük, Tanrı, büyük ihsan sahibi, iyilik seven
Kerrar	Savaşta döne döne kılıç sallayan, Hayder i Kerrar (Döne döne saldıran arslan) Hz. Ali'ye verilen ünvan
Kesret	Çokluk, bolluk. Vahdetin, tekin zıddı
Keşiş	Papaz
Keşkûl	Dervişlerin para topladığı abanozdan yapılmış çanak
Keşti	Gemi
Ketm - i adem	Hiç bir varlığın olmadığı çağ, insanın olmadığı
Kevn - i mekân	Varlık, evren, cihan
Kevn	Varlık
Kevser	Cennette bir ırmak; sonsuz, soy-sop (Hz. Muhammed'e ait) Kevser Havuzu'nun sakisi, Hz. Ali'dir, dostun sözü
Key	Çok, pek, gayet
Kezek	Nöbet, sıra
Kezzab	Yalancı , bir tür asit
Kıble - i can	Can kıblesi (kıble ibadette dönülen taraf ve yerdir)
Kığırmak	Çağırmak, bükme
Kıldan kıla	Bütün incelikleriyle
Kılmışam	Kılmışım.
Kırklar	Eshab - ı Soffa'nın ilk çekirdeğini oluşturan kişiler
Kışla	Kışlak, askerin barındığı yer
Kışlamak	Kışı orada geçirmek
Kıvanmak	Neşelenmek, sevinmek, övünmek
Kıyam	Ayakta durmak (namazda)
Kıyamet	Ayağa kalkmak
Kıyas	Karşılaştırma, tartma
Kıyl ü kaal (Kil - ü kal)	Dedi - kodu
Kızb	Yalan

Kızgın	Ateşli
Kızlığı	Kıtlık
Kibriya	Büyüklük, ululuk
Kiram - ı nâs	Seçkin insanlar
Kisvet	Elbise
Kişt - zar	Tarla
Kişver	İklim, vilayet, ülke
Kitabı lemyezel	Kur'an - ı Kerim
Kiyik	Geyik
Koca	Yaşlı
Koçmak	Kucaklamak
Koduk, Kodak	Eşek yavrusu, sıpa
Kopmak	Ayağa kalkmak
Koz	Ceviz
Kudret	Güç, yetme; Tanrı
Kufar	Susuz yerler, ıssız çöller
Kufl	Kilit, sürgü
Kufür	Tanrı hükümlerini, yahut bunlardan birini inkar eden
Kuhl	Göze çekilen sürme
Kûh - i Kaaf	Kafdağı
Kur kuşak	Kemer, altınla, gümüşle bezenmiş kemer.
Kurb - i visal	Tanrı'ya erişme yakınlığı
Kurb	Yakınlık
Kurmak	Yayı germek
Kurret - ül - ayn	Göz aydınlığı, sevinç, göz nuru, parlak, nurlu
Kusur	Eksikler
Kusûr	Saraylar, köşkler
Kuşluk	Öğleden önceki zaman, sabah ile öğle arası
Kutb - ül - Arifin	Arif ve alimlerin seyyid ve mürşidi olan, Hacı Bektaş Veli'ye verilen sıfat
Kutb	En ileri, ba, devrin başı
Kutlu	Uğurlu
Kutub	Her çağda Tanrısal tasavvufa yetkili insan
Kuzlu	Kuzulu
Kübra	En büyük
Küduret	Üzüntü

Küfr	Örtmek, saklamak, Allah'a inanmama, dinsizlik
Küh	Dağ
Külli	Tekmil, bütün
Kün	Tanrı'nın evreni yaratırken buyurduğu "ol!" emri
Kün fe - yekün	Tanrı, bir şeyin olmasını istediği zaman " Ol deyince olur..." bkz. Yâ - sin suresi - 82.
Küntü kenz	Tanrı, «Ben bir gizli hazine idim, bilinmeyi diledim, bunun için halkı yaratdım» buyurdu. (Not:Şu emre dikkat edilirse, mahlukatın zuhuru, hubb - i Sübhani ile olduğu gibi, vüsulu de aşk - ı Rabbani iledir. Bkz. Binbir Hadis - Şemseddin Yeşil.)
Künzûz - i Hak	Tanrı'nın hazineleri
Küşâ	Açan
Küşâde	Açılmış
Kütah (kutek)	Kısa

— L —

Lahza	An
Lain	Lanetlenmiş
Lal	Dilsiz
Lanet	Rahmetten yoksun
Latif	Güzel
Lâ - cerem	Besbelli, elbette, kuşkusuz
Lâ - Mekân	Mekanı olmayan, mekansızlık alemi, yersiz
Lâ - taayyün	Tanrı'nın mutlak varlık alemi
Lâ - ya'kıl	Deli, mecnun
Lâ - ya'lem	Bilmeyen
Lâ - yezal	Ölümsüz, yok olmaz, zeval bulmaz, bitimsiz
Lâ - yu'kal	Akılla bulunmaz
Lâ - yüs'el	Sorumlu tutulmaz
Lâ	Yok, Hayır, olumsuzluk eki
Lâ Feta	"Fatih yoktur" anlamına gelir. Hz. Muhammed'in "Lâ Feta illa Ali Lâ seyfe illa zülfikar" sözünden alınmıştır
Lâ tenahi	Bitmez, tükenmez
Lâgari	Zayıf, arık olmak

Leb	Dudak
Ledün	Huzur, kat; Tanrı katı
Leyl ü nehar	Gece gündüz
Lem - yezal	Sona eren ışık, parıltı
Leşker - i ervah	Ruh askerleri
Leşker	Asker
Levh - i mahfuz	Saklı sahifeler, Kur'an - ı Kerim'in aslı , Korunmuş levh; Tanrı bilgisi. Arş katında saklı
Levh	Üstüne yazı yazılan düz taş veya tahta, levha
Levlak	Bir kudsi hadisten alınmıştır. Allah'ın Hz. Muhammed'e "Levllake levlak lema Halaktü - l eflak (sen olmasaydın yeri göğü yaratmazdım) şeklinde bir hitabıdır
Leyal	Geceler
Leyl	Gece
Leylet - ül - mi'rac	Mirac gecesi
Libas	Giysi, elbise
Likaa	Görüşüp buluşma
Lisan	Dil
Liva - ül Hamd	Hz. Muhammed'in bayrağı
Liva	Bayrak, sancak
Livata	Erkeğin erkekle cinsel ilişkisi
Lonpay lonp	Mühmelattan. Lop cup gibi
Lütf	İyilik etmek, ihsanda bulunmak

—M—

Ma'bud	Tapılan, Tanrı
Ma'den - ül - Maarif	Marifetler, irfanlar ma'deni
Ma'mur	Bayındır
Ma'şuka	Sevilen kadın
Maab	Varılacak yer
Maani	Anlamlar
Mağlup	Yenilmiş, yenilen
Mağrib	Batı, garb
Mağrifet	Allah'ın kullarının günahlarını bağışlaması

Mağrur	Gururlu, kibirli, benlikli
Mağz	Öz ile iç içe
Mah - ı tâbân	Parlak ay, parlayıcı
Mah	Ay
Mahabbet	Sevgi, sevmek, aşk
Mahal	Yer, alan
Mahayet	Nitelik
Mahbub	Sevgili, sevilmiş, sevilen
Mahbus	Hapsedilmiş
Mahfi	Gizli, saklı
Mahfil	Toplanma yeri
Mahkûr	Kahredilmiş
Mahlas	Şairlerin şiirlerinde kullandıkları takma ad, lakap
Mahluk	Yaratılmış, yaratılan, yaratık
Mahlukat	Yaratılanlar, yaratılmışlar
Mahmur	Yarı sarhoş
Mahrem	Gizli
Mahşer	Kıyamet toplantısı, tüm ruhların kıyamet günü toplanacakları yer
Mahz	Halis, katıksız
Mahza	Ancak, sadece, yalnız, halis
Mâh	Ay
Mail	Eğimli, meyil
Makam	Durak
Makrun	Yakın, kavuşmuş, yaklaşmış
Maksud	Dilenen, istenen, kasdedilen şey, maksad, erek
Maksulat	Elde edilen
Maksurat	Parça, pörçükler
Makulat	Akıl yoluyla anlaşılan
Man'i	Anlam
Mana - yı mutlak	Hiç bir şeyle kayıtlanmıyan (yetinmeyen, sınırlanmayan) öz, sırf öz ve iç
Mana	Suretle, yani şekille tezahür eden iç, öz
Manend	Eşit, benzer
Mansı	Büyük rütbe, makam
Mar	Yılan

Marifet	Bilmek, tasavvufta, tasavvufa ait sözler, tanımak, anlamak. Bilmede üçüncü aşama
Masiva	Tanrı'dan başka bütün varlıklar, dünya ile ilgili olan şeyler
Masiyyet	Kötü iş, isyan etmek
Maslahat	Yerine göre, icabeden iş, söz, eylem
Masnu	San'atla yapılmış; uydurulmuş
Maşrık	Doğru
Maşuk	Sevilen, sevilmiş
Maşuka	Sevilen kadın
Matla	Doğacak, doğacak yer
Matlab	İstenen, meram, aranılan
Matlub	Talip edilen, istenen
Matrabaz	Muhtekir, vurguncu, istifci
Mazarrat	Zarar vermek
Mazhar	Ulaşma, kavuşma, şereflenme, aşama
Mazhariye	Yüce aşama erişme
Mazmaza	Ağzı su ile çalkalamak
Mazur	Özürlü
Me'mül	Umulur, olabilir
Meadin	Ma'denler
Meal	Anlam, mana
Meani	Anlamlar, manalar
Mecal	Takat, güç, tahammül
Mecla (melce)	Sığınak
Mecnun	Deli
Mecruh	Hasta, yaralı
Meçhul	Bilinmeyen
Meded	Yardım
Mefhum	Anlam
Meftun	Sihirlenmiş, gönül vermiş, hayran
Meges	Sinek
Mekaal	Söz
Mekân	Yer, mahal, hane
Mekkar	Hileci, düzenci
Mekr	Hile

Mekrümet	Ululuk, yücelik
Melaik	Melekler
Melal	Hasret, sıkılma, sıkıntı
Melamet	Kınamak; dünya malından yüz çevirmek
Melami	Parıltılar, aydınlık
Melci	Sığınacak yer (Melce - i Kurbu Hudâ Allah'a yakın olma, Allah'a sığınma)
Melekût	Melekler, kuvvetler alemi, maddi olmayan alem
Mellah	Gemici
Melûl	Mahzun, bıkmış, usanmış, elemli, üzgün
Memat	Ölüm
Men - Aref	Kendini bilme, kendini kötülükten koruma
Men	Ben
Menahi	Yapılması günah olan şeyler
Menal	Erişilen
Menazil	Menziller, konaklar
Menba	Kaynak
Menca	Kurtuluş yeri, necat bulma
Menfa	Sürülen yer,sürgün yeri
Mengüş	Küpe
Menkûr	İnkâr eden
Menna	Engel olan, men eden
Mennan	Bol bol nimet veren; Tanrı
Mensûh	Hükmü kaldırmış
Mensur	Ferman, berat, düz yazı
Menzil	Konaklamak
Merazâr	Çayırlık, çimenlik, reddedilmiş
Merd - i akıl	Akıllı kişi
Merdan	Yiğitler, mert insanlar (Hz. Ali'nin sıfatlarındandır. Şah - ı Merdan. Yiğitlerin Şahı)
Merdane	Ercesine, erkekçe
Merdûd	Koğulmuş
Merduman	İnsanlar, adamlar
Mergul - ü Ukul	Aklın ahenkli sesi, güzel ses
Merhum	Rahmetli
Mersiye	Ağıt

Merva	Rivayet eden, söyleyen
Mesel	Örnek
Mesel bağlamak	Örnek vermek
Mesiha	Şifa veren hayat veren (Hz. İsa'nın şifa veren nefesinden kinayettir)
Meskenet	Yokluk, yoksulluk, benlikten varlıktan geçme
Mest	Sarhoş, çakır keyf
Mestan	Sarhoş, sarhoşlar, sarhoşçasına, muhabbetle mest oluş
Mestür	Örtülü
Meşayih	Şeyhler, ulular, ihtiyarlar, erenler
Meşe	Farsça bişeden bozma orman
Meşgul	Bir şeyle uğraşan
Meşhun	Dolu, dolmuş
Meşreb	Huy, tabiat, yol, amaç, su içilen yer
Meşrur	Sevinçli, sevinmiş
Meta	Satılacak mal, eşya
Mevali	Yüksek rütbeli kadı'lar, bilginler, köleler, mevleviyyet payesine ulaşmış sarıklı alimler
Mevc	Dalga
Mevc urmak	Dalgalanmak
Mevcudat	Varlıklar
Meveddet	Sevgi, muhabbet
Mevt	Ölüm, benliği öldürme (mec.)
Mevzua	Ölçülü
Mey	Şarap, içki
Mezahir	Bir şeyin göründüğü yerler
Mezhep	Yol, yolak, dinde anlayış, ibadet yolu
Mezid	Artma, arttırma, çoğaltma
Miftah	Anahtar
Mihman	Konuk, misafir
Mihnet	Eziyet, keder, dert
Mihr	Sevgi, güneş, muhabbet
Mihrap	Namazda imamın durduğu kıbleye karşı oyulmuş yer
Miktar	Had
Milk	Saltanat
Milket	Varlık

Min'ş - şems	Anahtar, güneş
Minber	Camide hutbe okunan yer
Mir - i miran	Beylerbeyi
Mir	Leşker, komutan
Mir'at	Ayna
Mirvarı	İnci
Misbah	Mum, kandil
Miskin	Yok, Yoksul; varlığını Hakk'a vermiş vehim'deki varlıktan kurtulmuş, yokluk, varlıktan benlikten geçmiş.
Mişkat	Kandil konan hücre
Miyan -bend	Kemer, kuşak
Mizac	Karakter
Mizan	Terazi
Muallak	Asılmış, ertelenmiş, askıda kalmış, boşlukta duran
Muamma	Anlaşılması güç olan söz
Muarrefat	Bilinenler
Muattar	Güzel kokulu
Muazzeb	Eziyet çeken, sıkıntı gören
Mubahhal	Bahil, cimri, pinte, nekes
Muciz	Acze düşüren, başkalarını geride bırakan, izin veren
Mugayyebat	Görünmeyen şeyler
Muhakkik	Gerçeğe ermiş, gerçekleyen
Muhal	İmkansız, uygun, olmayacak şey
Muhalit	Aykırı, karşın
Muhammes	Beş mısralı manzume
Muhanet	İş bitirmeyen, nekes
Muhayyile	Hayalgücü
Muhdesat	İcad edilen, yeniden meydana getirilen
Muhib	Seven, bir tarikata giren, dost, Hacı Bektaş Veli'ye sevgi ile bağlı olan kişi
Muhibban	Muhibler
Muhit	Her şeyi kapsayan
Muhkem	Sağlam
Muhlis	Halis, dostluğu içtenlikli olan, özü doğru
Muhtasar	Özetlenmiş
Muin	Yardımcı, kurtarıcı

Mukabil	Karşı
Mukarreb	Yakınlaştırılmış
Mukarrer	Kesinleşmiş, kararlı
Muktedâ	Kendisine uyan, örnek tutulan, uyulan
Mumiyân	Beli kıl gibi ince, sevgili
Munzam	Düzenlenmiş
Mur - ı Lenk	Topal karınca
Murdar	Pis, leş
Murg - u şeb	Gece kuşu
Mûr	Karınca
Murur	Geçen
Musaffâ	Temiz, arınmış
Musahib	Yol kardeşi, sohbette bulunan, arkadaş
Musavvir	Varlıklara şekil veren, Tanrı
Mushaf - ı hüsn	Güzelliğin sayfaları
Mut	Bir hububat ölçüsü
Muti	İtaat eden, bağlı
Mutlak	Salt, bir kayıtla kayıtlanmamış
Mutrib	Çalgı çalan
Muzd	İş karşılığı ücret
Mü'min	İnanan, müslüman, inançlı
Mübareze	Savaş, çaba
Mübariz	Savaş eri, savaşan
Mübin	Açık, belli
Mücerred	Tek, yalnız; evlenmemiş
Mücrim	Günahkar
Mücteba	Seçilmiş, seçkin, güzide (Müctebai memduha: Övülerek seçilen)
Müdam	Devamlı, sürekli, boyuna
Müdami	Daimi
Müdare, müdara	Yumuşak huyluluk, herkesle hoş geçinmek
Müdavim	Devam eden, devamlı
Müdebbir	Tedbirli
Müennes	Dişil, kadın
Müheyya	Hazırlanmış
Mührurulmak	Susturulmak

Müjgan	Kirpikler
Mükevvenat	Yaratılmışların tümü, evren
Mülebbes	Giyinmiş
Mülevves	Kötü
Mülk - i bekaa	Sonsuzluk ülkesi
Mülk - i diğer	Başka varlıklar, ahiret
Mülk - i ezel	Önüne ön olmayan ezeli ülke, sonsuz, sevalsiz, ezeli, saltanat
Mülk - i fena	Dünya yokluk mülkü
Mülk	Varlık
Mülket	Ülke
Mümeyyiz	Ayırdeden
Mümin	İnanan
Münâcât	Gizlice dua etme, Tanrı'ya yalvarma
Münafık	Nifak çıkaran, iki yüzlü
Münci	Kurtaran, halaskar
Mündemiç	Dürülüp sarılmış
Müneccim	Yıldız bilgini
Münevver	Aydınlatılmış, nurlandırılmış
Münezzeh	Temiz, arı, arıtılmış, arınmış
Münferid	Yalnız, tek
Münir	Işık veren, parlak
Münkad	Tabi olmuş, inkiyad etmiş
Münker - Nekir	Kabirde soru soran iki melek
Münker	Makbul olmayan
Münkir	İnkar eden
Münkir geçinmek	Gerçekten inkar etmediği halde kendisini inkar ediyor göstermek
Mürde	Ölü
Mürebbi	Terbiye eden, yetiştiren
Mürg - i gönül	Gönül kuşu
Mürid	Derviş, talib
Mürsel	Gönderilmiş, şeriat sahibi peygamber
Mürşid	Doğru yola götüren şeyh, önder
Mürted	Dininden dönmüş, islamdan çıkan
Mürvvet	Erlik, adamlık

Müstağraf	Kendinden geçmiş kişi, boğulmak isteyen
Müstakim	Doğru, dürüst
Müstecmi (müstemi)	Toplayan, toplanan
Müşahede	Göz ile görme, görüşmek, gerçeği görmek
Müşerref	Şereflendirilmiş, şerefli
Müşk	Misk
Müşkil	Zor, güç
Müşrik	Şirk koşan. Tanrı'ya eş ortak tanıyan
Müştak	Özleyen, isteyen, arzu eden, özlem çeken
Müttaki	Kötülükten sakınan
Mütteakin	Çekinen, sakınan, Allah'dan korkan
Müyesser	Kolayı bulunup yapılan, kolay gelen. kolaylaştıran
Müzekker	Erkeğil, erkek
Müzeyyen	Süslenmiş

— N —

N'ola	Ne ola, ne olur
Na	Olumsuzluk eki
Na - Murad	Murat almayan
Na't	Hz. Muhammed'i öven kaside
Naci	Kurtulmuş, esenlik, selamete kavuşan, soylu zümre
Naçar	Çaresiz, aciz
Nâdân	Cahil, terbiyesiz, nobran
Nâgâh	Ansızın
Nagehan	Ansızın, beklenmedik bir zamanda
Nağam	Nameler
Nahcir	Av. Tutulmuş hayvan
Nahiv	Sözdizimi, gramer
Nahl - ı Yabis	Kuru ağaç
Nakam	Muradına ermemiş
Nakd	Akçe, peşin eldeki şey
Nakıs	Eksiklik
Nakib - ül - Eşraf	Hz. Muhammed'in soyundan gelenlerin işlerini yürüten
Nakib	Bir toplumun başkanı; tekkede şeyhin vekili

Nakkaş	Süsleme sanatçısı, nakış yapan
Naks	Eksik olmak
Nakş	Resim, zinet, zahir, görünüş
Nakş ü nigâr	Süs püs
Nakuş	Çan, kilise çanı
Nalân	İnleyen
Nale naliş	Ağlayıp sızlama
Nam	Ün, ad, san
Namerd	Merd olmayan, korkak, alçak
Nami	Büyüyen, boy atan, üreyen
Nân	Ekmek
Nareste	Erişmemiş, genç
Nâr	Ateş
Nasıb	Rızk, pay
Nasihat - amiz	Öğüt alınacak söz
Nâs	İnsanlar
Naşi	1) Neş'et eden ileri gelen, 2) Mezhepten dışarı, kötü kişi, 3) Engel
Natık	Söyleyen, konuşan
Natüvan	Çelimsiz, zavallı
Naz ü niyaz	Nazlanmak, yalvarmak
Nazar	Bakış, bakmak
Nazar ıssı	Bakış sahibi, Müürşit, bakışıyla feyz veren
Nazar kılmak	Bakmak
Nazargâh	Bakış yeri
Nazenin	Narin, cilveli (Tarik - i nazenin = Bektaşi yolu)
Nazık	İnce, zayıf
Nazil oldu	İndi
Nazir	Benzer, eş
Nazzel - el - fürkan	Ayet.
Nâ , tüvan	Güçsüz zayıf
Neag	Ayıp, ar, haya
Nebi	Peygamber, haberci, haber getiren
Necabet	Soyluluk, soy temizliği
Necaset	İnsan pisliği, kazurat, murdar
Necl	Evlad, oğul, sülale

Necm	Yıldız
Nedamet	Pişmanlık
Nef	Fayda
Nefes	Soluk, deyiş
Nefh	Üfürmek
Nefrin	Lanet ve beddua etmek
Nefs - i Emmare	İnsanı zevk içine iten kötü istek
Nefs	Can, ruh, insan
Nehar	Gündüz
Neheng	Timsah
Nekes	Cimri, iş bitirmez
Nem	Islaklık, yaş
Nerdin	Tavla oyunu
Nesb	Atama
Nese	Nesne
Nesl - i ezher	Güzel soy, nurlu soy
Nesl	Kuşak, soy
Neşâd efzâ	Sevinç artıran
Neşve bahş	Neşelendiren, keyf veren
Neşr	Dağıtmak, yaymak
Neva	Ses, seda, ahenk, name
Nevale	Yiyinti
Nevbahar	İlkbahar
Nevbet	Sıra, nöbet
Nevcivan	Taze, genç, delikanlı
Neyşeker	Şeker kamışı
Nezbullah	Allaha sığınmak
Nezil	Yukardan aşağıya inen
Nezr	Adak, adama, dergah'a yapılan bağış
Ni	Ne
Nial	Ayakkabılar, nalınlar
Neml	Karınca
Nice nite	Nasıl, ne kadar
Niceme	Her ne kadar
Nicesi	Çokları, çok kimseler
Nida	Seslenme, bağırma

Nidelim	Ne edelim, ne yapalım.
Nifak	İki yüzlülük
Nifrin	İlenmek, beddua etmek
Nigah	Bakış
Nigar	Resim, güzel, sevgi , resim gibi güzel kadın
Nihan	Gizli, görünmeyen
Nihayet	Son, netice
Nik - hisal	Huyu iyi olan, ahlakı güzel olan
Nik - nam	Namı iyi olan, ünü iyi olan
Nikaabe	Nakiblik, vekillik
Nikaabet - i Eşraf	Peygamber soyunun hükümetle olan işlerinde vekillik etme
Nikab	Peçe, yüz örtüsü, perde
Nisar	Saçmak, dağıtmak
Nisar olmak	Saçılıp dökülmek
Nisbet	Bağlılık, ilgi, kıyaslama
Nisyan	Unutma
Nişân	Belirti, iz
Nite ki	Nasıl ki, nice, nitekim
Nitmek	Ne etmek
Niyaz	Yalvarış, Tanrı'ya sığınma, yalvarmak, dua, yakarı
Niyazat	Niyazlar
Niyyetül gazâ	Savaş niyeti
Nöker	Azlıktan, olmayış
Nufte	Erlik suyu, meni, ak mürekkep
Nuh Nebi	Adem peygamber torunlarından bir peygamber. Bunun zamanında, insanlar azmış, o da beddua etmiş, Tanrı, gökten yağmur yağdırmış, yerden sular fışkırmış, tufan olmuş ve herkes ölmüş, yalnız Nuh'un gemisine binen insan ve hayvanlar kurtulmuş, insan ve hayvan soyu, bunlardan türemiş. «Nuh Nebiden kalmış» sözü, eskilik bildiren bir sözdür.
Nuküll	Vazgeçme, cayma
Nur	Işık, aydınlık
Nur olmak, nuş etmek	İçmek, mest olmak, tad bulmak
Nûr - ı kadim	Evveline evvel olmayan nur
Nush	Nasihat verme, öğüt

Nûş	İçmek
Nutk - ı Hak	Tanrı sözü
Nutuk	Deyiş, Nefes
Nûzûl	İnmek
Nükte	Espiri
Nümayan	Görünen, meydanda, aşikar
Nümayiş	Gösteri
Nüsha - i kübra	Suret - kebir, büyük nüsha, insan
Nüzul	İnme
Nüzül	Yiyecek içecek

O - Ö —

Ocak - zade	Ocaktan gelenler yol ulularının soyundan gelenler
Ocak	Bir tarikata bağlı olan yöneticilerin geldikleri soy
Od	Ateş
Oğlan	Ergenlik çağına gelmemiş erkek çocuk
Oğlancık	Küçük erkek çocuk
Oğratmak	Bir derde, bir işe düşürmek, müptela etmek
Oğrı - Uğru	Hırsız
Okugan	Okuyan
Okumak	Çağırmak
Ol	O, O kişi, o şey
Olavuz	Olalım
Oldur	O'dur
Oluk dem	O anda, hemen, derhal
Olurmısa	Olsaydı, olabilse
Onarı	İyi, düzgün, uygun (Bu şiir, sür realist şiirleri andırmaktadır.
Onmak	Düzene girmek
Onulmak	Düzene rahata kavuşmak
Öd	Edep, safra kesesi
Öğ	Asıl, öz, maya, akıl, fikir
Öğindirmek	Aklını başına almak
Öğmek	Övmek

Öğüt	Nasihat
Öküş	Çok, fazla, ziyade
Ölçecik	Ölçek, buğday ölçmeye yarayan ölçü aracı, ölçekcik
Ömr - ü fani	Ölümlü, yok olacak ömür
Ön	Önce, evvel
Öndül	Ödül
Örtürmek	Örtünmek
Öşr, öşür	Onda bir
Öte	İleri, öbür dünya
Ötürü	İçin, dolayı
Öz	İç, kalp, gönül, can
Özge	Başka, yabancı
Özgü	Özellikle bir şeye ait olan
Özlemek	İştiyak duymak

— P —

Pâ, pây	Ayak, hisse
Padşah	Padişah
Pak	Temiz, arı
Palan, pılan	Hayvana vurulan eğer, semer arası kumaş
Palheng	Kemend, dizgin
Paluze	Pelte
Panbuk	Pamuk
Pare	Parça
Paşa	Ulu, reis
Pay - mal	Ayaklar altında kalmış
Payan	Son
Payanda	Destek, direk
Pâydâr	Duran, ölümsüz
Pâymâl	Ayaklar altında
Pekçe	Daha pek, daha sert
Penah	Sığınacak yer, koruyucu
Penahi	Sığınma, sığınılan

Pençe - i Al - i abâ	Muhammed, Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin beşlisi. Bu beş kişiyi temsil eden, bir elin beş parmağına verilen anlam. Yeşil benli el
Perakende	Dağınık
Perde - i izzet	Yücelik perdesi
Peri	Çok güzel; cin kızları, güzel dişiye verilen ad
Perişan	Dağınık
Perran	Uçan
Pertev	Işık
Pervane - veş	Pervane gibi
Perverde	Beslenmiş, eğitilmiş
Perverdigâr	Besleyen, büyüten, Rızklandırıcı, terbiye edici; Tanrı
Pes	Sonra, demek ki
Peygam	Haber
Peykâr	Savaş, döğüşme
Peyman	Yemin, and
Peymanesi dolmak	Eceli gelmek
Peymâne	Kadeh
Pindar, Pendar	Zannetme; böbürlenme
Per	Kanat
Pinhan	Gizli
Pir - i peyker	Pir çehreli, pir yüzlü
Pir	İhtiyar, ulu, tarikatı kuran, yahut o yolun büyüğü, dinde ve ibadette bir yöntem meydana getiren kişi, din ulusu
Piran	Pirler, evliyalar
Piş - kadem	Önder
Piş - rev	Önde giden
Piş - va	Örtülmüş, örtü = puşide
Piş ü pes	Ard ve ön
Pişe	San'at, iş, iyi huy
Pişude	Çok Tanrı'lı kavimlerde tapındıkları heykelcikler, sair yapma şekiller
Piyale	Kadeh
Pul	Akçe, değeri az para
Put - Uzzaz	İslamiyetten önce kabedeki putlardan biri
Pür - nur	Nurlu, ışıklı
Püser	Oğul, çocuk

— R —

Rah	Yol
Rahl	Göçmek
Rahm	Acıma, esirgeme, koruma
Rahman	Herkese merhamet eden Allah, Rahmeti herkesi kavrayan
Rahmet	Acımak
Raht	Mal, mülk
Râm	İtaat eden, boyun eğen
Rana	Güzel, hoş, latif
Rast	Doğru, düz
Rasul - ullah	Tanrı'nın temsilcisi, Hz. Muhammed
Raygan	Bedava, ucuz
Râz	Sır, gizlenen şey
Rebab	Bir müzik aleti
Reca	Dilemek, istemek, yalvarmak
Reh -Nüma	Yol gösteren, önder, peşinden gidilen
Rehâ - kâr	Kurtarıcı
Rehber	Klavuz, yol gösterici, öncü
Rehbin	Yol gösteren
Remz - i dil	Gönül işareti
Rencûr	Hasta
Revan	Yürüyen, giden, akan
Reviş	Gidiş, tarz, uslup
Rıdvan	Razı olmak, hoşnutluk, cennette bir melek, cennet kapıcısı
Rıfat	Üstünlük, ululuk
Rıfk	Yumuşaklık, tatlılık
Rıhlet	Göçme, ölme
Rıka	Kısa mektup, dilekçe, üzerine yazı yazılan kırtas, bir yazı şekli
Rical	Mevki sahibi kişiler, erkekler
Rical'i Gaib	Her devirde olan fakat bilinmeyen ve Allah'ın emirlerine göre yeryüzündeki insanları idare eden mübarek kimseler
Rind	Kalender, aldırışsız, derviş
Rindan	Kalenderler, dervişler

Risalet	Elçilik, peygamberlik
Rişde	İplik, ilgi, bağ
Riya	Gösteriş, görünsün diye ibadet, Özü sözü bir olmayan, iki yüzlülük
Riyazat	Az yemek, az içmek, az uyumak, yoluyla yapılan ibadet
Ruh - i Kuds	Kutsal ruh Cebrail
Ruh - u revan	Gezen, bir yerde durmayan ruh
Ruhsari	Yanak, yüz, çehre
Rumuz	İşaretler, manası gizli sözler, remizler, simgeler, anlamı kapalı sözler, parola, sözün kısaltılmışı, im
Ruz	Gün, gündüz
Ruz u şeb	Gündüz - gece
Rû	Yüz, çehre
Rûzi	Rızık
Rüku	Namazda bel düz hale gelmek ve ellerle dizler tutulmak üzere eğilmek
Rüşd - ü Reşad	Manevi doğru yolu bulup ona gitme
Rüzgar	Zaman, yel

—S —

Saad	Kutluluk
Sabak	Ödül, ders, mesk
Sabır	Dayanmak
Sabil olmak	Bol olmak, bağışlanmak
Sabit - Kadem	Sözünde duran
Sabit	Duran
Sabr	Sabırlı
Sacid	Secde eden, alnını yere koyan
Sadat	Seyyidler
Saddak	Gerçek
Sadık	Doğru, gerçek, bağlı
Sadr	Sadrazam sözcüğünün kısaltılmışı, başkan, kazasker
Sâd - hezar	Yüz bin
Safa - nazar	Temiz, riyasız, şehvetsiz bakış

Safa	Temizlik, arılık
Safalaşmak	Erler ve dostlarla gönül temizliğiyle muamele
Safi	Temiz, arı
Sâf	Dizi, sıra, hiza
Sağ - sağlık	Esenlik
Sağınç	İstek, Hülya
Sahavet	Cömertlik, el açıklığı, cömert
Sahba	Şarap
Sahha	Afiyet olsun yerine söylenen söz
Sahib - kıran	Evreni buyruğu altına alan; talihli ve başarılı padişah
Sahib - liva	Hz. Muhammed'in bayrağını taşıyan
Sahib - serir	Taht sahibi
Sahib - zaman	Zamanın sahibi; İmam Muhammed Mehdi
Sahih - kabul	Kabul eden
Saib	Uygunluk
Said	Esenliğe ermiş, kutlu
Sail	Soran, dilenen; akan, dilenci
Saim	Oruç tutan
Sakıy	Su ve içki sunan
Sakka	Su dağıtan, su veren
Sakula gülmek	Aldatmak
Sala	Çağrı
Salaca	Üstünde ölü götürülen tahta
Salâh	Düzelmek, iyilik, dine bağlılık
Salâr	En büyük, baş kumandan
Salat - ı subh	Sabah namazı
Salat	Namaz, dua
Salatın	Sultanlar
Salavat	Hz. Peygamber ve soyuna dua
Salik	Yola, tarikata giren, bir yol tutturan
Salus	Gösterişçi, yobaz, hilekar
Salus, salusluk, saluslamak	Düzenbaz, riyakar, suret ağruluğu, iki yüzlülük, bu kötü huyu huy edinmek
Sâmed	Pek yüksek, ulu, kimseye muhtaç olmayan, Tanrı
Sançmak	Saplamak
Sanem	Güzel kimse, tapılan, put

Sapmasız	Sapmaksızın
Sarp iş	Güç iş
Sataşmak	Bir güç işe uğramak
Satı pazar	Alışveriş
Satıcağız	Satınca
Savn	Koruma, muhafaza, siyanet
Sayakmak	Aslına ulaşmak
Sâye	Gölge
Saykal - saykal urmak	Parlaklık, parlatmak
Sayrı	Hasta
Sayvan	Gölgelik
Sayyad	Avcı
Saz	Bir çalgı aleti
Sazkâr etmek	Düzene sokmak
Seb	Gece
Seb'ül mesan	Yedi kat gökyüzü, Fatiha suresi
Sebak	Ders, ödül
Sebel	Bakiye, arta kalan
Sebil	Yol; pek çok, hayratlık su
Sebilullah	Tanrı yolu
Secde	Ellerin ve alnın yere yapıştırılması şeklindeki ibadet vaziyeti, cem ayinlerinde tanrıya niyaz
Sefâl	Sefil, yoksul
Sefer	Yolculuk
Sefer etmek	Bir yere gitmek
Seğirdiben	Seğirterek
Seğirtmek	Acele koşmak , koşmak
Sehhare	Büyücü karı, dünya
Sekahüm hamri	Kur'an'ın dehr suresinin 21. ayetinde "Sekahüm Rabbihüm şeraben tahûra" sözcüğünden kaynaklanan deyim. Tertemiz şaraplar içirir
Sekahüm Rabbühüm	Ayet. Dehr suresi 21. ayet
Selamet	Esenlik
Selef	Bir görevde daha önce bulunmuş kimse, eski adam
Selki	Hafif, yeğin.
Selsebil	Cennette bir pınar

Sem	İşitme, kulak verme, duymak
Sema	Dinsel raks, semah
Semiz	Besili
Semmi - sefid	Ak zehir
Sena	Övme, övüş
Seng -i hara, hara	Mermer taşı, sert taş, granit
Seng	Taş
Senma	Soğuk, kış
Ser - bürehne	Baş açık
Ser - çeşme	Kaynağın başı, önder
Ser - efraz	Başkalarından üstün olan, baş üstünde olan
Ser - hoş	Sarhoş
Ser - maye	Ana mal
Ser - mest	Sarhoş
Ser	Baş
Serap	Çölde insanın gözüne görülen vaha, su hayali
Serapa	Baştanbaşa
Seraser	Baştanbaşa
Serbeser	Büsbütün , baştan başa
Serdar	Başkomutan
Serencam	Baştan geçen
Serfiraz	Başı yukarı, üstün
Serfürü	Baş eğme, söz dinleme
Sergerdan	Başı dönen, sersem, şaşkın
Sergüzeşt	Serüven, birinin başından geçen olaylar
Serkân	Sarhoş olma
Serkeş	Baş çeken, itaatsiz
Serteser	Baştan başa, hep, bütün
Server	Başbuğ, ulu, ileri gelen
Serzeniş	Başa kakma, takaza
Setretü - l Müntehâ	Son perde, en son aşama, daha sonrası olmayan durak. (Mi'rac'da Hz. Muhammed'in vardığı son merhale)
Settar	Örten, Allah
Sevi	Muhabbet, sevgi, aşk
Sevişmek olmak	Sürekli aşka düşe duran
Sevrikmek	Bakmak

Seyf - i kaatı	Keskin kılıç
Seyr - i fillah	Tarikatta izlenen usulün ikinci mertebesi, (Seyr - İllallah, Seyr - fillah, seyr - maallah, Seyr - anillah)
Seyr	Gitmek
Seyr an - illah	Tanrı'ya yönelen yolculuk
Seyr maa'llah	Tanrı ile yolculuk
Seyrab	Suya kanmış doymuş
Seyran	Gezinme
Seyretmek	Gezmek
Seyyid	Efendi; Hz. Muhammed'in torunu Hz. Hüzeyin soyundan gelen
Sıbt	Torun
Sıddıyk	Gerçek
Sımak	Kırmak
Sındı	Makas
Sınıkmak	Alt olmak, bozguna uğramak
Sınmak	Kırılmak, bozulmak
Sırat	Yol; cehennemin üstündeki kıldan ince, kılıçtan keskin köprü
Sıratül - müstakim	Doğru yol
Sırf	Yalnız
Sırreylemek	Gizlemek
Sızmak	Madenin erimesi, kalpının gitmesi
Si - mürg - i Kaaf	Kafdağının Zümrüdüanka'sı (Bkz. Simürg)
Si vü dü	Otuz iki sayısı; varlık türlerini özünde topladığına inanılan sayı. Bazı mutasavvıflara göre otuz ve otuz iki kutsal sayıdır. Özellikle Hurufi Mezhebinde otuziki harfin ayrı ayrı anlamları vardır.
Siccin	Cehennemin en kötü, en dip kısmı
Siğirtmek	Koşmak, atılıp koşmaya başlamak
Sim ü zer	Gümüş ve altın
Simurg - ı anka	Anka kuşu
Simürg	Kafdağında yaşadığı sanılan, otuz rengi olan ve otuz kuşu özünde yansıtan masal hayvanı (Si vü dü)
Sinek üşmek	Leş olmak
Sinle sınlek	Mezarlık, mezar taşı
Sipahi	Atlı asker

Sir	Tok
Siret	Bir kimsenin içi, gidişi, ahlakı
Sitr	Perde, örtü
Siva	Tanrı'dan gayrı varlıklar
Siyanet	Koruma
Siyaset	Öldürmek
Sofi, sufi, sofu	Tasavvuf yolunu benimseyen, dindar
Soğulmak	Suyu, seli çekilmek
Sohbet	Görüşüp konuşmak
Sokum	Lokma, yudumluk ekmek, yemek
Soru - hesap	Kıyametten sonra mahşerde, öldükten sonra kabirde, dünyada yapılan işlenen işlerin hesabının sorulması
Sorucu - Sorucular	Kabirde soru soran iki melek
Söyünmek	Sönmek, bitip sönmek
Söz çatmak	Söz söylemek. sözü söze ulamak
Söz katmak	Birisi bir söz söylerken sözüne katıp eklentiler yapmak
Subh	Salihler, günah işlemeyenler, temiz insanlar, sabah
Suci	İçki
Sud	Fayda
Sudûr	Göğüsler; çıkış
Sueyfullah	Alllah'ın kılıcı
Sufi - i salus	Mürayi sufi, iki yüzlü
Sufi	Tasavvuf ehli, derviş (Melamet, yani kınanma yolunu tutan vetekke, giyim, tören gibi şeylerle halktan ayrılmayı kabul etmeyenler, sufileri, bu kayıtlara bağlı oldukları için hoş görmezler. Mevlevi ve Bektaşiler, melameti üstün tutarlar ve bu tarikatler, esas bakımdan, Melamet yolundan meydana gelmiş tarikatlardır)
Suhangü	Söz söyleyen
Suhendân	Ne söylediğini bilen
Suk	Çarşı, sokak
Sulb	Züriyet, evladlar
Sulfi, (süfli)	Adi, aşağı, kötü
Sun	Yapış, iş, sanat
Sunullah	Allah'ın kudreti
Sur - nâ	Bir çeşit nefesli çalgı
Sur düdüğü	Kıyamette İsrafil adlı meleğin üfleyeceği boru, düdük

Suret	Dış görünüş, biçim, şekil, yüz, güzellik
Suret gözü	Can gözü karşılığı
Sûr	Boynuz, boru, kale, hisar
Susak	Su içmeye özgü kap
Susalık	Susamak
Susığırı	Manda
Suz	Yanış, yakış
Suzan	Yakan, yakıcı
Sücud	Secde etmek
Sühan	Söz,
Sükker	Şeker
Sümük	Kemik
Süngek	Süngük
Sünmek	Çıkmak, uzamak
Sünnet	Hz. Peygamberlerin işleri, buyrukları
Süphan	Allah, Noksan sıfatlardan münezzeh
Sürçek	Sürçen, ayağı yere takılan
Süruyu gelmek	Sürünmek
Süsmek	Yeşerip büyümek
Şükker	Şeker

— Ş —

Şad	Sevinçli, memnun, şenlikli
Şad ü hurrem	Sevinçli olma hali
Şadan, şadman	Sevinçli
Şadi	Neşe, sevinç
Şadilik	Sevinç
Şaduman	Sevinçli olan
Şah - ı hüsn	Güzellik padişahı
Şah - ı Kevneyn	İki cihanın padişahı; Hz. Muhammed
Şah - şeh	Hükümdar
Şahenşeh	Padişahlar padişahı
Şakımak	Kuşun neşe ile ötmesi
Şakir	Şükreden

Şam ü seher	Akşam sabah
Şaplak	Tokat sille
Şar	Kent, şehir
Şaraben Tahûr	Kur'an'ın Dehr suresinin 21. ayetinde Tanrı'nın cennette olanlara içireceğinden bahsettiği şarap
Şaz	Sevinç, sürur, kaide dışı
Şeamet	Uğursuzluk
Şeb	Gece
Şecaat	Yiğitlik, yüreklilik
Şecer	Ağaç, değnek, odun
Şefakat, şevkat	Esirgemek
Şefi - ül - mücrimeyn	Mücrimlere şefaat eden, Hz. Muhammed
Şefi	Şefaat eden, bir suçun bağışlanması için aracılık eden
Şehd	Bal
Şehinşah	Şahlar şahı
Şehla	Ela gözlü, koyu mavi, ela.
Şehper	Çok büyük kanat
Şehvar	Şaha yakışacak surette, büyük çok değerli inci
Şek	Şüphe, zan, tereddüt
Şem	Mum
Şem'a	Çerağ, mum, mumlu fitil
Şemir	Kılıç
Şems	Güneş
Şer	Kötülük
Şeref - i Siyadet	Seyyidlik şerefi
Şerer - nâk	Ateş saçan, kıvılcım saçan
Şerha	Kesilmiş, dilinmiş, şey, parça
Şerif	Hz. Hasan'ın soyundan gelen, onurlu
Şevk - i tâb	Tanrı sevgisiyle coşma, yanma
Şerik	Ortak
Şeş cihet	Altı yön, yukarı, aşağı, ön, ard, sağ, sol
Şeşmek	Çözmek, çıkarmak
Şeşolmak	Rastlamak
Şeşta	Altı telli saz
Şevk	Arzu, keyif, neş'e, ışık

Şeyatin	Şeytanlar (Şeytan, müslüman inancına göre, ateşin dumansız alevinden yaratılmış, meleklerle beraber uzun zaman Tanrıya ibadet etmiş, hatta melekler, bu ibadeti görüp şaşırmışlar, ilk insan ve ilk peygamber olan Adem yaratılınca Tanrı, meleklere, ona secde edin diye emir vermiş, hepsi secde ettiği halde Şeytan secde etmemiş ve Tanrının lanetine uğrayıp cennetten sürülmüş. Bu yüzden Adem'e ve eşine düşman olmuş ve bir düzenle cennete girip, Tanrının, yemeyin dediği meyvadan yedirmiş, onlara ve soylarına kıyamete dek, kendisi ve soyu, düşman olmuştur)
Şey'ullah Şey'en lillah	Allah için bir şey, istenirken dervişlerin söyledikleri söz
Şeybetin	Saça sakala ak düşürmek, ihtiyarlamak
Şeyda	Divane, aşkdan aklını kaybetmiş, deli
Şeyh	Ulu, ihtiyar; uyulan, tarikat kurucusu
Şikar	Av
Şikâra çıkmak	Ava çıkmak, avlanmak
Şir - i Yezdan	Tanrı arslanı, Hz. Ali'nin sıfatlarından biri
Şir - şar	Arslan avcısı
Şir	Arslan
Şir ü asel	Süt ve bal
Şirin	Tatlı; Ferhad ve Husrev'in sevdikleri kızın adı
Şirk	Tanrı'ya ortak koşma
Şive	Cilveli hareket
Şivekar	Cilveli, işveli
Şol	Şu
Şom	Uğursuz
Şuara	Şairler, ozanlar
Şuğl	Meşgul olma; dert
Şukr - şükür	Görülen lutfa edilen ihsana elde edilen nimete karşılık maddi, manevi minnet
Şule	Parlaklık
Şule vermek	Parıldamak, aydınlatmak
Şuride	Perişan
Şür (şar)	Tuzlu, coşup köpürmek
Şür eylemek	Coşmak

— T —

Ta - nihayet	Sonuna dek
Ta	Görünen çevresi, ufuk
Ta'n	Yerme, sövme
Taakkul etme	Akıl etme
Taat	İbadet
Tabıl baz	Davul çalan
Tabir	Düş yormak
Tabl	Davul
Tâb	Işık
Tâbân	Parlak, ışık
Tacil	Acele etmek
Taç	Başa giyilen değerli serpuş
Tad	Lezzet
Tağyir	Başkalaştırma, bozma, değiştirme
Taharet	Temizlik, temizlenme
Tahir	Temiz
Tahkik	Gerçekte
Tahmir	Yoğurmak
Taht'es - serâ	Yerin altı
Takaza	İhtiyaç, luzum, sıkıştırma
Takrir	Anlatmak
Taksir	Kusur etmek
Taktır	Kaderlemek
Taktir	Damlatmak
Takva	Tanrı'dan korkma, kendini ibadete verme, dinin yasak ettiği şeylerden sakınma
Talbınmak	Çırpınmak
Talep	İstemek, istem
Talib	İsteyen, istekli, Bektaşi yolunda ocakzadelere bağlı olan kişi
Tama	Üstüne düşerek elde etmeye çalışmak, aç gözlülük
Tamadar	Tamah sahibi
Tammak	Damlamak
Tamu	Cehennem

Tan	Ufuk, doğu, sabah; şaşacak şey
Tan'a	Kınama, yermek
Tanğlamak	Şaşırıp kalmak
Tanla	Seher çağında
Tapı kılmak	Yıkılmak
Tapıya durmak	Huzurda durmak
Tapmak	Bulmak
Tapşırmak	Teslim etmek
Tar - mar	Karma karışık, dağınık, perişan
Tarap	Gam, gussa
Taraş olmak	Kırılmak
Tari	Ortaya çıkma
Tarik	Yol
Tarikat	Gerçeğe varan yol
Taslak	Her hangi bir şeyin işlenmemiş hali
Tasvir	Resim, yazı ile tarif etme
Tat	Moğol
Tavk	Gerdanlık; kudret
Tay etmek	Denk tutmak, eş kabul etmek, dürüp bükme sarma
Tayyib	İyi, güzel, hoş
Tazarru	Yalvarma, kendini küçük görerek istekte bulunma
Tazı	Arap atı
Te'lif - kerde	Yazılmış eser
Tebâreke	Mübarek, kutsal olan
Teberri, teberra	Ehl - i Beyt'in düşmanlarına düşman olmak, onları ve dostlarını sevmemek, ırak durmak, beri olmak, selam vermemek, yüz çevirmek, Yezid'e ve onu sevenlere lânet etmek
Teberrük	Kutlamak; hediye, armağan
Tecella, tecelli	Görünmek
Tecelli	Görünme, belirme, talih
Tecelliyat	Tanrı'nın insan gönlünde görünüşleri
Tecerrüd	Soyutlamak
Tecrid	Tek bırakmak, soyma, ayırma, herşeyden el ayak çekip Allah'a yönelme, tek olmak. Evlenmemek
Tedbir	Akıllı hareket
Tefe'ül	Hayra yorma, uğur sayma

Tefekkür	Düşünme, zihin yorma
Teferrüç	Ferahlamak, açılmak, gezip dolaşmak
Tefrid	Tek oluş
Tefrik	Ayırmak
Tefsir	Yorum, manayı açmak
Tehayyür	Hayret
Tehdit	Birinin gözünü korkutma, göz dağı
Tehi	Boş
Tek	Gibi
Tek oturmak	Uslu durmak
Tekbir	Allahü Ekber = Tanrı uludur demek, ululamak, tekbir getirmek. Tanrı birliğini söylemek
Tekebbür	Ululamak
Tekye kılmak	Güvenmek
Telef	Yok etme, öldürme
Tellak	Yıkayıcı
Telvin	Renklendirmek; insanın halden hale girmesi
Temaşa	Seyir
Temenna eylemek	İstemek
Temevvüc	Dalgalanmak
Temyiz	Ayırmak, seçmek
Teneşir	Üzerinde ölü yıkanan tahta
Teng	Dar
Tenğiz	Deniz
Tennur	Tandır
Tercüman	Belli işlerde dervişler veya görevliler tarafından okunan düzenli dualar
Terketmek	Bırakmak
Tersa	Hıristiyan
Tervende	Turfanda
Tesbih	Tanrı'nın noksan sıfatlarından münezzeh olduğunu söylemek muayyen duayı ve sena'yı sayı ile zikretmek
Teşne - dilan	Gönlü susamışlar
Teşne	Susamış
Teşviş	Tarikata giren kimsenin bu yolda vecd'e, coşkuya kapılmayı dilemesi
Tevaf	Ziyaret etme, niyaz etme (Tavaf)

Tevazu	Alçak gönüllülük
Tevekkül	Tanrı'ya dayanmak güvenmek
Tevella	Ehl - i Beyt'in sevenlerini sevmek, dostlarına dost olmak
Tevessül	Girişme, inanma, sebeb tutma
Tevfik	Başarıya ermek
Tevhid	Bir bilmek; lâ ilahe illallah.... diyerek ibadet etmek, Tanrı'yı birlemek
Teviz	Kurtarma. selamete çıkarma
Teyzir	Düzen, yalan, kötülük
Tezhib	Süslemek
Tezkiye	Arıtma; insan nefsinin, Tanrı sevgisi dışında kalan bütün heveslerden arınması
Tezlik	İvedilik, çabukluk
Tezyin	Ziynetlendirme, süsleme
Tıfıllayın	Çocuk gibi
Tıfl - ı nâ reste	Ergenlik çağına ermemiş çocuk
Tıfl - tıfıl	Çocuk
Tığ - Bend	Cem ayinlerinde görgüsü yapılacak olanların veya düşkünlükden kalkacak olanların beline sarılan kuşak
Tımar etmek	Yarayı emlemek (ilaçlamak), iyileştirmek
Tig - müjen (müjgan)	Kirpiğin kılıncı
Tiğ	Kılıç
Til	Dil, deniz kıyısı, denize uzanmış kara
Tilavet	Okuma, okunma
Tilmiz	Öğrenci
Timar	Tedavi etmek
Tir	Ok
Tiryak	Pan zehir
Tokuşmak	Birbirine saldırmak
Tokuz	Dokuz
Tonuz	Domuz
Torlak	Genç, acemi, batıni inançlara sahip derviş
Toy	Bir tür uzun boyunlu güzel bir kuş
Toylamak	Karnını doyurmak
Töşek	Döşek, döşeme
Tün	Dün, gece

Tûbâ	Cennette, kökleri yukarda ve dalları yerde olan ağaç
Tudaş olmak	Gönül vermek
Tufan	Şiddetli yağmur, sel. Hz. Nuh zamanında dünyanın sular altında kaldığına ilişkin söylence
Tuğyan	Azmak, taşkınlık, azgınlık
Tup	Hep, tümden
Tûrab	Toprak, Ebû - Tûrab = Hz. Ali'nin lakabı
Tuş olmak	Rastlamak
Tûtya	Sürme
Tuyur	Kuşlar
Tül - ı emel	Uzun, olmayacak istek
Tüş	Düş, rüya
Tütmek	Dumanı çıkmak
Tüvana	Dinç, güçlü

— U —

Ubrulmak	Devrilmek
Ucub	Kendini beğenmek
Uçmak	Cennet (bu şiirde sürrealist şiirleri andırır)
Ukba	Ahiret, öbür dünya
Ulema	Alimler, bilginler
Ulûm	İlimler, bilgiler
Ulvi	Ulu, yüce
Ulviyyat	Şerefli varlıklara ait özellikler
Umman	Büyük, engin deniz, okyanus
Umran	Bayındırlık, medeniyetle ilerleme, refah ve saadet
Unğlamak	İyileşmek, sıhhat bulmak
Urgan	Kuvvetli ip
Urmak	Vurmak
Urşak	Vursak
Urudurmak	Hemen kalkmak
Uruşgan	Boyuna vuruşan
Uruşmak	Savaşmak
Uryan	Çıplak

Us	Akıl
Usan	Aptal, tenbel
Uslu	Akıllı
Ustaban	Usta, yapıcı
Ustager	Usta, iyi iş yapan
Usul	Müzikteki esaslar (Kudüm denilen, zilli, yahut zilsiz tefle usul tutulur, yani hızlı ve hafif vuruşlar gösterilir), Boy. Yöntem, yol
Uş , üş	İşte, şimdi
Uşak	Ufak, küçük
Uşanmak	Kırılmak
Uşatmak	Kırmak
Uşşak	Aşıklar
Uya	Ahmak
Uyakmak	Batmak, gurup etmek
Uz	Doru yerinde
Uzgelmek	Tam ve düzgün hale gelmek,
Uzlet	Bir yana çekilip kendi kendine tenhada yaşama, yalnızlık köşesine çekilme

— Ü —

Un	Ad, san, nam
Üleşen	Herşeyi dostlarıyla bölüşen, paylaşan
Ülfet	Dostluk , görüşme, içli dışlı
Ümmehat	Analar, anneler, esaslar, asıllar
Ünas	Halk
Üryan, uryan	Açık, çıplak
Üstad	Usta, bir işte, bir bilgide ileri olan
Üstün	Sütun, direk
Ütmek	Geçmek, uçmak
Üzmek	Koparmak
Üzülmek	Kopmak

— V —

Vacib	Yapılması gerekli olan
Vade	Vaad
Vahdet	Birlik kesretin zıddı
Vahib	Bağışlayıcı
Vahid - ullah	Allah'ın birliği
Vahid	Yalnız, tek
Vahy	Bir emrin Allah tarafından peygamberlere bildirilmesi
Valih	Şaşıran
Valih ü hayran	Sersem ve şaşkın
Varak	Yaprak, kağıt
Vasıl	Erişen, ulaşan, kavuşan
Vasıl ila'llah	Allah'ın birliğine ulaşan
Ve - lekad - keremna	Asalet, iyilik verildi
Ve'd - dua	Dualarımız sizinle beraberdir
Ve'scüd va'kterib	Secde et ve Tanrı'ya yaklaş (Bkz. Alak suresi - 19)
Vebal	Suç, günah
Vecd	Zevk, coşku; gönülde olan, Tanrı coşkunluğu
Vech - i ahsen	En güzel şekil
Vech	Yüz, çehre, suret
Vechullah	Tanrı'nın yüzü, güzelliği
Vefa	Gerçeklik, sözde duruş
Vehm	Yanlış zan, şüphe, sebepsiz korku, kuşku
Veli	Tanrı'sal sırların bildirildiği kişi, evliya, Hz. Ali ve Hacı Bektaş Veli'nin sıfatlarından
Veribimek	Yollamak, göndermek
Veş	Gibi manasını veren bir benzetme edatı
Vilayet, velayet	Velilik makamı, erenlik, ermişlik
Vildan	Yeni doğmuş çocuklar, kullar
Viran	Ören, yıkık
Vird	Dualar, belli zamanlarda okunan ayetler veya isimler, ezber
Visal	Kavuşma, ulaşmak, buluşmak
Vuhuş	Vahşi hayvanlar
Vuslat	Bir şeye ulaşma, kavuşma, visal, sevgiliyle kavuşma
Vücud	Varlık, beden
Vücüh	Vecihler, yüzler, ilişkiler

— Y —

Yaban	Vahşi, yabancı
Yabis	Kuru
Yadlu	Kötü, fena
Yâd	Yabancı; makrem olmayan anma
Yağı	Düşman
Yahşi	Yakışıklı, yiğit, güzel, söz dinleyen
Yakım	Ateş, aşk
Yakin	Kesin bilgi ile bilme
Yalap yalap	Alev alev
Yalıncak	Çıplak
Yapalak	1) Tüylü, 2) Uzun yapraklı tüylü ot, yarasa
Yar	Dost, sevgili
Yarağ	Lazım (yaramak'tan gelen bu sözcük silah, gerekli şey, levazım anlamlarına gelir)
Yaren, yaran	Dostlar (dost anlamına gelen yar sözünün cem'i olan yaran'dan bozma) , sevilenler
Yari (yarak)	Dostluk, yardım
Yarlığamak	Acımak, rahmet etmek
Yastanmak	Dayanmak, yaslanmak
Yat	Yan, ind
Yavıvarmak	Kaybolmak
Yavlak	Çok fazla
Yavuz	Kötü, şer
Yay yasmak	Gerili yayı gevşetmek
Yazı	Ova
Yazık - yazıklı	Suç günah, suçlu günahlı
Yedûllah	Allah'ın Kudreti. Bektaşi cem ayinlerinde görülen talib'in kulağına dede tarafından okunan Kur'an'ın Fetih suresinin 10. ayeti:(Yedullah ayeti) "Ey Muhammed Şüphesiz sana baş eğerek ellerini verenler, Allah'a baş eğip el vermiş sayılırlar. Allah'ın eli onların elinin üstündedir. Verdiği bu sözden dönen ancak kendi aleyhine dönmüş olur. Allah'a verdiği sözü yerine getirene, Allah büyük ecir verecektir" demektedir.
Yegane	Biricik, tek

Yeğ	Daha iyi, iyi
Yek	Bir
Yeksan	Düz, bir beraber
Yekta	Benzeri olmayan, biricik
Yele vermek	Elden çıkarmak, ziyan etmek
Yeltemek	Meylettirmek
Yenile	Henüz, yeniden, şimdi
Yeticeğiz	Yetince, ulaşınca, varınca
Yevm	Gün
Yevmü - l bair	Kötü gün, perişan gün
Yezal	Zevale eren, biten (Lâ Yezal :Zevalsiz, bitmez)
Yezdan	Allah
Yıylamak	Koklamak
Yiti	Yedi
Yitmiş	Yetmiş
Yol azdırmak	Yol kaybettirmek, yoldan çıkarmak, yanıltmak
Yol dokunmak	Boyuna gitmek
Yol urmak	Şaşırmak, yoldan çıkmak, hırsızlık etmek
Yolunmak	Tıraş olmak, ehliyet sahibi olmak
Yom	Hayır, kutluluk
Yorağ	Pabucun üst kısmı.
Yorgalamak	Rahvan gitmek
Yormak	Tevil etmek, tabir etmek
Yort	Koş
Yortmak	Koşmak
Yöğşürmek	Koşuşmak
Yöre	Çevre, etraf
Yörüğ - Yörük	Hızlı gitmek
Yuka	Yufka
Yumak - yuymak	Yıkamak, arıtmak
Yumuş	Hizmet
Yunmak	Yıkanmak
Yuvanmak	Tembellik
Yüz dökmek	Şerefsizlikte bulunmak
Yüzü sulu	Şerefli onurlu

— Z —

Zağ	Karga
Zahid	Kaçınan, çekinen, dindar; kaba sofu, softa, aşırı sofu, alevi olmayan
Zahir	Görünen, açık, belli, yardımcı, arka çıkan, dış, dışta
Zahm	Yara
Zakir	Anan
Zar	Ağlayan, inleyen
Zat - ı Bari Zat - ı Mutlak	Allah
Zat	Özel, asıl
Zaviye	Köşe, tekke, bucak, küçük tekke
Zeban	Dil, lisan
Zebane	Alev, yalım
Zeber	Üst
Zebun	Zayıf, aciz, güçsüz
Zehre	Güç, takat
Zeng	Pas
Zerrak	Hilebaz, düzenci, mürayi, riyakar, ikiyüzlü
Zerre	Pek ufak parça, molekül
Zevahir	Bir nesne ve bir kimsenin görünür tarafları
Zeval	Sona erme, yerinden ayrılıp gitme
Zeyrek	Akıllı, zeki, anlayışlı, uyanık
Zi, zihi	Hey gidi hey; ne de
Zibâ	Parlak, süslü, yakışıklı, güzel elbise
Zift	Katran
Zillet	Alçaklık
Zinde	Canlı
Zinhar	Sakın, asla
Zir	Aşağı
Zir ü fevk	Aşağıdan yukarı
Zişan	Şanlı, şerefli
Ziya - nisar	Işık serpen
Ziyy	Dirilik, hayat
Zuhur	Görünme, meydana çıkma
Zü'l - Celâl	Ululuk sahibi, Tanrı

Zübde	Bir şeyin en seçkini, özü
Zühd	Zahidilik, ham sofuluk
Zülbiye	Nişastadan yapılan tatlı
Zülcemal	Güzel Tanrı
Zülüf	Sevgilinin saçı, yanaklardan aşağı sarkan saç
Zümre	Bölük, sınıf, cins, grup, takım, topluluk
Zünnar	Papazların bağladığı kemer

Uyur idik uyardılar
Diriye saydılar bizi
Koyun olduk ses anladık
Sürüye saydılar bizi

Halimizi hal eyledik
Yolumuzu yol eyledik
Her çiçekten bal eyledik
Arıya saydılar bizi

Hak divanına dizildik
Aşk defterine yazıldık
Bal olduk şerbet ezildik
Doluya saydılar bizi

Pir Sultan Abdal'ım şunda
Çok keramet var insanda
O cihanda bu cihanda
Ali'ye saydılar bizi

ISBN 975-17-1940-2

ISBN 975-17-1942-9

4.600.000.–TL.